ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως
τῶν ἡμερῶν μας,

ἐκ παλαιῶν ἀπανθισθεῖσαι, καὶ τὰ νεώτερα ἐξ
ἀρίστων Γερμανῶν ἱστοριογράφων ἐλευθέρως
μεταφρασθεῖσαι

ὑπὸ

Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἀντωνίου Αὐκούλου.
(Anton v. Haykul.)

1831.

Π Ι Ν Α Ξ.

Ν Ε Α Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α.

Βιβλίον Τέταρτον.

Περιέχον τὰ τῆς Ἀγγλίας, Σκανδιναυΐας, Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. (1700 — 1790.)

(Ἀκολουθία).

Α΄. ΑΓΓΛΟΙ.

(Ἀκολουθία.)

Σελ.

Β΄. ΣΚΑΝΔΙΝΑΤΟΙ.

Γ΄. ΡΩΣΟΙ.

Δ΄. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΙ.

Ε΄. ΤΟΥΡΚΟΙ.

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Πέμπτον.

Περιέχον τὰ ἔργα τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς, ὅσα ἐγνώσθησαν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. (Ἐκ τῆς ιε΄ περίπου ἑκατοντ. — τέλους τῆς ιη΄.)

Α΄. ΑΣΙΑΝΟΙ ΜΟΓΟΛΙΚΟΙ.

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Τέταρτον

Περιέχον τὰ τῆς Ἀγγλίας, Σκανδιναυΐας, Ῥωσίας καὶ Τουρκίας.

(1700 — 1790.)

(Ἀκολουθία).

Α΄. ΑΓΓΛΟΙ.

('Ακολουθία).

5. Γεώργιος Βασιγκτὼν καὶ ὁ Ἀμερικανικὸς πόλεμος.

Ὅταν οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπίασαν τὰ ὅπλα διὰ νὰ ἀρχίσωσι τὸν μὲ τὴν μητρόπολίν των ἀγῶνα, ἡ μεγαλητέρα των τύχη ἦτο, ὅτι εἶχαν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἠδύναντο μὲ πίστιν νὰ κάμωσι κορυφαῖον τῆς ἐνόπλου των δυνάμεως. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ Βασιγκτὼν *), ὅς τις ἐφάνη ἄξιος εἰς τὸν Γαλλικὸν πόλεμον, καὶ μετὰ τὴν τούτου τελείωσιν εἶχε καταθέσειν τὴν ἀξίαν του. Ἀπὸ τὴν ἡσυχίαν τῆς ἀγροδιαίτου ζωῆς του τὸν ἔκραξεν ἡ τῆς πατρίδος του μὲ τὴν Ἀγγλίαν ἔρις. Εἰς τὴν σύνοδον ἐνήργησεν ὢν ἀντιπρόσωπος· ὅταν ὅμως ἐξεῤῥάγη ὁ πόλεμος, ἡ σύνοδος ἐμπιστευομένη εἰς τὰ φρονήματά του, εἰς τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ ὑπόληψίν του, τὸν ἔκλεξεν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἀμερικανικῶν δυνάμεων.

Αἱ δυσκολίαι τούτου τοῦ ἀξιώματος, τὰς ὁποίας ἔβλεπε τοῦ Βασιγκτῶνος τὸ διαχωρητικὸν πνεῦμα, ἔκειντο εἰς τὴν φύσιν καὶ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λαοῦ, ὅς τις τὸν ἤρχισεν. Ἐπειδὴ ἐφαίνετο ἀγὼν περὶ ἐλευθερίας καὶ ἡ ὑπηρεσία ἦτο θεληματική, δὲν ἤθελε

*) Ἐκατάγετο ἀπὸ οἰκογένειαν ἀποικήσασαν περὶ τὸ 1657 ἔτος καὶ ἐγεννήθη τὴν 23 Φεβρουαρίου 1732.

καθεὶς νὰ καθυποβληθῇ εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐστηρὰ μέσα, ἂν ἤθελαν νὰ ἔχουν εὐχαρίστους τοὺς στρατιώτας. Αἱ ἐπαρχιακαὶ συνελεύσεις ἐφοβοῦντο τὴν ἐξουσίαν τοῦ στρατοῦ, καὶ ἔβλεπαν ἐξ αὐτοῦ τὴν πτῶσιν τῆς πολιτικῆς των ἐλευθερίας. Διὰ νὰ μὴ μεταβάλουν τοὺς πολίτας εἰς στρατιώτας, ἐδιωρίσθη ἡ πολεμικὴ ὑπηρεσία εἰς ἓξ ἢ δέκα μῆνας, μετὰ τοὺς ὁποίους νὰ ἐπιστρέφῃ πάλιν ὁ στρατιώτης εἰς τὸν οἶκον του. Ὁ ἀρχιστράτηγος ἐκατήντα πάντοτε εἰς μέγαν κίνδυνον μὲ τὴν διάλυσιν τοῦ στρατεύματός του. Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἡ συνέλευσις τοῦ Νέου Εὐοράκου ἔδειξε τὴν δυσαρέσκειάν της νὰ βλέπῃ ἕνα μόνον στρατηγὸν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ στρατεύματος τούτου, καὶ εἶπε τελευταῖον: ἐλπίζει καθεὶς, ὅτι μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ ἀγῶνος θέλει ἐπιστρέψειν εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς.

Αἱ μερικαὶ συνελεύσεις δὲν ἔδιδαν τῆς συνόδου πολλὴν ἐξουσίαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ἐπαρχιῶν πράγματα. Διὰ τοῦτο ἡ ἑνότης, ἥτις ὡς πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις ὑπῆρχεν ἐξ ἀνάγκης, ἔλειπεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰ ἐσωτερικὰ, ὅπου ἐπεκράτει παρδαλὴ ποικιλία τῶν μερικῶν συνελεύσεων. Προσέτι οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἦσαν ἕνας λαὸς, ἀλλ' ἐθνάρια, τὰ ὁποῖα θρησκεία, γένος καὶ ἀσχολία δὲν ἥνοναν, ἀλλ' ἐχώριζαν. Ἡ χώρα ἐξετείνετο ἀπὸ τὸ αὐστηρὸν, σιδηροῦν ψύχος τοῦ βορρᾶ ἕως τὸν ἀναφλέγοντα καύσωνα τοῦ τροπικοῦ κύκλου. Αἱ βόρειοι καὶ νότιοι ἐπαρχίαι ἦσαν ἀλλοτριωμέναι ἢ ἐχθραί. Πρεσβυτεριανοὶ, Κουάκεροι, Καθολικοὶ, Μεθοδισταὶ καὶ πλῆθος ἄλλων αἱρέσεων εἶχαν ἑτεροειδέστατα θρησκευτικὰ δόγματα· μία χώρα ἐκατοικεῖτο ἀπὸ γεωργοὺς Γερμανοὺς, ἄλλη ἀπὸ νεωστὶ ἐλθόντας Ἄγγλους· ἐδῶ ἐπεκράτει τὸ ἐμπορικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐπαρωργίζετο διὰ τὸ μονοπωλεῖον τοῦ τεῖ ἢ διὰ τὰ μέσα τὰ ληφθέντα πρὸς ἐμποδισμὸν τῆς

λαθρεμπορίας· ἐκεῖ γεωμόροι, οἵτινες δὲν ἐνόμιζαν ἄλλο ἀνυπόφορον, εἰμὴ τοὺς νέους φόρους. Ἐὰν ἐζητοῦντο στρατιωτικοὶ μισθοὶ ἢ πολεμικὰ χρειώδη, δὲν ἔδιδαν τίποτε. Ἡ σύνοδος δὲν εἶχεν ἄλλα μέσα, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ βάλλῃ φόρους, εἰμὴ νὰ ἐκδώσῃ πολὺ χάρτινον νόμισμα· ἀλλ' ἡ πίστις του δὲν ἐφυλάχθη.

Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς ἔπασχε σπάνιν ὅλων τῶν ἀναγκαίων. Ἤξευρεν ὅμως ὁ Βασιγκτὼν διὰ τῆς ἐπιμονῆς του νὰ ἀναπληρόνῃ ἀργύριον, πειθαρχίαν, ὅπλα καὶ πληρωμὴν, νὰ ὑποφέρῃ μὲ τὴν ὑπομονήν του τὴν ὑπερήφανον ἀμάθειαν τῆς συνόδου, καὶ διὰ τῶν εὐτυχῶν ἐγχειρημάτων του νὰ φέρῃ τὴν ἀγυμνασίαν τῶν στρατιωτῶν καὶ στρατηγῶν εἰς τὴν συνήθειαν τοῦ πολέμου. Ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν πολλοὶ ἀπεβλήθησαν κατ' ἀρχὰς, ἐπειδὴ ἔκλεπταν ἐφαπλώματα, ἢ κοινῶν στρατιωτῶν ἔμπροσθεν ἄλλων ἀνθρώπων ἐξύριζαν τὰ γένεια. Ὀλίγοι μόνον, ὡς ὁ Πουτνάμιος καὶ ὁ Ἀρνόλδιος, ἠνώθησαν ἐντίμως μὲ τοὺς ξένους, τοὺς ὁποίους ἔφερεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἡ φιλελευθερία, μὲ τὸν Λαφαϊέτην, Ὡράτιον Γάτην, Πλουλαβέσκην, τοὺς Γερμανοὺς ἀπομάχους Στεῦβηνον καὶ Κάλβιον, καὶ τὸν φιλόδοξον δημοκρατικὸν Λεέν.

Ἐὰν εἰς τὰς δυσκολίας ταύτας προσθέσῃ τις καὶ τὴν ὕπαρξιν βασιλόφρονος φατρίας εἰς τὰς ἀποικίας, καὶ λογαριάσῃ τοὺς ψευδεῖς λόγους, τοὺς ὁποίους αὕτη διέδιδεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, θέλει καταλάβειν εὐκρινῶς, ὅτι οἱ Ἄγγλοι, μὴ προαισθανόμενοι τί δύναται ἕνας ἀνὴρ, ἤλπιζαν ἀσφαλῶς, ὅτι διὰ τῶν ὅπλων θέλουν ὑποτάξειν τοὺς ἀπειθεῖς. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶχαν τόσον μικρὰν ἔννοιαν τῆς τῶν Ἀμερικανῶν πολεμικῆς ἐπιτηδειότητος, ὥστε ὁ στρατηγὸς Γράντιος εἶπεν εἰς τὴν κάτω Βουλὴν, ὅτι μόνον μὲ πέντε τάγματα πεζικοῦ ἐμπορεῖ νὰ διατρέξῃ ὅλην τὴν χώραν. Ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ Ὥβιος, Βοργοΐνιος καὶ

Κλιντῶν, οἵτινες μὲ βοηθείας ἔφθασαν ἐξ Ἀγγλίας
εἰς Βοστονίαν, εὗρηκαν εὐθὺς καιρὸν νὰ λάβωσι καθα-
ρὰν ἰδέαν τῆς ἀνδρείας πολεμικῆς τῶν Ἀμερικανῶν.
Οὗτοι εἶχαν πιάσειν ὕψωμα ὀνομαζόμενον Βουγκερ-
σὶλλ, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑποκάτω τὴν Βοστονίαν καὶ τὰ
πέριξ. Ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς ἀπεφάσισε νὰ τοὺς δι-
ώξῃ ἐκεῖθεν. Τὸ ἐπέτυχε τελευταῖον, ἀλλὰ μετὰ τρί-
την προσβολὴν καὶ μετὰ ἀπώλειαν 1045 ἀνδρῶν νε-
κρῶν καὶ πληγωμένων.

Οἱ Ἀμερικανοὶ, ἐὰν καὶ ὠπισθοπόρηραν, ἔχα-
σαν 449 ἀνθρώπους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐλυπήθη-
σαν ἐξαιρέτως τὸν θάνατον τοῦ δόκταρος Βαῤῥήνου,
ὅς τις εἶχε πιάσειν τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ᾽
ἐχάρησαν διὰ τὴν ἀφοβίαν τοῦ ἀγυμνάστου στρατοῦ
των, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνταγωνισθῆν μὲ τοὺς καλητέ-
ρους στρατιώτας τῆς Ἀγγλίας. Εἰς ταύτην τὴν διάθε-
σιν τοὺς εὗρηκεν ὁ Βασιγκτὼν, ὅς τις μετὰ τὴν μά-
χην ταύτην, τὴν αἱματωδεστάτην ὅλου τοῦ πολέμου,
ἔφθασεν εἰς τὸ ἐν Κανταβριγίᾳ στρατόπεδόν των (13
Ἰουλ. 1775). Μὲ ὅλον ὅτι συνήντησε πλῆθος τῶν
προειρημένων δυσκολιῶν, ἠδυνήθη ὅμως νὰ κρατίσῃ
τοὺς Ἄγγλους ἀπράκτους, καὶ νὰ τοὺς ἐγκλείσῃ εἰς
τὴν Βοστονίαν.

Ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς τὸν χειμῶνα 1775—1776
ἐδοκίμασε φοβερωτάτην σπάνιν τροφῶν. Τὰ στρατεύ-
ματα δὲν ἐλάμβαναν ἄλλοθεν εἰμὴ ἀπὸ τὴν Ἀγγλί-
αν ὅλα τὰ ἀναγκαῖά των, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν τροφὴν
τῶν ἵππων, καὶ λιθάνθρακας· καὶ ὅμως δὲν ἔπραξαν
τίποτε διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσι διὰ τῆς ἀνδρίας των ἀπὸ
τὴν ἐλεεινὴν κατάστασίν των. Τελευταῖον, ὅταν ὁ
στρατηγὸς Γάγης ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἀπε-
φάσισεν ὁ στρατηγὸς Ὤβιος, ὁ διάδοχός του, νὰ ἀδει-
άσῃ τὴν Βοστονίαν. Τὸ ἔκαμε τὴν 16 Μαρτίου 1776,
ἀφοῦ ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς διὰ τῆς κατὰ τὸν χειμῶνα
ἀπραξίας του, καθὼς ἔλεγεν ὁ Βασιγκτὼν εἰς ἐπιστο-
λήν του πρὸς τὴν σύνοδον, ἔδειξε τὸ μέγα θαῦμα

εἰς τὰ χρονικὰ τῆς πολεμικῆς τέχνης. ὅτι ἐβάσταξε
τόπον ἀπέχοντα τοῦ ἐχθροῦ βολὴν τουφεκίου ἓξ μῆ-
νας χωρὶς πυροκονίαν, καὶ εἰς τὴν γειτονίαν εἴκο-
σι παλαιῶν Βρετανικῶν ταγμάτων ἠδυνήθη νὰ ἀπο-
λύσῃ ὁλόκληρον στρατὸν καὶ ἀντ᾽ αὐτοῦ νὰ συγκρο-
τήσῃ ἄλλον.

Οἱ Ἄγγλοι συνοδευόμενοι μὲ 15,000 βασιλό-
φρονας ἀνεχώρησαν εἰς Ἀλιφαξίαν. Ἀφοῦ ἀνεπαύθησαν
ἐκεῖ, μετέβη ὁ Ὤβιος εἰς Νέον Εὐόρακον καὶ ἐμβῆ-
κεν εἰς Στατενισλανδίαν, ἡ ὁποία εἰς τὴν γειτονίαν
τῆς καρποφόρου καὶ μὲ βασιλόφρονας γεμάτης Λογ-
γισλανδίας ἦτο κέντρον διὰ πολλὰς ἀξιολόγους ἐγχει-
ρήσεις. Μὲ τὸν ἐρχομὸν νέων βοηθειῶν, μεταξὺ
τῶν ὁποίων ἦσαν 12,000 Ἄσσιοι, 1600 Ἀννοβεροὶ
καὶ 1000 Βαλδέκκιοι. ηὔξησεν ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς
εἰς 30,000 στρατιώτας· ὁ δὲ τῶν Ἀμερικανῶν ἦτο
πολλὰ ὀλιγώτερος. Μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν καὶ δυ-
στυχῆ μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀμερικανοὶ νὰ ἀδειά-
σωσι τὴν Λογγισλανδίαν, ἀφοῦ ἔχασαν 3000 στρα-
τιώτας. Ἡ πόλις Νέον Εὐόρακον ἐβαστάζετο ἀπὸ τοὺς
Ἄγγλους. Καὶ ὁ Βασιγκτὼν αὐτὸς ἠδύνατο νὰ αἰχμα-
λωτισθῇ, ἐὰν ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς ἤθελε κυριεύσειν
ταχύτερα τὴν θέσιν Κιγγισβιδίγην, ὅπου γέφυρα
συνάπτει τὴν μικρὰν νῆσον, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖται τὸ
Νέον Εὐόρακον, μὲ τὴν μεγάλην ξηράν.

Τὰ δυστυχήματα ταῦτα ἔκαμαν πολλὰ δειλοὺς τοὺς
Ἀμερικανούς. Ὁλόκληρα τάγματα ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸν
πόλεμον, καὶ κἀνεὶς δὲν ἠνόνετο πλέον μὲ τὸ κομματια-
σμένον καὶ φεῦγον στράτευμα, τὸ ὁποῖον διωκόμενον
ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἐπέρασε διὰ τῆς Ἰερσέης, καὶ διέβη
πέραν τοῦ ποταμοῦ Δελαβάρα, μόλις ἐκ 3000 στρατιω-
τῶν συνιστάμενον, καὶ στερημένον μέγα μέρος τῶν κα-
νονίων του. Εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας ὁ στρατηγὸς
Ὤβιος μὲ τὰς διακηρύξεις του ἔκαμε τοὺς κατοίκους
τῆς Ἰερσέης νὰ φανοῦν πρόθυμοι νὰ σώσουν τὰ κτή-

ματά των διὰ τῆς ὑποταγῆς. Ὅταν δὲ μετὰ τοῦτο ὁ χιλίαρχος Λεὲς ὑπάγων πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον ἐπιάσθη καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἐπίστευαν γενικῶς, ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος, τὸν ὁποῖον ἐσέβοντο μετὰ τὸν Βασιγκτῶνα, ἐπιάσθη θεληματικὸς, ἐπειδὴ ἀπηλπίσθη ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἐγχειρήματος.

Ἀλλ' ἡ σύνοδος, ἥτις εἶχε μεταβῆν ἀπὸ Φιλαδελφείας εἰς Βαλτιμόραν, δὲν ἔχασε τὸ θάῤῥος. Αἱ πλειότεραι ψῆφοι ἀπέῤῥιψαν τὸ πρόβλημα μικροψύχων τινῶν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας μὲ παρομοίας σχέσεις, καθὼς εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐπανέλαβε τὴν 4 Ἰουλ. 1776 τὴν προεκφωνηθεῖσαν κήρυξιν τῆς αὐτονομίας. Εἰς τὸ θάῤῥος τοῦτο τῆς συνόδου ἔδραμε βοηθὸς ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ Βασιγκτὼν ἀπεφάσισε νὰ ἐγχειρήσῃ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἐνθαῤῥύνῃ μὲν τοὺς συντοπίτας του, νὰ ἐνθουσιάσῃ δὲ τοὺς στρατιώτας του.

Ἡ ἀφροντισία τῶν Ἄγγλων τὸν ἐκάλεσεν εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ ἀπὸ ἔλλειψιν πλοιαρίων, τὰ ὁποῖα περάσας ὁ Βασιγκτὼν εἶχεν ἀσφαλίσειν ὅλα, δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν καταδιώξωσιν ἐπέκεινα τοῦ Δελαβάρα, ἔστεκαν ἐντεῦθεν καὶ ἐπρόσμεναν νὰ παγώσῃ ὁ ποταμός. Ἦσαν ὑπερήφανοι διὰ τὴν νίκην των, καὶ δὲν ἐφοβοῦντο τὸ ἀσθενὲς τῶν Ἀμερικανῶν στράτευμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, καθὼς ἐπίστευαν, ἔμελλε νὰ διαλυθῇ ἐξ ὁλοκλήρου. Διὰ τοῦτο ἐστρατοπέδευαν παρὰ τὸν Δελαβάραν εἰς διακεκομμένην καὶ μὴ ἀσφαλισμένην γραμμὴν λεηλατοῦντες καὶ καθυβρίζοντες τοὺς κατοίκους. Ὁ Βασιγκτὼν, ὅστις ἤξευρε ταύτας τὰς περιστάσεις, ἐπέρασε μίαν ψυχρὰν νύκτα. ἐνῷ ἔβρεχε καὶ ἐχιόνιζε καὶ ἐχαλαζοβόλει ὁ οὐρανὸς, τὸν Δελαβάραν, ἐκτύπησε λόχον Ἀσσίων πλησίον Τρεντῶνος, καὶ τὸν ἠχμαλώτισεν ὅλον, συγκείμενον ἀπὸ 23 ἀξιωματικοὺς καὶ 1000 κοινοὺς (25 Δεκεμ. 1776). Μὲ τολμηροτέραν ἐπιβουλὴν

ἐκτύπησε πάλιν πλησίον Πριγκετοβνίας (3 Ἰαν. 1777), καὶ ἐὰν εἶχε περισσότερα στρατεύματα ἤθελε προχωρήσειν ἕως Βρουνσβικίας, ὅπου παρεκτὸς μεγάλων ἀποθηκῶν εὑρίσκετο καὶ τὸ κιβώτιον τῶν πολεμικῶν χρημάτων τῶν Ἄγγλων.

Τὰ ἐγχειρήματα ταῦτα, γινόμενα ἐπίσης καὶ μὲ τόλμην καὶ μὲ σκέψιν, ἦσαν ὠφελιμώτατα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολέμου. Ἀνώρθωσαν τὸ πεπτωκὸς θάῤῥος· ἦσαν, καθὼς λέγει Ἀμερικανός τις συγγραφεὺς, ἀληθινὴ νεκρῶν ἀνάστασις. Χίλιοι τετρακόσιοι στρατιῶται, οἵτινες ἐφοβέριζαν ἤδη νὰ ἀναχωρήσωσιν, ὑπεχρεώθησαν νὰ μείνουν ἀκόμη ἓξ ἑβδομάδας· ἡ σύνοδος ὑπεσχέθη ἀμοιβὰς εἰς τοὺς νεοσυλλέκτους, καὶ ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο ἐξαιρέτως τοὺς Ἀσσίους, ἡ αἰχμαλωσία των ἐπροξένει ἐξαίρετον χαρὰν, τὴν ὁποίαν διὰ νὰ ἐξαπλώσουν καὶ νὰ μεγαλύνουν, περιέφερναν τοὺς αἰχμαλώτους δι' ὅλων τῶν ἀγυιῶν τῆς Φιλαδελφείας. Οἱ εἰρηνικοὶ κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων ἐπαρχιῶν, οἵτινες εἶχαν ἀρχήτερα κλίσιν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Ἄγγλους, δὲν τοὺς ἐφοβοῦντο πλέον, ἐπειδὴ τοὺς ἴδαν συνωθευμένους μεταξὺ Βρουνσβικίας καὶ Ἀμβόης καὶ στενοχωρουμένους πολλαχῶς διὰ πολλῶν προσβολῶν τῶν Ἀμερικανῶν· ἐστοχάζοντο τώρα πῶς νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσι διὰ τὰς λεηλασίας, τὰς ὁποίας ἔπαθεν ἡ χώρα ἀπ' αὐτοὺς, καὶ διὰ τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζαν οἱ αἰχμάλωτοι.

Ὄχι ὀλιγώτερον εὐτυχῆ ἀποτελέσματα παρὰ τὴν τόλμην εἶχε τοῦ Βασιγκτῶνος ἡ σταθερότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἀντεστάθη ὠχυρωμένος εἰς Μοριστοβνίαν πρὸς τὸν Ὥβιον προκαλοῦντα αὐτὸν εἰς μάχην, καὶ μὲ 8000 στρατιωτῶν ἐκράτει εἰς ἀδράνειαν στρατὸν 30,000. Ὁ Ὥβιος, ὅστις δὲν ἐτόλμα νὰ ὑπάγῃ διὰ Ἰερσέης εἰς Φιλαδέλφειαν, τὸν σκοπὸν τῶν κινήσεών του, ἤνοιξεν ἄλλον δρόμον. Ἀφῆκε τὴν Ἰερσέην, ἔβαλε τὰ

στρατεύματά του εἰς 250 πλοῖα, παρεκτὸς τῶν φρου-
ρούντων τὸ Νέον Εὐόρακον καὶ τὴν Λογγισλανδίαν, καὶ
ἐπειδὴ ἦτο ἐμποδισμένον τὸ πέρασμα τοῦ Δελαβά-
ρα, εἰσέβαλεν εἰς τὸν Χεσαπὲκ κόλπον, διὰ νὰ προσ-
βάλῃ εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν ἐκ τούτου τοῦ μέρους·
ὁ Βασιγκτὼν, ὅς τις κατ' ἀρχὰς δὲν ἤξευρε τὸν σκο-
πὸν ταύτης τῆς κινήσεως, μαθὼν τὸ πρᾶγμα, ἔδρα-
μεν ἐναντίον τῶν Ἄγγλων ἔμπροσθεν τῆς Φιλαδελ-
φείας. ἀποφασίσας διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς προσο-
χῆς του μὲ δύναμιν μικροτέραν νὰ στερήσῃ τὸν ἐχ-
θρὸν ἀπὸ τὸ προσδοκώμενον ὄφελος. Ἀλλὰ ταύτην
τὴν φορὰν ἐνικήθησαν εἰς τὴν μάχην οἱ Ἀμερικανοὶ
εἰς Βρανδεβύνην (11 Σεπτεμ. 1777). Ὁ Βασιγκτὼν
ὀπισθοπόρησε, καὶ ὁ Ὥβιος ἐμβῆκεν εἰς τὴν Φιλα-
δέλφειαν, ἢ, καθὼς ἔλεγεν ὁ Φραγκλῖνος, ἡ Φιλα-
δέλφεια μᾶλλον ἐδέχθη τὸν στρατηγὸν Ὥβιον, ση-
μαίνων, ὅτι μὲ τὴν κυρίευσιν ταύτης πλέον ἔχασέ τι
παρὰ ἐκέρδησε.

Τοὐλάχιστον ἡ κυρίευσις ταύτης τῆς πόλεως, τῆς
μεγίστης τῶν ὁμοσπόνδων ἐπαρχιῶν, καὶ ἡ ἀποδίωξις
τῆς συνόδου, ἥτις μετὰ βραχεῖαν διατριβὴν εἰς Γαλ-
τιμόραν εἶχεν ἐπανέλθειν εἰς Φιλαδέλφειαν, δὲν ἔγει-
νε καμμία κρίσις, ὁποίαν ἐνόμιζαν οἱ Ἄγγλοι. Μ'
ὅλον ὅτι νέον ἐγχείρημα τοῦ Βασιγκτῶνος εἰς Γερμαν-
τοβνίαν (τὴν 4 Ὀκτωβ.) ἀτύχησεν, ὁ Ὥβιος ὅμως
καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐκστρατείαν, παρεκτὸς τῆς Φιλα-
δελφείας, κἀνένα ἐπίσημον τόπον δὲν ἐκυρίευσε·
καὶ οὐδὲ μὲ τὸ Νέον Εὐόρακον, τὸ ὁποῖον ἀπεῖχεν
ἀπ' αὐτοῦ εἴκοσι μίλια, δὲν ἠδυνήθη νὰ βαστάξῃ τὴν
κοινωνίαν. Ὁ Βασιγκτὼν ἐστρατοπέδευσε τὸν χειμῶ-
να εἰς ὀχυρὸν τόπον τῆς Βαλλένης Φόργης, μίλια τι-
νὰ μακρὰν τοῦ ἐχθροῦ, διὰ νὰ κρατῇ οὕτω συναγμένον
τὸ στράτευμά του, καὶ διὰ νὰ μὴ κτυπῆται κατὰ μι-
κρὰς μερίδας. Εἰς ταύτην τὴν θέσιν του ἔλειπαν τόσον
ἡ ὕλη τῶν ἐνδυμάτων καὶ αἱ ζωοτροφίαι, ὥστε ἡ

σύνοδος ἐξέδωκε πρόσταγμα νὰ λαμβάνουν μὲ βίαν εἰς τόπον ἑβδομήκοντα μιλίων ὁλόγυρα ὅσα ἐχρειάζοντο· μέσον, τὸ ὁποῖον βέβαια ἐμεταχείσθη ἀθύμως ὁ Βασιγκτών.

Δὲν ἦτο μικρὸν πρόβλημα, μεταξὺ τόσων δυστυχῶν περιστάσεων, ὄχι μόνον νὰ συγκρατῇ τοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Βαρῶνος Στεϋβήνου, Προυσιακοῦ στρατηγοῦ, ὅς τις εἶχε φέρειν εἰς τὸν Ἀμερικανικὸν στρατὸν ἴσην καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ σταθερότητα, νὰ τοὺς γυμνάζῃ, καὶ ἐνταυτῷ νὰ ὑποφέρῃ τὴν δυσαρέστησιν καὶ τὰ παράπονα τῶν συντοπιτῶν του. Ἡ πολιτεία τῆς Πενσυλβανίας ἐπαρωργίσθη διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Φιλαδελφείας, καὶ εἰς τὴν σύνοδον ὑπῆρχε φατρία, ἥτις ὑποστηριζομένη ἀπό τινας ἀξιωματικοὺς ἐπροσπάθει νὰ σηκώσῃ τὴν στρατηγίαν ἀπὸ τὸν Βασιγκτῶνα καὶ νὰ τὴν δώσῃ εἰς τὸν Γάτην, ὅς τις τότε δι' εὐτυχοῦς τινὸς μάχης εἰς τὴν Καναδαν εἶχεν ἀποκτήσειν μέγα ὄνομα.

6. Ἐγχειρήματα εἰς τὴν Καναδαν καὶ τὰ τούτων ἀποτελέσματα. (1775 — 1789).

Ἡ γειτονία τῆς μεγάλης ἐπαρχίας Καναδας, κυριευθείσης ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ 1762 ἔτους, ἐφαίνετο εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς καθ' ὑπερβολὴν ἐπικίνδυνος, ἐὰν δὲν εἵλκυαν τοὺς κατοίκους της εἰς τὸ μέρος των. Μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔστειλαν ἱεροκήρυκας καὶ τυπογράφους διὰ νὰ σπείρουν μὲ διδαχὰς καὶ συγγράμματα δυσαρέσκειαν, μάλιστα διὰ τὸ Κουεβὲκ ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ὠφέλει πρὸ πάντων τῶν κατοίκων τοὺς ἐν Καναδᾳ κατοικοῦντας εὐγενεῖς Γάλλους. Ἐνταυτῷ δὲ ἔδωκαν διὰ τῶν ὅπλων τόνον εἰς τὸν σκοπόν των τοῦτον. Ἐξουσίασαν (1775) τὰ δύω στερεὰ σημεῖα καὶ κλειδία τῆς μεσημβρινῆς Κα-

νάδας, Τικονδερόγαν καὶ Κρομποΐντον, καὶ πάραυτα
τὰ φρούρια Χαμβλίαν καὶ ἅγ. Ἰωάννην· Ἡγεμὼν ταύ-
της τῆς ἐκστρατείας ἦτο ὁ Μοντεγομμερῦς, γεννημένος
εἰς Ἰρλανδίαν. Μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς Μοντρεάλης δὲν
ἐφαίνετο δύσκολον νὰ κυριευθῇ καὶ τὸ Κυυεβὲκ, τὸ
ὁποῖον δὲν εἶχε πολλὴν φρουρὰν, εἶχε δὲ πολλοὺς δυ-
σαρεστημένους.

Διὰ νὰ μερίσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ ἐπρόσ-
ταξεν ὁ Βασιγκτὼν τὸν χιλίαρχον Ἀρνόλδιον νὰ
προχωρήσῃ καὶ εἰς ἄλλον δρόμον ἐπάνω εἰς τὸν πο-
ταμὸν Κεννεβὲκ διὰ τῶν ὀρῶν καὶ δασῶν, τὰ ὁποῖα
χωρίζουσι τὴν Καναδαν ἀπὸ τὴν Μαΐναν. Ὁ Ἀρνόλ-
διος ὑπέφερεν ἐκεῖ μεγάλας δυσκολίας. Ἐχρειάσθη
τριάκοντα τρεῖς ἡμέρας διὰ νὰ διατρέξῃ θλιβερὰν
ἔρημον, ὅπου δὲν ἐφαίνετο ἀνθρώπινον ἴχνος. Πολ-
λάκις ἠναγκάσθησαν νὰ σύρνωσιν εἰς τὰ ἄνω ὁρμη-
τικῶν ποταμῶν τὰ πλοῖα των, ἢ νὰ τὰ φέρωσιν ἐπὶ
τῶν ὤμων των εἰς μέρη χωρίων, καὶ ἄλλοτε μὲν
νὰ ἀνοίγωσι δρόμον ἀπὸ τὰ ἕλη, ἄλλοτε δὲ ἀπὸ
πυκνὰ δάση. Διὰ τοῦτο αἱ πρόοδοί του ἠργοπόρησαν
τόσον, ὥστ' ἀργὰ τὴν 9 Νοεμβ. ἐφάνη ἀντικρὺ τοῦ
Κουεβέκου. Δι' ἔλλειψιν ὅμως πλοιαρίων καὶ διὰ μίαν
τρικυμίαν δὲν ἠδυνήθη πάραυτα νὰ διαβῇ τὸν Λαυ-
ρέντιον ποταμὸν διὰ νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν πρώτην ἐξ-
άφνισιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκ τούτου ἐκέρδησε καιρὸν
ὁ χιλίαρχος Λεάνος νὰ κλεισθῇ μὲ μικρὸν λόχον εἰς τὴν
πόλιν καὶ νὰ κάμῃ ἑτοιμασίας πρὸς ἀντίστασιν, καὶ
ἠνώθησαν μαζή του καὶ οἱ κάτοικοι φοβούμενοι μὴ
χάσωσι τὰ μεγάλα πλούτη καὶ ἀγαθά των. Δὲν ἔμε-
νε λοιπὸν ἄλλο εἰς τὸν Ἀρνόλδιον, τοῦ ὁποίου ὁ λό-
χος ἦτο 300 ἄνθρωποι καὶ χωρὶς κανόνια, εἰμὴ νὰ
προσμείνῃ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Μοντεγομμορῦ.

Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβ. ἠνώθησαν οἱ δύω
λόχοι ἔμπροσθεν Κουεβέκου, καὶ κατέγειναν ὅλον τὸν
μῆνα νὰ στήσουν κανόνια διὰ τακτικὴν πολιορκίαν.

Ἀλλὰ διὰ τὴν τραχεῖαν ὥραν τοῦ ἔτους δὲν ἠδυνή-
θησαν νὰ ἐκτελέσωσι τὸν σκοπόν των. Διὰ τοῦτο ἐτόλ-
μησαν τὴν 15 Δεκεμ. 1775, ἐνῷ ἔπιπτε χιὼν
πολλὴ, νὰ ἐφορμήσουν κατὰ τῆς πόλεως. Ἡ φρουρὰ
ὅμως ἀπέκρουσε τὴν ἔφοδον καὶ ὁ στρατηγὸς Μοντε-
γομμερῦς ἔχασε τὴν ζωήν του.

Ὁ Ἀμερικανικὸς στρατὸς, ὅς τις εἶχε πάθειν
μεγάλην ζημίαν, ἔτρεξεν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἀφῆκε
καὶ κανόνια καὶ σκεύη μετὰ τῶν δορικτησιῶν του, καὶ
μόνον εἰς τὴν λίμνην Χαμπλαίναν ἐστάθη. Ἡ λίμνη
αὕτη μετὰ τῆς Γεωργιανῆς λίμνης, μεταξὺ τῶν πο-
ταμῶν Λαυρεντίου καὶ Οὐδεσωνίου, ἔχει κοινωνίαν τῶν
ὑδάτων, χωρὶς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ διαβῇ τις
τὰς μεταξὺ ἁγ. Ἰωάννου καὶ Ἀλβανίας ἐρήμους καὶ νὰ
προχωρήσῃ μὲ στράτευμα εἰς τὸ Νέον Εὐόρακον. Διὰ
τοῦτο οἱ Ἀμερικανοὶ ἡτοίμασαν ἐπὶ τῆς λίμνης ταύ-
της δεκαπέντε πλοιάρια, ἀφοῦ ἔλαβαν τοὺς ναυπηγοὺς
καὶ τὰ χρειώδη ἀπὸ τὰς μικρὰς παραλιμνίους πό-
λεις. Ὠχύρωσαν δὲ ἰσχυρῶς καὶ τὰ δύω φρούρια Κρο-
μποΐντον καὶ Τικονδερόγαν, τὰ ὁποῖα ἐπροστάτευαν
τὴν ἐπὶ τῶν λιμνῶν πορείαν. Οὕτως ἐπρόσμεναν τὸν
Ἀγγλικὸν στρατὸν, ὅς τις εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ διὰ τῆς
ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἐλθούσης βοηθείας ηὐξήθη εἰς
13,000 στρατιώτας.

Ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Καρλετὼν ἦτο προσταγ-
μένος νὰ κάμῃ κοινωνίαν μεταξὺ Καναδας καὶ Νέου
Εὐοράκου. Ἤθελαν μὲ τοῦτο νὰ χωρίσωσιν ἀπὸ τὰς
ἄλλας ἐπαρχίας τὰς τέσσαρας τῆς νέας Ἀγγλίας
(Νέαν Ἀμφίραν, Μασσαχουσετίαν, Ῥοδοισλανδίαν καὶ
Κοννεκτικούταν), αἱ ὁποῖαι κυρίως ἦσαν ψυχὴ τῆς
ἀντιστάσεως καὶ τῆς ἑνώσεως, νὰ τὰς περικυκλώσουν
πανταχόθεν μὲ στρατεύματα καὶ μὲ πλοῖα, καὶ οὕτω
νὰ ἐμφράξωσι τὴν πηγὴν τοῦ πολέμου. Μὲ τοῦτον
τὸν σκοπὸν ἐβάδισε τὸ ἔαρ 1776 ὁ Ἀγγλικὸς στρα-
τὸς ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σορέλλου, καὶ εἰσέπλευ-

σεν εἰς τὴν λίμνην Χαμπλαίναν μὲ τριάκοντα δύω καράβια. Ὁ Ἀμερικανὸς μικρὸς στόλος ἐκτυπήθη καὶ ἠφανίσθη, μὲ ὅλην τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ ἀρχηγοῦ του Ἀρνολδίου. Ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐμβῆκαν τὰ στρατεύματα, κατὰ τὴν συνήθειάν των, εἰς τὴν παραχειμασίαν, καὶ ἔμελλαν ὕστερα κατὰ τὸ 1777 ἔτος νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἢ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Οὐδεσωνίου.

Τὸ ἐγχείρημα ὅμως τοῦτο δὲ ἐδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Καρλετῶνα, ὅς τις ἐκατώρθωσε τὰ μέχρι τοῦδε, ἀλλ' εἰς τὸν στρατηγὸν Βουργοΐνιον, ὅς τις τὸν χειμῶνα εἶχε συσκεφθῆν μετὰ τῶν λειτουργῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν σχέδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀσθενεστέρα μερὶς ἔμελλε νὰ πλεύσῃ τὸν Λαυρέντιον ἕως τὴν λίμνην Ὀντάριον, καὶ ἀπεκεῖ διὰ τοῦ ποταμοῦ Μοαβάκου νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὁ δὲ Βουργοΐνιος αὐτὸς μὲ τὴν κυριωτέραν δύναμιν 7000 περίπου στρατιωτῶν, νὰ περιπατήσῃ κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὰς λίμνας εἰς τὸν Οὐδεσώνιον ποταμόν. Καὶ αἱ δύω μερίδες εἶχαν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, καὶ μάλιστα κανόνια, καὶ εἶχαν μαζή των βοηθοὺς καὶ πολλοὺς ἀγρίους τῆς βορείου Ἀμερικῆς, εἰς τῶν ὁποίων τὴν μεταχείρισιν εἶχαν πολλὴν κλίσιν οἱ λειτουργοὶ, μ' ὅλον ὅτι ἀντέλεγεν ὁ Πίττ, ὁ Βούρκιος καὶ ἄλλοι ἄξιοι ἄνδρες. Ἡ γνώμη των ἦτο, ὅτι ἐπὶ τῶν παρουσῶν περιστάσεων πᾶν φάσμα πρᾳότητος εἶναι σκληρότης· ἡ δὲ σκληρότης κατὰ τοῦ μερικοῦ ἡμερότης πρὸς τὸ ὅλον. Ὁ Βουργοΐνιος ἐμεταχειρίσθη εἰς τὴν διακήρυξίν του τὸ φοβερὸν τῶν ἀγρίων, καὶ ὡμίλησε πολλὰ ἰσχυρῶς περὶ τοῦ ζήλου, τὸν ὁποῖον ἔδειχναν Νὰ σφάξουν τοὺς ὅσοι εἶναι ἐχθροὶ τῆς μεγάλης Βρετανίας. „Μόνον, εἶπεν, χρειάζομαι νὰ ἀπολύσω τοὺς χαλινοὺς τῶν ὡπλισμένων Ἰνδῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πολλαὶ χιλιάδες εὑρίσκονται ὑπὸ τὴν προσταγήν μου, διὰ νὰ χαλινώσω τοὺς σκληραύχενας ἐχθροὺς τῆς Ἀμερικῆς καὶ

τῆς μεγάλης Βρετανίας.“ Ὁ Βουργοΐνιος δὲν ἐστοχάζετο, ὅτι ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους ἀνάγκη ἦτο νὰ προστάξῃ νὰ μὴ χύσωσιν αἷμα, ἐκτὸς ἐὰν ἀπήντων ὡπλισμένους, καὶ νὰ φείδωνται γέροντας, γυναῖκας καὶ παιδία, ἢ τοὺς ὁποίους ἐχρεώστει νὰ ἀναχαιτίσῃ ἀπὸ τὰς σφαγὰς διὰ φοβερισμῶν καὶ ἀμοιβῶν, εἶναι ἄγριαι τῆς φύσεως δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ εἶναι ὄχι ὀλιγώτερον εἰς τοὺς ἐχθροὺς παρὰ εἰς τοὺς φίλους ὀλέθριοι.

Ἡ ἀρχὴ ἐφάνη ὅτι ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς Ἄγγλους λαμπρὰν ἔκβασιν. Ὁ Βουργοΐνιος ὥρμησε κατὰ τῆς Τικονδερόγας, ἀπεδίωξεν ἐκ τούτου τοῦ μέρους, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ὀχύρωσιν ἔγειναν πολλοὶ κόποι, τὰ Ἀμερικανικὰ στρατεύματα, καὶ ἐξήπλωσε φόβον εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἀλλὰ πάραυτα ἀνεχαιτίσθη ἡ πρόοδός του ἀπὸ δυσκολίας. Οἱ Ἀμερικανοὶ ὀπισθοδρομοῦντες ἐχάλασαν ὅλους τοὺς δρόμους, καὶ τὰ κτήνη καὶ τὰς τροφάς· ἠναγκάζοντο νὰ διέρχωνται δάση καὶ ἕλη, νὰ περιέρχωνται κρημνοὺς, εἰς μικρὸν χωρίον νὰ κτίσωσι τεσσαράκοντα γεφύρας, καὶ εἰς δύω μιλίων διάστημα νὰ κάμουν προσχώματα, εἰς τρόπον ὥστε ὁ στρατὸς εἰς εἴκοσιν ἡμέρας μόλις περιεπάτησε τέσσαρα μίλια. Τὰ ἕλη καὶ οἱ κάθυγροι καιροὶ ἐγέννησαν πλῆθος ἐντόμων, τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο ἀφόρητα εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Αἱ ζωοτροφίαι εὑρίσκοντο μὲ ἀκόμη μεγαλητέρας δυσκολίας. Ὁ Βουργοΐνιος ἠναγκάσθη νὰ φροντίσῃ, ἐὰν ἔμελλε νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, νὰ ἐνεργήσῃ εἰσκομιδὴν διὰ πλησιεστέρας καὶ συντομωτέρας ὁδοῦ.

Διὰ τοῦτο ἔστειλε τὸν Βρουνσουϊκικὸν ὑποχιλίαρχον Βάουμον μὲ 500 στρατιώτας εἰς Βεννιγκτῶνα διὰ νὰ ἁρπάσῃ τὰς ἐκεῖ εὑρισκομένας ἀποθήκας τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ τὰ ἁμάξια καὶ τὰ κτήνη των. Ὁ λόχος ὅμως οὗτος πρὶν φθάσῃ εἰς Βεννιγκτῶνα, ἐκτυπήθη καὶ ἠφανίσθη διόλου ἀπὸ περισσότερον ἐχ-

θρῶν πλῆθος. Ἄλλη μερὶς σταλθεῖσα κατόπιν πρὸς
βοήθειαν ἐκείνης, Βρουνσουϊκίων στρατιωτῶν καὶ αὐ-
τὴ, ἔπαθε τὴν αὐτὴν τύχην, καὶ ὑπέστρεψεν ἄπρα-
κτος, ἀφοῦ ἔχασε τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὰ κανόνιά της.

Εἰς τοῦτο τὸ δυστύχημα προσετέθη πάραυ-
πα δεύτερον, τὸ ὁποῖον διέκρινεν ὄχι ὀλιγώτερον τὴν
περαιτέρω πρόοδον τῆς ἐκστρατείας. Λόχος ἀπὸ τὸν
ὑποχιλίαρχον ἄγ. Λέγερ ὁδηγούμενος εἶχε προχωρή-
σειν ἕως τὸ μικρὸν φρούριον Σοΐλερον, θέλων νὰ
ὑπάγῃ εἰς Μοαβικίαν. Ἡ εἰς τοῦτο προσβολὴ ἐδυστύχη-
σε μέρος μὲν διὰ τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἀμερικανῶν,
μέρος δὲ διὰ τῆς ἀχαλινωσίας τῶν Ἰνδῶν, οἵτινες
ἀντὶ νὰ τρομάξουν τοὺς Ἀμερικανοὺς, ἐνήργουν μό-
νον εἰς τὸ νὰ διερεθίζουν τὴν φιλεκδικίαν των καὶ
νὰ αὐξάνουν τὸν ὑπὲρ τοῦ πολέμου ζῆλον των *).

Μὲ ὅλην ταύτην τὴν ζημίαν καὶ τὴν δύσκολον εὕρεσιν τῆς τροφῆς εἶχεν ὁ Βουργοΐνιος ἐλπίδα νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκτρατείας του, Ἐπέρασε τὴν 11 Σεπτ. τὸν Οὐδεσώνιον, καὶ συνεκρότησε πλησίον Στιλβάτερ μὲ τοὺς Ἀμερικανοὺς μάχην, ὅπου ἀπέδωκε μὲν εἰς ἑαυτὸν τὴν νίκην, τὴν δὲ κατάστασίν του βέβαια δὲν ἐκαλλιτέρευσε. Ἐστάθη μετ' αὐτὴν χρόνον τινὰ, προσμένων ὑποστήριξιν ἀπὸ τὸν Ἑρρῖκον Κλιντῶνα, τὸν ὁποῖον ὁ Ὤβιος εἶχεν ἀφήσειν εἰς Νέον Εὐόρακον ἀναχωρήσας εἰς Φιλαδέλφειαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ βοήθεια αὕτη δὲν ἦλθεν, ἐτόλμησε τὴν 7 Ὀκτ. δευτέραν μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησαν οἱ Ἀμερικανοὶ, καὶ αὐτὸς ὠπισθοπόρησεν εἰς τὴν Γεωργιανὴν λίμνην. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπροσπάθουν νὰ τὸν ἀποκλείσουν ἐκεῖθεν, λαμβάνοντες μάλιστα καθημερινῶς βοηθείας, ἐνῷ ὁ Βουργοΐνιος διὰ διαφόρων μαχῶν καὶ διὰ τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰνδῶν καὶ τῆς κρυφίας φυγῆς τῶν Κανδαίων, ὠλιγόστευε καθ' ἡμέραν. Αἱ εὐτυχεῖς μάχαι ἐγέννησαν εἰς τὰς παρακειμένας ἐπαρχίας νέον θάῤῥος καὶ νέας ἐλπίδας. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἐπίασαν ὅλα τὰ ὄπισθεν τοῦ Βουργοϊνίου ἀξιόλογα μέρη παρὰ τὸν Οὐδεσώνιον, ἐνῷ διπλάσιος λόχος ἤρχετο ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. Πανταχόθεν λοιπὸν περικυκλωθεὶς ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς, 3500 στρατιωτῶν, παρεδόθη τὴν 16. Ὀκτ. 1777. Ἡ περίφημος αὕτη συνθήκη τῆς παραδόσεως, ἥτις ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ τόπου τῆς Σαρατόγας, περιεῖχε τὴν συμφωνίαν νὰ ἐπιστρέψουν οἱ αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Γάτης ὁ Ἀμερικανικὸς στρατηγὸς τὴν ἔστερξε διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν παράδοσιν, ἐπειδὴ τῳόντι εἶχε κινήσειν ἀπὸ τὸ Νέον Εὐόρακον ὁ Κλιντὼν, καὶ εἶχε πιάσειν τὰς ἀρίστας θέσεις παρὰ τὸν Οὐδεσώνιον. Ὅταν οἱ Ἄγγλοι ἐξήπλωσαν τὰ ὅπλα, ἔστρεψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰ ὀπίσω ὁ Γάτης, ἐπειδὴ πατρίς του ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἡ σύνοδος ὅμως εὕρηκε μετὰ ταῦτα δυσκολίας κατὰ τοῦ ἐμβαρκαρισμοῦ των, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μήπως ἐπανέλθουν τὰ στρατεύματα πάραυτα ὀπίσω, ἢ ἀλλαχθοῦν εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ ἄλλα χρήσιμα, τὰ ὁποῖα θέλουν σταλθῆν εὐθὺς εἰς τὴν Ἀμερικήν.

*) Συνεισέφερε μάλιστα εἰς τοῦτο ἡ δυστυχὴς μοῖρα νέας, ὡραίας καὶ ἀξιεράστου γυναικὸς, Μίσσης Μακρέα., ἥτις μετ' ἄλλων γυναικῶν καὶ παιδίων ἁρπασθεῖσα ἐλωβήθη τρομερῶς εἰς ὅλον τὸ σῶμα.

Τὸ δυστύχημα τοῦτο ἐπαρακίνησε τοὺς λειτουργοὺς νὰ ἐνθυμηθοῦν εἰρήνην καὶ φιλίωσιν. Καὶ τῆς Γαλλίας δὲ τὰ φρονήματα εἶχαν ἐπιῤῥοὴν εἰς ταύτην τὴν γνώμην. Εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐδείχθη μεγάλη κλίσις εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς ὀλιγώτερον ἐκ μίσους πρὸς τοὺς Ἄγγλους παρὰ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν δημοκρατικὴν ἐλευθερίαν, ἥτις ἐκ πολλῶν δεκαετηρίδων ἐτιμᾶτο ὡς τελειοτάτη πολιτεία ἀπὸ τοὺς συνηγόρους της συγγραφεῖς. Αἱ παραθαλάσσιοι πόλεις ἔφερναν κρυφίως εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς ὅπλα καὶ πολεμικὰς ὕλας, καὶ οἱ Ἀμερικανοὶ πειραταὶ εὐ-

ρισκαν εἰς τοὺς Γαλλικοὺς λιμένας παντοδαπὴν συν-
δρομήν. Ὁ εἰκοσαετὴς Λαφαϊέτης, ἐκ μιᾶς τῶν εὐγε-
νεστάτων οἰκογενειῶν τῆς Γαλλίας, ὄχι μόνον ἐξε-
πλέχθη ἀπὸ τὰς ἀγκάλας ἐρασμίου συζύγου, ἀλλὰ
κατεπάτησε καὶ τὴν ῥητὴν ἀπαγορίαν τοῦ βασιλέως
διὰ νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ κυβέρνη-
σις αὐτὴ δὲν μετεῖχε βέβαια τῶν αὐτῶν φρονημάτων,
ἀλλὰ κατὰ τὰς βάσεις τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐπικρατούσης
πολιτικῆς ἐνόμιζεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ φροντίσῃ
καλήτερα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Γαλλίας, εἰμὴ ἐὰν
ἐπέφερε μεγάλην ζημίαν εἰς τὸν ἀντίζηλόν της, καὶ
ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἐλαττώσῃ τὰς εἰς τὴν τελευταίαν εἰρή-
νην ἀποκτηθείσας αὐξήσεις της. Τοιουτοτρόπως ἠνώθη-
σαν τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ καὶ ἡ μυστικὴ πολιτικὴ νὰ
κάμουν σύμμαχον τὸν δυνάστην τοῦ παλαιοτάτου βα-
σιλείου τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν νεωτάτην ἐπέκεινα τοῦ
ὠκεανοῦ θεμελιουμένην δημοκρατίαν.

Ἡ σύνοδος εἶχεν ἤδη στείλειν 1776 εἰς Παρι-
σίους πρέσβυν τὸν Φραγκλῖνον, ὥστε, ὅς τις πρῶτος
ἐδίδαξε πῶς ἀπομακρύνεται ὁ κεραυνὸς *), νὰ ἀδυνα-
τίσῃ καὶ τὸν κεραυνὸν τῶν ὅπλων, τὸν ὁποῖον ἰσύνα-
ζεν ἡ ὑπεροπλία τῆς Ἀγγλίας. Τὸ πρόσωπον τοῦ ἀν-
δρὸς ἐπερίσσευσε τοὺς φίλους τῶν Ἀμερικανικῶν
πραγμάτων. Τὸ ἀσυνήθιστον φαινόμενον ἑνὸς κοινοῦ
πολίτου μὲ πρόσωπον πρέσβεως εὕρηκεν εἰς τοὺς Πα-
ρισίους τοιαύτην εὐαρέστησιν, ὥστε ὁ Φραγκλῖνος
ἐτιμᾶτο πάραυτα ὡς δεύτερος Ἀριστείδης ἢ Κάτων.
Τὰς ἀποφάσεις ὅμως τῆς κυβερνήσεως διέκρινεν ἡ
ἡμέρα τῆς Σαρατόγας, διὰ τῆς ὁποίας ἔδωκαν οἱ
Ἀμερικανοὶ εἰς τοὺς φίλους των τρόπον τινὰ ἐνέχυρον
διὰ τὴν εὐτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος των. Τὴν 6 Φεβρ.
1778 ἐκλείσθη εἰς τοὺς Παρισίους διὰ Γεράρδου καὶ
Φραγκλίνου μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀμερικῆς ἐμπορικὴ

*) Eripuit coelo fulmen sceptumque tyrannis, ἐπιγραφή
τις ὑποκάτω τῆς εἰκόνος του.

συνθήκη καὶ πρὸ αὐτῆς συμμαχία, εἰς τὴν ὁποίαν
ἀπεφασίσθη: Νὰ μὴ γείνῃ εἰρήνη, ἐὰν τῆς Ἀμερικῆς
ἡ ἀνεξαρτησία καὶ αὐτονομία δὲν γνωρισθῇ ἀπὸ τὸν
βασιλέα τῆς μεγάλης Βρετανίας ἢ ῥητῶς ἢ σιωπηλῶς.
Λοδοβῖκος ὁ ΙΣΤ΄ δὲν προῃσθάνετο, ὅτι διὰ ταύτης
τῆς παρὰ φύσιν συνθήκης καὶ συμμαχίας, τὴν ὁποίαν,
ἐναντίον τοῦ ὀρθοτέρου του αἰσθήματος, ἐδέχθη κα-
ταπεισθεὶς ἀπὸ τοὺς πολιτικούς του, ὑπέσκαπτε τὸ
θεμέλιον τοῦ θρόνου του, καὶ ἔκτισε τὸ πρῶτον βά-
θρον τῆς καταδίκης του. Ἡ Γαλλία ἠθέλησε μὲν κατ'
ἀρχὰς νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ συνθήκη αὕτη δὲν ἔχει ἐχθρι-
κὸν σκοπὸν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐδιώρισε νὰ δώσουν ἀπο-
δείξεις ταύτης τῆς γνώμης του εἰς τὸ Λονδίνιον. Ἡ
Ἀγγλία ὅμως πάραυτα ἔκρινεν, ὅτι ὅς τις συνδέεται μὲ
τοὺς ἀποστάτας τῆς Ἀγγλίας πολεμεῖ αὐτὴν τὴν Ἀγ-
γλίαν, καὶ τὴν κρίσιν της ταύτην ἐκύρωσε μὲ τὴν κυ-
ρίευσιν μεγάλου ἀριθμοῦ Γαλλικῶν ἐμπορικῶν πλοί-
ων ἐπιστρεφόντων ἀπὸ τὰς Ἀνατολικὰς καὶ Δυτικὰς
Ἰνδίας.

Τώρα βέβαια τὰ δοκίμια τῆς φιλιώσεως, τὰ
ὁποῖα ὁ Λόρδ Νόρθιος, μὴ ἐξεύρων μὲν, εἰκάζων δὲ
τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Γαλλίας, ἐπρόβαλε καὶ
ἐκατώρθωσεν εἰς τὸ κοινοβούλιον, δὲν ἠδυνήθησαν
νὰ κάμουν πλέον καμμίαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἀμερι-
κανούς. Τώρα δὲν ἦτο πλέον τερπνὸν νὰ συνεδριάζω-
σιν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον, ἀφοῦ αὐτοὶ ὅλοι
ἔγειναν ἓν σῶμα. Τώρα δὲν ἐνόμιζαν διὰ τίποτε, ἂν
Ἀγγλικοὶ στρατιῶται δὲν ὑπήγαιναν εἰς τὴν Ἀμερι-
κὴν χωρὶς ἄδειαν τῶν συνελεύσεων, ἀφοῦ μὲ τὴν
ἰδίαν των δύναμιν τοὺς ἐνίκησαν ὡς ἐχθροὺς, οὐδὲ,
ἐὰν ηὐξάνοντο τὰ ἐμπορικά των προνόμια, ἐνῷ ἠδύ-
ναντο νὰ δίδουν ἐμπορικὰ προνόμια εἰς ξένας δυνάμεις.

Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὰς βροντὰς τῶν κανονίων, μὲ
τὰς ὁποίας ἐπανηγυρίζετο ἡ μὲ τὴν Γαλλίαν συνθή-
κη, δὲν ἤκουαν τὴν εἰρηνικὴν πρόσκλησιν τῆς μητρο-

πόλεως. Διὰ τοῦτο ἐνηγκαλίσθη ὁ Βασιγκτὼν μὲ δά-
χρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὸν αὐτόμολον πρόμαχον
τῆς Ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας, τὸν Γάλλον Λαφαϊέτην,
ὅς τις τοῦ ἔδωκε τὴν πρώτην ἀγγελίαν τῆς συνθήκης,
καὶ δὲν ἔδωκεν εἰς τὸν Ἄγγλον πληρεξούσιον Ἀδὰμ Φερ-
γουσῶνα διαβατήριον διὰ τὴν Υορκτοβίαν, ὅπου διέτρι-
βε τότε ἡ σύνοδος· διὰ τοῦτο οἱ ἱεροκήρυκες ἀπέδειχναν
τὴν συνθήκην ταύτην δῶρον τοῦ οὐρανοῦ, ἐνῷ καὶ στο-
ματικῶς καὶ ἐγγράφως ἡ σύνοδος ἀπέδειχνε τὰ τῆς εἰ-
ρήνης προβλήματα τέχνας δολιωτάτου ἐχθροῦ διὰ νὰ
σπείρῃ διχόνοιαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ, καὶ νὰ τὸν στε-
ρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε μὲ
τὸ αἷμά του.

Ἐφαίνετο διὰ τὴν Ἀγγλίαν τὸ φρονιμώτατον
νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀμερικῆς χωρὶς
περιορισμὸν καὶ χωρὶς συνθήκην. Τῷόντι δὲ ἐπροβλή-
θη τοῦτο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ὁ Δοὺξ Ῥιχμουνδίας
ἐπρόβαλε νὰ σηκωθοῦν παραυτὰ ὅλα τὰ στρατεύμα-
τα ἀπὸ τὴν Ἀμερικήν. Ἀλλ' ὅς τις μέχρι τοῦδε ἐσυμ-
βούλευε πάντοτε ἡμερότητα πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, ὁ
Λόρδ Χατάμιος, ἀντέστη τώρα μὲ σφοδρότητα. Ὁ
ἑπταετὴς πόλεμος, τοῦ ὁποίου τὰς εὐτυχεῖς ἐγχειρήσεις
διεύθυνε τὸ τολμηρὸν πνεῦμά του, εἶχε βάλειν τὰς ῥί-
ζας του εἰς τὴν διατήρησιν καὶ εἰς τὴν εὐτυχίαν ἐκεί-
νων τῶν ἀποικιῶν. Δὲν ἔβλεπε λοιπὸν μὲ χαρὰν τὴν
διάῤῥηξιν τοῦ εὐεργετικοῦ τούτου δεσμοῦ· ἐξαιρέτως
δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ ἡ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπερ-
ηφάνειά του καὶ τὸ κατὰ τῆς Γαλλίας μῖσός του νὰ
γνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην εἰς μίαν στιγμὴν,
ὁπότ' ἐγνωρίσθη ἀπὸ τὴν Γαλλίαν.

Μὲ ὅλον ὅτι ἐβασανίζετο ἀπὸ ἀπαύστους πό-
νους, ἐφάνη ὅμως τὴν 7 Ἀπριλ. 1778 εἰς τὸ κοινο-
βούλιον, βασταζόμενος ἀπὸ τὸν γαμβρὸν καὶ υἱόν
του, καὶ ὡμίλησε μὲ φωνὴν ἀποθνήσκοντος: „Εὐχα-
ριστῶ τὸν Θεὸν, ὅτι ἀκόμη δὲν μ' ἐσκέπασεν ὁ τά-

φος, διὰ νὰ ὑψώσω τὴν φωνήν μου κατὰ τοῦ κομματιασμοῦ τοῦ παλαιοῦ τούτου καὶ εὐγενοῦς βασιλείου! Θέλετε, Βρετανοὶ, νὰ ἀγοράστε ἐλευθερίαν; νὰ θυσιάσητε κλέος καὶ κυριότητα, νὰ μὴ σωφρονίσητε τὴν Γαλλίαν, ἥτις πρότερον σᾶς ἔτρεμε, καὶ τώρα σᾶς καταφρονεῖ; Σᾶς ἐξορκίζω εἰς τὴν μέλλουσαν γενεάν. Δεῦτε νὰ ἀγωνισθῶμεν, καὶ νὰ πέσωμεν, ἂν εἶναι ἀνάγκη, ὑποκάτω εἰς τὰ τρίμματα τῆς πατρίδος μας.“ — Ὅταν ἠθέλησε δευτέραν φορὰν νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὸν Κόμητα Ῥιχμούνδιον, ὁ ἀκαταπόνητος νοῦς του ἐνικήθη ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς διὰ γῆρας καὶ ποδάγραν σῶμά του, καὶ ἐφέρθη λειποθυμημένος εἰς τὸν οἶκόν του, ὅπου ἀπέθανε τὴν 11 Μαΐου 1778.

Ἡ πενθοῦσα Βρετανία εἰς τὴν σημαίαν, ἥτις ἐπροστάχθη ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον εἰς τὴν κηδείαν του, δὲν ἦτο κολακεία. Ὑπούργησεν εὐκλεέστατα πολὺν καιρὸν τὴν πατρίδα του, καὶ μὲ τόσην ἀφιλαργυρίαν, ὥστε τὸ ἔθνος ἐπλήρωσε τὰ χρέη του μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὅταν ἐφεξῆς ἡ εὐτυχία τῆς Ἀγγλίας ἐνεπιστεύετο εἰς πρόσωπα ἀνίκανα, δὲν ἔπαυεν αὐτὸς νὰ ψιθυρίζῃ εἰς τὴν ψυχὴν τῆς πολιτείας, ὡς εἰς τὸν Σωκράτην τὸ δαιμόνιόν του, ἢ νὰ βροντᾷ, ἐὰν στοχασθῶμεν τὴν δύναμιν τοῦ Βρετανικοῦ τούτου Δημοσθένους, τί δὲν ἔπρεπε νὰ γείνῃ. Μνημεῖον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Βεστμύνστερ προσετέθη εἰς τὰ μνημεῖα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐδόξασαν τὴν πατρίδα.

7. Πρόοδος τοῦ εἰς τὰς ὁμοσπόνδους πολιτείας πολέμου.

(1777 — 1781).

Ἡ ἐνδυνάμωσις, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν οἱ Ἀμερικανοὶ δι' ἑνὸς συμμάχου, ὁποῖος ἦτο ἡ Γαλλία, ὅς-

τις ἐνταὐτῷ ἐφάνη μὲ τὸν στόλον του εἰς τὸν ἀγῶνα, ἔκα-
μεν ἀναγκαίαν διὰ τοὺς Ἄγγλους μεταβολὴν εἰς τὰ τῆς
διαταγῆς τοῦ τῆς ξηρᾶς πολέμου. Οὗτοι εἶχαν μείνειν
ἄπρακτοι εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν ἀπὸ τὸν Ὀκτώβ. 1777
ἕως τὸν Σεπτεμβ. 1778, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Βασιγ-
κτὼν εἰς τὸ τῆς Βαλέας Φόργης στρατόπεδόν του ἀντι-
κρύ των ἱστάμενος, ἐὰν καὶ δὲν εἶχεν ἱκανὴν δύναμιν
νὰ τοὺς κτυπήσῃ, ὑπῆρξεν ὅμως ἱκανὸς νὰ φυλάξῃ
τὴν Πενσυλβανίαν. Τὰ ἐγχειρήματα ἐπεριωρίζοντο τὸν
χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ εἰς μικρὰς ἐξόδους. Ὁ στρατη-
γὸς Ὤβιος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸ σχέδιόν του ἕως τε-
λευταίας στιγμῆς τῆς στρατηγίας του νὰ μὴ διακινδυ-
νεύσῃ τίποτε. Μὲ ὅλον τοῦτο, ὅταν τελευταῖον ἔλα-
βε τὴν πρὸ πολλοῦ ζητηθεῖσαν του παραίτησιν, ἔδει-
ξαν οἱ ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικοὶ τὴν ὑψηλὴν περὶ τῶν
πράξεών του γνώμην των μὲ λαμπρὰν πομπὴν, ὁποία
ἠδύνατο νὰ γείνῃ διὰ σειρὰν νικῶν ἀδιάκοπον. Πάρ-
αυτα ὅμως, ὁ μόνος καρπὸς τῆς στρατηγίας του, ἡ
κτῆσις τῆς Φιλαδελφείας, ἔμελλε νὰ χαθῇ πάλιν.

Ἡ μακρὰ διατριβὴ εἰς τοῦτον τὸν τόπον ἠδύνατο
νὰ γείνῃ ἐπικίνδυνος, ἐὰν ἡ τῶν Γάλλων θαλάσσιος
δύναμις, ἥτις πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ἦτο ἤδη
ἑτοιμασμένη, ἔφθανεν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἀμερι-
κῆς καὶ ἐνέκλειε τὸν Ἀγγλικὸν στόλον εἰς τὸν Δελα-
βάραν. Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος, Ἐῤῥῖκος Κλιν-
τὼν, ἔλαβε προσταγὴν νὰ ἀδειάσῃ τὴν Φιλαδέλφειαν,
καὶ δι' Ἰερσέης ἔστρεψεν ὀπίσω εἰς Νέον Εὐόρακον
τὸν στρατὸν ἀνενόχλητον ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς,
τῶν ὁποίων οἱ στρατηγοὶ ἔπρατταν φρόνιμα μὴ δια-
κινδυνεύοντες μάχην. Ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς Νέον
Εὐόρακον, καὶ ὁ Βασιγκτὼν μετέβη παρὰ τὸν Οὐδεσώ-
νιον διὰ νὰ πιάσῃ τὰ ἀξιόλογα στενὰ τῶν ὀρέων.

Κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἄγγλων ὁ διὰ τὴν Ἀμερι-
κὴν προσδιωρισμένος Γαλλικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Ἐσταίγ-
γιον, ὅς τις ἐνταὐτῷ ἔφερνε καὶ ἱκανὴν πεζὴν δύνα-

μιν, ἐμποδίσθη ἀσυνηθίστως ἀπὸ ἐναντίους ἀνέμους·
εἰδὲ μὴ, ἤθελε πολιορκηθῆν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος εἰς
τὸν Δελαβάραν. Ὁ Ἐσταίγγιος, ἀφοῦ τὴν 27 Ἰουλ.
1778 ἐναυμάχησε μὲ τὸν Ἄγγλον ναύαρχον Κέππε-
λον πλησίον τῆς νήσου Οὐεσαντίας, ὁπότε καὶ τὰ
δύω τὰ μέρη οἰκειοποιήθησαν τὴν νίκην, ἔκαμε πανία
διὰ τὸ Νέον Εὐόρακον μὲ σκοπὸν νὰ κτυπήσῃ τὴν Βρε-
τανικὴν δύναμιν εἰς τὰ νερὰ ταύτης τῆς χώρας· ἀλλὰ
φυσικαὶ χρεῖαι τὸ ἔκαμαν ἀδύνατον, καὶ προσέτι
δοκίμιόν τι εἰς τὰ νερὰ τῆς Ῥοδοισλανδίας ἀπέτυχε
καὶ αὐτό.

Αἱ μεταξὺ Ἄγγλων καὶ Ἀμερικανῶν πολεμικαὶ
ἐγχειρήσεις δὲν ἔλαβαν ἐν γένει κρίσιμον δρόμον διὰ
τῆς τῶν Γάλλων βοηθείας. Δὲν δύναταί τις νὰ ζητή-
σῃ ἀπὸ τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν νὰ δώσῃ χωριστὰς περι-
γραφὰς τῶν παντοδαπῶν μικρῶν μαχῶν, εἰσόδων καὶ
ἐξόδων τῶν στρατευμάτων, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεριω-
ρίσθη ὁ πόλεμος κατὰ τὰ ἔτη 1778, 1779 καὶ 1780.
Οἱ Ἀμερικανοὶ, καὶ κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἐπαινε-
σάντων αὐτοὺς, δὲν ἀνέπτυξαν οὔτε μεγάλας ἀρε-
τὰς οὔτε δυνάμεις, ἀλλ' ἡ φύσις τῆς χώρας καὶ ἡ
ἐπίσημος ἀνεπιτηδειότης τῶν στρατηγῶν, οἵτινες τοὺς
ἐπολέμουν, τοὺς ἔδωκαν θρίαμβον, τὸν ὁποῖον οὔτε
τὸ καπηλικὸν πνεῦμα των, οὔτε ἡ ἀσήμαντος πολεμι-
κή των δύναμις, καὶ ἐλάχιστα πάντων ἡ πολεμική των
τέχνη, δὲν ἤξιζαν νὰ τὸν ἀπολαύσωσιν. Ὁ στρατηγὸς
Κλιντὼν μὲ μέρος τῆς δυνάμεώς του μετέβη τὸν Δεκέμβ.
1779 πρὸς μεσημβρίαν διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ἐκεῖ τὸν
ἀγῶνα τῶν Ἀγγλικῶν ὅπλων, καὶ ὁ Γερμανὸς στρα-
τηγὸς Κνιφαούσιος ἔμεινε μὲ ὀλίγην δύναμιν εἰς τὸ
Νέον Εὐόρακον. Οἱ Ἀμερικανοὶ, βοηθούμενοι ἀπὸ
ἰσχυρὸν ψῦχος συμβὰν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας, ἠδύ-
ναντο εὐτυχῶς νὰ προσβάλωσι τὸ ἀξιόλογον τοῦτο
φρούριον· ἀλλὰ πρὶν ἑτοιμάσωσι τὰ μέσα, ὑπέστρε-
ψε πάλιν ὁ στρατηγὸς Κλιντὼν (Ἰούνιον 1780). Κα-

τὰ τὸν καιρὸν τοῦτον προδοσία τις ἔφερεν εἰς μέγαν
κίνδυνον τὴν νέαν πολιτείαν.

Ὁ στρατηγὸς Ἀρνόλδιος ἦτο εἷς ἐξ ἐκείνων,
οἵτινες εἶχαν ἐργασθῆν δραστικώτατα διὰ τὴν ἀνύ-
φωσιν τῆς Ἀμερικῆς. Διὰ τῆς πολεμικῆς ἐπιτηδειότη-
τός του, διὰ τῆς ἀνδρίας του εἰς τὰς μάχας, διὰ τῆς
καρτερίας του εἰς τὰ δύσκολα ἐγχειρήματα εἶχεν ἀπο-
κτήσειν μεγάλην πίστιν καὶ λαμπρὸν ὄνομα· ἐπειδὴ
αἱ πληγαί του, τὰς ὁποίας ἔπαθεν ἔμπροσθεν Κουε-
βέκου καὶ Σαρατόγας, δὲν τὸν ἐσυγχώρουν ἀκόμη νὰ
ὑπουργῇ εἰς τὸν πόλεμον, ἦτο ἀπὸ τοῦ 1778 ἔτους
φρούραρχος εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν. Ἀλλ' ὑπερηφάνεια
καὶ φιληδονία τὸν ἐκρήμνισαν εἰς δίαιταν, τὴν ὁποί-
αν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελῇ μὲ τὴν περιουσίαν του,
καὶ τοῦ ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ μεταχειρίζεται μέσα ἀγε-
νῆ καὶ ἀνάξια τοῦ ὀνόματός του. Ἐκατήντησε νὰ ἐγ-
καλεσθῇ ὡς πλεονέκτης καὶ κλέπτης δημοσίων χρη-
μάτων, καὶ πρὸς σωφρονισμόν του ἐπεπλήχθη καὶ
ἠλέγχθη τακτικῶς ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον.

Ἀγενὴς φιλεκδικία ἐμβῆκεν ἔκτοτε εἰς τὴν καρδίαν
του· διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὸ μῖσος του, καὶ νὰ δυνηθῇ
νὰ ἐπιφέρῃ θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὴν πατρίδα του,
ἐζήτησε νὰ λάβῃ τὴν ταξιαρχίαν εἰς Βεσποῖντον. Διὰ
τὴν παράδοσιν τοῦ ἀξιολόγου τούτου φρουρίου, τοῦ
ὁποίου ἡ διατήρησις ὑπῆρξε σκοπὸς πολλῶν ἐκστρα-
τειῶν, ἠθέλησε νὰ φανῇ ἄξιος τοῦ βραβείου, τὸ
ὁποῖον τοῦ ἐπρόσφερε διὰ τὴν προδοσίαν *) ὁ Ἐρ-
ρῖκος Κλιντὼν, ὅταν ἔμαθε τὴν διάθεσίν του. Ὁ
Βασιγκτὼν μὴ δυνάμενος νὰ ὑποπτευθῇ τοιοῦτόν τι εἰς
τοιοῦτον ἄνδρα, ἐπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν του.

Τώρα ὁ Ἀρνόλδιος ἐμβῆκεν εἰς ἀμέσους δια-
πραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἄγγλων περὶ τοῦ μέσου τῆς
ἐκτελέσεως. Ὁ Μαϊόρος Ἀνδρέας, ὑπασπιστὴς τοῦ

*) Τοῦ ὑπεσχέθησαν 30,000 λίτρας, καὶ ἀξίωμα πολεμι-
κὸν ἔντιμον.

Κλιντῶνος, ἐδιαπραγματεύετο, καὶ πολὺν καιρὸν εὑ-
ρίσκετο εἰς ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Ἀρνόλδιον ὑποκά-
τω πλαστῶν ὀνομάτων. Τελευταῖον ἐνόμισεν ἀναγ-
καίαν προσωπικὴν συνέντευξιν. Ἐνῷ ὑπέστρεφε, καὶ
εἶχεν ἤδη περάσειν τὴν ἀπὸ τοὺς Ἰνδοὺς κατεχο-
μένην χώραν, ἔπεσαν ἐπάνω του τρεῖς Ἀμερικανικοὶ
στρατιῶται *) καὶ ἐβάσταξαν τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου
του. Τοὺς ἐνόμισεν Ἄγγλους, καὶ μὲ πολλὴν ὁρ-
μὴν τοὺς εἶπεν ὅτι εἶναι Ἀγγλικὸς ἀξιωματικός.
Ἐκρατήθη, ἐσύρθη ἔμπροσθεν πολεμικοῦ κριτηρίου,
καὶ ὡς κατάσκοπος ἐκαταδικάσθη εἰς τὴν κρεμάθραν.
Εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ὁ Κλιντὼν νὰ τοῦ σώσῃ
τὴν ζωὴν, εἰς μάτην ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ κάμουν
τοὐλάχιστον ἄλλο εἶδος θανάτου. Ὁ Βασιγκτὼν δὲν
ἐσυμπάθησε τὴν νεότητα καὶ ἐρασμιότητα τοῦ Ἀν-
δρέου, ἀλλ' ἐκρέμασε τὸν δυστυχῆ, ἐὰν καὶ ἦπο ἀμ-
φίβολον, ἂν ἀξιωματικὸς, ὅς τις κατὰ προσταγὴν τοῦ
προεστῶτός του φέρῃ παραγγελίας εἰς ἐχθρικὸν στρα-
τηγὸν, ἀξίζῃ νὰ ἐκληφθῇ κατάσκοπος ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν
τοῦ δευτέρου, ὅταν εὑρεθῇ, ὅτι ὁ στρατηγὸς οὗτος
εἶχε σκοπὸν προδοσίαν ἢ ἀποσκίρτησιν.

Ὅσον δυστυχέστερον ἦτο τὸ τέλος τούτου τοῦ
ἀνδρὸς, τόσον περισσότερον ηὔξησεν ἡ καταφρόνησις
τοῦ Ἀρνολδίου καὶ ἀπὸ φίλους καὶ ἀπὸ ἐχθρούς. Ἡ
Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὸν ἀνέδειξεν ἀληθῶς στρατηγὸν,
ἴσως μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δελεάσῃ καὶ ἄλλους εἰς ἀπο-
σκίρτησιν. Ἀλλὰ κἀνεὶς δὲν ἠκολούθησε τὸ παράδειγ-
μά του, μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἀρνόλδιος ἐξέδωκε διακήρυ-
ξιν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς στρατιώτας, καὶ τοὺς ἐπα-
ρακίνει νὰ βαλθῶσιν ὑποκάτω εἰς τὰς Βρετανικὰς
σημαίας καὶ νὰ μὴ εἶναι ὄργανον τῆς συνόδου, ἥτις
τοὺς ἀπατᾷ, καὶ τοὺς ταπεινόνει νὰ γείνουν σημαι-
οφόροι τοῦ κληρονομικοῦ των ἐχθροῦ, τῆς Γαλλίας.

*) Οἱ τρεῖς οὗτοι στρατιῶται ἔλαβαν βραβεῖον ἐγκόλπια νομί-
σματα μὲ ἐπιγραφήν: „Φιλοπατρία" καὶ ἐτήσιον μισθὸν 200 πιάστρα.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἔφθασε σῶμα Γαλλικὸν 6000 στρατιωτῶν ταξιαρχούμενον ἀπὸ τὸν Κόμητα Ροχαμβὼ (Ἰουλ. 1780), καὶ ἐπλήρωσε μὲ νέας ἐλπίδας τοὺς Ἀμερικανούς. Ἐσυνερίζοντο τώρα νὰ ἐξισώσουν τοὺς ρακενδύτους στρατιώτας μὲ τοὺς ὡραῖα στολισμένους φίλους, καὶ ἐνῷ αἱ δέσποιναι τῆς Φιλαδελφείας ἔκαμαν τὸ καλὸν παράδειγμα, ἐσύναξαν ἰδιῶται τινὲς ἱκανὰς ποσότητας. Διὰ νὰ σημάνῃ τὸν ἐσωτερικὸν ἀδελφισμὸν μὲ τοὺς Γάλλους, ἐδιώρισεν ὁ Βασιγκτὼν τοὺς ἀξιωματικούς του νὰ συνδέσουν μὲ τὴν μαύρην ταινίαν τοῦ πίλου των καὶ μίαν λευκήν, σύμβολον τῶν Γάλλων· καὶ ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν διχόνοιαν, καθυπέταξε τὸν Κόμητα Ροχαμβὼ εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ Βασιγκτῶνος.

Μὲ ἡνωμένας δυνάμεις ἤθελαν τώρα νὰ προσβάλουν εἰς τὸ Νέον Εὐόρακον, καὶ νὰ τελειώσουν εἰς ταῦτα τὰ μέρη τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ὅλαι αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες των ἐματαιώθησαν ἀπὸ τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροπλίαν τῶν Ἄγγλων. Ὁ στόλος, ὅστις ἐσυνώδευσε τὸν Κόμητα Ροχαμβώ, ἦτο πολλὰ ἀσθενής, καὶ ὁ ναύαρχος Γυΐχῖνος, ὅστις περιήρχετο εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν ἤλπιζαν, ἀντὶ νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Ἀμερικήν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἐκστρατεία ἐτελείωσε πάλιν χωρὶς κρίσιν πρὸς μεγάλην λύπην τοῦ Βασιγκτῶνος: „Ὅλαι αἱ ἐλπίδες, ἐὰν καὶ ἦσαν χρησταί, ἀπεδείχθησαν ἀπατηλαί, ἔγραφεν εἰς τὴν σύνοδον, καὶ δὲν βλέπω ἔμπροσθέν μου ἄλλο εἰμὴ αὐξομένην ἀθλιότητα.“

Τὴν ἀθλιότητα ταύτην ᾐσθάνθη ὁ στρατὸς ἐξαιρέτως τὸν χειμῶνα, καὶ μὲ δίκαιον λέγει Ἀμερικανός τις συγγραφεύς, ὅτι ἔνδειαι καὶ κακοπάθειαι ἀποτελοῦσι τὸ ἀξιολογώτερον μέρος τοῦ πολέμου, ὅστις ἐπροξένησε τὴν αὐτονομίαν εἰς τὰς ἡνωμένας πολιτείας. Ἡ δυσαρέστησις τῶν στρατιωτῶν αὔξησεν εἰς

ὑψηλὸν βαθμόν, καὶ εἰς τὴν Πενσυλβανικὴν γραμμήν, ὅπου προσετέθησαν καὶ ἰδιαίτεραι αἰτίαι, ἐξεῤῥάγη τελευταῖον τακτικὴ ἐπανάστασις. Τὴν 1 Ἰαν. 1781 ἀφῆκαν τὸ στρατόπεδον 1300, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Εὐρωπαῖοι, καὶ ἐξαιρέτως Ἰρλανδοὶ στρατιῶται, ἐμεταχειρίσθησαν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν προεστώτων των, οἵτινες ἤθελαν νὰ τοὺς καταπραΰνωσιν, ἔκλεξαν αὐτόμολον τινὰ Ἄγγλον κορυφαῖον των, καὶ ὠνόμασαν ἐκ τοῦ μέσου των νέους ἀξιωματικούς. Ἐκήρυξαν, ὅτι ὑπάγουσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν σύνοδον διὰ νὰ κάμουν διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων, χωρὶς τὴν ὁποίαν δὲν ὑπουργοῦσι πλέον, ἐβεβαίωσαν ὅτι δὲν μεταβαίνουσιν εἰς τὸν ἐχθρόν, καὶ ἀντεστάθησαν εἰς ὅλας τὰς προτροπὰς καὶ ὑποσχέσεις τῶν Ἄγγλων.

Ὁ κίνδυνος ἦτο τόσον μεγαλήτερος, ὅσον ἦτο ἄδηλον ἕως ποῦ θέλει ἐξαπλωθῆν τὸ παράδειγμα. Ἔσπευσαν λοιπὸν μὲ συγκατάβασιν καὶ πλήρωσιν ἐν μέρει τῶν δικαίων αἰτημάτων των νὰ καταπαύσουν τὴν ἐπανάστασιν· ἀλλὰ τοῦτο ἐπροξένησε μίμησιν εἰς τὴν γραμμὴν τῆς Ἰερσέης, τὴν ὁποίαν ἐκαταπάτησε ταχέως ὁ ἀρχιστράτηγος. Τὰ συμβάματα ταῦτα ἔφεραν τὸν Ἀμερικανικὸν στρατὸν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν ἀδυναμίας· πολλοὶ ἐλειποτάκτησαν, καὶ οἱ μείναντες ἦσαν χωρὶς μισθὸν καὶ χωρὶς ἐνδύματα.

Ὁ Ἄγγλος στρατηγός, ὅστις τὰς δυσκολίας καὶ ἀμηχανίας ταύτας ἐνόμιζε παρ' ὅ, τι ἦσαν μεγαλητέρας, ἐστοχάζετο τώρα μὲ μεγάλην βεβαιότητα, ὅτι θέλει πορθήσειν ὅλην τὴν πρὸς δυσμὰς καὶ μεσημβρίαν τοῦ Οὐδεσωνίου χώραν. Ὁ Λόρδ Κορνούβιος εἶχε προχωρήσειν ἤδη ἐκ μεσημβρίας ἕως τὴν Βιργινίαν· δεύτερος Ἀγγλικὸς λόχος, σταλθεὶς ἐκ Νέου Εὐόρακου, ἔφθασε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ χωρὶς νὰ εὕρῃ μεγάλην ἀντίστασιν. Ὁ Κλιντὼν ἤλπιζεν, ὅτι θέλει ἀποκρούσειν τὸ ἀσθενὲς στράτευμα τοῦ Βασιγκτῶνος εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Οὐδεσωνίου. Ἀλλ' ἐνῷ

ὅλα τὰ νήματα συνήρχοντο νὰ συνδέσουν ἕνα κόμβον, τὸν διέρρηξεν ἀπροσδοκήτως ἡ μάχαιρα τοῦ Βασιγκτῶ-νος. Διὰ νὰ καταλάβωμεν τὴν συνέχειαν τοῦ ἀξιολό-γου τούτου καὶ διακριτικοῦ κτυπήματος, ἀνάγκη εἶναι μίαν στιγμὴν νὰ ὑποστρέψωμεν εἰς τὰ ὀπίσω τῆς ἱστο-ρίας μας διὰ νὰ μάθωμεν τὰ προδραμόντα τοῦ μεσημ-βρινοῦ πολέμου.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1778 ἔτους εἶχαν φέρειν οἱ Ἄγγλοι τὸν πόλεμον εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας, καὶ εἶχαν ἐμβάλειν εἰς τὴν Γεωργίαν. Ὁ Μαϊόρος Καμβέλλιος ἀποπλεύσας ἐκ Νέου Εὐοράκου, ἄραξε τὴν 23 Δεκεμ. 1778 εἰς τὴν νῆσον Τιβέαν, καὶ ἐκυ-ρίευσε τὴν πόλιν Σαβανάχ. Τὴν αὐτὴν τύχην εἶχε καὶ ἡ Αὐγούστα. Ἄλλο Ἀγγλικὸν στράτευμα ὁδηγούμε-νον ἀπὸ τὸν Πρεβόστον ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Φλωρίδας ἔφθασε καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν Συμβουρίαν. Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1779 ἔτους ἦτο ὅλη ἡ Γε-ωργία εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων. Ἐπειδὴ ἐξ ἀρ-χῆς τοῦ πολέμου μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν τριῶν νο-τίων ἐπαρχιῶν ὑπῆρχαν πολυάριθμοι βασιλόφρονες, ἐσυνάχθησαν πολλοὶ ἐκ τούτων ὑποκάτω εἰς τὰς Βρε-τανικὰς σημαίας. Ἐπροσπάθουν δὲ νὰ κερδήσουν καὶ τὰς καρδίας τῶν ἄλλων κατοίκων μὲ ἡμερότητα καὶ καλωσύνην.

Δοκίμιον, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Ἀμερικανὸς στρα-τηγὸς Λιγκόλνιος ἡνωμένος μὲ τὸν Γαλλικὸν στόλον τοῦ ναυάρχου Ἐσταιγγίου πρὸς ἐξανάκτησιν τοῦ Σα-βανὰχ, ἀτύχησε, καὶ ὕψωσε τὰς τῶν Βρετανῶν ἐλπί-δας. Ὁ Κλιντὼν, διὰ νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν μεσημ-βρινὴν Καρολίναν, ἐνεβαρκαρίσθη μὲ στράτευμα ἱκα-νὸν (26 Δεκ. 1779). Κατὰ τὰ μέσα Φεβρ. 1780 ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς Καρλεστοβίλης. Ἡ πόλις πολι-ορκημένη διὰ θαλάσσης καὶ διὰ ξηρᾶς παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν 21 Μαΐου. Οἱ Ἄγγλοι ἐγκαυχώμε-νοι ἀπὸ τὴν εὐτυχίαν των, ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην

τὴν χώραν. Πανταχοῦ ὑπετάσσοντο οἱ ἐγκάτοικοι, ἔδιδαν ἔνορκον ὑπόσχεσιν νὰ μείνουν οὐδέτεροι, ἢ ἐπροσκύνουν τὸν βασιλέα. Οἱ δραστηριώτατοι καὶ ἐπιφανέστατοι φίλοι τῆς τῶν Ἀμερικανῶν ἐλευθερίας κατέφυγαν εἰς τὴν βόρειον Καρολίναν ἢ εἰς τὴν Βιρ-γινίαν. Ὁ Κλιντὼν, μὴ ἀμφιβάλλων τὴν ἐντελῆ ὑπο-ταγὴν τῶν νοτίων πολιτειῶν, τὰς παρέδωκεν εἰς τὸν Λόρδ Κορνουβίας, καὶ ὑπέστρεφεν εἰς Νέον Εὐόρα-κον. Αἱ προσδοκίαι του ἐφαίνοντο, ὅτι ἐπληρόνοντο πραγματικώτατα. Ἡ σύνοδος, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς περαιτέρω προόδους τῶν Ἄγγλων, ἢ διὰ νὰ ἐξανα-ποκτήσῃ τὰ χαμένα, εἶχε σηκώσειν εἰς τοὺς πόδας ὅλον τὸ στράτευμα τῆς βορείου Καρολίνης καὶ Βιργι-νίας, ἔκραξε μέρος τοῦ στρατεύματος τοῦ Βασιγκτῶ-νος, καὶ παρέδωκε τὴν προσταγὴν τοῦ ὅλου εἰς τὸν διὰ τῆς ἐν Σαρατόγα νίκης δοξασθέντα στρατηγὸν Γάτην. Ἀλλ' αὕτη ἡ ἀνωτέρα τῆς Ἀγγλικῆς δύναμις ἐκαταστράφη πλησίον Καμδένης (16 Αὐγ. 1780), διὰ τὴν δειλίαν τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ἔρριψαν τὰ ὅπλα. Ὅλος ὁ Ἀμε-ρικανικὸς στρατὸς ἐσκορπίσθη· ὅλα τὰ κανόνια καὶ σκεύη καὶ αἱ ἀποθῆκαι ἐχάθησαν.

Ἡ φθορὰ αὕτη ἠφάνισεν ἐντελῶς πᾶσαν ἀντί-στασιν, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ ἀκόμη ἡ με-σημβρινὴ Καρολίνα· καὶ ὁ Λόρδ Κορνουβίας ἐτιμώ-ρει αὐστηρότατα πᾶσαν κίνησιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὴν μεσημβρινὴν Καρολίναν ἐθεώρει ὡς πάντη ἥσυχον, ἐκίνησε κατὰ τῆς βορείου. Αὐτὸς μὲν ἐβάδισεν εἰς Κα-ρολοβίλλαν· πρὸς δὲ δυσμὰς ἔστειλε τὸν Μαϊόρον Φεργουσῶνα διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐκεῖ βασιλόφρο-νας. Ἀλλ' εἰς τοῦτον συνέβη δυστύχημα, τὸ ὁποῖον ἔκρινεν ὅλον τὸν μεσημβρινὸν πόλεμον. Λόχος Ἀμε-ρικανῶν ἐθελοντῶν, συγκείμενος ἐκ τῶν τολμηρῶν ὀρεσιτρόφων τῶν δυτικῶν χωρίων τῆς Βιργινίας καὶ τῆς βορείου Καρολίνης, τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὰ βασιλικὰ ὄρη,

καὶ ἠφάνισεν ἐξ ὁλοκλήρου ὅλον τὸν Ἀγγλικὸν τοῦ-
τον λόχον μετὰ τοῦ λοχαγοῦ Φεργουσῶνος (9. Ὀκτ.
1780).

Τὸ κτύπημα τοῦτο ἐχάλασε διὰ μιᾶς τὰ σχέδια
τοῦ Λὸρδ Κορνουβίας. Ὑπέστρεφε λοιπὸν εἰς τὴν νό-
τιον Καρολίναν διὰ νὰ ἑλκύσῃ βοήθειαν τινὰ ἐκ Νέου
Εὐοράκου. Ἀφοῦ τὴν ἔλαβεν, ἐπροχώρησε πάλιν ἐν-
αντίον τῆς βορείου Καρολίνης. Ὁ ὑποστράτηγός του
Ταρλετὼν, τὸν ὁποῖον ἔσπειλεν ἐναντίον τοῦ Ἀμερι-
κανικοῦ φατριαστοῦ Μοργανίου, ἐνικήθη ἐντελῶς πλη-
σίον Κουπενσίας (6 Ἰαν. 1781), ἀλλ᾽ ὁ Γρεήνιος,
ὅςτις ἐκυβέρνα τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀντὶ τοῦ Γάτου,
δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ ταύτην τὴν νίκην,
καὶ ὁ Κορνούβιος ἀνεπλήρωσε τὴν ζημίαν του δι᾽
ἐνεργείας καὶ ἐπιμελείας.

Μετέβαλε δι᾽ ἀφανισμοῦ ὅλων τῶν περιττῶν
σκευῶν ὅλον τὸ στράτευμάτου εἰς ἐλαφρὸν πεζι-
κὸν, καὶ ἔσπευσε κατὰ τοῦ Μοργανίου. Ἤλπιζεν, ὅτι
τὸν στρατηγὸν τοῦτον, ὅςτις διὰ τὰ σκεύη καὶ τοὺς
αἰχμαλώτους ἠδύνατο νὰ βραδυπορήσῃ, θέλει τὸν
προφθάσειν, τοὺς αἰχμαλώτους θέλει ἐλευθερώσειν,
καὶ αὐτὸν θέλει ἐμποδίσειν νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν μέγαν
στρατὸν τοῦ Γρεηνίου. Ἀλλ᾽ ὁ Μοργάνιος ἐσώθη διὰ
τῆς ταχύτητός του καὶ δι᾽ εὐτυχοῦς συμβάματος. Ἔφθα-
σε δύω ὥρας ἀρχήτερα εἰς τὸν ποταμὸν Κατάμβαν καὶ
τὸν ἐπέρασε, καὶ εὐθὺς ῥαγδαῖος ὑετὸς ἐπλημμύρισε
τόσον τὸν ποταμὸν, ὥστε οἱ Ἄγγλοι δὲν ἠδυνήθησαν
νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν εὐθύς.

Ἀφοῦ τελευταῖον ἐπέρασεν ὁ Κορνούβιος, κατ-
εδίωκε τοὺς Ἀμερικανοὺς, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ τοὺς
ἀποκόψῃ ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῆς Βιργινίας καὶ τῶν
ἐκεῖθεν προσμενομένων βοηθειῶν. Οἱ Ἄγγλοι συχνά-
κις ἐπεριπάτουν τὴν ἡμέραν τριάκοντα (Ἀγγλικὰ) μί-
λια, μ᾽ ὅλον ὅτι διέβαιναν πολλοὺς ποταμούς. Οἱ

Ἀμερικανοὶ ἀπεδιώκοντο ἀπὸ ποταμοῦ εἰς ποταμὸν,
καὶ τελευταῖον ἀπ᾽ ὅλην τὴν βόρειον Καρολίναν.

Ὁ Λὸρδ Κορνουβίας ἔπαυσε τώρα τὸν διωγμόν
του, καὶ ἐπροσπάθει πρῶτον νὰ ὑποτάξῃ ἐντελῶς
τὴν βόρειον Καρολίναν. Μία διακήρυξις ἐκδοθεῖσα
πρὸς τοὺς κατοίκους τοὺς προέτρεπε νὰ σταθῶσιν εἰς
τὴν βασιλικὴν σημαίαν, τὴν ἐξαπλωθεῖσαν πλησίον
Ἰλσβορούγου. Ἤλπιζε λοιπὸν τόσον περισσότερον ἀπὸ
τὴν διακήρυξιν ταύτην, ὅσον οἱ κάτοικοι τῆς βορείου
Καρολίνης ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ὑπῆρξαν ἐναντίοι
τῆς μεταπολιτεύσεως.

Ἀλλ᾽ οἱ Ἀμερικανοὶ στρατιῶται δὲν ἀφῆκαν τὰ
σχέδια ταῦτα νὰ εὐτυχήσωσιν. Ὁ Γρεήνιος, ἐνδυναμω-
θεὶς ἀπὸ τὴν Βιργινίαν, ὑπέστρεφε παρευθὺς εὐτεῦ-
θεν τοῦ Δάνου, καὶ ἐπλάκωσε λόχον 500 βασιλο-
φρόνων, οἱ ὁποῖοι ὑπήγαιναν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν στρα-
τόπεδον. Μετὰ βραχεῖαν ἀντίστασιν τοὺς ἐνίκησε,
καὶ οἱ νικηταὶ διὰ τὰ πάθη των τοὺς κατέσφαξαν
ὅλους. Ἡ τύχη των ἐταπείνωσε τὸ θάῤῥος πολλῶν
βασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ πιάσωσι τὰ ὅπλα.
Ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ προστατεύσωσιν αὐτοὶ ἑαυ-
τοὺς, διότι σκορπισμένοι εἰς διαστήματα μακρὰ ὀλί-
γον κατοικημένης χώρας δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργῶσι
κοινῶς, ἐπρόσμεναν τὴν ἔκβασιν, ἥτις δὲν ἔγεινε
κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των.

Ὁ Λὸρδ Κορνουβίας δι᾽ ἔλλειψιν ζωοτροφιῶν
ὠπισθοπόρησεν ἀπὸ Ἰλσβορούγου ἕως εἰς Γυϊλφορ-
δίαν. Ἐκεῖ ἐνίκησε μὲν εὐκλεῶς (15 Μαρτ. 1781)
μὲ 22000 στρατιώτας τὸ διπλάσιον στράτευμα τοῦ
Γρεηνίου. Ἡ δὲ ζημία του καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν τροφῶν
τὸν ἠνάγκασε πάλιν νὰ ὀπισθοπορήσῃ εἰς Κρος-Κρὲκ,
καὶ τελευταῖον ἕως Βιλμιγκτῶνα.

Ἕως ἐκεῖ τὸν κατεδίωξεν ὁ Γρεήνιος, τοῦ ὁποίου
εἶναι ἀξιοθαύμαστος ἡ καρτερία μετὰ τόσας πολλὰς
ζημίας καὶ μὲ τοιοῦτο ἀνάξιον στρατιωτικόν. Ἐπει-

δὴ δὲ τῶν Ἄγγλων ἡ θέσις δὲν ἐσυγχώρει προσβο-
λὴν, ἀπεφάσισε τολμηρῶς νὰ μεταθέσῃ τὸν πόλεμον
ἀμέσως εἰς τὴν νότιον Καρολίναν, ὅπου εἶχεν ἀφή-
σειν ὁ Κορνούβιος τὸν Λὸρδ Ῥάμδωνα. Ὁ Γρεήνιος
ἐνικήθη μὲν δὶς πλησίον Ὀβκιρκίας (16 Μαρτ.) καὶ
Κουταβίας (7 Σεπτεμ.), ἀλλὰ μὲ σειρὰν φρονίμων
κινήσεων, εἰς τὰς ὁποίας δὲν τὸν ἐβοήθει γνῶσις τῶν
τόπων, καὶ διὰ τολμηρῶν ἐγχειρημάτων εὐτύχησε νὰ
ἐξανακυριεύσῃ τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας, εἰς τρόπον
ὥστε τελευταῖον ἐπεριωρίσθησαν οἱ Ἄγγλοι εἰς Καρ-
λοτοβνίαν.

Τοῦτο ἔγεινε δυνατὸν, ἐπειδὴ ὁ Λὸρδ Κορνού-
βιος εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχε παραιτήσειν ὅλας τὰς
μεσημβρινὰς χώρας καὶ μετέβη εἰς τὴν Βιργινίαν διὰ
νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Ἀρνόλδιον καὶ Φίλιππον. Τὸ στρά-
τευμα τοῦτο ἐξηπλώθη πανταχόσε καὶ ἐλεηλάτησεν
ὅλην τὴν ἐπαρχίαν, ἀλλὰ παρεκτὸς τούτου κἀνὲν
ἄλλο ὄφελος δὲν ἀπήλαυσαν οἱ Ἄγγλοι διὰ νὰ ἐπιτα-
χύνουν τὴν ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ. Ὅλη ἡ
ὁδηγία τοῦ πολέμου ἦτο ἄσκοπος καὶ μικροπρεπής.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Βασιγκτὼν, ὅς τις μέχρι τοῦ-
δε ἐστέκετο ἀντικρὺ τοῦ Κλιντῶνος, καὶ τὸν ἐβάστα-
ζεν εἰς παντοτεινὸν φόβον προσβολῆς κατὰ τοῦ Νέου
Εὐοράκου, ἔφερε μὲ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1781 τὴν
κρίσιν τοῦ πολέμου. Ἀπεφάσισε δηλαδὴ νὰ ὁρμήσῃ
μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του ἐναντίον τοῦ Λὸρδ Κορ-
νουβίου καὶ νὰ τὸν πνίξῃ ὁλοκλήρως.

Ὁ Ἀγγλικὸς στρατηγὸς εἶχεν ὀπισθοπορήσειν
εἰς Ὑορκτοβνίαν καὶ Γλουκεστέραν, φοβούμενος ἱκα-
νὴν θαλάσσιον δύναμιν τῶν Γάλλων, ἥτις εἶχεν ἀπο-
πλεύσειν ἀπὸ τὰς δυτικὰς Ἰνδίας. Πάραυτα τῷ ὄντι
ἐφάνη ὁ Γαλλικὸς στόλος, ἔφερε 3200 στρατιώτας,
οἱ ὁποῖοι ἡνώθησαν μὲ τὸν Λαφαϊέτην, καὶ ἐπίασε τὴν
εἴσοδον τοῦ Χεσαπεὰκ κόλπου, εἰς τρόπον ὥστε ὅλων
τῶν Ἀγγλικῶν καραβίων ἀπεκόπη ἡ κοινωνία μὲ τὸν
Κορνούβιον. Τοῦτον διὰ νὰ ἐγκλείσῃ ἐντελῶς, ἐκί-

νησεν ὁ Βασιγκτὼν μετὰ τοῦ Ῥοχαμβώ. Αἱ πρῶται
κινήσεις ἐδιατάχθησαν οὕτως, ὥστε ὁ Κλιντὼν ἐπί-
στευεν, ὅτι ὑπάγουσιν εἰς Νέον Εὐόρακον, καὶ ὅτι οἱ
Ἀμερικανοὶ θέλουν ἢ νὰ κυριεύσωσι τὴν Στατενι-
σλανδίαν, ἢ νὰ σταθῶσιν εἰς Σανδῆ-Ὢκ διὰ νὰ
κυριεύσουν μὲ βίαν τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ
Νέου Εὐοράκου βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν
στόλον.

Ὅταν ὅμως ὁ Βασιγκτὼν ἐπέρασε τὸν Δελαβά-
ραν, καὶ ὁ Κλιντὼν ἐκατάλαβε τὸν ἀληθινὸν σκοπόν
του, ἦτο πολλὰ ἀργὰ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν προ-
φθάσῃ. Τὸ ἐγχείρημά του, μὲ μίαν ἐχθρικὴν προσβο-
λὴν κατὰ τῆς Κοννεκτικούτας νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς
Ἀμερικανοὺς, δὲν εὐτύχησεν. Ὁ Βασιγκτὼν δὲν ἐμ-
ποδίσθη ἀπὸ τὰς προόδους του, καὶ ἡνώθη τὴν 14
Σεπτ. εἰς Βαλλιαμβοῦργον μὲ τὸν Λαφαϊέτην.

Ὁ ἡνωμένος στρατὸς, ἐκ 16,000 ἀνθρώπων,
ὥρμησε διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς Ὑορκτοβνίαν, καὶ ἤρ-
χισε νὰ πολιορκῇ τὰ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἱδρυθέντα
ὀχυρώματα. Ταῦτα ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τῶν πολιορ-
κητῶν τὴν φωτίαν. Ὁ Κορνούβιος ἐδοκίμασε μὲν
νὰ ἐκφύγῃ μὲ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατοῦ του,
καὶ διὰ τῶν ὅπλων νὰ ἀνοίξῃ δρόμον διὰ Μαρυλαν-
δίας, Πενσυλβανίας καὶ Ἰερσέης εἰς τὸ ἐν Νέῳ Εὐ-
οράκῳ στράτευμα. Ἀλλ' ἐδείχθη πάραυτα τὸ ἀδύνα-
τον τοιαύτης κινήσεως, καὶ δὲν τοῦ ἔμεινεν ὑπόλοι-
πον ἄλλο εἰ μὴ νὰ δεχθῇ κατὰ τὴν 19 Ὀκτ. 1781
συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας παρέδωκεν εἰς τοὺς Γάλ-
λους καὶ Ἀμερικανοὺς τὴν Ὑορκτοβνίαν καὶ Γλουκε-
στέραν μὲ ὅλας τὰς φρουρὰς καὶ τὰ καράβια — τὸ μὲν
στράτευμα, ὄχι ὑπὲρ τὰς 7000 ἀνθρώπων μετὰ τῶν
κανονίων καὶ ὅπλων καὶ ὕλης ἐνδυμάτων καὶ σκευῶν
εἰς τὸν Βασιγκτῶνα· τὰ καράβια δὲ καὶ τοὺς ναύτας
εἰς τὸν Γάλλον ναύαρχον Δεκράσσιον.

Ὁ Κλιντὼν τὴν ἡμέραν, ὁπότε ὑπεγράφη

ἡ τῆς παραδόσεως συνθήκη εἶχεν ἐμβαρκαρισθῆν μὲ 7000 στρατιώτας εἰς Σανδῆ-Ὧκ, καὶ μὲ 25 πολεμικὰ καράβια συνοδευόμενος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ Κορνουβίου· ἀλλ' ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Βιργινίας, ἔμαθε τὴν καταστροφὴν καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Νέον Εὐόρακον.

Ἡ χαρὰ τῶν Ἀμερικανῶν διὰ ταύτην τὴν κριτικὴν νίκην, τῆς ὁποίας τὴν μνήμην διαιώνισεν ἡ σύνοδος μὲ στήλην εἰς τὴν Ὑορκτοβνίαν, ἐμεγαλύνθη μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἐγγίζει τὸ τέλος τοῦ πολυχρονίου πολέμου καὶ τῶν κακοπαθειῶν. Ἡ ἐλπὶς αὕτη ἦτο τόσον εὐλογωτέρα, ὅσον ἡ ἐν Ὑορκτοβνίᾳ καταστροφὴ τῶν Ἄγγλων ἔγεινεν ἐνταυτῷ καὶ καταστροφὴ τοῦ μέχρι τοῦδε Ἀγγλικοῦ λειτουργείου.

Εἰς τὸ νέον κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον συνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1782 ἔτους, ἀπέκτησεν ὑπεροχὴν ἡ ἀντίθεσις. Ἓν μέλος αὐτῆς, ὁ στρατηγὸς Κομβαῆς, ἐπρόβαλε νὰ παύσουν ἐφεξῆς ὅλαι αἱ πρόοδοι τοῦ ἐν Ἀμερικῇ πολέμου, καὶ ἡ κάτω βουλὴ ἐκήρυξεν ὅλους τοὺς θέλοντας νὰ συμβουλεύσωσι πόλεμον ἐχθροὺς τῆς πατρίδος καὶ τοῦ βασιλέως.

Εἰς τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἠκολούθησαν μεταβολαὶ εἰς τὸ λειτουργεῖον. Ὁ Λὸρδ Νόρθιος ἐκβῆκεν ἀπ' αὐτὸ, καὶ ἐμβῆκαν τὰ μέλη τῆς ἀντιθέσεως, ὁ Δοὺξ Ῥοκιγγάμιος, Βούρκιος, Φῶξ, Κομβαῆς κτλ. Ἐπροβλήθη ἐνταυτῷ εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς εἰρήνη καὶ ἐντελὴς ἀνεξαρτησία· ὁ πόλεμος δὲ ἐνεκρώθη. Ἀλλ' ἡ σύνοδος δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῇ μονομερῆ εἰρήνην, ἀλλὰ νὰ συμφωνηθῇ μετὰ τῶν συμμάχων της καὶ τῶν ἄλλων κοινωνῶν της. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διηγηθῶμεν πρότερον τὸν δρόμον τούτου τοῦ μέρους τοῦ πολέμου καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὴν κατάστασιν τῆς Ἀγγλίας εἰς ταύτην τὴν πολεμικὴν σκηνήν.

8. Ἀγγλίας πόλεμος μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἱσπανίαν.

(1778 — 1783).

Μεθέξασα ἡ Γαλλία ἀπὸ τὴν ἀποστασίαν τῆς Ἀμερικῆς ἡξήπλωσε τὸν πόλεμον εἰς τὰς δυτικὰς καὶ ἀνατολικὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖ πλησίον Οὐεσσαντίας συνέβη ἡ πρώτη μάχη (17 Ἰουλ. 1778) μεταξὺ τῶν Ἄγγλων καὶ Γάλλων, ἥτις ἐὰν καὶ ἔμεινεν ἀδιάκριτος, ἀλλ' ἐφάνη διὰ μὲν τὴν Γαλλίαν ἐνέχυρον τολμηροτέρων ἐλπίδων, διὰ δὲ τὴν συνειθισμένην νὰ νικᾷ Ἀγγλίαν καταστραφή. Ἔρις, ἥτις περὶ τούτου διηγέρθη μεταξὺ τοῦ ναυάρχου Κεππέλου καὶ τοῦ ὑποναυάρχου Οὐγ. Παλλισέρου, καὶ ἐνταυτῷ ἦτο ἀγὼν τῶν λειτουργῶν καὶ τῆς ἀντιθέσεως, ἔκαμε τοὐλάχιστον τὴν ἐπιβλαβῆ ἀπόφασιν νὰ καθαιρεθοῦν καὶ οἱ δύω οἱ ἄνδρες, καὶ ἐξαιρέτως ὁ ἀξιόλογος Κέππελος. Κατὰ δὲ τἄλλα ἔμεινεν ὁ ἀγὼν τούτου τοῦ ἔτους καὶ διὰ τὰς δύω δυνάμεις εἰς ἰσοῤῥοπίαν τῆς ὠφελείας καὶ τῆς ζημίας. Οἱ μὲν Ἄγγλοι ἐκυρίευσαν τὰς διὰ τὴν ὀψάρευσιν χρησίμους νήσους ἅγ. Πέτρον, Μικελῶνα καὶ ἁγ. Λουκίαν· οἱ δὲ Γάλλοι τὴν Δομινικήν.

Λαμπροτέρας ἐλπίδας ἔδωκεν εἰς τοὺς δευτέρους ἡ κοινωνία τῆς Ἱσπανίας. Μετὰ μακρὰς σκέψεις ἀπεφάσισεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος Γ', ὄχι βέβαια νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἀμερικανοὺς, τῶν ὁποίων αἱ ἀντιποιήσεις εἰς τὰς δυτικὰς χώρας καὶ εἰς τὸν ἐλεύθερον πλοῦν τοῦ Μισσισιππὶ ἐσμίκρυναν τὴν ἐξουσίαν του, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀποστασία ἔδιδε κακὸν παράδειγμα *) εἰς

*) Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἤρχισεν εἰς τὸ Περοῦ ἐπικίνδυνος ἐπανάστασις προεξάρχοντος αὐτῆς Κασιμήρου Τυπαμάρα ἢ Τυπὰκ Ἀϊμαρὺκ, ὅστις ἐλέγετο ἀπόγονος τῶν παλαιῶν Ἰγκῶν. Ἐσύναξεν εὐθὺς 60,000 ἄνδρας. Πολλοὶ Ἱσπανικοὶ ὀφικιάλιοι ηὐτομόλησαν εἰς αὐτόν· πρῶτος του λειτουργὸς ἦτο ἕνας Ἐξιησουίτης. Ὄχι χω-

τὴν Ἱσπανικὴν Ἀμερικὴν, ἀλλ᾽ ἡνωμένη μετὰ τῆς Γαλλίας νὰ ταπεινώσῃ τὴν μισητὴν Ἀγγλίαν. Ἐφαίνετο τώρα καιρὸς νὰ ἐξαναποκτήσῃ τὴν Γιβραλταρίαν, τὴν Μινόρκαν, τὰς Φλωρίδας, καὶ αὐτὴν τὴν Ἰαμαϊκήν. Μὲ πρόσχημα μεσίτου διαπραγματευόμενος μὲ τὴν Ἀγγλίαν, μὲ σκοπὸν νὰ κερδήσῃ καιρὸν, ὥπλισεν ὁ Φλωρίδας Βλάγκας, τότε πρῶτος λειτουργὸς τῆς Ἱσπανίας, τὴν θαλάσσιον δύναμιν, καὶ ὁπόταν ἔῤῥιψε τὸ πρόσχημα τοῦτο καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον, ἐπρόσταξε τὸν Ἱσπανικὸν στόλον νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Γαλλικόν. Ἑξήκοντα ἓξ καράβια ἐφάνησαν εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Πόρτου Μάγνου, ἐνῷ ἐνταύτῳ εἰς τοὺς Γαλλικοὺς αἰγιαλοὺς ἐσχηματίζετο πεζικὴ δύναμις. Ἡ Ἀγγλία ἤρχισε νὰ ταράττεται, ἐπειδὴ μόνον τριάκοντα ὀκτὼ καράβια ἠδύνατο νὰ ἀντιπαρατάξῃ. Ἀλλὰ κλύδωνες καὶ ἀῤῥωστίαι εἰς τοὺς ἡνωμένους στόλους, καὶ κάποια ψυχρότης ἐμβᾶσα μεταξὺ Ἱσπανῶν καὶ Γάλλων, ἐσήκωσαν τὸν φόβον. Οἱ ἡνωμένοι στόλοι ὑπέστρεψαν ὀπίσω χωρὶς νὰ κατορθώσωσί τι ἀξιόλογον.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐνίκησαν μετὰ τοῦτο νίκην λαμπρὰν οἱ Ἄγγλοι. Ὁ ναύαρχός των Ροδνέης, σταλθεὶς νὰ προβλέψῃ τὴν ἐκ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς στενοχωρουμένην Γιβραλταρίαν ἐνίκησε πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου ἁγ. Βικεντίου (16 Ἰαν. 1780) τὸν Ἱσπανικὸν ναύαρχον Λαγγάραν, καὶ οὕτως ἐπέφερεν εἰς τὸν Ἱσπανικὸν στόλον πληγὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἀνέλαβε καθ᾽ ὅλον τὸν πόλεμον. Ἡ Γιβραλταρία καὶ ἡ Μινόρκα ἐσώθησαν κατὰ τὸ παρόν.

Ὁ Ροδνέης μετὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην πρᾶξιν ἔσπευσεν εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰς ἐκεῖ Ἀγγλικὰς κτήσεις καὶ δορικτησίας, τὰς ὁποίας ἐφοβέριζεν ὁ Γαλλικὸς ναύαρχος Γυϊχῖνος. Ἔκα-

ρὶς κόπους κατεπάτησεν ἡ Ἱσπανικὴ κυβέρνησις τὴν ἕως Γρανάτας καὶ Μεξικοῦ ἐξαπλωθεῖσαν ἐπανάστασιν.

μναν ἀπεράντους μάχας, καὶ ἐπειδὴ τελευταῖον ἐφάνη καὶ ὁ Ἱσπανικὸς ναύαρχος Σολάνος μὲ τὸν στόλον του καὶ ἡνώθη μὲ τὸν Γυϊχῖνον, ἐσχημάτισαν οἱ σύμμαχοι δύναμιν μεγάλην, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἴσχυε τίποτε ἡ τόλμη καὶ ἡ τύχη του. Ἀλλ᾽ εἰς τὰ Ἱσπανικὰ καὶ Γαλλικὰ καράβια ἔπεσαν ἀῤῥωστίαι καὶ ἐδυσκόλυναν τὴν ἐνέργειάν των. Ἡ δορικτησία τῆς δυτικῆς Φλωρίδας ἀνεπλήρωσε μόνον τῆς Ἱσπανίας τὰς πολλὰς ματαιωθείσας προσδοκίας.

Τῆς Ἀγγλίας ἡ ἰσχὺς εἶχεν ἀντισταθῆν εἰς τὰς Βουρβωνικὰς αὐλὰς καὶ ἐξουδενώσειν τὰς ἐλπίδας της, ὅταν ἔξαφνα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν της ηὔξησεν ἀπ᾽ ἄλλου μέρους, Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1780 ἔτους ἡνώθησαν αἱ βόρειοι δυνάμεις μὲ ὁδηγίαν τῆς Ῥωσίας διὰ νὰ ἀσφαλίσουν τὴν μὲ τὰς πολεμοφόρους δυνάμεις ἐμπορίαν τῶν ἐθνῶν, ὅσα δὲν ἐκοινώνουν ἀπὸ τὸν πόλεμον. Μὲ ὄνομα συστήματος ἐνόπλου θαλασσινῆς οὐδετερότητος ἐτέθησαν βάσεις περὶ τοῦ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῆς ἰδέας ἀπηγορευμένων πραγματειῶν, καὶ περὶ τοῦ δικαίου οὐδετέρων σημαιῶν νὰ πλέουν ἐλευθέρως, διὰ νὰ ἐμπαδίσουν τὴν βίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ ἰσχυροτέρα τῶν πολεμοφόρων δυνάμεων — καὶ αὕτη ἦτο ἡ Ἀγγλία διὰ τοὺς πολυαρίθμους πολεμικοὺς στόλους της καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πειρατῶν της — ἐπροσπάθει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τῶν οὐδετέρων ἐμπορίαν μὲ τοὺς ἐχθρούς της. Μὲ τοῦτο τὸ μέσον ὄχι μόνον ἐστενοχωρήθη ἡ Ἀγγλία καὶ ἔχασε πᾶσαν ἐλπίδα βοηθείας ἀπὸ τοὺς Ῥώσους, τὴν ὁποίαν τώρα ἤλπιζε νὰ ἀπολαύσῃ, ἀλλ᾽ ἐφέρθη εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου καὶ ἄλλη ἐχθρικὴ θαλάσσιος δύναμις. Αὕτη ἦτο ἡ Ὀλλανδία, ἥτις ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου εἶχε κάμειν δραστικωτάτην ἐμπορίαν μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία, προβλέπουσα ὅτι τὸ συνάλλαγμα τοῦτο πρέπει νὰ αὐξήσῃ περισσότερον, ἐὰν ἡ Ὀλλανδία ἐμβαίνουσα εἰς τὴν οὐ-

δετερότητα λάβῃ τὴν προστασίαν τῶν βορείων δυνάμεων, ἐπροσπάθει νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔμβασιν ταύτην ὑποστηριζομένη ἀπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς Ἀραυσικῆς φατρίας, ἀλλ' ἡ ἀνταραυσικὴ φατρία τὸ ἐκατώρθωσε, καὶ αἱ γενικαὶ πολιτεῖαι ἠνώθησαν μὲ τὴν ἔνοπλον οὐδετερότητα (20 Νοεμβ. 1780), καὶ ἔστειλαν καὶ πρέσβυν εἰς τὴν Πετρούπολιν.

Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τώρα ἐνόμιζε μικρότερον κακὸν τὸν φανερὸν μὲ τὴν Ὁλλανδίαν πόλεμον. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ πειράξῃ τὰς βορείους δυνάμεις, εὕρηκε πρόφασιν, ὅτι ἡ Ὁλλανδία ἀπέφευγε τὴν διὰ συνθηκῶν διωρισμένην βοήθειάν της, καὶ ὅτι εἰς Ἀμερικανικὸν τινὰ ὑπουργὸν, ὅς τις ἔπεσεν εἰς χεῖρας Ἄγγλου πειρατοῦ, εὑρέθησαν ἔγγραφοι διαπραγματεύσεις ἐπισήμων τινῶν μελῶν τοῦ Ἀμστελοδαμινοῦ ἀρχείου περὶ φιλικῆς καὶ ἐμπορικῆς συνθήκης, ἥτις ἔμελλε νὰ κλεισθῇ μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Ὁλλανδίας. Ἡ Ἀγγλία χωρὶς νὰ ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν τῶν γενικῶν ἐπαρχιῶν, ὅτι ἡ διαπραγμάτευσις αὕτη δὲν ἔγεινεν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (20 Δεκεμβ. 1780), καὶ ἐπέτυχε τὸν σκοπόν της, ὅτι αἱ οὐδέτεροι δυνάμεις δὲν τὴν ἐδέχθησαν εἰς τὴν σύνδεσίν των ὡς πολεμοφόρον δύναμιν, ἐὰν καὶ εἰς τὴν συμφωνίαν εἶχεν ἐμβῆν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν.

Εἰς τὴν ὁρμητικὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἠκολούθησε καὶ ὁρμητικὴ προσβολὴ εἰς τὰς τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν κτήσεις τῶν Ὁλλανδῶν, αἵτινες ἐχρησίμευαν ὡς ἀποθῆκαι μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς, Ἱσπανοὺς καὶ Γάλλους. Ὁ Ῥοδνέης ἐκυρίευσε τὴν νῆσον Εὐστάχιον (3 Φεβρ. 1781) καὶ ἐλαφυραγώγησε μεγάλους θησαυρούς. Ἡ Δεμεραρία καὶ Ἐσσεκουέβος ἔπεσαν παραυτα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἄγγλων. Καὶ μ' ὅλον ὅτι ἡ ναυμαχία, τὴν ὁποίαν ἔκαμε μὲ τοὺς Ἄγγλους εἰς τὴν Δογγερβαγκίαν (5 Αὐγ. 1781) ὁ Ὁλλανδικὸς ναύαρχος Ζουτεμάννος, ὅς τις μὲ τὰ πολεμικά του καράβια συνώδευε Βαλτικὸν σύμπλουν ἐμπορικῶν πλοίων, ἔμεινεν οὐδετεροκλινής, δὲν ἐτόλμησεν ὅμως ἡ Ὁλλανδία πλέον νὰ ἀντιπαραταχθῇ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Ἀλλ' ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Γαλλία μὲ ἐπιμόνους ἐνδυναμώσεις ἔκαμαν νίκας κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Γαλλικὸς ναύαρχος Βουΐλλὲς ἐκυρίευσε πάλιν (22 Νοεμβ. 1781) τὴν νῆσον Εὐστάχιον, καὶ εὕρηκε πλούσιον λάφυρον δύω μιλιόνια μετρητοῦ ἀργυρίου. Ἄλλος Γαλλικὸς ναύαρχος, Κερσαίντιος, ἐκυρίευσε πάλιν τὴν Δεμεραρίαν καὶ Ἐσσεκουέβον. Ἀλλὰ τὴν ἰσχυροτάτην πληγὴν τῆς ἐπέφερεν ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἱσπανικοῦ λειτουργοῦ Φλωρίδα Βλάγκα. Μὲ ἡσυχίαν μεγίστην ἔκαμεν ὅλας τὰς ἑτοιμασίας νὰ προσβάλῃ εἰς τὴν Μινόρκαν, ἥτις, ἀφοῦ περιεκλείσθη ἡ Γιβραλταρία, ἦτο ναύσταθμος τῶν Ἀγγλικῶν καραβίων εἰς τὴν μεσόγειον.

Ὑπὸ τὴν προστασίαν στόλου Ἱσπανικογαλλικοῦ ἐφέρθη ἐκεῖ στράτευμα κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν Ἱσπανικὸν στρατηγὸν Κρίλλωνα (19 Αὐγ. 1781), καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Ἄγγλος Μυῤῥάης *) ἐφύλαξεν ἀνδρείως τὸ φρούριον Φίλιππον, δὲν ἐδυνήθη ὅμως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς νήσου (Φεβρ. 1782).

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο διήγειρε τὴν Ἱσπανίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἐλπίδα νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὴν Γιβραλταρίαν καὶ τὴν Ἰαμαΐκην, καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο ἐπεχείρησε μὲ νέαν φωτίαν. Μὲ ἴσον ζῆλον ἔγεινε κοινωνὸς καὶ

*) Ὁ Κρίλλων, Γάλλος τὸ γένος, ἠθέλησε νὰ διαφθείρῃ τὸν στρατηγὸν Μυῤῥάην μὲ προσφορὰν 100,000 λιτρῶν. Ὁ Μυῤῥάης ἀγανακτήσας διὰ τοιαύτην αἰσχρὰν προσφορὰν, ἀπεκρίθη: „Ὅταν εἷς ἀπὸ τοὺς ἐναρέτους προγόνους σας ἐπαρακινεῖτο ἀπὸ τὸν βασιλέα του νὰ φονεύσῃ τὸν Δοῦκα Γυΐσιον, ἀπεκρίθη: Ἡ τιμή με τὸ ἀπαγορεύει. Οὕτως ἔπρεπε νὰ ἀποκριθῆτε ὅταν σᾶς ἐπρόσταξεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας νὰ φονεύσητε τὴν τιμὴν ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου τὸ γένος εἶναι ἐπίσης εὐγενὲς, καθὼς καὶ τὸ τοῦ Δουκὸς Γυϊσίου κτλ."

ἡ Γαλλία. Μὲ ἡνωμένας δυνάμεις ἠθέλησαν πρῶτον νὰ ὑπάγουν εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας καὶ νὰ ὁρμήσουν εἰς τὴν Ἰαμαϊκὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχαν ἑτοιμάσειν τὸν δρόμον διὰ τῶν ἀρχητέρων δορικτησιῶν τῆς Δομινικῆς, ἁγ. Βικεντίου καὶ Γρανάτας, καὶ διὰ τῆς ὑστέρας (31 Μαΐου 1781) τοῦ Ταβάγου. Ἡ Ἰαμαϊκὴ δὲν ἠδύνατο νὰ σωθῇ, ἐὰν ἡνόνοντο μετ' ἀλλήλων οἱ Ἱσπανικοὶ καὶ Γαλλικοὶ στόλοι.

Τοῦ Ῥοδνέη ἡ τύχη καὶ ἡ ἐνέργεια ἐπρόλαβε τοῦτο τὸ κτύπημα. Ἐπολέμησε τὸν Γαλλικὸν στόλον, ὅς τις ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Μαρτινικὴν διὰ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Ἱσπανικὸν εἰς τὸν ἅγ. Δομίνικον. Δώδεκα ὥρας ἐβάσταζεν ἡ μάχη ἕως οὗ ὁ Ῥοδνέης, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἄνεμος ἦτο ἐναντίος πολλὴν ὥραν, ἐμεταχειρίσθη τὴν εὐτυχῆ τροπήν του, καὶ μὲ τολμηρὸν καὶ νεοφανὲς κίνημα διετρύπησε τὴν Γαλλικὴν γραμμήν. Ὁ Δεγράσσιος αὐτὸς μὲ τὴν ναυαρχίδα του „Πόλιν Παρισίους" μὲ 110 κανόνια, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν, μὲ ὅλα τὰ κανόνια καὶ ὅπλα τὰ διωρισμένα διὰ τὸ κατὰ τῆς Ἰαμαϊκῆς ἐγχείρημα. Τὸ κύριον ὅμως ἀποτέλεσμα ταύτης τῆς νίκης ἦτο ἡ σωτηρία τῆς Ἰαμαϊκῆς.

Ἐπίσης ὀλίγον εὐτύχησε τὸ κατὰ τῆς Γιβραλταρίας ἐγχείρημα. Ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου ἦτο ἐγκεκλεισμένον τὸ φρούριον, ἀλλ' ἡ τολμηρία τῶν Ἄγγλων ναυάρχων *) καὶ ἡ καρτερία τοῦ ταξιάρχου Ἐλλιότου καὶ τῆς φρουρᾶς ἐματαίωσαν ὅλους τοὺς σκοποὺς τῶν Ἱσπανῶν. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τακτικὴν πολιορκίαν. Μὲ μεγάλην δραστηριότητα ἠνοίχθησαν ἀπὸ ξηρᾶς χανδάκια· ἀλλ' ὅσον οὗτοι ἐπλησίαζαν εἰς τὸ φρούριον, τόσον πλέον ηὔξαναν αἱ δυσκολίαι, καὶ συχνάκις τολμηραὶ ἐξορμήσεις ἐματαίωσαν εἰς μίαν ὥραν τὰ ἔργα πολλῶν ἡμερῶν.

*) 1780 εἶχε φέρειν ζωοτροφίας καὶ ἄλλα χρειώδη ὁ Ῥοδνέης, 1781 ὁ ναύαρχος Δαρβῦς.

Ἐπληροφορήθησαν τελευταῖον, ὅτι ὅλα τὰ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς δοκίμια ἤθελαν εἶσθαι χαμένα μόνα, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἑνώσουν μὲ αὐτὰ προσβολὴν ἐκ θαλάσσης. Ἐκ παντοδαπῶν προβλημάτων ἐνεκρίθη μάλιστα τὸ τοῦ ἱππότου Δαρκῶνος, Γάλλου τινὸς τεχνίτου τῆς πυροβολίας. Ἔκρινεν οὗτος νὰ στηθῶσι κολυμβῶσαι κανονιοστασίαι, ἤγουν: πλοιάρια κανονιοφόρα τοιαῦτα, ὁποῖα οὔτε νὰ καίωνται οὔτε νὰ βυθίζωνται. Μὲ δύω σκεπαστὰς ἐφυλάττοντο ἀπὸ βόλια καὶ βόμβας, καὶ ὡπλισμένα μὲ μέγα πλῆθος κανονίων (περίπου τριακοσίων).

Κρίλλων ὁ δορικτήτωρ τῆς Μινόρκας ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν τῆς προσβολῆς, ὅς τις ἐνταυτῷ μὲ κανονιοστασίας ἐκ τῆς ξηρᾶς, μὲ στόλον ἱκανὸν, μὲ πλῆθος κανονιοφόρων καὶ βομβοφόρων καραβίων, καὶ μὲ στράτευμα 40,000 στρατιωτῶν ἔμελλε νὰ ἐγχειρήσῃ εἰς τὸ ἔργον. Ὅλοι ἦσαν πλήρεις ἀσφαλεστάτης προσδοκίας· τεράστιος συνδρομὴ θεωρῶν, ξένων καὶ ἐντοπίων, παρευρέθη ἐκεῖ, καὶ ὁ Κόμης Ἀρτεσίας καὶ ὁ Δοὺξ Βουρβῶνος ὑπῆγαν ἐκ Παρισίων διὰ νὰ εἶναι αὐτόπται εἰς τὴν δορικτησίαν φρουρίου, τὸ ὁποῖον μέχρι τοῦδε ἐκαταφρόνησεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς τέχνης. Τὴν 13 Σεπτεμβ. 1782 ἤρχισεν ἡ προσβολή. Τὰ ἐκ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς κανόνια ἐξέπτυαν τρομερὸν πῦρ, καὶ ἡ βροντή των ἐσύντριβε πολλὰ μακρὰν θύρας καὶ παράθυρα. Ἀλλὰ δὲν ἐκλόνισεν οὔτε τὸν βράχον Γιβραλτὰρ, οὔτε τὸ θάρρος τοῦ Ἐλλιότου. Ὁ ἥρως οὗτος καὶ ἡ Ῥωμαλέα φρουρά του ἐπροστατεύθησαν μὲ ἀτρομαξίαν. Ἐσφενδόνιζαν ἀστραπὰς καὶ βροντὰς ὄχι ὀλιγώτερον φοβερὰς ἀπὸ τὸν βράχον των εἰς τὰ κάτω, ἕως οὗ, μ' ὅλας τὰς προφυλακὰς τοῦ ἱππότου Δαρκῶνος, εὐτύχησαν διὰ πυρίνων σφαιρῶν νὰ καύσουν τινὰς τῶν κολυμβωσῶν κανονιοστασιῶν. Τὸ σύμβαμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὰ μεγαλήτερα ἀποτελέσματα ἠδύναντο

εὐκόλως νὰ ἀποφύγουν, ἂν ἐβύθιζαν εὐθὺς τὰ δύω ἢ τρία ἐκεῖνα πλοιάρια, ἔκαμεν ἔξω φρενῶν τοὺς ναύτας τῶν πλοιαρίων, καὶ ἡ συνειθισμένη δυσμένεια ἐναντίον εἰς τοὺς ἐπινοοῦντας νέα εὑρήματα ἠφάνισεν ἐντελῶς ὅλον τὸ πρᾶγμα. Ὅταν δὲ οἱ Ἄγγλοι ἔσπευσαν ἐκεῖ μὲ κανονιοφόρα πλοιάρια, ἔβαλαν φωτίαν οἱ Ἱσπανοὶ αὐτοὶ εἰς τὰς λοιπὰς κολυμβώσας κανονιοστασίας, ὅσας εἶχε φεισθῆν τὸ πῦρ. Οἱ ἄνθρωποι ἐσώθησαν ἐν μέρει ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους. Ἡ φοβερὰ ἑτοιμασία, ἥτις ἐδαπάνησε τρία μιλιόνια λίτρας, ἠφανίσθη ὡσὰν νέφος εἰς τὸν ἀέρα, κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τοῦ Δαρκῶνος.

Ὅσον μεγαλήτεραι καὶ ὑψηλότεραι ὑπῆρχαν αἱ προσδοκίαι, τόσον πλέον ἐταπείνωσε τοὺς Ἱσπανοὺς ἡ δυστυχὴς ἔκβασις. Μία μόνον ἐλπὶς ἔμεινεν. Ἡ ἀντίστασις εἶχεν ἐξαντλήσειν τὰς δυνάμεις τῆς φρουρᾶς, τὰ πολεμικά της ἐφόδια ἐτελείωσαν, καὶ ἐπομένως τὸ φρούριον ἔμελλε νὰ παραδοθῇ, ἐὰν δὲν τοῦ ἤρχοντο τὰ ἀναγκαῖα. Τοῦτο ὅμως ἐφαίνετο ἀδύνατον, ἐνῷ Ἱσπανογαλλικὸς στόλος τεσσαράκοντα ἓξ καραβίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἓν εἶχεν 130 κανόνια, καὶ πέντε ἄλλα καθὲν 110, ἔστεκεν ἕτοιμος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς Ἄγγλους. Ὅταν ὅμως ἐφάνη ὁ ναύαρχος Ὤβιος μὲ τριάκοντα καράβια καὶ μέγαν φορτωμένον στόλον εἰς τὸ ἀκρωτήριον τοῦ ἁγ. Βικεντίου, ἔκαμαν ὅλας τὰς ἑτοιμασίας νὰ τὸν τιμωρήσουν διὰ τοιαύτην αὐθάδειαν. Ἀλλὰ φοβερὸς κλύδων τὴν 10 Ὀκτωβρ. ἐσκόρπισεν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς Βουρβωνικοὺς στόλους. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ὁ Ἀγγλικὸς στόλος βοηθούμενος ἀπὸ νοτιοδυτικὸν ἄνεμον ἐμβῆκε διὰ τοῦ πορθμοῦ, καὶ ὅλα τὰ πλοῖα μὲ τὰς ἀποσκευὰς καὶ 1400 ἄνδρας ἄραξαν εἰς τὸν λιμένα.

Ἡ πολιορκία τῆς Γιβραλταρίας καὶ ἡ νίκη τοῦ Ῥοδνέη ἦσαν τὰ τελευταῖα πράγματα τοῦ πολέμου τούτου. Τὸ εἰρηνόφρον λειτουργεῖον, τὸ ὁποῖον, καθὼς

ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω, ἐπηδαλιούχει τὰ τῆς Ἀγγλίας, εἶχεν ἐργασθῆν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ περὶ τῆς εἰρήνης, καὶ εἶχε συνάψειν εἰς Παρισίους διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Γαλλικὴν κυβέρνησιν. Τῷόντι δὲ ἐμεταβλήθη μὲν τὸ λειτουργεῖον τοῦτο διὰ τὸν θάνατον τοῦ Δουκὸς Ῥοκιγγαμίου (Ἰουλ. 1782). Ὁ Φὼξ ἐκβῆκε πάλιν, καὶ ὁ Σχελβούρνιος ἦτο κορυφαῖος τοῦ καινουργημένου ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὴν ἀναβαίνουσαν δύναμιν τοῦ νεωτέρου Πίττ, υἱοῦ τοῦ μεγάλου Πίττ Χατάμ· ἀλλ' αἱ περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεις δὲν ἐδιακόπησαν.

Ἡ Ἱσπανία ἔκαμε κατ' ἀρχὰς τὴν μεγίστην δυσκολίαν, ἐνῷ ἐζήτει ἐπιμόνως τὴν Γιβραλταρίαν, καὶ ὁ Γαλλικὸς λειτουργὸς Βεργέννιος περιέπλεκε τὸ πρᾶγμα μὲ δολιότητα καὶ μηχανουργίαν. Ἀλλ' ἡ περιπλοκὴ αὕτη ἔφερε τὸ νὰ κάμῃ χωριστὴν συνθήκην ἡ δύσπιστος γενομένη Ἀμερικὴ (30 Νοεμβ. 1782), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἀγγλία ἐγνώρισε τὴν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν της, τῆς ἔδωκεν ὠφέλιμα σύνορα καὶ μετοχήν τινα τῆς εἰς νέαν Φυνδλανδίαν ὀψαρεύσεως.

Ἡ Ἱσπανία ἐπαραίτησε τελευταῖον τὴν Γιβραλταρίαν καὶ ἐπῆρεν ἀντ' αὐτοῦ πρὸς ἀποζημίωσιν τὴν ἀνατολικὴν Φλωρίδαν, ἐνῷ ἐβάσταξεν ἐνταυτῷ τὰ δορικτήματά της, τὴν δυτικὴν Φλωρίδαν καὶ τὴν Μινόρκαν, καὶ ἐπεριώρισε τοὺς Ἄγγλους εἰς τὸν Ὀνδούρα κόλπον ἐντὸς στενοῦ διαστήματος. Ἡ Γαλλία ἔλαβε τὴν Τάβαγον καὶ τὴν Γορέαν, μετοχὴν τῆς ἐν Νέᾳ Φυνδλανδίᾳ ὀψαρεύσεως; κατὰ τὴν περίληψιν τῆς Τραϊεκτικῆς εἰρήνης, καὶ τὰς νήσους ἁγ. Πέτρον καὶ Μικελῶνα. Ἡ Ὀλλανδία ὅμως παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ Νεγαπατάμ, καὶ ἔλαβεν ὀπίσω τὰς ἐπιλοίπους κτήσεις της, ὅσας εἶχε χάσειν. Τὴν 20 Ἰαν. 1783 ὑπεγράφησαν τὰ προσχεδιάσματα τῆς εἰρήνης εἰς Βερσαλίας.

Εὕρηκαν ταῦτα εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον σφοδρὰν ἀντιλογίαν. Αἱ ἡνωμέναι φατρίαι τοῦ Φὼξ

καὶ τοῦ Λόρδ Νόρθ ἐκατηγόρησαν τοὺς λειτουργοὺς καὶ διὰ τὰς μεγάλας θυσίας, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν ἡ Ἀγγλία εἰς τοὺς ἀντιπάλους της, καὶ ἐξαιρέτως διότι δὲν ἠσφάλισε τοὺς ἐν Ἀμερικῇ βασιλόφρονας, ἀλλὰ συστήσασα αὐτοὺς εἰς τὴν ἡμερότητα τῆς συνόδου, τοὺς παρέδωκε δωρεὰν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐμπαθεστάτων συμπολιτῶν των *). Εἰς μάτην ἠγωνίσθη ὁ Πίττ μὲ εὐγλωττίαν καὶ ποικιλίαν νὰ δικαιολογήσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν φίλον του Σχελβούρνιον καὶ διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὰ ἄλλα, καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς εἰρήνης ἐκ τῆς ἐξηντλημένης καταστάσεως τῆς Ἀγγλίας, τῆς ὁποίας τὰ χρέη ἔλαβαν αὔξησιν 115 μιλιόνια λίτρας· ἡ ἰσχὺς τῶν πολεμίων ἦτο παρὰ μεγάλη, καὶ τὸ κοινοβούλιον ἐκατηγόρησε μὲ τακτικὸν συμπέρασμα τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης. Τὸ λειτουργεῖον λοιπὸν ὑπεχώρησεν. Ἡνώθησαν δὲ παρὰ φύσιν καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸν τόπον του ὁ Φὼξ, ὁ Λόρδ Νόρθ, ὁ Βούρκιος καὶ ἄλλοι· ἐπεκύρωσαν ὅμως τὴν ἅπαξ γενομένην συνθήκην τῆς εἰρήνης καὶ τὰ κατηγορημένα ἄρθρα της.

9. Τοῦ Βασιγκτῶνος αἱ τελευταῖαι τύχαι.

(1782 — 1799).

Μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ πολέμου ἦλθεν ἡ βόρειος Ἀμερικὴ εἰς ἐπίφοβον κατάστασιν. Ἐψυχράνθη ὁ ζῆλος τοῦ νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος. Διὰ τὸ 1782 ἔτος ἐχρειάζοντο ὀκτὼ μελιόνια, καὶ ἐσυνάχθησαν μόνον 420,031 δολλάρια.

*) Ἡ σύνοδος δὲν εἶχεν ἱκανὴν δύναμιν νά τοὺς προστατεύσῃ. Ἐφάνησαν λοίδορα γράμματα κατ' αὐτῶν. Ἐπαρίσταναν βδελυρὸν, ὅτι οἱ ἀποῤῥοφήσαντες τὸ αἷμα τῶν Ἀμερικανῶν ἔμελλαν νὰ ἀπολαύσουν καὶ τὸ λίπος τῆς χώρας των, καὶ ἐπαρακίνουν ἀλλήλους ἐναντίον των. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσι σκέπος εἰς τὰς ἐρημίας τῆς Νέας Σκωτίας.

Ἦτο δὲ δύσκολον ἐγχείρημα νὰ ἀπολυθῇ στράτευμα χωρὶς νὰ πληρωθῇ τοὺς μισθούς του, καὶ νὰ ἐκτελέσουν καὶ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας τοὺς ἐπέβαλαν αἱ συνελεύσεις. Εἰς ταύτην τὴν σχέσιν ἀνεμίχθη ζωηρὰ ζηλοτυπία τῶν πολιτῶν κατὰ τοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀθλήσειν ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀπ' ἄλλου δὲ μέρους δὲν ἔλειπεν ἀπὸ τὸ στράτευμα δυσαρέστησις, ἀντιποίησις καὶ παροργισμός. Τοῦ Βασιγκτῶνος ἡ φρόνησις ἱλάρυνε καὶ κατεπράϋνε καὶ τώρα τὰς καρδίας. „Ὅλοι ἐγείναν κοινωνοὶ, εἶπεν εἰς μίαν διαταγήν του, τῆς θεμελιώσεως τοῦ λαμπροῦ τούτου οἰκοδομήματος τῆς ἐλευθερίας, τῆς κτίσεως μεγάλης πολιτείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς καθιδρύσεως καταφυγίου τῶν πτωχῶν καὶ τεθλιμμένων ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὅλων τῶν θρησκευμάτων. Εἰς ἡμᾶς, οἵτινες διὰ τῆς ἐπιμονῆς εἰς τὸ ὡραιότατον ἐπάγγελμά μας καὶ διὰ τοῦ λαμπροῦ ὀνόματος πατριωτικοῦ στρατεύματος ἐγείναμεν ἀθάνατοι, δὲν μένει ἄλλο νὰ κάμωμεν, εἰμὴ νὰ παραστήσωμεν τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ μεγάλου δράματος δι' ἀμετατρέπτου βεβαιώσεως τῶν φρονημάτων μας, νὰ κλείσωμεν τὴν σκηνὴν μὲ ἀξίαν, καὶ νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀπ' αὐτὴν ἐπαινούμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν, ὅς τις ἕως τώρα ἐστεφάνωσε τὰ ἔργα μας.“ Μόνον ἐννέα ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀπεφάσισαν νὰ δώσουν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς, καθὼς αὐτοὶ ἤθελαν, ἀντὶ τῆς διορισθείσης ἡμισείας πληρωμῆς διὰ βίου, διαμιᾶς τὴν ποσότητα ὁλοκλήρου πενταετοῦς πληρωμῆς πρὸς ἀποζημίωσίν των. Οἱ κοινοὶ στρατιῶται, οἵτινες ὅλοι ἀπελύθησαν, ἔλαβαν χαρτία τῆς πολιτείας.

Μὲ τὴν ἀπόλυσίν των ἔλαβεν ἐνταυτῷ τέλος καὶ τὸ πολεμικὸν στάδιον τοῦ Βασιγκτῶνος. Ἀφοῦ συνωδευμένος μὲ τὸν κυβερνήτορα Κλιντῶνα καὶ πολλοὺς ἄλλους ἔκαμε τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸ Νέον Εὐόρα-

κον, ἀπεχαιρετήθη δημοσίως ἀπὸ τοὺς συστρατιώτας του. Ἀπεκεῖ ἔσπευσεν εἰς Ἀννάπολιν τῆς Μαρυλανδίας, ὅπου εὑρίσκετο τότε ἡ σύνοδος διὰ νὰ παρακαταθέσῃ εἰς τὰς χεῖρας της τὴν ἀρχιστρατηγίαν του. Ἔγεινε τοῦτο τὴν 23 Δεκεμβ. 1783 εἰς δημόσιον συνέλευσιν. Μὲ λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσύστησε τὸν μὲν στρατὸν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῆς συνόδου, τὴν δὲ πατρίδα εἰς τὴν σκέπην τοῦ Θεοῦ, ἐπαραιτήθη ὅλα τὰ ἔργα τῆς δημοσίου ζωῆς, καὶ μετὰ τοῦτο ὑπῆγε, δεύτερος Κικκινάτος *) (ἴδ. Τόμ. Β', σελ. 421) εἰς τὸ ἐν Βιργινίᾳ ὑποστατικόν του Μούντ Βέρνιον. Ἐκεῖ, μὲ δίαιταν πάντη τακτικὴν καὶ ἁπλῆν, τὸν ἐνεθύμιζαν μόνον τὰ ἔργα τῆς γεωργίας τὴν αὔξουσαν πολιτικὴν φυτείαν, τῆς ὁποίας εἶχε καταβάλειν αὐτὸς τὸ σπέρμα. Ἀλλ' ὁ ἔρως τῆς δόξης τῶν συμπολιτῶν του τὸν ἀπέσπασε παραυτα πάλιν ἀπὸ τὴν ἡσυχίαν.

Ἡ ἔλλειψις ἐσωτερικῆς καὶ ἀληθινῆς ἑνώσεως ἐγίνετο πάντοτε αἰσθητοτέρα εἰς τὰς πολιτείας τῆς βορείου Ἀμερικῆς, καὶ μάλιστα ὅταν ἔγεινεν ἀνάγκη νὰ στερεώσουν καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν δημόσιον χρηματικὴν πίστιν. Ἡ πολιτεία εἶχε τεσσαράκοντα μιλιονίων δολλαρίων χρέη, καὶ ἡ σύνοδος, ἥτις ἦτο ὑπόχρεως νὰ τὰ πληρώσῃ, δὲν εἶχε τὸ δίκαιον νὰ ἐπιτάξῃ φόρους· αἱ δὲ μερικαὶ πολιτεῖαι συνεκρούοντο οὕτως μὲ τὰ ἴδιά των συμφέροντα, ὥστ' ἀπ' αὐτὰς δὲν ἦτο ἐλπὶς ἐπιταγῆς καὶ εἰσπράξεως φόρων. Διὰ τοῦτο τὰ δημόσια χαρτία ἔπεσαν παραδόξως εἰς καιρὸν εἰρήνης, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐζημιόνετο πλέον παρὰ ὁ πτωχὸς στρατιώτης, ὅς τις ἐξ ἀνάγκης ἐπώλει εὔθηνὰ τὰ χαρτία του.

Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν τὸ 1787 ἔτος νὰ κάμουν νέαν καὶ στερεωτέραν συνθήκην συνδέσεως. Αἱ μερι-

*) Διὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην καθίδρισαν τὸ τάγμα τοῦ Κικκινάτου οἱ Ὀφικιάλιοι τοῦ Ἀμερικανοῦ στρατοῦ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κοινῆς ἑνώσεώς των.

καὶ πολιτεῖαι ἐπαρῃτήθησαν τὴν αὐτονομίαν των καθ' ὅλας τὰς περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις καὶ τὰς ἀξιολογωτάτας περιστάσεις τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, καὶ τὴν παρέδωκαν εἰς ὁμόσπονδόν τινὰ κυβέρνησιν, ἥτις συναθροίζει εἰς ἑαυτὴν τὰς δυνάμεις ὅλων τῶν μερικῶν πολιτειῶν. Αὕτη μόνον ἔχει τὸ δίκαιον τῆς φορολογίας, τὴν ἐφορίαν εἰς τὰ τέλη καὶ δοσίματα, εἰς τὸ ἀργυροῦν καὶ χάρτινον νόμισμα. Αὕτη μόνον ἔχει τὸ δίκαιον νὰ διαπραγματεύεται μὲ τὰς ἄλλας πολιτείας καὶ τὰ ἔθνη, νὰ κηρύττῃ πόλεμον καὶ νὰ καθοπλίζῃ τοὺς πολίτας· αὕτη τελευταῖον κρίνει τὰς διαφορὰς μερικῶν πολιτειῶν πρὸς ἀλλήλας, πολιτῶν ἐκ διαφόρων πολιτειῶν, καὶ ὅλας τὰς θαλασσίους ὑποθέσεις. Διὰ τοῦτο συνίσταται ἐκ μιᾶς νομοθετικῆς εἰς δύω Βουλὰς διῃρημένης συνόδου *), τὴν ὁποίαν σχηματόζουσιν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν μερικῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐξ ἑνὸς προέδρου ἐκλεγομένου διὰ τέσσαρα ἔτη, ὅς τις εἶναι ἀνώτατος προστάκτης ὅλης τῆς θαλασσίου καὶ πεζικῆς δυνάμεως. Τελευταῖον ἡ δικαστικὴ δύναμις, πάντη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν σύνοδον καὶ ἀπὺ τὸν πρόεδρον, παριστάνεται δι' ἑνὸς ἀνωτάτου δικαστηρίου. Τὴν ἀξίαν τοῦ Προέδρου εἰς ταύτην τὴν νέαν σύνταξιν ἔλαβε πρῶτος ὁ Βασιγκτὼν καὶ τὴν ἐβάσταξε διὰ ἐπαναληφθείσης ἐκλογῆς ἕως τοῦ 1797 ἔτους. Μὲ τὰς ἀρετὰς, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέκτησεν ἀγωνιζόμενος διὰ τῶν ὅπλων τὴν αὐτονομίαν τῆς πατρίδος του, κορυφαῖος ὢν τώρα τῆς κυβερνήσεως συνήργησε καὶ ἐτάχυνε τὴν εὐτυχίαν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν στερέωσιν τοῦ νέου πολιτεύματος, καὶ οὕτως ἐπλήρωσε τὸ ἔργον του καὶ τὸ κλέος του, μ' ὅλον ὅτι δὲν τὸ ἐγνώρισαν ὅλαι αἱ φατρίαι τῆς πα-

*) Ἐκ τῶν τῆς πρώτης Βουλῆς, τῆς Γερουσίας, ἀνανεόνεται ἓν τρίτον μέρος καθ' ἕκαστον δεύτερον ἔτος· οἱ τῆς δευτέρας ἐκλέγωνται κατὰ πᾶν δεύτερον ἔτος.

τρίδος του. Μ' ὅλον ὅτι ἡ Ἀμερικὴ δὲν γνωρίζει προνόμια εὐγενείας, μ' ὅλον τοῦτο ὑπῆρξαν καὶ ἐδῶ οἰκογένειαι τινὲς ἐπιφανεῖς διὰ τοὺς ἀρχηγούς των καὶ διὰ τὰ πλούτη των, ἐκ τῶν ὁποίων τῆς φυσικῆς ἀντιθέσεως πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ ἐν τῇ Γαλλίᾳ νεοφανοῦς μαθήματος τῆς ἰσότητος, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ὀχλοκρατίας, ἀνεπτύχθησαν ἡ δημοκρατικὴ καὶ ἡ ἀριστοκρασικὴ φατρία. Ἡ δευτέρα ἐκατηγορεῖτο ὅτι ἐπροσπάθει νὰ μετασχηματίσῃ τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸ Ἀγγλικὸν πολίτευμα, καὶ ὅτι γενικῶς εἶχε μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν.

Μὲ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀγγλισμοῦ ἐσυγκαριθμήθη καὶ ὁ Βασιγκτὼν, ἐξαιρέτως ὅταν τὸ 1794 ἔτος ἔκλεισεν ἐμπορικὴν συνθήκην μὲ τὴν Ἀγγλίαν, ἀντεστάθη δὲ πρὸς τὸν Γαλλικὸν πρέσβυν Γενέτιον, ὅστις ἐπαρουσιάσθη μὲ ἐπαναστατικὰ διδάγματα περὶ ἐλευθερίας. Ὁ Βασιγκτὼν ἔκρινε τὴν Γαλλικὴν ἐλευθερίαν ἀφανισμὸν μόνον τῆς εὐταξίας καὶ ἰδιοκτησίας. Πῶς ἠδύνατο νὰ ἀγαπᾷ μεταβολὴν, ἡ ὁποία εἶχε κρημνίσειν τὸν φίλον του Λαφαϊέτην, διὰ τοῦ ὁποίου τὴν ὑγιείαν δὲν ἄφινε κάμμίαν ἡμέραν νὰ μὴ πίνῃ εἰς τὴν τράπεζάν του, καὶ εἰς τὰς κινήσεις της δὲν ἔδειχνεν ἴχνος κοινοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἴδιον τῆς Ἀμερικανῆς μεταβολῆς, τῶν ἀρχόντων της καὶ τῶν ἡρώων της;

Ἐφώναζε λοιπὸν πάλιν τὸ μῖσος τῶν Ἀμερικανῶν Ἰακωβίνων, οἵτινες εἶχαν χορτάσειν τὴν νόμιμον ἐλευθερίαν, καὶ τῶν βασιλοφρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε νεκρωθῆν ἡ ἐπιθυμία τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος. Καὶ αἱ δύω φατρίαι εὕρηκαν ὑπεράσπισιν εἰς τὴν λύσσαν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ πλεονεξία ἐδυσαρεστήθη, ὅτι ὁ Βασιγκτὼν εἰς τὴν συνθήκην εἶχε διορίσειν νὰ πληρωθοῦν εἰς τοὺς Ἄγγλους τὰ παλαιὰ χρέη τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Εἰς ὅλους τοὺς δρόμους ὑβρίζετο· τὸν ὠνόμαζαν μισθωτὸν τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐπώλησε τὸν λαόν του, καὶ προσέτι δημόσιος ἐφημερὶς εἶπεν, ὅτι ἔκλεψεν ἀπὸ τὴν πολιτείαν 24,000 δολλάρια. Τὸν ἐκατηγόρουν ὡς φιλάργυρον καὶ ὑπερήφανον, μ' ὅλον ὅτι ὁ ἄτυφος οἶκος του εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, καὶ τὸ ἁπλοῦν ἔνδυμά του (ἐμβάδες, γαλάζιον φράκιον, πῖλος μὲ μαῦρον σύμβολον καὶ ἀλεξιβρόχιον) ἐμαρτύρουν τὸ ἐναντίον. Μὲ ὅλας ταύτας τὰς ὕβρεις, μὲ ὅλον τὸν πολὺν θόρυβον, ἔμεινεν ὁ Βασιγκτὼν ἥσυχος καὶ σταθερός. Ὑπέγραψε τὴν ἐμπορικὴν συνθήκην μὲ ἀλλοιώσεις τινὰς, ἀπαντῶν εἰς ὅλας τὰς ἀντιλογίας, ὅτι, καθὼς εἰς ὅλας τὰ πράξεις του, οὕτω καὶ εἰς ταύτην ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εὐτυχίαν τοῦ ὅλου.

Εὐθὺς μετὰ τοῦτο, τὴν 17 Σεπτ. 1796, ἐκήρυξεν ὅτι παραιτεῖται τὸ νὰ εἶναι εἷς ἐξ ἐκείνων, ἐκ τῶν ὁποίων μέλλει νὰ ἐκλεχθῇ νέος πρόεδρος. Ὡμολόγησεν εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἀμερικανικὸν λαὸν διακήρυξίν του, ὅτι ἐκ φιλερημίας καὶ φιλησυχίας εἶχεν ἀποφασίσειν ἤδη πρὸ τῆς τελευταίας ἐκλογῆς νὰ κάμῃ ταύτην τὴν παραίτησιν, τότε ὅμως ἡ παρατήρησις τῆς ἐπικινδύνου καταστάσεως τῶν κοινῶν πραγμάτων τὸν ἀνεχαίτισεν ἀπὸ ταύτην. Τώρα δὲ, ἐνῶ ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων τὸν συγχωρεῖ, καὶ τὸ αὐξανόμενον βάρος τῶν ἐνιαυτῶν τὸν ἐνθυμίζει ὅτι ἡ σκιὰ τῆς ἡσυχίας εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ τιμιώτατον, ἀπομακρύνεται, συνιστῶν τὰ δόγματα, τὰ ὁποῖα εἶναι πόρισμα τῆς βαθείας σκέψεώς του καὶ τῶν ὄχι ὀλίγων πειραμάτων του. Ἡ Μεσημβρία, εἶπε, δίδει εἰς τὸν Βοῤῥᾶν τὰ πλούσια προϊόντα της, ὁ δὲ Βοῤῥᾶς εἰς τὴν Μεσημβρίαν τὰς μεγάλας καὶ ἰσχυρὰς δυνάμεις του. Τοὺς ἐνεθύμισεν, ὅταν πρόκειται λόγος μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος, νὰ μὴ λησμονῶσιν, ὅτι χρόνος καὶ συνήθεια ἀπαιτοῦνται εἰς θεμελίωσιν ἀληθινοῦ πολιτεύματος, καὶ ὅτι εἶναι προκριτέα ἡ πεῖρα παρὰ τὴν δόξαν τῶν γνωμῶν καὶ ὑποθέσεων. Τοὺς

ἐπαρακάλεσε νὰ μὴ λησμονήσουν, ὅτι πρὸς διοίκησιν τόσον ἐκτεταμένης χώρας, ὁποία εἶναι ἡ Ἀμερικὴ, ἡ κυβέρνησις χρειάζεται τόσον μεγάλην δύναμιν, ὅση δύναται νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὴν ἐντελῆ ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας. Τοὺς ἐσυμβούλευσε μὲ θερμότητα τρυφερᾶς ἀγάπης νὰ μισοῦν τὰς ἐνεργείας τοῦ φατριαστικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον εἰς ἐλεύθερα πολιτεύματα ἀναπτύσσει ἐχθρικώτατον χαρακτῆρα. Πρὸ πάντων τοὺς ὥρκισε νὰ μὴ δέχωνται καμμίαν ἄλλην βάσιν εἰς τὰς σχέσεις των μὲ ξένους λαοὺς, εἰμὴ, ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ συνάπτωνται εἰς ὀλίγας πολιτικὰς ἀναφορὰς, ἀλλὰ, ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν μακρυνὴν καὶ χωρισμένην θέσιν των, νὰ μὴ περιπλέκωσι τὴν τύχην των μὲ τὴν τύχην ὁποιουδήποτε μέρους τῆς Εὐρώπης, οὐδὲ τὴν εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν των νὰ ἐμπεριδένωσιν εἰς τὴν ἔριν τῆς Εὐρωπαϊκῆς φιλοδοξίας καὶ ἰδιοτροπίας, νὰ συμφωνῶσι δὲ μόνον ἐμπορικὰς σχέσεις, χωρὶς νὰ ζητῶσιν εἰς ταύτας ποτὲ ἢ νὰ δίδωσιν ἀποκλειστικὰ σημεῖα εὐνοίας ἢ προτίμησιν. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ μεγαλητέρα ἀπάτη, εἰ μὴ ἐὰν λαὸς ἔχῃ τὰς ἐλπίδας ἢ τὸ θάῤῥος του εἰς ἀληθινὰς χάριτας.

Ταῦτα ἦσαν τὰ δόγματα, μὲ τὴν ἐξήγησιν τῶν ὁποίων ἐτελείωσε τὸ δημόσιον στάδιόν του· μὲ ταῦτα ἐπεθύμει νὰ κρίνωσι καὶ νὰ ἐξετάσωσι τὴν διοίκησίν του. Κανὲν θεληματικὸν σφάλμα, εἶπε, δὲν ἐξεύρει ἡ συνείδησίς του· τῶν δὲ ἀκουσίων τὰ ἀποτελέσματα εἴθε νὰ ἀποστρέφῃ ὁ παντοδύναμος. Ἐλπίζει, ἐπρόσθεσεν, ὅτι ἡ πατρίς του δὲν θέλει παύσειν ποτὲ νὰ τὰ βλέπῃ μὲ παράβλεψιν, καὶ ὅτι, μετὰ τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν ζωὴν ἀφιερωθεῖσαν εἰς αὐτὴν μὲ εἰλικρινῆ ζῆλον, θέλει παραδώσειν εἰς τὴν λήθην τὰ ἐλαττώματά του. Καὶ οὕτω πλήρης ἐλπίδων ἔσπευσεν εἰς τὰς σκιὰς τῆς ἐρημίας διὰ νὰ χαρῇ μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του τὴν γλυκεῖαν καὶ ἀνόθευτον

μέθεξιν τῆς εὐεργετικῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν ἀγαθῶν νόμων εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν. Τὴν ἐχάρη ὅμως ὀλίγον καιρὸν, ἐπειδὴ ἀπέθανε τὴν **14** Ὀκτ. **1799**.

Ἡ διαθήκη του ἀπέδειξεν, ὅτι ἄτεκνος ὢν ἐθεώρει τέκνα του τοὺς συμπολίτας του. Ἀφῆκε πεντήκοντα ὁμολογίας τοῦ κοινοῦ, πᾶσαν μίαν ἑκατὸν λιτρῶν, εἰς καθίδρυσιν πανεπιστημίου τῆς Κολουμβίας, ἐπειδὴ πάντοτε ἔβλεπε μὲ θλίψιν του, ὅτι ἡ νεολαία τῆς τῶν Ἀμερικανῶν ἐλευθέρας πολιτείας ἐστέλλετο εἰς ἐξωτερικὰ σχολεῖα, ὅπου ἐλάμβανε δόγματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐσυμβιβάζοντο μὲ τὴν ἰδιότητα τῆς τῶν Ἀμερικανῶν ἐλευθερίας. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐπεκράτει εἰς τὴν χώραν ταύτην τῆς ἐλευθερίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐσυνείθιζαν κατ' ὀλίγον νὰ ὁμιλῶσι περὶ τῆς τῶν Εὐρωπαίων δουλείας, ἡ σκλαβεία μὲ τὸ τερατωδέστατον καὶ βαρβαρικώτατον εἶδος, τὸ ὁποῖον ἐκ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἀπεδιώχθη ἀπὸ τὰ βασίλεια τῆς Εὐρώπης. Ὁ Βασιγκτὼν αὐτὸς ἐφανέρωσε τὸ πνεῦμα τῶν συμπολιτῶν του μὲ τὸ νὰ ἐχάρισε διὰ τῆς διαθήκης του τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλους τοὺς δούλους του, καὶ διὰ νὰ διασώσῃ τὸ χάρισμα τοῦτο ἀπὸ πλεονέκτας πωλητὰς ἔδωκεν εἰς μὲν τὸ ἀσθενὲς γῆρας σίτησιν δι' ὅλης των τῆς ζωῆς, εἰς δὲ τὰ τέκνα των τὸν πόρον τοῦ νὰ ἀποκτήσωσι διδασκαλίαν ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ ἐπαγγέλματος τινὸς ἐμπορικοῦ. Ἐν γένει δὲ ἔκλιναν οἱ Ἀμερικανοὶ εἰς τὸ νὰ ὑπερηφανεύωνται περισσότερον, ὅτι δὲν ἔχουν σκιώδη τινὰ μέρη τοῦ τῶν Εὐρωπαίων πολιτεύματος παρὰ νὰ γνωρίζουν καὶ νὰ αἰσθάνωνται τὸ φῶς τοῦ Εὐρωπαίου κόσμου, τὴν φροντίδα διὰ τὸ πνευματικὸν στοιχεῖον τῆς ὑπάρξεως.

10. Οἱ Ἄγγλοι εἰς τὴν Ἰνδικήν.
(1767 — 1785).

Ἐνῷ ἡ Ἀγγλία ἔχανεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὸ κάλλιστον μέρος τῶν κτήσεών της, ὄχι μόνον ἐβάσταζε τὴν κυριότητά της εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπερίσσευεν, ἐὰν καὶ ἀνεφάνη νέος ἀντίπαλος μετὰ τὰς περιστάσεις, τὰς ὁποίας ἐδιηγήθημεν, καὶ ἔδειξεν εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ ἐπιτηδειότητα, τῆς ὁποίας δὲν εἶχαν ἰδεῖν ἀκόμη κἀνὲν παράδειγμα εἰς τὴν Ἰνδικὴν οἱ Ἄγγλοι.

Ὁ ἐχθρὸς οὗτος ἦτο Ὑδὲρ Ἀλῆς, υἱὸς σατράπου εἰς τὸ βασίλειον τῆς Μυσόρας. Ἐξ ἀρχῆς εὐτελεστάτης ἀνύψωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς δυνάστην μεγάλου βασιλείου, ἐνῷ ἀρχίσας μὲ φιλοκινδυνίαν τὸ στάδιόν του ἐσύναξε πλῆθος πολεμιστῶν, ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς ὅλα τὰ Ἰνδικὰ στρατεύματα, οἵτινες δὲν λαμβάνουν μισθὸν, ἀλλὰ πληρόνονται ἐξ ἁρπαγῶν καὶ λεηλασιῶν. Κορυφαῖος ὢν τοιούτων, οἵτινες ἐπληθύνθησαν παραυτα εἰς 10,000, ὠφελήθη ἀπὸ τὰς συγχύσεις τοῦ βασιλείου τῆς Μυσόρας διὰ νὰ λάβῃ τὴν κυριαρχίαν της. Ἐπροστάτευσε ταύτην τὴν ἐπικράτειαν ἐναντίον ἐπιδρομῆς τῶν Μαράτων, ἔγεινεν ἀρχιστράτηγός της, ἐκρήμνισε τὸν μέχρι τοῦδε δυνάστην της, καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπικράτειαν ἕως τὰς ὄχθας τοῦ Κισνάχου.

Ἡ ἐξάπλωσίς του ἔκαμε τοὺς γείτονάς του Μαράτους, τὸν Νιζὰμ καὶ τοὺς Ἄγγλους προσεκτικούς. Καὶ οἱ τρεῖς ἡνώθησαν κατὰ τὸ 1767 ἔτος νὰ τὸν κτυπήσουν. Ἀλλὰ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἔδειξε τὴν δολιότητά του, ἐνῷ τοὺς μὲν Μαράτους ἐκαταπράϋνε, τὸν δὲ Νιζὰμ μετέβαλεν εἰς σύμμαχόν του κατὰ τῆς Ἀγγλίας· ἔπειτα, τὴν ἔτι ἐπικινδυνοτέραν πολεμικήν του τέχνην, ἐνῷ ἐκατανίκησε πλησίον Χαργαμάλης τὸν στρατηγὸν τῶν Ἄγγλων. Στῖφος 5000 ἱππέων

ἐφοβέριζε τὴν Μάδραν, καὶ ἐὰν οἱ ἱππεῖς οὗτοι δὲν ἐκαταγίνοντο εἰς τὰς διαρπαγὰς, ἤθελαν πέσειν εἰς τὰς χεῖράς των οἱ Ἀγγλικοὶ αὐτοὶ ἄρχοντες.

Ἔλαβαν μὲν κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος τὰ πράγματα τῶν Ἄγγλων διὰ νίκης τινὸς τοῦ χιλιάρχου Σμὶθ εὐτυχῆ τινὰ τροπήν· ὁ Νιζὰμ ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ χωριστὴν εἰρήνην, καὶ οἱ Ἄγγλοι ἤλπιζαν τώρα ἀσφαλῶς τὴν πτῶσιν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μυσόρας. Ὁ δὲ Ὑδὲρ ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα. Εἰσεχώρησε λεηλατῶν εἰς Καρνατικίαν, ἐκτύπησε μὲ χωριστὰ στρατεύματα τὴν Μαδάραν καὶ Τινιβελλίαν, καὶ ἐφάνη ἐκ δευτέρου ἔμπροσθεν τῆς Μάδρας. Οἱ ἄρχοντες ἐξαφνισθέντες καὶ ὄντες ἀδύνατοι ἔκλεισαν εἰρήνην, εἰς τὴν ὁποίαν τοῦ παρεχώρησαν τινὰ μέρη, καὶ ἔκαμαν μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν (1769). Ἔστεκε λοιπὸν οὗτος ἐκεῖ μὲ φοβερὸν μέγεθος τόσον ἐπικινδυνότερος, ὅσον ἦτο μεγαλήτερον τὸ πλῆθος τῶν δυσαρηστημένων μὲ τὴν Ἀγγλίαν πολιτειῶν εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν τῆς Ἀγγλίας ἐστάλθη ἐπιφανής τις ἀνὴρ, Βαῤῥῆνος Ἄστιγγος, εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ὅπου 1774 ἔγεινεν ἔπαρχος. Μ' ὅλον ὅτι ἡ εἰκών του εἶναι ἀσχημισμένη ἀπὸ τὴν μανίαν τῶν φατριῶν, ἐγνώρισαν ὅμως ὅλοι τὴν ἐπιτηδειότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἔσωσε τὴν Ἀγγλικὴν κυριότητα εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἐπὶ τῶν δεινοτάτων περιστάσεων, καὶ ὅ,τι ἤρχισε καὶ ἐθεμελίωσεν ὁ Κλίβιος, τὸ διετήρησεν αὐτὸς εὐτυχῶς καὶ λαμπρῶς τὸ ἐπλάτυνεν. Τῷόντι ὅμως ἐφάνησαν εἰς τὴν κυβέρνησίν του καὶ μέσα, τὰ ὁποῖα, καθὼς ἔλεγεν ἕνας ἀπὸ τοὺς μετὰ ταῦτα κατηγόρους του, ὁ Σχεριδὰν, ἦτο μίγμα δόλου καὶ φιλαρπαγίας, ἀσωτίας καὶ καταδυναστείας, καὶ ῥυπαρὸς τρόπος ἐμπορικῆς τινὸς φρονήσεως, ἥτις μὲ τὴν μίαν χεῖρα κλονίζει αἱματῶδες σκῆπτρον, καὶ μὲ τὴν ἄλλην γεμίζει τὰ σακούλια μὲ ἐμπορικὴν ἢ καπηλικὴν φιλοχρηματίαν.

Τοῦ Ἀστίγγου τὸ πρῶτον ἐγχείρημα ἔφερνε κατὰ πολλὰ τὸ θολερὸν χρῶμα ταύτης τῆς πολιτικῆς τέχνης. Ἦτο πόλεμος ἐξολοθρευτικὸς ἐναντίον τῶν Ῥοχίλλων. Τὸ ἐθνάριον τοῦτο ἔδιδε τὰ καλήτερα στρατεύματα εἰς τοὺς Μογόλους· ἐκατοίκει μεταξὺ τοῦ Γάγγου καὶ τῶν εἰς τὰ δυτικὰ σύνορα τοῦ Αὔδου μεγάλων ὀρῶν, καὶ εἶχεν ἔνοπλον δύναμιν 80,000 ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη, μοιρασμένη εἰς διαφόρους ἀρχηγοὺς, δυσκόλως ἡνόνετο, καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ἐπικινδυνοτέρα εἰς ἄλλους. Μ' ὅλα ταῦτα εἶχε πλεονέκτας γείτονας τὸν Ναβὸβ τοῦ Αὔδου, τοὺς Μαράτους καὶ αὐτὸν τὸν μέγαν Μογόλον Σὰχ Ἀλλούμ. Οὗτος διατρίβων μέχρι τοῦδε εἰς Ἐλαδαβὰδ κατὰ τὰς γενομένας μὲ τὸν Κλίβιον συνθήκας (Τόμ. Θ΄, σελ. 561), ἐβαρύνθη ἐκεῖ καὶ μὲ ὑπεράσπισιν τῶν Μαράτων ὑπέστρεψεν εἰς τὴν παλαιὰν μητρόπολίν του Δέλιον. Ἀπεκεῖ μετὰ τῶν Μαράτων εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τῶν Ῥοχίλλων διὰ νὰ ἐκτείνῃ τὸ ἀσθενισμένόν του βασίλειον.

Οἱ Ῥόχιλλοι στενοχωρούμενοι ἐπρόσδραμαν εἰς τὸν Ναβὸβ τοῦ Αὔδου, ὅς τις δὲν ἐπεθύμει τὴν εἰς ταῦτα τὰ μέρη ἐξάπλωσιν τῶν Μαράτων. Διὰ μεσιτείας τῆς Ἀγγλίας ἐκλείσθη συνθήκη μεταξὺ τῶν δύω. Οἱ Ῥόχιλλοι διὰ τὴν ὑπεράσπισιν, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ τοὺς δώσῃ ὁ Ναβὸβ, ὑπεσχέθησαν νὰ τοῦ πληρώσουν τεσσαράκοντα λάκκια ῥουπίων. Ἀλλ' ὁ Ναβὸβ δὲν ἐπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του, οἱ Μαράτοι ἠρήμοναν ἀνενοχλήτως τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ῥοχίλλων, τοὺς ἔπερναν ἀργύριον καὶ τοὺς ἠνάγκαζαν νὰ ὑποτάσσωνται κατ' ὀλίγους. Τώρα ὅμως ἔπεσε καὶ ὁ Ναβὸβ αὐτὸς εἰς ἀμηχανίαν, ἔκραξε βοηθοὺς τοὺς Ἄγγλους, εἰσέβαλε μετ' αὐτῶν εἰς τὰ σύνορα τῆς Ῥοχιλκουνδίας, καὶ ἐκ τούτου οἱ Μαράτοι, στενοχωρούμενοι καὶ ἀπ' ἄλλας αἰτίας, ὑπέστρεψαν ὀπίσω. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Ναβὸβ δὲν ἐπροστάτευσε τοὺς Ῥοχίλλους, ἐζή-

τει ὅμως τὰ προσυμφωνηθέντα τεσσαράκοντα λάκκια ῥουπίων. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ πληρώσουν, ἐχύθη κατ' αὐτῶν μὲ βοήθειαν τῶν Ἄγγλων, τοὺς ἐνίκησε μὲ μίαν μάχην καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐμεταχειρίσθη καὶ τὸν σύμμαχόν του καὶ πρῴην προεστῶτα του, τὸν μέγαν Μογόλον Σὰχ Ἀλλούμ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀβοήθητος οὗτος ἡγεμὼν εἶχεν ἀναγκασθῆν ἀπὸ τοὺς Μαράτους νὰ τοὺς παραχωρήσῃ τὰς δύω πόλεις Κορὰχ καὶ Ἐλαδαβὰδ, τὰς ὁποίας τοῦ εἶχε δώσειν ὁ Κλίβιος, οἱ Ἄγγλοι ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαβόντες ἐκυρίευσαν αὐτοὶ τὰς πόλεις, καὶ τὰς ἐπώλησαν εἰς τὸν Ναβὸβ τοῦ Αὔδου διὰ πεντήκοντα λάκκια ῥουπίων. Μὲ ὁμοίαν πρόφασιν ἐδήμευσαν τὰ εἰσοδήματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὰς συνθήκας τοῦ Κλιβίου ἐχρεώστουν νὰ πληρώσουν εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸ Δεβανῦν τῆς Βεγγάλης· ὅλας ταύτας τὰς βίας ἀθώοναν μὲ τὴν κενότητα τῶν κιβωτίων των. Ἐκ τῆς αὐτῆς ὅμως αἰτίας, ὅταν ὁ Ναβὸβ τοῦ Αὔδου ἀπέθανεν, ἠναγκάσθη ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ἀσὸφ Δόβλας μὲ πληρωμὰς καὶ παραχωρήσεις νὰ ἀγοράσῃ τόσον πολλάκις τὴν εὔνοιαν καὶ φιλίαν τῶν συμμάχων του, ὥστ' ἐπτώχυνε δι' ὅλου καὶ μετά τινα ἔτη (1781) ἐχρεώστει νὰ τοὺς πληρώσῃ 1,400,000 λίτρας. Ἡ ἑταιρεία, μᾶλλον δὲ ὁ Ἄστιγγος, δὲν ἀμφίβαλε νὰ μεταχειρισθῇ σκληρότατα μέσα εἰς σύναξιν τούτων καὶ ἄλλων, ὅσα ἐπεφόρτισεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἰνδικῆς.

Τὸ μῖσος καὶ ἡ λύπη, τὴν ὁποίαν ᾐσθάνοντο οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ἡγεμόνες διὰ τὴν βιαιότητα καὶ ἀτιμίαν τῶν Ἄγγλων, ἐγέννησε τελευταῖον μίαν δοκιμὴν νὰ κρημνίσουν ἐξ ὁλοκλήρου τοὺς μισητοὺς τούτους ξένους. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεδέθη συμμαχία τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν δύω ἀνεξαρτήτων καὶ ἰσχυροτάτων πολιτει-

ῶν, τῶν Μαράτων καὶ τοῦ Ὑδὲρ Ἀλῆ, οἱ ὁποῖοι ἠρεθίσθησαν καὶ ἀπὸ ζηλοτυπίαν τῆς Γαλλίας. Νέα πειράγματα τῶν Ἄγγλων κατὰ τῶν Μαράτων ἔφεραν τὴν ἔκρηξιν.

Οἱ ἄρχοντες τῆς Βομβάης εἶχαν δοκιμάσειν νὰ λάβουν ὄφελος ἀπὸ τὴν τότε σύγχυσιν τῆς τῶν Μαράτων πολιτείας. Ὁ προεστὼς ταύτης τῆς πολιτείας, τῆς διῃρημένης εἰς πολλοὺς κληρονομικοὺς ἡγεμόνας *) ἀνίσους καὶ κατὰ τὴν ἐξουσίαν καὶ κατὰ τὰς δυνάμεις, εἶχε τὸ ὄνομα Πεϊσχβᾶ **) καὶ εἶχε τὴν καθέδραν του εἰς Πουνάχ. Ὁ Ῥαγόβας, πρῶτον ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του, ἔπειτα μετὰ τὸν θάνατον τούτου ὡς κύριος τῆς ἐπικρατείας, εἶχε τὴν ἀξίαν ταύτην. Ἀλλ᾽ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἀποθανόντος ἀνεψιοῦ του καὶ ἡ βουλὴ τῶν Βραχμάνων τὸν ἐκατηγόρησαν ἐὰν καὶ χωρὶς βεβαίαν ἀπόδειξιν, ὅτι ἐθανάτωσεν αὐτὸς τὸν ἀνεψιόν του, καὶ τὸν ἔξωσαν ἐκ τοῦ θρόνου.

Ὁ Ῥαγόβας κατέφυγεν εἰς τὴν Βομβάην. Οἱ ἐκεῖ ἄρχοντες, ἐπιθυμοῦντες τὴν Σαλφέτταν καὶ Βασσεϊνάν, ἔκαμαν μετ᾽ αὐτοῦ συμφωνίαν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ῥαγόβας τοὺς παρεχώρει τοὺς εἰρημένους τόπους, τὴν μετοχὴν τῶν Μαράτων ἀπὸ τὸ Βαροὰχ καί τινα χωρία περὶ τὴν Συράταν, ὅλα ἄξια περίπου εἰκοσιδύω λακκίων ῥουπίων. Ἀλλ᾽ οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες τῆς Καλκούτας κατέκριναν τὴν συνθήκην ταύ-

*) Π. χ. ἡ ἐπικράτεια τοῦ Βούνσλα εἰς Βεράρ· ἡ Γουζεράτα εἰς τὸ γένος τοῦ Γυϊκαβὰρ κληρονομικαί· ἡ ἐπικράτεια τοῦ Ὀλκὰρ καὶ Σκινδίας εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μαλβάχ, τελευταῖον καὶ ἄλλοι τινὲς μικροὶ ἄρχοντες.

**) Ὅταν ὁ Σεβαγῆς (ἀποθ. 1680) ἐθεμελίωσε τὴν Μαρατικὴν πολιτείαν, διέταξε, κατ᾽ ἔθος Ἰνδικόν, ὑπερτάτην βουλὴν Βραχμάνων, οἵτινες ἐμοιράζοντο τὰς πολιτικὰς ἀρχάς, καὶ τῶν ὁποίων ὁ πρόεδρος ὠνομάζετο Πεϊσχβᾶς. Οἱ Πεϊσχβᾶς οὗτοι, ὅμοιοι μὲ τὸν Μαγίστρον τοῦ παλατίου τῆς Γαλλίας, ἔκαμαν κληρονομικὴν τὴν ἀξίαν των διὰ τὴν ἀναξιότητα τῶν διαδόχων τοῦ Σεβαγῆ, καὶ ἐξώθησαν τὸν κύριον Ῥαϊᾶν.

την καὶ τὴν εἰς τὸν Ῥαβόγαν δοθεῖσαν ὑπεράσπισιν, καὶ ἔκαμε 1776 συνθήκην ἄλλην μὲ τοὺς ἐχθρούς του εἰς Πουνὰχ, ὀλιγώτερον ἐπικερδῆ διὰ τὴν ἑταιρείαν, ἐνῷ αὕτη ἐπαρῃτεῖτο εἰς αὐτὴν τὴν Βασσεϊναν. Ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐμεταβάλθη ἡ θέσις τῶν πραγμάτων. Εἰς Πουνὰχ ἐκβῆκεν ἰσχυρὰ φατρία τοῦ Ῥαγόβα, ὅς τις μετὰ τὴν τελευταίαν συνθήκην εἶχε καταφύγειν εἰς Συράταν, καὶ ἐζήτει βοήθειαν τῶν Ἄγγλων ἀπὸ τὴν Βομβάην. Οὗτοι ἐπρόσμεναν ἀπὸ πολλῆς εὐκαιρίαν νὰ χαλάσουν τὴν παρὰ θέλησίν των γενομένην συνθήκην τοῦ Πουνὰχ, καὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Καὶ ἡ κυβέρνησις δὲ τῆς Καλκούτας, καὶ μάλιστα ὁ Ἄστιγγος, ἔστερξεν εἰς τοῦτο.

Οἱ Ἄγγλοι ὡπλίσθησαν. Ὄχι μόνον ἐκ Βομβάης ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ ἐφόρμησις, ἀλλ᾽ ὁ Ἄστιγγος ἔκαμε τὸ τολμηρὸν σχέδιον νὰ στείλῃ καὶ ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰούμνα πρὸς βοήθειαν λόχον τινὰ εἰς τὸν μακρυνὸν τοῦτον καὶ ἐπικίνδυνον δρόμον. Τὸ στράτευμα τῆς Βομβάης ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Καρνακίου, 4500 στρατιωτῶν, ἐκίνησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δεκεμβ. 1777, ἀνέβη τὰ ὑψηλὰ Γαύτια, καὶ ἤνοιξε τὸν δρόμον διὰ τὸ Πωνάχ. Τὸ ἐχθρικὸν στράτευμα ὑπεχώρησεν εἰς τοὺς Ἄγγλους, ἀλλὰ μὲ μάχας καὶ διακοπὰς πάσης εἰσκομιδῆς. Κανεὶς ἐπίσημος ἄνθρωπος δὲν ὑπῆγε μαζί των. Οἱ φίλοι τοῦ Ῥαγόβα ἐφαίνοντο κατ᾽ ἀρχὰς ὅτι ἐπρόσμεναν τὸ διακριτικὸν κτύπημα ἀπὸ μέρους τῶν Ἄγγλων.

Ἀλλ᾽ ἦσαν τόσον ἀδύνατοι, ὥστε ὅταν ὀλίγα μίλια μακρὰν τῆς μητροπόλεως Πουνὰχ ἀπήντησαν ἀντιπαρατεταγμένον στράτευμα, ἀπεφάσισαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Ἀλλ᾽ ἡ ὀπισθοδρομία αὕτη ἔγεινεν ἀδύνατος ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐνέργειαν καὶ ἀγρυπνίαν. Ἐπρόβαλαν τελευταῖον εἰς τοὺς Μαράτους διαπραγματεύσεις, τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα ἦτο συνθήκη (11 Ἰαν. 1778), κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπαραίτησαν

οἱ Ἄγγλοι ὅλα, ὅσα εἶχαν ἀποκτήσειν εἰς ταῦτα τὰ μέρη ἀπὸ τοῦ 1756 ἔτους, τὸ Βαροὰχ παρεχώρησεν εἰς τὸν Μαρατικὸν πρίγκιπα τὴν Σκινδίαν καὶ παρέδωκαν εἰς τὸν αὐτὸν καὶ τὸν Ῥαγόβαν, ὑπεχρεώθησαν προσέτι νὰ γυρίσωσιν ὀπίσω τὸν ἀπὸ Βεγγάλης ἐρχόμενον λόχον.

Ὁ λόχος οὗτος, φερόμενος ἀπὸ τὸν Γοδδάρδ, εἶχε προχωρήσειν ἀργοπόρως εἰς τὸν ἐπίσης καὶ μακρὺν καὶ ἐπίπονον δρόμον του. Ὅταν ἔφθασεν εἰς Βουραμπούρ, ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ στρατοῦ τῆς Βομβάης, καὶ τῆς γενομένης ὑποχρεώσεως νὰ στείλῃ καὶ αὐτὸν ὀπίσω. Ἀλλ' ὁ Γοδδάρδ ἐφανέρωσεν εἰς τὸν πρέσβυν τῶν Μαράτων, ὅς τις τοῦ ἔφερε ταύτην τὴν προσταγὴν τῶν συντοπιτῶν του, ὅτι τὸ ἀρχεῖον τῆς Καλκούτας τὸν ἀπέστειλεν εἰς Βομβάην, καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὸν παραμικρότατον ἐχθρικὸν σκοπὸν κατὰ τῶν Μαράτων· ἠκολούθησε παραυτα τὴν πορείαν του μὲ μεγάλην πρόνοιαν καὶ σπουδὴν, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Συράταν, ἀφοῦ εἰς δεκαεννέα ἡμέρας ἐπεριπάτησε 300 Ἀγγλικὰ μίλια *) (28 Φεβρ. 1778).

Ἐκεῖ ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν ἀρχὴν προσταγὴν νὰ ἐξαναρχίσῃ διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Μαράτους καὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πρώτην συνθήκην τοῦ Πουνάχ. Ἡ κυβέρνησις ὅμως τοῦ Πουνὰχ δὲν ἤθελε νὰ ἐξεύρῃ τίποτε, ἀλλ' ἐζήτει τὴν παραχώρησιν τῆς Σαλφέτας καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ Ῥαβόγα, ὅς τις εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχεν ἐκφύγειν, καὶ εἶχεν εὑρεῖν καταφύγιον εἰς τὴν Συράταν. Ὁ Γοδδάρδ λοιπὸν ἀπέκοψε τὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ. Εἰσέβαλεν εὐθὺς εἰς Γουζεράταν καὶ ἐπόρθησε τὴν μητρόπολιν Ἀχμερεδαβάδ. Εἰς τοῦτο ὅμως τὸ μεταξὺ ἔφθασαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαράτων Σκινδίας

*) Ὅλη ἡ ἀπὸ Καλκοῦ ἕως Συράτας πορεία ἦτο 200 Γερμανικὰ μίλια.

καὶ Ὁλκὰρ μὲ 40,000 ἀνθρώπους καὶ ὥρμησαν κατὰ τῆς Συράτας. Ὁ Γοδδάρδ ἐκβῆκεν ἐναντίον των καὶ τοὺς ἐκτύπησε πλησίον Βροδέρας. Ἀπὸ τοῦ Ἰούμνα ἡτοιμάζετο ἐνταυτῷ κατὰ τῶν Μαράτων προσβολὴ, ἔλαβαν διὰ τοῦτο τὸ τέλος εἰς τὴν ὑπεράσπισίν των τὸν Ἰνδικὸν ἡγεμόνα τοῦ Γοοὺδ Νάνναν, καὶ ὁ Ἄγγλος χιλίαρχος Ποφὰμ ἐκυρίευσε τὴν ἀπόρθητον νομιζομένην πόλιν Γιβαλιὸρ, τὴν ὁποίαν οἱ Μαράτοι εἶχαν κυριεύσειν ἐκ πολλοῦ ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Γοούδ. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν εἶχεν ἐκραγῆν καὶ ὁ μὲ τὴν Γαλλίαν πόλεμος, ἐκυρίευσαν οἱ Ἄγγλοι ὄχι μόνον τὴν Χανδερναγὸρ καὶ τὰς ἐμπορικὰς ἀποθήκας τῆς Καρικὰλ καὶ Μεσσουλιπατὰμ, ἀλλὰ καὶ μετὰ μίαν εὐτυχῆ ναυμαχίαν ἐναντίον Γαλλικοῦ στόλου ἔπεσε καὶ τὸ ἀξιόλογον Πονδιχέριον, καὶ διὰ τῆς κυριεύσεως τοῦ Μαχὲ ἐτελείωσαν τὴν τῶν Γάλλων ἀποδίωξιν ἀπὸ τὴν Ἰνδικὴν (19 Μαρτίου 1779).

Ἀλλ' αἱ εὐτυχεῖς αὗται ἐκβάσεις, καὶ μάλιστα ἡ κυρίευσις τοῦ Μαχὲ, ἐσήκωσαν ἐπικινδυνότατον ἐχθρὸν κατὰ τῶν Ἄγγλων, τὸν ἡγεμόνα τῆς Μυσόρας. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὑφίστατο φιλική τις σχέσις μεταξὺ τοῦ Ὑδὲρ καὶ τῶν Γάλλων, τῶν ὁποίων ἦτο τρόφιμος. Τὸν ἐπρόβλεπαν οὗτοι μὲ ὅπλα καὶ πολεμικὰς ὕλας· πλῆθος φιλοκινδύνων Γάλλων ἐκυβέρνων καὶ ἐσχημάτιζαν τὴν πολεμικήν του δύναμιν· σφικτότατα ὅμως τοὺς συνέδεε τὸ κοινὸν κατὰ τῶν Ἄγγλων μῖσος. Ὁ Ὑδὲρ ἦτο καλὰ ἡτοιμασμένος, εἶχε στράτευμα πρόχειρον διὰ προσβολὴν, τὸ ὁποῖον ὑπεχρέωνε μὲ τὴν ἀκριβῆ πληρωμήν του, καὶ ἐπροσπάθει νὰ οἰκειωθῇ τοὺς θεοσεβεῖς Ἰνδοὺς μὲ πλούσια χαρίσματα εἰς τὸν ναόν των καὶ εἰς τοὺς Παγόδας των. Διὰ νὰ ἐνισχύσῃ περισσότερον τὴν δύναμίν του ἐφιλιώθη μὲ τοὺς θανασίμους ἐχθρούς του τοὺς Μαράτους, ἠνώθη μὲ τὸν Νιζὰμ, καὶ τελευταῖον διὰ δια-

κηρύξεως παρώτρυνεν ὅλους τοὺς Ἰνδικοὺς ἡγεμόνας νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὴν συμμαχίαν, διὰ τῆς ὁποίας θέλουν ἀποδιωχθῆν οἱ ἀποτρόπαιοι ξένοι ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Κομορῖνον ἕως τῆς Βεγγάλης.

Πρὶν ἀκόμη ἑτοιμασθῶσιν οἱ Ἄγγλοι, ἐβάλθη ὁ Ὑδὲρ εἰς κίνησιν. Τὸ στράτευμά του ἦτο 100.000 ἀνθρώπων, καὶ εἶχε ἑκατὸν δέκα κανόνια, ἐνεργούμενα ἀπὸ Εὐρωπαίους. Γάλλος τις, ὀνόματι Λαλλῦς, ὅς τις ἐπρόσταζε λόχον 400 Εὐρωπαίων, διεύθυνε τὰς κινήσεις. Ἀνεμποδίστως ἐπέρασε τὰ στενὰ, καὶ ἐφάνη (Ἰούνιον 1780) εἰς Κονιεβιρὰμ, ὄχι πεντήκοντα Ἀγγλικὰ μίλια ἀπὸ Μάδρας. Τὸ πολυάριθμον ἱππικόν του, 60,000 ἀνδρῶν, ἐξηπλόνετο μὲ ὁρμητικὴν ταχύτητα, ἐγέμισε τρόμον τὴν Καρνατικίαν, καὶ ἐφοβέριζε τὰς βορείας Κιρκαρίας.

Εἰς Μάδραν ἐβασίλευε μεγίστη ἀμηχανία· ἡ πολεμικὴ δύναμις ἦτο μακράν, καὶ ἐσκορπισμένη εἰς διάφορα μέρη, ἀργύριον ἔλειπεν ἀπὸ τὸ θησαυροφυλάκιον, καὶ διχόνοια ἐσπάραττε τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως. Ὁ λαὸς τῆς Καρνατικίας καταθλιβόμενος διὰ τῆς κοινῆς διοικήσεως τοῦ Ναβὸβ καὶ τῶν Ἄγγλων, ἐχαιρέτησε τὸν Ὑδὲρ ὡς σωτῆρά του, καὶ ἐδυσκόλυνε τῶν Ἄγγλων τὴν περὶ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ ἀγγελιαφορίαν. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἀρκὸτ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβάδιζεν ὁ Ὑδὲρ, τοῦ ὑπέσχετο πολλὰς ἀποθήκας καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ νὰ ἐκτείνῃ περαιτέρω τὰς προσβολάς του.

Ἐνταυτῷ δὲ ἠκούσθη, ὅτι οἱ Μαράτοι ἀπὸ Βερὰρ εἰσέβαλαν εἰς Κυττὰκ, ὅτι ἄλλο σῶμα τοῦ Ὑδὲρ ἐφάνη εἰς τὰ σύνορα τῆς Μαδύρας, καὶ ὅτι οἱ ἐχθροὶ πᾶσαν στιγμὴν ἐπρόσμεναν Γαλλικὸν στόλον καὶ πολεμικὴν δύναμιν. Τελευταῖον Ἀγγλικὸς λόχος, ὅς τις, στρατηγούμενος ἀπὸ τὸν Βαϊλλῦν, ἐκράχθη ἐκ Γονδούρας, πορευόμενος εἰς Μάδραν, ἐνικήθη κατὰ κράτος πλησίον Παραμβακούλου ἀπὸ τὸν τοῦ Ὑδὲρ Ἀλῆ

υἱὸν Τίππο Σαῒβ, καὶ τὰ ἀπομενάδιά του παρεδόθησαν εἰς αἰσχροτάτην αἰχμαλωσίαν *).

Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐξεδίπλωσεν ὁ Ἄστιγγος ὅλην τὴν δραστηριότητά του. Διεπραγματεύθη μὲ τοὺς Μαράτους περὶ εἰρήνης, καὶ ἐξαιρέτως μὲ τὸν Ῥαϊὰν τοῦ Βερὰρ, ὅς τις πλέον φοβούμενος τὸν Ὑδὲρ Ἀλῆν παρὰ θέλων ἐλευθέρως ἔγεινε μέτοχος τοῦ πολέμου. Προσέτι καὶ ὁ Νιζὰμ, ὅς τις ἦτο πρωταίτιος τοῦ πολέμου, ἐγαργαλίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀστίγγου εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ὑδὲρ ζηλοτυπίαν του καὶ μὲ κολακευτικὰς ὑποσχέσεις ἐβάλθη εἰς ἀπραξίαν.

Τὸ ἀναγκαιότατον ὅμως καὶ ἀξιολογώτατον, ἔστειλεν ἀργύριον καὶ στρατιώτας εἰς Μάδραν καὶ ἐπιτήδειον στρατηγὸν τὸν Σὶρ Κῦρον Κώτιον, εἰς τὸν ὁποῖον παρέδωκεν ὄχι μόνον τὴν πολεμικὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν κυβέρνησιν. Ὁ Κώτιος ἐπροσπάθησεν, ἐπειδὴ πλέον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σώσῃ τὸ Ἀρκὸτ, τοὐλάχιστον νὰ προστατεύσῃ ἀπὸ τὰς περαιτέρω προσβολὰς τοῦ Ὑδέρου τὰ λοιπὰ φρούρια, Βελόραν, Βανδιβὰσχ, Περμακοὶλ κτλ. Ἐνῷ ὅμως ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὁ Ὑδὲρ διαφυγὼν δολίως μάχην μὲ τοὺς Ἄγγλους, ἐκυρίευσε τὸ ἀξιόλογον Ἀμβὼρ, Θιαγὰρ, καὶ τὸ ἱππικόν του ἐσκέπασε τὴν Τανιόραν. Ἀλλ᾽ εἰς μάχην πλησίον Πόρτου Νόβου (1 Ἰουλ. 1781) ἐνικήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τοὺς εἰς τὰς μεσημβρινὰς χώρας σκοπούς του. Ἐστράφη μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν εἰς τὸ Ἀρκότ.

Ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς, ἐνδυναμωθεὶς μὲ λόχον φθάσαντα διὰ ξηρᾶς ἐκ Βεγγάλης, ἐπλησίασε διὰ νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὴν ἀξιόλογον ταύτην πόλιν. Ὁ Ὑδὲρ ὑπῆγεν ἐναντίον του εἰς τὴν Τριπασσόραν. Ἡ δευτέ-

*) Οἱ αἰχμάλωτοι ἐσφάζοντο ὅλοι ἀπὸ τοὺς μανιώδεις ἐχθροὺς, ἐὰν δὲν ἐμεσολάβουν ὁ Λαλλῦς καὶ οἱ λοιποὶ Γάλλοι. Μ᾽ ὅλον τοῦτο ἐχρεώστουν νὰ φέρουν εἰς τὸ Ἰνδικὸν στρατόπεδον τὰς κεφαλὰς των σφαγέντων συντοπιτῶν των.

ρα αὕτη μάχη δὲν ἐστάθη πάλιν ὠφέλιμος δι' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἄγγλοι ἐξ ὅλης τῆς Καρνατικίας τόσον μόνον μέρος ἠδύναντο νὰ κρατήσουν, ὅσον ἐπλάκονεν ἀμέσως ἡ πολεμική των δύναμις. Δὲν εὐτύχησαν νὰ σώσωσι τὴν σκληρῶς στενοχωρηθεῖσαν Βελόραν. Λόχος, ὅς τις ἔστεκε πλησίον Τανιόρας ὑπὸ τὸν Βραϊθουείτην, περιεκυκλώθη ἀπὸ τὸν Τίππο Σαῒβ καὶ ἀπὸ τὸν Γάλλον Λαλλῦν, καὶ μετὰ δεκαεπτὰ ὡρῶν ἀντίστασιν ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ (Φεβρ. 1782). Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐφάνη Γαλλικὸς στόλος κυβερνώμενος ἀπὸ τὸν Σουφραῖνον, ὅς τις εἶχε καὶ πεζικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας 2000 ἄνθρωποι ἡνώθησαν μὲ τὸ στράτευμα τοῦ Τίππο Σαῒβ. Ἡ Κυδδαλόρα, ἥτις ἐχρεώστει νὰ παραδοθῇ, ἔδωκεν ἀσφαλῆ τόπον εἰς τοὺς Γάλλους διὰ τὸν στόλον καὶ διὰ τοὺς στρατιώτας.

Μεταξὺ Ὑδέρου καὶ Σὶρ Κύρου Κωτίου δὲν ἔγεινε κάμμία διάκρισις ἐπὶ τοῦ 1782 ἔτους, ἐνῷ ἐκεῖνος ἀποφεύγων τὰς μάχας μόνον δι' ἐπιτηδείων κινήσεων ἐκαταπόνει τὸν ἐχθρόν του. Μεγαλητέρα, ἀλλ' ὄχι εὐτυχεστέρα διὰ τοὺς Ἄγγλους ἐνέργεια ἐπεκράτει εἰς τὴν θάλασσαν. Εἶχαν κυριεύσειν, ἐπειδὴ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐξέσπασεν ὁ κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμος, τὴν Τριγκονομάλην καὶ τὴν Νεγαπατάμ. Τοὺς δύω τούτους τόπους ἐπροσπάθησεν ὁ Γαλλικὸς στόλος νὰ ἐξανακυριεύσῃ. Ἡ Τριγκονομάλη ἐπάρθη ἀπὸ τὸν Σουφραῖνον μετὰ ναυμαχίαν εὐτυχῆ, καὶ ἐκρατήθη μετὰ δεύτερον ἔτι σκληρότερον ἀγῶνα (3 Σεπτεμβ. 1782).

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἔβαλεν ὁ Ἄστιγγος ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ κάμῃ εἰρήνην μὲ τοὺς Μαράτους. Διὰ νὰ δώσῃ τόνον εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ἐξηκολούθει μετὰ ζήλου τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Τὸ Ὀλκὰρ καὶ ἡ Σκινδία ἐπολεμοῦντο ἀπὸ μέρους τῆς Βεγγάλης. Ὁ Γοδδὰρδ ἐνήργει ἀπὸ μέρους τῆς Συράτας καὶ διὰ τῶν στενῶν ἐναντίον τῆς μητροπόλεως

Πουνὰχ, ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ὀπισθοδρομήσῃ πάλιν ὀπίσω. Κατ' εὐτυχίαν ἡ Σκινδία θέλουσα μόνη νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐκ Βεγγάλης προσβολὴν ἔπαθε μεγάλην ζημίαν ὑπὸ μιᾶς νυκτερινῆς ἐφόδου τῶν Ἄγγλων καλῶς διαταχθείσης, καὶ ἀπεφάσισε (13 Ὀκτ. 1781) νὰ κάμῃ συγκαταβατικὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν διὰ μεσιτείας της ἐδέχθησαν ὀλίγον ὕστερα (17 Μαΐου 1782) καὶ οἱ τοῦ Πουνὰχ Μαράτοι *).

Ἡ ἐν Βομβάῃ κυβέρνησις, ἐλευθερωθεῖσα οὕτως ἀπὸ τὸν Μαρατικὸν πόλεμον, ἔστειλε τώρα τὰς δυνάμεις της εἰς τοὺς Μαλαβαρικοὺς αἰγιαλοὺς διὰ νὰ διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ Ὑδέρου, καὶ ἐξουσίασε πολλὰς πόλεις εἰς τοὺς μεταξὺ Καλικούτας καὶ Παννιανῦ αἰγιαλούς. Ὁ Ὑδὲρ ἔστειλε τὸν υἱόν του Τίππο Σαῒβ εἰς κατατρόπωσιν τῶν ἐχθρῶν. Οὗτος ἐπολέμησε τοὺς Ἄγγλους πλησίον Παννιανῦ, ἀπεκρούσθη ὅμως καὶ ὑπέστρεψε πάραυτα εἰς τὴν ἐπικράτειάν του, ἐπειδὴ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνειν ὁ πατήρ του Ὑδὲρ Ἀλῆς, ὀγδοηκοντούτης τὴν ἡλικίαν (9 Νοεμβ. 1782).

Ἡ τοῦ Τίππο Σαῒβ ἀναχώρησις ἐσυγχώρησεν εἰς τοὺς Ἄγγλους μεγαλητέρας προόδους εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τοῦ Μαλαβάρ. Ὁ Μαθέβιος ἐκυρίευσε τὴν Ὀνώραν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βεδνώραν, ἐπίασε τὴν μητρόπολιν ταύτης τῆς χώρας, καὶ ἐστεφάνωσε τὴν τύχην του, τὴν ὁποίαν ἄλλως κατῄσχυνε μὲ τὰς πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους ἀπανθρωπίας του, διὰ τῆς κυριεύσεως τῆς Μαγγαλόρας, ἀξιολογωτάτου λιμένος καὶ ἐπιφανεστάτου φρουρίου τῆς Κανάρας. Ὁ Τίππο Σαῒβ ἴδε τὸν ἑαυτόν του εἰς ἀνάγκην νὰ ἀδειάσῃ τὴν Καρνατικίαν, καὶ νὰ διευθύνῃ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς

*) Οἱ Ἄγγλοι ἐπαραίτησαν ὅλας τὰς κτήσεις των καὶ αὐτὰ τὸ Βεσσεῖν καὶ Βαροάχ. Τὸ δεύτερον παρεχώρησαν εἰς τὴν Σκινδίαν. Ἐγνώρισαν κεφαλήν των τὸν νέον Πεισχβᾶν, καὶ ἠρνήθησαν πᾶσαν ἕνωσιν μὲ τὸν Ῥαγόβαν.

τοὺς Μαλαβαρικοὺς αἰγιαλούς. Μὲ 100,000 ἀνθρώ-
σπων ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ Ματθεβίου, ὅς τις δὲν εἶ-
χεν εἰμὴ 600 Εὐρωπαίους καὶ 1600 Σεαποΐους. Οὗ-
τος ἐξαφνισθεὶς ἠσφαλίσθη εἰς τὴν Βαδνώραν, καὶ
ἀναγκασθεὶς νὰ παραδοθῇ τὸν Ἀπριλ. 1783, ἐκατα-
δικάσθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὸς καὶ μέγα μέρος
τῆς φρουρᾶς εἰς ἐπονείδιστον θάνατον. Μετὰ πεισμα-
τικὴν πολιορκίαν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ Τίππο Σαῒβ
καὶ ἡ Μαγγαλόρα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατὰ τὸ 1782 με-
ταξὺ Ἄγγλων καὶ Γάλλων γενομένη εἰρήνη τὸν ἀπε-
στέρησε τὴν Γαλλικὴν βοήθειαν, καὶ ἡ ἑταιρεία
ἔκαμνε νέας προσπαθήσεις, μὲ ὅλον τὸ κατὰ τῶν
Ἄγγλων μῖσος του ἐφάνη πρόθυμος εἰς τὴν εἰρήνην.
Αὕτη ἔγεινε τὴν 11 Μαρτ. 1784 μὲ ἀμοιβαίαν ἐπι-
στροφὴν ὅλων τῶν γενομένων δορικτησιῶν εἰς τρόπον
ὥστε ὅλα ὑπέστρεψαν εἰς τὴν πρὸ τοῦ πολέμου κα-
τάστασιν. Ἡ Ἰνδικὴ λοιπὸν ἑταιρεία ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸν
βαρὺν ἀγῶνα χωρὶς κἀμμίαν ζημίαν.

Ἀλλ' ἡ δύναμίς της εἵλκυσε τώρα εἰς ἑαυτὴν τὴν
προσοχὴν τῆς μητροπόλεως, καὶ ἔγειναν διαταγαὶ
διὰ νὰ τὴν ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐφορίαν τοῦ βασιλέως
καὶ τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ Φὼξ τὴν 18 Νοεμβ. 1783,
εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὁπότε ἡνωμένος μὲ τὸν Λὸρδ
Νὸρθ ἦτο κορυφαῖος τῆς κυβερνήσεως, ἐπρόβαλε μὲ
τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς τὸ κοινοβούλιον νόμον διὰ
καλητέραν κυβέρνησιν τῶν εἰς τὴν Ἰνδικὴν πραγμά-
των. Ἡ τούτου περίληψις ἦτο, ὅτι τὰ δύω μέχρι τοῦ-
δε τῆς κυβερνήσεως ἀρχεῖα, οἱ Διευθυνταὶ καὶ οἱ
Μέτοχοι*), νὰ ἀποβληθοῦν ὡς ἄχρηστα, καὶ εἰς τό-
πον αὐτῶν νὰ ἐμβῶσιν ἑπτὰ πρόσωπα ἐκλεγμένα
ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον. Ἡ συναρχία αὕτη νὰ ἔχῃ πλη-

*) Ἡ ἑταιρεία πρὸς κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων της ἔκλεγεν ἕως τώρα ἐκ τῶν ἑταίρων εἴκοσι τέσσαρας Διευθυντὰς διὰ τέσσαρα ἔτη, καθ' ἕκαστον ἔτος ἕξ. Εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν συμμετόχων εἶχε μίαν ψῆφον ὅς τις ἐκράτει δύω μεθέξεις (πρὸς 500 λίτρας).

ρεξουσιότητα νὰ κυβερνᾷ τὰς χώρας καὶ τὰ εἰσοδήμα-
τα καὶ τὴν ἐμπορίαν τῆς Ἰνδικῆς καὶ νὰ ἐμβάλλῃ καὶ
ἐκβάλλῃ ὅλους τοὺς ὑπουργοὺς τῆς ἑταιρείας καὶ εἰς
τὴν Ἰνδικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο
ἔῤῥηξε τὸ ἔθνος εἰς μεγάλην ἀνησυχίαν *). Τὸ ἐθεώ-
ρουν ὡς δυναστικὴν ἀθέτησιν τῶν δικαίων τῆς ἑται-
ρείας, καὶ ἐφοβοῦντο περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ
πολιτεύματος, ἐὰν οἱ λειτουργοὶ παρεκτὸς τῆς εἰς τὸ
κοινοβούλιον ἐπιῤῥοῆς των λάβουν καὶ τὴν ἐξουσίαν
ταύτην. Καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἔλαβε ταύτην τὴν
ἰδέαν, καὶ συνήργησεν ὥστε τὸ πρόβλημα στερχθὲν
ἀπὸ τὴν κάτω Βουλὴν νὰ ἀπαδοκιμασθῇ ἀπὸ τὴν ἄνω.

Μετὰ τοῦ νόμου ἔπεσε καὶ ὅλον τὸ λειτουργεῖον,
καὶ ἐσχηματίσθη νέον, τοῦ ὁποίου κορυφαῖος ἔγεινεν
ὁ Βιλλιὰμ Πίττ**), πρῶτος Λόρδος τοῦ θησαυροφυ-
λακίου. Οὗτος ἔκαμεν εἰς τὸ καὶ αὐτὸ ἀνανεωθὲν κοι-
νοβούλιον ἄλλο πρόβλημα περὶ τῶν πραγμάτων τῆς
Ἰνδικῆς, τὸ ὁποῖον ἐκυρώθη τὴν 4 Αὐγούστου 1784.
Κατὰ τοῦτο ἔμειναν τὰ δύω ἀρχεῖα, οἱ Διευθυν-
ταὶ καὶ οἱ Μέτοχοι, μὲ τὸ ὄνομα εἰς τὴν μέχρι
τοῦδε σχέσιν των. Ἀλλ' ἐβάλθη πλησίον των μία
ἐφορευτικὴ συναρχία (Board of Controul), συγκει-
μένη ἀπὸ ἓξ μέλη τοῦ μυστικοῦ βουλευτηρίου, τὰ
ὁποῖα ὀνομάζει ὁ βασιλεὺς καὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων
εἶναι πάντοτε ὁ κατὰ καιρὸν πρῶτος Λόρδος τοῦ θη-
σαυροῦ καὶ εἷς ἀπὸ τοὺς τῆς πολιτείας γραμματεῖς.
Ἡ ἐνέργειάτης ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ πολιτικὰ καὶ
πολεμικὰ πράγματα τῆς ἑταιρείας ἐξαιρουμένης τῆς

*) Ὁ Πίττ ὠνόμασε τὸ πρόβλημα ,,τολμηρότατον, ἀπαραδειγματιστότατον καὶ ταραχωδέστατον δοκίμιον πρὸς ἐκτέλεσιν τυραννίας, ἀπὸ τὰ ὅσα κατήσχυναν τὴν ἱστορίαν ταύτης ἢ ὁποιασδήποτε ἄλλης χώρας.‟ Ἄλλος εἶπεν: ,,Ἐμποροῦμεν νὰ φοβώμεθα μήπως ἐπὶ τέλους ὁ βασιλεὺς τῆς Βενάρας πιάσῃ ὅπλα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας.‟

**) Δεύτερος υἱὸς τοῦ Πίττ, Κόμητος Χατάμ. Ἦτο τότε εἰκοσιτεσσαραετὴς τὴν ἡλικίαν.

ἐμπορίας της. Ὅλαι αἱ ἀγγελίαι ἐξ Ἰνδικῆς, καὶ ὅλαι αἱ διὰ τὴν Ἰνδικὴν προσταγαὶ χρεωστοῦν νὰ προβάλλωνται εἰς αὐτούς, καὶ εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν της νὰ μεταβάλλῃ τὰς προσταγὰς καὶ προσέτι, ἀνάγκης οὔσης μεγάλης, δύναται αὐτὴ νὰ ἐκδίδῃ προσταγὰς χωρὶς νὰ τὰς κοινοποιῇ εἰς τοὺς Διευθυντάς. Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀνήκει εἰς τὸν βασιλέα, ὅς τις δύναται νὰ καθαιρῇ τὸν γενικὸν Κυβερνήτορα, τοὺς προεστῶτας καὶ τὰ μέλη τῶν τριῶν κυβερνείων Βομβάης, Καλκούτας καὶ Μάδρας, καὶ νὰ ἐπικυρόνῃ τὴν ἐκλογήν των. Μὲ τοῦτον λοιπὸν τὸν τρόπον ἐδόθη τῷόντι ὅλη ἡ ἑταιρεία εἰς τὰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν λειτουργῶν, μ᾽ ὅλας τὰς κραυγάς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ὑψωθῆν κατὰ τοῦ προβλήματος τοῦ Φώξ *). Εὐλόγως εἶπεν ὁ Βούρκιος, ὁ φίλος καὶ συνήγορος τοῦ Φὼξ καὶ τοῦ νόμου του, ὅτι ἡ νέα διαταγὴ τοῦ Πίττ δίδει εἰς τὸ στέμμα ἐπιῤῥοὴν ἀνωτέραν τῆς ὁποίας ἤθελεν ὁ Φώξ, καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ αὕτη θέλει εἶσθαι καὶ ἐπικινδυνοτέρα, ἐπειδὴ οἱ ἔχοντες τὴν κυβέρνησιν πραγματικῶς, ἐὰν καὶ δὲν ἔχωσι τὸ ὄνομα, ἐμποροῦν νὰ καθαιρεθῶσι μὲ μόνην τὴν θέλησιν τοῦ στέμματος. Ὡσαύτως ἐφανέρωσε καὶ ἡ ἑταιρεία αὐτὴ εἰς ἀξιωματικὸν αὐτῆς γράμμα, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ὅλοι οἱ τροχοὶ τοῦ μεγάλου ἔργου της κινοῦνται διὰ τῆς οἰκιακῆς κυβηρνήσεως, ἥτις διευθύνει καὶ προστάζει τὴν ἑταιρείαν εἰς ὅλας τὰς ἐγχειρήσεις της.

Καὶ οὗτος ἦτο τῷόντι ὁ κύριος σκοπός, τὸν ὁποῖον ἀπέβλεψε καὶ ἐπέτυχεν ἡ κυβέρνησις. Διότι ἡ τῆς διοικήσεως κάθαρσις καὶ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῶν ἐλαττωμάτων, τὰ ὁποῖα κατέθλιβαν τὴν Ἰνδικὴν καὶ ὡμιλοῦν-

*) Ὁ Πίττ ἐσύγκρινε τὸν νόμον του μὲ τὸν τοῦ Φὼξ οὕτως: Ἐκεῖνος μὲν ἁρπάζει ἀπὸ τὴν ἑταιρείαν τὰ δίκαιά της, τὴν ἐμπορίαν της, τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ Πατρωνίαν της (patronage)· ὁ δὲ ἰδικός του ἀφίνει εἰς αὐτὴν τὴν ἀπεριόριστον κτῆσιν τῆς ἐμπορίας της, τοῦ θησαυροῦ της, τῆς Πατρωνίας της, τὸν διορισμὸν τῶν γραμματέων της κτλ. Ἴδε Speeches of W. Pitt.

το συχνάκις εἰς τὴν Ἀγγλίαν, δὲν ἐκατωρθώθη τοὐλάχιστον ἀπὸ τὰς νέας διατάξεις. Ὁ Πίττ ἔλεγεν, ὅτι ἡ Πολιτικὴ ἐπιστήμη πρέπει νὰ ἀποφήνῃ ἄλογον τὴν κυβέρνησιν τόσον ἐκτεταμένων καὶ ἀπομακρυσμένων τόπων. Δοκίμιον, τὸ ὁποῖον ἔγεινε πρὸς τιμωρίαν γενομένης ἀδικίας, ἡ περίφημος ἐγκάλεσις τοῦ Ἀστίγγου ἔμπροσθεν τοῦ κοινοβουλίου, ἐγεννήθη πλέον ἀπὸ φατριαστικὸν ἀγῶνα παρὰ ἀπὸ ζῆλον φιλοδικαιοσύνης, καὶ ἐτελείωσεν εἰς τρόπον, ὅς τις δὲν ἐτρόμαξε μέλλοντας κυβερνήτας.

Ἡ ἐγκάλεσις αὕτη ἔγεινε τὸ 1786 ἔτος, ὅταν ὁ Ἄστιγγος ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ἰνδικήν, ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστάτους ῥήτορας τῆς ἀντιθέσιως, Φώξ, Βούρκιον, Σχεριδάνον, καὶ ἐν ὀνόματι τῆς κάτω Βουλῆς ἐφέρθη ἔμπροσθεν τῆς ἄνω. Τοῦ Βουρκίου ὁ πρῶτος λόγος διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας καὶ διέπρεπε μὲ λαμπρὰν δεινότητα. Ὁ Ἄστιγγος διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν φυλακήν, ἔδωκεν ἐνέχυρον 20,000 λίτρας, καὶ ἐπρόσθεσαν δύω ἄλλοι ἐγγυηταὶ καθεὶς 10,000 λίτρας. Ἡ κρισολογία διήρκεσεν ἕως τοῦ 1795 ἔτους, ὁπότε ὁ ἐγκαλεσθεὶς ἀπελύθη ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἄνω Βουλῆς, οἵτινες ἔδωκαν καθεὶς τὰς ψήφους των εἰς τὸ „ἔνοχος" ἢ „ἀθῶος," καὶ τὸν ἐκαταδίκασαν μόνον νὰ πληρώσῃ τὴν δαπάνην τῆς κρισολογίας, ἥτις ἐτιμήθη 70,000 λίτρας. Ἀλλ᾽ ἡ ἑταιρεία τὸν ἀπεζημίωσε μὲ πλούσια δῶρα καὶ μισθούς.

11. Κώκου ταξείδια.

Μετὰ τὰς ἐπισήμους ἐκείνας ἀνακαλύψεις τῶν Ἱσπανῶν καὶ Γάλλων, διὰ τῶν ὁποίων ἐξήχθησαν νέοι κόσμοι ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς θαλάσσης, ἐκαταγίνετο ἀσμένως ἡ Εὐρώπη εἰς αὐτάς, καὶ τὸ ἀπατηλὸν τοῦτο καὶ φοβερὸν στοιχεῖον ὑπήκουε μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ὑπέροχον ἰσχὺν τοῦ ἀνθρωπίνου

5 *

γένους. Εἰς τοῦτο τὸ θέατρον εἶχαν ἀναλάβειν οἱ Ἄγγλοι ἀπὸ τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος τὸ κυριώτερον πρόσωπον. Εἶχαν συνδέσειν διὰ τῶν κινητῶν γεφυρίων τῆς θαλασσοπλοΐας τὰ χωριστότατα μέρη τῆς γῆς, καὶ εἶχαν κάμειν τὴν νῆσον των κέντρον πλουσιωτέρων καὶ μεγαλητέρων χωρῶν κειμένων ἐπέκεινα τοῦ ὠκεανοῦ. Κύριοι ὄντες τοῦ ἐλευθερωτάτου στοιχείου ἠρέθιζαν πάντοτε ἰσχυρότερον τὸν φθόνον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐπεθύμουν νὰ εἶναι ἴσοι αὐτῶν κατὰ τὴν δύναμιν ἢ κατὰ τὰ δίκαια. Ἀνεμίγνυαν ὅμως παρὰ πᾶν ἄλλο ἔθνος μὲ τὰς δορικτησίας των ταύτας καὶ εἰρηνικοὺς ἀγῶνας, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα ἐπλάτυναν πλέον τὴν ἐπικράτειαν τῶν γνώσεων παρὰ τὴν τῆς πολιτικῆς κυριότητος. Ἐννοοῦμεν δὲ τὰς ἀνακαλυπτικὰς περιοδεύσεις τῆς γῆς, μὲ τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἀθάνατον τὸ ὄνομά του ὁ Ἰάκωβος Κῶκος. Ἐνῷ ἀκολουθοῦμεν τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὰ ταξείδιά του, ἀφίνομεν δι' ὀλίγας στιγμὰς τὸ θέατρον τῶν ἀγώνων τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐμβαίνομεν εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ ἁπλότητα τῆς φύσεως καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ἀνηκόντων λαῶν.

Ἰάκωβος Κῶκος, γεννηθεὶς 1728, ἐδιδάχθη εἰς τὴν ναυτικὴν σχολὴν εἰς τὴν τῶν λιθανθράκων ἐμπορίαν μεταξὺ Νεοκάστρου καὶ Λονδινίου. Πρῶτον κοινὸς ἐργάτης καὶ ναύτης, ἔπειτα μάγειρος τοῦ καραβίου, τελευταῖον βοηθὸς πηδαλιούχου γενόμενος, ἠσθάνθη τὴν ἀναγκαιότητα Μαθηματικῶν καὶ ἄλλων γνώσεων, καὶ μὲ τὸ οἰκονομημένον ἀργύριόν του ἤρχισε νὰ τὰς διδάσκεται Διὰ νὰ ἐμβῇ εἰς μεγαλητέραν ἐνέργειαν, ἔλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν στόλον, ὅπου τὸν εἶχε βοηθήσειν πολὺ ὁ Οὖγ Παλλίσερος. Τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου καραβίου, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπηρέτησεν, ὁ Ἀετὸς, ἦτο οἰωνὸς τοῦ πετάγματος, τὸ ὁποῖον ἐστοχάζετο νὰ κάμῃ.

Εἰς τὸν στόλον, ὅστις μαζὴ μὲ τὸν στρατηγὸν

Βόλφιον ἦτο νὰ ἐνεργήσῃ τὴν δορικτησίαν τοῦ Κουεβέκου, ἔδειξε τὴν μεγάλην ἐπιτηδειότητά του. Τὸ προτεθὲν εἰς αὐτὸν πρόβλημα νὰ μάθῃ τὴν κλίνην τοῦ Λαυρεντίου ποταμοῦ ἀκριβῶς ἔλυσεν ὁ Κῶκος μὲ σύνεσιν καὶ μὲ τόλμην. Ἐμεταχειρίσθη δὲ καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ 1763 ἔτους διὰ νὰ ἀναγράφῃ τοὺς διὰ τὴν ὀφάρευσιν ἀξιολόγους αἰγιαλοὺς τῆς Νέας Φυνδλανδίας. Οἱ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντες πίνακες εἶναι καρπὸς τῆς ἐπιπόνου καὶ δυσκόλου ταύτης ἐξετάσεως, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἀπὸ τοῦ 1763 ἕως τοῦ 1767 ἔτους εἰς χώραν ἔρημον καὶ ἄξενον. Ὁ μελαγχολικὸς χαρακτήρ του τοῦ εὐκόλυνε τὴν κακοπάθειαν, τὴν ὁποίαν ἀπ' ἄλλου μέρους ἐβάρυνεν αὐτὸς μὲ τὴν φειδωλίαν του. Ἡ τελευταία ἐφύτρωσεν ἀπὸ τὴν κλίσιν του εἰς ἥσυχον βίον· διὰ τοῦτο μὲ τὴν φειδωλίαν του ἠγόρασε μικρὸν κτῆμα, διὰ νὰ ζῇ ὑπουργῶν τὴν ναυαρχίαν μὲ τὴν ναυπηγίαν καὶ γεωμετρίαν. Ἀλλὰ νέος ἀστὴρ ἀνέτειλε δι' αὐτὸν καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ ὑπουργήσῃ τὸ ἀνθρώπινον ἐξεταστικὸν πνεῦμα, καὶ νὰ ἀπολαύσῃ πανένδοξον μνημόσυνον ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους.

Ἡ διὰ τὸ 1769 ἔτος λογαριαθεῖσα διάβασις τῆς Ἀφροδίτης ὑποκάτω τοῦ ἡλίου ἔσυρε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν, ὅπου ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῇ τὸ σπάνιον τοῦτο τοῦ οὐρανοῦ φαινόμενον. Ὁ πρόεδρος τῆς ἐν Λονδινίῳ ἑταιρείας τῶν ἐπιστημῶν ἐκατάπεισε τὸν βασιλέα νὰ στείλῃ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον καράβιον, καὶ ὁ Κῶκος διὰ ἐνεργείας τοῦ ὑπερασπιστοῦ του Οὖγ Παλλισέρου ἐπροστάχθη νὰ τὸ κυβερνᾷ μὲ τὸν βαθμὸν ὑποναυάρχου. Ὁ Βάγκιος καὶ ὁ Σολάνδερος, δύω περίφημοι φυσιολόγοι, ἐνεβαρκαρίσθησαν μαζή του. Ὁ πλοῦς διευθύνθη ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν Βρασιλίαν, καὶ ἀπεκεῖ κάτωθεν τῶν αἰγιαλῶν τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς, καὶ περὶ τὸ τούτων ἀκρωτήριον εἰς τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν. Ὁ Κῶκος ὅμως δὲν ἔπλευσε διὰ τοῦ Μαγελανι-

κοῦ πορθμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁδοῦ Λεμαῖρας (Le Maire). Εἰς τὸ νοτιώτατον μέρος ἄραξεν εἰς τὴν ψυχρὰν Πυροχώραν, ὅπου ὁ Βάγκιος καὶ ὁ Σολάνδερος ὀλίγον ἔλειψε νὰ γείνουν θυσία τοῦ περὶ τὴν βοτανολογίαν ζήλου των· μετὰ ταῦτα περιέπλευσε τὸ ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Ἄνσωνος φοβερὸν ἀκτωτήριον Ὥρνιον, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν νότιον πόλον. Ἐπιστρέφων δὲ ἀνέγραφε τὴν πρὸ μικροῦ ἀνακαλυφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βαλλισίου Ὀταχεϊτίαν (ὀνομασθεῖσαν καὶ Γεωργίου νῆσον). Ἀφοῦ ὁ Κῶκος ἐπέτυχεν ἐκεῖ τὸν ἀστρονομικὸν σκοπόν του παρατηρήσας τὴν διάβασιν τῆς Ἀφροδίτης, περιέπλευσε τὴν νῆσον, καὶ ἔσπευσε πάλιν εἰς μεσημβρίαν, διὰ νὰ ἀναζητήσῃ μεσημβρινὴν τινὰ χώραν, εἰκαζομένην ἀπ' ἄλλους θαλασσοπόρους καὶ γεωγράφους. Ἔπλευσεν ἕως τὴν $40^{ην}$ μοῖραν τοῦ πλάτους, χωρὶς νὰ εὕρῃ τίποτε, καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Νέας Σεηλανδίας. Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Τασμάνου (1642) κἀνεὶς ἄλλος δὲν εἶχεν ὑπάγειν ἐκεῖ, καὶ ἕως τώρα ἐνομίζετο μέρος τῆς ξηρᾶς μεσημβρινῆς γῆς. Ὁ Κῶκος ὅμως εὕρηκε διὰ τῆς περιπλεύσεώς του ὅτι ἦσαν δύω χωρισταὶ νῆσοι μὲ μεγάλην περιφέρειαν. Μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, ἀκρίβειαν καὶ ταχύτητα ἐξήτασε τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ τὰς περικειμένας νήσους. Ἡ θαυμαστὴ θέσις ταύτης τῆς χώρας εἰς τὸ μέσον Ἀφρικῆς, Ἰνδικῆς καὶ Ἀμερικῆς, τὸ ὡραῖον κλίμα της, τὰ προϊόντα της, καὶ μάλιστα τὰ λινάριά της, ἐφαίνοντο ὅτι προεσήμαιναν κατὰ πολλὰ μέλλουσαν σύνδεσιν μετὰ τῆς Εὐρώπης.

Ἐπειδὴ ὅμως ἐπλησίαζεν ὁ χειμὼν μὲ τοὺς κλύδωνάς του, καὶ τὸ καράβιον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναπλεύσῃ διὰ τῆς μεσημβρινῆς θαλάσσης, ἔλαβεν ὁ Κῶκος τὸν δρόμον διὰ τὴν Ἰνδικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Νέας Ὀλλανδίας εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Βοτανιβάην. Πρῶτος οὗτος ἔψαυσε ταύτην τὴν πλευρὰν τῆς Νέας

Ὀλλανδίας. Μ' ὅλον ὅτι οἱ αἰγιαλοὶ ἦσαν γεμάτοι κινδύνων, τοὺς παρέπλευσεν ὅμως ἀπὸ τῆς $38^{ης}$ ἕως τῆς $10^{ης}$ μοίρας τοῦ μεσημβρινοῦ πλάτους ἕως τῆς μεταξὺ Νέας Ὀλλανδίας καὶ Γυϊνέας ὁδοῦ τῆς ἀπὸ τὸ καράβιόν του ὀνομασθείσης Ἐνεαβούρ. Τρεῖς μῆνας κατὰ συνέχειαν περιεφέρετο εἰς σκοπέλους, οἵτινες πᾶσαν στιγμὴν ἐφοβέριζαν εἰς τὸ καράβιόν του τὸν ὄλεθρον. Ἀλλ' ὁ Κῶκος μὲ τὴν ἀκάματον ἐπιμέλειάν του καὶ μὲ τὴν ἀτάραχον εὐσυλλογιστίαν του διεύθυνεν ἀσφαλῶς τὸν πλοῦν του διὰ τῶν κυμάτων. Κἀνεὶς νεωστὶ παρελθὼν κίνδυνος δὲν τὸν ἐμπόδιζε νὰ ἐμβῇ εἰς δεύτερον εἰς νερὰ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχε βαδίσειν κἀνεὶς ἕως τώρα Εὐρωπαῖος καραβοκύριος. Οὕτως ἐπληροφορήθη περὶ τοῦ τῶν ὑδάτων χωρισμοῦ, ὅστις ἐμφιλοχωρεῖ μεταξὺ Γυϊνέας καὶ Νέας μεσημβρινῆς Βαλλίας. Τὴν δευτέραν χώραν ἐκυρίευσε διὰ Γεώργιον τὸν Γ', καὶ ἤρχισεν ἔπειτα τὴν ἐπανέλευσίν του· ὁ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐρχομός του συνέβη τὴν 12 Αὐγούστ. 1771 μετὰ τριετῆ ἀπουσίαν.

Θαυμασθεὶς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτων ἐγχειρημάτων ἐπαρακαλέσθη εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν τότε πρόεδρον τοῦ Ναυαρχικοῦ κριτηρίου, Λόρδ Σανδεβίχιον, νὰ κάμῃ νέον ταξείδιον. Ἐδιωρίσθη νὰ εὕρῃ νέαν ἤπειρον κειμένην εἰς τὸν μεσημβρινὸν πόλον, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρξις εἰκάζετο ἀπ' ἀστρονομικοὺς λόγους. Εἰς τοῦτο τὸ ταξείδιον, διὰ τὸ ὁποῖον ἡτοιμάσθησαν δύω καράβια, τὸν ἐσυνώδευσαν οἱ δύω φυσιολόγοι Φόρστεροι, πατὴρ καὶ υἱὸς, τῶν ὁποίων ἡ τούτου περιγραφὴ τοὺς ἀνέδειξε τόσον περιφήμους· τρίτος φυσιολόγος, ὁ Σπαρμάννιος, παρελήφθη εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Χρηστῆς ἐλπίδος. Τὸ ταξείδιον ἤρχισε τὸν Ἰούλιον 1772. Ὁ Κῶκος ἔπλευσεν ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου κατ' εὐθεῖαν πρὸς νότον μὲ σφοδροὺς κλύδωνας καὶ δριμὺ ψύχος. Δὲν εἶχε φθάσειν τὴν $50^{ην}$ μοῖραν τοῦ μεσημβρινοῦ

πλάτους, ὅταν τὸν ἀντέκρουαν μεγάλοι βράχοι πά-
γων. Ἀφοῦ δὲ ἔφθασε τὴν $65^{ην}$ μοῖραν, ὅπου κἀν-
εἰς πρὸ αὐτοῦ θαλασσοπόρος δὲν εἶχε φθάσειν, ἐδί-
στασε τελευταῖον ὅτι θέλει εὑρεῖν εἰς τοῦτον τὸν δρό-
μον τὴν εἰκαζομένην ξηρὰν καὶ ἔκαμε πανία ἐκτὸς τῶν
πάγων τῆς μεσημβρίας. Μετὰ τετράμηνον πλοῦν ἄρα-
ξεν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς νέας Σεηλανδίας. Ἐκεῖ
ἐσυναντήθησαν πάλιν τὰ δύω καράβια, τὰ ὁποῖα εἶ-
χαν ἀποχωρισθῆν ἀπ' ἀλλήλων ἐνῷ ἔπλεαν. Ὁ Κῶ-
κος ἐδιώρισε καὶ ἔσπειραν Εὐρωπαϊκὰ φυτὰ (διότι τὰ
ζῶα, τὰ ὁποῖα εἶχε παραλάβειν μαζή του διὰ ταύτην
τὴν νῆσον, ἀπέθαναν καθ' ὁδὸν) καὶ ἐδοκίμασε νὰ κα-
ταστήσῃ κοινωνίαν τῶν φυσικῶν προϊόντων, ἐπειδὴ
διὰ τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρωπίνων ἠθῶν ὀλίγας ἐλ-
πίδας ἔδιδεν ἡ ἀγριότης τῶν ἐγκατοίκων. Ἔπειτα ἀπ-
έπλευσεν εἰς τὸ εἰρηνικὸν ἐθνάριον τῆς Ὀταχεϊτί-
ας καὶ εἰς τὰς ἐπιλοίπους Κοινωνικὰς νήσους. Ὁ Κῶ-
κος ἀνεχώρησεν ἀπ' αὐτὰς τὴν 17 Σεπτεμ. 1773
διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸ σύμπλεγμα τῶν Φιλικῶν νήσων.
Ὅταν δὲ ἔφθασε τὸ καλοκαίριον τούτου τοῦ μέρους
τῆς γῆς, ἐστράφη πάλιν εἰς τὴν Νέαν Σεηλανδίαν.
Σφοδρὸς κλύδων ἐχώρισεν εἰς τοῦτον τὸν αἰγιαλὸν πάλιν
τὰ δύω καράβια. Μὲ τὸ ἰδικόν του, τὴν Εὐτολμίαν (Re-
solution), ἁρμένισεν ὁ Κῶκος μόνος πρὸς τὸν νότιον
πόλον, τὸν ὁποῖον ἐπλησίασεν ἕως τῆς $71^{ης}$ μοίρας
τοῦ πλάτους. Βράχος παγετώδης ἀπροσδοκήτου με-
γέθους ἔβαλε τέλος εἰς ταύτην τὴν θαλασσοπλοΐαν
(30 Ἰαν. 1774) πρὸς λύπην τοῦ τολμηροτάτου Κώ-
κου. Οὗτος δὲν ἐτρόμαξεν οὔτε ἀπὸ τὰς μὲ κλύδω-
νας ἀλλασσομένας ὁμίχλας, αἵτινες συχνάκις πολ-
λὰς ἑβδομάδας ἐσκέπαζαν τὸν ἥλιον, οὔτε ἀπὸ τοὺς
πάγους, οἵτινες ἐξέπνεαν ψύχος, ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ
σχοινία καὶ πανία τοῦ καραβίου ἐσκεπάζοντο μὲ πα-
γετώδη φλοῦδαν, οὔτε ἀπὸ τὴν ὁμοιόμορφον σιωπήν,

ἥτις δὲν διεκόπτετο ἀπὸ κἀμμίαν ἄλλην ζωντανὴν οὐ-
σίαν εἰμὴ ἀπὸ τὸν τολμηρὸν φιλοκίνδυνον, ὅςτις
ἀνηρεύνα τὴν φύσιν εἰς τὴν βαθυτάτην ἀπόστασίν
της. Ἡ στενοχωρία τῶν ναυτῶν ἐπληθύνθη ἀπὸ τὴν
σφοδρὰν τοῦ Κώκου ἀῤῥωστίαν, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶ-
χεν ἐπιφέρειν ἡ ἀπόφασίς του νὰ μὴ τρώγῃ καλήτερα
παρὰ τὸν ἔσχατον ἄνθρωπον τοῦ καραβίου του. Τὸ
σκληρὸν ἁλατισμένον κρέας καὶ ἄλλα ἀηδῆ φαγητὰ
εἶχαν ὑπερνικήσειν τὰς μεγάλας σωματικὰς δυνάμεις
του, καὶ χωρὶς νεαρὰν τροφὴν ἐφαίνετο ἀδύνατος ἡ
ἀνάῤῥωσίς του. Τότε ὁ Φόρστερος ἔσφαξε τὸν Ὀταχεϊ-
τικὸν σκῦλον του, τὸ μόνον κτῆνος, τὸ ὁποῖον ἦτο
εἰς τὸ καράβιον, καὶ ὑγίασε πάλιν μὲ τὸν ζωμὸν τοῦ
κρέατός του τὸν ναύαρχον. Ἐπιστρέφων ἐπλησίασε
καὶ ἐπάτησε τὴν τοῦ Πάσχα νῆσον καὶ τὰς ἀπὸ τοὺς
Ἰσπανοὺς ἀνακαλυφθείσας ἤδη Μαρκέσας. Διὰ τῶν
χαμηλῶν νήσων, αἵτινες εἶναι γνωσταὶ εἰς τὴν με-
σημβρινὴν θάλασσαν ἐκ τῆς ἐπικινδύνου θέσεώς των,
ὑπέστρεψε πάλιν ὁ Κῶκος εἰς τὴν Ὀταχεϊτίαν. Εἰς
τοῦτον τὸν πλοῦν ἀνεκάλυψε πολλὰς μικρὰς νήσους
καὶ σωροὺς νήσων ἢ διηρεύνησεν ἀκριβέστερα τὰς προ-
εγνωσμένας. Τὸ δεύτερον ἦτο πολλὰ ἐπικίνδυνον,
ἐπειδὴ πλησίον τῶν νήσων ἀπήντα ὑφάλους, ἢ μὲ
τοὺς ἐγκατοίκους ἄλλοτε μὲ τρομασμὸν καὶ ἄλλοτε
μὲ φιλοφροσύνην ἐτελείονε τὴν συνάντησίν των. Αἱ
νέαι Ἑβρῖδες ἐγνώσθησαν, ἐξητάσθησαν καὶ ἀνεγρά-
φθησαν ἀπ' αὐτόν. Ἡ δὲ Νέα Καληδονία πρῶτον τώ-
ρα ἐπατήθη, ἐπειδὴ ὁ Βουργαιμβίλλιος παρέπλευσε
μόνον μακρόθεν ταύτην τὴν νῆσον. Ἀπεκεῖ ὑπῆγε
πάλιν εἰς τὴν ἤδη γνωστὴν γενομένην Νέαν Σεη-
λανδίαν, καὶ ἀπεκεῖ εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς μεσημ-
βρινῆς Ἀμερικῆς, ὅπου ἠδύνατο νὰ παρατηρηθῇ εἰς
τὴν ψυχράν, ἄκαρπον καὶ βραχώδη Πυροχώραν ἡ τῆς
φύσεως ἀντίδρασις εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ἀμ-
βλεῖς, πτωχοὺς καὶ σχεδὸν ἀφώνους Πεσχερίους. Ἀπὸ

ταύτης τῆς ἄκρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἔπλευσεν ὁ Κῶκος ἀκόμη μίαν φορὰν πρὸς μεσημβρίαν διὰ νὰ ζητήσῃ χώραν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εὑρεῖν 1756 ὁ Δοῦκλος Γουγότιος μὲ Ἱσπανικὸν καράβιον. Ὁ Κῶκος τὴν εὕρηκεν εἰς τὴν 55ην μοῖραν τοῦ νοτίου πλάτους, καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ μονάρχου του τὴν ὠνόμασε Μεσημβρινὴν Γεωργίαν. Συνέκειτο ὅμως ἐκ μόνων τραχέων βράχων καὶ εἰς αὐτὴν δὲν εὑρίσκοντο ἄλλοι κάτοικοι, εἰ μὴ θαλάσσιοι σκῦλοι. Μετὰ τοῦτο ἐπλησίασεν ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὸν μεσημβρινὸν πόλον ἕως τῆς 59ης μοίρας τοῦ πλάτους, ὅπου μεταξὺ πάγων εὕρηκε μίαν νῆσον, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Σανδεβιχσλανδίαν. Ἀπὸ τῆς 59ης μοίρας διευθύνθη πρὸς ἀνατολάς. Ἐγνώρισαν ὅτι εἰς τὴν μεσημβρινὴν εὔκρατον ζώνην δὲν εὑρίσκεται μεγάλη ἤπειρος. Ἐπεδὴ ἐντὸς τῆς κατεψυγμένης ζώνης ἔφθασαν ἕως τὴν 71ην μοῖραν, εἶναι τοὐλάχιστον πιθανώτατον ὅτι εἰς τὸν ἀνταρκτικὸν πολικὸν κύκλον δὲν εὑρίσκεται τόπος γεμισμένος μὲ γῆν. Ἀφοῦ μὲ τὸν τρόπον τοῦτον ἐπέτυχεν ὁ Κῶκος τὸν σκοπὸν τοῦ ταξειδίου του, ἔπλεε πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ ἔσπευσε πρὸς χαρὰν τῶν προσμενόντων αὐτὸν εἰς τὸ ἀκρωτήριον. Ἀπεκεῖ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀπουσίαν, ἀφοῦ διῆλθε καθ' ὅλας τὰς φορὰς καὶ δρόμους τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν ἀντίπολον περισσότερον παρὰ πᾶς ἄλλος θαλασσοπόρος.

Ὁ Κῶκος ἔγεινε ναύαρχος καὶ ἔλαβεν ἔντιμον τόπον εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Γροναΐκου, ὅπου ἠδύνατο νὰ χαίρῃ τὸ κλέος του καὶ μέγα εἰσόδημα. Ἀλλ' ἡ διεγερθεῖσα φιλομάθεια τοῦ ἔθνους καὶ ἡ ἰδία του δραστηριότης δὲν τὸν ἀφῆκαν νὰ ἡσυχάσῃ. Ἀφοῦ ἀπηλπίσθη νὰ εὕρῃ μεγάλην στερεὰν τῆς μεσημβρίας, ἔμελλεν αὐτὸς τώρα διὰ τρίτου ταξειδίου τὸ πολλάκις ἤδη ἐπινοηθὲν, καὶ διὰ τοῦ ναυάρχρου Φιλίππου πρὸ ὀλίγου δοκιμασθὲν δυνατὸν βο-

ρείου τινὸς διαβάσεως ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἰς τὸν γαλήνιον ὠκεανὸν, καὶ ἑπομένως συντομωτέρας ὁδοῦ διὰ τὴν Ἰνδικὴν παρὰ τὴν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Χρηστῆς ἐλπίδος, ἢ νὰ ἐπικυρώσῃ ἢ νὰ ἀναιρέσῃ. Ὁ Λὸρδ Σανδεβίχιος, ὅς τις ἔδειξεν εἰς τοῦτο ἐξαίρετον ἐνέργειαν, ἐδίσταζε νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Κῶκον τοιοῦτον ἐπικινδυνότατον καὶ δυσκολώτατον ἐγχείρημα. Ἐπειδὴ ὅμως ἐζήτησε τὴν συμβουλήν του περὶ τοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον κρίνει ἄξιον τούτου τοῦ ἔργου, εἰς τὴν περὶ τούτου ὁμιλίαν ἐνθουσιάσθη ὁ Κῶκος ἀπὸ τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος τόσον, ὥστε μὲ εὐφρόσυνα κινήματα ἐπρόσφερε τὸν ἑαυσόν του.

Ἔλαβε λοιπὸν 1776 τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἔκπλου, ἀφοῦ ἀνενεώθη τὸ διὰ ψηφίσματος τοῦ κοινοβουλίου 1745 ταχθὲν εἰς τὸν εὑρέτην τῆς διαβάσεως βραβεῖον 20,000 λιτρῶν στερλιγγίων. Μὲ τὸ παλαιὸν καράβιον (Εὐτολμίαν), μὲ τὸ ὁποῖον ἔκαμε τὸ πρότερον τεξείδιον, ἠνώθη δεύτερον καράβιον, καὶ τὰ καράβια καὶ οἱ ἄνθρωποι των ἐπρομηθεύθησαν μὲ ὅλα, ὅσα ἀπήτει ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἐπικίνδυνον τούτου τοῦ ταξειδίου. Οὕτως ἑτοιμασθεὶς ἀπέπλευσεν ὁ Κῶκος τὴν 12 Ἰουλ. 1776 ἀπὸ τὸ Πλιμοῦθον. Εἰς τὸ ἀκρωτήριον ἐπλήθυνε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμέρων ζώων, τὰ ὁποῖα εἶχε προσδιορίσειν διὰ τοὺς νησιώτας τῆς μεσημβρινῆς θαλάσσης. Διὰ τοῦτο διέτριψε τώρα περισσότερον παρὰ πρότερον εἰς τὰς Φιλικὰς νήσους. Ὅταν ἐξέφερε τὰ μαζή του φερθέντα πρόβατα καὶ μίαν ἡμέραν ἀνέβη εἰς ἕνα λόφον, ἐστοχάζετο μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν καιρὸν, ὁπότε μέλλων τις θαλασσοπόρος ἤθελεν ἰδεῖν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου τὰ λιβάδια καὶ τὰς βοσκὰς σκεπασμένα μὲ κοπάδια, τῶν ὁποίων τὰ πρῶτα σπέρματα ἔφερεν ἐκεῖ αὐτός. Εἰς μίαν ἐκ τούτων τῶν νήσων ἐξέφερε καὶ ἕναν Ὀταχεϊτιέρον, τὸν ὁποῖον εἶχε λάβειν εἰς τὸ δεύτερόν του ταξείδιον μαζή του εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ τώρα τὸν ἔφερε πάλιν ὀπίσω ἔχον-

τα οἰκονομίαν προικισμένην μὲ ὅλα τὰ ὄργανα τῆς τῶν Εὐρωπαίων τέχνης καὶ μὲ παντοδαπὰ ἥμερα ζῶα.

Τὴν 3 Ὀκτωβ. 1777 ἀνεχώρησεν ὁ Κῶκος ἀπὸ τὰς Κοινωνικὰς νήσους, καὶ διευθύνθη μὲ τὰ δύω του καράβια πρὸς βορρᾶν διὰ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ ταξειδίου του. Ὁ πλοῦς του ἔγεινε πλησίον τῶν Σανδεβιχικῶν νήσων, τὰς ὁποίας ὁ Κῶκος ὠνόμασεν οὕτως πρὸς τιμὴν τοῦ φίλου καὶ προστάτου του. Τὴν 7 Μαρτίου 1778 ἴδε τοὺς αἰγιαλοὺς τοῦ νέου Ἀλβίου, καὶ ἔπλεεν ἄλλοτε μὲν παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἀμερικῆς τούτους, ἄλλοτε δὲ μακρὰν τῆς ξηρᾶς. Τὴν 9 Αὐγ. ἄραξεν εἰς ἄκραν τινὰ χώρας, τὴν ὁποίαν ὠνόμασεν „ἀκρωτήριον τοῦ Πρίγκιπος τῆς Βαλλίας." Αὕτη εἶναι ἡ ἐξωτάτω γνωστὴ δυτικὴ ἄκρα τῆς Ἀμερικῆς, καὶ τὸ ἀνατολικὸν σύνορον στενοῦ τινὸς πορθμοῦ, ὅς τις χωρίζει ἀπ' ἀλλήλων τὸν παλαιὸν καὶ νέον κόσμον. Ὁ Βερίγγιος, Ρῶσος τις ναυτικὸς, τὴν εἶχεν ἀνακαλύψειν κατὰ τὸ 1728 ἔτος. Ἀλλ' ὁ Κῶκος ἐξηκρίβωσε ταῦτα τὰ σύνορα μεταξὺ Ἀσίας καὶ Ἀμερικῆς. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν 70ην μοῖραν τοῦ πλάτους, ἐπαρατηρήθη εἰς τὸν ὁρίζοντα ἡ ἀντανάκλασις τοῦ πάγου, ἥτις συνήθως ὀνομάζεται βλέμμα τοῦ πάγου, καὶ ἐκατάλαβε τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω. Ὑπέστρεψε λοιπὸν μὲ τὰ καράβιά του εἰς τὴν νῆσον Οὐναλάσκαν, Ρώσων ἐμπορεῖον γουναρικῶν, ὅπου εὕρηκε καὶ Ρώσους γουναράδας. Ἀπεκεῖ ἔπλευσεν ὀπίσω εἰς τὰς Σανδεβιχικὰς νήσους διὰ νὰ ἑτοιμασθῇ ἐκεῖ εἰς νέα ἐγχειρήματα κατὰ καλητέραν τινὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥραν. Ἀλλ' εἰς τὴν νῆσον Ὀβαΐαν ἐκατήντησαν εἰς διχόνοιαν οἱ Ἄγγλοι μὲ τοὺς ἐγκατοίκους δι' ἀναισχύντους κλοπὰς, τὰς ὁποίας ἔκαμναν οἱ δεύτεροι. Τὴν 14 Φεβρ. 1779 ἐκβῆκεν ὁ Κῶκος αὐτὸς μετά τινων ἀνθρώπων του εἰς τὴν χώραν διὰ νὰ ζητήσῃ πλοιάριον κλεφθὲν ἀπὸ τὸν προεστῶτα τῆς νήσου.

Αὐθάδεια, τὴν ὁποίαν ἔδειξε κατ' αὐτοῦ ἕνας νησιώτης, ἠρέθισε τὸν ἄλλως φρόνιμον ἄνδρα εἰς θυμόν. Ἔῤῥηξε τὸ τουφέκιόν του· ἀλλ' εὐθὺς πλῆθος νησιωτῶν περικυκλόνουσι καὶ σκοτόνουσι καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους του. Τὸ καράβιόν του ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἡ ἀγγελία τοῦ τέλους τοῦ μεγάλου θαλασσοπόρου ἠκούσθη μὲ γενικὴν λύπην. Εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γενεὰν, ἥτις παρῆλθεν ἔκτοτε, ἔκαμεν εἰς τὴν Ὀβαΐαν ὁ εἰς τὴν μεσημβρινὴν θάλασσαν φερθεὶς ἀνθρωπισμὸς μεγάλας προόδους, καὶ εἰς τὸ ἔδαφος, ὅπου πρὸ τεσσάρων δεκαετηρίδων ἐσπάραξαν ἄγριοι τὸν Κῶκον, κινεῖται τώρα ζωὴ κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον, ἐὰν καὶ εἶναι ἀμφίβολον ἂν ὁ ξένος βλαστὸς τῆς παιδείας ἐνδυναμωθῇ ποτὲ καὶ γείνῃ μέγα δένδρον.

Β'. ΣΚΑΝΔΙΝΑΥΟΙ.

1. Αἰτίαι τοῦ δύω καὶ εἰκοσαετοῦς βορείου πολέμου.

(1699 — 1721).

Μὲ κοινὸν ὄνομα Σκανδιναυοὺς ἢ Σκανδιναύσους σημαίνομεν τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοικοῦντας τὴν Σβεκίαν, Νορβηγίαν καὶ Δανίαν, καθὼς καὶ ἀλλοῦ (Τόμ. Ε', σελ. 541) Σκανδιναυϊκὰ ὠνομάσαμεν τὰ τρία ἐκεῖνα βασίλεια, τῶν ὁποίων τὰς ἀπὸ 1700 — 1790 ἔτους ἱστορίας περιλαμβάνει τὸ μέρος τοῦτο τοῦ δεκάτου τόμου. Πόλεμος μᾶς ἀπαντᾷ κατ' ἀρχὰς μεταξὺ Σβέκων καὶ Ρώσων, ὀνομαζόμενος βόρειος, ἐπειδὴ περιεπλέχθησαν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλοι λαοὶ τοῦ βοῤῥᾶ, ὁ ὁποῖος κατέπαυσε μετὰ ἔτη δύω καὶ εἴκοσι.

Ἐξεύρομεν ἐκ τῶν προϊστορημένων εἰς τὸν ὄγδοον τόμον, ὅτι ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέ-

μου ἡ μικρὰ καὶ ἄκαρπος Σβεκία διὰ τῆς κυριαρχικῆς δυνάμεως δύω ἡγεμόνων της, Γουστάβου Ἀδόλφου καὶ Καρόλου Ι΄, ἔλαβε τόπον ἔντιμον μεταξὺ τῶν πρώτων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ὁ πολεμικὸς οὗτος λαὸς, ὢν αὐτὸς πτωχὸς καὶ ὄχι πολυάριθμος, ἐξήντλει τὰς καλλίστας πηγὰς τῆς τροφῆς του ἀπὸ τὰς γειτονευούσας πλουσίας χώρας, τῶν ὁποίων τοὺς αἰγιαλοὺς εἶχε πορθήσειν, καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἐμπορίαν ἐσφετερίσθη μὲ βίαν. Βρέμα καὶ Βέρδα, Βισμαρία, Στραλσυνδία καὶ Στετῖνον ἦσαν τότε Σβεκικὰ ἀκόμη. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Οὐϊσούργιδος, Ὀδέρου, Δύνα καὶ Νέβα ἦσαν πιασμέναι ἀπὸ Σβέκους, καὶ ἐχορήγουν πλούσια τελώνια. Ἡ Ἰγγερμανία, Λιβονία καὶ Ἐστονία ἦσαν ἀποθῆκαι τοῦ σίτου των, καὶ ἡ Ῥωσία δὲν ἐσυνωρεύετο ἀπ' ἄλλην θάλασσαν, εἰμὴ τὴν παγωμένην καὶ τὴν Ἀζοφικήν. Ὁ τόπος, ἐπάνω τοῦ ὁποίου στέκει ἡ σημερινὴ Πετρούπολις, ἦτο ἑλῶδές τι χαμήλωμα ἐπάνω εἰς Σβεκικὸν ἔδαφος, ὅπου ἔστεκαν καλύβαι τινὲς ἁλιέων καὶ χαρακώματα.

Μ' ὅλον ὅτι ἦτο πολλὰ ἐκτεταμένη ἡ Σβεκικὴ αὕτη κυριαρχία, ἦτο ὅμως πολλὰ παρὰ φύσιν καὶ πολλὰ ἐπισφαλής. Ἀπεκτήθη μόνον δι' εὐτυχῶν περιστάσεων, ἐνῷ οἱ γείτονες δι' ἐσωτερικῶν ταραχῶν διχοφρονοῦντες ἔκειντο εἰς βαθεῖαν λειποθυμίαν. Αἱ εἰς τὴν Γερμανίαν λαμπρόταται νίκαι τοῦ Γουστάβου ἐκατωρθώθησαν μὲ τοὺς Γερμανοὺς αὐτούς· καὶ ἡ Γερμανία εἶχεν ἀναγκασθῆν καθὼς πάντοτε νὰ τρέφῃ τοὺς ἐχθρούς της. Τώρα δὲ, ἀφοῦ ἡ χώρα αὕτη ἡσύχασεν, ᾐσθάνετο πάντοτε φυσικήν τινὰ ὁρμὴν νὰ ἀποδιώξῃ πάλιν ἐκείνους τοὺς ξένους φύλακας τῶν αἰγιαλῶν της. Καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἐπρόβλεπε καθεὶς, ὅτι ἡ Σβεκία ἤθελε κάμειν τὸν πόλεμον μὲ ἰδικά της μέσα, καὶ ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἀποσταθῇ παραυτα. Μόνον μία πάντη ἐξαίρετος πολεμικὴ φοβερότης ἠδύ-

νατο νὰ συγκρατήσῃ τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐπὶ ξένων αἰγιαλῶν κειμένας κατακτήσεις· ἀλλὰ τοιαύτη ἐπιστηρίζεται βέβαια εἰς τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐπομένως σπανίως εἶναι πολυχρόνιος, ἐνῷ τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν τῆς Σβεκίας ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄσβεστον, ἐφ' ὅσον τὰ φυσικὰ σύνορα ἐκείνων ἔμεναν κρατημένα ἀπὸ τὰ στρατεύματα ταύτης.

Τὸ Βρανδεμβοῦργον ἐσιώπησεν, ὅταν ἀπέθανε Κάρολος ὁ ΙΑ΄ (1697), ἀλλ' ἡ Δανία, Πολονία, καὶ Ῥωσία ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὸν καιρὸν, ὁπότε ἀνέβη τὸν θρόνον τῆς Σβεκίας νεανίσκος δεκαπενταετὴς, τοῦ ὁποίου δὲν ἤξευραν τὰ προτερήματα (Τόμ. Η΄, σελ. 467). Καὶ οἱ τρεῖς μόναρχοι τῶν χωρῶν τούτων ἦσαν νέοι καὶ ἰσχυροὶ ἄνδρες, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο εἷς Πέτρος ὁ μέγας, ὡς ἐξεύρομεν (Τόμ. Η΄, σελ. 419 — 432). Χριστιανὸς ὁ Ε΄, βασιλεὺς τῆς Δανίας, εἶχε νέας διχονοίας μὲ τὴν Ὁλσατικὴν Γοττορπίαν, τῆς ὁποίας ὁ Δοὺξ Φρειδερῖκος ὁ Δ΄ — τοῦ κατὰ τὸ 1694 ἔτος ἀποθανόντος Χιστιανοῦ Ἀλβρέχτου (Τομ. Η΄, σελ. 457) υἱὸς καὶ διάδοχος — ἔλαβε βοήθειαν ἀπὸ τὸν γυναικάδελφόν του Κάρολον τὸν ΙΒ΄. Ἡ ὑποστήριξις αὕτη καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐξανακτήσεως τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἔλειψαν ἀπὸ τὴν Δανίαν, ἠρέθισαν τὸν νέον βασιλέα Φρειδερῖκον Δ΄ (διάδοχον τοῦ κατὰ τὸ 1699 ἀποθανόντος Χριστιανοῦ Ε΄) εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σβεκίας. Αὔγουστος ὁ Β΄, βασιλεὺς τῆς Πολονίας, ἐζήτει τὴν Λιβονίαν, καὶ ὁ Πέτρος ἤθελε νὰ βάλῃ τὸν πόδα του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Διὰ τοῦτο ἔκλεισαν συνθήκην (1699), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεσχέθησαν νὰ βοηθήσωσι πιστῶς ἀλλήλους πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των.

2. Κάρολος ΙΒ'.

(Γενν. 1682, Ἰουν. 27.)

Ὁ Κάρολος ἦτο τρόφιμος ἀγαθῆς μητρὸς, Δανικῆς πριγκιπέσσης, Οὐλρίκης Ἐλεονώρας, ἥτις τὸν εἶχε περικυκλώσειν μὲ φρονίμους καὶ χρηστοήθεις ἀνθρώπους, καὶ τὸν ἐσυνείθισε νὰ ἀναγινώσκῃ πιστῶς τὴν ἁγίαν γραφήν. Πρωΐας καὶ ἑσπέρας ἐχρεώστει νὰ κάμνῃ γονατιστὸς ἐνώπιόν της τὴν προσευχήν του. Τὴν Γερμανικὴν, τότε αὐλικὴν γλῶσσαν τῆς Στοκολμίας, εἶχε διδαχθῆν ὁμοῦ μὲ τὴν Σβεκικήν· ἔπειτα τὸν ἐδίδαξαν Λατινικὰ καὶ Γαλλικὰ, ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἐπροχώρησεν ἱκανῶς εἰς αὐτὰ, δὲν ἐκαταπείσθη ποτὲ νὰ τὰ ὁμιλήσῃ. Ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἔτους τοῦ ἔδωκαν ἄνδρας παιδαγωγοὺς, οἵτινες ὅμως ἦσαν προσταγμένοι νὰ μὴ τὸν μεταχειρίζωνται σκληρὰ, ἀλλὰ διὰ τῆς φιλοτιμίας νὰ τὸν ἐρεθίζωσιν εἰς ἐπιμέλειαν. Κατὰ δυστυχίαν ἐνδεκαετὴς ἔχασε τὴν μητέρα του, καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη καὶ τὸν πατέρα του. Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν ἐνεχειρίσθη εἰς τὴν μάμμην του, ἕως οὗ νὰ φθάσῃ αὐτὸς εἰς νόμιμον ἡλικίαν. Ἐφαίνετο δὲ ὅτι δὲν τὸν ἔμελλε τίποτε περὶ τούτου, ἐπειδὴ ἐν γένει ἦτο σιωπηλὸς, ὀλίγας συναναστροφὰς καὶ ἀκόμη ὀλιγωτέρας εὐφροσύνας τῆς νεότητος ἐζήτει, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ξένους πρέσβεις νὰ φανερώσουν εἰς τὰς αὐλάς των, ὅτι ὁ νέος βασιλεὺς εἶναι μετρία κεφαλὴ, καὶ δὲν ἀγαπᾷ τὴν ἐργασίαν.

Ὀρθότερον ὅμως βλέμμα ἔῤῥιψεν εἰς τὰ ἐντός του ὁ βουλευτὴς Πίπερος, ὅταν τὸν ἐσυνώδευε τὸν Νοεμβρ. 1697 εἰς μίαν ἐπιθεωρίαν τῶν στρατευμάτων. Ἶδε τὸν Πρίγκιπα ἀσυνηθίστως κατηφῆ καὶ συλλογισμένον, καὶ τὸν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν. „Στοχάζομαι, ἀπεκρίθη ὁ Κάρολος, ὅτι ἠδυνάμην αὐτὸς τώρα νὰ προστάζω τούτους τοὺς γενναίους ἄνδρας, καὶ

ἐπιθυμῶ νὰ μὴ κυβερνώμεθα καὶ οἱ δύω πλέον ἀπὸ γυναῖκα.“ Ὁ λειτουργὸς ἐνήργησε μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας νὰ κηρύξωσιν οἱ προεστῶτες τὸν Πρίγκιπα ἐνήλικον, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἀντέστεκεν ἡ πρεσβῦτις, ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ ἡ στέψις του τὴν 24 Δεκεμβ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Παράξενον ἦτο εἰς τὴν τελετὴν ταύτην, ὅτι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπῆρεν ὁ νέος βασιλεὺς τὸ στέμμα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ἐπισκόπου, ὅς τις ἤθελε νὰ τὸν στέψῃ, καὶ τὸ περιέβαλεν αὐτὸς εἰς τὴν κεφαλήν του. Μὲ ὅλον τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἀφῆκε τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν εἰρημένον Κόμητα Πίπερον, ὅς τις μέχρι τέλους ἔμεινε πιστότατός του σύμβουλος.

Τώρα ἀντήχησεν ἡ ἀγγελία τῆς ἑτοιμασίας τῶν τριῶν ἐχθρικῶν γειτόνων, καὶ ἐξέστησε τὸ Σβεκικὸν βουλευτήριον. Πολλοὶ ὡμίλουν περὶ συμβιβασμοῦ, παραβλέψεως, καὶ παραχωρήσεως· ἀλλὰ διαμιᾶς ἐσηκώθη ὁ νέος βασιλεὺς, ὅς τις ἐσιώπα μέχρι τοῦδε, καὶ ὡμίλησε μὲ πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐξέπληξεν ὅλους, ὅτι δὲν ἀποφεύγει πόλεμον τακτικὸν, ἀλλὰ θέλει κτυπήσειν τὸν ἕνα ἐχθρὸν μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ οὕτω θέλει ἀποκαταστήσειν τὸν παλαιὸν φόβον ἀπὸ τὸ Σβεκικὸν ὄνομα. Μετὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ πόλεμος, καὶ ἐβάλθησαν εἰς τάξιν ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία, ἐξ ἐμπορικοῦ συμφέροντος φίλοι τῆς Σβεκίας, ἔστειλαν ἀριθμὸν τινὰ καραβίων εἰς βοήθειαν, τὰ ὁποῖα ἠνώθησαν παραυτα μὲ τὰ Σβεκικὰ, τὴν δὲ πλήρωσίν των ἐφρόντισεν ὁ Κάρολος αὐτὸς εἰς Καρολοκορώνην.

---

3. Βραχὺς ἀγὼν μὲ τὴν Δανίαν.

(1700).

Οἱ Δάνοι ἤρχισαν τὸν πόλεμον, ἐνῷ (12 Μαρτίου 1700) εἰσέβαλαν εἰς Ὀλσατίαν. Ὁ δεκαοκταε-

τὴς βασιλεὺς τῆς Σβεκίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφύσησε διαμιᾶς νέον πνεῦμα, ἐμβῆκεν εἰς τὸ πέλαγος τὴν 17 Ἰουνίου, καὶ ὥρμησε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Κοδανίαν. Μετὰ βομβάρδισμα ἀνωφελὲς ἀπεφάσισε νὰ ἐκβῇ εἰς τὴν Σεηλανδίαν πέντε μίλια μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἔγεινεν ἡ ἀπόβασις τὴν 4 Αὐγούστου 1700 τὸ ἑσπέρας τὴν ἕκτην ὥραν, ἐνῷ οἱ Δάνοι ἐπυροβόλουν σφοδρότατα. Ὁ Κάρολος αὐτὸς ἐπήδησεν ἀπὸ τὸ καράβιον εἰς τὸ νερὸν μὲ τὸ σπαθίον εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ὥρμησε θαῤῥαλέος ἐναντίον τῶν Δανικῶν κανονίων, ἐνῷ οἱ στρατιῶται τὸν ἠκολούθουν ἀλαλάζοντες. Ἠρώτησε τὸν στρατηγὸν Στουάρτον τί ἐσήμαινε τὸ σύρισμα εἰς τὸν ἀέρα. „Κύριε, τοῦ ἀπεκρίθη, εἶναι τὰ ἐχθρικὰ βόλια, τὰ ὁποῖα συρίζουσιν ὁλόγυρα εἰς τὰ αὐτία μας.“ — „Καλὰ, εἶπεν ὁ βασιλικὸς νεανίσκος, τοῦτο θέλει εἶσθαι εἰς τὸ ἑξῆς ἡ μουσική μου.“ — Μετὰ μίαν στιγμὴν ἐσπάραττεν ὁ Στουάρτος, κτυπηθεὶς εἰς τὸ σκέλος, καὶ στρατηγὸς ἄλλος εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ βασιλέως ἐκρημνίσθη καταγῆς, ἀλλ' εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Καρόλου δὲν ἐφαίνετο ἴχνος φόβου. Ἐπροχώρει οὗτος πάντοτε εἰς τὰ ἔμπροσθεν, τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα ἐκυριεύθησαν, καὶ τὰ φεύγοντα πλήθη ἐσώθησαν ὑποκάτω τῶν κανονίων τῆς Κοδανίας.

Τρόμος καὶ ἀμηχανία ἐκυρίευσε τοὺς κατοίκους ταύτης τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ ὁ ἀγὼν ἦτο πολλὰ ἄνισος, καὶ οἱ σύμμαχοι πολὺ μακρὰν, δὲν ἔμενεν ἄλλο εἰς τὸν ταπεινωμένον καὶ κατῃσχυμμένον βασιλέα Φρειδερῖκον Δ', εἰμὴ νὰ παρακαλέσῃ περὶ εἰρήνης. Τὴν ἔλαβε ταχέως (εἰς Τραβενδαλίαν, 18 Αὐγούστου, 1700), ὑποχρεωθεὶς νὰ ἀρνηθῇ τὴν κατὰ τῆς Σβεκίας συμμαχίαν, καὶ νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν Δοῦκα Ὀλσατίας Γοττορπίας. Ὅσον μέτριαι ἦσαν αἱ συνθῆκαι αὗται, τόσον εὐγενῶς προσεφέρθη ὁ Κάρολος πρὸς τὴν κυριευθεῖσαν Σεηλανδίαν. Ὅλα ὅσα ἐχρειάζετο πρὸς διατροφὴν τοῦ στρατεύματός του, ἐπλήρονε μὲ μετρητὰ, ἡ ταχθεῖσα δασμοφορὰ ἦτο μετριωτάτη, καὶ ἡ πειθαρχία τόσον αὐστηρὰ, ὥστε κἀνεὶς κάτοικος δὲν ἐπειράχθη ἀτιμωρητί. Καὶ μέχρι τέλους ἦτο Καρόλου τοῦ ΙΒ' θεάρεστος συνήθεια πᾶσαν πρωΐαν καὶ ἑσπέραν νὰ γίνεται μίαν ὥραν προσευχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν παρευρίσκετο πάντοτε καὶ αὐτὸς μὲ μεγάλην εὐλάβειαν.

Τοιουτοτρόπως μετὰ πόλεμον ὀλίγων ἑβδομάδων εἰρήνευσεν εὐτυχῶς ἕνας ἐχθρός. Μὲ χαρὰν ἐσήκωσεν ὁ νέος ἥρως τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Σεηλανδίαν διὰ νὰ τὰ ὁδηγήσῃ ἐναντίον τοῦ δευτέρου.

---

4. Ἡ ἐν Νάρβᾳ μάχη.

(1700, 30 Νοεμβρ.).

Ὁ δεύτερος οὗτος ἐχθρὸς ἦτο Αὔγουστος Β' (ὁ Ἰσχυρὸς), Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἐκλέξειν οἱ Πολονοὶ πρὸ ὀλίγου βασιλέα των. Ἐφλέγετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κατορθώσῃ πρᾶξιν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ ἑλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τὰς τῶν Πολονῶν καρδίας, καὶ νὰ κάμῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸν καιρὸν, εἰ δυνατὸν, ἀνεξάρτητον. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο, ὡς εἴπαμεν ἀρχήτερα, ἡ κυρίευσις τῆς Λιβονίας, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐξουσιάσειν ποτὲ οἱ Πολονοὶ (Τόμ. Ζ', σελ. 351). Εἷς ὑπὸ τοῦ Σβεκικοῦ βασιλέως πειραγμένος εὐγενὴς τῆς Λιβονίας, Ῥεϊνόλδος Πατκούλιος, τοῦ ἐπρόσφερε πρὸς τοῦτο τὴν χεῖρα του, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέρος του τοὺς Λιβονοὺς εὐγενεῖς. Σαξονικὸν στράτευμα ἐπρόσταξε τὴν Ῥίγαν νὰ παραδοθῇ, ἐνῷ Κάρολος ὁ ΙΒ' εὑρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν Σεηλανδίαν· ἀλλ' ὁ γενναῖος Σβεκικὸς ταξίαρχος, στρατηγὸς Δαλβέργιος, γέρων ὀγδοηκοντούτης, ἔστειλεν ἀπόκρισιν εἰς τὸν Αὔγουστον, ὅτι ἐλπίζει νὰ προστατεύσῃ τὴν πόλιν οὔ-

τως, ὥστε θέλει ἀπολαύσειν τὸ σέβας τοιούτου μεγάλου μονάρχου. Τῷόντι δὲ ἐπυροβολήθη τὸ φρούριον μὲ τόσον κακὸν ἀποτέλεσμα, καὶ ὅλα τὰ περιστατικὰ συνέδραμαν τόσον ἀτυχῶς, ὥστε Αὔγουστος ὁ Β' μόνον πρόφασιν ἐζήτει διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν χωρὶς ἐντροπὴν τοὐλάχιστον. Τὸ ἔκαμε τοῦτο τὴν 9 Σεπτεμβρίου. Πικροτάτη του λύπη εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἦτο ὅτι ἴδε τοὺς Πολονοὺς μὴ θέλοντας νὰ τὸν βοηθήσωσιν εἰς τὸν κατὰ τῆς Σβεκίας πόλεμον, καὶ ὅτι ἡ εἰς τὴν ἐκλογήν του ἀντισταθεῖσα φατρία ἐσχημάτισε καὶ τώρα τελείαν τινὰ κατ' αὐτοῦ ἀντίθεσιν.

Κάρολος ὁ ΙΒ' ἐχάρη κατὰ πολλὰ μαθὼν τὴν ἀνίσχυρον ταύτην προσβολὴν, καὶ ἐστράφη τώρα πρὸς τὸν τρίτον του ἐχθρὸν, τὸν Ζάρα Πέτρον, ὅς τις μὲ στράτευμα 80,000 Ῥώσων εἶχεν εἰσβάλειν εἰς τὴν Ἐστονίαν καὶ ἐπολιόρκει τὴν Νάρβαν. Ἄραξε τὴν 6 Ὀκτωβ. εἰς τὸν λιμένα τῆς Περναυΐας, καὶ ἐστράτευε κατ' εὐθεῖαν ἐναντίον τῆς Νάρβας. Τὸ μικρὸν στράτευμά του μόλις ἦτο τὸ δέκατον μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἔφερε τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς νεωστὶ γενομένης νίκης καὶ τὴν χαρὰν διὰ τὸν νέον ἡγεμόνα του, τοῦ ὁποίου τὸ θαυμάσιον παράδειγμα ἐκέντει εἰς μίμησιν καὶ τοὺς δειλοτάτους. Προσέτι δὲν εἶχεν ἀκόμη νεκρωθῆν ἡ μαγικὴ δύναμις, ἥτις παλαιόθεν ἔκειτο εἰς μόνον τὸ ὄνομα „Σβέκοι," καὶ ὁ Πέτρος αὐτὸς ἐστράφη, ὡς λέγουσιν, διὰ νὰ φέρῃ σιμὰ τῶν ὀγδοήκοντα χιλιάδων του ἄλλας 40,000 διὰ τῆς Πλεσκοβίας. Ταύτας φυσικῶς δὲν ἐπρόσμεινεν ὁ Κάρολος· τὴν 30 Νοεμβ. ὥρμησεν αὐτὸς εἰς τὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐπειδὴ εἶχε τὸ ὄφελος τοῦ ἀνέμου καὶ παχέως ἐστιβασμένης χιόνος, ἀπεφάσισε „μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ," καθὼς ἔλεγε, νὰ κτυπήσῃ τὰς 80,000 Ῥώσων μὲ τὰς 8000 τῶν Σβέκων του. Τὴν δευτέραν ὥραν ἐκ μεσημβρίας ἐπέταξαν δύω ῥακέται εἰς τὸν θολερὸν ἀέρα διὰ τῶν νιφάδων τῆς χιόνος. Τοῦτο ἦτο τὸ σύνθημα τῆς μάχης.

Εἰς τὸ πρῶτον πυροβόλημα τοῦ Ῥωσικοῦ πεζικοῦ ἐτουφεκίσθη ὁ ἵππος ὑποκάτω του. ἐκαβαλίκευσεν ἄλλον καὶ εἶπεν: „οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ μὲ γυμνάσουν εἰς τὴν καβάλαν." Ὁ δρόμος του τὸν ἔφερεν εἰς ἕλος. Ἐδῶ ἔχασε πάλιν τὸν ἵππον του, καὶ ἓν ὑπόδημά του ἔμεινε προσκολλημένον εἰς τὴν λάσπην. Ἀλλ' ὢν ἀνυπόμονος καθ' ὑπερβολὴν δὲν ἐστάθη, ἀλλ' ἐπροχώρει σπουδαστικὰ εἰς τὸ ἕλος. Ὁ πάντη ἀγύμναστος καὶ ἀπὸ τὸν καιρὸν κατατρεχόμενος ἐχθρὸς ἐζήτησε παράυτα τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν φυγὴν, καὶ μετὰ τριῶν ὡρῶν μανιώδη μάχην ἡ νίκη ἦτο τῶν ἀνδρείων Σβέκων. Χιλιάδες αἱματωμένων νεκρῶν ἐσκέπαζαν τὸν χιονισμένον τόπον τῆς μάχης. Λέγουν ὅτι ἡ διχόνοια δύω ἀρχηγῶν τοῦ Ῥωσικοῦ στρατεύματος ὑπῆρξε κυριωτέρα αἰτία τῆς δυστυχοῦς ταύτης ἥττης. Τὴν ἄλλην ἡμέραν παρεδόθησαν ἀκόμη 30,000 ἐθελονταὶ, ἐπειδὴ ἤκουσαν μὲ ποίαν καλωσύνην ἐμεταχειρίσθη ὁ νικητὴς τοὺς εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν αἰχμαλωτισθέντας. Τὸ πολεμικὸν κιβώτιον, τὰ ἔπιπλα, ὅλαι αἱ σημαῖαι καὶ ἑκατὸν τεσσαράκοντα πέντε κανόνια ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Σβέκων. Ὅλη ἡ Νάρβα ἦτο ἐκτὸς ἑαυτῆς ἀπὸ τὴν χαρὰν διὰ τὴν πανένδοξον ταύτην νίκην. Μὲ τὰς βροντὰς τῶν κανονίων εἰσήλασεν ὁ δεκαοκταετὴς ἥρως εἰς τὴν πόλιν. Ὁ πρῶτός του δρόμος ἦτο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ γονατιστὸς εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην του. Οἱ παλαιοὶ πολεμισταὶ, ἰδόντες τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἡγεμόνος των, ἀνελύθησαν εἰς χαρᾶς δάκρυα. Τοῦ ἔδειξαν τὴν ἀγγελίαν, τὴν ὁποίαν ἤθελαν νὰ στείλωσιν εἰς Στοκολμίαν περὶ τῆς νίκης ταύτης, καὶ μὲ τὴν ἰδίαν του χεῖρα ἐξήλειψεν ὁ μετριόφρων νεανίσκος ὅσα περὶ αὐτοῦ ἦσαν πολὺ κολακευτικὰ, καὶ περὶ τοῦ Ζαρὸς πολὺ ἄδοξα. Οἱ Ῥωσι-

κοὶ ἀξιωματικοὶ-ἔλαβαν δῶρα, καὶ ἐφιλοφρονήθησαν φιλανθρώπως εἰς Στοκολμίαν.

Κεραυνὸς ἦτο εἰς τὸν Αὔγουστον Β΄ ἡ τῆς τοῦ συμμάχου του ἥττης ἀγγελία. Καὶ ὁ Πέτρος αὐτὸς ἠρυθρίασε νικηθεὶς ἀπὸ παιδίον. Μὲ ὅλον τοῦτο συνῆλθεν εἰς ἑαυτὸν ταχέως καὶ εἶπεν: „Ἐξεύρω, ὅτι οἱ Σβέκοι θέλουν μᾶς κτυπήσειν ἀκόμη πολλάκις, ἀλλὰ τελευταῖον θέλουν μᾶς διδάξειν νὰ νικῶμεν.“ Οἱ δύω σύμμαχοι μόναρχοι ἐμεταχειρίσθησαν τὴν βραχεῖαν χειμωνικὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ νὰ ἴδωσιν ἀλλήλους προσωπικῶς εἰς Βίρσαν τῆς Λιθουανίας (Φεβρ. 1701), ὁπότε ἡνώθησαν ἀκόμη στενώτερα, καὶ ἐσυμφώνησαν περὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον ἔμελλαν νὰ κτυπήσουν τὸν κοινὸν ἐχθρὸν κατὰ τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν.

---

5. Ἀγὼν εἰς τὴν Πολονίαν περὶ ἐκθρονίσεως Αὐγούστου τοῦ Β΄. (1701 — 1704).

Ὁ Κάρολος, μανθάνων ὅλα ταῦτα, δὲν ἔστεκεν ἀργὸς οὐδὲ αὐτὸς τὸν χειμῶνα τοῦτον. Ἱκαναὶ ἐνδυναμώσεις ἔφθασαν ἐκ Σβεκίας εἰς Λιβονίαν κατὰ τὸν Μάϊον (1701), καὶ ἡ Πειπικὴ θάλασσα ἐγεμίσθη ἀπὸ Σβεκικὰ καράβια. Αὐτὸς δὲ ὥρμησε τὴν 17 Ἰουνίου ἀπὸ Δορπὰτ εἰς τὴν Ῥίγαν, καὶ τὴν 8 Ἰουλίου ἐπέρασε τὸν Δύναν ὑποκάτω ταύτης τῆς πόλεως ὑπ᾽ ὄψιν ἑνὸς Σαξονικο-Ῥωσικοῦ στρατεύματος. Ἀκόμη τὰ πυροβολικὰ δὲν ἐκβάλθησαν ἀπὸ τὰ πλοιάρια, ὅταν ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε νὰ κτυπᾷ τοὺς ἀποβαίνοντας· καὶ ἴσως ἡ φημιζομένη ἀνδρία τῶν Σαξόνων ἤθελε καταισχύνειν ταύτην τὴν φορὰν τὸ ὄνομα τῶν Σβεκικῶν ὅπλων ἐὰν ἡ ἀνεπιτηδειότης τῶν Ῥώσων, τοὺς ὁποίους ἐκυρίευσε πανικὸς φόβος, καὶ τῶν ὁποίων

ἡ φυγὴ ἔβαλε καὶ ἐκείνους εἰς ἀταξίαν, δὲν ἐγίνετο ἀφανισμός των. Οὕτω λοιπὸν καὶ εἰς τὴν βραχεῖαν ταύτην μάχην ἐκράτησαν οἱ Σβέκοι τὸν τόπον, ἐκυρίευσαν ὅλα τὰ σκεύη καὶ πολλὰ κανόνια, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς σωθέντας Σάξονας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Προυσίαν. Ἀποτέλεσμα ταύτης τῆς νίκης ἦτο ἡ κυρίευσις τῆς Κουρλανδίας, ὅπου ἔστησε κατὰ τὸ παρὸν τὰ στρατεύματά του ὁ Κάρολος.

Νέον θαῦμα τοῦ βορείου τούτου Ἀλεξάνδρου, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη διέδραμεν ἤδη ὅλην τὴν Εὐρώπην! Τρεῖς βασιλεῖς εἶχε νικήσειν ὁ ἐννεακαιδεκαετὴς ἥρως ἐντὸς ἐννέα μηνῶν. καὶ ἀκόμη μεγαλήτερα πράγματα ἐπροσμένοντο ἀπ᾽ αὐτόν. Ὁ Αὔγουστος οὗτος, ὅς τις εἶχε δαπανήσειν τόσον πολλὰ διὰ νὰ μεταβῇ βιαίως ἀπὸ Ἐκλεκτορικὴν καθέδραν εἰς κλονούμενον θρόνον, εἶχεν ἀποκτήσειν τὸν καθ᾽ ἑαυτοῦ φθόνον τῶν παλαιοτέρων βασιλέων, καθὼς πᾶς τις ὑψονόμενος νεωστὶ, καὶ Κάρολος ὁ ΙΒ΄, ὅς τις ἦτο ὅλος ὑπερήφανος εἰς τὴν ἀρχαιότητα τῆς βασιλικῆς εὐγενείας του, εὐθὺς ἀποῦ ἴδε φατρίαν τινὰ ἰσχυρὰν τῆς Πολονίας, δυσαρεστημένην εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Αὐγούστου, νὰ ῥίψῃ εἰς αὐτὸν τὰ βλέμματά της, συνέλαβε μὲ φροντίδα μεγίστην τὸν στοχασμὸν ὄχι μόνον νὰ κτυπήσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸν νεοχάρακτον βασιλέα, ὅς τις αὐθαδείασε νὰ τὸν πολεμήσῃ, ἀλλὰ διαπαντὸς νὰ τὸν ἀποδιώξῃ μὲ ὄνειδος καὶ ἐντροπὴν εἰς τό Γερμανικὸν Ἐκλεκτοράτον του. Ἡ πολιτετία τῶν Πολονῶν ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν ἔχει κάμμίαν κοινωνίαν εἰς τὸν κατὰ τῆς Σβεκίας πόλεμον τοῦ βασιλέως της, καθὸ Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας, καὶ ἐπαρακάλεσε τὸν Κάρολον νὰ μὴ ἐνοχλήσῃ τὴν ἐπικράτειάν της· ἀλλ᾽ οὗτος ἀπεκρίθη, ὅτι ἐνόσῳ κάθηται ἐπὶ τοῦ Πολονικοῦ θρόνου ὁ ἄπιστος Αὔγουστος, δὲν θέλει εἶσθαι ἀσφαλὴς ἡ Σβεκία ἀπὸ παρομοίους ἀδίκους προσβολὰς, καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λιθουανίαν διὰ νὰ ἐνεργήσῃ

μὲ τόνον τὸ τρελὸν καὶ ἄθλιον σχέδιον τοῦ νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν Αὔγουστον. Ἀπὸ προσωπικὸν πάθος θαμβωμένος κατεδίωκε τὸν τεταπεινωμένον ἤδη ἐχθρόν του, ἐνῷ ἀφέθη ἐπάνω εἰς τὸ ἐπισφαλὲς στήριγμα φατρίας εὑρισκομένης εἰς ὠμὸν καὶ ἀκατάστατον λαὸν, καὶ οὕτως ἔδωκε καιρὸν εἰς ἐχθρὸν ἐπικινδυνότερον, τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ καταδιώξῃ μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν καὶ ἐπομένως νὰ τὸν ἀναγκάσῃ εἰς ὠφελίμην εἰρήνην, τοῦ ἔδωκε καιρὸν λέγω, νὰ συνάξῃ νέας δυνάμεις. Εἰς μάτην οἱ φίλοι τοῦ Καρόλου ἐξήγουν πρὸς αὐτὸν ὅλα ταῦτα· ὁ ἰδιότροπος *) ἐπέμενεν ἀμετάτρεπτος εἰς τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἅπαξ.

Αἱ διὰ τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν του ἑτοιμασίαι ἦσαν ἀνάλογοι μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ ἡ δίαιτά του ἐφανέρονεν ἤδη ἄνδρα, ὅς τις ἔτρεχε τὸ στάδιον πολεμικοῦ ἡγεμόνος. Μὲ ὅλον τὸ τρομερὸν κρύος δὲν ἐμβῆκεν ὅλον τὸν χειμῶνα εἰς οἶκον, ἀλλ' ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξ ἀχύρων πλεγμένην σκηνήν του, ὅπου, ὅταν τὸ κρύος ἦτο σφοδρότατον, ἐθερμαίνετο μόνον μὲ πυρωμένας σφαίρας κανονίων. Δὲν ἔπινεν οὔτε κρασίον οὔτε ῥακὴν, καὶ ἔτρωγε τροφὴν ἁπλουστάτην. Μίαν γοῦναν ἀπέῤῥιψεν ἀπὸ τὴν στιγμὴν, ὁπότε ἀξιωματικός τις ἀστεϊζόμενος εἶπεν, ὅτι ἀπὸ χθὲς ἔγεινε τόσον παχὺς, ὥστε κἀνεὶς δὲν τὸν γνωρίζει. Στρατιωτικὸν ἐπανωφόριον, πολλὰ ἀπρεπὲς εἰς τοὺς καιρούς μας, μὲ μεγάλα παμφιλίτικα κομβία, περιέβαλε τὸ μακρὺ καὶ ὀρθὸν ἀνάστημά του, καὶ προσέτι ἐφόρει κίτρινα ὑποκάτω ἐνδύματα, μεγάλα ὑποδήματα, καὶ δερμάτινα χειρώτια, τὰ ὁποῖα ἔφθαναν ἕως τοὺς βραχίονάς του. Μόνον ἀπὸ τὴν φοβερὰν τοῦ βλέμματός του αὐστηρότητα, ἥτις ἐνταυτῷ ἐφανέρονεν ὑπερηφάνειαν

*) Εἰς μάτην ἠχολόγει καὶ ἡ φωνὴ τῆς πολιτικῆς σοφίας εἰς ἐπιστολὴν τοῦ προέδρου Βεγκτίου Ὀξενστείρνα πρὸς τὸν βασιλέα (παρὰ Νορδεβεργίῳ εἰς τὴν Γαλλικ. μετάφρασιν T. IV. p. 59).

καὶ ἰδιοτροπίαν καὶ τόλμην, ἐγνωρίζετο ὅτι ἦτο βασιλεύς. Μὲ ὅλον τοῦτο μόνον εἰς τὸν ἐχθρὸν ἔδειχνε τὰς τρεῖς ταύτας ἰδιότητας. Πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας του ἦτο ἡμερώτατος ἄρχων. Ἐσκέπαζεν ἀσμένως τὰ σφάλματα, δὲν ὑπέφερε νὰ ἀκούῃ κακὸν περὶ τοῦ ἀπόντος, καὶ ἀντήμειβε βασιλικῶς πιστὰς ὑπουργίας. Οἱ λόγοι του ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σύντομοι, ἀλλὰ πάντοτε γεμάτοι νοός. Θυμὸν καὶ δυσαρέσκειαν ἐφανέρονε μόνον μὲ σκοτεινὴν συστολὴν τῶν βλεφάρων του. Γυναικείαν συναναστροφὴν ἀπέφευγε σχεδὸν μὲ δειλίαν, ἐτίμα ὅμως τὸ γένος, καὶ μίαν φορὰν εἶπε μεταξὺ φίλων του, ὅτι θέλει μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου νὰ νυμφευθῇ, ὄχι ὅμως καθὼς ἄλλοι βασιλεῖς, διὰ μόνην ὠφέλειαν πολιτικὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν του κλίσιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ προσώπου.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πολονίας δὲν ἤξευρε τί νὰ κάμῃ πρὸς τὰς νέας ἑτοιμασίας τοῦ ἠρεθισμένου λέοντος. Ἀσμένως ἤθελε νὰ ἀγοράσῃ τὴν εἰρήνην μὲ ἱκανὴν ζημίαν του, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐταξείδευσεν εἰς τὴν Κουρλανδίαν ὡς διὰ ἰδίας της ὑποθέσεις ἡ ἑταίρα του, ἡ ὡραία Κόμησσα Κοινιγσμαρκίας Αὐρώρα, γεννημένη Σβέκη. Ἀλλ' ὁ Κάρολος μαθὼν τοὺς μυστικοὺς σκοπούς της τὴν ἀπέφυγεν ἀλυγίστως, καὶ αὐτὴ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος. Ὁ Αὔγουστος τοῦ ἔστειλε μετὰ τοῦτο ἕνα πρεσβευτὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὁ Κάρολος δὲν τὸν ἐδέχθη ἔμπροσθέν του, ἀλλ' ἐπροχώρει εἰς τὰ ἐνδοτέρω τῆς Πολονίας. Πρεσβεία τις τῆς πολιτείας τῶν Πολονῶν, ἥτις εἶχε σκοπὸν νὰ μεσιτεύσῃ, ἔλαβεν ἀκρόασιν εἰς Ῥοϊανιστόκον πλησίον Γρόδνης (24 Ἀπριλ.) ἀλλ' οὐδεμίαν ἀναπαυτικὴν ἀπόκρισιν. Μᾶλλον δὲ ἔτρεχεν ὁ Κάρολος κατ' εὐθεῖαν εἰς Βαρσαυΐαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεχώρησε ταχέως ὁ Αὔγουστος μετὰ τῶν φίλων του διὰ νὰ ἑνωθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ του πλη-

σίον Κρακαυΐας. Ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας του ἐξέδωκεν ὁ Κάρολος Δήλωσιν εἰς ὅλα τὰ Πολονικὰ Βοϊβοδαλίκια, ὅπου ὑπέσχετο εὐταξίαν καὶ πειθαρχίαν, ἐζήτει τὴν διάθρεψιν τοῦ στρατεύματός του, καὶ ἐφανέρονεν, ὅτι ἦλθε „διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὴν βαρεῖαν δυναστείαν, νὰ λύσῃ τὴν ὑπακοήν της ἀπὸ τὸν ἐπίορκον βασιλέα της, καὶ νὰ τὴν συγχωρήσῃ νὰ ἐκλέξῃ ἄλλον κατὰ τὴν ἀρέσκειάν της.“

Ἡ Δήλωσις αὕτη ἐπροξένησεν εἰς τὴν μίαν φατρίαν τρόμον, καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀγαλλίασιν. Ἡ πόλις Βαρσαυΐα ἔστειλεν εἰς τὸν Κάρολον τὰ κλειδία εὐθὺς ὅταν τὰ ἐζήτησε. Τὴν 24 Μαΐου (1702) ἐμβῆκεν εἰς τὴν πόλιν, ἐπῆρε τὰ ὅπλα ἀπὸ τοὺς πολίτας, καὶ τοὺς ἐζήτησεν εἰσφορὰν 100,000 φλωρινίων. Μὲ θαυμασμὸν ἴδαν οἱ Πολονοὶ τοὺς φοβεροὺς Σβέκους νὰ συναχθοῦν διὰ τῆς σάλπιγγος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου, νὰ ψάλουν ἑσπερινὸν ὕμνον, καὶ νὰ προσευχηθοῦν, ἐνῷ ὁ νέος βασιλεὺς ἐγονάτισε καὶ αὐτὸς καὶ ἔκαμε τὴν προσευχὴν τῆς εὐχαριστίας. Ὅλα τὰ δοκίμια τῶν Πολονικῶν μεγιστάνων νὰ μεταβάλουν τὴν περὶ ἐκθρονίσεως γνώμην τοῦ Καρόλου ἐστάθησαν μάταια.

Τέσσαρας ἑβδομάδας ἔμεινεν εἰς τὴν Βαρσαυΐαν, ἔπειτα ἐσηκώθη διὰ νὰ εὕρῃ τὸν Αὔγουστον (26 Ἰουνίου). Οὗτος δὲ ἀποφασίσας νὰ ἐμπιστεύσῃ τὴν τύχην του εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, ἐκβῆκεν ἐναντίον του ἀπὸ Κρακαυΐαν μετὰ τῶν Σαξόνων του. Πλησίον Κλισσοβίας ἐσυναντήθησαν οἱ δύω στρατοί. Τὴν 19 Ἰουλίου συνέβη ἡ μάχη. Ὅ, τι ἂν ἔκαμαν οἱ Σάξονες, ἐνικήθησαν καὶ ἔχασαν χιλιάδας τινὰς νεκρῶν καὶ αἰχμαλώτων, καὶ προσέτι τὸ πολεμικὸν κιβώτιον, τὰ σκεύη, καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῶν κανονίων. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν ἑκατὸν περίπου γυναῖκες ἀξιωματικῶν, καὶ ἄλλαι, τὰς ὁποίας ὁ Κάρολος ἔστειλεν ἀνενοχλήτους, φυλαττομένας

ἀπὸ ἱππικὸν τάγμα εἰς τὰ σύνορα τῆς Σιλησίας. Ὁ Αὔγουστος ἤθελε νὰ ἀνταμείψῃ τὴν φιλοφροσύνην του ἀπολύσας ἕνα Σβεκικὸν ἵππαρχον· ἀλλ' ὁ Κάρολος, τὸν ὁποῖον ἐλύπησεν ἡ ἅμιλλα αὕτη, ἔστειλεν ὀπίσω ἀντὶ τοῦ ἑνὸς ἱππάρχου εἴκοσι πέντε Σάξονας ἀξιωματικούς.

Ὁ Αὔγουστος κατέφυγεν εἰς τὴν Κρακαυΐαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ, ἐπειδὴ ὁ Κάρολος διεύθυνε ταχέως τὸν δρόμον του πρὸς τὴν πόλιν ταύτην. Ὁ Πολονικὸς ταξίαρχος δὲν ἤθελε νὰ ἐμβιβάσῃ τοὺς Σβέκους. ἀλλ' εἰς τὴν στιγμὴν, ὁπότε ἤνοιξεν ἐξ ἡμισείας τὴν ἔξω πύλην διὰ νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα τῆς Σβεκίας, ἔλαβεν εἰς τὸ πρόσωπον κτύπημα μάστιγος, καὶ ἐστράφη ὀπίσω, καὶ μετὰ τοῦτο εἰσώρμησεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῆς ἀκολουθίας του, καὶ ἐκυρίευσε πάραυτα τὸ παλάτιον. Εἰς τὸν πρῶτον τρόμον διὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ταχύτητα ἔῤῥιψε καταγῆς ἡ φρουρὰ τὰ ὅπλα· ἀπὸ ἕνα ὑποστράτηγον, ὅςτις ἤθελε νὰ ῥήξῃ ἓν κανόνιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ παλατίου, ἥρπασε σφοδρῶς ὁ Κάρολος τὸ προσάναμμα ἀπὸ τὴν χεῖρα· ἡ φρουρὰ παρεδόθη, καὶ ἔδωκε τόπον εἰς ἓξ Σβεκικὰ τάγματα.

Ὁ στενοχωρημένος Αὔγουστος, ὅςτις ἕως τώρα εἶχε κάμειν τὸν πόλεμον μὲ δαπάνην τοῦ Ἐκλεκτοράτου του, ἐπροσπάθει τώρα νὰ ἑνώσῃ τοὺς εἰς τὰ βασίλειον ὀπαδούς του. Εἰς Σενδομιρίαν ἐσυναθροίσθη μέρος τῶν τῆς Πολονίας εὐγενῶν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἐλπιζομένης ὁμονοίας ἐφάνη ἐδῶ ἐλεεινὴ εἰκὼν τοῦ φατριαστικοῦ μίσους, τοῦ φόβου, τοῦ φθόνου καὶ τῆς ὑποψίας, καὶ ἄλλων μυρίων παθῶν. Ὅ, τι ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτελέσουν οἱ καλήτεροι, ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ νὰ στείλουν ἀκόμη μίαν φορὰν εἰρηνικὴν πρεσβείαν εἰς τὸν Κάρολον. Εἰς μάτην. „Καὶ ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ μείνω εἰς τὴν Πολονίαν πεντήκοντα ἔτη, εἶπεν ὁ Κάρολος, δὲν θέλω ἀναχωρήσειν πρὶν καταβιβάσω ἀπὸ

τοῦ θρόνου τὸν βασιλέα τοῦτον!“ Εἰς μάτην τοῦ παρέστησεν ὁ λειτουργός του Πίπερος εἰς ἓν ὑπόμνημα τὴν μεγάλην δυσκολίαν καὶ τὰ καθ᾽ ὑπερβολὴν βλαβερὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐκθρονισμοῦ τούτου *). Ὁ βασιλεὺς (ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις) μὲ τὸ σχέδιον τοῦτο συναντᾷ ἀῤῥήτους κόπους καὶ λύπας, θυσιάζει τὸ ἄνθος τοῦ ἔθνους χωρὶς νὰ ἀποκτήσῃ ἐκ τούτου κἀμμίαν ὠφέλειαν δι᾽ ἑαυτὸν ἢ διὰ τὴν πατρίδα. Μόνον τὸ γενικὸν μῖσος θέλει ἀναλάβειν ἐκ τούτου, ὅτι ἀπέῤῥιψεν ὅλας τὰς προσφορὰς τοῦ Αὐγούστου, ἐνῷ ἡ εἰρήνη, ἐὰν τοῦ τὴν χαρίσῃ, ἐμπορεῖ νὰ δέσῃ τὸν τόπαρχον τοῦτον σφικτὰ εἰς τὴν ὠφέλειάν του, καὶ νὰ τὸν κάμῃ πιστὸν σύμμαχον ἐναντίον τοῦ Ζαρός. Ἐναντίον ὅλων τούτων τῶν φρονίμων λόγων ἐπέμεινεν ὁ Κάρολος ἀμετάθεσος εἰς τὸ ὀλέθριεν βούλευμά του.

Ἔμελλε λοιπὸν ὁ Αὔγουστος νὰ καταντήσῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην. Καὶ κρημνισμὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου, εἰς τὸν ὁποῖον ἔθραυσεν ὁ Κάρολος τὸ ἀριστερὸν σκέλος, ἐκράτησε τὸν ἀκάματον μόνον δεκατέσσαρας ἡμέρας, ἔπειτα ἤρχισε πάλιν ὁ καταδιωγμὸς (12 Ὀκτωβ. 1702). Ὁ Κάρολος ἐφέρθη διὰ προσταγῆς του κλινήρης εἰς Λυβλῖνον. Ὁ χειμὼν ἐπέρασε μὲ μακρὰ συμβούλια τῶν Πολονικῶν μεγιστάνων. Οἱ μὲν Σβεκοφρονοῦντες ἐσυναθροίσθησαν εἰς Βαρσαυΐαν, καὶ ἐσυμβουλεύοντο προεδρεύοντος τοῦ Καρδιναλίου Πρίμα τῆς Πολονίας, καὶ ἀρχιεπισκόπου Γνέσνης, Ῥαδεζιγοβσκίου, οἱ δὲ Σαξονόφρονες εἰς Μαριαβοῦργον ἔμπροσθεν αὐτοῦ τοῦ Αὐγούστου. Ἡ δευτέρα ὑπερνικῶσα φατρία ἐκήρυξε τὰς ἀποφάσεις τῆς Βαρσαυΐκῆς συνελεύσεως ἀκύρους, καὶ ἀπεφάσισε νὰ προστατεύσῃ τὸν νόμιμον βασιλέα μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις. Κρῖμα διὰ τὴν καλὴν θέλησιν! Εὐθὺς ἀφοῦ

*) Νορδεβέργιος T. I. p. 260.

ἐφάνησαν οἱ Σβέκοι, ἠρνήθησαν εἷς μετὰ τὸν ἄλλον τὴν πατριωτικήν των ὑπόσχεσιν διὰ νὰ σώσουν τοὺς ἰδίους των οἴκους.

Τὸ 1703 ἔτος ἦτο πάλιν πολεμικόν. Νέαι συνθῆκαι μὲ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν ἐπροξένησαν εἰς τὸν Κάρολον νεαρὸν ἀργύριον, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσίας πρὸς στερέωσιν τοῦ νέου στέμματός του δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι καλήτερον εἰμὴ νὰ συναφθῇ μὲ τὸν ἰσχυρότατον. Ταύτην τὴν φορὰν ἐστράφη ἡ λεηλατοῦσα ἐκστρατία εἰς Θόρουνον, καὶ τὴν μετέβαλεν εἰς στάκτην (14 Ὀκτωβ.) καὶ τὸν παντελῆ κατεδαρισμόν της ἐπώλησε μὲ 400,000 Προυσικῶν φλωρινίων. Ἔπειτα ἦλθεν ἡ σειρὰ εἰς τὸ πλούσιον Δάντισκον καὶ τὴν Ἐλβίγγαν. Τὸ χειμωνικὸν στρατόπεδον ἐστήθη ταύτην τὴν φορὰν εἰς τὴν Πολονικὴν Προυσίαν κα Βαρμίαν.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ὑπῆγεν ὁ Αὔγουστος εἰς τὴν Σαξονίαν, καὶ ὁ Καρδινάλιος Πρίμας, ὁ σφοδρότατος ἀντίπαλός του, ἐμεταχειρίσθη τὴν ἀπουσίαν του εἰς τὸ νὰ συγκαλέσῃ ἐν Βαρσαυΐᾳ συνέλευσιν τῶν κλάσεων (30 Ἰουν. 1704), ἐκ τῆς ὁποίας μετά τινας ἑβδομάδας ἐκβῆκεν ἡ ἀπόφασις, ὅτι ὁ Αὔγουστος, ἀνοίξας ἄδικον πόλεμον παρὰ θέλησιν τῆς Πολιτείας, χάνει τὸν θρόνον· διὰ τοῦτο δὲν δύνανται νὰ τὸν γνωρίζουν πλέον νόμιμον βασιλέα των, ἀλλ᾽ ἐμφιλοχωρεῖ τώρα μία μεσοβασιλεία, ἐπὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ διευθύνῃ τὰ πράγματα ὁ Καρδινάλιος Πρίμας. Καὶ ἐάν τις ᾐσθάνθη μετὰ πόνου τὴν ἀδικίαν ταύτης τῆς ἀποφάσεως, ἔπρεπεν ὅμως νὰ χαρῇ διὰ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν, ὅτι τελευταῖον ἐκατήντησεν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ τὰ Σβεκικὰ στρατεύματα ἐκατοίκουν τρία ἤδη ἔτη εἰς τὴν Πολονίαν, καὶ ὅσα δὲν ἔτρωγαν αὐτοὶ, τὰ ἐμοίραζεν εἰς ἀλλήλους ἡ διχόνοια τῶν Πολονικῶν φατριῶν· κακὸν, τοῦ ὁποίου

τὴν θεραπείαν ἤλπιζαν ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν νέου βασιλέως.

Ἀλλὰ τίνα ἔπρεπε νὰ ἐκλέξουν; Ἐξωτερικὸν ἀπηγόρευσε ῥητῶς ὁ Κάρολος, καὶ μεταξὺ τῶν Πολονικῶν μεγιστάνων τίς εἶχεν ἱκανὸν κλέος διὰ νὰ εἶναι φθόνου καὶ ἐχθροπαθείας ἀνώτερος; Ἓν μόνον τοιοῦτον γένος ὑπῆρχε τῳόντι, οἱ υἱοὶ τοῦ περιφήμου Ἰωάννου Σοβιεσκίου, καὶ τῳόντι διεύθυνεν ὁ Κάρολος τὰ ὀμμάτιά του εἰς αὐτούς· ἀλλ' ὁ Αὔγουστος, ὅς τις ἀπὸ πολλῆς τοὺς ἐφοβεῖτο, καιροφυλακτήσας, ὅταν οἱ δύω πρεσβύτεροι ἐκ τούτων, οἵτινες διέτριβαν εἰς Βρατισλαυΐαν, ἀνεχώρουν μὲ ὀλίγην ἀκολουθίαν ἀπὸ τὴν πόλιν ταύτην, ἔστειλε πλησίον αὐτῆς κρυφίως Σαξονικοὺς ἱππεῖς, οἵτινες τοὺς ἐπίασαν, καὶ τοὺς ἔφεραν αἰχμαλώτους εἰς Πλεϊσσεμβοῦργον· ὁ δὲ τρίτος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐστράφησαν, ἀπέβαλε τὸ στέμμα πρὸς μέγαν θαυμασμὸν τοῦ Καρόλου. Ὁ Κόμης Πίπερος ἠρώτησε μετὰ τοῦτο τὸν βασιλέα, διὰ τί δὲν θέλει νὰ τὸ δεχθῇ αὐτός. „Θέλω κάλλιον νὰ δίδω παρὰ νὰ λαμβάνω βασίλεια," ἀπεκρίθη ὁ ὑπερήφανος νεανίσκος.

Ἐκ τῶν μακρῶν λογομαχιῶν διηρέθησαν παρ-αυτα πάλιν πρὸς ἀλλήλους οἱ Πολονικοὶ μεγιστᾶνες, καὶ ἡ ἐκλογὴ ἐγίνετο πάντοτε δυσκολωτέρα. Τελευταῖον ἐμβῆκεν εἰς τὸ μέσον ὁ Κάρολος μὲ βίαν, ἐνῷ ἐπρόβαλε τὸν Κόμητα Στανίσλαον Λεσκίνσκιον, Βοϊβόδαν τῆς Ποσνανίας, νεανίαν εἴκοσιν ἑπτὰ ἐτῶν, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσειν κατὰ πρῶτον εἰς μίαν πρὸς αὐτὸν σταλθεῖσαν πρεσβείαν, ὁπότε ἡ ὡραία ἀνδρικὴ μορφή του, ὁ ζωηρὸς καὶ ἐνταυτῷ μετριόφρων τρόπος του, καὶ ἡ νοστίμη εὐγλωττία του τὸν ἐσύστησαν πρὸς αὐτὸν μεγάλως. Ὁ Κάρολος εἶπε δημοσίως, ὅτι δὲν γνωρίζει ἄλλον ἄνδρα, ὅς τις δύναται νὰ ἑνώσῃ τὰς φατρίας εἰς ἓν, εἰμὴ τὸν εὐγενῆ τοῦτον. Ἀλλὰ μὲ τοῦτο ἐπείραξε τὸν μέχρι τοῦδε φίλον του,

Καρδινάλιον Πρίμαν Ῥαδεζιγόβσκιον, ὅς τις, ἐχθρὸς ὢν τοῦ Κόμητος, εὕρηκε τόσας δυσκολίας, ὥστε οἱ περισσότεροι εὐγενεῖς ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν δυσαρεστημένοι, καὶ ἔλαβαν πάλιν τὸ μέρος τοῦ ἐκθρονισμένου Αὐγούστου.

Τίποτε δὲν ἐχρειάζετο πλέον, διὰ νὰ βάλῃ εἰς μανίαν τὸν Κάρολον. Ἐδιώρισεν ἡμέραν ἐκλογῆς τὴν 12 Ἰουλίου καὶ ἐμβῆκεν εἰς Βαρσαυΐαν μὲ μέρος τοῦ στρατεύματός του. Μόνον πεντήκοντα ἓξ εὐγενεῖς λέγεται ὅτι παρευρέθησαν. Ὁ τόπος τῆς ἐκλογῆς περιεκυκλώθη μὲ Σβεκικὰ στρατεύματα· λέγουν, ὅτι καὶ ὁ Κάρολος αὐτὸς ἦτο παρὼν ἀγνώριστος*). Ὁ Καρδινάλιος ἐπροφασίσθη ἀσθένειαν καὶ δὲν ὑπῆγεν εἰς τὴν ἐκλογήν.

Μὲ ὅλα ταῦτα τὸ ἔργον δὲν ἐτελέσθη πάντη δουλοπρεπῶς. Οἱ τοποτηρηταὶ τῆς Ποδλαχίας, Ἱερουσαλοκίας καὶ Γονσοβεσκίας διέπρεψαν ἐξαιρέτως διὰ γενναιότητος καὶ εὐγενοῦς πατριωτισμοῦ. „Ἐμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν ἐλευθέραν ἐκλογὴν, εἶπεν ὁ πρῶτος, ἥτις γίνεται μεταξὺ ἐνόπλων ξένων; Ἐγὼ δέχομαι πᾶν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει τὴν εὐτυχίαν τῆς πατρίδος μου· ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ γείνῃ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πολιτεύματός μας καὶ χωρὶς ἀναγκασμόν." Ἄλλους ἤκουέ τις λέγοντας, ὅτι ἐκεῖ χρεωστοῦν νὰ βεβαιώσουν τὴν ἐλευθερίαν των, ἢ νὰ ἀποθάνωσιν ὑπὲρ αὐτῆς· θέλει τοὺς εἶσθαι μνημόσυνον αἰώνιον ἐὰν χαθῶσι διὰ τὴν στερέωσιν τῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίας. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ὁ ἐπίσκοπος Ποσνανίας νὰ μεταβάλῃ τὴν γνώμην των· ἔμειναν εἰς τὰς διαμαρτυρήσεις των. Ἔδυσεν ἤδη ὁ ἥλιος, καὶ ἐφαίνετο καθαρὰ, ὅτι θέλουν ἀναχωρήσειν ὅλοι

*) Ὁ Νορδεβέργιος ἀναιρεῖ τὴν περίστασιν ταύτην ῥητῶς, καὶ καθὼς ἄλλας πολλὰς διηγήσεις τοῦ Βολταίρου, ὅςτις εἰς τὴν γνωστὴν ἱστορίαν Καρόλου ΙΒ΄ προτιμᾷ ἀσμένως τὸ μυθιστορικὸν καὶ ἀσυνήθιστον, ἐὰν καὶ δὲν βεβαιόνεται ἀπ' ἀξιοπίστους.

ἀπὸ τὴν συνέλευσιν χωρὶς νὰ ἀπολαύσουν τὸν σκοπόν των. Τότε τελευταῖον ἐκβῆκαν εἰς τὸ μέσον οἱ Σβεκικοὶ ἐπιστάται τῆς ἐκλογῆς, καὶ τοὺς ἐνεθύμισαν μὲ ἀλήθειαν τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως των, ἐὰν δὲν ἐκπληρωθῇ σήμερον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κυρίως εἶναι ἀπὸ πολλῆς συμφωνημένον καὶ ἀποφασισμένον. „Λοιπὸν, ἔκραξεν εἷς τις ὀνόματι Βρονικοβίσκιος, τί μᾶς ὠφελεῖ ἡ ἀργοπορία; Ἐγὼ ἐν ὀνόματι ὅλων τῶν Βοϊβοδαλικίων τῆς μεγάλης Πολονίας ἀναγορεύω τὸν εὐγενέστατον κύριον Βοϊβόνδαν τῆς Ποσνανίας βασιλέα τῆς Πολονίας!“ Πολλοὶ ἄλλοι συνεφώνησαν εἰς τὸ ἐκφώνημα τοῦτο, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἀντέλεγαν ἀκαταπαύστως οἱ τοποτηρηταὶ τῆς Ποδλαχίας, ἐκατώρθωσε τελευταῖον τὴν ἀναγόρευσιν τὸ ἑσπέρας, τὴν ἐννάτην ὥραν, ὁ ἐπίσκοπος Ποσνανίας, καὶ ἔκραξαν ὅλοι: „Ζήτω ὁ Στανίσλαος, ἐκλελεγμένος βασιλεὺς τῆς Πολονίας!“

Ἔβαλαν ἔπειτα τὸν μετριόφρονα Κόμητα ἐπάνω εἰς ἵππον, καὶ τὸν ἐσυνώδευσαν μὲ εὐφημίας καὶ ἀγαλλιάσεις εἰς τὴν πόλιν μὲ λαμπάδας καὶ φωτοχυσίαν, καὶ μὲ πολλὰ πυροβολήματα· ὁ εἰρημένος ἐπίσκοπος τὸν εὐλόγησεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν ἔμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ βήματος, καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν, καὶ μετὰ τοῦτο εψάλθη ἀπ' ὅλους ὄχι μὲ τὸ αὐτὸ αἴσθημα ἡ Δοξολογία. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὑπῆγεν ὁ νέος βασιλεὺς ἔφιππος εἰς τὸ Σβεκικὸν στρατόπεδον διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν προστάτην του. Οὗτος δὲ ἐκβῆνεν εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου εἰς προϋπάντησιν ἐκείνου· καὶ οἱ δύω ἐξεπέζευσαν, ἐνηγκαλίσθησαν φιλοφρόνως, καὶ ἐμβῆκαν μὲ ὀλίγους εἰς χωριάτικον τινὰ οἶκον διὰ νὰ συνομιλήσουν ἐκεῖ περὶ τοῦ πῶς νὰ κάμωσι τὴν μέλλουσαν ἐκστρατείαν. Ὁ Αὔγουστος, ὅς τις πάλιν εἶχεν ἐπανέλθειν εἰς Πολονίαν, εὑρίσκετο εἰς Σενδομιρίαν ὅπου ὄχι μόνον οἱ Ῥωσικοὶ πρέσβεις, ἀλλὰ καὶ μέγα μέρος τῶν Πολονικῶν μεγι-

στάνων τοῦ ὑπεσχέθησαν ἰσχυροτάτην ὑποστήριξιν. Στράτευμα νεωστὶ ἐνδυναμωμένον, καὶ στρατηγὸς ἐπιτήδειος, ὀνόματι Σουλεμβούργιος, τὸν παρεθάρρυναν νὰ μὴ χάσῃ ἀκόμη τὰς ἐλπίδας.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἡ πτωχὴ Πολονία δὲν ἡσύχασε πολὺν καιρὸν ἀκόμη. Πρὸς δυστυχίαν τοῦ Καρόλου ἔλειπαν καὶ στρατεύματα διὰ νὰ κρατήσουν ὅσον ἐχρειάζετο τὰς δορικτήτους πόλεις· διὰ τοῦτο, εὐθὺς ἀφοῦ ἔστρεφε τὰ νῶτα, ἐκυριεύοντο πάλιν ὑπὸ τῶν Πολονῶν. Εἰς Βαρσαυΐαν ἀφῆκε 1500 στρατιώτας μετὰ τοῦ Στανισλάου, καὶ αὐτὸς ἐστράφη ταχέως μὲ τὸ στράτευμά του εἰς Λεμβέργαν, τὸ μὲν διὰ τὰ λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἤλπιζε νὰ εὕρῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, τὸ δὲ διὰ νὰ ἀποκρούσῃ Ῥωσικὸν στρατὸν ἐρχόμενον ἐκεῖθεν διὰ νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Σάξονας. Μὲ φοβερὰν χειμωνώδη βροχὴν ἔφθασε τὴν 4 Σεπτ. ἔμπροσθεν ταύτης τῆς πόλεως. Ἀπὸ τὴν τερατώδη κακοπάθειαν ταύτης τῆς ὁδοιπορίας ἀποσταμένος ἔβαλε τὴν κεφαλήν του εἰς τὰ γόνατα ἑνὸς ἀξιωματικοῦ, καὶ σκεπασμένος μὲ τὴν χλαμύδα του, πλησίον ἀθλίας φωτίας ἀπὸ ὑγρὰ ξύλα, ἐκοιμήθη δύω ὥρας.

Ἀκόμη ἐκαταφέρετο ἡ βροχὴ ὡς ῥεύματα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν, καὶ ἠνάγκασε τὸν Κάρολον νὰ προσμείνῃ ἀκόμη μίαν ἡμέραν. Ἀλλὰ τὴν 6 Σεπτ. ὥρμησε χωρὶς ἀναβολὴν εἰς τὴν ἔφοδον. Ἂς μὴ προσμένῃ τις ἄλλην ζωγραφίαν τῆς τῶν Σβέκων ἀνδρίας, οὐδὲ νέα δοκίμια τῆς τοῦ Καρόλου καταφρονήσεως τοῦ θανάτου. Πρῶτος ἦτο αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν, ἀφοῦ οἱ Δραγόνοι ἀνέβησαν τοὺς χάρακας καὶ τὰ τείχη. Ἐμπόδισε μετὰ βίας τὴν λεηλασίαν, ἔλαβεν ὅμως διὰ τὸν ἑαυτόν του εἰσφορὰν 300,000 θάληρα, ὁμοῦ μὲ ὅλα τὰ κανόνια, καὶ μεγάλην ἀποθήκην Πολονικῶν πραγματειῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐκεῖ σωρευμέναι.

Ὅσον εὐτυχὲς ἂν ἦτο τὸ ἐγχείρημα τοῦτο, τύ-

σον αἰηδῶς ἐταράχθη ἡ χαρὰ τοῦ Καρόλου ἀπὸ μίαν ἐκ Βαρσαυΐας ἀγγελίαν. Διότι ὁ Αὔγουστος ὠφελήθη ταχέως ἀπὸ τὴν εἰς Λεμβέργαν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως διὰ νὰ ῥιφθῇ μὲ τὴν δύναμίν του εἰς τὴν μητρόπολιν, ἡ ὁποία καὶ τοῦ ἐπαραδόθη παραυτα. Ὁ σκοπός του, νὰ πιάσῃ τὸν Στανίσλαον μετὰ τῆς οἰκογενείας του, δὲν ἐπετυχήθη, ἀλλὰ τοῦ ἔπεσεν εἰς χεῖρας ὁ τῆς Ποσνανίας ἐπίσκοπος, τὸν ὁποῖον ἔστειλε παραυτα εἰς τὴν Σαξονίαν. Οἱ οἶκοι καὶ τὰ οἰνοδόχα κελλάρια τῶν ὀπαδῶν τοῦ νέου βασιλέως ἔδωκαν ἐξαίρετα λάφυρα εἰς τοὺς φιλεκδίκους λεηλατητάς. „Πολλὰ καλὰ, εἶπε Κάρολος ὁ ΙΒ΄· πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὸν Αὔγουστον καὶ κάποιαν διατριβὴν τοῦ χρόνου, διὰ νὰ μὴ λυπῆται· ἀλλὰ πιστεύσατέ με, ὀλίγον θέλει ὠφεληθῆν.“

Μὲ ἐπιθυμίαν περισσοτέραν δὲν ἐζητήθη ὑπ' αὐτοῦ ἄλλος ἐχθρὸς, καθὼς τώρα ὁ Αὔγουστος οὗτος. Διὰ νὰ τὸν προφθάσῃ ἔξαφνα εἰς τὴν Βαρσαυΐαν ἔτρεχε τόσον ταχέως, ὥστε οἱ ἵπποι δὲν ἐξεσελώθησαν εἰς ὅλον τὸν καιρὸν, καὶ αὐτὸς δὲν ἐπλαγίασεν εἰς κλίνην. Ἀλλ' ὁ Αὔγουστος ἦτο φρόνιμος καὶ δὲν τὸν ἐπρόσμεινεν· ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ταχέως, καὶ διεμοίρασε τὸ στράτευμά του διὰ νὰ ὀπισθοπορήσῃ εὐκόλως. Ὁ νέος λέων ἐξαγριωθεὶς ἀκόμη περισσότερον διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς λείας, κατεδίωκε τώρα σφοδρῶς τὰς 9000 τῶν Σαξόνων, τοὺς ὁποίους ἐκυβέρνα ὁ στρατηγὸς Σουλεμβούργιος, καὶ ἤλπιζε νὰ τοὺς ἀφανίσῃ ἐξ ὁλοκλήρου. Ὁ Σουλεμβούργιος, μὴ εὑρίσκων ἔμπροσθέν του κἀνὲν φρούριον, ἔκαμεν ἕνδεκα ἡμέρας θαυμάσιον τινὰ ὀπισθοπορείαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Σιλησίας· καὶ ὅταν ὁ βασιλεὺς τὸν ἔφθασε πλησίον Πυνιτίου, μίλια τινὰ μακρὰν ἀπὸ τὸν Ὀδέραν τὴν 7 Νοεμβ. (1704), διέταξε τὸ μικρόν τάγμα του εἰς τοιαύτην μάχης θέσιν, ὥστε δὲν ἠδύνατο σχεδὸν νὰ τὸν βλάψῃ τὸ ἱππικόν. Ἀπὸ τὴν 4

ὥραν ἐκ μεσημβρίας ἕως τὴν νύκτα διήρκεσεν ἡ μάχη χωρὶς νὰ ἀπολαύσουν οἱ Σβέκοι κἀμμίαν ὠφέλειαν, καὶ τὴν νύκτα ἀπὸ πυκνόν τι δάσος ἐπέρασαν οἱ Σάξονες τὸν Ὀδέραν τόσον δολίως, ὥστε ὁ Κάρολος τὸ πρωῒ μὲ θαυμασμὸν καὶ ἐντροπὴν ἔκραξε. „Ταύτην τὴν φορὰν μᾶς ἐνίκησεν ὁ Σουλεμβούργιος.“

Ὠπισθοπόρησε λοιπὸν ἀργοπόρως, καὶ ἔβαλεν εἰς χειμωνικὸν στρατόπεδον τὰ ἀποσταμένα στρατεύματά του εἰς τὴν μεγάλην Πολονίαν κατὰ μῆκος τῶν Σιλησιακῶν συνόρων. Ἀλλ' ἐνῷ ἐνησχολεῖτο ὅλος εἰς τὰ Πολονικὰ πράγματα καὶ ἐκαταφρόνει τὸν μέγιστον ἐχθρόν του, Πέτρον, ἐκεῖνος εἰς διάστημα τεσσάρων ἐτῶν ἐκυρίευσε τοὺς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν τόπους, ὅσους ἐπεθύμει, καὶ μὲ ἀπαραδειγμάτιστον θαῤῥαλεότητα ἤρχισε καὶ ἐντὸς ὀλίγου (1703 — 1704) ἔκτισε νέαν πόλιν, τὴν Πετρούπολιν, πλησίον τοῦ Φιννικοῦ κόλπου εἰς τὰς ἐκβολὰς τῆς Νέβας, ὡς θέλομεν διηγηθῆν περὶ τούτου πλατύτερα εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἱστορίαν.

---

6. Νέα δοκίμια Αὐγούστου τοῦ Β΄. (1705 — 1706).

Τὸ 1705 ἔτος ἐπέρασεν ὁ Κάρολος μὲ λυπηρὰς λογομαχίας πρὸς τοὺς Πολονικοὺς μεγιστᾶνας καὶ πρὸς τὸ ἱερατεῖον. Ἤθελε πρὸ πάντων νὰ στέψῃ τὸν Στανίσλαον, καὶ ἔπειτα νὰ κλείσῃ μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς Πολονικῆς ἀριστοκρατίας δημόσιον συμμαχίαν κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἀλλ' ἡ Σαξονικὴ φατρία ἤξευρε νὰ βάλλῃ πάντοτε νέας δυσκολίας εἰς τὸν δρόμον, καὶ ἔπειτα μετά τινας βιαιότητας ἐκατωρθώθη τελευταῖον ἡ στέψις τὴν 5 Ὀκτωβ. 1705. Ὁ Πρίμας ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτὴν, καὶ οὕτως ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐκτελέσῃ ὁ τῆς Λεμβέργης ἐπίσκοπος. Ὁ μόνος ἴσως, ὅς τις περὶ τούτου ἐχάρη ἐκ καρδίας, ἦτο ὁ Κάρολος. Καὶ ὁ στε-

φθεὶς αὐτὸς ἐφαίνετο ὡς νὰ προησθάνετο, ὅτι δὲν θέλει φορέσειν πολὺν καιρὸν τὸ βεβιασμένως περιτεθὲν εἰς αὐτὸν στέμμα. Ὁ ἀντίπαλός του Αὔγουστος δὲν εἶχεν ἀποσταθῆν ἀκόμη, ἀλλὰ πάντοτε ὑπήγαινεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ Πολονίας εἰς Σαξονίαν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἦλθεν ὁ Πέτρος μὲ ἰσχυρὸν Ῥωσικὸν στράτευμα εἰς Γρόδναν τῆς Λιθουανίας, καὶ ἐσυνωμίλησεν ἐκεῖ μὲ τὸν Αὔγουστον περὶ τῆς διατάξεως τῆς ἐγγὺς ἐπιμόνου ἐκστρατείας των. Ἐπανάστασις, ἥτις ἐξεῤῥάγη εἰς Ἀστραχάνιον, ἔκραξε τὸν Πέτρον εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ἐπικρατείας του, ἀλλ' ἀφῆκεν ὀπίσω τὸ μέγιστον μέρος τοῦ φερθέντος στρατοῦ.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος (11 Ἰαν. 1706) ἐκίνησεν ὁ Κάρολος ἔξαφνα ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν του, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Λιθουανίαν διὰ νὰ πλακώσῃ τοὺς ἐχθροὺς μὲ ὅλον τὸ στράτευμα. Οὔτε χιὼν οὔτε πάγος ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσουν τὰ διαβήματά του· ὅστις ἐξεπάγονεν εἰς τὸν δρόμον, ἔμενε καταγῆς. Νύκτας ὁλοκλήρους ἠναγκάζοντο οἱ Σβέκοι νὰ μένωσιν εἰς τὸ φοβερὸν κρύος ὑποκάτω εἰς τὸν ἐλεύθερον οὐρανόν. Πολλοὶ ἀπέθνησκαν, ἀλλ' ὁ Κάρολος ἐπροχώρει πάντοτε εἰς τὰ ἔμπροσθεν. Καὶ ὅμως διέφυγεν ὁ Αὔγουστος καὶ ὑπῆγεν εἰς Βαρσαυΐαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφύλαττεν ἱκανῶς ὁ Κάρολος. Ἡ περὶ τούτου λύπη τοῦ Καρόλου κατεπραΰνθη ἀπὸ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ ἄξιος στρατηγός του Ῥενσκιόλδιος ἐνίκησε καὶ ἠφάνισε τὴν 6 Φεβρ. πλησίον τοῦ Φραουσταδίου νεαρὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἔφερνεν ὁ Σουλεμβούργιος ἀπὸ τὴν Σαξονίαν. Ὁ Κάρολος περιέκλεισε μετὰ τοῦτο τοὺς εἰς Γρόδναν εὑρισκομένους Ῥώσους· ἀλλ' οὗτοι δὲν ἦσαν πλέον οἱ ἐν Νάρβᾳ, οὐδὲ ὁ Κάρολος ἐτόλμησεν ἔφοδον. Οἱ πολιορκούμενοι ὅμως στερούμενοι ζωοτροφίας ἐκατήντησαν εἰς μεγίστην δυστυχίαν, καὶ τελευταῖοι, ἀφοῦ ἔῤῥιψαν πολλοὺς νεκροὺς

εἰς τὸν παραῤῥέοντα ποταμὸν, καὶ κατεβύθισαν πολλὰ κανόνια καὶ βόλια καὶ πυροκονίαν, ἐξώρμησαν μὲ τὸν ἀρχηγόν των Ὀγίλβιον, καὶ μετέβησαν εἰς Βολυνίαν. Ἡ δυστυχία αὕτη ἀκόμη δὲν ἀνέπαυσε τὸν ἐχθρόν των. Καὶ αὐτὸς ἐκακοπάθει ἀπὸ πεῖναν καὶ ψύχος, καὶ δὲν ἤθελε νὰ χάσῃ τόσους ἀνθρώπους δωρεὰν εἰς τὴν βιαστικὴν ὁδοιπορίαν του. Διὰ τοῦτο ἔδραμε κατὰ τῶν δυστυχῶν διὰ νὰ τοὺς ἀφανίσῃ ἐξ ὁλοκλήρου. Ἀλλ' ἡ συμπαθεστέρα τύχη δὲν ἠθέλησε νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ἐκδίκησιν ταύτην. Οἱ ἑλώδεις δρόμοι διαλυθέντες ἀπὸ τὴν δρόσον ἐκατάπιναν σχεδὸν ἵππους καὶ ἁμάξια. Οἱ πρῶτοι μὲ τρομερὰς μαστιγώσεις κατέπιπταν συχνάκις νεκροί· τὰ δεύτερα ἠναγκάζοντο νὰ τὰ σηκόνωσιν ἀπὸ τὴν λάσπην μὲ μηχανάς. Ὁ Κάρολος αὐτὸς, διὰ νὰ ἐνθαῤῥύνῃ τοὺς Σβέκους, ἐκολύμβα συχνάκις εἰς τὰ νερὰ ἕως τὰ γόνατα, καὶ πολλάκις ἕως εἰς τὸ στῆθος, ἐκοιμᾶτο ὀλίγον καὶ ἔτρωγε μαῦρον ψωμίον. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἔφθανε μερίδας Ῥώσων, τοὺς ὁποίους ἢ ἐσκότονεν ἢ ἠχμαλώτιζε. Πλησίον Σιέλκης εὗρηκαν μεταξὺ τῶν πληγωμένων ἕνα ἑκατόνταρχον, Γάλλον τὸ γένος, ὅστις ἐπάλαιε μὲ τὸν θάνατον. Ὁ Κάρολος τὸν ἠρώτησε τινὰ περὶ τοῦ Ῥωσικοῦ στρατεύματος. Ἐκεῖνος δὲ ἠθέλησε μετὰ τοῦτο νὰ μάθῃ, ἂν ὁ βασιλεὺς τῆς Σβεκίας εὑρίσκετο εἰς τὴν τελευταίαν συμπλοκὴν, καὶ εἶπεν, ὅτι ἤθελε νὰ ἀποθάνῃ μετὰ χαρᾶς, ἐὰν πρότερον ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὸν περίφημον τοῦτον ἥρωα! — „Ἐγὼ εἶμαι," εἶπεν ὁ Κάρολος, καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν χεῖρα. Καὶ ὡσὰν μὲ ἀναμορφωμένον πρόσωπον ὡμίλησεν ὁ ἀποθνήσκων: „Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐπεθύμησα νὰ ὑπηρετήσω τὴν ἡμετέραν Μεγαλειότητα, ἀλλὰ τὸ κακὸν ἄστρόν μου μὲ ἠνάγκασε νὰ πολεμῶ πάντοτε ἐναντίον τοιούτου εὐγενοῦς αὐθέντου. Τώρα δὲν δύναμαι νὰ ὁμιλήσω ἄλλο πλέον, εἰμὴ ὁ Θεὸς νὰ εὐλογήσῃ τὴν ὑμετέραν Μεγαλειότητα

εἰς ὅλα σας τὰ ἐγχειρήματα.“ Κατανυχθεὶς ὁ Κάρολος ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἔφεραν εἰς τὸ πλησίον χωρίον, καὶ τὸν ἐνταφίασαν μὲ τιμὴν, ἀφοῦ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ἕως τὴν Βολυνίαν ἐπροχώρησεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκεῖ ἐχάρισεν εἰς τὰ ἀποσταμένα στρατεύματά του ἑνὸς μηνὸς ἡσυχίαν. Ἐρημωμένοι τόποι καὶ καυμένα χωρία ἐπρόδιδαν, ὅτι οἱ Ῥῶσοι ὑπῆρχαν ἐκεῖ πρότερον. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐτάραττον τὸν Κάρολον αἱ ἀγγελίαι περὶ τῆς εἰς Πολονίαν προχωρήσεως τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Κάρολος ἐσιώπα, ἀλλ' ἔβλεπε καθεὶς, ὅτι ἐβουλεύετο νέον, ἀσυνήθιστον ἐκδικήσεως τρόπον. Τελευταῖον ἔδωκε προσταγὴν νὰ στραφῇ ὀπίσω ὁ στρατὸς (Ἰουλ. 1706), ἐπέρασε τὸν Βύγιον καὶ τὸν Οὐϊστούλαν, καὶ ἡνώθη πλησίον Πιοντεκίου μὲ τὸν Ῥενσκιόλδιον. Ἀπ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἐσυμπέραναν οἱ φίλοι του, ὅτι ἀφοῦ περιῆλθε μέχρι τοῦδε τὴν Πολονίαν, ἀπεφάσισε τώρα νὰ κτυπήσῃ τὸν Αὔγουστον εἰς τὴν Σαξονίαν, καὶ ἑπομένως ἐντὸς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

7. Κάρολος ὁ ΙΒ' εἰς τὴν Σαξονίαν. (1706 — 1707).

Τῷόντι δὲ αὐτὸς ἦτο τοῦ βασιλέως ὁ σκοπός. Μόνον εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς ἐπικρατείας του ἐπίστευεν ὅτι θέλει ἀναγκάσειν τὸν Αὔγουστον νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ κάμῃ εἰρήνην. Ἐπειδὴ ἦτο πολλὰ ἐπικίνδυνον νὰ τὸν ἐναντιωθῇ τις εἰς τοιοῦτον ἀξιόλογον πρᾶγμα, ἐδοκίμασε πάλιν ὁ Κόμης Πίπερος νὰ τοῦ προβάλῃ ἐγγράφως τοὺς δισταγμούς του περὶ τοῦ τολμηροῦ τούτου ἐγχειρήματος, ἀλλ' ὁ Κάρολος ἀπεκρίθη συντόμως: ἀπεφασίσθη τὸ πρᾶγμα. Ἡ ὁδοιπορία ἔλαβεν ἀρχὴν παραυτα. Ὁ στρατηγὸς Μεϋρδεφέλδιος ἔμεινε μὲ ὀλίγον στράτευμα φύλαξ τῆς Πο-

λονίας, ὁ δὲ Κάρολος μὲ τὴν κυριωτέραν δύναμιν ἐπέρασε διὰ Ῥαβισκίας καὶ Ἐρεστατίου εἰς Σιλησίαν. Ὁ βασιλεὺς Στανίσλαος τὸν ἐσυνώδευε. Τὴν 31 Σεπτεμβ. (1706) ἐπέρασαν τὸν Ὀδέραν. Εἰς τὴν Σιλησίαν ἔλαβεν ὁ Κάρολος πρεσβείαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ὅς τις ἐπαραπονεῖτο, ὅτι χωρὶς ἐρώτησιν διαστρατεύει διὰ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀπεκρίθη ὁ Κάρολος, ὅτι ὅσα ἐδόθησαν εἰς τοὺς Σάξονας θέλουν μείνειν δεδομένα.

Ὅταν δὲ ἐπλησίασεν εἰς τὴν ἄνω Λυσατίαν, ἐκυρίευσε γενικὸς τρόμος τοὺς ἐγκατοίκους. Ὁλόκληρα χωρία εὑρέθησαν ἔρημα, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι κατέφυγαν εἰς τὰς πόλεις μετὰ τῶν κτημάτων των. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἔφυγεν ἐκτὸς τῆς ἐπικρατείας· τὰ πολύτιμα πράγματα τῆς Δρέσδης μετεφέρθησαν εἰς Κονιγστεΐνιον. Ὁ Κάρολος ἐξέδωκε Δήλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπέσχετο εἰς τοὺς κατοίκους ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν, ἐὰν σταθῶσιν ἥσυχοι καὶ πληρώσωσι τακτικῶς τοὺς ζητουμένους δασμούς. Τῷόντι δὲ ἡ πειθαρχία τῶν στρατιωτῶν του ἦτο παραδειγματική. Μὲ μεγίστην εὐταξίαν ἐπέρασε διὰ Ῥαδεβέργης εἰς Μίσναν, ἔδωκεν εἰς τὴν Λειψίαν κατὰ τὴν ζήτησίν της προστατευτικὴν ἐπιστολὴν διὰ τὴν πανήγυριν τοῦ ἁγ. Μιχαὴλ, καὶ ἐστράτευσεν ἔπειτα διὰ Γρίμμης, Ῥαουνοφίας κτλ. εἰς Ἀλτρανστάδιον. Ἐκεῖ ἔμεινε μὲ μέρος τοῦ στρατεύματος, ἐνῷ ὁ στρατηγὸς Μεϋερφέλδιος μὲ ἄλλο ἐκινήθη πρὸς τὴν Δρέσδαν. Τοῦτο ἐπετάχυνε τὴν εἰρήνην. Ὁ Κάρολος δὲν ἐζήτει τίποτε ἄλλο, εἰμὴ παραίτησιν τῆς βασιλικῆς ἀξίας, γνωρισμὸν τοῦ Στανισλάου, ἀποχώρησιν ἀπὸ τῆς Ῥωσικῆς συμμαχίας, καὶ παράδοσιν τῶν ἀδελφῶν Σοβιεσκίων καὶ τοῦ Πατκουλίου, ὅς τις ἐβάλθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Καρόλου νὰ ἐρεθίσῃ τοὺς εὐγενεῖς τοῦ Λετίχου ἐναντίον τῆς Σβεκικῆς κυβερνήσεως. Ὅσον ὀδυνηρὸν καὶ ἂν ἦτο τὸ πρῶτον ζήτημα, ἔγεινεν ὅμως δεκτὸν, ἐπει-

δὴ ὁ Κάρολος δὲν παρεχώρει ἀπὸ τοῦτο· καὶ οὕτως ἐκλείσθη ἡ εἰρήνη ἀπὸ τοὺς πρέσβεις, οἵ τινες εἶχαν πληρεξουσιότητας, εἰς Ἀλτρανστάδιον (24 Σεπτεμβ. 1706).

Ὁ Αὔγουστος ἦτο εἰς τὴν Πολωνίαν, ὅταν τοῦ ἐδόθη τὸ χαρτίον νὰ τὸ ὑπογράψῃ. Μὲ ὄχι ὀλιγώτερον φόβον ἀπὸ τὸν σύμμαχόν του Πέτρον παρὰ ἀπὸ τὸν ἐχθρόν του Κάρολον ἔσπευσεν εὐθὺς ἀπὸ τὴν Βαρσαυΐαν εἰς τὴν Σαξονίαν, καὶ ἐπεσκέφθη τὸν δεύτερον εἰς τὸ πλησίον τοῦ Ἀλτρανσταδίου στρατόπεδόν του Γυντερσδόρπιον, μὲ ἐλπίδα νὰ τὸν καταπείσῃ προσωπικῶς εἰς μετριωτέρας συνθήκας (17 Δεκεμβ.). Καὶ οἱ δύω βασιλεῖς ἔμειναν μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν ὁμοῦ, ἐπροσφέρθησαν πρὸς ἀλλήλους μὲ πολλὴν κομψότητα· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀντεπεσκέφθη ὁ Κάρολος τὸν Ἐκλέκτορα εἰς τὴν Λειψίαν· ἀλλ' ἀπὸ τὰ ὑπογεγραμμένα ἄρθρα τῆς εἰρήνης δὲν ἀναίρεσε τίποτε· Μᾶλλον δὲ ἐπέμεινεν, ὅτι δὲν θέλει ἀφήσειν τοὺς Σάξονας πρὶν πληρωθῶσιν ὅλαι αἱ συνθῆκαι.

Μὲ ὅλον ὅτι ἐσπούδασαν νὰ τελειώσουν τὰς μὲ τὸν παρωργισμένον Πέτρον διαπραγματεύσεις, μ' ὅλον τοῦτο ὁ Κάρολος εὕρισκε πάντοτε νέας προφάσεις διὰ νὰ προσμείνῃ ἀκόμη καὶ τὸ ἐφεξῆς θέρος εἰς τὴν Σαξονίαν, καὶ οὕτως οἱ Σβέκοι ἔζησαν ὁλόκληρον ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Σαξονίαν· σκληρὰ πληγή, μ' ὅλον ὅτι ὁ Κάρολος πᾶσαν ἀταξίαν τῶν στρατιωτῶν ἐτιμώρει αὐστηρότατα — ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ τὸν θάνατον *). — Ὅτι δὲ τὴν εἰς τὴν Σαξονίαν διατριβήν του ἐμάκρυνεν ἐπίτηδες ἀπὸ παλαιὰν ἐχθροπάθειαν κατὰ τοῦ Αὐγούστου, δὲν ἐμπορεῖ τις νὰ τὸ ἀρνηθῇ *). Ἐλογαριάσθη, ὅτι ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ἐδαπάνησεν εἰκοσιτρία μιλιόνια φλωρινίων τοῦ Ἐκλεκτοράτου, καὶ 24,000 νεοσυλλέκτους στρατιώτας ἐπαρθέντας βιαίως.

Συνειθίζων ὁ Κάρολος νὰ περιπατῇ καβαλάριος καθ' ἑκάστην ὥρας τινάς, ὑπῆγε μίαν ἡμέραν εἰς τὴν πλησίον Λύκεναν, ὅπου ἔπεσε θανατωμένος ὁ μέγας προπάτωρ του. Εἶπε καὶ τοῦ ἔδειξαν τὸν τόπον, καὶ ἐξεφώνησε μὲ κατάνυξιν: „Ἐγὼ ἐπροσπάθησα νὰ ζήσω ὡς αὐτός, ἴσως μὲ χαρίσῃ ὁ Θεὸς ποτὲ καὶ τοιοῦτον ὡραῖον θάνατον."

Πολλὰ εὐχαριστημένος εἰς τὴν ταπείνωσιν τούτου τοῦ δευτέρου ἐχθροῦ, ἐστοχάζετο τώρα νὰ ἀναχωρήσῃ (22 Αὐγ. 1707) διὰ νὰ ὑπάγῃ ἐναντίον τοῦ τρίτου. Ἡ ἐπιστροφή του ἐγίνετο πάλιν διὰ Γρίμμης καὶ Μίσνης. Εἰς τὸ χωρίον Ὀβεραυΐαν ἐστάθη τὴν 7 Σεπτεμβρίου. Ὁ Κάρολος κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐκβῆκεν ἔφιππος τὸ μεσημέριον μὲ ὀκτὼ ἀκολούθους του νὰ περιέλθῃ, καί, ὡς κατὰ τύχην, εἰς τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς Δρέσδαν. Ἐφαίνετο βυθισμένος εἰς συλλογισμοὺς ἕως οὗ εἷς τοῦ ἔδειξε τοὺς πύργους

*) Ἕνας πυροβόλος, κατηγορούμενος ὑπὸ χωριάτου ὅτι τοῦ ἥρπασε τὸ φαγητόν, εἶπε μὲ τόλμην: „Καὶ τί εἶναι μία ὄρνις; ἡ Μεγαλειότης σας ἐπῆρετε ἀπὸ τὸν τούτου κύριον ὁλόκληρον βασίλειον." Ἴσως ἐκολακεύθη μᾶλλον παρὰ ἐπειράχθη ὁ Κάρολος ἀπὸ τὰ λόγια ταῦτα, διότι εἰς μὲν τὸν χωριάτην ἐχάρισε τινὰ φλωρία, εἰς δὲ τὸν πυροβόλον εἶπεν: „Ἐάν, φίλε μου, ἐπῆρα ἀπὸ τὸν Ἐκλέκτορα τὸ βασίλειόν του, πρέπει νὰ στοχασθῇς, ὅτι δὲν τὸ ἐπῆρα διὰ τὸν ἑαυτόν μου.

*) Ὁ Κάρολος ἦτο ἱκανῶς σκληρὸς νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Στανίσλαον νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τὸν Αὔγουστον τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν του καὶ τὸν Αὔγουστον νὰ συγχαρῇ μὲ ἐκεῖνον. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἐκλέκτορος εἶναι ἡ ἐφεξῆς: „Αὐθέντα καὶ ἀδελφέ μου! Δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐμβῶμεν εἰς χωριστὴν ἐπιστολικὴν κοινωνίαν μὲ τὴν Μεγαλειότητά σας. Διὰ νὰ εὐαρεστήσωμεν ὅμως εἰς τὴν Σβεκικὴν Μεγαλειότητά του, σᾶς συγχαίρομεν διὰ ταύτης τῆς ἐπιστολῆς διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασίν σας, καὶ σᾶς εὐχόμεθα νὰ εὕρητε εἰς τὴν πατρίδα σας ὑπηκόους πιστοτέρους τῶν ὅσους ἀφήκαμεν ἡμεῖς. Ὅλος ὁ κόσμος θέλει γνωρίσειν εὐλόγως, ὅτι διὰ τὰς εὐεργεσίας μας ἀντημείφθημεν μὲ ἀχαριστίαν, καὶ ὅτι οἱ περισσότεροι ὑπήκοοί μας εἶχαν τὸν νοῦν των πάντοτε εἰς τὸν κρημνισμόν μας. Εὐχόμεθα νὰ μὴ σᾶς συμβῶσι τοιαῦται περιστάσεις καὶ σᾶς συνιστῶμεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Παντοδυνάμου."

Δρέσδῃ, τὴν 8 Ἀπριλ. 1707.

τῆς μητροπόλεως: „Ἐ! εἶπεν ὁ Κάρολος, ἐπειδὴ εἴμεθα τόσον σιμὰ, ἂς ἐμβῶμεν νὰ ἴδωμεν τὴν πόλιν! „Ἐκστατικοὶ ἠκολούθουν οἱ ἄλλοι. Εἰς τὴν πόλην εἶπεν ὅτι εἶναι σωματοφύλαξ τοῦ τῆς Σβεκίας βασιλέως, ἀλλ᾿ ἐφέρθη πάραυτα μετὰ τῶν ἐπιλοίπων εἰς τὴν μεγάλην φρουράν. Ἐκεῖ τὸν ἐγνώρισεν ὁ Κόμης Φλεμμίγγιος καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸ παλάτιον. Ὁ Αὔγουστος ἐκστατικὸς ἔδραμε μὲ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα εἰς τὴν σκάλαν πρὸς ὑπάντησίν του, καὶ ἐνηγκαλίσθη τὸν ἀπροσδόκητον φίλον, ὅς τις ἐπεσκέφθη τὴν Ἐκλεκτορικὴν οἰκογένειαν, ἔμεινεν εἰς αὐτὴν ἡμισεῖαν ὥραν, καὶ ἔπειτα περιῆλθεν ἔφιππος τοὺς κυριωτέρους δρόμους τῆς πόλεως, ἐνῷ συνέτρεχεν ἀναρίθμητον πλῆθος τοῦ περιέργου λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἔκπληξις ἐπροξένει βέβαια μυστικὴν τινὰ εὐφροσύνην εἰς τὸν εἰκοσιπενταετῆ ἥρωα. Ὅταν ἦσαν εἰς τὴν πύλην, ἐῤῥήχθησαν τρεῖς φοραῖς τὰ κανόνια τῶν χαρακωμάτων, καὶ μετὰ τοῦτο ὁ Αὔγουστος τὸν ἐσυνώδευσεν ἀκόμη ἥμισυ μίλιον μακρὰν ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ στρατηγοί του, οἵτινες διὰ τὸ νεανικόν του κάμωμα τοῦτο δὲν ἦσαν εἰς μικρὰν φροντίδα, ἐχάρησαν ἐκ καρδίας, ὅταν τὸν ἴδαν οὕτως εὐτυχῶς ἐπιστρέψαντα.

Ἐνῷ διέτριβεν εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ Προτεστάνται τῶν τοῦ αὐτοκράτορος Σιλησιακῶν χωρῶν τὸν ἐπαρακάλεσαν θερμῶς νὰ τοὺς προξενήσῃ ἐλευθέραν χρῆσιν τῆς θρησκείας των. Ἕνας γέρων χωρικὸς τῆς Σιλησίας εἶχε συνωθηθῆν πρὸς αὐτὸν, καὶ δὲν τὸν ἄφινεν, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔδωκε τὴν χεῖρα του περὶ τούτου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Α΄, ὅς τις, ἐνησχολεῖτο καθ᾿ ὑπερβολὴν εἰς τὸν Ἱσπανικὸν πόλεμον, ὑπήκουσε μετὰ χαρᾶς εἰς τὴν μεσιτείαν του, καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς Προτεστάντας τὰς δημευμένας ἐκκλησίας των. Ὅταν μετά τινα καιρὸν ὁ τοῦ Πάπα πρέσβυς τὸν ἔψεγε περὶ τούτου, ἀπεκρίθη, ὅτι ἔπραξεν ὄχι χωρὶς ἱκανοὺς λόγους, καὶ ὅτι ἂν ἦτο ὁ Πάπας τόσον πλησίον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σβεκίας, ὅσον αὐτὸς, ἴσως ἤθελε γείνειν Λουθηρανός.

Ἐπιστρέφων διὰ τῆς Σιλησίας ἐθέρισεν ὁ Κάρολος τοὺς ὡραιοτάτους καρποὺς τῆς εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν μεσιτείαν του. Γονατιστοὶ οἱ πολῖται καὶ οἱ χωριάται ἐφώναξαν πρὸς αὐτὸν τὴν εὐγνωμοσύνην των. Τὴν 17 Σεπτ. ἐπέρασε πάλιν τὸν Ὀδέραν, καὶ πάραυτα ἔδωκεν εἰς τοὺς στρατιώτας του πλησίον Ποσνανίας ἑπτὰ ἑβδομάδων ἡσυχίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ δυστυχὴς Πατκούλιος (τοῦ ὁποίου ἡ παράδοσις φανερόνει τὴν ἀχαρακτήριστον ἀσθένειαν τοῦ Αὐγούστου, καὶ σημειόνει τοὺς λειτουργούς του μὲ ἐντροπὴν) ἐθανατώθη ἀπανθρώπως εἰς Κασιμιρίαν *).

8. Κάρολος ὁ ΙΒ΄ εἰς τὴν Ῥωσίαν.

(1708 — 1709).

Τώρα τελευταῖον ἐστοχάζετο ὁ μέχρι τοῦδε ἀκαταμάχητος Κάρολος νὰ στραφῇ μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του εἰς τὸν τελευταῖον καὶ ἰσχυρότατον ἐχθρόν του, τὸν Ζάρα Πέτρον. Τί κυρίως ἔπρεπε νὰ κάμῃ μὲ τοῦτον καὶ μὲ τὴν τερατώδη ἐπικράτειάν του, δὲν ἤξευρε καὶ αὐτός. Μίαν φορὰν ἐφανέρωσε μυστικῶς πρὸς τὸν πιστόν του φίλον Πίπερον, ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ προκαλέσῃ τὸν Ζάρα εἰς μίαν μονομαχίαν, ἥτις νὰ διακρί-

*) Εἰς τὸ ἐν Ἀλτρανσταδίῳ στρατόπεδον ἐστάθη τρεῖς μῆνας δεμένος μὲ ἁλύσεις ἀπὸ ἕνα πάσσαλον. Τώρα δὲ ἔλεγεν ἡ ἀπόφασις τοῦ πολεμικοῦ κριτηρίου, ὅτι πρέπει νὰ βαλθῇ εἰς τὸν τροχὸν ὡς προδότης τῆς χώρας. Κατὰ δυστυχίαν ἐδιωρίσθη εἰς τὸ φρικτὸν τοῦτο ἔργον ἄνθρωπος μωρότατος, ὅς τις ἔλαβε τροχὸν ἐλαφρὸν καὶ ἀσιδήρωτον. Μετὰ πέντε ἀργοπόρα κτυπήματα εἰς τὰς χεῖρας καὶ εἰς τὰ σκέλη καὶ δύω εἰς τὸ στῆθος, ἐχρειάσθη νὰ λυθῇ ὁ κατάδικος, ἐπειδὴ ἔζη ἀκόμη καὶ νὰ γυρισθῇ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Τὴν κεφαλὴν κόψε! τὴν κεφαλήν! ἔκραξε παρακαλῶν, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀναίσθητος ἄνθρωπος ἐβράδυνεν ἀκόμη, εἵρπυσεν ὁ ταλαίπωρος μὲ τὰ θραυσμένα σκέλη του, καὶ ἔβαλε τὴν κεφαλὴν εἰς τὸ ξύλον, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἔπεσε μετὰ τέταρτον κτύπημα.

νῃ τὸ πᾶν διαμιᾶς, καὶ μάλιστα νὰ προγραφῶσιν αἱ συνθῆκαι της ἀκριβῶς, καὶ ἡ ἐκπλήρωσίς των νὰ ἐγγυηθῇ ἀπὸ τὰς ἐξωτερικάς δυνάμεις. Ὁ Κόμης τοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ Πέτρος ἴσως δὲν δέχεται τὴν πρόκλησιν, καὶ ὅλον του τὸν στοχασμὸν θέλει τὸν ἀναδείξειν γελοῖον, καὶ οὕτως ἔμεινε τὸ πρᾶγμα.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1708 ἔτους ἐπέρασε τὸν Οὐϊστούλαν, καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Πέτρος εὑρίσκεται εἰς Γρόδναν, ἐπροχώρησεν ἐκεῖ κατὰ τὸν ψυχρότατον καιρὸν τοῦ ἔτους. Οἱ Πολονικοὶ χωριάται ἦσαν τόσον παρωργισμένοι ἐναντίον τῶν Σβέκων, ὥστε κρυμμένοι εἰς τὰ δάση ἐτουφέκιζαν τοὺς διαβαίνοντας, καὶ ἐκεῖνοι πάλιν ἐκυνήγων τούτους, ὡς ἄγρια θηρία. Ἐὰν κάποτε ἐπίαναν διαμιᾶς ὁλόκληρον στῖφος, ἀνάγκη ἦτο ὁ ἕνας νὰ κρεμᾷ τὸν ἄλλον, καὶ ὁ τελευταῖος τὸν ἑαυτόν του. Αἱ Ῥωσικαὶ ἐμπροσθοφυλακαὶ ἔφευγαν πανταχόθεν, ὅπου ἐφαίνοντο Σβέκοι, καὶ εἰς τὴν Γρόδναν αὐτὴν ἔκαμεν ἡ ἀγγελία τῆς ταχείας ἐλεύσεώς των τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὥστε ὅλος ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς ὠπισθοπόρησε (16 Φεβρ.), καὶ ὁ Πέτρος αὐτὸς ἔσπευσεν εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ὁ πρῶτος κατεδιώχθη ἕως Ῥαδοσκοβιτίου, ὅπου ἐξ ἐλλείψεως σιταρίου καὶ τροφῶν τῶν ἵππων ἠναγκάσθησαν νὰ σταθῶσιν ἑπτὰ ἑβδομάδας. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰουλίου ἔστεκαν οἱ Σβέκοι εἰς τὰ Ῥωσικὰ σύνορα ὄχι μακρὰν τοῦ Βορυσθένους. Ἕλη καὶ πλημμύραι ποταμῶν ἐφαίνοντο ὅτι ἔκαμναν ἀδύνατον τὴν περαιτέρω πρόοδον· ἀλλ' ὁ Κάρολος ἔτρεχε τόσον, ὥστε καὶ ὅπου ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ γεφύρια, ἐπήδα πάντοτε πρῶτος εἰς τὰ νερὰ ἕως τοῦ στήθους διὰ νὰ γίνεται παράδειγμα εἰς τοὺς ἀκολούθους του. Οἱ Ῥῶσοι δὲν ἠδύναντο ποτὲ νὰ πιστεύσουν, ὅτι ἦσαν τῳόντι διαβατοὶ οἱ δρόμοι, τοὺς ὁποίους τῳόντι ἐπέρασαν οἱ Σβέκοι. Τὴν 13 Ἰουλίου ἔφθασαν τελευταῖον τὸν στρατηγὸν Σερεμετέβιον, ὅς τις ἦτο χαρακωμένος πλη-

σίον τῆς πόλεως Ὀλοβεζίνου, καὶ εἶχεν ἔμπροσθέν του τὸν ποταμὸν καὶ ἕλη. Ὁ Κάρολος ἔστησε τὰ στρατεύματά του ἀργὰ τὴν ἑσπέραν εἰς τάξιν μάχης, καὶ τὴν ἄλλην πρωΐαν περὶ τὴν 3 ὥραν ἔδωκε σύνθημα προσβολῆς. Τότε διαμιᾶς ἴδαν οἱ Ῥῶσοι, πρᾶγμα ἀπροσδόκητον καὶ ἀπίστευτον, τὸν βασιλέα τῆς Σβεκίας νὰ πηδήσῃ εἰς τὸν ποταμὸν, καὶ κατόπιν αὐτοῦ στῖφος στρατιωτῶν οἵτινες ἐβάσταζαν εἰς τὴν κεφαλήν των χλαμύδας καὶ τουφέκια· ἔπειτα ὅλους ἐκ τοῦ ποταμοῦ νὰ διέρχωνται τὰ ἕλη, καὶ νὰ ἔρχωνται ἐναντίον τοῦ φοβερωτάτου πυροβολισμοῦ τῶν κανονίων. Ἑπτὰ προσβολαὶ τῶν ἀνδρείων Σβέκων ἀπεκρούσθησαν, καὶ τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔπεσαν νεκροί· ἀλλὰ τελευταῖον ἐστεφάνωσεν ἡ Νίκη τὴν καρτερίαν των, καὶ οἱ Ῥῶσοι ἔφυγαν. Ὁ Κάρολος τοὺς κατεδίωξεν ἕως Μοχιλεβίας, ἡσύχασεν ἐκεῖ ἑβδομάδας τινὰς, καὶ ἔπειτα ἐπέρασε τὸν Βορυσθένην μὲ τὰ ἐπὶ πλοίων γεφύρια. Τώρα ἔστεκεν ἐπάνω Ῥωσικῆς χώρας, πλησίον Σμολενσκίου, ἀλλὰ τόσον ὀλίγον εἶχε κάμειν πρότερον σχέδιον, ὥστε ἠρώτησε τὸν σταθμοδότην του τί ἔπρεπε τώρα νὰ κάμῃ. Αἱ γνῶμαι ἦσαν διῃρημέναι *). Εἰς τὴν ὁδοιπορίαν τῆς Μόσκας προεβλέποντο ἀναρίθμητοι δυσκολίαι, ἀλλὰ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἤθελεν εἰσχωρήσειν ὁ Κάρολος εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ῥωσίας, καὶ μία εὐτυχὴς ἔκβασις ἤθελε τὸν φέρειν διαμιᾶς εἰς τὸ τέλος τῶν ἐπιθυμιῶν του· κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἐδέχθη τὸ πρόβλημα φιλοδόξου τινὸς γέροντος, ὅς τις τὸν ἐθάμβωσε μὲ ματαίας ἐλπίδας, καὶ τὸν ἐπαρακίνησε νὰ λάβῃ δρόμον, ὅς τις τὸν ἀπεμάκρυνε περισσότερον ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς βοηθείας του, καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ καθ' ἑαυτὸ δυσκόλου ἐγχειρήματος ἔκαμεν ἔτι ἀβεβαιοτέραν καὶ ἀμφιβολωτέραν.

Οὗτος ἦτο ὁ ἑβδομηκονταετὴς Ἑτεμὰν (ἡγε-

*) Ῥυΐου Ἱστορία τῆς Σβεκίας Μέρ. Γ', σελ. 497.

μῶν) τῶν Κοσάκων, Μαζέππας, ἄνθρωπος πνευματώδες καὶ θερμουργὸς καὶ εὔγλωττος. Ἦτο οὗτος μέχρι τοῦδε ὑποτελὴς εἰς τὸν Ζάρα, ἐπεθύμει ὅμως τώρα νὰ γείνῃ ἀπεριόριστος κύριος τῆς ἐπικρατείας του Οὐκρανίας, καὶ ἤλπιζεν ὅτι ἐμπορεῖ τοῦτο νὰ κατορθωθῇ διὰ τῆς βοηθείας Καρόλου τοῦ ΙΒ΄. Ἐμπιστευόμενος εἰς τὸ φιλοπόλεμον καὶ εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν προσήλωσιν τῶν Κοσάκων του, ἐστράφη πρότερον εἰς τὸν βασιλέα Στανίσλαον· τώρα δὲ ἐπρόσφερεν εἰς τὸν Κάρολον βοήθειαν 30,000 στρατιωτῶν, καὶ ἀφθόνους τροφὰς διὰ τὰ στρατεύματά του, ἐὰν, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς Μόσκαν, θελήσῃ νὰ κάμῃ τὸν δρόμον διὰ τὴν Οὐκρανίαν, καὶ ἐκεῖ νὰ ἑνωθῇ μαζή του. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐδυσαρέστησεν ὅλους τοὺς συνετούς· ἀλλ' ὅσον ἐπιμονώτερα τὸν ἐπαρακάλει ἐξαιρέτως ὁ Κόμης Πίπερος νὰ μὴ τὸ κάμῃ, τόσον πεισματικώτερα ἐπέμεινεν οὗτος εἰς αὐτό. Ὁ στρατηγὸς Λεβενώπτιος, ὅς τις ἔστεκεν εἰς Λιβονίαν μὲ 15,000 Σβέκων, ἔλαβε προσταγὴν νὰ ἑνωθῇ μὲ αὐτὸν μετὰ τοῦ στρατεύματός του, καὶ νὰ φέρῃ ὅσας ἠδύνατο ζωοτροφίας καὶ ἐνδύματα. Μὲ θαυμασμόν του ἴδεν ὁ Ζὰρ τοὺς Σβέκους ὑπάγοντας εἰς Οὐκρανίαν. Τερατώδη δάση καὶ ἐρημίαι, διὰ τῶν ὁποίων ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀνοίξωσι δρόμους, καὶ ὅπου οὔτε ἀνθρώπους οὔτε τροφὰς εὕρισκαν, ἔκαμναν ἀνυπομόνους τώρα καὶ τοὺς θαῤῥαλεωτάτους, καὶ παρεκτὸς τοῦ Καρόλου κἀνεὶς δὲν ἦτο ἴσως εἰς τὸ στράτευμα, ὅστις δὲν ἐπεθύμει ἐκ καρδίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του. Δὲν ἐγνώριζαν τοὺς τόπους· οἱ δρόμοι ἐγίνοντο πάντοτε ἀηδέστεροι. Ἄνθρωποι καὶ κτήνη ἐφθείροντο ἀπὸ τὸ τεράστιον βάρος, καὶ πλῆθος κανονίων ἔμεινε κολλημένον εἰς τὴν λάσπην. Αἱ παντοτειναὶ ὑγρασίαι καὶ τὰ ἐξεσχισμένα ἐνδύματα τῶν στρατιωτῶν ἐγέννησαν διαῤῥοίας καὶ ἄλλας ἀῤῥωστίας, καὶ δὲν ἐφαίνοντο πουποτε οὔτε ὁ Λεβενώπτιος

οὔτε ὁ Μαζέππας. Τελευταῖον, τὴν 23 Ὀκτ. ἐφάνη ὁ πρῶτος, ἀλλ' ἐκ τῶν 15,000 μόλις εἶχεν 6000 στρατιώτας, καὶ ἀπὸ χίλια ἁμάξια, τὰ ὁποῖα ἤθελε νὰ φέρῃ εἰς τὸν βασιλέα, δὲν εἶχεν οὐδὲ ἕν. Στρατὸς Ῥωσικὸς πολὺ μεγαλήτερος τὸν ἐπαραμόνευεν, εὐθὺς ἀφοῦ διέβη τὸν Βορυσθένην, τὸν ἐκτύπησεν ἑξάκις εἰς τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἀφοῦ ἀξίως τοῦ ὀνόματός του ἀντεπάλαισε μὲ θαυμαστὴν ἀνδρίαν, ἠναγκάσθη νὰ καύσῃ ὅλα τὰ σκεύη του, καὶ μόνον μὲ δεκαεπτὰ κανόνια νὰ πορευθῇ εἰς τὸ μέγα στράτευμα.

Ὁ Μαζέππας ἐφάνη μὲ ὄχι καλητέρας περιστάσεις. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ τῶν 30,000 Κοσάκων, τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθη, ἔφερε μόνον 5000 καὶ οὔτε τροφὰς οὔτε ἀργύριον. Ἡ τρομερὰ ἀγγελία, ὅτι ὁ Ζὰρ ἐκστρατεύει μὲ φοβερὰν δύναμιν, ἔκαμεν ὅλα τὰ δοκίμιά του ἀτελεσφόρητα τοῦ νὰ ἐπαναστατήσῃ τὸν λαόν. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Καρόλου ὡμίλουν μὲ θυμὸν περὶ τοῦ Μαζέππα, δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτὸν, ὅς τις πάντοτε ἤθελε νὰ βεβαιόνῃ τὴν γνώμην του, καὶ ἔδειχνε πάντοτε φιλοφροσύνην εἰς τὸν Μαζέππαν. Ἔσκεκαν τώρα πλησίον Νοβογαρδίας Σεβηριακῆς παρὰ τὸν ποταμὸν Δέσναν, καὶ ἀπεκεῖ ἐκίνησαν τὴν 15 Νοεμβ. (1708) διὰ νὰ ὁδοιπορήσουν εἰς τὰ ἐνδοτέρω τῆς Οὐκρανίας. Μὲ ἀκαταπαύστους ἐνοχλήσεις τῶν Ῥώσων, τῶν ὁποίων τὰ στίφη ἔτρεχαν πάντοτε κατὰ πλευρὰν τῶν Σβέκων, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀλίγον ἔλειψε νὰ πιασθῇ καὶ ὁ βασιλεὺς, ἔφθασαν τὴν 22 Νοεμβ. εἰς Βατυρίναν, μητρόπολιν τοῦ Μαζέππα. Ἀντ' αὐτῆς δὲν εὕρηκαν ἄλλο εἰμὴ σωρὸν στάκτης. Ὁ Ῥωσικὸς Πρίγκιψ Μενσικόβιος ἦτο ἐκεῖ πέντε ἡμέρας ἀρχήτερα, τοῦ Ἑτεμάνου ἡ εἰκὼν ἐκρεμάσθη εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, καὶ ἐκλέχθη ἄλλος Ἑτεμάνος. Τώρα ἐνέσκηψε τὸ τεράστιον κρύος, τὸ ὁποῖον ἔκαμε περίφημον τὸν χειμῶ-

να τοῦ $170\frac{8}{9}$. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐκίνησεν ὁ Κάρολος, ὅςτις δὲν εἶχε τίποτε διὰ νὰ ζήσῃ, μὲ τὸ δριμύτατον ψῦχος, καὶ ὡδοιπόρει ἐπάνω χιόνος καὶ πάγου εἰς Ἀβιάζιον καὶ Βιπρέκιον. Οἱ ἱππεῖς ἐξεπέζευαν, ἂν ἤθελαν νὰ μὴ παγώσωσι. Τὸ πεζικὸν ἔτρεχαν ἀδιάκοπον δρόμον. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐξεπάγωσαν χιλιάδες τινὲς χειρῶν καὶ ποδῶν, καὶ εἰς τοὺς δρόμους εὑρίσκοντο καθημερινῶς παγωμένοι. Καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἀνάγκη ἦτο νὰ κτυπῶνται καὶ μὲ τὸν ἐχθρόν. Ἀπὸ τὸν πάγον τῶν χαρακωμάτων τοῦ Βιπρεκίου ἐπυροβολοῦντο σφαῖραι, καὶ ἐσκότοναν τοὺς ἐντεῦθεν ἱσταμένους Σβέκους. Ἡ κυρίευσις ταύτου τοῦ τόπου ἐδαπάνησε περίπου 1500 στρατιωτῶν, ἐπίσημος ζημία τώρα, ὁπότε ὅλον τὸ στράτευμα μόλις ἠριθμεῖτο 28,000, καὶ ἔστεκεν εἰς ἐχθρικὴν χώραν καὶ περικυκλωμένον ἀπ' ἐχθρούς. Ἦτο μ' ὅλον τοῦτο καιρὸς νὰ σωθῶσι καὶ νὰ στραφῶσιν εἰς τὴν Πολονίαν, καὶ ἐνόρκιζεν ὁ Πίπερος καὶ ὁ Μαζέππας τὸν βασιλέα νὰ τὸ κάμῃ, ἀλλὰ τοῦ Καρόλου ἡ ἀλύγιστος πεισμονὴ δὲν ἐδέχετο συμβουλήν· ἤθελε κάλλιον νὰ πάθῃ τὰ πάνδεινα παρὰ νὰ πράξῃ τι ὅμοιον φόβου ἢ μετανοίας. Εἰς τὰ ἔμπροσθεν λοιπὸν ἦτο ἡ σπουδή του, καὶ πρῶτον ἔπρεπε (ὡς ἔκρινεν αὐτὸς) νὰ διώξῃ τοὺς Ῥώσους ἀπὸ τὴν Οὐκρανίαν, καὶ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν μητρόπολιν Πουλταύαν, ἔπειτα δὲ ἐμπορεῖ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἤθελεν.

Καθ' ἑκάστην ἐγίνετο ἡ ἐκστρατεία δυσκολωτέρα. Εἰς τὸ σκληρὸν ψῦχος ἠκολούθησεν ὑγράτις δρόσος, ἥτις ἔκαμνε τοὺς δρόμους ἀδρόμους, καὶ ἐμεγάλυνε τὰ ῥυάκια εἰς ποταμούς. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐτόλμησεν ὁ Κάρολος νὰ διαβῇ μίαν ἑσπέραν πλημμυρημένον τινὰ χάνδακα. Τότε ὠλίσθησαν κάτω πολλοὶ ἵπποι καὶ ἄνθρωποι, καὶ πολλὰ ἁμάξια ἐβυθίσθησαν, καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ διαπεράσωσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ τὰ καύσωσιν. Αἱ φωναὶ καὶ αἱ κραυ-

γαὶ τῶν δυστυχῶν εἰς τὸ σκότος ἦσαν φοβεραί. Καὶ δι' ὅλας ταύτας τὰς κακοπαθείας δὲν ἦτο καμμία ἀνάπαυσις, ἐπειδὴ πουποτε δὲν εὑρίσκετο οἶκος· ὅλα τὰ πέριξ τὰ εἶχαν καυμένα οἱ Ῥῶσοι. Μαῦρον ψωμίον ἀπὸ βρίζαν καὶ κριθάριον ἦτο ἡ τροφή των. Ἕνας στρατιώτης ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα κομμάτιον ἐκ τούτου· οὗτος δὲ τὸ ἔφαγεν ὅλον, καὶ εἶπε μὲ τὴν συνειθισμένην του ἡσυχίαν: Δὲν εἶναι καλόν, ἐμπορεῖ τις ὅμως νὰ τὸ φάγῃ."

Πλησίον τῆς Πουλταύας ἐπρομήθευσεν ὁ Μαζέππας καλητέραν τροφὴν ἀπὸ τοὺς φιλους του Κοσάκους. Ἡ πόλις ὅμως ἦτο ὀχυρά, καὶ εἶχε Ῥωσικὴν φρουρὰν 8000 στρατιωτῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου 1709 ἐπρόσταξεν ὁ Κάρολος νὰ τὴν κυριεύσουν ἐξ ἐφόδου, ἀλλ' εἰς μάτην. Μετὰ τοῦτο ἤρχισε πολιορκίαν, ἀλλ' ἔλειπαν ἄνθρωποι νὰ φυλάξουν ὅλας τὰς προσόδους, καὶ μόνον δεκαοκτὼ κανόνια εἶχεν ὑπόλοιπα. Οἱ Ῥῶσοι ἐπροχώρησαν, καὶ ἐνεδυνάμωσαν τὸ φρούριον. Σβεκικὸν δὲ στῖφος, τὸ ὁποῖον ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ἐκτυπήθη. Τώρα τελευταῖον ἐφανερώθη ἡ πολὺν καιρὸν καταπιεζομένη ἀνυπομονησία τῶν Σβέκων. Οἱ Τοβάρσοι καὶ Βλάχοι, ἐξαίρετα βοηθητικὰ στρατεύματα, ἐλειποτάκτησαν καὶ ηὐτομόλησαν εἰς τὸν ἐχθρόν. Καθημερινῶς ἐκτύπουν οἱ Ῥῶσοι, καὶ εἰς μίαν ἐκ τῶν προσβολῶν τούτων (27 Ἰουν. 1709) ἐτουφεκίσθη καὶ ὁ Κάρολος αὐτὸς εἰς τὸν ἀστράγαλον τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τόσον ἐπικινδύνως, ὥστ' ἐφαίνετο χρειώδης μακρὰ θεραπεία πρὶν δυνηθῇ νὰ φορέσῃ ὑπόδημα. Ὁ Πέτρος, ὅς τις τώρα εὑρίσκετο προσωπικῶς εἰς τὸ στράτευμά του, ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ βασιλέως, καὶ ὥρμησε μὲ 65,000 Ῥώσων. Ἡ μάχη ἦτο ἀναπόφευκτος, καὶ ἔγεινε διακριτική. Ὁ Ῥενσκιόλδιος ἐκυβέρνα τοὺς Σβέκους, καὶ ὁ Κάρολος περιεφέρετο εἰς φορεῖον μὲ

δύω ἵππους διὰ νὰ βλέπῃ τὸ γινόμενον. Ἐντὸς δύω ὡρῶν ἔγεινεν ὁ μηδέποτε νικηθεὶς ἥρως, ὁ τρόμος τριῶν ἰσχυρῶν βασιλέων, πτωχότατος φυγὰς, καὶ πάραυτα ἠφανίσθη ἐξ ὁλοκλήρου στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀξιοθαύμαστον διὰ τὰ ἔργα καὶ διὰ τὰ πάθη του. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ κάμῃ ὅλη ἡ ἀνδρία πρὸς τοιοῦτον ἀσύγκριτον πλῆθος; Ὑπὲρ τὰς 9000 Σβέκων καὶ Κοσάκων ἐφονεύθησαν. Ὁ ἐμπροσθινὸς ἵππος τοῦ φορείου τοῦ Καρόλου ἐτουφεκίσθη, καὶ τὸ ἐβάσταζαν ἔπειτα οἱ σωματοφύλακές του, ἀλλὰ βόλιον κανονίου ἐσύντριψε τὸν ῥυμὸν τοῦ φορείου. Καὶ ἀπὸ τοῦ Πέτρου ὅμως τὸν πῖλον ἐπέρασε βόλιον, καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἔνδυμά του. Τελευταῖον ἔγεινεν ἡ σύγχυσις γενική. Ὁ Ῥενσκιόλδιος αὐτὸς μετὰ τοῦ τιμίου Πιπέρου καὶ ἑνὸς Πρίγκιπος Βυρτεμβέργης ἐπιάσθησαν αἰχμάλωτοι· ὅλα τὰ σκεύη, καὶ τὸ πλούσιον κιβώτιον — ἑπτὰ μιλιονίων Σαξονικῶν θαλήρων — ἐκυριεύθησαν. Τίποτε δὲν ἔμεινε πλέον νὰ σωθῇ. Τὸν βασιλέα ἀνεβίβασαν εἰς ἵππον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἵππος οὗτος ἐτουφεκίσθη ὑποκάτω του. Τοῦ ἔφεραν δεύτερον, καὶ τελευταῖον τὸν ἔβαλαν εἰς ἅμαξαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔφυγε πρὸς τὸν Βορυσθένην. Ὁ στρατηγὸς Λεβενώπτιος ἐσυνάθροισε τὰ λείψανα τῶν φυγάδων Σβέκων, 16,000 περίπου τὸν ἀριθμὸν, κατεπλακώθη ὅμως ἀπὸ τὸν Μενσικόβιον μὲ ἄλλους τόσους Ῥώσους· καὶ ἐπειδὴ οὗτος, καὶ ἐὰν ἐνίκα, ἤθελε χαθῆν δι' ἔλλειψιν ζωοτροφίας, ἐπαραδόθη εἰς τὸν ἐχθρὸν μὲ τὴν συνθήκην, ὅτι ὅλος ὁ στρατὸς θέλει τραφῆν καλῶς καὶ πρεπόντως εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν του, καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην θέλει ἀπολυθῆν δωρεάν. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Πέτρος δὲν ἐφύλαξε ταύτην του τὴν ὑπόσχεσιν. Κἀνεὶς ἐκ τῶν ἀνδρείων τούτων πολεμιστῶν δὲν ἐξαναΐδε τὴν πατρίδα του· διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλην τὴν Ῥωσικὴν ἐπικράτειαν·

πολλοὶ ἀπέθαναν εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Σιβιρίας, ἢ ψωμοζητοῦντες εἰς τοὺς δρόμους.

---

9. Κάρολος ὁ ΙΒ΄ εἰς τὴν Τουρκίαν. (1709 — 1714).

Ἀπὸ τοῦ Βορυσθένους ἔσπευσεν ὁ φυγὰς βασιλεὺς εἰς τὸν Βύγιον, πέντε φοβερῶν ἡμερῶν δρόμον, ἐπειδὴ ἐγίνετο δι' ἀκατοικήτων ἐρήμων εἰς καυσώδη θερινὴν ζέστην, χωρὶς δροσερόν τι ποτὸν, καὶ ἐπ' ἀληθείας χωρὶς ἓν κομμάτιον ψωμίου, ἐπειδὴ ὅλαι αἱ ζωοτροφίαι εἶχαν ἐκλείψειν. Ἐτουφέκιζαν μὲν οἱ συνοδευταὶ τοῦ βασιλέως πολλὰ περδίκια καὶ ἄγρια πρόβατα καὶ τὰ ἐμαγείρευαν ὅπως ἠμπόρουν, ἀλλὰ τί ἦσαν ταῦτα πρὸς τόσον πολλούς; Προσελάμβαναν εἰς τὴν ἀνάγκην των ῥίζας καὶ ἄγρια κεράσια. Τὴν 15 Ἰουλίου ἔφθασαν τελευταῖον εἰς τὸν Βύγιον, τὸ τότε σύνορον τῆς Ῥωσικῆς καὶ Τουρκικῆς ἐπικρατείας. Οἱ Τοῦρκοι ἀπόρησαν ὅταν ἴδαν τόσον πλῆθος ἐνόπλων καβαλαρίων, ἐπειδὴ ἦσαν περίπου χίλιοι ἄνδρες, καὶ ὁ Πασᾶς τῆς Ἀξιάκης ἤθελε νὰ ἐρωτήσῃ πρῶτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἂν τὸν ἐσυγχώρουν νὰ τοὺς ἐμβιβάσῃ. Κατ' εὐτυχίαν ἦτο ὁ Πασᾶς τῆς Βενδέρας φρονιμώτερος ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἔμεινεν ἄδηλος ἡ φήμη τῶν πράξεων Καρόλου τοῦ ΙΒ΄, καὶ τοιουτοτρόπως ἔλαβεν οὗτος ἔπειτα τὴν ἄδειαν τῆς μεταβάσεώς του εἰς καιρὸν ἀναγκαιότατον, ἐπειδὴ ἦσαν ἤδη οἱ διώκοντες Καλμοῦκοι τόσον πλησίον, ὥστε ἐπίασαν ἀκόμη πεντακοσίους Σβέκους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐμβαρκαρισθῶσι γρήγορα δι' ἔλλειψιν πλοιαρίων. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐφάνη ἕνας Ἀγᾶς μὲ ἱκανοὺς Τούρκους καβαλαρίους, ὅστις ἔφερεν εἰς τὸν βασιλέα πολύτιμον σκηνὴν, ζωοτροφίας, ἁμάξια, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναπαύσεως μέσα, καὶ τὸν ἐπροσκάλεσεν ἐντίμως νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς Βέν-

δεραν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθη ὁ Πασᾶς μὲ ἔξοχον τιμὴν (1 Ὀκτωβ.).

Ἦτο εὔκολον εἰς τὸν Κάρολον δι' Οὐγγαρίας καὶ Γερμανίας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἐπικράτειάν του· ἀλλ' ὁ στοχασμὸς, μετὰ μεγάλα ἀνδραγαθήματα, νὰ φανῇ εἰς τοὺς ὑπηκόους του στρατηγὸς χωρὶς στράτευμα, καὶ νὰ διοδεύσῃ τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης μὲ ἐπονείδιστον σμικρυσμὸν, ἐνῷ ἀρχήτερα ἐφάνη εἰς τὴν κορυφὴν στρατεύματος ἐκπλήττοντος ὅλον τὸν κόσμον, τοῦ ἦτο ἀνυπόφορος. Εἷς μόνος δρόμος τοῦ ἐφαίνετο ὑπόλοιπος νὰ ἐπιστρέψῃ ἐντίμως, δηλαδὴ διὰ τῆς αὐτῆς Ῥωσίας, ὅπου τώρα ἐνικήθη, καὶ μάλιστα εἰς τὴν κορυφὴν Τουρκικοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον ἤθελε διδάξειν αὐτὸς νὰ νικᾷ, καὶ τὸ ὁποῖον ἤθελε μαρτυρήσειν περὶ αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι μέγας ἀνὴρ ἐξεύρει νὰ μεταβάλλῃ καὶ τὴν δυστυχίαν του εἰς εὐτυχίαν.

Μὲ τὴν συνήθη του ἐπιμονὴν ἐξακολουθῶν τὸ μυθιστορικὸν τοῦτο σχέδιον, ἔγραφεν ἀπὸ Βενδέρας πρὸς τὸν Σουλτὰν Ἀχμὲτ τὸν Γ', τοῦ ἐδιηγήθη συντόμως τὴν δυστυχίαν του, τοῦ ἔδειξε τὸν κίνδυνον τοῦ Τουρκικοῦ βασιλείου, ἐὰν ἡ Ῥωσία δὲν ταπεινωθῇ μὲ ἡνωμένην δύναμιν, καὶ τὸν ἐπαρακίνει νὰ κάμῃ μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν, καὶ νὰ κηρύξῃ πάραυτα τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Πέτρου. Ἐμπορεῖ τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν δυσφορίαν του, ὅταν ὁ Ἀχμὲτ τὸν ἀφῆκε χωρὶς ἀπόκρισιν ἥμισυν ἐνιαυτόν. Ἴδεν ὅμως ἀκριβῶς, ὅτι τοῦτο δὲν ἐσυνέβη ἀπὸ καταφρόνησιν, ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος τοῦ ἔστειλε πολύτιμα δῶρα, καὶ καθημερινῶς ἐδιώρισε νὰ τοῦ δίδωνται πεντακόσια θάληρα καὶ πολλὰ προϊόντα τῆς γῆς, διὰ νὰ ζῇ ὡς βασιλεὺς, καθὼς ἔπειτα τοῦ ἔγραφεν εἰς ἀπόκρισιν. Ἀλλὰ περὶ τοῦ προβληθέντος πολέμου περιεῖχεν ἡ ἀπόκρισις τόσον ἀπροσδιόριστα πράγματα, ὥστε καθεὶς ἄλλος, παρεκτὸς τοῦ ἀκάμπτου Καρόλου, ἤθελε παραιτήσειν πάραυτα τὰς ἐλπίδας νὰ κατορθώσῃ ἐδῶ τίποτε. Αὐτὸς ὅμως ἔστειλε τὸν Πολονικὸν Κόμητα Πονιατόσκιον, τὸν πατέρα τοῦ μετέπειτα βασιλέως τῆς Πολονίας, ὡς μυστικόν του πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· καὶ οὗτος ὁ καθ' ὑπερβολὴν γλυκὺς, ἐπιτήδειος καὶ τολμηρὸς ἀνὴρ, ἤρχισεν εἰς τὸ Σεράϊον σειρὰν εὐφυεστάτων μηχανουργιῶν. Μὲ πανουργίαν καὶ δωροδοκίαν ἐπροχώρησε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μητέρα τοῦ Σουλτάνου, καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὴν γνώμην του. Ἰουδαῖοι καὶ εὐνοῦχοι, γυναῖκες καὶ ἰμάμιδες ἠγωνίζοντο ὑπὲρ αὐτοῦ. Διὰ μυστικῶν δρόμων ἐνήργησε νὰ ἐξορισθῶσι δύω ἐπίτροποι τῆς βασιλείας, εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, οἱ ὁποῖοι δὲν συνέπραττον εἰς τὴν γνώμην τοῦ Καρόλου. Μὲ ὅλα ταῦτα κατετρώγετο ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὴν ἀνυπομονησίαν, μ' ὅλον ὅτι ἔδειχνεν εἰς τοὺς συντρόφους του ἱλαρώτατον πρόσωπον. Ὁ Πασᾶς τῆς Βενδέρας ἐδιώρισε καὶ τοῦ ἔστρωσαν ὡραῖον οἶκον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Κάρολος ἤθελεν ἐξ ἅπαντος ὡς βασιλεὺς νὰ ἔχῃ τι ἀσυνήθιστον, καὶ διὰ τοῦτο ἔστησε πρὸ τῆς πόλεως στρατόπεδον, τοῦ ὁποίου αἱ σκηναὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῶν ἀνθρώπων του ἐμεταβάλθησαν κατ' ὀλίγον εἰς στρατιωτικοὺς οἴκους. Ἐπειδὴ δὲ τώρα εὑρέθησαν εἰς αὐτὸν τόσον πολλοὶ Σβέκοι καὶ Πολονοὶ, ὥστε τὸ πλῆθος ὅλων ἀνέβαινεν εἰς 1800 ἀνθρώπους, ἔγεινε τὸ στρατόπεδόν του σχεδὸν πόλις, καὶ ἡ συνοδία του μικρὸν στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἐγύμναζε τῳόντι καθ' ἡμέραν μὲ στρατιωτικὴν αὐστηρότητα. Αἱ καθημεριναὶ τῆς προσευχῆς ὧραι ἐφυλάττοντο καὶ ἐδῶ τακτικῶς πρὸς μεγάλην εὐλάβειαν τῶν ἐκστατικῶν Τούρκων· παρεκτὸς τούτου ἔπαιζε τὸ ζατρίκιον, ἢ ἀνεγίνωσκεν, καὶ ἐκαβαλίκευε καθ' ἡμέραν τρεῖς ἵππους ἕως οὗ τοὺς ἐκαταπόνει. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ πᾶσαν συμπάθειαν — τὸ λυπηρότατον αἴσθημα, ἀφ' ὅσα ἐμπορεῖ τις νὰ προξένῃ εἰς ἄνδρα —

ἐπροσπάθει νὰ δείχνῃ τώρα τὸν βασιλέα μὲ ἀπαραδειγμάτιστον καταφρόνησιν τοῦ ἀργυρίου. Ἐχάριζε μεγάλας ποσότητας, τὰς ὁποίας ἠναγκάζετο νὰ δανείζεται μὲ πολὺν κόπον, ὡς παραμικρὰ πράγματα, εἰς τοὺς Γιανιτσάρους καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους του, καὶ ἐδιώριζε τοὺς φίλους του νὰ ζοῦν μὲ ἔξοχον πολυτέλειαν, μ᾽ ὅλον ὅτι αὐτὸς δὲν μετέβαλλε τὴν ἁπλῆν δίαιτάν του. Ἐσυνείθισεν ἅπαξ, καὶ δὲν ἤθελεν εἰς καμμίαν περίστασιν νὰ χάσῃ τὴν χαρὰν εἰς τὸ νὰ κάμνῃ ἐκστατικὸν τὸν κοινὸν κόσμον μὲ τὸ ξενήκουστον τῆς φύσεώς του.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἡ δυστυχία τοῦ Καρόλου εἶχε διεγείρειν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην συλλογισμὸν καὶ ἔλεον, εἰς δὲ τοὺς ἐχθρούς του ὁλοκάρδιον εὐφροσύνην. Ὁ Πέτρος ἐστράφη παραυτα μὲ τοὺς Ρώσους του εἰς τὴν Πολονίαν, ἐδίωξεν εὐκόλως τὸν Στανίσλαον εἰς τὴν Σβεκίαν, καὶ ἔκαμε τὴν 7 Ὀκτωβ. εἰς Θόρουνον μὲ Αὔγουστον τὸν Β΄ συνέλευσιν, ἥτις παραυτα ἀνενέωσε τὴν μετ᾽ αὐτοῦ κοπεῖσαν συμμαχίαν, καὶ διὰ Δηλώσεως ἐκήρυξε τὴν ἐν Ἀλτρανσταδίῳ εἰρήνην ἠναγκασμένην, καὶ ἑπομένως ἄκυρον καὶ μηδαμινὴν, καὶ παραυτα μὲ ἔνοπλον χεῖρα ἐκυρίευσε πάλιν τὸ βασίλειόν του, ὁπότε ἐπληρώθησαν κακῶς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Στανισλάου. Τὴν 28 Ὀκτωβ. ἐκήρυξεν ἡ Δανία τὸν πόλεμον, καὶ μετὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας ἄραξεν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Σκανίας Δανικὸν στράτευμα. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Καρόλου ἐνεφώλευεν ἀκόμη εἰς τοὺς Σβέκους τόσον, ὥστε ἐσηκώθη θεληματικῶς ἐκ τῶν χωρίων στράτευμα 12,000 ἀνδρῶν, οἵτινες ἐπίασαν αὐτοσχεδίως τὰ ὅπλα. Μὲ τούτους ἠνώθησαν 8000 τακτικοῦ, καὶ ὅλοι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Στεμβόκιον. Οὗτος τοὺς ὡδήγησεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χειμῶνος εἰς τὸ Δανικὸν στρατόπεδον πλησίον Ἑλσιγγοβούργου,

ἐκτύπησε τὸν ἐχθρὸν τὴν 28 Φεβρ. 1710, καὶ τὸν ἀπεδίωξεν ἀπὸ τὴν χώραν μὲ ζημίαν μεγάλην.

Ἀλλ᾽ ἀπὸ τὴν Λιβονίαν καὶ Ἐστονίαν δὲν ἔλαβεν ὁ Κάρολος τόσον χαροποιὰς ἀγγελίας. Αἱ ἐπαρχίαι αὗται ἐπλημμυρήθησαν τόσον ἀπὸ τοὺς Ῥώσους, ὥστε αἱ μικραὶ τῶν Σβέκων φρουραὶ ἀδύνατον ἦτο νὰ ἀνθέξωσι πολὺν καιρόν. Τὴν 7 Φεβρουαρ. (1710) παρεδόθη ἡ Ἐλβίγγα, τὸν Μάρτιον τὸ Βιβοῦργον, ἔπειτα ἡ Ῥίγα μετὰ ἐννεάμηνον ἀντίστασιν· τὴν 13 Ἰουλίου τὸ φρούριον Δυνεμούνδα, τὴν 19 Αὐγούστου ὁ λιμὴν Περναυΐα, καὶ τὸν Σεπτέμβριον αἱ ὠχυρωμέναι πόλεις Κεξολμία καὶ Ῥευαλία· εἰς τρόπον ὥστε εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ Πέτρος ἦτο κύριος τῆς Λιβονίας, Ἐστονίας, Καρηλίας, καὶ μέρους τῆς Φιννίας, ὅλα ὁμοῦ ὑπὲρ τὰ 1000 τετραγωνικὰ μίλια χώρας.

Τοῦ Καρόλου ἡ ἀνυπομονησία ηὔξανε καθ᾽ ἑκάστην. Τελευταῖον τὸν Νοεμβρ. (1710), ἔφθασε παρηγορητικὴ ἀγγελία ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πονιατόσκιος, μετὰ τὸν κρημνισμὸν δύω μεγάλων Βεζυρῶν, ἐκατώρθωσε νὰ εἶναι ὁ τρίτος συνεργὸς τοῦ κατὰ τῆς Ῥωσίας πολέμου, καὶ τὴν 21 Νοεμβρίου ἐφανερώθη τῳόντι ἡ τοῦ πολέμου κήρυξις. Αἱ ἑτοιμασίαι ἐγίνοντο μὲ σφοδρότητα. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος 1711 ἐκινήθη ὁ στρατός· ὁ μέγας Βεζύρης, Βαλτατσῆ Μωάμεθ, ἦτο ἀρχιστράτηγος. Ἐναντίον του ἐστράτευε μεγάλη δύναμις Ῥωσικὴ στρατηγουμένη ἀπὸ τὸν Σερεμετέβιον, ἀλλὰ συνοδευομένη ἐνταυτῷ καὶ ἀπὸ τὸν Πέτρον καὶ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίναν *). Ὅλα συνέδραμαν πρὸς ὄφελος τῶν Τούρκων. Οἱ Ῥῶσοι εἶχαν ἐμπιστευθῆν εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Αὐθεντῶν τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας, οἵτινες κρυφίως τοὺς εἶχαν ὑποσχεθῆν, ὅτι θέλουν

*) Περὶ τῆς ἐπιστήμου ταύτης γυναικὸς ἴδε κατὰ πλάτος κατωτέρω (Γ΄, ἀριθ. 2).

ἀποστατήσειν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν, ὅταν φανῶσιν οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν ἐπικράτειάν των. Ἀλλ' ὅταν οὗτοι ἐμβῆκαν ἀληθῶς εἰς Ἰάσιον (30 Ἰουν. 1711), ὁ ἀπὸ τοὺς Τούρκους φόβος ἦτο τόσον μέγας, ὥστε ἐλησμονήθη παντάπασιν ἡ ἀποστασία. Οὐδὲ ζωοτροφίας ἠδύναντο νὰ λάβωσιν οἱ Ῥῶσοι, καὶ ὅταν ἐπανέστρεψαν εἰς τὸν Προῦθον, περιεκυκλώθησαν εἰς τὸ χωρίον Φαλξῖνον ἀπὸ τοὺς πολυαρίθμους Τούρκους τόσον, ὥστε ὅλον τὸ στράτευμα ἐκινδύνευε νὰ λιμοκτονηθῇ. Οἱ πρώτιστοι στρατηγοὶ τοῦ Πέτρου δὲν ἠδύναντο νὰ κρύψωσι τὴν δυστυχῆ ταύτην θέσιν. Ὁ Πέτρος αὐτὸς εἶπε: „Τώρα εἶμαι ἐγὼ πολὺ χειρότερα παρὰ ὁ ἀδελφός μου Κάρολος εἰς τὴν Πουλταύαν.“ Ἡ ἀπελπισία του ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἐκλείσθη εἰς τὴν σκηνήν του καὶ δὲν ἐδέχετο κανένα.

Γυναικεία κεφαλὴ ἐπενόησε τὸ μέσον τῆς σωτηρίας του. Ἡ πιστή του Κατίγκα (Αἰκατερίνα) ἔδωκεν ὅλα τὰ ἀδαμαντικά της καὶ ἐπαρακίνησε πολλοὺς ἀξιωματικοὺς πλουσίους νὰ προσθέσωσι καὶ τὰ ἰδικά των, διὰ νὰ παρασκευάσῃ ἐκ τούτων γοητείαν τινὰ διὰ τὸν μέγαν Βιζύρην καὶ διὰ τὸν ὑπασπιστήν του, ἥτις ἔμελλε νὰ ἀνοίξῃ εἰς τὰς καρδίας καὶ τῶν δύω εἴσοδον ἐπιστολῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἐζητεῖτο ἡ εἰρήνη. Ἡ ἐπιστολὴ ἐσυντάχθη, καὶ διὰ φρονίμου ἀξιωματικοῦ ἐστάλθη εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον. Τῶν πολυτίμων λίθων ἡ θαμβωτικὴ δύναμις ἐνήργησε ταχέως· ὁ μέγας Βιζύρης ἔστερξε πάραυτα ἐξάωρον ἀνακωχὴν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἤθελε νὰ ἀκούσῃ τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης. Μετὰ τοῦτο ἐστάλθησαν εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον ὁ ὑποκαγκελλάριος Σαπιρόβιος καὶ ὁ στρατηγὸς Σερεμετέβιος μὲ πληρεξουσιότητα. Ὁ Πονιατόσκιος, ὅστις ἐσυνώδευε τὸν μέγαν Βιζύρην, τὸν ἠρέθισε νὰ ζητήσῃ τὰ αἴσχιστα; καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων νὰ παραδοθῇ ὅλος ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τοῦτο ἀπέρριψαν οἱ Ῥῶσοι ἐξ ὁλοκλήρου. Κατὰ τύχην δὲν διϊσχυρίσθη πολὺ εἰς τοῦτο οὐδὲ ὁ Βιζύρης, ἀλλ' εὐχαριστήθη μὲ πολὺ μικροτέρας θυσίας, ὅ,τι καὶ ἂν ἔλεγεν ὁ Πονιατόσκιος. Οὕτω πρὸς μεγάλην λύπην τοῦ δευτέρου εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἐκλείσθη ἡ εἰρήνη (23 Ἰουλ.), ἥτις μόλις ἦτο ἀξία τῆς γενομένης πολεμικῆς δαπάνης. Ὁ Ζὰρ ἔδωκεν ὀπίσω τὸ Ἀζόφιον, ἐκρήμνισε τὰ ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν συνόρων φρούριά του, καὶ ἐπαρακάλεσε τὸν Σουλτάνον νὰ τὸν συγχωρήσῃ διὰ τὸν „ἄτακτον τρόπον του.“ Ἀντὶ δὲ τούτων τὸν ἐσυγχώρησαν οἱ Τοῦρκοι ὄχι μόνον νὰ ἐπιστρέψῃ ἐλεύθερος καὶ ἀνεμπόδιστος εἰς τὴν Ῥωσίαν, ἀλλὰ τοῦ ἔφεραν αὐτοὶ καὶ πλουσίας ζωοτροφίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστερεῖτο.

Κάρολος ὁ ΙΒ', μαθὼν διὰ τοῦ Πονιατοσκίου τὴν ἀνάγκην τοῦ Ζαρὸς, ἐκαβαλίκευσε ταχέως, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ μὲ χαρὰν βλέπων τὸν ἐχθρόν του, ὡς ἤλπιζεν αἰχμαλωτισμένον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ πόσον ἔχασε τὴν ὄψιν του, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ ἴδε τοὺς Ῥώσους ἀναχωροῦντας μὲ εὐφροσύνην! Ἤθελε πάντῃ μόνος νὰ τοὺς καταδιώξῃ, καὶ νὰ παρακινήσῃ εἰς τοῦτο καὶ τὸν μέγαν Βιζύρην, ἀλλ' εἰς μάτην. Εἰς τὴν μανίαν του ἔσχισε μὲ τὸ κεντρίον τοῦ ὑποδήματος τὸ καφτάνιόν του, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ἐφάνη ὅτι δὲν ἐπαρατήρησεν. Ὁ Πονιατόσκιος ἐκαταλάλησε τὴν εἰρήνην ταύτην καὶ τὴν ἀπιστίαν τοῦ Βαλτατσῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τόσον κακὰ, ὥστε ὁ δεύτερος ἀπεβλήθη καὶ ἐξωρίσθη. Ἀλλὰ μὲ τοῦτο δὲν ἐκατωρθώθη τίποτε ὠφέλιμον.

Ὅταν ὁ Κάρολος, μὲ σιωπὴν καὶ δυσαρέσκειαν, ὑπέστρεψεν εἰς Βένδεραν, εὕρηκε τὸ στρατόπεδόν του ὑποβρύχιον ὅλον εἰς τὰ νερὰ ἀπὸ ἰσχυρὰν πλημμύραν τοῦ Δανάστρεως. Ἐφάνη περὶ τούτου ἀδιάφορος, καὶ μετέβη ὥρας τινὰς μακρὰν εἰς τὴν Βαρνίτσαν. Ἐκεῖ

ἔκτισε δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς φίλους του στερεωτέρους οἴκους· ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔλαβε διαταγὴν ἀπὸ τὸν μέγαν Βιζύρην νὰ ἀναχωρήσῃ διόλου ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλὰ τὴν διαταγὴν δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ μὲ ἄλλον τρόπον εἰμὴ ἐὰν 100 000 Τοῦρκοι τὸν ἔφερναν δορυφορούμενον εἰς τὴν Πολονίαν. Ἠθέλησαν μετὰ τοῦτο νὰ τὸν ἀναγκάσουν μὲ τὴν ἔνδειαν, καὶ τοῦ ἔκοψαν τὸ πλούσιον σιτηρέσιον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐδίδετο μέχρι τοῦδε μὲ τόσην γενναιότητα. Ἀλλ' ὁ Κάρολος ἐκ τούτου δὲν ἔζη πτωχότερα, μ' ὅλον ὅτι ἠναγκάζετο νὰ δανείζεται χρήματα ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους συχνάκις μὲ 50 πρὸς τὰ ἑκατόν. Ἀκόμη ἐπροσπάθησεν ὁ Πονιατόσκιος νὰ παρακινήσῃ τὸν Σουλτάνον εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, πλὴν ματαίως. Οἱ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Ῥωσικοὶ πρέσβεις δὲν ἐφείδοντο ἀργύριον, καὶ τελευταῖον ἐδοκίμασεν ὁ Κάρολος τὴν λύπην, ὅτι διὰ μεσιτείας τῶν Ἄγγλων καὶ Ὀλλανδῶν ἐκλείσθη μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ὀθωμανικῆς αὐλῆς φιλικὴ συνθήκη, τῆς ὁποίας πρῶτον ἄρθρον ἦτο νὰ διωχθῇ ὁ Κάρολος μὲ βίαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν. Μόνον ἡ θρησκευτικότης Ἀχμὲτ τοῦ Γ', ἥτις δὲν ἤθελε τοιαύτην ἀφιλίαν ἐναντίον βασιλέως ζητοῦντος βοήθειαν, ἐπροστάτευσεν ἕως τώρα τόσον εὐγενῶς τὸν Κάρολον· προσέτι δὲν ἐπίστευαν οἱ Τοῦρκοι, ὅτι αὐτὸς ἤθελε κακομεταχειρισθῆν καλωσύνην πάντη ἐλευθέραν. Ἀλλ' ἡ μὲ τὸν Πέτρον εἰρήνη τὸν εἶχε τόσον παροργίσειν, ὥστ' ἐλησμόνησε παντελῶς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας, καὶ ἠδύνατο νὰ χαίρῃ μὲ τὸ νὰ μὴ ἔπραττεν ὅ,τι ἤθελαν οἱ Τοῦρκοι πρὸς πεισμάτων. Εἰς τοῦτο ἐπέμενεν ἀμετάθετος, μ' ὅλον ὅτι τὸ πεῖσμα εἰς τὴν ἀδυναμίαν δὲν ἀναδείχνει μέγαν, ἀλλ' εὐκαταφρόνητον τὸν ἄνθρωπον.

Καὶ πλέον παρὰ ποτὲ ἦτο ἀναγκαία καὶ ὠφελίμη ἡ παρουσία του εἰς τὴν Σβεκίαν κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος (1712). Ἡ Δανία, Ῥωσία καὶ Σαξονία ἐκυρίευσαν

ὅλας τὰς εἰς τὴν Γερμανίαν Σβεκικὰς χώρας, παρεκτὸς τῆς ὀχυρᾶς Στραλσυνδίας, καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Κόμης Στεμβόκιος ἐκτύπησε τοὺς Δάνους τὴν 20 Δεκεμβ. πλησίον Γαδεβούσης, καὶ τὴν 9 Ἰαν. 1713 κατέκαυσεν ἐκ. φιλεκδικίας τὴν πόλιν Ἀλτόναν *), τελευταῖον ὅμως παρεδόθη εἰς τὸ φρούριον Τόνιγγαν, ὅπου τὸν ἠνάγκασαν οἱ σύμμαχοι μὲ τὴν πεῖναν.

Ὅτι δὲ ὁ Κάρολος δὲν ἀνεχώρει ἀκόμη, αἰτία ἦτο βέβαια ἡ ἐλπὶς, ἴσως μεταβληθῇ ἡ πολιτικὴ τῶν Τουρκικῶν ὑπουργῶν, καὶ ἡ ἐλπίς του πολλάκις ἦλθεν ἐγγὺς τῆς ἐκπληρώσεως. Πέντε ἐπιτρόπους εἶχε κρημνίσειν ὁ Πονιατόσκιος διὰ τῶν μηχανοῤῥαφιῶν του· ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε τὴν παραμικρὰν εἴδησιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης· ἀπῃτεῖτο λοιπὸν τρόπος πῶς νὰ τοῦ τὰ φανερώσωσιν. Ἐὰν μὲ ἀναφορὰν τοῦ τὰ ἀνήγγελλαν, ἐνῷ ὑπήγαινεν εἰς τὸ τσαμίον, ἕνας Βιζύρης ἢ ἀγαπητός του μετέβαλλε παραυτα τὴν γνώμην. Ὁ Κάρολος παρωργισμένος καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ κακὸν πολίτευμα τῆς Τουρκικῆς αὐλῆς, ἐξεδικεῖτο τὰ „σκυλία ταῦτα," καθὼς τοὺς ὠνόμαζε, μὲ τῳόντι σκυλικὰ ἔργα. Διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ μὲ τιμὴν, εἶπε πρὸς τὸν Πασᾶν, ἐχρειάζετο ἥμισυ μιλιόνιον θαλήρων διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ χρέη του. Ὁ Πασᾶς τῆς Βενδέρας ἐνήργησε τῳόντι εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τοῦ ἔστειλεν ὁ Σουλτάνος δῶρον 1200 πουγγείων, ἤγουν 600,000 θαλήρων, ἀλλὰ μὲ τὴν συνθήκην, νὰ μὴ τοῦ δοθῇ τὰ ἀργύριον πρὶν ἀναχωρήσῃ πραγματικῶς. Παρεκτὸς τούτου ὁ Πασᾶς καὶ ὁ Ταταρχάνης ἔμελλαν νὰ τὸν συνοδεύσουν μὲ δυνατὴν φρουρὰν διὰ τῆς Πολωνίας.

Τί πλέον ἠδύνατο νὰ κάμῃ ὁ Σουλτάνος; Ἀλλ' ἡ ἐναντία τύχη τόσον ἐσκλήρυνε τὴν καρδίαν τοῦ Καρόλου, ὥστε ἡ ἰδιοῤῥυθμία του μετέβη τώρα εἰς

*) Πάλιν ἐκδικούμενος ὁ Πέτρος ἔκαυσε τὰς τότε Σβεκικὰς πόλεις Γάρσταν καὶ Βολγαστίαν.

ἀχρειότητα. Ὁ Βαρὼν Γροθύσιος, ὁ θησαυροφύλαξ του, ἐπῆρε μὲ ἀπάτην τὸ ἀργύριον ἀπὸ τὸν Πασᾶν προφασιζόμενος, ὅτι δὲν δύνανται νὰ πληρωθῶσι τὰ χρέη εἰς τὴν στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεως, καὶ ὅταν ὁ δυστυχὴς Πασᾶς μετά τινας ἡμέρας ἠρώτησε μὲ ἔντιμον τρόπον, πότε ἔχει κατὰ νοῦν νὰ ἀναχωρήσῃ ἡ Μεγαλειότης του; ἔλαβε τὴν ἀπροσδόκητον ἀπόκρισιν, ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ γείνῃ τόσον γρήγορα, ἐπειδὴ χρειάζεται ἀκόμη πουγγεῖα χίλια. Ἄφωνος καὶ ὡς ἀπὸ κεραυνὸν κτυπημένος ἔστεκεν ἐκεῖ ὁ δυστυχὴς Πασᾶς· τελευταῖον εἶπε μὲ στεναγμούς: „Θέλω χάσειν τὴν κεφαλήν μου, ἐπειδὴ ἔκαμα εἰς τὴν Μεγαλειότητά του ταύτην τὴν ὑπουργίαν. Σὲ ἔδωκα τὸ ἀργύριον ἐναντίον τῆς ῥητῆς προσταγῆς τοῦ αὐθέντου μου." Ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ τὸν καταπραΰνῃ καὶ τοῦ ὑπόσχεθη, ὅτι θέλει τὸν ἀθωώσειν εἰς τὸν Σουλτάνον, ἀλλ' ὁ Τοῦρκος ἀπεκρίθη: „Ἔξευρε, ὅτι ὁ αὐθέντης μου δὲν ἀθωόνει ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τιμωρεῖ."

Βέβαιος ὢν, ὅτι θέλει λάβειν ἀποφατικὴν ἀπόκρισιν, καὶ ἑπομένως νὰ λάβῃ ἀφορμὴν ἀναβολῆς — τόσον ἀνυπόφορος ἦτο ὁ στοχασμὸς νὰ ἐπιστρέψῃ χωρὶς στράτευμα — ἐζήτησεν ἐγγράφως ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν αὐλὴν τὰ χίλια πουγγεῖα. Ἀλλὰ τώρα ἔχασεν ὁ Σουλτάνος τὴν ὑπομονήν του· συνεκάλεσε διβάνιον, καὶ ἠρώτησεν, ἂν ἦτο συγχωρημένον νὰ διώξῃ εὐσυνειδήτως τὸν ξένον ἀπὸ τὴν ἐπικράτειάν του. Βουλευταὶ καὶ ἱερεῖς εἶπαν συμφώνως, ὅτι εἶναι δίκαιον. Μετὰ τοῦτο ἐγράφη προσταγὴ πρὸς τὸν Πασᾶν τῆς Βενδέρας καὶ πρὸς τὸν Ταραρχάνην νὰ διώξουν μὲ βίαν τὸν βασιλέα. Τρέμων ἀνήγγειλεν ὁ πρῶτος τὴν προσταγὴν εἰς τὸν βασιλέα, καὶ τὸν ἠρώτησεν, ἂν θέλῃ νὰ ἀναχωρήσῃ ὡς φίλος ἢ ὡς ἐχθρός. „Ὑπάκουσον εἰς τὸν αὐθέντην σου, ἐὰν ἔχῃς καρδίαν, ἐφώναξεν ὁ βασιλεὺς μὲ σπινθηροβόλον βλέμμα, ἀλλὰ

λεῖψε ἀπὸ τὰ ὀμμάτιά μου." Ὁ Πασᾶς ἐκβῆκεν ἔξω, καὶ εἶπεν εἰς τὸν συναντήσαντα αὐτὸν Ὀλσατίας πρέσβυν Φαβρίκιον: „ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, θέλεις ἰδεῖν παράδοξα πράγματα." Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔπαυσαν νὰ δίδωνται καὶ τὰ προϊόντα· οἱ Πολονοὶ καὶ οἱ Κοσάκοι, οἵτινες ἕως τώρα ὑπῆρχαν ἀκόμη περὶ τὸν βασιλέα, ὑπῆγαν εἰς Βένδεραν διὰ παρακινήσεως τῶν Τούρκων, καὶ ὁ Κάρολος ἔμεινε μὲ τοὺς ἀξιωματικούς του καὶ περίπου 1400 Σβέκους. Πάραυτα τοῦ ἔλειψαν ὅλα. Εἴκοσιν ὡραίους ἵππους τῆς Ἀραβίας, τοὺς ὁποίους τοῦ εἶχε χαρίσειν ὁ Σουλτάνος, ἐπρόσταξε καὶ τοὺς ἐτουφάκισαν δι' ἔλλειψιν τροφῆς, καὶ εἶπε μὲ πεῖσμα: „Δὲν χρειάζομαι οὔτε τοὺς ἵππους του οὔτε τὰς ζωοτροφίας του."

Τώρα (Ἰαν. 1713) ἐσυναθροίσθησαν κατ' ὀλίγον ἀναρίθμητα στίφη Τούρκων καὶ Ταταρων ὁλόγυρά του. Ὁ Κάρολος ἦτο ἱκανὰ τρελὸς νὰ ἀποφασίσῃ ἀντίστασιν, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς Σβέκους του νὰ χαρακώσουν στερεὰ τὸ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ κανενὸς φίλου λόγοι δὲν ἐνήργουν τίποτε εἰς αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἦτο ὅμοιος μὲ παράφρονα, ἐπροσπάθησαν ὁ Φαβρίκιος καὶ ὁ Ἰεφέριος, ὁ Ἀγγλικὸς πρέσβυς, ἐξ ἀληθινῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης νὰ παρακινήσουν κάλλιον τοὺς Τούρκους εἰς καλωσύνην. Οἱ Γιανιτσάροι ἐδωροδοκήθησαν νὰ ἀφήσουν ζωοτροφίας νὰ περάσουν εἰς αὐτὸν, καὶ ὁ Πασᾶς καὶ ὁ Χάνης ἐκαταπείσθησαν νὰ ἐρωτήσουν ἀκόμη μίαν φορὰν ῥητῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐὰν ἐσυγχωροῦντο εἰς ὥραν ἀνάγκης νὰ κτυπήσουν καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Ἐπέρασαν ἑβδομάδες τινὲς εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ, ἀλλ' ὁ Κάρολος δὲν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν του, καὶ ἡ ἐπιστρέψασα προσταγὴ τοῦ διβανίου ἔλεγε: νὰ τὸν πιάσουν ζωντανὸν ἢ ἀποθαμμένον. Τοῦτο τοῦ ἀνήγγελλεν ὁ Φαβρίκιος. „Ἡ προσταγὴ εἶναι νοθευμένη," εἶπεν ὁ Κά-

ρολος. Ὁ τίμιος ἀνὴρ ἀναίρεσε τὴν γνώμην του ταύτην, καὶ ἀναχωρῶν εἶπεν: „Ἐὰν ἡ Μεγαλειότης σας δὲν θέλετε νὰ ἀκούσητε ὅ,τι σᾶς προστάζουν φρόνησις, θρησκεία καὶ τιμὴ, ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε ἄλλο νὰ πράξω, εἰμὴ νὰ ἀναχωρήσω.“ Οἱ ἱερεῖς, οἱ στρατηγοὶ ἔπεσαν εἰς τοὺς πόδας του καὶ τὸν ἐπαρακάλουν· εἰς μάτην! ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς μὲ ψυχρότητα τοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους ἐχρεώστουν νὰ προστατεύσωσιν.

Ἐπροχώρησε λοιπὸν ὁλόκληρον στράτευμα μὲ δέκα κανόνια καὶ δύω βομβεῖα ἐναντίον τοῦ μικροῦ στίφους τοῦ Καρόλου. Ἀκόμη μίαν φορὰν ἐπρόσφερεν ὁ Πασᾶς τῆς Βενδέρας τὴν καλωσύνην· ἀλλὰ πάλιν εἰς μάτην! Τὰ κανόνια ἐῤῥήχνοντο, καὶ ἕνας σαλπιγκτὴς ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὴν στέγην. Μὲ στενοχωρίαν ἐπήδησεν ἔξω ὁ Γροθύσιος, ὡμίλησε μὲ τοὺς Γιανιτσάρους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν λάβειν τόσα δῶρα ἀπὸ τὸν Κάρολον, καὶ μὲ τὴν εὐγλωττίαν του τοὺς ἐκατάπεισε νὰ τοῦ ὑποσχεθοῦν, ὅτι ὀπισθοροῦσιν εἰς Βένδεραν, καὶ δὲν γίνονται φονεῖς τοῦ εὐεργέτου των. Ὁ Πασᾶς, ἀμηχανῶν περὶ τούτου, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ὁ Χάνης μόνος μὲ τοὺς Ταταρους του ἐμπορεῖ νὰ πιάσῃ τὸν βασιλέα — τιμὴ, τὴν ὁποίαν δὲν ἤθελε νὰ τοῦ χαρίσῃ — ἐτιμώρησε Γιανιτσάρους τινὰς διὰ τὴν ἀπείθειάν των ταύτην, καὶ ἐκατάπεισε τοὺς λοιποὺς νὰ ὑπάγουν ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὸν βασιλέα, νὰ τοῦ προσφέρουν τὴν ἀσφαλῆ ὁδηγίαν των ἕως Ἀδριανουπόλεως, ὅπου ἐμπορεῖ νὰ ἐξισάσῃ τὰ πράγματά του προσωπικῶς μὲ τὸν Σουλτάνον. Ἡ ἐπίνοια αὕτη τοῦ Πασᾶ ἐπέτυχε θαυμαστῶς τὸν σκοπόν. Ὁ Κάρολος εἰς τὸν θυμόν του δὲν ἠθέλησε νὰ ἴδῃ τοὺς Γιανιτσάρους, ἀλλὰ τοὺς ἐφοβέρισεν, ὅτι θέλει τοὺς κόψειν τὰ γένεια, ἐὰν δὲν ἀναχωρήσουν παραυτα. Δὲν ἐχρειάζετο τίποτε ἄλλο, διὰ νὰ τοὺς ἀναφλέξῃ εἰς θυμόν. „Ὁ σιδηροκέφαλος ἐτρελάθη,“ εἶπαν φεύ-

γοντες εἰς τὸν Φαβρίκιον. Καὶ εὐθὺς ἀφοῦ ἀνεχώρησαν, ἐπρόσταξεν ὁ Πασᾶς νὰ γείνῃ ἡ ἔφοδος κατὰ τοῦ Σβεκικοῦ στρατοπέδου (13 Φεβρ. 1713).

Τὰ κανόνια ἐβρόντων, καὶ εἰς ὀλίγας στιγμὰς ἐκυριεύθησαν τὰ χαρακώματα. Οἱ Σβέκοι παρεδόθησαν εἰς τὴν μεγαλητέραν δύναμιν· μόνον ὁ Κάρολος ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τὸν οἶκον του ἕως τῆς τελευταίας στιγμῆς. Οἱ Γιανιτσάροι ἤθελαν ἀσμένως νὰ μὴ τὸν κτυπήσουν· διὰ τοῦτο καὶ ἐμβῆκεν εὐτυχῶς, μ᾽ ὅλον ὅτι τὸν περιεκύκλονε μέγα πλῆθος. Εὕρηκε δὲ καὶ τὰ οἰκήματά του γεμάτα ἀπὸ Τούρκους. Πεντήκοντα περίπου οἰκέται του ἔστεκαν ἀκόμη ἀνδρείως πλησίον του. Μετὰ τούτων ἐκτύπησεν ἐκείνους μανιωδῶς, ἐσκότωσε πολλοὺς, καὶ ἐκαθάρισεν ἀληθῶς ἐντὸς ὀλίγου ὅλον τὸν οἶκον. Ἔπειτα ἔκλεισε τὰς πύλας, καὶ ἐπυροβόλει ἀπὸ τὰ παράθυρα. Οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες εἶχαν χάσειν πλῆθος ἀνθρώπων, ὄχι μόνον ἐπυροβόλουν εἰς τὸν οἶκον, ἀλλὰ καὶ ἐσφενδόνουν ἀναμμένας ὕλας εἰς τὴν ἀχυρίνην σκεπαστήν του, τὴν ὁποίαν παραυτα ἔβαλαν εἰς λαμπρὰν φλόγα. Ἡ οἰκία καιομένη κατέπιπτε, καὶ ἕνας δορυφόρος ἔδωκε συμβουλὴν νὰ μεταβοῦν μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας εἰς οἶκον ἄλλον στερεώτερον πεντήκοντα βήματα κείμενον μακρὰν τοῦ καιομένου. Τοῦτο ἤρεσε τὸν Κάρολον· ἐσύναξε τοὺς ὀλίγους του στρατιώτας, ἤνοιξε τὴν πύλην, καὶ μὲ μίαν ἐκπυροβόλησιν πιστολῶν ὥρμησαν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ τώρα ἦτο χαμένος. Ἐσκόνδαψε καὶ ἔπεσε καταγῆς, καὶ οἱ Γιανιτσάροι, ὄχι χωρὶς κόπους καὶ πληγὰς, τὸν ἐγύμνωσαν ἀπὸ τὰ ὅπλα. Τὸν ἔφεραν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Πασᾶ τῆς Βενδέρας, ὅστις τὸν ἐδέχθη ἐντιμότατα, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ καθίσῃ, „ἐπειδὴ ἐμπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι ἀποσταμένος.“ Αὐτὸς ὅμως ἔμενεν ὀρθὸς, καὶ μόνον ἐλυπεῖτο, ὅτι ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε τόσον ὀλιγοχρόνιος. Οἱ Γιανιτσάροι τὸν ἐθεώ-

ροῦν ὡς Θεὸν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἰδεῖν ποτὲ τοιαύτην ἀνδρίαν.

Ὁ Πασᾶς τὸν ἔστειλε πρῶτον εἰς Βένδεραν, καὶ ἔπειτα εἰς χωρίον τι πλησίον τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὅταν εὑρίσκετο εἰς τὴν ὁδοιπορίαν, ἐπιάσθη εἰς Ἰάσιον ὁ φίλος του βασιλεὺς Στανίσλαος, ὅς τις ἤρχετο πρὸς αὐτὸν μὲ ὄνομα Σβεκικοῦ Μαϊόρου, ἐφέρθη καὶ αὐτὸς αἰχμάλωτος εἰς Βένδεραν, ὅπου ἔμεινεν ἕνα ἐνιαυτὸν, καὶ μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὸ Δουκάτον τοῦ Βιποντίου. Ὁ Κάρολος ἐν τοσούτῳ ἔκτιζε πάντοτε πύργους εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὁ ἄμετρος θαυμασμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον τὸν ἐδέχετο πανταχοῦ ὁ ὠμὸς λαὸς τῶν Τούρκων, ἐκολάκευε τὴν ὑπερηφάνειάν του. Καὶ ὁ Πονιατόσκιος ἐπροχώρει πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ αὐτοῦ. Γάλλος τις ἐπρόσφερεν εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐνῷ ὑπήγαινεν εἰς τὸ τσαμίον, ἔγγραφον ἀναφορὰν, καὶ ἀπὸ τὰς αἰωνίως ἐμφωλευούσας εἰς τὸ Σεράϊον μηχανουργίας ἀπεβλήθησαν ὁ μέγας Βιζύρης, ὁ Μουφτῆς, ὁ Πασᾶς τῆς Βενδέρας καὶ ὁ Χάνης· οἱ δύω τελευταῖοι ἐξωρίσθησαν εἰς νήσους.

Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον ἔφεραν τὸν Κάρολον εἰς τὸ Διδυμότειχον, καὶ τοῦ ἐδιώρισαν νὰ λαμβάνῃ προϊόντα. καθὼς πρότερον, ὄχι ὅμως καὶ ἀργύριον. Ὁ νέος μέγας Βιζύρης ἤθελε μετὰ χαρᾶς τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον, παρώργισεν ὅμως τὸν βασιλέα μὲ τὸ νὰ ἐτόλμησε νὰ τὸν μηνύσῃ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀπεβλήθη καὶ ἐπνίγη ἀπὸ τὸν Σουλτάνον, καὶ δὲν ἐκινήθη τίποτε.

Μετὰ τὴν ἐν Βαρνίτσῃ διαρπαγὴν τόσον ὀλίγα οἰκιακὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὸν βασιλέα, ὥστε ἐντρέπετο νὰ προσκαλέσῃ κανένα. Ὁ Καγκελλάριος Μύλλερος, ὁ Βαρὼν Γροθύσιος καὶ ὁ χιλίαρχος Δύριγγος εἶχαν μόνον τὴν ἄδειαν νὰ συντρώγωσι μαζή του. Εἶχαν ὀλίγα, ὑπηρετοῦντο μόνοι, καὶ ὁ Καγκελλάριος Μύλλερος ἐφρόντιζε τὰ τοῦ μαγειρείου. Διὰ νὰ μὴ δέχεται ἐπισκέψεις ἐπροσποιήθη ὁ Κάρολος τὸν ἄῤῥωστον, καὶ εἰς δέκα μῆνας δὲν ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸ οἴκημά του. Οὕτω κατεδαπανᾶτο ἡ γιγαντικὴ αὕτη δύναμις, ἀπ' ἔλλειψιν ἀξίων ἀντικειμένων, εἰς σχεδὸν νηπιώδη ἰδιοτροπίαν.

Τὸν εἶχαν σχεδὸν λησμονήσειν τώρα εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ τὸν ἐνόμιζαν ἀποθαμμένον· καὶ ἦτο δὲ τοιοῦτος διὰ τὸν λαόν του καὶ διὰ τὸν κόσμον. Τὸ Σβεκικὸν βουλευτήριον ἐστοχάζετο τώρα νὰ γεμίσῃ τὸν θρόνον, καὶ ἐπαρακάλεσε τὴν ἀδελφήν του Οὐλτίκαν Ἐλεονώραν νὰ ἀναβῇ αὐτὴ εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο αὐτὴ ἔστειλεν εὐλόγως εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ νὰ ἐρωτήσῃ τὸν Κάρολον, καὶ τοῦτο τὸν ἀνέστησε τελευταῖον ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον νάρκωσίν του. Ἔγραψεν εἰς τοὺς βουλευτὰς τοῦ βασιλείου, τοὺς ὁποίους ἐξέλαβεν ὡς ὑπηρέτας προώρους: ἐὰν θέλουν νὰ κυβερνῶσιν αὐτοὶ, θέλει τοὺς στείλειν ἓν ἀπὸ τὰ ὑποδήματά του, ἀπὸ τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ λαμβάνουν προσταγάς. Ἐνταὐτῷ δὲ ἐφανέρωσεν εἰς τὸν μέγαν Βιζύρην τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐπιθυμίαν νὰ ἀναχωρήσῃ τελευταῖον. Εἰς μάτην ἤλπισεν, ὅτι θέλει λάβειν ἀκόμη δῶρον τι χρηματικόν. Ἀλλ' ὅμως ἠθέλησε, μ' ὅλον ὅτι ἦτο εἰς δυστυχῆ κατάστασιν, νὰ φανῇ ἀκόμη μίαν φορὰν ὡς βασιλεὺς, καὶ μὲ φρικτὰς συνθήκας ἐσύναξε τόσον ἀργύριον, ὥστε ὁ Γροθύσιος ἠδυνήθη ἀκόμη μίαν φορὰν μὲ λαμπρότητα ἐκτάκτου Σβεκικοῦ πρέσβεως, ἀκολουθούμενος ἀπὸ ὀγδοήκοντα πολυτελῶς στολισμένα πρόσωπα, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ζητήσῃ ἀποχαιρετιστικὴν ἔντευξιν. Τὴν 1 Ὀκτ. 1714 ἐκίνησε τελευταῖον ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸ Διδυμότειχον μετὰ πενταετῆ, πάντη ἀνωφελῆ διατριβὴν εἰς τὴν Τουρκίαν, συνοδευόμενος πρὸς τιμὴν ἀπὸ πολυάριθμον Τουρκικὴν ἀκολουθίαν. Καθ' ὁδὸν ἔφθασαν πρὸς αὐτὸν

ἄγγελοι τοῦ Σουλτάνου, οἵτινες τοῦ ἔφεραν δῶρα πολύτιμον σκηνὴν χρυσοκέντητον, σπαθίον καὶ μαχαίριον μὲ λαβὰς ἀδαμαντοκολλήτους, ὀκτὼ ὡραίους ἵππους τῆς Ἀραβίας μὲ ἀργυρᾶ χαλινάρια καὶ σκάλας, καὶ ἑξήκοντα ἁμάξια φορτωμένα μὲ παντοδαπὰ ἐδώδιμα. Πέντε ἡμέρας ὑπέφερεν ὁ Κάρολος τὴν μεγαλοπρεπῆ ἀργοπορίαν τῆς Τουρκικῆς προπομπῆς, ἀλλὰ τὴν ἕκτην ἐπρόσταξε τὸ πρωῒ κατὰ τὰς 2 ὥρας νὰ ἑτοιμάσουν τοὺς ἵππους, καὶ οὕτως ἔκαμνε καθ' ἑκάστην πρὸς μέγαν κακοφανισμὸν τῶν ὀκνηρῶν συνοδευτῶν του, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς τὰ Τουρκικὰ σύνορα. Εἰς τὴν Βλαχίαν ἀφῆκε κατόπιν του καὶ τὴν Σβεκικὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἵππευε περαιτέρω ἀγνώριστος μετὰ τῶν χιλιάρχων Δυριγγίου καὶ Ῥοσίου. Ἡμέραν καὶ νύκτα διήρκουν αἱ αὐστηραὶ ἱππασίαι διὰ τόπων πάντη ἀγνώστων. Κἄποτε ἦτο ἀνάγκη νὰ προτρέχῃ ὁδηγὸς μὲ ἀναμμένην δᾷδα. Καθεὶς εἶχε πλησίον του καὶ ἵππον δεύτερον. Ὁ Ῥόσιος ἀπεστάθη κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας καὶ ἔμεινεν ὀπίσω. Ἔπειτα ἀπόστασε καὶ ὁ Δυρίγγιος, ἀλλ' ὁ Κάρολος ἐπρόκρινε νὰ ὁδοιπορήσῃ μόνος παρὰ νὰ τὸν προσμείνῃ. Ἀλλ' ὁ Δυρίγγιος ἐδωροδόκησε τὸν ἔφορον τῆς πόστας, ὥστε εἰς μὲν τὸν βασιλέα ἔδωκεν ἀχρεῖον ἵππον, αὐτὸν δὲ μετὰ τρεῖς ὥρας ἔστειλεν ἐπὶ ἁμάξης ἐζευγμένης μὲ δύω ἀνδρειοτάτους ἵππους. Τὸν ἐπρόφθασε, καθὼς ἐπεθύμει, καὶ ἔκαμαν τώρα ὅλον τὸν ἐπίλοιπον δρόμον μαζὶ, τὴν ἡμέραν ἔφιπποι καὶ τὴν νύκτα εἰς τὸ ἁμάξιον, καὶ πουπότε δὲν ἔμειναν καιρὸν περισσότερον παρὰ ὅσος ἐχρειάζετο εἰς τὸ νὰ ἀπολυθῶσι καὶ νὰ ζευχθῶσιν οἱ ἵπποι. Ἡ ὁδοιπορία ἔγεινε δι' Ἀλβάνου, Πέστης, Βιέννης, Αὐγούστης, Νοριμβέργης, Βαμβέργης, Βιρκεβούργου, Ἀνοβίας, Καστέλου, Βρουνσουΐκου, Γυστροβίου, Λοτίου καὶ Τριβεσέας εἰς Στραλσυνδίαν. Εἰς δεκατέσσαρας ἡμέρας διέδραμαν διακόσια ὀγδοήκοντα Γερμανικὰ μίλια. Τὴν 22 Νοεμβ., μίαν ὥραν τῆς νυκτὸς, ἔφθασαν εἰς τὴν πύλην τῆς Στραλσυνδίας. Ὁ τῆς φρουρᾶς ἀξιωματικὸς ἐδυσκολεύετο νὰ τοὺς συγχωρήσῃ τὴν εἴσοδον· ἐπειδὴ ὅμως ὁ λεγόμενος ταχυδρόμος εὐθὺς ὡμίλησε περὶ κρεμάθρας, τοὺς ἐνεβίβασεν ἐλευθέρως. Μὲ ὅλην τὴν μεγάλην γενειάδα του καὶ τὴν μαύρην φενάκην, ἥτις μετὰ τοῦ κασταν οειδοῦς ἐπανωφορίου του ἀπετέλει τὴν τῆς ὁδοιπορίας του μεταμόρφωσιν, ἐγνωρίσθη παράυτα, καὶ ἐγεμίσθη ἡ πόλις γενικῆς χαρᾶς ἀπὸ πρωΐας. Ἀνάγκη ἦτο νὰ τοῦ κόψουν τὰ ὑποδήματα ἀπὸ τοὺς πόδας. Ἐκ δεκαὲξ ἡμερῶν τώρα πρώτην φορὰν ἐπλαγίασεν εἰς τὴν κλίνην. Ἀπερίγραπτον ἦτο τὸ εὐφρόσυνον πλῆθος εἰς τοὺς δρόμους, ὅταν τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐκβῆκεν ἔφιππος. Πανταχοῦ τὸν ἐχαιρέτουν ἀλαλάζοντες καὶ φωνάζοντες: Ζήτω, καὶ ὅλους τοὺς εὐχαρίστει φιλοφρόνως. Καὶ διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τῶν ἀγαθῶν πολιτῶν τὴν ἄδολον ἀγάπην, ἀπέλυσε τὴν πόλιν ἀπὸ δεκαετῆ φορολογίαν, καὶ ἔκαμεν εὐγενεῖς τοὺς προκρίτους ἐκ τῶν βουλευτῶν. Πιστὸς δὲ ὢν εἰς τὴν θεάρεστον συνήθειάν του δὲν ἔλειψε τὴν ἐρχομένην κυριακὴν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ πρωῒ καὶ τὸ ἑσπέρας.

---

10. Καρόλου τοῦ ΙΒ' αἱ τελευταῖαι πράξεις.

(1715 — 1718).

Ὁ Κάρολος ἦτο, ὡς ἐξεύρομεν, τώρα εἰς τὴν Στραλσυνδίαν, καὶ ἔστεκεν εἰς τὴν θέλησίν του ποῖον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του νὰ πολεμήσῃ πρῶτον. Οὗτοι ἐπληθύνθησαν τώρα κατὰ δύω. Ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσίας Φρειδερῖκος Βιλέλμος Α' (ὅςτις διεδέχθη τὸν πατέρα του Φρειδερῖκον Α' 1713) συμφωνήσας μὲ τὴν Σαξονίαν καὶ Ῥωσίαν εἶχε κυριεύσειν μέγα μέρος

τῆς Σβεκικῆς Πομμερανίας μὲ ὄνομα μεσεγγυήσεως, καὶ ὅταν ὁ Κάρολος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐζήτησεν ὀπίσω τὸ Στετῖνον, ἡνώθη ἡ Προυσία μὲ τοὺς ἐχθρούς του. Προσέτι ἡ Ἀννοβέρα ἠγόρασεν ἀπὸ τοὺς Δάνους τὰ ἀπὸ τῆς Σβεκίας ἀποσπασθέντα Δουκάτα Βρέμαν καὶ Βέρδαν διὰ 877,000 θάληρα, καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου γενομένην συνθήκην τὴν 26 Ἰουνίου 1715 ἐν Κοδανίᾳ ὑπεσχέθη Γεώργιος ὁ Α' (βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἐκλέκτωρ τῆς Ἀννοβέρας) νὰ μεθέξῃ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν κατὰ τῆς Σβεκίας πόλεμον, ὁ δὲ Πέτρος καὶ ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος Α' ἐγγυήθησαν εἰς τὴν Ἀννοβέραν τὰ νέα ἀποκτήματά της.

Τοιαύτη ἰσχυρὰ συμμαχία ἠδύνατο βέβαια νὰ καταφανίσῃ πλούσιον καὶ δυνατὸν βασιλέα· πολὺ πλέον τὸν ἡγεμόνα πτωχῆς χώρας, ἥτις ἐβάσταξε δεκατεσσάρων ἐτῶν πόλεμον καὶ ἔχασε τὰς εἰσοδηματικωτέρας ἐπαρχίας της. Πόθεν νὰ λάβῃ νεαρὰ στρατεύματα, καὶ πόθεν ἀργύριον, ἐνῷ οἱ χρηματικοὶ πόροι τοῦ βασιλείου εὑρίσκοντο εἰς μεγάλην δυστυχίαν; Τοῦ ἔφερε μὲν ἡ τύχη ἄνδρα, ὅς τις εἶχε κατὰ πάντα τὰς ἰδιότητας, ὅσαι ἔλειπαν ἀπ' αὐτὸν, καὶ ὅς τις εἰς τὸ μυστικὸν βουλευτήριον ἦτο ἐπίσης μέγας, ὅσον ὁ Κάρολος εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, τὸν Βαρῶνα Γόρσιον, ἀλλ' ὅμως ἀπῃτεῖτο καιρὸς ἕως οὗ νὰ ἐκτελέσῃ οὗτος τὰ τῳόντι ἐφευρετικώτατα σχέδια τοῦ χρηματισμοῦ.

Δύω Προυσιακοὶ στρατοὶ, ἐνδυναμωμένοι μὲ Δανικὰ, Πολονικὰ καὶ Ἀννοβερικὰ στρατεύματα, ὥρμησαν τὸ καλοκαίριον 1715 εἰς Στραλσυνδίαν καὶ Βισμαρίαν. Εἰς μάτην εἶχαν κυριεύσειν οἱ Σβέκοι τὴν Βολγαστίαν καὶ τὴν νῆσον Ὑσεδομίαν τὴν ἄνοιξιν· τώρα πάλιν ἐξεδιώχθησαν. Ἡ Στραλσυνδία ἐπυροβολήθη ζωηρῶς, καὶ τὴν 15 Νοεμβ. 15,000 Δάνοι, Προῦσοι καὶ Σάξονες, στρατηγούμενοι ἀπὸ τὸν περίφημον Πρίγκιπα Δεσσαυΐας Λεοπόλδον, ἐπέρασαν εἰς

τὴν νῆσον Ῥυγίαν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν εὐτυχῶς βοηθούμενοι ἀπὸ μίαν παχεῖαν ὁμίχλην. Προσπαθῶν ὁ Κάρολος νὰ τὴν προστατεύσῃ ἔχασε τὸν ἀγαπητόν του Γροθύσιον καὶ τὸν συνοδοιπόρον του Δυρίγγιον· καὶ αὐτὸς δὲ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον του, ὅς τις ἐσκοτώθη ἀπὸ βόλιον κανονίου. Οὐδὲ τὴν Στραλσυνδίαν ἠδυνήθη πλέον νὰ σώσῃ, ἀλλ' ἠναγκάσθη τὴν 21 Δεκεμβ. νὰ ἐμβαρκαρισθῇ κρυφίως διὰ τὴν Σβεκίαν, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπαραδόθη ἡ πόλις τὴν 23 εἰς τοὺς Δάνους.

Ὅλον τὸν χειμῶνα ἐκαταγίνετο ὁ χρηματιστής του Γόρσιος νὰ ἀνοίξῃ χρηματικὰς πηγὰς πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Τρομερὰ ἐβασανίσθη ἡ ἀθλία χώρα ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον κατάθλιψιν. Καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς ἦτο εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν καὶ οὐδὲ προσηκόντως ἐνδεδυμένος. Οἱ ὀλιγώτατοι στρατιῶται δὲν εἶχαν οὐδὲ λωρία, ἀλλ' ἐκρέμων ἀπὸ σχοινία τὰ σπαθία των. Ἐπειδὴ ἀργύριον δὲν εὑρίσκετο εἰς τὴν χώραν, ἐπλήρονεν ἡ αὐλὴ ὅλους τοὺς μισθοὺς μὲ χάρτινον νόμισμα, καὶ μὲ χαλκᾶ θάληρα, τὰ ὁποῖα δὲν ἤξιζαν ἐσωτερικῶς οὐδὲ ἓν γροσίκιον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου ἔτους (1716) ἠθέλησε πάλιν ὁ Κάρολος νὰ ἐπιχειρήσῃ μίαν ἀπὸ τὰς συνειθισμένας του παγετώδεις ἐκστρατείας, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν Δάνων, τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ εὕρῃ εἰς τὴν Σεηλανδίαν διὰ τοῦ παγωμένου Δανικοῦ πορθμοῦ ἢ Συνδικοῦ, μὲ τὰ ἕλκηθρα. Ἀλλ' ἀνέλυσεν ὁ πάγος, ὅταν ἐσυνάχθη τὸ στράτευμά του· διὰ τοῦτο ἤλλαξε τὸν σκοπόν του καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Νορβηγίαν (10 Φεβρ.). Τὰ σχεδὸν ἀκατανίκητα ἐμπόδια, τὰ ὁποῖα ἐπροξένουν κλίμα, καιρὸς, δάση καὶ δρόμοι, ἐπληθύνθησαν καὶ διὰ τῆς χαλκῆς ἀνδρίας τῶν φιλαπατρίδων Νορβηγῶν. Εἰς τὴν κατὰ τῆς Χριστιανίας πορείαν του ἐῤῥίφθη ἐναντίον του Δανικός τις χιλίαρχος, ὀνόματι Κρύσιος, μὲ τὸ φρόνημα τοῦ Λεωνίδου, ἔχων

διακοσίους ἄνδρας μαζή του, καὶ ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως ἑπτὰ Σβέκους. Ὁ Κάρολος ἐδιώρισε νὰ δέσωσι τὰς πληγὰς τοῦ τελευταίου νικηθέντος, τὸν ἐπῄνεσε καὶ τὸν ἠρώτησεν, ἂν ὑπάρχωσιν εἰς τὴν Νορβηγίαν καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι γενναῖοι ἄνδρες. „Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἐλάχιστος, Μεγαλειότατε", ἀπεκρίθη ὁ Κρύσιος.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου ἔφθασαν εἰς τὴν μητρόπολιν, τὴν εὕρηκαν ὅμως ἐρήμην, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοπορήσωσι διὰ ζωοτροφιῶν ἔλλειψιν. Οἱ πανταχοῦ κεκρυμμένοι ἐγκάτοικοι ἔκαμναν εἰς τοὺς Σβέκους ἄρρητον ζημίαν, χωρὶς νὰ δύναται κἀνεὶς νὰ τοὺς πιάσῃ. Εἰς Φρειδερικάλλαν ἠθέλησεν ὁ Κάρολος νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τοῦτο, καὶ ὥρμησε μὲ 2500 στρατιώτας ἐναντίον τούτου τοῦ φρουρίου (4 Ἰουλ. 1716). Ἀλλ' οἱ γενναῖοι πολῖται ἐπρόκριναν νὰ καύσουν τὴν πόλιν των παρὰ νὰ τὴν παραδώσουν εἰς τὸν ἐθνικὸν τοῦτον ἐχθρὸν, καὶ ἐνῷ ἐφλέγετο ἡ πόλις, ἐπυροβόλουν τόσον ἀνδρείως κατὰ τοῦ Σβεκικοῦ στρατοπέδου, ὥστε ὁ Κάρολος αὐτὸς ἐχώθη ἕως τοῦ στήθους ἀπὸ πτῶσιν οἴκου κρημνισθέντος ἀπὸ μίαν βόμβαν. Πρὸς περίσσευσιν τῆς δυστυχίας του περὶ τὸν αὐτὸν σχεδὸν καιρὸν ὁ στόλος του, ὅς τις ἔφερνεν εἰς τὸν στρατὸν ζωοτροφίας καὶ πολεμικὰ ἐφόδια, ἐκτυπήθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Φρειδερικάλλης καὶ ἐκάη ἀπὸ τὸν ἄξιον Δανικὸν στόλαρχον Τορδενσίλδιον. Τώρα δὲν ἠδύνατο νὰ βασταχθῇ περισσότερον εἰς τὴν Νορβηγίαν, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τέσσαρας χαμένους μῆνας ὑπέστρεψεν ὀπίσω εἰς τὴν Σβεκίαν.

Τὸν χειμῶνα ἐπέρασεν εἰς Λύνδαν τῆς Σκανίας, ὅπου διέτριψε τὸν καιρὸν μέρος μὲν μὲ τὴν εὐσυνείδητον ἀνάκρισιν ὅλων τῶν χαρτίων τῆς καγκελλαρίας, μέρος δὲ συναναστρεφόμενος μὲ τοὺς διδασκάλους τοῦ ἐκεῖ πανεπιστημίου. Ὁ λειτουργός του Γόρσιος ἐνησχολεῖτο εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ νὰ τοῦ κάμῃ ἀέρα ἀλλαχόθεν. Κατὰ τὸ παλαιὸν ἀξίωμα „Διαίρει καὶ ἄρχε" ἐστοχάζετο νὰ λύσῃ ἐπιτηδείως τὴν δυναστικὴν κατὰ τῆς Σβεκίας συμμαχίαν. Ἐκατόρθωσε τοῦτο μὲ τὸν Πέτρον, ὅς τις ἀπὸ πολλῆς ἐφθόνει τὴν τῆς Δανίας εἰς τὸ Συνδικὸν κυριότητα, καὶ τὴν τῆς Ἀγγλίας ἀπόκτησιν τῶν ἐπαρχιῶν Βρέμης καὶ Βέρδης, καὶ κατὰ τὸ φθινόπωρον 1717 ὁδοιπορῶν εἰς Ὀλλανδίαν ἐσυνωμίλησε μὲ τὸν Βαρῶνα Γόρσιον εἰς Ἅγαν, καὶ τοῦ ἔδωκε μεγίστας ἐλπίδας νὰ κάμῃ εὐάρεστον μὲ τὴν Σβεκίαν χωριστὴν εἰρήνην. Ἐπέρασεν οὕτως εἷς καὶ ἥμισυς ἐνιαυτὸς μὲ συμβιβάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐτελείωσαν μὲ τὴν ἐν Ἀλανδίᾳ σύνοδον (Μάϊον, 1718), τὸ ἀριστούργημα τῆς τοῦ Γορσίου πολιτικῆς. Εἰς αὐτὴν ἡνώθησαν ἡ Σβεκία καὶ ἡ Ῥωσία διὰ νὰ βοηθήσουν μεγάλως ἀλλήλας. Ὁ Κάρολος ἔστερξε νὰ παραιτήσῃ εἰς τὸν Πέτρον ὅλας τὰς ὑπ' αὐτοῦ κυριευθείσας ἐπαρχίας, παρεκτὸς τῆς Φιννίας, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ ὁ Πέτρος εἰς τὸ νὰ ἐξαναποκτήσῃ ὅλας του τὰς Γερμανικὰς χώρας, καὶ νὰ εἰσάξῃ τὸν Στανίσλαον εἰς τὴν Πολονίαν καὶ νὰ συγχωρήσῃ ὥστε ὁ Κάρολος διὰ δορικτησίας νὰ ἑνώσῃ ὅλην τὴν Νορβηγίαν μὲ τὴν Σβεκίαν.

Ἀκόμη δὲν εἶχαν ἀποφασισθῆν καθαρῶς τὰ περὶ τούτου, ὅταν ὁ Κάρολος, ὅς τις ἦτο ἀδύνατον νὰ ἡσυχάζῃ τόσον καιρὸν, ἐπεχείρησεν ἐκ νέου τὸν προματαιωθέντα σκοπόν του νὰ πορθήσῃ τὴν Νορβηγίαν. Ἐμοίρασε τὸ στράτευμά του, 27,900 στρατιώτας, εἰς δύω· μὲ τὸ ἓν ἔμελλε νὰ κινήσῃ ὁ βαρὼν Ἀρμεφέλδιος διὰ Ἐριεδαλίας εἰς Τρονθέμιον, μὲ τὸ ἄλλο δὲ νὰ εἰσβάλῃ αὐτὸς ἀπὸ τὰ μεσημβρινὰ μέρη. Ἐκεῖνος ἐξεκίνησε τὸν Αὔγουστον (1718). Ἡ διὰ τῶν Νορβηγικῶν ὀρῶν ἐκστρατεία δὲν εἶναι ἴσως κατωτέρα κατὰ τὴν δυσκολίαν ἀπὸ κάμμίαν τῶν περιφήμων ἐκστρατειῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Τὰ κανόνια εἰς τοὺς στενοὺς δρόμους ἐφέρνοντο ἀπὸ τοὺς στρατιώτας εἰς τοὺς ὤμους των. Μὲ δεμάτια ξηρῶν κλαδίων ἦτο

ἀνάγκη νὰ ἐμφράσσουν τὰ ἕλη, διὰ τῶν ὁποίων ἔμελλαν νὰ περιπατήσουν. Τροφαὶ ἔλειπαν· ἀπὸ τὰ ἑλώδη νερὰ ἐπρήσκετο τὸ σῶμα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ ἡ παντοτεινὴ ὑγρασία καὶ ψυχρότης ἐγέννα καθημερινῶς νέας ἀῤῥωστίας. Διὰ νὰ ἀποκτήσουν ψωμίον, ἀνάγκη ἦτο πρῶτον νὰ θερίζωσι τὸν σῖτον ἀπὸ τὸ χωράφιον, ἔπειτα νὰ τὸν ἀλωνιζωσιν, ἀλήθωσι, ζυμόνωσι, καὶ νὰ τὸν ψήνωσιν, ἢ νὰ τὸν ξηραίνωσιν. Ὑποκάτω τοῦ Τρονθεμίου ἐφάνη τὸ ἀδύνατον τοῦ νὰ κυριευθῇ τὸ ἀπὸ τρία μέρη περικυκλωμένον τοῦτο φρούριον τόσον καθαρῶς, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ πράξουν κάλλιον παρὰ ν' ἀναχωρήσουν ἐκεῖθεν. Τώρα ἐνέσκηψε μὲ φοβερωτάτην αὐστηρότητα ὁ χειμὼν, καὶ κατὰ δυστυχίαν ἡ ἐπιστροφὴ ἐγίνετο διὰ παγετώδους ὄρους, ὀκτὼ μίλια μακροῦ. Εἰς τὸ ὕψος τοῦτο, τὸ κατοικούμενον ἀπὸ μόνον ἀρκούδας καὶ ἁρπακτικὰ ὄρνεα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον (Ἰαν. 1719) ποτὲ δὲν εἶχε πατήσειν ἀνθρώπινος ποῦς, ἐσύροντο 10,000 ἀποσταμένοι Σβέκοι, ὑποκάτω τρομερωτάτων ἀνέμων καὶ ἀπαύστων χιονοβολιῶν, ἀβάτων δρόμων, χωρὶς σκεπαστὴν, χωρὶς τροφὴν, καὶ χωρὶς ἱκανὰ ἐνδύματα, καὶ προσέτι ἐβάσταζαν εἰς τοὺς ὤμους των καὶ τὰ ὅπλα των. Τὸ φρικτὸν τῆς καταστάσεώς των τοὺς ἔκαμε νὰ ζητήσουν ἔλεον ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς των. Ἀπέλυσαν Δανικοὺς τινὰς αἰχμαλώτους διὰ νὰ ἀναγγείλουν εἰς τὸν ταξίαρχον τοῦ Τρονθεμίου τὰ τῆς ἀνάγκης ταύτης. Οὗτος ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς πάραυτα τριακοσίους ἐλκηθροφόρους, καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἐλαφρὰ ἕλκηθρα, ἀλλ' ἡ βοήθεια τοὺς ἔφθασεν ἐξώρας. Ὅλος σχεδὸν ὁ στρατὸς ἔγεινεν ἅρπαγμα τοῦ κρύους. Ὁλόκληρα τάγματα, ὁδοιποροῦντα, ἐστάθησαν παγωμένα. Ὁλόκληρα στίφη ἐκείτοντο σκεπασμένα ἀπὸ τὴν χιόνα· ἄλλοι ὀλισθήσαντες ἀπὸ τοὺς παγετώδεις κρημνοὺς ἐκείτοντο συντριμμένοι εἰς τὰ βάθη. Πολὺν καιρὸν ὕστερα ἦσαν τὰ ὄρη

ταῦτα διὰ τὰ πολλὰ θηρία, τὰ ὁποῖα ἔσυρνεν ἐκεῖ ἡ μυρωδία τῶν ἀναριθμήτων νεκρῶν, ἐξαίρετος τόπος κυνηγίου εἰς τὴν Νορβηγίαν. Ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀρμεφελδίου μόλις πεντακόσιοι ἄνθρωποι ἐξαναΐδαν τὴν πατρίδα των.

Ἀκόμη ἐλεεινότερον τέλος ἔλαβεν ἡ ἐκστρατεία, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος αὐτὸς μὲ τὸ μεγαλήτερον μέρος τοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Νορβηγίας. Εἰς τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμ. (1718) ἐκίνησεν οὗτος, καὶ διεύθυνεν ἐκ νέου τὸν δρόμον του εἰς Φρειδερικάλλαν. Τὸ φρούριον περιεκλείσθη· τὴν 4 Δεκεμβρ. ἠνοίχθησαν τὰ χανδάκια τοῦ νεροῦ, καὶ τὴν 9 ἐκυρίευσεν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς μὲ τὸ σπαθίον εἰς τὴν χεῖρα μέγα χαράκωμα. Οἱ εἰς τοὺς λάκκους ἐργαζόμενοι δὲν ἠδύναντο μὲ ὅλην των τὴν ταχύτητα νὰ εὐχαριστήσωσι τὸν ζῆλόν του. Καὶ τὴν κυριακὴν αὐτὴν, 11 Δεκεμβρίου, ἀφοῦ πρὸ μεσημβρίας καὶ τὴν ἑσπέραν ἤκουσεν εἰς Τυστεδάλαν τὴν διδαχὴν, ὑπῆγε, μ' ὅλον ὅτι ἔπνεε δριμύτατος ἄνεμος, τὸ βραδὺ τὴν ἐννάτην ὥραν μετὰ τοῦ πρώτου γεωμέτρου Μεγρέτου καὶ τοῦ πρώτου ὑπασπιστοῦ Σικέρου, δύω Γάλλων, διὰ νὰ ἴδῃ πόσον ἐπροχώρησεν ἡ ἐργασία. Ἐστηρίχθη ἐπάνω εἰς μίαν ἀσπίδα, ἔβαλε τὴν κεφαλήν του μεταξὺ τῶν δύω βραχιόνων του, καὶ ἐκύτταζε τοὺς ἐργάτας εἰς τὸ φέγγος τῶν ἀστέρων. Ἐκ τοῦ φρουρίου ἐῤῥήχνοντο ἀκόμη κάποτε κανόνια. Καὶ οἱ δύω ἀκόλουθοί του ἀπεμακρύνθησαν ἀπ' αὐτοῦ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ τὸν ἀφῆκαν μόνον. Μετὰ τὴν 10 ὥραν ὑπέστρεψεν ὁ Σίκερος μετά τινων ἀξιωματικῶν, ἀλλ' ὁ Μέγρετος τοὺς συναπήντησε μὲ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς — ἐθανατώθη. Τὸν εὕρηκαν στηριγμένον ἐπάνω τῆς ἀσπίδος, αἱματωμένον τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ χειρώτια *), καὶ ἔχοντα τὴν

*) Ἴσως ἐψηλάφησε πρῶτον μὲ τὴν χεῖρα τὴν πληγὴν, καὶ ἔπειτα ἠθέλησε νὰ σύρῃ τὸ σπαθίον.

δεξιὰν χεῖρα εἰς τὸ σπαθίον. Ὅλοι ἐτρόμαξαν καὶ ἐταράχθησαν ἐκ καρδίας, μόνον οἱ δύω Γάλλοι ὄχι, καὶ προσέτι ὁ Μέγρετος εἶπε μὲ ψυχρότητα: „Ἐτελείωσε τὸ δρᾶμα· ἂς ἐπιστρέψωμεν εἰς τοὺς οἴκους μας." Ὁ Πρίγκιψ κληρονόμος τοῦ Καστέλου τῶν Χάττων ἐπρόσταξε νὰ κρυφθῇ ὁ θάνατος, ἕως οὗ νὰ ἀσφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν σύζυγόν του, νεωτέραν ἀδελφὴν Καρόλου τοῦ ΙΒ', Οὐλρίκαν Ἐλεονώραν· ἐσήκωσε τὴν πολιορκίαν τῆς Φρειδερικάλλης, καὶ ἐδιώρισε τὴν 20 Δεκεμβ. τὸν στρατὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σβεκίαν. Μόλις τὴν 26 Φεβρ. 1719 κατετέθη ὁ βασιλικὸς νεκρὸς πανηγυρικῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Στοκολμίας, τὴν ὀνομαζομένην Ῥιτερολμίαν.

Εἰς τὴν Σβεκίαν ἔβραζε τότε κρύφιός τις ἀγὼν μεταξὺ τῆς ἐξουσίας τοῦ βασιλέως καὶ τῆς τῶν εὐγενῶν. Κάρολος ὁ ΙΒ' μὲ τὸν δεσποτικὸν χαρακτῆρα του ἐβασίλευεν ἀπεριορίστως· κατὰ τὸ πολιτικὸν σύνταγμα ἦτο ἡ Σβεκία ἀκόμη ἐκλεκτικὴ βασιλεία, καὶ τὰ δίκαια τῶν εὐγενῶν ἦσαν πολὺ μεγάλα. Τοῦτο ἤθελεν ὁ Κάρολος νὰ ἀνατρέψῃ διὰ πάντα, καὶ εἰς τοῦτο ἐκαταγίνετο καὶ ὁ λειτουργός του Γόρσιος ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως. Δὲν εἶναι θαῦμα, ὅτι ὁ τελευταῖος, καὶ μάλιστα ξένος ὢν, ἐμισεῖτο διὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς. Εἰς τὸ μυστικὸν συμβούλιον τῆς Ἀλανδίας ἀπεφασίσθη πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ ἐγγυηθῇ ὁ Ζὰρ τὴν διαδοχὴν τοῦ Σβεκικοῦ θρόνου εἰς τὸν νέον Δοῦκα Ὀλσατίας Γοττορπίας, υἱὸν τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου. Οὔτε ὁ σταθερὸς οὗτος Πρίγκιψ οὔτε ὁ περιορισμὸς τοῦ ἐκλεκτικοῦ δικαιώμασος ἤρεσαν εἰς τοὺς εὐγενεῖς· καὶ ὅταν Κάρολος ὁ ΙΒ' ἀπέθανε τόσον ἔξαφνα, ἐφυλάκωσαν οἱ ἄρχοντες τὸν Γόρσιον, καὶ ἐπρόσφεραν ταχέως τὸ στέμμα εἰς τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν, τὴν προειρημένην Οὐλρίκαν Ἐλεονώραν, εὐήθη Πριγκιπέσσαν, ἥτις τὸ παρέδωκεν εἰς τὸν ἄνδρα της, τὸν καὶ

αὐτὸν προμνημονευθέντα κληρονόμον τοῦ Καστέλου Φρειδερῖκον, ἀλλὰ προέθεσαν τὰ ὅρια τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τόσον στερεῶς, ὥστε ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο ἄλλο εἰμὴ ἀντιπρόσωπος, καὶ ἡ ὕπατος ἐξουσία ἔμενεν εἰς τοὺς προεστῶτας. Ἀρχηγὸς τῆς ὁρμητικῆς ταύτης μεταῤῥυθμίσεως ἦτο ὁ Κόμης Ὥρνιος· Ὁ Γόρσιος, ὅς τις μέχρι τοῦδε ἦτο ἐμπόδιον εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ἐκατηγορήθη διὰ πολλὰ πολιτικὰ ἀδικήματα, καὶ ἐθανατώθη κατὰ νόμους (28 Φεβρ. 1719).

Ἡ αὐτὴ λοιπὸν φατρία τῶν εὐγενῶν, ἥτις ἐπρόσταξε τὸν φόνον τοῦτον, ὑποπτεύεται εὐλόγως, ὅτι ἐθανάτωσε καὶ τὸν βασιλέα. Οὐδὲ ἔπραξε τίποτε διὰ νὰ μάθῃ τὰ λεπτομερῆ περιστατικὰ τοῦ θανάτου του, μ' ὅλον ὅτι ἡ κοινὴ φήμη ἐκατηγόρει μεγαλοφώνως τοὺς δύω ἐκείνους Γάλλους. Καθεὶς τὸ ὄνομα Σίκερ μετέβαλεν εἰς sicaire (σφαγεὺς), καὶ αὐτὸς οὗτος ἐφεξῆς ἀῤῥωστήσας βαρέως ὠνόμασε τὸν ἑαυτόν του φονέα τοῦ βασιλέως, ἐνῷ ἐπαραλάλει. Ἐκήρυξαν μόνον πανταχοῦ, ὅτι τὸν ἐφόνευσεν ἐχθρικὴ σφαῖρα, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσῃ ἐκεῖ σφαῖρα, καὶ μία μετὰ ταῦτα (1746, 11 Ἰουλ.) γενομένη ἀκριβεστέρα ἐξέτασις τοῦ νεκροῦ σώματος ἔδειξεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἦτο εἰμὴ βόλιον πιστόλας, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν μίαν μήνιγγα ἐπέρασεν εἰς τὴν ἄλλην.

Τοιουτοτρόπως ἀπέθανεν εἰς τὸ τέλειον ἄνθος τῆς ζωῆς του — τριάκοντα τριῶν ἐτῶν — ἀνὴρ πλήρης εὐγενοῦς δυνάμεως, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς διευθύνθη εἰς τὸ μέγα, καὶ κάλλιον δὲν ἤθελε νὰ πράξῃ τίποτε, ἐὰν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἀξιέπαινον. Ἐὰν ἡ βαθεῖα συνείδησις τοῦ δικαίου του δὲν ἐθολόνετο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος μὲ τὸν στοχασμὸν νὰ ἐκδικηθῇ ἐξ ἅπαντος τὸν ἐχθρόν του, καὶ ἐὰν δὲν ἐμεταβάλλετο εἰς ὀλέθριον πεισμονὴν, καὶ ἐὰν εἰς τοὺς πολέμους του ἀνέπτυσσεν ἐπίσης σκόπιμα βουλεύματα, ὅσον ἔνδοξος ἦτο ἡ ἡρωϊκὴ ἀν-

δρίατου, βέβαια ἤθελε πληρωθῆν εἰς τὰ ἀνδραγαθήματά του μεγαλήτερος καὶ καθαρώτερος θαυμασμός· Ἀλλὰ διὰ τῆς καταχρήσεως τῶν προτερημάτων του κατηνάλωσεν ἀνωφελῶς τὰς ὄχι πολὺ μεγάλας δυνάμεις τῆς χώρας του, καὶ εἰς τὴν πτῶσιν του περιέπλεξε καὶ τὴν τοῦ Σβεκικοῦ μεγαλείου.

11. Ἡ Σβεκία μετὰ Κάρολον τὸν ΙΒ'. (1718 — 1771).

Καρόλου τοῦ ΙΒ' ὁ θάνατος ἀφῆκε τὴν Σβεκίαν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἐνδείας, ὅπου, καθὼς ἔλεγαν αἱ κλάσεις τοῦ βασιλείου εἰς ἓν ἐγκύκλιον γράμματων, δὲν ἔμενεν ἄλλο τίποτε εἰς τὴν ἐπικράτειαν, εἰ μὴ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ. Διὰ νὰ ἀνοίξουν ὅμως τὴν εἴσοδον εἰς αὐτὴν, ἐνόμισαν ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ προπεριορίσωσι τὴν δύναμιν τοῦ βασιλεύοντος. Παρατρέχοντες λοιπὸν τὸν Δοῦκα Ὁλσατίας, υἱὸν τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς Καρόλου τοῦ ΙΒ', ἀνηγόρευσαν βασίλισσαν τὴν νεωτέραν του ἀδελφὴν Οὐλρίκαν Ἐλεονώραν, τὴν ὑπανδρευμένην μὲ τὸν Κόμητα τοῦ Καστέλου τῶν Χάττων Φρειδερῖκον, ὥστε ὑποκάτω γυναικείας ἀρχῆς ὄχι μόνον νὰ ἀναλάβωσι τὰς δυνάμεις των, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑψωθῶσιν αὐτοὶ μὲ ταπείνωσιν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Ἀλλ' ὑπερβάντες κατὰ τοῦτο τὸ μέτρον, ἔκαμαν χειροτέραν τῆς Σβεκίας τὴν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν τριβὴν τῶν ἀντιφερομένων φατριῶν, αἵτινες ἐγενήθησαν ἀναγκαίως, ὅταν ἡ δύναμις τῆς βασιλείας ἀντὶ νὰ συνάπτῃ ὅλα τὰ μέλη μετέβη εἰς μόνην τὴν εὐγένειαν, ἐφύτρωσε πολιτική τις ἀσθένεια, ἥτις τὴν ἄλλοτε ἐπισήμως ἐπενεργοῦσαν εἰς ὅλα τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα Σβεκίαν ἐταπείνωσε καὶ ἀνέδειξεν ὄργανον ὑποκείμενον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ῥαδιουργίας.

Ἀφοῦ ἔφεραν εἰρήνην ἐκ τῶν ἔξωθεν μὲ τὴν

Προυσίαν, Ἀννοβέραν, Δανίαν θυσιάσαντες ὅλας τὰς ὑπὸ Γουστάβου Ἀδόλφου προσγενομένας κτήσεις, μετέβησαν εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτεύματος. Ἡ ἀπεριόριστος βασιλικὴ ἐξουσία ἀπεβλήθη, ἡ νομοθετικὴ δύναμις ἐδόθη εἰς τὰς κλάσεις, καὶ ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν βασίλισσαν καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον, τοῦ ὁποίου οἱ ἑταῖροι ὠνομάζοντο ἀρχήτερα βασιλικοὶ βουλευταί. Εἰς τὸ βουλευτήριον τοῦτο ἔδιδε δύω ψήφους ἡ βασίλισσα, καὶ ὅλα τὰ πράγματα ἀπεφασίζοντο ἀπὸ τὰς πλειοτέρας ψήφους· τὴν περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου ἀπόφασιν, τὸ δίκαιον τῆς ἐπιταγῆς τῶν φόρων, τὸ προβάλλειν ἄρχοντας εἰς ἀρχὰς χρηευούσας ἐκράτησαν αἱ κλάσεις. Κατὰ τὸ 1720 ἔτος, ὅταν ἡ βασίλισσα παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἄνδρα της Φρειδερῖκον Α', ἐπεριωρίσθησαν ἀκόμη περισσότερον τὰ δίκαια τοῦ στέμματος. Ἡ κυριαρχία ἦλθεν ὅλη εἰς τὰς κλάσεις. Ὅλα τὰ ἀξιώματα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ὡρκίσθησαν εἰς τὰς κλάσεις, καὶ πᾶσα κατ' αὐτῶν παράβασις ὠνομάσθη ἀδίκημα καθοσιώσεως. Ἐὰν δὲν ἦσαν συναγμέναι αἱ κλάσεις, ἐπρόσταζε τὸ βουλευτήριον, εἰς τρόπον ὥστε ὁ βασιλεὺς κατεβιβάσθη ἐντελῶς εἰς τὴν ἀξίαν ἑνὸς Δουκὸς τὴν Βενετίας.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται ἐδυσαρέστησαν Πέτρον τὸν Α', καὶ τὸν ἐκίνησαν εἰς πόλεμον πάλιν κατὰ τῆς Σβεκίας, τοῦ ὁποίου τὸ τέλος διὰ τῆς ἐν Νυσταδίῳ εἰρήνης (10 Σεπτ. 1721) ἐζημίωσε τὸν Σβεκικὸν θρόνον τὴν Λιβονίαν, Ἐστονίαν, Ἰγγερμανίαν, τὸ Βιβοῦργον τῆς Φιννίας, καὶ μέρος τῆς Καρηλίας. Ἀφοῦ ἐξουσίασε ταῦτα ὁ Πέτρος, ἀδιαφόρησε πλέον διὰ τὰς ἐσωτερικὰς καινοτομίας τοῦ βασιλείου.

Εἰς τὴν καρδίαν τῆς ἐξουσιαζούσης ἀριστοκρατίας ἐγεννήθησαν δύω φατρίαι, ἡ τῶν Σκιαδίων καὶ ἡ τῶν Πίλων, αἵτινες, διὰ νὰ μεταχειρισθῶσι τὰς λέξεις τοῦ βασιλέως Γουστάβου Γ', ἐδιαίρουν τὸ ἔθνος

εἰς δύω λαοὺς, ἀγωνιζομένους νὰ ἀφανίσωσι τὴν πατρίδα. Οἱ μὲν Πῖλοι ἦσαν πωλημένοι εἰς τὴν Ῥωσίαν, τὰ δὲ Σκιάδια εἰς τὴν Γαλλίαν· καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Σβεκίας διευθύνετο κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ ἀργυρίου, τὸ ὁποῖον ἐπλήρωναν αἱ δύω αὗται δυνάμεις εἰς τὴν μίαν ἢ εἰς τὴν ἄλλην φατρίαν. Τὰ συνέδρια ἦσαν θέατρον τῆς φατριαστικῆς μανίας, καὶ ἀντὶ νὰ συσκέπτωνται περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἐπρόσεχε πᾶσα μία φατρία εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰς πλειοτέρας ψήφους διὰ νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τὴν βιαιότητα τῆς ἄλλης. Ὄχι σπανίως ἐχύνοντο καὶ αἵματα.

Μόνον τοιαῦται περιστάσεις ἠδυνήθησαν νὰ γεννήσωσι πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, ὅς τις ἤρχισεν ἐπίσης ἀφρόνως, καὶ ἔγεινεν ἐλεεινῶς. Κατὰ τὸ 1735 ἔτος εἶχε νικήσειν ἡ ἐπιῤῥοὴ τῆς Γαλλίας, καὶ ἐκλείσθη μετ᾿ αὐτῆς συνθήκη, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη ἡ Σβεκία λαμβάνουσα ἐτησίως 300,000 θάληρα νὰ μὴ δίδῃ οὔτε στρατεύματα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας, οὔτε ἄλλην τινὰ συμμαχίαν νὰ κάμνῃ χωρὶς εἴδησιν τῆς Γαλλίας. Εἰς τὸ συνέδριον τοῦ 1738 ἔτους ἐθριάμβευσεν ἡ Γαλλικὴ φατρία ἀγοράζουσα τὰς ψήφους ἐναντίον τῆς ἀντιθέτου εἰρηνόφρονος, ἥτις τότε ἀπὸ τὰ πολεμόφρονα Σκιάδια ὠνομάσθη ἡ τῶν τοῦ ὕπνου πίλων. Ὁ Κόμης Τεσσίνιος ἀνηγορεύθη Μαρισάλιος, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον ἐβάλθησαν ὅλον πολεμόφρονα πρόσωπα. Ὁ Γαλλικὸς πρέσβυς ἐνεθουσίασε τοὺς νέους τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς διὰ τὸν πόλεμον, καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐξηπλώθη καὶ εἰς αὐτὰς τὰς γυναῖκας. Ἡ αἰσχύνη καὶ ἡ ζημία τῆς ἐν Νυσταδίῳ εἰρήνης ἔγειναν ὄργανα νὰ ἐρεθίσουν τὴν Σβεκικὴν φιλοτιμίαν, καὶ ἡ περιπλοκὴ τῆς Ῥωσίας μὲ τὸν πόλεμον τῆς Τουρκίας τοὺς ἔδιδεν ἐλπίδας βεβαίας, ὅτι θέλουν ἐξαναλάβειν καὶ τὰ πράγματα καὶ τὴν τιμήν των. Ἡ τύχη τοῦ Σβεκικοῦ Μαϊόρου Σιγκλαιρίου, μεγάλου ἐχθροῦ τῆς Ῥωσίας, ὅς τις εἶχεν

ἐνεργήσειν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Πολονίαν κατὰ τῆς Ῥωσίας, καὶ ἐπιστρέφων ἐδολοφονήθη ἐξ ἐνέδρας εἰς τὰ πέριξ τῆς Κρόσνης, ἔδωκε νέαν τροφὴν εἰς τὸ κατὰ τῆς Ῥωσίας μῖσος. Ἀπέδωκαν τὸν φόνον τοῦτον εἰς αἴτιον τὸν Φελδμαρισάλιον Μυννίχιον, μ᾿ ὅλον ὅτι ἡ Ῥωσικὴ αὐλὴ ἐπροσπάθησε νὰ ἀποτινάξῃ πᾶσαν ὑποψίαν κοινωνίας τούτου.

Μ᾿ ὅλον ὅτι οἱ Ῥῶσοι εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχαν κλείσειν τὴν μὲ τοὺς Τούρκους εἰρήνην, ἐστάλθησαν ὅμως πάραυτα 6000 στρατιῶται εἰς τὴν Φιννίαν. Κυρίως μὲν εἶχε παρελθεῖν ὁ καιρὸς διὰ τοὺς Σβέκους νὰ κυριεύσουν τόπους, καὶ ἡ αἰτία ἀπὸ τοὺς Γάλλους νὰ ἐνθαῤῥύνουν περισσότερον τοὺς Τούρκους, ἔλειψεν. Ἀλλὰ τὸ πάθος οἰστρηλατήθη μίαν φοράν. Ὁ θάνατος τῆς Αὐτοκρατορίσσης Ἄννης (28 Ὀκτ. 1740) καὶ ἡ ἀλλαγὴ τῶν πραγμάτων εἰς τὴν Ῥωσίαν, ὅπου ἐνήργησε καὶ ὁ Γαλλικὸς πρέσβυς, ἐφαίνετο ὅτι εὐκόλυνε τὸν τῆς Σβεκίας κατὰ τῶν Ῥώσων πόλεμον· ὁ δὲ θάνατος τοῦ Αὐτοκράτορος Καρόλου Ϛ΄, καὶ ὁ μετὰ τοῦτον συμβὰς περὶ τῆς Αὐστριακῆς διαδοχῆς ἀγὼν ἐφαίνετο καὶ εἰς τοὺς Γάλλους ὅτι ἔκαμνεν ἀναγκαίαν τὴν ἐνασχόλησιν τῆς Ῥωσίας. Ἀλλ᾿ ἐνῷ ἐμεταχειρίζοντο ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ χαλινώσουν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ πολέμου, ἀνεβλήθη πάλιν ὁ καιρὸς, καὶ ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη τὴν 4 Αὐγούστ. 1741. Μὲ ὅλα ταῦτα ἤλπιζαν, ὅτι τοὐλάχιστον ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσουν τὴν Καρηλίαν, Κεξολμίαν, Βιβοῦργον, τὰς ἐκβολὰς τῆς Νέβας, καὶ τὰ φρούρια Νοτεβοῦργον, Πετρούπολιν, Κρονστάδιον καὶ Κρονσλότιον.

Ἡ ἀρχὴ ἤδη τῆς ἐκστρατείας ἠδύνατο νὰ κρημνίσῃ ὅλας τὰς ἐλπίδας ταύτας. Οἱ Ῥωσικοὶ στρατηγοὶ Κέϊθος καὶ Λάσκυς εἰσέβαλαν εἰς τὴν Φιννίαν, καὶ ἐνίκησαν τοὺς Σβέκους πλησίον Βιλμανστραδίας τὴν 3 Σεπτ. 1741. Ἀλλ᾿ ἐὰν ἐλογαρίασαν κακῶς τὴν Ῥωσικὴν δύναμιν, ἤλπιζαν τώρα εἰς τὴν σύγχυ-

σιν, ἥτις πάλιν ἀνεφάνη εἰς τὴν τοῦ θρόνου μεταβολὴν εἰς τὴν Πετρούπολιν. Τῳόντι δὲ ἡ νέα Αὐτοκρατόρισσα Ἐλισάβετ ἐπρόβαλεν ἀνακωχὴν τοῦ πολέμου. Ἀλλ᾽ οἱ Σβέκοι νομίζοντες ἀναγκαίαν εἰς τοὺς Ῥώσους τὴν εἰρήνην ἔκαμναν μὲν ζητήματα μεγάλα, παρημέλουν δὲ τὰς ἀναγκαίας τοῦ πολέμου ἑτοιμασίας. Οἱ Ῥῶσοι μετὰ τοῦτο εἰσέβαλαν πάλιν εἰς τὴν Φιννίαν, καὶ ἐδίωξαν τὰ Σβεκικὰ στρατεύματα ἕως Ἑλσιγγοφορδίας. Ἐκεῖ ἐπολιορκήθη ὁ στρατὸς ἀπὸ τοὺς Ῥώσους, ὅς τις οὐδὲ ἀπὸ τὸν κακῶς διατεταγμένον στόλον δὲν ἔλαβε κἀμμίαν βοήθειαν, καὶ ἐπαραδόθη εἰς αὐτοὺς τὴν 20 Αὐγ. 1742. Ἀντὶ λοιπὸν τοῦ ἐλπιζομένου κέρδους ἐπρόσμεναν τώρα βαρεῖαν ζημίαν, καὶ ὅλη ἡ Φιννία ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ γείνῃ θυσία πρὸς ἐξιλέωσιν τοῦ ἰσχυροῦ ἐχθροῦ.

Ἀλλ᾽ εὑρέθη ὁδὸς ὀλίγον τι εὐθηνοτέρα πρὸς ἐξίσασιν. Ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Α΄ ἦτο ἄτεκνος, καὶ ἐγεννήθη τὸ βαρὺ ζήτημα περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Εἰς τὸν οἶκον τῆς Ὀλσατίας Γοττορπίας εὑρίσκετο ἕνας Πρίγκιψ, ἐκ γυναικείου μέρους συγγενὴς μὲ τὸν οἶκον Βάσαν, ὁ Δοὺξ Πέτρος Οὐλρῖκος, ἔγγονος τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς Καρόλου ΙΒ΄, τῆς ὁποίας ὁ ἀνὴρ ἐσκοτώθη εἰς τὴν ἐν Κλισοβίᾳ μάχην. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πέτρος Οὐλρῖκος, κατὰ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον τῆς μητρός του Ἄννης, θυγατρὸς Πέτρου τοῦ μεγάλου, ἦτο ἤδη διωρισμένος διὰ τὸν Ῥωσικὸν θρόνον, ἐπροβλήθη ἄλλος τις Πρίγκιψ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου, ὁ Ἀδόλφος Φρειδερῖκος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πρίγκιψ ἦτο συγγενὴς τοῦ οἴκου Βάσα, ἐνῷ ἡ ἐγγόνη Καρόλου τοῦ Θ΄, Χριστίνα Μαγδαληνή, πρεσβυτέρα ἀδελφὴ τοῦ Καρόλου Γουστάβου, ὑπανδρευμένη τὸν Μαρκέσιον τῆς Βάδης Φρειδερῖκον Ϛ΄, ἦτο προμήτωρ τῆς γυναικὸς τοῦ Δουκὸς Ὀλσατίας Ἀλβερτίνης Φρειδερίκης, καὶ δισπρομήτωρ τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου. Οἱ χαριάται μὲν ἐμβάντες μὲ

τὰ ὅπλα εἰς τὴν Στοκολμίαν ἠθέλησαν νὰ ἐκλέξουν τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου τῆς Δανίας καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν Κολμαρικὴν ἑνότητα, καὶ ἡ Δανία ἐπρόσφερε διὰ τοῦτο δώδεκα καράβια τῆς γραμμῆς καὶ 12,000 στρατιώτας πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Οἱ δὲ εὐγενεῖς ἀντεστάθησαν εἰς τοῦτο τὸ πρόβλημα φοβούμενοι μὴ χάσωσι τὴν δύναμίν των. Ἡ Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας δὲν ἠγάπα καὶ αὐτὴ τὴν ἕνωσιν τῶν δύω τούτων βασιλείων. Ἐπλησίασαν λοιπὸν πρὸς ἀλλήλους. Οἱ εὐγενεῖς ἐδέχθησαν διάδοχον τὸν Ἀδόλφον Φρειδερῖκον, καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἔκαμε συγκαταβατικὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἀβόην (1743), εἰς τὴν ὁποίαν εὐχαριστήθη λαβοῦσα μέρη τινὰ τῆς Φιννίας πρὸς ἀσφάλισιν τῶν συνόρων της, τὴν ἐπαρχίαν Κυμμενεγαρδίαν, καὶ τὰς πόλεις καὶ φρούρια Φρειδερικαμίαν, Βιλμανστρανδίαν καὶ Νυσλοτίαν. Διὰ ταύτην τὴν ἔκβασιν ἔχασαν τὰς κεφαλάς των οἱ Σβεκικοὶ στρατηγοὶ Βουδεμβρόκιος καὶ Λεβενώπτιος, οἵτινες ἐκρίθησαν αἴτιοι τῆς συμφορᾶς ἀπὸ τὸ βουλευτήριον, ἐνῷ μόνον ἐξετέλεσαν κακῶς τὰ κακῶς σχεδιασθέντα.

Τόσον ὀλίγον ἤθελαν νὰ νοήσουν, ὅτι ἡ πολιτικὴ σύνταξίς των ἦτο κυρία αἰτία τῆς συμφορᾶς, ὥστε ὅταν 1751 ἀπέθανεν ἑβδομήκοντα ἑνὸς ἐτῶν ὁ βασιλεύς, καὶ ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ Ἀδόλφος Φρειδερῖκος, τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ὁρκισθῇ ὅτι δὲν θέλει ἐγγίξειν τὴν μορφὴν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὅτι δὲν εἶναι βασιλεὺς, ἐὰν παραβῇ κἀνένα τῶν καθεστώτων ἢ γενησομένων εἰς τὸ ἑξῆς νόμων τῶν κλάσεων. Τοιοῦτοι νόμοι ἐφάνησαν παραυτα. Ἐνομοθετήθη, ὅτι ὅς τις ἐπροβλήθη τρὶς εἰς ἀξίωμα χωρὶς νὰ τὸ ἀπολαύσῃ, ἔχει τὸ δίκαιον, ὅταν χηρεύσῃ ὁμοβάθμιον ἀξίωμα, νὰ τὸ λαμβάνῃ χωρὶς πρόβλημα ἀπὸ μέρους τοῦ βασιλέως. Προσέτι ἐνομοθετήθη, εἰς ὅλα τὰ πράγματα χωρὶς ἐξαιρέσεως ἀντὶ τῆς μέχρι τοῦδε ἀναγκαίας ὑπογραφῆς τοῦ βασιλέως, νὰ βάλλεται εἰς τὸ

ἑξῆς τὸ ὄνομά του μὲ σφραγίδα, ἐὰν δὲν δώσῃ τὴν ὑπογραφήν του εἰς δὶς γενομένην ζήτησιν τῆς Βουλῆς. Καὶ εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπαν μόνον τὰς προσωπικὰς σχέσεις τοῦ βασιλέως, ἀνεμιγνύοντο αἱ κλάσεις καὶ τὸ συνέδριον. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἀποβάλῃ τὸν ἔφορον τοῦ υἱοῦ του, τοῦ μετέπειτα Γουστάβου Γ΄, Δαλῖνον, ἐπειδὴ δὲν ἤρεσκεν εἰς τὸ συνέδριον. Ἐπρόσταξαν νὰ ἐρευνηθοῦν τὰ πολύτιμα τοῦ στέμματος πράγματα, ὅταν ἔμαθαν ὅτι ἡ βασίλισσα ἀδαμαντικά τινα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν εἰς τὸν γάμον της ἀπὸ τὸν βασιλέα, τὰ εἶχε στείλειν εἰς Ἀμβοῦργον. Ἔκαμαν μεγάλα παράπονα εἰς τὸ συνέδριον, ὅταν ὑπὸ τῆς βασιλίσσης ἐπροστάχθη μόνον βασιλικαὶ ἅμαξαι νὰ ἐμβαίνουν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου, καὶ ἡ φρουρὰ ἐμπόδισε τὴν εἰσέλασιν δύω γυναικῶν βουλευτῶν τοῦ συνεδρίου. Ὁ βασιλεὺς ὑπέφερε νὰ ἀκούσῃ καὶ τὸν λόγον, ὅτι τὸ βασιλικὸν παλάτιον καὶ ἡ φρουρὰ ὑπόκεινται μόνον εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ συνεδρίου, καὶ ὅτι τὰ παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ βασιλεὺς, ἐλήφθησαν ἀπὸ τοὺς καιροὺς αὐτογνωμονικῆς δυναστείας.

Ἡ ἀδυναμία τοῦ βασιλέως ἔδιδεν εἰς τούτους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ θρόνου πάντοτε μεγαλήτερον στάδιον. Ὅταν ἡ ταπεινωμένη φατρία τῶν Πίλων ἐδοκίμασε νὰ πλατύνῃ τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἰδικήν της, ἐχαλάσθη ἀπὸ τὴν ἀστάθειαν τοῦ βασιλέως. Μὲ ὅλας τὰς παρακινήσεις τῆς τολμηρᾶς γυναικός του, τῆς Προυσιακῆς Πριγκιπέσσης Οὐλρίκης, ἀδελφῆς Φρειδερίκου τοῦ Β΄, δὲν ὠφελήθη ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦτον. Ἐστερέωσε μάλιστα τὴν δύναμιν τῶν Σκιαδίων μὲ τὴν θανάτωσιν τῶν πρωταιτίων τῆς συνωμοσίας ἐκείνης, τοῦ Βαρῶνος Ὡρνίου καὶ τοῦ Κόμητος Βραΐου, ἀλλ᾽ ἀντὶ τούτου ἐσύρθη εἰς τὸ νὰ θέλῃ νὰ μεθέξῃ ἀπὸ τὸν κατὰ τῆς Προυσίας ἑπταετῆ πόλεμον. Τῆς Γαλλίας ἡ ἐπιῤῥοὴ, μ᾽ ὅλον ὅτι

ἐχρεώστει λείψανα συμμαχικῶν χρημάτων ἕνδεκα μιλιόνια λιτρῶν, ὁ φόβος ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, καὶ ἡ ἐλπὶς κυριεύσεως τῆς Πομμερανίας ἐκίνησαν τοῦτον τὸν πόλεμον, ὅς τις ἐπεφόρτισε χρέος εἴκοσι μιλιονίων θαλήρων εἰς τὴν χώραν πάσχουσαν καὶ ἀρχήτερα ἀπὸ τὴν περίσσειαν τοῦ χαρτίνου νομίσματος καὶ τὴν ἔλλειψιν τῆς χρηματικῆς πίστεως· ἔπειτα ἐδυστύχησεν ἡ ἐκτέλεσίς του, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς αὐλῆς, τὸ δὲ διὰ τὸν φόβον τῶν στρατηγῶν μήπως ἐνεργοῦντες ἐλευθέρως πάθωσι τὴν τύχην τοῦ Βουδεμβροκίου καὶ Λεβενωπτίου.

Ἡ μὲ τὴν Προυσίαν εἰρήνη, ἥτις ἐκλείσθη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν Πέτρου τοῦ Γ΄ τὸ 1762 ἔτος, ἀντέῤῥιψε τὸν πόλεμον εἰς τὰ ἔνδον. Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσία ἦσαν οἱ μοχλοὶ, οἵτινες ἐκίνουν τὰ Σκιάδια καὶ τοὺς Πίλους καὶ τὴν αὐλὴν, ἥτις ἱσταμένη μεταξὺ τῶν δύω ἐκείνων, ἐπροσπάθει νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν βασιλικὴν δύναμιν. Ὅταν εἰς τὸ συνέδριον 1765 οἱ Πῖλοι βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἔλαβαν ὑπεροχὴν, ἡνώθη τότε ἡ αὐλὴ μὲ τὰ Σκιάδια καὶ μὲ τὴν Γαλλίαν· καὶ οἱ δύω ὑπεσχέθησαν νὰ πλατύνουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ἥτις μὲ νέας διαταγὰς εἶχε περιορισθῆν περισσότερον ἀπὸ τοὺς Πίλους. Ἀλλ᾽ ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου, τὴν ὁποίαν εἰσήγαγαν αὐτοὶ, ἐνήργει ἐννοϊκώτερα διὰ τὸν θρόνον παρ᾽ ὅ,τι ἐπίστευαν· διότι ἐξέφερεν εἰς τὸ φανερὸν τὸ μυστικὸν παιγνίδιον τῶν ἰδιωφελῶν φατριῶν καὶ ἔμπροσθεν τῆς τοῦ λαοῦ κρίσεως. Ἡ ἐμφάνεια καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἀγαθὰς ἐλπίδας δίδοντος διαδόχου Γουστάβου, ὅς τις, ἐπειδὴ ἀπὸ Καρόλου τοῦ ΙΒ΄ αὐτὸς πρῶτος ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη εἰς τὴν Σβεκίαν, ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὸν λαὸν, συνεισέφερε πολὺ νὰ στρέψῃ εἰς τὴν αὐλὴν τὴν κοινὴν κλίσιν καὶ ἀγάπην. Ὁ Πρίγκιψ περιῆλθε τοὺς κύκλους τῶν μεταλλείων, ἤκουσε τὰ παράπονα διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναργυρίαν,

ἥτις ἐφαίνετο εἰς πολὺ πλῆθος χρεωκοπιῶν, καὶ ὑπεσχέθη προθύμως βοήθειαν. Τώρα ὁ βασιλεὺς, βοηθούμενος ἀπὸ τὰ Σκιάδια καὶ ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν πρέσβυν, καὶ ὁδηγούμενος ἀπὸ τὸν τολμηρὸν υἱόν του ἐζήτησε τὸ 1768 ἔτος συνέλευσιν τῶν κλάσεων, καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἐκτελέσῃ μεταβολήν τινὰ τοῦ πολιτεύματος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ συνέδριον δὲν ἔστεργε, τὸ ἠνάγκασεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἐνδώσῃ, μὲ τὸ νὰ ἐπαραίτησε τὴν βασιλείαν· διότι ἐπειδὴ ὅλαι αἱ ἀρχαὶ (καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχεῖον τῆς Στοκολμίας) ἐκήρυξαν, ὅτι διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ βασιλέως εἶναι ἐκτὸς πάσης ἐνεργείας, καὶ ἀξιωματικοί τινες εἶπαν ὅτι δὲν ἐγγυῶνται πλέον εἰς τοιαύτας περιστάσεις τὴν πίστιν τῶν στρατευμάτων των, δὲν ἠδυνήθη τὸ συνέδριον νὰ μὴ συγκαλέσῃ τὰς κλάσεις εἰς Νορκοπίαν τὴν 26 Ἀπριλ. 1769.

Πρῶτον, τὸ ὁποῖον ἐξητάσθη, ἦτο ἡ διαγωγὴ τοῦ συνεδρίου, τὸ ὁποῖον καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀδόλφου Φρειδερίκου ὑπῆρχεν ἔκδοτον εἰς τὰ Ἀγγλορωσσικὰ συμφέροντα. Οἱ Ῥωσικοὶ πρέσβεις, Πανῖνος καὶ Ὀστερμάννιος, ἐξουσίαζαν μόνοι τὴν Σβεκίαν μὲ τὸ πλουσίᾳ χειρὶ σκορπιζόμενον ἀργύριόν των. Ἐκολάκευαν τοὺς εὐγενεῖς μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλουν κάμειν τὴν Σβεκίαν ἀριστοκρατίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσίας, ἐνῷ κυρίως ἤθελαν νὰ τὴν καταστήσουν Ῥωσικὴν ἐπαρχίαν. Διὰ τοῦτο εὐκόλως ἡ συνέλευσις εὗρηκεν εἴκοσι τέσσαρα ἐγκλήματα, τὰ ὁποῖα ἐπεφορτήσθησαν εἰς ὅλους τοὺς βουλευτὰς, παρεκτὸς δύω. Ἐξαιρέτως ἐφανερώθη ἐπιστολὴ αὐτῶν πρὸς τὰ ἀρχεῖα μὲ τὴν ἐφεξῆς ἔννοιαν: „Ἡ πολιτεία δύναται νὰ κυβερνηθῇ καὶ χωρὶς βασιλέα. Τὸ βουλευτήριον πρέπει νὰ διαιρεθῇ, καὶ ἓν μέρος νὰ συνεδρεύῃ, τὸ δὲ ἄλλο νὰ μείνῃ εἰς τὴν Στοκολμίαν." Ἡ κρίσις ἔγεινε νὰ χάσουν αὐτοὶ τὰς ἀξίας των, καὶ νὰ πληρώσουν τὴν δαπάνην, μὲ τὴν ὁποίαν συνεκαλέσθη ἡ συνέλευσις εἰς Νορκοπίαν.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐφάνη ὅτι ὑπέσχετο πολλὰ εἰς τὴν βασιλικὴν ἀξίαν· ἀλλ' ἡ ἀκολουθία τῆς συνελεύσεως ἐκατήντησεν εἰς ἄλλην ἀπόφασιν. Αἱ μεταβολαὶ τοῦ πολιτεύματος ἐδυσαρέστησαν, καὶ ἐκηρύχθη ἀνωφελὴς πᾶς νεωτερισμός. Ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐχθρῶν τοῦ θρόνου δὲν ἦτο τόσον μεγάλη, ὡς ἄλλοτε· ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ψήφων των ἦτο 452 πρὸς 431. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν συνέλευσιν ταύτην ἐφάνη μεγάλη διχόνοια μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν δύω ἄλλων κλάσεων, ἐπλησίασε περισσότερον τὸ δυνατὸν τῆς μεταβολῆς, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸ 1771 ἔτος ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀδόλφος Φρειδερῖκος, καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Γουστάβος Γ' εἶχε τόλμην καὶ δύναμιν νὰ δοκιμάσῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς βασιλικῆς ἐλευθερίας.

12. Δ α ν ί α.

(1720 — 1788).

Ἡ ἔκβασις τοῦ βορείου πολέμου εἶχε μεταβάλειν ὁλοκλήρως τὴν σχέσιν τῶν βορείων πολιτειῶν διὰ τῆς ὑπεροπλίας, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ἡ Σβεκία καὶ ἡ Δανία, αἵτινες τόσον καιρὸν ἀντέστεκαν εἰς τὴν ἕνωσίν των, εὕρηκαν τὴν νέαν ταύτην δύναμιν ὑποστήριγμα τῆς ἀντιζηλίας των, ἐὰν ὄχι καὶ τῆς αὐτονομίας των, ἐπειδὴ ἡ δευτέρα ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὑπεροπλίαν τοῦ νέου δυνάστου. Οὗτος μὲ τὰ εἰς Σλέσβικον δίκαιά του εἶχε πρόφασιν νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του διὰ φόβου τὴν Δανίαν, καὶ νὰ τὴν μεταχειρίζεται ὄργανον κατὰ τῆς Σβεκίας, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ἀκόμη μὲ ζηλοτυπίαν.

Διότι τὸ Σλέσβικον καὶ ἡ Ὁλσατία ἦλθαν εἰς Χριστιανὸν Α', τὸν πρῶτον τῆς Δανίας βασιλέα (1459) ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ Ὁλδεμβούργου (Τόμ. Ε', σελ. 546). Τὸ 1544 ἔτος ἐμοιμάσθη ὁ βασιλεὺς

Χριστιανὸς Γ' μὲ τοὺς ἀδελφούς του τὰ Δουκάτα Σλέσβικον καὶ Ὁλσατίαν, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν Δοῦκα Ἀδόλφον ἡ Σλεσβικικὴ Γοττορπία. Περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Δανίας καὶ τῶν Δουκῶν τῆς Ὁλσατικῆς Γοττορπίας συνέβησαν συχνάκις ἔριδες, ἐνῷ οἱ πρῶτοι ἐπροσπάθουν πάντοτε νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς δευτέρους ὡς Δανικοὺς ἄρχοντας· οὗτοι δὲ ἐζήτουν ξένην βοήθειαν, καὶ τελευταῖον προσεκολλήθησαν εἰς τὴν Σβεκίαν. Ὁ Δοὺξ Φρειδερῖκος Δ' ἐνυμφεύθη Καρόλου τοῦ ΙΒ' τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφὴν Ἑδεβίγαν Σοφίαν, καὶ τὸ 1702 ἔτος ἐπλήρωσε μὲ τὴν ζωήν του τὴν πρὸς τὸν γυναικάδελφόν του προσήλωσίν του εἰς τὴν ἐν Κλισοβίᾳ μάχην. Εἰς τὸν περαιτέρω δρόμον τοῦ βορείου πολέμου ἐκυρίευσεν ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Δ' ὅλον τὸ τῆς Γοττορπίας μέρος, τὸ ἥνωσε μὲ τὸ βασίλειον τῆς Δανίας, καὶ τὸ ἐκύρωσεν εἰς τὸν ἑαυτόν του μὲ τὴν ἐν Φρειδερικοβούργῳ εἰρήνην μετὰ τῆς Σβεκίας, ἐὰν καὶ ἀντέτειναν καὶ ὁ Δοὺξ Κάρολος Φρειδερῖκος, καὶ Πέτρος ὁ μέγας· διότι ὁ οἶκος τῆς Γοττορπίας προσεκολλήθη εἰς τὴν Ῥωσίαν, καὶ ὁ Δοὺξ ἔλαβε 1725 εἰς γυναῖκα του τὴν θυγατέρα τοῦ Πέτρου Ἄνναν Πετρίδα. Ἐκ τούτου τοῦ γάμου ἐγεννήθη 1728 ὁ Κάρολος Πέτρος Οὐλρῖκος, ὅς τις εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα Πέτρος Γ'.

Ἡ κοινωνία, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Δανία εἰς τὰς πολιτικὰς ἔριδας καὶ συμμαχίας τούτου τοῦ καιροῦ καὶ ἡ στενὴ σύνδεσίς της μὲ τὸν Γεώργιον Α', εἶχε λόγον τοὺς φόβους, τοὺς ὁποίους τοῦ ἐπροξένει ἡ τοῦ Ὁλσατικοῦ οἴκου συγγένεια μὲ τὴν Ῥωσίαν. Ἡ Αὐτοκρατόρισσα Αἰκατερίνα Α', ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσίας καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Κάρολος Ϛ' εἶχαν κάμειν ἤδη τὸ σχέδιον νὰ κυριεύσωσι πρὸς χάριν τοῦ εἰρημένου Δουκὸς τὴν Βρέμαν καὶ Βέρδαν, καὶ μετὰ τοῦ Ὁλδεμβούργου καὶ Δελμενόρστου νὰ τὸ ὑψώσουν εἰς

νέον Ἐκλεκτοράτον. Ταῦτα ὅλα ἐματαιώθησαν ἀπὸ τὸν θάνατον τῆς Ῥωσικῆς Αὐτοκρατορίσσης, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ὁ Μενσικόβιος, ἐχθρὸς τῆς Δανίας, εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔχασε τὴν ἐνέργειάν του, καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Δουκός, Ἄννα Πετρίς, ἀπέθανε τὸ 1728 ἔτος. Διὰ τοῦτο ὁ τῆς Δανίας βασιλεὺς Φρειδερῖκος Δ' ἠδυνήθη ὀλίγον καιρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ κλείσῃ συμμαχίαν (1730) μὲ τὴν Ῥωσικὴν Αὐτοκρατόρισσαν Ἄνναν Ἰωαννίδα, ἥτις δὲν εἶχε κλίσιν εἰς τὸν μέχρι τοῦδε κυβερνῶντα οἶκον, καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν ἐμβῆκε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Κάρολος Ϛ', ὅς τις ἐζήτει πανταχοῦ ἐγγύησιν τῆς πραγματικῆς του καθοσιώσεως. Ἐπροσφέρθη εἰς τὸν Δοῦκα ἀντὶ τοῦ Σλεσβίκου ἓν μιλιόνιον θαλήρων, τὰ ὁποῖα ἀπέβαλεν ἐκεῖνος.

Ὁ νεώτερος κλάδος τοῦ Γοττορπικοῦ οἴκου ἀνέβη τὸ 1751 διὰ τοῦ Δουκὸς Ἀδόλφου Φρειδερίκου εἰς τὸν Σβεκικὸν θρόνον, ὁ δὲ πρεσβύτερος διὰ Πέτρου τοῦ Γ' εἰς τὸν Ῥωσικόν. Πέτρος ὁ Γ' ἔδειξε μέγαν ζῆλον νὰ δείξῃ κύρια τὰ δίκαια τοῦ οἴκου του, τὰ ὁποῖα ἐπατήθησαν ἐκ νέου ἀπὸ τὴν Δανίαν μὲ τὴν δήμευσιν τοῦ Δουκάτου Πλόνης. Ἐκήρυξε πολλάκις τὴν ἀπόφασίν του, ὄχι μόνον ὅτι ζητεῖ τὸ Σλέσβικον, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ εἰσοδήματά του, ἀφοῦ τὸ ἐκυρίευσεν ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος Δ'. Ἡ Δανία λοιπὸν ἠναγκάζετο νὰ στέκῃ πάντοτε ὡπλισμένη, καὶ μάλιστα ἀναλόγως μὲ τὴν μεγάλην ἑτοιμασίαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Πέτρος εὐθὺς ἀφοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον. Μὲ τὸν θάνατον τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος δὲν ἔχασεν ἀκόμη ὅλον τὸν φόβον ἡ Δανία, διότι Αἰκατερίνα ἡ Β', ἐὰν καὶ δὲν εἶχε τὸν ζῆλον τοῦ ἀνδρός της διὰ τὰ πράγματα ταῦτα, τὸν ἐπροσποιεῖτο ὅμως διὰ νὰ φοβίζῃ πάντοτε καὶ νὰ κρατῇ εἰς τὰ θελήματά της τὴν Δανίαν. Ῥωσικοὶ πρέσβεις ἐδιώριζαν

καὶ εἰς τὴν Κοδανίαν καὶ εἰς τὴν Στοκολμίαν τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις.

Δὲν ἦτο λοιπὸν μικρὰ φροντὶς διὰ τὴν Δανίαν νὰ ἐκβῇ μίαν φορὰν ἀπὸ τὴν κακὴν ταύτην περιπλοκήν. Τελευταῖον εὐτύχησεν ὁ καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα ἐπιφανὴς λειτουργὸς Κόμης Ἀρτεβίγιος Βερνστόρφιος διὰ πολλοῦ ἀργυρίου νὰ συντάξῃ 1767 συνθήκην μὲ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν Αἰκατερίναν Β΄, τῆς ὁποίας ἡ τελείωσις καὶ κύρωσις ἀνεβλήθη ἀπὸ τὴν ἀνηλικίαν τοῦ μεγάλου Δουκὸς, τοῦ μετὰ ταῦτα Αὐτοκράτορος Παύλου, καὶ διὰ συμβάματα τῆς Δανικῆς αὐλῆς.

Διότι ὁ ἰατρὸς τοῦ βασιλέως Χριστιανοῦ Ζ΄ Στρουένσιος εἶχεν ἀποκτήσειν τόσον τὴν εὔνοιαν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἐξαιρέτως τῆς νέας βασιλίσσης Ματθίλδας, Ἀγγλικῆς Πριγκιπέσσης, ὥστε τὸ 1771 ἔγεινε Κόμης καὶ μυστικὸς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. Διὰ τὴν ταραχὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως ἐπρόσταζεν αὐτὸς μὲ τὸν τίτλον τοῦτον ὅλον τὸ βασίλειον. Ὁ Βερνστόρφιος ὑπεχώρησεν. Ἀλλ᾽ ὁ Στρουένσιος καὶ ὁ μετ᾽ αὐτοῦ συνυφωθεὶς φίλος του Βράνδιος, δὲν ἔδειχνε τόσην φρόνησιν, ἔση ἐχρειάζετο εἰς ἕνα ξένον διὰ τοιοῦτον τόπον. Ἡ ἀδιαφορία καὶ χλεύη των πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ταύτης ἔθιμα μεταξὺ λαοῦ, ὅστις τὰ ἴδε τιμώμενα ἀπὸ σειρὰν θεοσεβῶν βασιλέων — ἡ καταφρόνησίς των κατὰ τῆς Δανικῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν δὲν ἐκαταλάμβαναν — ἡ ἀποβολὴ νόμων καὶ διαταγῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀγαπητὰ καὶ ἅγια εἰς τὸν Δανικὸν λαόν: ὅλα ταῦτα διήγειραν γενικὴν ἀγανάκτησιν ἐναντίον τούτων τῶν ξένων, οἵτινες κυρίως ὀλίγον ἐνόουν τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, καὶ μόνον εἶχαν ὀλίγα σημεῖα τῆς τότε ἐξαπλωθείσης διορθώσεως τοῦ φωτισμοῦ. Ἔδειξε δὲ ὁ Στρουένσιος θέλων νὰ καθαιρέσῃ τὴν βασιλικὴν φρουρὰν καὶ νὰ τὴν ἑνώσῃ μὲ ἄλλα τάγματα, καὶ εἰς μίαν ναυτῶν ἐπανάστασιν ὄχι τὴν δύναμιν καὶ σταθερότητα, αἱ ὁποῖαι ἀπῃτοῦντο εἰς μεταῤῥυθμιστὴν πολιτεύματος. Οἱ ἀντίπαλοί του, τῶν ὁποίων κορυφαῖοι ἦσαν ἡ μητρυιὰ τοῦ βασιλέως καὶ ὁ υἱός της Φρειδερῖκος, ἀπεφάσισαν τώρα νὰ τὸν κρημνίσωσι. Μοιχικὴ συναναστροφὴ μὲ τὴν βασίλισσαν Ματθίλδαν, ἥτις διεφημίζετο εἰς τὸ κοινὸν, ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν, καὶ ἡ ἀσκεψία καὶ ἀμέλεια τοῦ Στρουενσίου τὴν ἔκαμε νὰ ἐπιτύχῃ. Οἱ συνωμόται ἐμβῆκαν μὲ στρατιώτας τὴν 16 Ἰαν. 1773 εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ βασιλέως, καὶ ἔλαβαν βιαστικῶς προσταγὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ νὰ φυλακώσουν τὴν γυναῖκά του καὶ τὸν διαφθορέα της. Ἤρχισεν ἀπρεπὴς κρισολογία, καὶ ἔγεινεν ἀπόφασις, ἥτις πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, καὶ ἂν ἦτο δικαία ἡ κατηγορία, ἔπρεπε νὰ μὴ γείνῃ. Ὁ Στρυένσιος καὶ ὁ Βράνδιος (ὁ δεύτερος ἐπειδὴ παίζων ποτὲ ἐσήκωσε χεῖρα κατὰ τοῦ βασιλέως) ἐκρίθησαν ἄξιοι θανάτου καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ οἱ δύω. Ἡ βασίλισσα Ματθίλδα διεζεύχθη καὶ ἐδιώχθη ἀπὸ τὴν Δανίαν. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν πόλιν Κέλλαν.

Ὁ Στρουένσιος εἶχε δείξειν ἐπὶ τῆς ὀλιγοχρονίου δόξης του κλίσιν τινὰ, ἂν ὄχι ἐντελῶς ἀναπτυχθεῖσαν, πρὸς τὴν Γαλλίαν. Τὸ δὲ νέον λειτουργεῖον προσεκολλήθη εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ἐπειδὴ ὁ γέρων Βερνστόρφιος ἀπέθανεν ἤδη, ἐτελείωσεν ὁ ἀνεψιός του ὁ νεώτερος Βερνστόρφιος τὴν μὲ τὴν Ῥωσίαν συνθήκην, τὴν ἀρχισθεῖσαν ἀπὸ τὸν θεῖόν του, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Αἰκατερίνα (1773) καὶ ὁ ἤδη ἐνήλικος υἱός της Παῦλος ἐπαραιτήθησαν τὸ Σλέσβικον καὶ τὸ Γοττορπικὸν μέρος τῆς Ὁλσατίας, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἔλαβαν τὸ Κομητάτον Ὀλδεμβοῦργον καὶ Δελμενόρστον ὑψωθέντα εἰς Δουκάτα ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατορικὴν τῆς Βιέννης αὐλήν. Ἡ Αἰκατερίνα καὶ ὁ Παῦλος τὰ παρέδωκαν εἰς τὸν Δοῦκα Φρειδερῖκον Αὔγουστον Πρίγκιπα ἐπίσκοπον τῆς Λυβέκκης ἐκ τῆς νεωτέρας Γορττορικῆς γραμμῆς. Ἡ συνθήκη ἐπροξένησε με-

γάλην χαρὰν εἰς τὴν Κοδανίαν, μ' ὅλον ὅτι ἠγοράσθη μὲ ὑπακοὴν εἰς τὴν Ῥωσικὴν αὐλήν. Ἡ Δανία ἔκτοτε ἔδειχνε δραστηριότητα εἰς τὰς μεταξὺ Σβεκίας καὶ Ῥωσίας ἔριδας, ὁπλιζομένη κατὰ τῆς πρώτης, ἢ εἰσβάλλουσα εἰς τὴν χώραν της.

Αὗται ὅμως ἦσαν αἱ μόναι κινήσεις, αἵτινες διέκοπταν τὴν πολυχρόνιαν εἰρήνην τῆς Δανίας ἀπὸ τοῦ 1720 ἔτους ἕως τέλους τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐγεννῶντο ὅμως πλέον ἐξ ἀνάγκης παρὰ ἐκ τῶν φρονημάτων τῶν τότε βασιλέων. Τὰ φρονήματα ταῦτα ἠδύναντο νὰ ἐνεργῶσιν ἐλευθερώτερα, ἀφοῦ αἱ κλάσεις κατὰ τὸ 1660 ἔτος παρέδωκαν εἰς τὸν βασιλέα τελείαν κυριαρχίαν. Διὰ τοῦτο ὁ δρόμος τῆς ἐσωτερικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τούτου τοῦ χρόνου εἶναι εἰς τὴν Δανίαν διάφορος παρὰ τὸν τῆς γειτονός της Σβεκίας. Ἡ ἱστορία τῆς δευτέρας ἦτο ἕως τοῦ 1773 ἔτους παράστασις ἐλεεινῶν μηχανοῤῥαφιῶν καὶ κοινοβλαβῶν περιπλοκῶν· ἐξ ἐναντίας δὲ εἰς τὴν Δανίαν ὅλος οὗτος ὁ χρόνος εἶναι ἐπίσημος διὰ τὰς προσπαθήσεις τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ προάξῃ τὴν τοῦ κοινοῦ εὐτυχίαν. Ἐμπορία, γεωργία, θαλασσοπλοΐα, παιδεία τοῦ λαοῦ, συντόμως ὅλοι οἱ κλάδοι, οἵτινες εἰς τὸν κορμὸν τῆς πολιτείας φέρουσι τοὺς καρποὺς τῆς κοινωνικῆς ἑταιρείας, ἐφροντίζοντο καὶ περιεθάλποντο ἀπὸ τὸν ἐξουσιαστὴν καὶ ἀπὸ τοὺς λειτουργούς του.

Φρειδερῖκος ὁ Δ', ὅστις ἀπέθανε 1730 ἔδειξε τὴν φειδωλίαν του — ἥτις δὲν εἶχεν ἴσως μικρὰν ἐπιῤῥοὴν εἰς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἤρχιζε καὶ ἐτελείωνε τὰς πολιτικάς του ἔριδας — ἀφήσας θησαυρὸν μετρητοῦ ἀργυρίου. Ἡ καθίδρυσις 240 σχολείων, καὶ ἡ διάταξις πολλῶν νοσοκομείων ἔδειξαν, ὅτι ἡ φειδωλία του δὲν ἦτο φιλαργυρία. Οἱ φιλάνθρωποι καὶ εὐεργετικοὶ στοχασμοί του ἐδείχθησαν ἐξαιρέτως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν εἰς Τραγκεβὰρ καὶ Φιννεμμαρκίαν ἀποστόλων καὶ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως

τοῦ πολυζήλου οἴκου Ἐγέδας, ὅστις μὴ τρομάζων τὰς ταλαιπωρίας καὶ καταδρομὰς ἐπροσπάθει νὰ εἰσάξῃ εἰς τὴν Γρολλανδίαν χριστιανωσύνην καὶ παιδείαν. Τοῦ Φρειδερίκου ὁ υἱὸς Χριστιανὸς Ϛ' (ἀποθ. 1746) ἐβασίλευσε μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Ὁ θεοσεβὴς οὗτος βασιλεὺς ἔκαμεν εἰς τὴν περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐθίμων καὶ τοῦ Λουθηρανοῦ δόγματος φροντίδα του βήματα, τὰ ὁποῖα περιώρισαν παρὰ πολὺ τὴν εἰς τὰ πράγματα ταῦτα ἐπιθυμητὴν ἐλευθερίαν τῆς πληροφορίας. Εἰσήγαγε τὴν δημόσιον ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν πάλιν, καὶ ἠνάγκαζε τὸν λαὸν μὲ χρηματικὴν ποινὴν καὶ ἁλύσεις εἰς τὸν λαιμὸν νὰ συχνάζωσι τὰς ἐκκλησίας. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμπόδιζε τὸν βασιλέα νὰ ἐξαπλόνῃ περὶ ἑαυτὸν λαμπρότητα καὶ πολυτέλειαν. Ἡ μητρόπολίς του, ἥτις ἠφανίσθη ἀπὸ πυρκαϊὰν, ἀνεκτίσθη λαμπρῶς διὰ τῆς βοηθείας του. Εἰς τὴν αὐλήν του ἐπροσκάλεσε τὰς ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ πάππου του ἐξωρισμένας ἑορτὰς καὶ εὐφροσύνας. Ἐσύστησεν ἑταιρείαν Δανικῶν ὑποκριτῶν, καὶ ἔκτισε θέατρον, ὅπου παρεστάθησαν τὰ πρῶτα Δανικὰ δράματα, ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι περίφημα τὰ ὑπὸ τοῦ Ὀλβέργου εἰς τὰ ἔτη 1723 — 1746 γαμμένα ποιήματα.

Παρεκτὸς τούτου ἐφρόντισε διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν νόμων, διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ τῆς Κοδανίας πανεπιστημίου καὶ διὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐμπορίας. Διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν τελευταίαν ἐσυμβιβάσθη μὲ τοὺς πειρατὰς τῆς Βαρβαρίας, καὶ συγκατένευσε νὰ ἀγορασθῇ ἡ νῆσος ἁγ. Σταυρὸς ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴν ἑταιρείαν τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν ἐν Γυϊνέᾳ. Ταύτην ὅμως τὴν ἑταιρείαν ἐκατάργησεν ὁ διάδοχός του (Φρειδερῖκος Ε' 1746 — 1766) μὲ βασιλικὴν ἐλευθεριότητα, ἐνῷ ἠγόρασε τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ κτήματά της εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Γυϊνέαν μὲ 2,200,000 θάληρα, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἐκεῖ ἐμπορίαν ἐλευθέραν εἰς ὅλους ὑπηκόους του. Τοὺς εὐεργετικοὺς τοῦ βασι-

λέως σκοποὺς ἐξετέλεσεν ὁ προειρημένος λειτουργός του Ἀρτεβίγιος Βερνστόφιος. Ἀδίκως ἐπέπληξαν τοῦτον διὰ τὴν μεγάλην του φροντίδα περὶ τῆς βιομηχανίας, ὅτι τάχα ἐσυνήργησε τὴν τρυφὴν καὶ πολυτέλειαν εἰς τὴν Δανίαν μὲ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων πραγματειῶν καὶ ἀπολαύσεων. Εἰς τὰ γενικὰ συμβόλαια τῶν ἐθνῶν ἐφαίνετο ἀδύνατον εἰς τὸν λειτουργόν τοῦτον νὰ ἀποχωρίσῃ τὴν χώραν, καὶ ἀπαγορεύσεις τῆς πολυτελείας, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν Σβεκίαν ἐδοκιμάσθησαν δυστυχῶς *) ὡς θεραπεία κατὰ τῆς ἐνδείας τῆς χώρας, ἐνομίζοντο ἀπ' αὐτὸν καταπάτησις τῆς τῶν μερικῶν ἐλευθερίας. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἐπρόσεχε τὸν νοῦν νὰ κάμῃ ὅσον δυνατὸν ἀνεξάρτητον τὴν ἐμπορίαν τῆς Δανίας. Διὰ τοῦτο ὁ Βερνστόφιος ἐσυνήργει καὶ ἐβοήθει πᾶν πιθανὸν σχέδιον τοῦ νὰ ἐκτείνῃ τὴν θαλασσοπλοΐαν, καὶ ἐπέτυχε ζῶν ἀκόμη νὰ ἐλευθερώσῃ τῆς Δανίας τὴν ἐμπορίαν ἀπὸ πλεονεκτικοὺς μεσίτας. Τοῦ ἀπὸ 1756—1763 πολέμου, ὅς τις κατερήμαξε τὴν Γερμανίαν, δὲν ἔγεινε κοινωνὸς ἡ Δανία. Ἀντὶ τούτου ἐβοήθησε τὸν εὐσεβῆ Γερμανὸν ποιητὴν Κλοπστόκκιον, καὶ ἔστειλεν ἑταιρείαν Φυσιολόγων, Θεολόγων καὶ Ἀστρονόμων εἰς τὴν Ἀραβίαν πρὸς χάριν τῆς παιδείας. Τοῦ Νιβούρου (τοῦ πατρὸς) ἡ περιγραφὴ τῆς περιηγήσεως εἶναι καρπὸς ἀξιόλογος τούτου τοῦ ἐγχειρήματος. Διὰ τοῦ συναλλάγματος, τὸ ὁποῖον ἔκαμναν οἱ Δάνοι μεταξὺ μαχομένων ἐθνῶν, ἐπρόκοπτον εἰς τὴν ἐμπορίαν· ἡ ναυτιλία των ἐνεδυναμώθη ἱκανῶς· ἀλλὰ καὶ ἡ γεωπονία δὲν ἀμελήθη. Ὅ τι ἠθέλησεν ὁ Φρειδερῖκος Ε', ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ τελειώσῃ, τοῦτο ἐκατώρθωσεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Χριστιανοῦ Ζ' ὁ διάδοχος Φρειδερῖκος (Ϛ'), υἱὸς τῆς δυστυ-

*) Αἱ ἀπαγορίαι αὗται ἐξετελέσθησαν εἰς τὴν Σβεκίαν μὲ αὐστηρότητα μεγάλην. Ἕνας βουλευτής, ὅς τις δὲν ἤθελε νὰ ἀποκόψῃ κατηφένιαν τραχηλίαν τῆς χλαμύδος του, τὴν ὁποίαν ἐφόρει πολὺν καιρόν, ἐκράχθη πρὸ τοῦ κριτηρίου καὶ ὠνειδίσθη μεγάλως. Ὡσαύτως καὶ μία δέσποινα, ἥτις εἰς τὸ θέατρον ἔπιε χοκολάτταν.

χοῦς Μαθίλδας, ἐνῷ ἀπέβαλε τὴν δουλείαν ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς κατὰ τὸ 1788 ἔτος. Ὁ νεώτερος Βερνστόφιος ἦτο ψυχὴ τοῦ πολιτεύματος, καὶ τὸ κλέος του τὸ ὕψωσεν εἰς τὸν κολοφῶνα ἀποῤῥίψας τὴν ἀνθρωπεμπορίαν τῶν Μαύρων εἰς τὰς ἐν Ἀμερικῇ καὶ Ἰνδικῇ Δανικὰς ἐπαρχίας των.

13. Γουστάβος ὁ Γ', καὶ μεταβολὴ τοῦ πολιτικοῦ συντάγματος τῆς Σβεκίας.

Ἀφήκαμεν τὴν Σβεκίαν εἰς τὴν διχόνοιαν ἐντοπίων φατριῶν καὶ εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν ξένων δυνάμεων (ἀνωτ. 148). Ἡ βασιλεία ἐπὶ τῶν δύω τελευταίων ἡγεμόνων της ἔγεινε ψιλὴ σκιά. Γουστάβος ὁ Γ', ὅς τις ἀνέβη τὸν θρόνον τὸ 1771 ἔτος ἀπεφάσισε νὰ τῆς δώσῃ νέαν μορφήν, καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας πρὸς ἀνάστασιν τῆς δυνάμεως του θρόνου.

Ἡ ἐπικρατοῦσα φατρία ἐπροσπάθησε νὰ περιορίσῃ τὸν νέον ἡγεμόνα καὶ τὴν φιλοτιμίαν του. Ὁ διδάσκαλός του, Κόμης Σχέφερος, ἐκαταγίνετο νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ σέβας πρὸς τὸ Σβεκικὸν πολίτευμα καὶ μῖσος κατὰ πάσης αὐτογνωμίας. Ἡ τύχη περιωρισμένου βασιλέως ἐζωγραφίζετο πρὸς αὐτὸν μὲ χαριέστατα χρώματα. Διὰ τοῦτο τὸ βουλευτήριον ἐθεώρει μὲ λύπην τὸ ταξείδιόν του εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου εὑρέθη ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, ἐπειδὴ ὁ διάδοχος ἤθελε γνωρίσειν ἀπεριόριστον βασιλείαν, καὶ αἰσθανθῆν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν εἰσάξῃ καὶ εἰς τὴν Σβεκίαν. Ὁ Γουστάβος ὅμως δὲν ἐχρειάζετο ταξείδια διὰ νὰ καταφρονήσῃ τὰς διδασκαλίας τοῦ Σχεφέρου καὶ νὰ ἀποκτήσῃ νέας ἰδέας. Ἠσθάνετο οἴκοθεν κλίσιν καὶ δύναμιν νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς δουλείας

καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὡραῖον κύκλον τῆς ἐντελοῦς βασιλικῆς δυνάμεως. Τὸ ταξείδιον μάλιστα τὸ ἔκαμε διὰ νὰ ζητήσῃ ἐκεῖ βοήθειαν διὰ τὸ ἐγχείρημά του. Διότι ἡ Γαλλία πρὸς ἴδιον ἑαυτῆς ὄφελος ἐπεθύμει νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν Σβεκίαν ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Διὰ τοῦτο ἐπλήρωσε τὰ ἀπομενάδια τῶν βοηθητικῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε πολλάκις ζητήσειν εἰς μάτην ἡ Σβεκία ἀπὸ τοῦ 1756 ἔτους, μέρος εἰς μετρητὰ, καὶ μέρος τοῦ ὑπεσχέθη ἐφεξῆς, ἐὰν μεταχειρισθῇ τὸ ἀργύριον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐνταυτῷ δὲ τοῦ ἔδωκε παρατηρητὴν καὶ σύμβουλον τὸν ἱππότην (μετὰ ταῦτα λειτουργὸν) Βεργέννην, ὅς τις ὑπῆγε πρέσβυς εἰς τὴν Στοκολμίαν (Ἰούν. 1771).

Πλήρης ἐλπίδων ὑπέστρεψεν ὁ Γουστάβος εἰς τὴν Σβεκίαν, καὶ ἐπροσπάθησε πρῶτον νὰ οἰκειωθῇ τὸν λαόν. Ἐνῷ ἔδειχνεν ἀνήκουστον καὶ ἀόρατον ἕως τώρα συναναστροφὴν μὲ τοὺς ὑπηκόους του, τὸν ὠφέλησε κατὰ πολλὰ, ὅτι ἀπὸ Καρόλου τοῦ ΙΒ' πρῶτος εἰς Σβεκίαν γεννηθεὶς βασιλεὺς ὡμίλει τὴν Σβεκικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν τὴν ἐκαταλάμβαναν οἱ δύω τελευταῖοι, καὶ ἐξεφράζετο εὐκολώτατα καὶ ἐπιτηδειότατα. Τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας τὸν ὠφέλησε μάλιστα εἰς τὰ συνέδρια. Ἤνοιξε τὸ πρῶτον μὲ λόγον, ὅπου εἶπεν ὅτι ἡ μεγίστη του ἐπιθυμία εἶναι νὰ εἶναι ἐλευθέρου πολιτεύματος πρῶτος πολίτης. Διὰ νὰ μεταδώσῃ ὅμως ταύτην τὴν ἐλευθερίαν, τοὺς ἐσύστησεν ὁμόνοιαν καὶ ἑνότητα. Ταύτην ὅμως τὴν φορὰν ἡ εἰς τὸ συνέδριον ἐπικρατοῦσα διχόνοια ἦτο ὠφέλιμος εἰς τοὺς σκοπούς του. Μὲ εὐσυλλόγιστον πνεῦμα ἐκλονεῖτο ἐπάνω εἰς τὴν διχόνοιαν τῶν Πίλων καὶ τῶν Σκιαδίων, ἐπάνω εἰς τὴν ζηλοτυπίαν τῶν δύω δευτέρων κλάσεων πρὸς τοὺς εὐγενεῖς, καὶ ἔδωκεν εἰς ὅλας τὰς ἀντιθέτους κινήσεις κέντρον, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ μὲν δὲν ἐζήτουν, ἔπρεπε δὲ νὰ τὸ εὕρωσι, δηλαδὴ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Εἰς ταῦτα ἐγνώριζε

τὴν τέχνην νὰ κάμνῃ ἀσφαλεῖς τοὺς ἐχθρούς του. Οὕτως ἐσυμπέρανεν ἕνα ἀπὸ τοὺς τοῦ συνεδρίου λόγους του μὲ τὰς λέξεις: „Ἐὰν ἦσαν οἱ σκοποί μου ὀλιγώτερον φανεροὶ, ἤθελα μεταχειρισθῆν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων μου, πρὸς ὄφελός μου τὴν ἀσυμφωνίαν τῆς πατρίδος ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας της.“ Τὸ ἀσφαλιστικὸν γράμμα, τὸ ὁποῖον αἱ κλάσεις μετὰ ὀκτάμηνον διακρότησιν τοῦ ἐπαράστησαν, ὑπέγραψε χωρὶς νὰ τὸ διαβάσῃ λέγων: βέβαια ἐσκόπευσαν τὸ ὄφελος τῆς πατρίδος ὅταν τὸ ἐσύνταξαν, καὶ τοιοῦτον ὅρκον εἶχε βάλειν πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν καρδίαν του. Ἐνῷ ἐφροντίσθη κατὰ πολλὰ τὸ νὰ τοῦ ἀποσπασθῇ πᾶσα χρῆσις δυνάμεως, τοῦ ἡτοιμάσθη πολυτελεστάτη στέψις. Ἀλλὰ τοῦ Γουστάβου ἡ ἐπιθυμία νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ὑφαλίας εἰς τὸν τῆς ἐκλογῆς καὶ στέψεως τόπον τῶν παλαιῶν βασιλέων τοῦ Σβεκικοῦ ἔθνους, δὲν ἐπληρώθη· ἐπειδὴ ἡ ἐπικρατοῦσα Ἀριστοκρατία ἔκρινεν ἐπικίνδυνον νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα ἀπολαύοντα παρὰ πολλὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ.

Εἰς τὰς κλάσεις λοιπὸν ἐφαίνετο ὁ βασιλεὺς τελειωμένος· ἀλλὰ τοιοῦτον δὲν ἐνόμιζεν ὁ Γουστάβος τὸν ἑαυτόν του. Ἐνῷ αὐτὸς, ἀδιαφορῶν διὰ τὰ ἔτι διαρκοῦντα συνέδρια καὶ τὰς βουλάς των, ἐλάτρευε τὰς ὡραίας τέχνας εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του Ἐκκολμεσυνδίαν, καὶ διὰ τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ἐπέσυρεν εἰς τὸν ἑαυτόν του ψόγον τῶν κλάσεων, ἠγωνίζοντο εἰς πολλὰ μέρη τοῦ βασιλείου ἄνθρωποι σταλμένοι ἀπ' αὐτὸν νὰ διεγείρουν δυσαρέσκειαν μεταξὺ τοῦ λαοῦ, νὰ κακίζουν τὴν παροῦσαν πολιτείαν καὶ νὰ τὸν σηκώσουν εἰς ἐπανάστασιν. Ἐμεταχειρίσθησαν πρὸς τοῦτο ἔλλειψιν τινὰ σιταρίου, τῆς ὁποίας τὴν αἰτίαν ἀπέδωκαν εἰς τὰς κλάσεις. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην βοήθειαν τοῦ ἐχορήγησεν ἡ εἰς τὸ συνέδριον ἐπικρατοῦσα ἀντιζηλία τῶν Σκιαδίων καὶ τῶν Πίλων. Ἐπειδὴ

οἱ δεύτεροι εἶχαν ταύτην τὴν φορὰν τὴν ὑπεροχὴν, ἐνήργησαν εὐθὺς τὴν καθαίρεσιν τοῦ μέχρι τοῦδε ἐκ Σκιαδίων συγκειμένου βουλευτηρίου μὲ ὅλον ὅτι ἀντέστεκαν οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ῥωσίας, οἵτινες ἐσυμβούλευαν μετριασμὸν φοβούμενοι μήπως ἕως τέλους ἀφανισθῶσι καὶ αἱ δύω αἱ φατρίαι. Καὶ ἀπὸ ὅλας δὲ τὰς ἄλλας ἐντίμους καὶ ἐπικερδεῖς ἀξίας ἀπεβλήθησαν τὰ Σκιάδια, καὶ οὕτως ἐκατήντησαν εἰς ἀπελπισίαν τινὰ ὠφέλιμον εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ βασιλέως. Ὄχι ὀλιγώτερον ἐνήργουν οἱ λόγοι τοῦ Γαλλικοῦ πρέσβεως, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς παύουν αἱ πληρωμαὶ τῆς Γαλλίας εἰς τὰ μέλη ταύτης τῆς φατρίας, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἔζων ἀπὸ τὰς χρηματικὰς ταύτας πληρωμάς. Πολλοὶ λοιπὸν ἀφῆκαν τὸ θέατρον τοῦ συνεδρίου, ὅπου δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ σταθῶσιν. Ἄλλοι δὲ τὸ ἔκαμαν ἐξ ἀγανακτήσεως διὰ τὴν νίκην τῶν ἐχθρῶν των, χωρὶς ὅμως νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν μερίδα τῆς αὐλῆς. Ἡ τελευταία ἦτο τόσον ἀδύνατος, ὥστε ἡ ὑπερηφάνεια τῶν Ἀριστοκρατικῶν δὲν ἐστοχάσθη νὰ ἑνωθῇ μὲ αὐτὴν καὶ νὰ ἑτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἐκδικήσεως. Μυστικὰ ὅμως εἶχεν ἀποκτήσειν ὁ Γουστάβος πολλοὺς ὀπαδούς.

Μεταξὺ τούτων εὑρίσκετο ὁ χιλίαρχος Σπρεγγεπόρτηνος, ὅστις εἶχεν ἑλκύσειν εἰς τὸ μέρος του πλέον παρὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἀξιωματικούς. Διὰ τούτων ἠσφάλισεν εἰς ἑαυτὸν ὁ βασιλεὺς τὴν ἔνοπλον τῆς μητροπόλεως δύναμιν· εἰς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ βασιλείου ἐνήργουν ἄλλοι, καὶ μάλιστα οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως, Κάρολος καὶ Φρειδερῖκος, οἵτινες μὲ διαφόρους προφάσεις διέτριβαν εἰς Σκανίαν καὶ Ὀστρογοτθίαν. Ὁ Ἑλλίχιος, θερμὸς τοῦ βασιλέως φίλος καὶ τολμηρὸς ἄνθρωπος, ἔστεκεν ὡς ἑκατόνταρχος εἰς τὸ φρούριον Χριστιανοστάδιον. Οὗτος ἔμελλε νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἐγχείρημα, καὶ διωρισμένην ἡμέραν νὰ κι-

νήσῃ ἐπανάστασιν, ὅπου νὰ κατηγορῶνται ἡ ἕως τώρα σύγχυσις καὶ οἱ ταύτης αἴτιοι. Ἀξιωματικὸς ἦτο διωρισμένος νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Πρίγκιπα Κάρολον καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ συνάξῃ στρατεύματα καὶ νὰ δράμῃ εἰς τὸ νὰ καταπατήσῃ τὴν ταραχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἑτοιμασίαι τινὲς τῆς ἐπικρατούσης φατρίας ἐφανέροναν, ὅτι ἐμυρίσθησαν τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἡ τοῦ βασιλέως ἀφροντισία τοὺς ἔκαμεν ἀσφαλεῖς· καὶ ἔπειτα ἡ ὀξεῖα του ἐγχείρησις δὲν τοὺς ἀφῆκε καιρὸν πρὸς ἀντενέργησιν τινά.

Τὴν 12 Αὐγ. 1772 ἤρχισεν ὁ ἑκατόνταρχος Ἑλλίχιος τὸ παιγνίδιόν του· ὁ Πρίγκιψ Κάρολος ἠκολούθει μὲ τὸ προσωπεῖον του, καὶ ἐσύναξε στρατιώτας διὰ νὰ πατήσῃ τὴν λεγομένην ἐπανάστασιν. Ὅταν δὲ ἠκούσθη τὸ σύμβαμα τοῦτο εἰς τὴν Στοκολμίαν, ὑπώπτευσε πάραυτα ἡ ἐπικρατοῦσα φατρία· ὁ βασιλεὺς ὅμως ὑπεκρίθη τόσον καλὰ, ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοῦ εὕρωσιν αἰτίαν. Εἰς ἕνα δεῖπνον ἔστρεψεν ἐπίτηδες τὸν λόγον ὁ Κόμης Ῥιβίγγιος εἰς τὸ πρᾶγμα, καὶ εἰς τὴν τούτου διήγησιν ἔβλεπεν ἀσκαρδαμυκτὶ τὸν βασιλέα. ἐνῶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ παράξενον εἶναι, ὅτι ὁ εἰς τὴν πύλην τοῦ Χριστιανοσταδίου ἀξιωματικὸς εἶπεν, ὅτι συμβαίνουν ταῦτα κατὰ προσταγὴν τῆς ἡμετέρας Μεγαλειότητος· „Ἀπατᾶσθε, ἀπεκρίθη ὁ Γουστάβος, χωρὶς νὰ ἀλλάξῃ πρόσωπον, ἐγὼ ἀνέγνωσα τὴν εἰς τὸ συνέδριον σταλεῖσαν ἀγγελίαν, ἥτις λέγει, ὅτι ἦτο ἡ φρουρὰ καὶ ὄχι ὁ ἀξιωματικός.“ Ὁ Γουστάβος ἐχρειάζετο τὴν ὑπόκρισιν ταύτην τόσον περισσότερον, ὅσον ἡ δύναμίς του ἦτο πολλὰ περιωρισμένη, καὶ δὲν εἶχεν εἰς τὴν θέλησίν του οὐδὲ ἓν τάγμα σωματοφυλάκων. Εἶχεν ὅμως τὴν εὔνοιαν τῶν ἐνόπλων πολιτῶν, καὶ ὅταν τὸ συνέδριον ἐπρόσταξε νὰ ἔλθουν στρατεύματα εἰς τὴν μητρόπολιν, καὶ τὸν Πρίγκιπα Κάρολον νὰ παραδώσῃ εἰς ἄλλον τοὺς συν-

αχθέντας λόχους του, ἐγνώρισεν ὁ βασιλεὺς ὅτι δὲν πρέπει πλέον νὰ χάσῃ οὐδὲ στιγμὴν μίαν.

Ἡ 19 Αὐγούστου ἔμελλε νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἐλευθερίαν ἢ δουλείαν, τὴν ζωὴν ἢ τὸν θάνατον, τὴν τιμὴν ἢ τὴν ἀτιμίαν τοῦ βασιλέως. Τὸ βάρος τοῦ ἐγχειρήματος καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν ἐλπίδων καὶ φόβων του ἤξευρε νὰ κρύψῃ ὁ βασιλεὺς τὴν ἑσπέραν μὲ παιγνίδια καὶ μὲ εὐφροσύνην· μὲ φαινομένην φαιδρότητα ὑπῆγεν εἰς τὸ μελόδραμα τοῦ θεάτρου. Ἀλλὰ τὸ πρωῒ, ὅταν ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸ παλάτιον, ἦσαν οἱ ὀφθαλμοί του ὑγροὶ, καὶ εἰς τὸ σκεπασμένον μὲ βαρυθυμίαν πρόσωπόν του ἐζωγραφίζετο ἡ ταραχή. Εὐθὺς ἀφοῦ ἐμβῆκεν εἰς τὸ συνέδριον, συνέβη σφοδρὰ λογομαχία. Ἐζήτουν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ τοὺς διαβάσῃ ἐπιστολὴν τοῦ ἀδελφοῦ του, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβειν τὴν νύκτα. Ὅταν δὲ ὁ Γουστάβος ὡμίλησε περὶ τῆς ἀπρεπείας τοῦ ζητήματος, ἐφώναξαν τινὲς ὅτι πρέπει νὰ τὸν πιάσωσιν εἰς ἀσφάλειάν των. Ἀλλ' αὐτὸς τοὺς ἐπρόλαβεν, ἐνῷ μὲ ἀληθινὸν ἢ πλαστὸν θυμὸν πιάσας τὸ σπαθίον του ἐκβῆκεν ἀπὸ τὸ συνέδριον. Ἔφθασεν εἰς τὴν ὁπλοθήκην, ὅπου ἔστεκεν ἡ φρουρὰ, ὡμίλησε φιλικῶς τοὺς στρατιώτας, καὶ περιφρουρούμενος ἀπὸ πολλοὺς εἰς αὐτὸν ἐκδότους ἀξιωματικοὺς ὑπέστρεψεν εἰςτὸ παλάτιον, ὅπου ἐσυνάθροισεν ὅλην τὴν φρουράν. Ἐσύναξε τοὺς ἀξιωματικοὺς εἰς τὸ οἴκημα τῆς φρουρᾶς, καὶ τοὺς ὡμίλησε μὲ ἐνθουσιασμὸν περὶ τοῦ σκοποῦ του νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα ἀπὸ τὰς διὰ ξένου χρυσοῦ χαλκευομένας ἁλύσεις, καὶ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ βασίλειον τὴν παλαιὰν καὶ νομίμην ἐλευθερίαν. τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσεν εἰς τοὺς καιροὺς τοῦ μεγάλου Γουστάβου Ἀδόλφου. Ἀφοῦ δὲ ἐρωτηθέντες, ἂν ἀγαποῦν νὰ τὸν βοηθήσουν, ἀπεκρίθησαν οἱ περισσότεροι Ναὶ, ἔδεσε λευκὸν πανίον εἰς τὸν βραχίονά του, καὶ ἐπρόσταξε καθένα ὅςτις θέλῃ, νὰ κάμῃ τὸ αὐτό. διὰ νὰ γνωρίζωνται ὅλοι οἱ ὀπαδοί

του ἐκ τοῦ συμβόλου τούτου. Μετὰ τοῦτο ἐκβῆκεν εἰς τοὺς ἔξω συναγμένους στρατιώτας. Εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς γενομένην ὁμιλίαν καὶ ἐρώτησίν του ἠκολούθησε γενικὸν Ναί. Ὁ λαὸς συῤῥεύσας ἐκ τῆς ἐπίτηδες διαδοθείσης φήμης, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐφυλακώθη, ἠλάλαζε μὲ χαρὰς καὶ εὐφημίας, αἱ ὁποῖαι ἐπληθύνθησαν, ὅταν ὁ Γουστάβος, ἐξεύρων νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τὰς περιστάσεις, ὡμίλησε: „Βλέπετε, φίλοι μου! φυσᾷ βορέας· αἴσιον σημεῖον, ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς ἄνεμος ἐφύσα, ὅταν ὁ Γουστάβος Βάσας μὲ τοὺς τῆς κοιλάδος ἄνδρας του ἐσηκώθη διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν χώραν ἀπὸ τὴν δυναστείαν. Οἱ βουλευταὶ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐκάθηντο εἰς τὸ συνέδριον, ἐμποδισμένοι ἀπὸ στρατιώτας νὰ ἐκβῶσι, καὶ ἤκουαν τὰς θορυβώδεις κινήσεις, ἐνῷ κατὰ πρῶτον ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς μίαν βασιλικὴν διαταγήν.

Ὁ κυβερνήτωρ, στρατηγὸς Ῥουδβέκιος, ἐκπλαγεὶς, ὅτι αἱ φρουραὶ δὲν τὸν ὑπήκουαν, ἔδραμε μὲ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας καὶ ἐφώναζεν εἰς τοὺς δρόμους: „Εἰς τὰ ὅπλα! ἐχάθη ἡ ἐλευθερία!" Ἀλλ' ὁ Γουστάβος καὶ αὐτὸς μὲ γυμνὸν ξίφος εἰς τὴν χεῖρα περιήρχετο ἔφιππος εἰς τοὺς δρόμους, καὶ φωνάζων, ὅτι ἐσηκώθη ἐπίτηδες διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα, ἐπιστεύετο περισσότερον ἀπὸ τὸ πλῆθος. Ὁ λαὸς τὸν περιεκύκλωσε μὲ χαρᾶς δάκρυα· πολλοὶ ἐγονάτιζαν καὶ τοῦ ἐφίλουν τὰ ὑποδήματα, καὶ τοῦ ὤμνυαν πίστιν καὶ ὑπακοήν. Καὶ οἱ εἰς τὸ βουλευτήριον δὲ συναχθέντες ἄρχοντες ἔκαμαν τὸν ζητηθέντα ὅρκον. Τὸ αὐτὸ ἔκαμε καὶ ἡ ναυαρχία εἰς τὴν Σιφολμίαν, νῆσον ἀξιόλογον συνδεδεμένην μὲ τὴν πόλιν διὰ κινητῆς γεφύρας. Ἡ μεταβολὴ ἐτελείωσε χωρὶς αἱματοχυσίαν. Εἰς τὰ δύω τάγματα Ὑπλανδίας, τὰ ὁποῖα εἶχε διορίσειν τὸ συνέδριον διὰ τὴν Στοκολμίαν, καὶ τὰ ὁποῖα ὀλίγας μόνον ὥρας ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν, ἐστάλθη προσταγὴ νὰ ἐπι-

στρέφουν, εἰς δὲ τὸν ἡγεμόνα των, τὸν ὑποχιλίαρχον Κερδεστρόμιον, διάπυρον φίλον τῶν Πίλων, ἐπροστάχθη νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μητρόπολιν. Καὶ τὰ δύω ἔγειναν, ἐπειδὴ, κεκλεισμένων τῶν πυλῶν, δὲν ἔγεινε τίποτε γνωστὸν τῶν συμβαμάτων εἰς τὰ ἔξω μέρη. Πολλὰ ἀξιόλογα πρόσωπα ἐφυλακώθησαν ἔξαφνα· καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ξένους πρέσβεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἀγγλικὸς καὶ ὁ Ῥωσικὸς ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσωσι πρὸς βλάβην τοῦ βασιλέως, ἐπροσκάλεσαν εἰς τὸ παλάτιον, καὶ μὲ τρόπον φιλοφρονητικὸν τοὺς ἔβαλαν εἰς εἶδος φυλακῆς.

Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ὡρκίσθησαν εἰς τὸν βασιλέα ὅλοι οἱ πολεμικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες. Τοὺς πολίτας ἐσύναξεν ὁ βασιλεὺς εἰς μεγάλην ἀγορὰν, καὶ τοὺς ἐβεβαίωσεν, ὅτι νομίζει μέγιστον κλέος του, νὰ εἶναι ὁ πρῶτος πολίτης λαοῦ ἀληθῶς ἐλευθέρου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ χωρὶς τούτου ἐμίσουν τὴν μέχρι τοῦδε δεσποτείαν τῶν εὐγενῶν, καὶ ἔβλεπαν ἀσμένως τὴν πτῶσιν της, ἔκαμαν θεληματικῶς τὸν ζητηθέντα πίστεως ὅρκον, τὸν ὁποῖον τοὺς ἐδιάβασεν ὁ Γουστάβος αὐτός. Τὸ βαρύτατον ὅμως ἦτο νὰ λάβῃ τὴν συγκατάθεσιν τῶν κλάσεων. Ἐσυγκαλέσθησαν λοιπὸν αὗται τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν, 21 Αὐγούστου. Ὅς τις δὲν ἤθελε παρουσιασθῆν, ἐφοβερίσθη ὅτι θέλει τιμωρηθῆν ὡς προδότης τῆς πατρίδος. Φήμη διεσπάρη, ὅτι στρατιωτικὴ μερὶς ἐκ Φιννίας πλησιάζει εἰς τὴν μητρόπολιν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς συνελεύσεως περιεκυκλώθη ὁ ἱπποτικὸς οἶκος μὲ ἐνόπλους καὶ μὲ κανόνια. Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς προετείχισεν οὕτω πᾶσαν ἀντιλογίαν, ἐξεφώνησε πυρώδη λόγον, ὅπου ἐζωγράφησε μὲ ζωηρότατα χρώματα τὰς μέχρι τοῦδε ἀταξίας καὶ διχονοίας, τὴν εὐωνίαν τῶν ἀρχόντων, καὶ τὴν ἐκ τούτων ἐξαπλουμένην ἐπάνω τοῦ βασιλείου αἰσχύνην· πάντα, ὅς τις ἤθελεν ἢ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ τοῦτο, τὸν ἐπρόσταξε νὰ παρουσιασθῇ καὶ νὰ ὁμιλήσῃ, καὶ ἐπειδὴ ὅλοι ἐσιώπων, ἐτελείωσε λέγων, ὅτι δὲν θέλει ἀθετήσειν τὸν ὅρκον του νὰ βασιλεύσῃ λαὸν ἐλεύθερον, καὶ ὅτι θέλει φυλαχθῆν ὁ νέος τοῦ πολιτεύματος νόμος ὁ προστατεύων τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἐξορισθῆν ἡ ἀσέλγεια καὶ αὐτογνωμία.

Μετὰ τοῦτο ἀνεγνώσθη ὁ νόμος οὗτος. Δυνάμει τούτου ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς ἐλευθερίαν νὰ προστάζῃ ὅλας τὰς πεζικὰς καὶ θαλασσίους δυνάμεις, νὰ κυβερνᾷ τὴν περιουσίαν τῆς πολιτείας καὶ ὅλους τοὺς πολιτικοὺς καὶ πολεμικοὺς ἄρχοντας· ἔλαβε τὸ δίκαιον νὰ κλείῃ εἰρήνην καὶ συμμαχίαν καὶ νὰ κάμνῃ ἀμυντικὸν πόλεμον. Διὰ πόλεμον δὲ προσβολῆς νὰ λαμβάνεται ἡ γνώμη τῶν κλάσεων. Ἡ συγκάλεσις τῶν κλάσεων ἐκρέματο εἰς τὸ ἑξῆς ἀπὸ τὸν βασιλέα· ποτὲ δὲ νὰ μὴ συναθροίζωνται περὶ ἄλλου, εἰμὴ περὶ οὗτινος ἤθελε φανῆν εὔλογον εἰς τὸν βασιλέα νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ. Τὸ συνέδριον ἔμεινεν ὑποτεταγμένον εἰς τὸν βασιλέα· τότε μόνον ἠδύνατο νὰ συμβουλεύσῃ, ὅταν τὸ ἐρωτήσῃ ὁ βασιλεὺς, καὶ ἡ γνώμη του δὲν ἦτο νόμος.

Ἐρωτηθέντες ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἂν στέργουν τὸ πολίτευμα τοῦτο, ἀπεκρίθησαν οἱ παρόντες μὲ κραυγὰς μεγάλας, Ναὶ, καὶ ἔπειτα ἔκαμαν τὸν ὅρκον, τὸν ὁποῖον τοὺς ἐδιάβασαν. Μετὰ τοῦτο ἀποθέσας ὁ Γουστάβος τὸ στέμμα ἐξέφερεν ἀπὸ τὸν κόλπον του προσευχητάριον καὶ ἤρχισε νὰ ψάλῃ δοξολογίαν, τὴν ὁποίαν συνέψαλε μὲ χαρὰν μεγάλην ὅλη ἡ συνέλευσις.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔτρεχαν οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως εἰς διάφορα μέρη τῆς χώρας, καὶ ἐλάμβαναν ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ ἀπὸ τὸ στράτευμα τὸν ὅρκον τῆς πίστεως εἰς τὴν νέαν, τοῖς πολλοῖς ἄγνωστον πολιτικὴν σύνταξιν. Ὁ Γουστάβος αὐτὸς ἔκαμε τὸν ἐφεξῆς χειμῶνα τὴν παλαιὰν, συνήθη εἰς τοὺς Σβεκικοὺς βασιλεῖς Ῥικσγάταν, ἤγουν περιήγησιν τῆς

χώρας, καὶ μάλλιστα κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἔφιππος ἕως τὰ σύνορα τῆς Νορβηγίας. Ὅπου ἂν ὑπήγαινε, καὶ ἐκεῖ ὅπου ἦσαν στρατιῶται, ἐλάμβανε φρουροὺς τοὺς πολίτας. Μὲ καλωσύνην ἐφιλίωσε καὶ κατεπράϋνε τὰς φατρίας. Κανεὶς δὲν ἐτιμωρήθη, μ' ὅλον ὅτι ἀντημείφθησαν πολλοὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἔδειξαν ζῆλον. Ὁ ἑκατόνταρχος Ἑλλίχιος ἔγεινε χιλίαρχος, καὶ ἐτιμήθη μὲ τὸ ὄνομα Ἀσπὶς τοῦ Γουστάβου. Ὁ Σπραγγεπόρτηνος ἔγεινε πρῶτος τῆς φρουρᾶς, τῆς ὁποίας ὅλοι μὲν οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπροβιβάσθησαν δύω βαθμούς, ὅλοι δὲ οἱ ὑπαξιωματικοὶ ἔλαβαν νομισματικὰ ἐγκόλπια. Τὸ λευκὸν δέμα, τὸ ὁποῖον ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φίλοι του ἐφόρεσαν τὴν 19 Αὐγούστου εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἐκηρύχθη παντοτεινὸν σύμβολον τοῦ Σβεκικοῦ στρατεύματος. Ἐμποδίσθησαν δὲ τακτικῶς τὰ φατριαστικὰ ὀνόματα, Σκιάδια καὶ Πῖλοι. Ἡ ἐνθύμησις τῆς ἀτιμίας καὶ διχονοίας παρεδόθη εἰς τὴν λήθην.

14. Γουστάβου Πολιτικὴ κυβέρνησις. (1772 — 1788).

Ἡ μεταβολὴ ὡς εἶδος χαρμοσύνου μέθης ἐφάνη εἰς ὅλους ἀρεστή· ἡ μετριότης τοῦ βασιλέως καὶ ἡ εὐχαρίστησις τῶν βασιλευομένων ἐπηνέθησαν κατ' ἀρχὰς μὲ πολλὰς φωνάς. Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια τῶν δύω μερῶν ἔπαυσεν ἐντὸς ὀλίγου καὶ διὰ τὴν ἐπανελθοῦσαν συναίσθησιν τῶν πρώην ἐξουσιαζόντων καὶ διὰ τὰ μέτρα τοῦ βασιλέως. Τὴν θέλησίν του ἐξέφραζαν βέβαια αἱ λέξεις, μὲ τὰς ὁποίας εἰς τὸ πρῶτον συνέδριον ἐβεβαίωσεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἤγγιξε τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἀπέῤῥιψε τὴν τυραννίαν διὰ νὰ εὐδαιμονίσῃ τὸν λαὸν διὰ τῆς φιλοτεχνίας καὶ βιομηχανίας, δι' ἀπαθοῦς δικαιοδοσίας, δι' ἐπιμελοῦς

φροντίδος περὶ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, καὶ διὰ τῆς συντηρήσεως τῆς εἰρήνης. Ἀλλὰ νὰ ἐπιλύσῃ ἐντελῶς ὅλα ταῦτα τὰ προβλήματα δὲν εὐτύχησεν, ἐν μέρει ἐξ αἰτίας τῶν φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων του.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ἔγειναν ἀληθῶς πολλαὶ καλαὶ διαταγαί. Ὁ Γουστάβος ἔβαλεν εἰς τάξιν τὰ νομίσματα, ἐκαθίδρυσε παντοδαπὰ ὠφέλιμα καταστήματα διὰ τοὺς ἐνδεεῖς, ἔκτισε νοσοκομεῖα καὶ ὀρφανοκομεῖα. Ἐδιώρισεν εἴκοσι τέσσαρας ἰατροὺς εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ βελτιώσῃ καὶ εὐκολύνῃ τὴν θεραπείαν τῶν ἀῤῥώστων. Ἀπέβαλε τὰ βασανιστήρια, καὶ ἐφρόντισε πρὸ πάντων μὲ ἐπαινετὸν ζῆλον καλητέραν διοίκησιν τῆς δικαιοδοσίας. Πᾶσα κατάχρησις ἐτιμωρεῖτο ὀξέως· τὸ αὐλικὸν δικαστήριον τῆς Ἰενηκοπίας ἐξητάσθη αὐστηρότατα, καὶ ἐδόθη ἡ ἄδεια γενικῶς νὰ τυπόνωνται πρακτικὰ κρισολογιῶν. Ἐξαιρέτως δὲ ἠγωνίσθη διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς Φιννίας. Ὠδοιπόρησε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐγχώριον διοίκησιν καὶ διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ πολυετῆ πλημμελήματά της. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κυριώτερον γέννημα τῆς Σβεκίας εἶναι τὰ μέταλλα, ἡ δὲ χώρα εἶναι πλατυτάτη, ἠσθάνθη τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ εὐκολύνῃ τὴν κοινωνίαν μὲ οἰκοδομὴν διωρύγων.

Ἀλλ' ἐκ τούτων τῶν οἰκοδομῶν ἐφάνη ἤδη ἡ πλέον ἀνησύχως παρὰ βραδυπόρως ἐνεργοῦσα δραστηριότης τοῦ βασιλέως, ὅς τις ἀπὸ σπέρμα ἤθελε παρευθὺς νὰ ἀπολαύσῃ καρπούς. Πρὶν τελειώσῃ τὸ ἕν, ἤρχιζε νέον ἄλλο ἐγχείρημα· πολλὰ ἔμεναν εἰς τὸ μέσον, καὶ ὀλιγώτατα ἴδαν τὸ τέλος. Εἰς πολλὰ ἄλλα ἔδειξεν ὅτι ἠγάπα τὴν ἐξωτερικὴν λαμπρότητα χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιτηδειότητα. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἀγάπης του ἐπροστάχθη ὁ πολυτελὴς Τόρνος εἰς Ἐκκολμεσυνδίαν, ὅπου ἐπροσκάλεσεν ὅλους τοὺς ὑπερηφάνους ἱππότας νὰ παρευρεθῶσι μὲ ὅλον τὸν ὁπλισμὸν ῥοπάλων, λογχῶν, σπαθίων, πιστολίων. Αὐτὸς

καὶ ἄλλοι ἓξ ἱππόται ἠθέλησαν νὰ προστατεύσωσιν ἐκεῖ τὴν πρότασιν ὅτι ὁ ὕστερος ἔρως εἶναι διαρκέστερος παρὰ τὸν πρότερον. Καὶ ἡ ἰδέα δὲ γενικοῦτινος τῶν Σβέκων ἐνδύματος συνείχετο μὲ ταῦτα του τὰ φρονήματα. Τὸ ἔνδυμα τοῦτο ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐξωτερικὸν σύμβολον ἐσωτερικῆς ὁμονοίας, καὶ ἐνταυτῷ ἀντιδραστικὸν τῆς πολυτελείας καὶ ἀσωτίας, εἰς τὴν χρῆσιν ὅμως διεφθάρη μὲ τοῦτο, ὅτι ἔγεινε παρὰ πολὺ θεατρικὸν καὶ τὸν σοβαρὸν Σβέκον ἔδειξεν εἰς τὴν θαυμάζουσαν Εὐρώπην μὲ σχῆμα ὑποκριτοῦ ἐνδεδυμένον κατὰ τὸν παλαιὸν τῶν Ἱσπανῶν τρόπον. Ἐν γένει δὲ εἰς τὰ δράματα εἶχε πολλὴν ἀγάπην, καὶ ἐξώδευεν εἰς αὐτὰ περισσότερον καιρὸν *) παρ' ὅσον ἀπήτει ἡ ἀξία του, καὶ περισσότερον ἀργύριον παρ' ὅσον ἐσυγχώρουν τὰ εἰσοδήματα. Μὲ τὸν υἱόν του, τὸν ὁποῖον ἐδίδασκεν αὐτὸς, ὑπήγαινε συχνάκις εἰς τὴν Ὑψαλίαν, καὶ ἐκεῖ τοῦ ἔδιδεν ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ πολιτικῆς προτάσεις, περὶ τῶν ὁποίων ἐδιωρίζετο νὰ συνδιαλεχθῇ μὲ τοὺς ἐκεῖ γραμματισμένους. Γενικῶς δὲ τοῦ ἤρεσκεν ἡ λαμπρότης τῆς αὐλῆς τῶν Βερσαλιῶν, ἥτις ἐδέσμευε τὸν Γαλλικὸν λαὸν εἰς τὸν θρόνον. Ἐμιμεῖτο τὸ παράδειγμα τοῦτο, μ' ὅλον ὅτι ἀντέκετο εἰς τὴν χρηστὴν ἁπλότητα τῶν Σβέκων, καὶ ἡ εἰς τοῦτο ἀπαιτουμένη δαπάνη ὑπερέβαινε τὰς δυνάμεις τῆς πολιτικῆς του οἰκονομίας.

Ἡ εὐαρέστησίς του αὕτη ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὰ Γαλλικὰ συγγράμματα καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν **). Ἐκαθίδρυσε κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Παρισιανῆς καὶ Βερολινῆς Ἀκαδημίας, Ἀκαδημίαν εἰς Στοκολμίαν, καὶ ἐκύρωσεν εἰς αὐτὴν ὅλους τοὺς Γαλ-

*) Ἔγραψε καὶ αὐτὸς πολλὰ θεατρικὰ δράματα πρὸς σχηματισμὸν ἐγχωρίου σκηνῆς· εἰς τὰ ὁποῖα ὅμως ὑπεμφαίνεται πλέον στολισμὸς ἐξωτερικὸς παρὰ βάθος καὶ ἀρχέτυπος δύναμις.

**) Ἡ Γερμανικὴ ἐμιτεῖτο ἀπὸ τὸν Γερμανὸν τουτον Πρίγκικα, κατὰ τὸν ἴδιον αὐτοῦ λόγον, ὡς ὁ ταβάκος.

λικοὺς τύπους καὶ τὰς ἀρχὰς διὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς τέχνας τῶν Σβέκων. Ἱκανῶς παράδοξα ἔδωκεν ἡ Ἀκαδημία αὕτη τὸ πρῶτον βραβεῖον εἰς τὸν βασιλέα αὐτὸν δι' ἐγκώμιον εἰς τὸν Τορστενσῶνα, ἀλλ' ἀκόμη παραδοξότερον ἦτο, ὅτι βασιλεὺς, ὅς τις τόσον ἐνησμενίζετο εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀρχαιότητος τοῦ ἔθνους του, ὅς τις ἠθέλησε νὰ στεφθῇ εἰς τὴν πεδιάδα τῶν παλαιῶν στέψεων, ὅς τις εἰς τὸν υἱόν του ἔδωκε παραμάνναν ἐκ χωριατικῆς οἰκίας, ὅς τις ἀνέλαβε ποτὲ τὸν Γουστάβον Βάσαν, ὅτι οὗτος λέγω δὲν ἐγνώρισε παντελῶς τὰ πνευματικὰ προτερήματα τοῦ λαοῦ του, καὶ ἠθέλησε νὰ δανεισθῇ τὴν ὑψηλοτέραν παιδείαν, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος του, ἀπὸ ξένον τρόπον τοῦ φρονεῖν καὶ συλλογίζεσθαι, νὰ συλλάβῃ τὸ πνεῦμα του εἰς ξένην μορφὴν, καὶ νὰ τὰ πλάσῃ κατὰ τὴν περιωρισμένην θεωρίαν τοῦ κόσμου, τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὴν τῶν Γάλλων φιλολογίαν.

Δὲν ἦτο δυνατὸν δι' ὅλων τούτων νὰ μὴ ἐλαττώσῃ τὴν τοῦ λαοῦ ἀγάπην, διὰ τῆς ὁποίας ὑψώθη καὶ ἐκραταιώθη. Εἰς τοῦτο συνεισέφερε καὶ ὅτι, ἀφοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1783 — 1786 ἐπανειλημμένη ἀκαρπία ἐτυράννει τὴν χώραν μὲ ἔλλειψιν, αὐτὸς ἀφῆκε τὸ βασίλειόν του καὶ μὲ λαμπρὰ ἔξοδα ὑπῆγε νὰ εὐφρανθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, διότι οἱ πολιτικοὶ σκοποί του, τοὺς ὁποίους ἐνήργησεν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν ἀπόκτησιν τῆς νήσου Βαρθελεμῦ εἰς τὰς Δυτικὰς Ἰνδίας, καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῆς παλαιᾶς φιλικῆς συνθήκης μεταξὺ Σβεκίας καὶ Γαλλίας, ἦσαν ὀλίγου λόγου ἄξιοι. Ἀλλ' ἡ εἰς τὴν Ῥώμην διατριβή του καὶ αἱ συνομιλίαι του μὲ τὸν Πάπαν Πῖον τὸν Ϛ' ἔδωκαν ἀφορμὴν καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς φήμης, ὅτι κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Χριστίνης ἀνέλαβε τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, ὄχι

διὰ νὰ παραιτήσῃ τὸν θρόνον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν εἰσάξῃ εἰς τὴν Σβεκίαν.

Ἐξαιρέτως παρώργισεν ὁ Γουστάβος τοὺς χωριάτας ἐμποδίσας τὴν ῥακὴν, ἐνῷ ἡ χρῆσις τοῦ ποτοῦ τούτου ἔγεινεν ἀναγκαία εἰς τοὺς Σβέκους διὰ συνήθειαν καὶ διὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀέρος. Κατὰ τὰ πολιτικοοικονομικὰ δόγματα, τὰ ὁποῖα ἐπρέσβευεν ὁ Γουστάβος μετὰ τῶν συγχρόνων του, ἐθεωρεῖτο ἡ εἰσκομιδὴ τοῦ ξένου σίτου, τοῦ ὁποίου ἐχρειάζετο ἡ Σβεκία ἐτησίως χιλιάδας τινὰς βαρηλίων, ὡς ζημία χρηματικὴ, τὴν ὁποίαν διὰ νὰ οἰκονομήσῃ, ἐπέβαλεν εἰς τὸ ἔθνος ἀπαγορίαν, ἥτις τοῦ ἐφάνη φορτικὴ καὶ ἔργον θλιβερᾶς αὐτογνωμίας. Ἐπειδὴ ἕως τώρα οἱ μερικοὶ εἶχαν ἀναπληρώσειν αὐτοὶ τὴν χρείαν των, ὀλίγη ὑπακοὴ ἐγίνετο εἰς τὴν παρὰ φύσιν ἀπαγορίαν. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἀπεφάσισε μετ' ὀλίγον καιρὸν νὰ συγχωρήσῃ πάλιν τὴν ῥακὴν, ἀλλὰ νὰ ὠφεληθῇ ἀπ' αὐτὴν ὡς πηγὴν χρηματικοῦ πόρου. Ἔκαμε λοιπὸν τὴν σκευασίαν της δίκαιον τοῦ στέμματος, καὶ ἐδιώρισεν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῶν ἐπαρχιῶν βασιλικοὺς ῥακοποιούς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Σβεκίαν εἶναι πολλὰ ὀλίγαι πόλεις, καὶ ὁ χωριάτης μακρὰν ἀπ' αὐτὰς, ἡ διαταγὴ αὕτη ἦτο πολλὰ βαρεῖα καὶ μισητὴ διὰ τῆς ἐφορείας καὶ κατασκοπεύσεως τῶν κατασκευαζόντων ῥακήν. Εἰς Δαλεκαρλίαν ἐξέσπασεν ἐκ τούτου ἐπανάστασις, ἥτις κατεπατήθη μὲν ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἐφανέρωσε δὲ ἐπικίνδυνον ἀναβρασμὸν τῶν καρδιῶν. Ἐδημοσιεύθησαν λοίδορα συγγράμματα πειρακτικώτατα, καὶ εἰς τὸ συνέδριον, τὸ δεύτερον, τὸ ὁποῖον συνεκάλεσεν ὁ Γουστάβος μετὰ τὴν μεταβολὴν (1786), ἐφάνη ἡ γενικὴ γνώμη τόσον δυσάρεστος, ὥστε ὅλαι αἱ προτάσεις του ἀπεβλήθησαν. Ὅταν δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἠθέλησε νὰ εἰσάξῃ ἀρχαίαν τινὰ τοῦ συνεδρίου διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας, ἐὰν αἱ κλάσεις εἶναι διαφόρου γνώμης περὶ τινὸς πράγματος, νὰ ἐξετάζεται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ ἀφίνεται εἰς τὴν ἐξουσίαν του νὰ δέχεται ὅποιαν θέλῃ γνώμην, εὕρηκε τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὴν φιλοδοξίαν καὶ φιλαρχίαν τοῦ βασιλέως, τόσην ἀντίστασιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ κυρώσῃ τὴν ψῆφον τῶν πλειόνων καὶ νὰ παραιτηθῇ τὸ ἀξιόλογον τοῦτο προνόμιον.

Ὁ βασιλεὺς δὲν ἠγνόησε τὴν αὔξουσαν δυσαρέστησιν καὶ τὴν ἐπικίνδυνον αὐτῆς χρῆσιν, τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ κάμνουν οἱ πειραγμένοι εὐγενεῖς. Διὰ τοῦτο ἐπροσπάθησε νὰ οἰκειωθῇ τὰς ἄλλας κλάσεις. Ἐκατάργησε τὸ μονοπωλεῖον τῆς ῥακῆς, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ ἑλκύσῃ τοὺς χωριάτας καὶ τὸν κλῆρον μὲ σημεῖα τιμῆς, ἐνῷ εἰς μὲν τοὺς πρώτους ἐσυγχώρει νὰ φοροῦν νομισματικὰ ἐγκόλπια καὶ τρύπας τῶν κομβίων, εἰς δὲ τὸν ὑψηλότερον κλῆρον ἔδιδε τὴν ταινίαν τοῦ βορείου ἀστέρος. Τοὺς πολίτας τῆς Στοκολμίας ἤξευρε νὰ ὑποχρεόνῃ μὲ τὰ προσωπικά του προτερήματα. Τοὺς εὐγενεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ οἰκειωθῇ, ἐπροσπάθει νὰ τοὺς ἀδυνατίσῃ, καὶ διὰ τοῦτο εὕρηκε παλαιάν τινὰ αὐτῶν διαίρεσιν εἰς Κυρίους, Ἱππότας, καὶ Παῖδας *), διὰ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς μικροτέρους τοὺς δυσκόλως διὰ τὸ μέγα πλῆθος των οἰκειουμένους τὴν ὑπεροχὴν τῶν ψήφων των, ἐπειδὴ ἐὰν πρότερον ὁ ἔσχατος εὐγενὴς εἶχε φωνὴν ἴσην μὲ τὸν πρῶτον Κόμητα τοῦ βασιλείου, τώρα ἔπρεπεν ἕνας ἱπποτικὸς οἶκος νὰ ἐκτιμηθῇ κατὰ τὰς τρεῖς κλάσεις. Ἀλλὰ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ μὲν Παῖδες ἠρεθίσθησαν περισσότερον, αἱ δὲ δύω ἄλλαι ἀνώτεραι κλάσεις δὲν ἔγειναν ἐπιῤῥεπέστεραι εἰς τὸν βασιλέα. Ἐχρεώστει λοιπὸν ὁ Γουστάβος νὰ βλέπῃ περισσότερον ἀγῶνα ἔμπροσθέντου ἐπικινδυνότερον, καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἔκρηξίν του, ἐνῷ ἡ δυστυχής του ἐπι-

*) Εἰς τὸ γενικὸν συνέδριον τοῦ 1778 ἔτους ἦσαν 31 Κόμητες, 72 Βαρῶνες, 119 Ἱππόται καὶ 227 Παῖδες.

θυμία τοῦ κλέους καὶ τῶν παραδόξων πράξεων τὸν συνώθησε προσέτι καὶ εἰς ἐξωτερικὸν πόλεμον.

---

15. Ὁ Γουστάβος ἀγωνίζεται μὲ τὴν Ῥωσίαν.

(1788 — 1790).

Εἰς βασιλέα μὲ τοιοῦτον πνεύματος χαρακτῆρα ἔδιδε τέρψιν τὸ πολεμικὸν κλέος. Διὰ νὰ τὸ ἀπολαύσῃ ποτὲ ὁ Γουστάβος, ἐμεταχειρίσθη πολλὴν ἐνέργειαν πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν τῆς Σβεκίας πολεμικῶν πραγμάτων. Τὴν πεζικὴν δύναμιν, ἥτις εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας του ἦτο ἀσυμπλήρωτος καὶ γυμνὴ κανονίων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων, ἔφερεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς καλλίστην κατάστασιν. Ὡσαύτως ἐξύψωσεν ἐκ τῆς βαθυτάτης πτώσεως καὶ τὸν στόλον. Μὲ ταῦτα τὰ βοηθήματα ἐνόμιζε δυνατὸν, καθὼς ἀπέσπασε τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀριστοκρατίας, οὕτω νὰ ὑψώσῃ καὶ τὸ βασίλειόν του εἰς λαμπρότητα μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν, καὶ νὰ καθαιρέσῃ τὴν ὑπόκλισιν, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ εἶχε κρημνίσειν ἡ ὑπεροχὴ τῆς Ῥωσίας.

Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη ἀπεκτήθη κατ' ἀρχὰς μὲ ζημίαν τῆς Σβεκίας. Νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἐπονειδίστους ζημίας τῆς ἐν Νυσταδίῳ εἰρήνης, τὸ ὁποῖον εἰς μάτην εἶχε δοκιμασθῆν τὸ 1743 ἔτος, ἐφαίνετο τώρα ὅτι εὐκολύνετο πλέον διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περιστάσεων. Τῆς Ῥωσίας αἱ δορικτησίαι εἶχαν διεγείρειν τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Προυσίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ ἡ ζηλοτυπία αὕτη ἠδύνατο νὰ εἶναι τόσον ὠφελιμωτέρα εἰς τὴν Σβεκίαν, ὅσον ἡ Ῥωσία περιπλεγμένη εἰς Τουρκικὸν πόλεμον, ἔμενεν ἀπροστάτευτος διὰ τὴν ἀπόστασιν τῶν πολεμικῶν της δυνάμεων. Συνθήκη, ἥτις ἀπὸ τοῦ 1739 ἔτους ὑπῆρχε μεταξὺ

Σβεκίας καὶ Τουρκίας, κατὰ τὴν ὁποίαν πᾶσα μία ἐκ τῶν δύω δυνάμεων ἐχρεώστει νὰ βοηθῇ τὴν ἄλλην πολεμοῦσαν μὲ τοὺς Ῥώσους, ἐπρόσταζε τρόπον τινὰ τὸν βασιλέα νὰ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ἐνῷ εἶχε πολλὰς ἀφορμὰς ἐχθρικῶν φρονημάτων κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἐπέπληξε τὸν ἐν Στοκολμίᾳ Ῥωσικὸν πρέσβυν Ῥοσομόσκιον ὡς ἀναμιγνυόμενον μυστικῶς εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Σβεκίας διὰ νὰ θρέφῃ τὴν δυσαρέστησιν, μάλιστα τῶν εὐγενῶν, καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν διχόνοιαν εἰς ἐπανάστασιν. Ἔλεγεν ὅτι ἡ Ῥωσία ἔχει σκοποὺς κατὰ τῆς Φιννίας καὶ τοὺς φανερόνει μὲ τὰ ταξείδια καὶ τὰς ἐξετάσεις τῆς χώρας, τὰς ὁποίας διορίζει νὰ γίνωνται ἐκεῖ κρυφίως *).

Ἐξ ἅπαντος ἤλπιζεν ἡ Ῥωσία εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διχόνοιαν τῆς Σβεκίας, ὅταν ἀπὸ τὰς ἑτοιμασίας τοῦ βασιλέως ἐκατάλαβεν ἀναπόφευκτον τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου. Ὁ Ῥωσικὸς πρέσβυς ἔδωκε Δήλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Αὐτοκρατόρισσά του ἐβεβαίονε τὸν βασιλέα τῆς Σβεκίας καὶ ὅλα τὰ μέλη τοῦ ἔθνους, τὰ ὁποῖα μετεῖχαν τῆς κυβερνήσεως, ὅτι ἐπιθυμεῖ κατὰ πολλὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἡσυχίας εἰς τὴν Σβεκίαν, ἀλλὰ συναισθανομένη τοὺς εἰλικρινεῖς σκοπούς της καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἔχει, προσμένει ἡσύχως τὴν ἔκβασιν. Ὁ Γουστάβος ἐξέλαβε τὸ τοιοῦτον ὡς δοκίμιον διὰ νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπὸ τὸν λαόν του ἢ ἀπὸ μέρος αὐτῶν, καὶ ὁ πρέσβυς ἐπροστάχθη παραυτὰ ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Στοκολμίαν (23 Ἰουν. 1788). Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκίνησε καὶ ὁ Γουστάβος διὰ νὰ ἐμβαρκαρισθῇ διὰ τὴν Φιννίαν. Εὐθὺς ἀφοῦ ἤρχισαν ἐκεῖ αἱ πρῶται ἐχθροπάθειαι (29 Ἰουν.), ἐξέδω-

*) Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ζιμμερμάννιον γράφει ἡ Αἰκατερίνα: „Ὁ βασιλεὺς τῆς Σβεκίας διαδίδει πανταχοῦ, ὅτι πολεμεῖ πρὸς ὑπεράσπισίν του, ἐπειδὴ ἐγὼ ἠθέλησα νὰ τὸν κτυπήσω. Σᾶς βεβαιόνω ὅμως εἰς τὴν τιμήν μου, ὅτι ποτὲ δὲν μ' ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν νὰ φθονήσω τοὺς σκληροὺς βράχους του."

κεν ἡ Ῥωσικὴ Αὐτοκρατόρισσα Δήλωσιν, ὅπου δὲν ἔλειψε νὰ ἐνθυμίσῃ τοὺς Σβέκους, ὅτι ὁ βασιλεύς των χωρὶς συγκατάθεσιν τῶν κλάσεων δὲν δύναται νὰ κάμῃ κατὰ νόμους προσβολῆς πόλεμον.

Ὁ Γουστάβος συνέλαβε τολμηροτάτας ἐλπίδας. Εἰς τὸν τελευταῖον του λόγον πρὸς τὸ συνέδριον εἶπεν, ὅτι, ἐὰν ἡ τύχη τῶν ὅπλων τοῦ ἀνδρείου λαοῦ του εὐροήσῃ, ἀπ᾽ ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς Ῥωσικῆς ὑπερηφανείας δὲν θέλει ἀφήσειν ἄλλο, εἰμὴ τὸν ἀνδριάντα Πέτρου τοῦ μεγάλου διὰ νὰ ἐπιγράφῃ εἰς τὸ ὑποπόδιόν του τὸ ὄνομα Γουστάβος. Αἱ ἐλπίδες αὗται, αἱ ὁποῖαι ἐγνωρίζοντο ἀπὸ τὰς νέας πολεμικὰς διατάξεις, ἐφαίνοντο ὅτι δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν θέσιν τῆς Ῥωσίας. Αἱ ἀξιολογώταται πολεμικαί της δυνάμεις δὲν ἦσαν πλησίαν, παρεκτὸς τῶν στόλων, οἱ ὁποῖοι ἔκειντο εἰς τοὺς λιμένας τῆς Βαλτικῆς ἕτοιμοι νὰ πλεύσουν εἰς τὴν μεσόγειον θάλασσαν κατὰ τῶν Τούρκων.

Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον ἐπίσημον πολεμικὸν σύμβαμα ἦτο ναυμαχία πλησίον τῆς νήσου Ὀγλανδίας τὴν 17 Ἰουλ. 1788. Ὁ μὲν Σβεκικὸς στόλος ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Κάρολον, Δοῦκα Συδερμανίας, ὁ δὲ Ῥωσικὸς ἀπὸ τὸν Ἄγγλον Γρεῖγον. Καὶ οἱ δύω ἐπολέμησαν ἀνδρείως καὶ ἀξίως τῶν ἐθνῶν των, ἀλλ᾽ ἡ μάχη ἔμεινεν ἀδιάκριτος. Κατὰ ξηρὰν ἐκυριεύθη ἡ Νυσλοτία, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔκαμεν ἑτοιμασίας νὰ κτυπήσῃ τὴν Φρειδερικαμίαν. Ἔκαμνε καλήτερα, ἐάν, χωρὶς νὰ χάνῃ καιρὸν εἰς τὰ ἄθλια ταῦτα φρούρια, ὑπήγαινε κατ᾽ εὐθεῖαν εἰς τὴν Πετρούπολιν, μάλιστα ἐνῷ οἱ Ἔστονες, ἀδελφοὶ τῶν Φίννων, βεβαρυμμένοι ἀπὸ τὴν καταθλιψίν των, ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσωσιν ὅλοι καὶ νὰ ἑνωθῶσι μαζή του. Οὕτως ἠδύνατο ἡ συνωμοσία, ἥτις ἔστρυφε τὰ νήματά της εἰς τὸ σκότος διὰ νὰ ὑφάνῃ πανίον, νὰ ἐμποδισθῇ εἰς τὸ νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον της, καταπληττομένη ἀπὸ τὰς ὁρμητικὰς προόδους καὶ εὐτυχίας τοῦ πολέμου. Τώρα ὅμως, ἐνῷ τὰ προαναγγελθέντα μεγαλουργήματα ἐπεριωρίσθησαν εἰς τὴν πολιορκίαν ἑνὸς Φιννικοῦ πολιχνίου, ἐξέσπασεν ἔξαφνα ἡ συνωμοσία αὕτη μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατεύματος. Ἐκήρυξαν τὴν προσβολὴν τῆς Φρειδερικαμίας ἐπικίνδυνον, καὶ ὅλον τὸν πόλεμον παραβαίνοντα τοὺς νόμους τοῦ πολιτεύματος. Εἶναι πόλεμος προσβολῆς, εἶπαν, καὶ δὲν δύναται νὰ γείνῃ χωρὶς τὴν ἀπὸ τοὺς νόμους ἀπαιτουμένην συγκατάθεσιν τῶν κλάσεων. Ὅταν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐστράφη πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἔβαλαν οὗτοι κάτω τὰ ὅπλα λέγοντες, ὅτι χωρὶς προσταγὴν τῶν ἀρχηγῶν των δὲν κάμνουν οὐδὲ βῆμα ἓν εἰς τὰ ἔμπροσθεν.

Ἡ ἀμηχανία τοῦ βασιλέως ἦτο τόσον μεγαλητέρα, ὅσον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ ἡ Δανία, σύμμαχος τῆς Ῥωσίας, κατὰ τὰς συνθήκας των, τὴν 19 Αὐγούστου, καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σκανίαν Δανικὸν στράτευμα 12,000 ἀνθρώπων. Δὲν ἔμεινε τελευταῖον ἄλλο, εἰμὴ ν᾽ ἀφήσῃ τὸ στράτευμα καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Στοκολμίαν διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν κλάσεων. Τοὺς πολίτας τῆς Στοκολμίας εὕρηκε τόσον εὐνοϊκούς του, ὥστε, λέγει εἰς ἐπιστολήν του, ἐφαίνοντο μὲ τὴν προθυμίαν των ὅτι ἤθελαν νὰ τὸν παρηγορήσωσι διὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ἀπὸ τὸ στράτευμα προδοσίαν. Οἱ ἐπιστρέφοντες ἀξιωματικοὶ ἐκαταφρονοῦντο εἰς τοὺς δρόμους ὡς δειλοὶ καὶ προδόται, οἱ δὲ πολῖται ὡπλίσθησαν καὶ ἀνέλαβαν τὴν φρουρὰν τῆς μητροπόλεως. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ἦτο ἱκανὸν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Γουστάβου, ὑπῆγεν ἔξαφνα εἰς τὴν Δαλεκαρλίαν μεταξὺ τῶν χωριατῶν, οἱ ὁποῖοι πολλάκις ἔλαμψαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Σβεκίας. Τὴν 14 Σεπτεμβ. 1788 ὡμίλησε πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς ἐνορίας Μόρας ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ὁμιλήσειν ποτὲ 1521 Γουστάβος ὁ Α΄ τοὺς προπάτοράς των. Ὅλοι εἶπαν μὲ φωνὰς μεγάλας: „Ἐὰν

εἶναι ἀληθινὰ ὅσα μᾶς λέγεις, θέλομεν στείλειν τοὺς νέους μας διὰ νὰ ἀποκρούσουν τὸν δολιώτατον ἐχθρόν.“ Ἑξακισχίλιοι Δαλεκαρλοὶ ἐπροσφέρθησαν θεληματικῶς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος. Αἱ γειτονικαὶ ἐπαρχίαι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά των. Ἡ ἑκατονταετηρὶς ἐξεπλάγη διὰ τὸ παράδοξον φαινόμενον βλέπουσα βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐγκατέλιπεν ὁ στρατός του, ζητοῦντα καὶ εὑρίσκοντα ἀπὸ τὸν λαὸν βοήθειαν. Ἐνῷ ὁ χιλίαρχος Ἀρμεμφέλδιος ἐσχημάτιζε τάγματα ἐκ τούτων τῶν χωριατῶν, τῶν ὁποίων ἀρχηγοὶ ἦσαν οἱ πολιτικοὶ ὑπουργοὶ, καὶ τῶν ὁποίων ἡ πολιτικὴ στολὴ ἐπεριωρίζετο εἰς τὸ λευκὸν δέμα τοῦ βραχίονος, προέδραμεν ὁ Γουστάβος εἰς τὸ Γοτθοβοῦργον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐξ ἐφόδου κτυπημένον ἤδη ἀπὸ τοὺς Δάνους. Μόνον ἀπὸ τοὺς ὑπασπιστάς του καί τινας ὑπηρέτας συνοδευόμενος ἔφθασεν εἰς τὴν πύλην τῆς πόλεως, καὶ μετὰ κόπων εἰσήχθη εἰς αὐτὴν, ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσωσιν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ βασιλεύς. Ἀπέλυσε πάραυτα τὸν δειλὸν ταξίαρχον, ὅστις εἶχεν ἀρχίσειν νὰ διαπραγματεύεται περὶ τῆς παραδόσεως. Οἱ ἐθελονταὶ ἔφθασαν ἐκεῖ, καὶ τὰ ἀμυντικὰ μέσα ἐπροχώρουν εἰς τὸ καλήτερον. Πάραυτα ὅμως διεσώθη ἐντελῶς ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦτον διὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Προυσίας. Καὶ αἱ δύω δυνάμεις ἐπαρακίνησαν τὴν Δανίαν νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἢ νὰ προσμένῃ πόλεμον καὶ ἀπὸ τὰς δύω. Ἡ Δανία ἔκλεξε τὸ πρῶτον, καὶ ἀνακωχὴ ὅπλων, ἥτις ἐμακρύνετο ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν, ἠσφάλισεν ἐκ τούτου τοῦ μέρους τὰ Σβεκικὰ σύνορα.

Τώρα ἠδύνατο ὁ Γουστάβος νὰ ἀντιδράμῃ εἰς τοὺς δύω ἐχθρούς του, τὸν ἐπαναστάτην στρατὸν καὶ τοὺς Ῥώσους, οἵτινες εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ δι' ἐπιστολικῆς κοινωνίας ἔφθασαν εἰς τὸ νὰ κλείσουν ἀνακωχὴν ὅπλων. Ἴσως ἡ κοινωνία αὕτη ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχῆς. Τοὐλάχιστον εὑρέθησαν ἐξ ἀρχῆς Ῥωσικοὶ ἀξιωματικοὶ εἰς τὸ Σβεκικὸν στρατόπεδον· ἡ Αἰκατερίνα ὅμως ἐκήρυξε πρὸς τὸ Φιννικὸν στράτευμα παρακινοῦσα αὐτὸ νὰ ἑνώσῃ περισσοτέραν δύναμιν μαζή του διὰ νὰ κατορθώσῃ ἐνδόξως ὅσα κατὰ τὸ παρὸν καὶ διὰ τὸ μέλλον ἐχρειάζετο ἡ κοινή των εὐτυχία. Κατ' ἀρχὰς εἶχε κηρύξειν προσέτι εἰς αὐτοὺς, ὅτι θέλει τοὺς βοηθήσειν μὲ στρατεύματα διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἡ Φιννία αὐτόνομον πολιτικὴν ὕπαρξιν. Ἀλλὰ τοῦτο τόσον ὀλίγον ἤρεσε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς συνωμοσίας, ὥστε ὁ Σπρεγγεπόρτηνος, ὅς τις τώρα αὐτομολήσας διέτριβεν εἰς τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν, καὶ ἔπαιζε τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς ταύτας τὰς διαπραγματεύσεις, ὑπεχρεώθη νὰ τοὺς βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἦτο σκοπὸς τῆς Αὐτοκρατορίσσης νὰ χωρίσῃ τὴν Φιννίαν ἀπὸ τὴν Σβεκίαν.

Πρὶν ὅμως στραφῇ ὁ βασιλεὺς ἐναντίον τοῦ διπλοῦ τούτου ἐχθροῦ, ἠθέλησε νὰ προσμείνῃ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνεδρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε συγκαλέσειν ἐκ Γοτθοβούργου διὰ τὴν 29 Ἰαν. 1789. Πρὸς ἀσφάλειάν του ἦσαν συναθροισμένοι πλησίον τῆς μητροπόλεως οἱ πιστοί του Δαλεκαρλοί. Ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτατον ἦτο, ὅτι αἱ λοιπαὶ κλάσεις φοβούμεναι τοὺς φιλαρχικοὺς σκοποὺς τῶν εὐγενῶν, ἐμβῆκαν μὲ ὅλην των τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸ μέρος του. Εἶπαν, ὅτι πρὸς ἀπόλαυσιν ἐντίμου εἰρήνης ἀνάγκη εἶναι νὰ προαχθῇ ὁ πόλεμος, καὶ ἀπεφάσισαν, ἀφοῦ ἀνέλαβαν ὅλα τὰ χρέη, νὰ τοῦ χορηγήσουν χρήματα, τὰ ὁποῖα νὰ συναχθοῦν ἀπὸ νέους φόρους εἰς ὅλα τὰ ὑπὸ φόρον εὑρισκόμενα πράγματα. Τριάκοντα συνήγοροι τῶν εὐγενῶν ἐνεκαλέσθησαν ὡς ἀπειθεῖς καὶ προδόται καὶ ἐπαναστάται, καὶ ἐφυλακώθησαν. καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπαρουσιάσθη, καθὼς εἶπεν εἰς τὸν λόγον του, διὰ νὰ ἐξουδενώσῃ μὲ ἓν κτύπημα ὅσα κατ' ἀρχὰς τῆς βασιλείας του ἤλπιζεν ὅτι θέλει δυνηθῆν νὰ ὑποσκάψῃ.

Διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ καὶ ἑαυτὸν περισσότερον ἀπὸ

παρομοίας προσβολὰς καὶ νὰ ἐνισχύσῃ περισσότερον τὴν πολιτείαν ἐκυρώθη, μὲ ὅλας τὰς σφοδροτάτας ἀντιλογίας τῶν εὐγενῶν, νέος ἑνωτικὸς καὶ ἀσφαλιστικὸς νόμος. Κατὰ τοῦτον ἐδόθη εἰς τὰς κλάσεις τὸ δίκαιον νὰ συμβουλεύωνται εἰς τὸ συνέδριον περὶ ἐκτάκτων δοσιμάτων, νὰ τὰ ἀποβάλουν ἢ νὰ τὰ κυρόνουν. Τὸ βουλευτήριον ἐκαταργήθη διόλου, καὶ ἀντὶ τούτου ἐκαθιδρύθη ὑψηλότατον τῆς αὐλῆς κριτήριον, καὶ μία συναρχία περιέχουσα ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ὅπου ὁ βασιλεὺς εἶχε δύω ψήφους, καὶ ἐσυνεδρίαζαν εὐγενεῖς ἐξ ἡμισείας καὶ μὴ εὐγενεῖς. Ὁ βασιλεὺς ἔλαβε τὸ δίκαιον νὰ ἐπιχειρῇ καὶ προσβολῆς πόλεμον χωρὶς νὰ προερωτᾷ τὰς κλάσεις *). Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ μὲ τὴν προσταγήν του εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς, ἐξησφαλίσθησαν τὰ δίκαια τοῦ στέμματος ἀπὸ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἔνεχλησιν. Διὰ νὰ προστατεύσῃ τὸ στέμμα τοῦτο ὁ Γουστάβος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ἔβαλε τώρα ὅλα τὰ δυνατά του διὰ νὰ τὸ ἀφήσῃ τοὐλάχιστον ἀκηλίδωτον, ὡς ἔλεγεν αὐτὸς, ἐὰν ὄχι τόσον λαμπρὸν, ὅσον ὁ Γουστάβος Ἀδόλφος.

Ἀλλ᾽ εἰς τοῦτο ἐχρειάζετο μεγάλας δυνάμεις. Οἱ Ῥῶσοι εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχαν ὁπλισθῆν· αἱ πεζικαί των δυνάμεις ἐνισχύθησαν, καὶ ὁ στόλος της ἐβάλθη εἰς τὴν ἀρίστην κατάστασιν. Ὁ Πρίγκιψ Νασσαυΐας, ὅς τις εἶχε φημισθῆν ὡς συνθαλασσοπόρος εἰς τὸν Βουγαϊμβιλλικὸν περίπλουν τῆς γῆς, καὶ ὡς κυβερνήτης βομβαρδικοῦ πλοίου ἔμπροσθεν τῆς Γιβραλταρίας, ἐδιωρίσθη ναύαρχος τοῦ Σχερηνικοῦ Ῥωσικοῦ στόλου. Ὁ ἀγὼν ἐφαίνετο ὅτι θέλει διακριθῆν διὰ θαλάσσης. Μὲ τοὺς μεγάλους στόλους ἐναυμάχησαν κατ᾽ ἀλλήλων τὴν 26 Ἰουλίου 1789 ὁ

*) Ἡ προγενομένη διαίρεσις ἦτο εἰς πολλὰ ἀνάρμοστος· διότι πολιτικῶς ἐμπορεῖ νὰ εἶναι πόλεμος ἀμυντικὸς ὅς τις στρατιωτικῶς θεωρούμενος γίνεται προσβλητικός.

ναύαρχος Τιτσαγόβιος καὶ ὁ Δοὺξ Συδερμανίας Κάρολος χωρὶς νὰ νικήσῃ κανείς· ἀλλ᾽ ὅταν οἱ Σχερηνικοὶ στόλοι ἐφάνησαν ἀντικρὺ ἀλλήλων τὴν 24 Αὐγούστου, ὑπεχώρησαν οἱ Σβέκοι. Καὶ τὸ Σβεκικὸν δὲ τῆς ξηρᾶς στράτευμα μετὰ τὴν ἐν Ὀγφορίᾳ μάχην ἠναγκάσθη νὰ ἀδειάσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Ῥωσικῆς Φιννίας. Ἀλλ᾽ ὁ χειμὼν ἐμπόδιζε τὰς περαιτέρω προόδους τῶν Ῥώσων, καὶ ἀφῆκε καιρὸν πρὸς διάσκεψιν τῶν σχεδίων. Ὁ Γουστάβος, ὅς τις ἤρχισε νὰ φοβῆται τὸ μάκρος τοῦ πολέμου, ἠθέλησε νὰ τὸν τελειώσῃ μὲ τολμηρὸν κτύπημα.

Κατ᾽ ἀρχὰς τῆς ἀνοίξεως, ἐνῷ αἱ διάφοροι στρατιωτικαὶ μερίδες ἐνησχόλουν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ ξηρὰν, ἐμβὰς εἰς τὸν Σχερηνικὸν στόλον του, ἐκτύπησε κατὰ τὴν 15 Μαΐου 1790 Ῥωσικὸν στόλον μὲ μεγάλην αὐτοῦ ζημίαν *), ὑποκάτω τῶν κανονίων τῆς Φρειδεκαμίας, καὶ ἤθελεν, ἐὰν ὁ ἀδελφός του Δοὺξ Συδερμανίας Κάρολος ἐκτύπα τὸν ἐν Ῥευαλίᾳ Ῥωσικὸν στόλον, νὰ φανῇ μαζή του ἔμπροσθεν Κρονσταδίου καὶ Πετρουπόλεως, διὰ νὰ ἐκβάλῃ ἐκεῖ τὸ ἄνθος τοῦ Σβεκικοῦ διὰ ξηρᾶς στρατεύματος.

Ἀλλ᾽ ἓν μέρος τοῦ σκοποῦ του ἐδυστύχησεν. Ὁ Ῥωσικὸς στόλος ἐκακοπάθησε μὲν, ἀλλ᾽ ἐκακοπάθησε περισσότερον ὁ Σβεκικὸς, καὶ ὁ Δοὺξ Κάρολος ἐχρεώστει πρῶτον νὰ ἐπισκευάσῃ τὰ καράβιά του πρὶν κάμῃ πανία διὰ τὸ Κρονστάδιον. Ἐκεῖ ἐκτύπησε τὴν 3 Ἰουν. τὸν μέγαν Ῥωσικὸν στόλον. Ἡ βροντὴ τῶν κανονίων, ἥτις ἐτρόμαξε τὴν Πετρούπολιν καὶ τὴν δέσποινάν της, ἦτο εἰς τὸν Γουστάβον εὐφρόσυνον σύμβολον νὰ δράμῃ μὲ τὸν Σχερηνικὸν στόλον καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν ἀδελφόν του. Οἱ Σβέκοι ἐμάχοντο

*) „Οἱ Ῥῶσοι ἔχασαν τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἔνοπλα καράβια, εἴκοσι τρία ἐκ τούτων ἐπήραμεν ἡμεῖς. Νομίζω, ὅτι ἡ ναυμαχία μας ἐμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν τοῦ Τσεσμέ.“ Γουστάβου ἐπιστολὴ τῆς 17 Μαΐου 1790.

διὰ νὰ κερδήσουν τὸ ὅλον· οἱ Ῥῶσοι, διὰ νὰ μὴ χάσωσι τίποτε. Τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν διήρκεσεν ἡ μάχη, ἀλλ᾽ ὁ Κάρολος δὲν ἠδυνήθη τελευταῖον νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐν Ῥευαλίᾳ Ῥωσικὸν στόλον, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζε χαμέννον, νὰ ἑνωθῇ ἐκεῖ μὲ τὸν κτυπούμενον. Ἐσχημάτισε λοιπὸν ἡ Ῥωσικὴ ναυαρχία διὰ τριάκοντα γραμμικῶν καραβίων καὶ δεκαοκτὼ φρεγάτων ὑπεροπλίαν, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ὁ Δοὺξ καὶ ὁ βασιλεὺς — ὅςτις τῳόντι εἶχεν ἐκφέρειν στρατεύματα μίλια τινὰ μακρὰν τῆς Πετροπόλεως πρὸς τρομασμόν της — ἐνεκλείσθησαν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βιβούργου. Ὅς τις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐφοβέριζε νὰ κρημνίσῃ τὸ Ῥωσικὸν βασίλειον; ἴδε τώρα τὸν ἑαυτόν του ἐγκεκλεισμένον τακτικῶς μεθ᾽ ὅλου τοῦ στόλου του ἀπὸ τοὺς δύω Ῥωσικοὺς ναυάρχους Τσιτσαγόβιον καὶ Κρύσιον, καὶ ἀπὸ τὸν Σχερηνιπὸν στόλον τοῦ Νασσαυΐου· ἐνταυτῷ δὲ συνέβη καὶ ὁλοτελὴς ἔλλειψις ζωοτροφιῶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ Αἰκατερίνα ἔστελνεν εἰς τὸν ἐχθρόν της πρὸς διατήρησίν του τροφὰς καὶ νερὸν, τὰ ὁποῖα ἐμέριζεν αὐτὸς μὲ τοὺς στρατιώτας του. Δὲν ἔμενεν ἄλλο ὑπόλοιπον μέσον εἰς τὸν βασιλέα, εἰ μὴ νὰ διέλθῃ πολεμούμενος, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ παραδοθῇ. Ἀπεφάσισε νὰ διακινδυνεύσῃ τὸ πᾶν μόνον νὰ μὴ πέσῃ ὑποκάτω τοῦ ζυγοῦ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἐτρομάχθη ἀπὸ τὸ ἐπικίνδυνον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀμέσως διὰ τὸ πρόσωπόν του ἡ ἐκτέλεσις, ἐπειδὴ οἱ Ῥῶσοι ὑποθέτοντες ὅτι ὁ στόλος δὲν θέλει κάμειν τὸ δοκίμιον τοῦτο διεύθυναν ὅλην τὴν προσοχήν των εἰς τὸν Σχερηνικὸν στόλον. Τὸ μέγα διακινδύνευμα ἐπεχειρήθη τὴν 3 Ἰουνίου 1790. Ὁ Γουστάβος ἐκτείνας τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐσχημάτισε τὴν ἐμπροσθινὴν μάχην· μὲ τολμηρὸν τεχνούργημα ἔκαμε βιαστικῶς δίοδον, τὴν ὁποίαν ὁ ἐχθρὸς ἐνόμιζεν ἀδύνατον, διὰ τῶν ἀμμωδῶν τόπων καὶ διὰ τῶν ἐχθρικῶν καραβίων. Ἐναντίον τοῦ καραβίου, ὅπου εὑρίσκετο αὐτὸς, ἡμισεῖαν ὥραν ἐπυροβόλουν τὰ γραμμικὰ καράβια, καὶ πλησίον του ἀπεσπάσθησαν ἑνὸς πηδαλιούχου οἱ δύω βραχίονες. Μὲ ὅλα ταῦτα ὑπέστρεψε πάλιν μὲ μίαν γολέταν διὰ νὰ παραλάβῃ τὸ ὀπίσω μένον μέρος τῶν καραβίων του. Ἀπὸ τὰ δύω καράβια, εἰς τὰ ὁποῖα εὑρέθη αὐτὸς ἐπὶ τῆς ναυμαχίας, τὸ ἓν ἐκατακάη, καὶ τὸ ἄλλο ἐκαταβυθίσθη, αὐτὸς δὲ ἐσώθη μετὰ βίας εἰς βεβλαμμένον πλοιάριον καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Σβενσκασυνδίαν πρὸς τὰ καράβιά του, ὅπου εἶχε διαφημισθῆν ἤδη ὁ θάνατός του. Ἡ ζημία, τὴν ὁποίαν ἔπαθαν οἱ Σβέκοι, ἦτο μεγάλη. Πέντε γραμμικὰ καράβια, τρεῖς φρεγάται, τριάκοντα ἓν καράβια τοῦ Σχερηνικοῦ στόλου καὶ περίπου 7000 νεκροὶ ἦτο ἡ τιμὴ τῆς σωτηρίας των, καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι ἡ ἀνδρία των διέσωσε μέγα μέρος τοῦ Σχερηνικοῦ στόλου εἰς τὴν Σβενσκασυνδίαν, δὲν ἐφαίνετο ὅμως ἐλπὶς εἰς τὰ λείψανα ταῦτα τῆς θαλασσίου δυνάμεώς των.

Τὴν 9 Ἰουλίου ἐφάνη ὁ Νασσαΰϊος ἔμπροσθεν τῆς Σβενσκασυνδίας. Ὁ βασιλεὺς, ὅς τις πρὸ τοῦ πολέμου εἶχεν ὁρκισθῆν εἰς τὰς κλάσεις νὰ ξηρανθῇ ἡ χείρ του παρὰ νὰ ὑπογράψῃ ἄτιμόν τι διὰ τὸ βασίλειον, ἐσύναξεν ὅλας του τὰς δυνάμεις δι᾽ ἀπηλπισμένον τινὰ ἀγῶνα, καὶ τῳόντι εὐτύχησε νὰ νικήσῃ. Οἱ Ῥῶσοι ἔχασαν τὸν Σχερηνικὸν στόλον των, πεντήκοντα πέντε καράβια καὶ 643 κανόνια ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Τὸ μέγα ὅμως ὄφελος ἦτο νὰ εὕρῃ ὁ βασιλεὺς τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμει ἀπὸ πολλῆς. Τὴν 21 Μαΐου 1790 ἔγραφεν: „Ἡ ἐκστρατεία μας ὑπῆρξε λαμπρὰ, καὶ μ᾽ ὅλον τοῦτο στενάζω περὶ τῆς εἰρήνης. Αὕτη εἶναι ὁ σκοπὸς ὅλων τῶν ἐπιθυμιῶν μου, μ᾽ ὅλον ὅτι εἴμεθα ἀπ᾽ αὐτὸν πολὺ μακρύτερα παρὰ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν.“ Δι᾽ αἰχμαλώτου γραμματέως, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἐφανέρωσε τὰ εἰρηνικά του φρονή-

ματα, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἐδέχθη ἡ Αὐτοκρατόρισσα. Αὕτη ἐπεθύμει νὰ καθησυχάσῃ τὸν ἀντίπαλον τοῦτον διὰ νὰ εἶναι ἐλευθέρα κατὰ τῆς Προυσίας, ἥτις πρὸ πολλοῦ τῆς εἶχεν ὑποσχεθῆν βοήθειαν, ἀλλὰ τὴν εἶχε βραδύνειν παρὰ πολύ. Ὁ Γουστάβος ὅμως ᾐσθάνετο τὴν ἐξάντλησίν του καὶ τὸ ἀδύνατον νὰ νικήσῃ μόνος τὸν γίγαντα, τὸν ὁποῖον ἠπατήθη νὰ πολεμήσῃ ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις τῶν προστατῶν τῆς ἰσοῤῥοπίας. Ἔγεινε λοιπὸν ἡ εἰρήνη χωρὶς πολυχρόνιον διαπραγμάτευσιν εἰς Βαιρελὰς παρὰ τὸν Κυμένιον ποταμὸν τὴν 14 Αὐγ. 1790. Πρώτη ταύτης συνθήκη ἀφινε τὰ σύνορα τῶν δύω ἐπικρατειῶν εἰς τὴν παλαιάν των κατάστασιν· ἡ δευτέρα ἦτο, νὰ λαμβάνῃ ἡ Σβεκία 30,000 ῥουβλίων σῖτον ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν, καὶ τοῦτο ἦτο τὸ μόνον κέρδος ἀπὸ χώρας πολυσίτους, τῶν ὁποίων τὴν ἀνάκτησιν εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ὁ Γουστάβος.

16. Γουστάβου τὸ τέλος.

Ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν μητρόπολίν του ἐπανηγυρίσθη μὲ λαμπρὰν πομπήν· ἀλλ' οὔτε πομπαὶ οὔτε ῥητορεῖαι ἦσαν ἱκαναὶ νὰ κρύψωσι τὰ φθοροποιὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνηρπασμένου ἐγχειρήματος. Βαρὺ φορτίον χρεῶν ἔθλιβε τὸ βασίλειον, καὶ εἰς τὰς καρδίας τοῦ ἔθνους ηὔξανε πλέον καὶ πλέον ἡ δυσαρέστησις ἐναντίον βασιλέως, ὅς τις τίποτε ἄλλο δὲν ἤθελεν εἰμὴ ἀνάπαυσιν τῆς κενοδοξίας του. Ὅτι τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐν Φιννίᾳ ἐπαναστάσεως, τοὺς ὁποίους εἶχε καταδικάσειν εἰς θάνατον πολεμικόν τι κριτήριον, ἐσυγχώρησεν αὐτὸς, ὀλίγον μετέβαλε τὴν κατ' αὐτοῦ γνώμην. Ὄχι μόνον οἱ εὐγενεῖς παρωργίζοντο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιλοίπους κλάσεις, μὲ βοήθειαν τῶν ὁποίων ἡ δολιότης καὶ ἡ εὐγλωττία τοῦ Γουστάβου ἐπέτυχε κατὰ τὸ 1789

ἔτος τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, ἔχασε τὴν ἀγάπην καὶ πίστιν του. Τοῦτο ἐφάνη εὐκρινῶς εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον συνεκάλεσεν εἰς Γευαλίαν τὸν Ἰαν. 1792 διὰ νὰ διατάξῃ τὰ τοῦ νομίσματος. Ὅλαι αἱ κλάσεις ἦσαν σύμφωνοι, καὶ ἔδειξαν, μ' ὅλον ὅτι ὁ βασιλεὺς κατὰ τὴν συνήθειάν του εἶχε περικυκλώσειν τὸ συνέδριον μὲ ἐνόπλους, ἀκλόνητον ἀντίστασιν.

Τοῦτο δὲ συνέβη τόσον περισσότερον, ὅσον τὸν ὑπώπτευαν, ὅτι ἡτοιμάζετο εἰς νέον ἐγχείρημα ἀνώτερον τῶν δυνάμεων τοῦ βασιλείου του. Ἡ αὐτὴ Αὐτοκρατόρισσα τῆς Ῥωσίας, τὴν ὁποίαν εἶχε πολεμήσειν πρὸ ὀλίγου περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, ἔγεινε σύμμαχός του ἀπὸ τῆς 19 Ὀκτ. 1791, καὶ τῆς Ῥωσίας τὰ στρατεύματα καὶ οἱ στόλοι καὶ οἱ θησαυροὶ (οὕτως ἔλεγεν ἡ συνθήκη) ἔστεκαν ἕτοιμοι εἰς βοήθειαν τῆς Σβεκίας. Διότι ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐκείνου εἶχεν ἐκραγῆν ἡ Γαλλικὴ μεταπολίτευσις, καὶ ἡ Αἰκατερίνα καὶ ὁ Γουστάβος ἔγειναν φίλοι διὰ τὰς παρούσας περιστάσεις. Προσέτι ἡ δυστυχία τοῦ Γαλλικοῦ βασιλέως ἐνεθουσίαζε τὸν φιλότιμον Γουστάβον νὰ δείξῃ λαμπρὰ κατορθώματα. Τὸ πρόβλημα, μὲ στρατεύματα ὅλων τῶν ἡγεμόνων νὰ δώσουν πάλιν εἰς τὸν Λοδοβῖκον τὰ δίκαιά του, ἐπτέρωσε τὴν φαντασίαν του. „Τὸ νομίζω, μέγιστόν μου κλέος, ἔγραφε, νὰ βοηθήσω τέκνον τῆς Γαλλίας, μ' ὅλον ὅτι ἀφῆκαν οἱ Γάλλοι ἐμὲ τὸν πρεσβύτατον σύμμαχόν των εἰς τὸ ἔλεος τῶν ἐχθρῶν μου." — „Αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν, ἔγραφεν ἀπὸ Ἀκυΐσγρανον, ὅπου εἶχεν ὑπάγειν τὸν Μάϊον 1791, ἐνθουσιασμένον νὰ ἐκτελέσω τὸν ἐνδοξότατον ἀγῶνα πρὸς καταπάτησιν τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς καὶ αἱ δυστυχίαι μὲ φαίνονται ὑποφερταί. Ὁ λόγος μου εἶναι ὑπερήφανος, ἐπρόσθεσεν, ἀλλ' εἶναι σύμμετρος μὲ τὰς περιστάσεις, καὶ τὸν παροργισμὸν, τὸν ὁποῖον διεγείρουσιν εἰς ἐμὲ τινὰ πρόσ-

ωπα*), ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἤλπιζα ἀγαθώτερα φρονήματα, ἐὰν τοὺς παραβάλω μὲ τὴν προθυμίαν τῶν Γάλλων εὐγενῶν πρὸς βασιλέα, ὅς τις ὀλίγον τοὺς ἀνταμείβει."

Τοῦ Γουστάβου ἡ ἔμφρον τις καρδία εἶχε προμαντεύσειν ὀρθῶς. Τὸ εἰς τὸ συνέδριον τῆς Γευαλίας γενόμενον πρόβλημα διὰ δάνειον δέκα μιλιονίων, τὰ ὁποῖα ἔμελλαν νὰ δοθοῦν ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν πρὸς ἐκτέλεσιν σκοπῶν τινῶν, ἀπεῤῥίφθη ὁμοψήφως, καὶ τὸ συνέδριον μετὰ μόλις μηνιαίαν διάρκειαν ἀπελύθη τὴν 24 Φεβρ. 1792, ἀφοῦ αὐτὸς εἶχε διορίσειν δέκα ἔτη πρὸς ἐξάλειψιν τῶν ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου γενομένων χρεῶν. Τρομερὸς παροργισμὸς ἐπεκράτησε μεταξὺ τῶν εὐγενῶν ἐναντίον τοῦ βασιλέως. Τὰ συγχρόνως ἐκ Παρισίων εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην βροντῶντα ἄγρια δόγματα ἔκαμναν τὰς καρδίας δεκτικὰς σκληροτήτων. Διὰ τοῦτο πολλὰ ἔνδοξα πρόσωπα (οἱ Κόμητες Ὥρνιος καὶ Ῥιβίγγιος, οἱ Βαρῶνες Βίλκιος καὶ Πεχλῖνος καὶ ἄλλοι) ἔκαμαν συνωμοσίαν νὰ φονεύσουν τὸν βασιλέα, καὶ ἔπειτα νὰ κρημνίσουν τὸ ὑπ' αὐτοῦ οἰκοδομηθὲν πολίτευμα. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ φόνου ἐπρόσφερε τὸν ἑαυτόν του ὁ Ἰάκωβος Ἀγκαρστρόμιος, ἀρχισωματοφύλαξ ποτὲ, προσωπικῶς παρωργισμένος κατὰ τοῦ Γουστάβου. Μετὰ πολλὰ ἀτυχηθέντα δοκίμια ἐτελέσθη (τὴν νύκτα τὴν μεταξὺ 16 καὶ 17 Μαρτίου 1792) τὸ κακούργημα. Ὁ Γουστάβος ἐξ ἐπιστολῆς συνωμότου τινὸς προέμαθεν**), ἀλλ' ἐκαταφρόνησε τὸ πρᾶγμα. Εἰς τὴν στιγμὴν, ὁπότε ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν παράκυψιν τοῦ θεάτρου, ἐπερικυκλώθη εἰς τὴν σάλαν τοῦ παλατίου ἀπὸ πολλοὺς μὲ μορμολύκια, καὶ ἐτουφεκίσθη. Μετὰ ἕνδεκα ἡμέ-

*) Ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην πρὸ τοῦ γενικοῦ συνεδρίου τῆς Γευαλίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤλπιζε τὰ χρηματικὰ μέσα τοῦ ἐγχειρήματός του.

**) Ἡ ἐπιστολὴ ἐτελείονε μὲ ταυτα τὰ λόγια: „Σᾶς μισῶ, βασιλεῦ, ἀλλὰ βδελύσσομαι τὴν δολοφονίαν."

ρας ἀπέθανε τὴν 29 Μαρτίου 1792, τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἐτῶν ἡλικίας. Τὸ σχέδιον τῆς μεταβολῆς ἐματαιώθη ἀπὸ τὰς τελευταίας διαταγὰς τοῦ βασιλέως· ὁ ἀδελφός του Κάρολος, Δοὺξ Συδερμανίας, παρέλαβε τὴν ἐπιτροπίαν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Γουστάβου Δ'. Μὲ ὅλον ὅτι αἱ κατὰ τῆς Γαλλίας ἑτοιμασίαι κατεπαύθησαν πάραυτα, ἐβαστάχθη ὅμως ἡ εἰσαχθεῖσα ἀπὸ τὸν Γουστάβον τάξις τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ τὸ φατριαστικὸν πνεῦμα δὲν ἐξέλιπεν, καὶ ὁ Ὁλσατιακὸς οἶκος τῶν βασιλέων δὲν ἐστηρίζετο εἰς ἀσφαλῆ θεμέλια *).

Γ' ΡΩΣΟΙ.

1. Κατάργησις τῆς Πατριαρχείας. Κτίσις τῆς Πετρουπόλεως. (1700 — 1704).

Πέτρου τοῦ Α', ὅς τις ἐχρημάτισε πατὴρ καὶ, νὰ εἴπω οὕτω, δημιουργὸς τῆς μεγάλης τῶν Ῥώσων αὐτοκρατορίας, ἴδαμεν τὸν ἀπαραδειγμάτιστον ζῆλον εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτὸς τὰς γνώσεις τῆς πολιτισμένης Εὐρώπης, καὶ νὰ τὰς εἰσάξῃ καὶ εἰς τὸν λαόν του εἰς τὸν ὄγδοον τόμον τοῦ παρόντος συντάγματος (σελ. 419 — 432). Ἴδαμεν προσέτι ὅλους τοὺς πρὸς τὸν μέγαν ἀντίζηλόν του Κάρολον ΙΒ' ἀγῶνας του, διὰ τῶν ὁποίων ἐπλάτυνε καὶ ἐστερέωσε τὴν ἐπικράτειάν του, καὶ τὴν μὲ τοὺς Τούρκους ἀποτυχίαν του, συμ-

*) Τοῦ Γουστάβου ὁ φονεὺς Ἀγκαρστρόμιος ἐπροδόθη ἀπὸ μάχαιραν, μὲ τὴν ὁποίαν, ἐὰν ἀπετύγχανεν ἡ πυροβολία, εἶχε σκοπὸν νὰ πράξῃ τὸν φόνον, καὶ ἡ ὁποία τοῦ ἔπεσεν εἰς τὸν συνωθισμὸν τοῦ πλήθους. Μετὰ βραχεῖαν κριτολογίαν ἀπεκεφαλίσθη τὴν 29 Ἀπριλίου 1792. Οἱ λοιποὶ συνυπεύθυνοι, μὴ μαρτυρηθέντες ἀπὸ τὸν σταθερὸν ἐγχειρητὴν, ἐλυτρώθησαν ἐκ τῆς σφαγῆς μὲ μόνην ἐξορίαν.

πεπλεγμένα ὅλα εἰς τὴν τῶν Σκανδιναυῶν ἱστορίαν (ἴδ. ἀνωτ. σελ. 113·121). Μένει τώρα ἐνταῦθα νὰ θεωρήσωμεν ἀκόμη μέρη τινὰ τῆς ζωῆς του, καὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι συνεισέφεραν πολὺ εἰς τὴν ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματός του.

Βλέπων ὁ Πέτρος τὴν μεγάλην ἰσχὺν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανε πάντοτε περισσότερον ὁ Πατριάρχης τῆς Ῥωσίας μὲ τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰς ὅλας τὰς κλάσεις τῶν ὑπηκόων, καὶ φοβούμενος μὴ γεννηθῶσι μὲ τὸν καιρὸν δύω μόναρχοι ἀνθ' ἑνὸς, καὶ ἐκ τούτου ἐκπηγάσωσι πολλὰ καὶ ἀπρόοπτα κακὰ, ἀπεφάσισε νὰ καταργήσῃ τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν. Διὰ τοῦτο ὅταν κατὰ τὸ 1700 ἔτος ἀπέθανεν εἰς Μόσκαν ὁ Πατριάρχης Ἀδριανὸς, δὲν ἐσυγχώρησεν ὁ Πέτρος τὸν κλῆρον νὰ ψηφίσῃ νέον. Βλέπων δὲ ἐκ τούτου δυσαρεστημένους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐκαθαίρεσε παῤῥησίᾳ τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν καὶ ἐσύστησε Σύνοδον καὶ πρόεδρον αὐτῆς, ἐκδοὺς καὶ ὅλους τοὺς νόμους καὶ κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους κυβερνᾶται ἕως τὴν σήμερον ἡ Ῥωσικὴ ἐκκλησία, φυλάττουσα ἀπαρασάλευτα τὰ δόγματα καὶ ἔθιμα, ὅσα παρέλαβεν ἀπὸ τὴν μητέρα της, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὀρθοδόξου τῶν Γραικῶν ἀνατολικοῦ πληρώματος.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1700) τὴν ἐν Καρολοβιτίῳ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας συμφωνηθεῖσαν διετῆ ἀνακωχὴν (ἴδ. Τόμ. Η΄, σελ. 526) ἐμάκρυνεν ὁ Πέτρος εἰς τριάκοντα ἔτη· ἐνταυτῷ δὲ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σβεκίας. Ἐνικήθησαν μὲν οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου καὶ ἠφανίσθη μέγας αὐτῶν στρατὸς ἀπ' ὀλίγους Σβέκους εἰς τὴν Νάρβαν (30 Νοεμβρ. 1700), ὡς προείπαμεν (ἀνωτ. σελ. 85). Ἀλλ' ἔπειτα, ἐνῷ Κάρολος ὁ ΙΒ΄ ἐνησχολεῖτο μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν Πολονίαν, ὁ ἀκάματος Πέτρος κατέστησεν ἐκ τοῦ μηδενὸς νέον στρατὸν μὲ ἀνήκουστον ταχύτητα· ἐστρατολόγησεν ἀπ' ὅλα

τὰ μέρη τῆς ἐπικρατείας του, ἐγύμνασε τοὺς νεοσυλλέκτους, διὰ νὰ κατασκευάσῃ νέα κανόνια ἐμεταχειρίσθη προχείρως τὰς καμπάνας τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ μὲ γενναίαν εὐτολμίαν ὁρμήσας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του καθυπέβαλλε τὰς βάσεις τῆς μελλούσης δόξης τοῦ βασιλείου του. Τοῦ ἐπῆρε τὰς εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης χώρας, τὰς ὁποίας ἐπεθύμει νὰ ἀποκτήσῃ, Ἰγγερμανίαν καὶ μέρος τῆς Λιβονίας καὶ Ἐστονίας. Πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀφανίσειν Σβεκικὸν τινὰ στόλον εἰς τὴν Πειπικὴν θάλασσαν, ἐκυρίευσε τὴν Δορπατίαν καὶ τὴν Νάρβαν καὶ ἐπολιόρκει τὴν Ῥευαλίαν. Βέβαιος ὢν, ὅτι ὁ Κάρολος δὲν θέλει τὸν ἐνοχλήσειν τόσον γρήγορα, ἐκράτησε τὴν Ἰγγερμανίαν οὕτως, ὡς νὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ διωχθῇ πλέον ἐκεῖθεν. Ὠχύρωσε τὸ εἰς τὸ τέλος τῆς Λαδογασέης κείμενον Νοτεβοῦργον, τὸ ὁποῖον εἶχε κυριεύσειν μὲ πολλοὺς κόπους τὴν 18 Ὀκτωβ. 1702, καὶ τὸ ὠνόμασε μὲ προσφυὲς ὄνομα Σλυσελβοῦργον (Κλειδόπολιν). Τὸ 1703 ἔτος ἐπόρθησε τὸ Νιενσάνσιον, ἓν μίλιον ἀπὸ τοῦ Φιννικοῦ κόλπου, καὶ ἀπέκτησε τώρα, ὅ,τι ἐπεθύμει ἀπὸ πολλῆς, ἐλεύθερον καὶ ἁρμόδιον ἐμπορεῖον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῆς Νέβας.

Μὲ μεγίστην βεβαιότητα, καὶ χωρὶς νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν χώραν διὰ συνθηκῶν μὲ τὸν μέχρι τοῦδε κτήτορά της, μὲ ὅλον ὅτι ἦτο οὗτος πολλὰ φοβερὸς, ἔκαμε παρευθὺς ἑτοιμασίας νὰ κτίσῃ πόλιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον. Ἔργον τεράστιον, ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος ἦτο ὅλον ἑλῶδες, καὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὀχυρωθῇ καὶ νὰ ὑψωθῇ πρῶτον μὲ μεταφερομένην γῆν. Ἀλλ' ἡ εἰς τὴν Ῥωσίαν συνήθης χρῆσις τῶν δούλων ἔδωκεν ἐργατῶν μέγα πλῆθος. Μακρὰν ἀπὸ διακοσίων μιλίων ἐφέρθησαν οἱ ἄνθρωποι. Ἦλθαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βαστάζοντες εἰς τοὺς ὤμους των καὶ χῶμα, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν οὔτε φορεῖα οὔτε ἁμάξια. Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς (27 Μαΐου, 1703) ἐβάλθη ὁ θε-

μέλιος λίθος τῆς νέας πόλεως, ἥτις εἶναι ἡ σημερινὴ Πετρούπολις, ἐνῷ ἐπὶ μιᾶς τῶν τοῦ ποταμοῦ Νέβας νήσων (τῆς Βασιλίσκης) ἔκτισε φρούριον. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ φρουρίου τούτου ἔγεινεν ἀρχὴ τῆς τώρα μεγάλης πόλεως ἕνας ξύλινος οἰκίσκος (σωζόμενος ἀκόμη, ἐπειδὴ τὸν περιῳκοδόμησαν μὲ πέτρινον περιβόλαιον διὰ νὰ μὴ φθείρεται), τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ κατοικῇ ὁ Ζὰρ, καὶ νὰ ἐφορᾷ τοὺς ἐργάτας, καὶ νὰ βλέπῃ μὲ χαράν του τὰ εἰς τὴν Νέβαν ἐρχόμενα καράβια. Ἑκατὸν χιλιάδες δοῦλοι εἰργάζοντο ἡμέραν καὶ νύκτα χωρὶς νὰ ἀναπαύωνται εἰς κλίνας ἢ εἰς καλύβας. Πολλοὶ ἀπέθνησκαν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν κακοπάθειαν· ἀλλ' οἱ λείποντες ἀνεπληρόνοντο πάντοτε μὲ νέους· καὶ Καλμοῦκοι δὲ καὶ Τάταροι ἐφέρθησαν ἐκεῖ. Μὲ τοιοῦτον ζῆλον ἐτελείωσαν εἰς ἀπιθάνως βραχὺν καιρὸν τὰ τειχίσματα, καὶ ἐπεταχύνθη καὶ ἡ τῶν οἴκων οἰκοδομὴ, ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς μόνον ξυλίνους οἴκους ἔκτισαν. Εἰς τὸ δεύτερον ἔτος ἠδύνατο νὰ κατοικηθῇ ἡ νέα πόλις, καὶ διὰ νὰ γείνῃ τοῦτο ἀληθῶς, ἐπροστάχθησαν αὐστηρότατα πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ τεχνῖται καὶ χειρώνακτες ἀπὸ τὴν Μόσκαν καὶ ἀπ' ἄλλας πόλεις νὰ μετοικήσωσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Πετρούπολιν. Οἱ πλειότεροι ὑπῆγαν φοβούμενοι τὸν θυμὸν τοῦ Πέτρου, ἐπειδὴ ἡ εἰς τὰ ἕλη ἐκεῖνα διατριβὴ δὲν ἦτο οὔτε τερπνὴ οὔτε ἀσφαλής. Πολλάκις, ζῶντος ἀκόμη τοῦ Πέτρου, ἐκινδύνευσεν ἡ πόλις νὰ καταποντισθῇ ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἢ νὰ φαγωθῇ ἀπὸ τὴν φωτίαν, ἡ ὁποία εὕρισκεν ἀνεξάντλητον τροφὴν εἰς τὰς καλαμίνας καὶ ἀχυρίνας σκεπαστὰς, ἀπὸ τὴν μίαν πύλην ἕως τὴν ἄλλην. Ἔπειτα ἡ ἀδιάκοπος ἐπιμέλεια τῶν διαδόχων τοῦ Πέτρου τὴν ἀνέδειξαν ὡραιότατον κατοικήσεως τόπον, ὁποῖος εἶναι τώρα. Ποία χαρὰ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοιούτου μεγάλου ἔργου, ὅταν εἰσέπλευσεν εἰς τὴν Νέβαν τὸ πρῶτον Ὀλλανδικὸν καράβιον, διὰ νὰ προσ-

φέρῃ τὰς πραγματείας του εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νέας πόλεως!

Ἐπροσπάθησαν μὲν οἱ Σβέκοι ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν νὰ διακόψουν τὴν οἰκοδομὴν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρχοντο ὀλίγοι, ἀπεκρούοντο πάντοτε εὐτυχῶς. Διὰ νὰ δώσῃ ὅμως ὁ Πέτρος εἰς τὴν μέλλουσαν καθέδραν του παρεκτὸς τοῦ Σλυσελβούργου καὶ ἄλλο ἔτι προτείχισμα, ἔκτισεν ἐπὶ τῆς πλησίον νήσου Ῥετουσαρίας τὸ φρούριον Κρονστάδιον (1710), τὸ ὁποῖον διὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκοδόμων ἐκτίσθη καὶ αὐτὸ τάχιστα.

Ἦτο προσέτι δραστήριος ὁ Πέτρος κατὰ ταῦτα τὰ ἔτη εἰς τὸ νὰ εἰσάξῃ εἰς τὴν χώραν του νέας φιλεργίας πηγάς. Ἔστειλε καὶ ἔφερε ποιμένας καὶ πρόβατα ἀπὸ τὴν Πολονίαν διὰ νὰ εὐγενίσῃ τὴν Ῥωσικὴν προβατοκομίαν, κατέστησεν ἐργοστάσια λινῶν πανίων καὶ χαρτουργεῖα, ἔγραψε καὶ ἦλθαν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν τουφεκίων καὶ κανονίκον τεχνῖται, ἐδιώρισε νὰ καλλιεργηθοῦν τὰ μεταλλεῖα τῆς Σιβιρίας, καὶ νὰ σκαφῇ διώρυξ ἑνόνουσα πρὸς εὐκολίαν τῆς ἐμπορίας τὸν Βόλγαν μὲ τὸν Βορυσθένην.

Ἐπίσημον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ, ὅς τις εἶχε τόσον κυριαρχικὸν προτέρημα καὶ τόσον μεγάλην προσωπικὴν ἀνδρίαν, ἐστερεῖτο διόλου τὴν πολεμικὴν περίνοιαν. Καὶ ὅταν συνεστράτευεν εἰς τὴν Λιβονίαν καὶ Ἐστονίαν, ἔδιδε πάντοτε τὴν κυβέρνησιν εἰς ἄλλους στρατηγοὺς, συνήθως εἰς τὸν Πρίγκιπα Μενσικόβιον, ἢ εἰς τὸν στρατηγὸν Σερημετέβιον. Ὅταν ὁ δεύτερος τὴν 16 Ἰουλ. 1705 πλησίον Γεμαυρθόφου τῆς Κουρλανδίας ἐνικήθη ἀπὸ τὸν Σβεκικὸν στρατηγὸν Λεβενώπτιον χωρὶς νὰ χάσῃ περισσοτέρους στρατιώτας παρὰ ὁ νικητὴς, ἐξέλαβεν ὁ Πάτρος τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν ὡς ὄφελός του, καὶ εἶπεν: „Ἐμπορῶ πάντοτε νὰ χάνω δύω ἢ τρεῖς ἀντὶ ἑνὸς Σβέκου.“

2. Πέτρου τοῦ μεγάλου τέρψεις.

Πέτρος ὁ Α΄ δὲν ἦτο ἀδιάφορος εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ τέρψεις, καὶ ἑπομένως οὐδ' ἀνέραστος τῶν καλῶν δεσποινῶν. Τὰς τῆς νεότητος παρεκτροπάς του ἐδιώρθωσεν ἡ ἐρασμία καὶ τερπνὴ σύζυγός του Εὐδοξία Θεοδωρὶς Λαπουκίνα, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐσύζευξεν ἡ φρονίμη μήτηρ του τὴν 27 Ἰαν. 1689, ἥτις τοῦ ἐγέννησε (1695) τὸν μετὰ ταῦτα δυστυχῆ (ἴδε κατωτ. ἀριθ. 4) υἱόν του Ἀλέξιον. Δεκατρία ἔτη διήρκεσεν εὐτυχῶς ἡ μὲ τὴν Εὐδοξίαν ἀτάραχος ζωή του. Ἀλλ' ἐταράχθη κατὰ τὸ 1702 ἔτος. Μία ἐπίσημος μετὰ ταῦτα γενομένη νεᾶνις, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχητέρα ἱστορία μένει ἀβέβαιος, ἐσαγήνευσε τὴν καρδίαν τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Θυγάτηρ, ὡς λέγεται, Λιθουανοῦ χωριάτου, γεννηθεῖσα τὸ 1686 ἔτος, Μάρθα ὀνομαζομένη, ἐκατήντησεν εἰς τὸ Μαριαβοῦργον, ὅπου τὴν ἀνέλαβεν ὁ προεστὼς Γλύκκιος, καὶ τὴν ἐδίδαξε διάφορα γυναικεῖα ἔργα. Κατὰ τὸ 1702 ἔτος ἐκυρίευσαν οἱ Ῥῶσοι τὴν μικρὰν ἐκείνην πόλιν, καὶ ἡ Μάρθα, πρὸ ὀλίγου συζευχθεῖσα Σβεκικόν τινα ὀφφικιάλιον, περιέπεσεν αἰχμάλωτος εἰς τὰς χεῖρας τοῦ στρατηγοῦ Σερημετέβου, ὅςτις τὴν ἐχάρισεν εἰς τὸν Μενσικόβιον. Εἰς τούτου τὴν κατοικίαν τὴν ἴδεν ὁ Πέτρος, καὶ τὴν ἀνέλαβεν ὑπὸ τὸ σκέπος του, καὶ ἀπὸ Λουθηρανῆς μεταστρέψας αὐτὴν εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τὴν ἐμετωνόμασεν Αἰκατερίναν Ἀλεξιάδα. Ἡ ἀξιέραστος αὕτη γυνὴ ἐδέσμευσεν ὅλον τὸν Πέτρον. Ἡ Εὐδοξία ἔχασε τὴν ἀγάπην του. Καὶ ὅταν τὸ 1705 ἔτος ἐκινήθησαν πάλιν οἱ νενεκρωμένοι Στερλίτσιοι, τούτους μὲν ὅλους, ὅσοι ἦσαν ὑπόλοιποι, ἐξώρισεν εἰς Ἀστραχάνιον, τὴν δὲ Εὐδοξίαν, ὡς συναίτιον τῆς τῶν Στερλιτσίων κινήσεως, ἔστειλεν εἰς μοναστήριον, ὅπου ἐνδυθεῖσα τὸ μοναχικὸν σχῆμα μετωνομάσθη Ἑλένη. Ἡ Αἰκατερίνα τοῦ ἔγεινεν ἔκτοτε τόσον ἀγα-

πητὴ καὶ ἀναγκαία, ὥστε τὸ 1707 τὴν ἐνυμφεύθη κρυφίως, καὶ 1711 ἐδημοσίευσε τοὺς γάμους του. Ἡ φρόνησις καὶ ἡ θαυμάσιος ἐπιτηδειότης τῆς γυναικὸς ταύτης ἐκυβέρνα τὸν Πέτρον· τὸν ἔσωσεν ὡς ἴδαμεν ἀνωτέρω (σελ. 120) ἀπὸ κίνδυνον μέγαν, ἐκαταπράϋνε πάντοτε τὸ ὀξύθυμον ἦθος του, καὶ ἐδιατήρησε μέχρι τέλους τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην του.

Ἐπιστρέψας δὲ ἀῤῥωστικὸς ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν πόλεμον, ὑπῆγε τὸν φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1711) εἰς τὰ Καρολίνης θερμὰ διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑγιείαν του. Ἐπιστρέφων δὲ ἐπανηγύρισεν εἰς Τοργαυΐαν εἰς τὸν οἶκον τῆς βασιλίσσης τῆς Πολονίας τοὺς γάμους τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του Ἀλεξίου μὲ τὴν Πριγκιπέσσαν τοῦ Βρουνσουΐκο-Γυελφερβύτου. Ἐκεῖ ἐγνώρισε καὶ ἠγάπησε καὶ τὸν μέγαν τῆς Γερμανίας φιλόσοφον Λεϊβνίτιον (ἴδ. καὶ Τόμ. Θ΄, σελ. 177).

Ἐνῷ δὲ ὁ ἀντίπαλός του Κάρολος ΙΒ΄ διέτριβεν ἀνωφελῶς εἰς τὴν Τουρκίαν πέντε ἔτη, ὡς προείπαμεν (σελ. 129), ὁ Πέτρος μὲ ἀκαμάτους ἀγῶνας ὑπέτασσε τὰς βορείους χώρας ἐκείνου καὶ ἕως τοῦ 1714 ἔτους εἶχε τελειώσειν τὴν κυρίευσιν τῆς Φιννίας, καὶ προσέτι εἶχε τὴν χαρὰν, ὅτι ἐνίκησε διὰ θαλάσσης τὸν Σβεκικὸν ναύαρχον Ἐρενσίλδιον (27 Ἰουλ. 1714). Θέλησίς του ἦτο νὰ κτυπήσῃ καὶ τὴν Στοκολμίαν, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ πάραυτα τὸ ἐγχείρημα τοῦτο. Ὑπέστρεψε λοιπὸν εἰς τὴν νέαν του ἀποικίαν εἰς Ἰγγερμανίαν, ἥτις διὰ τοὺς σφοδροὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους ἐμεταχειρίσθη, ἐκατοικήθη πλουσίως ἐντὸς ὀλίγου. Διότι πολλαὶ χιλιάδες πλουσίων οἰκογενειῶν ἀφῆκαν μὲ ποινὴν θανάτου τὰς ἐντὸς τῆς Ῥωσίας καρποφόρους πατρικάς των χώρας, καὶ ἔκτισαν τὰς οἰκίας των εἰς τὴν ἔρημον καὶ ἑλώδη Ἰγγερμανίαν. Ὑπὲρ τὰς 40,000 Φίννοι χωριάται καὶ αἰχμάλωτοι ναῦται τῆς Σβεκίας εἰργάζοντο πάντοτε εἰς τὰ φρούρια καὶ εἰς τοὺς λιμένας, καὶ τὸν Ἀπρίλιον

1712 ἡ ὑψηλὴ γερουσία τῆς Μόσκας μετέβη εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἥτις τώρα ἐπροβιβάσθη τακτικῶς καὶ ὑψώθη εἰς μητρόπολιν.

Εἰς τοὺς μῆνας τοῦ χειμῶνος ἐπενόει ὁ ἀνήσυχος Πέτρος δημοσίους τέρψεις, κατὰ τὰ εἰς τὰς ἄλλας αὐλὰς συνειθισμένα καρνεβάλια. Πάντοτε εἶχε σκοπὸν νὰ προξενῇ ταραχώδη εὐφροσύνην καὶ ἄσβεστον γέλωτα, καὶ τοῦτο τὸ ἐκατώρθονε μὲ ἐφεύρεσιν ὀξυτάτων ἀντιθέσεων. Ἐπειδὴ εἶναι τερπνὸν νὰ παρατηρήσῃ τις τὰς εὐφροσύνας τοῦ Πέτρου, θέλομεν ζωγραφήσειν ἐδῶ συντόμως τὴν ὁποίαν ἐπενόησε κατὰ τοῦτον τὸν χειμῶνα (1715).

Εἰς τὴν νεότητά του εἶχε διδάσκαλον ὀνόματι Σωτόβιον, τὸν ὁποῖον διὰ τὸ ἄσχημον πρόσωπόν του ἑβδομηκονταετῆ ὄντα ἔκαμεν αὐλικὸν τρελὸν, δι' ἀστεϊσμὸν Πατριάρχην, καὶ τελευταῖον Πάπαν. Τώρα ἦτο ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐνιαυτῶν, καὶ τὸν ἐνύμφευσε μὲ μίαν ὁρμητικὴν χήραν τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν. Τετρακόσια πρόσωπα ἐπροσκαλέσθησαν εἰς τὸν γάμον, καὶ καθεὶς ἐχρεώστει νὰ φανῇ μὲ γελοιώδη προσωπίδα. Οἱ φιλοφρονηταὶ τῆς τραπέζης ἦσαν τραυλοὶ, οἱ νυμφοστόλοι τυφλοὶ καὶ χωλοὶ, οἱ δρομεῖς ποδαγρικοί. Ὅταν ἐσυναθροίσθησαν ὅλοι, ὑπῆγαν ἐν παρατάξει εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπροπορεύετο εἷς ἐνδεδυμένος ὡς ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ψαλτηρίου ἐβάσταζεν ἀσκαύλην μὲ ἀρκούδας δέρμα τυλιγμένην. Προσέτι ἐμούγκριζαν τέσσαρες ἀλυσιδωμέναι φερόμεναι ἀρκοῦδαι, ἐνῷ πάντοτε ἐκεντοῦντο, καὶ ὅλη ἡ ἑταιρία ἐπερίσσευε τὴν ἀηδῆ μουσικὴν μὲ ἀτάκτους κραυγὰς καὶ ὄργανα. Ὁ Ζὰρ αὐτὸς, ἐνδεδυμένος ὡς χωριάτης τῆς Φρεισίας, μετὰ τριῶν στρατηγῶν, ἔπαιζε τὸ τύμπανον. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εὗρηκαν ἑκατονταετῆ ἱερέα, τοῦ ὁποίου ἔλειπαν καὶ ἡ ὅρασις καὶ ἡ μνήμη, καὶ οἱ παρασττάται τοῦ ἐφώναζαν εἰς τὸ αὐτίον τὰς λέξεις τοῦ γάμου. Μεθοκοπία τοῦ παλατίου,

ἥτις ἐβάσταξε πολλὰς ἡμέρας, καὶ ὅπου κανεὶς δὲν ἐσυγχωρεῖτο νὰ μείνῃ ἀμέθυστος, ἐπεσφράγισε τὴν αὐτοκρατορικὴν ταύτην ἑορτήν.

Εἰς ὅμοιον ἄλλον Παπικὸν γάμον, ὅς τις ἑωρτάσθη εἰς Πετρούπολιν τὴν 10 Σεπτεμβ. 1721, ἓξ ὀνομαζόμενοι Καρδινάλιοι, καθεὶς ἐπάνω πιθαρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο στηριγμένον ἐπάνω εἰς δύω συνδεδεμένα βαρέλια, ἐπέρασαν τὴν Νέβαν, αὐλοῦντες ἐνταυτῷ μὲ κέρατα βωδίων. Πρότερον ἔπλευσεν ὁ μεθυσμένος Πάπας ἐντὸς ξυλίνου ποτηρίου, τὸ ὁποῖον ἔστεκεν ἐπάνω εἰς πλοιάριον γεμισμένον μὲ ζύθον. Ὅλαι αὗται αἱ μηχαναὶ ἐσύρθησαν μὲ σχοινία. Ὅταν ὁ Πάπας ἤθελε νὰ πατήσῃ εἰς τὴν ξηρὰν, ἀπὸ ὑπηρέτας βοηθοῦντας τὴν ἀπόβασίν του ἐῤῥίχθη κάτω, τάχα κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὸν ζύθον· τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε μέγαν γέλωτα εἰς τοὺς θεατάς.

Καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ δὲ λειτουργοὶ ἐχρεώστουν νὰ μετέχουν τῶν τοιούτων ἀστεϊσμῶν, ὅταν ἐκυρίευε τὸν Ζάρα ἡ παράξενος διάθεσις. Ὅταν τὸν Ἰούνιον 1715 ἠθέλησε νὰ ἐγκαινιάσῃ τὸ νεόκτιστον θερινὸν παλάτιόν του, Πετρόφιον (Πέτρου αὐλὴν), τοὺς ἐμέθυσεν ὅλους, καὶ μετὰ τοῦτο ἐχρεώστει καθεὶς νὰ δεχθῇ ἀπὸ τὴν χεῖρα τῆς Ζαρίνης φιάλην γεμάτην, ἥτις τόσον τοὺς ἐζάλισεν ὅλους, ὥστε κοιμηθέντες, ἀφοῦ ἐξυπνίσθησαν, εὑρέθησαν ἄλλος εἰς τὸν κῆπον, καὶ ἄλλος εἰς τὸ δάσος, καὶ ὅλοι ἐν γένει καταγῆς καὶ εἰς ῥυπαρωτάτην κατάστασιν. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν τοὺς ἀφῆκεν ὁ Ζὰρ καιρὸν νὰ χορτάσωσι τὸν ὕπνον των· διότι τοῦ ἔπεσεν εἰς τὴν κεφαλὴν νὰ κάμῃ περίπατον, καὶ νὰ κόψῃ μίαν σειρὰν δένδρων, ἑκατὸν βήματα περίπου ἐκτεινομένην πρὸς τὴν θάλασσαν. Πρὸς τοῦτο ἐχρεώστουν νὰ τὸν βοηθήσουν οἱ κύριοι πρέσβεις. Μὲ βαρεῖαν κεφαλὴν ἔλαβε καθεὶς τὸν πέλεκυν εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ἐδενδροκόπουν τρεῖς ὥρας, ὁπότε ἐξίδρωσαν ἐντελῶς ὅλους τοὺς ἀτμοὺς τοῦ κρασίου. Εἰς τὸν δεῖ-

πνον ἤρχισε πάλιν τὸ συνειθισμένον τραγῴδιον, καὶ ἀναίσθητοι ἐφέρθησαν ταύτην τὴν φορὰν εἰς τὴν κλίνην. Ἀλλ' ἡ ἀκολασία τοῦ Ζαρὸς δὲν ἐχορτάσθη ἀκόμη. Μόλις εἶχαν κοιμηθῆν μίαν καὶ ἡμισεῖαν ὥραν, καὶ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπροσκαλέσθησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν κλίνην τοῦ Ζαρός· „τότε, διηγεῖται εἷς τῶν μετόχων, κατεφορτώθημεν τέσσαρας ὥρας ἕως τὸ πρωῒ μὲ κρασίον καὶ ῥακὴν τόσον, ὥστε κανεὶς δὲν ἐνθυμεῖτο τὴν ἄλλην ἡμέραν τίς τὸν ἔφερεν εἰς τὸν οἶκον του.“ Δὲν ἔφθασε τοῦτο· τὴν ὀγδόην ὥραν ἐπροσκαλέσθησαν πάλιν εἰς τὴν αὐλὴν διὰ νὰ πίωσι καφέν. Οὗτος πάλιν ἦτο ῥακὴ, ἡ ὁποία τοὺς ἔβαλεν εἰς ἐλαφράν τινα μέθην. Μετὰ δὲ τοῦτο τοὺς ἐπροσκάλεσε νὰ περιπατήσουν εἰς ὑψηλόν τι ὄρος, καὶ τοὺς ἐπρόσφερε πρὸς τοῦτο ὀκτὼ δυστυχεῖς ἵππους, χωρὶς σέλαν καὶ χωρὶς σκάλας, οἱ ὁποῖοι ὅλοι ὁμοῦ, ὡς λέγει ὁ διηγούμενος, δὲν ἤξιζαν ἓν Γερμανικὸν θάληρον. Εἷς ἐκ τῶν προκρίτων Ῥώσων προεπορεύετο ὡς Μαρισάλιος, καὶ σκυφτοὶ τὸν ἠκολούθουν οἱ μεθυσμένοι πρέσβεις, οἵτινες ἐκοπίαζαν πολὺ νὰ βαστάζωνται σφικτὰ, καὶ μάλιστα ἐνῷ μὲ τὴν μίαν χεῖρα ἐμάστιζαν ἀδιακόπως τὰ ἄθλια ζῶα διὰ νὰ περιπατῶσιν. Ὁ Ζὰρ μετὰ τῆς συζύγου του ἔβλεπεν ἀπὸ τὸ παράθυρον τὴν ἐπίπονον ταύτην ἱππασίαν, καὶ ἤθελε νὰ σκάσῃ ἀπὸ τὰ γέλια.

Καὶ ὅμως ἀκόμη δὲν ἔλαβε τέλος ὁ ἀστεϊσμός. Τὸ μεσημέριον τοὺς ἐπρόσμενεν ἡ τετάρτη μέθη, καὶ μετὰ ταῦτα μὲ πλοιάριον ἐσυνώδευσαν τὸν Πέτρον καὶ τὴν σύζυγόν του εἰς Κρονστάδιον. Ἐκεῖ ὑπέφεραν σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἑπτάωρον βροχὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐβράχησαν ἕως τὸ ὑποκάμισον εἰς τρόπον ὥστε σφοδρὸς πυρετὸς ὅλων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πέτρου ἦτο τὸ τέλος ταύτης τῆς τέρψεως.

Ἕνα τῶν ἀρχητέρων χρόνων χαρακτῆρα τῆς σκληρότητος τοῦ ἡγεμόνος τούτου διηγεῖται Φρειδερῖκος ὁ

μέγας εἰς τὰ συγγράμματά του. Πρέσβυς Προυσιακὸς τοῦ Α' Φρειδερίκου, ὀνομαζόμενος Πρίγκιψ, θέλων νὰ δώσῃ τὰ πιστωτικά του γράμματα, εὗρηκε τὸν Πέτρον εἰς τὸ νεώριον. Ὁ Ζὰρ ἐκάθητο εἰς τὸ σανίδωμα ἑνὸς καραβίου, καὶ τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ἀναβῇ διὰ σχοινοπλόκου κλίμακος. Εἰς τὸ πρῶτον συμπόσιον, ὅπου παρευρέθη ὁ πρέσβυς οὗτος, ἔφερεν ὁ Ζὰρ εἰς τὴν εὐθυμίαν του εἴκοσι Στελιτσίους ἀπὸ τὴν φυλακὴν, καὶ ἀφοῦ ἔπινεν ἓν ποτήριον ῥακῆς ἐπρόσταζε καὶ ἔκοπταν, ἢ, ἂν εἶναι ἀληθινὸν, ἔκοπτεν αὐτὸς ἑνὸς τούτων τὴν κεφαλήν. Ἀλλ' ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι οἱ Στερίλιτσιοι οὗτοι ἐσάλευαν τὰς βάσεις τῆς Ῥωσικῆς βασιλείας, δὲν θέλομεν ἀπορήσειν διὰ τὸν αὐστηρὸν τρόπον τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις ἀπεφάσισε μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις νὰ θεμελιώσῃ τὸ κράτος, καὶ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἀκράδαντον εἰς τοὺς διαδόχους του. Χωρὶς νὰ εἶναι τρομερὸς δὲν ἠδύνατο εἰς τὴν Ῥωσίαν νὰ κατορθώσῃ ὅσα τὸν ἀνέδειξαν ἀληθῶς μέγαν βασιλέα.

3. Ὁ Πέτρος παραναγκάζει τὴν μετὰ τῆς Σβεκίας εἰρήνην.

(1719 — 1721).

Ἴδαμεν ἤδη εἰς τὴν Σβεκικὴν ἱστορίαν, ὅτι ὁ Πέτρος ἠφάνισε τὸν στρατὸν τοῦ ἀντιπάλου του Καρόλου εἰς τὴν Πολταύαν (ἀνωτ. σελ. 114), ὅτι περιπλεχθεὶς ἐκ συνεργείας τοῦ δευτέρου εἰς πόλεμον Τουρκικὸν διέφυγεν εὐτυχῶς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ αἰχμαλωτισθῇ παρὰ τὸν Προῦθον (σελ. 121), ὅτι ἐνῷ ὁ ἐχθρός του διέτριβεν ἀνωφελῶς εἰς Βένδεραν καὶ Διδυμότειχον, αὐτὸς ἐστερεόνετο εἰς τὰς νεοκτήτους του βορείους ἐπαρχίας, καὶ ὅτι, ἐπιστρέψαντος ἐκείνου εἰς τὴν Σβεκίαν, διὰ τῆς πολιτικῆς τέχνης τοῦ Γορσίου, ἐσυμφώνησεν ὁ Πέτρος κρατῶν τὰς δορικτη-

σίας του πλὴν τῆς Φιννίας, νὰ βοηθήσῃ τὸν Κάρολον εἰς τὸ νὰ ἐξαναποκτήσῃ τὰς Γερμανικάς του χώρας (σελ. 135). Ἀλλὰ πρὶν ἔλθῃ εἰς τέλος ἡ συνθήκη αὕτη τῆς εἰρήνης καὶ συμμαχίας, ὁ Κάρολος ἐσκοτώθη ἔμπροσθεν τῆς Φρειδερικάλλης (σ. 137).

Αἱ δυνάμεις ἔκαμαν τώρα προβλήματα εἰρήνης. Κατὰ τὴν φρόνησιν ἔπρεπε νὰ παραλάβουν οἱ Σβέκοι πρῶτον εἰς τὸ μέρος των τὸν ἐπικινδυνότατον ἐχθρὸν, ἀλλὰ μετὰ τὴν θανάτωσιν τοῦ Γορσίου (ἀνωτ. σ. 139) ἔσφαλε πολὺ ἡ Σβεκικὴ πολιτικὴ, καὶ ἡ Ἀγγλία ἐκέρδησεν εἰς αὐτὴν τόσην ἐπιῤῥοὴν, ὥστε πρῶτον ἔκλεισαν εἰρήνην μὲ Γεώργιον τὸν Α' (20 Νοεμ. 1719). Ἡ Βρέμα καὶ ἡ Βέρδα ἔμειναν εἰς τὴν Ἀννοβέραν, ἥτις ἀντὶ τούτων ἐπλήρωσεν εἰς τὴν Σβεκίαν ἓν μιλιόνιον θαλήρων. Μετὰ τοῦτο ἐσυμβιβάσθησαν μὲ τὸν τῆς Προυσίας Φρειδερῖκον Βιλέλμον Α' (21 Ἰαν. 1720). Ἐκράτησε καὶ αὐτὸς τὸ ὑπ' αὐτοῦ βασταζόμενον Στεττῖνον καὶ τὴν Προπομμερανίαν ἕως τῆς Πεήνης μετὰ τῶν νήσων Ὑσεδομίας καὶ Βολλίνου, καὶ ἀντὶ τούτων ἐπλήρωσεν εἰς τὴν Σβεκίαν δύω μιλιόνια θαλήρων. Ἡ Δανία ἦτο μετριόφρων ἱκανῶς, καὶ ἔδωκεν ὅλας τὰς δορικτησίας της ὀπίσω λαβοῦσα ἀπὸ τὴν Σβεκίαν 600,000 θάληρα, καὶ τὴν παραίτησιν τῆς εἰς τὸ Συνδικὸν ἀτελείας, τὴν ὁποίαν ἀπήλαυε μέχρι τοῦδε (3 Ἰουλίου 1720).

Τώρα ἔμεινεν ἡ Ῥωσία μόνον. Ὁ Πέτρος ἦτο τόσον παρωργισμένος κατὰ τοῦ νέου πολιτεύματος τῶν Σβέκων *), ὥστ' ἀπεφάσισε νὰ προσφερθῇ κατ' αὐτοῦ σκληρότατα. Τὸ 1719 ἔτος ἐκήρυξεν ἤδη, ὅτι θέλει ἐρημώσειν τὰς Σβεκικὰς ἐπαρχίας μὲ τὴν μάχαιραν καὶ μὲ τὴν φωτίαν, ἐὰν δὲν δεχθῶσι τὰ τῆς εἰρήνης προβλήματά του. Καὶ ἐβάσταξε τὸν λόγον

*) Ὄχι ὅμως κατὰ τοῦ Καρόλου. Εἰς τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου τούτου ἐστέναξεν εἰπών; „Ταλαίπωρε ἀδελφὲ Κάρολε, πόσον σὲ λυποῦμαι!"

του. Τὸν Ἰούλιον 1719 ἄραξεν ὁ στρατηγός του Ἀπραξῖνος εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ὑπλανδίας, καὶ ἐντὸς ὀλίγου μὲ γνησίως βαρβαρικὸν τρόπον μετέβαλεν εἰς στάκτην δεκατρεῖς πόλεις, τριακόσια ἑξήκοντα ἓν χωρία, ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἓν ὑποστατικὰ εὐγενῶν, τεσσαράκοντα τρεῖς μύλους, δεκατέσσαρα σιδηρουργεῖα, δύω χαλκοῦ ἐργοστάσια καὶ ὁλόκληρα ὡραῖα δάση, ἐφόνευσεν ἀνθρώπους καὶ κτήνη, καὶ ἐπροξένησεν εἰς τὴν δυστυχῆ χώραν ζημίαν ὑπὲρ τὰ ἕνδεκα μιλιόνια θαλήρων. Αἱ σκληρότητες αὗται ἐπανελήφθησαν τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἕως οὗ τελευταῖον ἐξ ἀνάγκης ἔστερξεν ἡ Σβεκία τὰ πάντα. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Νυσταδίου (10 Σεπτεμ. 1721) παρεχωρήθησαν αἰωνίως εἰς τὴν Ῥωσίαν αἱ ὡραῖαι Σβεκικαὶ ἐπαρχίαι Λιβονία, Ἐστονία, Ἰγγερμανία, τὸ Βιβοῦργον τῆς Φιννίας καὶ μέρος τῆς Καρηλίας, ἀντὶ τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἡ Σβεκία ὀδυνηρὸν ἀργύριον δύω μιλιονίων θαλήρων. Αὔγουστος ὁ Β' ἐγνωρίσθη πάλιν ἀπὸ τὴν Σβεκίαν βασιλεὺς τῆς Πολονίας, ὑπεχρεώθη ὅμως νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν Στανίσλαον τὸν βασιλικὸν τίτλον, καὶ νὰ τοῦ πληρώσῃ ἓν μιλιόνιον θαλήρων.

Μετὰ τὴν Σβεκίαν κανεὶς ἄλλος δὲν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν εἰρήνην ταύτην ἀθλιώτερα παρὰ ὁ Δοὺξ τῆς Ὁλσατιακῆς Γοττορπίας Κάρολος Φρειδερῖκος. Εἶχε τωόντι αὐτὸς πλησιέστερον δίκαιον εἰς τὸν Σβεκικὸν θρόνον παρὰ ἡ ἐκ μητρὸς θεία του Οὐλρίκα, καὶ ὁ Κάρολος καὶ ὁ Πέτρος ἠθέλησαν εἰς τὰς τελευταίας των διαπραγματεύσεις νὰ τοῦ ἀσφαλίσουν τὴν διαδοχήν. Τώρα ὅμως ἐπαραβλέφθη διόλου ὁ δυστυχὴς Πρίγκιψ, ἐπειδὴ ὁ Πέτρος, φοβούμενος τοὺς Τούρκους, εἶχε ταχύνειν τὴν εἰρήνην. Μὲ ἔκστασιν ἤκουσεν ὁ Βασεβίτιος, λειτουργὸς τοῦ Δουκὸς, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ζαρὸς, ἐνῷ ὑπῆγε νὰ τὸν συγχαρῇ, ὅτι ὁ οὐρανὸς δὲν τὸν ἐσυγχώρησε ταύ-

την τὴν φορὰν νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ Δουκὸς Ὁλσατίας ὅσα ἐπεθύμει. Ἐλπίζει ὅμως, ὅτι θέλει εὑρεθῆν ἁρμοδιώτερος καιρὸς διὰ νὰ τὸν ὑπηρετήσῃ κτλ. Μὲ ἀληθῶς ἀνδρικὴν γενναιότητα ἀπεκρίθη ὁ εὐγενὴς λειτουργός: „Εὔχομαι εἰς τὴν νέαν ταύτην ὑπόσχεσιν περισσοτέραν σταθερότητα παρὰ εἰς τὴν προτέραν, ἥτις μετὰ πολλὴν ἀργοπορίαν, ἠπάτησε τὸν αὐθέντην μου νὰ μὴ φιλήσῃ τὴν ἰσχυρὰν χεῖρα, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπρόσφεραν. Ἐγὼ ὅμως ἐμπορῶ νὰ ἀποθάνω ἀπὸ τὴν λύπην μου, ἐπειδὴ ἐπίστευσα ἐξ ἁπλότητος ὅτι ὑπάρχει θνητὸς, ὅς τις φυλάττει τὸν λόγον του, καὶ ἐπειδὴ ἔφερα ἕνα ἀπόγονον τοῦ Βάσα εἰς τὴν Ῥωσίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν ὡς σφαῖρα τοῦ παιγνιδίου." Ὅλοι οἱ παρόντες ἐκιτίρνισαν ἀπὸ τὸν λόγον τοῦτον, καὶ ἔτρεμαν διὰ τὸν Βασεβίτιον; ἀλλ' ὁ Πέτρος ᾐσθάνθη βαθέως τὸ δίκαιον τῆς ἐπιπλήξεως, καὶ δὲν ἐθύμωσε περὶ ταύτης. Διὰ τοῦτο εἶπε μὲ ἀσυνήθιστον ἱλαρότητα πρὸς τοὺς περιεστῶτας: „Πρέπει νὰ παραβλέψωμεν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ τιμίου ζήλου του· ἐπεθύμουν νὰ εἶχα πολλοὺς τοιούτους ζηλωτὰς ὑπουργούς" — „Ἰδοὺ, εἶπε πρὸς τὸν Βασεβίτιον, ἐνῷ τοῦ ἐνεχείρισε μέγα ποτήριον, πίνω εἰς ὑγιείαν τοῦ αὐθέντου σας. Θέλετε ἰδεῖν, ὅτι δὲν ἔχετε αἰτίαν νὰ μετανοῆτε, διότι τὸν ἐφέρετε εἰς τὴν Ῥωσίαν."

Διὰ τὴν μὲ τοὺς Σβέκους εἰρήνην ἐχάρη ὁ Πέτρος τόσον, ὥστ' ἐπεχείρησε νὰ λαμπρύνῃ τὰς ὡραίας ταύτας ἡμέρας μὲ πράξεις ἀγαθοεργίας. Ἐχάρισεν εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς ἐπικρατείας του τὰ λείψανα τῶν δοσιμάτων των, ἔδωκεν εἰς ὅλους τοὺς χρεώστας τὴν ἐλευθερίαν, ἠλέησεν ὅλους τοὺς κακούργους, παρεκτὸς τῶν φονέων, οἵτινες ἠδίκησαν ἐκ μελέτης. Ἡ γερουσία ἐκπλαγεῖσα διὰ τὴν ἡμερότητα ταύτην, τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τοὺς συγχωρήσῃ νὰ τὸν ὀνομάζουν εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τὸν τίτλον: Αὐτοκράτορα

μᾶλλον δὲ (τὸ λατινικὸν) Ἰμπεράτορα τῆς Ῥωσίας, πατέρα τῆς πατρίδος, Πέτρον τὸν μέγαν, τὸ ὁποῖον ἐδέχθη φιλοφρονέστατα (22 Ὀκτωβ. 1721)· τὸν αὐτοκρατορικὸν τῖτλον τοῦ Πέτρου ἐγνώρισαν πάραυτα ἡ Προυσία, Σβεκία καὶ ἡ Ὁλλανδία· κατ' ὀλίγον δὲ μετέπειτα, καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις. Ἔκτοτε ἐβάσταξαν ὅλοι οἱ Ζᾶρες τῆς Ῥωσίας τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον, ὅς τις δὲν ἐσυνειθίζετο εἰς τὴν χώραν ταύτην πρότερον.

4. Πέτρου τοῦ Α' τὰ τελευταῖα ἔτη. (1716 — 1725).

Ἐνῷ μέλλομεν τώρα νὰ τελειώσωμεν τὸν περὶ τοῦ μεγάλου Πέτρου λόγον μας· ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ ἀναδράμωμεν ὀπίσω ὀλίγα ἔτη. Ὁ Πέτρος, ὅστις διὰ τῆς δυστυχίας Καρόλου τοῦ ΙΒ' ἀπήλαυσε περισσότερον παρ' ὅσον ἠδύνατο ποτὲ νὰ ἐπιθυμήσῃ, ἔγεινεν ἐκ τούτου καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας του τολμηρότερος. Τίποτε δὲν τὸν ἐδέσμευε περισσότερον, εἰμὴ ὁ στοχασμὸς νὰ ἀποκτήσῃ παραθαλάσσιον τινὰ χώραν τῆς Γερμανίας. Ὁ Γόρσιος, ὅς τις ἤξευρε ταύτην του τὴν ἐπιθυμίαν, μετέδωκεν ἐν Ἅγῃ 1716 εἰς τοὺς Ῥωσικοὺς πρέσβεις σχέδια τινὰ φέροντα εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ τὰ ὁποῖα εἰς τὸν Ζᾶρα ἦσαν τόσον τερπνότερα, ὅσον συνείχετο μὲ τοῦτο ἡ ταπείνωσις τῆς Δανίας, τῆς ὁποίας ἡ μέχρι τοῦδε τύχη εἶχε διεγείρειν τὸν πικρότατον φθόνον του.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1716 ἔτους ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ περιόδευσιν τινὰ τῆς Εὐρώπης μετὰ τῆς γυναικός της. Τὴν 29 Φεβρ. ἔφθασεν εἰς Δάντισκον. Εἰς Στετῖνον ὡμίλησε μὲ τὸν βασιλέα τῆς Προυσίας, καὶ εἰς Ἀμβοῦργον μὲ τὸν βασιλέα τῆς Δανίας. Ὁ δεύτερος ἤθελε τότε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σκανίαν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐζήτησε τὴν Ῥωσικὴν βοήθειαν. Ὁ Πέ-

τρος — εἶναι ἀμφίβολον μὲ ποῖον φρόνημα — ὑπεσχέθη νὰ ἑνώσῃ τὸν στόλον του καὶ στράτευμα διὰ ξηρᾶς μὲ τὸν Δανικὸν πλησίον τῆς Κοδανίας. Ἀπὸ Ἀμβούργου μετέβη εἰς Πυρμόντιον, καὶ ἀπεκεῖ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Σουερῖνον, ὅπου ἐκατοίκει ἡ ἀνεψιά του. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ εἶχαν ἐμβαρκαρισθῆν ἀπὸ Ῥοστοχίου διὰ τὴν Σεηλανδίαν 15,000 Ῥῶσοι πεζοὶ καὶ 6000 ἔφιπποι, καὶ τὴν 17 Ἰουλίου ἐφάνη καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς συζύγου του εἰς Κοδανίαν, καὶ ἔλαβεν ἔντιμον ὑποδοχήν.

Ἀλλὰ πάραυτα ἐκατάλαβε Φρειδερῖκος ὁ Δ' ποῖον ἐπικίνδυνον φίλον ἐφιλοξένησεν εἰς τὰ τείχη του. Ἐπίστευεν, ὅτι ἡ εἰς Σκανίαν ἀπόβασις θέλει γείνειν πάραυτα, ἀλλ' ὁ Πέτρος ἀνέβαλλε τὸ πρᾶγμα ἀπὸ ἕνα καιρὸν εἰς ἄλλον. Διαμιᾶς ἔμαθεν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν διὰ ταχυδρόμου, ὅτι ὁ Πέτρος εἶχε σκοπὸν νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον Σεηλανδίαν, καὶ νὰ φυλακώσῃ μὲ δόλον τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Τῳόντι δὲ ἐπαρατήρησε προσεκτικώτατα τὸ φρούριον Κορωναβοῦργον, ἠρεύνησε κρυφίως τὸ βάθος τῶν περὶ τὴν Κοδανίαν χανδακίων, ἐφανέρωσε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ τοῦ συγχωρηθῇ νὰ μεταθέσῃ μέρος τῶν στρατευμάτων του εἰς τὰ ὀχυρώματα, καὶ τελευταῖον μὲ προφάσεις ἐζήτησε τὰ κλειδία τῆς Κοδανίας. Ὁ παράξενος οὗτος τρόπος ἠνάγκασε Φρειδερῖκον τὸν Δ' νὰ μεταχειρισθῇ σταθερὰ μέσα. Ἐδιώρισεν ἡμέραν (21 Σεπτεμ.) νὰ γείνῃ ὁ ἀπόπλους εἰς τὴν Σκανίαν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ζὰρ ἐζήτει ἀκόμη προφάσεις, ἐπρόσταξεν ἐκεῖνος ὅλον τὸ στράτευμά του, 26,000 στρατιώτας, νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, νὰ διπλασιασθῇ ἡ φρουρὰ τῆς μητροπόλεως, καὶ νὰ στηθοῦν κανόνια εἰς τοὺς ἀξιολογωτέρους τόπους. Ἀπηγορεύθη εἰς ὅλους τοὺς πολίτας τὸ νὰ δέχωνται εἰς τὰς οἰκίας των Ῥώσους. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐπαρακαλέσθη τακτικῶς ὁ Ζὰρ (26 Σεπτεμ.) νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Δανικὴν ἐπικράτειαν μετὰ τοῦ

στρατεύματός του, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βαστάζωνται περισσότερον τὰ ἔξοδα τῆς διατροφῆς τόσων ἀνθρώπων. Ὁ Πέτρος ἀπεκρίθη εἰς ταῦτα, ἐνεβαρκαρίσθη ὅμως πάλιν μετὰ τοῦ στρατεύματός του, ἀφοῦ διέτριψεν ἐκεῖ δύω μῆνας καὶ ἥμισυν, διὰ τὸ Μεκελβοῦργον.

Τώρα ἠκολούθησε πάλιν τὴν ἰδιωτικὴν περιόδευσίν του. Τὴν 16 Ὀκτωβ. ἔφθασεν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον. Ἐδῶ ἡμιλλήθησαν ὅλοι διὰ νὰ τὸν εὐφράνωσιν. Ἐχαιρέσησε πάλιν τὸ παλαιόν του Σααρδάμιον, καὶ ἔφαγεν ἐκεῖ εἰς ἕνα πλούσιον ναυπηγόν. Αἱ μὲ τὸν Γόρσιον διαπραγματεύσεις ἐγίνοντο ἐδῶ ὅλον τὸν χειμῶνα. Τὸν Ἀπριλ. 1717 ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ἀμστελόδαμον, καὶ ἐταξείδευσε διὰ τῆς Ἀντουερπίας, Βρυξελλῶν, Γανδαύου, Βρύγης καὶ Δυγκιρχίας εἰς Παρισίους. Ἐκεῖ τοῦ ἔδειξαν ὅλα, ὅσα ἦσαν ἄξια εἰς τοιοῦτον φιλομαθῆ περιοδευτήν. Εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον, ὅπου ἠθέλησε νὰ ἴδῃ τὸ χάραγμα τοῦ νομίσματος, ἐξαφνίσθη νοστιμότατα, ὅταν ὁ νομισματοκόπος ἐπρόσταξε νὰ χαραχθῇ ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν του νόμισμα μὲ ταχύτητα φέρον τὴν εὐφυῶς ἐπιτυχημένην εἰκόνα του. Τὸν μικρὸν ἑπταετῆ βασιλέα Λοδοβῖκον τὸν ΙΕ' ἔλαβεν εἰς τὰς ἀγκάλας του, τὸν ἐφίλησε καὶ εἶπεν: „Εὔχομαι νὰ αὐξήσητε καλῶς ἡ Μεγαλειότης σας καὶ νὰ βασιλεύσητε ἀξιεπαίνως· ἴσως μὲ τὸν καιρὸν θέλομεν μεταχειρισθῆν εἷς τὸν ἄλλον.“ Καὶ τὴν ἀκόμη ζῶσαν χήραν Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ', τὴν περίφημον δέσποιναν Μαιντενὼν ἐχαιρέτησεν. Ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου μνημείου τοῦ Ῥιχελιέως ἐφώναξε μεγάλως: „Μέγα ἆνερ! σὲ ἔδιδα ἀσμένως τὸ ἥμισυ τῆς ἐπικρατείας μου, ἐὰν ἠδύνασο νὰ μὲ διδάξῃς νὰ κυβερνῶ τὸ ἄλλο ἥμισυ.“

Ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὴν περίφημον τῶν θεολόγων Ἀκαδημίαν Σορβόναν, τῆς ὁποίας οἱ διδάσκαλοι τὸν ἐκολάκευσαν ὅτι δύναται νὰ ἑνώσῃ τὴν Ῥωσι-

κὴν μὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν. Ὁ Πέτρος τοὺς ἐζήτησεν ἔγγραφον ἔκθεσιν τῶν ἀμφισβητουμένων δογμάτων καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξισάσεώς των *), διὰ νὰ τὴν δείξῃ εἰς τὴν Ῥωσικὴν Σύνοδον. Ἡ Σύνοδος ἀπεκρίθη ἐφεξῆς εἰς τὴν Σορβόναν, ὅτι εἶναι ἀδύνατος πᾶσα συμβίβασις χωρὶς σύνοδον οἰκουμενικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ παρευρίσκωνται καὶ οἱ τέσσαρες Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς.

Τὴν 21 Ἰουνίου 1717 ἀνεχώρησεν ὁ Πέτρος ἀπὸ Παρισίων καὶ τὴν 2 Αὐγούστου ἔφθασεν εἰς τὸ ἀγαπητόν του Ἀμστελόδαμον εἰς τὴν ἐκεῖ προσμένουσαν σύζυγόν του. Τέσσαρας ἑβδομάδας ἔμεινεν ἀκόμη ἐκεῖ, ἔπειτα ἐπέρασεν εἰς Βερολῖνον, ὅπου συνευφράνθη μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Βιλέλμου Α', καὶ ἀπεκεῖ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1718) εἶναι ἐπίσημον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Πέτρου διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξίου Πετρίδου. Ὁ Πέτρος δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν ὑποφέρῃ, ἐπειδὴ ἦτο ἀπὸ τὴν πρώτην, διωγμένην γυναῖκα του Εὐδοξίαν Θεοδωρίδα. Τὸν ἀφῆκε νὰ ἡλικιωθῇ χωρὶς ἀνατροφὴν, καὶ δὲν τοῦ ἔμελλε περὶ αὐτοῦ τίποτε. Τελευταῖον ἔμαθεν, ὅτι αὐτὸς ὁμιλεῖ συχνάκις κατὰ τῆς σκληρότητός του, ὅτι ἴδε μὲ πολλὰ κακὸν ὄμμα τὴν μετὰ τῆς Αἰκατερίνης σύζευξίν του, καὶ ὅτι διὰ τὴν ἀγαθὴν καρδίαν του εὗρηκε πολλοὺς φίλους του μεταξὺ τοῦ λαοῦ, ὅς τις ἐλπίζει ἀπ' αὐτὸν κυβέρνησιν ἡμερωτέραν καὶ κατάπαυσιν τοῦ παμμισοῦς Σβεκικοῦ πολέμου. Προσέτι ἀπεμακρύνετο ὁ Πρίγκιψ ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδοκίμαζεν ὁ πατήρ του νὰ τὸν ἐμβιβάσῃ, καὶ ἐπροφασίζετο τὴν ἀσθενῆ κρᾶσιν του, ἀλλ' ἐξεδόθη εἰς ὅλα τὰ εἴδη τῶν ἀταξιῶν. Κατὰ τὸ 1711 ἔτος, ὅταν ὁ Πέτρος ἔστειλε Πολονούς τινας ἱερεῖς εἰς τὴν Σιβιρίαν, καὶ ὁ υἱός του ἐτόλμησε νὰ τὸν ὁμιλήσῃ περὶ τούτων καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ ἀπολύσῃ τοὺς δυστυχεῖς, ἐπρόσταξεν ἐκεῖνος εἰς τὴν βράσιν τῆς μέθης καὶ τοῦ θυμοῦ νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν πάραυτα· ὁ Μενσικόβιος ἐπρόσταξε καὶ ἔκτισαν ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν του τόπον ἀποκεφαλισμοῦ, ἤλλαξεν ὅμως εἰς τὸ σκότος τὸν Πρίγκιπα μὲ ἕνα νέον στρατιώτην, ὅς τις ἠθέλησε νὰ ἀποθάνῃ ἀντ' ἐκείνου, καὶ ἀπεκεφαλίσθη τῳόντι ὑπ' ὄψιν τοῦ Πέτρου. Τὸ πρωῒ ἐμετανόησάν ὁ νηφάλιος Ζὰρ, καὶ εὐχαρίστησε τὸν λειτουργὸν, διότι τὸν ἠπάτησεν. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ δυσπιστία ηὔξανεν ἀπὸ ταύτην τὴν ἡμέραν πάντοτε περισσότερον. Καὶ οἱ δύω ἤλλαξαν πολλὰς ἐπιστολάς· ὁ υἱὸς τὸν ἐπαρακάλει νὰ τὸν βάλῃ εἰς μοναστήριον, ἐπαραιτεῖτο θεληματικῶς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου. Ὁ Πέτρος δὲν τὸ ἐνόμιζε τοῦτο ἀλήθειαν, καὶ ὅταν (1716) ἦτο εἰς Κοδανέαν, τὸν ἐπρόσταξε νὰ ὑπάγῃ γρήγορα κατόπιν του. Ὁ Πρίγκιψ ἀντὶ τούτου ἐπρόκρινε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν, καὶ εὗρηκε προστασίαν εἰς Βιένναν καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Νεάπολιν. Ἀλλὰ πάραυτα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ· τοῦ ἔγεινε κρισολογία διὰ τὴν ἀπείθειάν του, καὶ εἰς ταύτην περιεπλέχθησαν τόσον πολλὰ ἐπίσημα πρόσωπα, ὥστε τὸ τέλος τῆς ἐρεύνης, καθὼς πάλαι ποτὲ ἡ κρισολογία τῶν Στερλιτσίων, ἐστάθη γενικὴ θανάτωσις. Ὁ Πρίγκιψ αὐτὸς, εἴκοσιν ὀκτὼ ἐτῶν ἡλικίας, ἀπέθανεν ἔξαφνα εἰς τὴν φυλακὴν, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν θανατικὴν καταδίκην. Πῶς; κἀνεὶς δὲν ὡμίλει φανερὰ περὶ τούτου. Κατὰ τὴν δημοσιευθεῖσαν εἴδησιν ἐξ αἰτίας τοῦ τρόμου του (7 Ἰουλ. 1718).

Τὴν 5 Φεβρ. 1722 ἐξέδωκε τὸν περὶ διαδοχῆς νόμον, ὅτι: „εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας εἶναι ἐντελὴς πληρεξουσιότης νὰ ἀναγορεύῃ διάδοχόν του ὅντινα θέλῃ, καὶ νὰ ἀκυρόνῃ τὴν ἀναγόρευσίν του ταύ-

*) Ἴδε τὴν ἔκθεσιν ταύτην εἰς Τόμ. Τέταρτ. τῆς Ἐκκλησιαστ. ἱστορ. τοῦ Μελ, σελ. 34 — 40.

την, ἐὰν κρίνῃ ἀνάξιον τὸν ἀνογορευθέντα.“ Τοῦτον τὸν νόμον ἐπρόσταξε τοὺς ὑπηκόους του νὰ γνωρίσωσι μεθ' ὅρκου. Ἡ ἐμπόδισις τῶν πλημμυρήσεων, τὰς ὁποίας ἔπασχε συχνάκις ἡ Πετρούπολις τὸ θέρος· ἡ προαγωγὴ τῆς διώρυγος Λαδόγα, ἡ καθίδρυσις Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν (1 Φεβρ. 1725), εἰς τὴν ὁποίαν συνεισέφεραν μεγάλως αἱ τοῦ Λεϊβνιτίου συμβουλαί· ἡ διάταξις τοῦ ἱπποτικοῦ πάγματος τοῦ ἁγ. Ἀλεξάνδρου Νιεύσκη· ἡ διόρθωσις τῶν Μοναχῶν, ἡ ἐξορία τῶν Καπουκίνων, καὶ νέα τις ἐμπορικὴ συνθήκη μὲ τὴν Σβεκίαν ἐνησχόλησαν τὸν μέγαν Μόναρχον εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς πανευκλεοῦς ζωῆς του. Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἠῤῥαβωνίασε καὶ τὴν ἀγαπητήν του θυγατέρα Ἄνναν *) μὲ τὸν Δοῦκα τῆς Ὁλσατίας (24 Νοεμβ. 1724), ἀφοῦ πρότερον (18 Μαΐου) ἐκ τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης περιέθεσε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς γυναικός του Αἰκατερίνης, μὲ σκοπὸν ἴσως νὰ τὴν ἀφήσῃ μετὰ τῆς θυγατρός του διάδοχον τοῦ θρόνου. Ἐπεμελήθη δὲ καὶ τὸν ἔγγονόν του Πέτρον, υἱὸν τοῦ δυστυχοῦς Ἀλεξίου, καὶ τὸν ἀνέθρεψε ὡς πρέπει εἰς μέλλοντα Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας.

Τὰ δύω τελευτεῖα ἔτη τοῦ Πέτρου ἦσαν πολὺ ἐλεεινὰ, ἐπειδὴ ἔπασχε πνεῦμα καὶ σῶμα· τὸ μὲν ἀπὸ τὸν στοχασμὸν, ὅτι ὅλα τὰ ἐπίπονα ἔργα του ἠδύναντο πάλιν νὰ κρημνισθῶσι μετὰ τὸν θάνατόν του· τὸ δὲ, διὰ κακούργου φλογώσεως τῆς οὐροδόχου κύστιδος; τὴν ὁποίαν ἔκρυπτε πολὺν καιρὸν, καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς οἰνοποσίας τὴν ἔκαμνεν ὀδυνηροτέραν καὶ ἀθεραπευτοτέραν. Προσετέθη εἰς ταῦτα ἓν κρυολόγημα (ἐπήδησεν εἰς τὰ νερὰ διὰ νὰ βοηθήσῃ εἰς σωτηρίαν καραβίου, τὸ ὁποῖον ἴδεν ὅτι ἐκάθισεν

*) Ἐκ τῆς δευτέρας γυναικός του Αἰκατερίνης εἶχε ταύτην καὶ τὴν αὐτοκρατορήσασαν Ἐλισάβετ· ἕνας υἱός του, τὸν ὁποῖον ἐγέννησεν αὕτη, εἶχεν ἀποθάνειν ἀρχήτερα.

εἰς ἀβαθῆ νερὰ), καὶ τοῦτο ἔκρινε τὰ περὶ τῆς ζωῆς του. Μετὰ πολυχρονίους, τρομεροὺς πόνους ἀπέθανε τὴν 8 Φεβρ. 1725.

„Ἐὰν Μόναρχος εἶναι ἄξιος τοῦ ὀνόματος Μέγας, λέγει ὁ σοφὸς Γερμανὸς Ἕρδερος, εἶναι βέβαια Πέτρος ὁ Ἀλεξιάδης. Αὐτὸς ἦτο καὶ διευθυντητὴς καὶ οἰκονόμος τοῦ βασιλείου του· πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνήργει πανταχοῦ· ἐδῶ ἐδημιούργει, διέτασσε καὶ ἐκυβέρνα· ἐκεῖ ἐπαρώτρυνεν εἰς τὰ καλὰ, ἐβράβευε καὶ ἐτιμώρει· πανταχοῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξ ἀκαμάτου τινὸς ὁρμῆς, καὶ ὄχι δι' αὐτοῦ ἄλλος. Ἡ ὁρμὴ αὕτη, ἡ δαιμόνιος αὕτη δύναμις ἐδείχνετο εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ μέγιστον ἐγχείρημά του, ἡνωμένη μὲ φρόνησιν καὶ εὐτολμίαν καὶ προσέτι μὲ ἄγριον τινὰ θυμὸν, ὅστις ἐτρέπετο ταχέως εἰς ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν.“

Οἱ Ῥωσικοὶ μεγιστᾶνες, ἀπὸ πολλῆς δυσαρεστημένοι εἰς τὴν αὐστηρίαν τοῦ Πέτρου, δὲν ἤθελαν νὰ ὑποφέρουν τὴν αὐτὴν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του, καὶ διὰ τοῦτο εἶχαν ἀποφασίσειν νὰ κλείσουν τὴν αὐτοκρατόρισσαν μετὰ τῶν θυγατέρων της εἰς μοναστήριον, καὶ νὰ κρημνίσουν τὸν Μενσικόβιον καὶ τοὺς ἄλλους λειτουργοὺς, καὶ τὸν ἔγγονον τοῦ Πέτρου, παιδίον τι, νὰ ἀναγορεύσουν Ζᾶρα. Ἀλλ' ὁ Μενσικόβιος καὶ ὁ Βασεβίτιος ἦσαν ταχύτεροι. Ἐξουσίασαν τὰ στρατεύματα, ἐξάφνισαν ἐκείνους, καὶ ἠσφάλισαν εὐτυχῶς εἰς τὴν φρονίμην Αἰκατερίναν τὸν θρόνον τοῦ ἀνδρός της.

5. Ῥωσία μετὰ τὸν θάνατον Πέτρου τοῦ μεγάλου.

(1725 — 1763).

Τὸ βασίλειον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἕως τέλους τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος κείμενον εἰς τὰ

σύνορα τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἦτο ἀμφίβολον, ἂν ἀνῆκεν εἰς τὸ ἓν ἢ εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, ἔγεινε, καθὼς λέγει Αἰκατερίνα ἡ Β΄ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ νομοδοτικοῦ βιβλίου της, Εὐρωπαϊκὴ δύναμις διὰ Πέτρου τοῦ μεγάλου, ἀλλὰ πλέον διὰ τῆς πολιτικῆς παρὰ διὰ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ αἱ δύω μητροπόλεις ἔδειχναν πολὺν καιρὸν μὲ τὴν διάφορον μορφήν των τὸν ἀγῶνα διπλῆς τινὸς διευθύνσεως. Πετρούπολις, ἡ καθέδρα τῆς κυβερνήσεως ἐπαράσταινε τὸ Εὐρωπαϊκὸν στοιχεῖον τοῦ Ῥωσικοῦ πολιτεύματος. Μόσκα δὲ, ἡ καθέδρα τοῦ ἔθνους, ἐβάσταζεν, ἂν ὄχι καθαρῶς Ἀσιανὸν, τοὐλάχιστον σύμμικτον χαρακτῆρα. Πέτρος ὁ μέγας ἐβάσταζε καὶ αὐτὸς τὴν διπλότητα ταύτην, καὶ αἱ πράξεις του προέκυπταν ἀπὸ τὸν σκοπόν του νὰ εἶναι μεσίτης μεταξὺ τῆς παιδείας τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῆς ὠμότητος τοῦ λαοῦ του. Ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν δύω ἔμεινε τοιαύτη, ὥστε ὁ λαὸς συνελάμβανε περισσότερα παρ᾽ ὅσα ἐγέννα. Ἡ κυβέρνησις ὅμως ἔχασε μετὰ τὸν θάνατον Πέτρου τοῦ μεγάλου τὴν σταθερότητα καὶ δύναμίν της, καὶ τὴν βλέπομεν καθυποβεβλημένην εἰς πολλὰς μεταβολὰς χωρὶς κοινωνίαν τοῦ λαοῦ, μόνον ἀπὸ τὸ παιγνίδιον τῶν φατριῶν τῶν τῆς αὐλῆς μεγιστάνων.

Μετὰ τοῦ Πέτρου τὸν θάνατον ὑψώθη εἰς τὸν θρόνον ἡ δευτέρα του σύζυγος Αἰκατερίνα διὰ τοῦ Πρίγκιπος Μενσικοβίου. Οὗτος ἐκυβέρνα σχεδὸν μόνος, καὶ τὸ ἴδιόν του ὄφελος διεύθυνε τὴν Ῥωσικὴν πολιτικήν. Βουλευτήριον μυστικὸν, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπετάσσοντο ὅλα τὰ ἀρχεῖα καὶ ἡ γερουσία αὐτὴ, ἔδιδεν εἰς τὰς ἀποφάσεις του τὴν ταχεῖαν ἐκτέλεσιν· ἀλλ᾽ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Πρίγκιπος, οἵτινες ἐνηγκαλίσθησαν τὰ πράγματα Πέτρου Ἀλεξιάδου (υἱοῦ τοῦ φονευθέντος Ἀλεξίου), ὅς τις κατὰ τοὺς νόμους ἤθελεν εἶθαι διάδοχος Πέτρου τοῦ μεγάλου, ἔφερεν εἰς τὰς πράξεις του ἐμπόδιον καὶ ἀβεβαιότητα. Πέτρος ὁ μέ-

γας ὀλίγοντι πρὸ τοῦ θανάτου του εἶχε συστήσειν ἐντόνως τὰς ὑποθέσεις τοῦ Δουκὸς Ὁλσατίας Γοττορπίας, ἀνδρὸς τῆς πρεσβυτέρας του θυγατρὸς Ἄννης, καὶ ὁ Μενσικόβιος εἶχε σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξῃ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του τὰς τοῦ οἴκου τούτου ἀντιποιήσεις εἰς τὸ Σλέσβικον ἐναντίον τῆς Δανίας, ἀλλὰ δοκίμιον τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου νὰ πλησιάσῃ εἰς τὰ παραθαλάσσια τῆς Δανίας ἐματαιώθη ἀπὸ τὴν παρουσίαν Ἀγγλικοῦ στόλου ἔμπροσθεν Ῥευαλίας καὶ ἀπὸ τὴν ἀποφασιστικὴν γλῶσσαν τοῦ ναυάρχου Βαγήρου. Καὶ ὅμως δὲν ἦτο τόσον αἰτία ἡ ἐκ τούτου γεννηθεῖσα δυσαρέστησις κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ἐκίνησε τὴν Ῥωσικὴν κυβέρνησιν νὰ συμμαχήσῃ μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Βιέννης (ἴδ. Τόμ. Θ΄, σ. 523), ὅσον ἡ συγκατάθεσις τοῦ Αὐτοκράτορος Καρόλου Ϛ΄ νὰ ὑπανδρευθῇ ἡ τοῦ Μενσικοβίου θυγάτηρ Μαρία τὸν διάδοχον τοῦ θρόνου Πέτρον Ἀλεξιάδην.

Τῆς Αἰκατερίνης ὁ πρόωρος θάνατος (Μάϊον 1727) ἐματαίωσε τοῦτο τὸ σχέδιον, ἐὰν ὄχι παραυτα. Ὁ Μενσικόβιος ἠῤῥαβωνίασε τὸν νῦν Αὐτοκράτορα Πέτρον Β΄ μὲ τὴν θυγατέρα του, τὸν ἔφερεν ἀπὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ παλατίου εἰς τὸ ἰδικόν του, καὶ ἤλπιζεν ὅτι νυμφεύων τὸν υἱόν του μὲ τὴν μεγάλην δούκησσαν Ναταλίαν, ἀδελφὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, θέλει κάμειν ἄῤῥηκτον τὸν τῆς οἰκογενείας του μὲ τὸν θρόνον σύνδεσμον. Ἀλλ᾽ ἡ φιλαργυρία καὶ ἡ ὑπεροψία, ἥτις τὸν ἔκαμνεν αὐθάδη καὶ κατ᾽ αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἔδωκε λαβὴν εἰς ἄλλους, οἵτινες τὸν ἐφθόνουν περισσότερον παρὰ τὸν ἐμέμφοντο, καὶ ἀνέφλεξε Πέτρον τὸν Β΄ εἰς μῖσος κατ᾽ ἀνδρὸς, ὅς τις τὸν ἐφύλαττεν εἰς δουλείαν καὶ συνεισέφερεν εἰς τὸν ὄλεθρον τοῦ δυστυχοῦς πατρός του. Τὸν Σεπτ. 1727 ἐκρημνίσθη ὁ Μενσικόβιος διὰ τῆς οἰκογενείας τοῦ Δουλγορούκου· ἡ προτέρα του λάμψις ἐσβέσθη εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς Σιβιρικῆς πο-

λίχνης Βερεζοβίου, ὅπου ἐξωρίσθη μετὰ τῆς γυναικός του, τοῦ υἱοῦ του καὶ τῶν δύω θυγατέρων του. Τὴν περιουσίαν δεκατεσσάρων μιλιονίων τὸν ἐνεθύμιζαν τώρα δέκα ῥούβλια, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐδίδοντο διὰ τὴν καθημερινήν του διατροφήν. Μὲ ὅλον τοῦτο αἱ τολμηραὶ ἐλπίδες του μετέβησαν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐκρήμνισαν καὶ ἔγειναν διάδοχοί του εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν εὔνοιαν, καὶ μαζὴ μὲ αὐτὰς καὶ ἡ τύχη τῶν περιπετειῶν, τὴν ὁποίαν συνειθίζουν νὰ συμπεριπλέκουν τοιαῦται ἐλπίδες.

Οἱ Δουλγοροῦκοι ἔφεραν τὸν νέον Αὐτοκράτορα εἰς τὴν Μόσκαν. Ἐκολάκευσαν τὸν λαὸν μὲ τὴν ἔννοιαν, ὅτι θέλουν κάμειν τὸν τόπον τοῦτον πάλιν καθέδραν τῆς κυριαρχίας, καὶ θέλουν ἀπομακρύνειν τὴν αὐλὴν διὰ πάντα ἀπὸ τὴν ξενόφρονα Πετρούπολιν. Ἐνῷ ἠρέθιζαν καὶ ἔτρεφαν τοῦ ἀνηλίκου τὴν ἐμπαθεστάτην φιλοκυνηγίαν, ἥτις ἔκλεισε τὴν εἴσοδον εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτουμένας εἰς τὴν κυβέρνησιν γνώσεις, ἐπροσπάθουν νὰ ἀναδείξουν ἀναγκαίαν τὴν ἐπιῤῥοήν των, καὶ νὰ τὴν στερεώσουν συζευγνύοντες τὸν Αὐτοκράτορα μὲ μίαν Δολγορούκην. Ἀλλὰ τὴν 29 Ἰαν. 1730 ἀπέθανε Πέτρος ὁ Β' ἀπὸ τὰς εὐλογίας. Καὶ οἱ Δολγουροῦκοι δὲ, καθὼς πρότερον ὁ Μενσικόβιος, εἶχαν λάβειν τὰ μέτρα των διὰ τοιαύτην τινὰ περίπτωσιν, καὶ ἡνωμένοι μὲ τοὺς ἐπιλοίπους ἑταίρους τοῦ πολιτικοῦ βουλευτηρίου ἐνήργησαν οὕτως, ὥστε ἐπειδὴ τώρα ἐσβέσθη τὸ ἀνδρικὸν γένος τοῦ Ῥωμανοβικοῦ οἴκου, ἀνηγορεύθη ἐκ τῶν θηλυκῶν μελῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκίας ἡ νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου, μεγαλητέρου ἀδελφοῦ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου, Ἄννα Ἰωαννὶς, χήρα Δούκησσα τῆς Κουρλανδίας, Αὐτοκρατόρισσα τῆς Ῥωσίας. Ἔχουσα ὀλιγώτερα δίκαια παρὰ τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφήν την Αἰκατερίναν, Δούκησσαν τοῦ Μεκελβούργου, καὶ παρὰ τὴν ἐξαδέλφην της, τὴν θυγατέρα Πέτρου τοῦ μεγά-

λου, ἐθεώρησε τὸν θρόνον ὡς δῶρον, καὶ τὸν ἐξηγόρασε μὲ ὑποσχέσεις καὶ περιορισμοὺς, τοὺς ὁποίους ἠθέλησε νὰ ἐπιθέσῃ τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν τὴν μέχρι τοῦδε ἀπόλυτον, ἐνῷ ἐκράτησε τὸ δίκαιον τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, τὴν ἐπιταγὴν τῶν φόρων, καὶ ἐκλογὴν ἑνὸς συζύγου καὶ διαδόχου της. Κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν ἠπατήθησαν· οἱ τρεῖς ἀπεσταλμένοι ἀπὸ μέρους τοῦ πολιτικοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς γερουσίας καὶ τῶν εὐγενῶν ἔλαβαν πάραυτα ἀπὸ τὴν Δούκησσαν τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης· ἀλλὰ πάραυτα ἐκατάλαβαν τὴν πλάνην των.

Ἡ Ἄννα ἐσχημάτισεν εὐθὺς ὀλόγυρά της φατρίαν κατὰ τοῦ πολιτικοῦ βουλευτηρίου, τῆς ὁποίας ἦσαν κορυφαῖοι δύω Γερμανοὶ χρηματίσαντες ἐπὶ Πέτρου ἤδη τοῦ μεγάλου, ὁ ὑποκαγκελλάριος Ὀστερμάννιος, υἱὸς ἱεροκήρυκος τινὸς τῆς Βεστφαλίας, καὶ ὁ Μυννίχιος, Ὀλδεμβουργικός τις εὐγενὴς, ὅς τις ἐκ τῆς Σαξονικῆς μετέβη εἰς Σβεκικὴν ὑπουργίαν, καὶ ἐκ ταύτης, μετὰ τὸν θάνατον Καρόλου τοῦ ΙΒ', εἰς τὴν Ῥωσικὴν, ὅπου ἐπροβιβάσθη εἰς τὰ πρῶτα πολεμικὰ ἀξιώματα. Καὶ ὁ ἀγαπητός τῆς δὲ Βιρὼν *), ὅς τις ἐσυμφωνήθη μὲν πρὸ τῆς ἀναγορεύσεως νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἠκολούθησεν ὅμως τὴν δέσποινάν του εἰς τὴν ἐν Μόσκᾳ στέψιν (15 Φεβρ. 1730), εἶχε καὶ φιλοδοξίαν καὶ τόλμην. Ἄλλος τις, ἔκδοτος εἰς αὐτὴν ἀνὴρ, ὁ Σολτικόβιος, ὑπ' αὐτῆς ἀναδειχθεὶς χιλίαρχος τῆς Πρεοβρασενσκικῆς φρουρᾶς, τῆς ἔκαμε ταύτην τὴν δύναμίν του χρησίμην, εἰς τρόπον ὥστε τὴν 25 Φεβρ. ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς Αὐτοκρατορίσσης τρεῖς Πρίγκιπες, Τρουβεσκόϊος, Βοραιτίσκινος καὶ Τσερκασκόϊος καὶ πλέον παρὰ ἑξακόσιοι εὐγενεῖς, καὶ

*) Κυρίως Bühren καὶ Biron διὰ προσλήψεως τῆς ὀνομασίας καὶ τῶν παρασήμων τῆς παλαιᾶς ταύτης Γαλλικῆς οἰκογενείας, ὅτις ἐσβέσθη ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

τῆς ἐνεχείρισαν ἔγγραφον δέησιν, ὅτι ὅλαι αἱ κλάσεις τῆς ἐπικρατείας, ἱερεῖς καὶ εὐγενεῖς καὶ λαὸς, γνωρίζοντες ἁρμοδιωτάτην εἰς τὸ Ῥωσικὸν ἔθνος τὴν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων καθεστῶσαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἐζήτησαν μετὰ δακρύων τὴν ἀποκατάστασιν τούτου τοῦ μόνου νομίμου πολιτεύματος. Ἡ Ἄννα ἔσχισεν εὐθὺς τὴν προϋπογραμμένην συνθήκην, ἐξώρισε τοὺς πρωταιτίους της Δολγορούκους καὶ Γαλιτσίνους εἰς τὰ ὑποστατικάτων, καὶ ἀντήμειψε τοὺς ὅσοι ὑπεστήριξαν τὸ ἐγχείρημα τοῦτο. Ἀντὶ τοῦ μυστικοῦ βουλευτηρίου καὶ τῆς ὑψηλῆς γερουσίας, διετάχθη νέα βουλὴ ἐξ εἴκοσι ἑνὸς προσώπων, ὅπου προήδρευεν ὁ Ὀστερμάννιος ὢν Καγκελλάριος. Ὁ Μυννίχιος ἀνηγορεύθη Φελδμαρισάλιος διὰ νὰ εἰσάξῃ εἰς τοὺς Ῥώσους τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸ Βέλγιον ὑποκάτω τοῦ Εὐγενίου καὶ Μαρλβορούγου. Ἡ ἀπὸ τοῦ θανάτου Πέτρου τοῦ μεγάλου εἰσχωρήσασα ἀμέλεια τῆς πεζικῆς καὶ θαλασσίου δυνάμεως ἠνέῳξεν εἰς τὴν ἀκάματον δραστηριότητα τούτου τοῦ εὐφυεστάτου ἀνδρὸς, ὅστις ἕως τώρα ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν κτίσιν τῆς τοῦ Λαδόγα διώρυγος, μακρὺν καὶ πλατὺν κάμπον. Ἐκοπίασεν εἰς αὐτὸν μὲ σύστασιν τάγματος τινὸς τῶν νεογυμνάστων πεζῶν καὶ μὲ βελτίωσιν καὶ διαίρεσιν τοῦ στρατοῦ τόσον εὐτυχῶς, ὥστε Αἰκατερίνα ἡ Β' εὐλόγως εἶπε περὶ αὐτοῦ, ὅτι δὲν ὑπῆρξε μὲν υἱὸς τῆς Ῥωσικῆς ἐπικρατείας, ὑπῆρξε δὲ βέβαια πατήρ της.

Τὰ πράγματα τῶν γειτόνων τοῦ ἔδωκαν παραυτα καιρὸν νὰ μεταχειρισθῇ ταύτας τὰς διορθώσεις. Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως τῆς Πολονίας Αὐγούστου Β', τὸν ἔφερεν ἔμπροσθεν Δαντίσκου, τὸ ὁποῖον ἐκυρίευσε τὸ 1731 ἔτος δι' Αὔγουστον Γ'. Ἀκόμη μεγαλήτερον κλέος ἀπέκτησεν ὁ Μυννίχιος εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἡ Ῥωσία ἔκαμε μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀπὸ 1735 ἕως 1739. Ἀλλὰ τὴν

μεγίστην ἐπιῤῥοὴν εἶχεν ὁ Βιρὼν, ἢ μᾶλλον αὐτὸς ἐπηδαλιούχει τὴν πολιτείαν,· ἐπειδὴ ἡ Ἄννα, μὴ ἔχουσα κλίσιν εἰς πολιτικὰ πράγματα, παρέδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ ἑαυτὴν καὶ τὰ πράγματα. Ὁ βασιλεὺς Αὔγουστος Γ' ἀντήμειψε τὴν τοῦ Βιρῶνος βοήθειαν εἰς τὸ νὰ ἀναβῇ τὸν Πολονικὸν θρόνον, ἐνῷ, ἀφοῦ ἐξέλιπεν ὁ Κεττλερικὸς ἐν Κουρλανδίᾳ οἶκος, ἀνέδειξε Δοῦκα Κουρλανδίας τὸν πάλαι ποτὲ ἀρχιϊπποκόμον, τὰν ὁποῖον δὲν ἤθελαν νὰ ἴδωσιν οἱ Κουρλανδοὶ εἰς τὸν τῆς εὐγενείας βαθμὸν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης του τὸ 1737 ἔτος. Ὁ Δοὺξ οὗτος τῆς Κουρλανδίας ἐδέσποζεν ἐπὶ τῆς Ῥωσίας μὲ σιδηροῦν σκῆπτρον. Ὅταν οἱ Δολγοροῦκοι ἐδοκίμασαν νὰ ἐξαναποκτήσουν τὴν εὔνοιαν τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἔκαμε κατὰ τῆς οἰκογενείας ταύτης τρομερὰν τιμωρίαν, ἐθανάτωσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀπανθρώπως, καὶ ἔστειλε χιλιάδας ὀπαδῶν των εἰς τὴν σφαγὴν ἢ εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Σιβηρίας. Καὶ αὐτὴ ἡ κυρία του λέγεται ὅτι ἐπρόσπεσεν εἰς τοὺς πόδας του, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσεν εἰς μάτην νὰ ἐλεήσῃ τοὺς φίλους καὶ φίλας της.

Ἡ Αὐτοκρατόρισσα Ἄννα ἦτο ἄτεκνος. Καθὼς λοιπὸν διὰ τῆς ἀνυψώσεως αὐτῆς παρετρέχθησαν ἡ γυναικεία ἀπογονία Πέτρου τοῦ μεγάλου, οὕτω καὶ εἰς τὸν ταύτης θάνατον ἐδιωρίσθη διάδοχος ὄχι ἡ ἀπογονία αὕτη, ἀλλ' ἡ ἀνεψιὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης Ἄννα, θυγάτηρ τῆς ἀδελφῆς της Αἰκαταρίνης Δουκήσσης τοῦ Μεκελβούργου, ἥτις ἦτο ὑπανδρευμένη τὸν Ἀντώνιον Οὐλρῖκον, Πρίγκιπα Βρουνσουΐκου. Ὄχι ὅμως νὰ βασιλεύῃ αὐτὴ, ἀλλὰ ν' ἀναβῇ τὸν θρόνον ὁ υἱός της Ἰωάννης, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνηλικίας του νὰ ἐπιτροπεύῃ τὴν πολιτείαν ὁ Βιρών. Τοιοῦτον ἦτο τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον ἀποθνήσκουσα ὑπέγραψεν ἡ Αὐτοκρατόρισσα. Οἱ Κόμητες Μυννίχιος, Ὀστερμάννιος, Λεβεμβόλδιος καὶ Βεστουχέβιος, τὸ μὲν ἐκ φόβου,

τὸ δ' ἐξ ἐλπίδος, συνήργησαν εἰς τὸ πρᾶγμα. Ὅταν λοιπὸν τὴν 28 Ὀκτ. 1740 ἀπέθανεν ἡ Ἄννα, ἀνέλαβεν ὁ Δοὺξ τὰ πράγματα ὡς ἐπίτροπος μὲ τίτλον „Αὐτοκρατορικὴ ὑψηλότης," τὸν ὁποῖον ἐπρόσταξε καὶ τοῦ ἔδωκεν ἡ γερουσία.

Οἱ γονεῖς τοῦ μεγάλου Δουκὸς, ἡ Πριγκιπέσσα Ἄννα καὶ ὁ Δοὺξ Βρουνσουΐκου Ἀντώνιος Οὐλρῖκος, ἐπροσπάθουν νὰ λάβουν τὰ δίκαιά των, ὁ τελευταῖος μάλιστα ὅς τις ἐκαταφρονήθη εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τιμήν του. Καὶ ὁ Φελδμαρισάλιος δὲ Μυννίχιος ἐψεύσθη πάραυτα τῶν ἐλπίδων του νὰ γείνῃ ἀρχιστράτηγος ὅλων τῶν πεζικῶν καὶ θαλασσίων δυνάμεων. Ἡ δυσαρέστησις τῶν δύω ἡνώθη κατὰ τοῦ Βιρῶνος, ὅς τις ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του ἀσφαλισμένον διὰ τῆς πίστεως τῶν δύω ταγμάτων τῆς φρουρᾶς, τὰ ὁποῖα ἐταξιάρχουν ὁ ἀδελφὸς καὶ ὁ υἱός του. Ἀλλ' ὁ Μυννίχιος, φοβεριζόμενος ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ μυστικὴν τινα ἕνωσιν τοῦ Βιρῶνος καὶ τῆς Πριγκιπέσσης Ἐλισάβεσ, θυγατρὸς Πέτρου τοῦ μεγάλου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐξώσειν αὐτὸς ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, ᾠκειώθη τὴν Πρεοβρασενσκικὴν φρουρὰν, καὶ ἐφώρμησε μετ' αὐτῆς τὴν νύκτα τῆς 8 Νοεμβ. 1740 κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του εἰς τὸ παλάτιον. Τὸν ἐπίασε καὶ τὸν ἔστειλε πρῶτον εἰς Σλυσελβοῦργον, καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Σιβηρίαν. Ἡ Ἄννα ἐκηρύχθη ἐπίτροπος, καὶ ὁ Μυννίχιος λειτουργὸς πρῶτος. Ἀλλ' ἡ μεταξὺ τῶν δύω ὁμόνοια δὲν διήρκεσε πολύ. Τοῦ Μυννιχίου ἡ ὑψηλοφροσύνη δὲν ὑπέφερνεν ἀντιζήλους· ᾐσθάνετο, ὅτι ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀναπληρώσῃ. Μ' ὅλον ὅτι ἐχρεώστει ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν Δοῦκα Ἀντώνιον Οὐλρῖκον τὴν τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀξίαν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως ὁ νικητὴς τῶν Τούρκων νὰ μὴ προσθέσῃ εἰς τὸ γράμμα: „Ὅτι ὁ Φελδμαρισάλιος Μυννίχιος ἠδύνατο μὲν νὰ ζητήσῃ τὴν ἀξίαν ταύτην διὰ τὰς ὑπουργίας του, τὴν ἀφίνει δὲ εἰς τὸν πατέρα τοῦ Αὐτοκράτορος." Ὡσαύτως ἐπειράζετο ὁ Δοὺξ καὶ μὲ τὸν καταφρονητικὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον τὸν ἐμεταχειρίζετο ὁ Μυννίχιος. Σπανίως ἢ οὐδέποτε τοῦ ἐκοινοποιοῦντο πρότερον αἱ διαταγαὶ, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν ὁ πρῶτος λειτουργὸς εἰς τὰ πολεμικά. Ὁ Κόμης Ὀστερμάννιος, ὅς τις ἐπεθύμει νὰ διευθύνῃ αὐτὸς μόνος τὰ πράγματα, ἐμεταχειρίσθη τὴν τοῦ Μυννιχίου πρὸς τὴν Προυσίαν κλίσιν *), διὰ νὰ τὸν κάμῃ μισητὸν εἰς τὴν ἐπίτροπον, ἥτις δὲν ὑπέφερνε τὴν αὐλὴν ταύτην. Ἐπὶ ἀῤῥωστίας τινὸς τοῦ Μυννιχίου καὶ πάραυτα μετὰ γενομένην διὰ μεσιτείας του συμμαχικὴν συνθήκην μὲ τὴν Προυσίαν, ἐδέχθη ἡ μεγάλη Δούκησσα ὡς ἐγγυήτρια τῆς Πραγματικῆς καθοσιώσεως συμμαχίαν τινὰ μὲ τὰς αὐλὰς τῆς Βιέννης καὶ τῆς Δρέσδης, ἥτις ἠδύνατο νὰ ἀποβλέπῃ μόνον κατὰ τοῦ Φρειδερίκου, ὅς τις εἶχεν εἰσβάλειν πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Σιλησίαν. Ἐζήτησε τώρα ὁ Μυννίχιος τὴν παραίτησίν του, ἐλπίζων ὅτι θέλει παρακαλεσθῆν καθὸ ἀπαραίτητος. Ἀλλ' ἡ ἐπίτροπος τοῦ ἐκύρωσε μετὰ χαρᾶς τὴν παραίτησιν.

Ἐνῷ τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως ἐδιαφέροντο πρὸς ἄλληλα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ἐσυνάζετο εἰς τὰ ἐγγὺς φοβερὰ ὕλη κεραυνοῦ, ἥτις ἔξαφνα τοὺς ἐσύντριψεν ὅλους καὶ εἵλκυσεν εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ τὸν Μυννίχιον, ὅς τις ἐβράδυνε πάντοτε τὴν ἀναχώρησίν του. Ἐλισάβετ, ἡ νεωτέρα θυγάτηρ Πέτρου τοῦ μεγάλου, ἔζη ἐν Πετρουπόλει μὲ φαινομένην, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Μυννιχίου ἀκριβῶς παρατηρουμένην ἡσυχίαν. Τὰ θέλγητρά της ἐπροξένησαν εἰς αὐτὴν φίλους, διὰ τὸ γένος της τὴν ἠγάπα ὁ λαὸς, ὅς τις ἀπὸ πολλῆς ἠγανάκτει διὰ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γερμανῶν, καὶ αὐτὴ ᾐσθάνετο τὴν πληροφορίαν της, ὅτι καθὸ θυγάτηρ

*) Φρειδερῖκος ὁ Β΄ εἶχεν ἐκλέξειν πρέσβυν του τὸν Μαϊόρον Βιντερφέλδιον, γαμβρόν τοῦ Μυννιχίου, καὶ τὸν ἐκολάκευεν ὄχι ὀλίγον, ἐνῷ ἠρώτα τὴν γνώμην του περὶ ἀξιολόγων πραγμάτων.

Πέτρου τοῦ μεγάλου εἶχεν εἰς τὸν θρόνον μεγαλήτερον δίκαιον παρὰ ἡ ἐπίτροπος καὶ ὁ υἱός της. Ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὰ πράγματα ὁ Μυννίχιος, ἔγεινεν εὐκόλως τολμηροτέρα. Αἱ χρηματικαὶ βοήθειαι τοῦ Γαλλικοῦ πρέσβεως Λακεταρδίου, ὅς τις ἤθελε νὰ στερήσῃ τὴν Αὐστρίαν τὸν σύμμαχόν της, ἔδιδαν ἐξωτερικὰ μέσα, καὶ ἡ ἀφροντισία τῆς Ἄννης εὐκόλυνεν, ὅσα ἐμποδίζοντο μέχρι τοῦδε ἀπὸ τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ Μυννιχίου, εἰς τὴν Πριγκιπέσσαν. Περιήρχετο αὕτη συχνάκις εἰς τὰ οἰκητήρια τῆς φρουρᾶς, ἐγίνετο κοινῶν στρατιωτῶν ἀνάδοχος, τοὺς ἐσυγχώρει νὰ ἀναβαίνουν ὄπισθεν τῆς ἁμάξης της, ὅταν περιεφέρετο εἰς τὴν Πετρούπολον, καὶ ἔκαμνε μυρία, ὅσα ἠδύναντο νὰ τὴν κάμουν ὕποπτον. Εἰς μάτην ἐσυμβούλευαν τὴν Ἄνναν οἱ πρέσβεις τῆς Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας.

Τὸ σκοπούμενον ἐγχείρημα διέφυγε τὴν προσοχὴν διὰ τῆς ἀφανείας τοῦ ἀμέσου ὀργάνου, τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίσθη ἡ Ἐλισάβετ. Ἦτο ὁ χειροῦργος της Λεστόκκιος, ὅς τις ἔφερε τὴν ἀπόφασίν της εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν. Τῆς ἔδειξεν, ὅταν μίαν πρωΐαν ἐμβῆκεν εἰς αὐτήν, χαρτίον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν μίαν σελίδα εἶχε ζωγραφήσειν αὐτὸς τὴν εἰκόνα της μὲ τὸ Αὐτοκρατορικὸν στέμμα, εἰς δὲ τὴν ἄλλην μὲ μοναχικὸν σχῆμα, καὶ τοὺς ὀπαδούς της εἰς τῆς καταδίκης τὸν τόπον: „Ἐκλέξατε, τῆς εἶπεν· ἡ ἐκλογή σας κρέμαται ἀπὸ τὴν στιγμὴν ταύτην.“ Ἡ Ἐλισάβετ ἀπεφάσισε. Τὴν μεταξὺ 24 καὶ 25 Νοεμβ. νύκτα 1741, ὑπῆγεν ἐπὶ τῆς ἁμάξης συνωδευμένη ἀπὸ τὸν θαλαμηπόλον της Βορονσόβιον καὶ ἀπὸ τὸν Λεστόκκιον εἰς τὸν οἶκον τῶν στρατιωτῶν τῆς Πρεοβρασενσκικῆς φρουρᾶς, παρέλαβεν εἰς τὸ μέρος της ἑκατὸν περίπου ἄνδρας, καὶ ἔτρεξε, χωρὶς νὰ ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν, εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν παλάτιον, ὅπου ἐπιάσθη ἡ μεγαλοδουκικὴ οἰκογένεια. Τὸ

αὐτὸ ἔπεσε καὶ εἰς τοὺς Κόμητας Ὀστερμάννιον, Λεβεμβόλδιον, Γολοβεκῖνον καὶ Μυννίχιον. Στρατιωτικὸν καὶ Πολιτικὸν ὡρκίσθησαν εἰς αὐτὴν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν. Δήλωσις ἀπέδειξεν εἰς τὸν λαὸν τὰ δίκαια τῆς νέας Αὐτοκρατορίσσης, καὶ τὸ παράνομον τῆς προτέρας κυβερνήσεως.

Διὰ νὰ ἀφανίσῃ πᾶν ἴχνος ταύτης τῆς κυβερνήσεως, ἐσύναξεν ἐπιμελῶς ὅλα τὰ νομίσματα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰωάννου καὶ τὰ μετεχώνευσεν· αὐτὸν δὲ τὸν δυστυχῆ παῖδα, ὅς τις μόλις εἶχε πατήσειν τὸ δεύτερον τῆς ζωῆς του ἔτος, ἔστειλεν εἰς φυλακὴν εἰς Σλυσελβοῦργον, καὶ ἐπρόσταξε τὸν φύλακα αὐτοῦ ἀξιωματικὸν νὰ τὸν φονεύσῃ, εὐθὺς ὅταν ἤθελε γείνειν δοκίμιον τοῦ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν. Οἱ γονεῖς του ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν Σιβιρίαν, καὶ ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀμοιβαίας των ἀγάπης ἔκαμναν ὑποφερτὴν τὴν δυστυχίαν των, διὰ προσταγῆς τῆς Αὐτοκρατορίσσης Ἐλισάβετ, ἥτις ἔκαμε μὲν ὅρκον νὰ μὴ ὑπογράφῃ κανενὸς τὸν θάνατον, ἐτιμώρει δὲ τόσον σκληρότερα, ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἀπανθρώπως *). Οἱ λοιποὶ φυλακωμένοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Μυννίχιος, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, εἰς δὲ τὸν τόπον τῆς καταδίκης ἠλεήθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν Σιβιρίαν. Ὁ Μυννίχιος, τὸν ὁποῖον ἐσυνώδευσαν ἐκεῖ ἡ σύζυγος καὶ ὁ τοῦ οἴκου του ἱεροκήρυξ Μαρτῖνος, ἐσυναπάντησεν εἰς τὸ προάστειον τοῦ Κασανίου τὸν Δοῦκα Βιρῶνα, ὅς τις ὑπέστρεφε μετὰ πολλῶν ἄλλων. Ἐκύτταξαν ἀλλήλους ἀσκαρδαμυκτί, καὶ ἀπεχωρίσθησαν χωρὶς νὰ ὁμιλήσωσι μίαν λέξιν.

Μεταξὺ τῶν ἐπιστρεφόντων τούτων εὑρίσκετο καὶ ὁ Βεστουχέβιος, ὅς τις ὡς πιστὸς φίλος τοῦ Βιρῶνος

*) Ἡ ἐπίτροπος Ἄννα ἀπέθανε τὴν 9 Μαρτίου 1746 εἰς Κολμογόριον πλησίον τοῦ Ἀρχαγγέλου· ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, Δοὺξ Ἀντώνιος Οὐλρῖκος, ἔμεινεν ἕως τοῦ θανάτου του, 1775, φυλακωμένος εἰς τὴν Σιβιρίαν, καὶ ἀφοῦ μετεβλήθησαν ἐκ πολλοῦ αἱ σχέσεις.

συνεπλέχθη εἰς τὸν τούτου κρημνισμόν. Ὁ Λεστόκκιος, ἀναδειχθεὶς Κόμης, καὶ ἀποβλέπων μᾶλλον εἰς ἀργύριον παρὰ εἰς τιμὰς, ἔγεινεν ὑποκαγκελλάριος, ἐφάνη ὅμως ἐπικινδυνότατος ἐχθρὸς τοῦ Βεστουχεβίου. Ἀντίθετοι πολιτικαὶ γνῶμαι, ἐνῷ ὁ μὲν ἐφρόνει τὰ τῶν Προύσων, ὁ δὲ Βεστουχέβιος μετὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης τὰ τῆς Αὐστρίας, ἔγειναν αἰτία ἢ πρόφασις τῆς πτώσεώς του. Ἐκατηγορήθη, ὅτι ἑνωθεὶς μὲ τὴν Προυσίαν καὶ Γαλλίαν ἤθελε νὰ κάμῃ δυνατωτέραν τὴν Σβεκίαν. Ἡ Αὐτοκρατόρισσα, ἥτις διὰ τῆς βοηθείας του ἀνέβη τὸν θρόνον, τὸν ἐξώρισε 1748 εἰς τὴν Σιβιρίαν. Ὁ Βεστουχέβιος, ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τῆς Προυσίας, ἀφοῦ ἐκ τοῦ 1745 ἔτους ὁ Γαλλικὸς λειτουργὸς ἡνωμένος μὲ τὸν Προυσιακὸν ἤθελαν νὰ τὸν κρημνίσωσι διὰ νὰ ἐξώσωσιν ἀπὸ τῆς αὐλῆς τὴν Ἀγγλαυστριακὴν φατρίαν, ἔγεινε τώρα μόνος ἡ ψυχὴ τῆς Ῥωσικῆς πολιτικῆς. Δι' αὐτοῦ περιεπλέχθη ἡ Ῥωσία εἰς τὸν ἑπταετῆ κατὰ τῆς Προυσίας πόλεμον, ὅς τις ἔφθειρε πολὺ ἀργύριον καὶ ἀνθρώπους, καὶ τελευταῖον ἔκαμε καὶ τὸν Καγκελλάριον αὐτὸν νὰ χάσῃ τὴν πίστιν τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Διότι ἡ ἔξαφνος ὀπισθοδρομία, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἀπραξῖνος μετὰ τὴν ἐν μεγάλῳ Ἰαγεροδορπίῳ μάχην (ἴδ. Τόμ. Θ', σ. 258), ἐπεφορτίσθη εἰς ἰδικήν του αἰτίαν. Ἠθέλησεν, ἔλεγαν, νὰ ἔχῃ τὸν στρατὸν πλησίον του, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τὸν ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατορίσσης προσκαλεσθέντα διάδοχον τοῦ θρόνου Πέτρον, υἱὸν τῆς πρεσβυτέρας της ἀδελφῆς Ἄννης, ὑπανδρευμένης τὸν Δοῦκα Ὀλσατίας Γοττορπίας Κάρολον Φρειδερῖκον, ἐὰν ἀπέθνησκεν ἡ Ἐλισάβετ.

Ἡ ἡγεμονὶς αὕτη διὰ τῆς πολυτελείας, μὲ τὴν ὁποίαν περιεκύκλωσε καὶ ἑαυτὴν καὶ τὴν αὐλήν της, παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν εἰς ἄλλους, καὶ ἔζη εὐπαθῆ τινὰ ἰδιωτικὴν ζωὴν, τῆς ὁποίας αἱ παρεκτροπαὶ διεπλέκοντο παραδόξως μὲ γυμνάσεις εὐλαβοῦς

θεοσεβείας. Ἕνας ὡραῖος νέος, Ῥασουμόβσκιος, ὅς τις ἔψαλλεν εἰς τὴν οἰκιακὴν ἐκκλησίαν της, καὶ ἀνηγορεύθη Κόμης, ἔγεινε, καθὼς λέγουσι, μυστικὸς ἀνήρ της. Ἄλλος τις, Ἰωάννης Σουβαλόβιος, ἦτο τρόμος τῶν πραγματευτῶν διὰ τὴν πλεονεξίαν του. Ἡ διοίκησις τῆς πολιτείας εὑρίσκετο εἰς τρομερωτάτην διάλυσιν, καὶ μυστικὴ ἐξέτασις μετέβαλλε συχνάκις τὸ δίκαιον εἰς μεγίστην ἀδικίαν. Εὔκολον λοιπὸν ἤθελεν εἶσθαι εἰς Πέτρον τὸν Γ', ὅς τις μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (5 Ἰαν. 1762) ἀνέβη τὸν θρόνον, νὰ φανῇ ἄξιος ἡγεμών. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἔδειξε παιδαριωδεστάτην ἀφροσύνην. Πρῶτον του ἔργον ἦτο εὐθὺς ἀφοῦ ἐβασίλευσε νὰ φιλιωθῇ ἐντελῶς μὲ Φρειδερῖκον τὸν Β', βασιλέα τῆς Προυσίας, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐλισάβετ ἡνωμένη μετὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης Μαρίας Θερησίας εἶχε καταπολεμήσειν ἐντόνως. Ἐπαραίτησεν ὅλας τὰς πορθημένας ἤδη Προυσιακὰς χώρας, καὶ ἐπρόσταξε τὸν στρατόν του νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Φρειδερῖκον καὶ νὰ πολεμῇ τὴν Αὐστρίαν. Ἔπειτα ἀνεκάλεσε τοὺς ὑπὸ Ἐλισάβετ ἐξορισθέντας λειτουργοὺς Λεστόκκιον καὶ Μυννίχιον καὶ τὸν Δοῦκα Κουρλανδίας Βιρῶνα. Ἐπροσπάθει μὲ βίαια μέσα νὰ εἰσάξῃ εἰς τὸ στρατιωτικόν του Προυσιακὰ ἐνδύματα καὶ ἔθη. Ἤθελε, τὸ χείριστον πάντων, νὰ Λουθηρανίσῃ τοὺς ὀρθοδόξους Ῥώσους· διὰ τοῦτο ἐπρόσταξε τοὺς ἱερωμένους νὰ ξυρίσωσι τὰ γένεια, καὶ ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας νὰ σηκωθῶσιν αἱ ἱεραὶ εἰκόνες. Ὢ ποῖα ἀλλόκοτα καὶ παράφρονα βουλεύματα! Τὴν γυναῖκά του ἀπεστρέφετο ἐξ ἀρχῆς, καὶ μετὰ κόπων πολλῶν ἠδυνήθη ἡ Αὐτοκρατόρισσα Ἐλισάβετ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν διαζευχθῇ τακτικῶς, νὰ τὴν κλείσῃ εἰς μοναστήριον καὶ νὰ ἀποκληρώσῃ τὸν ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνης υἱὸν Παῦλον, ὡς τάχα μὴ γνήσιον τέκνον του. Αἱ ἀφροσύναι αὗται ἐκατάστησαν παμμισῆ τὸν Πέ-

τρον εἰς ὅλον τὸ Ῥωσικὸν ἔθνος. Ἱερεῖς, τῶν ὁποίων ἐκατάτρεχε τὴν ἐκκλησίαν. Μεγιστᾶνες, τῶν ὁποίων ἐπεριώρισε τὰ προνόμια· πολεμικοὶ, τῶν ὁποίων ἠνάγκαζε τὴν μεταῤῥύθμισιν· καὶ σύζυγος ἀναξιοπαθὴς, ζῶσα μακρὰν τῆς πόλεως ἑπτὰ μίλια, καὶ φοβουμένη πᾶσαν στιγμὴν τὰ πάνδεινα· ὅλοι ἦσαν παρωργισμένοι κατὰ τοῦ εὐηθεστάτου Πέτρου. Ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Δανίας πρὸς χάριν τοῦ πατρικοῦ του Δουκάτου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐκείνη εἶχεν ἀποσπάσειν ἤδη (1713) τὴν τοῦ Σλεσβίκου μερίδα του, νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ὁλσατιακὴν Γορττοπίαν καὶ νὰ ἐκδικηθῇ καὶ ἄλλας τινὰς ἀδικίας γενομένας εἰς τὸν οἶκον του, ὅταν τὴν μεταξὺ 8 καὶ 9 Ἰουλ. νύκτα (1762) ἔγεινε κοινὴ ἐπανάστασις κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν Πετρούπολιν, καὶ ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἐνῷ ἐκαθαιρεῖτο τῆς ἀξίας του, διέτριβεν εἰς τὸ παλάτιον Ὀρανσεβάον (πορτοκαλλίαν). Μὲ τρόμον καὶ φόβον ἤκουσε τὴν κακὴν ἀγγελίαν, καὶ παρευθὺς ἐπαραιτήθη τὸν θρόνον του (10 Ἰουλ.) εἰς τὴν γυναῖκα του, τὴν μετέπειτα περίφημον γενομένην Αἰκατερίναν.

Ἡ δειλία καὶ ἡ ἀκαταστασία, μὲ τὴν ὁποίαν ἔχασεν ὁ Πέτρος τὸν θρόνον, ἦτο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος μὲ τὴν εὐσυλλογιστίαν καὶ σταθερότητα τοῦ γέροντος Μυννιχίου. Οὗτος, ἀφοῦ εἰς μάτην τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ πιάσῃ ταχέως τὸ Κρονστάδιον, καὶ, μετὰ τὴν ἀμέλησιν τοῦ σωτηρίου τούτου μέσου, νὰ ὑπάγῃ εἰς Ῥευαλίαν καὶ ἀπεκεῖ εἰς τὰ ἐν Προυσίᾳ στρατεύματά του, ἐνῷ ὁ Πέτρος ἐμπιστεόμενος εἰς τὰ ἐξισαστικὰ προβλήματα τῆς συζύγου του, ἐπρόσταξε τὴν Ὁλσατιακήν του φρουρὰν νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, ἐφώναξεν αὐτὸς πλήρης ἀθυμίας: Δὲν θέλεις νὰ ἀποθάνῃς ὡς Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν πιστῶν σου; Ἐπρόσθεσεν εἰς ταῦτα: Λάβε σὺ μόνον τὸν σταυρὸν εἰς τὴν χεῖρα, καὶ ἐγὼ ἀναλαμβάνω τὸν κίν-

δυνον τοῦ ἀγῶνος. Ἡ γνώμη τοῦ Μυννιχίου δὲν ἐβάλθη εἰς πρᾶξιν, καὶ ὁ Πέτρος ἴδε τὸ ἐπονείδιστον τέλος του. Ἡ Αἰκατερίνα ὅμως ἤξευρε νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν πίστιν καὶ σταθερότητα τοῦ Μυννιχίου, καὶ τὸν ἐδόξασε μεγάλως. Ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐτῶν γενόμενος ἀπέθανεν οὗτος τὸ 1767 ἔτος μὲ τὴν ἀξίαν πρώτου ἐφόρου τῶν λιμένων τῆς Ῥευαλίας καὶ Νάρβας, καὶ τῆς διώρυγος τοῦ Λαδόγα καὶ Κρονσταδίου.

6. Ῥωσοαυστριακὸς πόλεμος μὲ τοὺς Τούρκους.

(1736 — 1739).

Ὁ Μυννίχιος, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα λαμβάνει τόσον ἔνδοξον τόπον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν τῆς Ῥωσίας ἡγεμόνων, ἦτο ἐκεῖνος, ὅς τις ἔδωκε τὴν γένεσιν εἰς τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον αἰσθάνονται ἕως τώρα οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τοὺς Ῥώσους. Πέτρος ὁ μέγας εἰς τὴν ἐσχάτην του μὲ τοὺς Τούρκους εἰρήνην ὑπεχρεώθη νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸ προοίμιον τῆς συνθήκης, ὅτι χρεωστεῖ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τῶν πιστῶν Μουσολμάνων, καὶ ἔλαβεν ὡς ἔλεος τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἐζήτησε μὲ θερμὴν δέησιν. Καὶ αὐτὸς ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ὕβριν ταύτην, ἀλλ' αἱ περιστάσεις δὲν τὸν ἐσυγχώρησαν, καὶ ὁ θάνατος τὸν ἐπρόλαβε. Κατὰ τὸ 1735 ἔτος, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι εὑρίσκοντο περιπλεγμένοι εἰς βαρὺν πόλεμον μὲ τὸν τῆς Περσίας Σὰχ Ναδὶρ (Θαμᾶν Χοῦλι Χὰν) ἐφάνη καιρὸς ἁρμοδιώτερος. Αἱ πολλαὶ λῃστεῖαι, μὲ τὰς ὁποίας ἐταλαιπωροῦντο οἱ Ῥωσικοὶ Κοσάκοι ἀπὸ τοὺς Τατάρους, ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ διακοπῇ ἡ εἰρήνη. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Σουλτὰν Μαχμοὺτ Α' ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν διὰ ταύτην τὴν ὑπὸ τῶν Τατάρων προξενηθεῖσαν ζημίαν, δὲν ἔστερξεν ὅμως ἡ Ῥωσία,

ἐπειδὴ ἐπεθύμει πόλεμον, ὅς τις, ὡς ἤλπιζεν, ἔμελλε νὰ τὴν φέρῃ ἕως τὴν Σκυθικὴν χερσόνησον, καὶ νὰ τὴν στερεώσῃ εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Μαύρης θαλάσσης.

Ὁ Μυννίχιος ἐκαλέσθη εἰς τὸν στρατὸν κατὰ τὸ 1736 ἔτος ἀπὸ τὴν Βαρσαυΐαν, ὅπου ἐνησχολεῖτο ἀκόμη μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀπὸ τὴν Ῥωσικὴν αὐλὴν ἐνθρονισθέντος βασιλέως Αὐγούστου Γ'. ὁ στρατὸς ἐσυνάχθη εἰς Ἰσούμιον πλησίον τῆς Οὐκρανιακῆς γραμμῆς, καὶ, ἐνῷ ὁ Λάσκυς ἐκυρίευσε τὸ Ἀζόφιον, τὸ ἀξιόλογον φρούριον παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ταναΐδος, ἐστράτευσεν ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Μυννιχίου ἐναντίον τῆς Ταυρικῆς. Ἡ εἰς ταύτην εἴσοδος ἐνομίζετο ἀδύνατος διὰ τὰ ἄκαρπα χωρία, διὰ τοὺς περιτρέχοντας ἐχθροὺς, καὶ διὰ τὰς περιφήμους γραμμὰς τῆς Παρακοπίας, τὰς εὑρισκομένας εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς χερσονήσου ταύτης, τὰς ὁποίας πολλὰ ἔτη συνεχῶς εἰργάσθησαν πέντε χιλιάδες ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὁ Μυννίχιος ὡδήγησε τοὺς Ῥώσους του εἰς τὸν λάκκον, ὅς τις ἦτο δώδεκα ὀργυιὰς πλατὺς καὶ ἑπτὰ βαθὺς, καὶ ἦτο πλαγίως ἐκτεταμένος δι' ὅλου τοῦ πλάτους, καὶ ὄπισθέν του ὑψόνετο ἐπίσημος προμαχών. Οἱ Ῥῶσοι ἐπήδησαν μέσα εἰς τὸν λάκκον, μ' ὅλον ὅτι ἐπυροβόλουν οἱ ἐχθροί· ἐπειδὴ ὅμως αἱ κλίμακές των δὲν ἔφθαναν εἰς τὸν προμαχῶνα, ἀνεπλήρωσαν τὴν ἔλλειψιν συνδεδεμένοι πάσσαλοι ἱσπανικοὶ λεγόμενοι ἱππεῖς, ὅπου οἱ κάτω ἐβοήθουν τοὺς ἄνω μὲ τὰ βαϊονέτα των. Ἡ τόλμη αὕτη ἐτρόμαξε τοὺς Ταταρους τόσον, ὥστ' ἐπαραίτησαν τὰς ἀνικήτους νομιζομένας γραμμάς των, τὸ στρατόπεδόν των ὅλον, καὶ μετὰ δύω ἡμέρας παρέδωκαν εἰς τοὺς Ῥώσους τὸ φρούριον Παρακοπίαν. „Δὲν βλέπω νὰ ἔχουν πτερὰ οἱ στρατιῶται οὗτοι", εἶπεν ὁ αἰχμαλωτισθεὶς Τουρκικὸς ταξίαρχος, ὅς τις δὲν ἤξευρεν, ὅτι ἡ σταθερότης τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἡ ἀνδρία τῶν στρατιωτῶν εἶναι πτερὰ τοῦ στρατεύματος.

Εἰς τοῦτο τὸ πνεῦμα τῶν στρατευμάτων του ἐνεπιστεύετο ὁ Μυννίχιος, ὅταν οἱ στρατηγοί του τὸν ἔκαμναν προσεκτικὸν εἰς τὴν ἔλλειψιν τοῦ φωμίου καὶ εἰς τὴν δύσκολον εὕρεσίν του ἐπὶ χώρας ἠρημωμένης, καὶ τὸν ἐπρόβαλλαν νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Παρακοπίαν. Ἐπρόσταξε τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν νὰ κινήσωσιν, ἐλπίζων ὅτι θέλει ὑπερνικήσειν καὶ τὰ ἐμποδίσματα τῆς φύσεως καθὼς τὰ τοῦ ἐχθροῦ προτειχίσματα. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα ἦσαν ἰσχυρότερα. Μ' ὅλον ὅτι ἐκυρίευσε τὴν Κοσλοβίαν, τὸ μέγιστον ἐμπορεῖον τῆς Ταυρικῆς, καὶ τὸ Βαξεσαράϊον, τὴν καθέδραν τοῦ Χάνη, ἠναγκάσθη ἀπὸ τὸν καύσωσα καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιπεσούσας εἰς τὸν στρατόν του ἀῤῥωστίας, ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς Θεοδοσίαν νὰ ὀπισθοπορήσῃ εἰς Παρακοπίαν, καὶ κρημνίσας τὸ φρούριον τοῦτο καὶ τὰς γραμμὰς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Οὐκρανίαν, ὅπου ἐπροητοιμάζετο διὰ νέαν ἐκστρατείαν.

Αὕτη ἐφαίνετο, ὅτι ἐφοβέριζε βεβαίαν φθορὰν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἡ Αὐστριακὴ αὐλὴ μεσιτεύσασα εἰρήνην εἰς τοὺς Τούρκους μὲ παραχώρησιν χωρίων τινῶν εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ ἄλλων εἰς ἑαυτὴν, καὶ μὴ εἰσακουσθεῖσα ἐπίασε καὶ αὐτὴ τὰ ὅπλα. Δύω Αὐστριακοὶ στρατοὶ εἰσέβαλαν, ὁ μὲν εἰς τὴν Μολδαυΐαν καὶ Βλαχίαν, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὴν Βοσνίαν. Τὸ μέγα στράτευμα ἐκυρίευσε τὴν Νύσσαν (28 Ἰουλ. 1737), ἀλλὰ στρατηγοὶ καὶ κακὰ μέτρα ἔφεραν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ ὅπλα ἀκατάπαυστον, μόλις κατανοητὴν δυστυχίαν. Ἡ Βίδινα δὲν ἐκυριεύθη, καὶ ἡ Νύσσα ἐχάθη πάλιν. Ἐκαθαίρεσαν τὸν στρατηγὸν Σεκκενδόρφιον, ἀλλ' ὁ διάδοχός του Κονιξέκιος δὲν ἦτο εὐτυχέστερος. Μεαδία, Οὔσιτσα, νέα Ὀρσόβα (17 Αὐγ. 1738) ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, καὶ τὸ Τεμεσβαρικὸν Βανάτιον κατηρημώθη ἀπ'

αὐτούς. Εἰς τὴν Βοσνίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κυρίευσιν ὑπῆγεν ἄλλο στράτευμα, δὲν ἔγεινε καλητέρα προκοπή. Ἡ διχόνοια τῶν στρατηγῶν καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ λαμβάνωσι πάντοτε γνώμην ἀπὸ τὸ τῆς αὐλῆς πολεμικὸν βουλευτήριον, ἦσαν τὰ μέγιστα αἴτια τούτων τῶν δυστυχημάτων. Ἀπεδόθη δὲ αἰτία καὶ εἰς τοὺς Ῥώσους καὶ εἰς τὰ ἀποχωρισμένα ἐγχειρήματά των, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπέβλεπαν εἰς τὸν κύριον σκοπὸν τοῦ πολέμου, ἀλλ' εἰς δεύτερα πάρεργα κέρδη των.

Ὁ Μυννίχιος ἤθελε κατὰ ταύτην τὴν ἐκστρατείαν νὰ ἀσφαλίσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένους καὶ τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ διὰ τοῦτο νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἀξιάκην. Τὸ εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην τῶν ἐκβολῶν κείμενον φρούριον Κιμβουρνία ἐκυριεύθη, καὶ κατηδαφίσθη τὸ παρελθὸν ἔτος (1736) ἀπὸ τοὺς Ῥώσους. Ἡ Ἀξιάκη ἐφρουρεῖτο ἀπὸ 20,000 Τούρκους καὶ ἀπὸ πολλὰ κανόνια. Ὁ στόλος, ὅς τις διὰ τοῦ Βορυσθένους ἔμελλε νὰ φέρῃ τροφὰς καὶ ἄλλα πολιορκητικὰ ὄργανα, δὲν εἶχε φανῆν ἀκόμη, καὶ εἰς τὰ πέριξ δὲν εὑρίσκοντο οὔτε ξύλα οὔτε βοσκαὶ διὰ τοὺς ἵππους. Ὁ Μυννίχος νομίζων ἐπικίνδυνον τὴν ὀπισθοδρομίαν, ἦτο γνώμης ὅτι πρέπει νὰ ἐγχειρήσωσί τι τολμηρότερον. Διὰ τοῦτο ἐστάλθησαν ὀπίσω οἱ ἵπποι. καὶ ἤρχισαν νὰ κτίζωνται χαρακώματα καὶ χάνδακες. Ἰσχυρὰ πυροβολία τῶν πολιορκητῶν ἄναψεν εἰς πολλὰ μέρη τὴν πόλιν, καὶ μία μεγάλη πυροκονίας ἀποθήκη ἐπήδησεν εἰς τὸν ἀέρα. Εἰς τὴν ἐντεῦθεν γεννηθεῖσαν σύγχυσιν εἰσώρμησαν οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν πόλιν μὲ αἱματοχυσίαν μεγάλην. Ἡ πόλις ἐφθάρη τόσον, ὥστε οἱ ἐμβάντες Ῥῶσοι δὲν εὕρηκαν οἰκίας νὰ σταθῶσιν. Ἀλλ' ὁ στόλος, ὅς τις ἔφθασε μετὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐβοήθησεν εἰς τὸ νὰ ἐπισκευασθοῦν οἱ οἶκοι καὶ νὰ ἐνδυναμωθῶσι τὰ ὀχυρώματα. Ὁ Μυννίχιος ἦτο τόσον συν-

ετὸς καὶ εἰς τὴν ἐπισκευὴν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ φρουράρχου, ὥστε ὅταν μετά τινα καιρὸν ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι νὰ τὴν ἐξανακυριεύσωσιν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι πρὶν φθάσῃ Ῥωσικὴ βοήθεια. Ὁ Μυννίχιος ὑπέσσρεψεν εἰς τὴν Οὐκρανίαν, καὶ ἀνέβαλε τὴν πολιορκίαν τῆς Βενδέρας καὶ τοῦ Χοτινίου διὰ τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν. Ἡ τοῦ παρόντος ἔτους ἔφθειρε 60,000 ἀνθρώπους, καὶ εἰσέφερε ἕνα Τουρκικὸν σωρὸν λίθων (γυμνὰς χώρας). Ἀλλὰ καὶ ταύτας εἰς τὸ τέλος τῆς ἐφεξῆς ἐκστρατείας (1738), ὅταν ἔλλειψις ζωοτροφιῶν καὶ πανοῦκλα ἔκριναν ἀναγκαίαν τὴν ὀπισθοπορείαν, ἠναγκάσθησαν νὰ παιραιτήσωσι.

Τοῦτο ἔδωκε νέον θάῤῥος εἰς τοὺς Τούρκους· διότι καὶ ὁ Ῥωσικὸς στόλος εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν ἐνικήθη ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ὠπισθοπόρουν πάντοτε. Ὁ νέος ἀρχιστράτηγος Ὀλίβερος Βάλλις δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ μεταχειρισθῇ ὠφελίμως τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ του, ἥτις ἀνέβαινεν εἰς 72,000 στρατιωτῶν. Τὰ σφάλματά του ἔδωκαν εἰς τὸν Τουρκικὸν ἡγεμόνα, ὅς τις ὑπεστηρίζετο ἀπὸ τὸν Γάλλον Βοννεβάλιον *) καὶ ἀπὸ τὰς καλητέρας του γνώσεις, τόσον λαμπρὰν νίκην πλησίον Γρόσκας (22 Ἰουλ. 1739), ὥστε, ἐὰν καὶ ὁ Βάλλις εὐθὺς μετὰ τοῦτο (30 Ἰουλ.) ἐνίκησε μερίδα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ πλησίον Πανσκόβας, μ' ὅλον τοῦτο ὁ μέγας Τουρκικὸς στρατὸς ἐπολιόρκησε τὸ ἀξιόλογον φρούριον Βελιγράδιον.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Μυννίχιος εἶχε στρατηγήσειν τοὺς ἰδικούς του τὸ 1739 ἔτος λαμπρῶς καὶ ἐνδόξως. Μὲ 65,000 στρατοῦ ὑπῆγε παρὰ

*) Ὁ Γάλλος οὗτος ἐφόρεσε τὸ καβούκιον, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ γυμνάσῃ τοὺς Τούρκους κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἐνῷ ὅμως ἐπροσπάθει νὰ περισσεύσῃ τοὺς τακτικοὺς στρατιώτας ὑπὲρ τὰς 3000, ἠναγκάσθη νὰ παύσῃ ἀπὸ φόβον τῶν Γιανιτσάρων. Οἱ Ῥῶσοι ὅμως δὲν ἔμειναν περὶ τούτου ἀδιάφοροι, καὶ εἵλκυσαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τοὺς δύω ἄλλους Γάλλους, οἵτινες ἐβοήθουν τὸν Βοννεβάλιον.

τὸν Βορυσθένην, ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν ὄχι διὰ τῆς ἐπικινδύνου Σκυθικῆς ἐρημίας, ἀλλὰ διὰ τῆς Πολονίας χωρὶς νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειάν της. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤξευραν κατ' ἀρχὰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Μυννιχίου, ἔπειτα ὅμως ἐξαφνίσθησαν ἀπὸ τὴν ταχύτητά του. Ὁ Ῥωσικὸς στρατηγὸς ἔφθασεν εἰς τὸν Βορυσθένην, τὸν ἐπέρασε τὴν 29 Ἰουλίου, καὶ ἐπλησίασεν εἰς τοὺς τόπους, ὅπου πρὸ εἴκοσι ὀκτὼ ἐτῶν εἶχε πάθειν τὴν μεγάλην ἀτιμίαν Πέτρος ὁ Α'. Παρομοίαν τύχην ἐστοχάζετο νὰ ἑτοιμάσῃ καὶ τώρα διὰ τοὺς Ῥώσους ὁ Σερασκὲρ Βελῦ Πασᾶς, ἀλλὰ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἐμεταχειρίσθη πρὸς τοῦτο, ἔφεραν τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὄλεθρον. Ἠθέλησε νὰ ἑλκύσῃ τοὺς Ῥώσους εἰς τὰ ἔνδον τῆς χώρας, νὰ τοὺς ἀποκόψῃ ἐκεῖ πᾶσαν εἰσκομιδὴν, νὰ τοὺς ἐνοχλῇ μὲ μικροὺς λόχους, καὶ οὕτω νὰ τοὺς ἀφανίσῃ χωρὶς μεγάλην μάχην· διὰ τοῦτο τοὺς ἀφῆκε νὰ περάσωσι τὰ στενὰ καὶ τὰ πλησίον Παρακοπίας καὶ Τσερνάνσας διαβόητα ὄρη, ὅπου ἠδύνατο νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ μὲ ὑποδεκαπλάσιον στρατὸν, πολὺ πλέον μὲ τὸν πολλαπλάσιον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑπὸ τὴν προσταγήν του. Ὁ Μυννίχιος, ὅς τις ἐγνώριζε μὲν, ἐκαταφρόνει δὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ Τούρκου, ἐπροχώρησεν ἕως τὰς πεδιάδας, ὅπου κεῖται τὸ χωρίον Σταβυτσάνη. Ἐκεῖ ἔστεκεν ὁ ἐχθρὸς εἰς στρατόπεδον ὠχυρωμένον καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τῆς τέχνης, ἐκ τοῦ ὁποίου παραυτὰ περιεκύκλωσε τὸν Ῥωσικὸν στρατὸν, ἐνῷ οἱ Τάταροι τὸν ἠνώχλουν νύκτα καὶ ἡμέραν πανταχόθεν.

Ἡ θέσις τοῦ Μυννιχίου ἦτο ἐπικίνδυνος. Ἐὰν ἐνικᾶτο, ὄχι μόνον ἤθελεν ἀφανισθῆν ὁ στρατὸς, ἀλλ' ἤθελε κινδυνεύσειν καὶ τὸ βασίλειον. Οἱ Πολονοὶ, πειραχθέντες ἀπὸ τὴν Ῥωσικὴν διάβασιν, ἐπαραφύλατταν τοιαύτην ἀγγελίαν διὰ κάμωσιν ἐκδίκησιν. Ἡ Σβεκία ἐμαγείρευε νὰ φιλεύσῃ χολὴν τοὺς Ῥώσους διὰ τὰς ζημίας της τὰς ἐκ τῆς ἐν Νυσταδίῳ εἰρήνης.

Ὁ Μυννίχιος δὲν ἔβλεπεν ἀλλοῦ εὑρισκομένην τὴν σωτηρίαν του εἰμὴ εἰς μίαν νίκην. Ἡ ὀξύνοιά του ἀνεκάλυψε τὸν ἁρμόδιον τόπον νὰ σταθῇ εἰς ἑλῶδες χωρίον καὶ πλησίον ποταμοῦ, ὅς τις τὸν ἐφύλαττεν ἀπὸ προσβολήν. Τότε διέταξε τὴν κυρίαν προσβολὴν κατὰ τούτου τοῦ μέρους, ἀλλὰ τὴν ἔκρυψε μὲ προσβολὴν τινὰ εἰς ἄλλον τόπον. Ὅταν λοιπὸν εὐτύχησε μίαν φορὰν νὰ ὑπερνικήσῃ τὰ ἐμπόδια τοῦ τόπου, εἰς μάτην ἐγίνετο ὁ ἀντιπυροβολισμὸς τῶν ἐξαφνισθέντων Τούρκων· ἡ φυγή τῶν ἔγεινε μὲ μεγίστην ζημίαν ἀνθρώπων καὶ πολεμικῶν ὑλῶν. Τὸ φρούριον Χοτίνιον, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου ἐπροχώρησεν εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην ὁ Μυννίχιος, ἐπαραδόθη: „Τοῦτο εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἔγραφεν ὁ θεοσεβὴς καὶ ἀνδρεῖος στρατηγός· ὁ Προῦθος, κατάρα μέχρι τοῦδε διὰ τὴν Ῥωσίαν, ἔγεινε δι' αὐτὴν εὐλογία." Ἀλλ' αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες, αἱ ὁποῖαι τὸν ὡδήγουν μὲ χαρὰν ἕως τὴν καρδίαν τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατείας, ἐματαιώθησαν ἀπὸ τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἐβιάσθησαν οἱ Αὐστριακοὶ νὰ κλείσωσι.

Διότι μετὰ τὴν ἐν Γρόσκῃ δυστυχῆ μάχην, ὁ Βάλλις ἀπηλπίσθη ὅτι δύναται νὰ φυλάξῃ τὸ Βελιγράδιον, καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον· διὰ τοῦτο ἐπρόσφερε τὸ φρούριον εἰς τὸν μέγαν Βιζύρην ὡς ἐνέχυρον τῆς εἰρήνης. Ἡ εἰρήνη αὕτη τοῦ Βελιγραδίου ἔγεινε διὰ μεσιτείας τῆς Γαλλίας (Πρβ. Τόμ. Θ', σελ. 100) τὴν 18 Σεπτ. 1739, ὅπου ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τοὺς Τούρκους τὸ Βελιγράδιον, τὸ Σαβάκιον καὶ τὴν Ὀρσόβαν, ὅλον τὸ βασίλειον τῆς Σερβίας, καὶ τὸ μέρος τῆς Βλαχίας, τὸ ὁποῖον ἐκράτει. Οὕτω λοιπὸν τὸ κάλλιστον μέρος τῶν δορικτησιῶν τοῦ Εὐγενίου ἐχάθη πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἔπρεπε τώρα νὰ ἐνδώσῃ καὶ ἡ Ῥωσία. Δὲν ἔλαβε διὰ τῆς εἰρήνης οὐδὲ κἂν τὴν ἐλευθέραν θαλασσοπλοΐαν εἰς τὴν Μαύρην καὶ Ἀζοφικὴν θάλασσαν, ἀλλὰ μόνον τὸ Ἀζό-

φιον μὲ κατηδαφισμένα τείχη. Ὁ Μυννίχιος εὐχαριστήθη, ὅτι ἔδειξε διὰ τῶν ὅπλων του τὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠμποροῦν νὰ διωχθοῦν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Εὐρώπην· σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἔπειτα εἰς τὴν ἐν Σιβιρίᾳ εἰκοσαετῆ ἐρημίαν του ἐπεξειργάσθη τελειότερα, καὶ μὲ τὸ ὁποῖον ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν ἐξορίαν ἀνέφλεξε τὴν φιλοδοξίαν τῆς Αἰκατερίνης.

7. Αἰκατερίνα Β΄.

(1763 — 1773).

Τῆς Αἰκατερίνης ἡ βασιλεία ἀποτελεῖ, ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Πέτρου, τὸ ἀξιολογώτατον τμῆμα τῆς Ῥωσικῆς ἱστορίας. Ὁ μὲν Πέτρος ἔκαμε τὴν Ῥωσίαν μέρος τοῦ τῆς Εὐρώπης πολιτικοῦ σώματος· ἡ δὲ Αἰκατερίνα τὴν ἀνύψωσε καὶ τὴν ἀνέδειξε δύναμιν τῆς Εὐρώπης· ὁ μὲν ἦτο ἀνὴρ ἐκ τοῦ λαοῦ του κατὰ τὴν ζωὴν καὶ κατὰ τὰ ἔργα, καὶ εἵλκυε μὲ βίαν τὰ νήματα τοῦ τῆς Εὐρώπης πολιτικοῦ ὑφάσματος περὶ ἑαυτὸν καὶ περὶ τὸ βασίλειόν του· ἡ δὲ, γυνὴ ἐκ ξένου ἔθνους, ἐπροσπάθησε νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ πνεῦμα της εἰς τὸ μέγα, ὑπήκοον αὐτῆς σῶμα!

Ἡ Αἰκατερίνα ἐγεννήθη τὴν 25 Ἀπριλίου 1729 εἰς τὸ Στετῖνον, ὅπου ὁ πατήρ της, Χριστιανὸς Αὔγουστος Πρίγκιψ τῆς Ἀσκανικῆς Σερβέστης, ὑπουργῶν τὴν Προυσίαν, ἦτο ταξίαρχος τοῦ φρουρίου. Ὠνομάζετο Σοφία Αὐγούστα, καὶ ἀνετρέφετο ἀπὸ τὴν χρηστὴν μητέρα της μὲ ὀλίγην λαμπρότητα. Ἡ Αὐτοκρατόρισσα Ἐλισάβετ διὰ μεσιτείας Φρειδερίκου Β΄ τὴν ἔκλεξε σύζυγον τοῦ ἀνεψιοῦ της Πέτρου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀναδείξειν διάδοχον τοῦ θρόνου της. Ἡ Σοφία ἐφέρθη ἀπὸ τὴν μητέρα της εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὅπου ἀνεδέχθη τὴν θρησκείαν τῆς ὀρθοδόξου τῶν Γραικῶν ἐκκλησίας, καὶ μετωνομάσθη ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατόρισαν Αἰκατερίνα Ἀλεξιάς. Τὴν 1 Σεπτεμ. 1745 ἑωρτάσθη-

σαν οἱ γάμοι της. Ἀλλὰ δὲν ἔζη μὲ τὸν ἄνδρα της εὐτυχῶς. Ἡ Αἰκατερίνα ἔδειξε νοῦν σπάνιον ὄχι μόνον εἰς τὸ γυναικεῖον φῦλον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἐπαιδεύθη θαυμασίως. Ἐτρύφα λοιπὸν μὲ τὰς Μούσας. Εἰς πολλὰ μὲ τὴν φρόνησίν της ἐσχημάτισεν ὠφελίμην εἰς αὐτὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀσύνετον πολίτευμα τοῦ ἀνδρός της, ὅς τις πολλαχῶς ἐκαταφρόνει τὰς ἐθνικὰς ἐννοίας τῶν Ῥώσων· οὕτως ἠγωνίσθη μὲ τὴν μάθησιν τῆς Ῥωσικῆς γλώσσης νὰ πολιτογραφηθῇ εἰς χώραν, τῆς ὁποίας τὸν θρόνον ὁ μὲν ὑψηλός της νοῦς τὸν ἔκαμνεν εἰς αὐτὴν εὐκταῖον, ὁ δὲ ἀλλόκοτος τρόπος τοῦ ἀνδρός της ἐτάχυνε τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ πτῶσιν του. Ἀφοῦ ἡ Αἰκατερίνα ἐγέννησε κατὰ τὴν 1 Ὀκτωβ. 1754 τὸν μόνον υἱόν της Παῦλον, ὁ δεσμὸς τῆς ἀγάπης διὰ τὴν ἀνομοιότητα τῶν καρδιῶν των ἐκόπη παντελῶς, καὶ διὰ τὰ φρονήματα, τὰ ὁποῖα ἐμβῆκαν εἰς τὸν τόπον της, ἐφαίνετο ὅτι ὁ θρόνος ἀνήκει εἰς τὸν ὅς τις τὸν κρατήσῃ μὲ ἀγῶνα. Πόσον ὀλίγον ἠδύνατο ὁ Πέτρος Γ΄ νὰ ἀγωνισθῇ, πόσον πολὺ ἐφάνη ἀξία εἰς τοῦτο ἡ Αἰκατερίνα, τὸ ἐδιηγήθημεν ἀρχήτερα (σελ. 218).

Ἡ μεγάλη Δούκησσα, ἡ Πριγκιπέσσα Δασκοβία *) ἥτις ἦτο κοινωνὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὰς Ἀκαδημίας καὶ ἀσχολίας καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ σχέδια, καὶ ὁ Γρηγόριος Ὀρλόφιος **), τοῦ ὁποίου ἡ καλλονὴ καὶ

*) Ἡ Αἰκατερίνα τὴν ἀνέδειξεν ἔπειτα πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας. Ἦτο ἀδελφὴ τῆς Πριγκιπέσσης Βορονσοβίας, ἥτις ἔμελλε νὰ ἀνυψωθῇ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Πέτρου Γ΄, καὶ διὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῆς ἀδελφῆς της.

**) Διὰ τοῦτον, τὸν ὁποῖον θέλομεν ἀναφέρειν συχνότερα, ἔκτισεν ἡ Αἰκατερίνα παλάτιον μὲ ἐπιγραφήν: Εὐγνωμοσύνη. — Ὅταν κατὰ τὸ 1770 ἔτος ἐξέσπασεν εἰς τὴν Μόσκαν φοβερὰ πανοῦκλα, καὶ ὅλοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πόλιν ταύτην, ἔστειλεν ἡ Αἰκατερίνα ἐκεῖ τὸν Γρηγόριον Ὀρλόφιον διὰ νὰ καθαρίσῃ τὴν χώραν. Ἡ Αὐτοκρατόρισσα ἔκοψεν εἰς τιμήν του νόμισμα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρτίου, ὅς τις κρημνίζεται εἰς τὸ χάσμα (ἴδ. Τόμ. Β΄, σελ. 441 Σημ.), καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφήν: Γεννᾷ καὶ ἡ Ῥωσία τοιούτους υἱούς.

τόλμη ἔγειναν χρήσιμα εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ εἰς τὰς θελήσεις τῶν δύω πρώτων, ἥνωσαν τὰς δυνάμεις των, καὶ ὁ εἰς μὲν τὴν εὐτυχίαν ἀνόητος, εἰς δὲ τὴν δυστυχίαν δειλὸς Πέτρος ἔχασε τὸ στέμμα του. Ἡ παραίτησίς του ἐδυναμώθη μὲ τὸν θάνατον, ὅς τις τὴν 17 Ἰουλ. 1762 τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῶν δυναμένων νὰ μεταμεληθοῦν διὰ τὴν μεταβολὴν καὶ νὰ κρημνίσουν τὸ κτίριον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν οἰκοδομὴν ἐβοήθησαν.

Διότι εὐθὺς ἐφάνησαν ἐπαναστατικαὶ κινήσεις μεταξὺ τῶν σωματοφυλάκων, οἵτινες ἔπαιζαν ἐδῶ μέγα πρόσωπον, ἐκαταπατήθησαν ὅμως ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Καὶ αὐτὴ δὲ εἰς τὰς ταραχὰς, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ προξενήσωσι κλονισμὸν τοῦ νεοκτήτου θρόνου της, ἔδειξε κατὰ τὸ φαινόμενον μεγάλην ἀφοβίαν, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ μεσονύκτιον ἐμβῆκεν εἰς αὐτὴν ὁ Ἑτμάνος Ῥοσομόβσκιος, καὶ τῆς ἐφανέρωσε τὴν ἐπικίνδυνον θέσιν τῶν πραγμάτων, παρακαλῶν αὐτὴν νὰ μὴ τρομάξῃ: „Ἐξεύρεις, τοῦ εἶπεν, ὅτι δὲν τρομάζω διὰ τίποτε.“ Μὲ ὅλον τοῦτο ἐγνώρισε τὸν κίνδυνόν της, καὶ ἔκλεξεν ἐπιτηδείους προστάτας καὶ βοηθούς. Δυσκόλως ἠδύνατο χωρὶς τοὺς Ἡρακλείους φίλους της, τοὺς ὁποίους παρέλαβε μαζή της, νὰ βαστάξῃ εἰς τὰς χεῖρας της σκῆπτρον, τὸ ὁποῖον κυρίως ἀνῆκεν εἰς τὸν υἱόν της Παῦλον. Καὶ ὄχι μόνον τὸ δίκαιον τοῦ υἱοῦ της, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρχαιοτέρας ἀντιποιήσεις τοῦ νέου Ἰωάννου, ὅς τις παῖς ἑνὸς ἔτους ὢν εἶχεν ὀνομασθῆν Αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, ἐγέμισαν οὗτοι μὲ φοβεροὺς λόγους. Οὗτος ὁ διὰ δυστυχίαν γεννηθεὶς Πρίγκιψ, ὅς τις εἰς τὴν κούνιάν του ἔχασε τὸν θρόνον, ἐκάθητο ἔκτοτε εἰς βαθεῖαν φυλακὴν τοῦ Σλυσελβούργου (ἀνωτ. σελ. 215). Πέτρος ὁ Γ' τὸν ἐπεσκέφθη, ἐγλύκυνε τὴν τύχην του

μὲ μεταβολὴν τοῦ τόπου τῆς διατριβῆς του, καὶ λέγεται ὅτι ἔκλινε νὰ τὸν ἀναγορεύσῃ καὶ διαδοχόν του ἀποκληρίζων τὸν υἱόν του. Ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, δὲν ἦτο ἀδύνατον αἱ ἐπιθυμίαι ἄλλων νὰ τὸν βοηθήσωσι, καὶ νὰ κάμωσι δευτέραν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν βασίλευσιν τῆς Αἰκατερίνης ἐστάλθη πάλιν εἰς Σλυσελβοῦργον, ὅπου ὁ ἔξαφνος θάνατός του (1764) ἠφάνισεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν φατρίαν τῶν δυσαρεστουμένων.

Ἀφοῦ ἡ Αἰκατερίνα ἐνόμισεν ὅτι ἐστερέωσε τὸν θρόνον της ἐνῷ ἀπέθανεν ἐκεῖνος, ὅς τις εἶχε τὰς μεγίστας εἰς αὐτὸν ἀντιποιήσεις, περιέπεσεν ἔξαφνα εἰς κίνδυνον νὰ χάσῃ τὸν καρπὸν τῶν φιλοδόξων ἀγώνων της ἀπὸ ἕνα πάντη κοινὸν ἀντίπαλον. Ἕνας Κοσάκος, Πουγατσέβιος, ὅς τις εἰς τὸν ἑπταετῆ πόλεμον εἶχεν ὑπηρετήσειν εἰς τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖ-ἔστειλεν ἡ Ἐλισάβετ κατὰ τῆς Προυσίας, καὶ μετέπειτα εἶχεν εὑρεθῆν καὶ εἰς τὸν Τουρκικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ δὲν ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἀφεθῇ τῆς ὑπηρεσίας, κατέφυγεν εἰς τὴν Πολονίαν, καὶ ἐμβῆκεν εἰς μοναστήριον τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος τῶν λεγομένων ἡνωμένων Γραικῶν. Ἐκεῖ ἕνας διαβάτης, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσυνωμίλησε, τὸν ἐπαρατήρησεν, ὅτι ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν ἀποθανόντα Αὐτοκράτορα Πέτρον τὸν Γ'. Τότε ὁ Πουγατσέβιος συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ εἴπῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του ὅτι εἶναι ὁ Πέτρος αὐτὸς, ἐπειδὴ ἦτο βέβαιος ὅτι μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἠδύνατο νὰ εὐτυχήσῃ.

Διότι οἱ Κοσάκοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ῥοσκολνίκοι ἢ ἐναντίοι τῆς ἐπικρατούσης Ῥωσικῆς ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τὴν μορφὴν καὶ διδασκαλίαν ἀποβάλλουσιν ὡς ἀνίερον, καὶ διὰ τοῦτο Πέτρος ὁ Γ', τοῦ ὁποίου ἡ δυστυχία προῆλθε καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἤθελε μεταξὺ τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἐκκλησίας νὰ κάμῃ παντοδαπὰς ἀλλοιώσεις, ἦτο εἰς αὐτοὺς ἀγαπητὸς καὶ ἔντιμος. Ὁ Πουγατσέβιος λοιπὸν ἀνεχώρησεν

ἀπὸ τὸ μοναστήριον, καὶ ὑπῆγεν εἰς τοὺς παρὰ τὸν Ἰαῒκ Κοσάκους, οἵτινες τότε ἦσαν παρωργισμένοι, ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις ἤθελε νὰ τοὺς σηκώσῃ πολλὰ μέρη τοῦ ἐθνικοῦ των ἐνδύματος. Ὁ Λιβονὸς Τραουβεμβέργιος; ὅστις ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ ξυρίσωσι τὰ γένειά των, ἐτιμωρήθη ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν ζωήν του, καὶ αἱ σκληραὶ ποιναὶ, τὰς ὁποίας ἐπέφερεν ὁ στρατηγὸς Φρεϊμάννιος εἰς τοὺς πράκτας καὶ μετόχους, εἶχαν ταπεινώσειν, ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἀφανίσειν τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ περιστάσεις αὗται ἐχρησίμευσαν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Πουγατσεβίου, καὶ ἐπροξένουν μεγάλην εὐαρέστησιν εἰς τὴν διήγησίν του, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Αὐτοκράτωρ Πέτρος, ὅστις εἶχε φύγειν ἀπὸ τὴν φυλακήν. Ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ῥοσκολνίκους, ὅτι θέλει τοὺς ἀσφαλίσειν ἐναντίον τῶν διωγμῶν τῆς βασιλευούσης ἐκκλησίας, εἰς δὲ τοὺς Ῥωσικοὺς χωριάτας ὅτι ἐξολοθρεύων τοὺς εὐγενεῖς θέλει τοὺς ἐλευθερώσειν ἀπὸ τὴν δουλείαν, καὶ θέλει τοὺς κάμειν ὁμοίους τῶν Κοσάκων, οἵτινες ὅλοι εἶναι ἐλεύθεροι κύριοι, καὶ μεταξύ των δὲν γνωρίζουσι διαφορὰν τοῦ βαθμοῦ.

Μὲ τοὺς δύω τούτους μοχλοὺς ἐκινήθη ὁ λαός. Εἰς τὰ μέσα Σεπτ. 1773 εἶχεν ὁ Πουγαστέβιος μόνον ἐννέα ὀπαδούς· μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας εὕρηκε 300 ἀνθρώπους, μὲ τοὺς ὁποίους ὥρμησεν εἰς Ἰατσεκοίαν καὶ ἐπρόσταξε τὴν πόλιν νὰ τοῦ παραδοθῇ. Ὅταν δὲ ὁ κυβερνήτωρ αὐτῆς ἔστειλε μέρος τῆς φρουρᾶς ἐναντίον του, 500 ἄνδρες ἐξ αὐτῆς βιάσαντες τοὺς ἀρχηγούς των, ηὐτομόλησαν εἰς ἐκεῖνον. Καὶ τὴν μὲν πόλιν ταύτην δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ, ἐκυρίευσεν ὅμως ἄλλας. Πάραυτα εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του στράτευμα Κοσάκων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐνίκησε πολλὰς μερίδας στρατιωτικὰς σταλθείσας ἐναντίον του, καὶ ἐπολιόρκησε καὶ πόλεις μεγαλητέρας, καθὼς τὸ Ὀρεμβοῦργον καὶ τὴν Αἰκατερινούπολιν. Δηλώσεις ἀνήγγελλαν,

ὅτι Πέτρος ὁ Γ' ὑπέστρεψε διὰ νὰ ἁρπάσῃ τὸ στέμμα του ἀπὸ τὰς χεῖρας αἱματομολύντου ἅρπαγος· καὶ νομίσματα μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Πέτρου καὶ μὲ τὴν ἐπιγραφήν: Redivivus et ultor (Ἀναζήσας καὶ τιμωρὸς) ἐμφανισθέντα εἰς τὴν Αἰκατερίναν, ἥτις βέβαια δὲν ἐφοβεῖτο τὸν ἀποθαμμένον, ἔδειχναν, ὅτι καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι παρὰ τοὺς Κοσάκους διευθύνουσι τὸ ἐσωτερικὸν ἐλατήριον ταύτης τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλ' ὁ Πουγατσέβιος αὐτὸς δὲν ἐγίνετο ἀναλόγως μεγαλήτερος, καθ' ὅσον ηὔξανεν ἡ δύναμίς του· ἡ τύχη τὸν ἔκαμεν ὑπερόπτην· τὴν εὐσυλλογιστίαν *) καὶ μετριότητα, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς ἐσυνώδευαν τὴν ἀνδρίαν του, δὲν ἐγνώριζε κανεὶς τώρα εἰς τὰς σκληρότητας, τὰς ὁποίας ἔκαμνε κατὰ τῶν αἰχμαλώτων, εἰς τὴν ὕβριν τὴν ὁποίαν ἐξεφώνει κατὰ πολλῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη ἄμετρον οἰνοποσίαν. Μὲ ἀφροσύνην μεγάλην, ἐνῷ ἡ ἀνεπιτηδειότης τῶν κατ' αὐτοῦ στρατηγῶν τὸν ἐσυγχώρει νὰ πορευθῇ ὅπου ἤθελε, δὲν ὑπῆγεν εἰς τὴν Μόσχαν, τὴν παλαιὰν ταύτην μητρόπολιν τοῦ βασιλείου, ὅπου ἤθελεν εὑρεῖν συνδρομὴν καὶ ἀγάπην· διότι πολλοὶ ἐπεθύμουν νὰ δυνηθῇ αὐτὸς νὰ ἀνατρέψῃ τὸν θρόνον, ἐὰν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἀναβῇ αὐτός.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐστάλθησαν ἀξιώτεροι καὶ ἐπιτηδειότεροι στρατηγοὶ ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, ὁ στρατηγὸς Βιβικόβιος καὶ ὁ χιλίαρχος Μιχελσών. Ὁ πρῶτος ἐπρόσταξε πάραυτα τοὺς εὐγενεῖς τοῦ Κασανίου καὶ τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν νὰ κτυπήσουν τὸν ἀποστάτην, καὶ ἡ ἰδία των ἀνάγκη ἀφ' ἑνὸς μέρους, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἔπασχαν τὰ περισσότερα ἀπὸ τὴν ὑπεροψίαν τοῦ Πουγαστεβίου,

*) Ἐζήτησαν παρὰ τὸν Τάναϊν τὴν πρώτην του γυναῖκα καὶ τὴν ἔστειλαν εἰς τὸ Καζάνιον, διὰ νὰ πληροφορήσουν τὸν ἐκεῖ λαὸν περὶ τῆς ἀληθινῆς καταστάσεως καὶ γενεᾶς του. Ὅταν φθάσας ἐκεῖ ἀπροσδοκήτως τὴν ἐγνώρισεν, εἶπε πάραυτα χωρὶς ἀλλοίωσιν προσώπου: „Ἐνδύσατε καλῶς τὴν γυναῖκα ταύτην. Ἐγνώρισα τὸν ἄνδρα της, ὅστις μ' ἔκαμε διαφόρους ὑπηρεσίας.“

ἀπ' ἄλλου δὲ ἡ προτροπὴ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἥτις ἐκήρυξεν ἑαυτὴν μέλος τῶν εὐγενῶν τοῦ Κασανίου, καὶ ἤθελε νὰ θεωρῆται τοῦ λοιποῦ ὡς συμπολῖτις ταύτης τῆς πόλεως, τοὺς ἐκατάπεισαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν προσταγήν. Ἀλλ' ὁ Βιβικόβιος, ὅς τις εἶχε λύσειν τὴν πολιορκίαν τοῦ Ὀρεμβούργου, ἔχασεν εἰς μίαν συμπλοκὴν τὴν ζωήν του, καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Γαλίτσινος ἐξεδικήθη ταύτην τὴν ἀτιμίαν, καὶ ἐκτύπησε τὸν Πουγατσέβιον δώδεκα μίλια μακρὰν τοῦ Ὀρεμβούργου τόσον, ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ καταφύγη εἰς τὰ Ὑπερβόρεια ἢ Οὐράλια ὄρη, ὑπέστρεψεν ὅμως παραυτα κορυφαῖος νέου στρατοῦ, καὶ ἀπολιόρκησε τὴν παλαιὰν καὶ μεγάλην μητρόπολιν Κασάνιον. Ἐπέτυχε δὲ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν· ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ χωριστὰ κείμενον φρούριον, τὸ ὁποῖον πολιορκῶν, ἐκτυπήθη ἀπὸ τὸν Μιχελσῶνα, καὶ μὲ ὀλίγους Κοσάκους κατέφυγε πάλιν εἰς τὰ ὄρη. Μὲ ὅλα ταῦτα ὁ πολὺς ὅμιλος δὲν ἔχασε τὴν εἰς τὰς ὑποσχέσεις του πίστιν. Κοσάκοι, Καλμοῦκοι, Βασκῖροι καὶ χωριάται τοῦ ἐσχημάτισαν παραυτα νέον στράτευμα. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐκλείσθη ἡ μεταξὺ τῶν Ῥώσων καὶ Τούρκων εἰρήνη, καὶ ὁ Ῥωμανσόβιος τὸν ἐφοβέριζεν ἀπὸ τὰ ὀπίσθια. Διὰ τοῦτο ὁ Πουγατσέβιος ἔλαβε τὸν δρόμον του πρὸς τὸν Βόλγαν διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ μάλιστα εἰς τὴν Μόσκαν. Αἱματωμένα ἦσαν τὰ ἴχνη, τὰ ὁποῖα ἄφινεν ὀπισθέν του*)· ἀλλ' ὁ Μιχελσὼν τὸν ἐπρόλαβε, τὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τὴν Μόσκαν, καὶ θέλοντα νὰ πολιορκήσῃ τὸ φρούριον Ζαριτσῖνον τὸν περιέκλεισε πανταχόθεν εἰς μίαν ἔρημον. Μὲ ὅλην ταύτην τὴν δυστυχίαν δὲν ἠθέλησαν οἱ ἀποστάται νὰ παραδοθοῦν·

*) Ἐδῶ παρὰ τὸν Βόλγαν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἀποστατῶν καὶ ὁ Ἀστρονόμος Λοβίτιος ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας. Τὸν ἐτρύπησαν μὲ τὰς λόγχας καὶ οὕτω τὸν ἐσήκωσαν ὑψηλά, διὰ νὰ θεωρῇ, ὡς τὸν ἐπερίπαιζαν μὲ ἀγρίαν ὑπεροψίαν, τοὺς ἀστέρας πλησιέστερα.

πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐσκοτώθησαν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοὺς βράχους καὶ οὕτως ἐτελεύτησαν.

Ὁ Πουγατσέβιος αὐτὸς κατὰ τὸ παρὸν διεσώθη ῥηχθεὶς εἰς τὸν Βόλγαν καὶ κολυμβήσας ἐπέκεινα, ἀλλ' ὄχι διὰ πολὺν καιρόν. Οἱ ὀπαδοί του ὠλιγόστευσαν, καὶ οἱ πλησιέστεροι φίλοι του ὑπήκουσαν εἰς τὴν προτροπὴν τοῦ νὰ τὸν παραδώσωσιν. Ἀντιζόβιος, ὁ ἐπιστήθιος φίλος του, ἀνέλαβε τὸ πρᾶγμα νὰ καθησυχάσῃ τοὺς Κοσάκους μὲ ὑποσχέσεις ἐκ μέρους τῆς Αὐτοκρατορίσσης· μετὰ τοῦτο τὸν ἐπίασαν τρεῖς ἐξ αὐτῶν: „Εἶσαι ἱκανὸν καιρὸν Αὐτοκράτωρ,“ ἐφώναξαν πρὸς αὐτὸν, καὶ δεσμεύσαντές τον, ἀνήγγειλαν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν πλησίον εὑρισκόμενον Ῥωσικὸν στρατηγόν.

Ἡ Αἰκατερίνα μὲ σύνεσιν μεγάλην ἐπρόσταξε νὰ μὴ ἐξετάσουν τὸν Πουγατσέβιον τίνες ἦσαν οἱ συναίτιοί του. Ἐπρόσταξε καὶ ἀπεκεφαλίσθη τὴν 21 Ἰαν. 1775 εἰς τὴν Μόσκαν, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ μάθῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ ὅσα ἠδύναντο ἀκόμη νὰ συμβῶσιν, ἀλλὰ μόνον νὰ διορθώσῃ ὅσα συνέβησαν. Ἡ διετὴς ἐπανάστασις εἶχεν ἀφανίσειν μέγα πλῆθος πόλεων καὶ χωρίων, καὶ πλέον παρὰ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνθρώπων τὴν ζωήν. Πρὸς ἐξάλειψιν τῆς μνήμης τῶν γενομένων ἀπεβλήθη αἰωνίως τὸ ὄνομα Ἰαῒκ δι' ὀκάζης, καὶ ὁ μὲν ποταμὸς, γενόμενος ἀπὸ τὰ Οὐράλια ὄρη, ὠνομάσθη Οὐρὰλ, ἡ δὲ πόλις Ἰασκοία, ὅπου ἤρχισεν ὁ Πουγατσέβιος τὴν ἐπανάστασιν, Οὐραλσκία. Οἱ Βασκῖροι συμπράκτορες τῆς ἐπαναστάσεως, ἔχασαν τινὰ προνόμιάτων· οἱ Μοστοσεραῖκοι, Ταταρικὸς λαὸς, κατοικῶν μεταξὺ ἐκείνων, διὰ τὴν πίστιν των, ἔλαβαν τὰ δίκαια τῶν Κοσάκων, καὶ χωρία τινὰ ἐπαρθέντα ἀπὸ τοὺς φονευθέντας Βασκίρους ἐδόθησαν εἰς αὐτούς.

8. Αἰκατερίνα Β' καὶ οἱ Πολονοί. (1764 — 1774).

Ἡ Αἰκατερίνα ἐπεθύμει πολὺ διὰ λαμπρῶν κατορθωμάτων νὰ φέρῃ εἰς λήθην τὸν ἀμφίβολον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἀνέβη τὸν θρόνον, καὶ τὸ ἀμφιβολώτατον δίκαιον τῆς βασιλείας της. Δύω γειτονικὰ βασίλεια, ἡ Πολονία καὶ ἡ Τουρκία, τῆς ἔδιδαν ἐξαίρετον εἰς τοῦτο ὕλην μὲ τὴν ἐσωτερικήν των ἀδυναμίαν καὶ σύγχυσιν. Ἡ Πολονία, μὲ ὅλον τὸ μέστωμα τῶν δυνάμεών της, ἐκ δύω ἑκατονταετηρίδων δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τὸν ὀρθὸν δρόμον τῆς εὐτυχίας της, καὶ εὑρίσκετο εἰς κατάστασιν, ἥτις εὐκόλυνε κατὰ πολλὰ τοὺς σκοποὺς φιλοδόξου ἐχθροῦ. Τὰ μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐνόμιζεν ἡ πολιτεία αὕτη ὅτι ἀσφαλίζει τὴν ἐσωτερικήν της ἐλευθερίαν, αἱ συνορκίαι ἢ σύνδεσμοι τῶν εὐγενῶν ἐναντίον τῆς ὑπολήψεως τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ συνεδρίου, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἡ ἐξουσία καθενὸς τοποτηρητοῦ ἐπαρχίας νὰ κάμνῃ τὸ μηδὲν ὅλας τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου μὲ τὴν ἀποφατικὴν ψῆφον του, ἦσαν κυρίως διαταγαὶ, διὰ τῶν ὁποίων ἐκομματιάζετο ἡ ὁλοκληρία τῆς πολιτείας καὶ εἰσήγετο ἡ ἐξωτερικὴ δουλεία.

Ὁ βασιλεὺς Αὔγουστος Γ', ὅστις ἐκάθητο ἀκόμη εἰς τὸν θρόνον ὅταν ἀνυψώθη ἡ Αἰκατερίνα, ἔμελλεν ἤδη νὰ αἰσθανθῇ τὴν φιλόδοξον ὑπεροχὴν τῆς νέας γείτονός του, καὶ μάλιστα διπλῶς, καθὸ βασιλεὺς καὶ καθὸ πατήρ. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Δοὺξ Ἰωάννης Ἐρνέστιος Βιρὼν (ἀνωτ. σελ. 212), εἶχε πέσειν εἰς τὴν Ῥωσικὴν αὐλὴν καὶ σταλθῆν εἰς τὴν ἐξορίαν, ὁ Αὔγουστος ἔδωκε ὡς Πολονικὸν κληροῦχημα τὸ Δουκάτον τῆς Κουρλανδίας εἰς τὸν νεώτερόν του υἱὸν, τὸν Πρίγκιπα Κάρολον. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνα, ἀναβᾶσα εἰς τὸν θρόνον, ἐζήτησε τὴν χώραν ταύτην διὰ τὸν Βιρῶνα, τὸν ὁποῖον Πέτρος ὁ Γ' εἶχεν ἐπαναφέρειν ἀπὸ

τὴν ἐξορίαν *), καὶ αὐτὴ ἤλπιζε νὰ τὸν ἔχῃ πιστὸν ὑπουργόν της, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐγονάτισε δημοσίως ἔμπροσθέν της, καὶ τὴν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν λάβῃ ὑπὸ τὴν κραταιὰν προστασίαν της. Ῥωσικοὶ λοιπὸν στρατιῶται εἰσέβαλαν εἰς τὸ Δουκάτον καὶ ἐπρόσταξαν τὸν Πρίγκιπα Κάρολον νὰ ἀναχωρήσῃ. Οὗτος δὲ, μὴ θέλων νὰ γνωρίσῃ ἄλλας προσταγὰς παρὰ τὰς τοῦ πατρός του ἢ τοῦ Πολονικοῦ συνεδρίου, ἀντεστάθη γενναίως, μ' ὅλον ὅτι ἐστενοχωρεῖτο τόσον εἰς τὸ παλάτιόν του, ὥστε μόνον ἀπὸ τὴν πίστιν τινῶν Κουρλανδῶν ἐλάμβανε τὴν διατροφήν του. Ἀνεχώρησε τελευταῖον, ὅταν ὁ πατήρ του ἀνωφελῆ κρίνων πᾶσαν ἀντίστασιν, τοῦ τὸ ἐπρόσταξε, καὶ ἐμβῆκε πάλιν ὁ Βιρὼν, ὅστις ἦρξε τὴν χώραν ἕως τοῦ θανάτου του (1772).

Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο μικρὸν προπαίγνιον. Ὁ βασιλεὺς Αὔγουστος ἐπιστρέψας εἰς τὸ Ἐκλεκτοράτον του μετὰ τὸν ἑπταετῆ πόλεμον, ἀπέθανεν ἐκεῖ (5 Ὀκτ. 1763). Περὶ τοῦ Πολονικοῦ θρόνου ἠθέλησεν ἡ Αἰκατερίνα νὰ κρίνῃ ὅπως τῆς φανῇ εὔλογον. Δεκαπέντε χιλιάδες Ῥώσων ἔστεκαν εἰς τὴν Κουρλανδίαν, καὶ ἄλλοι λόχοι ἐμβῆκαν εἰς τὴν Πολονίαν διὰ νὰ κάμουν κυρίαν τὴν θέλησιν τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Ἡ γενικὴ ἀναργυρία, μετὰ τὸν πρὸ μικροῦ παύσαντα πόλεμον, δὲν ἐσυγχώρει ἀντίστασιν ἀπὸ καμμίαν αὐλήν. Ἐμπιστευομένη λοιπὸν ἡ Αὐτοκρατόρισσα εἰς ταύτας τὰς περιστάσεις ἔγραφε πρὸς τὸν Πονιατόβσκιον: „Στέλλω τὸν πρέσβυν μου Καϊσερλίγγιον εἰς τὴν Πολονίαν μὲ προσταγὴν νὰ ἐκλέξῃ βασιλέα ἐσὲ ἢ τὸν Ἀδὰμ Τσαρτορίνσκιον."

Ὁ Πονιατόβσκιος, Πολονὸς ἀπὸ οἴκου ὑψωθέντος

*) Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἐπιτρόπου Ἄννης ὑπέστρεψε μὲν ὁ Βιρὼν ἀπὸ τὴν Σιβιρίαν, δὲν εἶχεν ὅμως τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγῃ εἰς Πετρούπολιν, ἀλλ' ἐξωρίσθη εἰς Ἰαροσλαβίαν, ὅπου διέτριψεν ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἐνόσῳ ἔζη ἡ Ἐλισάβετ.

ἀπὸ τὸν Κάρολον ΙΒ΄, διατρίβων ἀρχήτερα εἰς Πετρούπολιν, εἶχεν ἀποκτήσειν διὰ τῆς χάριτος καὶ παιδείας του τὴν εὔνοιαν τῆς Αἰκατερίνης, ἥτις τότε ἀκόμη ἦτο μεγάχη Δούκησσα. Ἐνῷ λοιπὸν τώρα ἀπὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τὸν ἀντήμειβε μὲ βασιλικὸν στέμμα, ἐφαίνετο μὲν ὅτι ὑπεχρέονε τὸν φίλον της, ἀληθῶς δὲ ἠκολούθει τοὺς πολιτικοὺς σκοπούς της· διότι Στανίσλαος Αὔγουστος ὁ Πονιατόβσκιος μὲ ὅλην τὴν παιδείαν του δὲν εἶχε τὸ ψυχικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἀπῄτει ἡ στερέωσις τοῦ Πολονικοῦ θρόνου. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ σφοδρὰν ἀντιλογίαν τῶν εὐγενῶν ἐκλέχθη *) μὲ τὸν ἦχον τοῦ Ῥωσικοῦ ξίφους καὶ μὲ βοήθειαν Ῥωσικοῦ ἀργυρίου (17 Σεπτ. 1764), ἀνάγκη ἦτο νὰ ζητῇ τὴν διατήρησίν του ἀπὸ τὴν ἀναβιβάσασαν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον. Ἡ Αἰκατερίνα ἔδειξε κατ᾽ ἀρχὰς προθυμίαν νὰ τὸν διατηρήσῃ. Διὰ τοῦτο ὁ Ῥαδεζιβίλιος, ὁ ἰσχυρότατος τῆς Λιθουανίας, ὅς τις ἠδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ βίαν κατὰ τῆς βίας, ὁ Μαρισάλιος Μαλακόβσκιος καὶ ὁ στρατηγὸς Μοκρανόβσκιος, οἵ τινες εἶχαν ἀντειπεῖν κατὰ νόμους ἐναντίον τοῦ κύρους συνεδρίου περικυκλωμένου ἀπὸ ξένα ὅπλα, κατέφυγαν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἠσφάλισαν τὴν ζωήν των, ἐλπίζοντες νὰ εὕρουν ἐκεῖθεν βοήθειαν ἐναντίον τῆς Ῥωσικῆς ἐπιῤῥοῆς, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ αἰσθανθῇ ὀδυνηρῶς καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτός.

Διότι οἱ δύω ἀδελφοὶ Τσαρτορίνσκιοι, θεῖοι τοῦ βασιλέως, διέποντες τὰς πρώτας ἀξίας τοῦ βασιλείου, ἐπροσπάθουν μὲ μεταβολὴν τῆς μέχρι τοῦδε πολιτείας, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγεννᾶτο ἀδυναμία, νὰ θεμελιώσωσιν ἀληθινὸν βασίλειον. Διὰ τοῦτο ἐπροσπάθησαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν, εἰς τὰ πολεμικά, χρηματικὰ καὶ ἀστυνομικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνων ἀληθινοὶ δεσπόται, νὰ εἰσάξουν μεταβολήν, παραδίδοντές τα εἰς τέσσαρας συναρχίας. Πρὸ πάντων ἐπροσπάθησαν νὰ καταπείσουν τοὺς εὐγενεῖς νὰ παραιτηθοῦν τὸ ἄθλιον δίκαιον, διὰ τοῦ ὁποίου καθεὶς ἠδύνατο μὲ τὴν ἀντιλογίαν του νὰ ἀφανίσῃ ὅλα τὰ ψηφίσματα τῆς νομοθετικῆς δυνάμεως.

*) Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς νόμους ὁ αἱρετὸς βασιλεὺς ἐστέφετο μὲ ξυρισμένην κεφαλήν, ἐπενόησεν ὁ Στανίσλαος εἶδός τι νέας θεατρικῆς στολῆς διὰ νὰ μὴ θυσιάσῃ τὴν κόμην του.

Ἀλλ᾽ εὐθὺς ἀφοῦ ἐφανερώθη ὁ τελευταῖος σκοπός, εὕρηκαν ἀντίστασιν ὄχι μόνον ἀπ᾽ ἐκείνους, οἵτινες τὸ αἴσθημα τῆς αὐτογνωμίας των ἐπρόκριναν πολὺ περισσότερον παρὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, ἀλλ᾽ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν Αἰκατερίναν *). Ἓξ χιλιάδες Ῥώσων ἐπλησίασαν εἰς τὴν Βαρσαυΐαν, ὅταν εἰς τὸ συνέδριον αἱ πλειότεραι ψῆφοι ἤθελαν νὰ πληθύνωσι τὸν στρατὸν καὶ νὰ τάξωσι νέους φόρους, καὶ ἐφοβέριζαν ὅτι θέλουν λεηλατήσειν τὰ ὑποστατικὰ τῶν ὅσοι ἤθελαν ψηφοφορήσειν διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος. Οἱ Ῥωσικοὶ στρατιῶται ἐπροστάχθησαν νὰ ἐμβοῦν καὶ εἰς τὰ ὑποστατικὰ τοῦ βασιλέως, ὅς τις ἔστεργε καὶ ἐσυνήργει τὰ σχέδια τῶν θείων του.

Οὕτω λοιπὸν ὁ βασιλεύς, ὅς τις διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν ἐστέφθη τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, ἴδε καταφρονούμενον τὸ στέμμα, τὸ ὁποῖον αὐτὴ τοῦ ἐχάρισεν. Ὁ Ῥωσικὸς πρέσβυς, ὁ ὑπερήφανος Ῥεπνῖνος, ὅς τις ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ φρονίμου καὶ ἐπιτηδείου Καϊσερλιγγίου, ἦτο κυρίως βασιλεύς. Ἀλλὰ διὰ νὰ μένῃ, ἐχρειάζετο ἀδιακόπους προφάσεις ἢ ἀφορμὰς νὰ ἐμποδίζῃ τὴν ἕνωσιν καὶ ἐνδυνάμωσιν τοῦ Πολονικοῦ ἔθνους. Κατὰ δυστυχίαν ἡ φατριαστικὴ μανία τῶν Πολονῶν ἐβοήθει αὐτόματος τοὺς σκοποὺς τούτους.

Οἱ Δισσιδέντοι (διαφωνοῦντες), ἤγουν οἱ μὴ ἡνω-

*) Πόσον ἐκοινώνησεν ἐκ τῶν Πολονικῶν τούτων συμπτωμάτων ὁ μέγας Φρειδερῖκος καθὸ σύμμαχος τῆς Ῥωσίας, ἴδε εἰς τὸν Θ΄ τόμον τοῦ παρόντος συγγράμματος.

μένοι Γραικοὶ, καὶ οἱ Προτεστάνται εἶχαν εἰς τὴν ἑκατονταετηρίδα τῆς ἀναμορφώσεως ἴσα δίκαια μὲ τοὺς Καθολικοὺς τῆς Πολονίας, τὰ ἔχασαν ὅμως ἀπὸ τοῦ Σβεκικοῦ πολέμου, ἐπειδὴ οἱ Προτεστάνται ὑπελαμβάνοντο ὀπαδοὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ. Τελευταῖον ἀπεκλείσθησαν ἀπ' ὅλα τὰ δημόσια ὑπουργήματα κατὰ τὸ 1736 ἔτος. Διὰ νὰ ἐξαναπολαύσουν τὰ χαμένα των δίκαια, προσέδραμαν τώρα εἰς τὴν Ῥωσικὴν Αὐτοκρατόρισσαν, ἥτις εὐθὺς τοὺς ὑπεσχέθη τὴν προστασίαν της, καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν Πολονικὴν διοίκησιν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐν Ὀλίβᾳ συνθήκης καὶ τὰ δι' αὐτῆς διδόμενα δίκαια εἰς τοὺς Δισσιδέντους. Ἡ Δανία, ἡ Σβεκία καὶ ἡ μεγάλη Βρετανία ὕψωσαν καὶ αὐταὶ τὰς φωνάς των ὑπὲρ τῶν ὁμοθρήσκων των. Ἀλλὰ χωρὶς παρατήρησιν τῶν συστάσεων τούτων τὸ συνέδριον, παρακινούμενον ἀπὸ τὸν θρησκευτικὸν ζῆλον τοῦ ἐπισκόπου Κρακαυΐας Σολτυκίου, ἐπεκύρωσε τὸν Ὀκτ. 1766 τὰς προτέρας διαταγὰς, καὶ ἔδωκε μόνον εὐκολίας τινὰς εἰς χρῆσιν τῆς θρησκείας.

Δυσαρεστούμενοι εἰς τοῦτο καὶ ἐρεθιζόμενοι ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν οἱ Δισσιδέντοι ἔκλεισαν μὲ ἄλλους δυσαρεστημένους συνορκίαν εἰς Ῥαδομίαν τὴν 24 Νοεμ. 1766. Ἡ συνορκία αὕτη ἔγεινε περικυκλωμένη μὲ Ῥωσικὰ ὅπλα, ἔργον ὁλόκληρον τοῦ Ῥεπνίνου, ὅστις τὴν μετέφερεν εἰς τὴν Βαρσαυΐαν, ὅπου ἤνοιξε συνέδριον, καὶ ἔγραφεν αὐτὸς τὸν νόμον. Οἱ ἀντισταθέντες εἰς τὴν ἀνάμιξιν ταύτην ξένης δυνάμεως, οἱ ἐπίσκοποι Σολτύκιος καὶ Σαλούστιος, ὁ Κόμης Ῥεβούσκιος καὶ ἄλλοι, ἐφυλακώθησαν καὶ ἐστάλθησαν εἰς τὴν Σιβηρίαν. Τὸ συνέδριον ἀπὸ τὸν τρόμον του ἔδωκε τὸν Ὀκτ. 1767 εἰς τοὺς Δισσιδέντους ἐντελῆ ἰσότητα τῶν δικαίων μὲ τοὺς Καθολικοὺς, καὶ εἴσοδον εἰς ὅλας τὰς ἀξίας παρεκτὸς τοῦ θρόνου· ἔστερξε δὲ καὶ ὅλα τὰ ζητήματα τῆς Ῥωσίας, διὰ τῶν ὁποίων ἔμελλε νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν Πολονίαν ἡ

ἀνομία καὶ ἡ ἐπιῤῥοὴ τῆς Ῥωσίας. Διὰ νόμου γενομένου μὲ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ῥωσίας ἐκηρύχθη ἀναγκαία ἡ ψηφοφορία ἑνὸς ἑκάστου διὰ πολιτικὰ πράγματα, καὶ διὰ στενῆς συνδέσεως ἔγεινεν ἡ Πολονία ὅλη ἐκκρεμὴς ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν.

Ὁ βασιλεὺς Στανίσλαος, χωρὶς δύναμιν πνεύματος κλονούμενος ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἔπαιζεν εἰς τὰ συμβάματα ταῦτα ἐλεεινότατον πρόσωπον. Φοβούμενος τὸν θυμὸν τῆς Αἰκατερίνης καὶ ὑποκλινόμενος εἰς τὴν θέλησίν της ἐφαίνετο ἀνάξιος εἰς τοὺς Ῥώσους, ἐνῷ οἱ Πολονοὶ, οἵτινες ἐνόμιζαν, ὅτι ἐθυσιάσθησαν ἀπ' αὐτὸν, τὸν ἐμίσουν καὶ τὸν ἐκαταφρόνουν. Τῳόντι δὲ ἦτο ἀγχίνους καὶ εὐπαίδευτος αὐλικὸς, ἀλλ' ὄχι βασιλεὺς διὰ τοὺς Σαρμάτας. Ὅταν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπαρουσιάσθησαν ἔμπροσθέν του, διὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλουν μετὰ δακρύων, ὅτι ἐφυλακώθησαν ἀπὸ τοὺς Ῥώσους οἱ ἐνδοξότατοι ἄνδρες των, τὸν εὕρηκαν εἰς τὴν τράπεζάν του περικυκλωμένον ἀπὸ κουτία χρωμάτων καὶ σχεδιάζοντα ἔνδυμα διὰ τὴν ἐνιαύσιον ἡμέραν τῆς στέψεώς του, καὶ Γάλλων ὑποκριτῶν ἑταιρεία ἦτο ἡ πηγὴ τῶν εὐθυμιῶν του καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν φροντίδων του, ἐνῷ ἡ πατρὶς ἦτο κυριευμένη ἀπὸ γενικὸν πένθος. Τοῦτον τὸν βασιλέα νὰ κρημνίσουν ἀπὸ τὸν θρόνον ἀπεφάσισαν οἱ ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος καὶ τῆς θρησκείας. Πολλοὶ τοιοῦτοι, εὐθὺς μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ 1767 ἔτους, ἔκαμαν συνορκίαν εἰς Βάρον τῆς Ποδολίας. Δύω εὐγενεῖς Πουλάβσκιος καὶ Κρασίνσκιος, ἦσαν ἀρχηγοί της· ὁ Πρίγκιψ Ῥαδεζιβίλιος, ὁ Κόμης Ποτόκιος καὶ ἄλλοι ἔνδοξοι μεγιστᾶνες ἦσαν μαζή των. Λογαριάζοντες ἐνταυτῷ τὴν βοήθειαν τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐπίασαν τὰ ὅπλα ἐναντίον τοῦ Ῥωσικοῦ στρατεύματος, τὸ ὁποῖον ἐβάσταζε μέρος τῆς Πολονίας καὶ μὲ τὸ ὁποῖον ἥνωσεν ὁ βασιλεὺς τοὺς λαοὺς τοῦ στέμματός του. Ἡ Πολονία ἔγεινε θέατρον

πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐσυνώδευαν ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς ἀχαλινώτου ἐχθροπαθείας, καὶ ὁ ὁποῖος ἐυγενίζετο κάτοτε μὲ τὰ σημεῖα τῆς πεισματικῆς καὶ δικαίας ἀγανακτήσεως.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ σύνορκοι μόνον διὰ βιαίων μέσων ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰς χρηματικάς των χρείας, ἔλαβαν πρόφασιν ληστρικὰ στίφη καὶ ἐλεηλάτουν τὴν χώραν. Οἱ Αϊδαμακοὶ ἢ Ζαπορογοὶ Κοσάκοι, οἵτινες ἔζων εἰς τὰ νησία τοῦ Βορυσθένους ἀνεξάρτητοι, εἰσέβαλαν εἰς τὴν Οὐκρανίαν (1768 καὶ 1769), ἐφόνευσαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἐπλήθυναν τὴν κακίαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Φοβερὰ πανώλης, ἥτις ἐντὸς ὀλίγον ἐξέσπασεν εἰς Βολυνίαν, Ποδολίαν καὶ Οὐκρανίαν, συνεπλήρωσε τὴν ἀθλιότητα.

Καθόλου νὰ εἴπω εὑρίσκοντο εἰς ζημίαν οἱ σύνορκοι· ἐνικήθησαν εἰς πολλὰς μάχας, καὶ αἱ καθέδραι των, Βάρον καὶ Κρακαυΐα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥώσων. Διὰ τὴν ἀμοιβαίως κατ' ἀλλήλων διεγερθεῖσαν μανίαν οἱ Ῥωσικοὶ στρατηγοὶ ἐμεταχειρίζοντο σκληρότατα τοὺς αἰχμαλώτους. Οὕτως ἐφάνησαν ποτὲ εἰς τὴν Βαρσαυΐαν ἐννέα Πολονοὶ εὐγενεῖς, τῶν ὁποίων κατὰ προσταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Δρεβιτίου ἦσαν ἐκδαρμέναι αἱ χεῖρες ἕως εἰς τοὺς βραχίονας. Αἱ προσδοκώμεναι ἐξωτερικαὶ βοήθειαι ἐβράδυναν. Ἡ Αὐστρία κατ' ἀρχὰς ἐθεώρει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐσυμφώνησεν ἔπειτα μὲ τὴν Ῥωσίαν καὶ Προυσίαν πρὸς ζημίαν τῆς Πολονίας. Ἡ Γαλλία δὲν ἔπραττεν ἀμέσως ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ἠγωνίζετο μόνον νὰ ἐρεθίσῃ τοὺς Τούρκους κατὰ τῆς Ῥωσίας. Τὸ τελευταῖον εὐτύχησεν. Ὁ Σουλτάνος Μουσταφᾶς Γ' ἀνεδέχθη τὸν ἀγῶνα νὰ προστατεύσῃ ἓν ἀπὸ τὰ ἀρχαιότατα χριστιανικὰ βασίλεια ἐναντίον τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι εἶχαν κάμειν κόμβον τῆς χριστιανικῆς πολιτικῆς τὴν διατήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσοσταθμίας, καὶ ἐκήρυξε τὸν Ὀκτ. 1768 πόλεμον κα-

τὰ τῆς Ῥωσίας, ἐπειδὴ Ῥωσικὰ στρατεύματα εἶχαν καταδιώξειν τοὺς συνόρκους εἰς Τουρκικὴν ἐπικράτειαν, καὶ εἶχαν μεταχειρισθῆν ἐκεῖ πυρκαϊὰς καὶ λεηλασίας.

Ἐκ τούτου ἐβελτιώθη κατ' ἀρχὰς ἡ τύχη τῶν συνόρκων, οἱ ὁποῖοι τώρα ἡγεμονευόμενοι ἀπὸ Κόμητα τινὰ Πὰτς εἶχαν τὴν καθέδρον των εἰς Ἐπερίας τῆς Οὐγγαρίας. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥῶσοι ἔδειχναν μετριώτερα φρονήματα, καὶ ὁ νέος πρέσβυς, Βολκόνσκιος, ἐφαίνετο εἰρηνικώτερος. Τελευταῖον ἐνήργησεν ἡ Γαλλία καὶ ἀμέσως (1770). Ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Πολονοὺς μηνιαίαν συνεισφορὰν 6000 φλωρίων, καὶ τοὺς ἔστειλε τὸν μετέπειτα περίφημον γενόμενον Δυμουρείζιον μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν.

Ἡ συνορκία ἐκήρυξε τώρα τὸν βασιλέα Στανίσλαον (9 Ἀπρ. 1770) ἔκπτωτον τῆς ἀξίας του. Διὰ νὰ πράξουν τοῦτο κατὰ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας των, ὑπῆγαν δύω ἀπεσταλμένοι εἰς τὴν Βαρσαυΐαν, ἐνεχείρισαν ἐπὶ πανηγύρεως τινὸς εἰς τὸν βασιλέα μὲ σχῆμα δεήσεως τὸ καθαιρετικὸν γράμμα, καὶ ἔπειτα ἔγειναν ἄφαντοι μεταξὺ τοῦ πλήθους. Μετὰ ἔτος ἓν (1771) ἔκαμαν καὶ δοκίμιον νὰ τὸν πιάσωσιν. Ὁ τολμηρὸς Πουλαύσκιος εἶχε κάμειν τὸ σχέδιον. Ὅταν ὁ βασιλεὺς μίαν ἑσπέραν ὑπέστρεφεν ἀπὸ τὸ ἀγροκήπιον ἑνὸς συγγενοῦς του, ὥρμησαν ἐπάνω του οἱ ἐνεδρεύοντες εἰς τὸν δρόμον τῆς Βαρσαυΐας, τὸν ἐπίασαν καὶ τὸν ἔσυραν εἰς πυκνόν τι δάσος. Οἱ λησταὶ τὸν ἐγύμνωσαν, καὶ ὁ ἀρχηγός των Κοσίγκιος ἐκαταπείσθη ἀπὸ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ βασιλέως νὰ τὸν φέρῃ αὐτὸς ἀσφαλῶς εἰς μύλον τινά, ὅθεν τὴν ἄλλην ἡμέραν ὑπέστρεφεν εἰς τὴν Βαρσαυΐαν.

Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ ἡ συνορκία. Οἱ Τοῦρκοι ἐδυστύχησαν εἰς τὸν πόλεμον· ἡ πτῶσις τοῦ λειτουργοῦ Χοϊσευλίου ἔδωκε τέλος καὶ εἰς τὸν ζῆλον τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Δυμουρεί-

ζιος δὲν ἐλάμβανεν ἀργύριον. Πλησίον Λανδοκορωνίας νικηθεὶς ἀπὸ τὸν Σουβαρόφιον, καὶ διχονοήσας μὲ τοὺς Πολονοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ἡ Αὐστρία συνεβιβάσθη μὲ τὴν Ῥωσίαν καὶ Προυσίαν διὰ νὰ κάμουν κτύπημα, τὸ ὁποῖον ἐθανάτωσεν ὄχι μόνον τὴν συνορκίαν, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ Πολονικὸν βασίλειον. Ὁ δρόμος τοῦ Τουρκικοῦ πολέμου ἔφερε τὴν ἀπόφασιν ταύτην.

9. Αἰκατερίνα Β' καὶ οἱ Τοῦρκοι. (1768 — 1774).

Ὅταν ὁ Σουλτὰν Μουσταφᾶς Γ' καταπεισθεὶς ἀπὸ τὰ παράπονα καὶ τὰς δεήσεις τῶν συνόρκων Πολονῶν καὶ ἀπὸ τὴν παρακίνησιν τῆς Γαλλικῆς αὐλῆς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἤρχισεν ὁ ἀγὼν ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων μὲ μεγάλας προσδοκίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐπληρώθησαν κακῶς. Ἀνεπιτήδειοι στρατηγοὶ καὶ ἄτακτος στρατὸς ἔφεραν εἰς τοὺς Τούρκους συνεχῆ δυστυχίαν· εἰς ταῦτα προσετέθη ἡ κλίσις, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς τοὺς Ῥώσους οἱ δι' ὅλης τῆς Τουρκίας διεσκορπισμένοι Γραικοί, καὶ ἡ βοήθεια τὴν ὁποίαν ἔδειξαν πολλάκις εἰς αὐτούς· τελευταῖον ἡ περίστασις, ὅτι οἱ Τάταροι, ἄλλοτε ὑπέρμαχοι τῶν Τούρκων, δὲν εἶχαν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον καρδίαν, καὶ ἐξ ἀκαίρου φιλησυχίας ἐδόθησαν εἰς τὰς ἀπατηλὰς τέχνας τῶν Ῥώσων, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ὁ Χάνης των Κιρὶμ Γεράϊ, τὸν ὁποῖον Τουρκικός τις ἱστοριογράφος ὀνομάζει τελευταῖον ἥρωα τῶν Ταταρων, ἀπέθανεν, ἐνῷ ἦτο ἕτοιμος νὰ προλάβῃ τοὺς Ῥώσους καὶ νὰ παίξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν ἐπικράτειάν των. Ὁ θάνατός του ἀπετέλεσε νὰ πλησιάσῃ τὸ Ῥωσικὸν στράτευμα εἰς τὸ φρούριον Χοτίνιον. Διότι, ἐὰν καὶ τὸν πόλεμον εἶχαν κηρύξειν οἱ Τοῦρκοι 1768, ἦλθεν ὅμως ὁ μέγας στρατὸς τὸν Μάρτιον

1769 βραδυπόρως ἡγεμονευόμενος ἀπὸ Βιζύρην, ὅστις ἦτο ἐπιτηδειότερος εἰς τὰ πολιτικὰ παρὰ εἰς τὰ πολεμικὰ πράγματα. Ἀλλ' ὅμως ἡ πρώτη ἐκστρατεία τῶν Ῥώσων δὲν ἐκατώρθωσεν ἄλλο εἰμὴ τὴν κυρίευσιν τοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐγκαταλειφθέντος Χοτινίου. Τὸ ἐφεξῆς ὅμως ἔτος 1770 ἐπόρθησεν ὁ Ῥωμανσόβιος, διάδοχος τοῦ Γαλιτσίνου εἰς τὴν στρατηγίαν, μετὰ τὴν παρὰ τὸν Προῦθον νίκην (18 Ἰουλ.) τὴν Μολδαυΐαν, καὶ μετὰ τὴν μεγαλητέραν παρὰ τὸν Καγοὺλ (τὴν 1 Αὐγ.), τὴν Βλαχίαν. Μετὰ ἕνα μῆνα ἐπάρθη ἐξ ἐφόδου ἀπὸ τὸν Πανῖνον τὸ φρούριον ἡ Βένδερα (1 Σεπτεμβ.).

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐξέπλευσε καὶ στόλος ἀπὸ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν εἰς τὴν μεσόγειον διὰ νὰ σηκώσῃ τοὺς Γραικοὺς ἐναντίον τοῦ τυράννου κυριάρχου των. Εἰς τὸ βουλευτήριον τῆς Αὐτοκρατορίσσης εἶχεν ἐπικρατήσειν μεγάλη διχόνοια περὶ τούτου τοῦ σχεδίου. Πολλοὶ εἶπαν, ὅτι τὸ διὰ ξηρᾶς στράτευμα δὲν δύναται νὰ βοηθήσῃ τοὺς Γραικούς, καὶ ὅτι θέλουν τοὺς παραδώσειν μόνον δωρεὰν εἰς μεγίστην δυστυχίαν· διὰ τοῦτο ἐπροτίμων νὰ ἐπαναστατήσουν μόνον τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν εὑρισκομένους Ταταρους. Ἀλλ' ὁ Γρηγόριος Ὀρλόφιος, τότε ἀκόμη ἀγαπητὸς τῆς Αἰκατερίνης, ἐπροστάτευε τὸ Γραικικὸν σχέδιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἔπαιζαν μέγα πρόσωπον καὶ οἱ ἀδελφοί του.

Κάποιος Παπάσογλος Λαρισσαῖος, ποτὲ συστρατιώτης τοῦ Ὀρλοφίου εἰς τὰ κανόνια, εἶχε τοῦ ἀναπτύξειν ὡς δυνατὸν τὸ σχέδιον κατὰ πρῶτον, καὶ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου εἶχεν ἐνεργήσειν πολὺ εἰς τοῦτο. Κατὰ τὸ 1766 ἔτος εἶχεν ὑπάγειν ὁ Παπάσογλος εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ διέτριψε μάλιστα εἰς τοὺς Μανιάτας· μὲ ἐλευθεριότητα μεγάλην ἐστάλθησαν δῶρα εἰς τὰς Γραικικὰς ἐκκλησίας. Πολλοὶ νέοι Ῥῶσοι διέτριψαν εἰς τὴν Μάλταν διὰ νὰ περιερ-

γασθῶσι τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς μεσογείου θαλάσσης. Ὁ Ἀλέξιος καὶ Θεόδωρος Ὀρλόφιοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος ὠνόμαζε τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς τοῦ ἀδελφοῦ του ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος, διώδευσαν τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ κερδήσουν τοὺς εἰς τὰς παραθαλασσίους πόλεις εὑρισκομένους ἐμπορίας χάριν Γραικοὺς μὲ λαμπρὰς ὑποσχέσεις καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐλευθερίας των.

Εἰς Λιβόρνον ὑπῆγεν ὁ Ἀλέξιος Ὀρλόφιος, ὅς τις ἔμελλε νὰ κυβερνᾷ τὴν θαλάσσιον δύναμιν, μὲ αὐτόν του τὸν στόλον. Οὗτος εἶχεν ἐπισκευασθῆν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἤλπιζε νὰ ἀνανεώσῃ ἀντὶ τούτου τὴν παρελθοῦσαν ἐμπορικὴν συνθήκην, καὶ ἔπειτα εἶχε ἐκχειμάσειν εἰς τὸν λιμένα Μαγῶνα. Ὅταν ἐφάνη εἰς τὴν μεσόγειον, ἐσηκώθησαν οἱ Γραικοὶ, καθὼς ἦτο προσυμφωνημένον, κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες των ἐψεύσθησαν ἀπανθρωπότατα. Οἱ Ῥῶσοι ἔφεραν μικρὰν πεζικὴν δύναμιν, καὶ ὁ Μυσχὶν Ζαδὲ Πασᾶς, πρῴην Βιζύρης, ὅς τις εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἐκαθαιρέθη, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἤθελε, σατράπης ὢν τῆς Πελοποννήσου ἐπῆρε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ἔδειξαν μεγαλητέραν παρ' ὅσον ἐπροσδοκᾶτο ἀντίστασιν. Μ' ὅλον ὅτι λόχος χωριατῶν ἐκυρίευσε τὸν Μιστρᾶν (τὴν παλαιὰν Σπάρτην), καὶ εἰσήχθη αὐτοῦ ἡ νέα κυβέρνησις, ἡ χαρά των ὅμως ἦτο ὀλιγοήμερος.

Πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν εἰσέβαλαν εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ οἱ Γραικοὶ κατεσφάγησαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία. Αἱ Πάτραι καὶ ἡ Τροπολιτσὰ ἦσαν ἐξαιρέτως θέατρα τῆς μανιώδους φιλεκδικίας τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν δευτέραν πόλιν ἐσκοτώθησαν ὑπὲρ τὰς 3000 Γραικῶν παντὸς γένους καὶ πάσης ἡλικίας. Ὁ στρατὸς, συγκείμενος ἀπὸ Ῥώσους, Μανιάτας καὶ Μοντενεγρίνους, διὰ τὴν ἀναξιότητα τῶν ἀρχηγῶν, δὲν ἔκαμνε κἀμμίαν βοήθειαν. Ἀλέξιος ὁ

Ὀρλόφιος, ὅς τις εἰς τὴν καθαίρεσιν Πέτρου τοῦ Γ' εἶχε παίξειν τὸ πρῶτον πρόσωπον, δὲν ἔδειξεν οὔτε ἀνδρίαν οὔτε προτέρημα εἰς τὸ ἔνδοξον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤθελε φέρειν λήθην εἰς τὸ ἀδίκημά του ἐκεῖνο. Ἀφοῦ ἐπολιόρκησε χρόνον τινὰ τὴν Κορώνην, ἐσήκωσε τὴν πολιορκίαν, καὶ ἐσύρθη εἰς τὸν λιμένα τῶν Αὐαρίνων.

Πολλοὶ Γραικοὶ ἐζήτησαν τὸ αὐτὸ καταφύγιον, ἀλλ' ὁ ὀνομαζόμενος σωτήρ των τοὺς τὸ ἀπέκλεισεν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀνεχώρησε καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν τόπον καὶ ἀπὸ τὴν χερσόνησον. Τώρα ἐφώρμησεν ἀληθινὴ δυστυχία κατὰ τῶν Γραικῶν. Ὅλοι, ὅσοι εἶχαν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον μετοχὴν τῆς ἀποβάσεως, ἔχασαν καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν, Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἀνέπαυσαν μὲ γεμάτον μέτρον τὴν φιλαρπαγίαν των. Μεγάλα χωρία τῆς Πελοποννήσου ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ τρίμματα καὶ ἀπὰ νεκρούς. Τὸ πλεῖστον ὅμως μέρος τῶν κατοίκων διεσώθησαν εἰς τὰ ὄρη, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκατέβησαν πάλιν μετά τινα ἔτη, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἀπεδιώχθησαν ἐκεῖθεν ἔπειτα ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν αὐτὴν διὰ τοῦ ἀξίου ναυάρχου της Χασᾶν Πασᾶ. Αὕτη ὅμως ἐσυμβουλεύετο σπουδαιότατα περὶ τούτου, ἂν δὲν εἶναι κάλλιον νὰ σφάξῃ ὅλους τοὺς Γραικοὺς τῆς ἐπικρατείας της. Τόσον δυστυχῶς λοιπὸν ἐτελείωσε τὸ δοκίμιον τοῦ νὰ ἐλευθερωθῇ ἡ Ἑλλὰς διὰ βοηθείας τῶν Ῥώσων.

Οἱ Ῥῶσοι ἔσπευσαν, ἀφοῦ αἱ δύω ναυτικαὶ μερίδες των κυβερνώμεναι ἀπὸ τὸν Σπιριτόφιον καὶ τὸν Ἄγγλον Ἐλφίνστωνα ἡνώθησαν, νὰ πληρώσουν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν ἀτιμίαν ταύτης τῆς ἀποβάσεως. Ἐζήτησαν τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ πλησίον Χίου συνέβη ναυμαχία τὴν 5 Ἰουλ. 1770. Αἱ δύω ναυαρχίδες, ἡ τοῦ Καπουδὰν Πασᾶ καὶ τοῦ Σπιροτοφίου, ἀντεπαρατάχθησαν κατ' ἀλλήλων· τὸ Τουρκικὸν καράβιον ἀναφλεχθὲν ἀπὸ τοὺς Ῥώσους ἐπήδησεν εἰς τὸν ἀέρα, ἀλλ' ἔσυρεν εἰς τὸ αὐτὸ ὕφος καὶ τὴν Ῥωσικὴν ναυαρχίδα.

Μόνον οἱ δύω ναύαρχοι καί τινες ἀξιωματικοὶ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Θεόδωρος Ὀρλόφιος, ἐσώθησαν. Ἐπειδὴ τρόμος καὶ νὺξ ἐχώρισε τὴν μάχην, κατέφυγαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸν στενὸν ὅρμον τοῦ Τσεσμέ. Ἐκ τοῦ σφάλματος τούτου ὠφελήθησαν οἱ Ῥῶσοι. Ὁ ναύαρχος Ἐλφίνστων ἐστάθη ἔμπροσθεν τῆς εἰσόδου τοῦ ὅρμου, καὶ βοηθούμενος ἀπὸ τὸν ἀντιναύαρχον Γρεΐγιον, φίλον τοῦ Ἀλεξίου Ὀρλοφίου, ἐπροχώρησε τὴν ἐφεξῆς νύκτα ὁ Ἄγγλος Δυγδάλιος μὲ ἐμπυρίδας εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον, ἀκόλλησε, μ' ὅλον ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπυροβόλουν, μίαν ἐμπυρίδα εἰς Τουρκικὸν καράβιον, ἔπειτα ἔπεσε μὲ καμένας χεῖρας καὶ πρόσωπον καὶ μαλλία εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κολυμβῶν ὑπέστρεψεν εἰς τοὺς ἰδικούς του.

Ὅλα τὰ Τουρκικὰ καράβια ἔγειναν ἅρπαγμα τοῦ πυρὸς, τὸ ὁποῖον ἐμαίνετο ἀπὸ τὴν 1 ὥραν ἐκ μεσονυκτίου ἕως τὴν 6. Τὸ θέαμα ἦτο φοβερὸν, ὁ κρότος ἠκούσθη ἕως τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Σμύρνην ἐσείετο ἡ γῆ, καὶ τὰ Ῥωσικὰ καράβια, τὰ ὁποῖα ὀλίγον τι μακρὰν ἦσαν αὐτόπται τοῦ τεραστίου, ὠθοῦντο ἐδῶ κ' ἐκεῖ ὡς ἀπὸ σφοδρότατον κλύδωνα. Οἱ εἰς τὰ καράβια Τοῦρκοι ἐσώθησαν κολυμβῶντες εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἔσφαξαν ὅσους εὕρηκαν Γραικοὺς, καὶ μὲ θηριωδίαν ἐπυρπόλησαν πόλεις καὶ χωρία. Οἱ ἔντρομοι Πρόξενοι τῶν Φράγκων τῆς Σμύρνης ἔστειλαν εἰς τὸν Ὀρλόφιον δέησιν νὰ μὴ ἐγγίξῃ τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἡ μόνη ἐμφάνεια τοῦ στόλου του εἶναι σύνθημα γενικῆς διαρπαγῆς καὶ σφαγῆς ὅλων τῶν Χριστιανῶν *).

Τόσον μεγάλη ἦτο ἡ μανία διὰ ταύτην τὴν ζημίαν· ὄχι ὀλιγώτερος τρόμος ἐπροξενήθη ἐκ τούτου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Βαρὼν Τὸττ ἐξ Ουγ-

*) Ὁ Ἀλέξιος ἔβαλε τὸν Ἀκέρτιον καὶ ἐζωγράφησε τέσσαρας εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι περίσταναν τὴν φοβερὰν ταύτην μάχην, καὶ διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ ζωγράφου, ἐδιώρισεν εἰς Λιβόρνον καὶ ἐτίναξαν διὰ πυρὸς εἰς τὸν ἀέρα ἓν πολεμικὸν καράβιον.

γαρικοῦ οἴκου, σταλθεὶς ἀπὸ τὴν Γαλλίαν διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς Τούρκους τὴν νέαν πυροβολικὴν καὶ ἐν γένει τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἀλλ' ἐκ ζηλοτυπίας καὶ προλήψεων ἐμποδιζόμενος ἕως τώρα, ἔγεινε πιστὸς τῶν Τούρκων φίλος. Τὰ χωνευτήρια τῶν πυροβολικῶν ὅπλων ἐμβῆκαν εἰς ἐνέργειαν· πρὸ πάντων ὅμως ὠχυρώθησαν στερεώτερα τὰ Δαρδανέλια, ἐπειδὴ πᾶσαν στιγμὴν ἐφοβοῦντο τὴν διάβασιν τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου. Οἱ εἰς τὸν Ῥωσικὸν στόλον Ἄγγλοι ἐπέμεναν καὶ αὐτοὶ εἰς τοῦτο, ἀλλ' ὁ Ὀρλόφιος ἀντεστάθη ἢ ἐκ ζηλοτυπίας ἢ ἐξ ἀτολμίας, ἢ ἐκ παρατηρήσεως τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ στόλου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἄῤῥωστοι καὶ πληγωμένοι, καὶ Ῥῶσοι μὲν ὀλίγοι, Γραικοὶ δὲ νεοσύλλεκτοι πολλοὶ ἐκ διαφόρων νήσων.

Ὁ Ἐλφίνστων, ὅς τις εἶχεν ὑποσχεθῆν εἰς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν νὰ διαχωρήσῃ εἰς τὰ Δαρδανέλια, εἰσέπλευσε, διὰ νὰ δείξῃ τοὐλάχιστον τὸ δυνατὸν, εἰς τὸν Ἑλλήσποντον μὲ τὸ καράβιόν του χωρὶς νὰ τὸν ἀκολουθήσουν τὰ Ῥωσικὰ, ἔῤῥηξεν ἡσύχως τὴν ἄγκυραν πέραν τῶν Δαρδανελίων, ἐδιώρισε τὸν σαλπιγκτήν του καὶ ἐσάλπισεν, ἔπιεν ἓν ποτήριον τέϊ, καὶ ἔσπευσεν ὀπίσω μὲ βοήθειαν τῶν ῥευμάτων. Ἐπαραίτησε πάραυτα τὸν Ῥωσικὸν στόλον μὲ δυσαρέσκειαν καὶ χωρὶς ἀμοιβὴν, ἐνῷ ὁ Ἀλέξιος Ὀρλόφιος πρὸς ἀνάμνησιν ταύτης τῆς νίκης ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν Τσεσμενσκόβιος εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ὑπῆγε διὰ νὰ κάμῃ προσωπικῶς εἰς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν προβλήματα διὰ νέα καὶ πλατύτερα σχέδια, ἐπεσωρεύθη μὲ μεγίστων τιμῶν ἐνδείξεις, καὶ ἔλαβε πληρεξουσιότητα εἰς τὸν στόλον νὰ τολμήσῃ ὅ,τι θέλῃ χωρὶς νὰ εἶναι ποτὲ ὑπεύθυνος.

Διότι ἀπ' ἄλλο μέρος, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἐφάνη καιρὸς ἁρμόδιος νὰ βλαφθῇ τὸ Τουρκικὸν βασίλειον. Ἀλῆ Βέης, Γεωργιανὸς τὸ γένος, ἦτο εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῶν Μαμαλούκων, οἱ ὁποῖοι τότε ἐδέ-

σποζαν τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τὴν ἐφορίαν τοῦ Σατράπου
τῆς Τουρκίας. Ἀλλὰ πάραυτα εὕρηκε τρόπον καὶ τοὺς
μὲν ἄλλους Βεΐδας ἐφόνευσεν ἢ καθυπέταξε, τὸν δὲ
Σουλτανικὸν Σατράπην ἀπεδίωξε, καὶ ἀποστατήσας
ἀπὸ τὸν Σουλτάνον ἔγεινεν αὐτὸς κύριος τῆς Αἰγύπτου.
Μὴ εὐχαριστούμενος μὲ τοῦτο εἰσέβαλε καὶ εἰς τὴν
Παλαιστίνην, ἐκυρίευσε διαφόρους τόπους τῆς Συρί-
ας καὶ ἐπόρθησε (Μάϊον 1771) τὴν Δαμασκόν.

Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ, ἐνασχολουμένη παρὰ πο-
λὺ εἰς τὸν Ῥωσικὸν πόλεμον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντι-
φερθῇ εἰς αὐτὸν μὲ μέγαν τόνον. Ὁ δὲ Ἀλῆ Βέης
ἐπροσπάθησε νὰ αὐξήσῃ τοῦτο τὸ ὄφελός του, ἐνῷ
ἐσυνάφθη ἀμέσως μὲ τοὺς Ῥώσους. Ὑπεσχέθη νὰ
μὴ στείλῃ τροφὰς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ
ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὸν Ῥωσικὸν στόλον. Τοῦ ἐδό-
θη αὕτη. Ῥωσικὰ καράβια τὸν ἐβοήθησαν νὰ πολι-
ορκήσῃ τὴν Ἰόππην, καὶ τὸ καλοκαίριον τοῦ 1772
ἔτους ἐφάνη ἔμπροσθεν τοῦ Δαμιαττίου μερὶς Ῥω-
σικῶν πλοίων. Ἀλλὰ μεταξὺ τούτων τῶν εὐτυχῶν
προσδοκιῶν ἀπεδιώχθη ὁ Ἀλῆς ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του
ἀπὸ τὸ Κάϊρον, καὶ εἰς μίαν μάχην, γενομένην ὑπ'
αὐτοῦ τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἐθανατώθη.

Ὁ Ῥωσικὸς λοιπὸν στόλος ἐχρειάσθη νὰ ἀνα-
χωρήσῃ ἄπρακτος ἀπὸ τὸ Δαμιάττιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς
ἄλλους τόπους δὲν ἐκατώρθωσεν ἐπίσημον ἔργον. Ἡ
Κρήτη ἐπολιορκήθη ματαίως· ἐκ τῆς Λήμνου ἀπεδιώ-
χθησαν οἱ Ῥῶσοι ἀπὸ ἕνα τολμηρὸν καὶ εὐτυχῆ Τοῦρ-
κον στρατηγὸν, καὶ τελευταῖον ἦτο μόνον ἡ νῆσος
Πάρος, τὴν ὁποίαν ἐβάσταζαν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος.

Καὶ ὁ διὰ ξηρᾶς δὲ πόλεμος ἀπέκαμε μετὰ τὰ
μεγάλα κτυπήματα τοῦ 1770 ἔτους· ἐγίνετο ἀμυν-
τικὸς πόλεμος παρὰ τὸν Δανούβιον. Ἀλλ' ὅμως εὐ-
τύχησαν οἱ Ῥῶσοι, ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸν Δολγοροῦ-
κον, νὰ κυριεύσουν κατὰ τὸ 1771 ἔτος τὴν Ταυρι-
κὴν χερσόνησον, καὶ διὰ φρονίμης καταπείσεως τῶν

Ταταρικῶν ἀρχόντων νὰ τὴν ὑποτάξουν ὑπὸ τὴν Ῥω-
σικὴν κυριαρχίαν. Νέος, ἀπὸ τοὺς Ῥώσους βαλθεὶς
Χάνης, ὑπῆγεν εἰς τὴν Πετρούπολιν νὰ προσφέρῃ
τὴν προσκύνησίν του εἰς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν *).

Πληγωθεῖσα ἀπὸ τὰς ζημίας ταύτας ἡ Τουρκία
ἐπεθύμησε τὴν εἰρήνην, καὶ ἐπαρακάλεσε τὰς αὐλὰς
τῆς Αὐστρίας καὶ Προυσίας νὰ μεσιτεύσωσιν. Ἔγεινε
δὲ τῷόντι διαπραγμάτευσις εἰς Φουξάνιον καὶ ἐσυνεχί-
σθη εἰς Βουκορέστιον, ὁπότε ἐκλείσθη ἀνακωχὴ ὅπλων
ἕως τὴν 1 Ἀπριλ. 1773. Ἐκ μέρους τῆς Ῥωσίας
ἐφάνη ὁ Γρηγόριος Ὀρλόφιος μὲ λαμπρότητα ἀνεξαρ-
τήτου ἡγεμόνος. Εὐθὺς ἀπέῤῥιψεν ἐν ὀνόματι τῆς Αὐ-
τοκρατορίσσης του πᾶσαν μεσιτευτικὴν ἀνάμιξιν ξέ-
νων δυνάμεων, καὶ ἔστησε προοιμιώδη συνθήκην του
τὴν αὐτονομίαν τῆς Ταυρικῆς καὶ τὴν παραχώρησιν
τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Αὐστρία
ἔκαμε μὲ τοὺς Τούρκους μυστικὴν συνθήκην, ὅπου
μὲ ὄφελός της τοὺς ὑπεσχέθη ἔντιμον καὶ ὠφέλιμον
εἰρήνην, καὶ ὁ Φρειδερῖκος Β', μ' ὅλον ὅτι ἦτο φανερὸς
σύμμαχος τῆς Αἰκατερίνης, μυστικὰ ὅμως ἐνήργει τὸ
ὄφελος τῶν Τούρκων, ἐκόπησαν αἱ διαπραγματεύ-
σεις. Ἡ Εὐρώπη ἐπρόσμενε νὰ ἴδῃ τὸν κρημνισμὸν
τοῦ Τουρκικοῦ βασιλείου, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἴδε τὴν
πρώτην διανομὴν τῆς Πολονίας, τῆς ὁποίας αἱ περι-
στάσεις ἐφανερώθησαν εἰς τὸν πρὸ τούτου τόμον
(σελ. 312 — 320). Ἡ Αὐστρία μετὰ τοῦτο ἐγκατέ-
λιπε τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐχρειάζοντο νὰ ζητοῦν
τὴν σωτηρίαν των πάλιν διὰ τῶν ὅπλων.

Οἱ Ῥῶσοι, ἀφοῦ ἐκόπησαν αἱ διεπραγματεύ-

*) Ὅταν Μωάμεθ ὁ Β' 1475 ὑπέταξε τὴν Θεοδοσίαν, ὑπε-
τάχθη εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ὁ Χάνης τῆς Ταυρικῆς Ἀχμὲτ Γε-
ραῖος ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δεσιγκάν (Πρβ. Τόμ. Ζ', σελ. 395).
Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ Σουλτάνοι ἔμειναν κυρίως τοπάρχαι, ἐνῷ ἐνε-
θρόνιζαν καὶ ἐξεθρόνιζαν τὸν κατὰ καιροὺς Χάνην. Ἐπειδὴ δὲ καθὸ
Καλίφαι ἐθεωροῦντο κεφαλὴ τῆς Μωαμεθανῆς θρησκείας, ἐδιώρι-
ζαν εἰς τὴν Ταυρικὴν καὶ τοὺς Μουφτίδας καὶ Καδίδας.

σεις καὶ ἐπληρώθη ὁ χρόνος τῆς ἀνακωχῆς, ἐπέρασαν πάλιν τὸν Δανούβιον· ὁ Ῥωμανσόβιος προσέβαλε τὴν Σιλίστραν, ἀλλ' ἐκτυπήθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἀπεκρούσθη μὲ ζημίαν μεγάλην. Δοκίμιον ἄλλο νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐπέκεινα τοῦ Δανουβίου μέρη ἐδυστύχησεν. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξέσπασεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πουγατσεβίου, περιέπεσεν ἡ Ῥωσία αὐτὴ εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ἐζήτησεν εἰρήνην ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ὁ νέος Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Ἀμὴδ ἐνόμισεν ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ ἐκτελέσῃ μέγα κτύπημα, καὶ ἀπέβαλε τὴν πρότασιν.

Μεγάλας ἑτοιμασίας ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νὰ περάσουν τὸν Δανούβιον μὲ τρία στρατεύματα. Οἱ Ῥῶσοι ὅμως τοὺς ἐπρόλαβαν καὶ ἐπροχώρησαν τὸ καλοκαίριον 1774 πλησίον τῆς Σούμλας, καὶ περιεκύκλωσαν τὸν Βιζύρην εἰς τὸ στρατόπεδόν του, ὥστ' ἀπεκόπη ἡ εἰς Ἀδριανούπολιν ἐπιστροφή του, καὶ ἄλλο μέσον σωτηρίας δὲν τοῦ ἔμενεν εἰ μὴ ἡ εἰρήνη. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ῥῶσοι διὰ τοὺς προειρημένους λόγους ἐχρειάζοντο τὴν εἰρήνην, καὶ διὰ τὴν διανομὴν τῆς Πολονίας εὐχαριστήθησαν ἀντὶ τῶν προτέρων των ζητημάτων, μάλιστα περὶ Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας ἔκαμαν τώρα μετριωτέρας συνθήκας, διὰ τοῦτο ἐκλείσθη αὕτη μετὰ διαπραγμάτευσιν μόνον δύω ἡμερῶν, εἰς Κουτσοὺκ-Καρναδσὶκ τὴν 22 Ἰουλίου 1774. Παρεκτὸς τῆς εἰς ὅλα τὰ Τουρκικὰ νερὰ ἐλευθέρας θαλασσοπλοΐας, ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς τοὺς Ῥώσους, ἐδέχθησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὴν ἀπὸ τοὺς Ῥώσους ζητηθεῖσαν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Ταυρικῆς, τοῦ Βουδγιὰκ καὶ Κουβὰν, καὶ οἱ νικηταὶ, οἵτινες ἔδωκαν ὀπίσω ὅλας τὰς ἄλλας δορικτησίας, παρεχώρησαν εἰς τὴν Ταυρικὴν τὰ φρούρια Κέρτσχ, καὶ Ἰενίκαλε, καὶ τὴν εἰς τὸ στόμιον τοῦ Βορυσθένους Κιμβουρνίαν.

Ἐὰν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τοῦ πολέμου ἐφαίνετο ἄσημον διὰ τὴν Ῥωσίαν, ἐνυπῆρχεν ὅμως

εἰς αὐτὸ ὁ βλαστὸς τῶν μεγαλητέρων μελλόντων κερδῶν· ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ταυρικῆς ἔδωκεν εἰς τοὺς Ῥώσους ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν ὡραίαν ταύτην χώραν, ἥτις ἔπρεπε νὰ φέρῃ τελευταῖον τὴν καθυπόταξίν της. Εἰς δὲ τὴν Πολονίαν ἐκέρδησεν ἡ Αἰκατερίνα ὄχι μόνον μεγάλην καὶ ἐκτεταμένην μερίδα χώρας, ἀλλ' ἠσφάλισε καὶ τὴν ἐξουσίαν της εἰς τὸ ἀπομενάδιον τοῦ βασιλείου, μὲ τὸ νὰ ἔδωκε νέον πολιτικὸν σύστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον Βουλὴ ἀδιάκοπος ἐκλεγομένη ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς τῶν Βοϊβοδαλικίων χωρὶς κοινωνίαν τοῦ βασιλέως ἐδιωρίσθη νὰ φροντίζῃ μετὰ τοῦ βασιλέως διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ διὰ τὴν χορήγησιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων καὶ νὰ μεταχειρίζεται κυρίως τὴν βασιλικὴν δύναμιν. Ἔμενεν εἰς τὸν βασιλέα μόνον τὸ ὄνομα, οἱ δὲ Ῥῶσοι, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας ἦτο ἡ ἀδιάκοπος Βουλὴ, ἐκράτουν τὴν ἀληθινὴν δύναμιν.

10. Αἰκατερίνα καὶ Ποτεμκῖνος ὁ Ταυρικός.

(1776 — 1791).

Ἡ μεγάλη βασίλισσα, ἥτις ἐτάραττε τοὺς γείτονάς της ὀλόγυρα καὶ τοὺς ἔκαμνεν ἐκκρεμεῖς, μ' ὅλον ὅτι ὠνομάζετο Αὐτοκρατόρισσα καὶ Αὐτάρχουσα, ἐκυριεύετο ὅμως ἀπὸ τὴν φιλίαν ἀνδρῶν λαμπρῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα. Ὁ ἰσχυρὸς Ὀρλόφιος ὑπῆρξε φίλος της, ἀλλ' ἀπεχαιρετήθη, ὅταν ἐφάνη ἄλλος ἀρεστότερος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Αἰκατερίνης. Ἕνας μόνος ἤξευρε νὰ μένῃ πάντοτε ἀναγκαῖος, καὶ ὁ ἕνας οὗτος ἦτο ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸ μέγιστον προτέρημα ἦτο νὰ γίνεται φοβερὸς εἰς τὸν ἁρμόδιον καιρόν.

Οὗτος ὁ διὰ τὴν τύχην του ἐπίσημος ἄνθρωπος

ὠνομάζετο Γρηγόριος Ποτεμκὶν, καὶ ἐγεννήθη 1736 εἰς τὰ πέριξ τοῦ Σμολένσκου εἰς μικρὸν ἀγροκήπιον, τὸ ὁποῖον ἦτο κτῆμα τοῦ πατρός του, ἀπομάχου τινὸς ἀξιωματικοῦ. Ἐδιωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ ἱερατεῖον, καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα εἰς σχολεῖον διωρισμένον διὰ τοιούτους νέους· διὰ τοῦτο αἱ ὀλίγαι γνώσεις του, τὰς ὁποίας αὐτοῦ ἀπέκτησεν, ἐπεῖχαν ἔπειτα τόπον σοφίας. Πάραυτα ἐπαραίτησε τὸ ἱερατικὸν στάδιον καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὅπου συγκατηριθμήθη μὲ τὴν φρουρὰν τῶν ἐφίππων. Ὡς ἀξιωματικὸς εἰς αὐτὴν ἔγεινε κοινωνὸς τῆς πράξεως, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Αἰκατερίνα ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον. Ἡ κοινωνία αὕτη τοῦ ἔδωκε τὴν ἀξίαν τοῦ Θαλαμηπόλου καὶ ἐτήσιον μισθὸν 2000 ῥουβλίων. Κατ' ὀλίγον ἔλαβε καὶ εἴσοδον καὶ εἰς τοὺς στενωτέρους κύκλους τῆς συναναστροφῆς, ὅπου ἡ Αἰκατερίνα, παραιτοῦσα ὅλας τὰς παρατηρήσεις, ἐδίδετο εἰς τὸν ἀστεϊσμὸν καὶ εἰς τὴν εὔθυμον ζωήν.

Εἰς τοιαύτην πλησιότητα τῆς Αὐτοκρατορίσσης εὑρεθεὶς ἐπεθύμησε ν' ἀξιωθῇ τῆς ἀγάπης της, διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὰ δύω ἐπικρατέστατα πάθη του, τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν. Ἀλλ' ὁ Ὀρλόφιος, ὅστις ἐπαρατήρησε τοὺς σκοπούς του, τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ κατὰ τῶν Τούρκων στράτευμα. Εἰς τὸν πόλεμον ὅμως δὲν ἔδειξε κάμμίαν χωριστὴν προθυμίαν, ἀλλὰ διέτριβεν ἐκεῖ ἀμελῶς, καὶ συχνάκις ὁλοκλήρους ἑβδομάδας ἐκείτετο εἰς τὴν κλίνην του μὲ τὰ νυκτερινὰ ἐνδύματα μὲ ῥαστάνην ἀσυλλόγιστον, χωρὶς ἴχνος τῆς τρωγούσης ἐκείνης καὶ μὴ διακοπτομένης φροντίδος, ἥτις τὸν ἐτάραττεν εἰς ἄλλους καιρούς. Μόνον ὁ στοχασμὸς τῆς εὐνοίας τῆς Αἰκατερίνης τὸν ἐνησχόλει, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἤλπιζεν ὑψηλοτέρας ἀμοιβὰς παρὰ τὰς ὁποίας τοῦ ὑπέσχετο τὸ πολεμικὸν ὄνομα.

Ἐφάνη ἡ εὐκαιρία, ὅταν Γρηγόριος ὁ Ὀρλόφιος

διὰ τὸν θρασὺν τρόπον του ἐξέπεσε τῆς εὐνοίας τῆς Αὐτοκρατορίσσης (1772). Ὁ Ποτεμκὶν ἐνήργησε νὰ σταλθῇ αὐτὸς εἰς Πετρούπολιν μὲ τὴν ἀγγελίαν τῆς πρώτης ἀξιολόγου νίκης. Ἀλλὰ μετὰ τέσσαρα ἔτη εὐτύχησε νὰ ἀποβάλῃ ἐντελῶς τὸν ἀντίζηλόν του. Ἀφοῦ ἐθεμελίωσε τὴν δύναμίν του, ἔδιδε κατὰ καιροὺς χώραν καὶ εἰς ἄλλους ὀλίγον ἐπισήμους.

Κατ' ὀλίγον ἐπεσωρεύθησαν εἰς αὐτὸν ὅλα σχεδὸν τὰ ἀξιώματα. Ὄχι μόνον τὰ πολεμικὰ, ἀλλὰ καὶ ὅλη ἡ πολιτικὴ διοίκησις τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πραγμάτων παρεδόθησαν εἰς τὴν ἀπόφασίν του. Συνεριζόμενοι τρόπον τινὰ μὲ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν οἱ ἐξωτερικοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες τοῦ ἐχάριζαν τιμὰς καὶ παράσημα. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Β΄ τοῦ ἔδωκε τὴν ἀξίαν Πρίγκιπος τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ Φρειδερῖκος ὁ Β΄ τοῦ ἐπρόσφερε τὴν συνενέργειάν του, ἐὰν εἶχεν ὄρεξιν νὰ γείνῃ Δοὺξ τῆς Κουρλανδίας. Ὅσα ἡ Αὐτοκρατόρισσα τοῦ ἐχάρισεν ὑποστατικὰ καὶ χρήματα, ὑπερέβησαν τὸ εἰς τὴν Εὐρώπην συνειθισμένον μέτρον. Ἐλάμβανε παρεκτὸς τῶν μισθῶν τῶν ἀξιῶν του ἐτήσιον ἀργύριον 100,000 ῥουβλίων, καὶ εἰς πᾶσαν γενεθλιακὴν καὶ τοῦ ὀνόματός του ἡμέραν 100,000 ῥούβλια. Ἡ τράπεζά του ἐπροικίζετο λαμπρότατα ἐκ τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς μὲ πολύτιμα σκεύη, καὶ ἐκ τῶν Αὐτοκρατορικῶν ταμιείων μὲ τὰ σπανιώτατα κρασία καὶ πιοτά. Μὲ μόνον τὸ ὄνομά του ἠδύνατο νὰ σηκώσῃ ὅσα ἤθελεν ἀργύρια ἐκ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θησαυροῦ, καὶ ἐκατηγορήθη ὅτι ἐξώδευσε μεγάλα ποσὰ πρὸς ὄφελός του διωρισμένα δι' ἄλλους πολιτικοὺς σκοπούς *).

Καθὼς μὲ ἔπαρσιν μεγάλην ἔδειχνεν εἰς ὅλους

*) Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, Ῥωτικοὶ ἀγαπητικοὶ, λέγει ὅτι ὁ Ποτεμκὶν ἐδαπάνησε τοῦ βασιλείου πεντήκοντα μιλιόνια ῥούβλια, καὶ ὅμως νομίζει, ὅτι ἡ ποσότης αὕτη εἶναι μᾶλλον βραχεῖα ἐκτιμημένη παρὰ μεγάλη.

ταῦτα τὰ πλούτη του μὲ τὰς ἀνηκούστους δαπάνας, μὲ τὰς ὁποίας ἐθεράπευε τὰ θελήματά του, οὕτως ᾐσθάνετο ἀσμενέστατα τὴν δύναμίν του μὲ τὴν καταφρόνησιν τοῦ ὑποδούλου πλήθους, τὸ ὁποῖον συνωθούμενον εἰς αὐτὸν ἐθεώρει εἰς τὸ βλέμμα του τὸ ἀπαύγασμα τῆς Αὐτοκρατορικῆς δόξης, ἢ καὶ εἰς τὴν ἀφροντισίαν, τὴν ὁποίαν ἔδειχνε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Αὐτοκρατόρισσαν, καὶ καθὼς, μὲ ὅλα τὰ πλούτη του, δὲν ἐπλήρονε κανένα, ὅς τις εἰργάζετο δι' αὐτὸν τίποτε, οὕτως ἐξ ἐναντίας ἐθυσίαζεν εἰς τοὺς σκοπούς του τὴν ζωὴν καὶ εὐτυχίαν μυριάδων χωρὶς φειδὼ καὶ χωρὶς ἀργοπορίαν.

Οὗτος εἶναι ὁ ἀνὴρ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀπὸ φιλοσόφους καὶ ποιητὰς τοῦ καιροῦ ἐκείνου ὑμνηθεῖσα Αἰκατερίνα δεκαὲξ ἔτη διεύθυνε τὰ πράγματα τῆς ἐπικρατείας της, καὶ ἐξαιρέτως ἐκατασκεύαζε *) τὰ σχέδια πρὸς ἐξωτερικὴν αὐτῆς ἐξάπλωσιν. Ἐκ τούτων ἐπεῖχε τὸν πρῶτον τόπον ὁ κρημνισμὸς τῆς Τουρκικῆς δυναστείας. Αἱ νίκαι τοῦ τελευταίου πολέμου εἶχαν αὐξήσειν τὴν Ῥωσικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν ἰδέαν ἔφεραν πλησιέστερα εἰς τὴν ἐκτέλεσίν της. Πλήρης ταύτης ἠγωνίσθη ὁ Ποτεμκῖνος νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ συναφθῇ μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Αὐστρίας, ἀφοῦ μάλιστα ἀνέβη τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον Ἰωσὴφ ὁ Β' (1780), ἐκ τοῦ ὁποίου ἔγεινεν ἀσθενέστερος ὁ τῆς Ῥωσίας μὲ τὴν Προυσίαν δεσμὸς, ὁ κρατούμενος ἀπὸ τὸν τοῦ Ποτεμκίνου ἀντίζηλον Πανῖνον. Ὁ Ποτεμκῖνος ἐμίσει τὸν Φρειδερῖκον, καὶ οὗτος ἤρχισε νὰ ὑποπτεύεται τὰς μηχανοῤῥαφίας τοῦ μυστικοῦ βουλευτηρίου τῆς Ῥωσίας. Πάντοτε ὅμως ἀνεκαλύπτετο ἐπαισθητότερα τὸ τῆς Ἀνατολῆς σχέδιον. Τῆς Αἰκατερί-

*) Ἐὰν ὁ Πανῖνος παρὰ θέλησιν τοῦ Ποτεμκίνου κατέπεισε τὴν Αἰκατερίναν εἰς ἔνοπλον οὐδετερότητα, τὸ ἐπέτυχε μὲ δόλον, περὶ τοῦ ὁποίου πρέπει τις νὰ ἀναγνώσῃ Dohms Denkwürdigkeiten, Bd. II. σελ. 128.

νης ὁ ἔγγονος, γεννηθεὶς τὸ 1779 ἔτος, ὠνομάσθη Κωνσταντῖνος, διὰ νὰ συναριθμηθῇ εἰς τὸν κατάλογον τῶν παλαιῶν Αὐτοκρατόρων· ἀνετράφη καὶ ἀπὸ Γραικὴν παραμάνναν διὰ νὰ γείνῃ συγγενὴς μὲ τὸν μέλλοντα νὰ βασιλευθῇ ὑπ' αὐτοῦ λαόν. Ὡς πολεμικοὶ καὶ ἐμπορικοὶ τόποι κατὰ τῆς Τουρκίας ἔγειναν αἱ πόλεις Αἰκατερινούπολις, Μαριανούπολις καὶ Χερσὼν, καὶ ἐπάνω πύλης τῆς τελευταίας πόλεως ἐβάλθη ἡ ἐπισημοτάτη ἐπιγραφή: Ἐδῶθεν ὑπάγει ὁ δρόμος εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ἐξαιρέτως ὅμως ἐνηργήθη μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ τελεία ὑποταγὴ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου. Ὁ Ποτεμκὶν ἐνήργησε τὸ περισσότερον. Ἡ τελευταία εἰρήνη καθυπέβαλε τὴν βάσιν. Ἐνῷ ἡ Ῥωσία ἐστερέωσε τὴν αὐτονομίαν τοῦ τόπου τούτου, ἀνεμιγνύετο ἐλευθέρως εἰς αὐτόν. Ἡ νέα πολιτεία τῶν Τατάρων γεννῶσα καθημερινὰς ταραχὰς ἔδιδεν εὐλόγους αἰτίας τῆς ἀναμίξεως ταύτης. Ὁ Δεβλὲτ Γεράϊ, ὅς τις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου ἀνηγορεύθη Χάνης ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔγεινε κορυφαῖος τῶν δυσαρεστημένων καὶ ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν. Ἐπειδὴ οἱ Ῥῶσοι δὲν εἶχαν σηκώσειν ἀκόμη τὰ στρατεύματά των ἀπὸ τὴν Ταυρίδα, ἔστειλαν οἱ Τοῦρκοι λόχους τινὰς εἰς Ταμάν. Αἱ ἔριδες ὅμως αὗται κατεπαύθησαν διὰ νέας συνθήκης (1779), ἥτις ἦτο ἐξήγησις τῆς εἰρήνης τοῦ 1774 ἔτους. Πάλιν ἐγνωρίσθη δημοσιώτατα ἡ αὐτονομία τῆς χερσονήσου, καὶ μόνον εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα ἐκράτησεν ὁ Σουλτάνος κἄποιαν ἐπιῤῥοήν· ἡ δὲ Ῥωσία παρητήθη πᾶσαν ἀνάμιξιν.

Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν καιρὸν ἐδέθη σφικτότερα ἡ Ῥωσία μὲ τὸν εἰς αὐτὴν ἔκδοτον Χάνην Σχαῒν Γεράϊ. Ὁ Ποτεμκὶν ὑπῆγε τὸ 1782 ἔτος εἰς τὴν Χερσῶνα διὰ νὰ κερδήσῃ καὶ αὐτὸν καί τινας ἄρχοντας Ταταρους ἐξ ὁλοκλήρου μὲ ὑποσχέσεις καὶ πλούσια δῶρα, καὶ ὁ Χάνης ἔστειλε 1782 πρεσβεί-

αν εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ὑποταγήν του. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἀντεστάθησαν οἱ ἀδελφοί του, καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν διήγειρεν ἐπανάστασιν εἰς Κουβὰν, πάραυτα εἰσέβαλαν οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν χερσόνησον. Ὅλοι οἱ ἐναντίοι τοῦ Χάνη ἔπαθαν τὰ πάνδεινα, χιλιάδες ἔχασαν ζωὴν καὶ περιουσίαν, ἢ ἐσύρθησαν ἀνδράποδα εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Εἰς μάτην ἔδειξε δυσαρέσκειαν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλή. Ὅλη ἡ σκηνὴ ἔλαβε τέλος εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ Χάνης καὶ πολλοὶ συγγενεῖς του Πρίγκιπες ἐκήρυξαν, ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν σοφὴν καὶ ἱλαρὰν διοίκησιν τῆς Αὐτοκρατορίσσης δύνανται νὰ εὕρωσιν ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν. Μετὰ τοῦτο ὁ Σχαῒν Γεράϊ ἐπαραίτησεν εἰς τὴν Ῥωσίαν τὴν κυριότητά του, τὴν ὁποίαν καθὸ ἐκλεγμένος ἡγεμὼν δὲν ἠδύνατο νὰ χαρίσῃ, καὶ ἀπὸ μέρους του καὶ ἀπὸ μέρους τῶν ἀπογόνων του, ἔλαβε, μετὰ τινῶν μελῶν τοῦ οἴκου του ἐτήσιον σιτηρέσιον, καὶ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν χερσόνησον, τὴν ὁποίαν ἐπῆραν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ἐντελῶς τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα. Πᾶσα ἀντιλογία καὶ ἀντίστασις κατεπατήθη μὲ βίαν. Παῦλος Ποτεμκῖνος, συγγενὴς τοῦ Πρίγκιπος, ἐφόνευσε 30,000 ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ παιδία, Συνέβη δὲ τοῦτο κατὰ τὸ 1783 ἔτος*),

Ἡ Αἰκατερίνα ἐνόμισεν ὅτι δικαιολογεῖ τὰ βίαια ταῦτα ἔργα της κηρύξασα εἰς τὸν κόσμον, ὅτι οἱ Τάταροι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἀπολαύσουν τὴν τύχην τῆς αὐτονομίας, ἥτις τοὺς ἐδόθη διὰ τῆς τελευταίας εἰρήνης, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἡ Αὐτοκρατόρισσα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἡσυχίας τῆς χερσονήσου, πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας της ἐπικρατείας, καὶ πρὸς ἀπο-

*) Κατὰ τὸν Διέζον τοῦ εἶχεν ὑποσχεθῆν ἡ Ῥωσία ἐτήσιον 80,000 ρούβλια καὶ 8000 εἰς καθένα ἀδελφόν του. Τὸ ἀργύριον ὅμως τοῦτο ἐπληρώθη ἐνιαυτοὺς τινάς. Διὰ τοῦτο ὁ Σχαῒν ὑπῆγε 1787 εἰς τὸ Χοτίνιον διὰ νὰ ἐπικαλεσθῇ βοηθὸν τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλήν. Αὕτη ὅμως τὸν ἔστειλεν εἰς Ῥόδον, ὅπου ἀπεκεφαλίσθη ὡς κοινὸς κακοῦργος.

ζημίωσιν τῶν δώδεκα μιλιονίων ρουβλίων, τὰ ὁποῖα ἐδαπανήθησαν δι᾽ εὐτυχίαν τῶν Ταταρων, ἀναγκάζεται νὰ παραλάβῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν της τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον, τὸ Κουβὰν καὶ τὴν νῆσον Ταμάν. Οἱ Τοῦρκοι δὲ φοβισμένοι, ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν ἐγκαταλελειμμένοι, ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν φοβερισμένοι μὲ κοινὸν πόλεμον ἐκ μέρους τῆς Ῥωσίας, ἠναγκάσθησαν ὄχι μόνον νὰ στέρξουν ἐμπορικὴν συνθήκην ὠφέλιμον διὰ τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ χωριστῆς συμφωνίας νὰ γνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥωσίας εἰς τὴν Ταυρικὴν, Κουβὰν καὶ Ταμὰν (1784). Ἡ ὑπερηφάνειά των εὐχαριστήθη μὲ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν συνθήκην δὲν ἀνεφέρθησαν αἱ χῶραι μὲ τὰ ὀνόματά των, ἀλλ᾽ ὅτι μετεβάλθησαν ἐν γένει τὰ ὁροθετηθέντα εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς εἰρήνης τοῦ 1774 ἔτους καὶ τῆς συμφωνίας τοῦ 1779. Σύνορον ὠνομάσθη ὁ ποταμὸς Κουβάν.

Ὅτι διὰ ταύτης τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης καὶ διὰ τῆς ἀποκτήσεως τοῦ Κριμίου, τοῦ ὁποίου ἀνενεώθη τὸ παλαιὸν ὄνομα Ταυρικὴ, ἐδόθησαν εἰς χεῖρας τῶν Ῥώσων τρόπον τινὰ τὰ κλειδία τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας, ἔβλεπαν οἱ Τοῦρκοι μὲ ἐσωτερικὸν πόνον, καὶ οἱ Ῥῶσοι μὲ χαράν. Οἱ δεύτεροι ἐπροσπάθουν ὅσον δυνατὸν γρήγορα νὰ ἀνοίξωσι τὴν Πύλην. Τὸ ἄλλοτε φοβερὸν ἡμισελήνιον ἐφαίνετο ὅτι ἔγεινε φθινούσης δυνάμεως σύμβολον.

Ὁ Ποτεμκῖνος ἔλαβε τὴν ὕπατον κυβέρνησιν τῆς νεοκτήτου χώρας, καὶ τὴν προσταγὴν νὰ τὴν μορφώσῃ κατὰ τὸ σῶμα, μὲ τὸ ὁποῖον συνουσιώθη. Τὴν ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν πάραυτα μὲ τὸν συνήθη του τρόπον ἀφανίζων ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε διατάξεις καὶ ἐρημόνων αὐτὴν μὲ τὴν μετατόπισιν τῶν κατοίκων της. Ἡ Αἰκατερίνα αὐτὴ, λυπουμένη τὸν θάνατον τοῦ Λαυσκοΐου, ὑπῆγε νὰ διασκεδάσῃ τὴν μελαγχολίαν της εἰς τὴν Ταυρικὴν κατὰ τὸ 1787 ἔτος μὲ ὅλην τὴν

Ἀσιανὴν πολυτέλειαν καὶ λαμπρότητα. Ἔφερε μαζή της πολυάριθμον ἀκολουθίαν, μὲ τὴν ὁποίαν συνηκολούθουν καὶ οἱ πρέσβεις πολλῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων. Πανταχόθεν συνέῤῥευσαν ἀλλοδαποὶ καὶ ἐγχώριοι διὰ νὰ τὴν χαιρετίσουν. Πανηγύρεις, στολισμοὶ, προσκυνήσεις ἀπετέλουν τὸν ἀπὸ Πετρουπόλεως ἕως Ταυρικῆς χιλίων ὡρῶν μακρὺν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἐφώτιζαν ἀναρίθμητοι φωτοχυσίαι τὰς νύκτας, ὡς θριαμβευτικὴν πορείαν.

Εἰς Κιοβίαν *), ὅπου διὰ τὸν παγωμένον Βορυσθένην ἔμεινε τινὰς ἑβδομάδας, ἐνεβαρκαρίσθη εἰς μικρὸν στόλον πεντήκοντα πλοιαρίων, καὶ ἐπλησίαζεν εἰς τὰς νέας χώρας καὶ δημιουργίας, ὁλόγυρα τῶν ὁποίων ἐσκόρπιζεν ὁ Πορτεμκῖνος διάφορα θεάματα. παλάτια ὑψόνοντο εἰς τὸ μέσον τῶν ἐρήμων διὰ νὰ κατοικηθοῦν μίαν ἡμέραν· χωρία καὶ πόλεις ἐκτίσθησαν, καὶ πανταχοῦ ἐφαίνοντο πλήθη ἀνθρώπων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πολονίας, Στανίσταλος Αὔγουστος, τὴν ἐσυνώδευεν εἰς τὸ λαμπρὸν ταξείδιόν της. Εἰς Κρεμεσούκιον εἶχε φυτεύσειν πλησίον τοῦ παλατίου μὲ ἀναρίθμητα ἔξοδα κῆπον τέσσαρας ἑβδομάδας πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Πραγματεῖαι φερθεῖσαι ἀπὸ τὴν Μόσκαν καὶ Βαρσαυΐαν ἔδιδαν εἰς τὴν Χερσῶνα ὑπόληψιν ἀκμαζούσης ἐμπορικῆς πόλεως. Εἰς τὴν Σεβαστόπολιν τῆς ἐχορήγησεν ὁ Ποτεμκὶν ἐκ ξυλίνου αὐτοσχεδοῦς παλατίου τὴν θέαν εἰς τὸν καλὸν λιμένα, ὅπου, διὰ πολυτελεστάτου πυροτεχνήματος μὲ τερπνότατον φωτισμὸν, τοῦ ὁποίου ἡ λάμψις ἐθάμβονε τὰ ὀμμάτια τῶν βλεπόντων τὰ στολισμένα ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ τὰς παλαιὰς λέμβους, ἐπαρίστανε ψευδῆ εἰκόνα ὁλοκλήρου πολεμικοῦ στόλου.

*) Εἰς τὴν πόλιν ὅμως ταύτην δὲν εὗρηκε λαμπρότητα ἡ Αἰκατερίνα, ἐπειδὴ ὁ Ποτεμκὶν ζηλοτυπῶν τὸν πρεσβύτην Ῥωμανσόβιον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέκειτο τὸ κυβερνεῖον τοῦτο, ἐβράδυνε νὰ διορίσῃ τὰ ἀναγκαῖα ἀργύρια. Οὕτω διηγεῖται ὁ Σηγύρος, ὅς τις εἶχε συνοδεύσειν τὴν Αὐτοκρατόρισσαν εἰς ταύτην τὴν ὁδοιπορίαν.

Ἡ Αἰκατερίνα, πληρωθεῖσα, ὡς ἐνόμισε, νέας πληροφορίας περὶ τοῦ ἰσχυροῦ πνεύματος τοῦ Ποτεμκίνου τὸν ἐπωνόμασε „Ταυρικὸν,“ καὶ ἐπρόσταξε τὴν γερουσίαν νὰ συντάξῃ ἐγκώμιον εἰς τὸν Πρίγκιπα διὰ νὰ τὸν κάμῃ γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Ὁ Ποτεμκῖνος ὅμως μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἠφάνισε τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν του, οἵτινες πολλάκις εἶχαν προσπαθήσειν νὰ πληροφορήσουν τὴν Αὐτοκρατόρισσαν, ὅτι διὰ τῆς κακῆς διοικήσεώς του παρακμάζει ὁ στρατὸς, νεκροῦται ἡ ἐμπορία, ὀλιγοστεύουσι τὰ εἰσοδήματα. καὶ ἐρημόνονται αἱ μεσημβριναὶ αὗται χῶραι *). Ἐνῷ μὲ τὴν ὁδοιπορίαν ταύτην ἐστερέωσε τὴν ὑπόληψίν του, ἐσυνήργησε καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας σκοπῶν του. Ἐπειδὴ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ὁ Β′ ἐνταμώθη μὲ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν εἰς τὴν Χερσῶνα καὶ τὴν ἐσυνώδευσεν εἰς τὸ τῆς Ταυρικῆς ταξείδιόν της, συνέλαβαν ὅλος ὁ κόσμος τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ ἀφανισμὸς τῆς Τουρκίας ἐσυμφωνήθη καὶ ἀπεφασίσθη.

Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἦτο ἀπὸ τῆς τελευταίας συνθήκης (1784) εἰς παντοτεινὴν διχόνοιαν μὲ τοὺς Ῥώσους, οἱ ὁποῖοι μέρος μὲν ἔκαμναν νέα ζητήματα, Π. χ. καμπάνας διὰ τὰς Γραικικὰς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ νὰ γνωρίσουν ὑποτελῆ τῆς Ῥωσίας τὸν Γεωργιανὸν Πρίγκιπα Ἡράκλειον Γαρδουέλιον, μέρος δὲ ἐπαραπονοῦντο ὅτι οἱ Τοῦρκοι προστατεύουσιν ἐχθρικὰς φυλὰς εἰς τὰ σύνορα· ἐκατάλαβε καὶ αὐτὴ φυσικώτατα τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τῶν σκοπῶν τῶν δύω Αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν, καὶ ἐς αὐτὴν ἐβεβαιώθη ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἥτις ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Ῥωσίαν νὰ καταργήσῃ τὴν ἔνοπλον θαλάσσιον οὐδετερότητα, καὶ ἀπὸ τὴν Προυσίαν, τῆς ὁποί-

*) Ἐδοκίμασαν τὸ τοιοῦτον οἱ δύω νέοι φίλοι τῆς Αὐτοκρατορίσσης Ἰερμαλὸφ καὶ Μομυνόφ, καὶ ἐξαιρέτως ὁ πρῶτος, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ποτεμκίνου.

ας ὁ νέος βασιλεὺς Φρειδερῖκος Βιλέλμος Β', ἔδειξε τὴν κατὰ τῆς Ῥωσίας ζηλοτυπίαν του φανερώτερα καὶ ἰσχυρότερα παρὰ τὸν μέγαν προκάτοχόν του. Ἡ πολεμόφρων τοῦ Διβανίου φατρία, τῆς ὁποίας κορυφαῖος ἦτο ὁ ἀνδρεῖος Καπουδὰν Χασὰν Πασᾶς, αἰσθανομένη βαθέως τὴν ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ 1774 ἔτους καταφρόνησιν ἐκ μέρους τῶν Ῥώσων, καὶ ἐλπίζουσα μεγάλην ὑποστήριξιν (ἡ Ἀγγλία ὑπεσχέθη νὰ ὁπλίσῃ τὴν Σβεκίαν), ὑπερίσχυσε, καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἐὰν καὶ ἀπροπαρασκεύαστοι ἐκήρυξαν κατὰ τὸν πάτριόν των τρόπον πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, ῥήξαντες εἰς τοὺς ἑπτὰ πύργους τὸν Ῥωσικὸν πρέσβυν Βουλγακόβιον (24 Αὐγ. 1787).

Ἡ Αἰκατερίνα διὰ δημοσίου Δηλώσεως, ἥτις ἔμπροσθέν της ἀνεγνώσθη εἰς τὴν αὐλικὴν ἐκκλησίαν, ἀπεκρίθη εἰς τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου· ἐπροσκάλεσε δι' αὐτῆς, βεβαιόνουσα τὰ εἰρηνικὰ φρονήματά της καὶ καταρωμένη τὴν ἐπιορκίαν καὶ ἀπιστίαν τῶν Τούρκων, ὅλον τὸν Χριστιανικὸν κόσμον νὰ ἑνώσουν τὰς προσευχὰς καὶ τὰς δυνάμεις των πρὸς ἐξολοθρευμὸν τοῦ ἐχθροῦ τῆς Χριστιανωσύνης. Πρὸ πάντων δὲ ἐπαρακάλεσε τὸν Αὐτοκράτορα Ἰωσὴφ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν συμμαχικὴν συνθήκην των.

Οὗτος δὲ ἔστησε κατὰ τὸ ἐφεξῆς 1788 ἔτος 200.000 στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἐδιαιροῦντο εἰς πέντε μερίδας καὶ ἐξηπλόνοντο ἀπὸ τὸν Βορυσθένην ἕως τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος· ὁ κορυφαῖος στρατὸς, πλησίον Φουτακίου, ἐκυβερνᾶτο ἀπ' αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα. Μὲ αὐτὸν ὅμως ἡνώθησαν δύω Ῥωσικοὶ στρατοὶ διοικούμενοι ἀπὸ τὸν Ῥωμανσόβιον καὶ Ποτεμκῖνον. Στόλος ἔκειτο εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ταυρικῆς, καὶ εὐθὺς κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου ἐματαίωσε τοὺς σκοποὺς τῶν Τούρκων νὰ κυριεύσουν τὴν Κιμβουρνίαν καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἀνοίξουν τὸν εἰς τὴν Ταυρικὴν δρόμον. Καὶ οἱ Γραικοὶ δὲ ἐπροσκαλέσθησαν ἐκ νέου νὰ πιάσωσι τὰ

ὅπλα. Οἱ ἀνδρεῖοι Σουλιῶται ἐσηκώθησαν τωόντι, καὶ εἰς Τεργέστην ὥπλισαν οἱ Γραικοὶ μὲ ἰδίαν των δαπάνην μικρὸν στόλον, ὅς τις ἔμελλε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν ἐκ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης προσδοκώμενον τῶν Ῥώσων. Ταύτην τὴν φορὰν ἐφαίνοντο οἱ Τοῦρκοι ὅτι δὲν θέλουν ἀποφύγειν τὴν μοῖραν των.

Ἀλλὰ πολλαὶ περιστάσεις ἡνώθησαν νὰ καταισχύνωσι τοὺς λογαριασμοὺς τῆς πολιτικῆς τέχνης. Ἡ Σβεκία ὥρμησε κατὰ τῆς Ῥωσίας τὸ 1788 ἔτος, καὶ ἐμπόδισε τὸν ἔκπλουν ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης (ἀνωτ. σελ. 174), ἐνῷ ἡ φιλαρπαγία τῶν Ῥωσικῶν διακτόρων ἐκατάπιε τὸ ἀργύριον, τὸ ὁποῖον ἔλαβαν ἀπὸ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν διὰ νὰ τὸ δώσωσιν εἰς τοὺς Γραικοὺς πρὸς ἑτοιμασίαν των. Μόνον λοιπὸν ὁ στόλος τῆς Μαύρης θαλάσσης, ναυαρχούμενος ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα Νασσαυΐας καὶ τὸν ἀντιναύαρχον Ἰωάννην Παῦλον, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀντιπαραταχθῇ μὲ τὴν Τουρκικὴν θαλάσσιον δύναμιν καὶ εἰς τὸν ἀνδρεῖον της Καπουδὰν Πασᾶν. Πάραυτα ἐπαρατηρήθη, ὅτι ἡ Ῥωσία δὲν ἦτο τόσον προητοιμασμένη ὅσον ἠλπίζετο, καὶ ὅτι ἡ ἀπαραδειγμάτιστος πολυτέλεια καὶ δαπανηρία ἐξενεύρισε τὰς δυνάμεις της, ἐὰν καὶ ἔλαμπεν ἐξωτερικῶς. Τῆς ἔλειπεν ἀργύριον, καὶ οἱ δύω Ῥωσικοὶ στρατοὶ, οἵτινες ἐπροχώρουν ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν συνόρων, δὲν ἦσαν εἰς λαμπρὰν κατάστασιν. Τὸ δὲ πολεμικὸν τῆς Αὐστρίας σχέδιον ἦτο κατὰ τὰ στρατηγικὰ δόγματα τοῦ Λάσκυ τόσον ἐσφαλμένον, καὶ ἐπεκράτει τόση πολλαπλότης εἰς τὰς κοινὰς κινήσεις, ὥστε κανὲν ὄφελος δὲν ἀπήλαυσαν ἀπὸ τὴν ἀπροετοιμασίαν τῶν Τούρκων κατ' ἀρχὰς τοῦ πολέμου. Τὸ Βελιγράδιον, τὸ ἀξιόλογον τοῦτο φρούριον, δὲν ἐκυριεύθη, καὶ τὸ κορυφαῖον στράτευμα τῆς Αὐστρίας ἀπεκρούσθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἕως εἰς τὸ Βαννάτιον, ἐνῷ ὁ Δοὺξ Κοβούργου μὲ μικροὺς λόγους ἐκυρίευσε τὸ Χοτίνιον καὶ τὴν Μολδαυΐαν. Ὁ Ποτεμκῖνος ἐπῆ-

ρε τὴν Ἀξιάκην (17 Δεκεμβ. 1788), φρούριον τῶν συνόρων, τὸ ὁποῖον εὑρισκόμενον εἰς τοὺς Τούρκους ἐφοβέριζε πάντοτε κίνδυνον κατὰ τῆς Ταυρικῆς. Βέβαια ἠγόρασε πολλὰ ἀκριβὰ τὴν δορικτησίαν ταύτην. Ἓξ μῆνας ἐκάθισεν ἔμπροσθεν φρουρίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ ἓξ ἑβδομάδας εἰς ἐπιτηδειοτέρους στρατηγούς. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπλησίαζεν ὁ χειμὼν καὶ διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἐντεῦθεν γεννωμένων ἀῤῥωστιῶν ἐφοβέριζεν εἰς τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα μεγαλητέραν φθορὰν παρ' ὅσην ἔπαθαν ἀπὸ τὸν καύσωνα τοῦ καλοκαιρίου *). Ἐκ ταύτης τῆς ἀνάγκης καὶ θρησκευτικοῦ μίσους ἀπεφάσισαν οἱ στρατιῶται τὴν ἔφοδον. Ἐξ ἀπελπισίας γεννηθεῖσα αὕτη ἐτελειώθη ἀπὸ τὴν φιλαρπαγίαν καὶ ἀπὸ φιλεκδικίαν ἀναφθεῖσαν ἐκ τῆς τῶν Τούρκων ἀντιστάσεως. Τρομερὰ ἦτο ἡ αἱματοχυσία, καὶ ἀμέτρητον τὸ πλῆθος τῶν φονευμένων καὶ ἀπὸ μέρους αὐτῶν τῶν νικητῶν.

Ἡ Αἰκατερίνα ᾐσθάνθη ἐκ τῆς ἀθλίας ταύτης νίκης, τῆς ὁποίας ἐπαραγγέλθη ὁ ζωγράφος Κασανόβας νὰ ζωγραφήσῃ εἰς τὴν τραπεζαρίαν της τὴν εἰκόνα, χαρὰν μεγαλωτάτην. Ὅλοι οἱ ἀγοὶ καὶ στρατιῶται ἔλαβαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομισματικὰ ἐγκόλπια· ὁ Ποτεμκῖνος, ὅς τις ἐπὶ τῆς ἐφόδου λέγεται ὅτι ἔστεκε μίαν τουφεκίαν μακρὰν, ἔλαβε, παρεκτὸς πολυτίμου σπαθίου, τὴν ἐπιθυμητὴν μεγάλην ταινίαν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸ ὁποῖον μόνον τοῦ ἔλειπεν ἀπ' ὅλας τὰς ταγματικὰς ταινίας τῆς Εὐρώπης, ἐπειδὴ εἰς μόνον ἐκεῖνον ἠδύνατο νὰ δοθῇ, ὅς τις εἶχε κερδήσειν γενικὴν μάχην ἢ τὸ πρῶτον φρούριον. Ἀκόμη μεγαλητέρας ἀμοιβὰς εὕρηκεν εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ὑπῆγεν, ἀφοῦ ἔβαλε τὰ στρατεύματά

*) Ἔλειπαν ὅλαι αἱ χειρουργικαὶ ἑτοιμασίαι. Ὅταν ὁ Ποτμκῖνος ἠρωτήθη περὶ τούτου, εἶπε πάντη ἄφροντις: Δὲν θέλω ἔχειν κανένα πληγωμένον.

του εἰς τὴν παραχειμασίαν. Πολλὰς ἡμέρας ἐδιώρισεν ἡ Αὐτοκρατόρισσα, ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε διωρισμένως τὴν ἡμέραν τοῦ ἐρχομοῦ του, καὶ ἐφωτοβόλησαν δρόμον τριῶν Γερμανικῶν μιλίων πλησίον τῆς μητροπόλεως μὲ μεγάλην δαπάνην. Ὁ Ποτεμκῖνος, μ' ὅλον ὅτι τὸ ἔμαθε καθ' ὁδὸν, δὲν ἐτάχυνε τὸν δρόμον του. Ὅταν δὲ τελευταῖον ἔφθασε, τὸν ἐχαιρέτησεν ἡ Αὐτοκρατόρισσα εἰς τὸ οἴκημά του πρὶν ἀλλάξῃ τὰ ἐνδύματά του.

Νέας ἀποδείξεις τῆς φιλίας της ἔλαβεν εἰς τὴν ἀποδημίαν του, ἥτις ἀνεβλήθη ἕως τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Ταύτην τὴν ἑορτὴν συνειθίζει ἡ αὐλὴ, κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς Γραικικῆς ἐκκλησίας, νὰ συνάζεται τὸ μεσονύκτιον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χειμερινοῦ παλατίου διὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀναστάσεως. Μετὰ τὴν τελείωσίν της ἀσπάζονται τὴν χεῖρα τῆς Αὐτοκρατορίσσης, καὶ συνεύχονται πρὸς ἀλλήλους δίδοντες καὶ λαμβάνοντες τὰ Πασχαλικὰ αὐγά. Ἐκεῖ τὸν ἐνηγκαλίσθη ἡ Αἰκατερίνα, τὸν εὐχαρίστησε μὲ τρανὴν φωνὴν διὰ τὰς ὑπουργίας, τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἐχάρισεν ὡς Πασχαλικὸν αὐγὸν σύμβολον τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ τάγματος ἀδαμαντοκόλλητον μεγίστης τιμῆς διὰ νὰ τὸ φορῇ εἰς τὸν τράχηλόν του. Ἐνταυτῷ δὲ τοῦ ἔδωκε καὶ ἓξ μιλιόνια μετρητῶν ῥουβλίων, χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν ἤθελε νὰ ἀποδημήσῃ, διὰ χρείαν τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐκυβέρνα μόνος αὐτὸς, ἀφοῦ ἀποδιώξας τὸν Ῥωμανσόβιον, ἔγεινεν ἀρχιστράτηγος καὶ τῶν δύω μερίδων.

Ἡ νέα ἐκστρατεία ἔδωκεν εἰς τοὺς συμμάχους λαμπρὰ κέρδη. Τοῦ Ποτεμκίνου ὁ ὑποστράτηγος Σουβαρὸφ, ἡνωμένος μὲ τὸν Δοῦκα Κοβούργου, ἐνίκησε τὴν 1 Αὐγ. 1789 πλησίον Φουξανίου Τουρκικὸν στρατὸν 35,000 ἀνθρώπων καὶ ἐκυρίευσεν ὅλον τὸ στρατόπεδον. Ἀκόμη μεγαλητέρα ὑπῆρξεν ἡ νίκη τῶν αὐτῶν δύω στρατηγῶν πλησίον Μαρτινεστίας εἰς Ῥωμνίκιον τὴν 22 Σεπτεμβ., ὅπου στρατὸς 92,000 Τούρ-

κων στρατηγούμενος ὑπὸ τὸν μέγαν Βεζύρην ἠφανίσθη καὶ τρία στρατόπεδα ἐκυριεύθησαν μὲ πλούσια λάφυρα. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο, τὴν 8 Ὀκτωβ. 1789, ἐκυρίευσεν ὁ γέρων ἀνδρεῖος Λαουδόνιος τὸ ἀξιόλογον Βελιγράδιον (Πρβ. Τόμ. Θ΄, σελ. 150)· εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ἔπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ Ποτεμκίνου τὸ Γαλάτσιον, Ἀκκερμάνιον καὶ διὰ προδοσίας ἡ ἀξιόλογος Βένδερα, καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς Αἰκατερίνης τὸν ἀντήμειψε μὲ στέφανον ἐκ σμαράγδων καὶ ἀδαμάντων.

Αἱ Αὐτοκρατορικαὶ αὐλαὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἐπλησίαζαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐλπίδων των. Ὁ Ποτεμκῖνος αὐτὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κρατήσῃ δι᾽ ἑαυτὸν τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν ἀνεξαρτήτως. Ἔζη ἤδη εἰς Ἰάσιον ὡς ἡγεμὼν εἰς τὴν καθέδραν του κατασπαταλῶν καὶ ἀσωτεύων μὲ ὅλην τὴν λαμπρότητα Ἀσιανοῦ σατράπου. Εἶχε χωριστὸν παρεκκλήσιον, ἔγραφε καὶ ἤρχοντο χορευταὶ ἐκ Γαλλίας, ἔστελνε ταχυδρόμους καὶ τοῦ ἔφερναν χαρτία τοῦ παιγνιδίου ἀπὸ τὴν Βαρσαυΐαν, ἢ πολυτίμους Στερλὲτ σούπας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, ἢ στολίδια ἐκ τῶν Παρισίων, διὰ τὰ ὁποῖα μόνον τὸ τελώνιον (χωρὶς νὰ πληρόνεται) ἐξώδευσε 12,000 ῥούβλια· ἐδωροδόκει καὶ οἰκειόνετο ὅλους τοὺς Μολδαυοὺς καὶ Μολδαυὰς, τὰς ὁποίας ἔτερπεν ὁλόγυρά του ἀγεληδόν.

Ἀλλ᾽ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ηὔξησεν ἡ κατὰ τῆς Ῥωσίας ζηλοτυπία τῆς Προυσίας καὶ Ἀγγλίας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς, τῆς ὁποίας ὁ νέος Σουλτάνος Σελὶμ (ἐκ τῆς 7 Ἀπριλ. 1789) ἔδειξε νέον θάῤῥος. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωσὴφ ἀπέθανε τὴν 20 Φεβρ. 1790, καὶ ὁ διάδοχός του Λεοπόλδος ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν τοῦ πολέμου.

Οἱ Ῥῶσοι ἔκαμαν εἰρήνην τὸν καιρὸν τοῦτον μὲ τὴν Σβεκίαν καὶ ἐσύναξαν ὅλας των τὰς δυνάμεις εἰς ἓν σημεῖον. Ὅλον τὸ Κουβὰν ἐπατήθη, τὸ νέον Κιλὶ ἔπεσε, καὶ ὁ Σουβαρὸφ μὲ ἀσπλαγχνίας ὁμοίας

τῆς Ἀξιάκης ἐπῆρεν ἐξ ἐφόδου τὸ Ἰσμαὴλ τὴν 22 Δεκεμβ. 1790. Χιλιάδες ἐσφαγμένων ἔδειξαν πάλιν τὸ πεῖσμα τῶν νικημένων καὶ τὴν σκληρότητα τῶν νικητῶν. Εἰς τοῦτο ὅμως τὸ μεταξὺ ὥπλισεν ἡ Ἀγγλία στόλον διὰ τὴν Βαλτικὴν, καὶ ἡ Προυσία ἐκίνησε τὰ στρατεύματά της εἰς τὰ Ῥωσικὰ σύνορα. Ἡ Πολονία, ἐρεθισθεῖσα ἀπὸ τοὺς Προύσους, ἤθελε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ πολέμου, καὶ ἔκαμεν ὁρμητικὰ βήματα πρὸς ἐλευθέρωσίν της. Τὰ Ῥωσικὰ κιβώτα ἐκενώθησαν, καὶ ἡ χρηματικὴ πίστις ἔλειπε. Μόνον ὁ Ποτεμκὶν ἀντέστεκε. Διὰ τοῦτο ἔσπευσε πάλιν εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ νὰ ματαιώσῃ τὰς ἐνέδρας τῶν ἐναντίων του. Ἡ Αἰκατερίνα τὸν ἐδέχθη φιλοφρονέστατα. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐλεύσεώς του. Διέβησαν μὲν τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα πέραν τοῦ Δανουβίου, καὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους πλησίον Μαξίνου, ἀλλ᾽ αἱ μεσιτεύουσαι δυνάμεις ἐπέμεναν δραστικώτατα εἰς τὴν εἰρήνην. Ἡ Αὐτοκρατόρισσα τὴν ἀπεφάσισε τελευταῖον, τὸ μὲν, στοχαζομένη ὅτι τὰ ἀδυνατισμένα στρατεύματά της δὲν ἠδύναντο νὰ βασταχθῶσι πέραν τοῦ Δανουβίου, τὸ δὲ ἐλπίζουσα νὰ ἀποζημιωθῇ ἐκ δευτέρου ἀπὸ τὴν Πολονίαν, ἐνῷ ὅλη ἡ Εὐρώπη ὡπλίζετο κατὰ τῆς μεταπολιτεύσεώς τῶν Γάλλων.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέῤῥιψεν ὑπερηφάνως πᾶσαν μεσιτείαν τῆς Προυσίας καὶ Ἀγγλίας, ἔκλεισε τὴν 11 Αὐγ. εἰς Γαλάτσιον συνθήκην, ἥτις μετέπειτα (9 Ἰαν. 1792) μετεβάλθη εἰς τελείαν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐξηγόρασεν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ τὴν σωτηρίαν της μὲ μικρὰς θυσίας. Ἡ Ῥωσία ἔλαβε τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἀξιάκης ἕως τὸν Βορυσθένην, καὶ ἐπαραίτησε τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν, τῶν ὁποίων αἱ ἡγεμονικαὶ τιάραι δὲν ἐχρειάζοντο πλέον νὰ στολίσωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ Ποτεμκίνου.

Ὁ θάνατος εἶχε τελειώσειν τὴν παράδοξον ζωὴν

τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Ἔκ τινος χρόνου εἶχαν ἀσθενήσειν αἱ ζωτικαὶ δυνάμεις του, καὶ ἡ καταφρόνησις τῆς διαίτης τὸν ἔκαμεν ἀῤῥωστικόν. Ἐφέρετο ἀπὸ τόπον εἰς τόπον πρὸς βελτίωσιν τῆς ὑγιείας του. Ἐνῷ μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπήγαινεν εἰς Ἀξιάκην, τὸν ἐπέπεσε διαμιᾶς τοῦ κακοῦ ἡ σφοδρότης. Ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἐκατέβασαν ἀπὸ τὴν ἅμαξαν, καὶ στρώσαντες δάπιδα ἐπάνω τῶν πρασίνων χόρτων τὸν ἔβαλαν ἐπάνω, ὅπου ἐναγκαλιζόμενος τὴν ἀνεψιάν του τὴν Κόμησσαν Βρανίκαν ἀπέθανε (15 Ὀκτωβ. 1791).

---

11. Τελεία διαίρεσις τῆς Πολονίας. (1788 — 1794).

Ὁ ἀνεμοστρόβιλος, ὅς τις εἶχε φοβερίσειν ὄλεθρον εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐστράφη τώρα ἀπροσδοκήτως, καὶ ἐσύντριψε τὰ ἀπομενάδια τῆς Πολονίας κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὁπότε ἡ ἐπικράτεια αὕτη ἤλπιζε νὰ λάβῃ ζωὴν αὐθύπαρκτον.

Ἡ Αἰκατερίνα εἰς τὴν διανομὴν τοῦ 1772 ἔτους εἶχε κρατήσειν ἀποκλειστικῶς τὸ δίκαιον τῆς κυριαρχίας τοῦ βασιλείου. Οἱ πρέσβεις της ἐμεταχειρίζοντο κυρίως τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὰ στρατεύματά της ἔμεναν εἰς τὴν Πολονίαν θλίβοντα καὶ παραπικραίνοντα τοὺς Πολονούς. Ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερώσεώς των ἀπὸ ταύτην τὴν δυναστείαν καὶ ἀτιμίαν, φυτευθεῖσα ἀπὸ πολλῆς εἰς τὰς καρδίας των, καὶ πάντοτε βαθύτερα ῥιζουμένη, ἐφάνη τελευταῖον, ὅταν ὁ Τουρκικὸς πόλεμος, καὶ ἡ θέσις, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Προυσσία κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἔδειξαν τὸ δυνατὸν εὐτυχοῦς ἐκβάσεως.

Δὲν ἔλειπαν μὲν τοιοῦτοι, οἵτινες τὸ μὲν ἐκ δειλίας, τὸ δὲ ἐξ ἰδιωφελείας ἀντέστεκαν εἰς τὸν χείμαρον, καὶ ὁ Ῥωσικὸς πρέσβυς Σταχελβέργιος, καθὼς καὶ ὁ τότε ζῶν Ποτεμκῖνος ἔτρεφαν δύω καθ' ἑαυτὰς μὲν ἀντιθέτους φατρίας, συμφώνους δὲ κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Ῥώσους κλίσιν των· τὸ συνέδριον ὅμως, τὸ συγκαλεσθὲν τὸ 1788 ἔτος ἔδειξεν, ὅτι τὸ φιλόπατρι μέρος τοῦ ἔθνους, τὸ ἐπιθυμοῦν τὴν ἀποβολὴν τῆς Ῥωσικῆς ἐπιῤῥοῆς, ἦτο τὸ ἐπικρατέστερον. Στενώτερος δεσμὸς, τὸν ὁποῖον ἐπρόσφερεν ἡ Ῥωσία, ἀπεῤῥίφθη. Ἐπιμένοντες εἰς τὸ νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὰ Ῥωσικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Πολονίαν, καὶ εἰς τὸ νὰ παύσουν αἱ τὴν χώραν ἐρημόνουσαι διαβάσεις τοῦ στρατοῦ διὰ τὸν Τουρκικὸν πόλεμον, καὶ νὰ λάβουν θέσιν φοβεριστικὴν κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἀπεφάσισαν τὴν αὔξησιν τοῦ στρατεύματός των.

Ἡ Ῥωσία ὑποτασσομένη εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς στιγμῆς ἀπεμάκρυνε τῳόντι ὅλα τὰ στρατεύματά της ἀπὸ τὴν Πολονίαν, καὶ εἶπεν ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλει νὰ πατήσῃ τὰ σύνορά της. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Ῥωσίας ἐπῄνεσαν τοὺς ἀγῶνας τούτους, τοὺς ἔδωκαν ἐλπίδας ὑπερασπίσεως καὶ βοηθείας, καὶ οὕτω παρεθάῤῥυναν τοὺς Πολονοὺς νὰ προβαίνουν εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχισαν δρόμον. Ἡ ἀδιάκοπος Βουλὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Ῥωσία ἐνήργει τὴν ἐξουσίαν της, ἐκαταργήθη, καὶ τελευταῖον ἔγεινεν ἡ ἀξιόλογος ἀπόφασις· νὰ βελτιώσουν τὸ πολίτευμά των, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο εὐλόγως πηγὴ ὅλων τῶν κακῶν καὶ πρώτη αἰτία τῆς ἀπολεσθείσης αὐτονομίας των.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ῥωσίας, τῶν ὁποίων κορυφαῖοι ἦσαν ὁ Καγκελλάριος Μαλαχόβσκιος, ὁ ἐπίσκοπος Κοσσακόβσκιος καὶ ὁ βασιλικὸς μέγας στρατηγὸς Βρανίσκιος, ἔκαμαν ὅλα τὸ δυνατάτων τὰ ἐμποδίσουν τοὺς πρὸς ἀναγέννησιν τούτους ἀγῶνας· ἐπροσπάθουν νὰ παύσουν τὰς ἐργασίας τῆς βελτιώσεως καὶ νὰ διεγείρουν δυσπιστίαν κατὰ τῆς Προυσσίας, τῆς ὁποίας ὁ ἀγὼν ἀπέβλεπεν ἐκ τῶν γινομένων ταραχῶν νὰ ἀπολαύσῃ τὸ Δάντισκον καὶ Θόρουνον· καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ, καθὼς πάντοτε, φοβούμενος τὴν Αἰκατερίναν, ἐὰν καὶ μὴ

ἀδιαφορῶν πρὸς τὴν λαμπρότητα τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θρόνου του, μὲ τὸν ἀμφίβολον τρόπον του δὲν ἐσυνήργει εἰς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος.

Ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Πολονῶν ὑπερενίκησεν ὅλα τὰ ἐμπόδια. Ἔκλεισαν μὲ τὴν Προυσίαν (29 Μαρτ. 1790) συμμαχίαν πρὸς ἀμοιβαίαν ὑπεράσπισιν. Μὲ ζῆλον μέγαν ἔκαμαν μεγάλας θυσίας πολλοὶ πρὸς ἑτοιμασίαν τοῦ στρατοῦ, καὶ οἱ ἀγαθόφρονες ἀρχηγοὶ, ὁ Μαρισάλιος Μαλαχόβσκιος, ὁ ἐπίσκοπος Καμενηκίας Κρασίνσκιος, ὁ ἐπίσκοπος Κρακαυΐας Σολτύκιος, καὶ ὁ Στανίσλαος Ποτόσκιος εἰς μίαν πολυθόρυβον ὁμήγυριν τὴν 3 Μαΐου 1791 ἐκύρωσαν τὴν ὑποδοχὴν τῆς νέας συντάξεως. Ὁ βασιλεὺς κυριευμένος ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν πλειοτέρων, τὴν ἐδέχθη ἀσμενέστατα. Πρῶτος ἀπὸ τὸν θρόνον ἔκαμε τὸν ὅρκον μεγαλοφώνως, καὶ ἔπειτα ἐπαρακάλεσεν ὅλους τοὺς φίλους τῆς πατρίδος νὰ τὸν ἀκολουθήσουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ ἐπαναλάβουν τὸν ὅρκον εἰς τὸ θυσιαστήριον *). Ἔγεινε τοῦτο μὲ βροντὰς κανονίων καὶ μὲ γενικὴν χαρὰν τῆς πόλεως Βαρσαυΐας, μεταδοθεῖσαν πάραυτα εἰς ὅλον τὸ βασίλειον.

Ἔβλεπαν ὅλοι εἰς τὸ νέον τοῦτο πολίτευμα ὡς ἀσφαλὲς ἐνέχυρον μελλούσης εὐτυχίας. Τρεῖς μεγάλαι πηγαὶ ἀκαταπαύστων ἐμφυλίων πολέμων ἐνεφράγησαν. Εἰς τὰ συνέδρια, τὰ ὁποῖα, καθὼς μέχρι τοῦδε, συγκείμενα ἐκ δύω Βουλῶν ἔμελλαν νὰ συγκαλῶνται κατὰ δεύτερον ἔτος, δὲν ἴσχυε πλέον τὸ ἐλεύθερον Δὲν στέργω· αἱ συνορκίαι ἐκαταργήθησαν· καὶ ὁ θρόνος, ὅς τις ἕως τώρα ἐπληροῦτο κατ' ἐκλογὴν μὲ σφοδρὰς ταραχὰς καὶ ξένας ἀναμίξεις, ἔγεινε τώρα κληρονομικὸς εἰς τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας πρὸς ἀποφυγὴν μελλουσῶν διχονοιῶν, καὶ πρὸς ἀσφάλισιν τῶν δικαίων τῶν εὐγενῶν, ἔλαβεν ὁ ὀλίγος ἀριθμὸς τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἠδύναντο κατ' ὀλίγον νὰ συγχωνευθῶσι μὲ τοὺς εὐγενεῖς. Ὄχι μόνον καθεὶς εὐγενὴς χωρὶς βλάβην τῆς εὐγενείας ἠδύνατο νὰ γείνῃ πολίτης καὶ καθεὶς πολίτης νὰ ἀγοράζῃ καὶ νὰ ἔχῃ εὐγενικὰ ὑποστατικὰ, ἀλλ' εἰς καθένα, ὅς τις ἤθελεν ἀγοράσειν ὁλόκληρον χωρίον, ἢ ἤθελεν ὑπουργήσειν εἰς πολιτικὰ ἢ πολεμικὰ ἀξιώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐλευθέρως ἠδύνατο νὰ ὑπουργήσῃ καθεὶς, ἐδίδετο ὁ βαθμὸς τῆς εὐγενείας, καὶ εἰς πᾶν συνέδριον ἔμελλε νὰ γίνωνται εὐγενεῖς τριάκοντα κτηματικοὶ πολῖται. Οἱ χωριάται ἐβάλθησαν τοὐλάχιστον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων καὶ τῆς ἐγχωρίου κυβερνήσεως.

*) Μόνον οἱ δύω φύλακες τοῦ παλατίου καὶ δύω χωρικοὶ πρέσβεις ἔμειναν ὀπίσω εἰς τὴν σάλαν.

Ὄχι μόνον ἡ γενικὴ φωνὴ τῶν Πολονῶν ἐπῄνεσε τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἡ φωνὴ τῶν ξένων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσίας συνεχάρη δι' ἰδιαιτέρας του ἐπιστολῆς τὸν βασιλέα Στανίσλαον. Μόνον ἡ Ῥωσία ᾐσθάνθη λύπην, καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ τὴν δείξῃ, εὐθὺς ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸν Τουρκικὸν πόλεμον. Ἐφάνη Δήλωσις, ὅπου ἡ Αἰκατερίνα ὕφονε παράπονα μεγάλα κατὰ τοῦ συνεδρίου, ὅτι τὴν Πολονίαν ἐξ Ἐκλεκτικοῦ μετεμόρφωσεν εἰς κληρονομικὸν βασίλειον, καὶ ὅτι, παρὰ τὴν δοθεῖσαν ἀπαγορίαν τῶν προγόνων των, ζῶντος τοῦ βασιλέως ἐφρόντισαν περὶ διαδόχου, καὶ ὅτι ἔστειλε πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τὴν Πόρταν. Ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα, ἐπρόσθεσεν ἡ Αὐτοκρατόρισσα, λησμονεῖ μὲν ὅτι τὴν ἐπείραξαν καὶ τὴν γενναιότητα καὶ ἀπλεονεξίαν της περιΰβρισαν, δὲν ἐμπορεῖ δὲ νὰ εἶναι ἀδιάφορος πρὸς τοὺς Πολονοὺς, οἵτινες ζητοῦσι παρακαλοῦντες τὴν ὑπεράσπισίν της.

Τῷόντι δὲ τὰ μέλη τῆς Ῥωσικῆς φατρίας, ἐξαιρέτως δὲ ὁ πλούσιος Φῆλιξ Ποτόσκιος καὶ ὁ Ῥεβούσκιος, οἵτινες καὶ οἱ δύω δὲν εἶχαν ὁρκισθῆν εἰς τὸ πολί-

τεῦμα, ἐστράφησαν εἰς τὴν Αἰκατερίναν καὶ τὴν ἐπαρακάλεσαν νὰ ἀφανίσῃ τὸν τάφον τῆς Πολονικῆς ἐλευθερίας, καθὼς θαμβωμένοι ὠνόμαζαν τὴν πολιτικὴν σύνταξιν τῆς 3 Μαΐου, καὶ νὰ εἰσάξῃ πάλιν τὴν παλαιὰν ἐλευθέραν πολιτείαν. Μετ' αὐτῶν ἠνώθη καὶ μικρὸς ἀριθμὸς ἄλλων, καὶ ἔκαμε συνορκίαν εἰς Ταργόβιστον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωσικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα πάραυτα, 100,000 ἀνθρώπων, ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τὰ πολεμικὰ θέατρα τῆς Τουρκίας καὶ Σβεκίας εἰς μακρυνὸν διάστημα ἀπὸ Ῥίγας ἕως Καμεννηκίας ἐπλησίαζαν εἰς τὰ Πολονικὰ σύνορα.

Οἱ Πολονοὶ ἔβλεπαν ἡσύχως τοὺς πλησιάζοντας ἐχθροὺς, ἐλπίζοντες εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Προυσίας. Τόσον τυφλοὶ ἦσαν εἰς ταύτην τὴν πίστιν, ὥστε ἠμέλησαν τὰ ἴδιά των ἀμυντικὰ μέσα, ἢ τοὐλάχιστον τὰ ἔκαμναν μὲ πολὺ ὀλιγώτερον ζῆλον παρ' ὅσον ἀπῄτει χρεωστικῶς ὁ προκείμενος ἀπηλπισμένος ἀγών. Ἐλησμόνησαν πόσον ὀλίγον γενναίως ἐδείχθη πρὸς αὐτοὺς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἡ πολιτικὴ τέχνη τῆς ἑκατονταετηρίδος· δὲν ἐγνώριζαν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι λαὸς πρέπει νὰ φυλάττῃ αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν. Πάραυτα ἔγεινεν ἄφαντος ἡ προσδοκία, ὅτι ἡ Προυσία θέλει σύρειν τὸ σπαθίον κατὰ τῆς Ῥωσίας πρὸς συντήρησιν τῆς Πολονίας, καθὼς τὸ εἶχε δείξειν κατὰ τῆς Αὐστρίας πρὸς διατήρησιν τῆς Τουρκίας. Αὕτη ἡ πρᾶξις τῆς ἰσοῤῥοπικῆς πολιτικῆς εἶχε δαπανήσειν ποσὰ μεγάλα. Ὁ λειτουργὸς, ὅστις εἶχε τὴν διευθύνειν, ἔχασε τὴν εὔνοιαν τοῦ βασιλέως, καὶ ἡ ἔκρηξις τῆς τῶν Γάλλων ἐπαναστάσεως εἶχε μεταβάλειν ὅλας τὰς ἐννοίας τῶν δυνάμεων (Πρβ. Τόμ. Θ', σελ. 361). Καὶ ὅτι δὲ εἰς τὸ τῆς Πολονίας πολιτικὸν σύστημα ἐσυμφώνουν ἢ ἐφαίνοντο τινὰ σύμφωνα μὲ τὰς νέας Γαλλικὰς ἰδέας καὶ μορφὰς, ἐνήργει μεγάλην δυσμένειαν εἰς τὰς αὐλάς. Κληρονόμον τοῦ θρόνου εὕρηκαν οἱ Πολονοὶ τὸν τῆς Σαξονίας Ἐκλέκτορα Φρειδερῖκον Αὔγουστον, σοφὸν καὶ ἔντιμον ἡγεμόνα, ἀλλ' ὄχι τοιοῦτον, ὁποῖος νὰ τοὺς βοηθήσῃ μὲ τὴν οἰκιακήν του δύναμιν. Ὅταν ἡ Προυσία ἐπροσκαλέσθη βοηθὸς, ἀπεκρίθη, ὅτι ἐπειδὴ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ συντάγματος τῆς 3 Μαΐου δὲν ἔλαβε μετοχὴν, δὲν εἶναι ὑπόχρεως οὐδὲ νὰ τὸ προστατεύσῃ, ἐνῷ μάλιστα δὲν ἐγκρίνει τὴν νέαν σύνταξιν, καὶ προβλέπει ἐξ αὐτῆς κακὰ ἀποτελέσματα.

Ἐγκατελείφθη λοιπὸν μόνη εἰς ἑαυτὴν μόνην ἡ Πολονία. Ἀλλὰ προδοσία καὶ δειλία ἐμπόδιζαν πᾶσαν ἐνέργειαν. Ὁ βασιλεὺς, διὰ νὰ οἰκειωθῇ τάχα τοὺς ἐχθροὺς τοῦ πολιτεύματος, εἶχε παραλάβειν μέγα πλῆθος αὐτῶν εἰς τὸ πολιτικὸν συμβούλιον, καὶ οὗτοι ἐμπόδιζαν ἢ ἐβράδυναν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅσα ἀπεφάσιζε τὸ συνέδριον διὰ τὸ στράτευμα. Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἀπηλπίζοντο οἱ Πολονοὶ περὶ τῶν δικαίων πραγμάτων των. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ τοὺς ἐφαίνετο πιστός· ἀνενέωσεν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους τὸν ὅρκον του νὰ προστατεύσῃ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν πατρίδα, καὶ ὑπεσχέθη νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς τῶν ὑπερασπιστῶν της.

Δύω στρατοὶ ἐκινήθησαν, καὶ οἱ δύω βέβαια ὀλίγοι ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν, ὁ μὲν εἷς 15,000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Λιθουανίαν, ὁ δὲ ἕτερος 20,000 εἰς τὴν Οὐκρανίαν. Ὁ πρῶτος διευθύνετο ἀπὸ τὸν Ἰουδίσκιον, ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸν Ἰωσὴφ Πονιατόβσκιον (ἀνεψιόν τοῦ βασιλέως) καὶ ἀπὸ τὸν Κοσκιοῦσκον, Πολονὸν, ὅστις εἶχε γυμνασθῆν εἰς τὰ πολεμικὰ ἐν τῇ Ἀμερικῇ ὑπὸ τὸν Βασιγκτῶνα. Καὶ οἱ δύω στρατοὶ ἐχρειάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ἀπὸ τὴν ὑπεροπλίαν τοῦ ἐχθροῦ μὲ πολλοὺς, ἐνδόξους μὲν, δυστυχεῖς δὲ κινδύνους, ἕως εἰς τὸν Βούγιον. Ἐκεῖ πλησίον Δουβιέγκας συνέβη μεγάλη μάχη, ὅπου ὁ Κοσκιοῦσκος τὴν ἀνδρίαν καὶ φιλελευθερίαν, τὴν

ὁποίαν κατὰ πρῶτον εἶχε δείξειν ὑπὲρ ἀλλοτρίας αὐτονομίας, τώρα τὴν ἀνέπτυξε πληρέστατα εἰς τὸ πάτριόν του ἔδαφος.

Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, ἐὰν τὰ μέλη τῆς πολιτείας ἐμάχοντο νεαρῶς καὶ θαῤῥαλέως, ἐνῷ ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἔπασχε λειποθυμίαν καὶ δειλίαν; Μὲ ὅλους τοὺς πολλάκις ῥηθέντας λόγους του ὁ βασιλεὺς δὲν ἐφάνη εἰς τὸ στράτευμα· πολλὰ ἐξώρας ἐπρότρεψεν ὅλον τὸν λαὸν εἰς τὰ ὅπλα, καὶ παραυτα, ἀφοῦ εἶχε φανερώσειν, ὅτι ἀφιερόνει τὴν πατρίδα καὶ ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀνδρίαν τοῦ λαοῦ, καὶ θέλει νὰ συναποθάνῃ μαζή του διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὸν ὄλεθρον τοῦ βασιλείου καὶ τὴν νίκην τῶν κακῶν, ἐπρόδωκε τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἀγαθόφρονας ἐκ τοῦ λαοῦ του. Ἀφοῦ ἔλαβε φοβεριστικὴν ἐπιστολὴν τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ὅπου τὸν ἐπρόσταζε νὰ ἑνωθῇ μὲ τὴν συνορκίαν τοῦ Ταργοβίστου, ἐμβῆκεν εἰς αὐτὴν (τὴν 23 Ἰουλ. 1792). Ἐφανέρωσεν εἰς τὸ πολιτικόν του βολευτήριον, ὅτι ἐπειδὴ αἱ τρεῖς γειτονικαὶ αὐλαὶ ἐσυμμάχησαν, ὡς ἐξεύρει, κατὰ τῆς Πολονίας, ἐμπορεῖ αὐτὴ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον, ἐὰν μόνον συνδεθῇ ἐσωτερικῶς μὲ τὴν Ῥωσίαν· διὰ τὸ ὁποῖον, εἷς ἐκ τοῦ βουλευτηρίου τούτου, ἐχθρὸς τοῦ νέου συστήματος, τὸν εὐχαρίστησεν, ὅτι καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κλέους του ἠγωνίσθη νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα. Εἰς τὰ στρατεύματα ἐδόθη παραυτα προσταγὴ νὰ παύσουν πᾶν ἐχθρικὸν κίνημα. Ὁ Πονιατόβσκιος καὶ ὁ Κοσκιοῦσκος ἐπαραίτησαν τὰς ἀξίας των· οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς αὐτονομίας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ οἱ τοῦ Ταργοβίστου σύνορκοι εἰσῆλθαν εἰς τὴν Βαρσαυΐαν ἀναγκάζοντες ὅλους μὲ βίαν νὰ ἑνωθῶσι μαζή των· ὅλαι αἱ διατάξεις τοῦ προτέρου συνεδρίου ἐκαταργήθησαν μὲ γνώμην τοῦ βασιλέως· ἐκ ψευδοῦς ὑπερηφανείας ἠφανίσθησαν τὰ δίκαια τῶν πόλεων, καὶ ἐξ αἰσχρᾶς πλεονεξίας ἡ

ἕνωσις τῶν θησαυροφυλακίων τῆς Λιθουανίας καὶ Πολονίας· καὶ ἀπὸ τυφλὸν μῖσος ἐξεσχίσθησαν τὰ ἐπίσημα τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς στρατιώτας ἀνδραγαθήσαντας κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἐπιχαιρεκακοῦντες οἱ σύνορκοι τῆς Ταργοβίτσης ἐκήρυξαν, ὅτι ἀποκατέστησαν πάλιν τὸ ἀκλόνητον οἰκοδόμημα τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας τῶν πατέρων των ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς θείας Αἰκαερίνης.

Ἀλλ' εἰς ὀλίγον καιρὸν τοὺς ἀφέθη ἡ ἀπατηλὴ αὕτη χαρὰ, ἐπειδὴ ἐντὸς ὀλίγου ἔμαθαν, ὅτι αὐτοὶ εἶναι μόνον ὄργανον ξένης φιλαρπαγίας. Τὴν 16 Ἀπριλ. 1793 ἐφάνη Δήλωσις ἀπὸ τὴν Προυσίαν καὶ Ῥωσίαν *), ἥτις ἐπέπληττε τοὺς Πολονοὺς ὡς καταφρονοῦντας τὴν συμβουλὴν τοῦ Φρειδερίκου Βιλέλμου καὶ τοὺς εὐεργετικοὺς σκοποὺς τῆς Αἰκατερίνης, ἐνεκάλει τὴν πολιτείαν, ἥτις ταράττεται ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ τὴν ὠνόμαζε πυροβόλον πηγὴν τοῦ ἐξαπλονουμένου Ἰακωβινισμοῦ καὶ τῆς ζάλης τῆς ἐλευθερίας, ἥτις πρέπει νὰ ἐμφραγῇ πρὸς σωτηρίαν τῶν γειτόνων· διὰ τοῦτον τὸν σκοπὸν ἔκριναν ἀναγκαῖον νά περικλείσουν τὴν Πολονίαν εἰς στενώτερα σύνορα, καὶ νὰ τὴν ἀναδείξουν μετρίαν δύναμιν, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐπρόσταζαν νὰ συγκαλέσουν τὸ συνέδριον, μὲ τὸ ὁποῖον δύναταί τις νὰ συμβουλευθῇ τὰ εἰς τοῦτο ἀναγκαῖα μέσα.

Τώρα ἴδαν οἱ ἀνοίξαντες τοὺς ὀφθαλμούς των Ταργοβεστινοὶ σύνορκοι ποῦ τοὺς εἶχε καταντήσειν ἡ Ῥωσικὴ ὑπεράσπισις. Εἰς μάτην ἔσπευσεν ὁ Φῆλιξ Ποτόσκιος εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ νὰ παρακαλέσῃ τὴν δικαιοσύνην τῆς Αἰκατερίνης. Συνέδριον συνεκαλέσθη εἰς Γρόδναν, καὶ τὸ περιεκύκλωσαν Ῥωσικοὶ στρατιῶται. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐδείχθη μακρὰ καὶ πικρὰ ἀντίστασις. Οἱ Ῥῶσοι, οἵτινες ἐζήτουν μέγα

*) Ἡ Αὐστρία ἦτο βαθέως ἐμπλεγμένη εἰς τὸν Γαλλικὸν πόλεμον.

μέρος τῆς Λιθουανίας, τὴν μικρὰν Πολονίαν καὶ Οὐκρανίαν, ἐπέτυχαν πρῶτοι μὲ βίαν (17 Αὐγ.) τὰ ζητήματά των ταῦτα, ἐπειδὴ μάλιστα ἤλπιζαν ἀκόμη οἱ Πολονοὶ, ὅτι θέλουν λάβειν ὑπεράσπισιν κατὰ τῆς Προυσίας. Ἀλλ' ἡ ἀπάτη των αὕτη ἔγεινε πάραυτα ἄφαντος. Ἀφοῦ μὲ πεισμονὴν καὶ σταθερότητα δὲν ἐδόθη γνώμη εἰς παραχώρησιν τῶν ὅσα ἐζήτει ἡ Προυσία, ἐπρόσταξεν ὁ Ῥωσικὸς πρέσβυς Σειβέριος τὴν 3 Σεπτεμβ. 1793 καὶ ἐφυλακώθησαν τέσσαρες θαῤῥαλεώτατοι ἀντιπρόσωποι, καὶ ἐστήθησαν ἐναντίον τοῦ συνεδρίου τὰ κανόνια. Ἀλλ' ἡ βία αὕτη ἐγέννησεν ἠναγκασμένην σιωπήν. Ὅλα τὰ μέλη ἐκάθηντο ὅλην τὴν νύκτα ἄλαλα καὶ ἄφωνα, ἕως οὗ τελευταῖον ὁ Βιαλίνσκιος, Μαρισάλιος τοῦ συνεδρίου, ἐξηγήσας τὴν γενικὴν σιωπὴν γενικὴν συγκατάθεσιν, ὑπέγραψε τὴν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας παρεχωρήθη εἰς τὴν Προυσίαν τὸ ὁποῖον ἐβάσταζεν ἤδη μὲ στρατεύματα.

Ὁ Στανίσλαος, ὅς τις φανερώσας, ὅτι δὲν συνεργεῖ εἰς διαμελισμὸν τῆς Πολονίας, ἀλλὰ μόνον ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸν, ἐπροσπάθησε ματαίως νὰ διατηρήσῃ τὴν τιμήν του· εἶχεν ἐλπίσειν ἔτι ματαιότερα, ὅτι διὰ τῆς ὑποταγῆς ταύτης θέλει ἀπολαύσειν ἐπὶ τοῦ χαμηλοῦ θρόνου του ἀβλαβῆ αὐθυπαρξίαν. Ἡ ἀδιάκοπος Βουλὴ εἰσήχθη πάλιν, καὶ νέα συμμαχικὴ συνθήκη μὲ τὴν Ῥωσίαν ἐπροσδιώριζεν, ὅτι χωρὶς τὴν θέλησίν της δὲν γίνεται καμμία μεταβολὴ εἰς τὸ πολίτευμα, δὲν κλείεται καμμία συνθήκη μὲ ἐξωτερικὰς δυνάμεις, καὶ ὅτι ἡ διὰ τῆς Πολονικῆς ἐπικρατείας δίοδος τῶν στρατευμάτων της μένει πάντοτε ἀνενόχλητος. Διὰ νὰ κάμῃ δὲ πολλὰ αἰσθητὴν ταύτην τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ῥωσίας ἐστάλθη πρέσβυς ἀντὶ τοῦ ἡμερωτάτου Σειβερίου ὁ σκληρὸς καὶ μεγάλαυχος στρατηγὸς Ἰγελστρόμιος, καὶ εἰς τὰς παραχωρηθείσας χώρας ἐδιωρίσθη ἡ 3 Μαΐου ἡμέρα τοῦ

ἐνορκισμοῦ διὰ νὰ κεντήσῃ τὸν πόνον τῆς ὑποδουλώσεως μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ Πολονικὸν ἔθνος ἀγωνιζόμενον νὰ ἀναγεννηθῇ εἶχεν ἀναπτύξειν παρὰ πολλὰς ζωτικὰς δυνάμεις, καὶ δὲν ἔμελλε νὰ μείνῃ ἥσυχον, ἐὰν καὶ ἐκαταπατήθη εἰς τὸν κονιορτὸν, ὥστε μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἀπελπισίας νὰ δοκιμάσῃ τελευταῖον τὴν ἀνάστασίν του. Τῳόντι δὲ ἐσχηματίσθη εἰς τὸ σκότος βαθυτάτης σιωπῆς μία συνωμοσία, ἥτις ἐξηπλώθη εἰς ὅλον τὸ βασίλειον καὶ εἰς τοὺς παραχωρηθέντας τόπους. Ὁ Κοσκιοῦσκος, ὅς τις μὲ τοὺς ὁμόφρονας φίλους του, Ποτόσκιον, Μαλαχόβσκιον καὶ ἄλλους εἶχε ζητήσειν ἔξω τῆς πατρίδος του καταφύγιον, ἀνηγορεύθη κορυφαῖος αὐτῆς. Ὁ Μαδαλίνσκιος ὕψωσε κατὰ τὴν 24 Μαρτίου 1794 εἰς Πουλτουσκίαν τὴν σημαίαν τῆς αὐτονομίας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ μοιράστριαι δυνάμεις ἤθελαν τὸν ἀφανισμὸν τοῦ Πολονικοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν ἐπρόσταξαν νὰ διαλυθῇ, δὲν ὑπήκουσεν οὗτος· ἐσηκώθη μὲ τοὺς λόχους του, καὶ ἔδραμε διὰ τῶν νέων Προυσιακῶν κτήσεων εἰς Κρακαυΐαν, ὅπου κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἐφάνη καὶ ὁ Κοσκιοῦσκος. Οἱ πολῖται ἠνώθησαν μὲ τὴν ἐπανάστασιν, καθὼς καὶ οἱ εὐγενεῖς ὅλοι τῆς ἐπαρχίας, καὶ ἐξέδωκαν σφοδρὰν Δήλωσιν.

Νίκη, τὴν ὁποίαν ὁ Κοσκιοῦσκος, χωρὶς κανόνια, μὲ 4000 ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν ὡπλισμένοι μόνον μὲ δρέπανα, ἔκαμεν ἐναντίον 12,000 Ῥώσων πλησίον Βρακλαβίκης (4 Ἀπριλ. 1794), ἄναψεν ἐντελῶς ὅλας τὰς καρδίας. Ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν χώραν. Τὴν 17 Ἀπριλ. τὴν μεγάλην πέμπτην, ἐξεῤῥάγη εἰς τὴν μητρόπολιν Βαρσαυΐαν ὁ ἐκ πολλοῦ φοβερίζων συννεφώδης καιρός. Οἱ πολῖται καὶ οἱ στρατιῶται ὥρμησαν κατὰ τῶν Ῥώσων, καὶ μὲ ὅλην τὴν σφοδρὰν διὰ κανονίων ἐνεργουμένην ἀντίστασίν των, ὅλη ἡ φρουρὰ μετὰ τριάκοντα ἓξ ὡρῶν μάχην μέρος μὲν ἐφονεύθη, μέρος δὲ ἠχμαλω-

τίσθη· ὀλίγα τρίμματα μόνον διεσώθησαν. Ἐξαιρέτως δὲ εἶχε διευθυνθῆν ὁ παροργισμὸς ἐναντίον τοῦ παλατίου τοῦ Ῥωσικοῦ πρέσβεως Ἰγελστρομίου. Τριακόσιοι ἄνδρες τὸ ἐπροστάτευαν τρεῖς ὥρας κατὰ συνέχειαν. Τελευταῖον στήσαντες σημαίαν, ἐφαίνοντο πρόθυμοι νὰ παραδοθοῦν. Ὅταν ὅμως, πλησιάζοντος ἀπεσταλμένου τινὸς σαλπιγκτοῦ, ἐπυροβολήθη ἐναντίον του, κατήντησεν ὁ λαὸς εἰς τοιαύτην μανίαν, ὥστε ὥρμησεν ἀκρατήτως, ἐφόνευσεν ὅλην τὴν φρουρὰν, ἐξουσίασε πλούσιον θησαυρὸν χρυσίου καὶ ἀργυρίου καὶ πολυτίμων λίθων, καὶ τελευταῖον ἐπυρπόλησε τὸ παλάτιον. Ὁ δὲ Ἰγελστρόμιος ἐπρόφθασε καὶ ἐσώθη.

Ὁ βασιλεὺς Στανίσλαος, ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὸν φοβερὸν δεσπότην του, ἤθελε τώρα νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς συνωμότας· ἀλλ' οὗτοι ἐνθυμούμενοι τὴν ἀκαταστασίαν καὶ δειλίαν του, τὸν ἐμεταχειρίσθησαν μὲν μὲ εὐπρέπειαν καὶ τιμὴν, δὲν τοῦ ἀφῆκαν ὅμως καμμίαν δύναμιν. Ταύτην εἶχεν εἰς χεῖρας μάλιστα ὁ Κοσκιοῦσκος, ὅς τις ἐφάνη εἰς τὴν Βαρσαυΐαν, διέλυσε τὴν ἀδιάκοπον Βουλὴν, διέταξε νέαν συναρχίαν καὶ ἐμεταχειρίσθη τρόπους διὰ νὰ μὴ κακομεταχειρισθοῦν κακοὶ καὶ ἄθλιοι τὴν μεγάλην κίνησιν πρὸς ζημίαν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσίας εἶχε συναθροίσειν 40,000 στρατιώτας, τοὺς ὁποίους ἐστρατήγει αὐτός. Ὁ Κοσκιοῦσκος ἐτόλμησε νὰ κάμῃ μάχην μὲ τοὺς ὀλίγους καὶ ἀσθενεῖς του ἐναντίον τούτου τοῦ ὑπεροπλου ἐχθροῦ (τὴν 6 Ἰουν. πλησίον Σκεκοζύνου). Μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς Βαρσαυΐαν. Ἐκεῖ τὸν ἠκολούθησαν οἱ Προῦσοι, οἵτινες εἶχαν κυριεύσειν καὶ τὴν Κρακαυΐαν, ἠνώθησαν μὲ τοὺς Ῥώσους, καὶ ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν δύω μῆνας ἕως οὗ ἡ ἐπανάστασις εἰς τοὺς παραχωρηθέντας τόπους τῶν Προύσων, ἥτις ἐξέσπασε μὲ ὁδηγίαν τοῦ Δομβροσκίου, καὶ ἐφοβέριζεν ὄπισθεν τὸν Προυσιακὸν στρατὸν, ἐνήργησε τὴν ἀναχώρησίν των.

Ὁ Κοσκιοῦσκος ἐχαιρετήθη ὡς ἥρως, καὶ ἡ ἐλευθέρωσις τῆς μητροπόλεως ἐπανηγυρίσθη ὡς χαροποιὸν ἐνέχυρον τῆς ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος καὶ ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν ἐπερισσεύοντο. Ἡ Αὐστρία ἀνεκάλυψε τὴν μετ' αὐτῶν συμφωνίαν της καὶ ἐπίασε τὴν Γαλικίαν. Καθὼς πρότερον εἰς τὴν Προυσίαν, οὕτω τώρα εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην ἐνήργησεν ἡ ἔννοια, ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς Ῥωσίας νὰ ἀφανίσῃ τὸ μέγα τοῦτο βασίλειον, τοὐλάχιστον ἦτο καλὸν νὰ μὴ ἀφήσῃ ὅλον τὸ λάφυρον, ἀλλὰ νὰ λάβῃ μέρος αὐτοῦ καὶ αὐτή. Ἡ Αὐτοκρατόρισσα τῆς Ῥωσίας ἔστειλε τώρα περισσότερα στρατεύματα καὶ τὸν φοβερώτατον στρατηγόν της Σουβαρόφ. Οὗτος ἐκαταγίνετο ἕως τώρα εἰς τὰς νέας ἐπαρχίας νὰ γυμνώσῃ ἐκ τῶν ὅπλων τὰ Πολονικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως ἤθελαν νὰ βοηθήσουν τὴν πατρίδα των. Ἔσπευσε τώρα ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς Οὐκρανίας, καὶ ἔφθασε μὲ πτερὰ εἰς τὸν Βούγιον, ὅπου ὁ Σιρακόβσκιος μὲ ὄχι περισσότερον παρὰ 10,000 στρατιωτῶν ἔμελλε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμήν του. Μὲ δύω αἱματώδεις καὶ πεισματικὰς μάχας εἰς τὰ ἕλη τῆς Βρεστίας τὸν ἀπέκρουσεν ὀπίσω ὁ Σουβαρόφ.

Οὗτος διέτριψεν ἐκεῖ διὰ νὰ συνάξῃ καὶ ἄλλα Ῥωσικὰ στρατεύματα, καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν στρατηγὸν Φέρσηνον, ὅς τις μετὰ τῶν Προύσων εἶχε πολιορκήσειν κοινῶς τὴν Βαρσαυΐαν καὶ ἔστεκεν ἀκόμη ἐπέκεινα τοῦ Οὐΐστούλα. Τοῦτο διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ὥρμησεν ὁ Κοσκιοῦσκος καὶ ἐκτύπησε τὴν 10 Ὀκτωβ. 1794 τοὺς Ῥώσους, οἵτινες τότε εἶχαν περάσειν τὸν ποταμὸν, πλησίον Μακιεϊσβίκης. Εἰς μάτην ἔδειξε πᾶσαν τέχνην στρατηγοῦ καὶ πᾶσαν ἀνδρίαν ἥρωος· ὁ ἀσθενέστερος λόχος του ἐνικήθη, καὶ αὐτὸς μὲ πολλὰς πληγὰς καὶ

μὲ τὰς λέξεις Finis Poloniae (τέλος Πολονίας) κρημνισθεὶς ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἔπεσεν αἰχμάλωτος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥώσων. Ὁ Βρασέσκιος, ὅςτις ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον του, καὶ εἶχε μὲν τὴν ἀνδρίαν, ὄχι δὲ καὶ τὸ πνεῦμα ἐκείνου, δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀποδιώξῃ τὸν ὄλεθρον ἀπὸ τῆς πατρίδος.

Διότι ὁ Ῥωσικὸς ἀρχιστράτηγος, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Κοσκιούσκου, ἐσύναξεν ὅλας τὰς στρατιωτικὰς μερίδας, καὶ ὥρμησε κατὰ τῆς Βαρσαυΐας, μᾶλλον δὲ κατὰ τοῦ ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Οὐΐστούλα κειμένου προαστείου Πράγα. Τὴν 4 Νοεμβ. ὁ πορθητὴς τοῦ Ἰσμαὴλ ὡδήγησε καὶ ἐδῶ τὸν στρατόν του εἰς ἔφοδον. Εἰς ὀλιγώτερον παρὰ μίαν ὥραν ἦσαν τὰ χαρακώματα τῶν Πολονῶν καὶ τὸ προάστειον εἰς τὰς χεῖρας του. Ἀκρατήτως ἔπεσαν οἱ θυμωμένοι στρατιῶται ἐπάνω τῶν κατοίκων, ἐσκότωσαν ὅλους χωρὶς φειδὼ ἡλικίας καὶ γένους, καὶ ἀπανθρώπως ἀτίμασαν καὶ αὐτὰ τὰ σφάγια.

Ἀπὸ τὴν ἐπέκεινα ὄχθην ἤκουαν οἱ πολῖται τῆς Βαρσαυΐας τὰς κραυγὰς καὶ τοὺς ὀλολυγμοὺς τῶν θυσιαζομένων *). Τὸ προπύργιον τῶν ἐλπίδων των, ἡ Πράγα, ἔπεσεν· οἱ ἀνδρειότατοι πολεμισταὶ, τὸ ἄνθος τῆς Πολονικῆς νεολαίας, ἐφονεύθη ἢ περιέπεσεν εἰς ἐπονείδιστον αἰχμαλωσίαν. Μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσι πλέον, διεπραγματεύθησαν μὲ τὸν νικητὴν περὶ τῆς παραδόσεως. Οἱ Ῥῶσοι ὑπεσχέθησαν ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ περιουσίας μὲ συνθήκας, ὅτι ὁ βασιλεὺς Στανίσλαος μένει εἰς τὴν ἀξίαν του, ὅτι ἡ πόλις δίδει ὅλα τὰ ὅπλα, ὅτι οἱ Ῥῶσοι αἰχμάλωτοι ἀπολύονται, καὶ ὅτι οἱ παρόντες Πολονικοὶ φρουροὶ ἀναχωροῦσι τὴν αὐτὴν στιγμήν. Οἱ πολῖται ἐπλήρωσαν ὅλα ἐὰν καὶ ἡ Πολονικὴ φρουρὰ ἔκαμε μεγάλας δυσκολίας, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ παραλάβῃ μαζή της τὸν βα-

*) Ὁ Σηγύρος, μὲ ὑπερβολὴν βέβαια, ἀποδίδει τὸν ἀριθμὸν τῶν δυστυχῶν θυμάτων εἰς 30,000.

σιλέα καὶ τοὺς Ῥώσους αἰχμαλώτους, καὶ ἐκίνησε κατὰ τὴν μεταξὺ 6 καὶ 7 Νοεμβ. νύκτα ἐπανάστασιν, ἥτις καθησυχάσθη μὲ τὴν ἰσχυρὰν τῶν πολιτῶν ἀντίστασιν.

Μετὰ τοῦτο ἔκαμεν ὁ Σουβαρὸφ τὴν 9 Νοεμβ. 1794 τὴν πομπώδη εἴσοδόν του εἰς τὴν πόλιν διὰ τῶν ἀποκατασταθέντων γεφυρίων. Λόχοι τινὲς τοῦ Ῥωσικοῦ στρατεύματος ἐδίωξαν καὶ ἐσκόρπισαν ἡνωμένοι μετὰ τῶν Προύσων τὰ τρίμματα τῆς Πολονικῆς ἐνόπλου δυνάμεως καθ' ὅλην τὴν χώραν, καὶ ἠφάνισαν τὴν τελευταίαν ἰσχὺν τῆς ἀντιστάσεως. Μ' ὅλον ὅτι ὁ Σουβαρὸφ εἶχεν ὑποσχεθῆν γενικὴν ἀμνηστίαν, ἡ Αὐτοκρατόρισσα ὅμως ἐπρόσταξε καὶ ἐφυλάκωσαν τὸν Ἰγνάτιον Ποτόσκιον καὶ ἄλλους, ἐπῆρε πολλῶν τὰ ὑποστατικὰ, καὶ ἐκράτησε τὸν Κοσκιοῦσκον φυλακωμένον ἕως θανάτου του. Ὁ βασιλεὺς Στανίσλαος ἐπροστάχθη τὴν 25 Νοεμβ. 1795 νὰ καταθέσῃ τὸ στέμμα του, τὸ ὁποῖον εἶχε φορέσειν τριάκοντα ἔτη ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῆς πάλαι ποτὲ ὑπερασπιστρίας του *). Βασίλειον δὲ Πολονίας ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ὑπάρχῃ εἰς τὸ ἑξῆς. Αἱ τρεῖς δυνάμεις Αὐστρία, Προυσία καὶ Ῥωσία τὸ ἐμοιράσθησαν, καὶ μάλιστα οὕτως, ὥστε ἡ Ῥωσία ἔλαβε τὸ ἀξιολογώτατον αὐτοῦ μέρος **), τὸ ὁποῖον ἔκαμε μεγαλήτερον καὶ ὠφελιμώτερον διὰ τῆς παραυτα γενομένης ὑποτάξεως τοῦ Δουκάτου τῆς Κουρλανδίας. Ὁ υἱὸς τοῦ κατὰ τὸ 1772 ἔτος ἀποθανόντος Δουκὸς Ἰωάννου Ἐρνεστίου Δοὺξ Πέτρος ἐπροσκαλέσθη εἰς Πετρούπολιν τὸ 1795 ἔτος, καὶ ἐκεῖ ἐξαφνίσθη μὲ τὴν ἀγγελίαν, ὅτι αἱ κλάσεις τῆς

*) Ὕπηγεν εἰς Πετρούπολιν, ὅπου ἀπέθανε τὴν 12 Φεβρ. 1798.

**) Ἡ Βρεστία ἦτο τρόπον τινὰ τὸ κέντρον τῶν συνόρων τῶν τριῶν δυνάμεων. Ὁ Οὐΐστούλας ἐχώριζε τὴν Αὐστρίαν καὶ Προυσίαν, ὁ Βούγιος τὴν Αὐστρίαν καὶ Ῥωσίαν, ὁ Νήμενος τὴν Ῥωσίαν καὶ Προυσίαν. Ἡ τελευταία ἔλαβε τὴν Βαρσαυΐαν.

χώρας του, τὴν 18 Μαρτίου δι᾽ ἀπολύτου ὑποτακτικῆς Δηλώσεως ἐκηρύχθησαν ὑπήκοοι τῆς Αὐτοκρατορίσσης.

12. Αἰκατερίνα Νομοθέτρια.
(1762 — 1796).

Καθὼς διηγοῦνται οἱ αὐτόπται, ἡ Αἰκατερίνα ἐφαίνετο ἱλαρὰ καὶ ἀξιαγάπητος εἰς τὸν κύκλον τῶν φίλων της, ἢ τῶν μικρῶν παιδίων, τὰ ὁποῖα, ἀκολουθοῦσα κατὰ τοῦτο τὴν γυναικείαν φύσιν, εἶχεν ἀσμένως ὁλόγυρά της, ἢ εἰς τὸ μέσον τῶν ἐγγόνων της, διὰ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην διδασκαλίαν ἔγραψεν αὐτὴ τὴν „Βιβλιοθήκην τῶν μεγάλων Δουκῶν." Ἀλλ᾽ ἔξαφνα, ἐκβαίνουσα ἀπὸ τὸ οἴκημά της, ἐδεικνυεν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν ἐξωτερικῶν αὐλῶν ἢ εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῆς δυνάμεώς της, ὅτι ἦτο κυρία, καὶ ἔδιδεν εἰς τὸ πρόσωπόν της τὰ σημεῖα τῆς φοβερᾶς μεγαλειότητος. Τοῦτο δύναται νὰ ζωγραφήσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μεγαλητέρας ἐνεργείας της.

Ἀφοῦ τὴν ἴδαμεν ὡς νικηφόραν δέσποιναν, πρέπει νὰ τὴν παρατηρήσωμεν καὶ ὡς δημιουργὸν τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως. Ἐὰν ἐδῶ φαίνωνται σχέδια συχνάκις καὶ στοχασμοὶ, ἐκεῖ δὲ ἔτρεχε μὲ ὁρμητικὰ καὶ ἀφανιστικὰ βήματα εἰς τὸν σκοπὸν, διὰ τοῦτο ἐδῶ, ὅσα ἠθέλησε, δὲν ἐτελειώθησαν ὅλα· ἐὰν ἐκεῖ ἐξέτεινε τὴν δύναμίν της, ἐδῶ σπέρματα τινὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐμποροῦν νὰ ὠφελήσουν τοὐλάχιστον τὴν ἐπερχομένην γενεάν.

Βέβαια ἐδῶ εἶχε πολλὰς δυσκολίας νὰ καταπαλαίσῃ. Ἡ Ῥωσία ἦτο ἐπικράτεια, εἰς τῆς ὁποίας τὸν ἐθνικὸν βλαστὸν ἐνωφθαλμιάσθησαν διὰ δορικτησιῶν Γερμανικὴ παιδεία, Πολονικὸν πεῖσμα καὶ Ταταρικὴ ἀκαταστασία. Ὅτι ἡ ἐπικράτεια αὐτὴ ὁλόκληρον ἑκατονταετηρίδα ἐβασιλεύθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ γυναῖκας, σχηματίζει τόσον ἐπισημοτέραν ἀντίθεσιν, ὅσον

ὁ λαὸς καὶ τώρα ἀκόμη κατὰ τὸν Ἀσιανὸν τρόπον δὲν τιμᾷ τόσον πολὺ τὸ γυναικεῖον φῦλον. Τὸ ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν αἴσθημα τοῦ ἔθνους, μ᾽ ὅλον ὅτι ἐμφιλοχωρεῖ γενικὴ ἀνεξιθρησκεία ὅλων τῶν δογμάτων καὶ αἱρέσεων, παροξύνεται εὐκόλως καὶ ἐξάπτεται ἕως μανίας. Ὅταν ἐπὶ τοῦ μεγάλου θανατικοῦ τῆς Μόσκας, τὸ 1771 ἔτος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐδιώρισε νὰ σηκωθῇ ἀπὸ τὴν πύλην τῆς ἐκκλησίας εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ μὲν λαὸς ἐπρόσμενε βοήθειαν, αὐτὸς δὲ ἐφοβεῖτο μεγαλήτερον μολυσμὸν διὰ τὴν μεγάλην συνδρομὴν τῶν ἀνθρώπων, ἐμάνη τόσον ὁ πολὺς ὅμιλος, ὥστε κατεσπάραξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἀπανθρωπότατα.

Τούτων οὕτως ἐχόντων συνέλαβεν ἡ Αἰκατερίνα τὸν παράξενον στοχασμὸν νὰ δώσῃ εἰς τοὺς Ῥώσους νομικὸν βιβλίον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀπὸ τοὺς Γάλλους φιλοσόφους καὶ γραμματισμένους εὐφημουμένης σοφίας. Μεταξὺ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς τρυφῆς τῆς Ἀσιανῆς δυνάμεώς της ἤθελε νὰ ἐπαινεθῇ ἀπὸ τοὺς διευθύνοντας τὴν γνώμην τῆς ἑκατονταετηρίδος ὡς φίλη τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτον τὸν σκοπὸν συνέταξε μὲ τὴν ἰδίαν της χεῖρα Εἰσαγωγὴν νομοθεσίας, τῆς ὁποίας τὸ Γαλλικὸν πρωτόγραφον φυλάττεται ἀκόμη καὶ τώρα εἰς τὴν τῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδημίαν. Ἀντίτυπα τούτου ἔστειλεν εἰς ὅλους τοὺς φίλους της, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὸν βασιλέα τῆς Προυσίας Φρειδερῖκον Β΄. Ὁ βασιλεὺς ἀποκρινόμενος τὴν εὐχαρίστησε διὰ τὸ δῶρον, καὶ τὴν ὠνόμασε Λυκοῦργον τοῦ Ῥωσικοῦ ἔθνους. Διὰ δὲ τοῦ λειτουργοῦ του Σολμίου ἐπρόσθεσε πρὸς τὸν λειτουργὸν τῆς Αἰκατερίνης ὁ τοὺς Βολταίρους καὶ Δαλεμβερτίους ὑπερεπαινέσας Φρειδερῖκος, καὶ ταῦτα: „Δὲν ἠθέλησεν ὁ βασιλεὺς νὰ εἴπῃ ὅλην του τὴν γνώμην πρὸς τὴν Μεγαλειότητά της διὰ νὰ μὴ πειράξῃ τὴν μετριοφροσύνην της. Ἡ ἱστορία μᾶς διηγεῖται (μ᾽ ἐπρό-

σταξε νὰ προσθέσω), ὅτι ἡ Σεμίραμις ἐκυβέρνα στρατεύματα· ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ ἐνομίσθη ἀξία πολιτική· ἡ τῆς Γερμανίας Αὐτοκρατόρισσα Μαρία Θερησία ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας της· ἀλλὰ κἀμμία γυνὴ δὲν ὑπῆρξε νομοθέτρια· ἡ δόξα αὕτη ἐναπεταμιεύετο διὰ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν Αἰκατερίναν, ἡ ὁποία τῆς εἶναι προσφυεστάτη.“ *). Οἱ στοχασμοὶ καὶ αἱ ἰδέαι τῶν τότε πανηγυριζομένων συγγραφέων, καὶ μάλιστα τοῦ Μοντεσκίου, ἐτέθησαν εἰς αὐτὸ τὸ σύγγραμμα μὲ ἀγάπην καὶ ζῆλον, καὶ ἐλαλήθη περὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἡγεμόνων πρὸς τοὺς ὑπηκόους των. Ἐσυμπέρανε μὲ τὸν λόγον, ὅτι ζῇ αὐτὴ διὰ τὸν λαόν της, καὶ μὲ τὴν εὐχὴν, ὅτι εἴθε μετὰ τὴν τελείωσιν ταύτης τῆς νομοθεσίας κἀνεὶς λαὸς, παρὰ τὸν Ῥωσικὸν, νὰ μὴ εἶναι εὐδαιμονέστερος.

Ἐπειδὴ δὲ ἐνταυτῷ εἶπεν, ὅτι ὁ νομοδότης πρέπει νὰ διευθύνεται κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, συνεκάλεσε τὸ 1767 ἔτος τοποτηρητὰς ἀπ' ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἐκτεταμένης ἐπικρατείας της εἰς τὴν Μόσκαν. Εὐγενεῖς καὶ πολῖται, ἐλεύθεροι γεωργοὶ (Ὀδνοβόρζοι **) καὶ γεωργοὶ τῶν κυρίων, Κοσάκοι καὶ ἄλλα ἐθνάρια, βαπτισμένοι καὶ ἀβάπτιστοι, ἔστειλαν τοποτηρητὰς, οἵτινες ἐσχημάτιζαν παρδαλόν τι ἀνάμιγμα. Ἡ συνέλευσις, λέγει ὁ Καραμσῖνος, ἐφαίνετο συνέδριον ὅλων τῶν ἐθνῶν. Τὰ μέλη ἐπληρόνοντο ἀπὸ τὸ κοινὸν κιβώτιον, καὶ τὰ πρόσωπά των ἁγιάσθησαν τρόπον τινὰ μὲ τὴν αὐστηρὰν ποινὴν, ἥτις ἐδιωρίσθη κατὰ τῶν ὅσοι τοὺς πειράξωσιν.

Ἡ συνέλευσις ἤρχισε μὲ μεγάλην λαμπρότητα, καὶ ἐγίνοντο τὰ συμβούλια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀοράτως

*) Διὰ προσταγῆς της ἐμεταφράσθη καὶ ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἰς τὴν Γραικικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν.

**) Οὗτοι εἶναι μικροὶ ἐλεύθεροι κτήτορες ἀγρῶν ἱστάμενοι τρόπον τινὰ μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀνδραπόδων.

εὑρίσκετο καὶ ἡ Αἰκατερίνα. Ἐφάνη ὅμως παραυτὰ τὸ ἀδύνατον νὰ πορισθῇ τι ὠφέλιμον ἀπ' ἀνθρώπους ἑτεροφύλους καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀπροετοιμάστους, καὶ μόνον γινώσκοντας τὰ ἴδιά των. Διὰ τοῦτο ἐδιακόπησαν παραυτὰ αἱ πρόοδοι τῆς συνελεύσεως. Ἡ ἔκρηξις τοῦ Τουρκικοῦ πολέμου (1768) ἀπεδόθη δημοσίως αἰτία τῆς διακοπῆς. Πρὶν ὅμως διαλυθῇ ἡ συνέλευσις, ἔδωκεν εἰς τὴν Αὐτοκρατόρισσαν τὰς ἐπωνυμίας Μεγάλη, Σοφὴ καὶ Μήτηρ τῆς πατρίδος. Ἡ Αἰκατερίνα ὅμως ἐφανέρωσεν, ὅτι μόνον τὴν τελευταίαν ἔντιμον ἐπωνυμίαν δύναται νὰ δεχθῇ, καὶ ἀπεφάσισε, καθὸ τοιαύτη, νὰ δώσῃ νομοθεσίαν ἐξ ἑαυτῆς μόνης. Τὸ ἔκαμε προσφυέστατα, ἐνῷ κατὰ τοῦτο ἠκολούθησε πλέον τὰς πείρας τοῦ πρακτικοῦ νοός της παρὰ τὰς ἀσταθεῖς θεωρίας τῶν Γάλλων διδασκάλων της, καὶ ἐφρόντισεν ἀμέσως καὶ κατὰ πρῶτον περὶ διατάξεως τακτικῆς τινὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ διοικήσεως.

Τὸ ἀξιολογώτατον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον βῆμα ἦτο ἡ εὐθὺς μετὰ τὸν Τουρκικὸν πόλεμον ἀρχινισθεῖσα νέα διάταξις τῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ μέγεθος τῆς Ῥωσικῆς ἐπικρατείας ἐδυσκόλυνε τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ἐφορίαν. Ἡ Αἰκατερίνα εἶχε δώσειν εἰς τὴν ὕπατον συναρχίαν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων, τὴν Γερουσίαν, σχῆμα πλέον ἐνηρθρωμένον, καὶ εὐκολύνον τὴν ἐφορίαν· ἀλλ' ἀναγκαιοτέρα ἦτο ἡ καλητέρα διάρθρωσις τῆς ἐπικρατείας.

Ὑπῆρχαν κυβερνεῖα τόσον μεγάλα, ὥστε κατὰ τὴν ἔκτασιν ἦσαν ἴσα μὲ βασίλεια τινὰ τῆς Εὐρώπης. Οἱ κυβερνήτορες εἶχαν πλῆθος ἀσχολιῶν, ἐνῷ ἐφρόντιζαν τὴν δικαιοδοσίαν, τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν εἴσπραξιν τῶν εἰσοδημάτων. Εἶχαν δὲ καὶ δύναμιν, ἥτις διὰ μὲν τοὺς ὑπηκόους ἦτο βαρεῖα, διὰ δὲ τὸ στέμμα ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐπικίνδυνος. Διὰ τῆς νέας δια-

τάξεως ἔμελλαν νὰ θεραπευθῶσι καὶ τὰ δύω τὰ κακά. Αἱ ἐπαρχίαι ἐσμικρύνθησαν κατ᾽ ἀρχὰς κατὰ τὴν περιφέρειαν, ὥστε πᾶσα μία περιεῖχε περίπου 400,000 κατοίκους, καὶ ὑποδιῃρέθη εἰς κύκλους, ἐκ τῶν ὁποίων καθεὶς περίπου περιεῖχε 40,000 ἀνθρώπων. Κέντρον πάσης μὲν ἐπαρχίας ἦτο ἡ μητρόπολίς της, παντὸς δὲ κύκλου, ἡ πρώτη πόλις τοῦ κύκλου ἐκείνου. Εἰς τὰς πόλεις ταύτας εἶχαν τὰς καθέδρας των οἱ ἄρχοντες. Ὁ Κυβερνήτωρ ἐχρεώστει νὰ εἶναι, καθὼς λέγει ἡ Αὐτοκρατόρισσα, διευθυντὴς τῆς κοινῆς εὐτυχίας, ὑπερασπιστὴς τῶν ἀδικουμένων, καὶ ἀποδιώκτης πάσης καὶ παντοίας καταχρήσεως. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἀπεσπάσθησαν ἀξιόλογοι κλάδοι τῆς διοικήσεως ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν πραγμάτων του. Τὰ συμφέροντα τῆς ἐπικρατείας, τὰ εἰσοδήματα καὶ αἱ ὠφέλειαι ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὰς καμάρας τοῦ θησαυροῦ ἢ ἄρχοντας τοῦ ταμιείου, οἵτινες ἐνεργοῦντες εἰς τὸν τόπον αὐτὸν, γνωρίζοντες τὰς τοπικὰς περιστάσεις καὶ τὰ χωριστὰ εἰσοδήματα τῆς ἐπαρχίας, καὶ μὴ ἀσχολούμενοι εἰς ἄλλο, ἠδύναντο χωρὶς ἐνόχλησιν νὰ φροντίζουν διὰ τὴν αὔξησιν, ἀκρίβειαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν εἰσοδημάτων. Ἡ δικαιοδοσία ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸν ἄμεσον κύκλον τῆς ἐνεργείας τοῦ Κυβερνήτορος, καὶ ἀφέθη μόνον εἰς αὐτὸν ἡ γενικὴ ἐφορία. Ἐνταυτῷ δὲ ἐδιαιρέθησαν αἱ πολιτικαὶ καὶ ἐγκληματικαὶ κρισολογίαι καὶ ἐδιωρίσθησαν εἰς χωριστὰ ἀρχεῖα. Τελευταῖον ἐτέθη ἡ βάσιμος πρότασις, ὅτι καθεὶς πρέπει νὰ κρίνεται ἀπὸ τὸν ὅμοιόν του. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον οἱ εὐγενεῖς ἐκλέγουσι διὰ τοὺς ὁμοίους των μέλη τῶν κριτηρίων, ἀλλ᾽ ὅπου εἶναι ἱκανὸν πλῆθος ἐλευθέρων χωριατῶν ἢ γεωργῶν τοῦ στέμματος ἢ τῆς οἰκονομίας, συνιστάνεται ἐξ αὐτῶν κατώτερον δικαστήριον δι᾽ αὐτούς.

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἠθέλησεν ἡ Αἰκατερίνα νὰ ἑνώσῃ τὰς τρεῖς κλάσεις τῆς ἐπικρατείας πρὸς τή-

ρησιν τοῦ δικαίου καὶ τῶν νόμων, καὶ ἐξαιρέτως τοὺς εὐγενεῖς, οἵτινες ἐκ τῶν μακρὰν κειμένων χωρίων των ἐμβαίνουσιν εἰς τὸν κύκλον τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς πολιτείας.

Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ ἡ Αἰκατερίνα ὅλας τὰς δυνατὰς ἀδικίας καὶ κακαθλίψεις ἐναντίον τούτων τῶν διατάξεων, ἐδιώρισεν εἰς πᾶσαν ἐπαρχίαν Κριτήριον συνειδότος, καὶ μίαν Συναρχίαν περὶ τῆς γενικῆς φροντίδος, δύω καθιδρύματα, ἢ, ὡς τὰ ὀνομάζει αὐτὴ, δύω πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων πηγάζουσιν ἀέναοι εὐεργεσίαι εἰς τοὺς πάσχοντας ὑπηκόους της. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπεφορτίσθησαν ὁ μὲ ἀγαθὸν καὶ εἰρηνικὸν τρόπον ἐξισασμὸς τῶν διαφορῶν, τὰ σφάλματα τῶν παραφρόνων καὶ ἀνηλίκων, καὶ ἡ ἐξαίρετος φροντὶς περὶ τῶν ἀδικουμένων καὶ ἐξαιρέτως τῶν αἰχμαλώτων καὶ θλιβομένων εἰς τὰς φυλακάς· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ἡ φροντὶς ὅλων τῶν σχολείων καὶ τῶν κοινῶν φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων.

Οἱ δοῦλοι *) τελευταῖον, οἵτινες καθὸ κτήματα τῶν κυρίων των δὲν ἠδύναντο νὰ μετέχουν ἐκ τούτων τῶν μέσων τῆς προστασίας καὶ ἐκ τῆς ἡμερότητος τῶν νέων διαταγῶν, καθὼς οἱ χωριάται τοῦ στέμματος καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐβάλθησαν τοὐλάχιστον ὑπὸ τὴν χωριστὴν ἐφορίαν τοῦ ἐπάρχου καὶ ἀσφαλίσθησαν ἀπὸ παρὰ πολλὰ σκληρὰν αὐτογνωμίαν τῶν ἐξουσιατῶν.

Ἄλλη εὐτυχία ἐφάνη ἡ γένεσις πολλῶν πόλεων, ὅπου, ἐπειδὴ ἦσαν καθέδραι τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἀρχόντων, τῶν κατὰ τρίτον ἔτος συνελεύσεων τῶν εὐγενῶν κτλ. ηὔξησεν ἡ ληψοδοσία, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δραστηριότης, καὶ οὕτως ἐγεννήθη καὶ αὔξησις τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Ἡ Αἰκατερίνα, ἥτις εἰς τοὺς καθεστῶτας εὐγενεῖς ἔδωκεν Αὐτοκρατορικὸν ἐλευθερίας γράμμα, καὶ νέαν δι᾽ αὐτοῦ ἐπι-

κύρωσιν τῶν μεγάλων προνομίων των *), ἐφανέρωσε καὶ μίαν νέαν περὶ τῶν πολιτῶν διάταξιν.

Διὰ ταύτης ἐθεμελιόνετο νέα τις τάξις μὲ πολιτικὴν ζωὴν καὶ διωρισμένην θέσιν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον. Ὀλίγαι μόνον πόλεις, ἡ Πετρούπολις, ἡ Μόσκα, τὸ Ἀστραχάνιον καὶ ἡ Τουερία ἔλαβαν ἀπὸ τὸν Πέτρον καὶ τὴν Ἐλισάβετ εἶδος ἐλευθέρας πολιτεύσεως· εἰς δὲ τὰς ἄλλας οἱ κάτοικοι, καὶ αὐτοὶ οἱ πραγματευταί, εἰς πολλὰ ἦσαν ἰσοστάθμιοι μὲ τοὺς χωριάτας. Ἡ Αἰκατερίνα λοιπὸν ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰ προνόμια τῶν πόλεων. Διὰ τούτων τῶν προνομίων εἶχαν οἱ πολῖται πάσης πόλεως τὸ δίκαιον νὰ ἐκλέγουν τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἐμοιράσθησαν εἰς ὡρισμένους τινὰς βαθμούς. Τὸν πρῶτον βαθμὸν λαμβάνουσιν οἱ λεγόμενοι ὀνομαστοὶ πολῖται, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουσι γραμματισμένοι, μεγαλέμποροι καὶ ὅσοι δὶς ἦρξαν πολιτικὴν ἀρχήν. Μετέχουσιν οὗτοι ἀπὸ προνόμια τινὰ τῶν εὐγενῶν, καὶ οἱ ἔγγονοί των ἔχουν τὸ δίκαιον νὰ ζητῶσι τὴν εὐγένειαν. Ἔπειτ' ἀκολουθοῦσι τὰ μέλη τῶν τριῶν χρηματικῶν βαθμῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἔχωσι χρηματικὸν κεφάλαιον 12,000 ἢ 10,000 ῥουβλίων κτλ. καὶ τελευταῖον οἱ χειρώνακτες.

Ἡ διαταγὴ συγχωρεῖ εἰς πολλοὺς χωριάτας τοῦ στέμματος μὲ συνθήκας τινὰς νὰ ἐγκαταγράφωνται εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν. Πολλὰ ἐκ τῶν φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ἢ ἀνέκτισεν ἡ Αἰκατερίνα, Π. χ. τὸ ὀρφανοτροφεῖον τῆς Μόσκας,

*) Εἰς τὰ προνόμια τῆς Ῥωσικῆς εὐγενείας ἀνήκουσιν ἀτέλεια τοῦ προσώπου καὶ τῶν ἀγρῶν, τὸ δίκαιον του νὰ ἐξουσιάζωσιν ἀνδράποδα, καὶ νὰ τοὺς φορολογοῦν, καὶ νὰ οἰκονομοῦν ὅπως θέλουν τὰ κτήματά των καὶ τὴν περιουσίαν των. Εὐγενεῖς κρίνονται μόνον ἀπὸ τοὺς ὁμοίους των, καὶ δὲν χρειάζονται τώρα, τὸ ὁποῖον ἀνενέωσε καὶ ἐδυνάμωσε Πέτρος ὁ μέγας κατὰ παράδειγμα τῶν προκατόχων του, νὰ ὑπηρετῶσι τὴν πατρίδα σειρὰν τινὰ ἐνιαυτῶν· εἶναι ἐλεύθεροι ἀπὸ σωματικὴν ποινὴν καὶ ὅταν στρατεύωνται ὡς κοινοὶ ἢ ὡς ὑποφικιάλιοι κτλ.

ἔγειναν καὶ πηγή, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ κλάσις αὕτη ἐπληθύνετο. Ἐκ πολλῶν εὐεργεσιῶν, τὰς ὁποίας ἔλαβαν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἢ κοσμικὰ παιδαγωγεῖα, ἡ καλλίστη ἦτο, ὅτι οἱ εἰς αὐτὸ παιδευόμενοι νέοι ἐξήρχοντο μὲ τὴν προσωπικήν των ἐλευθερίαν.

Καὶ οἱ πολλοὶ δὲ ἄποικοι, τοὺς ὁποίους ἔκραξεν ἡ Αἰκατερίνα εἰς τὴν ἐπικράτειάν της, ηὔξησαν εἰς τὴν χώραν καὶ εἰς τὰς πόλεις τὸ πλῆθος τῶν ἐλευθέρων. Αὐτὴ δὲ ηὔχετο τόσον πολὺ νὰ ἐγχαράξῃ τὸ αἴσθημα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς καρδίας ὅλων, ὥστε διὰ χωριστῆς Οὐκάζης τοῦ 1780 ἔτους ἐκατάργησε τακτικῶς τὸ ὄνομα σκλάβος, μὲ τὸ ὁποῖον ἐφανερόνοντο οἱ Ῥῶσοι ἔμπροσθεν τῶν ἡγεμόνων των.

Ἡ Αἰκατερίνα ὅμως ᾐσθάνετο, ὅτι διαταγαί, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπήγαζαν ἀπ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶχαν τὴν πηγήν των εἰς ἄλλην κοινωνικὴν κατάστασιν, ἀνάγκη εἶναι νὰ θεμελιωθῶσιν εἰς τὰς καρδίας, ἐὰν μέλλουν νὰ γείνουν πραγματικὴ ζωή. Ἠγωνίζετο λοιπὸν νὰ ἐνεργήσῃ καὶ ἐκ τούτου τοῦ μέρους, καὶ ἔκαμε πρώτην της φροντίδα τὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν τοῦ ἔθνους.

Ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἄλλοι προκάτοχοί της ἐφρόντισαν διὰ τὴν πολεμικὴν παιδείαν, χωρὶς τὴν ὁποίαν ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐξωτερικὴ εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην ἐνέργεια, καὶ οὐδ' ἡ Αἰκατερίνα δὲν ἔμεινε κατόπιν κατὰ τοῦτο. Ἐτελειοποίησεν ὅσα εὗρηκε, καθὼς τὸ σῶμα τῶν σπουδαστῶν τῆς τακτικῆς, ἢ ἔκτισε νέα καθιδρύματα, Π. χ. τὰς ἐπιστήμας τῶν πυροβολικῶν ὀργάνων, καὶ ἄλλο διὰ τὰ ναυτικά. Ἀλλ' ἐθεώρησε τὸ πρόβλημα ἀπὸ γενικωτέραν τινὰ ὄψιν· ἐφρόντισεν ὄχι μερικοὺς καὶ μερικά, ἀλλὰ δι' ὅλον τὸ ἔθνος. Διὰ τοῦτο κατέστησε Παιδείας ἐπιτροπήν, ἥτις ἐχρεώστει νὰ δείχνῃ τοὺς τρόπους τῆς διδασκαλίας, νὰ διορίσῃ σχολεῖα ὅπου διδάσκονται οἱ διδάσκαλοι, καὶ ἐξαιρέτως τυπικὰ σχολεῖα εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν,

εἰς τρόπον ὥστε πᾶν κυβερνεῖον ἀπέκτησε σχολεῖα κατὰ τὰς διαφόρους χρείας τῶν τοῦ λαοῦ κλάσεων. Καὶ τὰ πολλὰ δὲ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα, Π. χ. τὰ ὀρφανοτροφεῖα, τὸ κοινόβιον τῶν κορασίδων, ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ ἀνατροφεῖα καὶ παιδευτήρια.

Ἀκολουθοῦσα πλέον τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας παρὰ τὸν δρόμον τῆς φύσεως ἐνεπίστευσε τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς Ῥωσικῆς γλώσσης εἰς Ῥωσικὴν Ἀκαδημίαν, ἥτις ἐξέδωκε καὶ Λεξικόν. Καθὼς ποτὲ ὁ Ἀλφρέδος διὰ τοὺς Ἀγγλοσάξονας (ἴδε Τόμ. Δ', σελ. 332), ἔκαμνεν αὐτὴ ἰδιοχείρως διὰ τοὺς Ῥώσους μεταφράσεις τῶν συγγραμμάτων τῶν ξένων ἐθνῶν καὶ τῆς ἀρχαιότητος. Ἐδιάταξε προσέτι μεταφράσεων ἐπιτροπὴν, καὶ ἐδιώρισε μισθοὺς διὰ τοὺς καταγινομένους εἰς τὸ ἔργον τοῦτο. Καθὼς, διὰ νὰ εἰσάξῃ τὸν ἐγκεντρισμὸν τῶν εὐλογιῶν, ἐνεκεντρίσθη καὶ αὐτὴ, οὕτω καὶ εἰς πᾶν ἄλλο καλὸν ἔδιδεν αὐτὴ τὸ παράδειγμα. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι μίαν φορὰν ταξειδεύουσα εἰς τὰς Ἀσιανὰς ἐπαρχίας της, κλυδωνιζομένη εἰς τὸν Βόλγαν, ἐνῷ ἄλλοι ἐκατήντησαν εἰς ἀμηχανίαν, αὐτὴ ἐνησχολεῖτο εἰς τὸ νὰ μεταφράζῃ τὸν Βελισάριον τοῦ Μαρμοντέλου. Ἐσυνήργει καὶ ἐνεθάῤῥυνε κατὰ πάντας τρόπους τὰ δοκίμια ἐγχωρίου συγγραφῆς, καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ἔπαυε νὰ ἐργάζεται καὶ αὐτή. Ἔγραψεν εἰς Ῥωσικὴν γλῶσσαν διὰ τὸ Ῥωσικὸν θέατρον δράματα, τὰ ὁποῖα ἐὰν καὶ κυρίως δὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν ἀριστουργήματα, μ' ὅλον τοῦτο ἀναγγέλλουσι τὸ ὀξὺ καὶ φρόνιμον πνεῦμα της· συχνάκις ἐκωμῴδησεν εἰς αὐτὰ μὲ ἀγχίνοιαν τὰς κοινωνικὰς ἁμαρτίας τῶν περὶ αὐτὴν, ἢ ἐξεφώνησε πολιτικὰς εὐχὰς καὶ αἰσθήματα. Οὕτως ἐσύνταξε μελόδραμα, ὅπου μὲ ἡγεμονικὴν καὶ ὄχι γυναικείαν εὐαισθησίαν *) κατέστηνε γελοῖα τὰ ἐγχειρήματα τοῦ

*) Ὅταν μίαν φορὰν ἐμολύνθη μὲ κοκκίνην βαφὴν ἡ προτομή της εἰς ἓν παλάτιον, καὶ οἱ περιεστῶτες ἤθελαν νὰ τὴν παροργίσωσι κατὰ

βασιλέως τῆς Σβεκίας. Οὕτως εἰς ἄλλο δρᾶμα, ἐπιγραφόμενον Ὀλὲγ, τὸ ὁποῖον ἐπαίχθη εἰς τὰς γενομένας ἑορτὰς διὰ τὴν τελευταίαν Τουρκικὴν εἰρήνην, ἀνεκάλυψεν εἰς ὕλην δανεισμένην ἐκ τῆς παλαιᾶς τῶν Ῥώσων ἱστορίας τὴν ὑπ' αὐτῆς οὐδέποτε παραιτηθεῖσαν ἐπιθυμίαν νὰ κρημνίσῃ τὴν Τουρκικὴν δυναστείαν.

Εἰς τὴν τῶν ἐπιστημῶν Ἀκαδημίαν, τὴν ὁποίαν εὕρηκεν ὄχι διατεταγμένην κατὰ τὰς χρείας τοῦ λαοῦ καὶ ἔχουσαν ἑταίρους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἑτερογενεῖς, ἔδωκεν ἡ Αἰκατερίνα φροντίδα περὶ τῆς ἐπικρατείας. Ἔστειλε πολλοὺς ἑταίρους της εἰς τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ ἀνερευνήσουν τοὺς θησαυροὺς τῆς φύσεως ἢ τὰ ἴχνη τῶν παλαιῶν χρόνων, ἢ τὰ ἤθη καὶ τὰς εἰκόνας τῶν διαφόρων ἐθναρίων. Αἱ τούτων παντοδαπαὶ γλῶσσαι τῆς ἔδωκαν ὕλην εἰς συγκριτικὸν Λεξικὸν, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν αὐτή. Ἐπεθύμει, ἂν αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἠδύναντο ἀκόμη νὰ λάβουν καμμίαν τελειοποίησιν ἀπὸ τοὺς Ῥώσους, τοὐλάχιστον νὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς ἡ Ῥωσία νέαν καὶ ἄγνωστον εἰσέτι ὕλην. Ἐξ ἐναντίας δὲ, ἀνανεόνουσα καὶ μεταμορφόνουσα τὴν τῶν τεχνῶν Ἀκαδημίαν, ἥτις εἶχε καθιδρυθῆν μὲν ἀπὸ τὸν Σχουβαλόφιον ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ, τώρα δὲ ἐμεγαλύνθη τόσον, ὥστε 3000 νέοι διὰ παιδαγωγίας καὶ διδασκαλίας καὶ ταξειδίων ἀπέκτησαν σκόπιμον προκοπὴν, ἔδωκεν εἰς τὸ προτέρημα τῶν Ῥώσων δρόμον εὔκολον διὰ τὰς μορφωτικὰς τέχνας.

Ἀπ' ὅλας ὅμως τὰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας ἀπή-

τοῦ ζητουμένου αὐτουργοῦ, εἶπε γελῶσα: Βέβαια κἀνεὶς θαλαμηπόλος ἦτο, ὅστις ἠθέλησε νὰ κάμῃ γελοῖον τὸ πολὺ φυκιασείδιόν της. Ὅταν ὅμως ἔλαβεν ἀγγελίας νίκης κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ἐνταυτῷ ἐμβῆκεν εἰς αὐτὴν ὁ Ἀγγλικὸς πρέσβυς, τοῦ ὁποίου ἡ αὐλὴ ἐνήργει εἰς τὴν Σβεκίαν καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν κατὰ τῆς Ῥωσίας, εἶπεν: „Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς, ὁ κύριός σας, θέλει νὰ μὲ διώξῃ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, ἐλπίζω, ὅτι θέλει μὲ συγχωρήσειν νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.‟

τει ὁ ἐπικρατῶν καιρὸς καὶ ἡ Αὐτοκρατόρισσα ἔκαμε, κάμμία δὲν ἐγεννήθη τόσον ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἰδιότητα τῆς ἐπικρατείας, ὅσον ἡ ἀνεξιθρησκεία της. Εἰς χώραν, τῆς ὁποίας ἡ κυριότης ἐκτείνεται εἰς τόσον πολλοὺς καὶ διαφόρους λαοὺς, ἤθελεν εἶσθαι βλαβερώτατον διὰ τὴν ἡσυχίαν τῶν ὑπηκόων, ἐὰν δὲν ἦσαν ἐλεύθεραι ὅλαι αἱ διάφοροι θρησκεῖαι των. Αὐτὴ μὲν ἡ Αἰκατερίνα ἔδειχνε μέγαν ζῆλον διὰ τὴν Γραικικὴν ἐκκλησίαν. Παρευρίσκετο πάντοτε εἰς τὴν λειτουργίαν μὲ ἐξωτερικὴν θερμὴν εὐλάβειαν, ἔκτιζεν ἐκκλησίας καὶ τὰς ἐπροίκιζε πλουσίως. Εὐθὺς ἀφοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον, δύω καράβια κτισθέντα ἀπὸ τὸν Πέτρον Γ' καὶ ὀνομασθέντα τὸ μὲν βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, τὸ δὲ βασιλεὺς τῆς Προυσίας, ἐμετωνόμασε τὸ μὲν Ἅγιον Νικόλαον, τὸ δὲ Ἅγ. Ἀλέξανδρον. Ὅταν κατὰ πρῶτον ἐμβῆκεν εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὁπότε ὁ λαὸς ὅλος ἡμιλλᾶτο νὰ τῆς φιλήσῃ τὴν χεῖρα, ἐφίλησεν αὐτὴ πρὸς ἔνδειξιν εὐλαβείας τὰς παρειὰς τῶν προεστώτων τοῦ κλήρου, οἵτινες ἦσαν συναθροισμένοι εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ παλατίου. Ὅταν ὁ Πάπας Πῖος ὁ Ϛ', γράφων πρὸς αὐτὴν ἐτελείωσε τὴν ἐπιστολὴν μὲ εὐχὴν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ἄλλοτε ἀρχαιότερος Πάπας πρὸς Πέτρον τὸν Α': „Παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ φωτίσῃ τὴν Αὐτοκρατόρισσαν διὰ νὰ στραφῇ εἰς τὴν ἁγίαν Καθολικὴν ἐκκλησίαν," ἀπεκρίθη πρὸς αὐτόν: „Παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ φωτίσῃ τὸν Πάπαν νὰ στραφῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὀρθοδόξου Γραικικῆς ἐκκλησίας."

Ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν τὴν ἐμπόδισαν πρὸς λύπην τοῦ Βολταίρου νὰ δεχθῇ εἰς τὴν ἐπικράτειάν της τοὺς πανταχόθεν ἀποδιωγμένους Ἰησουΐτας, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς νεοκτήτους Καθολικοὺς ὑπηκόους της ἐγγύησιν τῆς πίστεώς των, ἢ νὰ ἐκδώσῃ διὰ τῶν τύπων τὸ Κοράνιον διὰ τοὺς Μωαμεθανοὺς ὑπηκόους της. Καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς Γραικικῆς ἐκκλησίας ἐσήκωσε

τοὺς διωγμοὺς, τοὺς ὁποίους ἐδοκίμαζαν ἕως τώρα οἱ Ῥοσκολνῖκοι, αἵρεσις ἀποχωροῦσα ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ὅμως ἔκαμε κατὰ τὸ 1764 ἔτος μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὰ κτήματα τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐπικρατείας της. Εἰς τοὺς ἱερωμένους ἀφέθη ὀλίγη χώρα· διὰ ξυλοκοπίαν, κηπουρίαν καὶ κτηνοκομίαν, τὰ δὲ ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα ὑποστατικά των ὑπετάχθησαν εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἐφορίαν ἑνὸς Αὐτοκρατορικοῦ συλλόγου, ὅστις πληρόνει εἰς τοὺς ἱερωμένους διωρισμένον σιτηρέσιον, καὶ τὸ περίσσευμα τῶν εἰσοδημάτων μεταχειρίζεται εἰς φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα καὶ ἐλεημοσύνας.

Βασίλισσα, ἥτις τόσον ἠκολούθει τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων της, ἐφρόντιζε βέβαια καὶ διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐμπορίας. Ἐξ ἅπαντος κρέμαται καὶ αὕτη ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τὸ μέτρον τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἀπολαύουσι πρόσωπα καὶ ἰδιοκτησίαι, ἀπὸ τὴν διανομὴν τοῦ πλούτου, ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐγκατοίκων καὶ ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἡμερώσεως τῆς φύσεως· καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Ῥωσία εἶχεν ἀκόμη νὰ νικήσῃ πολλὰς καὶ μεγάλας δυσκολίας. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνα ἔπραξεν ὅ,τι ἐκρέματο ἀπ' αὐτήν. Οἱ ἀρχήτεροι δυνάσται τῆς Ῥωσίας ἐθεώρουν ὡς ἴδιά των κτήματα ὅλα τὰ πράγματα, καὶ αὐτὰ τὰ φορτία τῶν ἐμπόρων, καὶ μὲ ὅλα ἔκαμναν ἀποκλειστικὴν ἐμπορίαν. Πέτρος ὁ μέγας εἶχεν ἀποβάλειν τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνα πρώτη ἐκατάργησε τὰ ἀκόμη ὑπόλοιπα μονοπωλεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχαν καὶ τὸ στέμμα καὶ ἄλλοι μερικοὶ μεγιστᾶνες, καὶ ἠλευθέρωσε τὴν ἐμπορίαν τῶν ἐντοπίων προϊόντων μὲ κάποιας ὑπὲρ αὐτῶν διωρισμένας δόσεις. Πᾶς ἕνας ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἔχῃ ἐργοστάσια σακχάρου, κατραμίου καὶ ἄλλων. Ὁ Ἀρχάγγελος, ὅστις πρὸς ὄφελος τῆς Πετρουπόλεως ἦτο ἀμελημένος, ἔλαβεν ἴσα δίκαια. Κατὰ

τὸ 1781 ἔτος ἔδωκεν εἰς τοὺς ἐμπόρους δίκαιον θαλασσοπλοΐας μὲ διωρισμένας διαταγὰς, καὶ ἐδιώρισε πολλὰ ναυπηγεῖα δι᾽ αὐτοὺς καὶ δὲν ἔπταιεν αὐτὴ, ἐὰν οἱ Ῥῶσοι ἔμποροι δὲν ἔκαμναν ἀκόμη πολλὴν χρῆσιν τῆς μὲ Ῥωσικὰ καράβια θαλασσοπλοΐας των. Ἡ πρώτη Τουρκικὴ εἰρήνη καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς Ταυρικῆς ἤνοιξαν εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἐμπορίαν πάντη νέον θέατρον καὶ δρόμον. Πάραυτα ηὔξησεν αἰσθητῶς ἡ εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν ἐμπορία. Ῥωσικὰ καράβια διέπλεαν τὰ Δαρδανέλια καὶ ὑπήγαιναν εἰς τὴν Συρίαν, Σμύρνην καὶ Ἰταλίαν· τὰ πολύτιμα κρασία τῆς Ἑλλάδος ἤρχοντο εἰς τὴν Πολονίαν καὶ Ῥωσίαν. Μάλιστα συνέδεσεν ἡ Ῥωσία μὲ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν ἐμπορικὴν συνθήκην ὠφέλιμον καὶ διὰ τοὺς δύω λαοὺς, τὴν ὁποίαν διέκοψε μὲν ὁ δεύτερος Τουρκικὸς πόλεμος, ἠφάνισε δὲ ἐξ ὁλοκλήρου ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Διότι ἡ Αἰκατερίνα, ἥτις ἐδυσαρεστήθη διὰ τὴν κίνησιν ταύτην, ἀφοῦ εἶχεν ἐνασμενισθῆν πολὺν καιρὸν εἰς τὰ δόγματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπήγασεν *), ἀπέκοψε πᾶν συνάλλαγμα μὲ τὴν νεόμορφον Γαλλίαν.

Προσέτι καὶ ἡ ἐμπορία τῆς Κασπίας θαλάσσης, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀνοιγομένη ἕνωσις μὲ τὴν Περσίαν καὶ Ἰνδικὴν· ἐπιμιξία τὴν ὁποίαν ἴδε κατὰ πρῶτον ὁ Πέτρος, καὶ διὰ τοῦτο ἐστοχάζετο νὰ ἑνώσῃ τὸν Βορυσθένην μὲ τὸν Βόλγαν, δὲν διέφυγε τὴν προσοχήν της. Ἀνέλαβε πάλιν τὸ σχέδιον ἐκεῖνο τοῦ Πέτρου· ὁ ἀστρονόμος Λοβίτιος ἐνησχολεῖτο νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ μετρήσῃ τοὺς μεταξὺ τῶν δύω ποταμῶν τόπους, ὅταν τὸν ἐπλάκωσεν ἡ δυστυχία νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν στρατευμάτων τοῦ Πουγατσεβίου

*) „Ἐτίμησα πάντοτε, ἔγραφεν ἀργήτερα πρὸς τὸν Ζιμμερμερμάννιον, τὴν φιλοσοφίαν, ἐπειδὴ ἡ καρδία μου ὑπῆρχε πάντοτε καθ᾽ ὑπερβολὴν δημοκρατική.“ — Πρὸς δὲ τὸν Γαλλικὸν πρέσβυν, ὅς τις τότε ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, εἶπεν: „εἶμαι ἀριστοκρατικὴ, ἐπειδὴ χρεωστῶ νὰ εἶμαι ἐξ ἐπαγγέλματος.“

καὶ νὰ θανατωθῇ ἀπανθρώπως. Καὶ ὁ προφέσσωρ δὲ Γεμελῖνος, ὅς τις ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Δερβέντ, ἐξήταζε μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν τὰς βορείους τῆς Περσίας χώρας.

Τελευταῖον ἐφαίνετο ὅτι τὸ σπαθίον ἔμελλε νὰ ἀνοίξῃ τὸν εἰς τοῦτο ἐλεύθερον δρόμον. Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας της ἤρχισε πόλεμον μὲ τὴν Περσίαν. Ὁ Μωαμὲθ, ὅς τις ἔγεινε κορυφαῖος τῶν Περσῶν, καὶ εἶχεν ἐκδιώξειν ἀπὸ τὸ Τίφλις τὸν γέροντα Ἡράκλειον, Ῥωσικὸν ὑποτελῆ, καὶ εἶχε πορθήσειν τὴν Γεωργίαν, ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ. Εἶχαν συναχθῆν ἤδη 30,000 στρατιῶται εἰς Κισλαρίαν καὶ εἶχαν κινηθῆν, ὅταν ἐμπόδισε τὸ ἐγχείρημα τοῦτο ὁ θάνατος τῆς Αἰκατερίνης, ὅς τις τῆς ἐσυνέβη ἐξ ἀποπληξίας τὴν 27 Νοεμβ. 1796.

Κἀνεὶς δὲν θέλει ἀρνηθῆν, ὅτι ἡ ζωὴ ταύτης τῆς Ἀνάσσης ὑπῆρξε πολλὰ σημαντικὴ διὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ διὰ τὸν κόσμον. Κατά τινα ὡμοίαζε τὴν προκάτοχόν της Ἐλισάβετ, καὶ μάλιστα εἰς τὴν πολυτέλειαν. Ἡ Αἰκατερίνα ἐνόμιζεν, ὅτι ἡ λαμπρότης ἦτο ἀνάλογος καὶ σύμμετρος μὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐπικρατείας της, ὅτι αἱ ἀμοιβαὶ, τὰς ὁποίας ἔκαμνεν εἰς τοὺς τροπαιούχους ὑπουργούς της, εὐχαρίστουν τὰς ἐπιθυμίας των, καὶ δὲν τοὺς παρεξέτρεπαν εἰς ἐπικινδύνους δρόμους. Ἀλλ᾽ ἡ ἐλευθεριότης *) αὕτη ἔφερνε συχνάκις ἔλλειψιν τῶν χρειωδῶν εἰς τὰ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα. Φιλομαθεστάτη οὖσα καὶ προικισμένη μὲ νοῦν καὶ μὲ παιδείαν ἐτίμα καὶ ἐπεριποιεῖτο ἐνδόξους συγγραφεῖς, καὶ ἐξαιρέτως ἐκολάκευε τοὺς Γάλλους. Πολλάκις ἐπροσκάλεσε τὸν Βολταῖρον, τὸν Δαλεμβέρτον, τὸν Διδερότον καὶ ἄλλους καὶ τοὺς ἐχάρισε βασιλικὰ τῳόντι χαρίσματα. Διὰ ταύτην τὴν μεγα-

*) Μὲ τὴν ἐλευθεριότητα ταύτην ἐπερίθαλψε τοὺς δύω ἀξιοσεβάστους Ἕλληνας, Εὐγένιον Βούλγαριν καὶ Νικηφόρον Θετόκιον. Ὁ πρῶτος διὰ προσταγῆς της ἐξωμήρισε τὸν Οὐϊργίλιον, ὅς τις ἐξεδόθη λαμπρῶς μὲ δαπάνην της ἐν Πετροπόλει 1791.

λοδωρίαν της οἱ γραμματισμένοι τὴν ἐσυγκαταρίθμησαν μὲ τοὺς μεγάλους ἡγεμόνας τοῦ κόσμου, καὶ ἦτο διὰ πολλὰ ἀξία ἀληθῶς τῶν ἐπαίνων των. Μὲ ὅλας τὰς τρυφὰς καὶ ἀσχολίας καὶ λαμπρότητας ἔδειχνεν ὅτι εἶχε θεῖον σπινθῆρα δυνάμεως. Ἡ ὀξύνοια καὶ ἡ δραστηριότης της ἐτελείοναν συγχρόνως πολλὰ ἀξιόλογα ἔργα· ἐνταὐτῷ διέτασσε τὰ ἐσωτηρικὰ, ἔγραφε πρὸς τὸν Βολταῖρον φιλοσοφικὴν ἐπιστολὴν, καὶ ὑπέγραφε πρόσταγμα νὰ πολεμηθοῦν οἱ Τοῦρκοι ἢ νὰ ἐμβοῦν Ῥωσικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Πολονίαν. Ἤθελε νὰ βλέπῃ ὅλα μὲ τοὺς ἰδίους της ὀφθαλμοὺς, καὶ καθημέραν συνειργάζετο μὲ τοὺς λειτουργούς της περὶ τῶν ἀξιολογωτάτων πραγμάτων. Κατὰ τοῦτο παρετέθη ἀξίως μὲ Πέτρον τὸν μέγαν, τοῦ ὁποίου ἔστησεν εἰς τὴν Πετρούπολιν μεγαλοπρεπέστατον μνημεῖον. Μὲ μαρμάρινον γιγαντιαῖον σχῆμα εἶναι ἔφιππος ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπάνω βράχου, ὅς τις εἶναι πέτρα μονοκόμματος τριῶν μιλιονίων λιτρῶν βάρος ἔχουσα*). Ἡ ἐπιγραφή: „Petro Primo Catharina Secunda MDCCLXXII (Πέτρῳ πρώτῳ Αἰκατερίνα Β΄, 1782) φανερόνει μὲ ἁπλότητα τὸ μέγεθος τῶν δύω δημιουργῶν τῆς Ῥωσικῆς δόξης. Δυσκολώτατον πρόβλημα τῆς τέχνης ἤθελεν εἶσθαι νὰ παραστήσῃ, πῶς καθημένη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βράχου θεωρεῖ τὸν περαιτέρω κύκλον τῆς δυνάμεώς της χωρὶς νὰ ἐνθυμῆται τὸν τρόπον πῶς τὸν ἔστησαν ἐκεῖ. Ἀξιοθαύμαστος μηχανικὸς, ὁ ἐκ Καφαληνίας Ἕλλην Μάρκος Καρβούριος, ἠδυνήθη μόνος ἐκ πάντων τῶν τῆς Ἀκαδημίας Μαθηματικῶν νὰ μεταφέρῃ διὰ τῆς περινοίας του τὸν βουνὸν τοῦτον εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἵσταται τὴν σήμερον.

*) Ἡ τεράστιος αὕτη πέτρα εὑρέθη 1768 ὄχι μακρὰν ἀπὸ την Πετρούπολιν εἰς ἑλώδη τόπον, καὶ ἐδιωρίσθη διὰ τὸν ἀνδριάντα. Διὰ τὸ μέγα βάρος ἀπήτει ἡ μεταφορά του πάντη νέας μηχανὰς, τὰς ὁποίας ἐπενόησεν ὁ εἰς τὸ κείμενον ὀνομαζόμενος Ἕλλην.

Δ΄. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΙ.

1. Αγγλικὴ φιλολογία.

Ἀπὸ τὸ θέατρον τῶν κινήσεων καὶ κλονισμῶν τῶν βασιλείων στρέφομεν τὴν προσοχήν μας μίαν στιγμὴν εἰς τὴν ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὶν ἱστορήσωμεν τὰς Τουρκικὰς πράξεις. Τρία ἔθνη ἐχορήγησαν τὰ πλεῖστα κατὰ τοῦτο, τὸ Ἀγγλικὸν, τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Γερμανικόν. Τὰ τούτων συγγράμματα εἶναι ἀπεικόνισμα τῆς ἀναπτυσσομένης ζωῆς, ἀναλόγως μὲ τὰς ἐθνικάς των ἰδιότητας, καὶ τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς πνευματικῆς των μορφώσεως.

Ἡ Ἀγγλικὴ φιλολογία μερίζεται τρόπον τινὰ μεταξὺ τῶν δύω ἄλλων. Ἐκ Γερμανικῆς πρώτης ὕλης γεννηθεῖσα ἀνεπτύχθη ἐπὶ Καρόλου Β΄, ὅς τις ἐπὶ τῆς ἐξορίας του ἐποτίσθη τὰ νάματα τοῦ Γαλλισμοῦ, καὶ εἰσήγαγεν ὁμοιότητα τινὰ μὲ τοῦτο τὸ ἔθνος κατὰ τὴν λεκτικὴν σαφήνειαν καὶ τὸ περιωρισμένον τῆς δημιουργοῦ καὶ ἐλευθέρας ποιητικῆς δυνάμεως. Τοῦ Σακεσπήρου ἡ τόλμη καὶ βαθύνοια ἠφανίσθη. Ὁ Στεῆλος (γενν. 1675, ἀποθ. 1729), ὁ Ἀδδισὼν (γενν. 1672, ἀποθ. 1719) καὶ ὁ Πῶπος (γενν. 1688, ἀποθ. 1744) ἔγειναν εἰς πεζὸν καὶ ποιητικὸν λόγον παραδείγματα τῆς νέας αἰσθητικῆς κρίσεως, καὶ ἐπανηγύρισαν τὴν ὀνομαζομένην ἐποχὴν τῆς βασιλίσσης Ἄννης.

Μὲ ὅλα ταῦτα διετηρήθη ἐκεῖνος ὁ Γερμανικὸς χαρακτὴρ, ὅς τις εἶναι ἐντετυμωμένος εἰς τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὸ Ἀγγλικὸν πολίτευμα, καὶ ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο ἀπὸ τὴν ζωηρὰν φυσικὴν ζωγραφίαν τοῦ Θώμσωνος (γενν. 1700, ἀποθ. 1748), ἀπὸ τὴν στυφὴν ἀγχίνοιαν τοῦ Σουϊφτίου (γενν. 1667, ἀποθ. 1745), ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς νυκτερινὰς σκέψεις τοῦ

Ὑουγκίου (γενν. 1681, ἀποθ. 1765), ἀπὸ τὴν ἠθικὴν σεμνότητα τοῦ Ῥιχαρτσῶνος (γενν. 1689, ἀποθ. 1761), ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν ζωηρότητα τοῦ μυθιστοριογράφου Φειλδιγγίου (γενν. 1707, ἀποθ. 1754), Γολθσμίθου (γενν. 1729, ἀποθ. 1774) καὶ Σμολλέτου (γενν. 1720, ἀποθ. 1771), ἀπὸ τὸ βαθὺ αἴσθημα τοῦ ποιητοῦ Γράη (γενν. 1716, ἀποθ. 1772), καὶ μάλιστα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Στερνίου (γενν. 1713, ἀποθ. 1768). Διὰ τοῦτο μὲ ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα ἔμεινε μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ἀγγλικῆς περινοίας καὶ τῆς Γαλλικῆς ποιητικῆς τέχνης.

Καὶ εἰς τὴν ἐπικράτειαν δὲ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς θρησκείας ἐδείχθη ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύω ἐθνῶν. Ὁ Λώκκιος (γενν. 1632, ἀποθ. 1704) ἀνέπτυξε μὲν διδασκαλίαν, ἥτις παράγει πᾶσαν γνῶσιν ἐκ τῶν ἐκτὸς, καὶ εὕρηκε τοὺς Γάλλους πιστοὺς μαθητάς του καὶ ἐξηγητάς του, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐκατήντησαν οἱ Ἄγγλοι εἰς ἐκείνην τὴν ἐξουδένωσιν τῆς ἠθικότητος, ἥτις ἀνῆγεν ὅλας τὰς ἀρετὰς εἰς τὴν φιλαυτίαν, ἀλλ᾽ ὁλόκληρος σειρὰ συγγραφέων ἠγωνίσθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ὀλέθριον ἐκείνην θεωρίαν.

Ἡ διδασκαλία τῆς χριστιανωσύνης καὶ τὰ περιεχόμενα εἰς αὐτὴν ἐπολεμήθησαν βέβαια ἀπὸ τὸν Βολιγγβρόκιον (γενν. 1672, ἀποθ. 1751), καὶ ἄλλους, ἀλλὰ προῆλθε τοῦτο μᾶλλον ἀπὸ ἀπαύδησιν ἐκκλησιαστικῶν φατριῶν μετὰ μακρὸν καὶ σφοδρὸν ἀγῶνα παρὰ ἀπὸ εὐήθειαν καὶ καταφρόνησιν παντὸς θείου. Ἡ ἐκκλησία ἦτο καὶ ἔμεινε πολλὰ περιπλεγμένη μὲ τὸ πολιτικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον τὸ ἔθνος ἐλύτρωσεν ὡς πολύτιμον ἀγαθὸν ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς κλύδωνας, καὶ δὲν ἐγίνετο ποτὲ ἀντικείμενον γενικῆς ἐχθρεύσεως.

Ἐνταυτῷ δὲ ἠσφάλισε τὸ πολίτευμα τοῦτο τὴν Ἀγγλικὴν χριστιανωσύνην ἀπὸ τὴν ὁμοιομορφίαν τῆς

ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴν αὐλικότητα, ἥτις εἰς τὴν Γαλλίαν ἀναβρύει ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ τὰς ὑψηλοτέρας κλάσεις. Τοιαύτη ἐπιῤῥοὴ δὲν ἦτο ὁρατὴ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὄχι μόνον διότι οἱ βασιλεῖς τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης, Βιλέλμος Γ΄, Γεώργιος Α΄ καὶ Β΄, ἦσαν ξένοι καὶ μόλις ἤξευραν τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, ἀλλὰ διότι τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτικοῦ συντάγματος ἐσυγχώρει νὰ ἐπικρατῇ ἡ ἰδιότης ὅλων τῶν κλάσσεων τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ εὐδοκίμησαν τοιαῦτα συγγράμματα καθὼς τοῦ Γράη τὸ τῶν Ζητιάνων μελόδραμα, ἢ καθὼς αἱ μυθιστορίαι τοῦ Σμολλέτου, Φειλδιγγίου καὶ Γολσμίθου, ὅπου παριστάνεται ἡ τῆς ζωῆς αὕτη παντοδαπότης.

Τελευταῖον ἀνέπτυξε τὸ πολιτικὸν τοῦτο σύνταγμα, ὡς καρπὸν ἀνήκοντα ἀμέσως εἰς αὐτὸ, ἐκείνην τὴν δημόσιον εὐγλωττίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἰσχυρὰ δύναμις καὶ λαμπρὰ ὡραιότης ἐδόξασε τὰ ὀνόματα τοῦ πρεσβυτέρου Πίττ, Βουρκίου (γενν. 1730, ἀποθ. 1797) καὶ Σχεριδάνου. Ἡ δημόσιος αὕτη πολιτικὴ ζωὴ ἀπέκτησε καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἱστορίας, καὶ ἐγέννησεν ἱστοριογράφους, τὸν Οὔμιον (γενν. 1711, ἀποθ. 1776), τὸν Ῥοβερτσῶνα (γενν. 1721, ἀποθ. 1793) καὶ τὸν Γίβωνα (γενν. 1737, ἀποθ. 1794) *). Ἡ φιλιστορία αὕτη καὶ ἱστορικὴ παντοδαπότης ἡνωμένη μὲ τὴν μεγάλην κλίσιν εἰς τὰς γλώσσας καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἄγγλους ἰσοῤῥοπίαν τινὰ τῶν ἐπιστημονικῶν προσπαθήσεων, ὅταν διὰ τῆς γιγαντιαίας ἐκτάσεως τῆς θαλασσοπλοΐας καὶ ἐμπορίας, διὰ τῆς πάντοτε ἰσχυρότερα ἀναπτυσσομένης βιομηχανίας, καὶ

*) Ὁ μὲν Οὔμιος (Hume) ἔγραφε τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας· ὁ δὲ Ῥοβερτσὼν τὴν ἱστορίαν Καρόλου Ε΄ καὶ τῆς Σκωτίας, ὁ δὲ Γιβὼν τὴν ἱστορίαν τῆς πτώσεως τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ τελευταῖος, ὅς τις ἔζησε πολὺν καιρὸν εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἐλβετίαν, δείχνει εἰς τὰς κρίσεις καὶ εἰς τὴν παράστασιν πολὺν Γαλλισμόν. Καὶ οἱ τρεῖς ὑπερετιμήθησαν καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πατρίδος των.

διὰ τῆς τελειοποιήσεως τῶν μηχανικῶν τεχνῶν, ἐξητάζοντο μὲ περισσοτέραν ἀγάπην αἱ μαθηματικαὶ καὶ φυσικαὶ γνώσεις, αἱ ὁποῖαι διὰ τῶν μὲ ἀληθινὴν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν πανηγυρισθέντων Βάκωνος (γενν. 1561, ἀποθ. 1627) καὶ Νεύτωνος (γενν. 1642, ἀποθ. 1727) διηγέρθησαν τρόπον τινὰ καὶ διεδόθησαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν.

2. Γαλλικὴ Φιλολογία.

Ἐκ μεγαλητέρας μονομερείας καὶ μονοτονίας προῆλθεν ἡ Γαλλικὴ φιλολογία, μ' ὅλον ὅτι ἡ ἐξάπλωσίς τις ἐμφαίνει γενικόν τινα χαρακτῆρα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ στοχασθῶμεν, ὅτι μόνον ἐπιφανεῖς κλάσεις ἄλλων ἐθνῶν ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται καὶ νὰ ὁμιλῶσι Γαλλιστὶ, ὅταν ἐπέτυχε Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' νὰ καταστήσῃ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν ὄργανον μεταδόσεως εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας τῶν αὐλῶν. Πολὺ δὲ μέρος τοῦ ἀποτελέσματος τούτου ἀνήκει καὶ εἰς τὴν μετανάστευσιν τῶν Γάλλων Προτεστάντων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν εἰς τὰς αὐλὰς, καὶ μάλιστα τῆς βορείου Γερμανίας ἐπιῤῥοήν των παιδαγωγοῦντες καὶ παιδαγωγοῦσαι τέκνα ἡγεμόνων ἐξάπλωσαν τὴν γλῶσσαν των εἰς τὰς ξένας χώρας περισσότερον παρ' ὅσον ἤθελε δυνηθῆν ποτὲ τὸ μεγαλαυχικὸν μεγαλεῖον τοῦ Λοδοβίκου *). Ἀλλ' ἐνυπῆρχεν ὅμως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἰδιότητα τῆς φιλολογίας ταύτης αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐξουσίασε τόσον τοὺς συγχρόνους της. Πρώτη ἦτο αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ μεσαιῶνος, εἶχαν εὑρεῖν αἱ νέαι κοινωνικαὶ σχέσεις ἑρμηνείαν τι-

*) „Πολλάκις ἐθαύμασα διὰ τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ἡ ἡμετέρα γλῶσσα εἰς τὰς ξένας χώρας — γράφει ὁ Βολταῖρος ἐκ Ποτεσταμπίου πρὸς Ἀργεντάλιον 1752 — ὅπου ἂν ὑπάγῃ τις, εὑρίσκεται εἰς τὴν Γαλλίαν. Σεῖς, κύριοί μου, ἀπηλαύσατε τὴν οἰκουμενικὴν μοναρχίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπέπληττον Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ', καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἦτο ἐκεῖνος τόσον μακράν."

νὰ καὶ ἔκφρασιν, ἐὰν καὶ περιωρισμένην καὶ ἀτελῆ. Εἰς τόπον τῆς θαυμασίου καὶ παραξένου φαντασιοπαιδιᾶς τῶν καιρῶν ἐκείνων ἐμβῆκε φρονίμη τις εὐσυλλογιστία, ἥτις μὲ ἐπιτηδείαν ἀπάτην ἱκανὴν διὰ τοὺς ἡμιμαθεῖς ἐφαίνετο ὅτι ἐμεταχειρίζετο τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς τῶν Ἑλληνικῶν λόγων τέχνης, καὶ ἡ ὁποία εἰς τόπον τῶν ὑψηλῶν ἀντικειμένων τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἔβαλε σχέσεις συμφώνους τῆς ὁμοιομόρφου αὐλικῆς διαγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἡ φιλολογία αὕτη ὑπῆρξε τόσον ἡδεῖα εἰς τὴν κοσμικὴν θεωρίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν αὐλῶν.

Ἀλλ' ὁ κύκλος τῶν ποιητικῶν τύπων της ἠχρειώθη μὲ τὴν χρονικὴν ἐποχὴν τοῦ Λοδοβίκου, καὶ ἡ Γαλλικὴ φιλολογία, μ' ὅλον ὅτι ἀνθίστατο εἰς νέαν μόρφωσιν, ἔλαβεν ὅμως κατ' ὀλίγον νέον εἶδος. „Ἔχουν τώρα οἱ ἄνθρωποι — γράφει ὁ Βολταῖρος περὶ τῶν χρόνων του εἰς μίαν του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Δαλεμβέρτον — ὀλιγωτέραν περίνοιαν, ὀλιγώτερον ἀληθῶς προτέρημα καὶ ὀξύτητα παρὰ εἰς τὴν ἑκατονταετηρίδα Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ', ἀλλ' ἔχουν γνώσεις περισσοτέρας καὶ ἡ φιλοσοφία μας δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος." Φιλοσοφίαν δὲ ὠνόμαζαν τὴν ἀσχολίαν τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸ νὰ παράξῃ ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ νοητοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσῃ ἐντελῶς. Οὗτος ἦτο ὁ δρόμος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐῤῥήχθη τότε τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα τῶν Γάλλων. Ἀποσταμένον μετὰ πολὺν ἀγῶνα ἐπὶ Λοδοβίκου ΙΔ', καὶ μὴ ἀσχολούμενον εἰς καμμίαν μεγάλην πολιτικὴν κίνησιν, ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης, ἥτις οἰκειοποιεῖτο τότε τὰ αὐλικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα. Ἡ διοίκησις, χωρὶς δύναμιν καὶ χωρὶς σέβας, ἔχασε τὴν κοινὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσαν οἱ σύγχρονοι γραμματισμένοι καὶ ἀπέκτησαν οὕτως ἐπιῤῥοὴν, ἥτις τόσον εἶναι ἐπισημοτέρα, ὅσον μαζὴ μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς

Γαλλικῆς γλώσσης ἐξηπλώθη καὶ αὐτὴ πολὺ μακρὰν ἐκτὸς τῶν συνόρων τῆς Γαλλίας. Τοῦτο θέλει δειχθῆν εὐκρινῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δύω πρώτων ὁδηγῶν τοῦ πνευματικοῦ δρόμου, δηλαδὴ Ῥουσσὼ καὶ Βολταίρου.

Ὁ Βολταῖρος (γενν. 1694 ἀποθ. 1778) ὑπῆρξε, καθὼς ἀγχίνους τις ἀνὴρ ἐπαρατήρησεν ὀρθῶς, μεταξὺ τῶν Γάλλων συγγραφέων, καθὼς Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' μεταξὺ τῶν Γαλλικῶν βασιλέων. Πολλόταται ὁμοιότητες εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν δύω. Καὶ οἱ δύω δείχνουσι ματαιότητα εἰς τὸ νὰ ἀγαπῶσι τὴν λαμπρότητα, καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ φαίνεσθαι μὲ ἐξωτερικὴν μεγαλοπρέπειαν κάμνει ἐπίσημον καὶ τὸν Λοδοβῖκον καὶ τὸν Βολταῖρον, ὅς τις εἰς τοῦτο ἦτο πιστὸν ἀπεικόνισμα τοῦ λαοῦ του. Διότι κἀνεὶς λαὸς ἐν γένει θεωρούμενος δὲν ὑπῆρξε τόσον ἀριστοκρατικὸς καὶ τόσον μοναρχικὸς εἰς τὰ φρονήματά του, ὅσον ὁ Γαλλικός. Κἀνεὶς δὲν ἐσυνείθιζεν εὐκόλως καὶ εὐχαρίστως εἰς τὴν ἐγχώριον πολιτείαν. „Ὅ, τι ἔκαμεν ὁ Λυκοῦργος διὰ τῶν νόμων του πρὸς χάριν τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος, τοῦτο ἔκαμεν ἡ Γαλλικὴ μοναρχία μὲ τὴν κυριότητα τῶν προλήψεών της πρὸς χάριν τῆς ματαιότητος τῶν βαθμῶν, λέγει μία σοφὴ Γάλλη. Ἡ ματαιότης αὕτη καταδιώκει ὅλους ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν, καὶ ἀπὸ κλάσεως εἰς κλᾶσιν· αὐτὴ δὲ μόνον ἡσυχάζει ἐπὶ τοῦ θρόνου.“ Ἐκ ταύτης καὶ τῶν περὶ ταύτην ἐξήρχοντο οἱ κανόνες τοῦ δικαίου καὶ τῆς αἰσθηματικῆς, καὶ τὸ νὰ εἶναι τις εἰς ταῦτα διάφορος ἢ ξένος, ἦτο τὸ αὐτὸ ὡς νὰ λέγῃ, ὅτι ἀνήκει εἰς τὸν χαμηλότατον βαθμόν.

Τοῦτο τὸ αἴσθημα εἵλκυσε καὶ τὸν νέον Ἀρουὲτ *), ὅς τις μὲ μεγάλα καὶ παντοδαπὰ προτερήματα

*) Οὕτως ὠνομάζετο ὁ τοῦ Βολταίρου πατὴρ, ὅς τις τελευταῖον ἦτο ταμίας τοῦ λογαριαστηρίου. Ὁ Βολταῖρος ἐπαραίτησε τὸ τῆς οἰκογενείας ὄνομα ἐξ αἰτίας ἀγνώστου. Οἱ ἐχθροί του ἔλεγαν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ὕποπτον τινὰ ὁμοηχίαν (à rouer, εἰς τὸν τροχόν).

ὑπερεῖχε πολὺ τοὺς συγχρόνους του κατὰ τὸ πνεῦμα, τὴν ἀγχίνοιαν, εὐστροφίαν καὶ εὐκαμψίαν· ἡ πολυτέλεια τῆς λαμπρᾶς ζωῆς ἦτο τὸ στοιχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἀσμενέστατα. Τοὺς κύκλους, ὅπου ἐμοιράζοντο αἱ δάφναι τοῦ Γαλλικοῦ Παρνασσοῦ *), ἐπροσπάθησε νὰ οἰκειωθῇ μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ μὲ τὰς ἐκ πλουσίας χειρὸς σκορπιζομένας κολακείας του. Μὲ ὅλα ταῦτα δὲν εὕρηκεν οὔτε εἰς Παρισίους οὔτε εἰς τὴν αὐλὴν πολυχρόνιον καὶ ἀνενόχλητον διατριβήν. Ὁ προφήτης τῆς νέας πίστεως, καθὼς ἔλεγεν ὁ αὐτὸς, δὲν ἦτο πολλὰ δεκτὸς εἰς τὴν πατρίδα του. Εἰς τὰ ἀρχήτερά του ἔτη ἐφυλακώθη καὶ δὶς εἰς τὴν Βαστίλλαν· τὸ πρῶτον, διότι ἐπερίπαιξε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λοδοβίκου ΙΔ'· τὸ δὲ δεύτερον, διότι εἰς λογοτριβήν τινὰ ἔκραξεν εἰς μονομαχίαν ἕνα μεγιστᾶνα, ὅς τις ἐνήργησε τὴν φυλάκωσίν του. Ἠναγκάσθη, ἀφοῦ ἀπελύθη, νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Διέτριψε χρόνον τινὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἐγνώρισε τὴν Ἀγγλικὴν φιλολογίαν καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Σακεσπήρου **). Ἀφοῦ ὑπέστρεψεν, ἠναγκάσθη πάλιν διὰ βιβλίον του, τὸ ὁποῖον οἱ Γαλλικοὶ βουλευταὶ ἐκαταδίκασαν εἰς τὴν φωτίαν, νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν ἀγροδίαιτον ζωήν. Διέτριψεν εἰς Κίρκιον, ὑποστατικὸν τῆς φιλενάδας του Μαρκεσίας Χατελὲτ, ἔπειτα χρόνον τινὰ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως Στανισλάου, ὅς τις ἀντὶ τοῦ βασιλείου τῆς Πολονίας εἶχε λάβειν τὸ Δουκάτον τῆς Λοθριγγίας.

Καὶ ἡ Ἀκαδημία δὲ τῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὴν

*) Αἱ πρὸς τὸν Κόμητα Ἀργεντάλιον καὶ μάλιστα τὸν Δοῦκα Ῥιχελιέα ἐπιστολαί του εἶναι πλήρεις ἐπιπόνων ἀγώνων διὰ νὰ παρασταθῶσι τὰ θεατρικὰ δράματά του εἰς Φονταινεβλὼ ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας.

**) Τόσον ὀλίγον ἐνόει τὸν μέγαν τοῦτον ποιητὴν, ὥστε μετέπειτα, ὅταν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐφάνη φατρία τις ὑπὲρ αὐτοῦ, ὁ Βολταῖρος ἤρχισε νὰ τὴν λοιδορῇ ἀναιδῶς καὶ ἀγροίκως. Εἰς ἐπιστολήν του πρὸς Δαλεμβέρτον ὀνομάζει τὸν Σακεσπῆρον μεθυσμένον χωριάτην, ὅς τις δὲν ἐξεύρει νὰ γράψῃ εὐπρεπῶς δύω στίχους.

ὁποίαν ἐζήτει νὰ πιασθῇ, ἐβράδυνε πολὺ νὰ τὸν κάμη μέλος της, μ' ὅλον ὅτι ὁ Βολταῖρος ἦτο ἱκανῶς πανοῦργος νὰ βεβαιώσῃ εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Πατέρα Λατοὺρ τὴν ἀμφιβαλλομένην ὀρθοδοξίαν του καὶ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς Ἰησουΐτας σέβας του. Ἀπήλαυσε τὴν ἐπιθυμίαν του ταύτην ὕστερα κατὰ τὸ 1746 ἔτος διὰ μεσιτείας τῆς Μαρκεσίας Πομπαδούρ. Αὕτη, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐκήρυξε φιλόσοφον, καὶ τῆς ἀφιέρωσε τινὰ συγγράμματά του, ἀφοῦ ἱκανὸν καιρὸν εὐνόησε τὸν ἀντίζηλόν του, τὸν δραματοποιὸν Κρεβιλλῶνα, ἔγεινε τελευταῖον ὑπερασπίστριά του. Τοῦ ἐπροξένησε τὴν ἀξίαν θαλαμηπόλου καὶ ἱστοριογράφου τῆς Γαλλίας, καὶ καθὸ τοιοῦτος ἔγραφε τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τοῦ 1741 ἔτους. Μὲ ὅλον τοῦτο ποτὲ δὲν ἔλαβε κυρίως εἴσοδον εἰς τὴν αὐλήν.

Ὅ, τι ὅμως ἐστερήθη ἐντεῦθεν ἡ κενοδοξία του, ἀνεπληρώθη ἄλλοθεν πλουσίως. Διότι ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα εὗρηκε καὶ ἐκτὸς τῆς Γαλλίας πολλοὺς ἐραστὰς, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἔνδοξοι καὶ ἄρχοντες. Αὐτοκρατόρισσαι, ἡ Ἐλισάβετ καὶ ἡ Αἰκατερίνα, τὸν ἐπροσκάλεσαν, καὶ Γερμανοὶ ἡγεμόνες καὶ ἡγεμονίδες, οἵτινες δὲν ἐγνώριζαν τὰ ἐγχώρια, τὸν ἐτίμησαν μὲ κολακευτικὰς ἐπιστολάς.

Καὶ αὐτὸς ὁ ἥρως, Φρειδερῖκος ὁ Β', ἠγόρασε τὴν ἐπίσκεψιν καὶ παρουσίαν τούτου τοῦ ἀνδρὸς μὲ λαμπρὰς ἀμοιβὰς καὶ μὲ ἀπαραδειγμάτιστον συγκατάβασιν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ βαθμοῦ του *). Βέβαια

*) Τοῦτο ἐπαρακίνησε τοὐλάχιστον τὸν Βολταῖρον νὰ γράψῃ εἰς ἐπιστολήν του πρὸς Δαλεμβέρτον: „Ἐὰν ἠξεύρετε, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Προυσίας ἐφίλησε τὴν ἰσχνὴν χεῖρα μου διὰ νὰ μὲ καταπείσῃ νὰ μείνω εἰς αὐτὸν κτλ." Ἐξ ἅπαντος ἐμπορεῖ νὰ ἀμφιβάλῃ τις περὶ τούτου, ἐὰν ἀναγνώσῃ ἐπιστολὴν τοῦ Φρειδερίκου πρὸς τὸν Βολταῖρον, ὅς τις μὲ τὴν κενόδοξον ὑπερηφάνειάν του εἶχε λησμονήσειν τὸ πρέπον τῆς πρὸς βασιλέα σχέσεώς του, καὶ δι' αὐτῆς ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπιπλήττει δικαίως μὲ τὸν ἐφεξῆς τρόπον: „Μάθε εἰς τὰ γηρατεῖά σου πῶς πρέπει νὰ γράφῃ τις πρὸς ἐμέ. Ἐὰν ὁ Θεὸς σὲ ἔδιδε τόσην κρίσιν, ὅσον πνεῦμα ἔχεις, ἤθελες εἶσθαι πρῶτος τῶν ἀνθρώπων."

ἔμαθεν ὁ Φρειδερῖκος ἐκ τῆς συναναστροφῆς του νὰ διακρίνῃ ποιητικὸν κλέος ἀπ' ἀνθρωπίνην ἀξίαν. Ὁ Βολταῖρος, καθὼς πανταχοῦ εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν, ἔδειξε καὶ ἐδῶ μικροπρεπῆ ζηλοτυπίαν εἰς πάντα προκομμένον, κακοῦργον ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὅσοι ἐπείραξαν τὴν κενοδοξίαν του, καθὼς Π. χ. κατὰ τοῦ ἕως τὸν τάφον κατατρεχθέντος Μαουπερτουΐσου *) (ἴδ. Τόμ. Θ' σελ. 237). Τὸ σκότος τῶν ἔργων του ἤθελεν εἶσθαι τρομερώτερον, ἐὰν ἐγινώσκοντο αἱ ἀχρειότητες, διὰ τῶν ὁποίων μὲ σιτηρέσια, μὲ πώλησιν ἀντιγράφων, μὲ ἐμπόριον χαρτίων, μὲ παντοδαποὺς δόλους ἀπέκτησε πλοῦτον, μὲ τὸν ὁποῖον ηὔξησε μεγάλως τὴν πατρικήν του περιουσίαν.

Διότι δὲν ἤθελε μόνον νὰ συναναστρέφεται μὲ τοὺς μεγάλους καὶ πλουσίους, ἀλλὰ νὰ ζῇ καὶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ πάντα μέγαν διὰ μεγάλης λαμπρότητος **). Ἡ σπουδή του αὕτη εὐτύχησεν. Εὐθὺς ἀφοῦ ὑπέστρεψεν ἐκ Βερολίνου, καὶ ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν φόβον μὴ τὸν ἴδῃ „φυσικὸν Βάνδηλον", ἠγόρασεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας καὶ Ἐλβετίας εἰς τὸ χωρίον Γεσίαν ἀγροκήπιον Φερνέην. Ἐκεῖ μὲ ἐτήσιον πρόσοδον 140,600 λιτρῶν ἔζη ἡγεμονικῶς, φιλοφρονούμενος καὶ χαιρετούμενος ἀπὸ πολλοὺς μεγάλους καὶ ἐνδόξους, οἵτινες δὲν ἐτίμων τὸ πρόσωπόν του, ἀλλὰ τὰ συγγράμματά του. Ἡνωμένος μὲ μεγιστᾶνας, καὶ ἐξ ἐλευθέρας θέσεως, ἤρχισε νὰ ἐνεργῇ τὴν μεγάλην μεταμόρφωσιν τῶν πνευμάτων ***),

*) „Σᾶς ἐλάτρευα, γράφει Φρειδερῖκος ὁ Β'. ἐνόσῳ δὲν σᾶς ἐγνώριζα φιλόνεικον καὶ κακοήθη." — Θυσιάσατε (τοῦ γράφει ἄλλοτε περὶ Μαουπερτουΐσου) τὴν φιλεκδικίαν σας εἰς τὸ κλέος σας· καὶ πράξατέ τι ἄξιον τῶν ὡραίων δογμάτων, τὰ ὁποῖα διδάσκετε εἰς τὰ συγγράμματά σας."

**) Ὅταν ὁ Δοὺξ Ῥιχελιεὺς τὸν ἐπέπληξεν, ὅτι δέχεται σιτηρέσιον ἀπὸ Φρειδερῖκον τὸν Β', ἀπεκρίθη: τὸ ἔπραξα, ἐπειδὴ ἤθελεν εἶσθαι ἐντιμότερον νὰ τὸ παραιτήσω μίαν φορὰν παρὰ νὰ τὸ δεχθῶ τώρα μὲ καταισχύνην.

***) Ἐπειράχθη ὅμως, ὅταν ὁ Ῥουσσὼς εἶπεν, ὅτι ἡ πατρίς του Γενεύα ἔδωκεν ἄσυλον εἰς τὸν Βολταῖρον. Ὁ κενόδοξος ἄνθρωπος

διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε λάβειν τὸ μέτρον ἀπὸ τὰς μονομερεῖς καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν τῶν πραγμάτων μέρος προσηλωμένας ἐννοίας του. Μὲ τὴν σημαίαν: Λύσις ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν προλήψεων καὶ ἐλευθεροφροσύνη, ἤρχισε πόλεμον καθ' ὅλων, ὅσα αὐτὸς ἐστοχάζετο κατ' ἄλλον τρόπον. Τὰ κυριώτερα ὅπλα του ἦσαν ἀγχίνοια καὶ χλεύη, τὰ ὁποῖα ἤξευρε νὰ μεταχειρίζεται ἐπιτηδείως. Ὕλη δὲν ἔλειπεν ἀπὸ φιλοσοφίαν καὶ κοσμικὴν θεωρίαν, ἥτις πάντα, ὅσα ὁ ὀνομαζόμενος ὑγιὴς νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ καταλάβῃ παραυτα, τὰ ἐνόμιζεν ἀπάτην, ἀηδίαν, πλάνην, πρόληψιν. Διὰ τοῦτο καθὼς ἡ ἡρωϊκὴ παρθένος ἐξ Αὐρηλίας, ἥτις πιστεύουσα εἰς ὑψηλοτέραν διαταγὴν ἠλευθέρωσε τὴν πατρίδα της ἀπὸ ξένην ἐξουσίαν, εἰς ποίημα φορτωμένον ῥύπους (Ἡ διαβόητος Κοπέλα τῆς Αὐρηλίας) ἐζωγραφήθη κοινὴ πόρνη, καὶ παρεδόθη δωρεὰν εἰς τὴν χλεύην καὶ καταφρόνησιν, οὕτως εἰς ἄλλα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα παρεστάθη ἀλαζὼν ὁ Λεϊβνίτιος καὶ ἐχαρακτηρίσθη ὡς Γερμανικὸς Γασκόγνερος· οὕτως ὁ θεῖος Πλάτων ἦτο συγγραφεὺς τοῦ Γαλλιματθίου *)· ὁ σεβάσμιος Πλούταρχος συγγραφεὺς μυθολογιῶν, καὶ ὁ Σπινόσας ξηρὸς σχολαστικὸς, καὶ πᾶς σπουδαῖος ἐξεταστὴς, τὸν ὁποῖον δὲν ἐνόουν καὶ γυναῖκες καὶ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου, ἐκαταδικάσθη ὡς ἀμαθής. Ἀκόμη περισσότερον διευθύνθη ἡ χλεύη αὕτη κατὰ τῆς θρησκείας. Ἡ διδασκαλία, ἥτις ἐξυψόνει τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν αἰσθήσεων, ἐφάνη εὐλόγως εἰς τὴν σαρκικὴν σοφίαν δεσμὰ τοῦ ὄχλου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μόνον ὁ πεπαιδευμένος δύναται νὰ μὴ δεσμευθῇ. Ἐπειδὴ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ἐθεώρει μονομερῶς καὶ ἐπιπολαίως, δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ζῶον θεοσεβέστατον, καὶ ὅτι προσπαθῶν αὐτὸς

*) Galimatias εἰς τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν παροιμιακῶς σημαίνει λόγον σκοτεινὸν καὶ ἀνόητον ἢ λῆρον, φλυαρίαν.

νὰ ἀναιρέσῃ τὴν θεοσέβειάν του ἐπροσπάθει, πρᾶγμα ἀδύνατον, νὰ ἀνατρέψῃ τὴν φύσιν του· δὲν ἐπαρατήρησεν ὅτι θρησκεία στηριζομένη εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην εἶναι ἔργον Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐξέλαβεν εὐκολοδίωκτον ἀπὸ τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Βολταῖρος ἐξήγησε σαφέστατα τὴν περὶ τούτων γνώμην του εἰς μίαν ἐπιστολήν: „Θαῤῥαλέος ἡγεμὼν (λέγει), ὅς τις ἔχει ἀργύριον καὶ στρατιώτας, δὲν χρειάζεται τὴν θρησκείαν διὰ νὰ χαλινώσῃ τὸν λαόν του, διὰ τὸ ὁποῖον μόνον ὑπάρχει αὕτη. Ἀλλ' ὅμως θέλουν ὑπάρχειν θρησκεῖαι, ἐνόσῳ ὑπάρχουσιν οὐτιδανοὶ καὶ εὐήθεις ἄνθρωποι εἰς τὸν κόσμον· μόνον τὴν ἡμετέραν θρησκείαν νομίζω ἀηδεστάτην καὶ αἱμοδιψεστάτην, καὶ ὅς τις ἐλευθερώσῃ τὸν κόσμον ἀπ' αὐτὴν, μὲ φαίνεται ὅτι κάμνει μεγίστην ὠφέλειαν, καὶ εἶναι ἄξιος μεγίστης χάριτος.“ Ἀλλ' ἡ χάρις αὕτη, προσθέτει, δὲν πρέπει νὰ γείνῃ διὰ τοὺς ἀχρείους ἐκείνους *), διὰ τοὺς ὁποίους εἶναι δίκαιος ὁ ζυγὸς οὗτος, ἀλλὰ μόνον διὰ φρονίμους ἀνθρώπους, οἵτινες συλλογίζονται καὶ κρίνουσι.

Διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν κόσμον, ἤγουν τὸν ἑαυτόν του καὶ τοὺς κοσμικοὺς ἀνθρώπους, ἀπὸ τὸν ζυγὸν τοῦτον, καὶ νὰ ἀφανίσῃ τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ ὄνομα τῆς θεοβλαβείας, ἦτο ὅλη ἡ παντοτεινὴ σπουδή του, ἐρεθιζομένη ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν του: „Δώδεκα μαθηταὶ, λέγει, ἐπροστάχθησαν νὰ ἐξαπλώσουν ταύτην τὴν θρησκείαν, ἀλλ' ἕνας

τὸ ἐπανέλαβε πολλάκις λέγων, ὅτι αὐτὸς μᾶλλον δίδει εἰς ἄλλους ἄσυλον.

*) „Ἡμεῖς οἱ Φιλόσοφοι, λέγει εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Ἑλβέτιον, δὲν φροντίζομεν νὰ εἶναι οἱ συντοπῖται καὶ χειροτέχναι μας πεφωτισμένοι, ἀλλὰ θέλομεν νὰ εἶναι οἱ gens du monde. — Ἄλλοτε γράφει: „Τί μὲ μέλει, ἂν ὁ ῥάπτης καὶ ὁ ἐμβαδοποιός μου κυβερνῶνται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς; Τὸ κύριον εἶναι, ὅτι εἶναι σοφοὶ οἱ μετὰ τῶν ὁποίων συναναστρέφεταί τις, καὶ ὅτι ὁ Ἰανσενιστὴς καὶ ὁ Βονιστὴς ἀναγκάζεται νὰ κατεβάζῃ τὰ ὀμμάτια ἔμπροσθεν τῆς φιλοσοφίας.“

μόνος θέλει εἶσθαι ἱκανὸς νά τὴν ἐξολοθρεύσῃ.“ Ἀπὸ τῆς Ἑῤῥικιάδος ἕως τοῦ Γυεβέρνου ἀφιερώθη σειρὰ τῶν ποιητικῶν του οἰκόνων εἰς παράστασιν τῆς θεοβλαβείας. Ἐξαιρέτως ὅμως ἔγεινε διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ νεωτέρα ἱστορία (διότι ἀγνοῶν παντελῶς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ποτὲ δὲν ἐκατάλαβεν ὁ Βολταῖρος τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὰ ταύτης ποιήματα *) καὶ συγγράμματα) ὑπόθεσις τῆς μελέτης του. Ἡ εἰρωνεία, τὴν ὁποίαν δείχνει εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γραφεῖσαν γενικὴν ἱστορίαν, καὶ ἡ ἀδιάκοπος βεβαίωσις, ὅτι εἰς αὐτὴν μόνον ἀφροσύνας εὑρίσκει, δείχνει τὸν αὐτογνωμονικὸν ἢ ἐχθρικὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδιάλεξε νὰ σταθῇ.

Διότι ἡ χριστιανωσύνη ὑπῆρξεν ἐξ ἅπαντος τὸ ζωτικὸν σημεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθησαν ὅλαι αἱ νεώτεραι πολιτεῖαι· ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ αἱ πάλαι τῶν ἐθνῶν ἐχρωματίσθησαν ἀπ' αὐτήν. Ἀλλ' ὁ Βολταῖρος παρέβλεπε τὴν μεγάλην ταύτην τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν κόσμον σχέσιν, καθὼς ἐνόμιζε ταραχὴν νοὸς καὶ τὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα προῆλθαν ἐξ αὐτῆς **)· ἔβλεπε μόνον ὅτι δι' αὐτῆς ἐπληθύνθη ἡ μάζα τῶν ἀνοησιῶν, καὶ ὅτι ἐκορυφώθη ἡ μάνία τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα πάντοτε συνεδέθησαν μὲ τὰς περὶ θρησκείας ἰδέας. Κυνηγῶν τρόπον τινὰ τὰ πάθη ταῦτα, διὰ νὰ δείξῃ τὰς ἐνεργείας τῆς θεοβλαβείας, ἐκρήμνισεν εἰς τὴν κόνιν καὶ τὰ μεγαλουργὰ φαινόμενα τῆς ἱστορίας. Αἱ σταυροφορίαι, Π. χ. παρεστάθησαν καθ' ὑπερβολὴν ἀσύνετα ἐγχειρήματα. Πέτρος ὁ ἐρημίτης καὶ ὁ ἅγιος Βερνάρδος ὡς τρελοὶ καὶ δόλιοι ἀπατεῶνες *)· ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἐθνῶν νὰ προσκυνοῦν τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ὡς γελοιώδης παραφροσύνη. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐκήρυξεν ὁ αὐτὸς μετὰ ταῦτα εἰς τοὺς φίλους του ἡγεμόνας σταυροφορικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, τοὺς ὁποίους ἄλλως μὲ τέλειον δίκαιον ἐμίσει ὡς ὀλεθρίους βαρβάρους, καὶ τῶν ὁποίων τὴν ἀποδίωξιν ἐπέθετε καθῆκον εἰς τὰς κεφαλὰς τῆς χριστιανωσύνης, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐξαναΐδῃ ἐπὶ τοῦ κλασικοῦ ἐδάφους τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Ὁ Φρειδερῖκος, ἐκ τοῦ συστήματος τῆς πολιτικῆς ἰσοῤῥοπίας φανερὸς φιλότουρκος, δὲν ἔλειψεν ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης νὰ τοῦ δείξῃ τὰ ἐναντία ἀποτελέσματα τῶν δογμάτων του. Διὰ νὰ κατασκάψῃ δὲ ἀμέσως τὴν θρησκείαν, ἐχλεύασε κακούργως τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὴν ἱστορικὴν γένεσιν τῆς χριστιανωσύνης, καὶ ἐπερίπαιξε τὰς πράξεις τοῦ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὰς ὁποίας ἱστορεῖ ἡ ἱερὰ γραφὴ, ἢ τὰ ἐξήγησε μὲ αἰσθητοὺς καὶ σαρκικοὺς λόγους. Ὅτι δὲ ὁ Βολταῖρος, μ' ὅλα ταῦτα, ἔκτισεν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὑποστατικόν του, ἐπαρακάλεσε τὸν Πάπαν νὰ τοῦ δώσῃ ἱερὰ λείψανα δι' αὐτὴν, καὶ ἐμεταλάμβανεν εἰς αὐτὴν, ἦτο ἄλλο εἶδος χλεύης, ἐπειδὴ εἰς μίαν του ἐπιστολὴν ἠστεΐσθη διὰ τὸν Πάπαν, καὶ ὠνόμασε τὴν κοινωνίαν ἀκράτισμα. Καὶ ὁπόταν δὲ ἤθελε νὰ δείξῃ θρησκευτικόν τι, ἀναγκαῖον κατὰ τὴν γνώμην του, δὲν ἔκαμνεν εἰμὴ εἰμισεῖαν καταφρόνησιν τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἰς τὴν διαβόητον ἐπιγραφὴν, τὴν ὁποίαν ἔβαλεν ἐπάνω τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης: **Deo erexit Voltaire**, ἤγουν Θεῷ ἀνήγειρε Βολταῖρος.

*) Εἰς μίαν του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βαλπόλιον ὀνομάζει τὰ ποιήματα τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Ἀριστοφάνους καὶ ἄλλων, μαθηταρίων γυμνάσματα ὡς πρὸς τὰ τῶν Γάλλων.

**) Εἰς ἄλλην ἐπιστολήν του πρὸς Βιττινέλιον τὸν συγχαίρει, ὅτι ἐθάῤῥησε νὰ ὀνομάσῃ τρελὸν καὶ τερατώδη τὸν ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας του, τοὺς Ἰταλοὺς, θαυμαζόμενον Δάντην. Ὅτι ἐγνώρισε τὸν Πετράρκαν ὁμαλόν τινα φλύαρον, ἦτο ἐν μέρει αἰτία διατί νομίζει ὄνειδός του τὸν ἔπαινον, τὸν ὁποῖον ἐπρόσφεραν οἱ Γάλλοι εἰς τὴν Ἑλοησίαν. Τὸν Καλδερῶνα ὀνομάζει περίνοιαν (Genie) τοῦ τῶν παραφρόνων νοσοκομείου. Ἐμπορεῖ ὅς τις ἔχει τόσον ὀλίγην αἰσθητικὴν κρίσιν διὰ τὰς ἀρχετύπους ἰδιότητας νὰ εἶναι φιλοσοφικὸς ἱστοριογράφος;

*) St. Bernard avoit trop d'esprit pour s'exposer au ridicule qui le menaçoit. Essai sur les moeurs Tom. II. Ch. V.

Διὰ τὰ τοιαῦτα δόγματά του περιέπεσεν εὐλόγως εἰς ἀγῶνα μὲ τὰ κοινοβούλια καὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς· διότι εἰς τὸν τρίτον ἐκ τῶν τριῶν δεσμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους, κατὰ τὴν διήγησίν του, ἦσαν δεσμευμένοι οἱ ἐλευθερόφρονες τῆς Γαλλίας, εἰς τὴν αὐλὴν, ἐχρεώστει νὰ ὑποτάσσεται *). Ἠγωνίσθη δὲ τὸν ἀγῶνα τοῦτον τόσον νικητικώτερα, ὅσον ἡ κοινὴ γνώμη τὸν ἐπροστάτευε, τὰ κοινοβούλια ἐμισοῦντο γενικῶς διὰ τὴν βαρβαρικὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐγκληματικῶν ἀδικημάτων, καὶ τὸ ἱερατεῖον, χωρὶς νὰ λάμπῃ μὲ ἱερατικὰς ἀρετὰς, ὑπηρέτει τὸν κόσμον, καὶ ὅταν ἀντέλεγε, κατεκρίνετο ὅτι τὸ κάμνει ἀπὸ λόγους ἰδιωφελείας καὶ ὑπερηφανείας. Τί ἄλλο Π. χ. παραξενώτερον ἦτο παρὰ ὅτι εἰς λαὸν φιλοθέατρον καὶ θεατρομανῆ, τὸ ἱερατεῖον ἀπηγόρευε τὸν ἔντιμον τῶν σκηνικῶν τεχνιτῶν ἐνταφιασμὸν, καὶ κατεδίωκε τοὺς ἀσχολουμένους εἰς αὐτὰ, καθὼς πρότερον συνέβη καὶ εἰς τὸν Βολταῖρον αὐτόν;

Τὴν ἀντίφασιν ταύτην ἔτρεψεν ὁ Βολταῖρος εἰς ὄφελός του, καί τινα τραγικὰ συμβάματα τοῦ ἐπροξένησαν ἀληθινὸν θρίαμβον. Εἰς Λαγκοεδόκον ἔζων ἀκόμη Προτεσταντικαὶ τινὲς οἰκογένειαι, ὑποφερόμεναι σιωπηλῶς ἀπὸ τὴν διοίκησιν. Ἕνας ἐκ τούτων τῶν οἰκογενειῶν ἔμπορος εἰς Τολῶσαν, ὀνόματι Κάλας, εἶχεν υἱὸν ἀνάξιον καὶ μικρόνουν, ὅς τις μίαν ἑσπέραν εὑρέθη κρεμασμένος εἰς τὸν πατρικόν του οἶκον. Ὁ λαὸς, διὰ παντοδαπῶν ἐρεθισμῶν παρωργισμένος ἐκ πολλοῦ ἐναντίον τῶν Προτεστάντων, ἀπατήθη, ὅτι ὁ πατὴρ ἐφόνευσε τὸν

*) „Ἔχω κλίσιν εἰς τὴν αὐλὴν, λέγει εἰς ἐπιστολήν του, μ᾽ ὅλην τὴν προσταγὴν τῆς ἀληθείας, νὰ θυσιάζω ἐκ τῶν ἱστορικῶν μου συγγραμμάτων ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ σημειόνετε". Ἔγραφεν ὅμως διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Κόμητα Ἀργεντάλιον, μ᾽ ὅλον ὅτι δὲν ἐδυσαρεστήθη τις διὰ τὸν ζῆλον του ὑπὲρ τῆς ἀνεξιθρησκείας τῶν Βερσαλιῶν· διότι, ἐὰν καὶ δὲν εἶναι Μοναχὸς τοῦ μοναστηρίου, δὲν θέλει ὅμως νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν κύριον Ἡγούμενον.

υἱὸν, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, μ᾽ ὅλον ὅτι ἡ μέχρι τοῦδε ζωὴ τοῦ υἱοῦ ἔκαμνε πιθανὴν τὴν αὐτοχειρίαν του· ὁ δὲ πατὴρ, γέρων ἑβδομηκοντούτης, σωματικῶς ἀδύνατος νὰ κάμῃ τοιαύτην βιαιότητα, εἶχε δείξειν πάντοτε ἡμερότητα καὶ ἱλαρότητα εἰς ὅλας τὰς βιωτικὰς σχέσεις, καὶ ἕνα πρεσβύτερον υἱόν του, μεταβάντα εἰς τὴν Καθολικὴν ἐκκλησίαν πρότερον, ἠγάπα καὶ ἐπεριποιεῖτο. Μὲ ὅλας ταύτας τὰς περιστάσεις ἐφυλακώθη, ἐβασανίσθη, καὶ ἐνῷ ἀπέδειχνε τὴν ἀθωότητά του, ἐκαταδικάσθη ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον νὰ θανατωθῇ διὰ τοῦ τροχοῦ εἰς Τολῶσαν. Ἡ καταδίκη αὕτη ἐξετελέσθη σκληρότατα (τὴν 9 Μαρτ. 1762), καὶ μὲ τρίωρον βάσανον ἐξέπνευσεν ὁ δυστυχὴς τὴν ψυχήν του ἐνῷ ἐκτυπεῖτο ἀνηλεῶς μὲ τὸ ῥόπαλον ἀπὸ τὸν δήμιον.

Ἡ χήρα, δημευθεῖσα διὰ τῆς κρίσεως ταύτης τὴν περιουσίαν της, ὑπῆγεν εἰς τὴν Γενεύαν, καὶ εὕρηκε καταφύγιον εἰς τὸν Βολταῖρον, ὅς τις ἐπίασεν ἀσμενέστατα μὲ τὰς δύω του χεῖρας τὴν ἀπολογίαν της, καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλ᾽ εἰς ὅσον τόπον ἔφθανεν ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα διήγειρε τόσον μεγάλην συμπάθειαν διὰ τοὺς δυστυχεῖς, τόσον μεγάλην ἀποστροφὴν κατὰ τῶν ἐργατῶν, ὥστε ὁ λειτουργὸς Χοισεύλιος, ἐὰν καὶ εἶχεν αἰτίαν τότε νὰ φείδεται τὸ κοινοβούλιον, ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς χήρας. Διὰ νέας ἐξετάσεως ἐξουδενώθη ἡ γενομένη ἀπόφασις, καὶ ἡ οἰκογένεια ἐπληρώθη τὰ ἰδικά της ἀπὸ τὸ κοινὸν ταμιεῖον. Ὁ Βολταῖρος ἐπανηγυρίσθη ὡς γενναῖος ὑπέρμαχος τῆς ἀνθρωπότητος πανταχοῦ ἐναντίον τῆς ἀγρίας θεοβλαβείας *).

*) Ἀλλ᾽ ὅμως ἔκρινε μὲν ἐπαινετὸν νὰ μάχεται ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ, ὄχι δὲ καὶ νὰ ὑποφέρῃ μαρτυρικὸν θάνατον. Τίνα δὲ γνώμην εἶχε περὶ τῶν Προτεστάντων, δεικνύει μία ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων: „Ὅτι τὸ ὑπὲρ τῶν Προτεστάντων πρόσταγμα δὲν ἐκυρώθη, λυποῦμαι, ὄχι ὡσὰν νὰ μὴ ἦσαν καὶ οὗτοι ἐπίσης τρε-

Ἄλλοτι ὅμοιον συνέπεσεν εὐθὺς μετ' ἐκεῖνο. Θυγάτηρ ἑνὸς Προστεστάντου, ὀνόματι Σιρουήνου, ἔφυγεν ἀπὸ μοναστήριον, ὅπου ἐφέρθη διὰ νὰ ἀναστραφῇ εἰς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, καὶ ἔπεσεν εἰς πηγάδιον. Ὁ λαὸς ἐσυμπέρανε πάλιν, ὅτι ὁ πατὴρ εἶναι ὁ φονεύς. Οὗτος ἔφυγε, καὶ μὴ φαινόμενος ἐκαταδικάσθη εἰς τὴν κρεμάθραν. Καὶ οὗτος κατέφυγεν εἰς τὸν Βολταῖρον, ὅστις ἐλυπήθη μὲν, ὅτι δὲν ἐκρεμάσθη ὁ πατὴρ διὰ νὰ ἔχῃ ὕλην περισσοτέραν κατηγορίας, ἀνέλαβε δὲ τὴν ὑπεράσπισίν του, καὶ ἐκατώρθωσε διὰ τῶν λόγων του νὰ τὸν κηρύξῃ ὁλοτελῶς ἀθῶον τὸ κοινοβούλιον τῆς Τολώσης.

Ἄλλο σύμβαμα, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ πρὸς βλάβην τῶν φιλοσόφων καὶ τοῦ Βολταίρου, διὰ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὁποῖον τὸ ἐπεχείρησαν οἱ πολέμιοι, ἔγεινε πάλιν θρίαμβος διὰ τὸν Βολταῖρον. Ξύλινος σταυρὸς ἐτσακίσθη τὴν νύκτα εἰς Ἀββαβίλλαν. Ὁ λαὸς τρομάξας διὰ τὸ ἀσέβημα, ἐζήτει τὸν κακοῦργον. Ἡ ὑποψία ἔπεσεν εἰς δύω ἀξιωματικοὺς νέους, Βάῤῥιον καὶ Ἐταλόνδιον, οἵτινες ὡς ζηλωταὶ τῶν φιλοσόφων καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Βολταίρου εἶχαν δείξειν εὐήθειαν καὶ ἐξέρασαν βλασφημίας· ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχεν ἀπόδειξις βεβαία ἐναντίον των. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐβάλθη εἰς τὰ βασανιστήρια ὁ δεκαεπταετὴς Βάῤῥιος (ὁ Ἐτελόνδιος εἶχε διαφύγειν), καὶ ὁμολογήσας τὸ ἀδίκημα ἐκαταδικάσθη εἰς σκληρὸν θάνατον. Τοῦ ἀπεσπάσθη πρῶτον ἡ γλῶσσα, ἔπειτα τοῦ ἀπεκόπη ἡ χεὶρ, καὶ τελευταῖον τοῦ ἐχωρίσθη ἡ κεφαλή. Ὁ Βολταῖρος δὲν ἔλειψε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ὄφελός του τὴν φρικτὴν ταύτην σκληρότητα, καὶ νὰ γράψῃ σφοδρῶς ἐναντίον τῶν ἀποφασισάντων ταύτην τὴν καταδίκην. Εἰς τὸν νέον Ἐταλόνδιον ἔδωκεν ὁ Φρειδερῖκος διὰ μεσιτείας τοῦ Βολταίρου τόπον εἰς τὰ στρα-

λοὶ ὅσον καὶ οἱ Καθολικοὶ, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι σοφὸν νὰ συγχωρῇ τις εἰς καθένα νὰ εἶναι τρελὸς κατὰ τὸν τρόπον του."

τεύματά του, ἀφοῦ ὡμίλησε φανερὰ κατὰ τῆς ἀδικίας, ἥτις ἔγεινεν εἰς τὸν νέον ἑταῖρον του.

Νικηφόρος καὶ ἐπαινούμενος ὁ Βολταῖρος ἐπίστευεν ὅτι εἶναι ἐγγὺς ἡ ὥρα, ὁπόταν οἱ ἱερεῖς ἀναγκαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν θέλουν κλίνειν γόνυ ἔμπροσθεν τῆς φιλοσοφίας. Ἀπέθανε Λοδοβῖκος ὁ ΙΕ', ὅστις τὸν ἐμίσει προσωπικῶς, καὶ ἐβασίλευσε Λοδοβῖκος ὁ ΙϚ'. Ὁ Τουργότιος, ὅστις ἐν μέρει ἦτο ἐκ τῆς φατρίας τῶν φιλοσόφων, ἐπροσκαλέσθη εἰς τὸ λειτουργεῖον καὶ μ' ὅλον ὅτι δὲν ἐβαστάχθη ἱκανὸν καιρὸν, ἐμβῆκεν ὅμως εἰς τὴν πηδαλιουχίαν τῆς πολιτείας Προτεστάντης τις ὁ Νέκκερος. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἀπεφάσισεν ὁ Βολταῖρος νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους, μ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχεν ἀναιρεθῆν ὁ ἐκ τῆς μητροπόλεως ἐξορίζων αὐτὸν νόμος, καὶ νὰ σταθῇ εἰς τὸ κέντρον ὅλων τῶν τιμῶν του.

Παρεκτὸς ὅτι ὁ βασιλεὺς, ἐὰν καὶ ἠγωνίσθη κατὰ πολλὰ ἡ βασίλισσα, δὲν ἐκαταπείσθη νὰ τὸν ὁμιλήσῃ, ἀπήλαυσεν ὅσα ἄλλα ἐπεθύμει ἡ ὑπερήφανος καρδία του. Γραμματισμένοι καὶ πολιτικοὶ *) ἐσυνωθοῦντο εἰς αὐτόν. Ἡ Ἀκαδημία ἔστειλε τρεῖς ἑταίρους της νὰ τὸν χαιρετήσῃ πανηγυρικῶς, καὶ ὅλοι οἱ θεατρικοὶ ἐφάνησαν ἔμπροσθέν του νὰ τὸν παρακαλέσουν „νὰ τοὺς παραθαῤῥύνῃ καὶ νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ μὲ τὴν ἀναπνοήν του." Εἰς τὸ θέατρον αὐτὸς μὲν ἐπὶ τῆς παρακύψεως, ἡ δὲ προτομή του ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐστεφανώθησαν μὲ εὐφημίας καὶ κρότους τοῦ ἐκστατικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ χαρὰ τῆς καρδίας του διὰ τὴν ἔντιμον ταύτην ὑποδοχὴν καὶ οἱ κόποι τοῦ πνεύματός του νὰ ἀναπαύσῃ ὅλους τοὺς θαυμαστάς του ἐξήντλησαν τελευταῖον τὸν ὀγδοήκοντα τεσσάρων ἐνιαυτῶν γέροντα, καὶ, καθὼς εἶπεν ὁ αὐτὸς, ἦλθεν

*) Ὁ Φραγκλῖνος τοῦ ἐπρόσφερε τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ ἔγγονον διὰ νὰ τὸν εὐλογήσῃ.

εἰς Παρισίους διὰ νὰ εὕρῃ τὸ κλέος καὶ τὸν τάφον του. Ἠῤῥώστησε καὶ ἀπέθανε τὴν 30 Μαΐου 1778.

Τὸ ἱερατεῖον καὶ ὁ ἀρχηγός του ἀρχιεπίσκοπος Παρισίων, οἵτινες δὲν εἶχαν τολμήσειν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν κοινὴν δόξαν καὶ νὰ τοῦ ἐμποδίσουν τὴν εἰς τὴν μητρόπολιν εἴσοδον, ἠθέλησαν τοὐλάχιστον νὰ μὴ δώσουν ἡσυχαστήριον εἰς τὸ λείψανόν του. Οἱ ἐφημέριοι τοῦ ἁγ. Σουλπικίου δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν ἐνταφιάσωσι, καὶ τὸ κοινοβούλιον δὲν τοὺς ἠνάγκασε, μ' ὅλον ὅτι ὁ λαὸς ἐταράττετο διὰ τὴν κατὰ τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἀτιμίαν. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἀποθαμμένου ἔστειλε τὸν νεκρὸν εἰς τὸ μοναστήριον Σελλιέριον τὸ μεταξὺ Ῥογεντίας καὶ Τρικασῶν, καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ ἔρις. Πῶς ὅμως τελευταῖον ὑπερενίκησαν αἱ γνῶμαι τοῦ Βολταίρου, καὶ ὁ ἀτιμασθεὶς νεκρός του ἔκαμε φοβερὰν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ ἱερατείου *), θέλει μᾶς τὸ διδάξειν ἡ ἐφεξῆς ἱστορία.

Διά τινος ἄλλου συγγραφέως, Ἰωάννου Ἰακώβου Ῥουσῶ, διευθύνθη ἡ τοῦ ἔθνους προσοχὴ εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ὁ Μοντέσκιος (γενν. 1689, ἀποθ. 1755) μὲ τὸ σοφόν του σύγγραμα „Πνεῦμα τῶν νόμων" ἐξέτασε τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἐθεμελίωσε τοὺς στοχασμούς του εἰς τὰ πράγματα καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἠγωνίσθη ἐντίμως μὲ τὰς ἐρεύνας του νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐὰν αἱ θεωρίαι του ἐγγίζουν τὴν πατρίδα του, καταλαμβάνει καθεὶς πάντοτε, ὅτι ἤθελε νὰ μεταβάλῃ καὶ ὄχι νὰ κρημνίσῃ τὴν πολιτείαν της. Ὁ δὲ Ῥουσῶς ἐπροσπάθει, καθὼς ὁ Βολταῖρος, νὰ τὴν ἀνατρέψῃ ἐκ θεμελίων, ἀλλ' ὄχι ὡς ἐκεῖνος μὲ τὴν χλεύην καὶ εἰρωνείαν, ἀλλὰ μὲ τὴν γλῶσσαν τοῦ πληροφορητικοῦ

*) Ὁ Βολταῖρος αὐτὸς δὲν ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοιαύτην φρενοβλάβειαν. Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς του λυπεῖται, ὅτι οἱ φιλόσοφοι δὲν εἶναι ἱκανῶς πλούσιοι οὐδὲ ἰσχυροὶ διὰ νὰ ἐξολοθρεύσωσι διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀνθρωπότητος, τοὺς Ἰησουΐτας.

αἰσθήματος. Μὲ ἐνθουσιώδη, ἰσχυρὰν καὶ παθητικὴν εὐγλωττίαν συνείλκυε τοὺς συγχρόνους του, καὶ τοὺς ἀνέφλεγεν ὑπὲρ στοχασμῶν καὶ γνωμῶν, τὰς ὁποίας συνέλαβεν ὄχι μεταξὺ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καθὼς ἄλλοι, ἀλλὰ ἀντιφάσκων πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἤθη καὶ ἔθη, καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι τόσον παράξενοι, ὅσον ἡ ζωὴ καὶ ἡ τύχη του.

Ἐγεννήθη τὸ 1712 ἔτος εἰς Γενεύαν, μικρὰν πολιτείαν, πλήρη δημοκρατικῆς ζωῆς, ἥτις διετηρεῖτο ἐνεργὸς διὰ τῶν φατριῶν, ἐνῷ αἱ ἄλλαι ὅλαι δημοκρατίαι ἦσαν εἰς ἡσυχίαν. Τὸ δημοκρατικὸν τοῦτο πνεῦμα ἐῤῥόφησεν ὁ Ῥουσῶς εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ τὸ ἔτρεφε μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου. Διὰ τοῦτο καθὼς ὁ Βολταῖρος ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα τῆς ἑκατονταετηρίδος Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ', καὶ τὴν ἐδόξασε μὲ τὰ βιβλία του, οὕτως ἔζη ὁ Ῥουσῶς μὲ τὰς ἰδέας του εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν· καὶ καθὼς ἐκεῖνος, ἀνατραφεὶς ἀπὸ Ἰησουΐτας, νέος ὢν ἔδειχνε τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀγχινοίας του, ἡ ὁποία ἔκαμνε τοὺς διδασκάλους του νὰ τὸν προφητεύσωσι μέλλοντα διώκτην τῆς θρησκείας, οὕτως ὁ Ῥουσῶς, ἀνατραφεὶς ἀπὸ μίαν διδασκάλαν καὶ διατρίβων εἰς ἐλευθέρας χώρας ἔδειχνε μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἰσχυρὰ ἐξουσίαν τῶν αἰσθημάτων καὶ φιλελευθερίαν.

Κατ' ἀρχὰς καθόλου δὲν ἐστοχάσθη κανεὶς νὰ τὸν κάμῃ γραμματισμένον καὶ συγγραφέα, ἀλλὰ τὸν ἔβαλαν εἰς ὡρολογοποιὸν νὰ μάθῃ τὴν τέχνην τοῦ πατρός του. Δοκιμάζων δὲ κακὴν μεταχείρισιν, ἔφυγεν εἰς τὴν Σαβαυδίαν. Δεκαὲξ ἐτῶν ὢν καὶ μὴ ἔχων βοήθειαν εἰς ξένον τόπον ἐκαταπείσθη νὰ γείνῃ Καθολικὸς διὰ νὰ εὕρῃ ὑποστήριξιν. Ἀλλὰ διὰ τὴν διατροφήν του ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ γείνῃ ὑπηρέτης εἰς οἶκον τινὰ τοῦ Ταυρίνου. Ἐκεῖ καταφρονούμενος

καὶ ὑβριζόμενος ἐπληροφορήθη, ὅτι ἡ ἀνισότης τῶν ἀνθρώπων εἶναι παρὰ φύσιν, φυσικωτάτη δὲ εἶναι ἡ ἐντελὴς ἰσότης των *). Σύμβαμάτι, ἐνῷ ὑπηρέτει εἰς τὴν τράπεζαν, τὸν ἔκαμε νὰ φανερώσῃ τὴν παιδείαν τοῦ νοός του, καὶ ὁ αὐθέντης του τὸν ἐδιώρισεν εἰς εὐτυχέστερον ζωῆς στάδιον· ἀλλ' ὁ φιλελεύθερος νεανίσκος ἐξ ἰδιοτροπίας ἐπαραίτησε τὴν εὐτυχῆ θέσιν του, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν δέσποιναν Βαρησίαν, Ἑλβετικὴν κυρίαν ἐπιστρέψασαν εἰς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισε κατὰ πρῶτον φεύγων ἀπὸ τὴν Γενεύαν εἰς Ἀννέκιον, καὶ ἡ ὁποία τώρα ἔζη εἰς Καμβέριον μὲ σιτηρέσιον τῆς Αὐλῆς τοῦ Τωρίνου. Μὲ πιστὴν συναναστροφὴν ταύτης τῆς ἀξιεράστου γυναικὸς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀπεριορίστου ζωῆς, καὶ εἰς τὰς ἀπολαύσεις τῆς ὡραίας φύσεως κατεβύθισεν ὅλους τοὺς στοχασμοὺς τοῦ μέλλοντος εἰς τὸ αἴσθημα τοῦ εὐτυχοῦς παρόντος. Ἐνταυτῷ δὲ διὰ τῶν βιβλίων καὶ τῆς μὲ διδασκάλους συναναστροφῆς ἐπερίσσευσε τὰς γνώσεις του, καὶ τελειοποιήσας τὴν μουσικήν του δύναμιν ἀπέκτησε νέον ὄργανον διὰ τὴν ζωρὰν αἴσθησίν του.

Τελευταῖον (1742) ἐπαραίτησε ταύτην τὴν διατριβήν του, ὑπῆγεν εἰς Παρισίους, ἐβάλθη εἰς τὴν διὰ τὴν Βενετίαν διωρισμένην πρεσβείαν **), ὑπέστρεψεν ὅμως εἰς Παρισίους, ἐπειδὴ τὸ ὑπερήφανον καὶ ἐλεύθερον πνεῦμα του δὲν ἐσυμβιβάζετο μὲ τὸν πρέσβυν. Ἤρχισε τότε ἐκεῖ τὴν συγγραφικὴν ζωήν του.

*) Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Ῥουσῶ διήγειρε μάλιστα καὶ ἰσχυρότατα τὸ τοῦ Βολταίρου μῖσος, ἐνῷ ἐφοβεῖτο οὗτος τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ὑψηλοτέρων κλάσεων, ἐὰν αὗται φρονήσωσιν, ὅτι τοιαύτη ἔννοια γεννᾶται ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. „Ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ ἐσεῖς, γράφει πρὸς τὸν Δοῦκα Ῥιχελιέα, βδελύττομαι τοιοῦτον σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπω ἐνταυτῷ καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν παράφρονος ἀνθρώπου. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα περὶ τῆς ἀνεξιθρησκείας."

**) Ὁ Βολταῖρος ἀνακάτωσε διὰ φίλων του τὰ ἀρχίβια τῶν Παρισίων διὰ νὰ φανερώσῃ ἐξ αὐτῶν, ὅτι ὁ Ῥουσῶς δὲν ὑπῆρξε γραμματεὺς τῆς πρεσβείας, ἀλλὰ θεράπων τοῦ γραμματέως.

Ὅ,τι λέγει εἰς τὸν Αἰμίλιόν του, ὅτι οἱ Παρίσιοι, μ' ὅλον ὅτι ἔχουσι κακὸν αἴσθημα, εἶναι ὅμως τοιοῦτοι, ὁποῖοι γεννῶσι τὸ καλὸν, ἐνῷ ὀξύνουσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸ ἀντίθετόν των, τοῦτο ἔχει τὸ κῦρος δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν φορὰν τοῦ πνεύματός του. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἡ θέα τοῦ παρὰ φύσιν ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν ἕνα ἀνταγωνισμὸν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη ἡ σειρὰ τῶν ἐννοιῶν, αἵτινες συχνάκις δὲν ἦσαν τίποτ' ἄλλο εἰμὴ ὑψηλοτέρα ἔκφρασις τῆς νοσταλγίας, ἥτις κυριεύει τὸν ξενιτευμένον Ἑλβετόν. Αἱ Ἐξομολογήσεις του περιέχουν τὴν ἀμίμητον εἰκόνα καρδίας, ἡ ὁποία εἰς τὸ γῆρας νεάζει μὲ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ἐνθύμησιν, καὶ εὐφραίνεται μὲ τὰς ἐννοίας νεότητος εὐτυχισμένης διὰ τοῦ ἔρωτος καὶ μὲ τὴν ἀμέριμνον ἀπόλαυσιν τῆς φύσεως, καὶ οὕτω βασανίζει τὸν ἑαυτόν της, ἐνῷ τὸ μὲν ἐξ ἀνάγκης, τὸ δὲ ἐκ κενοδοξίας προσηλόνεται εἰς ἕνα πάντη διάφορον κύκλον *).

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀνίσχυρος. Βασιλεὺς μαλακὸς καὶ ἀδύνατος, παλλακὴ προστάζουσα, χαμερπὴς κολακεία τῶν μεγάλων ἀπὸ τοὺς μικροὺς, καὶ ἀδιάκοποι ῥαδιουργίαι ἔδιδαν ἀηδῆ θέαν κοινωνικῆς καταστάσεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔφυγαν ἤδη ἀρετὴ καὶ εὐπρέπεια. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ὑποκάτω εἰς τὸ βάρος τῶν φόρων. Ὅταν ὁ Ῥουσῶς (διηγεῖται αὐτὸς οὗτος) ὁδοιπορῶν ποτὲ εἰς Λούγδουνον ἐμβῆκεν εἰς τὴν καλύβαν χωριάτου διὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὴν πεῖναν του, ἔλαβε κατ' ἀρχὰς κρίθινον ψωμίον ἀναμιγμένον μὲ ἄχυρα, ἕως οὗ ὁ δειλὸς χωριάτης ἐπαρατήρησεν ἐκ τῆς μεγάλης του πείνας, ὅτι δὲν εἶναι ὑπηρέτης τοῦ γενικοῦ τελώνου, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον

*) Τοῦ Ῥουσῶ ἡ συγγραφικὴ καὶ προσωπικὴ ἰδιοτροπία συνέχεται μὲ τὰ δύω ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα ἀναφέρεται. Καθ' ὅλην τὴν παιδείαν καὶ τὰ αἰσθήματά του ἦτο Ἑλβετός· ἡ γλῶσσα του ὅμως ἦτο Γαλλική, καὶ ὁ λαὸς, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραφεν, ἦσαν Γάλλοι. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐξεφράζετο ὡς ἀγών. Κατεπολέμησε δὲ καὶ πᾶν, ὅ,τι ἐτιμᾶτο εἰς τὴν Γαλλίαν.

ἠναγκάζετο νὰ φαίνεται πτωχότατος. Τοῦ ἔφερε λοιπὸν καλητέραν τροφὴν ἀπὸ μυστικὴν ἀποθήκην, καὶ τοῦ τὴν ἐπρόσφερε μετὰ χαρᾶς. Μὲ ὅλον ὅτι ἐκ τούτου τοῦ παραδείγματος ἠδύνατο νὰ συμπεράνῃ, ὅτι τὰ παράπονα περὶ τῆς θλίψεως ἦσαν βαρύτερα παρὰ τὴν θλίψιν αὐτὴν, καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν παραπονουμένων ὑπεκρίνοντο ὅτι ἦσαν βαρυμμένοι πλέον παρ' ὅ,τι ἦσαν, μ' ὅλον τοῦτο ἔκτοτε, καθὼς λέγει αὐτὸς, ηὐξήθη τὸ μῖσος του πρὸς τὰς ὑψηλοτέρας καὶ πλουσιωτέρας κλάσεις, αἵτινες ἀσωτεύουσι μεταξὺ τῆς κοινῆς ἀθλιότητος, καὶ ὡς προστάται ἢ γνῶσται τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν φέρουσι νέον ἄρτυμα εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν τῆς κοινωνίας εὐθυμιῶν, τὰς ἐλευθερίας ὅμως τοῦ πνεύματος, ἐὰν φοβερίζουσι τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀδίκων σχέσεων, ἀποκρούουσι μὲ ἔνοπλον χεῖρα, καθὼς τότε τὸ ἐπειράθη ὁ φίλος του Διδερότος, ὅςτις δι' ἐλευθέρους τινὰς λόγους του ἐφυλακώθη εἰς Βικένας. Τότε ὁ Ῥουσὼς ἐπίστευσεν ὅτι ἡ μὲν παιδεία τοῦ πνεύματος εἶναι πηγὴ δυστυχίας, αἱ δὲ ἐπιστῆμαι ὄργανα τῆς διαφθορᾶς, ἡ δὲ ἰδιοκτησία ἀρχὴ φιλαυτίας καὶ παθῶν, ἡ δὲ τρυφὴ πολλαπλασιασμὸς τῶν ζωϊκῶν ἡδονῶν καὶ πόνων, καὶ ὁ κοινωνικὸς σύνδεσμος θάνατος τῆς φύσεως καὶ τῶν εὐθυμιῶν της.

Ἀπὸ τοιαῦτα αἰσθήματα κυριευμένος, ἐνῷ ὑπήγαινεν εἰς Βικένας πρὸς τὸν Διδερότον, ἔλαβεν εἰς χεῖράς του πρόβλημα τῆς ἐν Διβιόνῳ Ἀκαδημίας μὲ ὑπόσχεσιν βραβεύσεως τοῦ ὅς τις τὸ λύσῃ: Ἆρα ἡ ἀναγέννησις τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν (κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα) συνεισέφερεν εἰς βελτίωσιν τῶν ἠθῶν; Οἰστρηλατούμενος ἀπὸ ἐσωτερικὴν βίαν, ἤνοιξεν εἰς τοὺς ἀναβράζοντας ἐν τῇ καρδίᾳ του λόγους ἔξοδον μὲ τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὸ βραβευτέον τοῦτο ζήτημα, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἐξήγησε κακῶς ὅλον τὸ ζήτημα, ἐνῷ συνέχεε τὴν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν ἀναγέννησιν εἰς τὴν Δύσιν μὲ τὴν

γένεσιν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἡ δὲ ὑπόθεσις τῆς πραγματείας του ἦτο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος εἰς τὰς ἐπικρατούσας θεωρίας, ἐκέρδησεν ὅμως τὸ βραβεῖον μὲ τὸν νεωτερισμὸν τῶν λόγων του καὶ μὲ τὴν σοφιστικὴν λαμπρότητα τῆς εὐγλωττίας, μὲ τὴν ὁποίαν ἀπέδειχνε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας αἰτίας τῆς ἀνθρωπίνης διαφθορᾶς. Ἦτο τότε (1750) τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν ἡλικίας. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἠκολούθησεν ἡ αὐτοῦ Ἔρευνα περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνισότητος τῶν ἀνθρώπων, σύγγραμμα, ὅπου ὁμιλεῖται μὲ τὴν αὐτὴν πικρίαν καὶ σφοδρότητα ἐναντίον τῶν καρπῶν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ ἐπαινεῖται φαντασιώδης τις φυσικὴ κατάστασις ὡς πατρὶς τῆς ἐλευθερίας καὶ ἁπλότητος.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς Παρισίους, ἐπειδὴ ἐκφωνήσας κρίσιν τινὰ περὶ τῆς ἀτελείας καὶ πλημμελείας τῆς τῶν Γάλλων μουσικῆς, εὕρηκε πολλοὺς ἐναντίους του. Ὑπῆγεν εἰς Γενεύαν, ὅπου περιέπεσεν εἰς λογομαχίαν μὲ τὸν Βολταῖρον. Συμφώνως μὲ τὰς ἰδέας του ἐμίσει τὰς κωμῳδίας, τὰς ὁποίας ὁ Βολταῖρος ἐπαρίστανε πλησίον τῆς Γενεύης καὶ ἐπροσκάλει καὶ τοὺς Γενευΐνους. Ὅταν λοιπὸν ὁ Δαλεμβέρτος διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν Βολταῖρον εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν του, εἰς τὸ ἄρθρον Γενεύα, ἐπρόβαλεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην νὰ κτίσῃ θέατρον πρὸς βελτίωσιν τῶν ἠθῶν καὶ τῆς αἰσθηματικῆς κρίσεως, ἐξέδωκεν ὁ Ῥουσὼς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Δαλεμβέρτον γραμμένην μὲ εὐγλωττίαν μεγάλην: Περὶ τῆς ἐκ τῶν θεάτρων βλάβης. Τοῦτο δὲν ἠδυνήθη ὁ Βολταῖρος νὰ τοῦ συγχωρήσῃ. Ἐπειδὴ ὁ Ῥουσὼς Καθολικὸς γενόμενος ἔχασε τὸ τοῦ πολίτου δίκαιον, διὰ νὰ τὸ ἐξαναποκτήσῃ ὑπέστρεψε δημοσίως εἰς τὸν Προτεσταντισμόν. Ἀπὸ Γενεύης ὑπῆγεν εἰς Καμβέριον πρὸς τὴν φιλινάδαν τῆς νεότητός του, καὶ ἐκεῖ συνέγραφε τὸ Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνι-

σότητος τῶν ἀνθρώπων βιβλίον του· ὑπέστρεψεν ὅμως εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀφοῦ κατέπαυσεν ὁ κατ' αὐτοῦ κλύδων. Ἀγαπῶν τὴν φύσιν ἐπρόκρινε παρὰ τοὺς Παρισίους τὸ ἀγροκήπιον τοῦ Μοντμοραγκιακίου, ὅπου ἀπολαύων τὴν ἀγροικικὴν ἐρημίαν, παρεκτὸς τῆς πολυαναγνώστου μυθιστορίας του „Ἡ νέα Ἐλιγία,“ τῆς ὁποίας ἡ λαμπρὰ ὑποδοχὴ εἰς τὸν λαμπρὸν κόσμον ἠρέθισε τοῦ Βολταίρου τὴν ζηλοτυπίαν, ἔγραφε τὰ δύω περίφημα συγγράμματα τὸν Αἰμίλιον καὶ τὴν Κοινωνικὴν συνθήκην (Contrat Social).

Εἰς τὸ πρῶτον ἐξέθεσεν αὐτὸς, ὅς τις τὰ πέντε ἴδιά του τέκνα χωρὶς μέσα ἀναγνωρισμοῦ εἶχε στείλειν εἰς τὸ ὀρφανοτροφεῖον, ἀρχὰς τῆς παιδαγωγίας. Εἰς τὸ δεύτερον ἐδοκίμασεν ὁ κηρύξας τὸν πόλεμον κατὰ τῆς κοινωνίας νὰ δείξῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν διορισμὸν τῆς κοινωνίας, ἐθεμελίωσε τὴν ὕπαρξιν τῆς πολιτείας εἰς τὴν κοινὴν θέλησιν, ἀνέπτυξε τὴν ἰδέαν τοῦ κυριάρχου τῶν λαῶν, καὶ ἔδειξε τὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκρούονται αἱ αὐτογνωμονικαὶ τῶν ἐθνῶν μεταβολαί.

Ἀλλ' ὅμως τὸ σύγγραμμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὀλίγοι ἐκαταλάμβαναν, ἔβλαψεν ὀλιγώτερον τὸν συγγραφέα παρὰ ὁ Αἰμίλιος, τοῦ ὁποίου τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπὸν ἐκαταλάμβαναν εὐκολώτερα. Ὁ Ῥουσῶς ἀνέπτυξεν εἰς αὐτὸ τὸ σύστημα φυσικῆς θρησκείας, καὶ ἀπέῤῥιψε πᾶσαν ἱστορικὴν καὶ ἐξ ἀποκαλύψεως. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἠρέθισε καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἱερατεῖον καὶ τὸ κοινοβούλιον τῶν Παρισίων. Διὰ προσταγῆς τούτου ἐκάη ἡ βίβλος του ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ δημίου *), καὶ αὐτὸς ἐκαταδικάσθη εἰς φυλακήν.

*) Ὁ Βολταῖρος διηγεῖται τὸ πρᾶγμα εἰς μίαν του ἐπιστολήν: „Τὸ contrat social κατεκαύθη εἰς τὴν αὐτὴν πυρὰν ὁμοῦ μὲ τὸν ἄνοστον Αἰμίλιον. Τοῦτο τὸ contrat εἶναι μόνον ἐπίσημον διὰ τῶν ἀγροικιῶν, τὰς ὁποίας λέγει πολίτης τοῦ χωρίου Γενεύης πρὸς τοὺς βασιλεῖς, καὶ διὰ τεσσάρων ἀηδῶν σελίδων κατὰ τῆς θρησκείας. Καὶ εἰς τὴν Βέρναν δὲ δὲν εὕρηκε τόπον ὁ ταλαίπωρος οὗτος

Ἔφυγεν εἰς Γενεύαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πατρίδα του δὲν εὕρηκε καλητέραν ὑποδοχήν. Τὸ ἀρχεῖον διὰ τὰς πολιτικὰς θεωρίας του ἠκολούθησε τὸ παράδειγμα τοῦ Παρισιανοῦ κοινοβουλίου. Ὑπῆγεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Νεοπυργίου καὶ ἔζη ἐκεῖ ἥσυχος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Προυσίας, ἕως οὗ τὸ ἱερατεῖον τῆς Γενεύης διὰ τῶν ἱεροκηρύκων τοῦ τόπου ἠρέθισεν ἐναντίον του τὸν λαόν. Τοῦ ἐτσάκισαν τὰ παράθυρα, καὶ ὁ Ῥουσῶς πλήρης ὑποψίας ἐφοβεῖτο περισσότερον παρ' ὅσον ἔπρεπε, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ὑπῆγε τώρα εἰς τοῦ Πέτρου τὴν νῆσον εἰς τὴν λίμνην Βειλερσίαν, ὅπου εἰς τὴν ἐρημίαν ἤθελε νὰ λησμονήσῃ τὸν κόσμον. Ἀλλὰ καὶ ἀπεκεῖ τὸν ἐδίωξεν ἡ διοίκησις τῆς Βέρνης φοβουμένη μᾶλλον τὰς πολιτικὰς παρὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀρχάς του. Τοῦτο τὸν ἠνάγκασε διὰ προσκλήσεως τοῦ ἱστοριογράφου Οὐμίου νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Μὲ ἐνθουσιασμὸν ἐπάτησε τὸ Ἀγγλικὸν ἔδαφος, καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν ἐδέχθησαν οἱ Ἄγγλοι. Ἀλλὰ πρὸς ὀλίγον καιρὸν ἐσυμβιβάσθη ἡ ὕποπτος καὶ εὐερέθιστος καρδία του μὲ τὸ σπουδαῖον καὶ σοβαρὸν αἴσθημα τοῦ Οὐμίου, καὶ αὐτὸς ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν φορτωμένος μὲ τὴν ἐπίπληξιν, ὅτι εἶναι ἀγνώμων καὶ ἄφιλος ἄνθρωπος. Τῳόντι δὲ τὴν ἐδικαιολόγησε μὲ τὸν παραξενώτατον τρόπον του, τὸν ὁποῖον ἔδειχνε πλέον καὶ πλέον. Ὑψηλὸς βαθμὸς κενοδοξίας καὶ ἡ συνήθης ἀδελφή της ἀναισθησία τὸν ἐπαρακίνησεν ὄχι μόνον νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ ἐν τῇ πόλει σύστημα τῶν πεπαιδευμένων, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκρούῃ μὲ σκληρότητα ὅλους, ὅσοι ἤθελαν τὸ καλόν του. Εὐτύχησε νὰ δεσμεύσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του διὰ τῆς τερατώδους ἐρημικῆς ζωῆς του τὴν δημόσιον προσοχὴν, τὴν ὁποίαν ἐπροσποιεῖτο ὅτι ἀπέφευγεν, καὶ χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ ζῇ.

σκύλος τοῦ Διογένους. Τοῦτο συμβαίνει, ἐάν τις γαυγίζῃ τοὺς φιλοσόφους καὶ τὰ θεατρικὰ δράματα.“

Ἐπειδὴ πᾶσα ὑποδοχὴ εὐεργεσίας τοῦ ἐφαίνετο ὅτι τοῦ φθείρει τὴν ἐλευθερίαν τῆς ὑπάρξεώς του, καὶ κατὰ τὰ δόγματα τῆς ψυχρᾶς σοφίας του δὲν ἤθελε νὰ εἶναι εἴς τινὰ χρεώστης χάριτος, ἀπέῤῥιψε τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπρόσφερε γενναιότατα ὁ τῆς Ἀγγλίας βασιλεὺς Γεώργιος ὁ Γ΄, καὶ εὐχαριστεῖτο εἰς ὅσα τοῦ ἔδιδαν τὰ συγγράμματά του καὶ ὅσα ἀπέκτα ἀντιγράφων Μουσικὰς σημειώσεις. Οὕτω κλονούμενος μεταξὺ φιλίας καὶ ἔχθρας, καὶ συναναστρεφόμενος μὲ τὴν οἰκονόμον του, ἥτις οὔτε θέλγητρα οὔτε προτέρημα εἶχεν, κατενικήθη ἀπ' ἀῤῥωστίαν καὶ δυσπιστίαν *) εἰς Ἑρμενομβίλλαν, ἀγροκήπιον πλησίον τῶν Παρισίων κείμενον, τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν εἰς τὸν φίλον καὶ ζηλωτήν του Μαρκέσιον Γιραρδῖνον, καὶ ἀπέθανεν ἔξαφνα τὴν 2 Ἰουλ. 1778. Ἡ μεγάλη, ἀναντιῤῥήτως ὀλέθριος τῶν βιβλίων του ἐνέργεια, ἥτις διὰ μέσου τοῦ ποιητικοῦ πλούτου καὶ τῆς Πλατωνικῆς εὐγλωττίας ἔκρυπτε τὰ στραβὰ δόγματα τοῦ συγγραφέως, ἐφάνη εἰς τὴν ἐφεξῆς δεκαετηρίδα.

Μετὰ τούτων τῶν δύω ἀνδρῶν ἐνήργησε πλῆθος δευτερευόντων συγγραφέων, καὶ αἱ νέαι ἐνέργειαι ἐξηπλώθησαν διὰ πολλαπλῶν ὀχετῶν. Μέγα Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν, τοῦ ὁποίου τὴν ἔκδοσιν ἀνέλαβαν ὁ Διδερότος (γενν. 1713, ἀποθ. 1784), καὶ ὁ Δαλεμβέρτος (γενν. 1717, ἀποθ. 1783), ἔγεινε συνέδριον ὅλων τούτων τῶν ὀνομαζομένων φιλοσόφων, οἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐκαταβίβαζαν ἠθικὴν καὶ πνεῦμα εἰς τὸν λάκον τῆς παχυλῆς αἰσθητι-

*) Τὸ ἐφεξῆς ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ὁ Κοραγκέζης, εἶναι ἀξιοσημείωτον τούτου παράδειγμα. Ὁ θάνατος Λοδοβίκου ΙΕ΄ τὸν ἐλύπησε κατάκαρδα. „Δὲν βλέπετε, εἶπεν, ὅτι ὁ θάνατος οὗτος εἰς μὲν τοὺς ἄλλους ὅλους εἶναι εὐτυχία, εἰς ἐμὲ δὲ δεινοτάτη δυστυχία; Τὸ γενικὸν μῖσος ἦτο μοιρασμένον εἰς ἡμᾶς τοὺς δύω· τώρα δὲ ἀνάγκη εἶναι νὰ βαστάζω ἐγὼ μόνος ὅλον τὸ φορτίον.“ Ἐπίστευε προσέτι, ὅτι ὁ Χοϊσεύλιος ὑπεδούλωσε τὴν Κορσικὴν, διὰ νὰ πικράνῃ αὐτὸν, τὸν ὁποῖον ἐπαρακάλεσαν οἱ ἐλεύθεροι Κόρσοι νὰ τοὺς νομοθετήσῃ.

κότητος. Ἀνεξαρτήτως ἐκ τοῦ συγγράμματος τούτου, ἀλλὰ καθ' ὅλον τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐδοκίμασε νὰ ἐκθέσῃ ἐντελῶς ὅλην ταύτην τὴν θεωρίαν ὁ Ἐλβέτιος εἰς τὸ περὶ τοῦ πνεύματος (de l'Esprit) σύγγραμμά του. Ὁ Μαρμοντέλιος (γενν. 1719, ἀποθ. 1799) καὶ ὁ Ῥαϊνάλιος (γενν. 1711, ἀποθ. 1796) τὴν ἐπεξειργάσθησαν μὲ παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνήργουν εἰς τὴν πολιτείαν καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν σύστασιν. Ὁ δεύτερος εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἱστορίαν τῶν Εὐρωπαίων δορικτησιῶν καὶ ἀποικιῶν εἰς τὰς Ἰνδίας, Ἀνατολικὰς καὶ Δυτικὰς, ἐσεβάσθη τὸ αὐθαδέστατον καὶ ἀγριώτατον πνεῦμα τῆς ἀνυποταξίας καὶ ἀποστασίας *).

Καὶ τὰ τῶν δικαστηρίων δὲ ἐπολεμήθησαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν ταύτην. Ἐφαίνετο Γοτθικὸν καὶ σχολαστικὸν, λέγει Γάλλος τις συγγραφεὺς, νὰ μὴ συλλογίζωνται ἐκ γενικῶν ἀρχῶν τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας εἰς τὰς ἀποδείξεις τῶν δικανικῶν ὑποθέσεων. Οἱ λόγοι τῶν δικολόγων καὶ αἱ πραγματεύσεις τῶν κριτῶν εἶχαν τὴν αὐτὴν γενικὴν ἐπιῤῥοὴν, τὴν ὁποίαν εἶχαν τὰ βιβλία τῶν συγγραφέων **). Τοιουτρόπως ἐγεννήθη τῶν πνευμάτων καὶ τῶν καρδιῶν ταραχὴ, ἥτις τόσον φανερὰ προεσήμαινε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ μέχρι τοῦδε πολιτικοῦ συντάγματος, ὥστε ὁ Ῥουσσῶς ἠδυνήθη νὰ τὴν προφητεύσῃ εἰς τὸν Αἰμίλιον, ὅστις ἐφάνη κατὰ τὸ 1762 ἔτος ***).

*) Εἰς τοῦ Ῥαϊναλίου τὴν ἱστορίαν εὑρίσκεται μέγα ῥητορικὸν ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἀγρίους. Ὁ Βαράντιος λέγει περὶ αὐτοῦ: „Δὲν ὑπάρχει κανὲν κακούργημα εἰς τὴν ἐπανάστασιν, τὸ ὁποῖον νὰ εἴπω οὕτως δὲν ἐπροσκαλέσθη εἰς τὸ μέσον μὲ κραυγὰς μεγάλας ἀπὸ τοῦτον τὸν ῥήτορα.“ Μ' ὅλον τοῦτο, προσθέτει ὁ αὐτὸς, „Ὅταν εὑρέθη εἰς τὸν θόρυβον πραγματικῆς ἐπαναστάσεως, ἐδείχθη δίκαιος, μετριοπαθὴς καὶ θαῤῥαλέος.“

**) Ποῖον πρόσωπον ἔπαιξαν οἱ δικολόγοι εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, εἶναι γνωστόν.

***) Vous vous fiez à l'orde actuelle de la societé sans songer que cet ordre est sujet à de revolutions inévitables, et qu'il vous est impossible de prévoir ni de

Ἐὰν καὶ μετὰ τῆς φορᾶς ταύτης τοῦ Γαλλικοῦ πνεύματος ἐτελειοποιοῦντο ἡ Μαθηματικὴ καὶ ἡ Φυσικὴ μὲ ζῆλον μέγαν, καὶ ὁ μὲν Βυφὼν (γενν. 1707, ἀποθ. 1788) εἰσήγαγε τὴν Γαλλικὴν εὐγλωττίαν εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς ζώσης φύσεως, ὁ δὲ Λαβοισιέριος (γενν. 1743, ἀποθ. 1794) διὰ τοῦ ἀντιφλογιστικοῦ συστήματος ἔδωκε νέαν διεύθυνσιν εἰς τὴν Χημίαν, ὁ δὲ Λαλάνδος (γενν. 1732, ἀποθ. 1807) καὶ ὁ Λαπλάκιος (γενν. 1749) ἐπλούτισαν τὴν Ἀστρονομίαν μὲ βαθείας ἐρεύνας καὶ εὐτυχεῖς παρατηρήσεις, ταῦτα ὅμως δὲν ἐκράτησαν τὴν ἰσοῤῥοπίαν μὲ τὴν κίνησιν τῶν πνευμάτων ἐκείνην.

3. Γερμανικὴ Φιλολογία.

Ἐὰν ἴδαμεν ἕως τώρα τὴν Γαλλικὴν φιλολογίαν ἀναπτυσσομένην ἀπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ ἐνδόξου μέρους τῶν ἀνθρώπων, βλέπομεν τώρα τὴν Γερμανικὴν, ὅτι ἀνέπτυξεν αὐθύπαρκτον, ἐθνικὸν πνεῦμα. Ἐκ τῆς καρδίας τῆς μέσης κλάσεως ἐξυφώθη, ἐὰν καὶ οἱ μεγάλοι ἔδειχναν ἄπατρι φρόνημα, καὶ ἐκαρποφόρησε μεστὰ καὶ στερεὰ γεννήματα, καὶ ὁ ἐκ τοῦ κατεσπαραγμένου σώματος τῆς ἐπικρατείας ἐκφυγὼν ἐθνικὸς νοῦς εὗρηκε πατρίδα εἰς τὰ δάση τῆς πατρίου γλώσσης καὶ ποιήσεως.

Ἀφοῦ ὁ τριακονταετὴς πόλεμος διέλυσεν εἰς πολυαρχίαν τὸ μοναρχικὸν τῆς Γερμανίας σύστημα; ἔφυγε πᾶσα ἐλαστικὴ δύναμις καὶ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, καὶ ἀπὸ τὴν νοητικὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἔδειχνε μὲ τὴν ἀλλόκοτον ἀνάμιξιν λέξεων ξένων γλωσσῶν τὴν ποικιλίαν ξένων ἐπιῤῥοῶν, τὰς ὁποίας ἔπασχαν καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Γερμανίας. Οὕτως ὁ βαθύνους Λεϊβνίτιός της (Τόμ. Θ', σ. 176) ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτὴν, καὶ ἔγραψε τὰ συγγράμματά του μέρος μὲν Λατινιστὶ, μέρος δὲ Γαλλιστί. Διὰ τοῦτο μόνον ἐμμέσως ἐνήργησεν εἰς τὴν παιδείαν τῶν Γερμανῶν διὰ τοῦ Γερμανιστὶ γράψαντος Οὐολφίου (Τόμ. Θ', σελ. 173). Ἀλλ' ἡ μαθηματικὴ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθη ὁ σοφὸς οὗτος εἰς τὸ διδακτικόν του σύστημα, ἐστερεῖτο τὰ θέλγητρα τῆς ἑρμηνείας, τὰ ὁποῖα μετά τινας δεκαετηρίδας εἰσήγαγεν εὐτυχῶς εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν φιλοσοφικῶν ἐρευνῶν ὁ Σούλσερος, Μωϋσῆς Μενδελσὼν, Γάρβιος κτλ. Τότε ὑπὸ ξένων ἐρεθισθὲν τὸ Γερμανικὸν πνεῦμα ἔλαβεν ἐξαιρέτως τὸν δρόμον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως. Ἐπροσπάθησε μὲ τὴν ὁδηγίαν τῆς περιωρισμένης φιλοσοφίας νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἁγίαν γραφὴν ὡς ἔργον ἀνθρώπινον, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Φωτισμοῦ ἐφοβέριζε τὸν κρημνισμὸν τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως πίστεως τῆς τόσον ἁγίως φυλαττομένης πρότερον ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν ἔθνος. Ἀλλὰ τὴν ἀνέλαβαν εἰς τὴν προστασίαν των εὐγενεῖς ἄνδρες, καθὼς ὁ βαθύνους Φρειδερῖκος Ἐῤῥῖκος Ἰακώβιος (γενν. 1742, ἀποθ. 1819), ὁ ἐνθουσιώδης, περίφημος καὶ διὰ τὴν Φυσιογνωμικήν του Λαφάτερος (γενν. 1741 εἰς Τίγυρον, ἀποθ. 1801), καὶ ὁ Ματθίας Κλαύδιος (γενν. 1743, ἀποθ. 1815), συγγραφεὺς, ὅς τις μὲ τὸ σχῆμα τοῦ κοινοῦ νοὸς ἐξήλεγξε καὶ κατῄσχυνε τὰ θεολογικὰ σοφίσματα τοῦ αἰῶνος, καὶ τὸ ἔκαμεν ἱκανὸν καιρὸν μὲ ἔπαινον, ἕως οὗ κινηθεὶς καὶ κατὰ τῶν ἠγαπημένων ὑπολήψεων τοῦ καιροῦ ἔχασε τὴν εὔνοιάν

prévenir celle qui peut regarder vos enfans. Le grand devient petit, le riche devient pauvre, le monarque devient sujet; les coups du sort sont-ils si rares, que vous puissiez compter d'en être exempt? Nous approchons de l'état de crise et du siecle des revolutions. Καὶ εἰς τὴν ὑποσημείωσιν: Je tiens pour impossible, que les grandes monarchies de l'Europe ayent encore longtemps à durer toutes sont brillé, et tout état qui brille est sur son déclin. J'ai de mon opinion des raisons plus particulières que cette maxime, mais il n'est pas à propos de les dire, et chacum ne le voit que trop. Emile, livre III. p. 65 de l'édition des Deux-Ponts, Tom. II.

τῶν ψηφοφορούντων καὶ τοῦ (πολλὰ εὐμεταβλήτου) κοινοῦ τῆς Γερμανίας.

Εἰς τὴν ὡραίαν φιλολογίαν ἐδείχθη ἐπὶ τοῦ πρώτου τριτημορίου τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος κίνησις ἐκ δύω σημείων προελθοῦσα. Εἰς τὴν Λειψίαν ἐσύστησεν ὁ Γοττσέδος (γενν. 1700 εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ῥηγιομοντίου εἰς Προυσίαν, καὶ προφέσσωρ ὢν ἀποθ. εἰς Λειψίαν 1766) σχολήν· καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν — ἐὰν καὶ δι' ἐξωτερικῶν σχέσεων χωρισμένη ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, συνεκρατεῖτο ὅμως μὲ αὐτὴν διὰ τῆς γλώσσης καὶ παιδείας — ἔγειναν κορυφαῖοι φιλολογικῆς φατρίας ὁ Βοδέμηρος καὶ ὁ Βρεϊτίγγερος. Μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ Γοττσέδου διηγέρθη ἔρις περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ μορφῶν τοῦ καλοῦ, ἡ ὁποία ὀλίγην ὠφέλειαν ἐνήργησεν. Ἐσυμφώνησαν ὅμως καὶ αἱ δύω φατρίαι κατὰ τοῦτο, νὰ φυλάττουν τὴν γλῶσσαν ἀκηλίδωτον, νὰ τὴν καθαρίζουν ἀπὸ ἀλλότρια μέρη, νὰ δημοσιεύουν καὶ νὰ τιμοῦν τὰ ἀρχαιότερα γλωσσικὰ μνημεῖα καὶ πνευματικὰ ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχαν δείξειν οἱ Γερμανοὶ κατὰ τοὺς ἀρχητέρους χρόνους ζωὴν νεαράν, καὶ νὰ θεμελιώσουν νεωστὶ τὴν Γερμανικὴν ἰδιότητα. Ὅσα ὅμως αἱ φατρίαι αὗται ἔγραφαν, ἦσαν θαμβά, ἄψυχα καὶ προσοχῆς ἀνάξια τεχνήματα.

Εὐτυχέστεροι εἰς τοὺς ἀγῶνας των ἦσαν ὁ Ἀλβρέχτος Ἄλλερος (γενν. 1708, ἀποθ. 1777) καὶ ὁ Φρειδερῖκος Ἀγεδόρνιος (γενν. 1708, ἀποθ. 1754). Ὁ πρῶτος Ἑλβετός, ὅς τις, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Ἑρδέρου, ἐβάσταζεν Ἄλπεις παιδείας εἰς τοὺς ὤμους του, ἔλαβε πλέον τοὺς Βρετανούς, ὁ δὲ Ἀγεδόρνιος πλέον τοὺς Γάλλους ποιητὰς εἰς παράδειγμα. Χωρὶς νὰ εἶναι προληπτικοὶ εἰς φατρίας, ἔγεινε καθεὶς ὁδηγὸς νέου χωριστοῦ δρόμου, ὅς τις, κατὰ τὴν διαφορότητα τῶν παραδειγμάτων τούτων, διεύθυνε τοὺς

συγγραφεῖς τῶν ἀμέσως γειτονικῶν χρόνων *). Ἐκ τούτων εἶναι ἄξιοι νὰ ὀνομασθοῦν μὲ τιμὴν ὁ Γέλερτος, Ῥαβένερος, Λιχτουέριος, Βεΐσσος, Κρονέγκιος, οἱ δύω πρεσβύτεροι ἀδελφοὶ Σλέγελοι, Κράμερος, Ζαχαρίας, Γότιος, Κλείμιος (ὁ ἀοιδὸς τῶν πολεμικῶν ᾠδῶν), Γέσνερος, ὁ ζωγράφος τῆς φύσεως μὲ τὰ μαλακά του εἰδύλλια, ὁ εὐαίσθητος Κλέϊστος, ὁ σπουδαῖος καὶ ἰσχυρὸς Οὔζιος καὶ ἄλλοι.

Ὁ Ῥάμλερος (γενν. 1725, ἀποθ. 1798), ἐκ Βερολίνου ποιητής, ἤνοιξεν ἀποχωροῦσαν τινὰ ὁδόν, ἐνῷ ὕμνησε τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρικῆς λαμπρότητος, καὶ μάλιστα τὸ κλέος τοῦ Φρειδερίκου κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τόνον τῶν Ῥωμαίων ποιητῶν τῶν τοῦ Αὐγούστου χρόνων. Ἁμιλλώμενοι πρὸς αὐτὸν ἐποίουν εἰς Βιένναν ὁ Δένιος καὶ Μασταλίερος μὲ ἴσον καὶ ὅμοιον τρόπον ᾠδὰς πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ οἴκου χωρὶς νὰ εὑρίσκουν εἰς τὰς καρδίας ἀπήχημα ἑτεροειδοῦς καὶ ξένης μορφῆς.

Μὲ τὴν μεγίστην πολυτέλειαν τῆς ποιητικῆς δυνάμεως ἐτίμησε τὴν περίνοιαν τῶν ξένων εἰς παντοδαπωτάτας μορφὰς ὁ ἀγχιούστατος Βειλάνδος (γενν. 1733, ἀποθ. 1813), εἰς τοῦ ὁποίου τὰς χεῖρας ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα ἀνέπτυξε νεωτάτας καὶ ὡραιοτάτας χάριτας. Οὗτος ἐξύπνισε πάλιν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν κλίσιν εἰς τὸ μυθιστορικὸν τῶν ἱπποτῶν πνεῦμα, ἐξαιρέτως μὲ τὸν Ὀβερῶνα του. Ὁ Ἀγάθων, ὁ Ἀρίστιππος, οἱ Ἀβδηρῖται καὶ πολλὰ

*) Ὡς προφέσσωρ τῆς Βοτανικῆς καὶ Ἰατρικῆς ἐκόσμησεν ὁ Ἄλλερος ἀπὸ 1735 — 1745 τὸ νεόδμητον πανεπιστήμιον τῆς Γοττίγγης· μετέπειτα ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἐκυβέρνησεν ἐπισήμους ἀρχάς, καὶ γέρων ἤδη ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράρα Ἰωσὴφ τὸν Β' ἐπίσκεψιν φιλοφρονητικήν, ἥτις εἶναι τόσον σημειωδεστέρα, ὅσον ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν πλησίον κατοικοῦντα, καὶ ἐκ τούτου ὄχι ὀλίγον πικρανθέντα Βολταῖρον· ὡς νὰ ἠθέλησεν ὁ μέγας Ἰωσὴφ νὰ τιμήσῃ τὸν καταφρονημένον δαίμονα τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ὁ χαιρετισμὸς δὲν ἔγεινε τόσον εἰς τὸν ποιητήν, ὅσον εἰς τὸν ἔνδοξον γραμματισμένον καὶ σοφόν.

ἄλλα μυθιστορικὰ συγγράμματά του ἐλήφθησαν ἀπὸ τὴν παλαιὰν τῶν Ἑλλήνων φιλολογίαν.

Μὲ δημιουργὸν περίνοιαν ἐνήργησαν οἱ ἐφεξῆς ἄνδρες. Ἰωάννης Βιγκελμάννιος, ὅς τις μὲ πτωχικὰς περιστάσεις, εἰς μικρὰν πόλιν (ἐγενν. 1717 εἰς Στενδαλίαν) ἔφθασεν εἰς τὸν προσδιορισμόν του νὰ γείνῃ ἄγγελος καὶ ἐξηγητὴς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν τεχνικῶν θησαυρῶν της. Τὸ ἀργύριον, μὲ τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ἀγοράσῃ ἐκ δημοσίου τινὸς πράσεως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ φιλολόγου Φαβρικίου τὰς ἀρίστας ἐκδόσεις τῶν παλαιῶν συγγραφέων εἰς τὸ Ἀμβοῦργον, ἐσύναξε καθ' ὁδὸν ἐλεημοσύνην ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς. Ἐνῷ τὴν ἡμέραν ἐδίδασκεν εἰς σχολεῖον τῆς Σηχούσης πρὸς πορισμὸν τῆς τροφῆς του, ἐνησχολεῖτο ἀνησύχως τὴν νύκτα νὰ ἐξαντλήσῃ ἀπὸ τὰς ἀποκτηθείσας πηγὰς τὰς γλώσσας τῶν παλαιῶν καὶ τὸ πνεῦμα. Τὸ ἔμφυτον πνεῦμα του ἔφθασε τελευταῖον (1748) εἰς καλητέραν κατάστασιν, ὅταν μὲ ὀγδοήκοντα θάληρα ἐτησίως ἔγεινε Σηκρετάριος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κόμητος Βυναυΐας, καὶ εἰς Δρέσδαν, ὅπου οἱ φιλόλαμπροι Αὔγουστοι εἶχαν συνάξειν ἀξαίρετα παλαιὰ κειμήλια, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὰν φίλον του Οἴσερον, ἐνῷ ἔβλεπε τὰ ἔργα ταῦτα ἦλθεν εἰς συναίσθησιν τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιθυμίας του. Ἐδῶ ἐπλήρωσε καὶ τὸν πόθον του νὰ ἴδῃ τὴν Ἰταλίαν, τὴν πατρίδα τῶν τεχνῶν. Ὁ Παπικὸς Νούντιος μὲ συνθήκην νὰ γείνῃ Καθολικὸς, τοῦ ἔδωκε τὴν δαπάνην τῆς εἰς Ἰταλίαν καὶ μάλιστα τὴν Ῥώμην περιηγήσεώς του.

Μετὰ πολλὰς ἀμφιβολίας ἀπεφάσισε τελευταῖον ὁ Βιγκελμάννιος — καθὼς Ἐρρῖκος ὁ Δ' ἤλλαξε τὴν θρησκείαν του διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὸ βασίλειον — νὰ κάμῃ τὸ αὐτὸ διὰ νὰ ἀποκτήσῃ κόσμον, τοῦ ὁποίου ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν περιγραφήν. Μὲ τὴν συναναστροφὴν τοῦ Μεγγίου, Σαξονικοῦ ζωγράφου ζῶντος εἰς

τὴν Ῥώμην, καὶ μὲ τὴν μελέτην τῶν παλαιῶν συγγραμμάτων ἔγεινεν ἱκανὸς εἰς τοῦτο. Ἀφοῦ εἰς τὴν Ῥώμην διὰ βοηθείας φίλων ἔγεινεν ἀρχαιολόγος τοῦ Ἀποστολικοῦ ταμιείου καὶ ἀπὸ τὸν Πάπαν ἔλαβε τὴν ἐλπίδα νὰ γείνῃ βιβλιοθηκάριος τοῦ Βατικανοῦ, ἐδικαίωσε τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Ῥώμης τὰς εἰς αὐτὸν τιμὰς μὲ σειρὰν ἐξαιρέτων συγγραμμάτων περὶ τέχνης καὶ ἀρχαιολογίας, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευαν ὡς εἰσαγωγὴ μεγάλης τῶν τεχνῶν ἱστορίας. Μετὰ πολυετῆ, πολλὰ εὐτυχῆ διατριβὴν εἰς Ῥώμην ἠθέλησε νὰ ἴδῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς ἐκεῖθεν τῶν Ἄλπεων φίλους του, καὶ ἐμβῆκεν τὸ 1768 ἔτος εἰς ὁδοιπορίαν. Ἀλλ' ὅταν ἐπάτησε τὸ Τερίολον, ἀσθενήσας ἔπεσεν εἰς μελαγχολίαν, καὶ εἰς Αὐγούσταν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ παραυτα εἰς τὴν Ῥώμην. Διὰ Βιέννης, ὅπου ὁ Πρίγκιψ Καουνίτσιος καὶ ἡ Αὐτοκρατόρισσα Μαρία Θερησία τὸν ἐδέχθησαν ἐντιμότατα, μετέβη εἰς Τεργέστην, καὶ ἀπεκεῖ ἤθελε νὰ περάσῃ εἰς Ἀγκῶνα. Ἀλλ' ἐκεῖ τὸν ἐπλάκωσεν αἰφνίδιον τέλος. Ἰταλός τις, ὅς τις καθ' ὁδὸν ἐνταμώθη μαζή του, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἀγάπην του ὑποκρινόμενος ὅτι ἀγαπᾷ τὰς τέχνας, κυρίως ὅμως ἠγάπα τὰ ἀρχαῖα χρυσᾶ νομίσματα καὶ τὰ νέα ἀργύρια τοῦ σακκουλίου του, τὸν ἐφόνευσε τὴν 8 Ἰουνίου 1768, ἐνῷ γονατίζων ἔμπροσθεν τοῦ κιβωτίου του ἤθελε νὰ τοῦ δείξῃ τὰ ἀρχαῖα νομίσματά του. Ὁ φονεὺς ἐστέρησε τὸν κόσμον τὸν μέγαν θησαυρὸν, τὸν ὁποῖον εἶχεν εἰς τὸν ἐπιμελέστατον καὶ σοφώτατον τοῦτον ἄνδρα, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης, τὴν ὁποίαν ἐκαταγίνετο νὰ τελειοποιήσῃ. Ἀλλὰ τοῦ Βιγκελμαννίου αἱ θεωρίαι ἀνεπτύχθησαν εἰς τὸν λαόν του μετὰ ταῦτα πλουσιώτατα.

Γοθόλδος Ἐφραιὲμ Λεσίγγιος (γενν. 1729, ἀπ. 1781) ἀνήκει πλησίον τοῦ Βιγκελμαννίου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐνησχολήθη εἰς τὴν περὶ τοῦ καλοῦ ἰδέαν,

ἔδειξε τὸ πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖον εἰργάζοντο οἱ παλαιοὶ καὶ μὲ τὸν Λαοκῶνα του (1766) ἐπροσπάθησε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἄδυτα τῆς τέχνης. Ἀλλ᾽ εἰς ἄλλην ἐπικράτειαν ἐπεχείρησεν εὐτυχέστερα τὴν παίδευσιν τοῦ ἔθνους του. Εἶχεν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὸ θέατρον, ἐπειδὴ τὸ ἐπίστευε σχολεῖον τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ νοός. Μὲ τοῦτον τὸν σκοπὸν ἔγραφε θεατρικὰ δράματα, ἐξαιρέτως ὅμως ἔκαμε κριτικὴν μὲ πλουσίας ἰδέας, καὶ ἐπροσπάθησε μὲ δίστομον σπάθην νὰ κόψῃ καὶ νὰ ἀφανίσῃ ὅσα ἐπείραξαν τὴν διὰ τὴν ἀλήθειαν πυρωμένην ἰδέαν του. Αἱ φιλολογικαὶ ἐπιστολαί του, κριτική τις ἐφημερὶς, τὴν ὁποίαν ὅταν διέτριβε τὸ δεύτερον εἰς Βερολῖνον ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ μετὰ τοῦ Νικολαΐου καὶ Μενδελσῶνος, ἀποδείχνουσι τὸν ὑψηλότερον τόπον τῆς θεωρίας ἐκείνης, καὶ ἔκαμναν νέαν ἐποχὴν τῆς τῶν Γερμανῶν Κριτικῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ ἦτο ὡπλισμένος μὲ μεγάλην τὰ παλαιὰ καὶ νεώτερα περιέχουσαν πολυαναγνωσίαν, καὶ μὲ ὑψηλὸν βαθμὸν φιλοσοφικῆς ἀγχινοίας, καὶ ἦτο εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν στενὴν τῶν Γάλλων Κριτικὴν καὶ μὲ τὰς ἀρχάς της. Εἰς μίαν δραματουργίαν, τὴν ὁποίαν ἐφορεύων τὸ θέατρον τοῦ Ἀμβούργου ἔγραφεν ἐκεῖ, ἠφάνισε μὲ ὀξύνοιαν καὶ δύναμιν τὰ ψευδῆ εἴδωλα τὰ φθείροντα τὸν νοῦν, καὶ ἐπρόβαλε καλήτερον παράδειγμα τὸ Ἱσπανικὸν θέατρον καὶ μάλιστα τὸν Σακεσπῆρον. Μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἔγεινεν ὠφελιμώτερος εἰς τὴν Γερμανικὴν φιλολογίαν παρὰ διὰ τῶν ἰδίων ἑαυτοῦ δραματικῶν συγγραμμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἠγάπα φυσικότησα μὴ ποιητικήν. Τὸ ἀγχινούστατον καὶ πλουσιώτατον ἐξ αὐτῶν „Νάθαν ὁ σοφός“ ἔλαβε τὴν ὕπαρξίν του ἀπὸ θεολογικήν τινὰ φιλονεικίαν, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ζωῆς του ἔδωκε νέαν ὕλην εἰς τὸ γυμνασμένον κατὰ τοὺς ἀγῶνας πνεῦμα του, ἀλλ᾽ ἔφερε ταραχὴν καὶ εἰς τὰς ζωϊκὰς δυνάμεις του. Τε-

λευταῖον γενόμενος βιβλιοφύλαξ εἰς Γυελφέρβυτον ἔλαβε θέσιν εὐτυχεστέραν, ἐνῷ πρότερον εὑρίσκετο εἰς ἀβεβαίους καὶ συχνάκης ἀηδεῖς σχέσεις τῆς ζωῆς του. Ἱκανὸν καιρὸν ἦτο Σηκρετάριος τοῦ κυβερνείου εἰς τὸν ἐν Βρατισλαυΐᾳ Κόμητα Ταουενζῆνον: „Ὁ ἥμερος ἵππος, ἔλεγε τότε, τρέφεται εἰς τὸν σταῦλον, καὶ χρεωστεῖ νὰ ὑπηρετῇ· ὁ ἄγριος εἶναι ἐλεύθερος εἰς τὴν ἐρημίαν, φθείρεται ὅμως ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ κακοπάθειαν.“ Ποῦ ὑπῆρχεν εἰς τοὺς καιρούς του φροντὶς διὰ τὴν Γερμανικὴν φιλολογίαν; „Ἡ Βιέννα ἂς εἶναι ὅπως θέλει, λέγει εἰς μίαν ἄλλην ἐπιστολήν του. Ἡ Γερμανικὴ ὅμως φιλολογία ἐλπίζει ἐκεῖ περισσοτέραν εὐτυχίαν παρὰ εἰς τὸ Γαλλισμένον σας Βερολῖνον.“ Εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Γυελφερβύτου εὗρηκε χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν ἐν Ἀμβούργῳ χωρὶς τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, τοῦ πρεσβυτέρου Ῥειμάρου μὲ ἐπιγραφήν: Γυελφερβυτικὰ τεμάχια. Ἐπειδὴ δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο περιεῖχεν αὐθάδη τινὰ προσβολὴν κατὰ τῆς θετικῆς χριστιανωσύνης, διηγέρθη κατ᾽ αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ Λεσιγγίου σφοδρὸς ἀγὼν, ὅπου ἀπέδειχνε τὴν Λουθηρανικὴν ὀρθοδοξίαν ὁ ἀρχιποιμὴν τοῦ Ἀμβούργου Γότιος. Ὁ Λεσίγγιος ἀντιπαρέταξεν εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀναιρετικὸν σύγγραμμα διὰ πολλῶν ἀριθμῶν μὲ ἐπιγραφήν: Ἀντιγότιος, τὸ ὁποῖον διὰ πολλοὺς λόγους ἦτο θρίαμβος τῆς ὀξυνοίας καὶ παιδείας του. Ἀπ᾽ ἄλλου ὅμως μέρους τὸ πρᾶγμα ἔφθασεν εἰς κορυφήν τινὰ, ἐκ τῆς ὁποίας δὲν ἐφαίνετο ἄλλο δυνατὸν, εἰμὴ ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν Καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἢ κρημνισμὸς εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἀπιστίας. Τελευταῖον ἐκαταπείσθη ὁ Λεσίγγιος ἀπὸ τὸν τοπάρχην του νὰ ἀφήσῃ ἀκίνητον ταύτην τὴν λογομαχίαν· ἐξεφώνησεν ὅμως τὴν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου βεβαιωθεῖσαν πληροφορίαν εἰς ἓν δρᾶμα, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Νάθαν, ὅπου ὡμίλησεν ἐχθρικῶς κατὰ πάσης θετικῆς θρησκείας

καὶ σχεδὸν κατ' αὐτῆς τῆς χριστιανωσύνης. Ἐξ ἐναντίας ἔδειξαν δύω μικρὰ συγγράμματα, Ἡ ἀνατροφὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ Ἐρνέστιος καὶ Ἱέραξ, τοὺς τελευταίους καρποὺς τοῦ πνεύματός του, τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἔπειτα ἐξέλιπεν ἀπὸ εἶδος ἀτονίας τὴν **15** Φεβρ. **1781.**

Πρῶτον καὶ κύριον δεῖγμα τοῦ χαρακτῆρος του ἦτο ἡ περὶ τῆς ἀληθείας σπουδὴ, ἡ ὁποία δὲν ἐπαρατήρει κάμμίαν σχέσιν εἰς δημοσίευσιν τῶν εὑρισκομένων πορισμάτων. „Ὅς τις θέλει, ἔγραφε, νὰ προσφέρῃ εἰς ἄλλον τὴν ἀλήθειαν μὲ προσωπεῖα καὶ φιμύθια, οὗτος εἶναι μαστρωπὸς καὶ ὄχι ἐραστὴς τῆς ἀληθείας· καὶ ἐγὼ δὲν ἐξεύρω πρᾶγμα χειρότερον παρὰ τοιοῦτον μαστρωπὸν τῆς ἀληθείας.“ Κρῖμα ὅτι ἐλησμόνησεν ἐδῶ, ὅτι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ ὅταν ἔχῃ εἰλικρινεστάτην θέλησιν, ὡς πρὸς τὸ μέγιστον μέρος τῶν γνώσεών του, εἶναι ὑποκείμενον εἰς τὸ νὰ ἀπατᾶται, καὶ νὰ λέγῃ ἀντὶ τῆς ἀληθείας ὀλεθρίας ἀπάτας. Κατ' ἐκείνην τὴν ἰδέαν καὶ κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην ἔκφρασιν ὅτι μόνον τὸ κακοῦργον καὶ φθονερὸν νομίζει βαρβαρότητα, κατὰ δὲ τἄλλα ἐπεθύμει νὰ μὴ κάμῃ καὶ τὰ βιβλία ἄδεια καὶ ψευδῆ ἡ αὐλικότης, καθὼς ἔγεινεν ἡ συναναστροφὴ, πρέπει νὰ κριθῇ ὁ τρόπος του εἰς τὰς παντοδαπὰς ἔριδας τῆς ζωῆς του. Τὴν τῆς πίστεώς του ὁμολογίαν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐρεύνης τῆς ἀληθείας ἐξέφρασε μὲ τὰς λέξεις: „Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐκ μὲν δεξιῶν ἔχῃ κλεισμένην τὴν ἀλήθειαν, ἐκ δὲ ἀριστερῶν μόνον τὴν φιλαλήθειαν μὲ τὴν προσθήκην, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀπατᾶταί τις πάντοτε, καὶ μὲ εἴπῃ: Ἔκλεξον, ἤθελα πέσειν μὲ ταπείνωσιν εἰς τὰ ἀριστερά του λέγων: Πάτερ! Δός με· ἡ καθαρὰ ἀλήθεια εἶναι μόνον διὰ σέ!“ — Ὡμοίαζεν ὁ Λεσίγγιος μὲ τὴν ἠλεκτρικὴν δύναμιν· ὁ λόγος του ἦτο ὡς ὁ κεραυνὸς, λαμπρὸς καὶ ἐνεργητικός.

Ἰωάννης Γοττεφρεῖδος Ἕρδερος (γενν. **1744** εἰς

Μορούγγαν τῆς ἀνατολικῆς Προυσίας, ἀποθ. **1803**) εἶχε πνεῦμα ὀλιγώτερον μὲν δραστικὸν καὶ ἀνατρεπτικὸν, ἀλλ' ὄχι ὀλιγώτερον πρᾶον καὶ τρυφερόν. Ἡ πρώϊμος κίνησίς του ἔσωσε τὸν νεανίσκον διὰ τὰς ἐπιστήμας. Ἐπειδὴ ὁ πατήρ του, ὑποδιδάσκαλος σχολείου μικρᾶς πόλεως, δὲν ἠδύνατο νὰ τοῦ χορηγήσῃ ἐπιστημονικὴν παιδείαν, ἠθέλησεν ὁ νέος Ἕρδερος νὰ ὑπάγῃ μετὰ Ῥωσικοῦ τινὸς χειρούργου εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ νὰ μάθῃ τὴν χειρουργίαν. Εἶχε φθάσειν ἕως Ῥηγιομοντίου, ὅταν εὑρέθησαν ἐκεῖ ἄνδρες, οἵτινες ἐγνώρισαν τὴν ἀγχίνοιαν καὶ εὐμάθειάν του, καὶ τοῦ εὕρηκαν τρόπους παιδεύσεως. Ἀφιερώθη εἰς τὴν Θεολογίαν, καὶ ἔπειτα μὲ ἐπάγγελμα ἱεροκήρυκος περιῆλθε τὴν Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν μετὰ τοῦ Πρίγκιπος Λυβέκκης, ἔγεινε μετὰ τοῦτο αὐλικὸς ἱεροκήρυξ τοῦ Κόμητος Λιππε-Βυκκεβούργου *), καὶ τελευταῖον ὑποπρόεδρος τοῦ Κωνσιστορίου τῆς Βιναρίας. Ἡ Θεολογία τὸν διεύθυνεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν **), τῆς ὁποίας τὸ ἰδιότροπον πνεῦμα ἐῤῥόφησε καὶ ἀνέδωκε πάλιν μὲ ποιητικὴν ζωηρότητα· διὰ τοῦτο ὁ Ἰωάννης Παῦλος λέγει περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἰς τὰ δημιουργήματά του ἀπαντᾶται Ἰνδικὴ τῆς ζωῆς παρακμὴ καὶ Ἑλληνικὴ τῆς ζωῆς ἀκμή. Ἀλλὰ καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος μὲ τὰς στρογγύλας μορφὰς καὶ τοὺς ῥυθμικοὺς τόνους του ἔγεινεν ἐνθουσιασμένος ἄγγελος, καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν λαόν του μὲ ἴσην ἀγάπην, καθὼς μετέπλασε τὴν ὕπαρξιν τοῦ μεσαιῶνος μὲ ὕμνους καὶ βίους ἁγίων, τὰ πάντα μὲ τόσον εὐκίνητον καὶ ἐπιδεκτικὸν πνεῦμα, ὥστε, καθὼς δείχνει ἡ συλλογὴ τῶν δημωδῶν τραγῳδίων, ἤξευρε νὰ εὑρίσκῃ τὴν ποίησιν εἰς πᾶσαν γλῶσσαν καὶ εἰς πᾶσαν ζώνην, εἰς

*) Οὗτος ἦτο ὁ γνωστὸς Πορτογαλλικὸς ἀρχιστράτηγος, ὅστις προστατεύων Γερμανικὰ προτερήματα εἶχε προσκαλέσειν καὶ τὸν συγγραφέα Ἀββᾶν Θωμᾶν.

**) Ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, Περὶ τοῦ πνεύματος τῆς Ἑβραϊκῆς ποιήσεως καὶ ἄλλα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του ἀνήκουσιν ἐνταῦθα.

τὸ εὐμορφώτατον καὶ ἀμορφώτατον εἶδος, πανταχου συνοδευόμενος ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ὁποίαν ἀνηρεύνησεν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ παρέστησεν εἰς τὸ σύγγραμμά του: „Ἰδέαι διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος."

Ὡς ἀπὸ ποικιλον κῆπον λουλουδίων εἰς σύνδενδρον δάσος μεταβαίνει τις ἀπὸ τὸν Ἕρδερον εἰς τὸν Κλοπστόκιον (γενν. 1724 εἰς Κουεδλιμβοῦργον, ἀποθ. 1803 εἰς Ἀμβοῦργον). Ὁ ἐνθουσιασμὸς διὰ τὴν πατρίδα τῶν Γερμανῶν καὶ διὰ τὸν πρῶτον ἐλευθερωτήν της, ἡ ἐπιθυμία τῆς πατρίδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἡ ὑψηλοτέρα ἀγάπη πρὸς τὸν Σωτῆρα του, ἡ εὐφρόσυνος ὑπερηφάνεια διὰ τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν, „εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι παίγνιον νὰ ἐκφράζῃ ἔννοιαν ἀφορῶσαν τὸ αἴσθημα, μὲ δύναμιν, μὲ τροπὰς τῆς τόλμης," ὁ πόνος διὰ τοὺς ἐγχωρίους ἡγεμόνας *) καὶ διὰ τὸν πρῶτον ἐξ αὐτῶν, „ὅς τις δὲν ἐπαρατήρει νὰ εἶναι ὅ, τι ἤξιζεν," ἡ θερμοτάτη ἀγάπη, ἡ πιστὴ φιλία· τελευταῖον, ἀλλ᾽ ὀλίγον καιρὸν ἡ ἐκ τῆς Γαλλίας ἐπαγγελλομένη ἀπολύτρωσις τῶν ἐθνῶν — ταῦτα ἦσαν τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀπευθύνθη ἡ περίνοιά του.

Νέον καὶ θαυμάσιον φαινόμενον, ὑψηλότερον παρὰ πάντα τὰ περιϊστάμενα εἰς αὐτόν. „Πάντοτε ἐσηνόνετο τὸ μεσονύκτιον, πυρακτωμένη ἦτο ἡ ψυχή του." Ἐνῷ ἡ ποίησις τῶν συγχρόνων του ἐκαταγίνετο εἰς μικρὰ, αὐτὸς εἴκοσι τριῶν νεανίσκος ἐξέλαμψε μὲ μέγα ποίημα (τὴν Μεσσιάδα)· ἐνῷ ἡ θρησκεία ἢ ἐνεκρώθη ἐκ τῆς τῶν ξένων ἀπιστίας, ἢ ἐναρκώθη εἰς τύπους **), ἐπατάγει ὁρμὴ ἰσχυρῶν αἰσθημάτων μὲ

*) Παρεκτὸς τοῦ ἀξιοτιμήτου Μαρκιοκόμητος τῆς Βάδης, καὶ ἕνας βασιλεὺς τῆς Δανίας τὸν ἀνέπαυε μὲ ἐτήσιον ἀργύριον.„ Ἐπένευσεν εἰς τὴν ἄλαλον ἀρετὴν, ἥτις ἵστατο μακράν."

**) Ὁ Γοττεσέδος, ὅς τις, ἐνῷ ὁ Βοδέμηρος καὶ ὁ Βρεϊτίγγερος ἐτίμων τὸν νέον ποιητὴν, ὠνόμαζεν ἔκτρωμα τὸ ποίημά του, ἐθαύμαζε διαβολικὰ, ὅτι οἱ Θεολόγοι ἔβλεπαν ἀταράχως ταύτην τὴν ἀπρέπειαν.

νέους εὐηχίας τόνους διὰ τοῦ ποιήματος τούτου, καὶ ἐνῷ ἡ γλῶσσα ἄλλων ἐπάλαιεν ἀκόμη μὲ τὴν παλαιὰν ἀμορφίαν, ἐσχημάτισεν ἐδῶ τὴν ἔμφυτον δύναμιν καὶ βαθύτητά της, καὶ ἔδειξε τὸν πλοῦτον της μὲ νέους τύπους. Πλήρης τολμηροῦ ἐνθουσιασμοῦ „ἴδεν ὁ ποιητὴς τῶν Ἑλλήνων τὸ πτερὸν ὄχι πλέον φοβερὸν" καὶ ἐδανείσθη ἀπὸ τοῦτον τὸν, μετὰ τὸν πάτριον, ἀγαπητότατόν του λαὸν, τὰς μεγάλας ῥυθμικὰς μορφὰς, τὰ λυρικὰ μέτρα τῶν συλλαβῶν διὰ τὰς μεγαλουργοὺς ᾠδάς του, καὶ τὰ ἑξάμετρα διὰ τὸ εἰρημένον ἐπικὸν ποίημά του. Μὲ βαθεῖαν σύνεσιν *) ἀνιχνεύων τὸ πνεῦμα τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, ἐνόμισε τὸν ῥυθμὸν τοῦτον ἀληθινὸν αὐτῆς βάδισμα, καὶ οὕτως ἔβαλε τὸ θεμέλιον τῆς δημιουργίας τῆς γλώσσης, τὴν ὁποίαν ἔπειτα ἐτελειοποίησαν ἄλλοι τεχνῖται **). Ἀθάνατον βέβαια θέλει μείνειν τὸ κλέος τοῦ ἀνδρὸς εἰς τὸ ἔθνος του!

Πλουσιώτερος καὶ ποικιλώτερος εἰς τὰς γνώσεις του ἐφάνη Ἰωάννης Βολφεγάγγιος Γόθιος (Göthe) (γενν. 1749 εἰς τὸ παρὰ τὸν Μάϊνον Φραγκοφόρτιον) ποιητὴς ὄχι μόνον τοῦ ἔθνους του, ἀλλ᾽ ὅλης τῆς ἑκατονταετηρίδος. Πάντοτε καινοπρεπῶς, ἰδιοτρόπως καὶ ὡραίως ἐδημιούργησε σειρὰν ποιητικῶν συγγραμμάτων, τῶν ὁποίων καθὲν ἀποτελεῖ χωριστόν τι εἶδος. Εἰς τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν, Βερθέρου Πάθη (1774), ἐζωγράφησε καρδία πλουσία τὸν πικρὸν πόνον τοῦ δυστυχοῦς ἔρωτος· εἰς τὸ δεύτερον, Γότιος Βερλιχίγγιος, ἀνεκάλεσεν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν ζωὴν τὴν μεγάλην καὶ ἀμετασχημάτιστον λαμπρότητα τοῦ μεσαιῶνος· ἔπειτα ἐπαράστησε μὲ δραματικὴν τελειότητα Ἥρωα τὸν Ἐγμόντιον, ὅς τις ἀφανίζεται ἐνῷ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους του, ἀνέ-

*) Τούτου ἀπόδειξις εἶναι οἱ Γραμματικοί του διάλογοι.

**) Ἐξαιρέτως ὁ Ἰωάννης Ἐρρῖκος Φώσσιος, ὅς τις ἐμεγάλυνε περισσότερον τὴν τοῦ Κλοπστοκίου ἀποστροφὴν πρὸς τὴν ὁμοιοκαταληξίαν καὶ πρὸς τὴν μυθιστορικὴν ποίησιν. Ὁ Βειλάνδος καὶ ὁ Βύργερος ἀνέλαβαν καὶ τὰ δύω ἐκεῖνα ἐναντιούμενοι εἰς τὸν Κλοπστόκιον.

πτυξε μὲ ἐπικὸν μέστωμα καὶ μὲ ἡσυχίαν εἰς τὸ Βιλέλμος ὁ Μαΐστρος (1795) τὰς σχέσεις καὶ μορφώσεις τῆς νεωτέρας παιδείας, ἔδειξεν εἰς τὴν Ἰφιγένειαν ἐν Ταύροις τὴν εὐγενεστάτην μορφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, καὶ πάλιν τὴν ἥσυχον ἱλαρότητα καὶ αὐτάρκειαν τῆς Γερμανικῆς καρδίας εἰς τὸν Ἑρμάννον καὶ Δωροθέαν, ἐνῷ μᾶς ἔστησε τὸν ἀνταγωνισμὸν τοῦ βίου εἰς τὸν ἐρῶντα ποιητὴν Τορκουάτον Τάσσον, καὶ εἰς τὸν σφοδρὸν καὶ ἀπηλπισμένως βαδίζοντα Φαύστιον. Παρεκτὸς τούτων τῶν πρωτευόντων ποιημάτων ἔχει ὁ Γόθιος καὶ πλῆθος δευτερευόντων, μόνον ὡς πρὸς ἐκεῖνα ὀλιγώτερον ἐπιφανῆ, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἔπλεξεν ἀξιαγάπητον στέφανον λυρικῶν καὶ διηγημάτων. Ἡ βιογραφία του συντεθειμένη ἀπὸ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ τερπνὴ καὶ πλουσία συνεισφορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα Γερμανικῆς παιδείας.

Πλησίον τοῦ Γοθίου καὶ κατὰ τὴν ζωὴν καὶ κατὰ τὴν τέχνην ἦτο ὁ Φρειδερῖκος Σχίλλερος*) (γενν. 1759 ἀποθ. 1805), ὁ μέγιστος τῶν Γερμανῶν δραματικὸς ποιητής. Διότι, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὰς λέξεις ἐκείνου τοῦ φίλου του, „ἔβαλε τὸ ἄνθος τῆς πρώτης σπουδῆς, τὴν ζωὴν αὐτὴν, εἰς ταύτην τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς.“ Ἀπὸ τὸ μέγα δρᾶμα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, ἐνῷ καὶ αὐτὸς ὡς ἱστοριογράφος παρέστησε σκηνάς τινὰς αὐτοῦ, ἔλαβε τὰ ὑψηλότερα ἀντικείμενα, εἰς τὰ ὁποῖα πλησίον τοῦ ἀγῶνος τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἀνεπτύχθη ἡ δύναμις ἀμυδρῶν προσδιορισμῶν ἐκ μεγαλητέρου μέτρου. Τίς χρειάζεται νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Δὸν Κάρολον, Βαλενστεΐνιον, Μαρίαν Στουάρτ, Ἰωάνναν τὴν Αὐρηλιανὴν, Βιλέλμον Τέλλ! Ἀλλ' οὗτοι οἱ ὡριμότατοι καρποὶ τοῦ πνεύματός του ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐφεξῆς ἑκατονταετηρίδα. Μία βαρύθυμος ἐπιθυμία τοῦ ἰδα-

*) Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι Σχίλλερος, Γόθιος καὶ Ἕρδερος εὐγενίσθησαν μετὰ ταῦτα.

νικοῦ, βαθὺ αἴσθημα τοῦ ὅτι κρέμανται τὰ φαινόμενα ἀπὸ ἀφανῆ ἐξουσίαν, εὐγενὴς ἐνθουσιασμὸς διὰ τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, καὶ γλῶσσα πλουσία, ἁρμονικὴ καὶ εὔηχος, τοῦ ἐπροξένησαν μεταξὺ τῶν Γερμανῶν τιμὴν καὶ κλίσιν, ὁποίαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν κἀνεὶς ἄλλος συγγραφεὺς δὲν ἀπέκτησεν. Ὅλων τῶν μέχρι τῆς σήμερον Γερμανικῶν ποιητῶν ἔγεινεν ὁ Σχίλλερος ἐρασμιώτατος καὶ ἀναγνωστότατος. Καὶ αὐτὸς ὁ λαὸς ᾐσθάνθη ὅτι ἐκυριεύθη θαυμαστῶς ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ὑψηλοῦ ἤχου, ἐνῷ ἐκεῖνος ὁ ποιητὴς, ὅς τις κυρίως ἐφρόντισε νὰ γείνῃ δημώδης ποιητὴς, ὁ Βύργερος (γενν. 1748, ἀποθ. 1794), μὲ ὡραῖον προτέρημα, μὲ ἰσχυρὰν γλῶσσαν, μὲ ὕλην δημώδη ἀπέτυχε τὸν σκοπόν του, ἐπειδὴ τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν δρόμον του ἡ πρὸς τὸ ἰδανικὸν κλίσις του.

Δὲν ἔμεινε κατόπιν τῆς Ποιητικῆς ἡ Ἐπιστήμη εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὅλαι ὅμως αἱ αὐξήσεις, τὰς ὁποίας ἀπέκτησαν κλῶνες τινὲς αὐτῆς, ἐσκιάσθησαν ἱκανὸν καιρὸν ὡς πρὸς τὸ γιγαντιαῖον ἐγχείρημα τοῦ νὰ ἐξετασθῶσιν ἐκ νέου αἱ βάσεις, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἐπίστευε καθεὶς ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους ὅτι ἐστερεώθη τὸ οἰκοδόμημα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης νὰ κριθῇ σαθρὸν πάντη τὸ μεγαλήτερον μέρος τοῦ οἰκοδομήματος. Ἐμμανουὴλ Κάντιος (γενν. 1724 εἰς Ῥηγιομόντιον τῆς Προυσίας, ἀποθ. αὐτόθι προφέσσωρ ὢν 1803) ἔπραξε τοῦτο κατὰ τὸ 1781 ἔτος μὲ ἓν σύγγραμμα, Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς καθ' ὅλου τοῦ συστήματος τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικῶν γνώσεων διευθυνθείσης ἀμφιβολίας μετέβαλεν ἐντελῶς τὴν κατάστασιν τῆς φιλοσοφίας, καὶ ἐὰν δὲν ἀπέῤῥιψε τὸ κάλυμμα, τὸ ὁποῖον σκεπάζει τὴν ἀλήθειαν, ἀπεδίωξεν ὅμως πολλὰ ἀπατηλὰ μορφώματα, τὰ ὁποῖα ἐπεκράτουν ὡς ἀλήθεια. Ἐὰν ἡ ἐπιῤῥοὴ ταύτης τῆς Κριτικῆς φιλοσοφίας, καθὼς ὠνομάζετο κατ' ἐξοχὴν, δὲν ὑπῆρξε κατὰ πάντα εὐεργετικὴ, καὶ μὲ τὴν μελέτην

αὐτῆς πολλοὶ εὐφυεῖς ἄνδρες περιεπλέχθησαν εἰς τοὺς ἀπατηλοὺς ἀνέμους Σχολαστικῆς τινος νέας, ἀλλὰ κατὰ τῆς μονομερείας ταύτης ἀντενήργησε παραυτα ὁ ζῆλος ὑπὲρ τῆς Κλασικῆς ἀρχαιότητος, ὅς τις διηγέρθη συγχρόνως ὑπὸ μὲν τοῦ Ἑϊνίου εἰς Γότιγγαν, ὑπὸ δὲ Φρειδερίκου Αὐγούστου Οὐολφίου εἰς Ἅλαν τὴν Μαγδεβουργικήν. Ἐὰν καὶ εἰς μερικὰ ἦσαν διάφοροι αἱ θεωρίαι τούτων τῶν δύω ἀνδρῶν, οὐσιωδῶς ὅμως ἠγωνίζοντο διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, καὶ ἀφοῦ πρότερον ἐκαταγίνοντο οἱ λόγιοι εἰς τὰ γράμματα τῶν παλαιῶν γλωσσῶν, ἔδειξαν οὗτοι πῶς πρέπει νὰ ἐξετάζεται ὁ νοῦς καὶ τὸ πνεῦμα των, ἐξέτασαν καὶ ἐξετίμησαν μὲ βαθεῖαν σπουδὴν καὶ ὀξυδέρκειαν τὸ ἐσωτερικὸν τῶν παλαιῶν πολιτειῶν, καὶ μετέφεραν τὴν ἀρχαίαν μορφὴν τῆς ἑρμηνείας καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας. Αἱ ἐνέργειαίτων ἐφάνησαν ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν, ἥτις τώρα ἔγεινε μεταξὺ τῶν Γερμανῶν τέχνη, ἐνῷ μέχρι τοῦδε εὑρίσκοντο εἰς αὐτοὺς μόνον ἐπιτήδειοι συνάκτορες τῆς ὕλης. Τὸ μέγιστον κλέος ἀπήλαυσεν εἰς ταύτην τὴν ἐπικράτειαν ὁ Ἑλβετὸς Ἰωάννης Μύλλερος διὰ τῆς ἀπ' αὐτὸν περιγραφείσης ἱστορίας τῆς πατρίδος του, σύγγραμμα κατὰ τὸν τόνον, δύναμιν καὶ φρόνημα, ἐὰν ὄχι καὶ κατὰ τὴν συμμετρίαν καὶ ὁμαλότητα, ὅμοιον μὲ τὰ ἄριστα τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀνώτερον τούτων κατὰ τὴν θεατὴν ζωγραφίαν, περιέχουσαν ὅλην τὴν ζωὴν τῶν χρόνων.

Οὕτως ἡ Γερμανικὴ φιλολογία ἐπὶ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος δι' ἰδίας της δυνάμεως ἐκβῆκεν ἀπὸ τὴν ὁμίχλην τοῦ περιορισμοῦ, ὅπου εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀρχήν της. Ἀλλ' ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια τοῦ ἔθνους δὲν ἡσύχασεν ἀκόμη· ἀνέπτυξεν εἰς τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης μεγαλητέραν ἀκόμη μεταβολὴν τῶν γνωμῶν, αἰσθημάτων καὶ δογμάτων, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν μεταβολὴν τῶν πολιτικῶν σχέσεων.

Ε'. ΤΟΥΡΚΟΙ.

1. Μουσταφᾶ Β' καθαίρεσις. Ἀχμὲτ Γ'.

(1700 — 1714.)

Μετὰ τὴν ἐν Καρολοβιτίῳ εἰρήνην ἐκυβέρνων τὰ Τουρκικὰ πράγματα ὁ Βεζύρης Χουσεῒν Κιουπριλῆς, ὁ Ῥεϊσεφέντης Ῥαμῖς καὶ ὁ μέγας Διερμηνευτὴς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (Πρβ. Τομ. Η', σελ. 524· 525)· Ὁ σουλτανεύων Μουσταφᾶς Β', ὅς τις διέτριβε συνήθως εἰς Ἀδριανούπολιν, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ βάλῃ ἐκεῖθεν εἰς πρᾶξιν ὅσα ὑπεχρεώθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς εἰρημένης εἰρήνης. Πρέσβυς μὲ λαμπρὰ δῶρα ἐστάλθη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Βιέννης διὰ νὰ συνδέσῃ τὰς νέας φιλικὰς σχέσεις, καὶ ἐκ Βιέννης εἰς Κωνσταντινούπολιν Αὐτοκρατορικὸς ἀντεστάλθη πρέσβυς διὰ νὰ ἀντιπληρώσῃ τὴν φιλοφροσύνην. Πέτρος ὁ μέγας ἔστειλε καὶ αὐτὸς πρεσβείαν εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ τὴν ἐν Καρολοβιτίῳ διετῆ ἀνακωχὴν (Τόμ. Η'. σελ. 526) μετέβαλεν εἰς τριακονταετῆ εἰρήνην (13 Ἰουν. 1700), τῆς ὁποίας ἡ συνθήκη μετά τινων ἄλλων ἄρθρων ἀποβλεπόντων τὰ σύνορα περιεῖχε καὶ ἄρθρον νὰ ὑπάγουν ἐλευθέρως προσκυνηταὶ Ῥῶσοι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Χουσεῒν Κιουπριλῆ κάμνει τιμὴν εἰς αὐτόν· διότι ἐφρόντισε νὰ ἀναπαύσῃ τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους μὲ ἄφεσιν πολλῶν φόρων, νὰ ὀχυρώσῃ τὰ σύνορα, νὰ διατάξῃ τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα, νὰ γυμνάσῃ τὸ στρατιωτικὸν ὅσον ἠδύνατο, νὰ εἰσάξῃ εὐταξίαν εἰς τὸ ναυτικὸν, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀδικίαν. Μὲ ὅλα ταῦτα, κατατρεχόμενος ἀπὸ τὸν Μουφτῆν καὶ ἐμποδιζόμενος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀγαθῶν του σκοπῶν, ἀφοῦ μάλιστα ἴδε θανατωμένον διὰ τοῦ δημίου τὸν ἀγαπητόν του ἀνεψιὸν

Ἀλῆ Βένη, μέγαν ἱπποκόμον, κατηγορηθέντα ὅτι εἶχε κλίσιν εἰς μίαν γυναῖκα τοῦ Σουλτάνου, δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποφέρῃ τὴν λύπην του. „Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δεσποίνας (λέγει ὁ Τοῦρκος ἱστοριογράφος Ῥασχὶδ), τῆς ὁποίας τὸ σῶμα ταμιεύεται εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς ἁγνείας, ἦτο μυστικὰ προσηλωμένος.“ Ὄχι λοιπὸν πρᾶξις, ἀλλὰ μυστικὸν αἴσθημα (καὶ τοῦτο ἀναπόδεικτον) τοῦ ἀθλίου Ἀλῆ Βένη, ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν σκληρὸν θάνατον. Ἐζήτησε λοιπὸν ὁ ἐκ θλίψεως ἀῤῥωστικὸς θεῖος τὴν παραίτησίν του, καὶ μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἀπέθανε μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας *).

Ἡ Σουλτανικὴ σφραγὶς ἐδόθη εἰς τὸν Μουσταφᾶν Δαλταπᾶν Πασᾶν, ἄνθρωπον ὠμὸν καὶ ἀμαθῆ καὶ αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς. Πρῶτον του ἔργον ἦτο σφοδρὰ προσταγὴ κατὰ τῶν μὴ Μουσολμάνων νὰ φορῶσι μαῦρα παπούτσια καὶ στενὰ ἐνδύματα μὲ σκοτεινὰ χρώματα. Δεύτερον, ἔκραξεν εἰς Ἀδριανούπολιν (ἐκεῖ διέτριβε μετὰ τοῦ Σουλτάνου) τὸν Πατριάρχην τῶν Ἀρμενίων καὶ τὸν ἐφυλάκωσε, διότι κατέτρεχε τοὺς Καθολικοὺς τὴν θρησκείαν ὁμογενεῖς του. „Τί εἶναι οἱ Καθολικοί;“ ἠρώτησε τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ μεσιτεύοντας Ἀρμενίους, „δὲν εἶναι ἄπιστοι;“ καὶ ἐπειδὴ ἀπεκρίθησαν Ναὶ, „Τί λοιπὸν μᾶς μέλει (εἶπεν) ἂν εἶναι χοῖρος ἄσπρος ἢ μαῦρος; ὁ χοῖρος εἶναι χοῖρος· καὶ Καθολικὸς ἢ μὴ Καθολικὸς Ἀρμένιος εἶναι εἰς ἡμᾶς πρᾶγμα ἀδιάφορον.“ Ὁ Πατριάρχης ἠλλάχθη, ἀλλ' ὁ διάδοχός του, μ' ὅλον ὅτι ἐδωροδοκήθη ἀπὸ τοὺς Ἰησουΐτας νὰ προστατεύῃ τοὺς Καθολικοὺς, τοὺς κατέτρεχε σφοδρότερα, καὶ ἐδίωξε τοὺς ἐν Θεοδοσιουπόλει (Ἐσρουμίῳ) Ἰησουΐτας, εἰς τὸ ὁποῖον συνεισέφερε πολὺ τὸ κακὸν παράδειγμα πολλῶν Γάλλων, οἵτινες ἐγίνοντο Τοῦρκοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἕνας Ἀββᾶς βλασφημήσας ἔμπροσθεν τοῦ Βιζύρη τὸν Χριστὸν καὶ καταπατήσας τὰ ἄχραντα μυστήρια, ἐδέχθη τὴν περιτομήν *). — Ὁ Παλταπᾶν μὲ τὴν ἀγροικίαν καὶ ὠμότητά του αὐθαδιάσας κατ' ὀλίγον νὰ προστάζῃ καὶ τὸν αὐθέντην του Σουλτάνον, κατεδικάσθη καὶ ἐδοκίμασε τὸν θάνατον διὰ τοῦ δημίου τὴν 24 Ἰαν. 1703.

*) Ἀμήρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ζ'. σελ. 49.

Ὁ Ῥαμῖς, μέχρι τοῦδε Ῥεϊσεφέντης, παρέλαβε τὴν Σουλτανικὴν σφραγῖδα, καὶ ἐφρόντιζε καθ' ὅλους τοὺς τρόπους νὰ εἰσάξῃ καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν ἐπὶ Χουσεῒν Κιουπριλῆ ἡσυχίαν. Ἀφοῦ ἐστερέωσε τὴν ἐν Καρολοβιτίῳ εἰρήνην μὲ τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ἔκραξεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Βραγκοβάνον Βασαράβαν διὰ νὰ διατάξῃ τὰ τῆς ἐπαρχίας ταύτης. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἐκυβέρνα ἤδη δεκαπέντε ἔτη· καὶ εἰς δώδεκα πολεμικὰ ἔτη ἐπροσφέρθη πολιτικώτατα πρὸς τὸν Τοκόλιον, πρὸς τὸν Χάνην· τὸν Σουλτάνον, τὸν Ζᾶρα καὶ τὸν Αὐτοκράτορα, εἰς τρόπον ὥστε ὁ μὲν τελευταῖος τὸν ἀνηγόρευσε Πρίγκιπα τῆς ἱερᾶς τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατορίας. Μουσταφᾶς δὲ ὁ Β' μετὰ τὴν ἐν Καρολοβιτίῳ εἰρήνην τοῦ ἐβεβαίωσε τὴν ἡγεμονικὴν ἀξίαν ἐπὶ ζωῆς του. Ἐκαταπάτησε μίαν συνωμοσίαν τῶν ἀρχόντων κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ κρημνίσας ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Μολδαυΐας τὸν ἐχθρόν του Καντημήριον, υἱὸν Κωνσταντίνου καὶ ἀδελφὸν Δημητρίου τοῦ ἱστοριογράφου, ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν του Δούκαν. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος ἐπεβούλευεν, ὡς φαίνεται, τὴν αὐθεντίαν. Ἰσχυρὸς ὢν τότε εἰς τὸν Βιζύρην Ῥαμῒν ἐνήργησε τὴν προσταγὴν νὰ ὑπάγῃ ὁ Βραγκοβάνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ δεύτερος βασιλικὸς ἱπποκόμος ἐδιωρίσθη νὰ τὸν φέρῃ ἐκ Βουκορεστίου. Πυρετὸς ἐκυρίευσε τὸν ἡγεμόνα ἀκούσαντα τὴν προσταγήν. Ὕπηγε θέλων μὴ θέλων. Δῶρα λαμπρὰ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς, καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ διπλασι-

*) Ἀμήρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθ. βασιλ. Τόμ. Ζ', σελ. 57.

ασμὸς τοῦ ἐτησίου φόρου (ἀντὶ 270 σακουλίων τὰ ἔκαμε 540) τοῦ διευθέτησαν ὅλας τὰς δυσκολίας, καὶ ἔλαβε πάλιν τὴν ἀξίαν του ἐπὶ ζωῆς, φορέσας τὰ αὐθεντικὰ παράσημα ἔμπροσθεν τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Ῥαμῖς, φροντίζων διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ βασιλείου, ἤθελε νὰ πλουτίζῃ τὸν θησαυρὸν μὲ οἰκονομίαν φρονίμην, ἀποφεύγων πᾶσαν ἀδικίαν. Μὲ τοῦτο ἐδυσαρέστει τοὺς φιλάρπαγας, τῶν ὁποίων ἐκόλαζε τὴν πλεονεξίαν. Ἐν ταὐτῷ δὲ ἐστερεῖτο τὸ πολεμικὸν προτέρημα καὶ ἐπομένως τὸν τρόπον τοῦ προσφέρεσθαι πρὸς τοὺς στρατιώτας. Τιμωρήσας ἀξιωματικοὺς τινὰς τῶν Γιανιτσάρων, ἠχθρεύθη μὲ τὸ ἄγριον τοῦτο τάγμα· καὶ προβιβάσας εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Σεχουλισλάμη Φεϊσουλὰχ τινὰ ἐχθρὸν τοῦ ἱερατείου, ἐμισήθη ἀπὸ τοὺς Οὐλεμάδας. Τὰ δύω ταῦτα τάγματα ἑνωθέντα ἤρχισαν νὰ γογγύζωσι κατὰ τοῦ Βιζύρη, τὸν ὁποῖον ἠγάπα ὁ Σουλτάνος. Πολλοὶ εὕρηκαν τότε ἔνοχον καὶ τὸν Σουλτάνον, ἐπειδὴ διέτριβεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν καθέδραν του. Ἐκεῖ ἔκτιζε μεγαλοπρεπῆ παλάτια διὰ τὰς τρεῖς θυγατέρας του, καὶ ἐπέρνα τὸν καιρὸν εἰς τὸ κυνήγιον. Ὁ γογγυσμός των ἐκατήντησεν εἰς συνωμοσίαν. Ἐσυνάχθησαν πολλοὶ καὶ ἔγραψαν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτάνον ζητοῦντες τὴν ἀλλαγὴν τοῦ Σεχουλισλάμη, καὶ τὴν ἔλευσίν του εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀπεσταλμένοι ἔφερναν τὴν ἀναφοράν. Ἀλλ' ὁ Βιζύρης αὐτοὺς μὲν ἐπρόσταξε καὶ ἐφυλάκωσαν καθ' ὁδὸν, τὴν δὲ ἀναφοράν των ἔκαυσε μὲ καταφρόνησιν. Τοῦτο ἐπαρώργισε περισσότερον τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς ἀπόφασιν νὰ ἐκθρονίσωσι τὸν Σουλτάνον. Ἡ μήτηρ του ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὸν ἔγραφε νὰ ἐνδώσῃ· ἐνέδωκε τῳόντι καὶ ἤλλαξε τὸν Μουφτῆν. Τὸν νέον Μουφτῆν ἠνάγκασαν οἱ ἀποστάται νὰ κυρώσῃ τὰ ἐφεξῆς ζητήματά των: „Ἐὰν ὁ Πατισὰχ μὲ πρόφασιν κυνηγίου ἀφήσῃ τὴν καθέδραν του, βαρύνῃ τοὺς ὑπηκόους του μὲ δυσβαστάκτους φόρους, κατασωτεύῃ τὸν θησαυρὸν, πρέπει νὰ τὸν ἀφίνωμεν;" Ἀπόκρισις: Ὄχι. „Ἐὰν οἱ Μουσολμάνοι ἐναντιόνωνται εἰς τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ Ἰμάμη, εἶναι ἀποστάται;" Ἀπόκρισις: Ὄχι. „Εἶναι νόμιμον τοιοῦτον Ἰμάμην νὰ τὸν βοηθοῦν ἄλλοι;" — : Ὄχι.

Μὲ τοιοῦτον φετφᾶν ἐφοδιασθέντες οἱ ἀποστάται συνεκάλεσαν ὅλους τοὺς πιστοὺς νὰ ὑπάγουν κατὰ τοῦ Σουλτάνου εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐσήκωσαν τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου καὶ κατ' ὀλίγον συναχθέντες εἰς πολλὰς χιλιάδας ἔτρεχαν νὰ κρημνίσωσι τὸν Πατισάχ. Εἰς μάτην οὗτος ἔστειλε πολλοὺς ἐπισήμους Πασάδας μὲ ὑποσχέσεις νὰ καταπραΰνῃ τὸν ὄχλον. Ἠναγκάσθη νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς Ἄσναν εἰς τὸ στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ἐσύστησεν ὁ Βιζύρης μὲ πολλὴν δαπάνην. Ἀλλ' ὅταν ἐπλησίασαν οἱ ἀποστάται, οἱ στρατιῶταί του μετέβησαν εἰς ἐκείνους· ὁ Βιζύρης ἔφυγε κρυφίως, καὶ αὐτὸς ἠναγκάσθη νὰ χαιρετήσῃ τὸν ἀδελφόν του ὡς Πατισὰχ (22 Αὐγ. 1703). Οὕτω μετὰ τριάκοντα ἓξ ἡμερῶν ἐπανάστασιν ἔχασε τὸν θρόνον του Μουσταφᾶς ὁ Β'.

Ἀχμὲτ Γ', τριακοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἀδελφὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος, ὑψώθη ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπὸ τοὺς ἀποστάτας εἰς τὸν θρόνον. Πρὶν μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸν ἐπρόσταξαν οἱ προβιβασταί του νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἐχθρούς των, καὶ ἐξαιρέτως τὸν πρῴην Μουφτῆν. Ἐφέρθη ὁ δυστυχὴς οὗτος ἀπὸ τὴν ἐν Βάρνῃ ἐξορίαν του, ἐπομπεύθη ἔφιππος πρὸς τὰ ὀπίσω βαστάζων τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου, ἀπεκεφαλίσθη, καὶ ἐῤῥίφθη εἰς τὸν παραῤῥέοντα ποταμόν. Ὅλα τὰ ἔντιμα ἀξιώματα ἐδόθησαν εἰς δημοφίλους ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόβιζαν πᾶσαν στιγμὴν τὸν Ἀχμέτ. Ἀλλ' ὁ δόλιος οὗτος Σουλτάνος διὰ δωροδοκιῶν, σκευωριῶν καὶ παντοίων μηχανῶν διαιρέσας τὴν ἀδελφότητα τῶν συνωμοτῶν, ἄλλους μὲν ἐφόνευσεν, ἄλ-

λους δὲ ἐξώρισε, καὶ εἰσήγαγεν ἀνθρώπους του οἰκείους καὶ εὐπειθεῖς, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκαταγίνετο νὰ στερεώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν, ἀποφεύγων μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους, ἕως οὗ νὰ ἐνδυναμωθῇ, καὶ ἔπειτα νὰ πολεμήσῃ τὴν κατ' ὀλίγον ἐπικίνδυνον φανεῖσαν γειτόνισσάν του Ῥωσίαν. Ἐπρόσταξε δὲ καὶ νὰ στρατολογηθοῦν χίλιοι χριστιανῶν παῖδες διὰ τὸ στρατιωτικὸν, ἀνανεώσας τὸ ὑπὸ Μουρὰδ Δ' (Τομ. Η', σελ. 483) καταργηθὲν τοῦτο ἀδίκημα. Ποῖα αἴτια ἀναίρεσαν τὴν προσταγήν του, εἶναι ἄδηλον· ἔκτοτε ὅμως δὲν ἐδοκιμάσθη πλέον ἡ ὀλέθριος αὕτη διὰ τοὺς Χριστιανοὺς στρατολογία. Τοιουτοτρόπως ἐκυβέρνα ὁ Ἀχμὲτ τὴν βασιλείαν του, ὁπότε (2 Ἰουν. 1707) φυσικόν τι φαινόμενον εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ἐνομίσθη πρόδρομος μεγάλων μελλόντων. Πλησίον τῆς νήσου Θήρας (Σαντορίνης) ἐγεννήθη νέα νῆσος, ἡ Καμένη ὀνομαζομένη, καὶ πρὸ τῆς γενέσεως καὶ μετὰ τὴν γένεσιν αὐτῆς ἐσείσθη ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ δύω ἔτη ἐφάνη ἄλλο πολιτικὸν φαινόμενον ἐκ Βοῤῥᾶ, Κάρολος ὁ ΙΒ' εἰς τὴν Βένδεραν.

Τὸ φαινόμενον ὅμως τοῦτο εἶχε προπαρασκευάσειν ἤδη ὁ μέγας Βιζύρης Ἀλῆς Τεσορλῆς, καὶ ἡ Τουρκικὴ τοῦ βασιλείου των ἱστορία μᾶς διηγεῖται τὴν ἀφορμὴν τούτου, ἡ ὁποία (καθὼς μᾶς βεβαιόνει ὁ κλεινὸς Ἄμηρος) *) δὲν εἶναι γνωστὴ μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Ὁ κυβερνήτωρ τῆς Ἀξιάκης, Ἰσοὺφ Πασᾶς, ἀναγγείλας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰς λαμπρὰς πράξεις τοῦ Καρόλου (τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ἱστοριογράφοι ἐπονομάζουσι Σιδηροκέφαλον), τὰς κατὰ τοῦ Πέτρου νίκας, τὸν ἐνθρονισμὸν τοῦ Στανισλάου, τὴν κυρίευσιν τοῦ Θορούνου κτλ. ἐπροστάχθη ἀπὸ τὸν Βιζύρην νὰ στείλῃ ἐκ μέρους του

*) Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ζ', σελ. 136.

πρέσβυν πρὸς τὸν Κάρολον, καὶ νὰ τὸν παρακινήσῃ νὰ ἐμβῇ εἰς σχέσιν μὲ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλήν. Φρόνιμος Τοῦρκος ἐστάλθη διὰ τῶν συνόρων τῆς Οὐγγαρίας καὶ Γερμανίας εἰς Θόρουνον, ὅπου διέτριβεν ὁ Κάρολος, καὶ τοῦ ἐπρόσφερε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰσοὺφ Πασᾶ. „Ὁ Πασᾶς μου, εἶπεν ὁ ἀπεσταλμένος, ἤκουσε περὶ τῆς ἀνδρίας σου, καὶ συνέλαβεν εἰς τὴν καρδίαν του κλίσιν πρὸς ἐσέ.“ — „Ποῖον ὄνομα ἔχω εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν;“ ἠρώτησεν ὁ Κάρολος. „Οὐδὲν,“ ἀπεκρίθη ὁ ἀπεσταλμένος, „ἐπειδὴ δὲν ἔχεις ἐκεῖ πρέσβυν σου, καθὼς οἱ ἄλλοι Φράγκοι βασιλεῖς.“ Ὁ βασιλεὺς ἠρώτησεν, ἂν ὁ Πασᾶς τῆς Ἀξιάκης δύναται νὰ γείνῃ μεσίτης φιλικῶν σχέσεων. Ὁ ἀπεσταλμένος ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ Πασᾶς του δύναται νὰ μεσιτεύσῃ, καὶ ἂν φανῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν Σβεκικὸς πρέσβυς, θέλει ἀπολαύσειν ἔντιμον ὑποδοχήν. „Ἐμπορεῖ ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ νὰ μὲ δώσῃ βοήθειαν κατὰ τῆς Ῥωσίας;“ ἠρώτησεν ὁ βασιλεύς. „Ἡ μεγάλη ἀπόστασις κάμνει ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα,“ ἀπεκρίθη ὁ Τοῦρκος. — „Καλὰ λοιπὸν,“ εἶπεν ὁ βασιλεὺς, „καὶ τοῦτο θέλει γείνειν δυνατόν· ὑπάγω κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Καμενικίαν, καὶ ἐκεῖ εὐκόλως συνάπτεται μαζή μου στρατὸς τοῦ Σουλτάνου. Ὁ ἀπεσταλμένος ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ τὸ ἄριστον· καὶ ὁ Κάρολος τὸν ἀπέπεμψε μὲ ἔγγραφον ζήτησιν συνθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ εὑρίσκωνται Σβεκικοὶ πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ ἔμποροι τῶν δύω ἐθνῶν νὰ ἐμπορεύωνται ἀμοιβαίως πρὸς ἄλληλα μὲ πληρωμὴν τελωνίου, νὰ γνωρίσῃ ἡ Τουρκία βασιλέα τῆς Πολονίας τὸν Στανίσλαον, καὶ νὰ σταλθῇ Ὀθωμανικὸς στρατὸς διὰ νὰ ἀποδιώξουν μαζή του τοὺς Ῥώσους ἀπὸ τὴν Πολονίαν. Ὁ κυβερνήτωρ τῆς Ἀξιάκης ἐφανέρωσε τὰ πάντα εἰς τὸν Βιζύρην, καὶ ἔλαβεν ἀπόκρισιν, ὅτι τὸ πρῶτον ζήτημα τοῦ βασιλέως εἶναι εὔκολον, βοήθειαν ὅμως κατὰ τῆς Ῥωσίας δὲν ἀγαπᾷ νὰ δώσῃ ὁ Πατι-

σάχ. Ὁ κυβερνήτωρ τῆς Ἀξιάκης ἔγραφε μὲ ταύτην τὴν ἔννοιαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ἠλλάσσοντο μεταξύ των ἔκτοτε ἐπιστολαί. Ὁ Βιζύρης, ἐπιθυμῶν τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον παρὰ γνώμην τοῦ Σουλτάνου, ἔτρεφεν ἐφεξῆς διὰ τοῦ Ἰσοὺφ Πασᾶ (τὸν ὁποῖον ἀνέδειξε τώρα Πασᾶν τῆς Βενδέρας) τὰς ἐλπίδας τοῦ Καρόλου, ὅτι ὁ Χάνης τῆς Κριμαίας θέλει τὸν βοηθήσειν μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἔγραφε δὲ κρυφίως καὶ πρὸς τὸν Χάνην νὰ ἐκστρατεύσῃ· ἀλλ' ὅταν ὁ Σουλτάνος τὸ ἔμαθεν, ἐπιπλήξας τὸν Βιζύρην, ἔγραφε ταχέως πρὸς τὸν Χάνην νὰ ἡσυχάζῃ. Ὁ βασιλεὺς μὴ ἐξεύρων τοῦ Σουλτάνου τὴν προσταγὴν, καὶ βέβαιος ὢν εἰς τοῦ Βιζύρη τὴν ὑπόσχεσιν, ἐτόλμησε νὰ κάμῃ τὴν περίφημον μάχην πλησίον τῆς Πουλταύας (8 Ἰουλίου, 1709), τῆς ὁποίας ἐξεύρομεν τὸ ἀποτέλεσμα (ἀνωτ. σελ. 114).

Οἱ Ῥῶσοι καταδιώκοντες τὸν φυγάδα Κάρολον ἐπάτησαν τόπους τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατείας, καὶ τοῦτο ἐπαρώργισε πολὺ τοὺς Τούρκους τοῦ Διβανίου καὶ ἔστειλαν εὐθὺς στρατεύματα πρὸς φύλαξιν τῶν συνόρων των καὶ τοῦ πρόσφυγός των βασιλέως. Ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν σταλθεὶς Πονιατόσκιος εὗρηκε τρόπους νὰ κερδήσῃ τὴν εὔνοιαν τῆς Βαλιδὲς, ἥτις ἐτίμα τὴν ἀνδρίαν τοῦ Καρόλου καὶ τὸν ὠνόμαζε λέοντάτης, καὶ ἠρώτα τὸν υἱόν της, πότε θέλει βοηθήσειν τὸν λέοντάτης νὰ φάγῃ τὸν Ζᾶρα. Οἱ Ῥῶσοι, οἵτινες εἶχαν πατήσειν καὶ τὴν Μολδαυΐαν, ἐπροσπάθουν τώρα νὰ διατηρήσουν διὰ τοῦ πρέσβεώς των τὴν εἰρήνην ἐξοδεύοντες πολὺ ἀργύριον εἰς τοὺς ἰσχυρούς. Μὲ πολλὰς μηχανοῤῥαφίας ἠλλάχθησαν εἰς ἓν ἔτος δύω Βιζύραι, καὶ ὁ τρίτος, Βαλτατσῆ Ἀχμὲτ, ἔκλινεν εἰς τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον. Ὁ τότε Χάνης, ἄνθρωπος πολεμικὸς καὶ ὅμοιος σχεδὸν μὲ Κάρολον τὸν ΙΒ', ὑπῆγε προσωπικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ μὲ τὴν τολμηρὰν εὐγλωττίαν του παριστάνων τὸν ἀπὸ τῆς Ῥωσίας κίνδυνον, ἐὰν δὲν προλάβωσι τὸ κακὸν, ἄναψε τὰς καρδίας ὅλων εἰς πόλεμον. Ὁ Σουλτᾶν Ἀχμὲτ Γ' ἐζήτησε φετφᾶν ἀπὸ τὸν νομοκράτορα, καὶ ἡ σοφία του ἀπέδειξε νόμιμον καὶ ἀναγκαῖον τὸν κατὰ τῶν ἀπίστων πόλεμον. Στρατεύματα ἐκινήθησαν ἤδη διὰ ξηρᾶς καὶ στόλος ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν. Κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Χάνη ἀπεβλήθη ὁ πρὸ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἀναγορευθεὶς ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας, Νικόλαος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐπροβιβάσθη ὁ Δημήτριος Καντημίριος. Ὁ Χάνης ὑπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του, καὶ ὁ Ῥωσικὸς πρέσβυς Τολστόϊος ἐφυλακώθη εἰς τοὺς ἑπτὰ πύργους.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1711 ἔτους ἀνεχώρησεν ὁ Βιζύρης Βαλτατσῆς μὲ τὰ πολυάριθμα στρατεύματά του κατὰ τῆς Ῥωσίας. Τὴν 28 Ἰουλίου συνεκροτήθη ἡ παρὰ τὸν Προῦθον μάχη. Ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς ἐνικήθη, καὶ ὁ Χάνης τὸν ἐπολιώρκει ὄπισθεν. Σωτηρίας ἐλπὶς δὲν ἦτο, ἐὰν ἡ Αἰκατερίνα, οὐράνιος ἄγγελος τοῦ μεγάλου Πέτρου καὶ τῆς Ῥωσίας, δὲν ἐμάγευε τὸν Βαλτατσῆν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐμάθαμεν (ἀνωτ. σελ. 120). Εἰς μάτην ἀντέστεκεν ὁ παρευρισκόμενος Πονιατόσκιος εἰς τὸν Βαλτατσῆν· εἰς μάτην ἐζήτει τοὐλάχιστον φόρον ἐτήσιον τεσσαράκοντα χιλιάδας φλωρίων· εἰς μάτην ἐζήτει τὴν παράδοσιν τοῦ ἡγεμόνος Δημητρίου Καντημιρίου, ὅστις εἶχεν αὐτομολήσειν εὐθὺς εἰς τοὺς Ῥώσους, καὶ πάλιν ἡγεμόνευσεν ἀντ' αὐτοῦ ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος· ἡ εἰρήνη ἐκλείσθη, ὡς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω (σελ. 121). Ὁ Κάρολος δαιμονισθεὶς ἀπὸ τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἔδραμε πρὸς τὸν Βιζύρην, τὸν ὕβρισεν ὡς ἄπιστον καὶ προδότην, καὶ μὲ ὀργὴν τὸν ἠρώτησε: „Δὲν ἦτο εἰς τὰς χεῖράς σου, ταλαίπωρε, νὰ πιάσῃς τὸν Ζᾶρα καὶ νὰ τὸν ὑπάγῃς μὲ θρίαμβον εἰς Κωνσταντινούπολιν;“ — „Τίς,“ ἀπεκρίθη ὁ Βιζύρης ξηρὰ καὶ ἐγ-

γικτικά, ἤθελε κυβερνᾶν τὸ βασίλειόν του εἰς τὴν ἀπουσίαν του;" Ὁ Κάρολος ἐκάθισε σιμά του μὲ ὀργὴν, ἐτύλιξε τὸν πόδα του εἰς τὸ μακρὺ ἔνδυμα τοῦ Βιζύρη, καὶ τὸ ἐξέσχισε μὲ τὸ κεντρίον, καὶ ἔπειτα ἀνεχώρησεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἡ παρὰ τὸν Προῦθον εἰρήνη εἶναι δυστυχεστάτη ἀφ' ὅσας ἔκαμεν ἡ Ῥωσία μὲ τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἐνταυτῷ σωτηριωδεστάτη· ἀφρονεστάτη δὲ ἀπ' ὅσας ἔκαμεν ἡ Τουρκία.

Τὴν ἀφροσύνην ταύτην τοῦ Βαλτατσῆ δὲν ἔλειψαν νὰ φανερώσωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Κάρολος καὶ ὁ Χάνης. Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ὠργίσθη δικαίως κατὰ τοῦ προδότου, καὶ φθάσαντα εἰς Ἀδριανούπολιν τὸν ἐξώρισεν ἀτίμως εἰς τὴν Λῆμνον, ὅπου καὶ ἐθανατώθη μετ' ὀλίγον. Ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Ῥωσίας ἐκηρύχθη ἐκ νέου (2 Δεκεμβ. 1711), καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ Ῥεϊσεφέντης Ὀσμάνης καὶ οἱ σηκρετάριοί του, ὡς συνεργήσαντες καὶ πωλήσαντες τὸ συμφέρον καὶ τὴν δόξαν τοῦ βασιλείου. Εἰς τὰ πράγματα τοῦ θανατωθέντος Ὀσμάνου εὑρέθη τὸ πολύτιμον δακτυλίδιον τῆς Αἰκατερίνης καὶ δύω χιλιάδες Ῥωσικὰ φλωρία, ἀπόδειξις ψηλαφητὴ τῆς προδοσίας του. Ἀλλ' ἡ ἀπόδειξης αὕτη δὲν ἔγεινε σωφρονισμὸς εἰς τὸν νέον Βιζύρην Ἰσοὺφ, ἀλλὰ δέλεαρ καὶ θέλγητρον εἰς τὸ νὰ δεχθῇ καὶ αὐτὸς Ῥωσικὸν ἀργύριον, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔαρ ἐπεβεβαιώθη ἡ μὲ τὴν Ῥωσίαν εἰρήνη (16 Ἀπριλ. 1712). Ποίας δὲ τύχας ἐδοκίμασεν ἐφεξῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Σβεκίας, καὶ μὲ πόσους κόπους καὶ πόσην δαπάνην ἠδυνήθησαν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν Σιδηροκέφαλον Κάρολον, εἶναι γνωστὸν ἀφ' ὅσα ἱστορήσαμεν περὶ αὐτοῦ ἀνωτέρω (σ. 121—130).

Συγχρόνως μὲ τὸν Ῥωσικὸν πόλεμον εἶχεν ἡ Τουρκία ἀγῶνα ὄχι μικρὸν νὰ καταπαύσῃ ἐπανάστασιν τῆς Αἰγύπτου, διεγερθεῖσαν ἀπὸ τέσσαρας ἐκεῖθεν ἐξορισθέντας Βέϊδας. Ἡ ἐξορία αὕτη ἐμέρισεν εἰς

δύω φατρίας τοὺς κατοίκους τοῦ Καΐρου, αἵτινες ἐξαπλωθεῖσαι εἰς ὅλην τὴν Αἴγυπτον τὴν ἐγέμισαν δυστυχιῶν καὶ θανάτων. Μετὰ τρία ἔτη (1714) μόλις ἠδυνήθη ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ νὰ καθησυχάσῃ τὰς ταραχὰς ταύτας, διὰ νὰ ἐμβῇ πάλιν εἰς ἐξωτερικοὺς ἀγῶνας.

---

2. Πόλεμος μὲ τὴν Βενετίαν καὶ Αὐστρίαν.

(1714 — 1718).

Καράβιον φέρον εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν κληρονομίαν ἑνὸς τῶν ἐξωρίστων Βιζυρῶν ἀποθανόντος πρὸς τὴν γυναῖκα του, ἀνεψιὰν τοῦ Σουλτάνου, ἐπιάσθη ἀπὸ πειρατὰς Βενετούς. Αὕτη ἦτο ἱκανὴ αἰτία πολέμου, καθὼς καὶ ἄλλοτε τὸν κατὰ τῆς Κρήτης πόλεμον ἐκίνησεν ἁρπαγὴ καραβίου καὶ Σουλτανικῆς γυναικὸς (Τόμ. Η', σελ. 485). Προσετέθη ὅμως καὶ ἀφορμὴ ἄλλη. Διότι οἱ Μοντενηγρῖνοι ἐπαναστάντες ἐπὶ τοῦ Ῥωσικοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐκτυπήθησαν μὲν καὶ ἐνικήθησαν, κατέφυγαν δὲ οἱ ἀρχηγοί των εἰς τὸ Κάταρον, καὶ δὲν ἐδίδοντο εἰς τὴν ζητοῦσαν αὐτοὺς Ὀθωμανικὴν αὐλὴν ἀπὸ τὴν Βενετίαν. Οἱ Τοῦρκοι παροργισθέντες ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Βενετῶν (9 Δεκεμβ. 1714) δικαιολογηθέντα ἀπὸ φετφᾶν τοῦ νομοκράτορός των· Ὁ Βιζύρης, Ἀλῆς Νικαεὺς, ἀρχιστράτηγος ἀναδειχθεὶς, ἐξεστράτευσε μὲ πολὺ πλῆθος διὰ ξηρᾶς (Μαρτ. 7, 1715), καὶ ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς μὲ τὸν στόλον ἐστάλθη νὰ κυριεύσῃ τὴν μέχρι τοῦδε Βενετικὴν νῆσον τῆς Ἑλληνικῆς θαλάσσης Τῆνον. Ὁ Σουλτάνος μὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν ἠκολούθησε τὸν Βιζύρην (14 Μαρτ.). Ὅλος ὁ στρατὸς ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως διὰ Θεσσαλονίκης διευθύνετο κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Τὴν 1 Μαΐου διῆλθεν ὁ Σουλτάνος μὲ πανηγυρικὴν παράταξιν διὰ τῆς Λαρίσσης· Εἰς τὰς Θήβας ὁ Βιζύρης ἔκαμε συμ-

βούλιον, ποῖον φρούριον τῆς Πελοποννήσου νὰ πολιορκήσῃ πρῶτον, ἤ, ἂν ἦτο ἐνδοξότερον, νὰ πλημμυρίσῃ διαμιᾶς ὅλην τὴν χερσόνησον μὲ τὸν πολυάριθμον στρατόν του.

Ὡς αἴσιος οἰωνὸς τῶν προκειμένων ἀνδραγαθημάτων ἔφθασεν ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς ἐκυρίευσε τὴν Τῆνον. Ὁ φρούραρχος Βάλπιος παρέδωκε χωρὶς ἀντίστασιν τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον πολλοὶ ναύαρχοι τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν νὰ κυριεύσωσι. Τὴν 10 Ἰουνίου ἐπάτησεν ὁ στρατὸς τὸν ἰσθμόν. Μετὰ τῶν πολυαρίθμων Τούρκων ἕνας Λαρισσαῖος Ἀγᾶς, ὁ Τοπὰλ Ὀσμάνης, περίφημος ἔπειτα εἰς τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν, ὡδήγει χριστιανικὰ στίφη τῶν λεγομένων Ἀρματωλῶν. Ἡ πολιορκία τῆς Κορίνθου διήρκεσε τρεῖς ἑβδομάδας. Ἕτοιμος ἦτο ἤδη ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων, ὅταν τὸ φρούριον μὲ συνθήκην ἐλευθέρας ἐξόδου τῶν φρουρῶν παρεδόθη πρὸς αἰσχύνην τῆς Βενετίας. Τυχηρὸν ἢ ἐπίτηδες γενόμενον ἀπὸ τοὺς Τούρκους σύμβαμα πυρπολήσεως ἀποθήκης πυροκονίας ἔκαμε τοὺς Τούρκους νὰ παραβοῦν τὴν συνθήκην. Διήρπασαν τὴν πόλιν, ἐφόνευσαν τοὺς Γραικοὺς καὶ Βενετοὺς, ἠνδραπόδισαν γυναῖκας καὶ παιδία, καὶ ἐπώλησαν καὶ αὐτὸν τὸν φρούραρχον Μινότον, τὸν ὁποῖον ἐξηγόρασεν εἰς Σμύρνην ἡ γυνὴ τοῦ Ὁλλανδικοῦ Προξένου Δοσπιέρου (D' Hochespied), γυνὴ μὲ νοῦν καὶ ἀνδρικὸν φρόνημα, ἐπαινουμένη ἕως τὴν σήμερον εἰς τὴν Σμύρνην μὲ τὸ κατ' ἐξοχὴν τιμητικὸν ὄνομα ἡ Μαδάμα.

Ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς ἐκυρίευσε χωρὶς ἀντίστασιν τὴν Αἴγιναν, καὶ ὁ Βιζύρης ἐμοίρασε τὸ στράτευμά του εἰς δύω διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ Ναύπλιον, ἤγουν τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους κείμενον Παλαμίδιον, καὶ τὸ ὑποκάτω τούτου κείμενον φρούριον. Μετὰ ὀκτὼ ἡμερῶν πολιορκίαν ἐπρόσταξεν ὁ Βιζύρης γενικὴν ἔφοδον, ἀφοῦ μὲ δῶρα πρὸς τοὺς ἀνδρείους καὶ ὑποσχέσεις μεγαλητέρων ἀμοιβῶν ἀνέφλεξε τὴν μανίαν τῶν Γιανιτσάρων

του. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν τῆς πολιορκίας (14 Ἰουλ.) ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου τὸ Παλαμίδιον, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ὑπετάχθη τὸ κάτω φρούριον, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Παλαμιδίου ἠδύνατο νὰ κατακαῇ, ἐπειδὴ οἱ φρουροῦντες ἦσαν μόνον ἑπτακόσιοι, καὶ ἐπειδὴ οἱ Γραικοὶ ἦσαν δυσαρεστημένοι μὲ τοὺς Βενετοὺς, διότι ἐκαταφρονοῦντο διὰ τὴν θρησκευτικὴν διαφορὰν, καὶ διότι εἷς προδότης Βενετὸς, ὁ χιλίαρχος Σὰλ, ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν Γραικῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἐμβάντες εἰς τὴν πόλιν πρώτους ἔσφαξαν τοὺς Γραικούς· ἔπνιξαν τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς ἱερεῖς, καὶ διήρπασαν ὅλους τοὺς οἴκους. Τόσον πολλὰ ἦσαν τὰ λάφυρα, ὥστ' ἀνέπαυσαν ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἅρπαγας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπῆραν δέκα ἕως εἴκοσι χιλιάδας γροσίων· μεγάλα ἦσαν τὰ λάφυρα κανονίων ὀρειχαλκίνων καὶ σιδηρῶν, πυροκονίας, μολίβδου, σφαιρῶν καὶ βομβῶν. Ὁ Σουλτάνος λαβὼν τὴν ἀγγελίαν ταύτην εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὕπηγε νὰ ἴδῃ τὴν πόλιν καὶ τὸ Παλαμίδιον· ἐτίμησε καὶ ἐβράβευσε τοὺς ἀνδραγαθητὰς, ἐβεβήλωσε τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς μετέβαλαν εἰς τσαμία, καὶ ἐδιώρισε φύλακα τῆς πόλεως τὸν Τοπὰλ Ὀσμάνην *).

Τέλη Ἰουλίου ἐπροστάχθη ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς νὰ πλεύσῃ μὲ τὸν στόλον του εἰς τὴν Κορώνην. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας ἐστράτευσεν ἐκεῖσε καὶ ὁ Βιζύρης. Οἱ Μανιᾶται ὑπετάχθησαν ἐθελουσίως. Στρατοπεδεύσας εἰς τοὺς Μύλους (τέσσαρας ὥρας μακρὰν ἐκ Κορώνης, Μοθώνης καὶ Αὐαρίνων) ἔμαθεν ὁ Βιζύρης ὅτι οἱ Βενετοὶ ἀφήσαντες τὴν Κορώνην καὶ τοὺς Αὐαρίνους μετέβησαν μὲ τὰ πράγματά των εἰς τὴν Μοθώνην. Τὰ πρῶτα λοιπὸν φρούρια ἐκυριεύθησαν ἀκόπως, καὶ ὁ Βιζύρης ἐστράφη εἰς τὴν Μοθώνην, ὅπου εἶχε φθάσειν καὶ ὁ στόλος, ἀφοῦ συγχρόνως ἔκαμε δοκίμιον εἰς τὴν Πρέβεσαν καὶ ἀπεκρούσθη ἐκεῖθεν. Ὅταν ἐπλησίαζεν ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὁ Βενετικὸς ἀνεχώ-

*) Ἀμηρ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 180.

ρησεν ἐκεῖθεν, καὶ ἡ πολιορκία ἤρχισε μὲ ἐνθουσιασμὸν τῶν πολιορκητῶν, καὶ μὲ διχόνοιαν καὶ συνωμοσίαν τῶν πολιορκουμένων. Ὁ ταξίαρχος Πάστας, βλέπων τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντιστάσεως μὲ τοιούτους στρατιώτας, διεπρέσβευσε πρὸς τὸν Βαλῆν τῆς Ῥωμελίας, Ἀχμὲτ Πασᾶν, διὰ νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον μὲ συνθήκας· ἀλλ᾽ ὁ Βιζύρης ἐμπόδισε τὴν διαπρέσβευσιν θέλων νὰ πλουτίσῃ τοὺς στρατιώτας του μὲ τὰ λάφυρα. Οἱ Βενετογραικοὶ ἐπαραίτησαν ἐθελοκάκως τοὺς χάνδακας, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐμβῆκαν ἀνενοχλήτως εἰς τὸ φρούριον. Ὁ Πάστας καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ἐφέρθησαν εἰς τὸν Καπουδᾶν Πασᾶν, ὅς τις τοὺς ἐμεταχειρίσθη φιλανθρώπως. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Βιζύρης ἔσφαξεν ἔμπροσθέν του ἀγεληδὸν τοὺς Χριστιανούς, καὶ ἐπεκηρύκευσε τριακόσια θάληρα εἰς τὸν ὅς τις τοῦ φέρῃ ζωντανὸν Χριστιανὸν διὰ νὰ τὸν σφάξῃ. Τὴν πτῶσιν τῆς Κορίνθου καὶ τοῦ Ναυπλίου ἠκολούθησεν ἡ τῶν Πατρῶν, καὶ τὴν τῆς Μοθώνης ἡ τῆς Μονεμβασίας, Κυθήρων, ἔτι δὲ Σούδας καὶ Σπιναλόγγας, τελευταίων τόπων, τοὺς ὁποίους ὥριζαν οἱ Βενετοὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Σουλτάνος ἔλαβε τὴν ἀγγελιαν τῆς πορθήσεως τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς Σέῤῥας (27 Αὐγ. 1715), ἑώρτασε τὴν χαρὰν τρεῖς ἡμέρας, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ὁ δὲ Βιζύρης διατάξας τὰ τῆς Πελοποννήσου, καὶ σφάξας τοὺς ἀρνησικορανίους, ἤγουν τοὺς Τούρκους, ὅσοι ἐπὶ τῆς ἐξουσίας τῶν Βενετῶν εἶχαν γείνειν Χριστιανοί, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν δρομαῖος, ἀφοῦ μόνον εἰς Λάρισσαν διέτριψε δύω ἡμέρας διὰ νὰ μοιράσῃ εἰς τοὺς Γιανιτσάρους τὸν μισθόν των. Οὕτως εἰς διάστημα ἑκατὸν μιᾶς ἡμερῶν ἡρπάγη ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Βενετῶν, ἀφοῦ τὴν ἐξουσίασαν δεκαὲξ ἔτη, χωρὶς νὰ κερδήσουν τὰς καρδίας τῶν ἐντοπίων, οἱ ὁποῖοι ὡς ἀπὸ ζυγὸν ἐλευθερωθέντες ὑπεδουλώθησαν εἰς ζυγὸν σκληρότερον.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Πελοποννήσου ἔκαμεν ὑπερήφανον τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλήν, καὶ μάλιστα τὸν ἀνδραγαθητὴν Ἀλῆν Βιζύρην, πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς δυνάμεις. Ὅταν ὁ Ἀγγλικὸς πρέσβυς ἐπαραπονήθη, ὅτι εἰς Σμύρνην ἐξυλοκοπήθη ἀπὸ Τοῦρκον τελώνην ὁ ἑβδομηκοντούτης διερμηνευτὴς τοῦ ἐκεῖ Προξένου, ἀπεκρίθη πρὸς αὐτόν: „Τί θέλεις νὰ κάμω, ἐὰν Μουσολμάνος δέρνῃ ἕνα Γιαοῦρον;“ Καὶ ὅταν τοῦ εἶπαν, ὅτι ὁ τοιοῦτος τρόπος τῶν τελωνῶν θέλει ἐμποδίσειν τὴν ἐμπορίαν, ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ κράτος δὲν χρειάζεται Ἀγγλικὰς πραγματείας, καὶ ὅτι ἂν φύγουν τινὲς πραγματευταί, θέλουν ἐλθεῖν ἄλλοι· οἱ Ἄγγλοι ὅμως δὲν φεύγουν ἐξ ἅπαντος. — Χειρότερα ἔπαθεν ὁ πρῶτος διερμηνευτὴς τῆς Βενετικῆς πρεσβείας. Ἐκρεμάσθη οὗτος, διότι ἐδιηγήθη νέας τινὰς ἀγγελίας τοῦ πολέμου.— Εἰς τὴν Βιένναν ὅταν ἤρχισεν ὁ Βενετικὸς πόλεμος, ἐστάλθη ὁ περίφημος Ἰβραῒμ Μουτεφερίκας μὲ ἐπιστολὴν τοῦ Βιζύρη πρὸς τὸν Πρίγκιπα Εὐγένιον διὰ νὰ πείσῃ τὴν Αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν νὰ μείνῃ οὐδετέρα. Ὁ Πρίγκιψ ἐδέχθη τὸν Μουτεφερίκαν μὲ βασιλικὴν λαμπρότητα, καὶ ἀνταπέστειλε δι᾽ αὐτοῦ πρὸς τὸν Βιζύρην, ὅτι ἡ Αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ εἶναι μόνον μεσίτρια ὑπὲρ τῆς Βενετίας. Ἀλλ᾽ ὁ Βιζύρης δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ γραφόμενα. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (18 Ἀπριλ. 1716) ἡ Βενετία ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἐκλείσθη μεταξὺ τῶν δύω αὐλῶν συμμαχία καὶ ἐπιμαχία. Ὁ Εὐγένιος ἔγραψε τώρα πρὸς τὸν Βιζύρην, ὅτι πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἐν Καρολοβιτίῳ εἰρήνη, καὶ νὰ ἀποζημιωθῇ ἡ Βενετία. Τοῦτο ἠγρίωσε τοὺς Τούρκους, καὶ ὁ Βιζύρης, ὅς τις ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Κερκύρας, συνεκρότησε συμβούλιον, ὅπου ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ὑψηλοτάτη πύλη καταφρονεῖται ἀπὸ τοὺς Γερμανούς, καὶ ἀνάγκη εἶναι νὰ κηρυχθῇ ὁ κατ᾽ αὐτῶν πόλεμος, καὶ κατὰ μὲν τῆς Κερκύρας νὰ σταλθῇ ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς μὲ

τὸν στόλον καὶ ἄλλος στρατὸς διὰ ξηρᾶς ἕως ἀντικρὺ τῆς νήσου, αὐτὸς δὲ μὲ στρατὸν μέγαν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Βελιγράδιον, καὶ ἐκεῖθεν, ἀνάγκης τυχούσης, νὰ τιμωρήσῃ σκληρὰ τὴν αὐθάδειαν τῆς Γερμανικῆς αὐλῆς. Μετὰ πολλὰς ἀντιλογίας τῶν συμβουλευομένων, ὅπου παρευρίσκετο καὶ ὁ Σουλτάνος, ἀπεφασίσθη καὶ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Ἐνῷ δὲ ἀκόμη τινὲς τοῦ συμβουλίου ἤθελαν νὰ ἀνακρίνωσι τὸ ἐγχείρημα, τοὺς διέκοψεν ὁ Βιζύρης λέγων: „Ο΄ πόλεμος ἐκηρύχθη· πρέπει τώρα νὰ σκεπτώμεθα πῶς νὰ ἐκτελεσθῇ ἐνδόξως πρὸς καταφρόνησιν τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὸ ἅγιον ῥητόν: „Καταπολεμήσατε τοὺς ἀπίστους καὶ μεταχειρισθῆτε τους σκληρῶς."

Ὅλη λοιπὸν ἡ Τουρκικὴ Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἐβάλθη εἰς κίνησιν· ὁ Χάνης ἦλθε μὲ τεσσαράκοντα χιλιάδας Τατάρους· ὁ τῆς Τρανσυλβανίας Τουρκόφρων ἡγεμὼν Ῥακόκκιος ἐτιμήθη μὲ τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Σουλτάνος μετέβη εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν πρέσβυν ἐδόθη ἀπόκρισις τοῦ Βιζύρη πλήρης πικρίας καὶ ἀλαζονείας. Ὁ Βιζύρης μὲ 200,000 στρατοῦ ἔφθασεν εἰς Φιλιππούπολιν τὴν 22 Ἰουλίου 1716, καὶ ἐκεῖθεν ἐπρόσταξε τὸν Καπουδᾶν Πασᾶν καὶ ἄλλον τινὰ Καρὰ Μουσταφᾶν Πασᾶν νὰ πολιορκήσουν καὶ νὰ κυριεύσουν τὴν Κέρκυραν. Τὸν αὐθέντην τῆς Μολδαυΐας, Νικόλαον Μαυροκορδάτον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης ἠκολούθει τὸν Βιζύρην ὢν μέγας Διερμηνευτὴς, μετέθεσαν εἰς τὴν Βλαχίαν, ὅπου ὁ Βραγκοβάνος εἶχε κρημνισθῆν διὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν υἱῶν του εἶχε φερθῆν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ βασανισθεὶς ἀπεκεφαλίσθη (26 Αὐγ. 1714). Τώρα δὲ, μετὰ δύω ἔτη (7 Ἰουν. 1716) ἐφέρθησαν οἱ Καντακοζηνοὶ, πατὴρ καὶ υἱὸς, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπνίγησαν δι᾽ ὑποψίας ἀναποδείκτους. Ὁ Νικόλαος λοιπὸν Μαυροκορδάτος, ὡς πιστὸς ῥα-

γιᾶς, ἐνεθρονίσθη εἰς τὴν Βλαχίαν, ὅπου ὁ πόλεμος ἀπήτει τὴν πιστήν του ὑπουργίαν. Ὁ Βιζύρης ἔφθασεν εἰς Βελιγράδιον, καὶ μετὰ συμβούλια, ὅπου ὑπερενίκα ἡ θέλησίς του, ἀπεφασίσθη νὰ περάσῃ τὸν ποταμὸν Σάον, καὶ νὰ κτυπήσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἐπέρασαν δὲ τῷόντι οἱ Τοῦρκοι τὴν 28 Ἰουλ.

Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος, ἀρχιστράτηγος καὶ ἀπόλυτος κυβερνήτωρ τοῦ πολέμου, ἔστεκεν ὠχυρωμένος μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὸ Πετροβαραδῖνον. Τρεῖς ὥρας μακρὰν ἐστρατοπέδευσεν ἀντικρύ του ὁ Βιζύρης μὲ 150,000 (4 Αὐγούστ.), ὅπου μὲ ἐξηπλωμένην τὴν ἱερὰν σημαίαν ἐπρόσμενε προσβολὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ ἀντὶ νὰ προσβάλῃ αὐτὸς ἐκεῖνον. Τὴν ἐφεξῆς πρωΐαν (5 Αὐγ.) ἐκινήθησαν καὶ οἱ δύω στρατοὶ εἰς μάχην, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν Εὐγένιος ἀπεφάσισεν, ὁ δὲ Ἀλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφύγῃ. Ἑβδαμήκοντα χιλιάδες Αὐστριακοῦ στρατοῦ, εἰς τὸ κέντρον τῶν ὁποίων ἵστατο ὁ Εὐγένιος, ἀντιπαρετάχθησαν εἰς 150,000 Τούρκων. Ἡ μάχη ἤρχισε τὴν 7 ὥραν πρωῒ, καὶ ἐθέριζεν ἐξ ἑκατέρου μέρους ἑκατοντάδας ἀνθρώπων εἰς πᾶσαν στιγμήν. Ὁ Βιζύρης ἔστεκεν ἀκίνητος πρὸ τῆς σκηνῆς του ἔμπροσθεν τῆς ἱερᾶς σημαίας. Ὅταν ὅμως ἔπεσεν ὁ ταξίαρχος τῆς ἀριστερᾶς του πτέρυγος, καὶ οἱ Σπαχίδες ἐπαλινδρόμουν ἀγεληδὸν, φωνάζων καὶ παρακαλῶν τοὺς πιστοὺς νὰ μείνωσι πρὸς δόξαν τοῦ ἰσλὰμ καὶ μὴ ἀκουόμενος, ὥρμησε μὲ ὀλίγους ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, καὶ κτυπηθεὶς εἰς τὸ μέτωπον ἀπὸ σφαῖραν ἐκρημνίσθη νεκρὸς καταγῆς ἀπὸ τὸν ἵππον του. Ὁ Ῥεϊσεφέντης λαβὼν τὴν ἱερὰν σημαίαν ὥρμησε μὲ τοὺς λοιποὺς Τούρκους καὶ κατέφευγαν ὅλοι πρὸς τὸν δρόμον τοῦ Βελιγραδίου. Τὴν 5 ὥραν ἐκ μεσημβρίας ἐκρίθη ἡ μάχη. Τρεῖς χιλιάδες νεκροὶ Αὐστριακοὶ καὶ δέκα χιλιάδες Τοῦρκοι ἐκείτοντο καταγῆς. Ἑκατὸν δεκατέσσαρα κανόνια καὶ ἄλλαι πολεμικαὶ ὗλαι ἦσαν τὰ λάφυρα

ἐκ τῆς νίκης ταύτης, καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Βεζύρη πλήρης πολυτίμων πραγμάτων καὶ ἀξιολόγων γραμμάτων, τὴν ὁποίαν ἐκράτησεν ὁ ἀρχιστράτηγος διὰ τὸν ἑαυτόν του. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐτάφη εἰς Βελιγράδιον ὁ Ἀλῆς Βεζύρης. Μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη τὸν ἐσήκωσεν ἐκεῖθεν ὁ τελευταῖος πορθητὴς τοῦ Βελιγραδίου Λαουδόνιος. Κεῖται τὴν σήμερον εἰς τὸ Ἀδεσδόρπιον ὄχι μακρὰν τῆς Βιέννης πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Λαουδονίου.

Ὁ Σουλτάνος ἤκουσε μὲ ἄκραν του λύπην τὴν εἰς τὸ Πετροβαραδῖνον καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του. Ἔστειλε τὴν σφραγῖδα τῆς βασιλείας εἰς τὸν κυβερνήτορα τοῦ Βελιγραδίου Χαλὶλ, καὶ ἐξέδωκε προσταγὰς πανταχοῦ νὰ τρέχουν οἱ πιστοὶ Μουσολμάνοι εἰς τὸ Βελιγράδιον πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Ἰσλαμίου. Ὁ ἥρως ὅμως Εὐγένιος εἴκοσιν ἡμέρας μετὰ τὴν νίκην ἐκείνην ἐπολιόρκει τὸ Τεμεσβάριον (25 Αὐγούστ.). Μεθ' ἡμερῶν τεσσαράκοντα πέντε πολιορκίαν ἐπρόσταξε τὴν ἔφοδον, καὶ ὁ Πρίγκιψ Βυρτεμβέργης Ἀλέξανδρος, καὶ οἱ στρατηγοὶ Λαγγλέτος, Βάλλις καὶ Λιβενστεΐνιος διεύθυναν οὕτως εὐτυχῶς τὰς προόδους των, ὥστε ἐπαραδόθη τὸ φρούριον εἰς τὴν διάκρισίν των (13 Ὀκτωβρ.). Ἐκ δεκαοκτὼ χιλιάδων φρουρῶν ἀνεχώρησαν **12,000** ἀρνησίχριστοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Τοῦρκοι· Ἐκήρυξε δὲ ὁ Εὐγένιος πρὸς τοὺς Γραικοὺς καὶ Ἀλβανοὺς κατοίκους τῆς πόλεως νὰ μείνωσιν αὐτοῦ ἀνενόχλητοι ἂν θέλωσιν. Ἀπ' ἀρχῆς δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἐκράτει κοινωνίαν μὲ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Σερβίας καὶ Ἀλβανίας, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς βοήθειαν διὰ νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν *). Ἑκατὸν εἴκοσι κανόνια περιεβρόντησαν τὴν χαρὰν διὰ τὴν τοῦ Τεμεσβαρίου ἐλευθέρωσιν ἀπὸ ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε ἐτῶν δουλείαν. Μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Τεμεσβαρίου ἦτο ἐλεύθερος ὁ διὰ τὴν Βλαχίαν δρόμος. Στῖφος **1200** Σέρβων στρατηγούμενον

*) Ἀμηρ. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 213.

ἀπὸ τὸν Δεττῖνον τὸν Βαυαρὸν ὥρμησεν εὐτυχῶς εἰς τὸ Βουκορέστιον, διήρπασε τὴν πόλιν, ἐπίασε τὸν Αὐθέντην Νικόλαον Μαυροκορδάτον καὶ τὸν ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Ἐπειδὴ ὁ Αὐθέντης εἶχε δείξειν πραγματικῶς εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν τὴν πίστιν του, διὰ τοῦτο ἀνεδείχθη διάδοχός του ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ὁ μέχρι τοῦδε Διερμηνευτὴς, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἔλαβε τὴν ἀξίαν τοῦ Διερμηνέως ὁ ἀδελφιδοῦς των Γίκας (25 Νοεμβ.).

Ἡ κακὴ ἀγγελία τῆς εἰς Πετροβαραδῖνον συμφορᾶς ἐπαράλυσεν ἐντελῶς τὴν πολιορκίαν τῆς Κερκύρας, τὴν ὁποίαν ἐπροστάτευεν ὁ Σουλεμβέργιος. Πρὸ ὀλίγου εἶχε στείλειν ὁ Καπουδὰν Πασᾶς **30,000** στρατιώτας εἰς τὴν χερσόνησον Ξαμιλίαν τὴν κειμένην εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Βουθρωτοῦ. Τώρα ἐκυρίευσαν δύω ὑψώματα ἔμπροσθεν τοῦ φρουρίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκατὸν κανόνια ἐσφενδόνιζεν πῦρ εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ δώδεκα μέρη. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ διευθύνωσι τὰς σφαίρας εἰς τὰ χαρακώματα, ἐπυροβόλουν οἱ πολιορκηταὶ τὸ ὑψηλὸν κωδωνοστάσιον τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος, τὸ ὁποῖον ἔμεινε μὲ ὅλα ταῦτα ἀβλαβὲς, καὶ ἔρριπταν βόμβας εἰς τὴν πόλιν, ἀπὸ τὰς ὁποίας οἱ μὲν ἄνδρες ἐφυλάττοντο εἰς τὴν παλαιὰν πόλιν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς τὰ ὑπόγεια. Ἀφοῦ ἔξοδός τις τῶν πολιορκουμένων ἀπέτυχεν (Αὐγούστ. **18**), ἐξώρμησε δευτέραν φορὰν ὁ Σουλεμβέργιος μὲ ὀκτακοσίους, καὶ μὲ ἑπτάωρον μάχην ἀπέκρουσε τοὺς ἐχθρούς. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἡ νίκη τοῦ Εὐγενίου (τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ κρύψῃ ὁ ναύαρχος ἡμέρας τινὰς) κατετρόμαξε τοὺς Τούρκους, καὶ ἕνας νότιος ἀνεμοστρόβιλος (22 Αὐγ.) κατεσπάραξε τὸν στόλον καὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων. Ἔπεσαν τώρα εἰς μεγάλην ταραχὴν καὶ ὡς δαιμονόληπτοι ἐζήτουν νὰ ἀναχωρήσωσι. Τίποτε δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τοὺς κρατήσῃ, καὶ μετὰ δύω ἡμέρας (24 Αὐγ.) ἠναγκάσθη ὁ ναύαρχος (ὅς τις εἶχε καὶ προσ-

ταγὴν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Τούρκων ἔμπροσθεν τοῦ Πετροβαραδίνου νὰ ἀφήσῃ τὴν Κέρκυραν) νὰ τοὺς ἐμβιβάσῃ εἰς τὸν καταπεπονημένον ἐκ τοῦ κλύδωνος στόλον του καὶ νὰ ἀναχωρήσῃ χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ σηκώσῃ τὰ πολεμικά του ὄργανα· ἑκατὸν κανόνια, διακόσια ἑβδομήκοντα ζεύγη βουβαλίων χρησίμων πρὸς μεταφορὰν τῶν κανονίων, δύω χιλιάδας ἑκατὸν πεντήκοντα ἵππους, καὶ ὅλην τὴν ἀποσκευὴν πυροκονίας καὶ μολυβίων ἀφῆκαν τρόπαια τῆς θεοδωρήτου ταύτης νίκης τῶν Κερκυραίων. Ὁ λαὸς κατανυχθεὶς ἀπὸ τὴν ἀνέλπιστον ταύτην ἐλευθερίαν του ἐδοξολόγησε τὸν προστάτην τῆς νήσου των ἅγ. Σπυρίδωνα *). Ὁ Σουλεμβέργιος ἐκυρίευσε πάλιν τὸ Βουθρωτὸν, καὶ ἐξαναωχύρωσε τὴν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατεδαφισθεῖσαν ἁγ. Μαύραν.

Ὅλος ὁ χειμὼν ἐπέρασεν εἰς ἑτοιμασίας τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἐκ τῆς Ἀσίας μετεφέρθησαν στρατεύματα καθὼς καὶ ἐξ ὅλης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ὁ Βιζύρης ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅταν ὁ ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου κυβερνώμενος Αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἐπέρασε τὸν Δανούβιον, καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σάου ἐστρατοπέδευσεν ἔμπροσθεν τοῦ Βελιγραδίου (15 Ἰουν. 1717). Ὁ Βιζύρης περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διευθυνθῇ ἀπὸ Νύσσης εἰς τὸν Μουραύαν. Ἀλλ' ὁ Εὐγένιος ἐπολιόρκει ἤδη τρεῖς ἑβδομάδας τὸ Βελιγράδιον. Πλῆθος Πριγκίπων Γερμανῶν καὶ Γάλλων εἶχαν συναχθῆν ὑπὸ τὴν σημαίαν του διὰ νὰ δοξασθῶσιν ὡς μέτοχοι τῆς πορθήσεως τοῦ περιφήμου τούτου φρουρίου. Οἱ Πρίγκιπες Βαυαρίας, Βυρτεμβέργης, Ἀσσίας, Βενέρας, Κουλμβάκου, Ἀσκανίας. Δεσσαυΐας, Λιχτενστεϊνίου· οἱ Πρίγκιπες Δομβῶν, Μαρσιλιάκου κ. τ. λ.

*) Οἱ Κερκυραῖοι πρὸς ἀνάμνησιν τῆς παραδόξου ἀπολυτρώσεώς των ἑορτάζουσι τὴν 14/28 Αὐγούστου μὲ ὕμνους καὶ δοξολογίας πρὸς τὸν προστάτην των ἅγ. Σπυρίδωνα ἕως τῆς σήμερον.

Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐταξιάρχουν ὁ Μοντεκουκούλιος, Σταρεμβέργιος, Βονεβάλιος, Βρόβνιος, Δαούνιος· εἰς τὴν δευτέραν μετ' ἄλλων ὁ Πρίγκιψ Βυρτεμβέργης Φρειδερῖκος, καὶ Ἐμμανουὴλ ἐκ Σαβαυδίας, ἀνεψιὸς τοῦ Εὐγενίου. Τὴν πρώτην Αὐγούστου ἔφθασε τελευταῖον πλησίον καὶ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς 162,000 Ἀσιανῶν, Ῥωμελιωτῶν καὶ Ταταρων, ἐνῷ ἦσαν καὶ ἐντὸς τοῦ Βελιγραδίου 30,000 Τοῦρκοι στρατιῶται. Ὁ Βιζύρης, ἀντὶ νὰ ὁρμήσῃ εὐθὺς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διέτριβε τὸν καιρὸν εἰς συμβούλια· εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔφθασε καὶ ὁ Ταταρχάνης μὲ 70,000 ἄλλων Ταταρων, καὶ ἐσυμβούλευε τὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ὁ Εὐγένιος μεταξὺ τῶν πυροβολούντων ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ὄπισθέν του στρατοπεδευόντων πολυαρίθμων ἐχθρῶν στενοχωρούμενος ἔδειξεν ὅλον τὸ πλήρωμα τῆς στρατηγικῆς του δυνάμεως. Δεκατέσσαρας ἡμέρας ἀντεπυροβόλει τὸν ἄτολμον Βιζύρην καὶ τὸ φρούριον, ἕως οὗ μὲ τὸ ἥμισυ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν του εὕρηκε τὴν ἁρμοδίαν στιγμὴν νὰ ἀφανίσῃ τὸν ἐχθρόν. Ἡ μάχη ἔγεινε λαμπροτάτη (16 Αὐγ. 1717). Οἱ Βαυαροὶ ὥρμησαν εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα Βυρτεμβέργης Ἀλέξανδρον ἐκυρίευσαν κανονιοστασίαν φυλαττομένην ἀπὸ 20,000 Γιανιτσάρων καὶ 4.000 Ταταρων· ἐκ ταύτης πυροβολοῦντες ἔπειτα ἠφάνισαν ὅλην τὴν πτέρυγα· ἡ δεξιὰ ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἥτις εὐθὺς ἔγεινε κοινὴ εἰς ὅλον τὸν Τουρκικὸν στρατόν· εἴκοσι χιλιάδες σκοτωμένοι, καὶ ἄλλοι τόσοι αἰχμάλωτοι Τοῦρκοι ἐθυσιάσθησαν· οἱ Χριστιανοὶ ἔχασαν δύω χιλιάδας, καὶ τρεῖς χιλιάδες ἦσαν οἱ πληγωμένοι των, μετὰ τῶν ὁποίων συνηριθμεῖτο ἐλαφρὰ πληγωμένος καὶ ὁ Εὐγένιος. Ἑκατὸν τριάκοντα ἓν κανόνια, καὶ ὅλην τὴν ἄλλην πολεμικὴν παρασκευὴν ἔλαβαν οἱ νικηταὶ λάφυρα. Τὴν σκηνὴν τοῦ Βιζύρη, καθὼς καὶ εἰς τὸ Πετροβαραδῖνον, ἐκρά-

τησε διὰ τὸν ἑαυτόν του ὁ Εὐγένιος. Δύω ἡμέρας μετὰ τὴν μάχην παρεδόθη τὸ Βελιγράδιον. Ἑξακόσια πεντήκοντα κανόνια ἐκυρίευσαν οἱ Αὐτοκρατορικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον τοῦ Δανουβίου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ Τουρκικὸν στόλον. Ἀλλ᾽ ἕως ἐδῶ ἔμελλαν νὰ σταθῶσιν αἱ λαμπραὶ νίκαι τοῦ Εὐγενίου καὶ αἱ φθοραὶ τῶν Τούρκων.

Ἀπ᾽ ἀρχῆς τοῦ παρόντος πολέμου εἶχε λάβειν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλικὸς πρέσβυς πληρεξουσιότητα ἀπὸ τὴν αὐλήν του διὰ νὰ μεσιτεύσῃ περὶ εἰρήνης. Τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας εἶχεν ἀκολουθήσειν εὐθὺς καὶ ἡ Ὀλλανδία. Ἀλλ᾽ ἐνόσῳ τοῦ πολέμου τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν ἄδηλα, οὔτε οἱ Τοῦρκοι ἐπρόσεχαν εἰς τοὺς μεσίτας, οὔτ᾽ οἱ μεσῖται ἐμεταχειρίζοντο μὲ ζῆλον τὸ ἔργον των. Μετὰ τὴν πτῶσιν ὅμως τοῦ Βελιγραδίου, οἱ μὲν Τοῦρκοι ἔγειναν εὐπειθέστεροι, οἱ δὲ μεσῖται ἐπολλαπλασίασαν τοὺς ἀγῶνας των. Ταχυδρόμοι Ἀγγλολλανδικοὶ ἔτρεχαν εἰς Βιένναν καὶ Κωνσταντινούπολιν, καὶ μετὰ πολλὰς μὲ ὀξύτητα γενομένας πολιτικὰς τέχνας καὶ ῥᾳδιουργίας, ἀπεφασίσθη σύνοδος εἰς τὸ Πασαροβίτιον, πόλιν κειμένην εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Μοραύα, ὥρας τινὰς ὑπεράνω τῆς συῤῥοῆς αὐτοῦ μὲ τὸν Δανούβιον. Πληρεξούσιοι τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς ἐδιωρίσθησαν ὁ Κόμης Βιρμόνδιος καὶ ὁ Ταλμάνιος· τῆς δὲ Ὀθωμανικῆς αὐλῆς μετὰ δύω πολιτικῶν Τούρκων καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἰωάννης Μαυροκορδάτος. Τὴν 1 Μαΐου εἰσῆλθαν ὅλοι οὗτοι οἱ εἰρηνοποιοὶ εἰς Πασαροβίτιον. Πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας καὶ πληρεξούσιοι τῆς Βενετίας ἔφθασαν μαζὴ μὲ τοὺς εἰρημένους. Ἐν ὀνόματι τῶν μεσιτευουσῶν δυνάμεων ἔγεινεν ἡ ἀρχὴ τῶν συνδιαλέξεων, καὶ μετὰ πολλὰ συνέδρια ἐκλείσθη καὶ ὑπεγράφη ἡ ἐν Πασαροβιτίῳ εἰρήνη τὴν 21 Ἰουλίου 1718. Κατ᾽ αὐτὴν ἐδιωρίσθησαν τὰ σύνορα τῆς Αὐστρίας παρὰ τοὺς ποταμοὺς Ἄλουτον καὶ Δανούβιον ἕως εἰς δέκα ὡρῶν διάστημα ὑπεράνω

τῆς συμβολῆς τοῦ Τιμόκου, καὶ ἔπειτα ἕως Παρακίνου, καὶ ἐντεῦθεν ἕως τὴν μικρὰν Μοραύαν καὶ τὸν Δρίναν, εἰς τρόπον ὥστε Βελιγράδιον, Παρακῖνον, Ἰστολαζία, Ξαξακία ἔμεναν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, Ζακόλιον δὲ καὶ Ῥάσνα εἰς τοὺς Τούρκους· εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς Οὔνας ἐκράτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν Ἰεσσενοβίτσαν, τὴν Δούβιζαν, καὶ τὴν παλαιὰν Νοβίαν καὶ οὕτω προσέλαβε μέρος τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας. Οἱ Βενετοὶ ἐκράτηταν ὅσα ἐπὶ τοῦ πολέμου ἐκυρίευσαν φρούρια εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ Δαλματίαν, δηλαδή: Ἰμόσχιον, Ἰσκοβάζαν, Στερνίτσαν, Κίνισταν, Βολόκιον καὶ Κρεανὸν, τὴν νῆσον Κύθηρα, τὸ Βουθρωτὸν, τὴν Πρέβεσαν καὶ Βόνιτσαν· ἔχασαν δὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Σούδαν καὶ Σπιναλόγγαν καὶ τὴν νῆσον Τῆνον. Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασαροβιτίου ἦτο ἐνδοξοτάτη ἀφ᾽ ὅσας ἔκαμεν ἡ Αὐστρία μὲ τὸν Τοῦρκον. Μῆλον τῆς ἔριδος ὑπῆρξεν ἡ Πελοπόννησος, πρὸς χάριν τῆς ὁποίας ἐπίασε τὰ ὅπλα ἡ Αὐστρία βοηθοῦσα τὴν σύμμαχόν της Βενετίαν. Τὸ τέλος ὅμως τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ὠφελιμώτερον διὰ τὸν βοηθὸν παρὰ διὰ τὸν βοηθούμενον. Παράδειγμα ἓν ἀπὸ τὰ πολλὰ, ὅτι αἱ πολιτεῖαι διατηροῦσι τὴν δόξαν των δι᾽ ἰδίας των δυνάμεως καὶ ὄχι μὲ ἐλπίδας εἰς δυνάμεις ἄλλας.

3. Ἀκολουθία τῆς βασιλείας Ἀχμὲτ τοῦ Γ΄ ἕως τῆς καθαιρέσεώς του. (1718 — 1730).

Μετὰ τὴν ἐν Πασαροβιτίῳ εἰρήνην ἐκαταγίνετο ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν συνθηκῶν της, καὶ εἰς στερέωσιν αὐτῆς μὲ ἀποστολὴν Τουρκικοῦ πρέσβεως εἰς τὴν Βιένναν, καὶ ὑποδοχὴν Αὐτοκρατορικοῦ ἐκεῖθεν, τοῦ Κόμητος Βιρμονδίου. Ἐνῷ διέτριβεν οὗτος ἀκόμη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔφθασε καὶ Ῥω-

σικὸς, ὁ Δασκόβιος, διὰ νὰ συσφίξῃ τὰς μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ὀθωμανῶν φιλικὰς σχέσεις, ἐνῷ ὁ Πέτρος ἐφρόντιζε τὴν στερέωσιν τῶν Σβεκικῶν του δορικτησιῶν (ἀνωτ. σελ. 197). Ἀλλ᾽ ὁ Ἀγγλικὸς πρέσβυς Στανιάνος ἐδίδασκε τὸν μέγαν Βιζύρην πόσον ἀδίκως ἡ Ῥωσία κατασπαράττει τὸ βασίλειον τῆς Σβεκίας, πόσον φοβερίζει τὴν Πολονίαν, καὶ πόσον ἐπικίνδυνος εἶναι διὰ τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν ἔχουσα ὁμοπίστους της τοὺς Γραικοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου *). Ὁ Δασκόβιος, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἀναμίξεις τῶν ξένων δυνάμεων, ἐπληροφόρησε τὸν Βιζύρην, ὅτι ἡ Ῥωσία ἐπιθυμεῖ εἰρήνην μὲ τὸν Σουλτάνον αἰώνιον, καὶ ὄχι περιωρισμένην εἰς διάστημα χρόνου. Μετά τινας συνελεύσεις μὲ τὸν Ῥεϊσεφέντην ἐκλείσθη ἡ αἰώνιος εἰρήνη. Εἰς ταύτην ἐξηλείφθη τὸ ἐπονείδιστον προοίμιον τῆς παρὰ τὸν Προῦθον συνθήκης, καὶ ἀπήλαυσεν ἡ Ῥωσία τρία τινά: Νὰ μὴ πληρόνῃ κἄποιον μικρὸν φόρον διδόμενον μέχρι τοῦδε εἰς τὸν Χάνην, νὰ ἔχῃ παντοτεινὸν πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ, ἐὰν ἀπαιτήσῃ ἡ διατήρησις τοῦ πολιτεύματος τῆς Πολονίας, νὰ στέλλουν στρατεύματα εἰς αὐτὴν καὶ αἱ δύω δυνάμεις (16 Νοεμβ. 1720). Ὁ Πέτρος εὐχαρίστησε περὶ τούτων τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν δι᾽ ἰδίας του ἐπιστολῆς **).

Ἀλλὰ μετὰ δύω ἐνιαυτοὺς ἀνεφάνη ἡ Περσία μῆλον ἔριδος, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευε ν᾽ ἀρχίσῃ Ῥωσικὸς πόλεμος καὶ νὰ παύσῃ ἡ αἰώνιος εἰρήνη. Διότι ἐκεῖ ἐπαναστάται σατράπαι εἶχαν ἐκθρονίσειν τὸν Σὰχ Χουσεΐν (21 Ὀκτωβ. 1722). Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ νομίσασα τὴν ταραχὴν ὠφέλιμον ἔστειλε στρατεύματα εἰς τὰ σύνορα τῆς Περσίας πρόφασιν μὲν νὰ φυλάξῃ τοὺς Μουσολμάνους της ἀπὸ καταδρομὰς τῶν αἱρετι-

*) Ὁ Στανιάνος λέγει, ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ περιπλέξῃ τοὺς Γραικοὺς εἰς ἐξετάσεις καὶ πειρασμοὺς, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ πλαγίως ἀνέφερε τὰ περὶ τούτου, ἴδε Ἀμήρ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 256. Σημ.—
**) Ἀμήρ. ἔνθ. ἀνωτ.

κῶν Περσῶν, ἀλήθειαν δὲ νὰ κυριεύσῃ ὅσον μέρος τῆς Περσίας δυνηθῇ. Ἀλλ᾽ ὁ Πέτρος ἔχων σκοπὸν διὰ τὴν ἐμπορίαν νὰ ἐκταθῇ εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν, καὶ εὑρὼν πολλὰς ἀφορμὰς, ὥρμησε διὰ τοῦ Καυκάσου παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκείνην καὶ ἐκυρίευε Περσικὰς ἐπαρχίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐξ ἐναντίας ἐμβῆκαν εἰς τὴν Γεωργίαν, τῆς ὁποίας τὸ μὲν δυτικὸν μέρος ἐγνώριζε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, τὸ δὲ ἀνατολικὸν τοῦ Σὰχ, καὶ τὴν ἐσκέπασαν ὅλην μὲ στρατεύματα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τὸν Χουσεΐν ἐκθρονίσας Βαχτάγγιος διὰ νὰ στερεωθῇ ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ της Ῥωσίας, οἱ Τοῦρκοι μὴ θελήσαντες νὰ βοηθήσουν τὸν αἱρετικὸν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἐνδοτέρω τῆς Περσίας, ἥτις ἐκατήντησε τώρα ὀρχήστρα Ῥωσικῶν καὶ Τουρκικῶν στρατευμάτων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1723 ἔτους ἐσυμβουλεύοντο οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἂν πρέπῃ νὰ κηρύξωσι πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, διὰ νὰ τὴν ἀποκόψουν ἀπὸ τὰς εἰς τὴν Περσίαν μὲ πρόφασιν βοηθείας προόδαυς της. Ἀλλὰ διὰ τῶν λόγων τοῦ Γαλλικοῦ πρέσβεως Βοννακίου ἐκαταπείσθησαν νὰ μὴ χαλάσουν τὴν εἰρήνην, καὶ νὰ συμβιβασθῶσι φιλικῶς περὶ τῆς Περσίας. Μετὰ πολλὰς συνδιαλέξεις, μεσιτεύοντος τοῦ εἰρημένου Γάλλου, ἀπεφασίσθη νὰ μοιρασθοῦν ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ῥωσία τὸ βόρειον μέρος τῆς Περσίας (24 Ἰουν. 1724). Κατὰ τὴν διανομὴν ταύτην ὁ Πέτρος ἔγεινε κύριος τοῦ Δαγιστὰν καὶ μέρους τῆς Σιρβανίας ἕως τῆς συῤῥοῆς τοῦ Ἀράξου μὲ τὸν Κῦρον, ὁ δὲ Σουλτάνος μέρους τῆς Σιρβανίας, τοῦ Γενδεσὲ, Ἐριβανίας, Μογανίας, Καραβὰγ, Ἀσερβεϊδσᾶν, καὶ τοῦ Περσικοῦ Ἰράκ· τὰ δὲ ἄλλα μέρη ἔμειναν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Χουσεΐν Ταμασίπιον κυρωθέντα Σὰχ τῆς Περσίας. Ἡ διανομὴ αὕτη ὑπῆρξε πρόδρομος καὶ παράδειγμα τῆς διανομῆς τῆς Πολονίας *).

*) Ἀμήρ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 308, καὶ Schoel Ἱστορία σύντομος τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης XIV, σελ. 302 — 311.

Τὰ ἐφεξῆς ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀχμὲτ εἶναι ἐπίσημα διὰ πολλῶν καλῶν διαταγῶν, τὰς ὁποίας εἰσήγαγεν ὁ Βιζύρης Ἰβραΐμ, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρί του, ὅς τις ἔλαβε τὴν ἀξίαν μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Πασαροβιτίου (1818) καὶ μὲ πολλὴν σύνεσιν τὴν ἐκυβέρνησε δώδεκα ἐνιαυτούς. Ἐπροσπάθησεν οὗτος μὲ πολλοὺς ἀρνησιχρίστοις Εὐρωπαίους νὰ εἰσάξῃ τὴν Εὐρωπαϊκὴν παιδείαν εἰς τοὺς Τούρκους. Ἐσύστησε σχολεῖα, ἔκτισε βιβλιοθήκας καὶ ἐσύναξεν εἰς αὐτὰς πολλὰ Ἀραβικὰ καὶ Περσικὰ βιβλία καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς Γραμματισμένους τοῦ γένους του. Τὸ ἐπισημότατον εἶναι, ὅτι εἰς τὸν δεισιδαίμονα καὶ ἐχθρόμουσον λαόν του εἰσήγαγε τὴν τυπογραφίαν (1727) διά τινος ἀρνησιχρίστου Οὔγγρου Ἰβραΐμ. Μὲ τὴν ἐφορίαν καὶ ὁδηγίαν τοῦ Οὔγγρου τούτου ἐξῆλθαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν τυπογραφίαν Ἀραβικὸν λεξικὸν μεταφρασμένον εἰς τὸ Τουρκικὸν, ἱστορία τῶν θαλασσίων πολέμων τῆς Τουρκίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀμερικῆς, τῶν Ἀφεγανῶν κτλ. μεταφρασμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Εὐρωπαϊκὰ συγγράμματα.

Συγχρόνως μὲ τὸν Οὔγγρον ἐφάνη ἄλλος ἀκόμη περιφημότερος εἰς τὴν Εὐρώπην ἀρνησίχριστος, ὁ Γάλλος Βονεβάλιος. Ἐξ Αὐστριακῆς οὗτος ὑπουργίας λειποτακτήσας κατέφυγεν εἰς τὸ τῆς Βοσνίας Σαράγιον. Πολὺν καιρὸν ἐζήτει ἐκεῖθεν τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἀνελπίστως ἔφθασε (Σεπτεμ. 1719) μὲ συστατικὰ γράμμκτα τοῦ Πασᾶ τῆς Βοσνίας, ἀφοῦ ἠρνήθη τὴν χριστιανωσύνην *) καὶ ἀνεδέχθη τὸν ἰσλαμισμὸν (Πρβ. ἀνωτ. σελ. 223 Σημ.). Ἐμβῆκεν εἰς ὑπουργίαν τῆς αὐλῆς, καὶ ἀνεδείχθη

*) Περὶ τούτου φέρεται τὸ ἐφεξῆς ἀνέκδοτον. Ἔγραψε πρὸς τὴν ἐν Παρισίοις γυναῖκά του ζητῶν συγχώρησιν, ὅτι ἐκ τῶν περιστάσεων ἠναγκάσθη νὰ λάβῃ τὴν Μωαμεθανὴν θρησκείαν. „Χαίρω, τοῦ ἀπεκρίθη ἐκείνη, ὅτι ἔλαβες θρησκείαν, ἐπειδὴ δὲν εἶχες ἕως τώρα κἀμμίαν. Φύλαττέ την, καὶ ἂς εἶναι καὶ ἡ τῶν Τούρκων."

ταξίαρχος τῶν Βομβοβόλων. Ἐχρισίμευσε πολὺ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν καὶ μὲ τὴν πολεμικήν του ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν ἐπροσπάθησε ματαίως νὰ εἰσάξῃ εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ περισσότερον μὲ τὰς πολιτικάς του γνώσεις ἐξηγῶν ἀδιακόπως τὴν πολιτικὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, καὶ διδάσκων τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν τὰ ἀληθινά της συμφέροντα, καὶ συμβουλεύων πάντοτε τὸν πόλεμον μὲ συμμαχίαν τῆς Σβεκίας καὶ Γαλλίας ἐναντίον τῆς Ῥωσίας καὶ Αὐστρίας. Δεκατέσσαρα ἔτη ὑπούργησε δραστικώτατα τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν μὲ ζῆλον ὡς νὰ ἦτο ἀδελφὸς τοῦ προφήτου Μωάμεθ.

Κατὰ τὸ 1730 ἔτος, ὁ Σὰχ τῆς Περσίας Ταμασίπιος ἢ Θάμας, στερεωθεὶς εἰς τὸν θρόνον του καὶ ἀφανίσας τοὺς μέχρι τοῦδε σωζομένους ἀποστάτας, βοηθούμενος ἀπὸ πολεμικὸν ἡγεμόνα, τὸν Ναδιρκουλιχὰν, τὸν μετέπειτα περίφημον γενόμενον Σὰχ Ναδὶρ, ἤθελε νὰ κυριεύσῃ τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἐμοιράσθησαν ἡ Τουρκία καὶ ἡ Ῥωσία. Ἔστειλε λοιπὸν πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ζητῶν τὰ παλαιὰ κτήματά του. Ἐνῷ διεπραγματεύετο ὁ πρέσβυς μὲ τὸν Βιζύρην Ἰβραΐμ, ἔφθασεν ἀγγελία, ὅτι Περσικὰ στρατεύματα ἐπάτησαν ἤδη τὰ Ὀθωμανικὰ σύνορα. Εὐθὺς ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Περσίας (24 Ἰουλ. 1730), καὶ ὁ Περσικὸς πρέσβυς ἐστάλθη ἐξόριστος εἰς τὴν Λῆμνον. Μετὰ δέκα ἡμέρας μετέβη ὁ Βιζύρης μὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ μὲ στρατὸν Γιανιστάρων εἰς τὴν ἀντικρὺ Χρυσούπολιν, καὶ τὸ πρωῒ ἐπροσμένετο ἐκεῖ καὶ ὁ Σουλτάνος. Ὅλοι οἱ πρόδρομοι καὶ ὅλα τὰ παράσημα τοῦ Σουλτάνου ὑπῆγαν τὸ πρωῒ, ὄχι ὅμως καὶ ὁ Σουλτάνος. Ὑπέστρεψε λοιπὸν ὁ Βιζύρης εἰς τὸ Σαράγιον ὑποπτευθεὶς μὴ συνέβη ἀπρόοπτόν τι. Ὁ Σουλτάνος μετεμελήθη καὶ ἔκρινε περιττὴν τὴν σπουδὴν τῆς ἐκστρατείας μὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, καὶ δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ

μεταβῇ εἰς Χρυσούπολιν. Ὁ Βιζύρης ἔστειλε νὰ μάθῃ πῶς εὑρίσκονται ἐκεῖ τὰ πράγματα· ἔμαθεν, ὅτι οἱ Γιανιτσάροι προσμένουν τὸν Σουλτάνον καὶ γογγύζουν διὰ τὴν βραδύτητά του. Ὁ Σουλτάνος λοιπὸν μετέβη εἰς Χρυσούπολιν, χωρὶς νὰ θέλῃ· καὶ ἀπεφάσισε τὴν 2 Σεπτεμ, μετέπειτα τὴν 14, καὶ τελευταῖον τὴν 28 τοῦ αὐτοῦ αὐτὸς μὲν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Προῦσαν διὰ νὰ παραχειμάσῃ ἐκεῖ, ὁ δὲ Βιζύρης εἰς τὴν Ἀμάσειαν. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔφθασεν ἀγγελία, ὅτι οἱ Πέρσαι προχωροῦσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐπικράτειαν μὲ νίκας. Τοῦτο ἐπροξένησε ταραχήν· ἤρχισαν νὰ φαίνωνται κολλημένα εἰς τοὺς τοίχους γράμματα κατὰ τοῦ Βιζύρη καὶ τοῦ Μουφτῆ.

Τὴν 28 Σεπτεμβ. κάποιος Ἀλβανός, Χαλὶλ Πατρόνας, μὲ δεκαεπτὰ Γιανιτσάρους ἐφάνη εἰς τὴν ἀγορὰν φωνάζων: „Ὅς τις εἶναι πιστὸς, ἄς ἑνωθῇ μαζή μας, ἐπειδὴ ἔχομεν ἀναγκαῖα πράγματα νὰ σκεφθῶμεν.“ Ἐπληθύνθη λοιπὸν ὁ σωρὸς τῶν ἐπαναστατῶν· ὁ Χαλὶλ Πατρόνας ὑπῆγεν εἰς τὸν Γιανιτσάραγαν καὶ ἐζήτησε τὴν ἐλευθερίαν τῶν φιλακωμένων· ὁ Γιανιτσάραγας δειλιάσας ἔφυγε κρυφίως, καὶ ὁ Χαλὶλ ἐξεφυλάκωσεν ὅλους τοὺς κακούργους. Ἐπρόσταξε νὰ κλεισθοῦν ὅλα τὰ ἐργαστήρια παρεκτὸς ἀρτοπωλῶν καὶ βακάλιδων, καὶ ἐσήκωσεν ὅλους τοὺς Γιανιτσάρους εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ Σουλτάνος μαθὼν τὰ γενόμενα ὑπέστρεψε τὴν νύκτα μετὰ τοῦ Βιζύρη καὶ Μουφτῆ καὶ τῶν ἄλλων ὑπουργῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἔστειλεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει ἐκπληρώσειν ὅλα των τὰ δίκαια ζητήματα. Οἱ ἐπαναστάται ἀπεκρίθησαν, ὅτι μὲ τὸν Πατισὰχ εἶναι εὐχαριστημένοι, ζητοῦν ὅμως νὰ τοὺς παραδώσῃ τοὺς τέσσαρας προδότας τῆς βασιλείας, τὸν Βιζύρην, Μουφτῆν, Κιχαγιᾶν, καὶ Καπουδᾶν Πασᾶν. Ὁ Σουλτάνος παρέδωκε τοὺς δύω τελευταίους, εἰπὼν, ὅτι θέλει ἐξορίσειν τοὺς πρώτους. Ἀλλ' ὁ

ὄχλος μὴ εὐχαριστηθεὶς διήρπασε τὸν οἶκον τοῦ Βοϊβόδα τοῦ Γαλατᾶ (ὅς τις ἤθελεν ὁπλίζων τοὺς Χριστιανοὺς νὰ κτυπήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας) καὶ διὰ κηρύκων προστάξας τοὺς Γιαούρους νὰ μένουν ἥσυχοι, ὥρμησεν εἰς τὸ Παλάτιον.

Τὴν 30 Σεπτεμβ. ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος, ἀντὶ νὰ δώσῃ ζῶντας τὸν Βιζύρην καὶ τὸν Μουφτῆν, νὰ τοὺς στείλῃ νεκροὺς εἰς τὸν ὄχλον. Ὁ Ἰβραΐμ Βιζύρης, ὁ ἀνὴρ τῆς θυγατρὸς τοῦ Σουλτάνου, ὁ ζηλωτὴς τῆς Εὐρωπαϊκῆς παιδείας καὶ θεμελιωτὴς σχολείων καὶ τυπογραφιῶν, ἐπνίγη καὶ ἐστάλθη εἰς τοὺς Γιανιτσάρους, οἱ ὁποῖοι ἔῤῥιψαν καταφρονητικῶς τὸ λείψανόν του εἰς τοὺς δρόμους. Ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται ἐβεβαίοναν, ὅτι ὁ νεκρὸς δὲν εἶναι ὁ Βιζύρης, ἀλλ' ὁ κωπηλάτης Μανόλης *), καὶ ὅτι ὁ Σουλτάνος τοὺς ἠπάτησε, καὶ ἔκραζαν φανερὰ, ὅτι δὲν τὸν θέλουσι πλέον. Τότε ὁ Σουλτὰν Ἀχμὲτ ἔστειλε καὶ τοὺς ἐβεβαίωσεν, ὅτι παραιτεῖται τὴν βασιλείαν, ἐὰν τὸν ὁρκισθῶσιν, ὅτι δὲν θέλουν πειράξειν τὴν ζωὴν αὐτοῦ καὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν του. Ἔκαμαν τὸν ὅρκον τοῦτον οἱ Γιανιτσάροι, καὶ τὸ μεσονύκτιον ἔκραξεν ὁ Ἀχμὲτ τὸν υἱὸν Μουσταφᾶ Β' Μαχμοὺδ, καὶ τοῦ ἐφίλησε τὸ μέτωπων ὡς Πατισάχ. Μαχμοὺδ ὁ Α' ἀνέβη εὐθὺς τὸν θρόνον, καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν ἐμβῆκαν οἱ ὀφικιάλιοι τῶν ἐπαναστατῶν καί τινες συμμέτοχοί των ἐκ τοῦ κλήρου, καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν ὡς κυριάρχην.

Ἀχμὲδ ὁ Γ' ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων Σουλτάνων τῆς Τουρκίας. Διὰ τριῶν εἰρηνῶν ἀπέκτη-

*) Κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἀναφορὰν ὁ Ἰβραΐμ δὲν ἦτο περιτετμημένος, ἀλλὰ Χριστιανὸς Ἀρμένιος ἀναμιχθεὶς παιδιόθεν μὲ τοὺς Τούρκυς, καὶ μὲ ἐξωτερικὸν ἰσλαμισμὸν φθάσας εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Βιζύρη. Ἀλλ' ὁ ἱστοριογράφος τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου Ἄμηρος ἀποδείχνει ἐκ Τούρκων ἱστοριογράφων, ὅτι ἦτο Μουσολμάνος υἱὸς Μουσολμάνου, τοῦ Ἀλῆ Ἀγᾶ, Βοϊβόδα τοῦ Ἰσδίν· Ἱστ. τοῦ Ὀθ. βασιλ. Τόμ. Ζ' σελ. 386.

σε τὸ Ἀζόφιον, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Περσικὰς χώρας, ἐνῷ ἔχασε μόνον τὸ Τεμεσβάριον καὶ τὸ Βελιγράδιον. Ἐπεριποιήθη τὴν παιδείαν, καὶ διὰ τοῦ ἀξίου Βιζύρη Ἰβραῒμ ὡδήγει τὸν λαόν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Εἰς εἴκοσι ἑπτὰ ἐτῶν βασιλείαν δὲν ἔπαυε νὰ χαίρῃ διὰ τὰ καλὰ τοῦ λαοῦ του καὶ νὰ εὐφραίνεται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν οἰκιακὴν σφαῖραν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τριάκοντα ἑνὸς τέκνων του. Ἀγρία καὶ ἄλογος ἐπανάστασις τὸν ἐκαταβίβασεν ἀπὸ τὸν θρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον τὸν εἶχεν ἀναβιβάσειν παραμοία θηριώδης ὀχλοκρατία. Τελευταῖος Σουλτάνος εἶναι οὗτος ἀπὸ τοὺς ἐκστρατεύσαντας ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετ' αὐτὸν ἄλλος μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν καθέδραν του, οὐδ' ἕως τῆς Ἀδριανουπόλεως.

---

4. Μαχμοὺδ Α΄.

(1730 — 1754)

Σουλτὰν Μαχμοὺδ ὁ Α΄ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀλλ' ἐβασίλευεν ἀκόμη ἡ μανία τῆς ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας κορυφαῖοι ἦσαν δύω κοινοὶ Γιανιτσάροι, ὁ Πατρόνας Χαλὶλ καὶ κἄποιος Μυσλῆς. Ὁ πρῶτος ἐφάνη ἔμπροσθεν τοῦ Σουλτάνου ἐπιθυμοῦντος νὰ τὸν γνωρίσῃ, μὲ γιανιτσαρικὸν ἔνδυμα καὶ γυμνοὺς πόδας. „Τί θέλεις νὰ σὲ κάμω;“ τὸν ἠρώτησεν ὁ Σουλτάνος. „Ἡ ἐπιθυμία μου ἐπληρώθη,“ ἀπεκρίθη ὁ Χαλὶλ, „ἐνῷ σὲ βλέπω ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἐξεύρω τώρα καλὰ ὅτι μὲ προσμένει ἐπονείδιστος θάνατος.“ — „Μὰ τοὺς προπάτοράς μου, δὲν παθαίνεις τίποτε· ζήτησε ὁποίαν χάριν ἀγαπᾷς, καὶ θέλει σὲ δοθῆν.“ Ὁ Πατρόνας ἐπαρακάλεσε νὰ καταργηθοῦν αἱ νέαι διὰ βίου μισθώσεις (Μαλικιανέδες), αἱ ὁποῖαι κατεβάρυναν τὸν λαὸν, καὶ ἡ δέησίς του ἔγεινεν εὐθύς. Τὴν 6 Ὀκτ. περιεζώσθη ὁ Μαχμοὺδ τὴν ῥομφαίαν τοῦ κράτους. Ἀμέσως ἔμπροσθέν του

ὑπήγαιναν καβαλάριοι ὁ Πατρόνας καὶ ὁ Μυσλῆς, οἱ δύω πόλοι τῆς ἐπαναστάσεως, γυμνόποδες καὶ γιανιτσαρικὰ ἐνδυμένοι, καὶ σκορπίζοντες ἀργύριον εἰς τὰς ὁδούς· ἀντὶ τῶν συνειθισμένων δώδεκα πουγγείων ἐσκόρπισαν αὐτοὶ πεντήκοντα. Ἔπειτα ἐζήτησαν τὴν ἄδειαν τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐκρήμνισαν ὅλα τὰ θερινὰ παλάτια, ὅσα ἐξ ἑπτὰ ἐτῶν εἶχαν κτίσειν οἱ μεγιστᾶνες χαριζόμενοι τὸν φιλόλαμπρον Σουλτὰν Ἀχμέτ.

Ἐκ τῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς τὰς ἀξίας ἡ ὀχλοκρατία, ἐπίσημοι εἶναι αἱ τῶν αὐθεντῶν Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας. Εἰς τὴν Βλαχίαν, δεκατέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως (14 Σεπτεμβ. 1730) ἀπέθανε Νικόλαος ὁ Μαυροκορδάτος, υἱὸς ἄξιος τοῦ πατρός του Ἀλεξάνδρου, καὶ συγγραφεὺς ἀξιοτίμητος (Πρβ. Τόμ. Η΄, σ. 511, Σημ.). Γερμανοὶ πεπαιδευμένοι, μὲ τοὺς ὁποίους ἐσυναναστρέφετο, τὸν ἐγκωμίασαν, ὡς ὁ Οὐόλφιος καὶ Ὥλβιος (Hoelbius)· ὁ Βέγκλερος ἐφρόντισε τὴν ἔκδοσιν τῶν συγγραμμάτων του. Εὐγνωμονέστερα πρὸς τὸν ἡγεμόνα καὶ πρὸς τὸ ἔθνος του ἐκοπίασεν εἰς τὴν αὐλήν του ὁ Ἕλλην Δημήτριος Προκόπιος Μοσχοπολίτης, ὅστις συνέγραψε σύντομον ἱστορίαν τῶν κατὰ τὴν ιζ΄ καὶ κατ' ἀρχὰς τῆς ιη΄ ἑκατονταετηρίδος ἀκμασάντων Ἑλλήνων σοφῶν, τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς ἱστορίας τῆς φιλολογίας τῶν νέων Ἑλλήνων, ἐκδοθεῖσαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Φαβρικίου. Ἀντ' αὐτοῦ ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν ὁ ἀνεψιός του Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου. Τοῦτον λοιπὸν μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ἐκρήμνισε διὰ βοηθείας τῶν ἐπαναστατῶν ὁ ἐχθρὸς τοῦ πατρός του Ῥιχάρδος Ῥακοβίτσας, ὁ ἐπονομαζόμενος Τσιχάνης. Ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας γροσίων τιμὴν τοῦ θρόνου ἔλαβαν οἱ ἐπαναστάται. Παραξενωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυΐας, Γρηγορίου Γίκα, εἰς τὸν ὁποῖον πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν εἶχε σταλθῆν

τὸ ἐπικυρωτικὸν δίπλωμα τοῦ νέου Σουλτάνου. Ἕνας Γραικὸς κρεωπώλης ὀνόματι Γιαννάκης, ὅς τις εἶχε δανείσειν ἀργύριον τὸν Πατρόναν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοῦ ἔδιδε κρέας, ἠγαπήθη ἀπ' αὐτὸν τόσον, ὥστε ἐζαλίσθη ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν νὰ γείνῃ Αὐθέντης τῆς Μολδαυΐας. Ὁ Πατρόνας ἐμήνυσε τὸν Βιζύρην διὰ τοῦ Μυσλῆ νὰ ἀναδείξῃ Αὐθέντην τὸν κρεωπώλην. Εἰς μάτην ἔλεγεν ὁ Βιζύρης, ὅτι πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἐκυρώθη ὁ Γίκας. „Ποία διαφορὰ εἶναι," ἀπεκρίθη ὁ ἀντάρτης μεταξὺ Γιαούρου καὶ Γιαούρου;" Ὁ Βιζύρης εἶπε τελευταῖον, ὅτι δὲν γίνεται χωρὶς εἴδησιν τοῦ Σουλτάνου. „Ὕπαγε λοιπὸν εἰς τὸν Σουλτάνον, εἶπεν ὁ Μυσλῆς, πρὸ πάντων ὅμως στοχάζου, ὅτι ἡ θέλησις τοῦ Πατρόνα δὲν ἀθετεῖται." Ἡ θέλησίς του ἔγεινε· πρώτην φορὰν ἔγεινε κρεωπώλης αὐθέντης, ἀλλ' οὐδὲ πρῶτος αὐτὸς οὐδὲ ἔσχατος ἐθεώρει τὴν ἡγεμονικὴν ἀξίαν ὡς μακελεῖον.

Ὡσαύτως διὰ προσταγῆς τοῦ Πατρόνα ἐξεθρονίσθη ὁ Χάνης τῶν Τατάρων Μεγκλῆς Γιράϊ, καὶ εἰσήχθη ὁ εἰς τὴν Προῦσαν ἐξόριστος Καπλᾶν Γιράϊ. Ἀλλὰ τὸν Χάνην τοῦτον, τὸν ὁποῖον ἔφεραν εὐθὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν, νομίζοντες οἱ ἐπαναστάται βοηθόν των εὗρηκαν δι' αὐτοῦ τὸν ὄλεθρόν των. Ὁ Πατρόνας ἔγεινε τόσον βαρὺς, ὥστε παλάτιον μέγα ἐδόθη εἰς τὴν παλλακήν του, καὶ ὅταν αὕτη ἐγέννησεν, ἡ Βαλιδὲ τῆς ἔστειλε δῶρα καὶ πιοτὰ διάφορα. Ὁ Χάνης ἐφανέρωσεν εἰς τὸν κριτὴν τῆς Ἀνατολῆς, Σουλαδῆν, τοὺς σκοποὺς τοῦ Πατρόνα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἤθελεν αὐτὸς μὲν νὰ γείνῃ Καπουδᾶν Πασᾶς, τὸν δὲ Γιανιτσάραγαν νὰ ἀναδείξῃ Βιζύρην, καὶ τὸν Μυσλῆν Γιανιτσάραγαν. Ὁ Σουλαδῆς καὶ ὁ Ταρταχάνης καί τινες ἄλλοι αὐλικοὶ ἐσκέπτοντο τώρα πῶς νὰ κρημνίσωσι τοὺς ἐπαναστάτας. Μὲ κολακείας μεγάλας οἰκειώθησαν τὸν Πατρόναν καὶ τὸν ἔκραζαν εἰς τὰ συμβούλια, καὶ μὲ δῶρα πολλὰ καὶ ὑποσχέσεις

παρέλαβαν εἰς τὸ μέρος των τὸν ταξίαρχον τοῦ ἑβδόμου Γιανιτσαρικοῦ τάγματος (εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκε καὶ ὁ Πατρόνας), Χαλὶλ Πεχλεβάνην, ῥωμαλαῖον καὶ αὐθάδη ἄνθρωπον. Συμβούλιον συνεκροτήθη, ὅπου ἐπρόκειτο λόγος ἂν πρέπῃ νὰ κηρυχθῇ πόλεμος κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἥτις ἐβοήθει τοὺς Πέρσας. Εἰς τοῦτο ἐπροσκαλέσθησαν καὶ οἱ δύω ἐπαναστάται, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἦσαν πλησίον κρυμμένοι ἔνοπλοι ὁ Πεχλεβάνης μὲ τριάκοντα δύω ἄλλους ἰσχυροὺς ἑταίρους του. Ὁ Βιζύρης εἶπε πρὸς τὸν Πατρόναν, ὅτι ὁ μέγας Πατισὰχ τὸν ἀναδεικνύει Βαλῆν τῆς Ῥωμελίας. „Ὄχι," ἔκραξεν ὁ Πρατρόνας, „κάλλιον θέλω νὰ ἀναδειχθῶ Γιανιτσάραγας." Τότε ἐκβῆκεν ὁ Πεχλεβάνης μὲ τοὺς ἰδικούς του εἰς τὸ μέσον, καὶ ἠρώτησε τὸν Πατρόναν: „Τίς εἶναι ὁ γάδαρος, ὅς τις θέλει νὰ γείνῃ Γιανιτσάραγας;" καὶ εὐθὺς αὐτὸν καὶ τὸν Μυσλῆν κατεκομματίασαν μὲ τὰς μαχαίρας. Εἴκοσι ἓξ πιστούς των, οἵτινες ἔστεκαν μακρὰν τοῦ συμβουλίου, τοὺς ἔκραξαν κατ' ὀλίγους εἰς τὴν σάλαν μὲ πρόφασιν νὰ τοὺς φορέσουν καφτάνια, καὶ τοὺς ἐθανάτωσαν ὅλους. Κήρυκες ἐδιαλάλησαν τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ὁ Σουλτάνος ἐμοίρασεν ἑκατὸν χιλιάδας γρόσια εἰς τοὺς Γιανιτσάρους, διότι τάχα ἐγνώρισε τὴν πιστήν των πρὸς αὐτὸν προσλήσωσιν (25 Νομβ. 1730). Ὁ Γιαννάκης, Αὐθέντης τῆς Μολδαυΐας, ἀπήλαυσε τὴν τύχην τοῦ προστάτου του· ἐσκοτώθη μὲ πολλοὺς ἄλλους φίλους τοῦ Πατρόνα· ὁ Γρηγόριος Γίκας ἐκαταστάθη πάλιν Ἡγεμὼν τῆς Μολδαυΐας, καὶ τῆς Βλαχίας ὁ Κωνσταντῖνος Μαυροκορδάτος, ἀφοῦ εὐθὺς ἀπεβλήθη ὁ Ῥακοβίτσας. Μετὰ δύω μῆνας (22 Ἰαν. 1731) ἠθέλησαν οἱ Γιανιτσάροι νὰ ἀνακατωθοῦν πάλιν, ἀλλ' ὁ τότε νέος Βιζύρης Καβουκολάκης τοὺς ἐπρόλαβε καὶ θανατώσας ὑπὲρ τὰς 7,000 ἔφερεν ἐντελῆ ἡσυχίαν εἰς τὴν πόλιν.

Ἀλλὰ τὴν ἐντελεστάτην ἡσυχίαν ἀποκατέστησεν ὁ τὴν 21 Σεπτεμβ. 1731 ἐλθὼν νέος Βιζύρης, Τοπὰλ (ἤγουν χωλὸς) Ὀσμάνης, ὅς τις μέχρι τοῦδε διέτριβε μεταξὺ Σερῥῶν καὶ Θεσσαλονίκης καθησυχάζων ταραχὰς τινὰς τῆς Ἀλβανίας. Ὁ συνετὸς οὗτος Βιζύρης ἀπεβλήθη καὶ ἐστάλθη Πασᾶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐξ αἰτίας τῆς δυσαρέστου εἰς τὸν λαὸν εἰρήνης μὲ τὴν Περσίαν. Διότι ὁ πόλεμος ἐκεῖ ἐπεκράτει ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαναστάσεως, καὶ μετὰ τὴν παῦσιν αὐτῆς ἐστάλθη Τουρκικὸς στρατὸς, ὅς τις νικήσας τοὺς Πέρσας τοὺς ἠνάγκασεν εἰς εἰρήνην. Ἀλλὰ διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης (25 Φεβρ. 1732) ἐπαραίτησαν οἱ Τοῦρκοι χώρας τινὰς ἐκ τῆς νεοκτήτου τῶν Περσίας, καὶ τοῦτο διήγειρε θόρυβον εἰς τὸν λαὸν, τὸν ὁποῖον διὰ νὰ ἀναπαύσῃ ὁ Σουλτάνος ἠναγκάσθη νὰ καθαιρέσῃ τὸν ἀγαπητόν του καὶ πολλὰ χρήσιμον Βιζύρην. Ἡ εἰρήνη ὅμως μὲ τοὺς Πέρσας ἦτο προσωρινή.

Ὁ Ναδὶρ Κουλὶ Χὰν, εὐτυχὴς λῃστὴς ἐκ Χωρασανίας, εἶχεν ἀρχίσειν τὸ στάδιον τῶν δορικτησιῶν του κυριεύων τὴν Κελατίαν, κληρονόμημα τοῦ θείου του, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν. Ἔπειτα μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ νομίμου Σὰχ Ταμασιπίου μὲ τρεῖς μάχας ἠλευθέρωσε τοὺς Πέρσας ἀπὸ τοὺς Ἀφεγανοὺς, καὶ ἔβαλε τὸν Ταμασίπιον ἢ Θάμαν εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του. Διὰ τοῦτο ὁ Σὰχ τὸν ἔδωκε τιμάριον τέσσαρας ἐκ τῶν ὡραιοτάρων του χωρῶν (Χωρασανίαν, Μασανδερανίαν, Σιστανίαν καὶ Ἀφερβεϊστανίαν) καὶ τὸν τῖτλον τοῦ Σουλτάνου. Ὁ δόλιος Ναδὶρ δὲν ἐδέχθη τὸν τῖτλον, καὶ εὐχαριστήθη νὰ ὀνομάζεται ὑπηρέτης τοῦ Σὰχ Θάμας (Θαμασκουλιχάν). Εἶχε κτυπήσειν κατ' ἀρχὰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἐκυρίευσεν ἀπ' αὐτοὺς πολλὰς Περσικὰς χώρας. Ἀλλ' ἐνῷ ἐνίκα τοὺς Τούρκους, οἱ Ἀφεγανοὶ εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Χωρασανίαν, καὶ ὁ Ναδὶρ ἠναγκάσθη νὰ ὑπάγῃ ἐναντίον των. Οἱ Τοῦρκοι ἐν τοσούτῳ ἐκτύπησαν κατακέφαλα τοὺς Πέρ-

σας, καὶ μὲ ὀλίγην ζημίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἔκαμαν τὴν προειρημένην εἰρήνην. Ὁ Ναδὶρ ἐπιστρέψας καὶ παροργισθεὶς διὰ τὴν εἰρήνην ἐκρήμνισεν ἐκ τοῦ θρόνου (25 Αὐγ. 1732) τὸν Σὰχ Ταμασίπιον, τοῦ ὁποίου ὠνομάζετο ὑπηρέτης, ὕψωσεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ δεκατεσσαήμερον βρέφος του, ὡς σκιὰν βασιλέως, καὶ ὥρμησε κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας μὲ ταχύτητα ἀκράτητον, ὥστε τὴν 17 Ὀκτωβ. ἐπολιόρκει τὸ Βαγδάτιον.

Τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Τουρκικὸν συμβούλιον ὠνόμασεν ὁμοφώνως τὸν Τοπὰλ Ὀσμάνην, ὡς τὸν μόνον ἄξιον νὰ ἀποκρούσῃ τὸν ἐρχόμενον κίνδυνον. Ὁ Σουλτάνος τὸν ἀνέδειξεν ἀρχιστράτηγον μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ὅλων τῶν Ἀσιανῶν στρατευμάτων. Ἐκβῆκε λοιπὸν ὁ Ὀσμάνης γέρων ἤδη εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολέμου. Ἑκατὸν χιλιάδας στρατὸν συνάξας ἐβάδιζεν ἀργοπόρως καὶ εὐτάκτως εἰς τὸ Βαγδάτιον. Ὁ Ναδὶρ τοῦ ἔγραψεν εἰρωνικὴν ἐπιστολήν: „Ἀκούω, ὅτι Τουρκικὸς στρατηγὸς ἔρχεται ἐναντίον μου. Τὸν παρακαλῶ νὰ ταχύνῃ τὴν πορείαν του· ἐπειδὴ ἀγαπῶ νὰ τὸν πιάσω, καὶ ἔπειτα νὰ διευθυνθῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.“ Ὁ Ὀσμάνης τοῦ ἀπεκρίθη συντόμως: „Ἔρχομαι ἀργοπόρως καθὸ χωλός· ἐλπίζω ὅμως, ὅτι ὁ Ναδὶρ θέλει εὑρεῖν τὴν προσμένουσαν αὐτὸν τύχην ἀπὸ τὰς χεῖρας μου.“ Ὅταν ἐπλησίασεν ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς, ὁ Ναδὶρ ἀφῆκε 12,000 νὰ πολιορκοῦν τὸ Βαγδάτιον· καὶ μὲ 70,000 ἄλλας ὑπῆγεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Ὀσμάνου. Δώδεκα ὥρας μακρὰν τοῦ Βαγδατίου εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Τίγρεως ποταμοῦ συνεκροτήθη μάχη τὴν 19 Ἰουλ. 1733. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ στρατεύματος ἵστατο ὁ Ὀσμάνης. Ἐννέα ὥρας διήρκεσεν ἡ μάχη, ἥτις ἐτελείωσε μὲ τὸν ὁλόκληρον ἀφανισμὸν τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ. Δέκα χιλιάδες Πέρσαι ἐσκοτώθησαν, ὁ στρατὸς ὅλος ἐφυγαδεύθη, καὶ τὸ Βαγδάτιον ἠλευθε-

ρώθη ἀπὸ τὴν Περσικὴν πολιορκίαν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τρεῖς ἡμέρας ἑωρτάσθη λαμπρῶς ἡ νίκη. Τὸν υἱὸν τοῦ νικητοῦ Ὀσμάνου, Ἀχμὲδ Βέην, ἐνέδυσεν ὁ Σουλτάνος πολύτιμον γούναν, καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἔστειλε ἀδαμαντοσύνθετον βραβεῖον καὶ ῥομφαίαν. Ἀλλ' ὁ Τοπὰλ Ὀσμάνης προχωρῶν εἰς τὴν Περσίαν, δευτέραν φορὰν νικήσας τὸν Ναδὶρ, μαχόμενος τὸ τρίτον ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ Τοπὰλ Ὀσμὰν Πασᾶς ὑμνεῖται ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὄχι μόνον διὰ τὴν πολιτικήν του φρόνησιν καὶ τὴν πολεμικήν του ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν, ἀλλὰ τὸ περισσότερον, διότι ἔδειξεν εἰς τὴν ζωήν του τὴν ὡραιοτάτην τῶν ἀρετῶν, τὴν εὐγνωμοσύνην, τὴν ὁποίαν ἔχουσιν ἐξαιρέτως οἱ δίκαιοι καὶ φιλόθεοι ἄνθρωποι. Ὁ ἀχάριστος ἄνθρωπος, κατὰ τὰς ἰδέας τῶν Ἀσιανῶν, εἶναι καταφρονητὴς τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας, καὶ ἐπομένως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ὀσμάνης οὗτος γεννηθεὶς εἰς Λάρισσαν κατὰ τὸ 1670 ἔτος ὑπῆγε νέος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐμβῆκεν εἰς ὑπουργίαν τοῦ Σουλτανικοῦ Παλατίου. Εἰκοσιτεσσαραετὴς ἐπροβιβάσθη εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Βεγλέρβεη. Καὶ μετὰ δύω ἔτη (1696) ἐστάλθη ἀπὸ τὸν Σουλτάνον εἰς τὴν Αἴγυπτον. Πλέων ἀπὸ Σαϊδᾶ εἰς Δαμιάτιον περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας Ἱσπανοῦ λῃστοῦ, ὅς τις ἔκαμε πανία εἰς τὴν Μάλταν. Βικέντιος Ἀρναούδιος ὁ Μασαλιώτης, λιμενάρχες τῆς νήσου, ὑπῆγεν εἰς τὸ καράβιον τοῦ πειρατοῦ. Ἰδὼν αὐτὸν ὁ Ὀσμάνης ἔκραξεν εὐθύς: „Ἐὰν εἶσαι εὐγενῶν πράξεων ἐραστὴς, λύτρωσαίμε, καὶ δὲν θέλεις χάσειν τίποτε.“ Ὁ Ἀρναούδιος ἐφάνη ἀληθῶς γενναῖος ἀνήρ. Ἐπλήρωσεν ἐξαγορὰν ἑξακόσια φλωρία, ἐφρόντισε διὰ τὴν θεραπείαν τῶν πληγῶν του, καὶ τὸν ἔστειλε μὲ Γαλλικὸν καράβιον εἰς Δαμιάτιον. Εὐθὺς ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς Κάϊρον ὁ Ὀσμάνης, ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀρναούδιον χίλια φλωρία διὰ τὴν ἐξαγοράν του, πολλὰ ἄλλα δῶ-

ρα καὶ χωριστὰ πεντακόσια θάληρα. Ὅταν κατὰ τὸ 1723 ἔτος ἀνεδείχθη Βαλῆς τῆς Πελοποννήσου, ἐπροσκάλεσεν ἐκεῖ τὸν ἐλευθερωτήν του Ἀρναούδιον μαζὴ καὶ τὸν υἱόν του, τοὺς ἐδώρησε πλουσίως, καὶ τοὺς ἔδωκε τοιαῦτα προνόμια, ὥστ' ἐντὸς ὀλίγου ἀπέκτησαν μεγάλα πλούτη. Ἡ εὔνοια τοῦ Βαλῆ ἐξηπλώθη πολλὰ ὠφελίμως καὶ εἰς ὅλους τοὺς Γάλλους ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀρναουδίου. Κατὰ τὸ ἔτος τὸ πρὸ τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Ἀχμὲτ Γ΄ διέτριβεν ὁ Ὀσμάνης εἰς Νύσσαν Βαλῆς ὢν τῆς Ῥωμελίας. Ἐκεῖ τὸν ἐπεσκέφθησαν ὁ Ἀρναούδιος καὶ ὁ υἱός του. Τοὺς ἐδέχθη ἐντιμότατα, καὶ τοὺς ἐκάθισε πλησίον του, πρᾶγμα ἀσυνήθιστον τότε ἀπὸ ἕνα Βιζύρην εἰς Χριστιανούς. Ὅταν δὲ ἔφθασεν ὁ Ὀσμάνης ὡς μέγας Βιζύρης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐζήτησεν εὐθὺς ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν πρέσβυν νὰ τοῦ φέρῃ τοὺς εὐεργέτας του. Ἦλθαν πατὴρ καὶ υἱὸς φέροντές του δώδεκα Τούρκους, τοὺς ὁποίους ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τὴν δουλείαν. Τοὺς ἐδέχθη μὲ μεγάλην τιμὴν ἔμπροσθεν ὅλης τῆς ὁμηγύρεως τῶν μεγιστάνων. „Ἤμην,“ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας ἀξιωματικοὺς καὶ ἄρχοντας, „Ἤμην καὶ „ἐγὼ σκλάβος, φορτωμένος μὲ ἁλύσεις, γεμάτος „ἀπὸ πληγάς. Οὗτος εἶναι ὁ ἀνὴρ, ὅς τις μὲ ἐξηγό„ρασε, μὲ ἰάτρευσε, μὲ ἔσωσεν. Εἰς αὐτὸν χρεω„στῶ ζωὴν, ἐλευθερίαν καὶ τὰ παρόντα ἀγαθά. Χω„ρὶς νὰ μὲ γνωρίζῃ ἐπλήρωσε μεγάλην ποσότητα ἀρ„γυρίου, καὶ μ' ἔστειλε δωρεὰν μὲ καράβιον, ὅπου „ἐπεθύμουν. Τίς Μουσολμάνος εἶναι ἱκανὸς νὰ δείξῃ „τοιαύτην γενναιότητα;“ Ὅλων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπροσηλώθησαν εἰς τοὺς δύω Γάλλους, καὶ ὁ μέγας Βιζύρης ἔσφιγγε μὲ χαρὰν τὴν χεῖρα τοῦ εὐεργέτου του. Μὲ πολλὰς περιποιήσεις καὶ μὲ μεγάλα δῶρα τοὺς ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν Μάλταν. Εἰς ὅλην τὴν ζωήν του ἔδειξεν ὁ Τοπὰλ Ὀσμάνης χαρακτῆρα ἀξιοτίμητον. Κατέπαυσε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κωνσταντινου-

πόλεως πλέον μὲ τὴν σύνεσιν καὶ χρηστότητά του παρὰ μὲ θανάτους. Ἀπεβλήθη διὰ τὴν εἰρήνην τῆς Περσίας μὲ εὔνοιαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἐστάλθη Πασᾶς τῆς Τραπεζοῦντος, ἔπειτα τῆς Θεοδοσιουπόλεως καὶ τοῦ Τίφλις, καὶ τελευταῖον ἀρχιστράτηγος κατὰ τῆς Περσίας. Δύω λαμπρὰς νίκας ἐνίκησε τὸν Ναδίρ. Εἰς τὴν τρίτην μάχην ἐνικήθη καὶ ἔπεσε νεκρός. Ἀλλ' ὁ νικητὴς του Ναδὶρ σκιάζεται ἀπὸ τὴν λάμψιν τῶν ἀρετῶν τοῦ νικημένου. Ἐκεῖνος ἐξεθρόνισε τὸν εὐεργέτην του Σάχ, καὶ ὁ Ὀσμάνης ἔχαιρε νὰ δείχνῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του καὶ εἰς ἑτεροπίστους, καὶ ἔγεινε διδάσκαλος εὐγενῶν φρονημάτων εἰς πάντας *).

Διὰ νὰ τελειώσῃ ὁπωσοῦν τιμίως τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλή, ἐπρόσταξε τὸν Ταταρχάνην Καπλᾶν νὰ ἐκστρατεύσῃ, καὶ ἐνταυτῷ νὰ φέρῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς ὀρεινοὺς λαοὺς τοῦ βορείου Καυκάσου, οἵτινες ἔκ τινος καιροῦ ἐσαλεύοντο μεταξὺ Τουρκικῆς καὶ Ῥωσικῆς κυριαρχίας. Τῳόντι ἤρχισαν πολλοὶ ἡγεμόνες τούτων νὰ ὑποτάσσωνται. Ἀλλ' ἡ Ῥωσία μὴ εὐχαριστηθεῖσα, διεμαρτύρησε κα-

*) Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Πελοποννήσου κατεστάθη πρῶτος κυβερνήτωρ τῆς Ναυπλίας ὁ Τοπὰλ Ὀσμάνης, καὶ μετέπειτα πολὺν καιρὸν ἐχρημάτισε Βαλῆς αὐτῆς, διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι τὸν ὠνόμαζαν Μωραλῆν, ἤγουν Πελοποννήσιον, καὶ ὁ Ἄμηρος ἠκολούθησε κατὰ τοῦτο τοὺς Τούρκους. Ὁ Τοπὰλ Ὀσμάνης ἦτο Λαρισσαῖος. Τὸ γένος του διήρκεσεν εἰς τὴν Λάρισσαν ἕως τοῦ 1821 ἔτους. Υἱὸς τοῦ Ὀσμὰν ἦτο ὁ εἰρημένος Ἀχμὲδ Βέης (σελ. 372), μετέπειτα Τοπὰλ Ἀχμὲδ Πασᾶς. Τοῦ Ἀχμέδ, ὁ Τοπὰλ Χατσῆ Ὀσμὰν Πασᾶς, ὅς τις ὑπὸ δημίου Σουλτανικοῦ ἀπεκεφαλίσθη εἰς τὴν Εὔριπον ἐνῷ ἐπέρνα τὴν γέφυραν (1769). Εἰς τῶν Λαρισσαίων τὰ στόματα εὑρίσκεται ἀκόμη θρηνητικὸν τραγῴδιον διὰ τὸν θάνατόν του. Τοῦ Χατσῆ Ὀσμὰν υἱὸς ἦτο ὁ Ἀβδῆ Βέης, ὅς τις ἀπέθανεν ἄτεκνος εἰς Κωνσταντινούπολιν (1821), ἀφοῦ ὑπῆρξε μέγας ἱπποκόμος, καὶ τελευταῖον λειτουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. Οἱ Λαρισσαῖοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ γνωρίζουσι τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἡμερότητα τοῦ τελευταίου, καθὼς καὶ τῶν προτέρων Τοπαλίων ἢ Χωλῶν. Ὁ Ἀβδῆ Βέης εἶχε τὸν ἕνα πόδα βραχύτερον, καὶ ὑπεχώλαινεν ὅταν ἐπεριπάτει. Ἔλεγεν, ὅτι καὶ ὁ πατήρ του καὶ ὁ πάππος καὶ πρόπαππος εἶχαν τὸ φυσικὸν τοῦτο ἐλάττωμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβαν τὴν ἐπωνυμίαν.

τὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Χάνη πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλήν, καὶ ἔδωκε προσταγὴν εἰς τὸν ἐκεῖσε φυλάττοντα Πρίγκιπα Ἀσσίας Ὀμβούργου νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εκστρατείαν. Εἰς τὰ σύνορα τῆς Δαγιστανίας συνέβη μικρὰ μάχη (13 Ἰουν. 1733). Καὶ ὁ Ταταρχάνης δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἔμπροσθεν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἤρχισαν οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας νὰ κινῶσι τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον. Ὁ Βονεβάλιος εἰργάζετο μὲ ζῆλον νὰ κτίσῃ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν μὲ τὴν Γαλλίαν. Ἔστειλε τὸν Σηκρετάριόν του Βόνιον εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ δύω Σβέκους μὲ γράμματα εἰς τὴν πατρίδα των διὰ νὰ τὴν κάμῃ μέτοχον τοῦ πολέμου. Ἔλαβε τώρα ὁ Βονεβάλιος τὴν ἐπαρχίαν τῆς Καραμανίας, τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνα διὰ ἐπιτρόπου του. Τρεῖς Γάλλοι, δελεασθέντες ἀπὸ τὴν τούτου εὐτυχίαν, ἐπρόστρεξαν εἰς αὐτόν, καὶ ἀρνηθέντας τὸν Χριστόν, ἐβάλθησαν ὀφικιάλιοι τῶν Βομβοβόλων, τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Βονεβάλιος ταξίαρχος.

Ὁλόκληρος ἐνιαυτὸς ἐπέρασε μὲ συμβούλια καὶ προσπαθήσεις τῆς Αὐστριακῆς αὐλῆς διὰ νὰ ἀπαντηθῇ ὁ πόλεμος. Καὶ ἡ Τουρκία δὲν τὸν ἤθελεν, ἐπειδὴ ἐστενοχωρεῖτο πολὺ ἀπὸ τὸν Περσικὸν δυνάστην Ναδίρ. Ἤρχισαν πάλιν συνδιαλέξεις καὶ σκέψεις, καὶ ταχυδρόμοι ἔτρεχαν εἰς Πετρούπολιν καὶ εἰς ἄλλας αὐλάς. Περὶ τὰ τέλη ὅμως τοῦ 1735 ἔτους οἱ Ῥῶσοι ἤρχισαν τὰς πολεμικὰς πράξεις των, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐκήρυξαν ἐκ μέρους των τὸν πόλεμον. Ὁ μέγας Βεζύρης ἐδιωρίσθη ἀρχιστράτηγος, ὅς τις μὲ ὅλον του τὸν στρατὸν ἀνεχώρησε τὴν 16 Ἰουν. 1736. Ἐφρόντισεν ὅμως πρότερον ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ καὶ εἰρήνευσε μὲ τὸν Ναδίρ, ὅς τις τώρα ἀνηγορεύθη Σὰχ τῆς Περσίας, ἐπειδὴ ἀπέθανε τὸ βρέφος ὁ βασιλεύς. Ἡ εἰρήνη ἐκλείσθη εἰς τὴν Περσίαν (24 Σεπτεμβ. 1736), ὅπου εἶχαν σταλθῆν πληρεξούσιοι ἐκ Κωνσταντινου-

πόλεως. Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἔχασε τὰς νεοκτήτους χώρας της, καὶ σύνορα τῶν δύω βασιλείων ἐτέθησαν τὰ αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶχαν διορισθῆν εἰς τὴν ἐπὶ Μουρὰδ Δ΄ γενομένην εἰρήνην (Τόμ. Η΄, σελ. 482).

Ἐνῷ ὁ πόλεμος προέβαινεν εὐτυχῶς ἐκ μέρους τῶν Ῥώσων κυβερνώμενος ἀπὸ τὸν Ῥωσικὸν ἀρχιστράτηγον Μυννύχιον (ἴδ. ἀνωτ. σελ. 220), ἐπαρουσιάσθη ἡ Αὐστριακὴ αὐλὴ μὲ πολεμικὰς ἑτοιμασίας διὰ νὰ μετιτεύσῃ τὰ τῆς εἰρήνης. Εἰς τὰ τέλη τοῦ ἔτους (1736) ὑπῆγεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Αὐτοκρατορικὸς πρέσβυς Ταλμάνιος εἰς τὸ ἐν Βαβαταγῇ στρατόπεδον τοῦ Βιζύρη διὰ νὰ τοῦ φανερώσῃ τὴν μεσιτείαν τῆς αὐλῆς του. Ἐδιωρίσθη τόπος συνδιαλέξεων ἡ εἰς τὴν Πολονικὴν ἐπικράτειαν κειμένη πόλις Νειμιρόβιον. Ἐκεῖ ἐπροσκαλέσθησαν καὶ οἱ τῶν θαλασσίων δυνάμεων πρέσβεις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες ἔφθασαν εἰς τὸ ἐν Βαβαταγῇ στρατόπεδον τὴν 27 Μαΐου 1737. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐσυμφώνησαν αἱ δύω Αὐτοκρατορικαὶ αὐλαὶ νὰ βιάσωσι τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν εἰς συνθήκας ὠφελίμους εἰς αὐτάς, καὶ ὁ Ταλμάνιος ἐφανέρωσεν εἰς τὸν Βιζύρην, ὅτι ἡ Ῥωσία κρατεῖ δικαίως τὸ Ἀζόφιον, καὶ ἡ αὐλή του ζητεῖ τὴν δαπάνην τῆς πολεμικῆς ἑτοιμασίας της, καὶ ἐξάπλωσιν τῶν συνόρων της· καὶ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔστειλεν ἤδη στρατόν, ὅστις ἐκυρίευσε τὴν Νύσσαν. Ἀλλ' ὁ Βιζύρης μὴ φροντίζων περὶ τῶν κινημάτων τῆς Αὐστρίας, ἐπρόσμενε νὰ ἴδῃ τὸ τέλος τῆς ἐν Νοιμιροβίῳ συνόδου.

Μόλις συνῆλθαν ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι Ῥῶσοι, Αὐστριακοὶ καὶ οἱ τῶν θαλασσίων δυνάμεων εἰς τὸ Νειμιρόβιον κατὰ τὸν Αὔγουστον. Ἤρχισαν αἱ συνδιαλέξεις· ἀλλὰ τὴν 19 τοῦ αὐτοῦ ἐξεπλάγησαν οἱ Τοῦρκοι ἀκούσαντες πέντε Ῥωσικὰ ζητήματα, δηλαδή: πρῶτον, ἀκύρωσιν ὅλων τῶν συνθηκῶν τῶν γενομένων μὲ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν καὶ σύνταξιν νέας,

δεύτερον, παραχώρησιν τῆς Ταυρικῆς καὶ τοῦ Κουβὰν μαζὴ μὲ ὅλους τοὺς Τατάρους εἰς τὴν Ῥωσίαν· τρίτον, αὐτονομίαν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας μὲ Ῥωσικὴν προστασίαν· τέταρτον, τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον· πέμπτον, ἐλευθέραν θαλασσοπλοΐαν ἀπὸ τῆς Μαύρης θαλάσσης διὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἡ Ῥωσία ἐζήτει ἀκόμη τότε τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, τὸν ὁποῖον ἀπήλαυσε μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη· προστασίαν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας, Ταυρικὴν καὶ ἐλευθέραν θαλασσοπλοΐαν, τὰ ὁποῖα ἔλαβε μετὰ πεντήκοντα ἔτη, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀληθινὴ κύρωσις μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα ἔγεινεν αἰτία τοῦ τελευταίου πολέμου. Μετὰ τοὺς Ῥώσους ἐπρόβαλαν καὶ οἱ μεσῖται Αὐστριακοὶ τὰ προβλήματά των, δηλαδή: ἔκτασιν τῶν συνόρων εἰς τὴν Μολδαυΐαν καὶ Βλαχίαν ἕως τοῦ ποταμοῦ Δουμβοΐκης, εἰς τὴν Σερβίαν ἕως τοῦ ποταμοῦ Δὸμ ἐμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βιδίνης, καὶ πληρωμὴν δέκα μιλιονίων φλωρινίων διὰ τὴν δαπάνην τῆς πολεμικῆς ἑτοιμασίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐκατάλαβαν εὐκρινῶς τοὺς σκοποὺς καὶ τῶν πολεμούντων καὶ τῶν μεσιτευόντων, ἀνεχώρησαν ἀπὸ Νειμιρόβιον, καὶ ἡ σύνοδος ἐδιαλύθη.

Πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν Νειμιροβίῳ συνόδου ἔγραψεν ὁ Βιζύρης, Σεῒδ Μωάμεθ, εἰς τὸν Καρδινάλιον Φλευρῦν, ζητῶν τὴν μεσιτείαν τῆς Γαλλίας. Ὁ Φλευρῦς ἀπεκρίθη πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Σεῒδ Μωάμεθ Βιζύρην Μυσσὶν Σαδὲν, ὅτι δέχεται ἡ Γαλλία τὴν μεσιτείαν. Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς πρὸς τὰς Χριστιανικὰς δυνάμεις ἐφανέρωσε τὴν διάλυσιν τῆς ἐν Νειμιροβίῳ συνόδου.

Τίνας προόδους ἔκαμεν ὁ Ῥωσικοαυστριακὸς οὗτος πόλεμος, ποίας νίκας ἐνίκησε τοὺς Τούρκους ὁ Ῥωσικὸς ἀρχιστράτηγος Μυννίχιος, ποίας τύχας ἐδοκίμασαν οἱ Αὐστριακοὶ διὰ τὴν διχόνοιαν τῶν στρα-

τηγῶν των, καὶ ποῖον τέλος ἔλαβεν ὁ πόλεμος οὗτος μὲ τὴν ἐν Βελιγραδίῳ εἰρήνην (18 Σεπτεμβ. 1739), τὰ ἱστορήσαμεν ἤδη εἰς τὴν Ῥωσικὴν ἱστορίαν (ἀνωτ. σελ. 225). Ἔκτοτε ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἀπήλαυσε τριακονταετῆ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, καὶ Μαχμοὺδ ὁ Α' ἐβασίλευσεν ἀκόμη ἄλλα δεκαπέντε ἔτη, χωρὶς νὰ δείξῃ ἀξίας τῆς ἱστορίας πράξεις οὔτε εἰς τοὺς πολέμους οὔτε εἰς τὴν εἰρήνην, ἐπειδὴ ἐστερεῖτο πάσης δεξιότητος καὶ σωματικῆς καὶ πνευματικῆς. Ἀπέθανεν ἄτεκνος κατὰ τὸ 1754 ἔτος Δεκεμβ. 2.

5. Ὀσμάνης Γ'. Μαυσταφᾶς Γ'. Ἀβδοὺλ Ἀμὶδ Α'.

(1754 — 1789).

Τρεῖς υἱοὶ τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἀχμὲτ Γ' ἐπατισάχευσαν κατὰ σειράν. Πρῶτος τούτων εἶναι Ὀσμάνης Γ', ὅς τις εὐθὺς ὡς ἀνηγορεύθη κυριάρχης ἤνοιξε τὰ κλωβία τῶν κελαδικῶν ὀρνέων καὶ τὰ ἠλευθέρωσε δείχνων ὅτι ἐγνώρισεν ἐξ ἰδίας του πείρας πόσον βαρὺ εἶναι ὁ εἰς κλωβίον ἐγκλεισμὸς καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡ στέρησις. Ὑπάγων δὲ ἔφιππος διὰ νὰ περιζωσθῇ τὴν ῥομφαίαν τοῦ κράτους ἐχαιρέτει μὲ κλίσιν τῆς κεφαλῆς τοὺς περιεστῶτας ἀνθρώπους πάσης θρησκείας, καὶ ἐκ τούτου ἐσυμπεράνθη τὸ φιλάνθρωπον ἦθος του. Ἀπέβαλε τοὺς μίμους καὶ νάνους, τοὺς ὁποίους ἔτρεφεν ὁ Μαχμοὺδ εἰς τέρψιν του καὶ ἐκαταγίνετο εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἀράβων καὶ Περσῶν συγγραφέων. Φιλοδίκαιος ὢν ἐξέδωκεν ἰσχυρὰ προστάγματα κατὰ τῶν ἁρπαγῶν καὶ ἀδικιῶν τιμωρῶν αὐστηρῶς τοὺς τούτων ἐνόχους ἄρχοντας. Ἐπρόσταξε νὰ μὴ ἐνοχλῆται κανεὶς τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων του οὔτε διὰ τὴν θρησκείαν των, οὔτε διὰ τὰ κτήματά των. Ἀλλ' ὀλίγον καιρὸν ἀπήλαυσαν οἱ Χριστιανοὶ τὴν φιλανθρωπίαν Ὀσμάνου τοῦ Γ'. Ἦτο ἀῤῥωστικὸς καὶ ἀδύνατος

καὶ ἠναγκάσθη νὰ περιποιῆται τὴν ὑγιείαν του οἰκουρῶν. Μανθάνων ὅμως, ὅτι ὁ λαὸς ἐπεθύμει νὰ τὸν ἴδῃ, ἐκβῆκεν ἔφιππος, ἀλλὰ μόλις δυνάμενος νὰ βασταχθῇ εἰς τὸν ἵππον. Ἐπιστρέφων δὲ, μετὰ βίας ἔφθασεν εἰς τὴν πύλην τοῦ παλατίου, καὶ λειποθυμήσας ἔπεσε καὶ ἀπέθανε τὴν 6 Ὀκτωβ. 1757, βασιλεύσας ἔτη δύω, μῆνας δέκα καὶ ἡμέρας τέσσαρας, ζήσας ἔτη 59, καὶ μείνας καὶ αὐτὸς ὡς ὁ πρὸ αὐτοῦ ἄτεκνος.

Μουσταφᾶς Γ', ἀδελφὸς τοῦ Ὀσμάνου Γ', ἀνέβη τώρα τὸν Σουλτανικὸν θρόνον, ἄνθρωπος φιλοικονόμος μὲν, ἄπειρος δὲ τῆς κυβερνήσεως, καὶ διὰ τοῦτο ἀφιερώσας ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις εἰς τοὺς ὑπουργοὺς τῆς βασιλείας. Παρῆλιξ δὲ φθάσας εἰς τὸν θρόνον ἐπεθύμει νὰ ἀποκτήσῃ υἱὸν, καὶ νὰ εὐφράνῃ τὸν Ἰσλαμικὸν λαὸν, ὅς τις ἤδη ὑπὲρ τὰ τριάκοντα ἔτη δὲν ἐδοκίμασε τὴν χαρὰν νὰ ἴδῃ βλάστημα Ὀσμανικὸν, στήριγμα τοῦ Μουσολμανικοῦ κράτους. Ἡ ἐπιθυμία του αὕτη ἐπληρώθη, καὶ ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ἦτο ἀπερίγραπτος, ὅταν μία τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτάνου τοῦ ἐγέννησε τὴν 6 Ἰανουαρ. 1762. υἱὸν, τὸν μετέπειτα περίφημον Σελὶμ Γ'. Ὄχι μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἑωρτάσθη ὁλόκληρον μῆνα ἡ γέννησις τοῦ Πρίγκιπος μὲ δημοσίους ἡμερονυκτίους χαρὰς καὶ παντοῖα εἴδη παιγνιδίων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς ἐπικρατείας μεγάλας καὶ μικρὰς ἐπανηγυρίσθη ἡ χαρὰ μὲ ἀνήκουστον μέχρι τοῦδε δαπάνην, ἐπειδὴ ὁ Τουρκικὸς λαὸς νομίζοντες ὀργὴν Θεοῦ τὴν στείρωσιν δύω προτέρων Σουλτάνων, ἐξέλαβαν τώρα ὡς ἐξιλέωσίν του καὶ ὡς θεῖον δώρημα τὸν νεογέννητον Πρίγκιπα.

Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἠγάπα εἰς τὸν καιρὸν τῆς εἰρήνης νὰ συνάζῃ θησαυρὸν ἱκανὸν, καὶ ἐπεριποιεῖτο καθένα, ὅς τις ἤξευρε νὰ τοῦ προβάλλῃ χρηματιστικοὺς πόρους. Ἀπ' ἀρχῆς τῆς βασιλείας του εὑρέθη τοιοῦτος

νοῦς μεταξὺ τῶν κατοικούντων τὸ Φανάριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γραικῶν, ὅς τις διὰ τὰς τοιαύτας ἀρετάς του ἀνέβη εἰς ὕψος δυνάμεως τόσον μέγα, ὅσον ἦτο τῆς δυστυχίας τὸ βάθος, εἰς τὸ ὁποῖον τὸν ἐκρήμνισεν ἐπὶ τέλους ἡ συνήθης ἀκαταστασία τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Γεώργιος Σταυράκογλος (ἤγουν υἱὸς Σταυράκη), γεννημένος εἰς τὸ Φανάριον, ἦτο ὁ τότε πολύκροτος οὗτος ἀνήρ. Ἐσυμβούλευσε τὸν Σουλτάνον νὰ καταστήσῃ βασιλικὸν μονοπωλεῖον τὸν ταβάκον τῆς μύτης, καὶ μὲ ποσότητα μεγάλην ἠγόρασεν αὐτὸς τὸ προνόμιον (1760). Τὸ μέσον τοῦτο ἀνέδειξεν ἐντὸς ὀλίγου μεγάπλουτον τὸν Σταυράκογλον, καὶ τοῦ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ Σουλτάνου. Δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Σταυράκογλος ἔγεινε πηγὴ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπήγαζαν αἱ ἀξίαι καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς. Οἱ Αὐθένται τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυΐας ἀπέβλεπαν εἰς αὐτὸν. καὶ μ᾽ ὅλον ὅτι τὸν ἐτίμησαν Μέγαν Σπαθάριον, αὐτὸς ὅμως κυρίως ἦτο αὐθέντης καὶ προστάτης των, ἐπειδὴ ἔδιδεν εὐκόλως αὐθεντίαν εἰς ὅν τινα ἤθελε, καὶ ἐκαθαίρει ἐκ τῆς αὐθεντίας τὸν προσκρούοντα εἰς τὴν θέλησίν του. Φανερὸν εἶναι, ὅτι τοιαύτη δύναμις ἀνέδειξε τὸν Σταυράκογλον ἀγαπητὸν τέκνον τῆς τύχης. Οἶκοι λαμπροὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τὸ κατάστενον, ἀκολουθία μεγάλη, γραμματεῖς καὶ ὑπουργοὶ τῶν πολλῶν δημοσίων του πράξεων, συνωθισμὸς πολλῶν εἰς τὰς πύλας του τὸν ἀπέδειχναν μᾶλλον Τουρκικὸν μεγιστᾶνα παρὰ ἕνα Γιαοῦρον Γεώργιον. Πεπαιδευμένος ὢν — ὁ ἱεροκήρυξ Κορνήλιος λέγει, ὅτι ἦτο εἰδήμων πολλῶν γλωσσῶν, καὶ εἶχε καὶ λαμπρὰν βιβλιοθήκην *) — ἐκινεῖτο ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν του εἰς τὸ νὰ διατάσσῃ καὶ νὰ κυβερνᾷ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Δὲν εἶναι παρά-

*) „Διδαγμένος γένη γλωσσῶν διαφόρων, καὶ μελετῶν ὅσα περιέκλειεν ἡ πλουσία καὶ πολύτιμός σου βιβλιοθήκη κτλ." Ἰωάσαφ Κορνήλ. Λόγων Τόμ. Β΄, σελ. 174 — 176.

ξενον, ἐὰν τοσαύτη καὶ τοιαύτη δόξα ἐκίνησε κατ᾽ αὐτοῦ τὸν φθόνον ὅλων τῶν μεγάλων· διότι οἱ μικροὶ, καὶ Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ, τὸν ἠγάπων διὰ τὴν ἐλευθεριότητά του. Τοῦρκοι αὐλικοὶ καὶ Φαναριῶται Χριστιανοὶ, ἄρχοντες κοσμικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἠνώθησαν κατὰ τοῦ Σταυρακόγλου, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν κρημνίσωσι βασταζόμενον στερεὰ εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ Σουλτάνου. Τέλος, ὅταν ὁ Χάνης τῶν Ταταρων Κιρὶμ Γιράϊς, ἤρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν δι᾽ ἀναγκαῖα πράγματα τοῦ κράτους (1765), οἱ μὲν ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας τοῦ ἐπρόσφεραν δεήσεις τῶν ὑπηκόων των νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Σταυρακόγλου, οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχθροί του ἐπλήθυναν τὰς κατ᾽ αὐτοῦ κατηγορίας· καὶ ὁ Χάνης εἰς πρώτην ἔντευξιν τοῦ Σουλτάνου τὸν ἐζήτησε παρακαλεστικῶς νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν δόξαν τοῦ κράτους ἀπὸ τὸν ἐπονείδιστον τοῦτον Γιαοῦρον. Καὶ λοιπὸν Μουσταφᾶς ὁ Γ΄, ὅς τις πρὸ τριῶν ἡμερῶν ὡρκίσθη εἰς τὸν Σταυράκογλον τὴν κεφαλήν του νὰ μὴ φοβῆται, ἐξέδωκε πρόσταγμα καὶ ἐκρέμασαν τὸν πρῴην ἀγαπητόν του εἰς τὸ Ἀγκιστροχώριον (Τσεγκὲλ Κιοΐ). ἀφῆκαν τὸν νεκρὸν τρεῖς ἡμέρας κρεμάμενον, καὶ ἔπειτα τὸν ἀπέῤῥιψαν εἰς τὴν θάλασσαν (1765). Μεθ᾽ ἡμέρας τινὰς τὸν εὕρηκαν μεσοσαπημένον οἱ Χριστιανοὶ, καὶ τὸν ἔθαψαν κρυφίως. Ἡ μεγάλη του περιουσία ἔγεινεν εὐθὺς Σουλτανικὴ, καὶ μόλις μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα ἀπελύθησαν ἀπὸ τὰ δεσμὰ οἱ δύω ἔνδοξοι γραμματεῖς του, Εὐστάθιος καὶ Γεώργιος οἱ Ζαγοραῖοι, ὅπου ἐβασανίζοντο νὰ μαρτυρήσωσιν ἀκόμη εἴτι λείψανον τοῦ πλούτου ἤξευραν κρυμμένον.

Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἔμεινεν εἰρηνεύουσα ἕως τοῦ 1768 ἔτους. Τότε ὅμως Μουσταφᾶς ὁ Γ΄ παροργιζόμενος ἀπὸ τὴν διανομὴν τῆς Πολονίας καὶ κεντριζόμενος ἀπαύστως ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν αὐλὴν, ἠθέλη-

σε τὸν κατὰ τῆς Ῥωσίας πόλεμον. Εἰς τὸ περὶ τῆς κηρύξεως τούτου συνέδριόν ἀντέτεινεν ὁ τότε φρόνιμος Βιζύρης Μυσσὶν Σαδὲς, λέγων, ὅτι διὰ ξένα συμφέροντα δὲν εἶναι συμφέρον εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος νὰ ἐξοδεύῃ θησαυροὺς καὶ αἷμα Μουσολμάνων. Ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἀπεβλήθη καὶ ἐστάλθη Βαλῆς τῆς Πελοποννήσου, ὁ δὲ ἐπιθυμητὸς πόλεμος ἐκηρύχθη καὶ ἔγεινε καθὼς ἐξεύρει ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴν ἱστορίαν Αἰκατερίνης τῆς Β' (ἀνωτ. σελ. 242 — 251). Διὰ τοῦτο παραπέμποντές τον ἐκεῖ, προσθέτομεν μόνον ἐδῶ συντόμως ποῖα ἀποτελέσματα ἔδειξεν ὁ πόλεμος οὗτος εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους τῆς Τουρκίας.

Ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἀπόβασις τῶν Ῥώσων καὶ ἡ διὰ παρακινήσεως αὐτῶν ἐπανάστασις τῶν Πελοποννησίων, ὁ πολλῶν Νησιωτῶν καθοπλισμὸς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἕνωσις αὐτῶν μετὰ τῶν Ῥωσικῶν πλοίων, ὅλα ταῦτα ἔβαλαν ὑποψίαν εἰς τὰς καρδίας τοῦ Τουρκικοῦ γένους μήπως ὅλοι οἱ εἰς τὴν ἐπικράτειάν των Χριττιανοὶ, ὁμόθρησκοι ὄντες μὲ τοὺς ἐχθρούς των Ῥώσους, εἶναι καὶ κοινωνοὶ τῶν σκοπῶν των. Ἡ ὑποψία αὕτη τοὺς μὲν κοινοὺς Τούρκους ἐξηγρίωσε κατὰ τῶν Χριστιανῶν, τοὺς δὲ ἡγεμόνας των ἔκαμε παραβλεπτικοὺς τῶν ἀταξιῶν τοῦ κοινοῦ πλήθους. Διὰ τοῦτο εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Ῥωμελίας οἱ καταγραφόμενοι εἰς τὸν κατάλογον τοῦ στρατιωτικοῦ Τοῦρκοι εἶχαν τρόπον τινὰ προνόμιον νὰ μεταχειρίζωνται ὡς ἤθελαν τοὺς Χριστιανούς. Ἐνεδύοντο, ἐτρέφοντο ἀπ' αὐτοὺς, ἠσέλγαιναν εἰς τοὺς παῖδάς των, καὶ τῶν ἀνθισταμένων ἡ ποινὴ ἦτο φόνος διὰ πιστόλας ἢ μαχαίρας ἀνυπεύθυνος. Τὰ χωρία ἠρημόνοντο ἀπὸ τὰ διαβαίνοντα στρατεύματα, καὶ ὅσοι ἤθελαν νὰ σωθῶσι, κατέφευγαν ὡς αἱ ἔλαφοι εἰς τὰ ὄρη.

Ἀπ' ὅλας ὅμως τὰς πόλεις τῆς Ῥωμελίας καμμία βέβαια δὲν ἴδε τραγικωτέρας σκηνὰς παρὰ ἡ Λάρισσα. Τρεῖς Σατράπαι εὑρίσκοντο εἰς αὐτὴν τὸ 1770

ἔτος τὸ μὲν νὰ στρατολογῶσι διὰ τὸν πόλεμον, τὸ δὲ καὶ νὰ προσέχωσι μὴ μεταδοθῇ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα τῆς Πελοποννήσου διά τῶν Ἑλλήνων καὶ Θετταλῶν Ἁρματωλῶν. Ἐκυρίευε τότε τὸ δαιμόνιον τῆς διχοστασίας δύω φατρίας προεστώτων τῆς ἐπαρχίας Τρίκκης, Δημάκη ταὶ Γεωργάκη Χαλικιωτῶν, καί τινος ἄλλου Τρικκαίου, οἵτινες ἀνέφεραν εἰς τὴν Λάρισσαν τὰς κατ' ἀλλήλων κατηγορίας. Ὁ Ἀγαπασᾶς (εἷς ἐκ τῶν τριῶν) ἐδιώρισε τοὺς στασιάζοντας προεστῶτας νὰ ὑπάγουν συνεπιφέροντες ὅσους δύναται Χριστιανοὺς καθεὶς διὰ νὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τίς ἐκ τῶν προεστώτων ἔχει τὰ δίκαια. Μὲ ἐνθουσιασμὸν οἱ μαινόμενοι ἐσύναξαν καθεὶς τοὺς συστασιαστάς του. Τρεῖς χιλιάδες Τρικκαῖοι ἐκ τῶν πολλῶν χωρίων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἔφθασαν εἰς τὴν Λάρισσαν. Ἡ μεγάλη αὐλὴ τοῦ Πασᾶ δὲν ἐχώρει τὸ πλῆθος τῶν φωναζόντων τῶν μὲν ὑπὲρ Δημάκη καὶ Γεωργήκη, τῶν δὲ ὑπὲρ τοῦ Τρικκαίου. Εἰς τὴν δευτέραν συνάθροισίν των ἐπρόσταξεν ὁ Πασᾶς τὸν ὄλεθρον τῶν ἀόπλων τούτων καὶ ἀκάκων ἀνθρώπων. Ἤρχισεν ἡ κατ' αὐτῶν πυροβόλησις. Ὅσοι ἔφευγαν ἀπὸ τὴν αὐλὴν, ἐφονεύοντο εἰς τοὺς δρόμους. Εἰς μίαν ἡμέραν ἡ πόλις ἐγεμίσθη νεκρῶν, καὶ τὰ ῥεῖθρα τοῦ Πηνειοῦ ἐβάθησαν ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἀθλίων Τρικκαλινῶν (Μαρτ. 9, 1770). — Οἱ Λαρισσαῖοι δὲν ἐδοκίμασαν μετριώτερα. Συνειθισθέντες οἱ Γιανιτσάροι νὰ φονεύουν Χριστιανοὺς, ἐτουφέκιζαν καθ' ἑκάστην 10 — 20 Χριστιανούς. Ἕνα μόνον ναὸν εἶχαν πέντε χιλιάδες κάτοικοι τῆς πόλεως ἐκείνης, τιμώμενον εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Ἀχιλλίου, καὶ τοῦτον τὸν ἐκρήμνισαν μὲ ὅρκον νὰ μὴ συγχωρήσωσι πλέον τὴν ἀνάκτισίν του *). Οἱ ἀκμάζοντες διὰ τῆς ἐμπορίας πλου-

*) Μετὰ παρέλευσιν εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Χριστιανοὶ ἐστεροῦντο τὴν ἱερὰν ταύτην παραμυθίαν καὶ μόνον τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς ἔτρεχαν εἰς τὰ πέριξ χωρία μίαν ὥραν μακρὰν διὰ νὰ λειτουργηθῶσιν, ἀνεκτίσθη ὁ ναὸς οὗτος ἐπὶ Σελὶμ Γ', διὰ φρον-

σιοι Λαρισσαῖοι ἐγυμνώθησαν, ἐσκοτώθησαν, καὶ ὅσοι ἠδυνήθησαν, ἔφυγαν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία. Ἡ Λάρισσα ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον περιέχει Χριστιανοὺς πένητας, χειρώνακτας, ἀποζῶντας μὲ τοὺς βαρεῖς κόπους των.

Εἰς ἄλλα μέρη δὲν συνέβησαν ὀλιγώτερα δεινά. Εἰς Κωνσταντινούπολιν συκοφαντηθεὶς ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ἐστρεβλώθη καὶ ἐβασανίσθη παντοίως, καὶ ἡ ἀναφανεῖσα ἀθωότης του δὲν ἐστάθη ἱκανὴ νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ τὴν ἐξορίαν (ἴδ. κατωτ. σελ. 403). Τὸν Ἡγεμόνα τῆς Μολδαυΐας, Ἰωάννην Καλλιμάχην, καὶ τὸν μέγαν Διερμηνέα, Νικόλαον Σοῦτσον, δι' ὑποψίαν προδοσίας ἀπεκεφάλισαν (8 Σεπτ. 1769). Εἰς τὴν Φιλιππούπολιν ἐρράβδισαν τοὺς προεστῶτας, διήρπασαν τὰ ὑπάρχοντά των, ἔκαυσαν τὰς οἰκίας των, καὶ ἐφόνευαν καθ' ἑκάστην Χριστιανούς. Τὴν Μοσχόπολιν ἐλεηλάτησαν καὶ ἠρήμωσαν τόσον, ὥστ' ἔκτοτε ἐξέλιπεν ἀπὸ τὴν γῆν ἡ πρὸ ὀλίγου εὐτυχὴς πόλις. Τῆς Τρίκκης ἐπυρπόλησαν τὸ ἥμισυ μέρος. Εἰς τὴν Σμύρνην ἐξερχομένους τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Φωτεινῆς ἐφόνευσαν τὸ περισσότερον αὐτῶν μέρος. Εἰς τὴν Λῆμνον ἀπεκεφάλισαν τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς προεστῶτας τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ περιγράφῃ ὅλα τὰ δεινά; Ἰδοὺ τὰ καλὰ, ὅσα ἀπήλαυσε τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἀπὸ τὴν τῶν Πελοποννησίων μὲ τὸν Ὀρλόφιον συμμαχίαν!

Μουσταφᾶς ὁ Γ' δὲν ἠξιώθη νὰ ἴδῃ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἤρχισε μὲ ἐλπίδας μεγάλας. Λυπούμενος διὰ τὰς καθημερινὰς κακὰς ἀγγελίας ἠῤῥώστησε καὶ ἀπέθανε τὴν 21 Ἰανουαρίου 1774.

Ἀβδοὺλ Ἀμὶδ, υἱὸς Ἀχμὲδ Γ', ἀδελφὸς τοῦ ἀποθανόντος Μουσταφᾶ Γ', ἐκβῆκε τώρα ἀπὸ τὸ καφάσιον διὰ νὰ εὐδαιμονίσῃ τὸν λαόν του· καὶ τῷόντι

τίδος τοῦ ἀξιεπαίνου μητροπολίτου Λαρίσσης Διονυσίου Καλλιάρχου κατὰ τὸ 1794 ἔτος; ὁπότε ὁ καλὸς οὗτος ποιμὴν ἀνήγειρε καὶ τὸ παλαιὸν Ἑλληνικὸν σχολεῖον.

εἶχεν ἱκανὰς δεξιότητας διὰ σκοπὸν τοιοῦτον. Ἦτο ἄνθρωπος ἥμερος καὶ φίλος τοῦ πολιτισμοῦ. Εὐθὺς ἔδωκε προστάγματα διὰ νὰ συναχθοῦν πανταχόθεν νέα στρατεύματα διὰ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ περικυκλωθεὶς ὁ μέγας στρατός του μὲ τὸν Βεζύρην ἀπὸ τὸν Ῥωμανσόβιον εἰς τὴν Σούμλαν, ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ τὴν εἰρήνην εἰς Κοτσοὺκ Καρναδσὶκ, ὡς ἐξεύρει ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὰ προϊστορημένα (ἀνωτ. σελ. 250). Εἰς ταύτην τὴν εἰρήνην ἠναγκάσθη ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ νὰ γνωρίσῃ τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον τοῦ κυριάρχου τῆς Ῥωσίας, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ὀνομάζῃ μὲ τὸ ἰδικόν της πομπῶδες ὄνομα Πατισάχ.

Ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὸν πόλεμον ὁ Σουλτὰν Χαμὶτ (οὕτως ὀνομάζεται εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν ὁ Ἀβδοὺλ Ἀμὶδ) ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πολλὰς πληγὰς τῆς κατεσπαραγμένης ἐπικρατείας του, καὶ ἐξαιρέτως τῶν ὑπηκόων του Χριστιανῶν. Ἐφρόντισε πρὸ πάντων διὰ τὴν ἐλεεινῶς αἰχμαλωτισθεῖσαν Πελοπόννησον. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ προσκαλεσθέντες κατέσφαξαν πρῶτον τοὺς κατοίκους τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, καὶ ἔπειτα κατεπολέμησαν τοὺς ὀλίγους ἐπαναστάτας καὶ διήρπασαν καὶ ἠνδραπόδισαν τοὺς πολλοὺς ἀθώους Πελοποννησίους, εὐχαριστήθησαν νὰ μένωσι καὶ νὰ καρπῶνται τὰ λείψανα τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας ἐκείνης. Οἱ σκορπισμένοι εἰς τὰ ὄρη ἐσυνάζοντο κατ' ὀλίγον εἰς τὰ ἔρημα χωρία των διὰ παρακινήσεως βασιλικῆς· ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ ἐπικαθήμενοι ὡς ὀλέθριαι βδέλαι κατέπιναν τὰς ζωϊκάς των δυνάμεις. Ὁ Χαμὶτ ἐμεταχειρίσθη πᾶν μέσον διὰ λόγου νὰ τοὺς στείλῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν των, ἀλλ' οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ὑπήκουαν. Τοὺς ἐσυμβούλευσε, τοὺς ἐπρόσταξε, τοὺς ἐφοβέρισεν· ὅλα εἰς μάτην. Τελευταῖον τοὺς ὠργίσθη, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξολοθρεύσῃ πάντα Ἀλβανὸν διατρίβοντα εἰς Πελοπόννησον.

Ἦτο Καπουδᾶν Πασᾶς τότε Χασάνης ὁ ἐπικληθεὶς Γαζῆς (τροπαιοῦχος) διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του. Ἡ πατρὶς τούτου εἶναι ἀβέβαιος· ἡ κοινοτέρα γνώμη τὸν θέλει γέννημα τῆς Ῥαιδεστοῦ. Νέος ὢν ἐμβῆκεν εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἀλγειρίου. Μετὰ πολλὰς λαμπράς του τύχας εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἔγεινεν ὑποναύαρχος. Αὐτὸς εἶναι, ὅςτις ἐπολέμησε μὲ τὴν ναυαρχίδα τοῦ Καπουδᾶν Πασᾶ ἐναντίον τῆς Ῥωσικῆς ναυαρχίδος, τῶν ὁποίων πυρποληθησῶν καὶ τῶν δύω, ὁ Χασάνης ἡμίκαυστος ἐσώθη κολυμβῶν εἰς τὸν Τσεσμὲν (5 Ἰουλ. 1770), ὡς προϊστορήσαμεν (ἀνωτ. σελ. 246). Αὐτὸς ἠλευθέρωσε (1771) τὴν Λῆμνον ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ῥώσων (ἀνωτ. 248). Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀνεδείχθη Καπουδᾶν Πασᾶς, καὶ ἐκράτησεν ἐνδόξως τὴν ἀξίαν του ἕως τοῦ 1789 ἔτους.

Ὁ ἀνδρεῖος λοιπὸν οὗτος Καπουδᾶν Χασᾶν Πασᾶς ἔφθασε μὲ τὸν στόλον του εἰς τὸ Ἄργος (1779) διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν θέλησιν τοῦ κυρίου του. Τὴν ἐξετέλεσεν ἐξαίρετα. Ἀλβανὸς δὲν ἠλεήθη κἀνεὶς· τοὺς κατεπολέμησε, καὶ τὸν ἀρχηγόν των Μουρτοχάμσαν καὶ ὅσοι ἔπεσαν εἰς χεῖράς του, τοὺς ἐθυσίασεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου. Πολλαὶ χιλιάδες Ἀλβανῶν ἐσφάγησαν, ὥστε διὰ τῶν κρανίων των ἔκτισε τρόπαια. Ἐκαθάρισε λοιπὸν τὴν Πλοπόννησον ἀπὸ ταύτην τὴν λέπραν. Ἠθέλησεν ἔπειτα νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἕως τότε ἀνυποτάκτους Μανιάτας, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ δεσπόζωσιν ἀντὶ τῶν ἐξολοθρευθέντων Ἀλβανῶν. Εὐτύχησε καὶ εἰς τοῦτο, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ τῆς φρονήσεως τοῦ Διερμηνευτοῦ του Μαυρογένους παρὰ διὰ τῆς ἀνδρίας του. Τοὺς ἐφιλίωσε μὲ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν ἀφήσας εἰς αὐτοὺς νὰ κυβερνῶνται ἀπὸ ἕνα ἰδικόν των Ἡγεμόνα, καὶ νὰ πληρόνωσιν ἐτησίως 30,000 γροσίων εἰς τὸν Σουλτάνον εἰς σημεῖον ὑποταγῆς. Μετὰ τοῦτο ἀφήσας ἥσυχον τὴν Πελοπόννησον περιῆλθε τὴν Ἑλλάδα καὶ

Θετταλίαν καὶ ὅλην τὴν Ῥωμελίαν συνιστῶν πανταχοῦ τὴν εὐταξίαν, τιμωρῶν τὴν ἀδικίαν, καὶ μὲ θάνατον περιορίζων τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τὴν πατρίδα των· ὅπου μάλιστα ἤξευρεν Ἀλβανὸν κακοῦργον καὶ πλεονέκτην, ἐκεῖ ἔδειχνεν ὅλην τὴν δραστηριότητά του. Εἰς τὸν Τύρναβον τοιοῦτος τις μεγαλαδικητὴς, ὀνόματι Βικιράκος, ἐπλουτίσθη ἐκ πτωχοῦ καὶ ἔκτισε καὶ λαμπρὸν οἶκον διὰ νὰ ζῇ ἐκεῖ πάντοτε. Τοῦτον διὰ νὰ τιμωρήσῃ ὁ Χασᾶν Πασᾶς μετέβη αὐτὸς ἀπὸ Λαρίσσης εἰς Τύρναβον. Ὁ Βικιράκος διέφυγε μεταμορφωμένος. Ἀλλ' ὁ Χασᾶν Πασᾶς καθίσας πρὸ τῆς πύλης τοῦ οἴκου του ἐξέτριψε μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας φωτίαν διὰ πυρίτιδος καὶ χάλυβος καὶ κατέκαυσε τὸν οἶκον μὲ ὅλα τὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη του, παραφυλάξας πανταχόθεν νὰ μὴ μεταδοθῇ εἰς ἄλλους οἴκους τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον οὐδ' ἦτο δυνατὸν διὰ τὴν ἀραιότητα καὶ εὐρυχωρίαν τῶν οἰκοδομημάτων τῆς πολίχνης ἐκείνης. Τὸν δὲ φυγάδα αὐτὸν εὑρὼν ἔπειτα μετὰ δύω ἐνιαυτοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸν ἔστειλεν εἰς τὸν ᾅδην. Τρόμος ἐκυρίευσε πανταχοῦ τοὺς δυστήνους Ἀλβανούς· ἐκρύπτοντο, ἤλλασσαν τὴν συνήθη των στολὴν, ἀλλ' ἡ γλῶσσα των ἐπρόδωκε πολλοὺς, καὶ μετὰ τῶν ἀδίκων ἐσφάγησαν καὶ ὄχι ὀλίγοι τίμιοι Ἀλβανοί.

Ὁ Χασᾶν Πασᾶς ἔκτοτε ἔγεινεν ἐπιστήθιος τοῦ Σουλτάνου, καὶ ὅλη ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλείου ἐκρέματο ἀπ' αὐτὸν, καὶ τῷόντι ἀποκατεστάθη δι' αὐτοῦ ἡσυχία καὶ εὐταξία εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Ὁ Μουστάκας (τοῦτο ἐπωνομάζετο κοινῶς διὰ τὸν δασὺν καὶ μέγαν μύστακά του) ἐτρόμαζε τοὺς πλεονέκτας, ἐπειδὴ καὶ ἡ παραμικρὰ ἀδικία των ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Ζηλωτὴς ὢν τῆς δόξης τοῦ βασιλείου ἐταράχθη μεγάλως, ἀλλ' ὑπέμεινε φρονίμως τὴν τῆς Ταυρικῆς ὑποταγὴν εἰς τοὺς Ῥώσους (1784), τὴν ὁποίαν ἔμαθεν ὁ ἀναγνώστης ἀνωτέρω (σελ. 257). Ἔκτοτε ὅμως ἡτοιμάζετο εἰς πόλεμον διὰ νὰ ἐκδικήσῃ

τὴν ἀτιμίαν. Πρὸ πάντων ἐφρόντισε νὰ εἰσάξῃ εἰς τὴν Βλαχίαν Ἡγεμόνα πιστόν του καὶ ἄξιον νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ βόρεια σύνορα τῆς ἐπικρατείας πρὸς ἱκανὴν ἀντίστασιν. Τοιοῦτον ἄλλον δὲν εὕρηκεν εἰμὴ τὸν παράδοξον Διερμηνευτήν του Μαυρογένην, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ εἶναι ἐπίσης ἐπίσημον πρόσωπον εἰς τὰ παρόντα Τουρκικὰ πράγματα, μᾶς δίδει ἀφορμὴν νὰ ἐξιστορήσωμεν ὅσα ἐξεύρομεν ἐκ βεβαίων πηγῶν μαθόντες περὶ τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος του.

Οἱ Μαυρογέναι ἦσαν Πελοποννήσιοι. Τὸ γένος των, καθὼς βεβαιόνουσιν οἱ αὐτοὶ, εἶναι κλάδος τῶν εἰς τὴν Βενετίαν ἐνδόξως ἡγεμονευσάντων Μοροσινίων, οἱ ὁποῖοι εἰς Λατινικὰ συγγράμματα ὀνομάζονται Μαυρογέναι. Εἶναι δὲ ἀναντίῤῥητον ὅτι ὅταν ἐκυριεύετο ἐσχάτως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἡ Πελοπόννησος (1715), δύω Μαυρογέναι, Πέτρος καὶ Στέφανος, λαβόντες τὴν κινητήν των περιουσίαν ἐμετοίκησαν εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ὅπου ἠγόρασαν κτήματα. Ἦσαν δὲ πολλὰ πλούσιοι, ἐπειδὴ ὁ Πέτρος ἀνεκαίνισε τὸν ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ μέγαν ναὸν τῆς Ἑκατονταπυλιανῆς διὰ δαπάνης του, ὡς μαρτυρεῖ ἀκόμη ἡ ἐπὶ τοῦ ναοῦ ἐπιγραφή. Ὁ δὲ Στέφανος μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς προκοπῆς του ἀνεδείχθη Διερμηνευτὴς τοῦ στόλου. Ἐκεῖ ἀπέθανε τὸ 1766 ἔτος, καὶ ὁ ἱεροκήρυξ Κορνήλιος τὸν ἐγκωμίασε μὲ ἐπιτάφιον, ἐπαινέσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν φιλομάθειάν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἔκτισεν ἑλληνικὸν σχολεῖον διὰ δαπάνης του εἰς τὴν Πάρον, καὶ ἔστειλε καὶ διδάσκαλον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως *). Ὁ δὲ Πέτρος, ὅστις ἔμεινε πάντοτε εἰς τὴν Πάρον, ἐγέννησεν ἐκεῖ δύω υἱοὺς, Δημήτριον καὶ Νικόλαον. Ὁ Δημήτριος νυμφευθεὶς γυναῖκα Μηκόνιον, πλουσίαν, καὶ γεννήσας ὑπὲρ τὰ εἴκοσι τέκνα, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ ἔμειναν εἰς τὰ μητρικά των κτήματα, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλοὺς νὰ ὑπολάβωσι Μηκονίους τοὺς Μαυρογένας. Ὁ δὲ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ

*) Ἰωάσ. Κορ. Λόγοι Τόμ. Β΄, σελ. 221.

Πέτρου Νικόλαος εἶναι ὁ περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ἐνταῦθα λόγος Μαυρογένης.

Νέος ὢν ὑπῆγεν ὁ Νικόλαος Μαυρογένης εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκαμε προόδους μετρίας, τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Ἰταλικήν. Ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀγχίνοιά του τὸν ἐνεβίβασεν εἰς τὴν ὑπουργίαν τοῦ στόλου. Ὑπῆρξε δὲ δεξιώτατος νὰ συμπεριφέρεται μὲ τοὺς Τούρκους τόσον, ὥστε ὅλοι τὸν ἠγάπων ὡς ἕνα τῶν ὁμοθρήσκων των. Πάραυτα τὸν παρέλαβεν ὁ Χασᾶν Πασᾶς εἰς τὴν ὑπεράσπισίν του, καὶ τὸν ἀνέδειξε Διερμηνευτὴν τοῦ στόλου, φίλον του, μυστικόν του σύμβουλον, καὶ ὄργανον ὅλων του τῶν ἐπιχειρημάτων. Εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν εἶχε δεξιάν του χεῖρα· δι᾽ αὐτοῦ κατεπράϋνε τοὺς Μανιάτας, καὶ δι᾽ αὐτοῦ ἐξετέλει εἰς ὅλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ὅσα ἀπῄτει ἡ ἡσυχία καὶ εὐταξία τῆς ἐπικρατείας. Εἰς ἕνα λόγον, καθὼς ὁ Σουλτᾶν Χαμὶτ ἐμεταχειρίζετο ὄργανον τὸν ἀκοίμητον Χασᾶν Πασᾶν, οὕτως εἰς αὐτὸν ἐχρησίμευε καθ᾽ ὅλα ὁ ἐνεργητικός του Διερμηνευτὴς Μαυρογένης. Διὰ τοῦτο περὶ τὸ τέλος τοῦ 1786 ἔτους αὐτὸν μὲν ἀνέδειξεν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, ἕνα δὲ ἄλλον ἀπελεύθερόν του Ἰσοὺφ, μέγαν Βιζύρην, διὰ νὰ ὑπουργήσωσι καὶ οἱ δύω πιστῶς εἰς τὸν ἐντὸς ὀλίγου ἀναφθησόμενον πόλεμον. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διὰ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ πλουσίου τραπεζίτου Πετράκη ἠθέλησαν νὰ ματαιώσωσι τὸν προβιβασμόν του, ὄχι μόνον δὲν ἐπέτυχαν τὸν σκοπόν των, ἀλλ᾽ εἶδαν καὶ τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ λαμπροῦ Πετράκη, ὅστις ἐθυσιάσθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνεδύθη τὴν ἡγεμονικὴν στολὴν ὁ Μαυρογένης.

Μὲ δύναμιν, ὅσην δὲν ἔλαβε ποτὲ κἀνεὶς Ἡγεμὼν, ἔφθασεν ὁ Μαυρογένης εἰς τὴν Βλαχίαν, καὶ μετ᾽ ὀλίγους μῆνας (24 Αὐγ. 1787) ἐκηρύχθη ὁ κατὰ

τῆς Ῥωσίας πόλεμος, ὡς ἴδαμεν ἀνωτέρω (σελ. 260). Πρὶν φθάσῃ ὁ Βιζύρης, Ἰσοὺφ Πασᾶς, μὲ τὸ στράτευμα, ὁ Μαυρογένης ἐνθουσιάσας τοὺς παρὰ τὸν Δανούβιον Τούρκους, ἐσύναξε δύναμιν ἱκανὴν, καὶ ἐνέπνεε συστολὴν εἰς τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Ῥωσίας καὶ Αὐστρίας. Μὲ εἴκοσι χιλιάδας στρατιώτας, τῶν ὁποίων ἓν τρίτον ἦσαν Χριστιανοὶ Βλάχοι καὶ Βούλγαροι, ἐμβῆκεν (1788) εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν, καὶ πολλάκις ἐκτύπησε τὰς ἐμπροσθοφυλακὰς τῶν Αὐστριακῶν, μὴ δυναμένων νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὸ ἱππικὸν τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ ὁ Αὐθέντης τῆς Μολδαυΐας, Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὑπὸ στίφους Αὐστριακῶν ἡρπάγη ἀπὸ τὸν Ἰάσιον (1788) καὶ ἐφέρθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν Βρύναν, ἐδόθη εἰς τὸν Μαυρογένην καὶ ἡ αὐθεντία ἐκείνη, καὶ εἷς Ἡγεμὼν ἐκυβέρνα καὶ τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυΐαν. Ἡ ἀνδρία του πρὸς τὰς προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν, ὁ (ἀληθινὸς ἢ φαινόμενος) ζῆλος του ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Ἰσλὰμ, ὁ παράδοξος τρόπος του εἰς τὴν μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς Τούρκους συμπεριφοράν του — κἄποτε εἰς τὰ μετ' αὐτῶν συμβούλια ἐγίνετο ἐκστατικὸς καὶ ὡς θεόπνευστος ἐξέτεινε τὰς χεῖρας καὶ ἐφώναζε: Θεὲ, Θεέ! — εἵλκυσαν τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην τῶν Τούρκων τόσον, ὥστε ὁ Ἰσοὺφ Βιζύρης ἐφαίνετο ἔμπροσθέν του σκιὰ, καὶ πανταχόθεν ἔτρεχαν ἐθελονταὶ Τοῦρκοι εἰς τὸν Μαυρογένην. Ὁ Σουλτάνος ἀκούων τὰ παράδοξα ταῦτα ἔκρινε χρέος του νὰ τὸν προσκαλέσῃ εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν, καὶ δι' ἰδιοχείρου του γράμματος (χὰτ σερίφι), τὸν ἀνέδειχνε μέγαν Βιζύρην, ἂν ἤθελε νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν του. Μὲ ἀκλόνητον σταθερότητα ἀπέβαλε τὴν ἄδοξον ταύτην δόξαν ὁ Μαυρογένης. Καὶ ὅμως ὁ Σουλτάνος, χωρὶς νὰ τὸν ὀργισθῇ διὰ τοῦτο, τὸν ἀνέδειξε, πρᾶγμα ἀνήκουστον εἰς τὰ χρονικὰ τῆς Τουρκικῆς ἱστορίας, ἀρχιστράτηγον, δοὺς εἰς αὐτὸν προνόμια ἐλευθεριῶν καὶ ἀσυδοσιῶν ὅλων

τῶν ἀπογόνων του. Ὁ Μαυρογένης λοιπὸν ἐπροσκυνεῖτο τώρα ἀπὸ Τούρκους, ἀνέδειχνε σατράπας καὶ ἐκατήργει σατράπας, ἐβράβευε καὶ ἐτιμώρει ἀξιωματικοὺς Μουσολμάνους.

Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Αὐστριακοῦ στρατηγοῦ Πρίγκιπος Κοβούργου, ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ τὸ Βουκορέστιον καὶ νὰ περάσῃ εἰς τὴν Νικόπολιν (1789). Ἐκεῖθεν ἐκυβέρνα ὁ Μαυρογένης τὸν πόλεμον, ὅσον ἦτο δυνατὸν εἰς τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα εἶχε νὰ μεταχειρίζεται κατὰ τῶν δύω Αὐτοκρατορικῶν αὐλῶν, ὄχι κατώτερα ὅμως παρὰ καθὼς ἠδύνατο νὰ κυβερνήσῃ ὁ ἐμπειρότατος τῶν Τούρκων ἀρχιστράτηγος. Ἀλλ' ἡ ἀκατάστατος τύχη ἔσπευδε νὰ τὸν κρημνίσῃ ἐκ τοῦ ὕψους τῆς δόξης εἰς τὸ βάραθρον τοῦ ὀλέθρου του. Πρῶτον ἀπέθανεν ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν Σουλτάνος Ἀβδοὺλ Ἀμὶδ (7 Ἀπριλ. 1789). Ἀπέθανε δὲ συγχρόνως εἰς τὰ παραδανούβια καὶ ὁ συνοικέτης του μέγας Βιζύρης Ἰσούφ. Ὁ νέος Σουλτάνος, Σελὶμ Γ΄, ἔδωκε παραυτα τὴν σφραγίδα τοῦ κράτους εἰς τὸν μελαγχολικὸν ἤδη διὰ τὰς ἐναντίας τοῦ πολέμου περιστάσεις καὶ πυρέσσοντα Γαζῆν Χασᾶν Πασᾶν. Ἔφθασεν οὗτος εἰς Σούμλαν μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν· ἐκεῖ προσκαλέσας τὸν Μαυρογένην συνεσκέπτετο μετ' αὐτοῦ τὰ πρακτέα. Εὕρισκε πολλοὺς μεγιστᾶνας Τούρκους αἰτίους τῶν δυστυχῶν ἐκβάσεων τοῦ πολέμου, καὶ μὲ τρομερὰν αὐστηρότητα τοὺς παρέδιδεν εἰς τὸν δήμιον· εἰς μάτην κατέφευγαν οὗτοι εἰς τὸν Μαυρουγένην διὰ νὰ σώσωσι τὴν ζωήν των· ἡ σπάθη τοὺς ἐθέριζε, καὶ οἱ συγγενεῖς των ἔβραζαν ἀπ' ὀργὴν ἐναντίον τοῦ μὴ θελήσαντος, ὡς ἐπίστευαν, νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ Μαυρογένους, καὶ ἐκαιροφυλάκτουν νὰ τὸν ἐκδικηθῶσι. Τοῦτο ἦτο κακὸν δι' αὐτόν· ἀλλὰ τὸ χείριστον ἦτο, ὅτι ὁ Γαζῆς Χασάνης ὑπερνικηθεὶς ἀπὸ τὸν κακοήθη γενόμενον πυρετόν του ἀπέθανεν ἐντὸς ὀλίγου. Ἔχασε λοιπὸν ὁ Μαυρογένης τὸν ἰσχυρότατον προστάτην του. Τί εἶχε νὰ προσμένῃ τώρα ὁ Γιαοῦρος ἀπὸ τοὺς

Μουσολμάνους ἐχθρούς του, τὸ ἔβλεπε, μ' ὅλον τοῦτο ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλα του τὰ δυνατὰ διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον μὲ λαμπρὰν τινὰ ἀνδραγαθίαν. Μὲ 30,000 στράτευμα ἐπέρασεν εἰς τὴν Βλαχίαν. Τὴν 26 Ἰουλ. 1790 συνεκρότησε μάχην εἰς τὸ Καλαφάτιον μὲ τὸν Κόμητα Κλερφαῖτ· ἀλλὰ νικηθεὶς καὶ χάσας 15,000 Τούρκων διέβη πάλιν πέραν τοῦ Δανουβίου. Ἡ δυστυχία αὕτη ἐπέφερεν εἰς τὸν Μαυρογένην τὸν ὄλεθρον. Οἱ ἐχθροί του ἔλεγαν, ὅτι ἐπρόδωκεν ὁ ἄπιστος τὴν νίκην εἰς τοὺς Γερμανούς, ὅτι καὶ πρὸ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἐπρόδωκε τὴν Βλαχίαν ὅλην εἰς τὸν Πρίγκιπα Κοβούργου, καὶ ὅτι αὐτὸς τελευταῖον θέλει προδώσειν ὅλην τὴν τιμὴν καὶ δύναμιν τῆς βασιλείας. Προσετέθη εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ Σελὶμ Γ' ἀνέδειξε τώρα Βιζύρην ἕνα Ῥουτσουκιώτην, Χασᾶν Πασᾶν καὶ αὐτὸν ὀνομαζόμενον, ἐχθρὸν προσωπικὸν τοῦ Μαυρογένους. Οὗτος ἔστειλεν εἰς τὸν μεταξὺ Ῥουτσουκίου καὶ Νικοπόλεως διατρίβοντα Ἡγεμόνα ἀνθρώπους τάχα διὰ νὰ συμβουλευθῶσι μὲ αὐτὸν περὶ τῆς προκειμένης ἐκστρατείας, καὶ δολίως ἀπεκεφάλισε τὸν ἔνδοξον Μαυρογένην (Ὀκτ. 1790), τὸν ὁποῖον ἐθρήνησαν οἱ Τοῦρκοι ὡς πιστὸν καὶ κρύφιον Μουσολμάνον. Ἔστειλε τὴν κεφαλήν του εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ ἀναφοράν του πρὸς τὸν Σουλτάνον παριστάνουσαν τὰ ἀδικήματα τοῦ ἀποκεφαλισθέντος. Ἀλλὰ Σελὶμ ὁ Γ' ἀπεδοκίμασε τὸν φόνον τοῦτον, αὐδ' ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ πυλῶνος ὡς σύνηθες διὰ τὴν κοινὴν τοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ πιστῶς ὑπουργήσας τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν Νικόλαος Μαυρογένης! Ὁ Σουλτάνος ἀποστείλας δήμιον εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπεκεφάλισε τὸν Ῥουτσουκιώτην Χασᾶν Πασᾶν *) μέγαν Βιζύρην διὰ νὰ καταπραΰνῃ τὴν τοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν διὰ τὸν ἄδικον θάνατον τοῦ Μαυρογένους.

*) Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι συνέχεαν τοῦτον τὸν Χασὰν Βιζύρην μὲ τὸν Γαζῆν Χασάνην διὰ τὴν ὁμωνυμίαν καὶ ὁμοβαθμιότητα, καὶ διέδωκαν ὅτι ὁ ἐκ πυρετοῦ ἀποθανὼν Γαζῆς ἐθανατώθη ὑπὸ δημίου.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρωτουργοὶ τοῦ παρόντος πολέμου, Σουλτᾶν Χαμὶτ καὶ Χασᾶν Πασᾶς, ἔλειψαν, ὁ Σελίμης ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς Σιστόβιον (4 Αὐγ. 1791), καὶ ἐφεξῆς μὲ τοὺς Ῥώσους εἰς Ἰάσιον (9 Ἰαν. 1792), καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀλλοῦ. Ὁ πόλεμος οὗτος, διὰ τὴν ἡμερότητα τοῦ Σουλτᾶν Χαμὶτ καὶ διὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ Χασᾶν Πασᾶ, δὲν ἐπροξένησεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους τὰ κακὰ τοῦ παρελθόντος. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ταύτην τὴν φορὰν ἥσυχοι σωφρονισθέντες ἀπὸ τὰ τρομερὰ ἐκεῖνα παθήματα. Ἡ κυβέρνησις Σελὶμ τοῦ Γ' ἀνήκει εἰς τὴν νεωτάτην ἱστορίαν.

6. Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως.
(1700 — 1790).

Καλλίνικος ὁ Β' ἀπέθανε πατριαρχεύων κατὰ τὸ 1702 ἔτος (ἴδ. Τόμ. Η', σελ. 533). Τὸν διεδέχθη δὲ Γαβριὴλ Γ' ὁ Χαλκηδόνος, Σμυρναῖος τὴν πατρίδα, ἀνὴρ φρόνιμος καὶ εἰρηνικός, καὶ ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν ἕως τέλους τῆς ζωῆς του (Μάϊον, 1707). Ὁ πατριάρχης οὗτος ἐσυγκαταρίθμησεν εἰς τὸν χορὸν τῶν ἁγίων (1703) τὸν Αἰγίνης ἀρχιεπίσκοπον Διονύσιον. Μετὰ τὸν Γαβριὴλ ἐπατριάρχευσεν ἕως ὀνόματος μόνον Νεόφυτος Ε', μητροπολίτης Ἡρακλείας· διότι ὑποπτευθεὶς ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας ὡς προδότης τῆς βασιλείας ἐῤῥήχθη εἰς τὸ κάτεργον πρὶν κυβερνήσῃ τὴν ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο τινὲς δὲν τὸν συγκαταριθμοῦσι μὲ τοὺς Πατριάρχας. Ἐπροχειρίσθη λοιπὸν Κυπριανὸς Α' ὁ Καισαρείας, ἄνθρωπος ἀμαθὴς καὶ φιλάργυρος. Διὰ τοῦτο μισηθεὶς μετὰ δύω ἔτη καὶ μῆνας ἓξ ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἄθωνα (1710)· ἄλλοι δὲ λέγουσιν, ὅτι ἐξωρίσθη διὰ τὴν αὐστηρότητά του θέλων νὰ ἐπαναγάγῃ τοὺς ἱερωμένους εἰς τὴν ἱερατικὴν λιτότητα καὶ σεμνοπρέπειαν.

Ἀθανάσιος Ε', μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως, ἀνὴρ σοφὸς, εἰδήμων ὄχι μόνον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τῆς Λατινικῆς καὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ τῆς Ἀραβικῆς προσέτι, διεδέχθη τὸν Κυπριανόν. Ἀλλ' ἡ ἔξοχος προκοπή του ἦτο σκάνδαλον εἰς τοὺς τότε κληρικούς. Ἀνεγίνωσκε βιβλία Εὐρωπαϊκὰ, ἐμετάφραζεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὸ τετράγλωσσον λεξικὸν τοῦ Μενινσκίου· ἐπαρακίνει τὸ γένος εἰς τὴν παιδείαν. Τοιαῦτα σφάλματα ἐκίνησαν τὴν γλῶσσαν τῶν ζηλωτῶν ἢ ὑποκριτῶν νὰ τὸν κηρύξουν αἱρετικὸν καὶ νὰ τὸν κρημνίσωσιν ἀπὸ τὴν ἱερὰν καθέδραν (1713). Τὸν διεδέχθη Κύριλλος Ε', Λέσβιος, Κυζίκου μητροπολίτης, ἐγκρατὴς καὶ αὐτὸς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐκκλησιαστικὸς· ἐπειδὴ ὅμως τότε διὰ τὰς κατὰ τῆς Βενετίας πολεμικὰς ἑτοιμασίας (ἀνωτ. σελ. 347) διέτριβεν ὁ Βιζύρης εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐκεῖ δυσαρεστήσας εἰς τὸ κράτος, ἀπεβλήθη μετὰ δέκα πέντε μηνῶν πατριαρχείαν, καὶ ἐτιμήθη τὸ δεύτερον ὁ Α' Κυπριανὸς, ὅς τις καὶ αὐτὰς ἀπεδιώχθη μετὰ τέσσαρας μῆνας, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησε νὰ αὐξήσῃ τὸν ἐτήσιον φέρον κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ κράτους.

Ὁ ἐκ Χαλκηδόνος καταγόμενος Κοσμᾶς Γ', πρότερον μὲν ἀρχιεπίσκοπος Σιναίου, ἔπειτα δὲ ληστρικῶς ἐπιβὰς τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας, ζῶντος ἔτι τοῦ νομίμου Πατριάρχου, διωχθεὶς ἐκεῖθεν ὑπῆγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἤρχισε νὰ ζητῇ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον διά τινος Μανολάκη Γούναρη. Γουναράδες καὶ ῥάπται τῶν κρατούντων Τούρκων ἐκυβέρνων τότε τὰ ἐκκλησιαστικὰ, καθὼς καὶ ἕως πρὸ ὀλίγων ἐνιαυτῶν. Ὁ Γούναρης ηὔξησε τὸν ἐτήσιον φόρον εἰς τὸν Βιζύρην, καὶ ἐνέδυσε Κοσμᾶν τὸν Γ' τὸ ἐκ μέρους τοῦ Βιζύρη διδόμενον Πατριαρχικὸν ἄμφιον. Τοιούτου Πατριάρχου τὰ ἔργα δὲν ἠδύναντο νὰ στερεώσωσι τὴν ἀξίαν του πολὺν χρόνον. Κρῖμα ὅμως,

ὅτι ὁ καταβιβάσας αὐτὸν (1715) Ἱερεμίας Γ', Καισαρείας μητροπολίτης, δὲν ἐμεταχειρίσθη ἄλλο μέσον εἰμὴ τὸν διπλασιασμὸν τοῦ ἐτησίου φόρου. Ἀλλ' ἐπροσπάθησε νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ὄνειδός του μὲ κάποια κοινὰ καλά. Διότι ἐζήτησε βασιλικὴν προσταγὴν διὰ νὰ ἀνακαινίσῃ τὸν ναὸν τοῦ πατριαρχείου κινδυνεύοντα νὰ πέσῃ. Ἀπήλαυσε τὴν ζήτησίν του ταύτην, καὶ προσέτι ἠγόρασεν οἶκον νὰ κατοικῇ ὁ Πατριάρχης, ἐπειδὴ ὁ πατριαρχικὸς εἶχε καῆν ἀρχήτερα κατὰ τὸ 1710 ἔτος. Ἀλλ' εἰς τὰ ἔργα του ταῦτα χρειαζόμενος ἀργύρια κατεβάρυνε τοὺς ἀρχιερεῖς. Διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ τὸν ἀποβάλωσι τὸν ἐκατηγόρησαν πρὸς τὸ κράτος ὡς κοινωνίαν ἐπιστολικὴν ἔχοντα μὲ τὸν τῆς Ῥωσίας Αὐτοκράτορα Πέτρον. Ὁ Πατριάρχης ἐφυλακώθη καὶ ἐκινδύνευε τὴν ζωήν του, ἀλλὰ μὲ 50,000 γροσίων ἀπελύθη (20 Δεκεμβ. 1725) καὶ ἔμεινε πάλιν εἰς τὴν ἀξίαν του. Ὁ τῆς Μολδαυΐας ὅμως ἡγεμὼν Γρηγόριος Γίκας, ὀργισθεὶς κατ' αὐτοῦ, διότι δὲν διέζευξε τὴν ἀδελφήν του ἀπὸ τὸν ἄνδρα της, ὡς ἐζήτει, ἐνήργησε τὴν ἀποβολήν του, συστήσας Πατριάρχην τὸν τῆς Ἡρακλείας μητροπολίτην Καλλίνικον. Οὗτος ὅμως ὑπὸ τῆς χαρᾶς του ἀποπληγεὶς ἔμεινε κατάξηρος.

Ἐπροχειρίσθη δὲ Πατριάρχης (1726, Νοεμβ. 20) ὁ Νικομηδείας Παΐσιος Β', ἐξορισθέντος εἰς τὸ Σίναιον ὄρος τοῦ Ἱερεμίου. Κατ' ἀρχὰς ἔδειξε ζῆλον εἰς τὴν ἀξίαν του. Ἐξέδωκε τόμον προστακτικὸν νὰ προβιβάζωνται οἱ πεπαιδευμένοι καὶ σεμνοὶ εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην, καὶ νὰ παύσῃ ἡ σιμωνία. Ἐδιώρισε νὰ κατηχῶνται οἱ νέοι τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἦσαν προσωρινά. Διότι μὲ τὸ παράδειγμά του μετέβαλε τοὺς κληρικοὺς εἰς σατράπας ἁρπάζοντας τῶν πτωχῶν Χριστιανῶν τὴν κατάστασιν. Εἰς τὰς ἡμέρας του ἔγεινεν ἡ προειρημένη (ἀνωτ. σελ. 364) ἐπὶ Ἀχμὲτ Γ' ἐπανάστασις. Οἱ ἐπαναστάται τότε

ὥρμησαν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ζητοῦντες ποσότητα τινὰ ἀργυρίου ἀπὸ τὸν Πατριάρχην, καὶ ἐπειδὴ ὁ Παΐσιος ἐκ φιλαργυρίας δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς τὴν δώσῃ, εἰσῆλθαν οἱ βάρβαροι εἰς τὸν θεῖον ναὸν, κατέκοψαν τὰ ἱερὰ λείψανα, ἐξέχεαν τὸ ἅγιον μύρον, ἔθραυσαν τὰς ἔτι σωζομένας ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου διὰ μουσείου ἱερὰς εἰκόνας, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸν ἅγιον ἄρτον. Διὰ ταῦτα μισηθεὶς ὁ Παΐσιος ἐκαθαιρέθη τῆς ἀξίας του τὸ **1732** ἔτος, ἀφοῦ τὴν ἐβάσταξεν ἓξ ἔτη, καὶ ἐξωρίσθη εἰς Κύπρον. Ἀνεκαλέσθη δὲ Ἱερεμίας Γ΄ τὸ δεύτερον, ἀλλὰ μετὰ ἑπταμηνίαν ἀποπληκτικὸς γενόμενος ἐπαραιτήθη (**1733**).

Σεραφεὶμ Α΄ ἐξ Ἀκαρνανίας, μητροπολίτης Νικομηδείας, μὲ παιδείαν στολισμένος καὶ πρᾳότητα, ἀνέβη τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν τοῦ νέου ἔτους **1734**, ἐνῷ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὥρμησε κατ᾽ αὐτοῦ ἄγνωστός τις μὲ τὴν μάχαιραν διὰ νὰ τὸν θανατώσῃ· τὸν ἐπλήγωσεν ἐλαφρά· ὁ δὲ ἐπίβουλος πιασθεὶς ἀπεκεφαλίσθη ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας χωρὶς νὰ γνωσθῇ ἡ αἰτία τοῦ μανιώδους ἐγχειρήματός του. Κινουμένων δὲ τότε, ὡς πολλάκις, τῶν Ἀρμενίων νὰ λάβουν τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος, περιέπεσεν ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Βεζύρη, καὶ ἐκαταβιβάσθη ἀπὸ τὴν ἀξίαν του (**1734**), ἀφοῦ ἐπατριάρχευσε μῆνας δέκα, καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἄθωνα, ὅπου ἐτελείωσεν εὐθὺς τὴν ζωήν του.

Ὁ ἐκ Πάτμου μητροπολίτης Καισαρείας Νεόφυτος Ϛ΄, ἄνθρωπος ἀμαθὴς καὶ ἑτεροκίνητος, ἐνεχειρίσθη τὴν πατριαρχικὴν ῥάβδον, καὶ ὡς μὴ ἀντιτείνων εἰς κανένα τὴν ἐβάσταξεν ἔτη πέντε καὶ μῆνας ἑπτὰ (**1739**), ὁπότε ἐπέτυχε νὰ τοῦ τὴν ἁρπάσῃ Παΐσιος ὁ Β΄. Τὴν δευτέραν του πατριαρχείαν ἐμεταχειρίζετο τώρα ὁ Παΐσιος μὲ τυραννίαν διὰ νὰ πλουτήσῃ. Διὰ τοῦτο μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα καὶ μῆνας ἑπτὰ (**1741**) ἔφεραν πάλιν τὸν Νεόφυτον Ϛ΄ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἀπέβαλαν τὸν Παΐσιον Β΄. Ἀλλὰ γυνή τις ἐπίσημος, Ζωὴ ὀνόματι, εἰσχωροῦσα εἰς τῶν μεγάλων Τούρκων τοὺς οἴκους, μὲ χρήματα τῶν φίλων τοῦ Παϊσίου κατέπεισε τὸν Βεζύρην νὰ ἐξορίσῃ τὸν Νεόφυτον μετὰ ἕνδεκα μῆνας εἰς Πάτμον τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Τρίτην φορὰν λοιπὸν ἐπατριάρχευσε Παΐσιος ὁ Β΄ (**1742**). Διὰ νὰ ἔχῃ φίλους τοὺς ἀρχίσαντας τότε νὰ ἀκμάζωσι Φαναριώτας, ἐπεριποιήθη δύω συγγενεῖς των ἀρχιερεῖς· τὸν Δέρκων Σαμουὴλ, τὸν μετέπειτα περίφημον πατριάρχην, τοῦ ὁποίου τὸν θρόνον ἔταξε μετὰ τὸν τοῦ Χαλκηδόνος, ἐνῷ πρότερον ἦτο ἔσχατος πάντων τῶν μητροπολιτῶν, καὶ τὸν Πεκίου Ἰωαννίκιον (πατριαρχεύσαντα ἔπειτα καὶ αὐτὸν), τὸν ὁποῖον μετέθεσεν εἰς τὴν Χαλκηδόνα, ἐξορίσας εἰς Κύπρον τὸν Χαλκηδόνος Γαβριήλ. Διὰ νὰ στερεωθῇ περισσότερον εἰς τὴν ἀξίαν του, ὑπεχρέωσε τὸν Πατριαρχειῶντα Νικομηδείας Κύριλλον νὰ τοῦ δώσῃ ἔγγραφον ὅρκον, ὅτι δὲν θέλει τοῦ ἐπιβουλεύσειν τὴν ἀξίαν· καὶ προσέτι εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας ἐπρόβαλε κοινὸν ὅρκον ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου, ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν θέλει πειράξειν τινὰ τῶν ἀρχιερέων, ἐκεῖνοι δὲ δὲν θέλουν ἐνοχλήσειν τὴν πατριαρχείαν του. Ἀλλ᾽ εὐθὺς ἀφοῦ ἐκβῆκαν τῆς ἐκκλησίας, κατέφαγαν τὸν ὅρκον ὡς οἱ ὄνοι τὰ λάχανα (λέγει ὁ τὴν ἱστορίαν ταύτην συγγράψας αὐτόπτης καὶ μέτοχος τοῦ ὅρκου Πατριάρχης Καλλίνικος Γ΄), οὔτε Θεὸν φοβηθέντες, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν, οὔτ᾽ ἀνθρώπους ἐντραπέντες τοὺς παρόντας καὶ τὸν ὅρκον ἀκούσαντας. Ὁ Παΐσιος ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἐχθρούς του, καὶ ἐκεῖνοι νὰ τὸν ἐπιβουλεύωσιν, ἕως οὗ ὁ εἰρημένος Κύριλλος μὲ προσφορὰν χρημάτων πολλῶν εἰς τοὺς κρατοῦντας ἐκαταβίβασεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν Παΐσιον καὶ ἐκάθισεν αὐτὸς (**1748**).

Δὶς ἐπατριάρχευσεν ὁ Κύριλλος Ϛ΄. Τὸ πρῶτον ἀπὸ **1748** — **1751**, ὁπότε τὸν ἔξωσεν ὁ τετάρτην

φορὰν ἐνιαυτὸν ἕνα πατριαρχεύσας Παΐσιος Β'. Τὸ δεύτερον, ἔτη πέντε (1752 — 1757) καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἄθωνα. Δύω συμβάματα ἔκαμαν ἐπίσημον τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίλλου.

Τὸ πρῶτον εἶναι ἐκκλησιαστικόν. Ἀφοῦ τὸ 1751 ἔτος ἀπεβλήθη καὶ μετέβη εἰς τὴν πλησίον Κωνσταντινουπόλεως νῆσον Χάλκην, διὰ νὰ ἐξαναλάβῃ τὴν ἀξίαν του, σιμὰ τῶν ἄλλων ἐμεταχειρίσθη ὄργανον τὴν θαυματουργίαν. Διότι εἰς τὰ πέριξ τῆς Νικομηδείας ἐφάνη θεόπνευστός τις, μᾶλλον δὲ θεοβλαβὴς Μοναχὸς, ὀνόματι Αὐξέντιος, ὅς τις ἔκαμνε θαύματα εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες, ἔτρεχαν εἰς τὸ παρὰ τὸν Ἀσιανὸν αἰγιαλὸν χωρίον Κατιρλὶ, ἀπ' ὅλην τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπὸ τὰ παραπόλια διὰ νὰ θεραπεύουν τοὺς ἀῤῥώστους των μὲ τὴν εὐχὴν τοῦ Αὐξεντίου καὶ νὰ ἀκούουν τὰς διδαχάς του. Ὁ Αὐξέντιος ἐκήρυττε παῤῥησίᾳ, ὅτι δύω πράγματα τὸν ἐπρόσταξεν ὁ Θεὸς νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τὸν κόσμον. Νὰ ἀναβαπτίζωνται ὅσοι ἑτερόδοξοι Χριστιανοὶ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου πάλιν ὁ Κύριλλος. Τὸ δεύτερον ἔγεινεν, ἐπειδὴ ὁ ἐνθουσιασμένος λαὸς ὥρμησεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετὰ ὕβρεων καὶ ῥαβδισμῶν ἀπεδίωξαν τὸν δυστυχῆ Παΐσιον, καὶ εἰσήγαγαν τὸν Κύριλλον (1752)· ἀλλ' ὁ τάλας Αὐξέντιος καὶ δύω ὀπαδοί του πιασθέντες ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐκρεμάσθησαν ὡς ταράκται τῆς κοινῆς ἡσυχίας. Τὸ πρῶτον ἀνέλαβεν ὁ Κύριλλος μὲ ζῆλον μέγαν· διὰ πεντακοσίων πουγγείων ἐκαταπράϋνε τὴν ὀργὴν τοῦ κράτους· καὶ τοὺς ἀνθισταμένους εἰς τὸν ἀναβαπτισμὸν ἀρχιερεῖς ἐτιμώρει αὐστηρότατα, καὶ διέθεσεν οὕτω τοὺς κρατοῦντας, ὥστε ὁ Σουλτὰν Ὀσμάνης Γ' ἐξέδωκε προσταγὴν νὰ ὑπακούωσυν οἱ ἀρχιερεῖς καθ' ὅσα διατάξῃ περὶ βαπτίσματος εἰς τὸν Πα-

τριάρχην, καθὼς ὑποτάσσονται καὶ οἱ Μουσολμάνοι καθ' ὅλα τὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Σεχουλισλάμην.

Τὸ δεύτερον εἶναι ἐποχὴ ἀξιέπαινος τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἀναγεννήσεως κατὰ τὴν παιδείαν, καὶ προξενεῖ τιμὴν εἰς τὸν Πατριάρχην Κύριλλον καὶ εἰς τὸν κλῆρον τῆς ἐκκλησίας. Διότι μὲ συνεισφορὰν κοινὴν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν ἐκαθιδρύθη εἰς τὸν Ἄθωνα σχολὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπροσκαλέσθη διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν μὲ τὸν τότε ἀνήκουστον μισθὸν χιλίων γροσίων ἐτησίως ὁ περίφημος Εὐγένιος Βούλγαρις. Λογικὴ καὶ Μεταφυσικὴ κατὰ τὰς τότε νεωτάτας θεωρίας Λωκκίου καὶ Λεϊβνιτίου καὶ Οὐολφίου καὶ ἄλλων νεωτέρων ἡρμηνεύθησαν τότε Ἑλληνιστὶ εἰς πολλοὺς μαθητὰς, καὶ κατέβαλαν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς μετέπειτα εὐτυχεστέρας τῶν ἐπιστημῶν εὐφορίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πέντε ἔτη διήρκεσεν ἡ Ἀθωνιὰς ἐκείνη σχολὴ (1753 — 1758), καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὴ μὲν ἐκλείσθη ἐκ ῥαδιουργιῶν τῶν Μοναχῶν, οἵτινες ἔχαναν τοὺς νέους ὑποτακτικούς των τρέχοντας εἰς τὴν φιλοσοφίαν· ὁ δὲ φιλόσοφος ἐπροσκαλέσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν διδάσκαλος τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὸ Πατριαρχικὸν σχολεῖον. Ἡμισεῖαν ἑκατονταετηρίδα δὲν ἠκούσθη πλέον τοιοῦτος ζῆλος ἀπὸ μέρους τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν κλήρου.

Μετὰ Κύριλλον τὸν Ϛ' ἐνεχειρίσθη τὴν πατριαρχικὴν ῥάβδον ὁ Προϊλάβου Καλλίνικος Γ', Ζαγοραῖος τὴν πατρίδα, ἀνὴρ στολισμένος μὲ ἀκριβῆ εἴδησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς σοφίας. Ἐπειδὴ ἡ πατρίς του Ζαγορὰ περιέχεται εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Δημητριάδος, πρῶτον του ἔργον ἦτο νὰ ἀποσπάσῃ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην Λαρίσσης, τοῦ ὁποίου ἦτο ἐπισκοπὴ, καὶ νὰ τὴν ἀναδείξῃ ἀρχιεπισκοπὴν χειροτονήσας ἀρχιεπίσκοπον τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον. Ἔδωκε δὲ ἀφορμὴν εἰς τοῦτο καὶ κάποια ἔρις τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσσης Μελετίου μὲ τὸν μέλλοντα νὰ χειροτονηθῇ ἐπίσκοπος Δημητριάδος, περὶ τῆς ὁποίας εἶχαν κάμειν ἔκκλητον

τὴν κρίσιν εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ οἱ δύω. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο πάντοτε ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὸν Κύριλλον, τὸν ὁποῖον εἶχε μαρτυρήσειν ὁ ἅγιος μόνον θεάρεστον Πατριάρχην. Διὰ τοῦτο δὲν ἠρέσκετο εἰς τὸν Καλλίνικον· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ περὶ προσδιορισμοῦ τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας τῶν ἁγίων Ἀποσσόλων, ἐξελήφθη αἱρετικὸς καὶ ἀντίθεος. Ἁλιεῖς καὶ Βακάλιδες ἔκαμαν κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν, καὶ μίαν Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ὥρμησαν ἐπάνω του, τὸν ἔδειραν ἀπανθρώπως καὶ τὸν ἐδίωξαν ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον. Μετὰ ἑξάμηνον πατριαρχείαν κατέφυγεν ὁ Καλλίνικος εἰς τὴν πατρίδα του Ζαγοράν. Ἐκεῖ ἐκαταγίνετο εἰς τὴν μελέτην· ἔγραψε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ, ἱστορικὰ συγγραμμάτια, καὶ ἱστορίαν τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχευσάντων (ἀναφερθεῖσαν ἀνωτέρω σελ. 397), ἥτις εἶναι ἀνέκδοτος. Ὑπέργηρως ἀπέθανε κατὰ τὸ 1792 ἔτος.

Ὁ Καλλίνικος ἀπεβλήθη, ἀλλ' ὁ Κύριλλος δὲν ἐπροσκαλέσθη πλέον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ὄχλου. Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἔκλεξαν τὸν Φιλιππουπόλεως μητροπολίτην Σεραφεὶμ Β'. Ὑπερεφάνεια, ὑπεροψία, πολυτέλεια, πολυπραγμοσύνη κατέστησαν μισητὸν τὸν Σεραφείμ. Τὸν κατεβίβασαν λοιπὸν ἀπὸ τὸ ὕψος μετὰ τρία ἔτη (1760), καὶ τὸν ἐξώρισαν εἰς τὸν Ἄθανα. Ἀπεκεῖ ἐμβῆκεν ἔπειτα εἰς τὰ κατὰ τὸ 1770 ἔτος περιπλέοντα τὴν Ἑλληνικὴν θάλασσαν Ῥωσικὰ καράβια, καὶ μετέβη εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Ἀντὶ δὲ τοῦ Σεραφεὶμ ἐκλέχθη ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Φαναριωτῶν Ἰωαννίκιος Γ', ὁ Καρατσᾶς, πρῴην Πεκίου, ἀρχιεπίσκοπος αὐτοκέφαλος, καὶ ἔπειτα Χαλκηδόνος. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο παιδείας μέτοχος καὶ εἰδήμων Ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Ἀστεῖος τὸ ἦθος, καὶ μεγαλοπρεπής. Ἀλλὰ διὰ πολιτικὰς περιστάσεις τοῦ κράτους καὶ δι' ἐσωτερικὴν ἀταξίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ διὰ τὴν διχόνοιαν τῶν ἀρχιερέων εἶχεν ἀποκατασταθῆν ἡ πατριαρχεία ἔργον βαρύτατον. Τὰ χρέη τῆς ἐκκλησίας ἔγειναν τόσον ὑπέρογκα, ὅσον αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου, ὡς εἶπεν ὁ διάδοχός του ἔπειτα εἰς τὴν ἐγκύκλιόν του ἐπιστολήν. Διὰ ταῦτα τὰ αἴτια ὁ Ἰωαννίκιος ἐκαταβιβάσθη ἀπὸ τὴν ἀξίαν του μετὰ τρία περίπου ἔτη καὶ τὴν παρεχώρησεν εἰς ἀξιώτερόν του διάδοχον.

Οὗτος εἶναι ὁ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ τῶν Φαναριωτῶν γένους Σαμουὴλ, καὶ μάλιστα, ἂν εἶναι ἀληθινὸν τὸ ὁποῖον ἤκουσα ποτὲ, Χαντσερῆς. Ἦτο μητροπολίτης Δέρκων, καὶ πρὸς χάριν αὐτοῦ ὕψωσε τὴν μητρόπολιν ταύτην ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου τόπου εἰς τὸν ὄγδοον ὁ Πατριάρχης Παΐσιος Β' ὡς προείπαμεν (σελ. 397). Ὅλοι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ὅλος διεύθυναν πρὸς αὐτὸν τὰ ὄμματα, καὶ τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καθὼς τὸν ἔπρεπε (1764). Διότι ὁ Σαμουὴλ ὑπῆρξε στέφανος τῶν πατριαρχῶν ὄχι μόνον τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀρχητέρων βαρβάρων ἑκατονταετηρίδων. Ὄχι μόνον ἦτο ἔμπειρος τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ νοῦν εἶχε λαμπρὸν καὶ πολιτικὸν δυνάμενον νὰ δώσῃ μορφὴν καὶ εἶδος εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν τοῦ χάους. Συνέστειλε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ Πατριάρχου διαιρέσας τὴν σφραγίδα τοῦ κοινοῦ εἰς τέσσαρα τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐκράτησε τὴν λαβὴν αὐτὸς καὶ ἔδωκεν εἰς τρεῖς ἄλλους ἐγκρίτους ἀρχιερεῖς εἰς ἕκαστον ἓν, ἐνῷ πρότερον ἐκράτει ὅλην ὁ πατριαρχεύων. Ὠνόμασε τοὺς ὀκτὼ πρώτους ἀρχιερεῖς Γέροντας καὶ ἰσοδυνάμους, χωρὶς τὴν γνώμην τῶν ὁποίων ἢ τῶν πλειοτέρων νὰ μὴ ἀποφασίζεται τίποτε κοινόν. Εἰσήγαγεν ἐπιτρόπους τοῦ κοινοῦ δύω ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ δύω ἐκ τῶν πραγματευτῶν. Ἐνομοθέ-

τησε νὰ μὴ γίνεται ἀλλαγὴ Πατριάρχου οὐδ' ἐκλογὴ νέου χωρὶς γνώμην τῶν εἰρημένων ὀκτὼ ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐπιτρόπων καὶ τοῦ μεγάλου Λογοθέτου, οἱ ὁποῖοι διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς νὰ ζητῶσι τὴν κύρωσιν τούτων ἀπὸ τὸ κράτος· καὶ ὅλα ταῦτα ἐπεβεβαίωσε μὲ Σουλτανικὸν αὐτόγραφον ὁρισμόν. Τὸ ὑπέρογκον τοῦ κοινοῦ χρέος διένειμεν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν ἀρχιερέων· ὅθεν ἐγεννήθησαν τὰ καὶ τὴν σήμερον ὀνομαζόμενα αὐλικὰ χρέη. Κανενὸς ἀρχιερέως χρέη δὲν γνωρίζει ἔκτοτε ἡ μεγάλη ἐκκλησία εἰμὴ ὅσα εἶναι κυρωμένα μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ κοινοῦ. Διὰ νὰ βασταχθῇ εὐκολώτερα τὸ βαρὺ χρέος ἀπὸ περισσοτέρους, ἐκατήργησεν ὁ Σαμουὴλ τὰς αὐτοκεφάλους ἀρχιεπισκοπὰς Ἀχριδῶν καὶ Πεκίου, καὶ ὑπέταξεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅλας τὰς ἐπαρχίας, αἱ ὁποῖαι ὑπέκειντο εἰς ἐκείνας. Ἐδιώρθωσε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀμφιβολίαν εἰς βαθμοὺς τινὰς συγγενείας περὶ τῶν συνοικεσίων, καὶ ἐδιώρισε νὰ ἔρχωνται τοῦ λοιποῦ ἀνερωτήτως εἰς κοινωνίαν γάμου δύω ἀδελφοὶ μὲ δύω πρώτας ἐξαδέλφας. Ἐτίμησε τοὺς πεπαιδευμένους μας ἄνδρας, Εὐγένιον καὶ Θετόκην, διατρίβοντας τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ ἤθελε κάμειν πολλὰ ἄλλα καλὰ εἰς τὸ γένος, ἐὰν δὲν ἐμπόδιζεν ὁ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσίας ἐφορμήσας Ἄρης. Αἱ καλαὶ αὗται διαταγαί του μένουσιν ἕως τὴν σήμερον. Προσταγμένος ὑπὸ τοῦ κράτους Πατριάρχης δὲν γίνεται πλέον. Ἀλλὰ καὶ ἂν δυσαρεστεθῇ ἡ ἐξουσία μὲ τινά, διορίζει πρὸς τὸ κοινὸν νὰ ἐκλέξῃ νέον κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ Σαμουήλ. Ἀλλ' ἡ τάξις τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἤρεσκεν εἰς τοὺς ἐν ἀταξίᾳ συνειθισθέντας. Μὲ τοὺς αὐτοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους ἐδιώρισε περὶ ἀποβολῆς Πατριάρχου, ἀπεβλήθη πρῶτος αὐτὸς τὴν 4 Νοεμβ. 1768.

Ἐπροβιβάσθη λοιπὸν μετὰ τὸν Σαμουὴλ ὁ Λαρίσσης Μελέτιος Α', Τενέδιος τὴν πατρίδα· ἀνὴρ πε-

παιδευμένος καὶ συνετός, δυστυχὴς ὅμως εἰς τὴν πατριαρχείαν του. Διότι τοῦ Βεζύρη τότε στρατοπεδεύοντος εἰς Ἁδριανούπολιν, ἕνας ἐλεεινὸς Ἰταλὸς τουρκικὴν στολὴν ἐνδυμένος διὰ νὰ μὴ κατατρέχεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἔκαμνε τὸν χειροῦργον καὶ ἐπραγματεύετο ἐνταυτῷ μὲ μικρὰ πράγματα πρὸς ὄφελός του. Ἀνακαλυφθεὶς δὲ καὶ ὑποπτευθεὶς ὡς κατάσκοπος καὶ βασανιζόμενος νὰ μαρτυρήσῃ τοὺς συνενόχους του, εἶπε (διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὰς βασάνους), ὅτι τὸν ἔστειλεν εἰς τοῦτο ὁ Πατριάρχης. Τοῦτο ἀκούσαντες οἱ κρατοῦντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφυλάκωσαν εὐθὺς τὸν Μελέτιον εἰς τὸ τῶν ἐγκληματικῶν δεσμωτήριον. Εὑρεθεὶς δὲ ἀθῶος ἐκαταδικάσθη νὰ χάσῃ μόνον τὴν ἀξίαν του, καὶ μετὰ πέντε μηνῶν πατριαρχείαν ἐστάλθη (1769) εἰς τὴν πατρίδα του Τένεδον, ὅπου διέτριψεν ὅλον τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του. Τὸν διεδέχθη δὲ Θεοδόσιος Γ' ὁ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, καὶ ἐπατριάρχευσεν ἕως τοῦ 1772 ἔτους. Ἐπροσκαλέσθη μετ' αὐτὸν δευτέραν φορὰν ὁ Σαμουήλ, ἀλλὰ μετὰ μῆνας δεκατρεῖς ἀπεβλήθη πάλιν.

Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης, πεπαιδευμένος καὶ εὐλαβής, τιμώμενος ἀπὸ τὸν λαὸν ὡς ἅγιος, ἐπροσκαλέσθη μετὰ δεήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἀρχόντων εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον (1774). Ἡ ἐξουσία τὸν ἔδειξε μᾶλλον φιλόδοξον παρὰ φιλάρετον. Διότι ἀπὸ τὰ καλά, ὅσα ἠλπίζοντο ἐξ αὐτοῦ, δὲν ἔδειξε τίποτε ἄλλο, εἰμὴ τὰς ἐπ' ἐκκλησίας διδαχάς του. Ἔζησεν ὅμως ἡσύχως καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν πατριαρχείαν κατὰ τὸ 1780 ἔτος. Τὸν διεδέχθη Γαβριὴλ Γ' ἐκ Παλαιῶν Πατρῶν, Σμυρναῖος τὴν πατρίδα, καὶ ἐπατριάρχευσεν ἕως τῆς τελευτῆς του (1784). Αἱ ψῆφοι ἔπεσαν τώρα εἰς τὸν Πελοποννήσιον Σμύρνης Μητροπολίτην Προκόπιον, ὅστις ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν ἕως τοῦ 1789 ἔτους, ὁπότε

ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἄθωνα. Μὲ πολλὰς ἐλπίδας καὶ κοινὴν θέλησιν ἐπροβιβάσθη τώρα εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Μαρωνείας Νεόφυτος Ζ', Σμυρναῖος τὴν πατρίδα, καὶ ἐν μέρει ἐπλήρωσε τὰς κοινὰς ἐλπίδας μὲ τὴν σύνεσίν του καὶ τὸ κυριαρχικὸν ἦθος του.

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Πέμπτον

Περιέχον τὰ ἔργα τῶν ἐθνῶν τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς, ὅσα ἐγνώσθησαν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους.

(Ἐκ τῆς ιε' περίπου ἑκατοντ. — τέλους τῆς ιη'.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Ἐὰν καὶ εἰς τὰς ἱστορίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἐκεῖνα μόνον τὰ ἔθνη παραλαμβάνωνται δικαίως, ὅσα ἐσυνήργησαν εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἑπομένως τὰ βάρβαρα ἔθνη τῆς μεγάλης Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς ἀποκλείονται (Πρβ. Τόμ. Α', σελ. 2 καὶ 3), περιγράφονται δὲ ἐθνογραφικῶς ἀπὸ περιοδευτὰς τοῦ κόσμου καὶ ἐξεταστὰς τῆς ἀγρίας ἢ ἡμιπολιτίστου ἀνθρωπότητος· ἡμεῖς ὅμως, ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἀπεκτήσαμεν τοιαῦτα συγγράμματα, ἐκρίναμεν εὔλογον νὰ ὑποσυνάψωμεν ἐνταῦθα καὶ τὰ τῶν βαρβάρων τούτων λαῶν, ὅσα ἐπαρατηρήθησαν εἰς αὐτοὺς κατὰ τοὺς νέους χρόνους. Διότι εἰς μὲν τὴν παλαιὰν ἱστορίαν, ὅσα τῶν ἐθνῶν τούτων ἐσυναντήθησαν μὲ τὰ ἱστορικὰ ἔθνη, ὡς οἱ Ἰνδοὶ, Π. χ. μὲ τοὺς Μακεδόνας καὶ Ἀφρικανοὶ τινὲς μὲ τοὺς Ῥωμαίους, τούτων αἱ πράξεις ἐκαταστρώθησαν ἐκεῖ εἰς τὸν οἰκεῖον των τόπον· εἰς δὲ τὴν μέσην ἱστορήθησαν αἱ βαρβαρικαὶ κινήσεις τῶν Μογόλων καὶ ἄλλων τινῶν ἐθναρίων. Αἱ περισσότεραι δὲ χῶραι καὶ οἱ λαοὶ τῶν τριῶν μεγάλων μερῶν τῆς γῆς ἐγνώσθησαν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἀλλ' ὅμως ἀνάγκη εἶναι πάντοτε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐθνῶν τούτων νὰ ἀνατρέχωμεν εἰς ἀρχαιοτέρας περὶ αὐτῶν διηγήσεις, ἐὰν καὶ ἀβεβαίους καὶ σκοτεινὰς, διὰ νὰ φυλάττωμεν κάποιαν τῶν λεγομένων ἀλληλουχίαν, χωρὶς τὴν ὁποίαν δὲν ἀναπαύε-

ται ὁ νοῦς τοῦ ἀναγνώστου. Πολλῶν ἐθνῶν βαρβάρων τὰς παλαιὰς ἱστορίας ἔμαθαν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες ἴδαν τὰς χώρας ἐκείνων, ἀπὸ τὰ βιβλία των, ἢ ἀπὸ παραδόσεις διαδιδομένας ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδ' ἡ ἱστοριογραφική των τέχνη εἶναι ἱκανὴ νὰ παραστήσῃ ἀληθείας, οὐδ' αἱ παραδόσεις εἶναι ἀσφαλεῖς· διὰ τοῦτο μένουσιν ἀληθινὸν ὑποκείμενον ἱστορίας, ὅσα ἐπαρατήρησαν καὶ περιέγραψαν περὶ αὐτῶν οἱ ξένοι. Μὲ μικρὰς λοιπὸν ἀλλοιώσεις παραλαμβάνομεν τὰς ἱστορίας ταύτας ἀπὸ τὸν τέταρτον τόμον τῆς Καθολικῆς ἱστορίας τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ Εἰχορνίου *), ἀρχίζοντες, ὡς ἐκεῖνος, ἀπὸ τοὺς Ἀσιανούς.

Τῆς Ἀσίας οἱ μὲ παχεῖαν ὁμίχλην ἀγνοίας σκεπασμένοι τόποι καὶ λαοὶ ἤρχισαν νὰ γνωρίζωνται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ις΄ ἑκατονταετηρίδος. Δύω συμβάματα ὑπῆρξαν πρόδρομοι τῶν ἀνακαλύψεων τούτων. Ὁ Βάσκων Γάμας εὗρηκε διὰ τοὺς Πορτογάλλους τὴν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Χρηστῆς ἐλπίδος θαλασσοπορίαν εἰς τὴν Ἰνδικὴν (1498) (ἴδ. Τόμ. Ϛ΄. σελ. 35), καὶ οἱ Ῥῶσοι ἤρχισαν (1499) νὰ ἀνακαλύπτωσι τὴν Σιβηρίαν.

Φθάσαντες οἱ Πορτογάλλοι εἰς τὴν Ἰνδικήν, πρὶν παρέλθῃ ἡμισεῖα ἑκατονταετηρὶς, ἐξουσίασαν μέγα μέρος τῆς Ἀσίας. Κατὰ τὸ 1542 ἔτος οἱ στόλοι των ἐπρόσταξαν ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς ἕως τὴν Περσικὴν θάλασσαν· εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἀπέκτησαν ὅλους τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀξιολογωτέρας νήσους. Ἡ Ταπροβάνη καὶ αἱ νῆσοι τῆς Συνδίας ἔδιδαν εἰς αὐτοὺς φόρον, καὶ αἱ Μολοῦκαι ἔγειναν ὑπεξούσιοί των. Ἡ Κίνα τοὺς ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸ μέγα βασίλειόν της, καὶ τοὺς παρεχώρησε τὴν νῆσον Μάκαον, καὶ ἕνας κλύδων τοὺς ἔρριψε κατὰ τὸ 1552 ἔτος εἰς τὴν Ἰαπανίαν (Πρβ. Τόμ. Ϛ΄ σελ. 98).

*) Weltgeschichte von Johann Gottfried Eichhorn, Göttingen, 1814.

Ἀφοῦ ἐχάθη ἡ δύναμίς των εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἐμβῆκαν εἰς τὸν τόπον των οἱ Ὀλλανδοὶ, καὶ ἀπὸ τοῦ 1613 ἔτους ἕως τοῦ 1747 ἐκυρίευσαν κατ' ὀλίγον ὅλας των τὰς κτήσεις. Οἱ Ἱσπανοὶ ἐκυρίευσαν τὰς Φιλιππίνας, τὰς ὁποίας ἀνεκάλυψεν (1521) ὁ Μαγελιάνης (ἴδ. Τόμ. Ϛ΄, σελ. 72). Οἱ Δάνοι (περὶ τὸ 1618) ὑπῆγαν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Κορομανδέλας καὶ ἔκτισαν τὴν Τραγκεβαρίαν, κατεστάθησαν εἰς Καλκούταν καὶ Κολλέγαν, εἰς Βεγγάλην, Ὄρισσαν, Βαχὰρ, καὶ ἀπέκτησαν δώδεκα νήσους εἰς τὸν δυτικὸν εἴσπλουν τῆς Μαλακκακῆς ὁδοῦ. Οἱ Γάλλοι ἐπὶ Λοδοβίκου ΙΔ΄ ἔκαμαν κέντρον τῆς ἐν Ἰνδικῇ ἐμπορίας των τὴν Πονδισχερίαν, καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀπ' ἀρχῆς τῆς ιζ΄ ἑκατονταετηρίδος ἐπεχείρησαν καὶ κατ' ὀλίγον ἐθεμελίωσαν μέγα Βρετανικὸν βασίλειον εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀπὸ ταύτας τῶν Εὐρωπαίων τὰς ἀποικίας ἐξήχθη εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας μέγα μέρος τῆς πρώην ἀγνώστου Ἀσίας.

Συγχρόνως μὲ τὰς εἰς τὴν Ἰνδικὴν θαλασσοπορίας τῶν Πορτογάλλων ἤρχισαν οἱ Ῥῶσοι νὰ θεμελιόνωσι Ῥωσικὴν Ἀσίαν, ἥτις κατὰ τὸ μέγεθος ὑπερβαίνει ὅλην τὴν Εὐρώπην. Κατὰ τὸ 1552 συνεσωματώθη ἤδη τὸ Κασάνιον, καὶ κατὰ τὸ 1554 τὸ Ἀστραχάνιον μὲ τὴν Ῥωσικὴν ἐπικράτειαν. 1578 ἤρχισε τὸ νότιον μέρος τῆς Τοβολσκίας (ἡ ἰδιαίτερα Σιβιρία) νὰ γίνεται Ῥωσικὴ ἐπαρχία· 1697 — 1706 ἐκυριεύθη ἡ Καμτεσχάτκα ἕως τῆς ἐξωτάτω αὐτῆς νοτίου γλώσσης. Τώρα ἤρχισαν οἱ Ῥῶσοι νὰ πλέωσι τὸν ἀνατολικὸν ὠκεανὸν διὰ νὰ μάθουν, ἂν ἡ Ἀσία συνέχεται μὲ τὴν Ἀμερικὴν, καὶ εὗρηκαν νήσους, αἵτινες φαίνονται συνέχεια τῶν ὀρῶν τῆς Καμτεσχάτκας· τὰς μὲν Ἀλλοντικὰς νήσους εὗρηκε (1741) ὁ Βερίγγιος, τὰς δὲ Ἀλωπεκὰς καὶ Κουρίλας (1750) ὁ Ἀνδρέας Τολστύχιος.

Ἐὰν καὶ ὅλαι αἱ τῆς Ἀσίας χῶραι αἱ εἰς τὴν παλαιὰν καὶ μέσην ἱστορίαν ἄγνωστοι δὲν ἐγνώσθησαν

ἀκόμη ἐντελῶς, εἶναι μ᾽ ὅλον τοῦτο ἱκανῶς ἐγνωσμένοι ἐνγένει οἱ λαοὶ, ὥστε ἐμποροῦν νὰ ἀναχθῶσιν ἕκαστος εἰς τὸν γενικὸν λαὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀσίας διαιροῦνται εἰς τρία καθολικώτατα γένη, εἰς Μογολικὸν, Μηδικὸν καὶ Σεμιτικόν. Ἐκ τῆς διαιρέσεως ταύτης θέλομεν διατάξειν ἐφεξῆς τὰς ἱστορίας των.

Α΄. ΑΣΙΑΝΟΙ ΜΟΓΟΛΙΚΟΙ.

1. Γενικὴ θεωρία τῶν Μογολικῶν λαῶν.

Εἰς χρόνους παλαιοτέρους παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ἐσκορπίσθη καθ᾽ ὅλα τὰ φαινόμενα ἀπὸ τὰ ὕψη τῆς Ἀσίας εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Ἰνδίαν, εἰς τὴν Κίναν, Τίβετον καὶ ἄλλας χώρας (περὶ τῶν ὁποίων θέλει γείνειν ἐνταῦθα λόγος) ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀνθρώπινον γένος. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἔχουν πρόσωπον καὶ συνηθείας καὶ γλώσσας ὅμοια μὲ τοὺς Μογόλους. Διὰ τὴν ὁμοιότητα ταύτην ὀνομάζονται Μογολικοὶ λαοί. Κατὰ τῶν Μογόλων τῆς βορείου καὶ δυτικῆς Ἰνδίας ἐφώρμησεν ἄλλο γένος ἀνθρώπων προκομμενέστερον, τοὺς ὑπεζύγωσε καὶ τοὺς κατέστησεν εἶδος εἱλώτων (τοὺς Παρίας). Ἐδῶ λοιπὸν ἠφανίσθη ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἔθη τῶν Μογόλων. Εἰς δὲ τὰς λοιπὰς χώρας ἔμειναν κύριοι οἱ Μογολικοὶ λαοί.

Ἐκ τῶν λαῶν τούτων ἐξυψώθησαν εἰς δύναμιν καὶ παιδείαν οἱ Κινέσοι, καὶ μετέδωκαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των λαοὺς τοῦ Τογγίνου καὶ τῆς δυτικῆς Κίνας τὰς ἰδιότητάς των. Τοὺς ἐδίδαξαν τοὺς χαρακτῆρας τῶν γραμμάτων των καὶ τὰ μαθήματα τοῦ Κομφυκίου. Οἱ δὲ λοιποὶ λαοὶ ἔτρεχαν στάδιον ἰδίας των παιδεύσεως ἕως οὗ τοὺς διέκοψε τὸν δρόμον ξένη ἐνέργεια, δηλαδὴ τῶν τῆς βορείου Ἰνδικῆς ἱερέων, οἵτινες ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν τῶν Μο-

γολικῶν λαῶν. Οἱ Ἰνδοὶ οὗτοι ἱερεῖς ἦσαν Βραχμᾶνες καὶ Βουδαῖται. Οἱ μὲν πρῶτοι, προστατεύοντες τὴν εἰς συστήματα διαίρεσιν (ἴδε Τόμ. Α΄, σελ. 30), εἶχαν νόμον νὰ μὴ ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰνδικὴν, τὴν οὐράνιον χώραν· ἠναγκάσθησαν ὅμως, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς ὑπεραυξησάσης πολυανθρωπίας νὰ μετοικήσωσι καὶ εἰς τὰς Ἰνδικὰς νήσους, ὅπου δὲν ἦσαν πολλοὶ κάτοικοι, χωρὶς ἀντίστασιν τῶν ἐντοπίων. Οἱ δὲ Βουδαῖται, οἵτινες κατ᾽ ἀρχὰς ἦσαν ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Βραχμάνων, ἐξετράπησαν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τούτων καὶ ἐθεωροῦντο ὡς αἱρετικοὶ (ἴδε Τόμ. Α΄, σελ. 34). Ἐπειδὴ δὲ ὅσα ἱστοροῦσι νεώτεροι περὶ τῶν Βουδαϊτῶν, συμφωνοῦσι μὲ ὅσα μᾶς ἱστόρησαν οἱ παλαιοὶ περὶ τῶν Γυμνοσοφιστῶν, εἶναι βέβαια τὸ αὐτὸ τάγμα ἕως τῆς σήμερον· καὶ ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι οἱ Βουδαῖται ὑπῆρχαν πολὺν καιρὸν ἤδη πρὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οἱ Βραχμᾶνες τοὺς ἐπολέμησαν πολὺν καιρὸν καὶ τελευταῖον τοὺς ἠνάγκασαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς διαφόρους χώρας (ἴδε Τομ. Α΄, ἐνθ. ἀνωτ.).

Διὰ ταῦτα τὰ αἴτια οἱ λαοὶ τοῦ Μογολικοῦ γένους βαστάζουσι διπλοῦν τύπον τῆς καλλιεργείας των, Κινεσικὸν καὶ Ἰνδικόν· λαοὶ τινὲς ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον παρέλαβαν· ἄλλοι δὲ ἀνέμιξαν καὶ τὰ δύω. α΄. Καθαρῶς Κινεσικὴ εἶναι ἡ θρησκεία τῆς Τογκίνας καὶ δυτικῆς Κίνας. β΄. Ἰνδικὴ εἶναι ἡ τῶν λοιπῶν Μογολικῶν λαῶν. 1 Βραχμανικὴ εἰς Ἰνδικὰς τινὰς νήσους κατοικουμένας ἀπὸ Μαλαούς. 2 Βουδαϊκὴ εἰς Τίβετον, Σιάμιον, Λαόσιον καὶ Καμβοδίαν, εἰς τὴν Μογολίαν καὶ Καλμουκίαν.

Οἱ καθαρῶς Κινεζικοὶ λαοὶ ὁμιλοῦσι μονοσυλλάβους γλώσσας καὶ ἐξηγοῦσι τὰς ἰδέας των μὲ ἱερογλυφικά. Οἱ δὲ Ἰνδικοὶ ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ γραφήν των διαιροῦνται εἰς δύω. α΄. Τίβετον, Βιρμανία, Σιάμιον, Λαόσιον καὶ Καμβοδία ὁμιλοῦσι μονοσύλλα-

βον γλῶσσαν, καὶ τὴν γράφουσι μὲ Ἰνδικὸν συλλαβάριον. 1. Οἱ λααὶ τῆς μεγάλης Ταταρίας ἢ Μογολίας, τῆς Σιβιρίας, τῆς Ἰαπανίας, τῶν Μαλαϊκῶν νήσων μεταχειρίζονται καὶ μονοσυλλάβους γλώσσας, καὶ γράφουσι μὲ διάφορα ἀλφάβητα.

2. Κινέσοι.

(1644 — 1801).

Τῆς Κίνας ἡ ἀρχαία κατάστασις εἶναι ἄγνωστος. Νεώτεροι Εὐρωπαῖοι ἐσύναξαν ὅσα εἴπαμεν εἰς τὸν πρῶτον Τόμον (σελ. 35 — 39). Ἐκ τῶν αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι πολλαὶ δυναστεῖαι μοναρχῶν ἠλλάχθησαν, καὶ ὅτι (617 — 907) ἐμονάρχησεν ἡ δυναστεία τῶν Ταγγίων, οἱ ὁποῖοι στασιάσαντες (762 — 907) ἐδιαίρεσαν εἰς τμήματα τὸ μέγα βασίλειον (907 — 1276), καὶ ὅτι εἰσήχθη Μογολικὴ δυναστεία τῶν Ἰυνήνων ἕως τοῦ 1368 ἔτους, ὁπότε ὑπερίσχυσεν ἄλλη δυναστεία τῶν Μιγγίων, διαρκέσασα ἕως τοῦ 1644 ἔτους. Ἐνῷ δὲ ἐβάσταζε τὸ σκῆπτρον ἡ δυναστεία τῶν Μιγγίων, ὑπῆγεν ἐκεῖ κατὰ πρῶτον ὁ Πορτογάλλος Φερδινάνδος Περέζιος (1517). Μετ' ὀλίγον ἔφθασαν καὶ Παπικοὶ ἀπόστολοι. Ἔκτοτε ἤρχισε νὰ γίνεται γνωστὴ εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς χώρας ἐκείνης, ἐνῷ πρότερον τίποτε σχεδὸν δὲν ἤξευραν περὶ αὐτῆς.

Οἱ Παπικοὶ ἀπόστολοι εὕρηκαν ἐκεῖ τὴν Ἀσιανὴν δεσποτείαν εἰς βαθμὸν, τὸν ὁποῖον δὲν ἔφθασε καμμία ἄλλη ἐξουσία τῆς Ἀσίας. Ὁ Κινεσικὸς Αὐτοκράτωρ ὀνομάζεται υἱὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξουσιάζει ὡς ὂν ἀνωτέρας φύσεως εἰς τὴν ἐκτεταμένην του ἐπικράτειαν. Τὸ πρόσωπόν του εἶναι ἅγιον, καὶ δὲν τὸ βλέπει κανεὶς εἰμὴ οἱ εὐνοῦχοι του καὶ οἱ πρῶτοι Βιζύραι του. Ὅς τις κατὰ συμβεβηκὸς τὸν ἴδῃ, θάνατος εἶναι ἡ ζημία του, ἐπειδὴ τὸ μιαρὸν ὄμμα του ἐτόλμησε νὰ

θεωρήσῃ τὸν ἐπίγειον Θεόν. Αἱ προσταγαί του εἶναι Θεοῦ ἐντολαὶ, καὶ ὁ παραβάτης ἀφανίζεται παράυτα. Ἀλλ' ὅσον παντοδύναμος εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τοὺς ὑπηκόους του, τόσον ἀδύνατος εἶναι πρὸς τοὺς εὐνούχους του, τοὺς καθημερινοὺς μάρτυρας τῆς ἀτελείας του.

Καθὼς ὁ Αὐτοκράτωρ, οὕτως εἶναι ἀπεριόριστοι εἰς τὰς ἐπαρχίας οἱ Μανδαρῖνοι. Ἐξουσιάζουσι τὴν τιμὴν, ἐλευθερίαν, ζωὴν, γυναῖκας, τέκνα καὶ περιουσίαν καθενὸς ὑπηκόου. Καὶ δὲν ἐμπορεῖ μὲν νὰ ἐκτελεσθῇ θανατικὴ κρίσις χωρὶς ἐπικύρωσιν τοῦ Αὐτοκράτορος· ἀλλὰ μὲ ξυλοκοπήματα ἔχει ἐξουσίαν πᾶς Μανδαρῖνος νὰ φονεύῃ τοὺς κατωτέρους του. Κυρίως λοιπὸν ἡ Κίνα κυβερνᾶται διὰ τῆς ῥάβδου. Πᾶς Μανδαρῖνος, στελλόμενος εἰς ἐπαρχίαν, εἶναι πεινασμένος λύκος, τὸν ὁποῖον ἀπολύει ὁ ἀρχιλύκος νὰ καταπίῃ τὰ ἀσθενῆ πρόβατα. Πᾶς Μανδαρῖνος, ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου ἕως τοῦ πρώτου, ἁρπάζει ἀτιμωρήτως, ἐὰν δίδῃ μέρος τοῦ ἁρπάγματος εἰς τὸν ἀμέσως ἀνώτερόν του. Διὰ τοῦτο στελλόμενοι πτωχοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐπιστρέφουσι φορτωμένοι μὲ πλούτη.

Ὁ λαὸς συνίσταται ἀπὸ κοπὴν ἀνδραπόδων, τὰ ὁποῖα δὲν ἐξεύρουσι τί ἐστιν ἀνθρώπινον δίκαιον, ἐπειδὴ ποτὲ δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὰς καλύβας των. Πᾶν εὐγενὲς αἴσθημα ἐξωλόθρευσεν εἰς αὐτοὺς ἡ ῥάβδος τῶν Μανδαρίνων. Αὐξάνουσιν εἰς βαθυτάτην ἀμάθειαν καὶ παχυτάτην δεισιδαιμονίαν, ὑπερηφανευόμενοι εἰς τὴν μηχανικὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθημερινῶν ἔργων των, καθὼς τὰ ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των. Οἱ σοφώτεροι ἐξ αὐτῶν, τεχνῖται καὶ πραγματευταὶ, μανθάνουσι νὰ διαβάζωσι καὶ νὰ γράφωσιν 100 περίπου ἱερογλυφικὰ, τὰ ὁποῖα μόλις ἑρμηνεύουσι τὰ ἀναγκαιότατα πράγματα τοῦ κοινοῦ βίου· οἱ δὲ ἄλλοι δὲν ἐξεύρουν τίποτε. Καὶ αἱ ἀνώτεραι δὲ κλάσεις μανθάνουσι βαναυσικῶς τὰ ἔργα των καὶ τὰ ἐκτελοῦσι

μηχανικῶς, μάλιστα ἐπειδὴ τὸ παραμικρὸν σφάλμα τοῦ ἔργου των τιμωρεῖται αὐστηρότατα. Μ' ὅλους τοὺς πολλοὺς κόπους των, τοὺς ὁποίους οἱ Παπικοὶ ἀπόστολοι παρέβαλαν πολλὰ κακῶς μὲ τὰς σπουδὰς τῶν Εὐρωπαίων, παρεκτὸς τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν ἐπαγγελμάτων των καὶ ὀλίγων ἱερογλυφικῶν, δὲν ἐξεύρουσι τίποτε· ἀλλ' ὅμως εἶναι εὐγενεῖς καὶ ὀνομάζονται Μανδαρῖνοι.

Οἱ Χαλλῖνοι (ἢ Χαν-λὶν), τάγμα πεπαιδευμένων εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν, τὸ ὁποῖον ἐκατέστησε Αὐτοκράτωρ τις ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ταγγίων (616 — 617 ἐκ Χριστ.), εἶναι οἱ μόνοι σοφοὶ τῆς Κίνας. Μέρος αὐτῶν διδάσκει εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα εἶναι κτισμένα εἰς τὰς τέσσαρας πύλας τοῦ ἐν Πεκκίνῳ Αὐτοκρατορικοῦ παλατίου· ἄλλοι εἶναι γραμματεῖς τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν Πριγκίπων καὶ τῶν λειτουργῶν, καὶ λαμβάνουν αὐλικὰ ὑπουργήματα. Οἱ δὲ ἄλλοι φιλοπονοῦσι τὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα λέγεται ὅτι συντάττει ὁ Αὐτοκράτωρ· διότι κἀνεὶς δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ συγγράψῃ τι χωρὶς ἄδειαν τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅς τις δίδει τὴν ἰδέαν τῆς συγγραφῆς. Δεσποτικῶς λοιπὸν προστάσσουν οἱ Αὐτοκράτορες πόσαι γνώσεις πρέπει νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὴν ἐπικράτειάν των· διὰ τοῦτο καὶ εὑρίσκονται ὀλιγώταται.

Ἡ γλῶσσα, τὸ ἀκριβὲς μέτρον τῆς παιδείας ἔθνους, εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς νηπιώδη κατάστασιν, καὶ δείχνει τοὺς Κινέσους εἰς χαμηλὸν βαθμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶναι μονοσύλλαβος, καὶ παντὸς φωνήεντος προτάσσεται μόνον ἓν σύμφωνον. Αἱ 328 πρωτότυποι συλλαβαί της εἶναι ἀμετάβλητοι· τὸν γραμματικὸν προσδιορισμόν της ἐκπληροῖ ἡ φωνὴ, ἡ προφορὰ καὶ ὁ τόνος τοῦ λαλοῦντος. Καθὼς οἱ ἄγριοι ὅταν ὁμιλοῦν ἀγωνίζονται μὲ ὅλον τὸ σῶμα των διὰ νὰ ἐξηγήσωσι τὰς ἐννοίας των, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Κινέσος ὁμιλῶν κινεῖ κεφαλὴν καὶ χεῖρας καὶ πόδας διὰ νὰ συναρμολογήσῃ τὰς ἰδέας του· ἡ ὁμιλία του εἶναι πάντοτε διακεκομμένη, ἀπροσδιόριστος, σκοτεινὴ καὶ αἰνιγματώδης. Ἡ γραφή των εἶναι μὲν τεχνικὴ καὶ εὐανάγνωστος, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν γραμμάτων των ἀναβαίνει τὰς 80,000, καὶ κἀνεὶς σχεδὸν δὲν τὰ μανθάνει ὅλα εἰς τὴν ζωήν του, ἀλλὰ ἄλλος ἄλλα· καὶ ὅμως τὸ μέγα πλῆθος δὲν παριστάνει διωρισμένον τι. Μόνον ἔννοιαι γράφονται εἰς τὸ χαρτίον· τὴν σχετικήν των ἀναφορὰν καὶ δύναμιν πρέπει νὰ τὴν προσθέτῃ ὁ ἀναγινώσκων, καὶ ποσάκις εἶναι τοῦτο ἀβέβαιον διὰ τὴν ἐνδεχομένην παντοδαπότητά των!

Διὰ τοῦτο οἱ Κινέσοι, ἐὰν καὶ ἔθνος ἀρχαιότατον καὶ ἔχον ἐκ πολλῶν αἰώνων ἤδη τυπογραφίαν μὲ ξυλίνας πλάκας, καθ' ὅλας τὰς γνώσεις των εἶναι κατώτεροι παντὸς ἡμιπαιδεύτου λαοῦ τῆς Εὐρώπης. Λέγονται μεγάλοι Μαθηματικοὶ καὶ δὲν δύνανται νὰ λογαριάσωσι χωρὶς ἀριθμητικὰ σανίδια· ὀνομάζονται μεγάλοι Ἀστρονόμοι, καὶ δὲν ἐμποροῦν χωρὶς ξένην βοήθειαν νὰ κατασκευάσωσιν ὀρθὸν ἡμερολόγιον· αἱ θεραπεῖαι τῶν ἰατρῶν των ὁδηγοῦνται ἀπὸ τὰ ἄστρα, ὄχι ἀπὸ ὀρθὴν παθολογίαν. Ἡ ἱστορία τῆς χώρας των ἀσχολεῖται πλέον εἰς τὰ μυθώδη παρὰ εἰς τὰ ὠφέλιμα· καὶ ἡ νεωτάση των ἱστορία εἶναι περιπλεγμένη μὲ πλῆθος ἀμφιβολιῶν περὶ τῆς κατὰ τὸ παρὸν κυβερνώσης δυναστείας.

Εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν εὗρηκαν οἱ Ἰησουῖται τὴν Κίναν, ὅταν ὑπῆγαν ἐκεῖ ὡς ἀπόστολοι κατὰ τὸ τελευταῖον τεταρτημόριον τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ὅμως τοὺς ἐπῄνεσαν καὶ ἠθέλησαν νὰ διδάξωσι τοὺς Εὐρωπαίους τὰ προτερήματα τῆς Θεοκρατίας κατὰ παράδειγμα τῶν Κινέσων· καὶ τοὺς ἐπανηγύρισαν διὰ τὴν σοφίαν, μὲ τὴν ὁποίαν χαλινόνουν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν πρὸς εὐτυχίαν τῆς κοινωνίας! Μένουσι δὲ ἀκόμη εἰς ταύτην τὴν κατάστασιν ἕως τῆς σήμερον, καὶ οὔτε ἡ τριακοσίων ἐνιαυτῶν

συναναστροφὴ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους, οὔτε ἡ νέα δυναστεία τῶν Μανδεσχίων Αὐτοκρατόρων ἠδυνήθησαν νὰ κάμουν εἰς αὐτοὺς ἐπαισθητήν τινα ἀλλοίωσιν.

Ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι ἱεροκήρυκες ἐπροσπάθουν νὰ κατασταθῶσιν εἰς τὴν Κίναν, ἡ δυναστεία τῶν Μιγγίων ἐπλησίαζεν εἰς τὸ τέλος της. Οἱ εἰς τὰ βορειοανατολικὰ μέρη τῆς ἐπικρατείας των Τάταροι, οἱ Μανδέσχιοι, τοὺς ἐπολέμουν καὶ ἐκυρίευαν ἐπαρχίας των. Τελευταῖον ἐκυρίευσαν καὶ τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον (1644), καὶ βασιλεύουν μέχρι τῆς σήμερον. Ἐκ τῆς δυναστείας ταύτης πέντε μόναρχοι ἀριθμοῦνται μέχρι τῆς σήμερον. Σχυν-τσχὶ (1644 — 1661). Καγγ-χὶ, υἱὸς τοῦ προτέρου (1661 — 1722). Ἰόγγ-τσχὲγγ, υἱὸς τοῦ προτέρου (1722 — 1735). Κίν-λὸγγ, υἱὸς τοῦ προτέρου (1735 — 1799). Κα-χὶγγ, υἱὸς τοῦ προτέρου (ἀπὸ τοῦ 1799).

Οἱ Τάταροι Αὐτοκράτορες ἐπλάτυναν τὴν ἐπικράτειαν, ὑποτάξαντες τὸ μέγα χανάτον τῶν Μογόλων (1680), τὴν νῆσον Φαρμόσαν (1682), τοὺς Κοχότας, κλῶνα τινὰ τῶν Καλμούκων (1692), καὶ πολλοὺς Κάλκας-Μογόλους (1696). Εἰς διάστημα 58 ἐνιαυτῶν (1696 — 1754) ἐπολέμησαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν χώραν τῶν Σοογγάρων, οἱ ὁποῖοι ἐμετανάστευσαν εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐκυρίευσαν καὶ τὸ Τίβετον, ἡ Κινεσικὴ ἐπικράτεια ἔλαβε τεράστιον ἔκτασιν, καὶ ἔφθανεν ἕως τὴν Σιβιρίαν καὶ Βουχαρίαν, καὶ περιέκλειεν εἰς τὰ σύνορά της τὴν ἐπικράτειαν τοῦ μεγάλου Λάμα.

Οἱ Τάταροι Αὐτοκράτορες ἔκαμαν ὅλα τὰ δυνατὰ νὰ κινήσουν εἰς δραστηριότητα τοὺς ὀκνηροὺς Κινέσους. Ἀνέμιξαν τοὺς δύω λαοὺς διὰ γάμων· ἐνέδυσαν τοὺς Ταταρούς Κινεσικὴν στολὴν, καὶ τοὺς Κινέσους ἐδιώρισαν νὰ κουρεύωσι την κόμην κατὰ τὸν Ταταρικὸν τρόπον. Ἐπεμελήθησαν τὴν ἐγχώριον φιλολογίαν, καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν Ταταρικὴν γλῶσσαν πολλὰ συγγράμματα, καὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν γραφέντα Κινεσικὰ μετέδωκαν πνεῦμα καὶ τόνον Ταταρικόν. Ἐκ τῆς ἀναμίξεως ταύτης ἐγεννήθη φιλολογία διαφόρου πνεύματος, ἡ ὁποία ἀπέκτησε κἄποιον μέγεθος. Κορυφαῖοι τῶν συγγραφέων ἐχρημάτισαν οἱ μέχρι τοῦδε Μανδέσχιοι Αὐτοκράτορες καὶ ἐξαιρέτως ὁ Κάγγ-χὶ καὶ Κιν-λὸγγ, οἵτινες συνέταξαν πολύτομα βιβλία. Ὁ Ἰόγγ-τσχὲγγ ἐδιώρθωσε τὰ σχολεῖα, καὶ διὰ νὰ κάμῃ καταληπτὰ τὰ δόγματα τῶν Κινέσων εἰς τοὺς Ταταρους, ἐμετάφρασε Ταταριστὶ τὰ Κινεσικὰ βιβλία. Μὲ τοιούτους τρόπους ἀνεμίχθησαν τὰ δύω ἔθνη καὶ ἠδύναντο καὶ Τάταροι νὰ προεδρεύωσιν εἰς τὰ ἀρχεῖα.

Διὰ νὰ δώσουν οἱ Τάταροι Αὐτοκράτορες καλητέρας γνώσεις εἰς τὸν λαόν των, ἐμεταχειρίσθησαν τοὺς Εὐρωπαίους ἀποστόλους· ὄχι ὅμως χωρὶς διακοπήν· μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῶν Αὐτοκρατόρων ἤλλαξε πολλάκις καὶ ἡ τύχη τῶν Εὐρωπαίων. Ἐπὶ Σχύν-τσχὶ ἀνέβησαν εἰς τόσην δόξαν, ὥστε καὶ προήδρευαν εἰς τὰ δικαστήρια. Μετὰ δὲ τὸν τούτου θάνατον ἐκατατρέχθησαν· εἰς τοὺς Ὀλλανδοὺς ἀπηγορεύθη ἡ μὲ τὴν Κίναν ἐμπορία· ἀπὸ τοὺς Πορτογάλλους ἐπάρθη ἡ νῆσος Μάκαος, τὸ παλαιὸν ἀπόκτημά των· οἱ Ἰησουῖται ἐφυλακώθησαν καὶ ἔχασαν τὴν ὑπόληψίν των. Ὅταν ἠλικιώθη ὁ Καγγ-χὶ, ὄχι μόνον τοὺς ἐτίμησε πάλιν (ἐπειδὴ ἠγάπα τὰς Εὐρωπαϊκὰς γνώσεις), ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐσυγχώρησε νὰ ἐκτείνουν τὴν ἀποστολήν των εἰς ὅλην του τὴν ἐπικράτειαν, ἐπειδὴ τοὺς ἔκρινεν ὠφελίμους εἰς τὰς ὑψηλοτέρας γνώσεις. Ἀλλ' ὁ Ἰόγγ-τσχέγγ δυσπιστῶν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, ἐμπόδισε τὰς μετὰ τῶν Κινέσων σχέσεις των, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς ἀπεσταλμένους νὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας εἰς τὸ Πεκκῖνον. Ὁ Κιν-λὸγγ ἦτο μὲν χριστιανομάχος, ἀλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ὠφελείας τῶν ἀπεσταλμένων, τὰς ὁποίας τὸν

ἔκαμναν μὲ τὴν Μαθηματικὴν, Τεκτονικὴν, Ζωγραφικὴν, Ὡρολογοποιητικὴν καὶ Διερμηνευτικὴν, ὑπέφερνεν εἰς Πεκκῖνον τέσσαρας οἴκους ἀπεσταλμένων. Μόνον τοὺς ἐμπόδιζε νὰ ἐπιστρέφουν εἰς Χριστὸν τοὺς ὑπηκόους του, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι ἐνήργουν μυστικῶς διὰ Χριστιανῶν Κινέσων.

Ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν πεντήκοντα ἐνιαυτοὺς ἀγωνίζονται πολλοὶ Μανδέσχιοι Αὐτοκράτορες νὰ ἐξυπνίσουν τοὺς Κινέσους ἀπὸ τὸν λήθαργόν των· ἀλλὰ μέχρι τῆς σήμερον μένουσι καθὼς ἦσαν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, ἐπιτήδειοι εἰς μηχανικά τινα πατροπαράδοτα τεχνουργήματα, κατὰ τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν ἄλλους λαούς· ἀλλὰ κατὰ τὰ ἐπίλοιπα εἶδος ἀνθρώπων ὀκνηρὸν, δειλὸν, ἄκαρδον, καὶ ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον δουλείαν μὴ δυνάμενον νὰ ἀναλάβῃ πνεῦμα καὶ ψυχὴν ὑψηλοτέραν.

3. Τογκινέσοι.

Ἡ Τογκίνα εἶναι κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ γραφην, κατὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ παιδείαν, κατὰ τὰ ἤθη καὶ ἔθη, κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς νόμους, κατὰ τὰς γνώσεις καὶ τὴν δεισιδαιμονίαν δευτέρα Κίνα, πιθανῶς εἰς τὰ περισσότερα μιμήτρια ἐκείνης. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους βλαστήσαντες οἱ Τογκινέσοι, γείτονες ὄντες, καὶ κυριευθέντες πολὺν καιρὸν ὑπὸ τῶν Κινέσων, κατὰ φυσικὸν λόγον ἀνέλαβαν ὅλα τὰ ἤθη των· α', Σημεῖα τῆς κυριαρχίας τῶν Κινέσων ἀπαντῶνται κατὰ τὸ 184 ἔτος ἐκ Χριστοῦ· λέγετει ὅμως ὅτι δὲν ἦτο συνεχὴς, ἀλλὰ κατὰ καιροὺς ἠλευθερόνοντο ἀπὸ τὸν Κινεσικὸν ζυγὸν, καὶ πάλιν ὑπέκυπταν εἰς αὐτόν. β', Χρόνον τινὰ λέγεται ἡ Τογκίνα ὅτι ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἰδίους της βασιλεῖς, τοὺς ὁποίους ἀπαριθμοῦσιν ὀνομαστὶ τὰ χρονικὰ τῶν Κινέσων ἕως τοῦ 1335 ἔτους. γ', Οἱ Μογόλοι, κύριοι ὄντες τῆς Κίνας, ἐδοκίμασαν πολλάκις ἀπὸ τοῦ 1287 ἔτους νὰ

καθυποτάξωσι τὴν Τογκίναν· φαίνεται δὲ, ὅτι καὶ ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων μένει ἐξηρτημένη τρόπον τινὰ, ἐπειδὴ στέλλει ἐτησίως πρεσβείαν ἐκεῖ καὶ δῶρα ὡς φόρον, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Τογκίνας λαμβάνει τὴν σφραγίδα του ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Κίνας. Ἀλλ' ὅμως δ', εὕρηναν οἱ Εὐρωπαῖοι, ὅταν ὑπῆγαν ἐκεῖ, εἰς τὸν θρόνον τῆς Τογκίνας οἰκογένειαν τινὰ ὀνομαζομένην Λὶ, ἥτις εἶναι πολὺ περιωρισμένη ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατιωτικοῦ τάγματος. Βασιλεὺς (Δόβας) κάθηται εἰς τὸν θρόνον μὲ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς βασιλικῆς ἀξίας, καὶ ἕνας στρατηγὸς (Χόβας) ἔχει τὴν ἀληθινὴν δύναμιν. Οὗτος ὁ στρατηγὸς ἐκλέγει ἀπὸ τοὺς Πρίγκιπας τὸν διάδοχον, καὶ προστάζει τὸν βασιλέα νὰ κυρώσῃ τὴν ἐκλογήν του.

Ἀκόμη δὲν εὐτύχησαν οἱ Πορτογάλλοι, Ὀλλανδοὶ καὶ Γάλλοι νὰ ἀποκτήσουν ἐμπορικοὺς οἴκους εἰς τὴν Τογκίναν, καὶ οἱ Παπικοὶ δὲ ἀπόστολοι δὲν ἔκαμαν καμμίαν πρόοδον. Ἐτίμησαν μὲν τὰς γνώσεις των οἱ Τογκινέσοι, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς ἡ χριστιανωσύνη. Ἀλέξανδρός τις ἐκ Ῥυτένης μὲ τὴν θαυμαστὴν ἐντύπωσιν τῶν ὡρολογίων του ἐπροσπάθησεν εἰς μάτην νὰ τοὺς ἑλκύσῃ εἰς θεογνωσίαν (1627). Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' καὶ ὁ Πάπας ἠγωνίσθησαν ὄχι ὀλίγον· ἀλλ' ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τὴν χώραν των οἱ κήρυκες τῆς πίστεως (1712)· καὶ ἡ τελευταία των ἀγαθὴ ἐλπὶς (1751) ἀφανίσθη πάραυτα. Ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων οἱ μείναντες ἐκεῖ κεκρυμμένοι ἱερεῖς δὲν ἐνήργησάν τι εἰς τοὺς ἐγκατοίκους· οὐδὲ ἴχνος Εὐρωπαϊκῆς παιδείας δὲν μετεδόθη εἰς τοὺς Τογκινέσους.

Ἀνώτεραι καὶ κατώτεραι κλάσεις κυλίονται εἰς βαθυτάτην ἀμάθειαν καὶ παχυλωτάτην δεισιδαιμονίαν. Ἡ Μαθηματικὴ εἰς τοὺς Τογκινέσους εἶναι ἐπιστήμη τῶν θελημάτων τοῦ οὐρανοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἐφορεύει ταύτην τὴν ἐπιστήμην, διὰ νὰ μὴ συνομόσωσι ποτὲ οἱ Μαθηματικοὶ μὲ τὸν οὐρακὸν,

καὶ δὲν συγχωρεῖ εἰς καθένα νὰ γείνῃ Μαθηματικός. Ὅσοι διὰ προσταγῆς του διδαχθοῦν τὴν γνῶσιν ταύτην, ὀνομάζονται βασιλικοὶ Μαθηματικοὶ, καὶ διὰ τῶν ἀστερισμῶν φανερόνουν τὰ μέλλοντα εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὰς γυναῖκας του. Οἱ σοφώτατοι οὗτοι Μανδαρῖνοι, πρὶν φανοῦν ἐκεῖ οἱ Εὐρωπαῖοι, ἐξήγουν τὴν ἔκλειψιν τῆς σελήνης ἀπὸ δράκοντα τινὰ, ὅς τις ἵσταται ἔμπροσθέν της καὶ προσπαθεῖ νὰ τὴν καταπίῃ. Ἀνόμη καὶ τὴν σήμερον ὁ μὲν κοινὸς λαὸς ἐκλείψεως συμβαινούσης γεμίζουσι τὸν ἀέρα μὲ τρομερὰς κραυγὰς διὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τὸν δράκοντα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν του· οἱ δὲ σοφοὶ Μανδαρῖνοι τὸν παρακαλοῦσι γονατιστοὶ νὰ φεισθῇ τὴν σελήνην.

Ἡ ὀλίγη παιδεία, τὴν ὁποίαν ἔχουν οἱ Τογκινέσοι, εἶναι καθαρὰ Κινεσική. Οἱ Κινέσοι τοὺς ἔδωκαν τὴν θρησκείαν τοῦ Κομφυκίου καὶ τὰ ἱερογλυφικά των, μ' ὅλον ὅτι αἱ μονοσύλλαβοι λέξεις τῆς γλώσσης των εἶναι διάφοροι ἀπὸ τὰς Κινεσικάς. Ὅς τις ἐξεύρει νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ γράφῃ, εἶναι μέγας σοφός· διότι μόνος αὐτὸς δύναται νὰ μελετήσῃ τὸν Κομφύκιον καὶ τοὺς ὑπομνηματιστάς του. Συγγραφεῖς ἰδικοί των δὲν ἐφάνησαν, οὐδὲ ἱστορικοί· διὰ τοῦτο οὐδὲ τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ ἱστορία των εἶναι γνωστή. Ὅλος ὁ λαὸς καθ' ὅλας τὰς κλάσεις του δὲν ἔχει ἐννοίας τελειοτέρας παρὰ τὰ ἑπταετῆ παιδάρια τῆς Εὐρώπης.

---

4. Κοχιγκινέσοι (δυτικοὶ Κινέσοι).

Ἕως τοῦ 1573 ἔτους λέγουν ὅτι ἡ Κοχιγκίνα (ἤγουν δυτικὴ Κίνα) ἦτο ἐπαρχία τῆς Τογκίνας, κυβερνωμένη ἀπὸ Κινεσικὸν ἄρχοντα. Τότε δὲ ἀπεσπάσθη ὁ ἄρχων οὗτος ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορά του, καὶ ἔστησεν ἰδικόν του θρόνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου λέγεται ὅτι βασιλεύουν ἕως τῆς σήμερον οἱ ἀπόγονοί του.

Τί θαυμαστὸν λοιπὸν ἂν οἱ Κοχιγκινέσοι εἶναι δίδυμοι ἀδελφοὶ τῶν Τογκινέσων; Μὲ αὐτοὺς ἔχουν

ἀδελφὴν γλῶσσαν, τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ τὴν αὐτὴν θρησκείαν· καὶ εἰς τὴν παιδείαν των ὀλίγον παραλλάσσουσιν ἀπ' ἀλλήλων. Καθὼς εἰς ἐκείνους, οὕτω καὶ εἰς τούτους ἔδωκαν οἱ Κινέσοι τὰ ἱερογλυφικά των καὶ τὴν πτωχὴν φιλολογίαν των. Ἡ ὑψηλοτέρα των παιδεία βαδίζει τὸν αὐτὸν δρόμον μὲ τὴν Κινεσικὴν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν βαθμῶν φέρει τοὺς σοφούς των εἰς τὰ μέγιστα ἀξιώματα τῆς βασιλείας. Ὑψηλοτάτη ἐπιστήμη των εἶναι τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν τὰ πολλὰ ἱερογλυφικά, τὰ ὁποῖα ὅμως ἐπεριώρισαν εἰς 3000, ἐπειδὴ τόσα τοὺς εἶναι ἱκανὰ διὰ τὰς ἐπιστολὰς, δεήσεις καὶ πολιτικάς των ἐργασίας. Τὰ βιβλία τοῦ Κομφυκίου εἶναι πηγὴ τῆς σοφίας των, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλοῦσι τὴν ἠθικὴν, πολιτικὴν, ἱστορίαν καὶ φυσικήν· εἰς αὐτὰ καταδαπανῶσι πολλοὺς ἐνιαυτοὺς οἱ λεγόμενοι γραμματισμένοι των χωρὶς ποτὲ νὰ πληροφορῶνται ἐντελῶς τὴν ἔννοιάν των. Ἐὰν, ὡς λέγουν οἱ Παπικοὶ ἱερεῖς, θεραπεύωσι καλῶς τοὺς ἀῤῥώστους οἱ ἰατροί των, τοῦτο εἶναι μίμησις τῶν Κινεσικῶν ἰατρῶν, οἵτινες ὅλην τὴν ἐπιστήμην των ἐπιστηρίζουσιν εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ σφυγμοῦ. Μᾶς λείπουν ὅμως ἀκριβεῖς περιγραφαὶ τῆς φιλολογίας των, καὶ διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν γενικῶς, ὅτι κατὰ τοῦτο εἶναι πολλὰ συγγενεῖς μὲ τοὺς γείτονάς των Τογκινέσους.

Πορτογάλλοι, Ὀλλανδοὶ καὶ Ἄγγλοι ἐδοκίμασαν ἐκ διακοσίων ἐνιαυτῶν νὰ κτίσωσι μεταξὺ τούτων μόνιμα ἐμπορεῖα· κἀνεὶς ὅμως δὲν ἐπέτυχε. Σπανίως ὑπῆγαν εἰς τὴν χώραν ταύτην διδάσκαλοι τῆς Χριστιανωσύνης ἐκ τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος· ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἐνήργησαν τίποτε εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἐγκατοίκων, ἢ νὰ τοὺς ἐμπνεύσουν ἐπιθυμίαν Εὐρωπαϊκῆς παιδείας. Πορτογάλλοι ἰατροὶ ἔκαμαν πρᾶξιν εἰς τὴν Κοχιγκίναν ἐκ δύω ἑκατονταετηρίδων, ἀλλ' οὔτ' ἔμαθαν ἀπ' αὐτοὺς, οὔτε τοὺς ἐδίδαξαν τὶ ἀξιόλογον. Ἡ ὀκνηρία των εἶναι μεγάλη· οὐδὲ τέχνας τῆς Εὐρώπης

ἠθέλησαν νὰ μάθωσιν. Ἀγοράζουσι κάλλιον πράγματα εὐτελῆ μὲ τιμὴν μεγάλην παρὰ νὰ κοπιάσουν εἰς τὸ νὰ μάθουν τὴν κασκευήντων. Διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι φέρουν εἰς τὴν Κοχιγκίναν ἀξιόλογον ἀγορὰν, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχουσιν ἐκεῖ ἰδίους των ἐμπορικοὺς οἴκους, δὲν δειλιῶσι τοὺς κόπους νὰ μεταφέρωσι πλουσίως ὅλα, ὅσα ὁ κοινότατος χειροτέχνης τῆς πατρίδος των δύναται νὰ κατασκευάσῃ, δηλαδὴ πίλους, σκουφαίας, ζώνας, ὑποκάμισα, παντοῖα ἄλλα ἐνδύματα, κτένια, βελόνια, βραχιόλια, ἐνώτια, καὶ ἄλλα γυναικεῖα κοσμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων λαμβάνουσι κέρδος ἀπίθανον.

5. Τιβετανοὶ ἢ Ταγγουτανοί.

Τὸ μὲν βόρειον μέρος τοῦ Τιβέτου, κατοικούμενον ἀπὸ νομάδας καὶ καλυβίτας, δὲν ἔχει ἀκόμη ἱστορίαν. Τοῦ δὲ νοτίου, ὅπου ζῶσιν εἰς οἴκους οἱ ἄνθρωποι, εἶναι τινὲς ἀνίκανοι ἀγγελίαι.

Πιθανῶς ἐπολίτισαν κατὰ πρῶτον τοὺς Τιβετανοὺς οἱ Ἰνδοὶ Βουδαῖται. Διότι ὁ Βούδας τιμᾶται ὡς ὕψιστος Θεὸς εἰς τὸ Τίβετον μὲ ὄνομα Λὰ καὶ Ξάκα· ἡ γραφή των μὲ Ἰνδικὸν ἀλφάβητον γίνεται ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ, ὡς ἡ τῶν Ἰνδῶν τῶν κάτω, ὅπου τὴν εἰσήγαγαν οἱ Βουδαῖται. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν δύναται νὰ διορίσῃ πότε μετεφυτεύθη εἰς τὸ Τίβετον ἡ Βουδαϊκὴ αὕτη θρησκεία. Ἡ κεφαλὴ τῆς Λαμαϊκῆς θρησκείας, ὁ Δαλάϊ-Λάμας, κατοικεῖ τώρα εἰς τὴν πόλιν Λάσσαν, καὶ ἡ ἐξουσία του ἐκτείνεται ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Βόλγα ἕως τῆς παρὰ τὴν Ἰαπανικὴν θάλασσαν Κορέας. Λέγουν ὅμως οἱ ἐγχώριοι αὐτοὶ, ὅτι ἡ ἀξία του δὲν ὑπῆρχε πρὸ τοῦ **1426** ἔτους. Ἕνας Αὐτοκράτωρ Κινέσος τοῦ ἔδωκε βασιλικὸν τίτλον **(1373)**, τὸν ὁποῖον μετέβαλεν εἰς τὸν τοῦ Μεγάλου Λάμα, καὶ ἕνας Λάμας ὠνόμασε τὸν ἑαυτόν του Δαλάϊ — Λάμαν (ἤγουν Ὠκεανικὸν ἢ οἰκουμενικὸν Λάμαν) ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Κίνας.

Μετὰ τὸ **1580** ἔτος ἥνωσεν ὁ Δαλάϊ-Λάμας τὴν πνευματικὴν μὲ τὴν ἐγκόσμιον ἐξουσίαν, πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Κίνας. Μετὰ καιρὸν (τίς ἐξεύρει πότε;) ἥρπασαν τὸ Τίβετον οἱ Σοογγάροι, καὶ ἕνας Χάνης των ἐφυλάκωσε τὸν Δαλάϊ-Λάμαν καὶ ἀνηγορεύθη αὐτὸς ἡγεμὼν τοῦ Τιβέτου **(1717)**. Ὁ τῆς Κίνας Αὐτοκράτωρ Κάγγ-χὶ ἐδίωξε μὲν τοὺς Σοογγάρους ἀπὸ τὸ Τίβετον καὶ ἠλευθέρωσε τὸν Δαλάϊ-Λάμαν, ἀλλὰ τοῦ ἐστέρησε τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Οἱ Τιβετανοὶ ἐπανέστησαν διὰ τοῦτο καὶ ἐπολέμουν ἕως οὗ ἡνώθησαν πάλιν αἱ δύω ἐξουσίαι εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον **(1752)**. Μετ' ὀλίγον συνεσωματώθη τὸ Τίβετον μὲ τὴν Κινεσικὴν ἐπικράτειαν, καὶ ἔκτοτε ἀπηγορεύθη πᾶσα ἐπιμιξία τῶν Εὐρωπαίων μὲ τὸ Τίβετον.

Ἀπ' ὅλας τὰς διηγήσεις τῶν ἀπεσταλμένων ἱερέων, οἱ ὁποῖοι ἑκατονταετηρίδας τινὰς διέτρεξαν τὸ Τίβετον, φαίνεται ὅτι οἱ Τιβετανοὶ εὑρίσκονται εἰς χαμηλότατον βαθμὸν καλλιεργίας. Πρὸ ἑκατονταετηρίδων πολλῶν τοὺς ἐδίδαξαν οἱ Ἰνδοὶ θρησκείαν, τέχνας, ἐργόχειρα· ἀλλ' ἀκόμη δὲν διέπρεψε Τιβετανὸς εἰς ἐπιστήμην τινὰ ἢ τέχνην· κανὲν ἐργόχειρον δὲν ἤκμασεν ἀκόμη εἰς αὐτούς· δὲν ἐξεύρουν οὐδὲ τὰ πολύτιμα σάλια νὰ κατασκευάσωσι, διὰ τὰ ὁποῖα λαμβάνουν οἱ Κασχεμήριοι τὸ μαλλίον ἀπὸ τὸ Τίβετον. Ἡ δεσποτεία τοῦ Δαλάϊ-Λάμα ἐνέκρωσεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν φυσικὴν καὶ ψυχικὴν δύναμιν. Ἡ χώρα πλουτεῖ ἀπὸ ἱερεῖς καὶ εἶναι γυμνὴ ἀπὸ ἄλλους κατοίκους, οὖσα ἐνταυτῷ ἀκαρποτάτη πασῶν τῶν χωρῶν, ὅσαι δεσπόζονται ἀπὸ ἱερατικὴν ἐξουσίαν.

Ὅσα λέγονται περὶ γνώσεων, μελέτης ἐπιστημῶν καὶ προκοπῆς τῶν Τιβετανῶν, ὅλα εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ Λάμα καὶ τῶν ἱερέων, τῶν μόνων γραμματισμένων τῆς ἐπικρατείας· καὶ ἡ προκοπή των περιορίζεται εἰς ἀκατανόητον τινὰ θεολογίαν, εἰς ἀνέκφραστα μυστήρια καὶ εἰς τὸ σκοτεινὸν αἴνιγμα τοῦ νόμου τοῦ

Ξάκα. Ἱστοροῦσι μὲν οἱ Καπουκῖνοι δώδεκα ὑψηλὰ σχολεῖα ἢ πανεπιστήμια τοῦ Τιβέτου, εἰς τῶν ὁποίων τὸ περιφημότατον ὅς τις σπουδάσῃ δώδεκα ἔτη, μετὰ δημόσιον ἐξέτασιν, γίνεται Ῥαδιγιάμβας (εἶδος Δοκτορικῆς ἀξίας), καὶ ἐπαγγέλλεται Φιλοσοφίαν καὶ Ἀστρονομίαν, καὶ Ἰατρικὴν καὶ τὴν Λαμαϊκὴν θεολογίαν. Πόσον ὅμως φωτίζεται ὁ νοῦς των ἀπὸ τὰς λεγομένας ταύτας ἐπιστήμας, συμπεραίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ὅλοι οἱ Τιβετανοὶ χωρὶς ἐξαίρεσιν πιστεύουσι τὴν μαγίαν, ἥτις ὑπολαμβάνεται τόσον οὐσιώδης μάθησις, ὥστε εἰς σχολεῖον χωριστὸν διδάσκεται ἡ γοητεία, ἡ μαγία, καὶ ὁ ἐξορκισμὸς τῶν νεκρῶν, καὶ εἰς αὐτὸ ἀναδεικνύονται δόκτορες τῆς μαγίας, φημιζόμενοι, ὅτι γνωρίζουσιν ἀκριβῶς τὰ μυστήρια τοῦ Ἅδου.

Ἐκ πολλῶν περιστάσεων γίνεται φανερὸν, ὅτι τὰ βιβλία εἶναι σπανιώτατον πρᾶγμα εἰς τὸ Τίβετον. Τὰ μεταχειρίζονται ὡς ἱερὸν καὶ θεῖον τι· τὰ φυλάττουσιν εἰς φραγμοὺς πολυτίμους· δὲν τὰ ἀνοίγουν πρὶν στρώσουν εἰς τὸν τόπον, ὅπου φυλάττονται, πολυτίμους τάπητας· τὰ ἔχουν οἱ πλούσιοι ἐπὶ λαμπρῶν τραπεζῶν καὶ προσκεφαλαίων. Βιβλίον νὰ ῥίψῃ τις εἰς τὸ ἔδαφος νομίζεται θανάσιμον ἁμάρτημα. Ἡ τυπογραφία εἶναι μὲν γνωστὴ εἰς τὸ Τίβετον, ἀλλὰ κατὰ τὸν Κινεσικὸν τρόπον μὲ γλυμμένους πίνακας, οἵτινες γίνονται μὲ τόσον κόπον, ὥστε τὰ χειρόγραφα βιβλία εἶναι εὐθηνότερα παρὰ τὰ τυπωμένα. Διὰ τοῦτο εὑρίσκονται γραφεῖς εἰς τὸ Τίβετον, οἵτινες φοροῦντες τὸ καλαμάριον εἰς τὴν ζώνην των ἀναγγέλλουσι τὸ ἐπάγγελμά των, ἐκ τοῦ ὁποίου τρέφονται. Καθὼς εἰς τὴν νηπιότητα τῆς βιβλιογραφίας, ἀγαπῶνται τὰ παρδαλῶς γραμμένα βιβλία· ζωγραφοῦσι (τοὐλάχιστον εἰς τὰ ἀξιόλογα βιβλία) τὸ χαρτίον μὲ χρυσοῦν χρῶμα (τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται πολὺ εἰς Τίβετον)· γράφουσι διὰ στολισμὸν μίαν σειρὰν μαύρην καὶ ἄλλην κοκκίνην, καὶ παρδαλὰ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τῶν νο-

μοθετῶν καὶ τῶν ἁγίων. Νομικὰ βιβλία γράφουσι μὲ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ γράμματα ἐπὶ μαύρου χαρτίου διὰ νὰ λάμπῃ περισσότερον ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος. Ἐπειδὴ δὲ μὲ τὸν τρόπον τοῦτον γίνονται ἀκριβὰ τὰ χειρόγραφα, προσπαθοῦν νὰ τὰ κάμουν ὅσον δυνατὸν σταθερὰ καὶ διαρκῆ. Διὰ τοῦτο μεταχειρίζονται τὸν λεπτὸν καὶ διαφανῆ χάρτην τὸν κατασκευαζόμενον ἀπὸ ὑμένας δένδρων (τὴν βίβλον τῶν Ἑλλήνων καὶ liber τῶν Ῥωμαίων), ὄχι ἁπλοῦν, ἀλλὰ κολλῶντες δύω ἢ τρία φύλλα ἐπάλληλα, τὰ ὁποῖα οὕτως ἀνθίστανται πολλὰ ἔτη εἰς τὴν φθοράν.

Ἀκόμη δὲν ἐξεύρομεν τί περιέχουσι τὰ Τιβετανὰ βιβλία· βέβαια δὲν ὑπερβαίνουν τὴν Λαμαϊκὴν θεολογίαν καὶ μαγίαν· ἀλλὰ καὶ ἂν περιεῖχαν τι χρήσιμον, ἡ πολυτιμότης των δὲν συγχωρεῖ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν γνώσεων εἰς τὸν λαόν. Λείπουν λοιπὸν τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ ἐξυπνισθῇ τὸ πνεῦμα τῶν Τιβετανῶν· ἐλευθεροφροσύνην οὐδὲ νὰ στοχασθῇ τις πρέπει περὶ αὐτῶν, ἐπειδὴ ἡ Λαμαϊκὴ θρησκεία τοὺς κρατεῖ δεσμευμένους διὰ τῆς δεισιδαιμονίας· τὸ Τίβετον διὰ πολλῶν ἀκόμη ἑκατονταετηρίδων θέλει ἀνήκειν εἰς τὰς βαρβαρωτάτας χώρας τῆς Ἀσίας.

6. Βιρμανοί.

Οἱ Βιρμανοὶ εἶναι τὸ ἐξαίρετον ἐκ τῶν ἐθνῶν, ὅσα κατοικοῦσι τὴν μεταξὺ Βεγγάλης καὶ Κίνας μεγάλην χερσόνησον. Καθέδρα των εἶναι τὸ βασίλειον Αὐὰ, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ ὀνομάζουσι Μιάμμα· ἐξουσιάζουσιν ὅμως κατὰ τὸ παρὸν πολλὰς καὶ ἐκτεταμένας χώρας. Ἀνήκουσι μὲν εἰς τὸ Μογολικὸν γένος καὶ κατὰ τὴν καλλιέργειαν ὁμοιάζουσι πλέον μὲ τοὺς Κινέσους παρὰ μὲ τοὺς Ἰνδούς· ἡ γλῶσσα των, ὡς ἡ Κινεσικὴ, εἶναι μονοσύλλαβος. Ἐκ πολλῶν ὅμως λόγων, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἰδιότητος τῶν γλωσσῶν των, γίνεται πιθανὸν ὅτι εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους συνετέθησαν ἐκ δύω

ἐθνῶν. Μὲ τὴν γλῶσσαν τοῦ βασιλείου Αὐὰ εἶναι αἱ γλῶσσαι τοῦ Ἀῤῥακὰν, Ὑὸ, καὶ Τενασσερὶμ, πιθανῶς δὲ καὶ ἡ τοῦ Πεγοῦ, διαλεκτικῶς συγγενεῖς· ἡ θρησκεία καὶ τὰ ἔθη των ἔχουν μεγάλην ὁμοιότητα· διὰ τοῦτο ὅλαι αἱ εἰρημέναι χῶραι λογίζονται ὡς μία Βιρμανία.

α΄. Ὅταν ὑπῆγαν οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὴν Ἰνδικὴν, ἐξουσίαζαν οἱ Πεγουανοὶ τοὺς Αὐανοὺς, ἤγουν τὸ νῦν κυριεῦον ἔθνος, ἕως τοῦ 1540 ἔτους. β΄ Ἀπὸ 1540 ἕως 1740 ἐξουσίασαν οἱ Αὐανοὶ τοὺς Πεγουανοὺς μὲ ἀδιακόπους πολέμους. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ιη΄ ἑκατονταετηρίδος ἐξηπλώθη ἡ ἐπικράτεια τῶν Βιρμανῶν ἀπὸ Μαραυΐέως Ἰοὺγγ-Βὰν τῆς Κίνας· ἄρα 200 Γερμανικὰ μίλια ἀπὸ βοῤῥᾶ εἰς νότον καὶ 70 ἀπὸ ἀνατολῶν εἰς δυσμάς. Ἀπὸ 1740 — 1752 διήρκει ὁ πόλεμος, ὅπου οἱ Παγουανοὶ εἶχαν τὴν ὑπεροχήν· ἀλλὰ δ' κατὰ τὸ 1752 ἕνας κοινὸς Βιρμανὸς ἐδίωξε πάλιν τοὺς Πεγουανοὺς, καὶ ἐκαθίδρυσε Βιρμανικὴν πολιτείαν μὲ τὴν εἰρημένην ἔκτασιν, ἥτις ἐπικρατεῖ καὶ τὴν σήμερον.

Οἱ Βιρμανοὶ δὲν ἀπέκτησαν ποτὲ ὑψηλοτέραν παιδείαν, ἀλλὰ πάλιν δὲν εἶναι ἐντελῶς ὠμοὶ καὶ ἀπαίδευτοι. Οἱ κάτοικοι τοῦ Πεγοῦ νομίζονται μᾶλλον ἀνθρωπισμένοι· εἰς αὐτοὺς ἀκολουθοῦν οἱ Αὐανοὶ καὶ Ἀῤῥακανοί. Εἶναι μὲν εἰς τὸν πόλεμον ἀπανθρώπως σκληροί· εἰς δὲ πᾶσαν ἄλλην περίπτωσιν εἶναι ἱλαροὶ, ὑποχρεωτικοὶ, καὶ εἰς καιρὸν εἰρήνης ὑπερβαίνουν καὶ τοὺς Ἰνδοὺς κατὰ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ φιλοξενίαν, κατὰ τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τόλμην, καθὼς ἀποδείχνουν τὰ πολλά των στρατηγήματα καὶ ἡ εἰς πολλοὺς καὶ μεγάλους λαοὺς κυριαρχία των. Τοὺς Κινέσους ὑπερβαίνουν εἰς τὴν ὀξύνοιαν χωρὶς νὰ μιμῶνται τὴν δολιότητά των, καθὼς μαρτυροῦσι πολλοὶ Εὐρωπαῖοι, οἵτινες τοὺς ἐσυναναστράφησαν. Εἶναι λαὸς αὐτάρκης, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἐνεργὸς καὶ ἐπιμελὴς, ὅς τις, ἂν εἶχε καλητέραν ὁδη-

γίαν καὶ πολιτείαν, ἠδύνατο νὰ τελειοποιηθῇ καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα. Τώρα ὅμως περιορίζεται ὅλη των ἡ σπουδὴ εἰς μηχανικὰς δεξιότητας. Γυμνάζονται εἰς πολεμικὰς τέχνας, εἰς πάλην, πυγμὴν, δρόμον, ὄρχησιν, τὰ ὁποῖα ὅλα ἀνήκουν εἰς τὰς πολεμικάς των ἀσκήσεις, εἰς τὸ νὰ κυβερνῶσι πλοῖα ἐπὶ τῶν ποταμῶν, νὰ ἱππεύωσι, καὶ νὰ πωλοδαμνῶσιν ἐλέφαντας. Μεταχειρίζονται καὶ τέχνας, τὰς ὁποίας δὲν δύναται νὰ στερηθῇ ἡ κοινὴ ζωή. Δὲν ἐξεύρουν τὴν πολυτέλειαν ὡς μετριώτατοι κατὰ τὴν δίαιταν· τὴν δαψιλειάν των καταπίνει ἡ θρησκεία. Οἱ ἱερεῖς καὶ τὰ μοναστήριά των εἶναι πλούσια· ἡ λαμπρότης τῶν ναῶν ὑπερβαίνει πᾶσαν ἐλπίδα· ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐπισωρεύεται χρυσός· κτίζουν καὶ θέλουν κτίζειν πολλὰ τοιαῦτα πολυδάπανα οἰκοδομήμητα, τὰ ὁποῖα φθείρονται ταχέως, ἐπειδὴ ὁ κορμός των κατασκευάζεται ἀπὸ ξύλα.

Ὁ κοινὸς λαὸς, διδασκόμενος εἰς τὰ μοναστήρια νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ ἀριθμῇ καὶ νὰ γράφῃ. καταγίνεται εἰς τὴν ποιητικὴν, διὰ τὴν ὁποίαν συντελεῖ καὶ ἡ γλῶσσα των, ἔχουσα μουσικόν τι καὶ μετρικὸν καὶ εὔρυθμον. Τραγῳδεῖ πολλὰ πνευματώδη τραγῴδια, καὶ ψάλλει τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις τῶν βασιλέων καὶ στρατηγῶν του μὲ στίχους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐπανηγύρισε καὶ τὰς νίκας τοῦ Ἀλόμπρα, τοῦ νεωτάτου μεγίστου βασιλέως των.

Μόνον οἱ ἱερεῖς ἔχουν κἄποιαν βαφὴν φιλολογίας. Ἐὰν εἶναι ὅμως ἀληθὲς, ὅτι ἔχουν συγγράμματα ἰατρικὰ, ἱστορικὰ, μουσικὰ, ἐξ ἅπαντος πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν συγγραφεῖς τούτων τοὺς Βουδδαΐτας ἱερεῖς. Ὁ Εὐρωπαῖος Σύμιος ἴδεν εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον τοῦ Αὐὰ σειρὰν θηκῶν ἑκατὸν περίπου χρυσωμένων, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἦτο μὲ χρυσᾶ γράμματα σημειωμένον ποῖα βιβλία περιεῖχε πᾶσα μία. Δύω ἐξ αὐτῶν τοῦ ἠνοίχθησαν. Περιεῖχαν βιβλία διαφορωτά-

των ὑποθέσεων· τὰ λαμπρότατα χειρόγραφα ἦσαν γραμμένα εἰς λεπτὰ φύλλα ἐξ ἐλεφαντίνων κοκκάλων δεμένα εἰς ἕνα τόμον, ὅς τις ἦτο κοσμημένος μὲ χρυσᾶ λουλούδια. Ὁ Σύμιος πιστεύει ὅτι, ἐὰν καὶ αἱ μὴ ἀνοιχθεῖσαι θῆκαι περιέχουν ἑκάστη τόσα βιβλία, ὁ βασιλεὺς τοῦ Αὐὰ ἔχει τὴν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην παρὰ πάντας τοὺς Ἀσιανοὺς ἡγεμόνας.

Μᾶς λείπουν ὅμως ἀκριβεῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν γνώσεων, τὰς ὁποίας ἔχουσιν οἱ ἱερεῖς τῶν Βιρμανῶν. Ἀλλὰ δυσκόλως ἐμποροῦν νὰ ἔχωσι περισσοτέρας παρὰ τοὺς εἰς ἄλλας χώρας τῆς κάτω Ἰνδικῆς συναδελφούς των. Βέβαια καὶ οἱ Βιρμανοὶ ζητοῦν τὸ μέγεθος τῆς σοφίας των εἰς μαγίας καὶ γοητείας, εἰς τὴν ἀστρολογίαν καὶ ἄλλας δεισιδαιμονικὰς τέχνας. Ὅσον πτωχότεροι εἶναι εἰς ἀληθινὰς γνώσεις, τόσον πλουσιώτεροι εἶναι εἰς δεισιδαιμονίας, μὲ τὰς ὁποίας ἰατρεύουσι τοὺς ἀῤῥώστους των. Διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι ἀπόστολοι εὕρηκαν εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο μέσον τὴν ἰατρικὴν καὶ χειρουργίαν διὰ νὰ μεταφέρωσι τοὺς Βιρμανοὺς εἰς τὴν Χριστιανωσύνην. Μὲ ὅλα ταῦτα ὀλίγον ἀγαπῶνται οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο. Οἱ Πορτογάλλοι, διὰ νὰ ἀγαπηθῶσι, τοὺς ἐβοήθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς πολέμους των. Οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι ὑπῆγαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Βιρμανίας. Καὶ οἱ δύω ὅμως ἐντὸς ὀλίγου ἐμισήθησαν τόσον, ὥστε καὶ οἱ δύω (δὲν ἐξεύρει τις πότε;) ἀπεδιώχθησαν ἐνταυτῷ ἀπὸ τοῦ Αὐά. Οἱ Ἄγγλοι ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Βιρμανίαν, δὲν ἔφθασαν ὅμως εἰς δύναμιν εἰμὴ ὅταν ἡ ἐν Ἰνδικῇ αὐτῶν ἑταιρεία ἐκ Μάδρας τοὺς ἐπροστάτευσε διὰ ἀποστολῆς πρέσβεων (κατὰ τὰ ἔτη, 1755, 1757, 1795). Ἡ κοινωνία τῶν Εὐρωπαίων μὲ τοὺς Βιρμανοὺς ποτὲ δὲν ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ μεταβάλῃ ὁπωσοῦν τὴν κατάστασιν τῆς καλλιεργείας των.

7. Σιαμέσοι.

Περὶ Σιαμίου τίποτε δὲν ἦτο γνωστὸν πρὶν ὑπάγουσιν ἐκεῖ οἱ Πορτογάλλοι. Φαίνεται ὅμως ἐκ τῆς γλώσσης καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων των α΄, ὅτι οἱ Βουδδαῖται μετέδωκαν πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο κάποιας γνώσεις. Ὅταν δὲ διὰ τῶν Πορτογάλλων ἐγνώσθησαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἰδίους των βασιλεῖς. β΄. Κατὰ τὴν ις΄ ἑκατονταετηρίδα ἔγειναν ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως τῶν Βιρμανῶν. Μὲ τὸ 1663 ἔτος ἤρχισαν αἱ Γαλλικαὶ εἰς Σιάμιον ἀποστολαὶ, αἱ ὁποῖαι ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ΄ νὰ στείλῃ εἰς τὴν ἐκεῖ αὐλὴν δύω πρεσβείας (1673 καὶ 1687), ἥτις ἀντέστειλε καὶ αὐτὴ μίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας (1683). Ὅσον ἀγαπητοὶ ἐφάνησαν οἱ Γάλλοι εἰς τὸ βασίλειον τοῦτο, τόσον ἐμισήθησαν μετά τινας δεκαετηρίδας, καὶ ἀπεδιώχθησαν τέλος (1689), ὁπότε ἠγαπήθησαν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι. γ΄. Ἀπὸ τοῦ 1689 — 1767 ἐβασίλευαν Σιαμέσοι, ὁπότε ὑπέταξε τὴν χώραν ὁ βασιλεὺς τῆς Βιρμανίας. δ΄. Ὁ Σιαμέσος Φάϊα-Θαὶ, ἠλευθέρωσε τὴν χώραν καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεύς. Ἔχασεν ὅμως τὸ ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ Σιάμου μέρος, τὸ ὁποῖον ἐκράτησαν οἱ Βιρμανοί.

Οἱ Σιαμέσοι εἶναι ἄνθρωποι ὀκνηροί. Ἀδίκως ἐνομίσθησαν οἱ σοφώτεροι τῶν κάτω Ἰνδῶν. Ἔχουν λεκτικὴν καὶ ὄχι ἱερογλυφικὴν γραφὴν, ὡς οἱ γείτονές των· καὶ ὅμως τίποτε δὲν ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ ὠφελίμου τούτου μέσου. Καθὼς φοβοῦνται νὰ κινηθῶσιν, οὕτω φοβοῦνται καὶ νὰ νοήσωσιν· ἡ σωματικὴ χαύνωσίς των μετεδόθη καὶ εἰς τὸ πνεῦμα των. Πᾶσαν διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ φροντίζουσιν οἱ ἱερεῖς (οἱ ὁποῖοι ἐδῶ ὀνομάζονται Τσχαόκοι), ἐλθόντες μὲ τὴν μικρὰν παιδείαν των ἐκ τῆς ἄνω Ἰνδικῆς. Πολλοὶ ὑπάγουν εἰς τὰ μοναστήριά των χάριν σπουδῆς, πολλοὶ δὲ καὶ συγ-

κατοικοῦσι μὲ τοὺς Μοναχοὺς ἀπὸ τοῦ ὀγδόου των ἔτους, ἕως οὗ διδάσκονται τὴν σοφίαν των καὶ ἔπειτα ἐπιστρέφουσι πάλιν εἰς τὸν κόσμον. Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα δὲν διδάσκονται ἄλλο εἰμὴ νὰ ἀναγινώσκωσι, νὰ γράφωσι νὰ λογαριάζωσι, ἠθικὴν καὶ θεολογίαν. Μόνον οἱ μέλλοντες ἱερεῖς καὶ ἄρχοντες μανθάνουσι καὶ τὴν γλῶσσαν Βαλῖ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι συνταγμένα τὰ θρησκευτικὰ καὶ νομικὰ βιβλία.

Πᾶν ὅ,τι γράφεται, εἶναι διατυπωμένον σχεδὸν μὲ μέτρα καὶ ῥυθμόν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἔχουσιν οἱ Σιαμέσοι καὶ πολλὰ ποιήματα, ἐρωτικὰ τραγῴδια, ἠθικὰς καὶ ἱστορικὰς ᾠδάς. Ἀκόμη δὲν ἔφεραν τὴν γλῶσσαν των εἰς τακτικὴν πεζογραφίαν, μ' ὅλον ὅτι ἔχουσι καὶ εἶδος τι δημοσίων ῥητόρων. Διότι οἱ ἱερεῖς, ὅταν ἱερουργῶσιν, ἀναγινώσκουσι τμῆμα ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων των, τὸ μεταφράζουν εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν, καὶ τὸ ἐξηγοῦσιν, ἀλλὰ μὲ τρόπον ὀγκώδη καὶ γεμάτον μεταφορῶν.

Αἱ εἰς αὐτοὺς ἀποδιδόμεναι ἐπιστῆμαι δὲν εἶναι ἄξιαι τοῦ ἐντίμου τούτου ὀνόματος. Πᾶσα ἡ Μαθηματική των συνίσταται εἰς τὴν Ἀριθμητικὴν, τὴν ὁποίαν ἐξεύρουν τελειότερα παρὰ τοὺς μεταχειριζομένους τὰ ἀριθμητικὰ σανίδια Κινέσους· λογαριάζουσι ταχέως ἐκ στήθους καὶ ἐγγράφως, ὁπότε μεταχειρίζονται τοὺς ἀριθμητικοὺς χαρακτῆρας. Τὴν τελειότητά των χρεωστοῦσιν εἰς τοὺς Βουδδαΐτας, οἵτινες τοὺς ἔφεραν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς τοὺς ἐκεῖ πρῶτον ἐπινοηθέντας χαρακτῆρας. Ἡ Ἀστρονομία των εἶναι φλυαρώδης ἀστρολογία. Ἀστρολόγοι περικυκλοῦσι πάντοτε τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ τὸ ἡμερολόγιόν των προβάλλει κατ' ἔτος εἰς τὸν λαὸν τὰς προῤῥήσεις τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ ἰατρική των σοφία ὑφίσταται εἰς συλλογὴν κληρονομημένων ῥεσέπτων, αἱ ὁποῖαι διορίζονται κατὰ μόνην ἐμπειρίαν χωρὶς γνῶσιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ χωρὶς παρατήρησιν τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀῤῥωστίας.

Οἱ χειροῦργοι των δὲν γνωρίζουσιν οὐδὲ τὰς κοινοτάτας ἐργασίας, ἀλλὰ τὰς παραδίδουσιν εἰς τοὺς κατὰ τύχην διατρίβοντας ἐκεῖ ξένους. Ἡ αὐστηρὰ δίαιτα, τὴν ὁποίαν προστάζουσι τοὺς ἀῤῥώστους των, εἶναι τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν τῆς πράξεώς των. Χημία των εἶναι ὄχι ἡ ἀληθινὴ ἐπιστήμη, διὰ τῆς ὁποίας ἀνευρίσκονται τὰ ἀληθινὰ πλούτη τῆς φύσεως, ἀλλ' ἡ ψευδοσοφία, διὰ τῆς ὁποίας ζητεῖται ὁ φιλοσοφικὸς λίθος, καὶ ἡ ἀποδίωξις τοῦ φυσικοῦ θανάτου. Μαγία καὶ ἐξορκισμὸς δαιμόνων τιμῶνται καὶ προστατεύονται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς. Συντόμως εἰπεῖν οἱ Σιαμέσοι δὲν δίδουν τὰ πρωτεῖα τῆς ἀμαθείας καὶ δεισιδαιμονίας κατ' οὐδὲν εἰς τοὺς γείτονάς των.

Ἡ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους ἐπιμιξία ἐδίδαξε τοὺς Σιαμέσους κάποιας βοτάνας καὶ ῥίζας, τὰς ὁποίας μεταχειρίζονται ὠφελίμως. Μ' ὅλα ταῦτα ὀλίγην προκοπὴν ἔλαβαν εἰς τὰς θεωρίας οἱ Σιαμέσοι ἰατροὶ ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους. Τιμῶσι μάλιστα τὴν Κινεσικὴν θεωρίαν, καὶ ἄῤῥωστοι πλούσιοι προκρίνουσι τοὺς Κινέσους ἰατροὺς παρὰ τοὺς Εὐρωπαίους.

Λαόσιοι. Σιαμέσοι ἐκλαμβάνονται ἀπὸ τὸν Μαρῖνον καὶ Λουβέρνον καὶ οἱ κάτοικοι τῶν δασῶν τοῦ Λαοσίου (ἤγουν τῆς χώρας τῶν Ἐλεφάντων)· δὲν εἶναι ὅμως οὗτοι ἀκόμη ὑπόθεσις ἱστορίας. Αἱ ὀλίγαι ἀγγελίαι περὶ αὐτῶν τοὺς παριστάνουσιν ὠμοὺς βαρβάρους, οἵτινες ὑπόκεινται εἰς τὸν ζυγὸν ξένων ἱερέων τοῦ Ξάκα. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι τιμῶνται ἐξαιρέτως διὰ τὴν μαγίαν. Καὶ ἐὰν εἶναι ἀληθὲς, ὅτι οἱ ἱερεῖς τοῦ Σιαμίου ὑπάγωσιν εἰς Λαόσιον διὰ νὰ διδαχθῶσι τὰ μυστήρια τῆς μαγίας, συμπεραίνεται ὅτι ἐκεῖ οἱ ἱερεῖς ἀνέβησαν τὸν ὕπατον βαθμὸν τῆς δολιότητος. Τὸ πλῆθος των ηὔξησε τόσον κατ' ὀλίγον, ὥστε ἀπηλπίσθησαν πλέον νὰ τρέφωνται, ὡς πρότερον, ἀπὸ τὴν ψωμοζητίαν. Ἐκ πολλοῦ χρόνου (ἂς τὸ εἴπωμεν πρὸς τιμήν των) διδάσκονται ἐργόχειρα, καὶ ἐργάζονται εἰς

τὰ μοναστήριά των, τὰ ὁποῖα μετεβάλθησαν ἐν μέρει εἰς ἐργοστάσια καὶ ἐμπορεῖα.

Καμβοδία λέγεται τὸ βασίλειον, τὸ ὁποῖον κατοικεῖται ἀπὸ ἀνάμιγμα Ἰαπανῶν, Κοχιγκινέσων καὶ Μαλαῶν. Σχεδὸν ὅμως δὲν ἔχομεν περὶ αὐτῶν κάμμίαν εἴδησιν. Κείμενον πλησίον τῆς ἰσημερινῆς γραμμῆς κατοικεῖται μόνον περὶ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καὶ λιμνῶν. Ἐὰν ὅμως εἶναι ἀληθινὸν, ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶναι γεμάτη ἐρειπίων λαμπρῶν οἰκοδομημάτων, συμπεραίνεται, ὅτι πάλαι ποτὲ ἦτο πολυάνθρωπος, κατοικουμένη ἴσως ἀπὸ Μαύρους καὶ Μωαμεθανοὺς, οἵτινες πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Πορτογάλλων ἀπεδιώχθησαν πάλιν ἐκεῖθεν.

---

8. Μογόλοι καὶ Καλμοῦκοι.

Οἱ νομαδικοὶ λαοὶ τῆς ὀνομαζομένης Ταταρίας διαιροῦνται εἰς Μογόλους, τοὺς κατοικοῦντας τὸ ἥμισυ ἀνατολικὸν τῆς χώρας μέρος, καὶ εἰς Καλμούκους, τοὺς κατοίκους τοῦ δυτικοῦ. Τὸ μέρος τῶν Μογόλων, τὸ ὁποῖον φθάνει ἕως τὴν δυτικὴν γωνίαν τῆς Κίνας, μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, ὑπετάχθη εἰς τὸν νέον δυνάστην τῆς Κίνας Μανδέσχιον (1644). Ἔκτοτε ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Κίνας δίδει τίτλον καὶ χώρας εἰς τοὺς Χάνας τῶν Μογόλων. Καὶ μ' ὅλον ὅτι εἶναι ἐξ αὐτῶν ἕνας μέγας Χάνης, ἡ δύναμίς του ὅμως εἶναι περιωρισμένη πολὺ ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Κίνας.

Ἐκ τῶν Καλμούκων ἐξεῖχαν πολὺν καιρὸν οἱ Σοογγάροι. Μετὰ τὸ πρῶτον τεταρτημόριον τῆς ιζ´ ἑκατονταετηρίδος ἐκαθίδρυσεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, Βάτωρ, μεγάλην βασιλείαν, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δαλάϊ-Λάμας τοῦ ἔδωκε (1635) τὸν τίτλον Κονταΐσχα (Κύκνων ἡγεμόνα), τὸ ὁποῖον σημαίνει βαθμὸν ὑψηλότερον παρὰ τὸ Ταΐσχας. Ὑπέταξεν ὄχι μόνον τοὺς περισσοτέρους Καλμουκικοὺς ἡγεμόνας (Ταΐσχας), ἀλλὰ

καὶ τοὺς Κιργίσους, καὶ συνεμάχησε μὲ τὴν Ῥωσίαν μὲ ὑπόσχεσιν νὰ τὴν βοηθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν της. Ἡ φιλία αὕτη ὅμως ἐσαλεύθη κατὰ τὸ 1641 ἔτος, ὅταν ἡ Ῥωσία ἐμεταχειρίσθη τοὺς Κιργίσους ὡς ὑποτελεῖς της.

Ἐπὶ Γαλδᾶν Κονταΐσχα, τοῦ νομοθέτου τῶν Σοογγάρων (ἐκ τοῦ 1675 ἔτους), ἤρχισαν οἱ τῶν Σοογγάρων πόλεμοι πρὸς τὸ Κινεσικὸν βασίλειον, διαρκέσαντες μὲ εἰρηνικὰς τινὰς διακοπὰς ἕως τοῦ 1754 ἔτους, ὁπότε ἐτελείωσαν μὲ τὴν ἐντελῆ διάλυσιν τοῦ Σοογγαρικοῦ βασιλείου. Μέρος αὐτοῦ ἐξουσίασαν οἱ Κινέσοι καὶ μέρος οἱ Ῥῶσοι. Πολλοὶ Σοογγάροι ἐμετανάστευσαν εἰς τὴν Ῥωσίαν, ἀλλὰ πολλοὶ ὑπέστρεψαν πάλιν (1770) εἰς τὴν ἠρημωμένην Καλμουκίαν.

Εἰς τοὺς Μογόλους εὑρίσκονται ἴχνη διπλῆς καλλιεργείας· ἡ ἀρχαιοτάτη ἡ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Δισιγχάνου, ἥτις δὲν ἐχάθη ποτὲ, ἦτο μόνον θρησκευτικὴ καὶ ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν Ἰνδικήν· ἡ δὲ μεταγενεστέρα, τὴν ὁποίαν ἐπροσπάθησε νὰ εἰσάξῃ ὁ Δισιγχάνης, ἦτο πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ, ἀλλὰ δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον. Α΄. Πρὸ τοῦ 1200 ἔτους, πρὶν καθιδρύσῃ ὁ Δισιγχάνης τὸ μέγα Μογολικὸν βασίλειον, οἱ Μογόλοι καὶ Καλμοῦκοι ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὴν Λαμαϊκὴν θρησκείαν, ἡ ὁποία μετεφέρθη εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸ Τίβετον, καὶ ἐπομένως ἦτο ἔργον τῶν τῆς Ἰνδικῆς Βουδδαϊτῶν. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἐπικρατεῖ καὶ τώρα ἀκόμη εἰς αὐτοὺς, καὶ πρὸς μνήμην αὐτῆς φυλάττουσιν ἀκόμη ἱερογλυφικὰ, μ' ὅλον ὅτι δὲν τὰ καταλαμβάνουσιν. Ὁ λαὸς ὅμως δὲν ἤξευρε σχεδὸν τίποτε ἕως τῆς ιγ´ ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' αἱ μικραὶ γνώσεις ἦσαν κτῆμα μόνων τῶν ἱερέων. Β΄. Εἰς τὸν λαὸν ἐπροσπάθησε ματαίως νὰ εἰσάξῃ κἄποιαν μάθησιν πρῶτος ὁ Δισιγχάνης. Δὲν ἔμαθαν ἄλλο τίποτε εἰμὴ τὴν τέχνην τοῦ γράφειν. Ἕνας Ἰγούριος τοὺς ἐδίδαξε (1204) νὰ γράφουν, πρὶν ἀκόμη ὑποταχθῇ τὸ

Ἰγουρικὸν ἔθνος εἰς τὸν Δισιγχάνην, τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐκ τιμῆς πρὸς τὰ ἀνδραγαθήματά του (1209). Οἱ Νεστοριανοὶ τῆς Συρίας ἔδωκαν εἰς αὐτὸ τὸ ἔθνος τὴν τέχνην τοῦ γράφειν μαζὴ καὶ τὴν Χριστιανωσύνην.

Ὅταν ὁ Δισιγχάνης ἐκυρίευσε τὴν πρωτεύουσαν πόλιν τῆς Κίνας Ἰεγκὶγγ (1217), ἐγνώρισεν ἐκεῖ σύμβουλον τινὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ τὸν ἐπῆρεν εἰς τὴν ὑπουργίαν του. Ὅταν δὲ ἐτελείωσε τὰς δορικτησίας του (1223), ὠργάνισε τὰς χώρας διὰ συμβουλῆς ἐκείνου, καὶ ἐσχεδίασε δι' αὐτὰς καὶ σύντομον νομοθεσίαν. Πόσας πολιτισμένας χώρας ἐγνώρισαν οἱ Μογόλοι ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Δισιγχάνου, ἐπὶ τῶν ὁποίον ἐξηπλόνετο ἡ ἐπικράτειά των ἀπὸ τὸν ἀνατολικὸν ὠκεανὸν ἕως τὸν Βορυσθένην καὶ ἕως τὴν μεσόγειον θάλασσαν! Ἰουδαῖοι, Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοὶ ἔτρεχαν ὑποκάτω των καὶ τοὺς ἐπρόσφερναν τὰς γνώσεις των. Οἱ Μογόλοι ὅμως ὀλίγον ἐμεταβάλθησαν καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Μόνον ἡ αὐλὴ τῶν Χανῶν ἔγεινε καθέδρα πολυτελείας καὶ ἡδυπαθείας.

Ἐπὶ Κοβλάϊ, τοῦ τετάρτου μεγάλου Χάνη, ὅς τις μετέθησε τὸν θρόνον εἰς τὴν Κίναν, (1260 — 1294) ἀνέβη ἡ βασιλεία τῶν Μογόλων εἰς τὸ μεσουράνημα τῆς δόξης της. Ὁ γιγαντώδης βραχίων τοῦ Κοβλάϊ περιελάμβανε τὸν ἥμισυν κόσμον· ἀμέσως ἐξουσίαζε καὶ ἐκυβέρνα τὴν Μογολίαν, ὅλην τὴν Κίναν καὶ πολλὰ τῆς Ἰνδικῆς βασίλεια· μὲ τοὺς Ἡγεμόνας τῆς μεγάλης καὶ μικρᾶς Βουχαρίας, μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰνδικῆς, Περσίας καὶ Συρίας ὡς ὑποτελεῖς καὶ συγγενεῖς του, ἦτο σφικτὰ συνδεδεμένος· καὶ ὅλον τὸν κόσμον τοῦτον ἐκυβέρνα μία σοφὴ χείρ. Ἤνοιξε τοὺς λιμένας τοῦ μεγάλου βασιλείου του εἰς ξένους ἐμπόρους καὶ θαλασσοπόρους, καὶ ἠσφάλιζε τὴν διὰ τῆς τεραστίου ἐπικρατείας του διάβασιν τῶν πλουσίων Κεριβανίων τῶν ἐρχομένων ἐκ Περσίας, Ἰνδικῆς καὶ Συρίας. Ἐμπορία καὶ ἐργόχειρα ἤνθησαν

ὡραιότατα εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἀσίαν, καὶ αἱ ἐκ τούτων ἀγαθοποιΐαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ εἰς ὅλας τὰς κλάσεις τῶν κατοίκων τῆς Κίνας καὶ Μογολίας. Πόσον ἐτίμα ὁ Ἡγεμὼν οὗτος τέχνας καὶ ἐπιστήμας! Πόσους τεχνίτας καὶ σοφοὺς Χριστιανοὺς εἵλκυσεν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὸ βασίλειόν του! Πόσον εὐγενῶς ἀντήμειβε τεχνίτας καὶ προκομμένους! Τῆς αἰσθήσεως τῶν εὐγενῶν καὶ λαμπρῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἦτο ἔκδοτος ὁ Κοβλάϊ, εἶναι μάρτυρες αἱ πολλαὶ πόλεις, τὰς ὁποίας μέρος μὲν ἔκτισε νέας, μέρος δὲ ἐπλάτυνε καὶ ἐκαλλώπισεν.

Ἀλλ' ὅλα ταῦτα τὰ θαυμαστὰ σημεῖα τελειοτέρου πνεύματος ἦσαν σημεῖα ἑνὸς μόνου, τοῦ μεγάλου Χάνη, ὄχι τοῦ ἔθνους, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη. Τὰ παραδείγματα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἔστησεν εἰς τὸ μέσον των, δὲν τὰ ἐμιμήθη κανείς. Αἱ ἐξωτερικαὶ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι, τὰς ὁποίας ἐκάλεσεν εἰς τὸ βασίλειόν του, ἔμειναν κτῆμα τῶν ξένων, οἱ ὁποῖοι τὰς ἔφεραν αὐτοῦ· ὀλίγον αὐτῶν μέρος μετέβη εἰς τοὺς Κινέσους, καὶ ὀλιγώτερον ἢ μηδὲν εἰς τοὺς Μογόλους. Ὁ Κοβλάϊ ἦτο τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ Δισιγχάνη, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκατῴκει τὸ πνεῦμα του γενάρχου του· μετ' αὐτὸν ἀπενοθεύθη τὸ Μογολικὸν γένος ὑποκάτω τοῦ Κινεσικοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀποκατεστάθη θηλυπρεπὲς καὶ ἄνανδρον, καὶ οἱ Μογόλοι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν παλαιὰν ὠμότητά των.

Τοῦ Τιμούρη αἱ 35 ἐκστρατεῖαι κατὰ τῆς Ταταρίας καὶ Περσίας, κατὰ τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας (1359 — 1404) ἐκήρυξαν μὲν δευτέραν φορὰν τὸ Μογολικὸν ὄνομα εἰς τὸ ἥμισυ μέρος τοῦ κόσμου· ἀλλὰ 45 ἐτῶν ἀδιάκοποι πόλεμοι ἠδύναντο μᾶλλον νὰ βαρβαρώσουν λαὸν πολιτισμένον παρὰ νὰ πολιτίσωσι βάρβαρον. Γ. Ὅσον λοιπὸν καὶ ἂν εἶναι ἴσως ἐπιδεκτικοὶ παιδείας οἱ Μογόλοι, μ' ὅλον τοῦτο ἔκτοτε ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων (1445 — 1800)

δὲν ἀνέστη μεταξύ των ἀνὴρ, ὅς τις ἤθελε δυνηθῆν νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν ὠμότητα καὶ βαρβαρότητα.

Ἀφοῦ ὁ Δισιγχάνης εἰσήγαγεν εἰς τοὺς Μογόλους τὴν τέχνην τοῦ γράφειν, εἶναι μὲν κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς Μογόλους καὶ Καλμούκους τὸ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν, ὅσοι δὲν εἶναι σκύβαλα τοῦ ἔθνους, ὄχι ὅμως καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος· καὶ αὐτὴ ἡ διδασκαλία τοῦ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν ἀφίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς μητέρας· καὶ πόσαι εἶναι ἐπιτήδειαι εἰς τοῦτο; Διότι μόνον οἱ υἱοὶ τῶν Ἡγεμόνων καὶ οἱ μέλλοντες ἱερεῖς ἀπολαύουσι διδασκαλίαν· ἀλλὰ ποίαν; Ὁ διδάσκαλος διαβάζει εἰς τὸν μαθητὴν μίαν Ταγγοτικὴν προσευχὴν, τὴν ὁποίαν διαβάζει κατὰ μίμησιν καὶ ὁ μαθητής· καὶ ἀφοῦ ἀποστηθίσῃ προσευχὰς τινὰς, μανθάνει πλέον ὅλην τὴν ἐπιστήμην. Γράφουσι δὲ ἐπὶ πίνακος σκεπαζομένου μὲ λεπτὴν ἄμμον, ὅπου γράφονται καὶ σβύνονται πάλιν τὰ γραμμένα. Ἀλλὰ τὴν Ταγγοτικὴν γλῶσσαν τόσον ὀλίγοι καταλαμβάνουσιν, ὥστε νομίζονται σοφοὶ ὅσοι τῶν ἱερέων δύνανται μόνον νὰ τὴν ἀναγινώσκωσιν εὐκόλως. Ποία ὅμως εἶναι ἡ Ταγγοτικὴ γλῶσσα, δὲν μᾶς ἐπερίγραψε κανείς. Φαίνεται δὲ ὅτι εἶναι γλῶσσα παλαιὰ, τῆς νεωστὶ ὁμιλουμένης διάφορος, εἰς τὴν ὁποίαν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων συνεγράφησαν τὰ θρησκευτικὰ βιβλία των. Παρεκτὸς δὲ τῶν Θεολογικῶν βιβλίων των ἔχουν οἱ Μογόλοι καὶ ποιητικὰς τινὰς διηγήσεις, γνωστὰς ἐκ μεταφράσεως. Φαίνεται, ὅτι ἡ γλῶσσα των εἶναι ἐπιτηδεία καὶ προσφυὴς εἰς τὴν ποίησιν.

Τὰ βιβλία των προσέχουσιν οἱ Μογόλοι ὡς ἱερὰ καὶ ἄθικτα. Ὁ Βεργμάνος ἴδεν ἓν μὲ εὐλάβειαν διατηρούμενον· τὰ φύλλα του ἦσαν τυλιγμένα μὲ κάλυμμα πρῶτον κίτρινον, καὶ ἔπειτα μὲ ἄλλο ἐρυθρόν· ἐξωτερικῶς δὲ ἦτο δεμένον μὲ πινάκια συγκρατούμενα διὰ λωρίων. Διατηροῦνται εἰς ἱεροὺς τόπους, καὶ ἀνοίγονται ἐπάνω προσκεφαλαίων· καὶ διὰ τοὺς περισσοτέρους των ἱερεῖς εἶναι τὰ θεολογικὰ βιβλία κλεισμένα· τὴν γλῶσσαν των καταλαμβάνουσι μόνον οἱ ἀρχιερεῖς ὁπωσοῦν ἐντελῶς. Τώρα μὲν εἶναι μόνον χειρόγραφα· ἀλλὰ πρότερον οἱ παρὰ τὸν Βόλγαν Καλμοῦκοι εἶχαν τυπογραφίας ὁμοίας τῶν Τιβετανῶν καὶ Κινέσων (ἀνωτερ. σελ. 424). Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ιη΄ ἑκατονταετηρίδος (1731) Ἰωάννης Ῥηνάτος ὁ Στοκόλμιος ἐκατέστησε τυπογραφίαν κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον μὲ κινητὰ γράμματα ἐκ κασσιτέρου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τῶν Σοογγάρων Ἡγεμόνος Κονταΐσχα.

Τὰ Μογολικὰ Καλμουκικὰ βιβλία εἶναι γραμμένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς στενὰ καὶ μακρὰ φύλλα. Πᾶν φύλλον στιλπνόνεται πρῶτον ἐπιμελῶς, φαλιδίζεται ἐντέχνως, καὶ ἔπειτα χαρακόνεται μὲ περιθεώριον καὶ γραμμὰς τῶν σειρῶν κατ᾽ ἀνάλογα διαστήματα. Ἀντὶ μολυβδοκονδύλου ἔχουν κόκκαλον ἐγχαράσσον τὸν χάρτην, καὶ ἀντὶ κανόνος ῥάβδον μὲ τέσσαρας ἰσοπαχεῖς πλευράς. Ἡ γραφικὴ ὕλη των βάλλεται εἰς θήκην, καθ᾽ ἓν μὲν ἄκρον στενὴν, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο πλατεῖαν· αὐτοῦ τίθενται κονδύλια, καὶ τριχωτὰ γραφεῖα καὶ μέλαν χρῶμα. Ὅταν γράφωσιν, ὁ χάρτης τίθεται εἰς τὸ γόνυ καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖται γραφεῖον νοτισμένον μὲ μελάνην, τὸ ὁποῖον μεταδίδει ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τὴν βαφὴν εἰς τὸ κονδύλιον.

Ἰατρικὴ καὶ ἀστρολογία εἶναι αἱ μόναι ἐπιστῆμαι, εἰς τὰς ὁποίας καταγίνονται οἱ Μογόλοι παρεκτὸς τῆς θεολογίας· ὄχι ὅμως συστηματικῶς· ἡ ἰατρική των συνίσταται ἀπὸ γνώσεις πατροπαραδότους, αἱ ὁποῖαι εὐτυχοῦσι κἄποτε ἐκ συμβεβηκότος καὶ ὄχι ἐξ εὐλόγων αἰτίων. Ἀῤῥωστοῦσι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ Μογόλοι καὶ οἱ Καλμοῦκοι διὰ τὴν κακὴν δίαιτάν των. Ὁ καύσων τοῦ θέρους, ἴσως δὲ καὶ βρῶσις τῶν

θνησιμαίων ζώων, γεννᾷ ἐπικινδύνους πυρετούς· ἡ ψυχρότης τοῦ χειμῶνος βῆχας μὲ δύσπνοιαν· καὶ πάντοτε ἡ ῥυπαρία κακὰ ἐξανθήματα, καὶ ὀφθαλμίας ἡ ὑπερβολικὴ πόσις τοῦ ἱππείου γάλακτος. Οἱ ἰατροί των εἰς τὴν τελευταίαν ἀνάγκην καταφεύγουσιν εἰς τὸ ῥαβάρβαρον, ἰπεκακουάναν καὶ μαγνησίαν· καὶ μετὰ ταῦτα διορίζουσι δημοσίας προσευχὰς ὑπὲρ τοῦ νοσοῦντος. Τὸ κάλλιστον εἶναι ὅτι διορίζουσιν αὐστηρὰν δίαιταν, καὶ κατὰ τὰς διαφόρους ἀῤῥωστίας παραγγέλλουσιν ἄλλοτε μὲν ζωμὸν ἀπαχῆ, ἄλλοτε δὲ ἀλευρόζωμον ἁπλοῦν, καὶ ἄλλοτε νερόβραστον τέϊ.

Διὰ τῆς ἀστρολογίας ἐξηγοῦσιν οἱ ἱερεῖς τὰ μέλλοντα συμβάματα εἰς τὸν ὅςτις τοὺς ἐρωτήσῃ. Χωρὶς τὴν συμβουλὴν τῶν ἀστρολόγων δὲν ἐκτελεῖται οὔτε γάμος οὔτε ἐνταφιασμὸς οὔτε κἀμμία ἄλλη ἀξιόλογος πρᾶξις. Αἱ δὲ λοιπαὶ γνώσεις τῶν κοινῶν Μογόλων ἐμπερικλείονται εἰς παραδόσεις καὶ ἰδίας των παρατηρήσεις. Ἱστορίαν διδάσκονται παῖς παρὰ πατρὸς ἀγράφως (διότι τὴν ἔγγραφον τῶν παλαιῶν μυθωδῶν χρόνων ἐξεύρουσι μόνον οἱ ἱερεῖς). Ἡ χημεία των περιορίζεται εἰς χώνευσιν τῶν μετάλλων, τὴν ὁποίαν μανθάνουσι βαναυσικῶς ἀπὸ τοὺς πατέρας των· ἡ φυσικὴ ἱστορία των ἀσχολεῖται εἰς τὰ φυτὰ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν. Τίποτε δὲν τοὺς μέλει δι' ὅσα δὲν ἀνάγονται εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ κτήνη των.

9. Ἰαπανοί.

Ἕως τοῦ **1191** ἔτους ἡ ἱστορία τῆς Ἰαπανίας εἶναι ὕφασμα μύθων, ὅπου ἀναφέρονται ἀβέβαια ὀνόματα καὶ χρόνοι. Ἔκτοτε δὲ ἐσχημάτισεν ἡ χώρα αὕτη συλλογὴν μικρῶν βασιλείων, τὰ ὁποῖα ἐδέσποζεν Αὐτοκράτωρ (Δαΐρις) ἔχων ὁμοῦ τὴν κοσμικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν. Οἱ μικροὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνων μὲ ἀπεριόριστον δύναμιν τὰς ἐπαρχίας καὶ

ὑπέκειντο εἰς τὸν Αὐτοκράτορα διὰ πληρωμῆς ετησίου φόρου. Ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ περὶ τὰ τέλη τῆς ιβ' ἑκατονταετηρίδος ἐπεριωρίσθη κατὰ πολλὰ ἀπὸ τὸν πολέμαρχον. Ἐκ τοῦ **1281** ἔτους ἐφοβέρισε δὶς τὴν Ἰαπανίαν διὰ θαλάσσης ὁ Κοβλάϊ ἀπὸ τὴν Κίναν. Συγχρόνως μὲ ταύτας τὰς περιστάσεις ἔφερε τὰς πρώτας ἐξ Ἰαπανίας εἰδήσεις ὁ Μάρκος Παῦλος εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ σταθερὰ σύνδεσις μὲ αὐτὴν ἔγεινε κατὰ τὸ **1541** ἔτος διὰ τριῶν Πορτογάλλων πραγματευτῶν, οἵτινες πλέοντες ἐκ Σιαμίου εἰς Κίναν ἐφέρθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τρικυμίαν. Ἔκτοτε εἶχαν ἐντελῶς ἐπιμιξίαν οἱ Πορτογάλλοι καὶ μετ' ὀλίγον οἱ Ἱσπανοὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι Ἰησουΐται ἕως οὗ ἡ ἀπάτη τῶν πραγματευτῶν καὶ ἡ τῶν Ἰησουϊτῶν εἰς τὴν τῆς χώρας κυβέρνησιν ἀνάμιξις καὶ ἡ μεταπολίτευσις **(1580)** ἠφάνισε τὴν ἐμπιστοσύνην των καὶ ἔδωκε τέλος εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τελευταῖον εἰς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν.

Κατὰ τὸ **1568** ἔτος παρέδωκεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀφοκιμὰτ εἰς τὸν πολέμαρχόν του Τάϊκον μετὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἐντὸς ὀλίγου ἀπεδίωξεν ὁ Τάϊκος ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας τοὺς μικροὺς βασιλεῖς καὶ κατέστησεν ἰδικούς του ἐπάρχους. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον μετεβλήθη ἡ Ἰαπανία εἰς ἀπόλυτον μοναρχίαν, τῆς ὁποίας ὁ μὲν κοσμικὸς Ἡγεμὼν (Κούβων) ἔστησε τὴν καθέδραν του εἰς Ἴεδον, τὸν δὲ Δαΐριν, ὅςτις ἔμεινε ψιλὸς ἀρχιερεὺς, ἔστειλεν εἰς Μίακον, ὅπου φυλάττεται ὡς αἰχμάλωτος, καὶ ζῇ πολυτελῶς χωρὶς κἀμμίαν πολιτικὴν μετοχήν· διότι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα φροντίζει ἄρχων τις διοριζόμενος ἀπὸ τὸν Κούβονα. Τὰ πάντα λοιπὸν κρέμανται ἀπ' αὐτὸν, καὶ ὁ Δαΐρις εἶναι ψιλῷ ὀνόματι ἀρχιερεὺς, καθὼς εἶναι ψιλῷ ὀνόματι καὶ Αὐτοκράτωρ. — **Ἀλλ'** ὁ Τάϊκος ἀποθανὼν ἀφῆκεν υἱὸν νήπιον, καὶ ὁ τούτου ἐπίτρο-

πος Ἰηΐας παρέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀπόλυτον δυναστείαν ἀποβαλὼν τὸν ἐπιτροπευόμενον (1617). Οἱ τοῦ Ἰηΐου ἀπόγονοι τυραννοῦσι μέχρι τῆς σήμερον τὴν Ἰαπανίαν μὲ τὸν τρόμον τῆς σκληροτάτης δεσποτείας.

Καὶ ὁ Ταΐκος καὶ ὁ Ἰηΐας ἐνόμισαν ἐπικινδύνους εἰς τὴν δύναμίν των τοὺς ἕως τότε συγχωρουμένους εἰς Ἰαπανίαν Εὐρωπαίους· διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς μεταπολιτεύσεως ἀφαίρεσαν ἀπὸ τοὺς Πορτογάλλους καὶ Ἱσπανοὺς τὰ ἐμπορικὰ προνόμια, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰησουΐτας τὴν ἄδειαν τοῦ κηρύγματος· ἐσυγχωρήθησαν ὅμως νὰ μένουν οἱ Ὁλλανδοὶ (1611), ἀφοῦ ἐπαράστησαν ὅτι ἔχουν ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν τῶν Ἰησουϊτῶν, καὶ ὅτι ἔργον των μόνον εἶναι ἡ ἐμπορία. Δευτέρα τρικυμία ἐκτύπησε τοὺς Πορτογάλλους κατὰ τὸ 1637 ἔτος, ὁπότε μετὰ τῶν κηρύκων καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἐξωρίσθησαν αἰωνίως ἀπὸ τὸ βασίλειον. Ἔκτοτε ἀπηγόρευσαν οἱ Ἰαπανοὶ μὲ ποινὴν θανάτου τὴν ἐπίσκεψιν ξένων χωρῶν εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς των, καὶ παρεκτὸς Κινέσων καὶ Ὁλλανδῶν δὲν ἀφίνουν ἄλλο ἔθνος νὰ πατήσῃ τὴν χώραν των.

Οἱ μέχρι τοῦδε γνωσθέντες Ἰαπανοὶ (διότι πολλὰ μέρη τῆς χώρας δὲν ἐπάτησεν ἀκόμη ποῦς Εὐρωπαίου) εἶναι Μογολικὸς ἢ Καλμουκικός λαὸς διδαγμένος ἀπὸ Κινέσους. Λέγεται μὲν ὅτι περὶ τὸ 72 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ ὑπῆγαν εἰς Ἰαπανίαν Βουδδαΐται Ἰνδοὶ, καὶ ἐδίδαξαν τὴν θρησκείαν τοῦ Ξάκα· διότι καὶ τώρα ἀκόμη οἱ Ἰαπανοὶ ἔχουν προσευχὰς συνταγμένας εἰς γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν κατανοοῦσιν οὐδὲ οἱ ἱερεῖς των. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν Βουδδαϊτῶν δὲν ἐκόλλησεν εἰς αὐτούς· τοὐλάχιστον τὴν τέχνην τοῦ γράφειν δὲν ἔλαβαν ἀπ' αὐτούς. Ταύτην ἐδιδάχθησαν πολὺ ὕστερα ὑπὸ τῶν Μογόλων. Πότε ὅμως, δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ, ἐπειδὴ ἡ ἱστορία των εἶναι εἰσέτι σκεπασμένη μὲ βαθὺ σκότος. Ἡ λοιπὴ καλλιέργειά των κατάγεται ἀπὸ τὴν Κίναν, μὲ

τὴν ὁποίαν φαίνεται, ὅτι ἐκ παλαιοτάτων χρόνων εἶχαν ἐμπορικὴν κοινωνίαν· διότι αἱ τέχναι καὶ ἡ χρονολογία των, ἡ ἰατρικὴ καὶ ἡ ἀστρολογία των εἶναι καθαρῶς Κινεσικά· καὶ ἀφοῦ ἀπέκτησαν ἴδιά των γράμματα, ἐμετάφρασαν εἰς τὴν γλῶσσαν των τὰ ἀξιολογώτατα τῶν Κινέσων συγγράμματα.

Μὲ αὐστηρὰν παιδαγωγίαν, χωρὶς ὅμως σωματικὰς γυμνάσεις, διδάσκονται οἱ περισσότεροι Ἰαπανοὶ εἰς δημόσια σχολεῖα νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσιν. Οἱ ἱερεῖς των εἶναι διδάσκαλοι τῆς νεότητος. Ἀγώρια καὶ κοράσια, ἕκαστον γένος εἰς χωριστὸν σχολεῖον, διδάσκονται ἕως τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους των, καὶ ἔπειτα ἀφιερόνονται εἰς τὸ μέλλον ἐπάγγελμα τῆς ζωῆς των. Προκομμένοι εἶναι οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ἀκολούθως εἶναι καὶ μόνοι συγγραφεῖς· δι' αὐτοὺς εἰς τὴν ἐν Μιάκῳ αὐλὴν τοῦ Δαΐρι εἶναι ὑψηλότερον σχολεῖον, τὸ μόνον, ὅσον ἐξεύρομεν, Ἰαπανικὸν πανεπιστήμιον, ὅπου κελλιεργοῦνται ὑπὸ πολλῶν ὁμοῦ ἐπιστῆμαι. Αὐτοῦ τρέφονται οἱ μαθηταὶ μὲ δημόσιον δαπάνην καὶ μανθάνουσι ποιητικὴν, ἐγχώριον ἱστορίαν, μαθηματικὴν καὶ ἀστρονομίαν· αὐτοῦ τυπόνονται ὅλα τὰ βιβλία, καὶ συντάσσονται τὰ ἡμερολόγια, ἀλλὰ δὲν τυπόνονται· διότι τόπος τῆς τυπώσεώς των εἶναι ἡ Ἰσία. — Τὰ Κινεσικὰ ἱερογλυφικὰ μανθάνουσιν οἱ Ἰαπανοὶ μὲ πολλὴν ὑπομονὴν, ἀλλὰ τὰ διαβάζουσιν εἰς τὴν γλῶσσαν των· τὴν Κινεσικὴν γλῶσσαν μανθάνουσι μόνον οἱ ἔχοντες σκοπὸν νὰ ἐμβοῦν εἰς ἐμπορικὴν κοινωνίαν μὲ τὴν Κίναν· ὄχι ὅμως οἱ προκομμένοι, ἐπειδὴ Κινεσικὰ βιβλία καταλαμβάνουσι καὶ χωρὶς τὴν γνῶσιν τῆς Κινεσικῆς γλώσσης. Διερμηνευταὶ καὶ ἰατροί τινες μανθάνουσι τὴν Ὁλλανδικὴν γλῶσσαν· οἱ δεύτεροι διὰ νὰ συναναστρέφωνται μὲ Ὁλλανδοὺς ἰατροὺς καὶ χειρούργους, οἵτινες ὑπάγουσι συχνάκις εἰς τὴν χώραν των· τινὲς δὲ ἀναβαίνουσι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Λατινικὴν

διὰ τὰ ἰατρικὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἔγειναν εἰς αὐτοὺς γνωστὰ διὰ τῶν Ὁλλανδῶν. Ἀτελῶς μανθάνουσι τὰς γλώσσας ταύτας· ἀλλ' ἡ καλὴ αὕτη θέλησίς των προξενεῖ τιμὴν εἰς τὴν φιλομάθειάν των, τὴν ὁποίαν ἐπῄνεσε πᾶς Εὐρωπαῖος· ἐδιδάχθησαν πάντοτε ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους χρήσιμα τινὰ, ὁσάκις εὕρηκαν καιρὸν, καθὼς μαρτυροῦσιν ὁ Καμφέρος, ὁ Θυμβέργιος καὶ ἄλλοι.

Μὲ ὅλα ταῦτα τὸ ἐπιστημονικὸν σύστημά των εὑρίσκεται εἰς πολλὰ χαμηλὸν βαθμόν. Ὅσα μὲν ἀνήκουν εἰς τὰς χρείας τοῦ καθημερινοῦ βίου, τὰ διδάσκονται μηχανικῶς· δι' ὅσα δὲ ἀφορῶσι τὸν φωτισμὸν τοῦ πνεύματος, δὲν ἔχουν αἴσθησιν, ἐπειδὴ τοὺς λείπει ἐξωτερικὴ παρακίνησις. Αἱ ὀνομαζόμεναι ἐπιστῆμαι των περικλείονται εἰς Ἠθικὴν, Ἱστορίαν, Θεολογίαν, Ἰατρικὴν καὶ Ἀστρολογίαν καὶ εἰς τὰ ἴδιά των πολυάριθμα συγγράμματα. Νομικὰ δὲν τοὺς συγχωρεῖ ἡ δεσποτεία νὰ μελετῶσιν· οἱ ὀλίγοι νόμοι φυλάττονται κατὰ γράμμα αὐστηρῶς χωρὶς κἀμμίαν ἔρευναν. — Τὴν ποιητικὴν τιμῶσι καὶ ἀγαπῶσι. Διαιωνίζουσι δι' αὐτῆς τὴν μνήμην τῶν Θεῶν, ἡρώων, καὶ περιφανῶν ἀνδρῶν ὄχι μόνον μὲ μικρὰς ᾠδὰς, ἀλλὰ καὶ μὲ δράματα. Τὰ τελευταῖα ὅμως εἶναι ἄμοιρα πνευματικοῦ ἅλατος. Εἶναι σωρὸς στίχων, κἄποτε μὲ μουσικὴν συνοδευομένη βωμολοχία, καὶ παριστάνουν ἡρωϊκὰς ἢ ἐρωτικὰς πράξεις χωρὶς ἠθικὴν καὶ χωρὶς νοστιμότητα. Ὁ λαὸς εὐχαριστεῖται ἀπὸ τὰ γελοιώδη ἢ τρομερὰ ἐνδύματα τῶν ὑποκριτῶν καὶ ἀπὸ τὰς ἀτάκτους αὐτῶν μιμήσεις.

Εἰς χώραν ἀπεριορίστου δεσποτείας δὲν ὑπάρχουν οὔτε ἐπιστῆμαι τοῦ λαοῦ, οὔτε φιλοσοφία, οὔτε ἱστορία. Ὅλη των ἡ φιλοσοφία συνίσταται εἰς μερικὰ τινὰ περὶ ἀρετῆς ἀποφθέγματα· ἡ ἱστορίαι εἶναι μυστήριον τῆς αὐλῆς, τὸ ὁποῖον δὲν φανερόνεται εὐκόλως. Συγχωρεῖται νὰ γράφεται εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ

Δαΐρι ἀπὸ μόνον βασιλικοὺς Πρίγκιπας καὶ Πριγκιπέσσας. Μὲ ἀπίθανον ὑποψίαν κρύπτονται ὅλα ἀπὸ τὸν λαὸν, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος. Ποσάκις ἐστάθη ἀδύνατον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νὰ μάθουν τὸ ὄνομα τοῦ κυβερνῶντος Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν του! μόνον μετὰ τὸν θάνατόν του συγχωρεῖται νὰ γείνῃ κοινῶς γνωστόν. Τὰ χρονικὰ τοῦ βασιλείου πολὺν καιρὸν, ἀφοῦ γραφοῦν, κρύπτονται ἐπιμελῶς εἰς τὸ παλάτιον, καὶ μόνον εἰς ὀλίγους κοινοποιοῦνται χειρόγραφα· τυπόνονται δὲ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου· Ἐμποροῦν νὰ εἶναι ὑποφερτὰ καὶ καθ' ὕλην καὶ κατ' εἶδος ἱστορικὰ συγγράμματα μὲ τοιούτους περιορισμούς; Ἐμποροῦν νὰ εἶναι ἐξ ἡμισείας κἂν ἀξιόπιστα; Καὶ εἶναι παράδοξον, ἂν ὄχι μόνον ἡ ἀρχαιοτάτη, ἀλλὰ καὶ ἡ νεωτάτη ἱστορία τῆς Ἰαπανίας εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἀβέβαιος καὶ ἀμφίβολος;

Ἐπειδὴ ἡ παιδεία των εἶναι Κινεσικὴ, διὰ τοῦτο Ἰαπῶνοι τινὲς μανθάνουσι τὴν ἐκείνων γλῶσσαν, καὶ μετατυπόνουσι τὰ πολύτιμα βιβλία των δι' ἱερογλυφικῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἰαπανικὴ γλῶσσα εἶναι πάντη διάφορος καθ' ὕλην καὶ εἶδος ἀπὸ τὴν Κινεσικὴν, γίνεται δύσκολος ἡ ἀνάγνωσίς των· ἡ τυπογραφία των εἶναι ξυλίνη ὡς ἡ τῶν Κινέσων, ἀλλὰ πολὺ ὡραιοτέρα ἐκείνης καὶ κατὰ τὰ γράμματα καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν. Λογαριάζουν καὶ αὐτοὶ μὲ τὸ σανίδιον, ὡς οἱ Κινέσοι. Τὴν χωρομετρίαν καὶ χαρτογραφίαν ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Κινέσους, καὶ ἔχουν ὅλης τῆς χώρας των καὶ μερικῶν πόλεων καὶ χωρίων ἀσφαλεῖς χάρτας. Τοὺς νέους των ὅμως χάρτας, τοὺς ὁποίους ἔφερεν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Καμφέρος, δὲν εὑρίσκει τις εἰς τίποτε καλητέρους παρὰ τοὺς τῶν Κινέσων. Καὶ ἡ τῶν ἐτῶν δὲ ἀρίθμησίς των εἶναι Κινεσική. Ἡμερολογοῦσι κατὰ τὰ ἔτη τῆς νῦν κρατούσης δυναστείας· μεταχειρίζονται, ὡς οἱ Κινέσοι, καὶ δύω κύκλους

τὸν μὲν 20, τὸν δὲ ἐτῶν 60, τοὺς ὁποίους παραβάλλοντες μὲ τὰ ἔτη τῆς δυναστείας, τὰ εἰσάγουσιν εἰς τὰ ἡμερολόγιά των. — Μ' ὅλον ὅτι ἀγαπῶσι τὴν ἀστρονομίαν, δὲν ἐξεύρουν ὅμως νὰ συντάξωσιν ἡμερολόγιον χωρὶς βοήθειαν Κινεσικοῦ ἢ Ὀλλανδικοῦ ἡμερολογίου· οὐδὲ νὰ λογαριάσωσιν ἡλιακὴν ἢ σεληνιακὴν ἔκλειψιν εἰς τὰ λεπτά της, ἀλλὰ συχνάκις οὐδὲ εἰς τὴν ὥραν της. Εἶναι ὅμως μεγάλοι ἀστρολόγοι καὶ χωρὶς ἐρώτησιν αὐτῶν κἀνεὶς δὲν ἐπιχειρεῖ τι ἀξιόλογον.

Καὶ τὴν ἰατρικὴν δὲ παρέλαβαν οἱ Ἰαπανοὶ ἀπὸ τὴν Κίναν μὲ τὴν ἀτέλειαν ἐκείνων· τὴν ὑπερβαίνει ὅμως ἡ ἰδική των κατά τινας φυσικὰς καὶ χημικὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἐδιδάχθησαν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπὸ Εὐρωπαίους ἰατρούς. Βοτανικὴ καὶ κἄποια φαρμακολογία ἀποτελοῦσιν ὅλην τὴν θεραπευτικὴν τέχνην των· ἡ παθολογία των εἶναι συγκεχυμένη καὶ συχνάκις μυθώδης· ἡ ἀνατομία τοὺς εἶναι πάντη ἄγνωστος. Πᾶς ἰατρὸς εἶναι καὶ ἀποθηκάριος· ὁ ὑπηρέτης του τὸν ἀκολουθεῖ εἰς τὸν ἄῤῥωστον μὲ κιβώτιον περιέχον τὰ φάρμακα, τὰ ὁποῖα ἀναμιγνύει εὐθὺς καὶ δίδει εἰς τὸν πάσχοντα. Διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ σφυγμοῦ ὑπερηφανεύονται οἱ Ἰαπανοὶ, καθὼς καὶ οἱ Κινέσοι. Δὲν φλεβοτομοῦσι ποτέ· δὲν δίδουν ἰατρικὸν βρασμένον, πιστεύοντες ὅτι ὁ στόμαχος δὲν ὑποφέρει τὰ μὴ εἰς φυσικὴν κατάστασιν ὄντα· δὲν ἐμποδίζουν κἀνὲν φαγητὸν ἀφ' ὅσα ἐπιθυμήσῃ ὁ ἀσθενὴς, νομίζοντες τὴν ἐπιθυμίαν φωνὴν τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀκολουθῶσιν. Ἡ σχεδὸν καθημερινὴ χρῆσις τοῦ λουτροῦ τοὺς φαίνεται ἄριστον ἰατρικόν. Τὸ καίειν καὶ νύττειν εἶναι ἐκ τῶν ἀγαπητῶν ἰατρικῶν των. Εἰς ῥευματικὰ Π. χ. καὶ ἀρθρῖτιν ἐπιθέτουσιν ἀναμμένον βαμβάκιον εἰς τὸ πάσχον μέρος καὶ διεγείρουσι καυσαλίδα· καὶ εἰς τὸν κολικόπονον νύττουσι τὴν κοιλίαν μὲ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ βελόνια. Ὅλα δὲ τὰ μέσα τῆς θεραπείας δὲν τὰ μεταχειρίζεται ὁ αὐτὸς ἰατρός. Διότι οἱ μὲν θεραπεύουσι μόνον ἐσωτερικὰς ἀῤῥωστίας. Οἱ δὲ μεταχειρίζονται τὴν χειρουργίαν (βαναυσικῶς καὶ χειρότερα παρὰ τὴν ἰατρικήν)· ἄλλοι καίουσιν· ἄλλοι νύττουσιν· ἄλλοι τρίβουσι τὸ σῶμα, πρᾶγμα ὠφέλιμον εἰς τόπον, ὅπου συμβαίνουσι συχνὰ κρυολογήματα. Τιμιώτατοι εἶναι οἱ θεραπεύοντες ἐσωτερικῶς, οἵτινες διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν ξύρισιν ὅλης τῆς κεφαλῆς των. Οὗτοι δὲ καὶ διδάσκονται ἄσμένως ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔμαθαν ὀρυκτολογίαν, ζωολογίαν καὶ βοτανικήν. Ὁ Θυμβέργιος ἐπαινεῖ τὴν φιλομάθειάν των· εὕρηκεν εἰς αὐτοὺς κἄποια ἐξαίρετα Εὐρωπαϊκὰ βιβλία, ὡς τὴν Ἰούστωνος Historia Naturalis, τοῦ Δοδοναίου τὸ Herbarium κτλ., καὶ ἐπλήθυνε τὴν Εὐρωπαϊκὴν βιβλιοθήκην των μὲ τοῦ Μουντίγγου τὴν βοτανικὴν καὶ ἄλλα τινὰ συγγράμματα.

10. Μαλαοί.

Ἀπὸ τοῦ Μαδαγασκὰρ τοῦ κειμένου πλησίον των ἀνατολικῶν αἰγιαλῶν τῆς Ἀφρικῆς ἕως τῶν δυτικῶν αἰγιαλῶν τῆς Ἀμερικῆς, εἰς τὸν μέγαν πορθμὸν τῶν ἀνατολικῶν καὶ νοτίων νήσων, κατοικοῦσι πλησίον ἀλλήλων μαῦροι, καστανοειδεῖς, χαλκοειδεῖς καὶ ἐλαιοειδεῖς, μικρόσωμοι καὶ μεγαλόσωμοι, ἄσχημοι καὶ ὡραῖοι ἄνθρωποι, μὲ κατσαρὰ καὶ ἐριώδη, καὶ μὲ ὀλιγώτερον κατσαρὰ καὶ μακρὰ καὶ δασέα μαλλία, οἵτινες ἐμποροῦν νὰ ἀναχθοῦν εἰς δύω κλάσεις ἀνθρώπων· οἱ μὲν εἶναι μαῦροι κασταρόμαλλοι, οἵτινες διὰ τὰ κατσαρὰ γένειά των δὲν εἶναι Ἀφρικανοὶ, ἀλλὰ μαῦροι Μαλαβάροι καὶ Γαμοῦλοι· οἱ δὲ εἶναι μελαγχρινοὶ μὲ μακρὰς καὶ ἰθυτενεῖς κόμας· ἐκ δὲ τῆς τούτων συμμίξεως ἐγεννήθησαν μεσαῖα τινὰ εἴδη ἀνθρώπων. Οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι ἄγριοι, πολλοὶ καὶ ἀνθρωποφάγοι, καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι ἱστορίας ὑπόθεσις.

Οἱ δὲ δεύτεροι εἶναι ἱλαροὶ, ἀγαθοκάρδιοι, ἀλλ' ὀκνηροὶ ἄνθρωποι. Κατὰ τὸν Βατρόβιον κατάγονται ἐκ Μογολικοῦ γένους, καὶ συγγενεύουσι μὲ τοὺς εἰς τὴν Μάλακκαν Μαλαοὺς, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀποδίδομεν καὶ εἰς αὐτούς. Ποίας τύχας εἶχαν οἱ νησιῶται οὗτοι, οἵτινες ἐκτείνονται εἰς τόπον 200 τελείων μοιρῶν;

Ἡ ἰδία των ἔγγραφος ἱστορία δὲν μᾶς δίδει κἀμμίαν περὶ τούτου πληροφορίαν· διότι παλαιὰ ἱστορικὰ βιβλία δὲν εὑρίσκονται εἰς τοὺς Μαλαούς. Ὄχι μόνον οἱ νότειοι νησιῶται, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀνατολικῶν Μαλαῶν δὲν γνωρίζουσι τὴν χρῆσιν τῆς γραφῆς, καὶ ὅσοι τὴν γνωρίζουν, ἢ δὲν ἔχουν παντάπασιν (ὅσον ἐξεύρομεν) ἢ πολλὰ ὀλίγα ἔγγραφα ἀπομνημονεύματα. Τὰ δὲ εὑρισκόμενα εἶναι πολλὰ νέα, ὡς ἀποδείχνουν αἱ ὑποθέσεις των. Διότι εὐθὺς ὅταν ὀπισθοδρομήσῃ τις εἰς ἀρχαιοτέρας ἑκατονταετηρίδας, εὑρίσκει ἀλλοῦ μὲν ὁλοκλήρους μύθους, ἀλλοῦ δὲ πλέον μύθους παρὰ ἱστορίαν. Τοιοῦτον εἶναι τοὐλάχιστον χρονικόν τι συνταγμένον εἰς Ἰαύαν, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν ἐκ μεταφράσεως· καὶ τὰ τρία χρονικὰ τῶν Μαλαῶν, τὰ ὁποῖα συνέτεμεν ὁ Βαλεντῖνος, ἀναβαίνουν ἕως τῆς ιβ' ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, καὶ περιέχουν μᾶλλον γενεαλογικοὺς καταλόγους παρὰ ἱστορίαν χωρῶν καὶ λαῶν.

Εἶναι ὅμως πιθανώτατον ὅτι οἱ Μαλαοὶ εἶναι τοῦ αὐτοῦ γένους μὲ τοὺς πρώτους κατοίκους τῆς Ἰνδικῆς, τοὺς Παρίας, καὶ ἐμετανέστησαν ἴσως ἐκ τῆς ἠπείρου εἰς τὰς νήσους, ὅταν ὑπερεπληθύνθησαν οἱ τῆς Ἰνδικῆς κάτοικοι· ἀλλ' εἶχαν τότε, φαίνεται, ἱκανὰς γνώσεις, τοὐλάχιστον ὅσαι κάμνουσι τὸν ἄνθρωπον τολμηρὸν νὰ μεταναστεύῃ καὶ νὰ θαλασσοπορῇ. Τὸ γένος των ἐξαπλόνεται ἀπὸ Μαδαγασκὰρ ἕως Ὀστερίνσελ, καὶ ἐκαθίδρυσε πολλὰ μεγάλα καὶ μικρὰ εἰς τὰς νήσους βασίλεια. Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ εὗρηκαν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξέχοντα τῶν λοιπῶν ἢ κατὰ τὴν ἰσχὺν τῶν ὅπλων ἢ κατὰ τὰ προτερήματα

τῆς ἐμπορίας των. Κατὰ τὰς ἐγχωρίους εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ἐφανέρωσεν εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Βαλεντῖνος α) οἱ Μαλαοὶ τῆς Σουμάτρας ἐξέτειναν τὴν κυριότητά των (1200 — 1400) εἰς τὴν Μάλακκαν καὶ εἰς τὰς Συνδικὰς νήσους καὶ ἤκμασαν τόσον διὰ τῆς ἐμπορίας, ὥστε κατὰ τὴν ιδ' ἑκατονταετηρίδα, ἡ μὲν Μάλακκα εἶχε τὸν πρῶτον, ἡ δὲ Πάσα τὸν δεύτερον, ἡ δὲ Ἁρόη τὸν τρίτον βαθμὸν μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς. β) Ἡ Ἰαύα λέγεται, ὅτι ἥρπασε ποτὲ τὴν ἐξουσίαν εἰς πολλὰς χώρας, τὸ ὁποῖον ὁ Μάρκος Παῦλος εἰκάζει ἐκ τῆς μεγάλης δυνάμεως καὶ τῶν παραδόξων πλούτων τῆς Ἰαύας. γ) Αἱ Μολοῦκαι νῆσοι ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλας περὶ τοῦ κράτους, καὶ ἡ νίκη ἐστρέφετο πότε εἰς τὴν μίαν, καὶ πότε εἰς τὴν ἄλλην νῆσον.

Οἱ Πορτογάλλοι εὗρηκαν ἀκόμη εἰς χώρας τινὰς τῆς νησιωτικῆς Ἰνδίας εὐτυχίαν καὶ πλούτη, τὰ ὁποῖα ἐφανέροναν τὸ ἀρχαῖον μέγεθος βασιλείων τινῶν. Ἡ μὲν Ἰαύα ἦτο πλουσιωτάτη πασῶν τῶν νήσων· τὸ δὲ βασίλειαν Βαντὰμ τὸ ἰσχυρότατον πάντων· καὶ ἡ πόλις Βαντὰμ διὰ τὸν θαυμαστὸν λιμένα της τὸ ἀξιολογώτατον ἐμπορεῖον ἐκ τῶν Μαλαϊκῶν νήσων, ἀποθήκη τοῦ εἰς Ἰαύαν φυομένου πεπέρεως καὶ τῶν ἐκ Περνάτης καὶ Βένδας φερομένων μοσχοκαρύων καὶ καρυοφύλλων. Τὸ Βαντὰμ, τὸ ὁποῖον τώρα ἔχει ὀλίγα κακόκτιστα οἰκήματα, ἦτο τότε μακρὺ δύω Ἀγγλικῶν μιλίων, καὶ ὁ λιμένας του ἐστενοχωρεῖτο ἀπὸ καράβια πλησιοχώρων καὶ μακρυνῶν τόπων, τὰ ὁποῖα ἐναυλόνοντο ἀπὸ πραγματευτὰς Ἰνδοὺς, Ἀρμενίους, Τούρκους καὶ Μαύρους. Εἰς τὴν Σουμάτραν κατὰ τὰς ἀγγελίας τῶν περιοδευτῶν ἦσαν ἀκόμη ἕως τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀχεμείας τόσον ἰσχυροὶ, ὥστ' ὥπλιζαν στόλον 500 καραβίων καὶ στρατὸν 60,000 ἀνδρῶν, καὶ εἰς τὴν πόλιν Ἀχεμείαν ὑπήγαιναν ἐτησίως ὑπὲρ τὰ 100 καράβια Εὐρωπαῖα καὶ

Ἀσιανά. Οἱ οἶκοι τῆς πόλεως μαρτυροῦν τὴν εὐτυχίαν τῶν πολιτῶν, καὶ ἡ Ἀσιανὴ λαμπρότης τοῦ βασιλέως της, τὰ χρυσᾶ σκεύη, ἐκ τῶν ὁποίων ἔτρωγεν, αἱ ἀργυροσκέπαστοι πύλαι τοῦ παλατίου του, δείχνουν τὴν πλουσιότητα τῶν εἰσοδημάτων του. Ἐκ τῶν τεσσάρων Μολουκικῶν βασιλείων ἡ Τερνάτα ἦτο τὸ ἰσχυρότερον. Ὁ βασιλεύς του κυριεύει πολλὰς νήσους καὶ δύναται νὰ στήσῃ στρατὸν 120,000 ἀνδρῶν καὶ περισσότερον.

Τοιαύτη πολιτικὴ θέσις δὲν εἶναι δυνατὴ εἰς κἀνένα λαὸν χωρὶς βαφὴν τινὰ παιδείας, ἥτις δὲν λείπει ἀπὸ πολλὰς νήσους Ἰνδικάς, ἐνῷ οἱ εἰς τὰς νοτίους νήσους ἀδελφοί των δὲν εἶναι μόνον ἄμοιροι γνώσεων, ἀλλὰ καὶ τεχνῶν ἀναγκαίων, καὶ τὸ πνεῦμα των εἶναι εἰς νηπιώδη κατάστασιν. Τὸ δὲ μέτρον τῆς παιδείας τῶν πρώτων δείχνουσιν αὐτοὶ οὗτοι, οἵτινες εἶναι περιωρισμένοι μόνον εἰς ἐμπορίαν καὶ πολεμικὴν, καὶ εἰς ταῦτα τοὺς συνεργοῦσι καὶ ξένοι λαοὶ, Βραχμᾶνες, Ἄραβες, Κινέσοι καὶ Μαῦροι.

Α'. Καθὼς οἱ Βουδδαῖται μετέβησαν ἐκ τῆς ἄνω εἰς τὴν κάτω Ἰνδικὴν καὶ μετέφεραν εἰς τοὺς κατοίκους της πανταδαπὰ δῶρα καλλιεργείας· οὕτως οἱ Βραχμᾶνες ἔφεραν ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας παρόμοια δῶρα εἰς τὰς Ἰνδικὰς νήσους. Διότι πᾶν Ἰνδικὸν, εὑρισκόμενον μεταξὺ τῶν Μαλαῶν, βαστάζει τὸν Βραχμανικὸν χαρακτῆρα· ἴχνος δὲ Βουδδαϊσμοῦ δὲν ἀπαντᾶται εἰς αὐτούς. Εἰς Ἰαύαν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἐκυρίευεν ἡ θρησκεία τοῦ Βράχμα, τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται ἀκόμη ἴχνη εἰς τὰ ἔνδον τῆς νήσου. Βραχμᾶνες μὲ τὰ τέσσαρα συστήματά των (τὰ ὁποῖα ἐξεύρομεν ὅτι ἀπεδοκίμαζαν οἱ Βουδδαῖται) μετέβησαν εἰς τὰς Μολούκας, Φιλιππίνας καὶ Λαδρόνας νήσους· διότι εἰς τὰς νήσους ταύτας εὕρηκαν οἱ Εὐρωπαῖοι διάφορα συστήματα, ὅμοια τῶν εἰς Ἰνδικὴν καὶ Ταβροπάνην. Ὅπου ἂν ὑπῆγαν οἱ Βραχμᾶνες,

ἐπλούτισαν τὴν ἀκόμη τότε πτωχὴν Μαλαϊκὴν γλῶσσαν μὲ λέξεις τῆς Σανσκριτικῆς, τοὺς ἐδίδαξαν νὰ τὴν γράφουν μὲ τὸ Σανσκριτικὸν συλλαβάριον, καὶ τοὺς μετέδωκαν καὶ ἄλλας γνώσεις, τὰς ὁποίας εἶναι δύσκολον νὰ ὀνομάσωμεν, ἐπειδὴ μᾶς λείπουν εἰδήσεις τῆς καλλιεργείας τῶν Μαλαῶν. Ἡ Ἰαύα καὶ ἡ Σουμάτρα εἶναι γνωστότεραι, καὶ αἱ δύω γέμουσι σημείων Βραχμανικῆς παιδείας. Δύω τρίτα τῆς αὐλικῆς γλώσσης τῆς Ἰαύας λέγουν ὅτι σύγκεινται ἀπὸ λέξεις τῆς Σανσκριτικῆς· καὶ αὐτοῦ καὶ εἰς Σουμάτραν μεταχειρίζονται Ἰνδικὸν συλλαβάριον εἰς τὸ γράφειν. Εἰς τὰς ἐρήμους τοῦ Βορνέου εὑρίσκονται δημόσια μνημεῖα ὅμοια τῶν τῆς Ἰνδικῆς· αὐτοῦ εὑρίσκονται λίθινα εἴδωλα ζώων καὶ ἀνθρώπων μὲ παλαιὰς μὴ ἀναγινωσκομένας ἐπιγραφάς· ἐξαιρέτως δὲ βράχος τις, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἐγγεγλυμμέναι ἑπτὰ πυραμίδες μὲ ἐπιγραφάς. Τὸ Μαυσωλεῖον τοῦ πρώτου ἐξ Ἀραβίας καταγομένου Μωαμεθανοῦ βασιλέως τῆς Ἰαύας, ὅς τις ἀκόμη τιμᾶται ὡς ἅγιος εἰς τὴν νῆσον, εἶναι κατασκευασμένον εἰς τρόπον ἀνάμικτον ἐξ Ἰνδικῆς καὶ Μαυρικῆς τέχνης.

Β'. Καὶ οἱ Ἄραβες συνεισέφεραν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν Μαλαῶν. Ἡ μὲ αὐτοὺς ἐπιμιξία των ἐγίνετο ἤδη κατὰ τὴν ἐννάτην ἑκατονταετηρίδα, καθὼς φαίνεται εἰς τὰς δύω περιοδεύσεις τῆς Ἀραβίας, τὰς ὁποίας ἐξέδωκεν ὁ Ῥεναυδότιος. Ἀφοῦ διήρκεσε καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἑκατονταετηρίδα, ἐπλημμύρησε τέλος ὅλας τὰς Μαλαϊκὰς νήσους ὁ ἰσλαμισμός. Ἐκβῆκεν ἀπὸ τὴν Μάλακκαν, ὅπου (κατ' ἐγχωρίους εἰδήσεις) τὸν εἰσήγαγεν ὁ πρῶτος αὐτῆς Μωαμεθανὸς βασιλεὺς περὶ τὸ 1276 ἔτος· αὐτόθεν μετέβη εἰς Ἰαύαν κατ' ἀρχὰς τῆς ιε' ἑκατονταετηρίδος, καὶ περὶ τὰ μέσα αὐτῆς εἰς τὰς Μολούκας. Τελευταῖον περὶ τὰ μέσα τῆς ις' ἑκατονταετ. μεταναστεύσαντες οἱ Μαλακκαῖοι Μαλαοὶ τὸν ἐξήπλωσαν εἰς τὰς ἐπιλοίπους Ἰν-

δικὰς νήσους. Παρεκτὸς ἄλλων γνώσεων, τὰς ὁποίας τοὺς μετέδωκαν οἱ Ἄραβες, μετὰ τοῦ Κορανίου τοὺς ἐδίδαξαν καὶ τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀποδιωχθέντος ἔκτοτε τοῦ Σανσκριτικοῦ συλλαβαρίου, εἰσήχθη εἰς τὴν Μαλαϊκὴν γλῶσσαν τὸ Ἀραβικὸν ἀλφαβητάριον. Πολλαὶ Ἀραβικαὶ λέξεις ἀνεμίχθησαν φυσικῶς εἰς τὴν γλῶσσαν των.

Γ'. Οἱ Κινέσοι καὶ πρότερον καὶ ὕστερα ἐκατοίκησαν πολλοὶ εἰς πολλὰς Ἰνδικὰς νήσους, εἰς τὴν Ἰαύαν καὶ Σουμάτραν, εἰς τὸ Βόρνεον, εἰς τὰς Φιλιππίνας, ὅπου μέχρι τῆς σήμερον ἐμπορεύονται ζωηρῶς μὲ τοὺς ἐγχωρίους. Ἡ ἐπιμιξία αὕτη μετέδωκε βέβαια κάποιαν δραστηριότητα εἰς τοὺς Μαλαούς. Τελευταῖον οἱ Μαῦροι, ἤγουν οἱ ἐξ Ἀράβων, Περσῶν καὶ ἄλλων Μωαμεθανῶν τῆς δυτικῆς καὶ δυτικονοτίου Ἀσίας, οἵτινες καὶ μερικῶς καὶ ἀγεληδὸν ὑπάγουσιν ἕως τὴν σήμερον εἰς τὰς Ἰνδικὰς νήσους, ὠφέλησαν τοὐλάχιστον διὰ τῆς ἐπιμελείας των τοὺς Μαλαοὺς δίδοντές τους παράδειγμα, ἐὰν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς διδάξωσιν ἄλλην τινὰ γνῶσιν ἢ ἐπιτηδειότητα.

Ἀλλὰ μὲ ὅλας ταύτας τὰς ξένας βοηθείας φαίνονται οἱ Μαλαοὶ ὅτι δὲν ἀνυψώθησαν ποτὲ εἰς ἐπίσημον βαθμὸν καλλιεργείας. Ἴσως δὲ καὶ τοὺς ἔβλαψαν οἱ ξένοι οὗτοι ἀναλαβόντες αὐτοὶ πολὺ μέρος τῶν ἔργων καὶ ἀσχολιῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ ὀξύνωσι κατ' ὀλίγον τὸ πνεῦμα των. Ἦσαν ὅμως ἀρχῆτερα ἐπιμελέστεροι καὶ φρονιμώτεροι παρὰ κατὰ τὸ παρὸν, καὶ ὅλον τὸ γένος τῶν Μαλαῶν ἐκ τῶν τριῶν ἐσχάτων ἑκατονταετηρίδων ἀπενοθεύθη ὁλοτελῶς κατ' ὀλίγον. Αἴτιοι τούτου εἶναι οἱ Εὐρωπαῖοι. Πρὶν ὑπάγουν οὗτοι ἐκεῖ, ἡ ἐμπορία ἦτο ἐλευθέρα εἰς πάντα Μαλαὸν, καὶ οἱ βασιλεῖς των εἰς εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν τῶν πραγματειῶν εὐχαριστοῦντο μὲ κάποια δῶρα διδόμενα κατὰ προαίρεσιν. Οἱ Πορτογάλλοι κατὰ πρῶτον ἤρχισαν νὰ περιορίζωσι τοὺς ἐγχωρίους

εἰς τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων καὶ τεχνουργημάτων τῆς Πορτογαλλίας, καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἐμπορίας των ἐμιμήθησαν εὐθὺς καὶ οἱ βασιλεῖς τῶν Μαλαῶν. Κατ' ὀλίγον λοιπὸν ἠναγκάσθησαν οἱ Μαλαοὶ νὰ πωλῶσι τὸ πρᾶγμα των εἰς τοὺς ἐξουσιαστάς των ἢ εἰς Εὐρωπαίων ἑταιρείας μὲ μικρὰς τιμὰς, καὶ νὰ ἀγοράζωσιν ἀκριβὰ ὅσα ἐχρειάζοντο. Ὁ δεσποτισμὸς οὗτος ἐνέκρωσε τὴν φιλοπονίαν των· ἐπειδὴ δὲν συγχωροῦνται ἐλευθέρως νὰ ἔχωσιν ἔργον, ἀφίνουν καὶ αὐτοὶ ὅλα τὰ ἔργα εἰς τοὺς ξένους. Οἱ Κινέσοι (οἵτινες εἶναι παρ' αὐτοὺς ἐπιμελέστεροι καὶ ὑπάγουσιν ἀγεληδὸν εἰς τὰς περισσοτέρας καὶ μεγαλητέρας νήσους) εἶναι ἄξιοι κηπουροὶ καὶ γεωργοὶ ὀρύζης καὶ σακχαροκαλάμων, κατασκευασταὶ τοῦ ἀράκου, καὶ μισθούμενοι τοὺς μύλους τοῦ σακχάρου. Πῶς ἐμποροῦν οἱ Μαλαοὶ νὰ εἶναι φιλεργοὶ ἀφοῦ συγχωροῦνται εἰς τοὺς ξένους τόσα προνόμια; Ἐπιστήμας δὲν γνωρίζουσιν, ἀλλ' εἰς τὴν τεκτονικὴν ὑψώθησαν ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ καὶ συνήθους, καθὼς συμπεραίνεται ἀπὸ τὰς μεγάλας πόλεις (Μάλακκαν, Σουμάτρον, Ἰαύαν κτλ.), καὶ ἀπὸ τὴν κατασκευὴν δημοσίων τινῶν μνημείων. ὁποῖα εἶναι τὰ εἰς Ἰαύαν καὶ Βόρνεον.

Β'. ΑΣΙΑΝΟΙ ΜΗΔΙΚΟΙ.

1. Ἰνδοί.

Τὸ δεύτερον Ἀσιανὸν γένος ἀπὸ τὰς περὶ τὸν Καύκασον γνωστάς μας χώρας· ἀπὸ Ἀρμενίαν καὶ Γεωργίαν, διὰ Μηδίας, Περσίας, Βακτριανῆς ἕως τὴν ἐπάνω Ἰνδικήν. Εἰς ὅλας ταύτας τὰς χώρας ἐπικρατεῖ ὁ αὐτὸς τύπος τῶν γλωσσῶν, ὅς τις ἀποδείχνει τὴν συγγένειαν τῶν κατοικούντων αὐτάς. Δὲν ἔχομεν κοινὸν ὄνομα διὰ νὰ τοὺς συνδέσωμεν ὅλους. Ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἀπὸ τοὺς πρότερον πάντων φημισθέντας Μήδους, ἢ ἀπὸ τοὺς μετέπειτα ἐπαινεθέντας Ἰνδούς.

Περὶ τῆς Ἰνδικῆς δὲν ἐξεύρομέν τι καθαρῶς καὶ βεβαίως πρὸ τοῦ 1000 ἐκ Χριστοῦ ἔτους. Ἀμυδράς τινὰς εἰδήσεις ἔχομεν τὰς ἐφεξῆς. Ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ Αἰγύπτιός τις πραγματευτὴς, Κοσμᾶς ὀνόματι, ἐταξείδευσε πολλάκις εἰς τὴν Ἰνδικὴν, καὶ ἔπειτα εἰς τὸ γῆρας του ἐνδυθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἔγραφεν εἰς τὸ μοναστήριον ὅσα ἐνθυμεῖτο περὶ τῆς χώρας ἐκείνης. Ὁμιλεῖ περὶ τῆς Ταπροβάνης νήσου, τὴν ὁποίαν λέγει, ὅτι οἱ ἐγχώριοι ὀνομάζουσι Σιελεδίβαν, καὶ τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι τὴν σήμερον οἱ Εὐρωπαῖοι Κεϋλάν. Ὅσους ἄλλους τόπους ἀναφέρει, εὑρίσκονται εἰς τοὺς δυτικοὺς αἰγιαλούς. Εὕρηκεν, ὅτι ἐκ Περσίας ἔμποροι καὶ ἱερεῖς εἶχαν μεγάλην κοινωνίαν μὲ τὴν Ἰνδικήν· οἱ δεύτεροι ἐστέλλοντο ἀπὸ τὴν Περσίδα (ἴσως τὸν ἐν Νισίβιδι εὑρισκόμενον Πατριάρχην τῶν Μονοφυσιτῶν· ἴδ. Τόμ. Γ. σελ. 513), καὶ εἶχαν ναοὺς εἰς τὰς περισσοτέρας πόλεις διὰ τοὺς Χριστιανοὺς τοὺς Πέρσας· οἱ πρῶτοι ἐκ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἐμεταχειρίζοντο μεγάλην συναλλαγὴν μὲ Περσικὰς καὶ Ἰνδικὰς πραγματείας *). Ἡμιλλῶντο δὲ κατὰ τοῦτο καὶ οἱ Γραικοὶ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἕως οὗ οἱ Ἄραβες (640) τοὺς ἔκλεισαν τὸν δρόμον, κυριεύσαντες τὴν Αἴγυπτον.

Μεταξὺ τοῦ 705 καὶ 714 ἔτους ὥρμησαν οἱ Ἄραβες εἰς μέρος τι ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ· δὲν εἶναι βέβαιον πόσην ἐξουσίαν ἀπέκτησαν ἐκεῖ, καὶ τίνας τύχας ἐδοκίμασαν ἕως τοῦ 1000 ἔτους. Ἀπὸ περιγραφὴν ὅμως Ἄραβος πραγματευτοῦ κατὰ τὰ μέσα τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος φαίνεται, ὅτι ἡ Ἰνδικὴ ἦτο εἰς τοὺς Ἄραβας κατὰ τὰ ἤθη καὶ τὴν θρησκείαν γνωστοτέρα παρὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους· διότι ὁμιλοῦσι περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν ἀκριβέστερα παρὰ ἐκεῖνοι, καὶ ἐπαινοῦσι τὰς ἀστρονομικάς των γνώσεις, τὰς ὁποίας ἠγνόουν παντάπασιν ἐκεῖνοι.

*) Ὁ Κοσμᾶς οὗτος ἔγραψε βίβλον ὀνομαζομένην Τοπογραφίαν Χριστιανικήν. Ταύτης ἀπόσπασμα εἶναι τὸ Περὶ ζώων Ἰνδικῶν καὶ περὶ τῆς Ταπροβάνης νήσου ἐκδεδομένον εἰς τὸ Relation de divers voyages curieux τοῦ Thevenot, ἐν Παρισίοις, 1666, Τόμ. Α΄. Εἰς αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἱστορεῖ τὰ εἰς τὰ κείμενον ἀναφερόμενα.

Εἰς τὴν παλαιὰν Βακτριανὴν, ἢ εἰς τὰς μεταξὺ Παρθικῆς καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ χώρας, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὤξου, ἐγεννήθη ἐκ τοῦ 960 ἔτους Τουρκικόν τι βασίλειον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη βασίλειον τῆς Γάσνης, πόλεως κειμένης εἰς τὰς δυτικὰς πηγὰς τοῦ Ἰνδοῦ, ὄχι μακρὰν τοῦ Ἰνδικοῦ Καυκάσου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ὁ θεμελιωτὴς τοῦ βασιλείου Μαχμούδ. Οὗτος ὥρμησεν (1000) εἰς τὴν Ἰνδικὴν καὶ κυριεύων τόπους ἔφθασε κατ' ὀλίγον εἰς τὴν Μούλταν (1008), τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι (οἱ Μαλλοὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου) ἐσύναξαν τοὺς πέριξ λαοὺς πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας των. Τούτους ἐνίκησε, καὶ μὲ τὴν σπάθην ὑπέταξεν ἕως τὸ 1018 ἔτος καὶ ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς Ἰνδικὰς ἐπαρχίας ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Γάγγου ἕως τὴν χερσόνησον Γουζεράταν, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ἕως τῶν ὀρέων τῆς Ἀγιμέρας. Κατέσκαφε τοὺς ναοὺς τῶν Ἰνδῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ προσκυνήσωσι τὸν Μωάμεθ (Πρβ. Τόμ. Θ΄, σελ. 548). Οἱ ἀπόγονοί του (ἀφοῦ ὁ πορθητὴς ἀπέθανε κατὰ τὸ 1028 ἔτος) ἐκυρίευσαν τὴν Ἰνδικὴν ἕως τοῦ 1159 ἔτους. Ἔκτοτε ἡ δύναμις τῶν Γασναίων Τούρκων ἤρχισε νὰ πίπτῃ καὶ νὰ ὑποχωρῇ εἰς τοὺς Γαουρίδας, ἔθνος ἐκβὰν ἀπὸ τὴν χώραν Γαοὺρ, κειμένην παρὰ τὸν Ἰνδικὸν Καύκασον εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Γάσνης· Οὗτοι κατ' ὀλίγου ἐξουσίασαν ὅλας τὰς χώρας τῶν Γασναίων καὶ τὰς ἐφύλαξαν ἕως τοῦ 1205 ἔτους. Μετὰ τούτους ἐφάνησαν οἱ Ἀφεγανοὶ ἢ Πατανοί.

Οἱ Πατανοὶ ἢ Ἀφεγανοὶ ἐκατοίκουν τὸν Παροπάμισον τῶν παλαιῶν, ἢ τὰς μεταξὺ Ἰνδικῆς καὶ Περσίας χώρας. Ὅταν εἰσέβαλαν οἱ Γασναῖοι εἰς τὴν Ἰνδικὴν κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα, τοὺς ὑπηρέτουν οὗτοι μὲ 20,000 ἱππέων, καὶ τοὺς ὠφέλησαν

μεγάλως εἰς τὴν κυρίευσιν τῆς χώρας. Τοὺς ἐμεταχειρίσθησαν ἔπειτα οἱ Γαουρίδαι κατὰ τῶν Γασναίων. Τελευταῖον ἕνας Ἀφεγανὸς στρατηγὸς, ὀνόματι Κυττοὺβ Ἐδδὶν Ἰβὲκ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαουρίδου Μωάμεθ, ἀνέβη τὸν θρόνον (1205), καὶ ἔστησε τὴν καθέδραν του εἰς τὸ Δέλιον. Ὁ διάδοχός του, Ἰτελμὶσχ, ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἰνδοστανίας, καὶ φαίνεται, ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος Μωαμεθανὸς, ὅς τις ἔκαμεν εἰς τὴν Βεγγάλην δορικτησίας. Οἱ Ἀφεγανοὶ ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ἕως τοῦ 1393 ἔτους, ὁπότε ἐστασίασεν ἡ χώρα καὶ ἐδιαιρέθη εἰς πολλὰς ἐξουσίας.

Ἐφάνη τώρα ὁ περίφημος Τάταρος, Τιμοὺρ ἢ Ταμερλάνος, ὅς τις ἀφοῦ ὑπεδούλωσεν ὅλην τὴν Ταταρίαν καὶ τὴν δυτικὴν Ἀσίαν, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τῆς Ἰνδικῆς (1398), καὶ μὲ αἱματοχυσίαν καὶ τρόμον ἐμβῆκεν εἰς τὸ Δέλιον· ἀλλ᾿ ἀφήσας ἐκεῖ τὸν ἔγγονόν του, ἐστράφη αὐτὸς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἀπέθανεν ὁ ἄγριος οὗτος λῃστὴς τὸ 1405 ἔτος, καὶ ἠλευθερώθησαν οἱ Ἰνδοὶ ἀπὸ τὸν ζυγόν του. Ἀλλ᾿ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Δελίου ἀνέβη τώρα ἕνας Σεΐδ, ἤγουν ἅγιος, ὅς τις ἀνέφερε κατ᾿ εὐθεῖαν τὸ γένος του εἰς τὸν προφήτην Μωάμεθ. Οἱ ἀπόγονοι τούτου Σεΐδαι ἐβασίλευσαν ἕως τοῦ 1450 ἔτους, καὶ πάλιν ἐξανακυρίευσαν τὸ σκῆπτρον οἱ Ἀφεγανοὶ, ἐκ γένους νέου, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Λόδιοι.

Ὁπότε λοιπὸν ἡ Ἰνδικὴ συνεδέθη σφικτότερα μὲ τὴν Εὐρώπην, ἦσαν οἱ Πατανοὶ (ἢ Ἀφεγανοὶ) τὸ ἰσχυρότατον Ἰνδικὸν γένος, καὶ ἡ δυναστεία τῶν Λοδίων ἐβασίλευεν εἰς Δέλιον. Ἀλλ᾿ ἡ δύναμις τῶν τότε ἡγεμόνων ἦτο ἐξασθενισμένη πρὸ πολλοῦ. Στρατηγοὶ καὶ Ἔπαρχοι ἔζων ὡς βασιλεῖς. Ἀπὸ τὴν τῶν Πατανῶν ἐξουσίαν ἔλειπεν ἡ ἑνότης.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὑρίσκετο ἡ Ἰνδικὴ, ὅταν ὁ τοῦ Τιμούρη πέμπτος ἀπόγονος Βάβερ, ἐπαρακινήθη νὰ ἀνανεώσῃ πάλιν τὴν ἐπ᾿ αὐτῆς κυριαρχίαν τῶν Μογόλων. Τὴν μικράν του ἐπικράτειαν Ἀνδεκὰν τῆς Βουχαρίας παρὰ τὸν ποταμὸν Φεργάναν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κτῆσιν τὸν περιώρισε δωδεκαετῆ ὄντα ὁ θάνατος τοῦ πατρός του (1494), ἐπροστάτευσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν ἀνδρείως κατὰ τῶν συγγενῶν του Μογόλων· ἐκυρίευσε δὲ καὶ μικρὸν βασίλειον κείμενον μεταξὺ Ἰνδοῦ καὶ Σαμαρκάνδ· ἀλλ᾿ ἐκδιωχθεὶς ἐκεῖθεν ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους του Οὐσβέκους, ἐστράφη μὲ τὰ ὅπλα του ἀνατολικῶς καὶ ἐκυρίευσε τὸ Κάβουλ. Ἐκεῖθεν ἐδοκίμασε νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὰς χαθείσας χώρας του. Ἀλλὰ δυστυχῶν πάντοτε πρὸς βοῤῥᾶν, ἀπεφάσισε τέλος (1519) νὰ διαβῇ πέραν τοῦ Ἰνδοῦ. Μὲ ἀλλαγὴν νίκης καὶ ἥττης ἔκαμε τέσσαρας ἐκστρατείας ἕως τοῦ 1523 ἔτους· κατὰ τὴν πέμπτην ἐνίκησε τέλος πλησίον Παντιβοὺτ πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ Δελίου, ὅπου ἐσκοτώθη ὁ Σουλτὰν Ἰβραῒμ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Λοδίων. Τὸ Δέλιον καὶ ἡ Ἄγρα ἤνοιξαν τὰς πύλας των, καὶ τὸ νέον βασίλειον τῶν Μογόλων (ἢ τοῦ μεγάλου Μουγόλου) ἤρχισεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀντιπαρετάχθησαν μὲν οἱ Πατανοὶ εἰς τὸν νέον Σουλτάνον Μαχμούδ· ἀλλὰ μ᾿ ὅλην τὴν ἀντίστασίν των διήρκεσε πάντοτε τὸ βασίλειόν του· ἔφθασεν ἐπὶ τοῦ πέμπτου ἤδη ἔτους τῆς βασιλείας του ἐπέκεινα τοῦ Ἰούμνα ἕως τοῦ Γάγγου, καὶ ἕως τοῦ Βαὰρ εἰς τὰ σύνορα τῆς Βεγγάλης.

Πίναξ τῶν Μογολικῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἰνδικῆς.

Βάβερ 1525 — 1530.
Χουμαΐφὺμ 1530 — 1542.

Πατανοί.

Σχὶρ Χὰν 1542 — 1545.
Σὶμ 1545 — 1552.
Μωάμεθ Δ΄ } 1552 — 1554.
Ἰβραῒμ Γ΄ }

Χουμαΐοὺμ δευτέραν φορὰν 1554 — 1555.
Ἀκβὰρ 1555 — 1605.
Ἰεὰν Γὶρ 1605 — 1628.
Σὰχ Ἰεὰν 1628 — 1659.

Ἀουρεγγεζὲβ 1659 — 1707.
Βαχαδὲρ Σὰχ 1707 — 1712.
Ἰεχαουνδὲρ Σὰχ 1712 — 1713.
Φουροξὶρ 1713 — 1717.
Ῥαφιὰχ-αλ Διριὰτ } 1727 — 1748.
Ῥαφιὰχ-αλ Δοβελὰχ }
Μωάμεθ Σὰχ 1748 — 1753.
Ἀλλοὺμ Γὶρ 1753 — 1760.
Σὰχ Ἀλλοὺμ 1760 — 1806.
Σουλτὰν Ἀκβὲρ ἐκ τοῦ 1806.

Ὁπότε ἤρχισε τὸ βασίλειον τοῦ μεγάλου Μογόλου, εἶχαν ἐκλείψειν ὅσα εἶχε ποτὲ ἡ Ἰνδική· πολυανθρωπία, εὐτυχία καὶ παιδεία παρήκμαζαν ἤδη ὑπὲρ ἡμισεῖαν χιλιαστηρίδα. Πρὸ πολλοτάτων χρόνων εἶχαν ὑπάρξειν τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα οἰκοδομήματα, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν εἰς τὸν πρῶτον τόμον (σελ. 32). Ἡ Σανσκριτικὴ γλῶσσα ἔπαυσε νὰ λαλῆται κοινῶς, καὶ μετέβη κομματηδὸν εἰς πολλὰς διαλέκτους. Δὲν ἐγράφοντο πλέον ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, καὶ τὰ τέσσαρα συστήματα ἐστερεώθησαν τόσον, ὥστε κανεὶς ἀπὸ τοὺς καταθλιβομένους δὲν ὡμίλει πλέον τίποτε κατ᾽ αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο εὗρηκαν οἱ Πορτογάλλοι τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῆς οὐρανίου ταύτης χώρας εἰς βαθυτάτην ταπείνωσιν. Κατὰ τοὺς Ἰνδικοὺς νόμους ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ τόπου ἀνέκαθεν, καὶ ἀφίνει εἰς τοὺς γεωργοὺς μέρος τοῦ θερισμοῦ διὰ τοὺς κόπους των. Ὁ βασιλεὺς βάλλει μεγάλους Ῥαϊάδας (ἐπάρχους) εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, καὶ οὗτοι πάλιν μικροτέρους εἰς μέρη τῶν ἐπαρχιῶν των· καὶ οἱ μικροὶ Ζιμινδάρους (τελώνας) εἰς μικρὰς χώρας, Ὁ Ζιμίνδαρος χρεωστεῖ νὰ πληρόνῃ ποσότητα τινὰ εἰς τὸν μικρὸν Ῥαϊᾶν· ὁ δὲ, εἰς τὸν μέγαν· καὶ ὁ μέγας εἰς τὸν βασιλέα. Ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ἐγεννήθη ἀπάνθρωπος καταδυναστεία· οἱ μεγάλοι θλίβουν τοὺς μικροὺς, καὶ οἱ μικροὶ τοὺς Ζιμινδάρους, καὶ οἱ Ζιμίνδαροι τοὺς χωριάτας, οἵτινες γίνονται δυστυχέστατα εἰς αὐτοὺς θύματα. Παρεκτὸς δὲ τούτου καταφρονούμενοι κατὰ τοὺς νόμους τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας ἐμετανάστευαν ἐξ ἀπελπισίας, καὶ

ἄφιναν ἐρήμους ὁλοκλήρους ἐπαρχίας. Καὶ τί ἠδυνήθη νὰ διορθώσῃ ἡ Μωαμεθανὴ διοίκησις; Ἔβαλε τοὺς Ναβόβας ἀντὶ τῶν Ῥαϊάδων· καὶ ἐκεῖνοι ἐργάζονται χειρότερα παρὰ τούτους εἰς τὴν ἀθλίαν χώραν· καὶ οἱ Ἰνδοὶ (ἐκ φύσεως εὐγενεῖς ἄνθρωποι) ἐφάνησαν ἔθνος ὑπομονητικὸν καὶ αὔταρκες, τὸ ὁποῖον στερεῖται ἀγογγύστως ὅλας τὰς τέρψεις καὶ ἀναπαύσεις τῆς ζωῆς, καὶ χωρὶς ἀντιλογίαν ὑπακούει εἰς τὸ θέλημα τῶν σκληρῶν κυρίων του.

Τὴν δυστυχίαν τῆς χώρας συνεπλήρωσαν οἱ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπέκειτο ἀκαταπαύστως· ἡ ἀγριότης τῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους εἶχε πᾶς μικρὸς ἄρχων πρὸς διατήρησιν τῆς ἐξουσίας του, καὶ τῶν ὁποίων παρέβλεπε τὰς ἀταξίας διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἀσφάλειαν· ἡ γειτονία ἀγρίων ὀρεινῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι εἰσέτρεχαν ἀδιακόπως διὰ λεηλασίαν· τὸ δεσποτικὸν ἰσλάμιον, τὸ ὁποῖον ἐρημόνει πανταχοῦ ἐκ θεοβλαβείας, καὶ ἐκ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἡ πλεονεξία τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων.

Α΄. Ἀπὸ Βάβερ ἕως Ἀουρεγγεζὲβ (1519—1707) ηὔξησεν ἀδιακόπως τὸ βασίλειον τοῦ μεγάλου Μογόλου, ἀφοῦ παρῆλθεν ἡ τελευταία τρικυμία τῶν Πατανῶν ἐπὶ τοῦ Χουμαϊοὺν, καὶ ἔφθασεν ἐπὶ Ἀουρεγγεζὲβ τὴν μεγίστην του αὔξησιν. Ὁ Βάβερ ἀπέκτησε μετὰ τῶν χωρῶν τῆς μεγάλης Βουχαρίας καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰνδοῦ, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνα ἐν ὀνόματί του ὁ υἱός του Χουμαϊοὺν, ἐκ τῆς Ἰνδικῆς μόνον τὸ Κάβουλ, Λαόραν, Δέλιον καὶ Ἄγραν· ἐξ ἐναντίας τὸ Μουλτὰν, Ἀγιμέρα, Οὔδα, Βεγγάλη καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐπαρχίαι ἔμεναν εἰς τοὺς Πατανοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους καὶ αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του ἐπολέμουν ἀδιακόπως. Ὁ Χουμαϊοὺν μετὰ ἑνδεκαετῆ πόλεμον ἔχασε καὶ τὸν ἐν Δελίῳ θρόνον του καὶ διὰ Περσικῆς βοηθείας τὸν ἀπέκτησε πάλιν κατὰ τὸ 1554 ἔτος. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἤρχισεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἀκβὰρ, μεγα-

λητέρου του υἱοῦ, ὅςτις ἐφάνη ἀναγεννητὴς τοῦ βασιλείου καὶ τὴν ἐν Ἰνδικῇ Μογολικὴν δύναμιν ἀνεβίβασε πλησίον τῆς ὑψηλοτάτης της δόξης. Ἠνάγκασαν μὲν καὶ αὐτὸν δεκατριετῆ ὄντα αἱ ἐπαναστάσεις τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν Πατανῶν νὰ πολεμῇ ἀδιακόπως· ἀλλὰ μὲ βοήθειαν τοῦ Πέρσου ἐπιτρόπου του Βεϊρὰμ, καὶ ἔπειτα μὲ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ βραχίονα κατετρόπωσε τοὺς ἐχθρούς του, καὶ ὄχι μόνον ὑπέταξεν ὅλην τὴν Ἰνδικὴν, ἀλλ᾽ ἐπέρασε καὶ τὰ παλαιά της ὅρια, τὸν ποταμὸν Νερβούδδαν, κυριεύσας τὴν ὀχυρὰν πόλιν Βραμπόραν καὶ τὴν ἐπαρχίαν Κάνδης. Ἡ Ὄρισσα ἐκρέματο ἀπ᾽ αὐτόν· τὴν Γουζεράταν, Κασχημιρίαν καὶ μέγα μέρος τοῦ Δεκὰν (τὴν ἀξιολογωτάτην δορικτησίαν του) ἥνωσε μὲ τὸ βασίλειόν του. Ὅσον ἠδύνατο, εἰσήγαγε τάξιν εἰς τὸ βασίλειον. Τοὺς ἐπάρχους ἤλλαζε κατὰ τριετίαν διὰ νὰ μὴ ἑνωθοῦν ἐπικινδύνως πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοὺς ἐσυνείθισεν εἰς ὑπακοὴν μὲ τὴν αὐστηρότητά του. Τοὺς ταπεινωμένους Ἰνδοὺς ἐπροσπάθησε νὰ ἀνυψώσῃ. Τοὺς ἐσυγχώρησε νὰ λαμβάνουν ἀξιώματα εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὸν στρατόν· τοὺς ἀνέμιξε διὰ γάμων μὲ τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ δὲν ἐσυγχώρει τοὺς δευτέρους νὰ κατατρέχουν τοὺς πρώτους διὰ τὴν θρησκείαν. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ βασιλείου διέταξεν ἐπαινετῶς χωρὶς νὰ καταβαρύνῃ τὸ ὑπήκοον· καὶ ἐν γένει εἰσήγαγεν εἰς τὴν αὐλὴν, εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς κυβερνήσεως τοιαύτας διαταγὰς, αἱ ὁποῖαι διέμειναν ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων, ὅσον ἐσυγχώρει ἡ καταταραχθεῖσα μετὰ ταῦτα κατάστασις.

Βασιλεύσας οὗτος ἔτη 51 ἐστερέωσε τόσον τὸ βασίλειόν του, ὥστε καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκεφάλου, ἀδρανοῦς, οἰνοπότου καὶ ἀσελγοῦς Ἰεὰν Γὶρ ὄχι μόνον δὲν διελύθη, ἀλλὰ καὶ ἤγειρε πόλεμον εὐτυχέστατον κατὰ τοῦ Ῥασβούτου Ἡγεμόνος τῆς Ἀγιμέρας· καὶ ἐπὶ τῆς ἀναξίας βασιλείας τοῦ Σὰχ Ἰεὰν ἐπανεφέρθησαν

τὸ Βὰλκ καὶ Βαδαξὰν ὑπὸ τὴν Μογολικὴν κυριαρχίαν, μέρος τῆς Γολκόνδας ὑπετάχθη, ἡ μητρόπολις Βαγναγοὺρ ἐκυριεύθη, καὶ τὸ Βισιαποὺρ, Καρνατὶκ μαζὴ μὲ τὰς χώρας τῶν Γαούτων ἔγειναν ὑποτελῆ φόρου εἰς τὸν μέγαν Μογόλον.

Διεδέχθη λοιπὸν τὸν θρόνον ὁ Ἀουρεγγεζὲβ, τοῦ Σὰχ Ἰεὰν τρίτος υἱὸς, μέχρι τοῦδε κυβερνήτωρ τοῦ Δεκὰν, ὅς τις κατὰ τὰ 47 ἔτη τῆς βασιλείας του ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπικράτειάν του τὴν μεγίστην της ἔκτασιν. Ἡ ἐξηντλημένη χώρα εἶχε χρείαν εἰρήνης, καὶ ὁ Ἀουρεγγεζὲβ τὴν ἐβάσταξε 18 ἔτη (1660 — 1678). Κρῖμα, ὅτι δεισιδαίμων Μουσολμάνος ὢν κατεπίκρανε τοὺς Ἰνδοὺς διώκων τὴν θρησκείαν των, ἕως οὗ μεταναστεύσεις καὶ παρακμὴ τῆς γεωργίας τὸν ἐδίδαξαν νὰ εἶναι ἀνεκτικώτερος· ἀλλὰ καὶ τότε ἐπώλει τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας εἰς τοὺς Ἰνδοὺς μὲ πολὺ ἀργύριον. Εἰς τὸν καιρὸν ὅμως τῆς εἰρήνης ἔβραζε παντοτεινὰ τὸ Δεκάν. Ἡ Γολκόνδα καὶ τὸ Βισιαποὺρ ἔγειναν αὐτόνομοι· μόνον δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποσπασθῶσιν ἐντελῶς ἐμποδιζόμεναι ἀπὸ μικρόν τινὰ ἡγεμόνα Σαβαγίου, σύμμαχον τοῦ Ἀουρεγγεζὲβ ἐνῷ ἐκυβέρνα εἰς Δεκάν. Τώρα οὗτος ἐπολέμει κατὰ μικρῶν καὶ μεγάλων γειτόνων του διὰ νὰ θεμελιώσῃ νέον βασίλειον, τὸ τῶν Μαράτων. Ὁ Ἀουρεγγεζὲβ τὸν ἀφῆκε νὰ αὐξήσῃ μέχρι τινὸς μεγέθους, ἐπειδὴ δὲν ἄφινεν ἐκεῖνος τοὺς ἐκ Δελίου ἐκκρεμεῖς Δεκανικοὺς Ἡγεμόνας νὰ φθάσουν εἰς ἀπόλυτον αὐτονομίαν. Ἀλλ᾽ ὅταν (1674) ἀνηγορεύθη ἀνεξάρτητος Ἡγεμὼν, ὥρμησε κατ᾽ αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν Δεκανικῶν Ἡγεμόνων προσωπικῶς ὁ Ἀουρεγγεζὲβ (1678). Ἤρχισε τὴν πολεμικὴν περίοδόν του μὲ τὴν νέαν ὑποδούλωσιν τῶν Ἡγεμόνων τῆς Ἀγιμέρας, οἵτινες εἶχαν τοῦ ἀπαρνηθῆν τὸν θρησκευτικὸν φόρον καὶ πᾶσαν ὑπακοὴν (ἕως τοῦ 1681)· ἐκυρίευσεν ἔπειτα τὸ Βισιαποὺρ (1686), τὴν Γολκόνδαν (1687), ἐκρήμνι-

σι τὸ νέον Μαρατικὸν βασίλειον (1689), καὶ ἐθανάτωσε τὸν διάδοχον τοῦ ποτὲ συμμάχου του Σαβαγίου. Μὲ ἀγανάκτησιν ἐσιώπων οἱ ὑποδουλωμένοι. Ἐκράτησεν ὅμως ὁ Ἀουρεγγεζὲβ ἰσχυρῶς τὰς τότε δυρικτησίας του, καὶ τὰς ἐξήπλονε πάντοτε περαιτέρω. Ὅταν ἀπέθανεν ἐννενηκοντούτης (1707), τὸ μέγιστον μέρος τοῦ Δεκὰν παρεκτὸς τινῶν ὀρεινῶν χωρίων, ἦτο ὑποτεταγμένον εἰς αὐτὸν, καὶ τὸ βασίλειόν του ἔφθανεν ἀπὸ 10 — 35 μοίρας τοῦ πλάτους, καὶ ἐπίσης μακράν· τεράστιος ἐπικράτεια μὲ 192 μιλιόνια θαλήρων ἐτήσιον εἰσόδημα.

Β'. Ἀλλὰ πόσον ταχέως ἐσυντρίφθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀουρεγγεζέβ; Ἐπὶ τῶν τελευταίων ἤδη ἐτῶν του ἐσαλεύθησαν τὰ θεμέλιά του. 1) Ἡ μεγάλη τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς Δεκὰν ἀπουσία ἐνεθάῤῥυνε τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Ἰνδικῆς εἰς ἐπανάστασιν· οἱ Ῥασβοῦτοι ἐπανέστησαν δεύτερον διὰ τὸν θρησκευτικὸν φόρον· οἱ περὶ τὸν Ἰνδὸν Παταναὶ ἀπεστάτησαν· οἱ χωριάται διήρπασαν τὴν Ἄγραν· εἰς Δεκὰν ἐκινοῦντο πάντοτε οἱ Μαράτοι. 2) Εἰς τοὺς ἐπικινδύνους τούτους χρόνους ἐστασίαζαν τρεῖς υἱοὶ τοῦ Αὐτοκράτορος περὶ τοῦ θρόνου. Ὅταν ὁ πρεσβύτερος Βαχαδὲρ Σὰχ φονεύσας τοὺς ἀδελφούς του ἐβασίλευσε, μόλις παρῆλθαν ἔτη τινὰ, καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του (1712) ἀνενεώθη ἡ αὐτὴ ἔρις μεταξὺ τῶν τεσσάρων υἱῶν του. εἷς ἐξ αὐτῶν ἐνίκησεν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον 3) δύω ἀδελφοὶ, στρατηγοὶ, περιώρισαν τὴν δύναμίν του τόσον, ὥστε τέσσαρες ἐφεξῆς Αὐτοκράτορες ἦσαν ψιλαὶ σκιαί. Νέος Αὐτοκράτωρ ὁ Μωάμεθ ἐδολοφόνησε τὸν ἕνα, καὶ ἐφυλάκωσε τὸν ἄλλον ἀδελφὸν, ἀλλὰ μὲ τοῦτο δὲν ὠφελήθη οὐδεποσῶς ἡ δύναμίς του.

Διότι κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐσηκώθησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη πολέμιοι. 1) Οἱ Σεΐκισι (ἤγουν μαθηταὶ ἢ σπουδασταὶ, νέα τῶν Ἰνδῶν θρησκευτικὴ αἵρεσις εὑρεθεῖσα ἀπὸ τὸν Νανὲκ, προφήτην ἐκ τῆς φυλῆς

τῶν Ῥασβούτων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ις' ἑκατονταετηρίδος) ὥρμησαν μὲ ἐνθουσιώδη θεοβλάβειαν, καὶ ἐκρήμνιζαν τὰ τσαμία καὶ ὅλα τὰ ἱερὰ τῆς ἰσλαμικῆς θρησκείας (1712—1716)), καὶ ἐσυνήργουν εἰς τὸν διαμελισμὸν τοῦ Μογολικοῦ βασιλείου. 2) Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους τῆς συγχύσεως ἐθαῤῥύνθηπαν καὶ οἱ Μαράτοι καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα των τὸν Σάνιον, υἱὸν τοῦ ἀπὸ τὸν Ἀουρεγγεζὲβ φονευθέντος Σαβαγίου. 3) Ὁ Νιζὰμ Μολοὺκ κυβερνήτωρ τοῦ Δεκὰν ἡτοιμάζετο κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος· ἐσύναξε στρατεύματα μὲ πρόφασιν νὰ φοβίσῃ καὶ νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς Μαράτους, μὲ ἀλήθειαν δὲ νὰ γείνῃ αὐτόνομος Ἡγεμὼν τοῦ Δεκάν. Διότι οἱ δύω οὗτοι ἐχθροὶ δὲν ἐσυναντῶντο κατ' ἀρχάς· ὁ μὲν Νιζὰμ ἐξηπλόνετο εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τοῦ Μογολικοῦ βασιλείου· ὁ δὲ Σάνιος μὲ τοὺς Μαράτους πρὸς τὰς βορείους ἐπαρχίας· καὶ ἤρχισαν κατὰ πρῶτον νὰ συγκρούωνται ὅταν ὁ Ναδὶρ Σὰχ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδίαν.

Ἐπέτυχε δὲ τὸν σκοπόν του ὁ Νιζὰμ κατὰ τὰς δυστυχεῖς ἡμέρας (1738) ὅταν ὁ Σὰχ Ναδὶρ ἐξ αἰτιῶν ἀγνώστων μετέθεσεν ἔξαφνα εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὸ στράτευμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκει τὸ Κανδαχάρ. Ἀδιαφοροῦντες περὶ τούτου οἱ Μαράτοι ἐξηκολούθουν τὸ ἔργον των καὶ ἐξήπλωσαν (1740) τὸ βασίλειόν των ἀπὸ Ἄγρας ἕως Καρνατίκ. Ὁ Νιζὰμ ἐφάνη μὲ τὰ στρατεύματά του· ἀλλ' εὐθὺς νικηθεὶς εἰς μίαν μάχην, ἐπειδὴ ὁ Πέρσης ἔδειχνε κλίσιν εἰς εἰρήνην, ἐκατάπεισεν ὁ Νιζὰμ τὸν Αὐτοκράτορα νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν νικητὴν τὸ Κανδαχὰρ, καὶ οὕτω νὰ ἀγοράσῃ τὴν εἰρήνην. Διὰ ταύτην τὴν εἰρήνευσιν τὸν ὕψωσεν εὐθὺς ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς τὸν πρῶτον βαθμὸν τοῦ Ὀμρὰθ, ἐπειδὴ ὁ πρὸ αὐτοῦ ἐσκοτώθη εἰς τὴν μάχην. — Μετ' ὀλίγον ὅμως μετανοήσας ὁ Ναδὶρ ἐδελέασε τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸν Ὀμράθ του, καὶ τοὺς ἐπίασε καὶ τοὺς δύω αἰχμαλώτους. Μαζή των ἐστράτευσεν εἰς τὸ Δέλιον, καὶ

ἐπειδὴ ἡ πόλις ἀπέφευγε νὰ πληρώσῃ δασμοφορὰν 180 μιλιόνια θαλήρων, παρεδόθη εἰς τὸ ξίφος καὶ εἰς τὴν διαρπαγήν· δι' ἐκείνου ἐφονεύθησαν 100.000 κάτοικοι· διὰ ταύτης ἐλεηλατήθησαν 372 μιλιόνια θαλήρων. Τὸν θρόνον τοῦ Δελίου δὲν ἠθέλησεν ὁ Ναδὶρ, τὸν ἀφῆκεν εἰς τὸν φυλακωμένον Αὐτοκράτορα καὶ ἀνεχώρησε μὲ ὅλα τὰ πλούτη τοῦ μεγάλου Μογόλου.

Ὁ Νιζὰμ τώρα ἐβασίλευεν ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἐπειδὴ οἱ Μαράτοι εἰς τὴν ἀπουσίαν του εἶχαν κυριεύσειν καὶ τὸ Καρνατὶκ, ἐστράτευσεν εἰς τὸ Δεκὰν, ἀφήσας ἐπίτροπον τῆς δυνάμεώς του ὅλης τὸν μεγαλήτερόν του υἱὸν Γαζῆν Ἐδδίν. Εἰς δὲ τὴν Ἰνδικὴν ἐνικᾶτο ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπὸ πάντα ἐχθρόν του. Γυμνωθεὶς ἀπὸ τὸν Πέρσην, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τιμωρῇ τοὺς ἀποστάτας ἐπάρχους. Δὲν παρῆλθαν δύω ἐνιαυτοὶ, καὶ ὁ Μογολικὸς σκιώδης Αὐτοκράτωρ ἐπεριωρίσθη εἰς τὸ Δέλιον καὶ εἰς τὴν μικρὰν ἐπικράτειάν του. Τὴν μὲν Βεγγάλην εἶχεν ἀποσπάσειν ἤδη (1738) ὁ Ἀλιβερδὶ Χὰν, καὶ τὴν ἔκαμεν αὐτόνομον. Εἰς δὲ τὰ ἀνατολικὰ μέρη τοῦ Γάγγου ἐκαθίδρυσαν οἱ Ῥοχίλλοι, ὀρεινόν τι γένος, ἀνεξάρτητον πολιτείαν πολεμοῦντες ἕως τοῦ 1749 ἔτους. Εἰς δὲ Καρνατὶκ, διώξας ὁ Νιζὰμ τοὺς Μαράτους, εἰσήγαγεν ἡγεμόνα τὸν Ἀμβὰρ Ἐδδίν. Ἡ δὲ Ἄγρα κατεστάθη αὐτόνομος πολιτεία. Ἡ Ἀγιμέρα ὑπέστρεψεν εἰς τὸν παλαιὸν κύριόν της, τὸν Ἡγεμόνα τῶν Ῥασβούτων κτλ. Τὰς δὲ συνορευτικὰς ἐπαρχίας τῆς Ἰνδικῆς (ἢ τὸ Κανδαχὰρ μετὰ τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὸ) εἶχε παραχωρήσειν ἤδη ὁ Σὰχ Μωαμὲθ εἰς τὸν Σὰχ Ναδίρ. Ὅταν δὲ ἐταράττετο ἡ Περσία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σὰχ Ναδὶρ (1749), τὰς ἥρπασεν ὁ τοῦ Ναδὶρ στρατηγὸς Ἀβδαλὰχ, καὶ τὰς κατέστησε βασίλειόν του ὀνομαζόμενον Κανδαχὰρ ἢ Ἀβδαλὶ (περιέχον Κάβουλ, Σανδαχὰρ, Πισαβὲρ, Γάσναν, Γαοὺρ, Γεδσεχὰν, Χωρασὰν κτλ.). Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἥνωσε μὲ τὸ βασίλειόν

του τὴν Λαχόραν καὶ τὸ Μουλτάν. Ἡ Μάλβα διεμερίσθη εἰς διαφόρους μικροὺς Ἡγεμόνας. Τὸ μέγιστον μέρος τῆς Σουζεράτας, Βερὰρ καὶ Ὀρίσσης καὶ χωρία τινὰ τοῦ Δεκὰν ἥνωσαν οἱ Μαράτοι μὲ τὸ τῆς Μάλβας μέρος των. Τὸ Δεκὰν αὐτὸ ἔδωκε κληρονομίαν ὁ Νιζὰμ εἰς τὸν δεύτερον υἱόν του Ναζὶρ Ἰούγγ· διότι ὁ πρεσβύτερος, ὁ Γαζῆς, ἔγεινε μέγας Βιζύρης τοῦ Δελίου.

Μετὰ τὸν κερματισμὸν τοῦτον ὁ Μογολικὸς Αὐτοκράτωρ εἶχε μόνον τὸ Δέλιον μετὰ τῆς ἐπικρατείας του καὶ τὸ ὄνομα. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Ἰνδικῆς καὶ τοῦ Δεκὰν ἐπίστευαν ἀκόμη εἰς τὴν ἁγιότητά του· διὰ τοῦτο πᾶς ἅρπαξ ἑκάστης ἐπαρχίας ἐλάμβανε παρ' αὐτοῦ φιρμάνιον βεβαιωτικὸν τῆς ἀξίας του. Οἱ δὲ λοιποὶ δεσμοὶ τῆς ὑπακοῆς ἐλύθησαν διὰ πάντα ἐπὶ τοῦ Σὰχ Μωάμεθ καὶ τοῦ Σὰχ Ἀχμέδ. Ὁ Γαζῆς Ἐδδῖν καὶ ὁ υἱός του καὶ διάδοχος, ὁ νεώτερος Γαζῆς, ἐὰν καὶ εἶχαν πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν καθὸ μεγάλοι Βιζύραι, καὶ ἔβαλλαν ἢ ἐξεθρόνιζαν Αὐτοκράτορας (καθὼς τὸν Ἀχμὲδ καὶ τὸν Ἀλλοὺμ Γὶρ Β΄), ἦσαν ἀνίσχυροι κατὰ παντὸς, ὅστις ἤθελε νὰ ἁρπάσῃ μέρος τοῦ βασιλείου· καὶ ὁ Γαζῆς Ἐδδῖν ἠναγκάσθη (1752) νὰ κράξῃ βοηθοὺς τοὺς Μαράτους κατὰ τῶν ἀποστατῶν Δεσχάτων.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Σὰχ Ἀλλοὺμ ὑποδουλωμένος οὕτω διεύθυνε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὰς ἐπισήμους δυνάμεις τῆς Ἰνδικῆς, πρῶτον εἰς τὸν ἐν Σανδαχὰρ Ἀβδαλὰχ, ἔπειτα εἰς τοὺς Ἄγγλους, καὶ τελευταῖον εἰς τοὺς Μαράτους. α΄. Ὁ Ἀβδαλὰχ ἐκινήθη εἰς πόλεμον ἐκ τῆς φιλοδοξίας τῶν Μαράτων. Οὗτοι ἐξήπλωσαν ἐπὶ Σανίου τὴν ἐξουσίαν των ἀπὸ Ἄγρας ἕως Καρνατὶκ, καὶ τὰς λεηλασίας των εἰς ὅλην τὴν Ἰνδικήν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σανίου (1740), ὁ ἀνάξιός του αἴτιος ἔπαυσε τὰς δορικτησίας, καὶ οἱ Μαράτοι τὸν ἐφυλάκωσαν καὶ ἐμοιράσθησαν τὸ βασίλει-

όν του. Ἕνας ὑπουργός του, Βαϊρὸφ, ἐξουσίασε πολὺ μέρος· καὶ ἐμοίρασεν εἰς πολλοὺς ἡγεμονίσκους τὰ ἐπίλοιπα μέρη γενόμενος αὐτὸς κυριάρχης των. Ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἰνδικὴν, νὰ ἐξολοθρεύσῃ τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ νὰ εἰσάξῃ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Μαθόντες τοῦτο οἱ Μωαμεθανοὶ ἡγεμόνες ἐπανέστησαν κατὰ σειρὰν ἐναντίον του. Ἀπὸ 1759 — 1761 ἐμοιράσθη ὅλη ἡ Ἰνδικὴ κατὰ καὶ ὑπὲρ τῶν Μαράτων. Ἀβδαλὰχ ὁ βασιλεὺς τοῦ Σανδαχὰρ ἐστρατήγησε τοὺς Μωαμεθανοὺς (1761) εἰς τὰς πεδιάδας τοῦ Καρνάβαλ, καὶ μετὰ τρομερὰν σφαγὴν, ὑπεχώρησαν τελευταῖον οἱ Μαράτοι, καὶ ἐπαραίτησαν τὸν ὄνειρον τῆς εἰς τὴν Ἰνδικὴν κυριαρχίας των. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην δὲν ὑψώθησαν πλέον οἱ Μαράτοι καὶ διὰ τοῦτο ἐπεριωρίσθησαν μὲ τοὺς πολέμους των ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ Δεκάν.

Ὁ Ἀβδαλὰχ μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐγνώρισε τὸν Σὰχ Ἀλλοὺμ Αὐτοκράτορα, καὶ τὸν ἐπροσκάλεσεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του νὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰνδικῆς, ἀφοῦ ἐπιστρέψῃ ἐκ τοῦ Βεράρ. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ, καὶ ὁ Ἀβδαλὰχ δὲν ἠδύνατο νὰ διατρίψῃ πολὺ εἰς τὴν Ἰνδικὴν διὰ τὰς ἐν Λαχόρᾳ νέας ταραχὰς τῶν Σεϊκίων, ἀνηγόρευσε τὸν τούτου υἱὸν, Δεσχεβὰν Βοὺκ, ἐπίτροπον τοῦ θρόνου, καὶ τὸν ἥρωα Ῥοχίλλον, Νιδεζὶβ, Βιζύρην του.

Ὁ Σὰχ Ἀλλοὺμ ἔζη καταφρονημένος εἰς Βεράρ χωρὶς ἐπικράτειαν καὶ χωρὶς εἰσοδήματα, καὶ ἀπήλαυσε τελευταῖον νέαν καθέδραν διὰ τῆς μεγαλοφυχίας τῶν Ἄγγλων. Εἴπαμεν ἤδη (Τόμ. Θ΄, σελ. 551—562) ὅτι οἱ Ἄγγλοι κατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰνδικὴν καὶ μετὰ τὰς κατὰ τὸ 1762 νίκας των καὶ τὴν τότε γενομένην εἰρήνην (1765) ἔδωκαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Σὰχ Ἀλλοὺμ τὸ Ἀλαδαβὰβ, ὅπου κατεστάθη αὐτόνομος μὲ ἱκανὰ εἰσοδήματα (Τόμ. Θ΄, σελ. 561).

Γ΄. Μ᾽ ὅλον τοῦτο ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχε πάντοτε τὸν νοῦν του εἰς τὸ Δέλιον, τὸν θρόνον καὶ τὴν καθέδραν τῶν προπατόρων του, ἐὰν καὶ ὀλίγην χαρὰν εἶχε νὰ ἐλπίσῃ ἐκεῖ, ἐνῷ οἱ Σεΐκιοι, Ῥοχίλλιοι, Μαράτοι καὶ Δεσχάτοι εἶχαν μοιρασθῆν τὰς ἐπαρχίας Ἄγραν καὶ Δέλιον, καὶ ἠρήμοναν κατὰ καιροὺς τὴν χώραν. Ἐστράφη τέλος εἰς τοὺς Μαράτους νὰ τὸν καταγάγουν ἐκεῖ, ἀφοῦ ἀντὶ τούτου τοὺς ὑπεσχέθη τὴν παραχώρησιν τῶν ἐπαρχιῶν Κορὰχ καὶ Ἀλαδαβὰβ καὶ ἄλλα ὑπερβολικὰ ζητήματά των. Οἱ Μαράτοι ἐφύλαξαν λόγον, καὶ τὸν εἰσήγαγαν εἰς Δέλιον τὴν 25 Δεκεμβ. 1771· ἀλλὰ διὰ πικροτάτην του δυστυχίαν. Τὸ Κορὰχ καὶ Ἀλαδαβὰβ ἐκράτησαν οἱ Ἄγγλοι, ὡς μὴ χρησιμεύοντα πλέον εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ μὲ τὴν ἀνήκουσαν ἀμοιβὴν τὰ ὑπέστρεψαν εἰς τὸν Ναβὸβ τοῦ Ἀούδ. Οἱ Μαράτοι λοιπὸν μὴ τυχόντες τὰς ὑποσχέσεις του τὸν ἐκράτουν ὡς αἰχμάλωτον εἰς Δέλιον, ὅπου ἐκακόζησε μὲ ἐλεημοσύνας τινῶν συμπαθητικῶν ἡγεμόνων ἕως τοῦ 1806 ἔτους, καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του, ὁ Σουλτὰν Ἀκβὲρ, πάσχει κατὰ τὸ παρὸν τὴν αὐτὴν πτωχείαν καὶ ταπείνωσιν.

Πρώτη λοιπὸν δύναμις τῆς Ἰνδικῆς ἔμεινε τώρα ἡ Ἀγγλία. Ποίαν αὔξησιν ἔλαβεν ἐκεῖ ἕως τοῦ 1784 ἔτους ἀφοῦ ἐτελείωσε τοὺς μὲ τὸν Ὑδὲρ Ἀλῆν καὶ Τίππο Σαῒβ ἀγῶνας της, ἐδιηγήθημεν ἤδη ἀνωτέρω (σελ. 52, 67). Μὲ πολλοὺς πολέμους ἐκυρίευσαν τελευταῖον (4 Μαΐου, 1799) τὸ Σεριγγαπαταί. Ὁ Σουλτάνος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἔφοδον καὶ διελύθη τὸ βασίλειον Μυσόρα. Οἱ Ἄγγλοι ἀπέκτησαν ἐκ τούτου 764 τετραγωνικὰ μίλια τῆς ἠπείρου, καὶ ἐπερίσσευσαν τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά των μὲ 2,331,000 ῥούπια. Τὴν δὲ ἄλλην χώραν ἐμοίρασαν ἐκ πολιτικῆς εἰς τοὺς συμμάχους των, τοὺς Μαράτους καὶ τὸν Σουβὰχ τοῦ Δεκὰν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἱκανὴν πολεμικὴν

δύναμιν νὰ βαστάξωσιν ὅλα τὰ φρούρια μὲ τὰ στρατεύματά των.

---

2. Πέρσαι.

Τὴν Περσίαν ἐπροσδιώρισεν ἡ φύσις νὰ εἶναι εὐτυχεστάτη χώρα καὶ καθέδρα τῆς παιδείας. Εἰς τὸ κέντρον της ἐφύτευσε μερικοὺς ἀληθῶς παραδείσους μὲ ὕδατα καὶ μὲ σκιάς, μὲ καθαρώτατον ἀέρα καὶ θαυμάσια φυτά, καὶ τὴν περιεκύκλωσε μὲ κατωτέρους τόπους, διὰ νὰ κάμῃ τοὺς τούτων κατοίκους φιλεργούς, καὶ διὰ τῆς πνευματικῆς καλλιεργείας νὰ ἐξισώσῃ τοὺς δευτέρους μὲ τοὺς πρώτους. Εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας δὲν ἔδωκε χειμῶνα· εἰς τὰς βορείους τὰς πρὸς τὰ Μηδικὰ ὄρη ἥμισυ καλοκαίριον, διὰ νὰ γυμνάζῃ παντοδαπῶς τὰς δυνάμεις τῶν κατοίκων της. Οἱ παλαιοὶ Πέρσαι ἠκολούθησαν τὴν προσταγὴν τῆς φύσεως καὶ ἠνάγκασαν καὶ τὰς ξηροτάτας χώρας εἰς καρποφορίαν. Ἔσκαψαν τὰς ὑπωρείας καὶ εὕρηκαν πηγάς, τῶν ὁποίων τὸ ὕδωρ ἐμετωχέτευσαν δι᾽ ὑδραγωγῶν εἰς τὰς τούτου χρῄζουσας χώρας· εἰς μίαν μόνον ἐπαρχίαν, τὸ Χωρασάν, ἠρίθμησαν 42,000 ὑδραγωγούς. Οἱ ἡγεμόνες των ἐξώδευαν πλουσίως εἰς τοιαῦτα ὠφέλιμα ἔργα. Αὐτοὶ δὲ ὡς μαθηταὶ τοῦ Ζωροάστρου ἐκαθάριζαν τὴν χώραν καὶ τὴν ἐγέμισαν μὲ ὡραιότατα περιβόλια, ὅπου ἐκατοίκουν εὐτυχέστατοι ἄνθρωποι (Πρβ. Τόμ. Α΄, σελ. 244).

Ποῦ εἶναι λοιπὸν εἰς τὴν οὐράνιον ταύτην χώραν ἀπόγονοι δυνάμενοι νὰ συγκριθῶσι μὲ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους προγόνους των; Ποῦ τεχνῖται, καθὼς οἱ κτίσαντες τὰ λαμπρότατα μνημεῖα; (Τομ. Α΄, σελ. 250). Ποῦ οἱ ἐφεξῆς προκομμένοι τῆς Σαμαρκανδίας, Βαλκίας καὶ Βοχάρας; ποῦ τοὐλάχιστον τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἐκατασκευάζοντο ἐκεῖ πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων; ποῦ ἐν γένει αἱ πρότερον πολυάνθρωποι καὶ πλούσιαι πόλεις Ἰσπαχὰν καὶ Σχίρας, Τασχέγκ καὶ Τουρκεστάν; Ὅλη ἡ χώρα εἶναι σωρὸς ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος· οἱ κάτοικοι ἀπενοθεύθησαν, καὶ δὲν ἔχουν κοινὸν μὲ τοὺς προπάτοράς των, εἰμὴ τὸ νεαρὸν χρῶμα, καὶ τὴν ὑγιείαν, τὰ ὁποῖα χρεωστοῦσιν εἰς τὸν ὁποῖον ἀναπνέουσι καθαρὸν ἀέρα. Ἡ Περσία ἐκ τριῶν ἤδη ἑκατονταετηρίδων ἔπεσε καὶ ἠρημώθη διὰ τῆς αἱμοδιψίας τῶν ἡγεμόνων της, τῶν Σοφίων, διὰ τῆς ἀκορέστου πλεονεξίας τοῦ Σὰχ Ναδὶρ, καὶ διὰ τῆς ἀπανθρωπίας τῶν διαδόχων του. Ἡ φυσικὴ δουλεία ἐδούλωσε καὶ τὸ πνεῦμα τῶν κατοίκων της. Ἀπ᾽ ὅλας τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, τὰς ὁποίας ἤξευραν ποτὲ οἱ Πέρσαι, δὲν ἐξέλιπαν μόνον ἡ ἱστορία καὶ ἡ ποιητική· ἐκείνη περιέγραφε κατὰ καιροὺς τὰς πράξεις μεγάλων τινῶν ἀνδρῶν· αὕτη κρατεῖ τὴν ζωηρότητα τῆς φαντασίας των καὶ δὲν ἀφίνει τὴν γλῶσσαν των νὰ χάσῃ τὴν χάριν καὶ εὐηχίαν της.

Οἱ Κοῦρδοι, ὁμογενεῖς τῶν Περσῶν, λαὸς ὀρεινὸς καὶ τραχὺς, ὅστις κατοικεῖ τὴν παλαιὰν Ἀσσυρίαν καὶ μέρος τῆς Μηδίας, δὲν ἀπεμακρύνθησαν ποτὲ ἀπὸ τὴν πρώτην των ἀγριότητα. Πάντοτε ἔζων ἐκ κτηνοτροφίας καὶ λεηλασίας καὶ διέπρεψαν μὲ ὠμὴν ῥωμαλαιότητα. Διὰ τοῦτο δὲν ἀπέκτησαν ποτὲ ἔντιμον τόπον εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ἡ δὲ Περσία, κατεξουσιασθεῖσα 585 ἔτη ἀπὸ τοὺς Ἄραβας (636 — 1220), καὶ καταμοιρασθεῖσα ἔπειτα εἰς πολλοὺς μικροὺς ἡγεμόνας (Πρβ. Τόμ. Δ΄, σελ. 61), καθυπετάχθη τελευταῖον εἰς τοὺς Τουρκομάνους. Ἀλλ᾽ ἀφοῦ καὶ οὗτοι ἐσυντρίφθησαν ἀπὸ τοὺς Μογόλους τοῦ Τιμοὺρ, ἔμενε πάλιν κατακερματισμένη εἰς πολλὰς ἐξουσίας χωρὶς τὸ γενικὸν ὄνομά της ἕως οὗ Ἰσμαὴλ, ἀπόγονος ἁγίου τινὸς Ἀλίδου ἐκ τοῦ Ἀρδεβὶλ τῆς χώρας Ἀδερβιδεσχὰν, ἐθεμελίωσε τὸ νέον Περσικὸν βασίλειον ἀπὸ τὰ τρίμματα τοῦ Τουρκομανικοῦ βασιλείου καὶ τῶν πλησιοχώρων του· εἰς τιμὴν

τοῦ ἁγίου προπάτορός του ὠνομάσθη Σοφὶ (ἐριοένδυτος)· καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκράτησαν ὅλον τὸ γένος τῶν βασιλέων.

Πίναξ τῶν Σοφίων.

Ἰσμαὴλ Σόφιος (1508 — 1524).
Σὰχ Θαμάσπ, υἱὸς τοῦ προτέρου (1524 — 1571).
Σὰχ Ἰσμαὴλ Β', υἱὸς τοῦ προτέρου (1575 — 1577).
Μωάμεθ ὁ Χοδαβένδ (Μοναχός), ἀδελφ. τοῦ προτέρου (1577-1585).
Ἐμὶρ Χαμζᾶ, υἱὸς τοῦ προτέρου, μετὰ μῆνας τινὰς φονευθεὶς ἀπὸ
Ἰσμαὴλ Γ', τὸν ἀδελφόν του, τοῦτον δὲ ἐφόνευσε ὁ νεώτερος ἀδελφός του } 1586 — 1587.
Σὰχ Ἀββᾶς Α' (1527 — 1629).
Σὰχ Σεφί, ἔγγονος τοῦ Σὰχ Ἀββᾶ Α' (1629 — 1642).
Σὰχ Ἀββᾶς Β' υἱὸς τοῦ προτέρου (1642 — 1666).
Σὰχ Σολειμάν, Ἀββᾶ τοῦ Β' υἱὸς (1666 — 1694).
Σὰχ Χουσεΐν, υἱὸς τοῦ προτέρου (1694 — 1722).
Οἱ ἐκ Σανδαχὰρ Ἀφεγάνοι πολεμοῦσι τοὺς Πέρσας·
ἐπὶ Μὶρ Βεΐσου
ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀβδαλὰχ
ἐπὶ Μαχμούδ, υἱοῦ τοῦ Μὶρ Βεΐσου } (1715 — 1722).
Ὁ Ἀββᾶς Μίρζας, τοῦ Χουσεΐνου πρεσβύτατος υἱὸς λαμβάνει τὴν βασιλείαν ἀπὸ τὸν πατέρα του· ἐπειδὴ ὅμως ὁ πατὴρ τὸν κρίνει ἀνεπιτήδειον, τὸν καθαιρεῖ καὶ προβιβάζει τὸν
Σοφὶ Μίρζαν, δεύτερον υἱόν του· τὸν καταβάζει καὶ ὑψόνει τὸν Θαμάσπ Μίρζαν, τέταρτον υἱόν του. Οὗτος φεύγει· οἱ Ἀφεγανοὶ κυριεύουν τὸ Ἰσπαχάν· ἀφίνουσι δὲ ζωντανὸν τὸν γέροντα Χουσεΐνην
Οἱ Ἀφεγανοὶ βασιλεύουν ἀπὸ 1722 — 1730.
Μαχμούδ, υἱὸς τοῦ Μὶρ Βεΐσου (1722 — 1725).
Ἀσχράφ, υἱὸς τοῦ Ἀβδαλὰχ, θείου τοῦ Μαχμοὺδ (1725 — 1730) ἀφίνει τὴν Περσίαν καὶ ἐπιστρέφει μὲ τοὺς Ἀφεγανούς του εἰς Σανδαχάρ.
Ὁ οἶκος τῶν Σοφίων δευτέραν φοράν.
Σὰχ Θαμάσπ Μίρζας δευτέραν φορὰν 1730, ἐκθρονισθεὶς 1732.
Ἀββᾶς Γ', υἱὸς τοῦ προτέρου, παιδίον, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπίαν τοῦ Κουλῆ Χὰν (1732 — 1736).

Α'. Ἕως τοῦ Σὰχ Ἀββᾶ (1525 — 1387), δὲν ἐφάνη βασιλεὺς εἰς τὴν Περσίαν δυνάμενος νὰ ἐκτείνῃ τὸ βασίλειόν του. Οἱ Ὀθωμανοὶ Σουλτάνοι, Σελὶμ καὶ Σολειμάννης Α', ἐκυρίευσαν ἀπ' αὐτοὺς χώρας τινάς. Ἀπὸ τὸν καθιδρυτὴν τοῦ νέου βασιλείου ἥρπασεν ὁ Σελίμης (1514) τοὺς Ταύρους, Διαβεκίριον καὶ μέγα μέρος τῆς ἐπικρατείας του (Πρβ. Τόμ. Ζ'. σελ. 409)· καὶ ἀπὸ τὸν διάδοχόν του Θαμάσπ ἐκυρίευσεν ὁ Σολειμάννης εἰς δύω δυστυχεῖς πολέμους (1533 — 1535. καὶ 1548 — 1555) τὸ Βὰν, τὸ Μαϊρὰσχ καὶ τὸ Μοσούλ. Τὰ δὲ ἄλλα ἀξιοσημείωτα τοῦδε τοῦ χρόνου ἦσαν θανατηραὶ ἑορταί. Ἰσμαὴλ ὁ Β' ἐσκότονε πάντα ὕποπτον καὶ διὰ τοῦτο ἐφαρμακώθη. Ὁ Χοδαβὲνδ Μωάμεθ ἐσκότωσε καὶ τοὺς τρεῖς ἐκείνου ἀδελφοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς τρεῖς υἱούς του ἐσκότωσεν ὁ Ἰσμαὴλ Γ' τὸν ἀδελφόν του Χαμζᾶν· τὸν δὲ Ἰσμαὴλ ὁ Σὰχ Ἀββᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἔμεινεν ὁ θρόνος.

Β'. Ὁ Σὰχ Ἀββᾶς ἤρχισε νὰ μεγαλύνῃ τὴν Περσίαν. 1596—1599 ἐκυρίευσε τὸ Χορασάν. Εἰς τὸν πρῶτον του μὲ τοὺς Τούρκους πόλεμον ἐξανακυρίευσε τοὺς Ταύρους (1601 — 1618) καὶ μέρος τῆς Ἀρμενίας, Γεωργίας καὶ ἄλλας χώρας· τὸν δεύτερον (1622 — 1626) ἐτελείωσε μὲ τὴν κυρίευσιν τοῦ Βαγδατίου. Τοὺς Πορτογάλλους ἐδίωξεν ἀπὸ τὸν Ὅρμον (1621—1626), διὰ νὰ στρέψῃ τὴν ἐκεῖ ἐμπορίαν εἰς τοὺς ὑπηκόους του, καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς βοηθούς του Ἄγγλους τὸ Βενδὲρ Ἀβασσί. — Βαρύτατον ἔργον τοῦ ἐφαίνετο νὰ φέρῃ εἰς τάξιν καὶ ὑπακοὴν τοὺς Κουρτσίους, φυλὴν Ταταρικὴν, ἥτις ἀπὸ Ἰσμαὴλ Σοφὶ ἐνεδυναμόνετο πάντοτε καὶ εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὸν στρατὸν, καὶ ἔγειναν ἰσχυρότεροι μὲ τὰς νίκας τὰς νέας, τὰς ὁποίας ἐνίκησε δι' αὐτῶν· ἐνησχολήθη δὲ εἰς τοῦτο μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ πρώτου εὐτυχοῦς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου δι' ὅλης του τῆς βασιλείας· καὶ ὅμως τὸ ἐκατόρθωσε μὲ τρόπον ὠμὸν, πολλὰ σκληρὸν καὶ ἐπικίνδυνον, καταστήσας νέον στρατιωκὸν μετὰ τοῦ παλαιοῦ μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θέλουν φυλάξειν τὰ δύω ἰσοῤῥοπίαν διὰ τῆς ζηλοτυπίας. Μετὰ τῶν Κουρτσίων ἔβαλε 80,000 Γεωργιανοὺς, κατέστησε καὶ τάγμα ἄλλο, τοὺς βασιλικοὺς λεγομένους, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐμοίρασε πολλὰ τιμάρια. Τί ὠφελήθη ἐκ τούτου ἡ ἐπικράτεια; οἱ δύω στρατοὶ ἐγύμνοναι

τὰς ἐπαρχίας· καὶ οἱ βασιλικοὶ ἐλησμόνησαν πάραυτα τὸ καθῆκόν των, καὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τὸν Σάχ. — Παρέλαβε τελευταῖον τοὺς μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ χωρίων καὶ ἀγρῶν ξένους, πάντη ἐναντίους τῶν ἐγχωρίων κατὰ ἔθη καὶ ἤθη καὶ γλῶσσαν, προστάξας νὰ μὴ ὑπανδρεύωνται οὐδὲ νὰ ἔχουν ἄλλην τινὰ ἐπιμιξίαν μὲ τοὺς ἐγχωρίους. Ἤθελε νὰ σχηματίσῃ εἰς τὸ βασίλειον δύω ἐχθρικὰς φατρίας, ὥστε, ἐὰν ἡ μία θελήσῃ νὰ κρημνίσῃ τὸν θρόνον, ἡ ἄλλη νὰ τὸν κρατῇ καὶ νὰ τὸν προστατεύῃ. Οὕτως ἐγεννήθησαν οἱ Πελεΐκιοι καὶ οἱ Φελεΐκιοι, οἱ ὁποῖοι ἐδιακρίνοντο ἐκ τοῦ χρώματος τῶν ἐνδυμάτων των, πικρότατοι ἐχθροὶ πρὸς ἀλλήλους, οἵτινες ἐκ παραμικρᾶς αἰτίας ἐμακέλευαν ἀλλήλους.

Τοιαύτην πολιτείαν δὲν ἠδύνατο βέβαια νὰ συγκρατήσῃ εἰμὴ αἱματωδεστάτη αὐστηρότης· καὶ οὕτως ἐξηγεῖται διὰ τί ἡ βασιλεία τοῦ Σὰχ Σεφὶ ἔσταζεν ἀπὸ αἷμα. Ἱκανὸν καιρὸν ἐφυλάττετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλείου του, ἕως οὗ ὥρμησαν εἰς αὐτὸ συγχρόνως ἐκ δυσμῶν καὶ ἀνατολῶν. Πρῶτον Μουρὰδ ὁ Δ' ἐκυρίευσε τὸ Βαγδάτιον (Πρβ. Τόμ. Η', σελ. 482.), ὁ μέγας Μογόλος, Σὰχ Ἰεὰν, τὸ Σανδαχάρ. καὶ οἱ Σάσκιοι, ὀρεινὸς λαὸς εἰς τὰς σχεδὸν ἀδιαβάτους χώρας τῶν μεσημβρινῶν αἰγιαλῶν τοῦ Κερμὰν, ἐκηρύχθησαν αὐτόνομοι. Τὸ Σανδαχὰρ ἐξαναεκυρίευσεν ὁ Σὰχ Ἀββᾶς Β'· ἀλλὰ τοὺς Σασκίους δὲν ἠδυνήθη νὰ χελινώσῃ.

Ἡ τελευταία φατρία εἰς τὴν δυστυχῆ Περσίαν ἐσηκώθη ἐπὶ τοῦ Σὰχ Σουλειμάννου, ὅςτις διὰ τὴν ἀναξιότητά του ἔχασε τοὺς χαλινοὺς τῆς διοικήσεως ἀπὸ μαύρους καὶ ἄσπρους εὐνούχους. Ἡ εὐκαταφρόνητος κλᾶσις ἐτιμήθη ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐμβαίνουσα εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς ἐκαταδυνάστευε φοβερῶς τὸ ὑπήκοον, καὶ μὲ ἀνισχυντίαν περισσοτέραν ἐπὶ Χουσεΐνου, ὅςτις εἶχεν ἐκδοθῆν ὅλος εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ ἀσωτίας. —

Ἡ τυραννικὴ κατάθλιψις διήγειρε τελευταῖον τοὺς Ἀφεγανοὺς τοῦ Κανδαχὰρ εἰς ἐπανάστασιν, λαὸν πιστὸν καὶ νομαδικὸν, ὅςτις ἐπαρακάλεσε πολὺ τὴν αὐλὴν νὰ σμικρυνθοῦν αἱ θλίψεις του· ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, ἐπίασεν ὁ τούτων ἀρχηγὸς Μὶρ Βέϊσος τὰ ὅπλα. Κατ' ἀρχὰς ἐδυστύχησεν. Ὁ Περσικὸς στρατηγὸς, ὁ Γεωργιανὸς Πρίγκιψ Γουργὶν, ἐνίκησεν, ἐπίασε τὸν Μὶρ Βέϊσον, καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὸ Ἰσπαχάν. Αὐτὸς δὲ ἐδιωρίσθη κυβερνήτωρ τοῦ Σανδαχὰρ, τὸ ὁποῖον ἐδοκίμασεν ἐξ αὐτοῦ ὅλας τὰς καταθλίψεις πικροτάτου δεσπότου.

Εἰς Ἰσπαχὰν ἐκρήμνιζε πάντοτε μία φατρία τὴν ἄλλην. Ὁ Μὶρ Βέϊσος ἔμαθε ποία φατρία ἐμίσει τὸν Γουργὶν, καὶ ἐμεταχειρίσθη εἰς αὐτὴν ὅλα τὰ χρήματα, ὅσα ἠδύναντο νὰ συνάξωσιν οἱ Ἀφεγανοὶ, καθὼς λέγεται 450,000 θαλήρων, διὰ νὰ δωροδοκήσῃ τοὺς εἰς τὴν αὐλὴν ἐχθροὺς τοῦ τυράννου τῆς πατρίδος του. Ἐντὸς ὀλίγου ἐκβῆκε προσταγὴ τοῦ Σάχ: νὰ γείνῃ ὁ Μὶρ Βέϊσος συγκυβερνήτωρ τοῦ Γουργὶν εἰς τὸ Σανδαχὰρ (1707). Ὁ Μὶρ Βέϊσος προδιέθεσε τοὺς οἰκείους του, ἐδολοφόνησεν εἰς ἓν συμπόσιον τὸν Γουργὶν, καὶ ἐκυρίευσε τὸ φρούριον Σανδαχάρ. Ἐκ τοῦ 1710 — 1713 ἐπολέμουν οἱ Ἀφεγανοὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των, τὴν ὁποίαν ἀποθνήσκων ὁ Μὶρ Βέϊσος ἴδε στερεωμένην (1715). Ὁ ἄγριος υἱός του Μαχμοὺδ ἐπροσπάθησε νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμίν του. Μὲ στράτευμα ἐφάνη ἔξαφνα εἰς τὸ Ἰσπαχὰν (1722), καὶ τὸ ἐκυρίευσεν, ἀφοῦ ἐνίκησεν ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν του τὸν Περσικὸν στρατόν. Εἰς ταύτην τὴν σύγχυσιν ὁ γέρων Σὰχ Χουσεΐν μὴ δυνάμενος νὰ κυβερνᾷ παρέδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν υἱόν του Ἀββᾶν Μίρζαν, Σοφὶν Μίρζαν καὶ Θαμάσπ Μίρζαν ἐκ διαδοχῆς ἀφοῦ ἔκρινε τοὺς πρώτους ἀναξίους· ὁ τελευταῖος ὅμως ἔφυγεν εἰς τὰς δυτικὰς

ἐπαρχίας, καὶ ὁ νικητὴς Μαχμοὺδ ἐφόρεσε τὴν τιάραν τῆς Περσικῆς βασιλείας.

Ἀφεγανοὶ ἀπὸ 1722 — 1730.

Κυρίως ὅμως ὁ Μαχμοὺδ ἐκυρίευσε μόνον τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ Περσικοῦ βασιλείου. Θαμάσπ, υἱὸς τοῦ φυγόντος Σὰχ, ἐξουσίαζε τὰς δυτικὰς μὲ τίτλον Σὰχ, καὶ εἶχε καὶ φρούρια τινὰ εἰς τὰς ἀνατολικάς. Παρεκτὸς τούτου ἥρπασαν τινὰ καὶ οἱ γείτονες. Ἀχμὲδ ὁ Γ΄ ἥνωσε μὲ τὰς Τουρκικὰς ἐπαρχίας τὴν Γεωργίαν, καὶ Πέτρος ὁ Α΄ τὸ Δαγεστὰν, Δερβέντ καὶ Γελὰν μὲ τὰς Ῥωσικάς (Πρβ. ἀνωτ. σελ. 361). Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Θαμάσπ ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ Ῥώσους. Ἡ μὲν Τουρκία δὲν ἠθέλησεν ἐκ μίσους αἱρέσεως, ἐπειδὴ οἱ Πέρσαι ὡς Σχιῖται, ἐπολέμουν τοὺς ὀρθοδόξους Ἀφεγανούς. Πέτρος δὲ ὁ Α΄ ὑπεσχέθη βοήθειαν μὲ συνθήκην, νὰ τοῦ παραχωρήσῃ ὁ Θαμάσπ τὰ εἰς τὸ Γιλὰν, Μαζανδερὰν καὶ Ἀστραβὰδ δίκαιά του καὶ τὰς πόλεις Δερβὲντ καὶ Βακοῦ. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἤλλαξαν οἱ Ἀφεγανοὶ τὸν ἡγεμόνα των, διότι ὁ Μαχμοὺδ ἐκ μελαγχολίας ἐκατήντησεν εἰς μανίαν. Ἔκλεξαν λοιπὸν τὸν Ἀσχρὰφ, ἐξάδελφον τοῦ Μαχμοὺδ, υἱὸν τοῦ θείου του Ἀβδαλάχ.

Ἤρχισεν οὗτος νὰ ἐξισάζεται μὲ τοὺς ἐχθρούς του. Εἰρήνευσε μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐκράτησαν τὰς ἐπαρχίας Ζεγκὰν, Σολτανίαν, Ἀβὲρ καὶ Ταεράν· ἀλλὰ μὲ τὸν Θαμάσπ δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ὁ Κουλὶ Χὰν (ἄνθρωπος ποταπὸς, πρώην ὀνηλάτης καὶ καμηληλάτης, ἔπειτα ἀρχιληστὴς) ἐμβῆκεν εἰς ὑπουργίαν τοῦ Θαμάσπ, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη μεγάλας νίκας. Τῳόντι δὲ ἐνίκησε τὸν Ἀσχρὰφ πολλάκις καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Περσίαν. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔφυγε πρὶν ἐρημώσῃ τὸ Ἰσπαχὰν καὶ νὰ σφάξῃ τὸν γέροντα καθῃρημένον Χουσεΐνην. Ἐπροστάτευε λοιπὸν ὁ Κουλὶ Χὰν τὸν ἀναστηθέντα θρόνον τῶν Σοφίων, ἕως οὗ τὸν ἤρεσε νὰ πηδήσῃ αὐτὸς ἐπάνω του. Ἔκρινεν ὅτι ὁ Θαμάσπ ἦτο ἀνίκανος νὰ βασιλεύῃ, τὸν ἐφυλάκωσε, καὶ ἔβαλεν ἓν νεογνόν του παιδίον εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἔκτοτε ἐκυβέρνα αὐτὸς ἐν ὀνόματι τοῦ βρέφους. Ἐπιτροπεύων ἐπολέμησε τοὺς Τούρκους, καὶ τοὺς ἐπῆρε (1734) τὴν Γεωργίαν, Ἀρμενίαν καὶ τὸ Ἀδερβισχάν. Ἐκ μόνης τιμῆς πρὸς τὸν ἥρωα ἔδωκεν ὀπίσω εἰς καιρὸν εἰρήνης ἡ Αὐτοκρατόρισσα Ἄννα ὅλας τὰς παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χώρας, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσειν μὲ πόλεμον Πέτρος ὁ Α΄. Τὸ βρέφος, ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, ἀπέθανε κατὰ τὸ 1756 ἔτος, καὶ ὁ Κουλὶ Χὰν ἀναγορευθεὶς ἀπὸ τὸν στρατόν του βασιλεὺς ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ μὲ ὄνομα Σὰχ Ναδίρ.

Γ΄. Ἐπὶ τούτου τοῦ περιφήμου Σὰχ Ναδὶρ φαίνεται ἀκόμη μίαν φορὰν ἡ Περσία εἰς τὸ μέγεθός της· ἐξαναεκυρίευσε τὸ Σανδαχὰρ, ἠδύνατο νὰ ἑνώσῃ τὸν Ἰνδικὸν θρόνον τοῦ Δελίου μὲ τὴν Περσίαν, ἐὰν δὲν τοῦ ἤρεσκε μόνον νὰ ἁρπάσῃ τοὺς θησαυρούς του (ἀνωτ. σελ. 462.). Ἀνὴρ πνευματώδης, ὀξὺς νὰ νοήσῃ, ἰσχυρὸς νὰ ἐκτελέσῃ, δὲν ἀπέτυχε πούποτε τοὺς σκοπούς του. Κατηρήμωσεν ὅμως τὸ βασίλειόν του διὰ τὴν ἀχόρταστον πλεονεξίαν του. Ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἐφόρτωσε μὲ ἀβαστάκτους φόρους καὶ τοὺς ἐσύναζε μὲ ἀπάνθρωπον σκληρότητα. Οἱ ἐγκάτοικοι ἀπηλπίσθησαν, καὶ ἀφῆκαν ὁλοκλήρους χώρας καὶ πόλεις μεταβαίνοντες ἢ εἰς τὰ ὄρη ἢ εἰς τὰ γειτονικὰ βασίλεια. Οἱ πρώην ἀκμάζοντες εὐτυχῶς τόποι ἔγειναν ἀληθιναὶ ἐρημίαι. Διὰ τοῦτο εὐλόγησαν τὸ ξίφος τῶν σωματοφυλάκων του, ὅταν οὗτοι μετὰ ἑνδεκαετῆ βασιλείαν ἠλευθέρωσαν τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ ἀχόρταστον τοῦτο τέρας (1747).

Μετὰ τὸν τούτου θάνατον ἐκρημνίσθη ὁ θρόνος εἰς τρίμματα κατὰ τὸ δέκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. α) Τὸ Χωρασὰν καὶ Σεδεσχεστὰν ἐκυρίευσεν ὁ Ἀλῆ Κουλὶ

Χὰν, ἀνεψιὸς τοῦ θανατωθέντος Χουσεΐν, καὶ τὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς ἀπογόνους του. 2) Τὸ Σανδαχὰρ μὲ τὰς ἐπιλοίπους ἀνατολικὰς ἐπαρχίας ἥρπασεν Ἀφεγανός τις ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Δουρανίων, Ἀχμὲτ Ἀβδαλάχ. 3.) Εἰς τὴν Γεωργίαν ἔγεινεν αὐτόνομος ὁ Ἡγεμὼν τοῦ Κακέτι Ταϋμούρας μὲ βοήθειαν τοῦ πρίγκιπός του Ἡρακλείου· ἐκυρίευσε καὶ τὸ Σιρβὰν, τὸ ὁποῖον ἀνῆκε πρότεραν εἰς τὴν Γεωργίαν, τὸ Ἐριβὰν καὶ τὴν Ἀρμενίαν καὶ ἐπροχώρησεν ἕως τοὺς Ταύρους. 4) Εἰς τὴν Περσίαν καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας ὥρμησαν κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλῆ Βερδὰν Χὰν, Βακτριανός τις ἐκ Λαυριστὰν, καὶ ὁ Κοῦρδος Μωάμεθ Κερὶμ Χὰν, ὑπερμαχοῦντες νὰ εἰσάξουν Ἰσμαὴλ ἔγγονον τοῦ Σὰχ Χουσεΐν. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Κοῦρδος ἐδολοφόνησε τὸν Βακτριανόν. Ἐπολέμησε μὲ ἄλλους στρατηγοὺς ἕως τοῦ 1759 ἔτους, ὁπότε ἔλαβε τὴν ὑπεροχὴν, καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Περσίαν ὄχι μὲ τίτλον Σὰχ, ἀλλὰ Βεκὶλ, ἤγουν ἐπιτρόπου.

Διὰ τοῦ Χὰν Κερὶμ ἀπήλαυσεν ἡ Περσία (1749 — 1779) ἐπίφθονον ἡσυχίαν ὡς πρὸς τοὺς πρότερον καὶ ὕστερον χρόνους. Δι' ἐξαιρέτου ἀστυνομίας ὑπέστρεψεν εἰς τὸ βασίλειον εὐταξία καὶ δημόσιος ἀσφάλεια· δικαιοσύνη καὶ πραότης ἐκάθητο εἰς τὰ δικαστήρια· τελεία ἀνοχὴ εἰς τὴν θρησκείαν· μετριότης εἰς τοὺς δημοσίους φόρους· φιλοπονία εἰς τὰ ἐργόχειρα καὶ εἰς τὴν ἐμπορίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἐκτέλεσιν ἐπροσκαλάσθησαν πάλιν ὀπίσω οἱ Ἀρμένιοι, τοὺς ὁποίους εἶχε μεταναστήσειν ἡ πλεονεξία τοῦ Σὰχ Ναδίρ. Μὲ μόνον τὸν ὑγιᾶ νοῦν του ἐκυβέρνα εὐτυχῶς ὁ Κερὶμ, καὶ μόνον μίαν φορὰν διέκοψε τὴν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Βασσώραν (1778 κ. 1779). Ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου του (1779) εἶναι πάλιν ἡ Περσία θέατρον ἐρημώσεως.

Βασιλεῖς ἐκ τῆς Περσίδος.

Κερὶμ Χὰν, Βεκὶλ (ἐπίτροπος) ἐν ὀνόματι τοῦ ἀσημάντου Σὰχ Ἰσμαὴλ. ἀπὸ 1749 — 1779, 11 Φεβρ.

Ἀβοὺλ Φουτὰχ Χὰν, τοῦ Κερὶμ πρεσβύτατος υἱός.

Ὁ ἐχθρός του Ζικὶχ Χὰν τὸν φυλακόνει· τοῦτον νικᾷ

Ὁ Ἀλῆ Μουρὰδ Χὰν καὶ ἐνθρονίζει πάλιν τὸν Ἀβοὺλ Φουτὰχ Χάν.

Τελευταῖον ὁ Ἀβοὺλ Φουτὰχ Χὰν φυλακόνεται πάλιν ἀπὸ τὸν θεῖον του καὶ τυφλόνεται.

Μωάμεθ Ζαδὶκ Χὰν, θεῖος τοῦ Ἀβοὺλ, ἕως τοῦ 1780, ὁπότε φυλακόνεται ἀπὸ τὸν διάδοχόν του καὶ τυφλόνεται. Τελευταῖον θανατόνεται αὐτόχειρ.

Ἀλῆ Μουρὰδ Χὰν, κρημνίζεται ἀπὸ τὸν ἵππον του καὶ ἀποθνήσκει 1785, Φεβρ. 11.

Ἀκάου Μωάμεθ Χὰν, μοιράζεται τὸ βασίλειον μὲ τὸν ἐχθρόν του Δεσχααφὲρ Χάν· ὁ πρῶτος ἀποθνήσκει 1789, καὶ ὁ δεύτερος δολοφονεῖται κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος.

Λοὺφτ Ἀλῆ Χὰν, υἱὸς τοῦ Δεσχααφὲρ, ἑνόνει πάλιν τὸ βασίλειον κατὰ τὸ 1789 ἔτος.

Ἀλῆ Μωαμὲθ Χὰν ἐκδιώκει τὸν Λοὺφτ Ἀλῆ Χὰν 1795· φονεύεται ἀπὸ τοὺς σκλάβους του 1797. Ἀποθνήσκων ἀναγορεύει διάδοχόν του

Τὸν Φαὲθ Ἀλῆ Σὰχ (τὸν αὐτὸν καὶ Βαβᾶν Χάνην) τὸν ἀνεψιόν του.

3. Τάταροι.

Τὸν ἀμέτρητον τόπον τὸν ἐκ δυσμῶν μὲν ἀρχόμενον ἐκ τοῦ Καυκασίου ἰσθμοῦ, πρὸς δὲ ἀνατολὰς φθάνοντα ἕως τοῦ ὠκεανοῦ, ἐκ δὲ τῶν βορείων συνόρων τῆς Περσίας, Ἰνδικῆς, Τιβέτου καὶ Κίνας ἐκτεινόμενον ἕως τῶν νοτίων συνόρων τῆς Ῥωσίας κατοικοῦσι (παρεκτὸς τῆς ἐν τῷ μέσῳ Μογολίας) ὅλον Ταταρικαὶ φυλαὶ, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἡ ἐκτεταμένη αὐτὴ χώρα *μεγάλη Ταταρία*.

Οἱ Τάταροι τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς Ταταρίας εἶναι ἀκόμη ψιλοὶ νομάδες, στερούμενοι ἀκόμη πᾶσαν τελειότητα τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ νομίζοντες μέγα κλέος μόνον τὴν ἀγρίαν ῥωμαλαιότητα. Παρεκτὸς τῶν ἡμιαγρίων φυλῶν, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦσι παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ ὠκεανοῦ, καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀμοὺρ, καθὼς οἱ Τούπιοι καὶ Κε-

τεσχίγγιοι, οἱ Ὀροτέσχιοι καὶ Βιτέσχιοι κτλ., ὑψώθησαν ὁπωσοῦν ὑπεράνω τοῦ πάτου τῆς ἀνθρωτότητος οἱ παρὰ τὸν Ἰενισένη Τογγοῦσοι καὶ οἱ παρὰ τὸν Βαϊκὰλ Ταγούριοι. Μόνον οἱ Νουδέσχιοι εἰς τὰ βόρεια τῆς Κίνας καὶ Κορέας ἤρχισαν κάποιον πολιτισμὸν διὰ τῶν ἀπ' αὐτοὺς ἀναφανέντων Κινεσικῶν Αὐτοκρατόρων ἐπὶ τῆς τελευταίας μιᾶς καὶ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος. Ἐξ αἰτίας τούτων πολλαὶ οἰκογένειαι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πατρίδα των, τὴν ἀνατολικὴν Ταταρίαν, ἀφῆκαν τὸν νομαδικὸν βίον, ἐσυναθροίσθησαν εἰς πόλεις, καὶ οὕτως ἐκατατάστησαν πολιτισμένην ὁπωσοῦν τὴν ζωήν των· καὶ εἰς τὴν Κίναν αὐτὴν αἱ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος μεταφυτευθεῖσαι οἰκογένειαι ὄχι μόνον παρέλαβαν τὸν εἰς αὐτὴν ἐγχώριον πολιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκαλητέρευσαν· ὑπερβαίνουσι κατὰ τὸ παρὸν εἰς ἔργα καὶ τέχνας καὶ αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους των Κινέσους. Ὅσα λοιπὸν ἐξεύρει ἡ ἱστορία περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ταταρων, ἁρμόζουσι μόνον εἰς τοὺς Νοδεσχίους τῆς Κίνας, οἵτινες, ἀφοῦ ἐμετανάστευσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας Λεαο-τὸγγ **(1580)**, ὠνομάσθησαν Μανδέσχιοι (ἴδε ἀνωτ. σ. 416).

Καυκάσιοι Λαοί. Ὅλαι αἱ γλῶσσαι τῶν παρὰ τὸν Καύκασον φυλῶν, ὅσαι ἐγνώσθησαν μέχρι τοῦδε πλησιέστερα, ἔχουν συγγένειαν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν Ἰνδικο-περσικὴν γλῶσσαν κατὰ τὰς λέξεις καὶ καὶ κατὰ τὴν γραμματικήν των. Ἡ ῥίζα λοιπὸν τούτων τῶν φυλῶν δὲν ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολος· κρῖμα, ὅτι εἶναι ἄγνωστοι οἱ εἰς ταύτας τὰς χώρας κλῶνες της, μ' ὅλον ὅτι δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ ἀξιόλογοι. Διότι μόνον ἡ ἱστορικὴ θεοβλάβεια μετέθεσεν εἰς τὸν Καύκασον τὸν ὑψηλὸν πολιτισμὸν κόσμου σοφοῦ καὶ γραμματισμένου, ὅς τις ἠφανίσθη· ἡ δὲ ἀληθινὴ ἱστορία, παρεκτὸς βαρβάρων, κτηνοτρόφων καὶ ληστῶν, οἵτινες οὐδὲ νὰ διαβάζωσιν οὔτε νὰ γράφωσιν ἐξεύρουν, γνωρίζει μόνον δύω λαοὺς,

ὁπωσοῦν ἐπισήμους, τοὺς Γεωργιανοὺς καὶ Ἀρμενίους· καὶ αὐτοὶ δὲ ἐκαταδικάσθησαν νὰ εἶναι σχεδὸν πάντοτε δοῦλοι ξένων δυνάμεων.

---

4. Γεωργιανοί.

Τοὺς Γεωργιανοὺς ἐφρόντισεν ἡ φύσις μητρικῶς καὶ τοὺς ἐχάρισεν ὡραιότατα σώματα καὶ ζωηρότατα πνεύματα. Μ' ὅλα ταῦτα ἔμειναν ὀπίσω τῶν πολιτισμένων λαῶν ἐξ αἰτίας ἀδυσωπήτου τύχης, ἥτις δι' ὅλων τῶν γνωστῶν μας ἑκατονταετηρίδων ἐμάστιζε τὴν θαυμάσιον χώραν των. Ἦτο θέατρον αἰωνίων πολέμων μὲ Ῥωμαίους, Βυζαντίους, Πέρσας, Ἄραβας, Ταταρους καὶ Μογόλους· καὶ ὅταν ἔπαυαν αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν ἐθνῶν τούτων, εἰσώρμων αἱ γειτονεύουσαι ληστρικαὶ φυλαὶ, καὶ ἐμπόδιζαν τὸν εἰρηνικὸν χωριάτην νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῆς γεωπονίας του. Εἰς καιρὸν εἰρήνης κατέτρωγε τὴν χώραν τὸ πολεμικὸν τάγμα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἠρήμονεν ἡ ἀνθρωπροκλοπία καὶ ἀνθρωπεμπορία. Ὅλοι οἱ γυναικῶνες τῆς Ἀσίας ἠγόραζαν ἀκριβὰ τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν καὶ ὅλαι αἱ αὐλαὶ ἐπεθύμουν τοὺς πολεμικοὺς καὶ ὡραίους ἄνδρας τῆς Γεωργίας διὰ σωματοφύλακας καὶ στρατηγούς. Ἡ οὐράνιος χώρα ποτὲ δὲν ἔφθασεν εἰς ἡσυχίαν καὶ χαρὰν, ποτὲ εἰς τάξιν καὶ εὐτυχίαν, εἰς τρόπον ὥστε εἶναι πλέον παράδοξον διὰ τί δὲν ἠρημώθη ὁλοτελῶς ἡ χώρα παρὰ διὰ τί δὲν ἐπολιτίσθη. Ἐὰν ἡ Γεωργία εἶχεν ἀκόμη καὶ ἄλλους Ἡγεμόνας, ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἡράκλειος εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τῆς ιη' ἑκατονταετηρίδος, δὲν ἤθελε μένειν εἰς τὸν ἔσχατον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ βαθμὸν, τὸν ὁποῖον ἐπέχει ἀκόμη.

Τὰ βασίλεια Ἰμερέτα, Καρδουέλα καὶ Κακέτα (ἢ Γεωργία καὶ Γρυσινία) ὑπέκειντο κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας, ἐξαιρουμένων ὀλίγων τινῶν

χρονικῶν διαστημάτων, πάντοτε εἰς τὰς γειτονευούσας δυνάμεις· ἡ μὲν Ἰμερέτα εἰς τὴν Τουρκίαν, ἡ δὲ Καρδουέλα καὶ Κακέτα εἰς τὴν Περσίαν. Οἱ Σάχιδες ἐπρόσταξαν τοὺς ἐσχάτους νὰ γείνουν Μωαμεθανοὶ ἢ νὰ χάσουν τὰ πριγκιπάτα των. Μόνον ὁ Ταϋμούρας, Ἡγεμὼν τῆς Κακέτας, πατὴρ τοῦ περιφήμου Πρίγκιπος Ἡρακλείου, ἔμεινε Χριστιανὸς ἀνενόχλητος εἰς τὸ πριγκιπάτον του, ἐπειδὴ ἦτο πενθερὸς τοῦ Σὰχ Ναδίρ. Ἡ στενὴ αὕτη συγγένεια τοῦ ἐπρόσθεσε καὶ τὴν Καρδουέλαν ὡς δῶρον τοῦ γαμβροῦ του, ἀφοῦ οἱ τῆς χώρας ἐκείνης Ἡγεμόνες εἶχαν ἐγκαταλείπειν τὰ πριγκιπάτα των διὰ νὰ διαφυλάττουν ἀνενοχλήτως τὴν Χριστιανωσύνην των εἰς τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Ταϋμούρας ἐξουσίαζεν ἀπὸ Τίφλιν εἰς Ταύρους, Ἐριβανίαν, Γανδιὺρ, καὶ Ἀβερδισχὰν ὡς ὑποβασιλεὺς τῆς Περσίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σὰχ Ναδὶρ ἔγεινεν αὐτόνομος καὶ ἐκυρίευσε προσέτι καὶ τὴν Σιρβανίαν καὶ Ἀρμενίαν μὲ βοήθειαν τοῦ υἱοῦ του, ὅς τις ἐπαιδεύθη καὶ ἐγυμνάσθη εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σὰχ Ναδίρ. Κατὰ τὸ 1774 ἀπεσπάσθη ὁ Ἡράκλειος (ὅς τις διεδέχθη τὸν πατέρα του περὶ τὸ 1755 ἔτος) ἀπὸ τὴν Τουρκίαν· ἐκ τοῦ 1779 ἔτους ἐκυρίευεν ὅλην τὴν Γεωργίαν ὡς ἐντελῶς αὐτόνομον βασίλειον.

Ἐκ τοῦ 1769 ἔτους συνεδέθη ὁ Ἡράκλειος μὲ τὴν Ῥωσίαν, καὶ τελευταῖον κατὰ τὸ 1783 ἔτος μὲ συνθήκην γενομένην ἐν Πετρουπόλει (24 Ἰουλ.) ὑπετάχθη εἰς τὴν Ῥωσικὴν κυριαρχίαν, ἐκράτησεν ὅμως αὐτὸς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς χώρας κυβέρνησιν, ὑποσχεθεὶς ἐν ὀνόματι ἑαυτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του τὴν ὑπακοὴν καὶ πίστιν Τιμαριώτου. Ἡ Ῥωσία τὸν ἐβοήθησεν ἰσχυρῶς ἐναντίον τοῦ Σὰχ τῆς Περσίας, Ἀλῆ Μωαμέθ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἐσηκώθησαν διάφοροι ἀντιποιηταὶ ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας, καθεὶς μὲ μίαν τινὰ φατρίαν ἐκ τοῦ

λαοῦ· καὶ ἐντεῦθεν ἐγεννήθη ἐμφύλιος πόλεμος. Ἡ Ῥωσία ἀποκατέστησε πάλιν τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν, διὰ τῆς ὁποίας τὴν στερέωσιν ὑπετάχθη ἡ Γεωργία εἰς Παῦλον τὸν Α' (1800), καὶ Ἀλέξανδρος Α' συνεσωμάτωσεν ὅλην τὴν χώραν μὲ τὴν Ῥωσικὴν ἐπικράτειαν ($\frac{12}{24}$ Σεπτεμ. 1801).

Ὁ Ἡράκλειος ἠγωνίσθη ἐπιμελέστατα νὰ θεμελιώσῃ τὸν μέχρις αὐτοῦ ἀναβληθέντα πολιτισμὸν τῶν Γεωργιανῶν. Διὰ τοῦτο ἐδέχθη φιλοφρονέστατα τὸν Σάξονα Ῥεϊνέγγιον, τὸν ὁποῖον ἔφερε συμβεβηκὸς εἰς τὸ βασίλειόν του (1770). Δι' αὐτοῦ ἐκατασκεύασε καταστήματα ἀνήκουστα ἕως τότε εἰς τὴν Γεωργίαν, κανονιοχοεῖον, τυπογραφεῖον, καὶ ἀστυνομίαν ὅλως διόλου κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Διὰ τὸ τελευταῖον ἐμετάφρασεν ὁ Ῥεϊνέγγιος τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀστυνομικῆς ἐπιστήμης τοῦ Σονεμφέλσου εἰς τὸ Περσικὸν, καὶ ἐκ τοῦ Περσικοῦ τὰ ἐμετάφρασεν αὐτὸς ὁ Ἡράκλειος εἰς Γεωργιανὴν γλῶσσαν, καὶ τὰ ἐτύπωσεν εἰς νεόκτιστον Γεωργιανὴν τυπογραφίαν.

5. Ἀρμένιοι.

Ἡ Ἀρμενία, συνέχεια οὖσα τῆς Καυκασικῆς ἐπικρατείας, πάντοτε ἔγεινε κοινωνὸς τῶν περιστάσεων ἐκείνης. Καὶ αὐτὴ, ὡς ἐκείνη (ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας) ὑπέκειτο εἰς ἀδιακόπους ἀφανισμοὺς καὶ σκορπισμοὺς τῶν κατοίκων της· καὶ αὐτὴ ἔμεινεν ὀπίσω τοῦ πολιτισμοῦ ἕως τῆς σήμερον, μ' ὅλον ὅτι εἶναι θαυμασταὶ αἱ δεξιότητες τοῦ ὡραιοτάτου ἀνθρωπίνου γένους, τὸ ὁποῖον κατοικεῖ τὴν ὑψηλὴν καὶ ὀρεινὴν ταύτην χώραν. Μόνον μία δεξιότης, ἡ τῆς ἐμπορίας, ἀνεπτύχθη εἰς αὐτούς. Οἱ μεγάλοι πραγματευταὶ ἐκβῆκαν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν καὶ πρὸ χρόνων πολλοτάτων καὶ ἐκβαίνουν καὶ ἕως τῆς σήμερον. Εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Βολγαρίου τῆς ἐπαρχίας Κασανίου εὑρίσκονται μνήματα Ἀρμενίων πραγματευτῶν, τῶν

ὁποίων τινὰ εἶναι παλαιὰ ἐτῶν 600 ἕως 1100, καὶ ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἐμπορία καὶ τὰ ἐργόχειρα πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἤκμαζαν μεταξὺ τῶν Ἀρμενίων. Εἰς τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀββᾶ (1587 — 1629) ἐσκορπίσθησαν διὰ τὴν ἐμπορίαν ἕως εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς Ἰνδικῆς. Ὁ Σὰχ ὅμως ἐμετοίκισε πολλὰς χιλιάδας Ἀρμενίων οἰκογενειῶν εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἰσπαχὰν καὶ πολλὰς ἄλλας ἐπαρχίας του, διὰ νὰ δυσκολύνῃ τὰς τῶν Τούρκων δι' Ἀρμενίας εἰς Περσίαν εἰσδρομάς. Ὅπου ἐμετῴκησαν, ἔγειναν κύριοι τῆς ἐμπορίας.

Ἡ Ἀρμενία ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διῃρημένη εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ Περσίαν· ἡ μικρὰ Ἀρμενία (πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου, ἡ πάλαι Καππαδοκία καὶ Κιλικία) ὑπέκειτο εἰς τὴν Τουρκικὴν, καὶ ἡ μεγάλη Ἀρμενία (πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Εὐφράτου), εἰς τὴν Περσικὴν ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο ὁ περὶ Ἀρμενίας μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας ἀγὼν δὲν ἔπαυσε ποτὲ, καὶ ἡ δυστυχὴς αὕτη χώρα ἦτο παντοτεινὸν θέατρον τῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους ἔφερναν κατ' ἀλλήλων αἱ δύω αὗται δυνάμεις. Κατὰ τὸ 1553 ἔτος ἐκυρίευσε Σολειμάννης ὁ Α΄ τὴν Ἐριβανίαν· ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν ἐδιωρίσθησαν (1554) τὸ Βὰν καὶ Μοσοὺλ σύνορα τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας. Οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν πάλιν (1590) τὴν Ἐριβανίαν, ἀλλ' εὐθὺς τοὺς τὴν ἐπῆρεν ὀπίσω ὁ Σὰχ Ἀββᾶς. Ὁ Μουρὰδ τὴν ἐκυρίευσε πάλιν (1635)· καὶ ὁ Σὰχ Σεφὶ τὴν ἥρπασε πάλιν. Οὕτω μετεβάλλετο πάντοτε ἡ τύχη της. Ἐπὶ τῆς τῶν Ἀφγανῶν συγχύσεως μετέβη πάλιν εἰς τοὺς Τούρκους (1721), καὶ πάλιν ἔπεσεν εἰς τὸν Κουλὶ Χὰν (1732). Εἰς τὴν δυστυχῆ χώραν δὲν ἠδυνήθη νὰ προκόψῃ οὔτε εὐταξία οὔτε εὐτυχία. Εὐγενεῖς γνώσεις καὶ ἐννοίας ὀλίγοι τινὲς Ἀρμένιοι ἔχουσι κατὰ συμβεβηκός· καὶ αὐτὸ τὸ ἱερατεῖον των σπανίως ἐξεύρει τι πλέον παρὰ τὴν κατήχησιν.

6. Ἀνατολῖται.

Ἀνατολίτας ὀνομάζω τοὺς κατοίκους τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῶν παρακειμένων εἰς αὐτὴν νήσων. Ὁ Ὀθωμανικὸς ζυγὸς κατέθλιψε τόσον τοὺς εὐτυχεῖς ποτὲ τούτους λαοὺς, ὥστε μόλις τοὺς ἔμεινεν ἴχνος ἀνθρωπίνης αἰσθήσεως. Τὸ Ἀνατολικὸν μέρος τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ὅταν διελύθησαν οἱ Σελδεσοῦκοι τοῦ Ἰκονίου (1294), ὑπέπεσεν εἰς τοὺς Τούρκους, ὡς ἐξεύρομεν (Τόμ. Ε΄, σελ. 518). Εἰς τὸ Δυτικὸν ἠγωνίζοντο οὗτοι μὲ τοὺς Γραικοὺς, ἕως οὗ τοὺς ἐδίωξαν ἐκεῖθεν. Ἡ Βιθυνία καὶ τὰ παράλια τῆς Προποντίδος ἕως τὸν Μαίανδρον καὶ ἡ νῆσος Ῥόδος ἐδουλώθησαν τὸ 1326 ἔτος. Μωάμεθ ὁ Β΄ κατέστρεψε τὰ πριγκιπάτα τῆς Σινώπης καὶ Καστεμονίου καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος (1461 — 1462). Ἔκτοτε ὑπόκεινται ὅλαι αἱ παραδεισιακαὶ ἐκεῖναι χῶραι εἰς τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς Τουρκίας καὶ τῶν δούλων της, Πασάδων καὶ Ἀγάδων, ὑποκάτω τῶν ὁποίων ἠρημώθησαν περίπου.

Γ΄. ΑΣΙΑΝΟΙ ΣΕΜΙΤΙΚΟΙ.

1. Ὑπόδουλοι τῶν Ὀθωμανῶν Σεμῖται.

Ἡ Σεμιτικὴ ἐπικράτεια εἶναι ἀμμώδης χώρα ἐκτεινομένη ὡς θάλασσα, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξυψόνονται ὡς εὐτυχεῖς νῆσοι χῶραι κατοικημέναι πλησίον ποταμῶν καὶ ὀρέων· πρὸς βοῤῥᾶν αὐτῆς εἶναι, ἡ Συρία παρὰ τὸν Λίβανον, πρὸς μεσημβρίαν τὸ Ἰεμένιον εἰς τὰ ὄρη, τὰ ὁποῖα τὴν διακόπτουσι, πρὸς ἀνατολὰς ἡ Μεσοποταμία, τὴν ὁποίαν ἀναδείχνει καρποφόρον ὁ Εὐφράτης. Ὅπου λείπουσι ποταμοὶ καὶ ὄρη, ἐκεῖ εἶναι νεκρὰ τρόπον τινὰ ἡ φύσις.

Οἱ διάφοροι λαοὶ, οἵτινες πρότερον ἐδιακρίνοντο

ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν διαλέκτων των, δὲν διακρίνονται τώρα, ἐπειδὴ ὅλους τοὺς ἐκαταπόντισεν ἡ Ἀραβικὴ γλῶσσα. Διὰ τοῦτο ὁμιλοῦμεν μόνον περὶ Σεμιτῶν ἐν γένει. Διαιροῦνται οὗτοι εἰς ὑποδούλους τῶν Ὀθωμανῶν καὶ εἰς ἐλευθέρους Σεμίτας· οἱ πρῶτοι κατοικοῦσι τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Βαβυλωνίαν· οἱ δεύτεροι δὲ τὴν Χερσόνησον Ἀραβίαν.

Σελὶμ ὁ Α΄ ἀφήρπασεν ἀπὸ τὸν Πέρσην Ἰσμαὴλ Σόφιον ὅλας τὰς χώρας τὰς ἐκ Ταύρων ἕως Διαρβεκὶρ καὶ ἔπειτα εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν (1514)· ἐνίκησε μετὰ τρία ἔτη (1517) τὸν Μαμαλοῦκον Σουλτάνον Κανσοὺ εἰς τὸ Ἀλέπιον καὶ ἔγεινε κύριος ὅλης τῆς Συρίας. Ἐπὶ Σελὶμ Β΄ ἔγειναν Τουρκικαὶ ἐπαρχίαι τὸ Βαγδὰτ καὶ ἡ Βαβυλωνία. Ἔκτοτε ὅλοι οὗτοι οἱ Σεμῖται μένουσιν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν· διότι εἰς τὴν Ἀραβικὴν χερσόνησον δὲν ἐξηπλώθη ποτὲ ἀληθινὴ κυριαρχία τῶν Τούρκων. Κἄποτε ὅμως ἐταράχθη καὶ ἡ εἰς ἐκείνους ἐξουσία των. Ἐπὶ Ὀσμάνου Β΄ ὁ Πασᾶς τοῦ Ἀλεπίου ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος (1622)· ἕως τοῦ 1634 ἔτους ἦτο ἀποστάτης ὁ τῶν Δρούσων ἡγεμὼν Φακρεδδίν· μικρὸν πρὸ τοῦ 1770 ἔτους ὠχυρώθη εἰς τὴν Ἄκην ὁ Ἄραφ Δαχὲρ, καὶ ἔγεινεν ἀνεξάρτητος. Ναπολέων ὁ Βοναπάρτης ἐμποδίσθη ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἄκην (1799), καθὼς θέλομεν διηγηθῆν ἀλλοῦ λεπτομερῶς. Διὰ τοῦτο στενάζει ἀκόμη ἡ Συρία ὑποκάτω τῆς τῶν Ὀθωμανῶν δουλείας. — Τὴν Βαβυλωνίαν δὲν ἐπαραίτησαν εὐκόλως οἱ πρώην κύριοί της Πέρσαι. Οὕτως ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ὁ Σὰχ Ἀββᾶς τὸ Βαγδάτιον ἐπὶ Μουρὰδ Γ΄, καὶ πάλιν τὸ ἐπέστρεψεν εἰρηνικῶς ἐπὶ Μουρὰδ Δ΄ (1639).

---

2. Ἐλεύθεροι Σεμῖται, κάτοικοι τῆς Ἀραβίας.

Ἡ Ἀραβία ἐξ ἐναντίας ὠχυρωμένη ἐκ φύσεως κατὰ ξένων δορικτητόρων διεφυλάχθη ἐλευθέρα ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν. Τοὺς εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν δυτικούς της αἰγιαλοὺς ἐπροστάτευσαν τὰ πολλὰ φυτρωμένα κοράλλια ἐναντίον παντὸς ἰσχυροῦ στόλου. Ἐκ βοῤῥᾶ τὴν προτειχείζουσιν ἀδιόδευτοι ἔρημοι· ἀπὸ δὲ τοὺς νοτιοδυτικοὺς αἰγιαλοὺς τὴν φυλάττουσιν οἱ αὐτόνομοι Ἄραβες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ κύριόν των, οὐδ᾽ ἀφῆκαν ποτὲ ἐχθρὸν νὰ κυριεύσῃ ἐντελῶς τὸν Περσικὸν κόλπον.

Ἐδοκίμασαν μὲν οἱ Τοῦρκοι νὰ τὴν ὑποδουλώσωσιν· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ποτὲ εὐτύχησαν νὰ ὑποτάξωσι χώραν τινὰ, ἢ ἔπαυεν ἐντὸς ὀλίγου ἡ ὑπακοὴ (καθὼς ἔγεινεν εἰς τὸ Ἰεμένιον), ἢ ὑπεκρίνοντο οἱ κάτοικοι ὑπακοὴν, ἐπειδὴ ἐλάμβαναν μέγα ὄφελος ἀπὸ αὐτούς. Καὶ ὅπου δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐξουσίασαν πολὺ ἢ ὀλίγον, ἐξουσίασαν μόνον τὰς ἐπὶ τῶν συνόρων πόλεις, ὄχι ὅμως καὶ τὰ ἐντὸς, ὅπου καταφεύγοντες οἱ Ἐμίριδες καὶ Σέχιδες ἔμεναν ἐλεύθεροι ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἀδιοδεύτου ἐρήμου.

Εἰς τὸ Ἰεμένιον ἐκράτησαν οἱ Ὀθωμανοὶ πόλεις τινὰς καὶ χωρία ὑποδουλωμένα ἀπὸ 1537 — 1650. Τὴν τούτου αἰτίαν ἔφερε τὸ συμβεβηκός. Τρία καράβια ἐκ τοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον ἐναυάρχησεν εἰς τὴν Ἰνδικὴν ὁ Σολειμᾶν Πασᾶς ἐπὶ Σολειμάννου τοῦ Α΄ (ἴδε Τόμ. Ζ΄ σελ. 418), ἐπιστρέφοντα (1537) ἐζήτησαν ἀπ᾽ ὅλας τὰς πόλεις τῆς νήσου Καματὰν, ὅπου ἄραξαν, ζωοτροφίας χρεωστικῶς, ἤγουν χωρὶς ἀργύριον. Ἐπειδὴ δὲ πόλεις τινὲς δὲν ὑπήκουσαν, ἐξέβαλεν ὁ Πασᾶς τοὺς στρατιώτας καὶ κατ᾽ ὀλίγον ἐξουσίασε τὰς ἀξιολογωτέρας πόλεις τοῦ Ἰεμενίου, καὶ ὁ τότε κυριεύων Ἰμάμης ἠναγκάσθη διὰ τὴν ἀσφάλειάν του

νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ὀρεινὸν φρούριον Κασυκεβάν. Ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἐβάσταζε τούτους τοὺς τόπους, δὲν ἔπαυεν ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν πόλεών της καὶ πολλῶν ἄλλων μικρῶν ἡγεμόνων, οἵτινες ἔμειναν ἔξω τοῦ Καουκεβάν. Τελευταῖον ἀπόγονός της τοῦ προφήτου καὶ συγγενὴς τῶν Ἰμάμιδων, οἵτινες ὅλον τοῦτον τὸν καιρὸν ἐφύλαξαν τὴν ἐλευθερίαν των εἰς Κασυκεβὰν, μὲ βοήθειαν τῶν γειτόνων Ἀράβων (1630) ἀπεδίωξε τοὺς Τούρκους ἀπὸ πόλεως μιᾶς ὕστερ' ἀπὸ ἄλλην. Μετὰ τὸν θάνατόν του προήγαγαν τὸν ἀγῶνα οἱ δύω υἱοί του, Ἰσμαὴλ καὶ Χασὰν, ὁ μὲν ὡς διάδοχος τοῦ πατρός του, ὁ δὲ ὡς βοηθὸς τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ τέλος ἠλευθέρωσαν τὸ Ἰεμένιον ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1640 — 1650). Ἔκτοτε δὲν ἐδοκίμασε πλέον ἡ Τουρκία νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὸ Ἰμένιον. Τοῦ Κασσέμου οἱ διάδοχοι ἔλαβαν τὸν τίτλον τοῦ Ἰμὰμ καὶ τὴν Σανὰν καθέδραν των· ἠνάγκασαν τοὺς μέχρι τοῦδε Ἰμάμας τοῦ Καουκεβὰν νὰ εὐχαριστηθοῦν μὲ μόνον τὸν τίτλον Σεΐδ (Πρίγκιψ). Ὁ Ἰμάμης λοιπὸν τῆς Σανᾶς καὶ οἱ εἰς ἄλλας χώρας κυριεύοντες Σερίφαι, Σεΐδαι, καὶ Σέχαι εἶναι αὐτόνομοι ἡγεμόνες, ἀλλ' ἀνίκανοι νὰ ἐγχειρήσωσί τι μέγα καὶ ἔνδοξον κατόρθωμα. Τὸ εἶδος τούτου τοῦ πολιτεύματος ἔχουν καὶ τὰ ἐπίλοιπα μέρη τῆς Ἀραβίας, Ἀδραμάουτ, Ὀμὰν, αἱ παρὰ τὸν Περσικὸν κόλπον ἡγεμονίαι, καὶ οἱ εἰς τὰς μεγάλας ἐρήμους Βεδουῖναι· μόνον ἡ ἡγεμονία Ἐδεσχὰς ἦτο μέχρι τοῦδε φάσματι ὑπηκόου εἰς τὸν Σουλτάνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὅταν ἔπεσε τὸ Μαμαλουκικὸν βασίλειον τῆς Αἰγύπτου (1517), ὁ τρόμος τοῦ ὀνόματος τῶν τότε πανταχοῦ νικητῶν Ὀθωμανῶν ἐνίκησε τὸν Σερίφην τῆς Μέκκας (πάντοτε διάδοχον τοῦ Ἀλῆ διὰ τοῦ υἱοῦ του Χασὰν) νὰ ὑπάγῃ προσωπικῶς καὶ νὰ προσκυνήσῃ Σελὶμ τὸν Α΄. Ἔκτοτε ἔλαβε μὲν ὁ Τουρκικὸς Σουλτάνος τὸν τίτλον προστάτης τῶν ἁγίων πόλεων Μέκκας

καὶ Μεδινᾶς· κατὰ δὲ τἆλλα ὁ Σερὶφ τῆς Μέκκας ἔμεινεν ὡς πρότερον ἡγεμὼν τῶν ἁγίων καὶ ἄλλων τινῶν πόλεων· καὶ τὰ ἄλλα χωρία τοῦ Ἐδεσχὰς ἐξουσίαζαν αὐτόνομοι Σέχαι· οἱ προσκυνηταὶ ἔκτοτε μόνον ἦσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου, ὅς τις ἐπρόσταζε τὸν Πασᾶν τῆς Συρίας καὶ τοὺς ὡδήγει ἐκεῖ μὲ στρατιωτικὴν δύναμιν. Μέκκα, Μεδινὰ, Ἰάμβων καὶ διάφορα καστέλα εἶχαν Τουρκικοὺς φρουροὺς καὶ Πασᾶν φρούραρχον. Ταύτην τὴν ὑπακοὴν ἐκ τριῶν περίπου ἑκατονταετηρίδων στέργει ἡ Πετραία Ἀραβία διὰ τὴν μεγάλην ὠφέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐξ αὐτῆς. Οἱ Τοῦρκοι στέλλουσιν ἐτησίως ἐξ εὐλαβείας μεγάλας ποσότητας ἀργυρίου εἰς τὴν Μέκκαν δῶρα, ἐκ τῶν ὁποίων ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως καὶ ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ προφήτου εἰς Ἐδεσχὰς ἔχουσι μεγάλα εἰσοδήματα. Ὁ Σουλτάνος αὐτὸς στέλλει ἐτησίως 4 — 5 καράβια σιταρίου, ὀρύζης καὶ ἄλλων τροφῶν διὰ τὰς δύω ἁγίας πόλεις, καὶ ἐνόσῳ διατρίβουν ἐκεῖ οἱ προσκυνηταὶ, μὲ ἔξοδά του μοιράζεται τόσον νερὸν δωρεὰν, ὅσον ἐμποροῦν νὰ βαστάξωσι 2000 κάμηλοι. Πολλὰ δὲ λαμβάνουσι καὶ οἱ Βεδουῖνοι, διὰ τῆς ἐπικρατείας τῶν ὁποίων ὁδοιποροῦσιν οἱ προσκυνηταί· διότι κατ' ἄλλον τρόπον, μ' ὅλον ὅτι Πασᾶς μὲ στράτευμα τοὺς συνοδεύει, δὲν τοὺς ἄφιναν ποτὲ ἡσύχους διαβάτας οἱ Βεδουῖνοι. Ἀλλὰ καὶ τὴν φαινομένην ταύτην ὑπακοὴν φοβερίζουν νὰ καταστρέψουν εἰς τὰς ἡμέρας μας οἱ Βαχαβῖδαι, αἵρεσίς τις Μωαμεθανῶν.

Ὁ τούτων αἱρεσιάρχης ἦτο ἀπὸ τὴν μικρὰν φυλὴν τοῦ Ἰεμενίου Ναδεσχὶ, Σὲχ Μωάμεθ, υἱὸς τοῦ Ἄδδ ελ Βαχὲβ, εἰς τιμὴν τοῦ ὁποίου ὀνομάζονται οἱ ὀπαδοί του Βαχαβῖδαι. Ὁμολογοῦσιν Ἰσλὰμ καθαρὸν καὶ ἠλευθερωμένον ἀπὸ περιττά. Τὴν λατρείαν τοῦ προφήτου ὡς ἀληθινὴν εἰδωλολατρείαν, ἥτις εἶναι μέρος τοῦ νέου Ἰσλὰμ, μὴ ὑποφέρων ὁ Σὲχ Μωάμεθ Βαχὲβ, ἀπέρριψε πᾶσαν παράδοσιν μαζὴ καὶ τὴν λα-

τρείαν ὅλων τῶν προφητῶν (Μωϋσέως, Χριστοῦ, Μωάμεθ κτλ.), καὶ ἐκράτησε μόνον τὸ Κοράνιον. Ἐξ αὐτοῦ ἔλαβε τὴν περὶ Ἑνὸς Θεοῦ διδασκαλίαν καὶ μίαν αὐστηρὰν ἠθικήν. Κατὰ δὲ τἄλλα ἐβάσταξεν ὅλας σχεδὸν τὰς συνηθείας τῶν Μωαμεθανῶν, τὸ πλῆθος τῶν προσευχῶν, τοὺς δι' ὕδατος καθαρμοὺς, τὰς γονυπετήσεις, τὴν νηστείαν τοῦ μηνὸς Ῥαμαδὰν, τὴν ἀποχὴν τοῦ οἴνου· ἐπρόσταξε δὲ θάνατον κατὰ τῶν Μουσολμάνων, ὅσοι ἐπιμένουν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Μωάμεθ. Ἰουδαίους καὶ Χριστιανοὺς δὲν δέχεται ἡ νέα διδασκαλία· οὗτοι ζῶσιν ἀνενόχλητοι μὲν διὰ τὴν πίστιν των, ἀλλὰ καταφρονούμενοι μεγάλως μεταξὺ τῶν Βαχαβιδῶν. Ὁ Σὲχ Μωάμεθ ἐκήρυξε τὸν ἑαυτόν του ὡς θεόθεν προσταγμένον Ἀναμορφωτὴν τοῦ Ἰσλάμ.

Ὀλίγους ὀπαδοὺς εὕρηκε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν φυλήν του. Διὰ νὰ τοὺς περισσεύσῃ, περιῆλθε τὴν Συρίαν καὶ τὰ μέρη τοῦ Εὐφράτου. Ἀλλ' εἰς Μέκκαν, Δαμασκὸν, Βαγδάτιον καὶ Βασσόραν ἐκαταφρονήθη καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του χωρὶς προσηλύτους. Ἐκεῖ εἶχε σχηματισθῆν νέος τις μέγας λαὸς ἐκ τῆς πολλῶν φυλῶν ἑνώσεως. Αἱ τρεῖς καταφρονημέναι φυλαὶ τοῦ Ἰεμενίου, Νεδεσχὶ, Ἀγνεσὲχ καὶ Ἀτοὺβ, ἡνώθησαν εἰς μίαν· παρέλαβαν καὶ ἄλλας πλανήτιδας οἰκογενείας καὶ εἰς 20 ἐνιαυτοὺς ἐκυρίευσαν τὸ Ἀραβεστὰν, Δρεϊὲχ καὶ Λάχσαν, καὶ ἐπληθύνθησαν περισσότερον ἑνωθέντες μὲ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν τούτων. Ἔγεινε λοιπὸν φοβερὸν ἔθνος, τοῦ ὁποίου ὁ ἐθνάρχης Μωάμεθ Σεῒδ, ὀνομασθεὶς ἡγεμὼν τοῦ Δρεϊὲχ καὶ Λάχσα, ἔστησε τὴν καθέδραν του εἰς Δρεϊὲχ, εἰς τὴν ἔρημον δώδεκα ἡμέρας μακρὰν πρὸς τὰ νοτιοανατολικὰ μέρη τῆς Βοσσόρας. Ὁ Μωάμεθ Σεῒδ ἔγεινε Βαχαβίδης, καὶ τὸ παράδειγμά του ἠκολούθησαν ὅλοι οἱ Ἄραβες τῆς ἐρήμου. Ὅλον τὸ μέγα ἔθνος ἦσαν λοιπὸν Βαχαβῖδαι, τῶν ὁποίων κο-

σμικὸς μὲν ἡγεμὼν ἦτο ὁ Μωάμεθ Σεῒδ, πνευματικὸς δὲ ὁ Σὲχ Μωάμεθ.

Ὁ Σεῒδ λοιπὸν ὥρμησε μὲ τὰ ὀρδία του νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἔτι ἐλευθέρους Ἄραβας. Ὅς τις δὲν ἐδέχετο τὸν Βαχαβιδισμὸν, εἰς τοῦτον ὡς αἱρετικὸν ἐπέκειτο σφαγὴ ἢ ζημία. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Σεῒδ. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Ἀζὶς ἐξέτεινεν ὑπερβολικῶς τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ μεταξὺ Ἀραβικοῦ καὶ Περσικοῦ κόλπου, εἰς τὴν εὐδαίμονα Ἀραβίαν ἕως Ἀλεπίου καὶ Δαμασκοῦ. Ὅς τις ἐθελουσίως ἐδέχετο τὸ νέον δόγμα, ἐκράτει τὰ ἀγαθά του πληρόνων μόνον τὴν δεκάτην εἰς τὸν Ἀζὶς, καὶ ἐὰν εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν ἦτο δέκατος, παρελαμβάνετο εἰς τὸν στρατὸν, καθὼς τὸ ἀπέδειχνε διὰ τοῦ Κορανίου προσταγμένον ὑπὸ Θεοῦ. Ὅς τις δὲ μὲ ἀνάγκην, ἔχανε τὰ ἀγαθά του καὶ ἐγίνετο κοινὸς στρατιώτης· ὅστις δὲ ἐπέμενεν εἰς τὴν παλαιάν του πίστιν, ἐκομματιάζετο καὶ ἐδημεύοντο τὰ κτήματά του. Τὰ λάφυρα δὲν ἐκράτει αὐτὸς μόνον κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε συνήθειαν, ἀλλὰ τὰ ἐμοίραζε μὲ τοὺς συστρατιώτας του, οἵτινες ἐλάμβαναν ἐξ αὐτῶν τέσσαρα πεμπτημόρια.

Κατὰ τὸ 1763 ἔτος διερχόμενος ὁ Νειβούριος δι' Ἀραβίας ἤκουσεν ὅτι πρὸ ὀλίγου ἐφάνη νέα θρησκευτικὴ διδασκαλία εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἐλαρὲδ εἰς τὴν χώραν Νεδέσχδ ἀπὸ ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ Βαχέβ. Περὶ ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ἔτος ἔγεινεν ἡ περιγραφθεῖσα σύνδεσις τῆς κοσμικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως εἰς τὴν μεγάλην ἐρημίαν τῆς Ἀραβίας. Περίπου 40 ἔτη ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἐθεώρει ἀδιαφόρως σχεδὸν τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1798 ἔτος ἠθέλησε νὰ ἐκριζώσῃ τὸ διαβολικὸν τοῦτο ζιζάνιον. Ἀλῆς ὁ τοῦ Πασᾶ τοῦ Βαγδατίου ἐπίτροπος μὲ βοήθειαν Ἀραβικῆς τινὸς φυλῆς ἐπέπεσεν εἰς ἀπροπαρασκεύους τοὺς Βαχαβίδας, καὶ ἤθελε τοὺς ἀφανίσειν ἐὰν καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ὁδηγῶν

αὐτὸν Ἄραφ δὲν ἐδίψων τὸ ἀργύριον. Ἠγόρασε λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς εὔκολα τὴν εἰρήνην ὁ Ἀζίς.

Τὸ κτύπημα τοῦτο ἦτο σύνθημα ἐπιδρομῶν ἐπέκεινα τῶν ὁρίων τῆς ἐρήμου. Τὴν 20 Ἀπριλ. 1801 πλακόνεται ὁ Χουσεῒν Ἰμάμης ἀπὸ στράτευμα Βαχαβιδῶν, ὅλοι οἱ κάτοικοι σφάζονται χωρὶς διαφορὰν ἡλικίας καὶ βαθμοῦ, κρημνίζεται τὸ τσαμίον τοῦ ἁγίου, καὶ ὅλα τὰ πλούτη του μεταφέρονται εἰς Δρεϊὲχ μὲ 200 καμήλους. Κατὰ τὸ 1802 ἔτος ἀναμίσγεται ὁ Ἀζὶς εἰς τὴν ἔριν δύω ἀντιποιητῶν τοῦ σεριφάτου τῆς Μέκκας, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ του Σεϊδ, ἀρχιστρατήγου, κυριεύει τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνθρονίζει εἰς αὐτὴν τὸν νόμιμον Σερίφην, καὶ τὸν φυλάττει μὲ στράτευμα· πρῶτον κίνημα νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Σουλτάνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν ἁγίων τόπων. Ὁ ἀποδιωγμένος ἅρπαξ τῆς Σεριφικῆς ἀξίας φεύγει εἰς τὴν Δσίτταν· ἀφορμὴ ἐξαίρετος διὰ τὸν νέον προστάτην τοῦ ἁγίου τόπου νὰ κτυπήσῃ τὴν Δσίτταν, τὸ κέντρον τῆς μὲ τὴν Αἴγυπτον ἐμπορίας· ἀποτυγχάνει ὅμως τὸ δοκίμιόν του, ἐπειδὴ οἱ Βαχαβῖδαι δὲν ἐξεύρουν ἀκόμη τὴν πολιορκητικὴν τέχνην. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα (12 Νοεμβ. 1803) θανατόνεται ὁ Ἀζὶς ἀπὸ Κοῦρδον τινα Δερβίσην, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν κυβέρνησιν ὁ πρεσβύτερος υἱός του Σεϊδ, ὅς τις ἐφάνη Σουλτάνος τῆς ἐρήμου, χωρὶς νὰ φέρῃ τὸν τίτλον τοῦτον. Πλούτη καὶ πολύτιμα πράγματα ἐσωρεύθησαν εἰς Δρεϊέχ. Τὸ παλάτιον στολίζεται μὲ Ἀσιανὴν πολυτέλειαν καὶ γίνεται καθέδρα Ἀσιανῆς ἡδυπαθείας. Ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς ἀπομακρύνονται, καταστήνονται αὐλικοὶ ἄρχοντες. Ξένος τις κόλαξ γίνεται μέγας Βιζύρης (χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ ἀκόμη τὸν τίτλον) καὶ ὁ δεσποτισμὸς ὀργανίζεται κατ' ὀλίγον.

Ἐπιτυχία καὶ ἀποτυχία διαδέχονται ἀλλήλας ἔκτοτε. Ὁ Σεϊδ πολεμεῖ τὸ Βαγδάτιον (1803), καὶ τὴν

Βασσόραν (1804) χωρὶς εὐτυχίαν του· ματαιόνει ὅμως (1804) εἰσδρομήν τινὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Βαγδατίου, κυριεύει (1804) τὴν Μεδινὰν, καὶ δίδει τέλος (1805) εἰς τὸ τοῦ Ὀθωμανοῦ Σουλτάνου φάσμα τῆς κυριαρχίας τῶν ἁγίων τόπων. Ἀπὸ τῆς κυριεύσεως τῆς Μέκκας ἐβάσταζεν ἀκόμη ἡ Τουρκία τὸ δίκαιον νὰ συνοδεύῃ τοὺς προσκυνητὰς διὰ τοῦ Πασᾶ τῆς Δαμασκοῦ, ἐὰν καὶ μὲ βαρὺν φόρον, τὸν ὁποῖον ἐχρεώστουν νὰ πληρόνουν οἱ προσκυνηταὶ εἰς τοὺς Βαχαβίδας· τώρα ὅμως ἐκήρυξεν ὁ Σεϊδ, ὅτι αὐτὸς φροντίζει διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀκολουθίαν, τὸ δὲ στῖφος τῶν προσκυνητῶν δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ ἐμβαίνῃ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν οὔτε μὲ ὅπλα οὔτε μὲ σημαίας, οὔτε μὲ μουσικὴν, οὔτε κατὰ πανηγυρικὴν προπομπὴν μὲ κεντημένας δάπιδας, καὶ ἐξετέλεσε ταύτην τὴν κήρυξίν του (1806 καὶ 1807), χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τὴν ἐτήσιον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς προσφορὰν 400 σακκουλίων ἀργυρίου. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἡγεμὼν τοῦ Δρεϊὲχ ἔγεινε καὶ κορυφαῖος τῶν πιστῶν. Ἡ Δσίττα, ἥτις εἶχεν ἀντικρούσει πρότερον τὴν προσβολήν του, ἐκυριεύθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1807)

Μετὰ τὰ συμβάματα ταῦτα ὁ Ἡγεμὼν τοῦ Δρεϊὲχ ἔγεινεν ἰσχυρότατος εἰς τὰ ἐντὸς τῆς Ἀραβίας· πρὸς βορρᾶν κύριος τῶν μεγάλων ἐρήμων καὶ εἰς νότον ὅλης τῆς χώρας Ναδεσχὶδ, εἰς δυσμὰς κύριος τῶν πόλεων Δσίττας, Μέκκας, Μεδινᾶς, Ταϊὲτ, Λάχσας, Δρεϊὲχ, καὶ πρὸς ἀνατολὸς ὅλων τῶν φυλῶν τῆς μεγάλης ἐρήμου. Καὶ εἰς τοὺς δυτικοὺς δὲ καὶ ἀνατολικοὺς αἰγιαλοὺς τοῦ Περσικοῦ καὶ Ἀραβικοῦ κόλπου εἶχε μεγάλην δύναμιν. Ἐκ τοῦ 1804 ἔτους περιέπλεαν ἀναρίθμητα πλοῖα εἰς τὰς θαλάσσας ταύτας, καὶ ἐμπόδιζαν τὴν ναυτιλίαν καὶ ἐμπορίαν. Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν Ἄγγλων, οἵτινες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν τὴν μὲ τὴν Ἰνδικὴν ἐπιστολικὴν κοινωνίαν

των δι' Ἀλεπίου καὶ Βασσόρας, ἐπῆραν καράβια ἔμπροσθεν τῆς Βασσόρας. Ἐκυρίευσαν οἱ Βαχαβῖδαι καὶ τὰς νήσους Βαχαρέϊν καὶ Ζεβάραν· καὶ διὰ τῶν Ἀλδεσιβασίων, οἵτινες ὑπετάχθησαν εἰς τὸν Σεΐδ, ἔγειναν κύριοι τοῦ Ῥὰς ελ Κεράϊμ, τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ τὴν τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἴσοδον.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1807 ἔτους ὑψώθησαν οἱ Βαχαβῖδαι εἰς τὸ μεσουράνημα τῆς δυνάμεώς των. Ταύτην αἰσθανόμενος ὁ Σεΐδ μὲ πρόσταγμα (ἐκδοθὲν Ἀπριλ. 1807) ἐδίωξεν ἀπὸ τὴν ἐπικράτειάν του ὅλους τοὺς Μουσολμάνους, ὅσοι δὲν ἐδέχθησαν τὸν Βαχαβιδισμὸν, καὶ ἔκτοτε ἐξουσίαζεν ὅλον ὁμοπίστους του. Ὅταν ὅμως ἠθέλησε νὰ ὑπερβῇ τὰ σύνορα τῆς ἐρήμου του, ἐσκόνδαψεν ἡ τύχη του. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1809 ἔτους ἐπρόσταξε τὴν Αἴγυπτον, περὶ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ τὴν Συρίαν νὰ δεχθῶσι τὸν Βαχαβιδισμόν· ἔστειλε καὶ στρατεύματα κατὰ τῶν δύω ἐκείνων χωρῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μὲ ζημίαν των. Εἰς Τραΐν, τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ Βασσόρας, δὲν τοῦ ἔδωκαν πλέον φόρον· εἰς Ζεβάραν ἔγεινεν ἐπανάστασις, ἥτις ἐνικήθη μὲ δυσκολίαν· εἰς τὰ ἐντὸς τῆς Ἀραβίας ἔγεινε σιτοδεία καὶ ἐπιδημικὴ νόσος. Ὁ Πασᾶς τοῦ Βαγδατίου ἐκτύπησε τοὺς ἐκεῖ σταλθέντας Βαχαβίδας. Κατὰ τὸ 1809 ἔτος Ἀγγλικὰ καράβια ἑνωθέντα μὲ τὰ τοῦ Ἰμὰμ τῆς Μασκάτας ἐχάλασαν τὰ εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον πειρατικὰ καράβια καὶ κατεταπείνωσαν τοὺς Ἀλδεσιβασίους κυριεύσαντες τὴν νῆσον Ῥὰς ελ Κεράϊμ καὶ καύσαντες τὸ καστέλον των.

Τοῦτο εἶναι τὸ κεφάλαιον ὅλων τῶν περὶ Βαχαβιδῶν βεβαίων καὶ αὐθεντικῶν εἰδήσεων ἕως τοῦ 1810 ἔτους. Ὅσα δὲ ἔκτοτε ἠκούσθησαν ἐκ τῶν κοινῶν ἐφημερίδων περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν διὰ τοῦ Πασᾶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς ἐξανακυριεύσεως τῆς Μέκκας καὶ Μεδινᾶς, εἶναι ἀγγελίαι τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς ἀνάμικτοι μὲ πολλὰς ὑπερβολὰς καὶ ἀμφιβολίας, καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀξιόπιστοι.

Δ΄. ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ.

1. Ἔκθεσις τῶν ἐπικρατειῶν τῆς Ἀφρικῆς.

Κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὀλίγον τι περισσότερα μέρη τῆς Ἀφρικῆς ἦσαν γνωστὰ παρὰ τοὺς βορείους αἰγιαλούς της. Περὶ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἐφάνη, ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλαν νὰ τὴν ἐξάξουν ὅλην ἀπὸ τὴν ἀδηλίαν της. Γάλλοι καὶ Νορμανδοὶ ἤρχισαν νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς αἰγαλούς της, καὶ ἐκ τοῦ 1411 διεύθυναν εἰς αὐτὴν οἱ Πορτογάλλοι τὰς ἐρεύνας των· τοὺς ἠκολούθησαν Ὀλλανδοὶ καὶ Ἰσπανοὶ καὶ Ἄγγλοι και Δάνοι. Ἀπέκτησαν ὅλοι χώρας εἰς τοὺς Ἀφρικανοὺς αἰγιαλοὺς, τὸ μὲν νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν ἐμπορίαν των· τὸ δὲ καὶ νὰ ἐξουσιάζωσι χώρας.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἠφανίσθη ἡ ἐλπὶς τοῦ νὰ φερθῇ ἡ Ἀφρικὴ εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας. Ἡ ἀγριότης τῶν κατοίκων της ἐμπόδιζε διὰ ξηρᾶς, καὶ διὰ θαλάσσης ἡ ἔλλειψις κόλπων καὶ ποταμῶν ἐκβαλλόντων ἐπ' αὐθείας εἰς τὸν ὠκεανὸν, τὴν εἰς τὰ ἐντὸς προχώρησιν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπαραίτησαν τὰς κυριευθείσας χώρας των καὶ ἐπεριωρίσθησαν εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις των, αἵτινες προστατεύονται διὰ Προξένων καὶ Διακτόρων. Διὰ τοῦτο εἰς τρεῖς ἑκατονταετηρίδας δὲν ἐγνώσθησαν ὄχι μόνον τὰ ἐντὸς, ἀλλ' οὐδὲ τὰ παραθαλάσσια τῆς Ἀφρικῆς. Ἀπὸ Μαρόκκον ἕως Σενεγὰλ εἶναι γνωστοὶ μόνον τόποι τινές· γνωστότερα ἔγειναν τὰ μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Βλάγκ ἕως τῆς ἰσημερινῆς γραμμῆς καὶ τὰ ἐκ Γαμβίας ἕως Κόγγου. Μεσεμβρινῶς δὲ ἐκ Βεγγουάλας καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Νέγρου ἕως τοῦ ποταμοῦ τῶν ἐλεφέντων καὶ

αὐτὰ τὰ παράλια καλύπτει σκότος παχύτατον. Εἰς τὸ ἀκρωτήριον αἱ Ὁλλανδικαὶ χῶραι ἐγνώρισαν ἐσωτερικά τινα μέρη ἕως τῶν αἰγιαλῶν Νατὰλ καὶ Καφερνίας. Ἀμέσως ἀκολουθεῖ πάλιν ἄγνωστος κόσμος ἕως τῆς Ἀβυσσινίας. Ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Βαρβαρία, Αἰθιοπία καὶ Νοβία εἶναι αἱ μόναι χῶραι ὅπου δύναται νὰ συνταχθῇ κἄποια κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πιθανὴ ἱστορία.

Τὴν ἔλλειψιν τῆς ἱστορίας τῆς Ἀφρικῆς ἐμπορεῖ νὰ κάμῃ ἐπαισθητὴν κατάλογος τῶν χωρῶν καὶ βασιλείων, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἀποσιωπηθῶσι δι' ἄγνοιαν τῶν εἰς αὐτὰ γενομένων. Διὰ τοῦ ὄρους Κὸγγ καὶ Μὸνδ, τὸ ὁποῖον φθάνει ἀπὸ τοῦ πρασίνου ἀκρωτηρίου ἕως τοῦ ἀκρωτηρίου Γουαρδαφνὶ, διαιρεῖται τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κόσμου εἰς νότιον καὶ βόρειον Ἀφρικὴν

Α'. Τῆς νοτίου Ἀφρικῆς εἶναι μὲν γνωστὰ βασίλεια, οὐδενὸς ὅμως καὶ ἱστορία, ἐὰν καὶ δύνανται νὰ ἔχωσι κἄποιαν.

I. Εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς αἰγιαλοὺς τῆς νοτίου Ἀφρικῆς.

1. Ἡ Καφερνία μερικώτερον, ἢ ἡ νότιος Καφερνία.
2. Ἡ Σοφάλα ἢ Σένα κατοικουμένη ἀπὸ Μαύρων φυλὰς, καὶ κυριευομένη ἀπὸ διαφόρους ἡγεμόνας: α. Ἡ τοπαρχία Βότων. β. Τὸ βασίλειον Σοφάλα. γ. Τὸ βασίλειον Σαβία. δ. Τὸ βασίλειον Ἰναμβάνα. ε. Οἱ αἰγιαλοὶ τοῦ Βιρίου.
3. Τὰ παράλια Ζαγγυεβάρ. α. Τὸ βασίλειον Μαγαδόξα. β. Ἡ δημοκρατία Βραύα. γ. Τὸ βασίλειον Ἰούβων. δ. Μικρὰ βασίλεια μεταξὺ Ἰούβωνος καὶ Πάτης. ε. Ἡ πόλις Μελίνδα μὲ βασιλέα. ϛ. Ἡ πόλις Μομβάκα μὲ βασιλέα. η. Τὸ βασίλεον Κυΐλόα. θ. Πολιτεῖαι εἰς τὴν παραθαλασσίαν Μοζαμβίκ
4. Ἡ παραθαλασσία Ἀϊὰν, κατοικουμένη ἀπὸ Μαύρους.
5. Τὸ βασίλειον Ἄδελ.
6. Αἱ νῆσοι: Μαδαγκαρκὰρ, Βουρβὼν, Νῆσος φραγκικὴ, Σεϊχέλα ἢ Μαχέα, καὶ οἱ σχεδὸν ἄγνωστοι διόλου νῆσοι Ἀλμιράντα καὶ αἱ Κομορικαὶ νῆσοι.

Β'. Εἰς τοὺς νοτίους αἰγιαλοὺς τῆς νοτίου Ἀφρικῆς.

7. Ἡ χώρα τῶν Ὀττεντότων, κατοικουμένη ἀπὸ νομάδας συγγενεῖς τῶν Καφερνίων.

Γ'. Εἰς τοὺς δυτικοὺς αἰγιαλοὺς τῆς νοτίου Ἀφρικῆς.

8. Κάτω Γυϊέννα. α. Τὸ βασίλειον Λοάγγον. β. Τὸ βασίλειον Κακόγγον. γ. Τὸ βασίλειον Ἀγγόϊ. δ. Τὸ βασίλειον Κόγγον. ε. Τὸ βασίλειον Ἀγγόλα. ζ. Τὸ βασίλειον Βεγγουέλα. η. Τὸ βασίλειον Ματάμβα. θ. Τὸ βασίλειον τῶν Μακάσσων. ι. Αἱ νῆσοι: αἱ Ἰσημεριναὶ ἢ Γυϊνεακαὶ νῆσοι, ἡ νῆσος τοῦ Πρίγκιπος, Ἅγ. Θωμᾶς, Φερδινάνδος τοῦ Πάδου καὶ ἡ Ἀρνοβών.
9. Ἄνω Γυϊένα, ὅλη κατοικουμένη ἀπὸ Νέγρους. Αἱ πολιτεῖαι τῶν Νέγρων· εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς πεπέρεως, χρυσοῦ, ἐλεφάντων καὶ σκλάβων, ἀπὸ Σενεγὰλ ἕως τοῦ ἰσημερινοῦ δὲν ἀριθμοῦνται. Εἶναι διαφόρων εἰδῶν: περιωρσμέναι μοναρχίαι, Δεσποτεῖαι, Ἀριστοκρατίαι, Δημοκρατίαι, Ἀναρχίαι· διὰ τὴν ὠφελίμην θέσιν των μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκονται

Ἀποικίαι Πορτογάλλων, Γάλλων, Ἄγγλων καὶ Δάκων.

Δ'. Ἐσωτερικαὶ χῶραι τῶν Νέγρων μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν, δυτικῶν καὶ μεσημβρινῶν αἰγιαλῶν τῆς νοτίου Ἀφρικῆς.

10. Οἱ Σαγέται.
11. Οἱ Γάαλοι.
12. Ἡ Αὐτοκρατορία Μονομοταπᾶ.
13. Ἡ Καφερνία.

II. Μέρη τινὰ τῆς βορείου Ἀφρικῆς μᾶς ἐγνωστοποίησεν ἡ σχέσίς των μὲ Εὐρωπαϊκὰ βασίλεια. Ταῦτα εἶναι:

1. Αἴγυπτος.
2. Βαρβαρία. α. Τρίπολις. β. Τοῦνις. γ. Ἀλγείριον. δ. Ἡ Αὐτοκρατορία Φέσου καὶ Μαρόκκον.

Ἄγνωστα εἰς τὴν ἱστορίαν εἶναι:

ε. Τὸ βασίλειον Βάρκα, καὶ ζ. τὸ Βιλεδουλγηρὶδ μὲ τὸ βασίλειόν του Φεζάν.

3. Ἡ Σάρα, ἡ μεγάλη ἔρημος, μὲ τοὺς πατριαρχικῶς κυβερνωμένους κατοίκους της.
4. Σουδὰν, ἡ ἐσωτερικὴ κυρίως Νιγρετία, μὲ τὰ βασίλειά της, τὰ ὁποῖα διὰ μόνον σκοτεινῶν ἀγγελιῶν γινώσκονται. α. Φοῦλα (ἢ Τίμβων). β. Βουρία. γ. Μάνδα. δ. Σεγοῦ. ε. Σουσύνδα. ζ. Σεννὰχ (ἢ Βαμβέρα ἢ Βαμβερέια). η. Τομβούκρα (ἢ Τομβούτ). θ. Οὖσσα. ι. Γάγης. η. Κάνα. λ. Κάσχνα. μ. Βορνοῦ. ν. Βεγαρμί. ξ. Δεγομβάχ, Μωαμεθανικόν τι βασίλειον εἰς τὴν νότιον πλευρὰν τοῦ Νίγρου.
5. Σενεγαμβία (ἢ Δυτικὴ Νεγριτία) μὲ τὰ βασίλειά της, τὰ ὁποῖα μόλις εἶναι γνωστὰ ἐξ ὀνόματος. α. Τὸ βασίλεον Ὀβάλον. β. Τὸ βασίλειον Γαλάμ. γ. Τὸ βασίλειον Καϊόρ. δ. Τὸ βασίλειον Βαόλ. ε. Τὸ βασίλειον Βάρ. ζ. Τὸ βασίλειον Βοῦρβα. η. Τὸ βασίλειον Σάλμ (Βουρσάλα, Βούρσαλοι). θ. Τὸ βασίλειον κάτω Ἰάνι. ι. Τὸ

βασίλειον κάτω Ἰάνι. κ. Ἡ δημοκρατία Βαμβούκ. λ. Τὸ βασίλειον Βαμβαρένα. μ. Τὸ βασίλειον Μακαμέα. ν. Τὸ βασίλειον Ταμβοῦρα. ξ. Τὸ βασίλειον Κάεν. ο. Ἡ δημοκρατία Ἰάκα. π. Τὸ βασίλειον Κάμβων. ρ. Ἡ δημοκρατία τῶν Φελούπων. σ. Ἡ Αὐτοκρατορία Φόνι (ἢ Φονία). τ. Τὸ βασίλειον Τομένι. υ. Τὸ βασίλειον Κάντωρ. φ. Τὸ βασίλειον Κοκολίς. χ. Τὸ βασίλειον Μαλοί. ψ. Τὸ βασίλειον Ζάπα. ω. Πλῆθος ἄλλο μικρῶν πολιτειῶν.

Ἐμποριкαὶ ἀποικίαι τῶν Εὐρωπαίων δι' ἀνθρωπεμπορίαν: τῶν Γάλλων εἰς Σενεγάλ· τῶν Ἄγγλων εἰς Γαμβίαν· τῶν Πορτογάλλων εἰς Λοχάο.

Ἐν μέρει γνωστά:

6. Ἡ Νουβία, κυβερνωμένη ἀπὸ τὸν Νέγρον βασιλέα τοῦ Σχελοὺκ εἰς Σεννάρ.
7. Ἀβυσσινία.
8. Τὸ κτῆμα τῶν Πορτογάλλων, Μάδειρα καὶ αἱ νῆσοι τοῦ πρασίνου ἀκρωτηρίου· ὡσαύτως αἱ Καναρικαὶ νῆσοι, κτῆμα τῶν Ἱσπανῶν.

Τόσον ἄγνωστος ἔμεινεν ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων ἡ Ἀφρική, μέρος τοῦ κόσμου τετραπλάσιον σχεδὸν παρὰ τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸ μέγεθος. Τόσον πολλὰ βασίλειά της δὲν ἔχουν ἀκόμη ἱστορίαν καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν θέλουν ἀποκτήσειν ποτέ. Διότι οἱ κάτοικοι τῶν πλειοτέρων εἶναι ἀμαθεῖς· οὔτε στοχάζονται νὰ σημειώσωσι τὰ γενόμενα, οὔτε συμβαίνουσι μεταξύ των ἀξιοσημείωτα πράγματα· ἄλλα βασίλεια εἶναι μικρὰ καὶ ἄσχετα, καὶ δὲν δίδουν ὕλην ἀξιόλογον διὰ τὴν ἱστορίαν μας. Οἱ Παλαιοὶ ἤδη ἐπαρωμοίασαν προσφυῶς τὴν Ἀφρικὴν μὲ τὸ δέρμα τῆς Παρδάλεως. Τὸ ἐπικρατοῦν χρῶμα της εἶναι ἀμμώδης ἔρημος διακοπτόμενον (εἰς τὰς γειτονίας τῶν πηγῶν καὶ ποταμῶν) διὰ πρασίνων καὶ κτισμένων χωρίων, ἀλλοῦ δὲ διὰ βράχων και ὀρέων. Οἱ ποταμοί της πουποτε δὲν συμπίπτουσιν εἰς ἀλλήλους, διὰ νὰ ποτίζωσι τὴν γῆν, ἀλλ' ἐκπηγάζουσι καὶ βυθίζονται. Ὅπου ὅμως φαίνονται, σχηματίζουσι τερπνὰς καὶ καρποφόρους πεδιάδας, αἵτινες κεῖνται ὡς εὐδαίμονες νῆσοι εἰς ἀμμοσύνθετον θάλασσαν.

Εἶναι ὅμως ἀξία νὰ γνωσθῇ κατ' ὀλίγον ἡ Ἀφρικὴ εἰς τὸν πολιτισμένον κόσμον. Ἡ φύσις ἔκρυψε μεταξὺ τῶν ἀμμωδῶν ἐρήμων της πλούσια προϊόντα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε ἀπολαύουσιν Ἄραβες, Μαῦροι καὶ Νέγροι. Οἱ Ἄραβες φυλάττουσιν ἀκόμη λείψανόν τι τοῦ πολιτισμοῦ ὡς κληρονόμημα ἐκ τῶν πάλαι ποτὲ πεπαιδευμένων προπατόρων των· οἱ Νέγροι εἶναι λαὸς αὐτόρκης, ἀγαθοκάρδιος, φιλόξενος, γεωργικὸς καὶ νομαδικός· μόνον οἱ Μαῦροι, ἐξ ἀναμίκτου καταγωγῆς, εἶναι λαὸς ἄγριος καὶ ἄξενος καὶ λῃστρικός. Καὶ αὐτοὶ ὅμως, καθὼς οἱ δύω πρῶτοι, γνωρίζουσιν ὁπωσοῦν τὰ φυσικὰ καὶ τεχνικὰ προϊόντα τῆς Εὐρώπης· ἔρχονται εἰς αὐτὴν διὰ τῆς μεσογείου θαλάσσης, ἀφοῦ περιπατοῦν δρόμον ὑπὲρ τὰ 1000 μίλια διὰ ξηρᾶς, καὶ πληρόνουν ἀπανθρώπους φόρους εἰς διαφόρους δεσπότας τῆς Βαρβαρίας· ἀλλ' ἠδύναντο καλήτερα καὶ εὐθηνότερα παρὰ τὸν Γαμβίαν ποταμὸν νὰ φθάσουν εἰς ἐκείνην τὴν ἀγοράν, τὴν ὁποίαν ἀκόμη τώρα ἐπισκέπτονται οἱ Φεζανοί, καὶ ἐκεῖ, ἂν ἐλάμβαναν ἐκεῖνον τὸν δρόμον, ἤθελαν εὑρεῖν μεγάλην ἀποθήκην ἐμποριῶν. Ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ ἐνδοτέρω Ἀφρικανοὶ ἤθελαν προσφέρειν ἐκεῖ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὰ θαυμαστὰ προϊόντα τῆς φύσεως, χρυσόν, θυμίαμα, ἰνδικόν, βαμβάκιον, κόμι κτλ. Διότι τώρα μικρὸν μέρος αὐτῶν στέλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην μὲ τὰ Ἀφρικανὰ κεριβάνια. Κέντρον αὐτῶν εἶναι τὸ Τομβοὺτ (ἢ Τομβοῦκρα τοῦ Συδὰν) ὅπου ἐτησίως φέρουσι κεριβάνια ἐξ Αἰγύπτου, Ὀράν, Φέσου, Μαρόκκου κτλ., τὰ προϊόντα τῶν τόπων των, καὶ τὰ ἀλλάσσουσι μὲ τοὺς ἐκ τῶν ἐνδοτέρω τῆς Ἀφρικῆς φερομένους ἐκεῖ θησαυρούς. Ἄλλη ζωηρὰ ἐμπορία γίνεται μεταξὺ Φεζὰν τοῦ Βιλεδουλγερὶδ καὶ Βουρνοῦ τοῦ Συδάν, ἥτις ἔχει διαφόρους κεριβανίων δρόμους. Χωριστὴ κεριβανίων ὁδὸς ὑπάγει ἀπὸ Βουρνοῦ εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον· ἄλλη εἰς Σεννάρ· ἄλλη διὰ Μουρζοὺκ τοῦ Φεζάν, Τεμίσσης καὶ Φεζάν, Τεμίσσης καὶ Καχίρας εἰς Μέκκαν· ἄλλη ἀπὸ Μουρζοὺκ εἰς τὸ μέγα

βασίλειον Κάσχνα τὸ σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου εὑρίσκονται μεγάλαι ἀποθῆκαι ἐμπορικαὶ μεταξὺ Φεζὰν καὶ τῶν περαιτέρω πρὸς μεσημβρίαν κειμένων Νεγρικῶν χωρῶν.

Διὰ τοῦτο οἱ ἔμποροι Εὐρωπαῖοι ἐνησχολήθησαν ἐκ πολλοῦ ἤδη χρόνου νὰ συναφθῶσι πλησιέστερα μὲ τὴν Ἀφρικήν. Οἱ Ὀλλανδοὶ ἐδοκίμασαν νὰ εἰσχωρήσουν ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Χρηστῆς ἐλπίδος, δὲν προέβησαν ὅμως πέραν τῶν συνόρων τῶν ἐκεῖ ἀποικιῶν των, ἴσως ἐπειδὴ δὲν εὕρηκαν εὐθὺς, ὡς ἐπεθύρουν, θησαυρούς. Ἐπεχείρησαν μετ' αὐτοὺς τὸ αὐτὸ ἔργον οἱ Ἄγγλοι. Τὸ πρῶτον δοκίμιόν των ἦτο νὰ πολιτίσουν τὰς Ἀφρικανὰς φυλὰς καὶ δι' αὐτῶν νὰ διοδεύσωσιν εἰς τὰ ἔνδον. Διὰ τοῦτο ἔκτισαν τὴν ἀποικίαν Σιέῤῥα-Λεόναν. Ἰδιαιτέρα ἑταιρεία Ἄγγλων ἠγόρασε τὸν τόπον ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα τῶν Νέγρων, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπικράτειαν ἔκειτο, καὶ ἔκαμε φιλικὰς συνθήκας μὲ τοὺς γειτονεύοντας Ἡγεμόνας. Αὐτοῦ ἐσυνάχθησαν ἄποικοι Εὐρωπαῖοι, καὶ Νέγροι τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεχώρησαν ὡς βασιλόφρονες. Μεταξὺ τούτων ἐμοιράσθη ἡ χώρα μὲ συνθήκην νὰ πληρόνωσι διωρισμένον τινὰ φόρον· ἐκτίσθησαν σχολεῖα διὰ τὰ παιδία τῶν ἀποίκων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσυγχωροῦντο νὰ ὑπάγωσι καὶ Νεγρόπουλα ἐκ τῶν γειτονικῶν βασιλείων. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἤλπιζεν ἡ ἑταιρεία τῆς Σιέῤῥα-Λεόνης ὄχι μόνον νὰ συνδέσῃ εἰρηνικὴν ἐπιμιξίαν μὲ τὰ ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον νὰ εἰσάξῃ εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀρχὴ ἔγεινεν εὐτυχῶς καὶ αἱ πρόοδοι ἐφαίνοντο, ὅταν ὁ πᾶν ἀγαθὸν ἀφανίσας ἐπαναστατικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων ἐξήπλωσε καὶ ἕως Γαμβίας τὰς ἐρημώσεις του. Γαλλικὰ καράβια ἄραξαν εἰς τὴν ἀποικίαν· οἱ Γάλλοι ὥρμησαν κατ' αὐτῆς, τὴν διήρπασαν καὶ τὴν ἐκρήμνισαν.

Μετὰ τῆς ἀποικίας ταύτης κατεστάθη ἄλλη ἰδιωτικὴ ἑταιρεία ἐκ διαφόρων κλάσεων μὲ ὄνομα Ἀφρικανὴ ἑταιρεία (9 Ἰουν. 1788) μὲ σκοπὸν νὰ ἐρευνήσῃ διὰ περιοδευτῶν τὴν Ἀφρικὴν γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς, νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὰς εἰς τὰ ἐντὸς τῆς πλουσίας Ἀφρικῆς ὁδοὺς, καὶ νὰ εἰσάξῃ εἰς αὐτὴν τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης. Ἀκόμη δὲν ἐπέτυχεν ἡ ἑταιρεία λαμπρὸν τινὰ σκοπὸν διὰ τῶν περιοδευτῶν της (Λεδυάρδου, Λουκᾶ, Οὐγετῶνος, Μούγγου Παρκίου, Ὁρνεμαννίου)· μ' ὅλον τοῦτο ἐσυνάχθησαν δι' αὐτῶν ἐξαίρετοι ἀγγελίαι, διὰ τῶν ὁποίων σαφηνίζονται καὶ διορθόνονται αἱ περὶ τοῦ μέρους τοῦ κόσμου τούτου γνώσεις μας.

---

2. Αἰγύπτιοι.

Ἡ Αἴγυπτος μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Μαμαλούκων Σουλτάνων (ἴδε Τόμ. Ζ΄, σελ. 411) ἔλαβε νέον ὀργανισμόν. Σελὶμ ὁ κυριεύσας αὐτὴν, ἔβαλε τὴν νέαν τάξιν, καὶ Σολειμάννης Α΄, ὁ διάδοχός του, τὴν ἀνεπλήρωσεν. Ἔκτοτε ἡ χώρα ὑπετάχθη εἰς ἐντελῶς στρατιωτικὸν δεσποτισμόν. Πασᾶς ἐκλέγεται ἐτησίως ὡς ἔπαρχος τῆς χώρας, περιοριζόμενος ἀπὸ βουλευτήριον (Διβὰν), συγκείμενον ἐκ τῶν κορυφαίων τῶν ἑπτὰ στρατιωτικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀφήσειν ἐκ τοῦ στρατοῦ του ὁ Σελὶμ εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἐφυλάττοντο ἐκεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον τέλεια. Πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τοῦ βουλευτηρίου διαμοιράζονται εἰς τὰς ἐπαρχίας 24 Βέϊδες (ὀφικιάλιοι τῶν Μαμαλούκων) ὡς ὕπαρχοι διὰ νὰ φυλάττωσι τὴν ἀστυνομίαν, νὰ συνάζωσι τοὺς φόρους καὶ νὰ κρατῶσιν εἰς ὑπακοὴν τοὺς περιπλανωμένους Ἄραβας.

Ὁ Πασᾶς ἐλάμβανε τὰς προσταγὰς τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς ματέδιδεν εἰς τὸ βουλευτήριον, τοῦ ὁποίου ἦτο πρόεδρος. Αὐ-

τὸς ἐχρεώστει ἐκ τῶν συναζομένων φόρων ὅσον μέρος ἔμενε μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τῆς διοικήσεως ἐξόδων νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τὸν Σουλτάνον, νὰ φροντίζῃ τὴν ἀσφάλειαν κατὰ προσβολῆς ἐξωτέρας, καὶ νὰ χαλινόνῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς αὐξήσεως τῶν ἐσωτερικῶν μεγιστάνων. Τὸ βουλευτήριον ἐχρεώστει νὰ δέχεται τὰς προσταγὰς τοῦ Σουλτάνου διὰ τοῦ Πασᾶ, καὶ κοινῶς μετ' αὐτοῦ νὰ βουλεύεται καὶ νὰ ἀποφασίζῃ τὰ τῆς ἐπαρχίας καὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι προσηλωμένον εἰς μόνου τοῦ Πασᾶ τὰ προστάγματα· κἄποτε μάλιστα νὰ τὰ ἀθετῇ μὲ λόγον, καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὸν Πασᾶν, ἂν παρέβαινε τὰ σύνορα τῆς δυνάμεώς του.

Κατὰ τὰ δορικτητικὰ τῶν Ἀσιανῶν δίκαια ὁ Σουλτάνος ἦτο αὐθέντης τοῦ τόπου τῆς Αἰγύπτου. Τὴν ἐδιαίρεσεν ὅμως, τοὐλάχιστον τὴν κάτω Αἴγυπτον (διότι τὴν ἄνω διέταξεν ἄλλως), εἰς μεγάλας καὶ μικρὰς χώρας καὶ μὲ ἀπόλαυσιν μέρους τοῦ ἐτησίου εἰσοδήματος (Μυρὶ) παρέδωκε τὸ δίκαιόν του εἰς νέους χωροκτήτορας (Μυλτεζὶμ), οἵτινες τὰς ἐμίσθωσαν εἰς γεωργοὺς (Φελλὰχ) μὲ εἶδος κληρονομικοῦ ἐνοικίου. Καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα οἱ τελευταῖοι οὗτοι (Φελλὰχ) ἦσαν οἱ ἐγχώριοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἥρπασε τὰ κτήματα ὁ δορικτήτωρ, καὶ τὰ παρέδωκεν εἰς τοὺς Μυλτεζίμ. Τί ἄλλο λοιπὸν ἦτο δίκαιον εἰμὴ εἰς τοὺς πάλαι κτήτορας νὰ δοθῇ μέρος γεωργίσιμον μὲ πληρωμήν τινά, ἐνῷ ἄλλως δὲν εἶχαν πόρον ζωῆς; Ἐὰν λοιπὸν καὶ τώρα γεωργὸς πωλῇ ἀγρὸν, κυρίως δὲν πωλεῖ κτῆμά του, ἀλλὰ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ τὸν γεωργῇ ἀντ' αὐτοῦ. Οἱ Μυλτεζὶμ ὅμως ὀλίγα μέρη τῶν ἀγρῶν ἔδωκαν εἰς τοὺς Φελλὰχ, ὅσον νὰ μὴ λοιμοκτονῶνται, καὶ τοὺς περισσοτέρους ἐκράτησαν αὐτοί. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα ἀκόμη οἱ Μυλτεζὶμ ἔχουν δύω εἰδῶν χωρία· γεωργούμενα ὑπὸ τῶν Φελλὰχ, καὶ ἄλλα φροντιζόμενα ἀπ' αὐτοὺς ἀμέσως. Ἡ διαταγὴ

αὕτη ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων. Ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ Μυλτεζὶμ, οἱ κληρονόμοι πληρόνουν εἰς τὸν Πασᾶν διωρισμένον ἀργύριον καὶ κρατοῦσι τοὺς ἀγρούς, τὸ ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ἐκλαμβάνουσιν ὡς νέαν πώλησιν, χωρὶς τὴν ὁποίαν πίπτουν εἰς τὸν φίσκον· ἐὰν ἀποθάνῃ ἄτεκνος μὲ διαθήκην, πληρόνει ὁ ἐντιθέμενος κληρονόμος τὸ ἀργύριον καὶ λαμβάνει τοὺς ἀγρούς· εἰδ' ἀποθάνῃ ἄτεκνος καὶ ἀδιάθετος, οἱ ἀγροὶ γίνονται κτῆμα τοῦ φίσκου. — Εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον ἕως τῶν ἐν Συήνῃ καταῤῥακτῶν δὲν ἐξεύρομεν διατὶ εἶναι ἄλλως διατεγμένον τὸ πρᾶγμα. Ὅλη ἡ χώρα εἶναι κοινή. Καθεὶς γεωργὸς λαμβάνει μέρος, ὅσον δύναται νὰ ἐργασθῇ, καὶ πληρόνει ἐτησίως διπλοῦν τινα φόρον, μὲ ἀργύριον καὶ μὲ καρπούς.

Ὁ ὀργανισμὸς οὗτος τῆς Αἰγύπτου προϋπέθετε Σουλτάνους ἰσχυροὺς καὶ δραστηρίους, ὁποῖοι ἦσαν ὁ Σελὶμ καὶ ὁ Σολειμάννης, νὰ κρατῶσιν εἰς ὑπακοὴν καὶ φόβον τοὺς ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιτρόπους των. Ὅταν ἤλλαξαν ταῦτα τὰ πρόσωπα, ἡ χώρα ὑπέπεσεν εἰς φοβερωτάτην κατάθλιψιν· καὶ τοῦτο ἔγεινεν ἤδη εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Σολειμάννου καὶ ἀκόμη περισσότερον μετὰ τὸν θάνατόν του. Οἱ Πασάδες ἐκακομεταχειρίζοντο τὴν δύναμίν των διὰ νὰ πλουτίζωνται. Τὸ Διβάνιον, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γιανιτσάρων ᾐσθάνοντο τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων. Δὲν ἐπέρασε πολὺ καὶ δὲν ἤκουαν πλέον τὸν Πασᾶν, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐπρόσταζαν πολλάκις καὶ τὸν Σουλτάνον. Καθὼς τὸ Διβάνιον ὑπέταξε τὸν Πασᾶν, οὕτω καὶ αὐτὸ ὑπεδουλώθη πάλιν εἰς τοὺς Βεΐδας. Πλουτισθέντες οὗτοι μὲ λάφυρα εἰς τὰς κατὰ τοῦ Ἰεμενίου, Περσίας κτλ. ἐκστρατείας τῆς Τουρκίας, ἠγόραζαν εἰς τὰς ἐπαρχίας φίλους, ἐχάριζαν εἰς τοὺς μέχρι τοῦδε δούλους των τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δι' αὐτῶν ἐγίνοντο ἰσχυροί. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ βουλευταὶ ἐνταυτῷ τοῦ Διβανίου ἀφῆκαν τὸ κοινὸν κιβώτιον, ἐκ τοῦ

ὁποίου ἐπληρόνοντο, καὶ ἀπέκτησαν δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τοὺς Γιανιτσάρους των ἀγροὺς εἰς τὰς ἐπαρχίας. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ βουλευταὶ τοῦ Διβανίου ἔγειναν ὑπήκοοι τῶν ὑπάρχων Βεΐδων, καὶ ἠναγκάζοντο νὰ τοὺς εὐχαριστῶσιν εἰς πολλὰ πράγματα. Ἐκ τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ἠνοίχθη εἰς τοὺς Βεΐδας ὁ τοῦ Διβανίου δρόμος· οἱ πρῶτοι παραληφθέντες εἰς αὐτὸ ἐβοήθησαν τοὺς ὁμοβαθμίους των νὰ γείνουν καὶ ἐκεῖνοι βουλευταί· καὶ τελευταῖον οἱ 24 Βεΐδες ἀπετέλουν ἀποκλειστικῶς τὸ Διβάνιον.

Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ Αἴγυπτος ἀριστοκρατικὴ πολιτεία. Ὅλη ἡ ἐξουσία εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βεΐδων· ὁ Πασᾶς ἦτο σκιά· καὶ ὁ Σουλτάνος εὐχαριστεῖτο εἰς ὅ,τι ἂν τοῦ ἐστέλλετο ἐτησίως ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Ἕως τοῦ 1746 ἔτους ἐκυβέρνων οἱ Βεΐδες μὲ συμφωνίαν καὶ εἰρήνην· ἔκτοτε ὅμως 40 ἔτη κατὰ συνέχειαν ἔπαθε τὰ πάνδεινα ἡ τρισάθλιος Αἴγυπτος.

α΄. Ὁ Ἰβραῒμ μὲ βοήθειαν ὀκτὼ ἄλλων Βεΐδων, πρώην δούλων του, ἐσφετερίσθη τὴν ἐξουσίαν τοῦ Διβανίου καὶ τοῦ Πασᾶ, καὶ δὲν τὸν ἔκοπτε τίποτε διὰ τὰ φιρμάνια τοῦ Σουλτάνου. Ἔγεινε λοιπὸν κυρίως μόναρχος τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ 1746 — 1757.

β΄. Ἀλῆ Βέης, πρώην δοῦλος τοῦ Ἰβραῒμ, ὑπ' αὐτοῦ ὅμως ἐξελεύθερος γενόμενος, καὶ ἀπὸ τιμῆς εἰς τιμὴν φθάσας εἰς τὴν ἀξίαν Βέη, ἐπάτησε τὰ ἴχνη τοῦ αὐθέντου του εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἐκείνου. Μετὰ παντοδαπὰς τύχας τοῦ πολέμου περιεπλέχθη εἰς ἀγῶνα μὲ τὸν Μωαμὲθ Βέην, πρώην ὑπαξιωματικόν του (1771), ὅπου καὶ ἐσκοτώθη (1773).

γ΄. Ὁ Μωαμὲθ Βέης ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον του, ἀλλ' ὑπεκρίνετο ἐνταυτῷ τὸν πιστὸν τιμαριώτην τοῦ Σουλτάνου, καὶ διὰ τοῦτο ἀνηγορεύθη Πασᾶς, καὶ ἐστάλθη ἐναντίον τοῦ Ἄραβος Σὲχ Δαέρ, ὅς τις εἶχε στερεωθῆν εἰς τὴν Συρίαν, ὡς σύμμαχος τοῦ Ἀλῆ Βέη καὶ ἀποστάτης τοῦ Σουλτάνου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἀπέθανε (1776).

δ΄. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἀντεφέροντο πρὸς ἀλλήλους τέσσαρες Βεΐδες, Ἰβραῒμ, Μουρὰδ, Μουσταφᾶς καὶ Ἰσμαήλ. Ὁ Μουρὰδ καὶ ὁ Ἰβραῒμ ἔλαβαν τὴν ὑπεροχὴν καὶ δέκα ἔτη ἐκαταδυνάστευαν τὴν Αἴγυπτον ὡς ἀπεριόριστοι κύριοι. Τελευταῖον ἐπολεμήθησαν καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ἀπὸ τὴν Σουλτανικὴν δύναμιν (1786), καὶ μετὰ πολλὰς καταστροφὰς ὑπετάχθησαν τὸν Φεβρ. 1787. Οὕτω τέλος μετὰ 40 ἔτη ὑπετάχθη πάλιν ἡ Αἴγυπτος εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἐπὶ τῆς τεσσαρακονταετοῦς ταύτης τυραννίας ἀφανίσθησαν καὶ χωροκτῆτορες καὶ γεωργοὶ (οἱ Μυλτεζὶμ καὶ οἱ Φελλὰχ) ὑποκάτω τοῦ φορτίου τῶν δοσιμάτων. Ἀφοῦ οἱ Βεΐδες ὡς Διβανιασταὶ ἐκατοίκησαν εἰς τὸ Κάϊρον, ἐκυβέρνων τὰς ἐπαρχίας ἄνθρωποί των, οἵτινες διὰ νὰ πλουτίζωνται αὐτοὶ καὶ νὰ στέλλωσιν ἱκανὰ εἰς τοὺς κυρίους των, ἐγύμνοναν τὸ ὑπήκοον τρομερῶς. Ἐπὶ τῶν Βεΐδων Ἀλῆ, Μωάμεθ καὶ Ἰβραῒμ, ἐκατοίκησεν εἰς τὰς καλύβας τῶν χωρικῶν ἡ ἀπελπισία, ἥτις τοὺς ἐπρόσταζε νὰ μεταναστεύωσι μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τόπους ἄλλους, ὅπου ἤλπιζαν νὰ ἴδωσι πάλιν τὸ πρόσωπον τῆς φιλανθρωπίας.

Ὅτι μετὰ δέκα ἔτη (1798) ἐκυριεύθη ἡ Αἴγυπτος ἀπὸ τοὺς Γάλλους, θέλομεν ἱστορήσειν λεπτομερῶς εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς ἑφεπομένης νεωτάτης ἱστορίας.

3. Ἀρχὴ τῆς εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν ὑποτελείας τῶν Βαρβαρέσων.

Εἰς τὸ τέλος τοῦ μεσαιῶνος ἀπεδιώχθησαν (1570) οἱ Ἄραβες ἀπὸ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, ἀφοῦ τὴν ἐξουσίασαν ἑκατονταετηρίδας τινὰς, καὶ κατ' ὀλίγον ὑπε-

τάχθη ἡ χώρα εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς.

Οἱ ἐκ Λέσβου ἀδελφοὶ Βαρβαρόσαι Ὀροὺκ καὶ Σερεδδὶν ἐκ πειρατῶν ἔγειναν ναύαρχοι καὶ στρατηγοὶ, καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι τὰς πολιτείας τῆς βορείου Ἀφρικῆς (ἴδε Τόμ. Ϛ', σελ. 293). Ὁ Ὀροὺκ Βαρβαρόσας ἐκυρίευσε (1504 — 1518), τὸ Γιγέριον (Ἰεῖλ), τὸ Σχέρσελ, τὸ Ἀλγείριον καὶ τὴν Τέννιν, καὶ τὰ ἐπροστάτευσεν εὐτυχῶς ἐναντίον τῶν πολεμίων του. Μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Σερεδδὶν ἴδεν ὅτι τὰ στρατεύματά του δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς γείτονας καὶ τοὺς Ἱσπανοὺς καὶ διὰ τοῦτο ἐπρόσφερε τὴν κυριαρχίαν τῆς χώρας εἰς τὸν Σουλτὰν Σελὶμ Α', ὅς τις τοῦ ἔστειλε φιρμάνιον ἐπάρχου Ὀθωμανικοῦ, καὶ 2000 Γιανιτσάρους πρὸς ἐνδυνάμωσίν του. Τὸ Ἀλγείριον λοιπὸν ἤρχισε τὴν τιμαριωτικὴν σχέσιν μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ μέχρι τοῦ 1570 ἔτους ὑπετάχθησαν μία μετὰ τὴν ἄλλην καὶ αἱ λοιπαὶ Ἀφρικαναὶ] πολιτεῖαι, μ' ὅλον ὅτι ἀνθίσταντο ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Μάλτα. Ἡ Κούκων 1540, ἡ Τρίπολις 1551, ἡ Βουδεσχὰ 1553, τὸ Τελεμσὰν 1560, ἡ Τοῦνις 1569 — 1574. Ἔμειναν δὲ ἀνεξάρτητα ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ Βιλεδουλγερὶδ καὶ τὸ Φέσον καὶ Μαρόκκον, τὸ ὁποῖον ἀνέκαθεν εἶχεν ἐλευθέραν σχέσιν μὲ αὐτήν. Τὸ Ὁρὰν καὶ Μασαρκιρσὶρ ὑπετάσσοντο εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς ἕως τοῦ 1791 ἔτους.

Κατὰ τὴν σχέσιν ταύτην ἐθεωροῦντο ἡ Τοῦνις καὶ Τρίπολις καὶ τὸ Ἀλγείριον ὡς ἐπαρχίαι τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, καὶ ὠργανίσθησαν ὡσαύτως ὡς πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ διοίκησιν. Πᾶσα μία ἐκ τῶν χωρῶν τούτων εἶχε θαλάσσιον καὶ ἠπειρωτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία ἑνουμένη μὲ Ὀθωμανικὴν δύναμιν ἐβοήθει εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ὁ Σουλτάνος νὰ τὴν στέλλῃ πάντοτε ὅπου ἂν ἤθελε.

Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ἐπέστρεφεν ὁ στρατὸς εἰς τὴν ἐπαρχίαν, ὡς κτῆμα της· καὶ πᾶς Τοῦρκος, ὅς τις ὑπηρέτει εἰς αὐτὸν, ἔμενεν εἰς τὴν χώραν καὶ ἐνοεῖτο ὡς πολίτης αὐτῆς. Πασᾶς στελλόμενος ἀπὸ τὸν Σουλτάνον ἐκυβέρνα τὴν ἐπαρχίαν· οὗτος ὠνόμαζεν αὐτεξουσίως ἓν Διβάνιον, καὶ ἐδιώριζεν ἄρχοντας καὶ ἐπάρχους· χωρὶς νὰ ἐρωτᾷ τὸν Σουλτάνον ἐκήρυττε πόλεμον, ἔκαμνεν εἰρήνην κτλ. μὲ μόνην συμβουλὴν τοῦ Διβανίου του. Εὐθὺς ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς των τὸ Ἀλγείριον, ἡ Τοῦνις καὶ ἡ Τρίπολις ἔλαβαν μορφὴν ἡμιδημοκρατικὴν, ἥτις δὲν ἐγνώριζεν αὐστηρὰν ὑποταγὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἦτο εὔκολον ἐφεξῆς εἰς τὰς πολιτείας ταύτας νὰ καταστaθῶσιν ἐντελῶς αὐτόνομοι.

4. Τρίπολις.

Ἡ Τρίπολις ἦτο τῆς Τούνιδος ὑπήκοος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους. Φαίνεται δὲ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπεσπασμένη ἐκείνης μὲ ἴδιόν της βασιλέα ὀνόματι Ἀβουβάρκιον. Ἀπὸ τοῦτον τὴν ἀπέσπασεν ὁ Ξιμενέζιος (Τόμ. Ϛ', σελ. 126) διὰ τοῦ τῆς Ναυάῤῥας Καρδιναλίου. Ἔκτοτε ἐστάθη

α' ὑπὸ τὴν Ἱσπανίαν (περίπου ἐκ τοῦ 1510 ἔτους) ὀλίγον καιρὸν, κυβερνωμένη ἀπὸ ἔπαρχον Μαλτέσον, ἐπειδὴ οἱ Μαλτέσοι ἐφρόντιζαν τότε νὰ πολεμοῦν τοὺς πειρατάς. Ἡ χώρα ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ· ἡρπάσθη ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸν Δαργόντιον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὑπετάχθη

β' ὑπὸ τὴν Τουρκίαν, ἥτις τὴν ἐκυβέρνα διὰ Πασᾶ καὶ Διβανίου, καθὼς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς ἄλλας Βαρβαρικὰς πολιτείας.

1. Ὁ Πασᾶς ἐξουσίαζεν ἀπεριορίστως· καὶ ἐνόσῳ ἠδύνατο νὰ δείχνῃ τὴν δόξαν του εἰς τὸ Διβάνιον, ἐβαστάζετο καὶ ἡ δόξα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφ-

οὗ ὅμως ὁ Πασᾶς ἐταπεινώθη ἀπὸ τὸ Διβάνιον (τοὺς ὀφικιαλίους τοῦ Τουρκικοῦ στρατεύματος), ἔκτοτε ἡ Τρίπολις ὀλίγην ὑπακοὴν προσφέρει εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλὴν, ἐὰν καὶ περισσοτέραν παρὰ ἡ Τοῦνις καὶ τὸ Ἀλγείριον· διότι ἡ Τρίπολις ἀκόμη ἕως τῆς σήμερον στέλλει ἐτήσιον φόρον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ ὁποῖον δὲν κάμνουσι πλέον ἐκεῖναι.

2. Ὁ Πασᾶς τῆς Τουρκίας ἐξουσιάζει ἕως τώρα, καὶ ὁ Βέης ὡς ὕπαρχος ὑποτάσσεται εἰς αὐτὸν, καὶ μὲ τὰ δεδομένα εἰς αὐτὸν στρατεύματα συνάζει τὸν ἐτήσιον φόρον. Δὲν ὑποτάσσονται ὅμως ἀμέσως εἰς τὸν Πασᾶν καὶ εἰς τὸν Βέην οἱ εἰς τὴν πολιτείαν κατοικοῦντες Μαῦροι καὶ Ἄραβες· ἔχουσιν οὗτοι ἰδίους των ἄρχοντας εἰς μὲν τὰς πόλεις ἕνα Καδῆν, εἰς δὲ τὴν χώραν πᾶσα φυλὴ τὸν Σέχην της.

Ἄλλοτε ἡ βάρβαρος αὕτη πολιτεία ἐπειράτευεν ὅλα τὰ χριστιανικὰ καράβια, τὸ ὁποῖον τῆς ἐπέφερε δύω βομβαρδισμοὺς (1681 καὶ 1684) τῶν Γάλλων ἐπὶ Λοδοβίκου ΙΔ'. Ἔκτοτε ἤρχισαν αἱ συνθῆκαι, τὰς ὁποίας ἔκαμαν μετ' αὐτῆς κατ' ὀλίγον τὰ περισσότερα Εὐρωπαϊκὰ βασίλεια· ἡ Γαλλία 1685 (ἀνανεωθ. 1793), ἡ Ὀλλανδία 1705, ἡ Ἀγγλία 1716 (ἀνανεωθ. 1751. 1762. 1786), ἡ Αὐστρία 1726, ἡ Δανία 1762, ἡ Βενετία 1763, ἡ Σβεκία 1764, ἡ Τοσκάνα 1765, ἡ Ἰσπανία 1784, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ 1786. Ἔκτοτε δὲν ἐπειράτευε πλέον καράβια τῶν δυνάμεων, μὲ τὰς ὁποίας ἐσυμβιβάσθη παρεκτὸς Νεαπόλεως καὶ Γενούας· διὰ τοῦτο ἡ θαλάσσιος δύναμίς της τὴν σήμερον εἶναι ἓν πολεμικὸν καράβιον καί τινα πλοιάρια. Ἐπειδὴ δὲ ἐξέπεσαν καὶ τὰ πανικά της, καὶ μόνον αἱ ὀλίγαι ἁρπαγαὶ καὶ τὰ διὰ τῆς χώρας των διαβαίνοντα κεριβάνια τὴν τρέφουσι· φανερὸν εἶναι ὅτι ἐπτώχυνε πολὺ ἡ Τρίπολις. Διὰ τοῦτο ὁ Πασᾶς μεταχειρίζεται πάντα τρόπον νὰ λαμβάνῃ δῶρα ἀπὸ τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις.

5. Τοῦνις.

Τὴν Τοῦνιν, κειμένην εἰς τὴν εὐτυχῆ τοποθεσίαν τῆς παλαιᾶς Καρχηδόνος, ἐκυρίευσε μαθητὴς τῶν Βαρβαροσῶν, Σινᾶν, ἀρνησίχριστος Γενουήνσιος (1574). Τὴν καθυπέβαλεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Σουλτάνου, καὶ τὴν ἐκυβέρνησε δύω ἔτη Πασᾶς ἀναγορευθεὶς μὲ Διβάνιον ἐκ τῶν ὀφικιαλίων τῶν 5000 Τούρκων, τοὺς ὁποίους τοῦ εἶχε στείλειν ὁ Σουλτάνος διὰ προστασίαν. Ἔβαλε δὲ καὶ ἕνα Βέην διὰ νὰ συνάζῃ ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας τοὺς φόρους.

α'. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1576) ἔπεσεν αὕτη ἡ διαταγὴ ἐπὶ τοῦ διαδόχου του Κιλὶκ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἐπειδὴ ἐμισεῖτο ἀπὸ τὸ Διβάνιον, ὁ Ἀγᾶς (πρόεδρος τοῦ Διβανίου) ἐσφετερίσθη εὐκόλως τὴν δύναμιν τοῦ Πασᾶ, ὅστις ἔκτοτε ἔμεινε ψιλὸν ὄνομα. (Ἐκ τοῦ 1732 ἔτους κἀνεὶς περιοδευτὴς δὲν ἀναφέρει πλέον Πασᾶν τῆς Τούνιδος. Φαίνεται ἔκτοτε ὅτι δὲν στέλλει ὁ Σουλτάνος παντοτεινὸν ἡγεμόνα, ἀλλὰ, καθὼς καὶ εἰς Ἀλγείριον, κἄποτε στέλλει ἕνα Πασᾶν ὡς ἔκτακτον πρέσβυν μὲ προσταγάς τινας, μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁποίων παύει εὐθὺς ἡ Πασικὴ ἐξουσία του).

β'. Ὁ Ἀγᾶς κατὰ πᾶν ἕκτον ἔτος ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ Διβανίου ἐκ τῶν Βουλοὺκ Πασίδων ἐκυβέρνα μετὰ τοῦ Διβανίου. Οἱ Βολοὺκ Πασίδες ὅμως ἔγειναν ἰσχυροὶ, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἑξαετίαν ὑπέστρεφαν εἰς τὸ πρώην ἀξίωμά των, καὶ κατεδυνάστευαν τοὺς ὑπηκόους. Διὰ τοῦτο οἱ στρατιῶται καταργήσαντες τὴν ἀξίαν τοῦ Ἀγᾶ, ἔκλεξαν ἕνα Δέην.

γ'. Ὁ Δέης ἐμισεῖτο ἀπὸ τὸ Διβάνιον, καὶ ἐκαταφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὁποῖοι ἐθανάτωσαν τινὰς Δέϊδας. Εὐτυχέστερος ἦτο ὁ Βέης (ὀνομάζεται οὕτως ὁ μέγας Γαζοφύλαξ τῆς πολιτείας), μ' ὅλον ὅτι ἡ νόμιμος ἀξία του ἦτο ἑξαμηνιαία, καὶ ἠδύνατο νὰ μακρυνθῇ. Ἐπλουτίζετο καὶ δὲν ἐχρεώστει

εἰς τινὰ εὐθύνας. Ἐὰν Βέης τις εὐτύχει νὰ κάμῃ κληρονομικὴν τὴν ἀξίαν του εἰς τὸν οἶκον του, αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἐγίνοντο τὰ πρῶτα πρόσωπα τῆς πολιτείας. Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ Μουρὰδ, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν οἶκον ἔμεινεν ἡ Βεϊκὴ ἀξία ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων. Ἔκτοτε ὁ μὲν ἐκλεγόμενος Δέης τῆς Τούνιδος ἔκειτο εἰς λειποθυμίαν· οἱ δὲ κληρονομικοὶ Βέϊδες (ὅλοι ἀπόγονοι τοῦ Μουρὰδ) ἴσχυαν τὸ πᾶν. Μόλις ἔφθασεν ὁ Βέης εἰς ταύτην τὴν δύναμιν, καὶ ἤρχισε νὰ βάλλῃ αὐτογνωμόνως τὸν Δέην. Τὸ Διβάνιον ἀντέστεκε πάντοτε, καὶ μετὰ πολλὰς ταραχὰς ἔκραξε τὸν Δέην τοῦ Ἀλγειρίου εἰς βοήθειάν του, καὶ ἡ πολιτεία τοῦ ὑπεσχέθη ἐτήσιον φόρον (1694) διὰ νὰ τὴν προστατεύῃ κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν Βέϊδων.

δ'. Ὁ Δέης λοιπὸν τοῦ Ἀλγειρίου ἔγεινε κυριάρχης τῆς Τούνιδος, φυλαττομένης ἄλλως τῆς πρώην πολιτικῆς συντάξεώς της. Ὁ κληρονομικὸς Βέης (ἀπόγονος πάντοτε τοῦ Μουρὰδ) εἶχεν ὅλην τὴν ἰσχύν· ὁ Δέης ἦτο ἐκκρεμής του· καὶ τὸ Διβάνιον τὸν ἐκολάκευεν. Ὁ Σουλτάνος καὶ τὴν σήμερον λαμβάνει δῶρα ὡς προστάτης μὲ τὸ φιλὸν ὄνομα· ὁ Δέης ὅμως τοῦ Ἀλγειρίου φόρους ὡς κυριάρχης. Τὰ εἰσοδήματα συνάζει ὁ Βέης μὲ ἔνοπλον χεῖρα, τὸ μὲν θέρος ἀπὸ τὰ βόρεια, τὸν δὲ χειμῶνα ἀπὸ τὰ νότια μέρη τῆς χώρας.

Ἡ Τοῦνις δὲν πειρατεύει πλέον, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὰ τέλη τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος ἔκαμε κατ' ὀλίγον συνθήκας μὲ τὰς Χριστιανικὰς δυνάμεις. Γεωργία, ἐργοστάσια διφθερῶν, καὶ ἐμπορία εὐτύχιζαν, ἂν ὄχι τὴν χώραν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον τὴν πόλιν Τοῦνιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ 1756 ἔτος δὲν ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον εἰς τὸν Δέην τοῦ Ἀλγειρίου, καὶ διὰ μεσιτείας τῆς Γαλλίας ἐσυμβιβάζετο μὲ τοὺς Μαλτέσους, κληρονομικοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἀλγειρίου, ὁ τούτου Δέης ὀργισθεὶς, ἐκαταπολέμησε τὴν Τοῦνιν, διήρπασε τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἐπτώχυνε τόσον, ὥστε ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον αἰσθάνεται τὴν δυστυχίαν της.

6. Ἀλγείριον.

Οἱ Βαρβαρόσαι ἐκαθίδρυσαν τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀλγειρίου (ἀνωτ. σελ. 502 καὶ Τόμ. Ϛ', σ. 293). Πασᾶς καὶ Διβάνιον καὶ Βέης ἐκυβέρνων ὅλα τὰ πράγματα. Τὸν Πασᾶν ἔστελνεν ὁ Σουλτάνος μὲ ἀπεριόριστον δύναμιν. Τὸ Διβάνιον ἔκλεγεν ὁ Πασᾶς ἐκ τῶν ὀφικιαλίων τῆς Τουρκικῆς στρατιᾶς, οἵτινες ἐπροσφέροντο εὐπειθῶς. Ὁ Βέης ἐσύναζε τοὺς φόρους ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας, καὶ ἐπολέμει τὰς ἐγχωρίους καὶ γειτονικὰς φιλοταράχους φυλάς. Οἱ παλαιοὶ ἐγχώριοι ἐπλήρονάν τὴν ὀγδόην τῶν καρπῶν των καὶ μικρόν τι κεφαλαιατικόν· κατὰ δὲ τἄλλα ἐφύλατταν τὰς μέχρι τοῦδε ἐλευθερίας των· Πᾶσα πόλις εἶχε τὸν Καδῆν (κριτήν της), καὶ πᾶσα φυλὴ τῆς χώρας τὸν Σέχην της. Αὕτη ἡ τάξις ἔμενεν ἕως οὗ ὁ Σουλτάνος ἔστελνε Πασᾶν ἀρνησίχριστον· ἀφοῦ δὲ στέλλει Τοῦρκον, ἡ ἀκμὴ τοῦ Ἀλγειρίου ἔπεσεν. Οἱ ἀρνησίχριστοι παρευρίσκοντο προσωπικῶς εἰς τοὺς στόλους. Οἱ δὲ Τοῦρκοι Πασάδαι στέλλοντες εἰς τὰς ἐκστρατείας ἐπιτρόπους των ἔχασαν τὴν ὑπόληψίν των καὶ ἐπομένως καὶ ὁ Σουλτάνος. Τοῦτο ἐφάνη σαφέστατα, ὅταν οἱ ἐκ τῆς Ἱσπανίας ἐκδιωχθέντες (1609) Μορίσκοι ἐκαταστάθησαν εἰς τοὺς Ἀλγειρικοὺς αἰγιαλούς. Φθάσαντες οὗτοι ἐκεῖ ἔδωκαν νέαν ζωὴν εἰς τὴν γεωργίαν, τὰ ἐργόχειρα, τὴν ἐμπορίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πειρατείαν. Ἀδιαφοροῦντες μὲ ποίας δυνάμεις εἶχε φιλικὴν σχέσιν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ κατέτρεχαν ὅλα τὰ καράβια στηριζόμενοι εἰς τὸ δόγμα, ὅτι ἡ κεφαλὴ τῶν Μουσολμάνων, ὁ μέγας αὐθέντης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ εἰρήνην μὲ κἀμμίαν Χριστιανικὴν δύναμιν, ἥτις δὲν τοῦ πληρόνει φόρον.

Ἐκ τούτου τοῦ παραδείγματος τῆς ἀπειθείας ἐθαῤῥύνθη καὶ τὸ Διβάνιον νὰ ἀνατρέψη καὶ τοῦ Πασᾶ τὴν δύναμιν καὶ νὰ τὸν θεωρῇ ὡς ἁπλοῦν πρέσβυν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνῷ ὁ Σουλτάνος ἦτο περιπλεγμένος εἰς πόλεμον μὲ τὴν Περσίαν (1627), ἔκλεξαν οἱ Διβανιασταὶ πρόεδρόν των ἕνα Δέην, καὶ ἐπρόσταξαν τὸν Πασᾶν νὰ μὴ φαίνεται εἰς τὸ Διβάνιον, ἐὰν δὲν τὸν προσκαλέσωσιν. Ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἐνασχολουμένη εἰς τὴν Περσίαν ἐχρειάσθη νὰ παραβλέψη τὴν νέαν ταύτην τάξιν τῶν πραγμάτων. Τὸ Διβάνιον λοιπὸν ἔλαβε τὴν ὑπέροχον ἐξουσίαν· διότι, ἐὰν καὶ ὁ Δέης ἦτο πρόεδρος, ἡ φωνή του ὅμως καὶ ἡ ψῆφος του ἦτο μία, ἐὰν δὲν εὕρισκεν ὀπαδούς του. Δὲν τὸν ἔλειπαν πρὸς τοῦτο τὰ μέσα, ἐπειδὴ ἐδιοίκει τοὺς χρηματικοὺς πόρους, ἐστρατήγει, καὶ ἔδιδε τὰς ἀξιολογωτάτας ἀρχάς. Διὰ τριῶν στρατιῶν ἐσύναζε τοὺς φόρους ἀπὸ τὰς τρεῖς ἐπαρχίας, ἀνατολικὴν, δυτικὴν καὶ μεσημβρινὴν. Ἐπειδὴ τὸ χρηματιστικὸν ἦτο ἄτακτον, πολλάκις δὲν ἐπληρόνοντο τακτικῶς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ μισθοὶ, καὶ τοῦτο τοῦ ἐπέφερνε τὸ μῖσος τοῦ στρατεύματος· μὲ τοὺς Βεΐδας, κυβερνήτορας τῶν ἐπαρχιῶν, ἦτο πάντοτε εἰς λογομαχίας· διὰ τοῦτο οἱ περισσότεροι Δέϊδες ἢ ἐσκτόνοντο ἢ ἔφευγαν τὸ θανατηρὸν ξίφος μὲ κρύφιον ἀναχώρησιν.

Τὰ κυριώτερα σημειώδη ἔργα τοῦ Ἀλγειρίου ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ Διβανίου ἦσαν πειρατεῖαι σφοδρότεραι παρὰ πρότερον. Δι' ὅλης τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος στόλος 40 — 50 καραβίων ἐπειράτευεν ἐμπορικὰ καράβια καὶ φίλων καὶ ἐχθρῶν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς· δὲν ἐπείραζαν μόνον τὴν Μεσόγειον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀτλαντικὴν, καὶ κἄποτε ἔφθαναν καὶ εἰς τὴν Βαλτικήν· ἔκαμναν τολμηρὰς ἀποβάσεις εἰς τοὺς Ἰσπανικοὺς, Γαλλικοὺς, πολλάκις καὶ εἰς Ὀλλανδικοὺς αἰγιαλοὺς καὶ ὑπέστρεφαν φέροντες πλούσια λάφυρα καὶ σκλάβους. Ὀλλανδοὶ καὶ Ἄγγλοι ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ἐκδικήσωσι πολλάκις· τελευταῖον ὅμως ἔκριναν ὠφελιμώτερον δι' ἑαυτοὺς νὰ συμφωνήσωσιν εἰρήνην μὲ τοὺς λῃστάς. Ἡ Ὀλλανδία τὴν ἐσυμφώνησε (χωρὶς νὰ διαρκέσῃ πολὺ) 1679. ἡ Ἀγγλία (μὲ τὴν ὁποίαν διήρκεσε περισσότερον) 1682. Ἀλλ' ὁ Λοδοβῖκος ΙΔ' τοὺς ἠνάγκασε μὲ δύω βομβαρδισμοὺς (1682· 1683) εἰς εἰρήνην (1684). Μὲ τὴν τόλμην των ἐκτύπησαν οἱ Ἀλγειρῖνοι τοὺς εἰς τὸ Ὀρὰν Ἰσπανοὺς, ματαίως μὲν 1689, εὐτυχῶς δὲ 1708, καὶ ἔμειναν κύριοι τοῦ ἀξιολόγου τούτου φρουρίου ἀπὸ 1708 — 1731. Καὶ ἡ Τοῦνες ὑπετάχθη εἰς αὐτοὺς, ὡς προείπαμεν (σελ. 506.).

Περὶ τὰ τέλη τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος μετεβάλθη ἡ σχέσις τῶν ἐθνῶν κατὰ τοὺς θαλασσίους πολέμους. Οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην· οἱ δὲ Βάρβαροι ἔμειναν κατόπιν των καὶ τελευταῖον ἐκατάλαβαν οἱ Ἀλγειρῖνοι ὅτι καρδία, ἀνδρία καὶ αὐθάδεια δὲν ἀναπληρόνουν τὴν ἔλλειψιν τῆς τακτικῆς. Ἔκτοτε παρεχώρουν ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς στόλους, καὶ ἐπείραζαν μόνον ἰδιωτικὰ καράβια. Τὰ λάφυρα ὠλιγόστευαν, καὶ ἐκ φιλοκερδείας ἐπρόκριναν εἰρηνικὰς συνθήκας, διὰ τῶν ὁποίων ἠσφάλισαν εἰσοδήματα τινὰ διὰ δώρων ὡς ἐτησίου φόρου ἀπὸ Εὐρωπαϊκὰς τινὰς δυνάμεις. Μὲ τὴν Ἀγγλίαν εἰρήνευσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ προσθήκας 1700, 1703, 1716 κτλ. καὶ τελευταῖον ἀνενέωσαν τὴν συνθήκην 1762· μὲ τὴν Ὀλλανδίαν 1726, συγχρόνως καὶ μὲ τὴν Σβεκίαν· μὲ τὴν Βενετίαν 1750, καὶ εὐθὺς καὶ μὲ τὴν Δανίαν, μὲ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν 1794, πάντοτε μὲ τὴν συνθήκην τῶν ἐτησίων δώρων· μόνον ἡ Αὐστρία εἰς τὴν εἰρηνικὴν συνθήκην της 1726 καὶ εἰς τὰς ἐφεξῆς ἀνανεώσεις της δὲν ἔστερξε ποτὲ νὰ πληρώσῃ φόρον. Ἔκτοτε ἐπολέμουν οἱ Ἀλγειρῖνοι μόνον τὰ Ἰσπανικὰ,

Πορτογαλλικὰ, Μαλτεσικὰ, Γενουήνσια καὶ Νεαπολιτικὰ καράβια.

Μεταξὺ τούτων τῶν εἰρηνικῶν σηνθηκῶν ἡ μὲν δύναμις τοῦ Δέη ὑφώθη εἰς κυριαρχίαν, ἡ δὲ σχέσις τοῦ Σουλτάνου εἰς σχέσιν συμμάχου. Διότι ὁ Δέης ἐδιώριζε τοῦ λοιποῦ τὸν Βέην πάσης ἐπαρχίας νὰ συνάζῃ τὸν φόρον, διορίζων μίαν φορὰν τί ἐχρεώστει νὰ τὸν δίδῃ· ὅσα ἐσυνάζοντο περισσότερα, ἔμεναν κτῆμα τοῦ Βέη. Ἐκ τοῦ θησαυροφυλακίου τῆς πολιτείας ἐπλήρονε τακτικῶς τοὺς στρατιώτας· οἱ Βέϊδες εἰς ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐπλούτιζεν, ἦσαν φίλοι τοῦ Δέη· καὶ ὁ λαὸς, ἐπειδὴ ὁ φόρος δὲν ἐσυνάζετο βιαστικῶς, ἦτο ἥσυχος· ὁ Δέης ἦτο ἀσφαλὴς εἰς τὴν ἀξίαν του καὶ δὲν εἶχε χρείαν νὰ κολακεύῃ τὸ Διβάνιον. Τοῦτο αἰσθανόμενος ὁ ἠγαπημένος Δέης Βαβᾶ Ἀλῆς κατὰ τὸ 1710 ἔτος, ὁπότε διέτριβεν εἰς Ἀλγείριον ἕνας παμμισὴς Πασᾶς ὡς πρέσβυς τοῦ Σουλτάνου, ἐκίνησε τὸ Διβάνιον νὰ πιάσῃ τὸν Πασᾶν καὶ νὰ τὸν στείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ πολλὰ παράπονα κατὰ τοῦ πολιτεύματός του. Μὲ τὰ μέσα τῆς δωροδοκήσεως ἐπέτυχεν ὅσα ἤθελεν ὁ Βέης. Ἔκτοτε εἶναι ἡ Ἀλγειρικὴ πολιτεία σύμμαχος τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς χωρὶς πληρωμὴν φόρου. Ὅ,τι στέλλει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶναι ἁπλοῦν δῶρον, ἀντὶ τοῦ ὁποίου λαμβάνει πολεμικὰ καὶ ναυτικὰ χρειώδη ὡς ἀντίδωρον. Οὕτως ηὔξησεν ἡ δύναμις τοῦ Δέη, καὶ ὁ Μωαμὲθ ἐδέευσεν ἀπεριορίστως ἀπὸ τοῦ 1766 — 1791 ἔχων δι' ὥραν ἀνάγκης καὶ πλούσιον γαζοφυλάκιον, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε μὲν ὀνόματι πάντοτε, πραγματικῶς δὲ κατεστάθη μετὰ τὴν διαρπαγὴν τῆς Τούνιδος (1757), καὶ ἔκτοτε ἐπερισσεύθη μεγάλως ἀπὸ τοὺς Δέϊδας.

Ἀκόμη μὲν δὲν ἔπαυσαν πειρατεῖαι τινὲς κατὰ βασιλείων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσιν εἰρηνικὰς συνθήκας μὲ τὸ Ἀλγείριον, ἔγειναν δὲ σπανιώτεραι. Οὕτω Π. χ. ἠρέθισαν διὰ τῶν πειρατειῶν των οἱ Ἀλγειρῖνοι τοὺς Ἱσπανοὺς (1776· 1778 — 1786) εἰς ἐκδικητικοὺς πολέμους. καὶ τὴν Δανίαν (1795), καὶ τὴν Βενετίαν (1796) εἰς φοβεριστικὰς κινήσεις· ἀλλὰ καὶ αὗται αἱ κινήσεις ἔπαυσαν ὠφελίμως διὰ τὸ Ἀλγείριον. Ἀπὸ μόνον τὸν Ναπολέοντα (1802) δὲν ὠφελήθησαν τίποτε.

Οἱ Ἱσπανοὶ ἐπαραχώρησαν (1792) εἰς τὸ Ἀλγείριον τὸ ἐκ σεισμοῦ τῆς γῆς κρημνισθὲν Ὀρὰν μὲ ὠφέλιμον συνθήκην ἐμπορίας, χωρὶς τοῦ φρουρίου Μασαλκιβίρ. Ἔχει λοιπὸν τὸν λιμένα τοῦτον ἡ Ἱσπανία, ὅς τις φυλαττόμενος καλὰ καὶ φρουρούμενος ὡς πρέπει ἐμπορεῖ νὰ ἐμποδίζῃ νὰ μὴ βλάπτωσιν οἱ Βάρβαροι τὴν Ἱσπανικὴν ἐμπορίαν.

7. Φέσον καὶ Μαρόκκον.

Ἀχμὲδ καὶ Μεχμὲδ, δύω ἀδελφοὶ ἐξ οἰκογενείας Σααδὶ, ἐκ τοῦ γένους τοῦ Προφήτου, ἀπεδίωξαν (1550) τοὺς Μερινίδας ἀπὸ τὸ Φέσον καὶ Μαρόκκον, τὸ ὁποῖον τότε ἦτο διῃρημένον εἰς πολλὰ μικρὰ κομμάτια. Καθεὶς ἀδελφὸς ἔλαβε τὸ μέρος του· ὁ Μεχμὲδ τὸ Φέσον καὶ Μαρόκκον· ὁ δὲ Ἀχμὲδ τὸ Ταφιλέτ. Ὁ Μεχμὲδ ἥνωσε μὲ τὸ βασίλειον τὰς δύω Μαυριτανίας, τὸ μέγιστον μέρος τῆς Νομαδίας καὶ ἀκόμη 24 ἄλλας ἐπαρχίας. Δολοφονεθεὶς δὲ (1556) ἀφῆκε τὸ πλατὺ βασίλειόν του εἰς τὸν υἱόν του Ἀβδαλάχ. Οὗτος δὲ, διὰ νὰ μένῃ ἥσυχος, ἐφόνευσε τοὺς υἱοὺς καὶ ἐγγόνους τοῦ θείου του Ἀχμέδ· καὶ ἤρχιζε νὰ καλλωπίζῃ τὸ Μαρόκκον μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔκτισε συλλογὴν 400 οἰκημάτων, διὰ νὰ διδάσκεται εἰς αὐτὰ ἡ Μωαμεθανὴ θεολογία καὶ τὸ Κοράνιον. Ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος Μουλέη ἢ Μουλᾶ (πρίγκιψ) Μωάμεθ ἀπεδιώχθη ἀπὸ τὸν θεῖον του Ἀδδὲλ Μελὲκ διὰ βοηθείας

τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς. Ὁ διωχθεὶς κατέφυγεν εἰς τὸν τῆς Πορτογαλλίας βασιλέα Σεβαστιανὸν, ὅστις τὸν ἐπανέφερε μὲ 30,000 στρατιώτας, ἀλλ' ἐθανατώθη καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Μουλᾶ Μωάμεθ (ἴδε Τόμ. Ϛ', σελ. 108.). Τὸ βασίλειον λοιπὸν μετέπεσεν ἀδιαίρετον εἰς Ἀχμὲδ Σερὶφ, τρίτον ἀδελφὸν τοῦ Ἀβδαλὰχ, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐξηπλώθη τόσον, ὅσον, καθὼς λέγουσι, δύναται νὰ περιπατήσῃ ἓξ μῆνας ἡ κάμηλος πρὸς τὰ μέρη τῆς Γυϊνέας.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ἠκολούθησεν ἱκανὸν καιρὸν σύγχυσις. Πέντε υἱοίτου ἐπολέμουν ἀλλήλους, ἕως οὗ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Μουλᾶ Ζιδὰν ἀνεδείχθη κύριος ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ Μαρόκκου. Ἐπὶ τῆς τούτου βασιλείας ἦλθαν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Βαρβαρίας οἱ ἐκ τῆς Ἱσπανίας ἀποδιωχθέντες Μαράνοι (1609), ἐκ τῶν ὁποίων ἐκατοίκησαν εἰς Σάλαν, καὶ Τετόναν τόσοι, ὥστε κατὰ τὸ παρὸν οἱ κάτοικοι τούτων τῶν πόλεων εἶναι σχεδὸν ἀπόγονοι ἐκείνων. Δι' αὐτῶν ἔλαβε νέαν ζωὴν τὸ Μαρόκκον. Μὲ τὸ ἀργύριον, τὸ ὁποῖον ἔφεραν ἐξ Ἱσπανίας, ὥπλισαν καράβια καὶ ἤρχισαν νὰ κατατρέχουν τοὺς ἐχθρούς των Ἱσπανοὺς καὶ ἄλλους, ὅσους ἠδύναντο χριστιανούς. Πλουτισθέντες δὲ ἐτόλμησαν καὶ ἥρπασαν τὸ καστέλον Ῥαβὰτ, καὶ εἰσήγαγαν εἰς αὐτὸ δημοκρατίαν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ ὁ Σερὶφ νὰ τοὺς ἐπάρῃ τὴν πόλιν ἢ νὰ καταργήσῃ τὴν δημοκρατίαν των. Μετάτινα ἔτη ἐκυρίευσεν ὁ Σερὶφ πάλιν τὸ καστέλον· ἀλλὰ περὶ τούτου συνέβη πόλεμος μεταξὺ αὐτοῦ βοηθουμένου ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, καὶ τῶν δημοκρατικῶν βοηθουμένων ἀπὸ τοὺς Ὀλλανδοὺς καὶ Γάλλους, ὅστις διήρκεσεν ἱκανὸν καιρόν. Ἐπὶ τῆς ἑπομένης δυναστείας (1666), ὑπετάχθησαν οἱ δημοκρατικοὶ ἐθελουσίως εἰς τὸν Σερὶφ μὲ συνθήκας, ἐνῷ κυβερνῶνται αὐτονόμως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Μαροκκικοῦ Σουλτάνου.

Ἐπὶ τῶν Σαδικῶν Σερίφων ἐμβῆκε τὸ Φέσον καὶ Μαρόκκον διὰ πρεσβειῶν εἰς πλησιεστέραν τινὰ σχέσιν μὲ τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἀχμὲδ Σερὶφ ἔστειλε πρεσβείων εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ· ἐπὶ τοῦ Σερίφου Ζιδᾶν ὑπῆγε πρεσβεία τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν Ῥοδόλφου Β' εἰς τὸ Μαρόκκον καὶ ἄλλη Ὀλλανδικὴ (1622), εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο καὶ ὁ Γόλιος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μουλᾶ Ζιδᾶν ἕνας Ἄραψ, Κρὸμ Ἐλαδισχᾶ, ἐπανέστη κατὰ τῶν Σααδίων. Ἐκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ἐπέρασεν ἐν στόματι μαχαίρας τὰ τέκνα τοῦ Μουλᾶ Ζιδᾶν, τοὺς τελευταίους βλαστοὺς τῶν Σααδικῶν Σερίφων, καὶ ἐβασίλευε χωρὶς ἀντίζηλον ἐκ τοῦ Σααδικοῦ γένους. Ἀλλ' ὁ ἀντίζηλός του ἦλθεν ἄλλοθεν;

Μαῦροι τινὲς Χατσίδες ἔφεραν ἀπὸ τὴν Μέκκαν τὸν Σερὶφ Μουλέη Ἀλῆν εἰς τὸ Ταφιλὲτ, ὅπου ἐκ πολλῶν ἐτῶν δὲν εὐτύχουν οἱ καρποὶ τῶν φοινίκων: Ὁ λαὸς τὸν ἐδέχθη ὡς ἀπόγονον τοῦ προφήτου μὲ σέβας μέγα, καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὸν ἐρχομόν του εὐτύχησαν οἱ φοίνικες καὶ ἡ εἰσκομιδὴ τῶν καρπῶν ἔγεινε πλουσιωτάτη, ἀπέδωκεν ἡ δεισιδαιμονία τὸ θαῦμα τοῦτο εἰς τὸν Σερὶφ, καὶ ὁ λαὸς ἐκ χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης τὸν ἀνεκήρυξε βασιλέα τοῦ Ταφιλέτ.

Γέννησις, εὐλάβεια καὶ ἐπιθυμία τῶν ὑπηκόων του νὰ κυβερνῶνται ἀπ' αὐτὸν, τὸν ἐστερέωσαν μέχρι τοῦ θανάτου του (1618) καὶ τὸν υἱόν του Μωαμὲθ εἰς τὸν θρόνον. Ἡ εἰρήνη διεκόπη ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἀδελφοῦ του Ῥεσχὶδ, τὸν ὁποῖον τέλος ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον ὁ θάνατος τοῦ Μωάμεθ (1664). Ὁ Ῥεσχὶδ ὑπέταξε κατ' ὀλίγον ὅλην τὴν Μαροκκικὴν ἐπικράτειαν, τὴν ἠσφάλισε μὲ νεόκτιστα φρούρια, καὶ ὑπῆρξεν ἰσχυρότατος Ἡγεμὼν τῆς Ἀφρικῆς καὶ πλουσιώτατος ἐκ τῶν ἀδικιῶν καὶ φόρων, τοὺς ὁποίους ἐσύναζεν ἀπανθρωπότατα.

Πίναξ τῶν Ἀλιδῶν Σερίφων.

Σερὶφ Μουλέη Ἀλῆ (1654 — 1658).
Μουλέη Μωάμεθ, υἱὸς τοῦ προτέρου (1658 — 1664).
Ῥετχὶδ ὁ ἀδελφὸς τοῦ προτέρου (1664 — 1672).
Μουλέη Ἰτμαὴλ ἀδελφὸς τοῦ πρ. (1672 — 1727).
Ἀχμὲτ Δεχεβὶ (Χρυσόπλουτος) (1727 — 1729).
Μουλέη Ἀβδαλὰχ, θεῖος τοῦ πρ. (1729 — 1757).
Σιδὶ Μωάμεθ, υἱὸς τοῦ πρ. (1757 — 1790).
Μουλέη Ἰεζὶδ, υἱὸς τοῦ πρ. (1790 — 1792).
Μουλέη Σολειμάννης ἐκ τοῦ 1792.

Ἡ βασιλεία τοῦ Σερὶφ Ῥεσχὶδ ἐπέρασε μὲ ἀπανθρώπους σκληρότητας· ἀλλ' ὁ ἀδελφός του Ἰσμαὴλ, ἀληθῶς ἀνθρωπόμορφος τίγρις, τὸν ἐξαπέρασεν εἰς ἐφευρέσεις βασανιστηρίων. Ἐπειδὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥεσχὶδ τοῦ ἔπιπτε μόνον τὸ Φέσον, καὶ ὁ ἀδελφός του Μουλέη Ἀρὰν, ὅςτις εἶχεν ἐξουσιάσιάσειν τὸ Ταφιλὲτ, ἤθελε νὰ δώσῃ τὸ Μαρόκκον εἰς τὸν ἀνεψιόν του Μουλέη Ἀχμὲδ, ἀφοῦ ἐξισάσθη, καὶ ὁ Ἀχμὲδ ἔμεινε κληρονόμος μόνου τοῦ Ταφιλὲτ, ἐλύσσαξε καθ' ὅλων ὅσοι εἶχαν τὴν μερίδα τοῦ ἐναντίου του ἢ ὑπωπτεύοντο ὡς τοιοῦτοι, μ' ὅλον ὅτι τοὺς ὑπεσχέθη ἀμνηστίαν. Φοβούμενος δὲ ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν διὰ τὰς ἀδιακόπους αἱματοχυσίας, ἐκατάστησε στράτευμα Νέγρων σκλάβων, τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Σιδὶ Βοχάριν, ὑπομνηματιστήν τινα τοῦ Κορανίου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν βίβλον ἔκαμαν τὸν ὅρκον τῆς ὑπακοῆς. Ὠνομάσθησαν δοῦλοι τοῦ Ἰσμαὴλ, καὶ ἦσαν καὶ δήμιοί του ἕως τοῦ 1727 ἔτους, ὁπότε ἀπέθανε κατὰ τὸ 81ον ἔτος· τῆς ζωῆς του. Ἀμετάτρεπτος ἦτο ὁ τύραννος οὗτος. Καὶ αὐτὸς ὁ ἰσχυρότατος Λοδοβῖκος ΙΔ' δὲν ἠδυνήθη οὔτε μὲ βίαν οὔτε μὲ δῶρα νὰ τὸν φέρῃ εἰς εἰρήνην· τὸν Γαλλικὸν βομβαρδισμὸν ἀπέκρουσε σταθερῶς, καὶ συνθήκας δὲν ἔστερξε, διὰ νὰ πειρατεύωσιν ἐλευθέρως οἱ δοῦλοί του. Δὲν ἐφείσθη οὐδὲ τὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις. Ἐξέτεινε δὲ πολὺ καὶ τὴν ἐπικράτειάν του· ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς ἐπῆρε τὸ κρημνισμένον

φρούριον Μαρμορά· 1684 ἐπίασε τὸ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἐγκαταλειφθὲν Τάγγερ· τὸ Λαρὰσχ ἐκυριεύθη μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν (1687 — 1689)· μόνον κατὰ τῆς Σέπτας δὲν εὐτύχησαν τὰ ὅπλα του.

Ὁ ὑπ' αὐτοῦ κατασταθεὶς Νεγρικὸς στρατὸς ᾐσθάνθη τὴν δύναμίν του ἐπὶ τοῦ ἀμέσως βασιλεύσαντος Χρυσοπλούτου Ἀχμὲτ, ἐπειδὴ τὸν ἐπροστάτευσε κατὰ τοῦ ἀξιολόγου Ἀβδοὺλ Μελὶκ; τὸν ὁποῖον ἡ κοινὴ ψῆφος ἤθελε νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μαρόκκου. Ἔκτοτε ἐπίστευσεν, ὅτι ὁ θρόνος κρέμαται ἀπ' αὐτὸν, καὶ τῷόντι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀχμὲτ τὸν ἐπώλησεν εἰς τὸν Μουλέη Ἀβδαλάχ· καὶ ἐπειδὴ οὗτος πεντάκις ἐξεθρονίσθη ἀπὸ ἀντιποιητὰς, τὸν ἐνεθρόνισε πεντάκις ὁ στρατὸς μὲ καλὴν πληρωμήν. Ἐκατάλαβε καὶ αὐτὸς τὸ ἐπικίνδυνόν του, καὶ τὸν ἔστειλε κατά τινων ὀρεινῶν ἀποστατῶν διὰ νὰ τὸν σμικρύνῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὀλιγάριθμος ὢν ἦτο φοβερὸς, ὁ υἱός του καὶ διάδοχος Σιδὶ Μωάμεθ τοῦ ἀφαίρεσε τὰ ὅπλα, καὶ ἐχάρισεν εἰς τοὺς στρατιώτας χωράφια νὰ γεωργῶσι. Μ' ὅλα ταῦτα ἀκόμη δὲν ἐκαταργήθη ἐντελῶς τὸ Νεγρικὸν τοῦτο στῖφος.

Ὁ Σιδὶ Μωαμὲθ ἔφερεν ἀγαθὰς καὶ ὠφελίμους γνώσεις εἰς τὸν θρόνον. Ἐκατάργησε τὴν δημοκρατικὴν μορφὴν τῶν πλουτισθεισῶν παραθαλασσίων πόλεων Σάλης καὶ Ῥαβὰτ, καὶ τὰς ὑπέταξεν ὡς ἄλλα μέρη τοῦ βασιλείου εἰς τὸ σκῆπτρόν του· ἐγνώρισε τὴν εἰρηνικὴν ἐμπορίαν μέσον πλουτισμοῦ τῆς πολιτείας ἀσφαλέστερον παρὰ τὰς ληστείας, καὶ διὰ τοῦτο ἔκτισε τὴν παραθαλάσσιον πόλιν Μογαδὸρ μὲ ἐξαίρετον λιμένα· ἀλλὰ, διὰ νὰ θερίσῃ πάραυτα τὸ σπαρθὲν, κατέθλιψε πάραυτα τὴν ἐκεῖ εἰσαχθεῖσαν ἐμπορίαν μὲ παντοδαποὺς φόρους. Καλήτερα εὐτύχησε νὰ περισσεύσῃ τὰ εἰσοδήματα τοῦ γαζοφυλακίου του δι' εἰρηνικῶν καὶ ἐμπορικῶν συνθηκῶν μὲ τὰς Εὐρωπαϊκὰς πολιτείας· τὰς ἔκλειε λαμβάνων δῶρα, καὶ

πολλάκις τὰς παρέβαινε διὰ νὰ λάβῃ νέα δῶρα. Ἀκόμη ἐπὶ τοῦ πατρός του, τὸν ὁποῖον ἐπετρόπευσε πολλὰ ἔτη, ἤρχισε τὴν συμβίβασιν καὶ παράβασιν τούτων τῶν συνθηκῶν, καὶ τὴν ἐπανελάμβανε δι᾽ ὅλης τῆς βασιλείας του· μὲ τὴν Δανίαν ἔκαμε συνθήκην 1751 κ. 1753, μὲ τὴν Ὀλλανδίαν 1755, μὲ τὴν Ἀγγλίαν 1767, μὲ τὴν Σβεκίαν 1763, μὲ τὴν Βενετίαν 1765, μὲ τὴν Ἱσπανίαν καὶ Γαλλίαν 1767, μὲ τὴν Τοσκάναν 1778, μὲ τὴν Νεάπολιν 1782, μὲ τὴν Αὐστρίαν 1783, μὲ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν 1786.

Μ᾽ ὅλον ὅτι ὁ Σιδὶ Μωάμεθ ἐσύναζεν αὐστηρῶς τοὺς φόρους ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἐλάμβανε πολλὰ δῶρα ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, μ᾽ ὅλον τοῦτο δὲν ἐξήρκουν τὰ ἔσοδά του πρὸς ἀπάντησιν τῶν πολλῶν ἐξόδων του, διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μαζαγὰν καὶ τῆς Μελίλλης, διὰ τὴν οἰκοδομὴν πολλῶν πόλεων καὶ φρουρίων, τσαμίων καὶ δημοσίων ἀγορῶν, δι᾽ ἐξαγορὰν πολλῶν Μωαμεθανῶν σκλάβων, οἱ ὁποῖοι μηδ᾽ ὑπήκοοί του ἦσαν κτλ. Διὰ τοῦτο ὁ διάδοχός του Ἰεζὶδ ἐζήτησε πάλιν δῶρα ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους, οἱ ὁποῖοι καὶ τοῦ τὰ ἔδωκαν παρεκτὸς τῆς Ἱσπανίας, ἥτις ἐπολέμει κατ᾽ αὐτοῦ διὰ τὴν Σέπταν. καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἐθανατώθη εἰς μίαν ἐπανάστασιν. Ὁ διάδοχός του, Μουλέη Σολειμάννης, εἰρήνευσε πάλιν μὲ τὴν Ἱσπανίαν, καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἠγόρασαν πάλιν ἀπ᾽ αὐτὸν (1792 — 1799) τὴν εἰρήνην καὶ φιλίαν μὲ νέα δῶρα. Μ᾽ ὅλα ταῦτα τὸ Μαρόκκον εὑρίσκεται εἰς πτωχικὴν καὶ δυστυχῆ κατάστασιν.

8. Αἰθιοπία ἢ Ἀβυσσινία.

Ἡ ἱστορία τῆς Αἰθιοπίας ἀναβαίνει μὲ τοὺς μύθους της εἰς ἑκατονταετηρίδας πρὸ Χριστοῦ, αἵτινες δὲν δύνανται νὰ προσδιορισθῶσι χρονολογικῶς. Εἰς ἕνα τοιοῦτον παμπάλαιον καὶ ἀνερμήνευτον χρόνον

λέγεται ὅτι ἐκ τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας μετέβησαν πέραν τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀφρικῆς οἱ ὀνομαζόμενοι (τίς οἶδε διὰ τί;) Ὁμηρῖται καὶ Σαβαῖοι οἱ αὐτοί, ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς ἐντοπίους τῆς Αἰθιοπίας, καὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν χώραν. Ἀναφέρεται δὲ εἰς τὴν παλαιὰν Γραφὴν (Βασιλ. Γ΄, κεφ. 20), ὅτι βασίλισσά τις Σαβᾶ ἀκούσασα τὴν σοφίαν τοῦ Σολομῶντος ὑπῆγε μὲ πολλὰ δῶρα νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν ἀκουομένων. Τὸ δὲ Σαβᾶ τινὲς μὲν ἡρμήνευσαν ἔθνος Σαβαίων, ὄχι τῶν μεταβάντων εἰς τὴν Αἰθιοπίαν, ἀλλὰ τῶν μεινάντων εἰς τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν (ἴδε Τόμ. Α΄, σελ. 170). Οἱ δὲ Αἰθίοπες θέλουσι τὸ ἔθνος τοῦτο ἰδικόν των, ἤγουν τὸ μεταβὰν ἤδη ἐκ τῆς Ἀραβίας εἰς αὐτούς, καὶ φυλάττουσιν ἐκ παραδόσεως τὸ ὄνομα τῆς ἀνάσσης ταύτης, Μεκέδας, τὴν ὁποίαν οἱ Ἄραβες ὀνομάζουσι Βέλκιν. Λέγουσιν, ὅτι ὑπέστρεψεν (991 πρ. Χρ.) ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔγκυος, καὶ ἐγέννησεν υἱὸν ὀνομασθέντα Δαβίδ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνάγουσι τὸ γένος τῶν μέχρι τῆς σήμερον βασιλέων των, ὀνομαζομένων ἐκ τούτου Σολομωντιδῶν. Μήτηρ καὶ υἱὸς εἰσήγαγαν κατ᾽ ὀλίγον εἰς τὴν χώραν των τὴν λατρείαν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ, ἤγουν τὴν πίστιν τοῦ Ἰσραήλ, ἐνῷ πρότερον οἱ πολύθεοι Αἰθίοπες ἐλάτρευαν τοὺς δράκοντας. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Αἰθιοπίαν ὀνομάζουσιν οἱ Ἄραβες Χαμβὲσ ἢ Ἀβὲσ, ἐκ τούτου ἐγεννήθη ὄνομα ἄλλο τῆς χώρας ἡ Ἀβυσσινία.

Βασίλειον ὑποτελὲς τῶν Σολομωντιδῶν φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ Μερόη, ὅπου εἰσῆλθεν ἐπίσης ἡ διδασκαλία τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Εἰς αὐτὸ ἐβασίλευαν γυναῖκες καὶ κατὰ τὸν Πλίνιον (VI, 29) ὠνομάζοντο ὅλαι Κανδάκαι. Μιᾶς τῶν Κανδακῶν τούτων ἦτο ὁ εὐνοῦχος, τὸν ὁποῖον ἐβάπτισεν ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος (Πραξ. Η΄, 27 — 40)· καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων δυνάστης, ἤγουν ἀξιω-

ματικὸς τῆς Κανδάκης τῆς βασιλίσσης τῶν Αἰθιόπων. Φαίνεται λοιπὸν, ὅτι εἰς τὴν Μερόην διὰ τοῦ βαπτισθέντος τούτου δυνάστου εἰσῆλθεν ὁ Χριστιανισμὸς κατ' ἀρχὰς τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος, ἐνῷ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν κυριαρχούντων Σολομωντιδῶν εἰσέχωρησε κατὰ τὴν τετάρτην.

Κατὰ τὸ 330 ἔτος ἐκ Χριστοῦ Τύριός τις πραγματευτὴς μὲ δύω υἱούς του, Φρουμάντιον καὶ Αἰδέσιον, δὲν ἐξεύρομεν βεβαίως ἐκ τίνων περιστάσεων, ἐκατήντησεν εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν. Ὡς γραμματισμένοι καὶ ἀγχίνοες εἰσεχώρησαν εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα, καὶ ὡς Χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ διδάσκουν τοὺς Αἰθίοπας τὸ εὐαγγέλιον. Ἐπειδὴ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἐδέχθη πρώτη τὴν χριστιανωσύνην, ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμά της καὶ ὅλοι οἱ ὑπήκοοι. Μόνον ἡ φυλὴ Φαλάσχα μὲ τὸν ἡγεμόνα της ἐβάσταξε τὸν Ἰουδαϊσμόν. Ὁ Φουρμάντιος ἐστάλθη ἀπὸ τὸν βασιλέα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὸν τότε ποιμεναρχοῦντα μέγαν Ἀθανάσιον, καὶ ἐχειροτονήθη πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Αἰθιοπίας ἢ Ἀβυσσινίας. Μετὰ τὴν πέμπτην ὅμως οἰκουμενικὴν σύνοδον οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι ἐμιάνθησαν μὲ τὴν αἵρεσιν τῶν Μονοφυσιτῶν (ἴδ. Τόμ. Δ', σελ. 73 Σημ. β').

Οἱ Σολομωντίδαι τῆς Αἰθιοπίας βοηθοῦντες τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς Ἰεμένιον, ἤγουν τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν, καταδιωκομένην Χριστιανωσύνην (522) ἔξωσαν τὸ ἐκεῖ ἡγεμονεῦον γένος τῶν Ὁμηριτῶν, καὶ εἰσήγαγαν κυβέρνησιν ἐξαρτωμένην ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίαν. Ἡ δὲ Περσία ἀπεδίωξεν ἐκεῖθεν τοὺς Αἰθίοπας καὶ ἀντικατέστησε πάλιν τοὺς Ὁμηρίτας (611)· καὶ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Εὐδαίμονος Ἀραβίας, Βαζῆνος Ὁμηρίτης, καθυπέταξε (627) τὸ βασίλειόν του εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ Μωάμεθ. Ἔκτοτε ἡ ἱστορία τῆς Ἀβυσσινίας χάνεται, ἕως οὗ ἐξώσθη ἀπὸ τὸν θρόνον ἡ τῶν Σολομωντιδῶν δυναστεία (960).

Ζαγίδαι ὀνομάζονται οἱ ἀντ' αὐτῶν βασιλεύσαντες εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν ἕως τοῦ 1268 ἔτους. Τί συνέβη ὅμως ἐφ' ὅλου τούτου τοῦ χρονικοῦ διαστήματος εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, μένει παντάπασιν ἄγνωστον. Ἕνας Σολομωντίδης διαφυγὼν τὴν καταδρομὴν τῶν συγγενῶν του εἶχε κρυφθῆν εἰς τὸ βασίλειον Σχέβα (960). Ὅταν δὲ ἐξέλιπε τὸ γένος τῶν Ζαγιδῶν (1268), εἰσήγαγαν εἰς τὴν βασιλείαν τοὺς ἀπογόνους του Σολομωντίδας οἱ μεγιστᾶνες τοῦ βασιλείου ἐκείνου δευτέραν φορὰν, οἱ ὁποῖοι βαστάζουσι τὸ σκῆπτρον ἕως τῆς σήμερον. Κατὰ τὸ 1505 ἔτος ἔλαβε τὸν θρόνον νήπιόν τι, Δαβὶδ Σολομωντίδης ὀνομαζόμενον, καὶ ἐπετροπεύετο ἀπὸ τὴν μάμμην του Ἑλένην. Ἔκτοτε μᾶς εἶναι γνωστὰ ἐκ τῆς Αἰθιοπίας τὰ ἐφεξῆς. Δύω δημόσιοι ἐχθροὶ τῆς Αἰθιοπίας ἐφάνησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἕνας πολιτικὸς καὶ ἄλλος θρησκευτικός.

α'. Ἐκ τριῶν μερῶν ἐφοβερίζετο μὲ πολεμικὰς ἐπιδρομὰς ἡ Αἰθιοπία· ἐκ νότου καὶ ἀνατολῶν, ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ βασιλείου Ἄδελ· ἐκ βοῤῥᾶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ἐκ τῶν νοτιοδυτικῶν, ἀπὸ τοὺς Γάλλας, Νεγρικόν τινα λαόν. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἶχαν ἀποκτήσειν οἱ Πορτογάλλοι εἰς τὴν Ἰνδικὴν θάλασσαν περίφημον καὶ φοβερὸν ὄνομα· διὰ τοῦτο οἱ Ἀβυσσινοὶ ἐπιτροπευούσης τῆς Ἑλένης (1515) ἐπεθύμησαν τὴν βοήθειαν τοῦ πολυκροτήτου τούτου ἔθνους. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ πρὸς αὐτὸ πρεσβεία ἦτο ἀκόμη καθ' ὁδὸν, ἐφάνησαν οἱ Πορτογάλλοι διὰ τὸ ἴδιον ἑαυτῶν συμφέρον μὲ τὸν στόλον των εἰς τὴν νῆσον Ζεϊλὰν διὰ νὰ ἐκδιώξωσιν ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὸ 1520 ἔτος ἔφθασεν ἡ τῶν Πορτογάλλων ἀντιπρεσβεία εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν, καὶ συνέδησε συνθήκην κοινοῦ πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Μωαμεθανῶν. Ἐπὶ τῆς ἐπιτροπίας τῆς Ἑλένης, Δαβὶδ τοῦ ἐγγόνου της, Κλαυδίου, Μηνᾶ καὶ Μελὲκ Σεκουὲδ (1520—1595) ἐδιήρκει μὲ διαφόρους τύ-

χας ὁ πρὸς τοὺς Γάλλας καὶ Μωαμεθανοὺς πόλεμος, ἕως οὗ τοὺς ἐνίκησεν ὁ τελευταῖος βασιλεύς. Ἔκτοτε ἤκμαζε μὲν τῶν Πορτογάλλων ἡ δόξα εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτε ἐμπορίαν οὔτε πλούτη εὕρισκαν εἰς τὴν πτωχὴν χώραν, ἀνεχώρησαν τελευταῖον ἐκεῖθεν.

β'. Ἰησουῗται εἶχαν μεσιτεύσειν τὰς συμβιβάσεις μὲ τοὺς Πορτογάλλους. Οὗτοι ἐπεμελήθησαν ἐνταυτῷ νὰ ἀποσπάσουν τὴν Ἀβυσσινίαν ἀπὸ τὸν Πατριάρχην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ νὰ τὴν καθυποτάξωσιν εἰς τὸν Πάπαν, καὶ οὕτως ἐτάραξαν τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν. Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν Πορτογάλλων βασιλεῖς ἐκλονίζοντο μεταξὺ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ Δαβὶδ ἔκλινεν εἰς τὸν Πάπαν· ὁ Κλαύδιος τὸν ἀπεστρέφετο· διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἐτάραξαν οἱ Ἰησουῗται τὴν χώραν· ἀφώρισαν τὸν βασιλέα, καὶ ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ ἔνοπλον φατρίαν των, καὶ ἔγειναν ἀληθῶς μάστιξ τῆς χώρας. Μ' ὅλον τοῦτο μετ' ὀλίγα ἔτη Πέτρος Πάζιος, ἀληθινὸς ἱεροδιδάσκαλος, εἰσήγαγε τὸν Καθολικισμὸν, ἂν ὄχι εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον, ἀλλὰ εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἡ δόξα τῶν Ἰησουϊτῶν ἤνθει (1600 — 1632) ἕως τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Σοκινίου. Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἐκακομεταχειρίσθησαν τὴν εἰς τὴν αὐλὴν ἰσχύν των καὶ ἐγίνοντο ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος μισητότεροι διὰ τῶν μηχανορράφιῶν των, διὰ τῆς ἐντελοῦς μεταβολῆς τῆς μέχρι τοῦδε ἐκκλησιαστικῆς συντάξεως, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέας πνευματικῆς νομοθεσίας, διὰ τῆς πολεμήσεως τῶν δικαίων τοῦ βασιλέως, τῶν ὑπηκόων του καὶ τῶν ἱερέων. Εἰς πολλοὺς τόπους ἐπανέστη ἐναντίον των ὁ λαὸς, καὶ τελευταῖον ὁ Βασιλίδας (βασιλ. 1632 — 1665) εὐθὺς ἀναβὰς τὸν θρόνον ἐξώρισεν ἀπὸ τὸ βασίλειόν του καὶ τοὺς Ἰησουῗτας καὶ τὴν Καθολικὴν θρησκείαν καὶ εἰσήγαγε πάλιν τὸν τῆς Ἀλε-

ξανδρείας Πατριάρχην καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἔκτοτε δὲν ἐδοκίμασεν ὁ Πάπας νὰ εἰσάξῃ ἐκεῖ τὴν δύναμίν του. Ἐγχώριοι νέοι ἀνετράφησαν εἰς τὴν Ῥώμην νεωστὶ, διὰ νὰ κατηχήσουν τοὺς συμπατριώτας των τὰ τοῦ Πάπα δόγματα· τί ὅμως ἀποτέλεσμα θέλουν κάμειν, μένει νὰ μᾶς διδάξῃ ὁ μέλλων χρόνος.

Ἐν γένει δὲ ἔκτοτε δὲν συνεδέθη νέα διαρκὴς σχέσις μεταξὺ Ἀβυσσινίας καὶ Εὐρώπης. Οὔτε οἱ Ὁλλανδοὶ τῆς Ἰνδικῆς ἑταιρείας κατὰ τὸ τέλος τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος, οὔτε Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' κατ' ἀρχὰς τῆς ιη' ἠδυνήθησαν νὰ συνδέσουν σχέσεις. Καὶ πῶς δύναται ἡ πτωχὴ χώρα νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν φιλοπλούτων Εὐρωπαίων;

Εἰς τὴν χώραν αὐτὴν δὲν συνέβησαν ἄξια ἱστορίας ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλίδα. Τοὺς ἐξαδέλφους καὶ ἀνεψιοὺς καὶ (ἴσως) καὶ τοὺς ἀδελφούς του ἐφόνευε πρότερον ἐκ φόβου ὁ βασιλεύων. Ὁ Δαβὶδ κατέπαυσε τὴν θηριωδίαν ταύτην, καὶ ἐπρόσταξε νὰ φυλακόνωνται εἰς τὸ ὄρος Βεχνὲ τῆς ἐπαρχίας Βελεσσέν. Ἔκτοτε ζῶσιν ὁλόκληροι οἰκογένειαι μὲ σκληροτέραν ἢ φιλανθρωποτέραν φύλαξιν κατὰ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀεὶ βασιλεύοντος. Πόλεμοι γίνονται μὲ τοὺς ἑκατέρωθεν τοῦ Νείλου ἀγρίους, Ἀζὸφ καὶ Γάλλας, μὲ τοὺς ὁποίους ἀναμίσγονται κάποτε καὶ ἐπαρχιῶν ἐπαναστάσεις. Ἕνας πόλεμος μὲ τὸ γειτονικὸν βασίλειον Σεννὰρ ἔφθειρε τοῦ Ἰασοῦ Β' (βασιλ. 1729 — 1753) 18,000 στρατιώτας.

Μεταξὺ 1709 — 1714 διεκόπη ἡ σειρὰ τῶν Σολομοντείων βασιλέων, ἐνῷ Οὔστρας, πρώην βασιλικὸς ὑπουργὸς, ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον. Πρὸ τοῦ θανάτου του ὅμως ἔφερε τὸν υἱὸν τοῦ πρώην βασιλέως ἀπὸ τὸ ὄρος, καὶ τὸν ἔστεψε βασιλέα, καὶ οὕτως ἀποκατέστησε πάλιν τὴν Σολομώντειον οἰκογένειαν.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ιη' ἑκατονταετηρί-

δος ἠφάνισε τὴν Αἰθιοπίαν μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος ἐκ ζηλοτυπίας τῶν Ἀβυσσινῶν πρὸς τοὺς πολλοὺς Γάλλας, τοὺς ὁποίους ἔφερεν εἰς τὴν αὐλήν του ὁ βασιλεὺς Ἰωὰς (βασιλ. 1753 — 1769). Τοὺς τρομεροὺς ἀφανισμοὺς τοῦ ἀγρίου τούτου πολέμου, ὅς τις διήρκει ἕως τοῦ 1769 ἔτους, ἴδεν ἀκόμη ὁ Βρύκιος.

9. Ἰουδαϊκὸν βασίλειον εἰς τὴν Αἰθιοπίαν.

Εἴπαμεν ἀνωτ. (σ. 518), ὅτι ὅταν ἐνηγκαλίσθησαν οἱ Αἰθίοπες τὴν χριστιανωσύνην διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν Τυρίων Φρομαντίου καὶ Αἰδεσίου, μέρος αὐτῶν ἔμεινεν ἀμετάτρεπτον εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Ἐκατοίκησαν οὗτοι εἰς τὰ δυτικὰ μέρη τῆς Αἰθιοπίας ἐπάνω τῶν τραχέων καὶ δυσβάτων βράχων τοῦ βουνοῦ Σάμεν, τὸ ὁποῖον εἶναι μέρος τῶν ὀνομαζομένων Σμαράγδου ὀρέων. Αὐτοῦ ἐσύστησαν ἴδιόν των βασίλειον, ὀνομαζόμενον τῶν Φαλάσχων, ἤγουν (ὡς ὀνομάζουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς) ἐξορίστων, ἢ διότι εἶναι ἀπομακρυσμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Αἰθίοπας, ἢ διότι εὑρίσκονται μακρὰν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἥτις εἶναι ἡ θεοδώρητος εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν χώρα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ εἰς τὰ ὄρη των δὲν ἠδύναντο νὰ ζῶσιν ἡσύχως ἐνοχλούμενοι ἀπὸ τοὺς Σολομωντίδας, ἐσυμβιβάσθησαν μὲ αὐτοὺς τελευταῖον, καὶ μὲ δόσιν φόρου τινὸς μετρίου ἐφύλατταν τὴν ἐσωτερικήν των πολιτείαν αὐτόνομον καὶ ἀτάραχον.

Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1600 ἔτος θελήσαντες νὰ ἀπαρνηθῶσι καὶ τὸν μικρὸν τοῦτον φόρον, ὑπέπεσαν καὶ εἰς μεγάλην δυστυχίαν. Οἱ Αἰθίοπες ἐπέπεσαν εἰς τὰ ὄρη τῶν, τοὺς ἐκτύπησαν, διήρπασαν τὴν χώραν των, καὶ ἐφόνευσαν τὸν βασιλέα των Γεδεὼν καὶ τὴν βασίλισσάν των Ἰουδίθ. Μὲ συνθήκην πληρωμῆς τοῦ προτέρου φόρου ὑπετάχθησαν πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν

κυριαρχίαν τῶν Σολομωντιδῶν, καὶ ἔκτοτε φέρονται εἰρηνικῶς, πληρόνουσι τοὺς φόρους των, καὶ συγχωροῦνται νὰ ἔχωσι χωριστὴν τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς ἡγεμόνας των. Ὅταν ὁ περίφημος περιηγητὴς, ὁ Ἄγγλος Βρύκιος, ἦτο εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν (1772), ὠνομάζοντο καὶ τότε ὁ βασιλεύς των καὶ ἡ βασίλισσα Γεδεὼν καὶ Ἰουδὶθ, πιθανῶς εἶναι ὀνόματα ταῦτα ἀγαπητὰ εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Πόσον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων τούτων, εἶναι ἄδηλον. Ἐπειδὴ ὅμως ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀβυσσινίας δὲν ὑπερβαίνουν τὰ ἓξ μιλιόνια, συμπεραίνεται ὅτι μόλις συμποσοῦνται οὗτοι εἰς 500,000. Λέγει μ' ὅλον τοῦτο ὁ Βρύκιος, ὅτι ἐμποροῦν νὰ στήσουν εἰς καιρὸν ἀνάγκης 100,000 πολεμιστάς.

Ὁ Ἄγγλος ὅμως Ἐῤῥῖκος Σάλτιος, ὅς τις ἐσυνώδευσεν εἰς τὴν Ἀβυσσινίαν τὸν Λόρδον Βαλεντίαν κατὰ τὰ ἔτη 1800 — 1810, μᾶς ἀναγγέλλει *), ἐνῷ βεβαιόνει τὰς τοῦ Βρυκίου ἀγγελίας, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι οὗτοι οἱ Φαλάσχοι, εἶχαν μὲν τὴν χωριστήν των πολιτείαν, δὲν εἶχαν ὅμως πλέον βασιλεῖς.

10. Νοῦβαι ἢ Νουβαῖοι.

Τὸ μέγιστον μέρος τῆς χώρας τούτων, κατοικούμενον ἀπὸ Μουσολμάνους, ὑπεδουλώθη κατὰ τὸ 1504 ἔτος ἀπὸ τοὺς Σχιλλοὺκ, Νεγρικὸν ἔθνος, καὶ ἐκρέματο ἀπὸ τὸ Σενvὰρ, ὅπου μετὰ τὴν ὑποδούλωσίν του ἐτέθη ἡ καθέδρα τοῦ βασιλείου. Ἀπὸ τὸν τρίτον Νεγρικὸν βασιλέα τοῦ Σεννὰρ, Ἀβδὲλ Καδὲλ, ἐξουσιάσθησαν οἱ εἰδωλολάτραι τοῦ Ὀσχεδὲλ Μοΐα καὶ τοῦ Ὀσχεδὲλ Σεγοὺνδ, καὶ συνεσωματώθησαν μὲ τὸ βασίλειον. Οἱ Πρίγκιπες ἠναγκάσθησαν νὰ περιτμηθῶσι, καὶ πάλιν μὲ συνθήκας ἐλαφρᾶς ὑποταγῆς ἐβάλθησαν εἰς τὰς ἐξουσίας των.

*) Voyage to Abbyssinia in the gears 1800 and 1810, Lond. 1814, 4.

Τὸ Σεννὰρ εἶναι μὲν κληρονομικὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον μεταβαίνει εἰς τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ πρώην βασιλέως. Μένει δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐνόσῳ θέλουν νὰ τὸν ἀφήσουν οἱ λειτουργοί του. Κατὰ νόμον τοῦ βασιλείου χρεωστεῖ νὰ ἐκτείνῃ τὸν τράχηλόν του εἰς τὸ ξίφος τοῦ βασιλικοῦ δημίου ἀταράχως εὐθὺς ὅταν τὸ βουλευτήριον ἀποφασίσῃ, ὅτι ἡ εὐτυχία τῆς πολιτείας ἀπαιτεῖ τὸν θάνατόν του· καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν βασιλέα ἀποκεφαλίζει τὸ βουλευτήριον καὶ ὅλους τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τοὺς ἐκ πλαγίων συγγενεῖς του.

Μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς χώρας ἔλαβαν οἱ Σχιλλοὺκ τὸ ὄνομα Φοῦγγοι (ἤγουν νικημένοι) καὶ τὸ Κοράνιον· τὸ δεύτερον ὅμως πλέον διὰ νὰ εὐκολύνωσι τὴν μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἐμπορίαν των παρὰ ἐκ πληροφορίας περὶ τῆς ἀξιολογότητός του. Εἶναι ἐξωτερικῶς μόνον Μουσολμάνοι, ἐσωτερικῶς δὲ εἰδωλολάτραι. Διότι τὸ Σεννὰρ εἶναι πρώτη ἀποθήκη τῆς ἐμπορίας μὲ τοὺς Μωαμεθανικοὺς τόπους. Διὰ τοῦ Σεννὰρ ὑπάγουν τὰ κεριβάνια ἀπὸ Συδὰν καὶ Ἀβυσσινίας εἰς Κάϊρον, καὶ κανονικῶς κατ᾽ ἔτος ἓν κεριβάνιον ἀπὸ Καΐρου εἰς Σεννάρ. Ὁ χρυσὸς τοῦ Σεννὰρ ὑπολαμβάνεται ὁ κάλλιστος τῆς Ἀφρικῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἀγοράζεται εἰς Μόκαν καὶ μεταφέρεται εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐκ Δσίττας μεταφέρονται πολλαὶ πραγματεῖαι τῆς Ἰνδικῆς εἰς Σεννὰρ καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὰς Νεγρικὰς χώρας. Τὰ ἐκ τοῦ Σεννὰρ εἰς Δσίτταν κεριβάνια φέρουσι τοὺς εἰς ὑπηρεσίαν τῶν τσαμίων τῆς Μέκκας διωρισμένους μαύρους εὐνούχους, καὶ, λαμβάνοντας κατὰ καιροὺς τὴν ἄδειαν, τοὺς ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν πατρίδα των διὰ νὰ συνάζωσιν ἐλεημοσύνας διὰ τὰ τσαμία.

Ἀκόμη δὲν εἶναι γνωστὰ ἀξιόλογα πολιτικὰ συμβάματα ἢ ἄλλα περίεργα πράγματα τοῦ βασιλείου Σεννάρ.

Ε΄. ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ.

1. Ἐλεύθεροι ἄγριοι Ἀμερικανοί.

Πότε καὶ ὑπὸ τίνων εὑρέθησαν αἱ χῶραι τῆς Ἀμερικῆς, ἐδιηγήθημεν λεπτομερῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἕκτου τόμου (σ. 20 κ. ἐφ). Ἐφεξῆς δὲ κατ᾽ ὀλίγον κατεστάθη τριπλῆ της Ἀμερικὴ ὡς ἐκ τῶν κατοίκων καὶ τῆς καταστάσεώς της. α΄. Ἐλευθέρα ἀπολίτιστος. β΄. Ἐλευθέρα πολιτισμένη. γ΄. Εὐρωπαϊκή.

Ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι εὑρέται τῆς Ἀμερικῆς ἐνόμιζαν ὅτι εὕρηκαν τὴν Ἰνδικὴν, διὰ τοῦτο ὠνόμασαν Ἰνδοὺς τοὺς κατοίκους της, τὸ ὁποῖον ὄνομα τοὺς ἔμεινε καὶ ἀφοῦ ἐγνωρίσθη ἡ ἀπάτη. Ἴδαμεν ἐν γένει ποῖον ἦτο τὸ εἶδος τοῦ σώματος τῶν ἀνθρώπων τούτων (Τόμ. Ϛ΄, σελ. 20). Μεταξὺ ὅμως τῶν τοῦ τοιούτου εἴδους φυλῶν ἐκατοίκουν πάλιν φυλαί τινὲς μὲ σωματικὸν κάλλος, διαπρέποντες ἄλλοι μὲν μὲ μακρὰ γένεια (ὡς οἱ Ὀτομάννοι), ἄλλοι δὲ μὲ ἱερακωτὴν μύτην (ὡς οἱ Καραΐβαι), εἰς τρόπον ὥστε διὰ τὴν σωματικὴν ταύτην ποικιλίαν των μένουν εἰς τὴν ἱστορίαν αἴνιγμα οἱ Ἀμερικάνοι, μ᾽ ὅλον ὅτι εἶναι πιθανὸν, ὅτι κατάγονται ἐκ τῆς βορείου Ἀσίας. Ἀλλὰ τὴν ἀληθινὴν ἀρχήν των θέλει μᾶς διδάξειν γραμματικὴ γνῶσις τῶν Ἀμερικανικῶν γλωσσῶν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀκόμη δὲν ἔγεινε.

Μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων εὕρηκαν οἱ Εὐρωπαῖοι, ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ, πάντη διαφόρους βαθμοὺς καταστάσεως. Εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν ἕως τῆς 80ῆς μοίρας τοῦ βορείου πλάτους (διότι περαιτέρω φαίνεται ὅτι παύει ἀπὸ τοῦ νὰ κατοικῆται ἡ χώρα) ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ἀκόμη ἀληθινοὶ ἄγριοι, οἵτινες περιεπλανῶντο ἀγεληδὸν χωρὶς ἄρχοντας, χωρὶς πολίτευμα· οἵτινες ἐκατοίκουν ἐντὸς μεγάλων δασῶν εἰς καλύβας καὶ σπήλαια διὰ νὰ φυλάττωνται ἀπὸ τὸ ψύχος, καὶ ἔζων συνήθως ἀπὸ κυνήγιον καὶ ὀψαρευτικὴν, σπανίως ἀπὸ

κτηνοτροφίαν, καὶ κἄποτε, ὅταν ἔπασχαν σπάνιν, ἐκατάπαυαν τὴν πεῖναν των μὲ ἀνθρώπινον κρέας. Εἰς τὰ σύνορα τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ εἰς μέρος τῆς νοτίου οἱ κάτοικοι εἶχαν ἤδη ἐκβῆν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς ἀγριότητος καὶ ἐμβῆν εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἐκ δὲ τούτων ἐξεῖχαν πάλιν οἱ κάτοικοι τοῦ Περοῦ καὶ τοῦ Μεξικοῦ. Ἴδαμεν εἰς αὐτοὺς πολλὰς ἀποδείξεις πολιτισμοῦ (Τόμ. Ϛ΄. σελ. 51 — 69 καὶ 73 — 86)· ἀλλ' ἐπειδὴ διέσωζαν ἀκόμη καὶ πολλὰς βαρβαρότητας καὶ ἀγριότητας, φαίνεται, ὅτι ὁ πολιτισμός των δὲν ὑπῆρξε καρπὸς ἰδίας των κατ' ὀλίγον γενομένης ἀναπτύξεως, ἀλλὰ ἐξωτερικῶς τι ἐπιφερθὲν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ ξένην φυλὴν ἥμερον, ἥτις ἐκ περιστάσεων ἡνώθη μαζή των.

Μέχρι τοῦδε ἐσμικρύνθη κατὰ πολλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐγχωρίων. Μικρὸν ἤδη πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τῶν Εὐρωπαίων εἶχεν ἐλαττωθῆν εἰς ὑπερβολὴν ἀπὸ λοιμώδη ἐπιδημίαν· ὅταν ὑπῆγαν ἐκεῖ, ἐξηπλόνετο ἀκόμη ὁ θάνατος εἰς τὸ μέγιστον μέρος τῆς χώρας καὶ ἐξαιρέτως εἰς τὴν Ἱσπανικὴν Ἀμερικήν. Οἱ Εὐρωπαῖοι μὲ τὰ ἐργοδιωκτικὰ ὅπλα των ἔπνιξαν τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Ἀμερικανῶν. Ὅσοι διέφυγαν τὸν θάνατον τῆς τυραννίας, πολὺ μέρος τούτων ἐθανάτωσαν τὸ ῥούμιον, τὰ ῥακία καὶ αἱ ἐξανθηματώδεις εὐλογίαι. Ἕως τοῦ 1637 ἔτους οἱ ἀπηλπισμένοι Ἰνδοὶ ἐπολέμουν σχεδὸν ἀδιακόπως τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ ὁλόκληροι φυλαὶ ἐξωλοθρεύθησαν ἐκ τούτου. Ὁ τρόμος, τὸν ὁποῖον διέδωκεν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Πεκοδίων, ἔκαμε δειλοτέρους τοὺς Ἰνδοὺς ἀπὸ τοῦ 1637 ἔτους. Μετ' ὀλίγον ἐξεῤῥάγη ἐκ νέου ὁ πόλεμος τῶν Βαμπονοακίων Ἰνδῶν ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος των Φιλίππου, καὶ διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1670 — 1678)· μετὰ τοῦτο ἐπολέμησαν οἱ Ἰνδοὶ ὡς σύμμαχοι τῶν Γάλλων ἀπὸ 1691 — 1697· ἀπὸ 1703 — 1713 διήρκεσεν ὁ τῆς βασιλίσσης Ἄννης πόλεμος· ἀπὸ 1720 — 1726 ὁ Λοβεβέλλιος πόλεμος. Λαὸς εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἀνθρωπισμοῦ δὲν γνωρίζει ἄλλο εἰμὴ πολέμους· καὶ ἐὰν οὗτοι γίνωνται λαμπροὶ καὶ ἀξιόλογοι, μένουσιν ἄγνωστοι δι' ἄγνοιαν τῆς γραφικῆς τέχνης.

2. Ἐλεύθεροι πολιτισμένοι Ἀμερικανοί.

Αἱ ὁμόσπονδοι πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς ηὔξησαν ἐξ Ἀγγλικῶν καὶ Γαλλικῶν ἀποικιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκαθιδρύθησαν περίπου συγχρόνως ἀπὸ τὰς μητροπόλεις των.

Πρὸ τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ δὲν εὐτύχησαν οἱ Ἄγγλοι νὰ στήσωσιν ἀποικίαν τινὰ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν· ὁ Βενετὸς Ἰωάννης Καβὸτ, ὅς τις ἐστάλθη ἀπὸ Ἐῤῥῖκον τὸν Ζ΄, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ χώρας, ἔφθασε μὲν εἰς τὴν Νέαν Φυνδλανδίαν, ἐπειδὴ ὅμως δὲν εὕρηκεν ἐκεῖ χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν θέρος, δὲν ἐστοχάσθη νὰ καθιδρύσῃ εἰς τοὺς αἰγιαλούς της ἀποικίας. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ ἡνώθη ὁ Οὐμφρέης Γίλβερτος μὲ τὸν μηλάδελφόν του, τὸν περίφημον ἱππότην Βάλτερ Ῥαλὴγ, διὰ νὰ καλλιεργήσουν τὰς ἀγνώστους χώρας τὰς κειμένας ὑπὸ τὴν 30 — 50 μοῖραν τοῦ βορείου πλάτους· ὁ μὲν Γίλβερτος ἔλαβε (1578) προνόμιον βασιλικὸν διὰ τὸ ἐγχείρημά του· ὁ δὲ Βάλτερος ἄλλο διὰ τὸν ἑαυτόν του (1584)· ὁ δεύτερος ἐθεμελίωσε τὴν πρώτην Ἀγγλικὴν ἀποικίαν (1585) εἰς τὴν Βιργινίαν (καθὼς ὁ αὐτὸς ὠνόμασεν εἰς τιμὴν τῆς βασιλίσσης του τὴν βόρειον Ἀμερικὴν τὴν κειμένην ὑπὸ τὴν 30 — 40 μοῖραν τοῦ βορείου πλάτους), ἡ ὁποία ὅμως οὔτε εἰς τοῦτο, οὔτε εἰς τὸ δεύτερον δοκίμιον (1589) δὲν ἠδυνήθη νὰ προκόψῃ. Ἐκ τοῦ 1590 ἔτους ἔπαυσαν αἱ θαλασσαπορίαι εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τούτους.

Βαρθολομαῖος Γοσνόλδιος, ἑταῖρος τῶν προτέρων, ἀνενέωσε (2602) τὰ ταξείδια τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἔφθασε διὰ δρόμου ἰδικοῦ του πρὸς τὰ δυτικὰ

τῆς Ἀτλαντικῆς θαλάσσης εἰς τὴν Νέαν Ἀγγλίαν. Ἡ ἐνθουσιώδης περιγραφὴ τῆς ἀπ' αὐτὸν πρῶτον ἀνακαλυφθείσης χώρας καὶ τὰ πολύτιμα γουναρικὰ, τὰ ὁποῖα ἔφερεν, ἐπαρακίνησαν τοὺς φίλους του νὰ συνδεθοῦν μετ' αὐτοῦ διὰ νὰ καταστήσουν ἀποικίαν εἰς τὴν παραθαλασσίαν ταύτην, διὰ τὴν ὁποίαν τοὺς ἔδωκεν Ἰάκωβος ὁ Α΄ (1606) κυρωτικὸν γράμμα μὲ παραδόξους ἐλευθερίας. Οὗτοι ἐμοιράσθησαν εἰς δύω ἑταιρείας, εἰς τὴν τοῦ Λονδινίου, ἥτις ἀνέλαβε τὴν καλλιέργειαν τῶν αἰγιαλῶν ἀπὸ 34 — 40 μοιρῶν βορείου πλάτους (Καρολίναν, Βιργινίαν, καὶ Πενσυλβανίαν), καὶ εἰς τὴν τοῦ Πλιμούθου, ἥτις ἐφρόντιζε περὶ τῆς Νέας Ἀγγλίας (38—45 μοιρῶν βορείου πλάτους).

Περὶ τούτους τοὺς χρόνους ἐκατάστησαν καὶ οἱ Γάλλοι τὰς πρώτας στερεὰς ἀποικίας των. Εἶχαν ἤδη (1534 καὶ 1535) ἀνακαλύψειν τὸν Λαυρεντίου ποταμὸν καὶ τὴν Κανάδαν· παρεθαῤῥύνθησαν ἐφεξῆς μὲ τὰ κερδαλέα συναλλάγματα τῶν γουναρικῶν, τὰ ὁποῖα ἔκαμαν μὲ τοὺς ἀγρίους, νὰ στερεωθῶσιν εἰς τὴν Ἀκαδίαν καὶ Κανάδαν, ἀλλ' ἀπέτυχαν. Τώρα δὲ Πέτρος τις Μόντιος, ὅς τις εἶχεν ἰδεῖν τὸ 1604 τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ Ἐῤῥίκον τὸν Δ΄ τὸ δίκαιον νὰ ἐξουσιάσῃ τὰς μεταξὺ 40 — 46 βορείου πλάτους χώρας δίδων δεκάτην τινὰ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ χαλκοῦ εἰς τὸν βασιλέα. Κατὰ τὸ 1609 ἔτος λοιπὸν ἐκαθιδρύθη ἀπὸ τοὺς Γάλλους ἡ Ἀκαδία ἢ Νέα Σκωτία, καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐξηπλώθησαν καὶ εἰς τὴν Κανάδαν.

Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, κατὰ τὸ 1609 ἔτος, ἀνεκάλυψεν ὁ περίφημος Ἄγγλος Οὐδεσὼν, ὑπουργῶν τὴν Ὁλλανδίαν, τὸν ἀπ' αὐτοῦ ἔπειτα ὀνομασθέντα μέγαν ποταμὸν Οὐδεσόνιον, καὶ ἡ πλουσία τῶν γουναρικῶν ἐμπορία, ἥτις ἐφεξῆς ἔφερνεν ἐτησίως εἰς τὸν ποταμὸν Ὁλλανδικὰ πλοῖα, ἐπαρακίνησε τοὺς Ὁλλανδοὺς νὰ ἀγοράσουν ἀπὸ τοὺς ἀγρί-

ους τμῆμα χώρας (1614), ὅπου τώρα κεῖται τὸ Νέον Εὐόρακον. Ἡ Ὁλλανδία ἔδωκεν (1624) εἰς ἑταιρείαν τὸ δίκαιον νὰ πραγματεύεται, καὶ νὰ κτίζῃ ἀποικίας καὶ φρούρια ἀπὸ τῆς Νέας Φυνδλανδίας ἕως τῆς μεσημβρινῆς θαλάσσης. Τοιουτοτρόπως ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὸ νέον Βέλγιον.

Ἐνῷ Ὁλλανδοὶ καὶ Ἄγγλοι, οἵτινες ἦλθαν αὐτοῦ ἐκ Νέας Ἀγγλίας, ἐπλησίαζαν νὰ ἐρίσωσι περὶ τῶν δικαίων τῶν χωρῶν τούτων, παρενέπεσαν μεταξύ των ἀπροδοκήτως κατὰ τὸ 1634 ἔτος Σβέκοι παρὰ τὸν ποταμὸν Δελαβάραν. Οἱ Ὁλλανδοὶ διεμαρτύρησαν ἐναντίον των· ἀλλὰ Κάρολος ὁ Α΄ εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἐσυγχώρησεν, ἀφοῦ ἐπαραιτήθη ῥητῶς τὰ δικαιώματά του εἰς ὅσους τόπους ἤθελαν κατασταθῆν οἱ Σβέκοι.

Τὸ συγκρουόμενον κέρδος τριῶν ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα μὲ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, τὴν ἐμπορίαν τῶν γουναρικῶν, ἐκάθισαν παρὰ τὸν Οὐδεσόνιον καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Δελαβάρα, φυσικῶς ἔπρεπε νὰ γεννήσῃ ζηλοτυπίαν καὶ ἔριν. Μετὰ ὀκτὼ ἔτη ἤρχισεν ὁ ἀγών· κατὰ τὸ 1642 ἐστερήθησαν οἱ Νεοάγγλοι ἀπὸ τοὺς Ὁλλανδοὺς, τὸ 1654 οἱ Ὁλλανδοὶ ἀπὸ τοὺς Σβέκους, καὶ τὸ 1655 οἱ Σβέκοι ἀπὸ τοὺς Ὁλλανδοὺς τὴν εἰς τὰς ἐκεῖ ἀποικίας ἐξουσίαν των. Μετὰ ταῦτα ἦσαν μόνον οἱ Ὁλλανδοὶ κύριοι τῶν ἀποικιῶν τῶν παρὰ τὸν Οὐδεσόνιον ποταμὸν καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Δελαβόρα κειμένων (ἢ τοῦ νέου Βελγίου). Ὅταν ὅμως Ἰάκωβος ὁ Δοὺξ Εὐοράκου παρέλαβε τὰς χώρας ταύτας κληρουχικῶς ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του Κάρολον Β΄, οἱ Ὁλλανδοὶ ἐδιώχθησαν ἐκεῖθεν, καὶ εἰσήχθη ἡ τοῦ Δουκὸς ἐξουσία.

Ἔκτοτε μὲ πολλὰς δυσκολίας ἐξηπλόνοντο εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν μόνον Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι· Πολλοὺς ἐκ τούτων ἐθανάτωσε τὸ κλίμα· ἄλλους ὁ πρὸς τοὺς ἐγχωρίους πόλεμος. Πολλοὶ ἀγαθοὶ ἄποικοι ἠνω

χλοῦντο ἀπὸ κακοὺς γείτονας, ἀφοῦ ἤρχισαν νὰ στέλλωνται ἐκ τῆς μητροπόλεως εἰς τὰς ἀποικίας κακοῦργοι ὡς εἰς ἐξορίαν. Οἱ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι διαφερόμενοι πολλάκις ἔφεραν τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Παρεκτὸς τούτου αἱ θρησκευτικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἄγγλων καὶ τὸ μῖσος κατ᾽ ἀλλήλων ὡς αἱρετικῶν ἔφερνε φθοροποιὰ ἀποτελέσματα εἰς τὰς ἀποικίας.

Ἀλλὰ κατ᾽ ἀγαθὴν τύχην ἐπὶ Βιλέλμου Γ΄ (περίπου 1690) μετεβλήθη διαμιᾶς ἡ κατάστασις τῶν Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν εἰς εὐτυχίαν. Ὁ θεοβλαβὴς ζῆλος εἶχε κωφευθῆν. Τοῦ Πεννίου τὸ παράδειγμα καὶ ἡ ἀκμὴ τῶν ἀποικιῶν του ἐσύστησαν τὴν ἀνεξιθρησκείαν, καὶ ἔκτοτε ἐκατοίκουν ἡσύχως τὴν αὐτὴν χώραν Κουάκεροι καὶ Καθαριανοί. Οὐγενόται καὶ Σαλιβούργιοι, Σκῶτοι καὶ Γερμανοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, καὶ αἱ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἀπέκτησαν ἐκ τῆς μεταναστάσεως ταύτης ἐπιμελεστάτους καὶ ὠφελιμωτάτους κατοίκους. Διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἀκμασίν των μὲ τὰς εὐτυχεῖς ταύτας περιστάσεις Βιλέλμος ὁ Γ΄, ἀναίρεσε διὰ προγράμματος τὰς βλαβερὰς διαταγὰς Καρόλου τοῦ Β΄ καὶ Ἰακώβου τοῦ Β΄. Πολλοὶ Ἡγεμόνες, βλέποντες μὲ πόσην προθυμίαν εὐτύχιζεν ὁ βασιλεὺς τὰς ἀποικίας, παρέδωκαν τὰς καρποφόρους καὶ ἐκταταμένας χάρας των εἰς τὸ στέμμα. Ἔκτοτε ἐδιαιροῦντο αἱ ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἀποικισθεῖσαι χῶραι τῆς βορείου Ἀμερικῆς ὡς ἐκ τῆς πολιτείας των εἰς βασιλικὰς κληρονομικὰς ἐπαρχίας, καὶ εἰς κυβερνωμένας μὲ προνόμια. Εἰς τὰς βασιλικὰς μικρὰν εἶχαν οἱ κάτοικοι μετοχὴν τῆς κυβερνήσεως. Ἔκλεγαν μόνον τοὺς ἀντιπροσώπους εἰς τὴν κάτω Βουλὴν, καὶ ὁ βασιλεὺς ὠνόμαζεν ἕνα Κυβερνήτορα, μὲ τὸν ὁποῖον ἦτο ἡνωμένη ἡ ἄνω Βουλή. Αἱ ἀποφάσεις πάσης ἐπαρχιακῆς συνελεύσεως ἐκυρόνοντο ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Μόνον δὲ ἡ Πενσυλβανία καὶ ἡ Μαριλανδία ἀνῆκαν κληρονομικῶς εἰς τὰς οἰκογενείας Πεννίου καὶ Βαλτι-

μόρου. Αὗται εἶχαν ὅλα τὰ βασιλικὰ προνόμια εἰς τὰς χώρας των, καὶ τὰς ἐκυβέρνων ὡς Ἀγγλικοὶ ἡγεμόνες μὲ δίκαια μεγαλειότητος. Εἰς δὲ Ῥοδεισλανδίαν καὶ Κοννεκτικοῦταν ἡ πολιτεία ἦτο ἐντελῶς δημοκρατική. Ὁ Κυβερνήτωρ ἐκλέγετο κατ᾽ ἔτος ἀπ᾽ ὅλην τὴν ἐπαρχίαν. Δὲν εἶχε τὸ δίκαιον, καθὼς εἰς ἄλλας ἐπαρχίας, νὰ συγκαλῇ τὸ κοινοβούλιον· ἀλλ᾽ αἱ δύω Βουλαὶ, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἄνω ἐκλέγετο κατ᾽ ἔτος ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν, ἐσυνάζοντο ἐθελουσίως τὸν Μάϊον καὶ τὸν Ὀκτώβριον, καὶ ἐσκορπίζοντο πάλιν ἐθελουσίως. Ὁ κτήτωρ χωρίου 400 λιτρῶν στερλιγγίων εἶχε τὸ δίκαιον τοῦ πολίτου· ἠδύνατο (ἐὰν δὲν ἦτο Καθολικὸς) νὰ δίδῃ τὴν ψῆφον του εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀντιπροσώπων, καὶ νὰ ἐκλέγεται ἀπεσταλμένος Κομητάτων, πόλεων καὶ χωρίων εἰς τὴν κάτω Βουλήν. Ἡ γενικὴ αὕτη σύνοδος ἐφρόντιζεν ὅλα τὰ τῆς χώρας πράγματα· ἔθετε νόμους, οἵτινες δὲν ἐχρειάζοντο βασιλικὴν κύρωσιν, καὶ τοὺς μετέβαλλε κατὰ τὰς περιστάσεις· κατέστηνε κριτήρια, ἐδιώριζε φόρους, ἔδιδεν ἀρχὰς, ἐφώρευε τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἐλάμβανε τὴν τελευταίαν ἔκκλησιν τῶν δικαζομένων, καὶ ἔκρινε περὶ ζωῆς καὶ θανάτου.

Βιλέλμος ὁ Γ΄, γνωρίζων τὰς στερεὰς βάσεις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἐδίδαξε καὶ τὴν Ἀγγλίαν αὐτὸς πρῶτος νὰ κυβερνᾷ τὰς ἀποικίας κατὰ τὰς ὀρθὰς βάσεις τῆς ἀποικίσεως. Διὰ νὰ κάμῃ ὠφέλιμα τὰ ἐγχώρια προϊόντα των ἐνεθάῤῥυνε τοὺς ἀποίκαυς νὰ κόπτωσι ξύλα ναυπηγήσιμα καὶ πρὸς οἰκοδομὴν οἴκων, νὰ ἐκβάλλωσι κατράνιον καὶ πίσσαν, νὰ ἐξορύσσωσι σίδηρον καὶ χαλκὸν, καὶ νὰ σπείρωσιν εἰς τὰς ἐρήμους των σῖτον, ὄρυζαν, λινάριον, κανάβιον, ταβάκον καὶ ἰνδικὸν ὅσον δύνανται, καὶ νὰ τὰ στέλλουν εἰς τὴν μητρόπολιν. Ἐπὶ Βιλέλμου Γ΄ δὲν ἐπληρόνετο τελώνιον τῶν προϊόντων τῆς βορείου Ἀμερικῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ εὐκολίαν τῆς πωλήσεώς των· ἐπὶ τῆς βασιλίσ-

σης Ἄννης ἐδίδοντο βραβεῖα εἰς ναυπηγήσιμον ὕλην, ὅταν ἤρχετο ἀπὸ τὰς ἀποικίας κτλ.

Ἐνῷ αἱ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς μὲ τὸ νέον τοῦτο πολίτευμα ἤνθουν ὡραιότατα, μετέβαινε κατ᾽ ὀλίγον εἰς τοὺς Ἄγγλους ἡ τῶν Γάλλων βόρειος Ἀμερικὴ διὰ συνθηκῶν εἰρήνης· ἡ Ἀκαδία (ἢ Νέα Σκωτία), ὁ Οὐδεσόνιος λιμὴν καὶ ἡ Νέα Φυνδλανδία διὰ τῆς Τραϊεκτικῆς εἰρήνης 1713· ἡ Καναδα καὶ τὸ Λαβραδὸρ διὰ τῶν εἰρηνῶν τοῦ Φονταινεβλῶ καὶ τῶν Παρισίων (3 Νοεμβ. 1762, καὶ 10 Φεβρ. 1763). Ὅλαι αἱ μεταξὺ 25 καὶ 81° μοιρῶν χῶραι ἐκατοικήθησαν χρονολογικῶς κατὰ τὴν ἐφεξῆς τάξιν καὶ μετέβησαν κατ᾽ ὀλίγον ὅλαι εἰς τὴν Ἀγγλίαν:

1604 κυριεύεται ἡ Ἀκαδία ἀπὸ τοὺς Γάλλους, ἐγκαταλείπεται ὅμως ἐντὸς ὀλίγου.
1606 δίδεται εἰς μίαν ἑταιρίαν ἀπὸ Ἰάκωβον Α΄ ὅλη ἡ χώρα, ἡ μεταξὺ 34 — 45 μοιρῶν Β. Π.
1606 κτίζεται ἡ πρώτη ἀποικία εἰς τὴν Βιργινίαν ἀπὸ τὸν Σμίθιον.
1608 κτίζεται ἀπὸ τὴν Πλιμουθικὴν ἑταιρείαν φρούριον εἰς τὸ στόμιον τοῦ Σαγαθεχὸκ, ἀλλ᾽ ἐγκαταλείπεται μετ᾽ ὀλίγον.
1608 κτίζουσιν οἱ Γάλλοι εἰς τὴν Καναδαν τὴν Κουεβέκαν.
1609 χωρίζεται ἡ τοῦ Λονδινίου Νοτιοβιργινιακὴ ἑταιρεία ἀπὸ τὴν Πλιμουθικήν.
1609 ἀναγορεύει ἡ Νοτιοβιργινιακὴ ἑταιρία τὸν Δελαβάτιον πολίταρχόντης, καὶ διορίζει μετ᾽ αὐτοῦ τρεῖς δευτερεύοντας. Ῥήχνονται ἐκ τρικυμίας οὗτοι εἰς τὰς Βερμούτας νήσους, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται ἐξ ἑνὸς αὐτῶν Σομμεριναὶ (θεριναὶ) νῆσοι.
1609 ἡ Ἀκαδία κυριεύεται ἀπὸ τοὺς Γάλλους μὲ πρόσταγμα Ἐρρίκου Δ΄ ἀπὸ 40 — 46 μοιρῶν Β. Π.
1609 πωλεῖ ὁ ναύκληρος Οὐδεσῶν τὰς ὑπ᾽ αὐτοῦ εὑρεθείσας χώρας παρὰ τὸν Οὐδεσόνιον ποταμὸν εἰς τοὺς Ὀλλανδοὺς
1610 εὕρηκεν ὁ Οὐδεσῶν τὸν Οὐδεσόνιον λιμένα καὶ ἀπέθανε 1611.
1614 ἔκτισαν οἱ Ὀλλανδοὶ τὸ νέον Βέλγιον
1618 διώκει ὁ πολίταρχος τῆς Βιργινίας τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὴν Ἀκαδίαν, καὶ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἀπὸ τὸ νέον Βέλγιον.
1620 κτίζει ἡ Πλιμουθικὴ ἑταιρία τὸ Νέον Πλιμοῦθον εἰς τὴν βόρειον Βιργινίαν.
1621 ἡ Ὀλλανδία δίδει εἰς τὴν ἑταιρείαν τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν τὴν ἐκ Νέας Φυνδλανδίας ἕως τῆς μεσημβρινῆς θαλάσσης χώραν,
1628 κτίζονται ἡ Βάρβαδος καὶ ὁ ἅγ. Χριστόφορος.
1628 ἐκδίδει Κάρολος ὁ Α΄ τὸ γραμμάτιον τοῦ Μασσαχουσέτου λιμένος, καὶ ἀπὸ
1628 — 1640 θεμελιόνονται ὅλαι αἱ ἀποικίαι τῆς νέας Ἀγγλίας.

1628 κτίζεται ἡ Νέβις.
1629 ἀρχίζει ἡ πειρατεία τῶν Φλιβουστιέρων καὶ Βουκανιερων.
1632 κτίζονται τὸ Μοντεφεῤῥάτον καὶ ἡ Βερβούδαν, ὡσαύτως
1632 ἡ Μαριλανδία.
1632 παραχωρεῖ Κάρολος ὁ Α΄ ὅλην τὴν Ἀκαδίαν εἰς τοὺς Γάλλους.
1634 δίδει Κάρολος ὁ Α΄ μετοχὴν τῆς ὀψαρεύσεως ἐν τῇ Νέᾳ Φυνδλανδίᾳ εἰς τοὺς Γάλλους.
1641 ἐπιστρέφουν πολλοὶ Νεοάγγλοι εἰς τὴν μητρόπολιν.
1642 διώκουσιν οἱ Ὀλλανδοὶ ἀπὸ τὸ νέον Βέλγιον τοὺς Νεοάγγλους,
1643 ἑνόνονται αἱ τῆς νέας Ἀγγλίας ἀποικίαι εἰς μίαν σύνθεσιν παρεκτὸς τῶν αἱρετικῶν τῆς Ῥοδεισλανδίας.
1651 περιορίζονται αἱ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι διὰ τοῦ τῆς ναυτιλίας πρακτικοῦ.
1654 διώκουσι τοὺς Ὀλλανδοὺς ἀπὸ τὸ νέον Βέλγιον οἱ Σβέκοι.
1655 κυριεύει ὁ Κρομβέλλιος τὴν Ἰαμαϊκὴν ἀπὸ τοὺς Ἰσπανούς.
1655 οἱ Ὀλλανδοὶ διώκουσι τοὺς Σβέκους ἀπὸ τὸ νέον Βέλγιον.
1663 ἡ Ῥοδοισλανδία διὰ προνομίων γίνεται σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν στέμμα.
1664 Ἰάκωβος, Δοὺξ Εὐοράκου, προστάζει καὶ κυριεύεται τὸ νέον Βέλγιον (νέον Εὐόρακον καὶ νέα Ἰερσία).
1664 κτίζεται ἡ Καρολίνα κατὰ τὸ (1663) ἐκδοθὲν προνόμιον.
1664 Φραγκῖσκος Βιλλογεβῦς λαμβάνει προνόμιον εἰς τὴν νῆσον Ἀντίγναν.
1664 ἡ Κονεκτικούτα διὰ τῶν παραδόξων προνομίων της γίνεται σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν στέμμα.
1680 γεννᾶται ἡ ἀποικία Πενσυλβανία.
1702 ἡ νέα Ἰερσέη δίδεται ἐλευθέρως εἰς τὸ Ἀγγλικὸν στέμμα.
1713 κατὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Τραϊέκτου ἐκτείνει ἡ Ἀγγλία τὰς θαλασσοπορίας της εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν καὶ γίνεται μόνη κυρία της εἰς τὰς κερδαλέας χώρας τῆς βορείου Ἀμερικῆς ὀψαρεύσεως.
1719 ἀνανεόνεται ἡ εἰς τὴν νῆσον Βαχαμᾶν ἀποικία.
1720 ἡ Καρολίνα γίνεται βασιλικὴ ἐπαρχία.
1730 κτίζεται ἡ Γεωργία.
1763 κατὰ τὴν πρώτην τῶν Παρισίων εἰρήνην λαμβάνει ἡ Ἀγγλία τὴν Ἀκαδίαν (ἢ νέαν Σκωτίαν), ὅλην τὴν Καναδαν ἕως τοῦ Μισσισιππὶ, τὸ ἀκρωτήριον Βρέτωνα, καὶ τὴν αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν Λαυρέντιον ποταμὸν ὀψάρευσιν.

Εἰς τοὺς δύω ἀποικιακοὺς πολέμους (1740 — 1748 καὶ 1754 — 1763), οἵτινες ἀπεδίωξαν τοὺς Γάλλους ἐξ ὅλης τῆς βορείου Ἀμερικῆς, εἶχεν ἤδη συμβοηθήσειν ἡ τῶν Ἄγγλων Ἀμερική. Εἰς τὸν πρῶτον χωρὶς βοήθειαν τῆς μητροπόλεως ἐκτύπησε τοὺς ἐκ Καναδας ἐρχομένους Γάλλους καὶ ἐκυρίευσε σταθερῶς τὸ φρούριον Λοδοβικοβοῦργον, διὰ τοῦ ὁποίου

ἤθελεν ἀφανισθῆν ὁλοκλήρως ἡ εἰς τὸν Λαυρέντιον ποταμὸν ὀφάρευσις τῶν Γάλλων, ἐὰν ἡ Γαλλία δὲν ἐλάμβανεν ὀπίσω τὸ Λοδοβικοβοῦργον διὰ τῆς ἐν Τραϊέκτῳ εἰρήνης. Εἰς τὸν δεύτερον ἀποικιακὸν πόλεμον συνεισέφεραν καὶ Ἀγγλαμερικανοὶ τοῦ βοῤῥᾶ εἰς τὸ νὰ ταπεινωθοῦν οἱ εἰς τὴν γειτονίαν των Γάλλοι τόσον, ὥστε οἱ Ἄγγλοι διὰ τῆς πρώτης Παρισιανῆς εἰρήνης κατέστησαν μόνοι κύριοι τῆς βορείου Ἀμερικῆς.

Πολλοὶ ὅμως συνετοὶ ἄνδρες, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἐπρογνώρισαν μέλλουσαν, ἐντὸς ὀλίγου μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος τῶν ἐκεῖσε Ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, ἢ ἐντελῆ ὑποδούλωσιν εἰς τὴν μητρόπολιν, ἢ ἀνεξαρτησίαν ἀπ' αὐτῆς. Ἡ πρώτη δεκαετηρὶς (1763 1773) παρῆλθε μὲ προδρόμους τῆς πληρώσεως τῆς προγνώσεως ἐκείνης· ἡ δευτέρα (1773 — 1783) ἔκαμε τὴν ἀπόφασιν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀντιπαλαίουσαι τὴν μητρόπολίν των ἡνώθησαν (τὸν Ἰούν. 1778). Ἀπὸ τῆς εἰρήνης τῆς γενομένης τὴν 3 Σεπτεμ. 1783 ὑπῆρχε μία Πολιτεία ὁμοσπόνδων πόλεων εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικήν. Τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος των ἴδε ἀνωτέρω (σελ. 1 — 13).

Κατ' ἀρχὰς ὅμως συνετάχθη πολλὰ ἀτελῶς ἡ πολιτεία. Ἀφοῦ συνεδέθησαν διὰ τὸν κατὰ τῆς μητροπόλεως πόλεμον, ἐκράτει πᾶσα πόλις τὴν ἰδίαν της ἐξουσίαν, καὶ τὸ κέντρον τῆς ἑνώσεως, ἡ Σύνοδος, ἐφρόντιζε μόνον τὰ ἐξωτερικὰ χωρὶς νὰ ἐμπορῇ νὰ ἐνεργῇ εἰς τὰ ἐντός. Ἐὰν ἔμενεν ἡ διάταξις αὕτη, ἡ πολιτεία ἤθελε σύγκεισθαι ἀπὸ πολλὰς πόλεις χωρὶς σύνδεσιν πρὸς ἀλλήλας, καὶ τὰ βλαβερὰ τῆς ἀσυνδεσίας ταύτης ἀποτελέσματα ἤθελαν φανερωθῆν μετ' ὀλίγον. Ἡ χρεία τῆς δημοσίου πίστεως ἔκαμεν ἐπαισθητὸν τὸ ἐσφαλμένον τοῦτο σύστημα καὶ ἐπετάχυνε τὴν μεταῤῥύθμισίν του εἰς στερεώτερον σύνταγμα κατὰ τὴν 17 Σεπτεμ. 1787.

Εἰς τὴν νέαν ἑνωτικὴν συνθήκην ἐπαραιτήθησαν αἱ κατὰ μέρος πολιτεῖαι τὴν ἐξουσίαν των καθ' ὅλας τὰς περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀφορῶσι τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις, καὶ κατὰ τὰ ἀξιολογώτατα τῶν πραγμάτων τῆς ἐσωτερικῆς κυβερνήσεως, ἥτις συγκεντρόνει εἰς ἑαυτὴν ὅλην τὴν δύναμιν τῶν μερικῶν πόλεων. Ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξουσίαν τῆς ἡνωμένης κυβερνήσεως ὑπόκειται ἡ τεράστιος χώρα τῆς δυτικῆς ἐπικρατείας, ἡ ὁποία ἀκόμη δὲν εἶναι καλλιεργημένη καὶ ἀκόμη δὲν περικλείεται εἰς τὰς (πρῶτον μὲν 13, νῦν δὲ 23) συντεταγμένας πολιτείας· ἐξ αὐτῆς λαμβάνει ἡ κυβέρνησις μέρη τινὰ, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἤθελαν φθάσειν εἰς 60,000, τὰ καθιστᾷ πολιτείαν, καὶ τὴν κάμνει ὁμόσπονδον τῶν λοιπῶν. Ἡ κυβέρνησις ἀγρυπνεῖ διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ἐλευθέρου πολιτεύματος· ἔχει μόνη τὸ δίκαιον τῆς φρουρᾶς, τὴν ἐφορίαν εἰς φόρους καὶ τελώνια ἐξαγωγίμων καὶ εἰσαγωγίμων πραγμάτων, εἰς ζυγία, νομίσματα φυσικὰ καὶ χάρτινα· ἔχει μόνη τὸ δίκαιον νὰ διατάσσῃ ἐμπόρια καὶ νὰ συμβιβάζεται μὲ ἄλλας πολιτείας· νὰ κηρύττῃ πόλεμον, νὰ κράζῃ τὰς πολιτείας εἰς τὰ ὅπλα, καὶ νὰ συμφωνῇ εἰρήνην· ἔχει τὸ ἀνώτατον δικαστικὸν ἀξίωμα ὄχι μόνον εἰς διαφορὰς τινῶν πολιτειῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπὸ διαφόρους πολιτείας πολιτῶν δι' ἀδικήματα κατὰ τοῦ στόλου καὶ τῶν θαλασσίων ἐμπορίων καὶ κατὰ τῆς ἡνωμένης πολιτείας. Διὰ τοῦτο εἶναι σύνθετος ἐκ τριπλῆς ἐξουσίας, τῆς νομοδοτικῆς Συνόδου (συγκειμένης ἐξ ἀντιπροσώπων, ὑπερβαίνοντος ἑκάστου τὰ 30 ἔτη, καὶ ἐκλεγομένων εἰς πᾶσαν μίαν πολιτείαν ἀναλόγως τοῦ πλήθους τῶν κατοίκων της), τοῦ ἐκτελοῦντος τὴν δύναμιν προέδρου (ὅς τις ἐνταυτῷ εἶναι στόλαρχος καὶ ἀρχιστράτηγος εἰς τὸν πόλεμον), καὶ ἐκ δικαστικῆς τινὸς ἐξουσίας διατασσομένης ἀπὸ τὰς δύω ἐξουσίας (ἑνὸς ἀνωτάτου δικαστηρίου καὶ δευτερευόντων τόσων, ὅσα θέλῃ νὰ διορίζῃ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν

ἡ Σύνοδος. Πρὸς τούτοις πᾶσα μία πολιτεία ἔχει χωριστὴν σύνταξιν, τῆς ὁποίας βάσις μὲν εἶναι πανταχοῦ τὰ δόγματα τῆς ὁμοσπονδίας· ἀλλὰ διαφέρουν ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν τοποθεσίαν καὶ ἄλλας περιστάσεις εἰς πολλὰ ἐπουσιώδη πράγματα. Κατὰ τὸ 1812 ἔτος διὰ παρακινήσεως τοῦ Ναπολέοντος ἐκήρυξαν αἱ ὁμόσπονδοι πολιτεῖαι πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ ὁποίου τὸ τέλος θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὴν νεωτάτην ἱστορίαν.

---

3. Ἀμερικανοὶ ὑπήκοοι.

Ἡ λοιπὴ πολιτισμένη Ἀμερικὴ κυριεύεται καὶ κυβερνᾶται ἀπὸ Εὐρωπαίους, Ἱσπανοὺς, Πορτογάλλους, Ἄγγλους, Γάλλους, Ὀλλανδοὺς, Δάνους καὶ Σβέκους.

Τῆς Ἱσπανίας. Ἡ Ἱσπανία ἀπέκτησε χώρας εἰς τὰς νήσους τὰς ὀνομαζομένας ἰδίως Δυτικὰς Ἰνδίας, καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν καὶ βόρειον Ἀμερικήν.

Α΄. εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας: 1 τὸν ἅγ. Δομινίκον (Ἱσπανιόλαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους Ἀΐτιον, Hayti ὀνομαζόμενον). Ἡ νῆσος αὕτη ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸν Κολόμβον τὸ 1492 ἔτος (ἴδε Τόμ. Ϛ΄. σελ. 22), ὅς τις εἰς τὸ τρίτον του ταξείδιον (1497) ἔφερεν εἰς αὐτὴν ἀποίκους απανθρώπους, ἀπειθεῖς εἰς τὴν ἐπιείκειάν του, οἵτινες ἐξωλόθρευσαν σχεδὸν τοὺς ἐγχωρίους· διότι ἐνῷ κατ' ἀρχὰς ἡ νῆσος ἠρίθμει ἓν μιλιόνιον κατοίκων, δὲν εἶχεν ἕως τοῦ 1517 ἔτους εἰμὴ 14,000, καὶ τώρα σχεδὸν κατοικεῖται ἀπὸ μόνον μαύρους καὶ χρωματισμένους ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἔχασεν ὅλους τοὺς ἐγχωρίους της. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν μεγάλην λειψανθρωπίαν δὲν ἦσαν δοῦλοι διὰ νὰ ἐργάζωνται εἰς τὰ μέταλλα, ἔκαμαν ἀρχὴν εἰς τὸν ἅγιον Δομινίκον νὰ σύρωσι Μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν ὡς κτήνη διὰ νὰ κοπιάζωσι. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἤκμασε τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον μόνον ἐξουσίαζαν οἱ Ἱσπανοὶ, καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς ἐμπορίας μὲ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου,

χρωματιστικὰ ξύλα, δέρματα, σάκχαρον, ταβάκον, κάκαον καὶ βαμβάκια διήρκεσεν ἕως τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος· ἔκτοτε ὅμως ἔπεσεν ἕως τὰ μέσα τῆς δεκάτης ὀγδόης τόσον βαθέως, ὥστε ἡ ἑταιρεία τῆς Βαρκελόνας, ἥτις μόνη ἔκαμνε τὴν ἐμπορίαν τοῦ ἁγ. Δομινίκου, κατὰ τὸ 1757 ἔτος ἔστειλεν ἐκεῖ μόνον δύω καράβια· μετέπειτα ἠρήμωσε τὴν νῆσον καὶ τὸ τῆς ἐλευθερίας πόμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐμέθυσαν τοὺς ἐκεῖ Μαύρους οἱ Γάλλοι κήρυκες τῆς ἰσότητος· καὶ ἡ Ἱσπανία δὲν ἔπαθε μεγάλην ζημίαν, ὅταν ἡ Γαλλικὴ δημοκρατία τῆς ἐπῆρε τὸ μέρος τοῦ ἁγ. Δομινίκου κατὰ τὸ 1795 ἔτος. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ Γάλλοι εὐτύχησαν ἐκεῖ διὰ τὴν τῶν Μαύρων ἐπανάστασιν. Αἱ ἀνησυχίαι δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη. Κατὰ τὸ 1804 ἔτος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τοῦ Ἀϊτίου ὁ τῶν Μαύρων στρατηγὸς Δεσσαλίνιος, καὶ κατὰ τὸ 1806 ἐσκοτώθη. Μετὰ τοῦτο οἱ Μαῦροι Χριστόφορος καὶ Πετίων ἀντεφέρθησαν περὶ τῆς κυριότητος τῆς νήσου ἕως οὗ ἐνικήθη ὁ πρῶτος. Κατεστάθη λοιπὸν Μαύρων πολιτεία, περὶ τῆς ὁποίας τῆς νεωτάτης καταστάσεως ἀντιφάσκουσιν αἱ ἀγγελίαι.

2. Κούβα, μία τῶν Ἀντίλλων νήσων, ἀνεκαλύφθη μὲν 1492 ἀπὸ τὸν Κολόμβον, ἐκ δὲ τοῦ 1511 ἔτους, ἀφοῦ κατεδίκασαν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον τὸν ἐκεῖ τελευταῖον Καζίκην, τὴν ἀπέκτησαν οἱ Ἱσπανοὶ ἀπόκτημα ἀξιολογώτατον ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐξαίρετον ναυπηγήσιμον ξυλικὴν, ταβάκον, σάκχαρον κτλ. ἀλλὰ κυρίως ὡς ἐμπόριον καὶ προτείχισμα τῆς Ἀμερικῆς των. Ὅταν οἱ Ἄγγλοι εἰς τὸν ἑπταετῆ πόλεμον τῆς θαλάσσης (1755 — 1762) ἐκυρίευσαν τὸ εἰς τὴν Κούβαν Ἀβανὰχ (ἴδ. Τόμ. Θ΄. σελ. 544), ἀπέκτησαν ἀναρίθμητα σεσωρευμένα πλούτη, καὶ τὸν δρόμον τὸν φέροντα εἰς τὴν Ἱσπανικὴν Ἀμερικήν. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη ἀπέδωκε τὴν νῆσον εἰς τοὺς κτήτοράς της Ἱσπανούς.

3. Πορτόρικον. Ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸν Κολόμβον 1493, ἀλλ' ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς 1509 ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Πόγκιον. Ἡ νῆσος ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς μὲ τὰ προϊόντα της, ταβάκον, καφὲν, ὄρυζαν κτλ. καὶ μὲ τὸν ἀξιόλογον λιμένα ἅγ. Ἰωάννην τοῦ Πορτίκου, ὅπου οἱ Ἱσπανικοὶ στόλοι, πλέοντες εἰς τὴν Ἀμερικὴν, λαμβάνουσιν ὕδωρ καὶ προσφάτους τροφάς.

4. Ἁγ. Μαργαρίτα, μία τῶν Καραΐβων νήσων, εὑρέθη 1498 ἀπὸ τὸν Κολόμβον· ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς Ἱσπανοὺς 1509 διὰ τὴν ἄγραν τῶν μαργαριταρίων, καὶ ἐκρατήθη ἕως οὗ ἐξέλιπε τὸ πλούσιον τοῦτο θήραμα· ἔπειτα ἀφέθη, καὶ ἐκ τοῦ 1786 ἐφροντίζετο πάλιν μὲ ἐλπίδας εὑρέσεως νέων μαργαριταρίων.

5. Ἁγ. Τριάς. Εὑρέθη ἀπὸ τὸν Κολόμβον εἰς τὸ δεύτερον ταξείδιόν του. Ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς, ἐνόσῳ τὴν εἶχαν, μὲ τὰ προϊόντα της, ξυλικὴν, ῥευστὸν κατράνιον, καὶ μὲ εὐρύχωρον λιμένα, ὅπου πάντοτε ἐμπορεῖ νὰ σταθῇ ἀσφαλῶς ὁλόκληρος στόλος. Ἐκ τοῦ 1801 ἔτους τὴν παρεχώρησαν οἱ Ἱσπανοὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους.

6. Κυράσσαον, βράχος χρησιμεύων εἰς λαθρεμπορίαν μὲ τὴν Ἱσπανικὴν Ἀμερικὴν καὶ μὲ τὰς νήσους· ἐκυριεύθη 1527 ἀπὸ τοὺς Ἱσπανοὺς ὡς προπύργιον τῶν Ἀμερικανῶν ἀποκτημάτων των. Οἱ Ὁλλανδοὶ τοὺς τὴν ἥρπασαν διὰ νὰ λαθρεμπορεύωνται. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπροσπάθησαν νὰ τὴν ἁρπάσουν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τοὺς Ὁλλανδοὺς (1674 — 1678), ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν.

Β'. Νότιος Ἀμερική. Δαρία (ἢ ὁ ἰσθμὸς Πάναμα), κατὰ τὸ 1518 ἔτος ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς Ἱσπανούς· ἦτο κέντρον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξήρχοντο τὰ εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐγχειρήματα τῶν Ἱσπανῶν.

1. Περοῦ. Ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸν Βαλβοὰν,

καὶ ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸν Πίζαρον, τοῦ ὁποίου τὰς ἀπανθρωπίας καὶ τὸ τέλος πρέπει νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὸν ἕκτον τόμον (σελ. 73 — 86). Ὁ τὸν Πίζαρον τιμωρήσας Γάσκας διέταξεν ἔπειτα τὸ βασίλειον ἐξαίρετα· ἀλλ' ἡ ἡσυχία δὲν ἐστερεόνετο ἕως οὗ μὲ φόνους καὶ ἐξορίας ἠλευθερώθη ἡ χώρα ἀπὸ τοὺς κακούργους, τοὺς ὁποίους εἶχε φέρειν μαζή του ὁ Πίζαρος. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἀνάξια παθόντες ἐγχώριοι δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τὰ κακά· ἐπανίσταντο κατὰ καιρούς. Ἀκόμη κατὰ τὸ 1742 ἔτος ἀνηγόρευσαν οἱ Περουανοὶ βασιλέα των ἕνα νομιζόμενον ἀπόγονον τοῦ Ἴγκα. Καὶ αὕτη ὅμως ἡ ἐπανάστασις, ὡς αἱ πρότεραι, ἐσβέσθη διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἐγχωρίων καὶ διὰ τὴν ἰσχὺν τῶν Ἱσπανῶν χωρὶς δυσκολίαν· ἐκ τριῶν ἑκατονταετηρίδων ἐθέριζεν ἡ Ἱσπανία ἀπὸ τὴν οὐράνιον ταύτην χώραν ἀμέτρους θησαυροὺς χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ ἄλλων μετάλλων. Τοὺς ἔχασεν ὅμως κατὰ τὸ παρὸν ὡς θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὴν νεωτάτην ἱστορίαν.

2. Τέῤῥα Φίρμα. Ὀλιγωτέραν φθορὰν ἐδοκίμασεν ἡ χώρα αὕτη, ὅταν τὴν ἐκυρίευσαν οἱ Ἱσπανοί. Διαιρεῖται δὲ εἰς Δαρίαν (ἢ Πάναμα), εἰς ἰδίως Τέῤῥαν Φίρμαν καὶ εἰς Γυϊάναν. Ἡ Καρθαγένη καὶ ἡ Μάρθα ὑπετάχθησαν εἰς τὸ Ἱσπανικὸν στέμμα 1532 ὑπὸ Πέτρου Ἐρεδία· 1536 ἡ Νέα Γρανάτα, καὶ 1500 ἡ Γυϊάνα, ἡ περίφημος Ἐλδοράδα, τῆς ὁποίας ὁ χρυσὸς ὑπῆρχε μόνον εἰς λόγους. — Μόνον ἡ Βενεσουέλα ἢ μικρὰ Βενετία εἶχε τὴν δυστυχίαν νὰ χαρισθῇ ἀπὸ Κάρολον τὸν Ε' εἰς τοὺς ἐν Αὐγούστῃ Βελσαρέους, οἵτινες τὴν ἐγύμνωσαν ἀπὸ τοὺς θησαυρούς της μὲ τὰ ὅπλα καὶ μὲ τὴν ἀπανθρωπίαν. Ἐν γένει δὲ ἡ χώρα αὕτη ἠμελήθη ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων, Ἐξ ἐναντίας δὲ αἱ Καῤῥάκαι καὶ ἡ Κουμάνα αἱ ἐκτεινόμεναι εἰς τοὺς μακροὺς αἰγιαλοὺς τῆς βορείου θαλάσσης ἕως τὸν ποταμὸν Ὀρονόκαν, ἐξυψώθησαν μὲ

τὴν ἐμπορίαν τοῦ κακάου, διὰ τὴν ὁποίαν ἐκαταστάθη ἰδιαιτέρα ἑταιρεία εἰς τὸν ἅγ. Σεβαστιανὸν κατὰ τὸ 1728 ἔτος.

3. Κύϊτον, ἡ χαριεστάτη χώρα τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ ὑψηλοτάτη τοῦ κόσμου διὰ τὰ Κορδιλλερικὰ ὄρη, εἶναι περίφημος ἐκ τοῦ 1728 ἔτους διὰ τὸν χρυσὸν καὶ ἄργυρόν της, τὰ ὁποῖα κεῖνται ἄχρηστα καθὼς καὶ ἄλλοι τινὲς πολύτιμοι φυσικοὶ θησαυροί της.

4. Κιλὶ, ἐκ τοῦ Περοῦ ἐπολεμήθη κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸν Διέγον Ἀλμάγριον, καὶ μετὰ τὸν τούτου θάνατον (1541) ἀπὸ τὸν Πέτρον Βαλδιβίαν, καὶ κατ' ὀλίγον διὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν πολεμικῶν ἐγχωρίων της ἐκυριεύθη μικρὸν μέρος (ὡς πρὸς τὴν ἀμέτρητον ἔκτασίν της) παραθαλάσσιον, πλατὺ 20 μίλια καὶ μακρὺ περίπου πεντακόσια. Εἶναι χώρα πλουσία εἰς χρυσὸν, ἄργυρον καὶ χαλκόν.

5. Παραγιαΐα, 1516 ἀνακαλυφθεῖσα, καὶ πολὺν καιρὸν προστατευθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἀγρίους κατὰ παντὸς Εὐρωπαίου, ὅςτις ἤθελε νὰ τὴν κυριεύσῃ, ἕως οὗ τελευταῖον τὴν ἐβάσταξε μὲ ἀποίκους ὁ Ἱσπανὸς Ἰωάννης Ὄρτιζ Ζαράτας 1580. Εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἤκμασε (1616 — 1768) ἡ θεοκρατικὴ ἐπαρχία τῶν Ἰησουΐτων (ἴδε Τόμ. Θ΄, σελ. 489)· καὶ τὸ ἅγ. Σακραμέντον ἐχρημάτισε πολὺν καιρὸν μῆλον ἔριδος μεταξὺ Ἱσπανίας καὶ Πορτογαλλίας.

6. Παταγονία, μέχρι τῆς σήμερον ὀλίγον ὠφελήσασα τοὺς Ἱσπανοὺς, ἐπειδὴ δὲν δίδει χρυσὸν καὶ ἄργυρον, ἀλλὰ μόνον ἵππους, βαμβάκιον, κοχενίλλαν, κηρίον καὶ μέλι.

Γ΄. Βόρειος Ἀμερικὴ, ἔδωκε νέα μεγάλα βασίλεια πρὸς ἐξάπλωσιν τῆς Ἱσπανικῆς κυριαρχίας.

1. Παλαιὸν Μεξικὸν (ἡ Νέα Ἱσπανία)· τὸ βασίλειον τοῦ Μοντεζούμα, τοῦ ὁποίου τὴν ἱστορίαν τῆς πορθήσεως διὰ Φερδινάνδου Κόρτεζ ἴδε εἰς τὸν ἕκτον τόμον (σελ. 50—69). Τὰ μέταλλα ταύτης τῆς χώρας ἔδιδαν

ἐτησίως εἴκοσι μιλιόνια θαλήρων εἰσόδημα, τοῦ ὁποίου τὸ ἥμισυ καί τι πρὸς ἐστάλλετο εἰς τὴν Ἱσπανίαν.

2. Νέον Μεξικὸν καὶ Νέα Ναυάῤῥα, δύω τεράστια βασίλεια, ἀνακαλυφθέντα ἤδη ἐκ τοῦ 1593 ἔτους, προσμένουν πάντοτε ἀνθρωπίνας χεῖρας ἕως τῆς σήμερον διὰ νὰ μετοχετεύσουν εἰς τὴν Εὐρώπην τοὺς ποταμοὺς τῶν θησαυρῶν των, ἐξαιρέτως δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου.

3. Καλιφόρνιον, μ' ὅλον ὅτι ἀνεκαλύφθη κατὰ τὸ 1536 ἔτος, μ' ὅλον τοῦτο ἐγνώσθησαν κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ 1767 ἔτους οἱ θησαυροί του, χρυσοῦ, μαργαριταρίων καὶ ναυπηγησίμου ξυλικῆς. Λείπουν ὅμως καὶ αὐτοῦ μετακομισταὶ τούτων τῶν πλούτων.

4. Φλωρίδα, 1513 εὑρημένη, καὶ ἕως 1763 εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἀνήκουσα, ἔπειτα μεταβᾶσα εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες ἐξώδευαν αὐτοῦ ἐτησίως ὑπὲρ 10,000 λίτρας στερλιγγίους, τὰς ὁποίας ἀντεπλήρονε φειδωλῶς ἡ ἐμπορία. Ὄχι διὰ τὰ προϊόντα της, ἀλλὰ διὰ τὴν καλὴν πρὸς τὸ Μεξικὸν θέσιν της τὴν ἐζήτησεν ἡ Ἱσπανία καὶ ἔλαβεν ὀπίσω ὡς συνθήκην εἰρήνης κατὰ τὸ 1783 ἔτος.

5. Λουϊσιανὴ, τώρα συγκαταριθμουμένη μὲ τὴν ἐλευθέραν καὶ πολιτισμένην Ἀμερικήν. Αἱ πλούσιαι αὗται χῶραι, περιέχουσαι βασίλεια καὶ Αὐτοκρατόρια, ὑπετάχθησαν κατ' ὀλίγον μὲ σκληρότητα εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς, καὶ διὰ τῆς τυραννίας ἐβαστάχθησαν εἰς ὑπακοήν. Ἡ ἀπανθρωπία ὅμως δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἱσπανικὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἤθελε νὰ ἐξουσιάζῃ μὲ πραότητα τὴν Ἀμερικὴν, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς πλεονέκτας καὶ φιλοκινδύνους λῃστὰς, οἵτινες μὲ ἴδιόν των κίνδυνον ευρισκαν καὶ ἐκυρίευαν τὰς χώρας. Ἡ Ἱσπανία δὲν ἔλειψε μᾶλλον νὰ κάμῃ διαταγὰς πρὸς ὄφελος τῶν νέων ὑπηκόων της, αἱ ὁποῖαι καὶ τώρα ἀκόμη εἶναι μνημεῖον τῆς σοφίας καὶ φιλανθρωπίας της· καὶ ὅταν ἤκουσε τὰς ἀδικίας τῶν ἀρχόντων, ἐμεταχειρίζετο ὅλα

τὰ μέσα διὰ νὰ προστατεύῃ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἐναντίον τῶν Ἱσπανῶν ληστῶν καὶ φονέων. Ἀλλὰ τὸ μέγα ἀπόστημα καὶ τὸ πλάτος τῶν χωρῶν δὲν συγχωροῦν κἀνὲν ἱκανὸν μέσον δυνάμενον νὰ χαλινώσῃ τὴν φιλαρχίαν καὶ φιλαργυρίαν ἀνθρώπων ἀπηλπισμένων. Καὶ ἐὰν εἶναι ὑπερβολικὸς ὁ λογαριασμὸς, ὅτι ἑπτὰ ὄγδοα Ἀμερικανῶν ἐξωλόθρευσεν ἡ ῥομφαία τῶν Ἱσπανῶν, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ Ἱσπανικὴ Ἀμερικὴ ἠρημώθη ἀπὸ τοὺς ὑποδουλωτάς της· καὶ, ἐξαιρουμένων ἴσως τοῦ Περοῦ καὶ Μεξικοῦ, ἡ μεγάλη φθορὰ τῶν ἀνθρώπων δὲν ἀνεπληρώθη ἕως τώρα μετὰ παρέλευσιν 300 ἐνιαυτῶν, ἐὰν καὶ ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ, ὅτι ὁ μακρὸς χρόνος, τόσαι πολλαὶ περιστάσεις βοηθοῦσαι τὴν αὔξησιν, ὡς εὐκολίαι γάμων διὰ τὴν δαψίλειαν τῶν τροφῶν, ἡ διὰ τῆς χριστιανωσύνης κατάργησις τῆς ἀνθρωποθυσίας καὶ ἀνθρωποφαγίας, ἡ κατάπαυσις ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν πολέμων, οἵτινες ἔφθειραν πολλοὺς, καὶ ἡ μεταφύτευσις καὶ ἀποίκισις τόσων Εὐρωπαίων καὶ Ἀφρικανῶν, — ὅλα ταῦτα ἠδύναντο νὰ ἀναπληρώσουν τὰ κενὰ μέρη τῆς λειψανθρωπίας. Ἀλλ' ἡ δουλεία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριψαν τοὺς ἐγχωρίους οἱ βάρβαροι δορικτήτορες, καὶ ἡ προσωπικὴ ὑπηρεσία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεχρεόνοντο ἀπ' αὐτούς· καὶ, ὅπου ἐκαταργήθη ἡ δουλεία αὕτη, μὴ παυομένη δυναστεία καὶ κατάθλιψις, ἔδειξαν καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, καθὼς καὶ ἀλλοῦ, τὴν ὀλέθριον ἐνέργειάν των εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἀνθρωπότητος· εὐλογίαι (ἐξανθήματα), ῥούμιον καὶ ῥακίον ἐσμίκρυναν πάλιν τρομερῶς τοὺς ἐπιγενομένους· καὶ ἡ κακὴ τῶν Ἱσπανῶν πολιτικὴ πρὸς τὴν ἐμπορίαν καὶ τὰς ἀποικίας ἐνέκρωσε τὴν δύναμιν, ἥτις εὐκόλυνε τοὺς γάμους μὲ τὴν τῶν τροφῶν ἀφθονίαν. Λαμβάνοντες οἱ Ἱσπανοὶ τὰ φυσικὰ προϊόντα τῶν ἀποικιῶν καὶ ἐμβιβάζοντες εἰς αὐτὰς τὰ ἐργόχειρά των, ἔκαμαν τοὺς Ἀμερικανοὺς ἀμελεῖς, καὶ ἐνέφραξαν τὰς πηγὰς τῆς εὐζωΐας

των· καὶ ὅπου πρότερον ἐπεκράτει βιομηχανία πρὸ τοῦ ἐρχομοῦ τῶν Ἱσπανῶν, ἐκεῖ ἔπειτα ἐξέλιπε καὶ αὐτὴ καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς διὰ τὴν ἀσύνετον πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως. Διὰ νὰ φέρουν ἐκεῖ Ἱσπανικὸν ἔλαιον καὶ οἶνον, ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς νὰ καλλιεργῶσιν ἐλαίας καὶ ἀμπελῶνας (ἡ ἀπαγορία αὕτη ἐκαταργήθη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς τὸ Περοῦ), καὶ διὰ νὰ βαστάξῃ μόνη ἡ μητρόπολις τὴν ἐμπορίαν, δὲν ἐκαρποῦτο ὅσον ἔπρεπε καὶ φυσικά τινὰ προϊόντα τῆς χώρας, οὔτε τὸ ἀγρίως αὐξάνον κινάμωμον τοῦ Κυΐτου, οὔτε τὸ πέπερι τοῦ Πορτίκου, οὔτε τὸ λινάριον καὶ κανάβιον τοῦ Κιλίου, καὶ ἐσυγχώρει κάλλιον τοὺς ξένους (καθὼς τοὺς Ὁλλανδοὺς) νὰ μεταφέρουν τὰ εἴδη ταῦτα εἰς τὴν Ἱσπανίαν.

Ὁ τῶν Γάλλων ἐπαναστατικὸς πόλεμος ἀπεχώρισε τὴν Ἱσπανικὴν Ἀμερικὴν ἀπὸ τὴν μητρόπολίν της. Τὴν δὲ παροῦσαν αὐτῆς κατάστασιν θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὴν νεωτάτην ἱστορίαν.

Τῆς Πορτογαλλίας. Ἡ Βρασιλία, τὴν ὁποίαν μόνην ἐξουσιάζουσιν οἱ Πορτογάλλοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν, εὑρέθη κατὰ τύχην τὸ 1500 ἔτος ἀπὸ τὸν Πέτρον Ἀλβαρέζον Καβράλ. Πλέων οὗτος εἰς τὴν Ἰνδικὴν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν νηνεμίαν τῶν Ἀφρικανῶν αἰγιαλῶν, ἐδιευθύνθη μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος, καὶ ἴδε τελευταῖον ἄγνωστον χώραν, τῆς ὁποίας τοὺς αἰγιαλοὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπισκεφθῇ ἐξ αἰτίας τρικυμίας τινός. Τὴν ὠνόμασε μὲν Σάντα Κροὺξ (ἅγιον σταυρὸν), ἀλλ' ὁ ἐφεξῆς χρόνος μετέβαλε τὸ ὄνομα εἰς Βρασιλίαν ἀπὸ τὸ χρωματιστικὸν ξύλον (βακάμιον), τὸ ὁποῖον εὑρέθη αὐτοῦ ἀφθονώτατον, καὶ ἀπὸ τοῦ χρώματος ἀναμμένου ἄνθρακος (Brasa Πορτογαλλιστὶ) ὠνομάσθη βρασιλόξυλον.

Τῆς λαμπρᾶς ταύτης χώρας δὲν ἐγνωρίζετο ἡ ἀξιολογότης δύω σχεδὸν ἑκατονταετηρίδας, ἐπειδὴ εἰς αὐτὴν δὲν ἔβλεπαν ἄλλο εἰμὴ βρασιλόξυλον καὶ ψιτ-

ταχους. Διὰ τοῦτο τὴν ἐδιώρισαν τόπον ἐξορίας τῶν κακούργων καὶ τῶν Ἰουδαίων, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν ἐκεῖ διὰ τὴν σακχαροφυτείαν φέροντες διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν σακχαροκάλαμον ἀπὸ τὴν Μάδειραν. Μ' ὅλα ταῦτα διὰ τοῦ κλάδου τούτου τῆς βιομηχανίας ὑψώθη ἡ ἀξία τῆς χώρας τόσον ταχέως, ὥστε ἡ Πορτογαλλικὴ αὐλὴ ἐπαρακίνησε τοὺς εὐγενεῖς 1525 νὰ κυριεύσουν ἐκεῖ τόπους καὶ ὡς κτήματά των νὰ τοὺς μισθώσωσι διὰ σακχαροφυτείαν. Εἰς πάντα κτήτορα τοιούτου τόπου ἐδόθη ἐντελὴς κυριαρχία ἐπάνω τῶν ἐγχωρίων· ἐκράτησε δὲ τὸ στέμμα παρεκτὸς τοῦ δικαίου τῆς νομισματοκοπίας καὶ τοῦ δικαίου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου μόνον τὰς δεκάτας τῶν κερδαινομένων προϊόντων.

Μαζὴ μὲ τὴν μητρόπολιν, Πορτογαλλίαν, ἔπεσε καὶ ἡ Βρασιλία εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς καὶ χρόνον τινὰ μετέβαινεν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἄλλην. Κατὰ τὸ 1624 ἔτος τὴν ἐπῆραν οἱ Ὁλλανδοὶ, οἵτινες τότε ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν Ἱσπανῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· κατὰ τὸ 1626 τὴν ἐξαναεκυρίευσε Πορτογαλλικὸς στόλος· κατὰ τὸ 1630 τὴν ἐπῆραν ἐκ νέου οἱ Ὁλλανδοὶ καὶ ἐστερεώθησαν κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν χώραν καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰγιαλοὺς τοῦ ἁγ. Σωτῆρος ἕως τὸν Ἀμαζονικὸν ποταμόν.

Ἀφοῦ δὲ ἡ Πορτογαλλία ἀπετίναξε τὸν Ἱσπανικὸν ζυγὸν (1640), καὶ ἡνώθη μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἱσπανίας, Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ὁλλανδίαν, καὶ μὲ τὴν τελευταίαν συνεφώνησεν ἐπιμαχίαν μὲν εἰς τὴν Εὐρώπην, δεκαετῆ δὲ ἐκεχειρίαν εἰς τὴν Ἰνδικὴν καὶ Ἀμερικὴν (1641), ἡ Ὁλλανδία ἐνόμισεν ἀσφαλῆ τὴν κτῆσιν τῆς Βρασιλίας καὶ ἠμέλησεν ὅλα τὰ ὀχυρώματα. Ἡ ἀθλία τῶν πολεμικῶν κατάστασις φανεῖσα ἐντὸς ὀλίγου ἐνεθάῤῥυνεν ἰδιώτην πλουσιώτατον ἐξ ἐμπορίας, τὸν Πορτογάλλον Ἰωάννην Φερναδέζον, νὰ συνάξῃ δύναμιν, καὶ χωρὶς εἴδησιν τῆς

Πορτογαλλικῆς κυβερνήσεως νὰ ἁρπάσῃ τὴν Βρασιλίαν ἀπὸ τοὺς Ὁλλανδοὺς, τὸ ὁποῖον καὶ ἐκατόρθωσε μὲ ἀγῶνας ἀπὸ 1645 — 1654. Εἰς τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν διὰ μεσιτείας τῆς Ἀγγλίας ἔκαμεν ἡ Πορτογαλλία μὲ τὴν Ὁλλανδίαν (1661), ἐκράτησε τὴν Βρασιλίαν πληρώσασα εἰς τοὺς Ὁλλανδοὺς ὀκτὼ μιλιόνια θαλήρων μὲ ἀργύριον καὶ μὲ πραγματείας.

Ἡ χώρα ἐκατοικεῖτο ἔκτοτε περισσότερον εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς, καὶ διὰ δύω νεοευρέτων φυσικῶν προϊόντων ἔγεινεν ἀξιολογωτάτη εἰς τὴν Πορτογαλλίαν. Διότι κατὰ μὲν τὸ 1698 ἔτος εὑρέθησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μινᾶν Γεράην μεγάλοι θησαυροὶ χρυσοῦ, ὅστις αὐτοῦ μεταβαλλόμενος εἰς νόμισμα ἔδιδεν ἐτησίως 25,312,500 λίτρας, ἐκ τῶν ὁποίων 7,103,000 εἰσέῤῥεαν εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον· κατὰ δὲ τὸ 1728 ἔτος εὑρέθη εἰς τὴν αὐτὴν ἄμμον, ἐκ τῆς ὁποίας καθαρίζεται ὁ χρυσὸς, θησαυρὸς ἀδαμάντων, κεκρυμμένος μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου, ὁ ὁποῖος εἰσφέρει εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον 240,000 πιάστρα ἐτησίως.

Εἰς τὸ μέρος τῆς Βρασιλίας, τὸ μὴ κατοικούμενον ἀπὸ Πορτογάλλους, ζῶσιν ἄγριοι Ἀμερικανοὶ, χωρὶς γεωργίαν, χωρὶς βιομηχανίαν, χωρὶς φροντίδα περὶ τοῦ μέλλοντος. Τόξα καὶ βέλη, ὁ μόνος θησαυρός των, ἀναπαύουσι τὰς χρείας των.

Ποίαν κατάστασιν ἔχει κατὰ τὸ παρὸν ἡ Βρασιλία, θέλομεν εἰπεῖν εἰς τὴν νεωτάτην ἱστορίαν.

Τῆς Ἀγγλίας. Ὅσον μέγα ἦτο πρότερον τὸ πλῆθος τῶν τῆς Ἀγγλίας ὑπηκόων εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, τόσον μικρὸν ἔγεινεν ἀφοῦ ἐκαταστάθησαν ἐκεῖ αἱ ὁμόσπονδοι πολιτεῖαι. Τώρα ἡ Βρετανία ἀπολαύει μικρὰς ἀποικίας ὡς πρὸς τὴν πανταχοῦ ἐκτεινομένην θαλασσοπλοΐαν καὶ τὴν ἐπικερδεστάτην ἐμπορίαν της, καὶ διὰ τῆς ἀποστάσεως ἐκείνης ἔχασε μόνον τιμὴν, ὄχι δὲ καὶ οὐσιώδη ὠφέλειαν.

Λ΄. εἰς τὴν μεγάλην ξηρὰν ἔχει ἀκόμη ἡ Ἀγγλία.

1. Οἰκοδομήματα τινὰ παρὰ τὸν Οὐδεσόνιον κόλπον, ὀχυρώματα τινὰ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν μεγάλων ποταμῶν ἐναντίον τῶν ἀγρίων, μὲ περίπου 120 κατοίκους, εἰς τοὺς ὁποίους φέρουσιν οἱ ἐκ τῶν ἐντὸς τῆς Κανάδας καὶ οἱ βόρειοι Ἐσκιμάξιοι κατὰ πᾶσαν ἄνοιξιν τὰ δέρματα τῶν βυδρῶν, τὰ πολύτιμα γουναρικά των, κόκκαλα ὀψαρίων, ὀψαρέλαιον, ὀδόντια φωκῶν, καὶ τὰ ἀλλόσσουν μὲ πυροκονίαν, σάκχαρον, ταβάκον, πελέκεις, μαχαίρια, ἀγκίστρια καὶ ἄλλα μικρότερα ἔργα τῶν Ἄγγλων.

2. Τὴν μεγάλην χερσόνησον Λαβραδὸρ, κατοικουμένην ἀπ' ὀλίγους Ἐσκιμαξίους, ἐξουσιάζουσιν οἱ Ἄγγλοι ἀπὸ τῆς πρώτης Παρισιανῆς εἰρήνης (1763) ὡς προπύργιον τῆς Κανάδας, καὶ ἐπισκέπτονται τοὺς αἰγιαλούς των διὰ τὸ κυνήγιον τῶν ῥόββων.

3. Ἡ νῆσος Νέα Φυνδλανδία. Τὴν εἶχε κυριεύσειν ὁ Ἰωάννης Καβότιος (1497) ἐν ὀνόματι Ἑῤῥίκου τοῦ Ζ΄, χωρὶς νὰ προσέξῃ εἰς τοῦτο ἡ Ἀγγλία πρὶν παρατηρήσῃ, ὅτι Ἱσπανοὶ, Πορτογάλλοι καὶ Γάλλοι ὑπήγαιναν εἰς αὐτὴν ἐπιμελῶς διὰ νὰ ὀψαρεύωσι. Τότε ἄρχισεν ἡ Ἀγγλία νὰ δείχνῃ τὴν ἐξουσίαν της εἰς τὰ νερὰ ταῦτα· ἡ Ἐλισάβετ ἐπρόσταξε καὶ ἐκυρίευσαν τακτικῶς τὴν νῆσον (1583). Ἰάκωβος ὁ Α΄ ἔδωκε προνόμια (1609) εἰς ἑταιρείαν νὰ κτίζῃ καὶ νὰ καλλιεργῇ τὴν χώραν. Μετὰ ταῦτα οἱ Ἄγγλοι ἐκαταγίνοντο νὰ διώκουν ἓν ἔθνος μετὰ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ νερὰ ταῦτα. Οἱ Πορτογάλλοι ἐπαραιτήθησαν τὴν ἐκεῖσε θαλασσοπλοΐαν των ὄντες ἔτι ὑπὸ τὴν Ἱσπανίαν· ἡ Ἱσπανία τὴν ἐπαραίτησεν ἐπὶ τῆς ἐν Τραϊέκτῳ εἰρήνης (1713)· ἡ Γαλλία ἐπαραίτησε τὴν Πλαισαγκίαν της, τὴν ὁποίαν εἶχε κτίσειν εἰς τὰ νότια τῆς νήσου. Ἐπειδὴ δὲ ἀντὶ ταύτης ὠχύρωσε τὸ ἀκρωτήριον Βρέτωνα, ἠναγκάσθη ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν πρώτην Παρισιανὴν εἰρήνην (1763) νὰ παραιτήσῃ τὴν Κανάδαν καὶ τὸ ἀκρωτήριον Βρέτωνα, καὶ νὰ εὐχαριστηθῇ μὲ τὰς νήσους ἁγ. Πέτρον καὶ Μικελῶνα διὰ τὴν ὀψάρευσιν. Ὁ περιορισμὸς ὅμως οὗτος διήρκεσεν ἕως τῆς δευτέρας Παρισιανῆς εἰρήνης (1783), ὁπότε ἐσυγχωρήθη εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ ὀψαρεύῃ εἰς τὴν νέαν Φυνδλανδίαν καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Λαυρεντίου.

Τῆς ἀποικίας ταύτης οἱ παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς κάτοικοι (διότι εἰς τὰ ἔνδον τῆς νήσου δὲν εἰσεχώρησεν ἀκόμη Εὐρωπαῖος) μόλις ἀριθμοῦνται 5,000. Μ' ὅλον τοῦτο χρησιμεύει θαυμασίως εἰς τοὺς Ἄγγλους, ἐπειδὴ αὐτοῦ διδάσκονται οἱ ναῦταί της τὴν τέχνην τοῦ ὀψαρεύειν.

4. Νέα Σκωτία ἐκατοικήθη ὡς Ἀκαδία ἀπὸ τοὺς Γάλλους κατὰ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος· ἡ ἐν Τραϊέκτῳ εἰρήνη (1713) τὴν ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲ τὸ ὄνομα Νέα Σκωτία, ἐπειδὴ ἐλέγετο ὅτι εἶχε προκατοικηθῆν ἀπὸ Σκώτους. Ἔκτοτε ἡ Ἀγγλία δὲν ἐδειλίασε κόπους καὶ δαπάνην, μάλιστα μετὰ τὴν ἐν Ἀκυϊσγράνῳ εἰρήνην (1748), νὰ τὴν ἀναβιβάσῃ εἰς τὸ ὕψος, ὅπου κατ' ὀλίγον ἔλαβε τὴν (προπεριγραφεῖσαν) πολιτικὴν σύνταξιν τῶν ἐπιλοίπων βασιλικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐπὶ τῆς τῶν Ἀμερικανῶν ἐπαναστάσεως, τῆς ὁποίας δὲν ἔγεινε κοινωνὸς ἡ Νέα Σκωτία, ὑψώθη ἡ ἐξαγωγὴ τῶν προϊόντων της, τῶν γουναρικῶν της, τῶν ὀψαρίων της κτλ. Μετὰ τὴν ἐκείνων αὐτονομίαν ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς ἀξιολόγου ξυλικῆς της τὰ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἔκτοτε λείψαντα δάση τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι δι' αὐτοὺς μεγίστης τιμῆς ἄξιον.

5. Κανάδα, ὑπὸ τῆς Γαλλίας πρότερον κυριευθεῖσα καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης Παρισιανῆς εἰρήνης (1763) Ἀγγλικὴ γενομένη. Ἐπειδὴ οἱ ἄποικοι ἦσαν Καθολικοὶ Γάλλοι, δὲν τῆς ἐδόθη πολιτεία βασιλικῆς ἐπαρχίας. Διὰ τοῦτο κυβερνᾶται ἡ μεγάλη αὕτη χώρα ἀπὸ κυβερνήτορα στελλόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέ-

ως μὲ μίαν μόνον Βουλήν. Κατὰ τὸ 1775 ἔτος ἦσαν οἱ κάτοικοί της 153,000, ἐκ τῶν ὁποίων Ἄγγλοι μὲν ἠριθμοῦντο μόνον 3000, οἱ δὲ λοιποὶ ὅλοι Γάλλοι. Ἐργοστάσια ἀκόμη δὲν ἔχουν οἱ Καναδιοι. Ἡ ἐμπορία των μὲ ξύλα, κτήνη, γεννήματα, γουναρικὰ, ὀψαροκόκκαλα κτλ. ηὔξησε μὲν διὰ τῆς τῶν Ἄγγλων παρακινήσεως· ἀλλὰ τὰ ἔξοδά των δὲν ἱκανοῦσι πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς των καταστάσεως· καὶ τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον χρεωστεῖ νὰ πληρόνῃ ἐτησίως ἱκανὸν ἀργύριον διὰ τοῦτο.

6. Νωτεκασυνδία, ἢ βορειοδυτικοὶ αἰγιαλοὶ τῆς Ἀμερικῆς. Ἐγνώρισε τὴν χώραν ἀκριβέστερα ὁ Κῶκος πρῶτος εἰς τὸ τελευταῖον του ταξείδιον. Εὐθὺς (1786 καὶ 1787) ἤνοιξαν οἱ Ἄγγλοι ἐμπόριον εἰς τὰ ἐκεῖ διὰ τὰ ἐξαίρετα γουναρικά. Οἱ Ἱσπανοὶ ἀντέστησαν λέγοντες, ὅτι ἐπεσκέφθησαν αὐτοὶ τοὺς αἰγιαλοὺς πρότερον. Περὶ τούτου ἦτο ἐγγὺς πόλεμος, ὅς τις ἐπαραμερίσθη δι' ἐξισασμοῦ (8 Ὀκτωβ. 1790) νὰ ὠφελῶνται καὶ τὰ δύω ἔθνη ἀπὸ τοὺς τόπους ἐκείνους.

Β΄. Δυτικαὶ Ἰνδίαι. Τῶν Ἄγγλων αἱ δυτικαὶ Ἰνδίαι ἐκαταστάθησαν ἀπὸ πειρατὰς, οἵτινες διὰ θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς ζάλας μάλιστα ἐπὶ Καρόλου Α΄, ἀφίνοντες τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐνῷ ἐπολέμει ἡ πατρίς των τὴν Ἱσπανίαν, κατ' ὀλίγους, 50, 100, 150, μὲ ληστρικὰ πλοῖα, ἐνεδρεύοντες τὸν Ἱσπανικὸν στόλον, ὅταν ἀπεκόπτετο ἀπ' αὐτοῦ πλοῖον, τὸ ἐκτύπουν, τὸ ἥρπαζαν καὶ τὸ ἔφεραν εἰς λιμένα τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ καὶ εἰς καιρὸν εἰρήνης δὲν τοὺς ἔλειπαν προφάσεις νὰ πειρατεύωσι τοὺς Ἱσπανοὺς, οἵτινες ἰδιοποιοῦντο τὴν ἐπέκεινα τοῦ τροπικοῦ κύκλου μονοκρατορίαν. Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως τρόπον καὶ μὲ τοὺς αὐτοὺς σκοποὺς περιήρχοντο ἐκεῖσε καὶ πειραταὶ Γάλλοι· καὶ χωρὶς νὰ ἐξεύρουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν (1625) ἄραξαν Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι πειραταὶ εἰς τὴν νῆσον ἁγ. Χριστόφορον εἰς ἀντιθέτους τόπους·

καὶ οἱ δύω μὲ σκοπὸν νὰ εὕρουν εἰς τὰ νερὰ ταῦτα στερεόν τι ὁρμητήριον, ἐπειδὴ χωρὶς τούτου ἐδυσκολύνοντο τὰ κατὰ τῶν Ἱσπανῶν ἐγχειρήματά των. Εὕρηκαν παραυτὰ ἀλλήλους, καὶ ἐμοιράσθησαν εἰρηνικῶς τὴν νῆσον· ἕκαστον ἔθνος ἐκράτησε τὸν λιμένα, ὅπου ἄραξε, μὲ συγκατάθεσιν τοῦ ἄλλου, ἐπειδὴ διὰ τοὺς ὁμοίους σκοπούς των ἐθεωροῦντο ὡς δίδυμοι ἀδελφοί. Κατὰ τὸ 1630 ἔτος ἐπροστάχθη ὁ Ἱσπανικὸς ναύαρχος, Φρειδερῖκος ἐκ Τολήτου, ἐνῷ ἔπλεε κατὰ τῶν ἐν Βρασιλίᾳ Ὀλλανδῶν, νὰ διώξῃ καὶ ἀπὸ τὸν ἅγ. Χριστόφορον τοὺς Ἄγγλους καὶ Γάλλους πειρατάς. Τοὺς ἐνίκησεν, ἀλλὰ μόνον τοὺς ἐσκόρπισε καὶ χωρὶς νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ ὑπῆγε περαιτέρω εἰς τὸν κύριον προσδιορισμόν του. Οἱ διασκορπισθέντες ἐζήτησαν νέον τόπον κατοικίας· μέρος αὐτῶν (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἄγγλοι) ἐκατοίκησαν εἰς τὰς Χελωνικὰς νήσους, καὶ ἀπὸ τὰ ἐλαφρὰ πλοῖα (Flieboot Γαλλιστὶ, Vlieboot Ὀλλανδιστὶ), μὲ τὰ ὁποῖα ἐπειράτευαν, ὠνομάσθησαν Φλιβουστιέριοι· ἄλλο δὲ μέρος (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Γάλλοι) ἐκατοίκησε τὰ βόρεια παράλια τοῦ ἁγ. Δομινίκου, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἐγκαταλείψειν οἱ Ἱσπανοί· ἔζων οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἀπὸ κυνήγιον ἀγρίων βωδίων, τῶν ὁποίων τὸ κρέας ἐβουκάνιζαν (ἤγουν ἐξήραιναν μὲ τὸν καπνὸν, ἐκ τῆς Ἰνδικῆς λέξεως boucaner), καὶ ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν Βουκανιέριοι, καὶ μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐφάνησαν πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν τολμηροὶ πειραταί. Ἄλλοι δὲ, ἀφοῦ παρῆλθεν ἡ τρικυμία, ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς τὸν ἅγ. Χριστόφορον, καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖ λιμένων των ὄχι μόνον ἐλῄστευαν τοὺς Ἱσπανοὺς, ἀλλ' ἐκτύπουν καὶ τὰς Καραΐβας νήσους, καὶ τὰς ἐκυρίευαν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην κοινῶς οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι.

Κανὲν ὅμως ἐκ τῶν δύω μερῶν δὲν ἐφρόντισε περὶ τῶν κυριευμένων νήσων, ἐπειδὴ δὲν ἤξευραν ἀκόμη τίνες νῆσοι θέλουν πέσειν τελευταῖον εἰς καθέν.

Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἔκλεισαν κατὰ τὸ 1662 ἔτος διανομῆς συνθήκην περὶ τῶν μέρος μὲν ὑποδουλωμένων, μέρος δὲ πολεμουμένων Καραΐβων, διὰ νὰ ἐξεύρῃ καθὲν ἔθνος τίνες θέλουν εἶσθαι εἰς τὸ μέλλον ἰδικαίτου καὶ νὰ τὰς ἐπιμελῆται· πρὸς τούτους ἔκαμαν καὶ συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν διὰ νὰ ἀναγκάσουν τὰς Καραΐβας νὰ στέρξουν τὴν συνθήκην των. Ἡ μὲν Γαλλία ἔλαβε τὴν Γουαδελούπαν, Μαρτινικὴν, Γρανάταν καί τινας ἄλλας μικρὰς νήσους. ἡ δὲ Ἀγγλία τὴν Βάρβαδον, Νέβιν, Ἀντιγόνην, Μοντεφεῤῥάτον, καί τινας ἄλλας μικρὰς νήσους· ὁ ἅγ. Χριστόφορος ἔμεινε κοινὸς εἰς αὐτούς. Ἐσυνάχθησαν λοιπὸν οἱ κάτοικοι τῶν Καραΐβων εἰς Δομινικὴν, ἁγ. Λουκίαν καὶ εἰς τὸν ἅγ. Βικέντιον, ὅπου ἠριθμήθησαν περίπου 6000 ψυχαὶ, διεσκορπισμένοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των. Εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὴν δεκάτην ἑβδόμην καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος νὰ βάλουν ἀποίκους εἰς τὰς τρεῖς ταύτας νήσους, ἐπειδὴ οὐδέτερον ἐκ τῶν δύω ἐθνῶν δὲν ἐβοήθει τὸ ἄλλο· διὰτοῦτο ἔμειναν μακρὸν χρόνον κτῆμα τῶν φυσικῶν ἐγκατοίκων των, τῶν Καραϊβίων. Τελευταῖον ἐτόλμησε (1719) ὁ Μαρκέσιος Δετρέης νὰ φέρῃ ἀποίκους εἰς τὰς δύω νήσους ἁγ. Λουκίαν καὶ ἅγ. Βικέντιον. Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀντέστη ἡ Ἀγγλία, ἐπειδὴ τὰς ἠγόρασεν ἀπὸ τοὺς Καραϊβίους κατὰ τὸ 1663 ἔτος καὶ τὰς ἐκκληροδότησε 1722 εἰς τὸν Δοῦκα Μονταγνίας. Ἀλλ' ἡ ἀποικία του δὲν ἠδυνήθη οὔτε τοὺς Γάλλους νὰ διώξῃ ἀπὸ τὴν ἁγ. Λουκίαν, οὔτε τοὺς Καραϊβίους τοῦ ἁγ. Βικεντίου νὰ ἀναγκάσῃ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυριαρχίαν. Τέλος ἐγνώρισαν καὶ αἱ δύω δυνάμεις εἰς τὰς νήσους τὴν οὐδετερότητά των καὶ τὴν ἐβεβαίωσαν δημοσίως καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀκυϊσγράνῳ εἰρήνην. Ἀλλ' ὅμως ηὔξανεν εἰς αὐτὰς κατ' ἔτος τὸ πλῆθος τῶν Γάλλων·

διὰ τοῦτο ἐνόμισαν καλὸν νὰ μοιρασθῶσιν ἐφεξῆς τὰς τρεῖς νήσους· ἡ Ἀγγλία ἔλαβε τὴν Δομινικὴν καὶ τὸν ἅγ. Βικέντιον, καὶ ἡ Γαλλία τὴν ἁγ. Λουκίαν.

Ἐπὶ τῆς περιόδου τῶν Φλιβουστιερίων ἐπῆρεν ὁ Κρομβέλλιος εἰς τὸ μέσον τῆς εἰρήνης (1655) τὴν Ἰαμαϊκὴν, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευαν οἱ Ἱσπανοὶ ἐκ τοῦ 1509 ἔτους, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον τὴν εἶχαν ἀφήσειν νὰ περιπέσῃ εἰς ἀπροστάτευτον κατάστασιν.

Εὐθὺς μετὰ τοῦτο παρῆλθεν ὁ χρόνος τῶν Φλιβουστιερίων, ἀφοῦ διὰ μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων εἰς ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου ἐξέστησαν ὅλην τὴν Εὐρώπην πειραταὶ χωρὶς σύστημα, χωρὶς νόμους. χωρὶς πειθαρχίαν, χωρὶς μέσα, μόνον μὲ τὴν τόλμην των καὶ μὲ τὰς παραδόξους πράξεις των. Μόνον διὰ δεξιῶν περιστάσεων, τῆς ἀμελείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγίνοντο ἔνοχοι αἱ τῆς Εὐρώπης πολιτεῖαι πρὸς τὴν θαλασσοπλοΐαν καὶ πρὸς τὰς Ἀμερικανὰς ἀποικίας των, καὶ διὰ τῆς θεοβλαβείας, μὲ τὴν ὁποίαν ἐδιώκοντο ἀπὸ τὰς πατρίδας των τολμηροί τινὲς, ἐπαρακινήθησαν οἱ πλάνητες οὗτοι εἰς τὰ παράδοξα ταῦτα ἐγχειρήματα. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ περισσότερον αὐτῶν μέρος ἐχάθη καὶ ἡ ἀφρονύνη ἐξέλιπεν, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀφανισθῶσι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰς θαλάσσας οἴκοθεν. Ὅς τις ἐξ αὐτῶν ἔμεινεν ὑπόλοιπος, ἐκατοίκησαν τὴν νῆσον, περὶ τὴν ὁποίαν ἐπεριπλανῶντο, καὶ ἔκτοτε ἔγειναν ἐπιχειρηματικώτατοι καὶ ὠφελιμώτατοι καλλιεργηταὶ τῶν νήσων. Ἕως τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἤκμαζαν ὡραιότατα αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν Καραβαϊκῶν νήσων διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ σακχάρου καὶ καφὲ, κακάου, ἰνδικοῦ, πεπέρεως, τῶν καρυοφύλλων, διὰ τῆς ἐξαγωγῆς ῥουμίου, συροπίου, ἐμπεποιημένων ὀπωρῶν κτλ. Μόνον ἦτο ἐλεεινὸν καὶ ἀξιοθρήνητον, ὅτι ἐθυσιάζοντο εἰς αὐτοὺς οἱ Μαῦροι, οἵτινες ἐσύροντο εἰς αὐτὰς ἐκ Γυϊνέας διὰ νὰ ἐργάζωνται εἰς τοὺς ἀγρούς των.

Τὸ μέγιστον μέρος τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν τῆς Ἀγγλίας ηὔξησε χωρὶς φροντίδα τῆς μητροπόλεώς των, ἐπειδὴ ἡ Ἀγγλία περιεσπᾶτο εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ταραχάς της, καὶ ἀφῆκε καὶ τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτεύματός των εἰς τὴν ἰδίαν ἐκείνων ἀρέσκειαν. Ἐζήτησε μόνον ἀπ' αὐτὰς νὰ μὴ θέσωσι νόμους ἀντιφατικοὺς πρὸς τοὺς τῆς μητροπόλεως, καὶ νὰ ὀμνύωσιν οἱ ἀντιπρόσωποι ὅτι δὲν θέλουν συγχωρήσειν τινὰ νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τοὺς κανόνας, ὅσοι ὠφελοῦσι τὴν ἐμπορίαν.

Φυσικῶς λοιπὸν αἱ πλειότεραι νῆσοι συντάσσουσαι τὴν πολιτείαν των ἐμιμοῦντο τὸ πολίτευμα τῆς μητροπόλεώς των, καὶ εἰσήγαγαν γενικὸν συνέδριον μὲ δύω βουλὰς καὶ ἕνα κυβερνήτορα. Τὴν σύνταξιν ταύτην ἐβάσταξαν ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων. Τὸ στέμμα ἀναγορεύει τὸν κυβερνήτορα καὶ τὸ βουλευτήριόν του. Ὁ κυβερνήτωρ ἐπέχει τόπον βασιλέως, τὸ βουλευτήριόν του εἶναι ἄνω βουλὴ, οἱ δὲ ἀπεσταλμένοι ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν ἡ κάτω. Αἱ δύω βουλαὶ δίδουν νόμους καὶ τάσσουσι φόρους· ὁ κυβερνήτωρ ἔχει τὸ ἐκτελεστικόν. Ἡ ἐντελὴς αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας ἐξάρτησις ἐνήργησε τὸν νόμον (1651), κατὰ τὸν ὁποῖον μόνον ἡ Βρετανικὴ σημαία δύναται νὰ μεταφέρῃ τὰ προϊόντα τῶν νήσων. Ὅταν λοιπὸν ἔγεινε τὸ μέγα πλῆθος τῶν καραβίων (περίπου 1660), τὰ ὁποῖα ἀπήτει ἡ ἀποικιακὴ ἐμπορία, ἐχρεώστουν οἱ πρότερον ἔχοντες εἰς χεῖράς των τὴν ἐμπορίαν τῶν νήσων τούτων Ὁλλανδοὶ νὰ ἀπομακρυνθῶσι καὶ νὰ περιορισθῶσιν εἰς μόνην τὴν λαθρεμπορίαν.

Ὅλοι οἱ μέχρι τοῦδε ἀποικιακοὶ πόλεμοι ἔφθασαν καὶ εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας τῶν Ἄγγλων. Τὰ δυστυχήματα τοῦ πρώτου ἐθεράπευσεν ἡ ἐν Ῥυσβίκῳ εἰρήνη (1697), ἀποκαταστήσασα εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας τὴν παλαιὰν τάξιν. Εἰς τὸν περὶ της Ἰσπανικῆς διαδοχῆς ἐκακοπάθησαν μὲν Ἀγγλικαὶ τινὲς νῆσοι ἀπὸ ἀποβάσεις Γάλλων· ἀλλ' αἱ πλειότεραι εὐτύχησαν μὲ πλουσίας πειρατείας. Ὁ ἔνδοξος κατὰ θάλασσαν ἑπταετὴς πόλεμος ἐτελείωσε μὲ τὴν αὔξησιν τῶν τῆς Ἀγγλίας δυτικῶν Ἰνδιῶν, ἐπειδὴ ἡ πρώτη τῶν Παρισίων εἰρήνη ἐπρόσθεσεν εἰς αὐτὰς (1763) τὰς νήσους Γρανάταν, Δομινικὴν καὶ Τάβακον. Εἰς τὸν μὲ τὴν βόρειον Ἀμερικὴν πόλεμον ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς δευτέρας Παρισιανῆς εἰρήνης (1783) καὶ ἀπέδωκαν πάλιν οἱ Ἄγγλοι εἰς τοὺς Γάλλους τὴν Τάβακον. Μ' ὅλον ὅτι ἐξουσίαζαν ἀπεριορίστως ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ νερὰ τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν, μόλον τοῦτο εἰς τὴν εἰρήνην 1801 ἀπέδωκαν εἰς τοὺς Γάλλους ὅλας τὰς ἐκεῖ δορικτησίας των, καὶ ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε μόνον: 1) Ἰαμαϊκήν. 2) Βάρβαδον, 3) ἅγ. Χριστόφορον, 4) Ἀντιγόνην, 5) Μοντεφερράτον, 6) Νέβιν. 7) Γρανάταν, 8) ἅγ. Βικέντιον, 9) Δομινικὴν, 10) Βαρβόδαν, 11) Ἀργυΐλλαν, 12) τὰς παρθενικὰς νήσους, 13) ἁγ. Τριάδα· τελευταῖον παρεκτὸς τῶν Καραϊβικῶν τούτων 14) τὰς Βαχαμαϊκὰς ἢ Λουκαϊκὰς νήσους, 15) τὰς θερινὰς νήσους εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας καὶ 16) τὰς Φαλκενδικὰς εἰς τὴν νότιον Ἀμερικήν.

Πῶς διετάχθησαν αἱ Ἰνδικαὶ νησοι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναπολέοντος, θέλει μᾶς διδάξειν ἡ νεωτάτη ἱστορία.

Τῆς Γαλλίας. Αἱ εἰς τὴν μεγάλην ἤπειρον ἀποικίαι τῆς Γαλλίας ἐχάθησαν ἀπὸ πολλῆς.

Ἐπὶ τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν 1. τὴν Ἀκαδίαν (ἢ νέαν Σκωτίαν) διὰ τῆς Τραϊεκτικῆς εἰρήνης (1713), 2. τὴν Κανάδαν διὰ τῆς πρώτης Παρισιανῆς εἰρήνης (1763), 3. τὴν πλουσίαν ἐμπορίαν τοῦ Οὐδεσονίου κόλπου μαζὴ μὲ τὰς ἐκεῖ ἀποικίας των ἐπαραίτησαν

εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τῆς Τραϊεκτικῆς εἰρήνης (1713)· 4. μὲ τὴν πρώτην Παρισιανὴν εἰρήνην (1763) ἔπαυσεν ἡ Γαλλικὴ κτῆσις τοῦ Λαβραδὸρ καὶ ἡ ἐκεῖ ὀψάρευσίς των, ἐπειδὴ καὶ ἡ χερσόνησος καὶ ἡ Κανάδα παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Ἄγγλους· 5. μόνον τὴν ὀψάρευσιν εἰς τὴν νέαν Φυνδλανδίαν καὶ παρὰ τὸν Λαυρέντιον ποταμὸν μὲ εὐρυχωρότερα σύνορα ἔδωκεν εἰς τοὺς Γάλλους ἡ δευτέρα Παρισιανὴ εἰρήνη (1783), καθὼς προείπαμεν (ἀνωτ. σελ. 547).

Εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἐκατοίκησαν οἱ Γάλλοι πλησίον τῶν Ἄγγλων καὶ Ὀλλανδῶν εἰς τοὺς καρποφόρους αἰγιαλοὺς τῆς Γυϊανῆς· ἀλλ' ἡ ἐκεῖ ἀποικία των μένει ἀκόμη εἰς τὴν νηπιώδητης κατάστασιν.

Εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας οἱ Καραΐβιοι ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὰς Ἀντίλλας ὑπὸ Ἄγγλων καὶ Γάλλων πειρατῶν, τῶν Φλιβουστιερίων καὶ Βουκανιερίων, καὶ ἐκυριεύθησαν αἱ νῆσοι συντροφικῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἱκανὸν καιρὸν οὔτε ἡ Ἀγγλία οὔτε ἡ Γαλλία ἐφρόντιζε τὴν καλλιέργειάν των, ἀβέβαιον ἂν ἀκόμη τίς τίνας θέλει κρατήσειν εἰς τὸ τέλος· διὰ τοῦτο ἀπεφασίσθη ἡ διαίρεσίς των, διὰ τῆς ὁποίας ἔπεσαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ Γουαδελούπα, ἡ Μαρτινική, ἡ Γρανάτα καίτινες ἄλλαι μικραὶ νῆσοι. Ταύτας λοιπὸν ἔλαβεν ἡ Γαλλικὴ ἐξουσία εἰς τὴν φροντίδα της.

Κατ' ἀρχὰς ἐμεταχειρίσθη ὁ Κόλβερτος περὶ αὐτῶν στραβωτάτους κανόνας κατὰ στραβήν τινα τῆς ἐμπορίας πολιτικήν. Ἠγόρασε (1664) τὰς Γαλλικὰς Ἀντίλλας ἀπὸ τοὺς κτήτοράς των, καί, διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐκεῖ τῶν Ὀλλανδῶν λαθρεμπορίαν καὶ διὰ νὰ μετοχετεύσῃ τὰ κέρδη τῆς εἰσαγωγῆς εἰς μόνην τὴν Γαλλίαν, ἐκατάστησεν ἰδιαιτέραν ἑταιρείαν διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀντιλλῶν. Ἀλλὰ διὰ δυστυχῶν συμπτωμάτων ἔπιπτεν ἀπὸ μίαν ἀμηχανίαν εἰς ἄλλην, ἕως οὗ ἠναγκάσθη ὁ προστάτης της νὰ τὴν καταργήσῃ, καὶ τὴν εἰς Γαλλικὰς νήσους ἐμπορίαν ν'

ἀφήσῃ ἐλευθέραν εἰς ὅλους τοὺς Γαλλικοὺς πολίτας. Οὕτω λοιπὸν ἠδύναντο αἱ νῆσοι νὰ εὐτυχύσωσιν, ἐὰν δὲν τὰς ἐμπόδιζαν ἐκ τούτου ἄλλαι καταδυναστεῖαι. Εἰς πάντα καὶ ἐλεύθερον καὶ δοῦλον ἐβάλθη ἐτήσιος κεφαλικὸς φόρος ἑκατὸν λίτραι ὠμοῦ σακχάρου, καὶ πᾶσα νῆσος ἐπροστάχθη νὰ πραγματεύεται μὲ μόνην τὴν Γαλλίαν, καὶ νὰ φέρῃ πᾶσα μία τὰς πραγματείας της εἰς ῥητοὺς λιμένας. Ἐδόθησαν λοιπὸν πάλιν αἱ νῆσοι εἰς χεῖρας σκληρῶν μονοπώλων.

Τελευταῖον ἐγνωρίσθη ἡ ὀλεθριότης τούτου τοῦ συστήματος, καὶ ἐκαταργήθη κατὰ τὸ 1717 ἔτος. Αἱ ἀπὸ Γαλλίας ἐξαγωγαὶ εἰς τὰς ἀποικίας ἠλευθερώθησαν ἀπὸ πᾶσαν βαρεῖαν φορολογίαν, καὶ αἱ εἰσαγωγαὶ ἐπροστάχθησαν νὰ δίδουν 3 πρὸς τὰ ἑκατὸν μόνον ὅταν τὸ πρᾶγμα ἔμελλε νὰ σταλθῇ εἰς ξένην χώραν. Ἔμειναν μόνον οἱ ἠναγκασμένοι διορισμοὶ τῶν λιμένων. Ἀλλὰ μ' ὅλον τοῦτο ἤνθησαν ὡραιότατα αἱ τῶν Γάλλων δυτικαὶ Ἰνδίαι καὶ ἔδιδαν εἰς τὴν μητρόπολίν των σάκχαρον, καφέν, ἰνδικὸν καὶ κάκαον μὲ τόσην πλησμονήν, ὥστ' ἔστελνε μέγα μέρος αὐτῶν εἰς ξένας χώρας καὶ ἐλάμβανεν ἀντ' αὐτῶν καθαρὸν ἀργύριον.

Εἰς τὴν Τραϊεκτικὴν εἰρήνην (1713) ἔχασε μὲν ἡ Γαλλία τὸν ἅγ. Χριστόφορον· ἐφεξῆς ὅμως διὰ συμφωνίας τινὸς μὲ τὴν Ἀγγλίαν (1719) προσέλαβεν εἰς τὰς Ἀντίλλας της τὴν ἁγ. Λουκίαν. Εἰς τὸν ἑπταετῆ θαλάσσιον πόλεμον (1755 — 1762) ἔγειναν κατὰ πρῶτον αἱ δυτικαὶ Ἰνδίαι θέατρον ἀγώνων, καθὼς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐφεξῆς πολέμους μὲ τὴν Ἀγγλίαν. Εἰς τὴν καταπαύσασαν αὐτὸν εἰρήνην (1763) ἡ Γαλλία ἐπαραχώρησεν εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν Γρανάταν, τὴν Δομινικὴν καὶ τὴν Τάβακον· τὴν τελευταίαν ὅμως ἐπανέλαβε κατὰ τὸ τέλος τοῦ τῶν βορείων Ἀμερικανῶν πολέμου. Τὸν ἐπαναστατικὸν πόλεμόν της ἐτελείωσε μὲ περίσσευσιν τῶν δυτικῶν Ἰνδι-

ῶν της· ἡ Ἱσπανία παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ εἰρήνης (22 Ἰουλ. 1795) τὸ εἰς τὸν ἅγ. Δομινίκον μέρος της (οἱ Μαῦροι ὅμως ἐτάραττα̣ν τὴν ἥσυχον ἀπόλαυσιν τούτου τοῦ μέρους), καὶ ἡ Ἀγγλία τῆς ἔδωκεν ὀπίσω διὰ τῆς ἐν Ἀμβιάκῳ εἰρήνης (1801) ὅσα νησία καὶ βράχους τῆς εἶχεν ἁρπάσειν εἰς τὸν πόλεμον. Ἔκτοτε εἶχεν ἡ Γαλλία ἐκ τῶν δυτικῶν Ἰνδικῶν: 1) ἅγ. Δομίνικον, 2) Τάβακον, 3) Μαρτινικὴν, 4) Γουαδελοῦπαν, 5) ἅγ. Μαρτῖνον ἐξ ἡμισείας, 6) ἅγ. Βαρθολομαῖον, 7) ἁγ. Λουκίαν.

Ποίαν τάξιν ἔλαβαν αἱ τῶν Γάλλων δυτικαὶ Ἰνδίαι μετὰ τὴν γενικὴν εἰρήνην (1814), μένει νὰ μᾶς τὸ διδάξῃ ἡ νεωτάτη ἱστορία.

Τῆς Ὀλλανδίας. Ὅσον ἄσημος ὑπῆρξεν ἡ τῶν Ὀλλανδῶν εἰς Δαλαβάραν ἀποικία (1625) διὰ τὴν τῶν γουναρικῶν ἐμπορίαν καὶ ὅσον ταχέως ἠφανίσθη, τόσον σημαντικὰ ὑπῆρξαν τὰ ἔργα τῆς ἑταιρείας, τὴν ὁποίαν ἐκατάστησαν αἱ γενικαὶ πολιτεῖαι μὲ πολλὰ προνόμια ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των πολέμου διὰ νὰ ἀποδιώξῃ ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν τοὺς Ἱσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους. Μὲ τὸ μέγα κεφάλαιον τῶν 7,200,000 φλωρινίων, τὸ ὁποῖον ἐσύναξεν, ἔβλαψε τὰ μέγιστα τὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος της εἰς τὰ νερὰ τῆς Ἀμερικῆς· μεταξὺ 1623—1638 ὥπλισεν 8000 καράβια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδαπανήθησαν 45 μιλιόνια φλωρινίων, ἀλλ᾽ ἐπίασε δι᾽ αὐτῶν 545 ἐχθρικὰ καράβια, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ καὶ τὰ φορτία ἐλογαριάσθησαν 90 μιλιόνια φλωρινίων. Ἐπῆρεν ἀπὸ τοὺς Πορτογάλλους τὴν Βρασιλίαν καὶ τὰς πλειοτέρας της ἐν Ἀφρικῇ ἀποικίας, καὶ διῆλθε τὸν Μαγελλανικὸν ἰσθμὸν διὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν τῶν Ἱσπανῶν Ἀμερικήν. Ἀλλὰ τὰς προόδους τῶν ἐγχειρημάτων της ἐσταμάτισεν ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη.

Ἔκτοτε ἠφανίσθη καὶ ἡ δόξα της. Ἔζη διὰ τὰς ὁποίας ἔκαμε δορικτησίας εἰς μεγίστην ἀμεριμνίαν, καὶ

ἀφῆκεν ἀμελημένα ὅλα τὰ μέσα τῆς ὑπερασπίσεως· διὰ τοῦτο ἔχασεν ὅλας τὰς δορικτησίας της ἀπὸ 1645 — 1654 ἔτους. Ἐπειδὴ ὅσα εἶχαν λαφυραγωγήσειν εἰς τὸν πόλεμον, τὰ ἐμοιράσθησαν ὅλα· δὲν εἶχαν ἀργύριον νὰ ἐξανακυριεύσουν τὰ ἁρπασθέντα. Ἀπὸ τὴν πτῶσιν ταύτην δὲν ἀνεστήθη πλέον ἡ Ὀλλανδία, μ᾽ ὅλον ὅτι κατὰ τὸ 1674 ἔτος ἀνενεώθη ἐκ νέων ἑταίρων μὲ μικρὸν κεφάλαιον ἀργυρίου. Ἡ ἀδυναμία της ἐπαράστηνε καὶ τὰς ἀπ᾽ αὐτῆς ἐξηρτημένας ἀποικίας, ἐπειδὴ θαλασσοπλοΐα καὶ ἐμπορία εὑρίσκοντο ἐκεῖ εἰς ἀσθενεστάτην κατάστασιν. Διὰ νὰ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὴν ἐπαπειλουμένην φθορὰν τὰς ἀποικίας, ἀφῆκαν (1734) ἐλευθέραν τὴν ἐμπορίαν εἰς πάντα Ὀλλανδὸν, ὅς τις ἤθελε πληρώσειν 2 πρὸς τὰ ἑκατὸν, καὶ ἐσυγχώρησαν τοὺς ἀποίκους νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ τοὺς ἀγρούς. Ἡ ἑταιρεία ἐδιαλύθη αὐτὴ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ 1790 ἔτος.

Ἡ Ὀλλανδία ἔχει κατὰ τὸ παρὸν κτήματα εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας. Κυβερνᾷ εἰς αὐτὰ Γενικὸς κυβερνήτωρ διαφόρων νομῶν ἔχων ὑψηλὸν βουλευτήριον, καὶ φροντίζων ὅλα τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐγκληματικὰ πράγματα· πρὸς τούτοις ἔχει κριτήριον διὰ τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ μίαν ἀστυνομίαν. Ἡ πολεμικὴ δύναμις καὶ ὁ ταξίαρχός της ὑπόκειται εἰς τὰς προσταγὰς τοῦ γενικοῦ κυβερνήτορος.

Α΄. Εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἔχει ἡ Ὀλλανδία παρὰ τοὺς καρποφόρους αἰγιαλοὺς τῆς Γυϊανῆς

1. **Συριανήν.** Οἱ Ἄγγλοι τὴν ἐκατοίκισαν καὶ ἀπὸ 1650 — 1660 ἐκατάστησαν 40 — 50 σακχαροφυτείας. Οἱ Ὀλλανδοὶ πολεμοῦντες τοὺς Ἄγγλους 1667 τὴν ἐκυρίευσαν, καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν ἐκράτησαν μὲ τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης. Μὲ τὰς τέχνας τῆς πατρίδος των ἐξήραναν οἱ Ὀλλανδοὶ τὴν ἑλώδη καὶ κάθυγρον Συριανὴν, καὶ μετέφεραν εἰς αὐτὴν νέους, μάλιστα Γερμανοὺς ἀποίκους. Κατὰ τὸ

1683 ἔτος ἀνέλαβε τὴν φροντίδα τῆς ἀποικίας ταύτης ἰδιαιτέρα τις ἑταιρεία, καὶ ἔπειτα περισσότερον τὸ Ἀμστελόδαμον· διότι εἰς ταύτην τὴν πόλιν ἀνήκουσι κατὰ τὸ παρὸν δύω τρίτα, καὶ εἰς τὴν ἑταιρείαν ἓν τρίτον τῆς ἀποικίας. Ἔκτοτε ἤκμασε θαυμασίως, ἐὰν καὶ τῆς ἐσυνέβησαν κατὰ καιροὺς δυστυχήματα· συνήργησε δὲ ἐξαιρέτως εἰς τοῦτο ἡ περίστασις, ὅτι πᾶς ἄποικος εἶναι κύριος τῶν ἀγρῶν του, καὶ ὁ υἱός του κληρονομεῖ τὴν ὠφέλειαν τῶν κόπων τοῦ πατρός του. Σάκχαρον, καφέν, βαμβάκια, ἰνδικὸν καὶ ταβάκον ἔδιδεν ἐτησίως ἡ ἀποικία ἀπὸ 1765 — 1777 ἓν ἔτος μὲ τὸ ἄλλο διὰ ὀκτὼ μιλιόνια φλωρινίων.

2. Ἐσσεκουέβον· σειρὰ χωρισμένων, ἐσκορπισμένων ἀποικιῶν παρὰ τοὺς μικροὺς ποταμοὺς καὶ νήσους τοῦ Ἐσσεκουέβου ποταμοῦ· ἤρχισεν ἤδη κατὰ τὸ 1627 ἔτος· ἡ τῆς Συριανῆς ἑταιρεία τὴν ἀνέλαβεν ἔπειτα· ἀλλὰ μόνον περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ὑψώθη ὁπωσοῦν, καὶ ἐπιδέχεται ἀκόμη μεγαλητέραν βελτίωσιν. Ἡ ἀποικία δίδει εἰς τὸ ἐμπόριον σάκχαρον, καφέν, βαμβάκια καὶ ῥούμιον. Τοῦ Ἐσσεκουέβου εἶναι ἡ

3. Δεμεραρία θυγάτηρ ἐκκρεμὴς ἀπὸ τὴν τῆς Συριανῆς ἑταιρείαν. Κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ 1740 ἔτους ἐκατοίκησαν ἄποικοι τινὲς παρὰ τὸν ποταμὸν Δεμεραρίαν κινηθέντες ἀπὸ τὴν μεγάλην εὐφορίαν τῆς χώρας, καὶ καλλιεργοῦσι σάκχαρον, καφὲν καὶ βαμβάκια.

4. Παρὰ τὸν ποταμὸν Βερβίκαν ἐκατοίκησαν κατὰ τὸ 1628 ἔτος ἤδη Ὀλλανδοὶ τινές· ἀλλ' ἐκ συχνῆς μεταβολῆς τῶν κτητόρων καὶ παντοδαπῶν ἄλλων συμπτωμάτων δὲν ἠδυνήθη νὰ εὐτυχήσῃ ἡ ἀποικία ἕως τῶν νεωτάτων χρόνων.

Β'. Αἱ δυτικαὶ τῶν Ὀλλανδῶν Ἰνδίαι τιμῶνται ἀπὸ τοὺς κτήτοράς των ὄχι διὰ τὰ πλούσια προϊόντα τῆς χώρας, ἀλλὰ καθὸ καθέδρα τῆς λαθρεμπορίας.

Αἱ δύω ἀξιολογώταται νῆσοι Κουράκαον καὶ ἅγ. Εὐστάχιος εἶναι δύω ἄκαρποι βράχοι, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι χρεωστοῦσι νὰ φέρουσιν ἀπ' ἄλλους τόπους καὶ αὐτάς των τὰς ζωοτροφίας· τὸ Κουράκαον τὰς λαμβάνει ἀπὸ τὰς δύω γειτονικὰς νήσους Βοσεναῖραν καὶ Ἀρούβαν· ὁ δὲ ἅγ. Εὐστάχιος ἀπὸ τὴν Σάβαν· τρεῖς νῆσοι, τῶν ὁποίων ἡ κτῆσις εἶναι εἰς τοὺς Ὀλλανδοὺς ἀναγκαία διὰ τὴν περίστασιν ταύτην. Εἰς τὸ Κουράκαον καὶ εἰς τὸν ἅγ. Εὐστάχιον κάθηνται λαθρέμποροι, καὶ οἱ τούτων λιμένες βρίθουσιν ἀπὸ καράβια εἰς καιρὸν εἰρήνης καὶ περισσότερον εἰς καιρὸν πολέμου, τὰ ὁποῖα ναυλόνονται μὲ ἀποικιακὰς πραγματείας ὅλων τῶν ἐν Εὐρώπῃ κατοικούντων ἐθνῶν διὰ τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ ἐκεῖ πάλιν φορτόνονται μὲ πολεμικὰς καὶ ναυτικὰς ὕλας, μὲ τροφάς, ἐργόχειρα, πανία τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἀρώματα, καὶ ἢ τὰ φέρουσι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὰς δυτικὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν διὰ λαθρεμπορίας, ἢ τὰ κρατοῦν θηκιασμένα διὰ νὰ τὰ λαμβάνουν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν ἐκείνων.

Ὁ ἅγ. Μαρτῖνος (ὅστις ἐξ ἡμισείας ἀνήκει εἰς τοὺς Ὀλλανδοὺς καὶ ἐξ ἡμισείας εἰς τοὺς Γάλλους) τοὺς χρησιμεύει εἰς σακχαροφυτείας καὶ βαμβάκιον.

Τῆς Δανίας. Ἡ Δανία ἀπέκτησε κατ' ὀλίγον τρεῖς Καραϊβικὰς νήσους. Ἅγ. Θωμᾶν μετὰ τοῦ ἐξαιρέτου λιμένος του 1671, καὶ ἅγ. Ἰωάννην, τὸν ὁποῖον ἐκυρίευσε μὲν τὸ 1671 ἔτος, τὸν ἐκράτησε δὲ στερεῶς τὸ 1719. Ἡ Σάντα Κροῒξ (ἅγ. σταυρὸς) ἠγοράσθη ἀπὸ τοὺς Γάλλους κατὰ τὸ 1733 ἔτος διὰ 738,000 λίτρας. Πολὺν καιρὸν ὅμως δὲν ἐκινεῖτο μὲ ζωὴν ἡ ἐκεῖ ἐμπορία, ἐπειδὴ τὴν εἶχεν εἰς χεῖρας της ἑταιρεία τις μὲ ἀποκλειστικὸν προνόμιον· ἤρχισε δὲ κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ 1754 ἔτους νὰ ἀνθῇ, ἀφοῦ ἡ Δανικὴ κυβέρνησις ἠγόρασεν ἀπὸ τὴν ἑταιρείαν ὅλα τὰ δίκαια καὶ τὰ πράγματά της μὲ 9,900,000

λίτρας, καὶ ἀφῆκε τὴν ἐκεῖ ἐμπορίαν ἐλευθέραν εἰς ὅλον τὸ Δανικὸν ἔθνος. Τώρα δίδουσιν αἱ νῆσοι αὗται ἐτήσιον πρόσοδον 100,000 θάληρα καὶ εἶναι ἐμπιστευμέναι εἰς τὴν κυβέρνησιν ἑνὸς κυβερνήτορος καὶ τριῶν βουλευτηρίων, τὰ ὁποῖα καθεδρεύουσιν εἰς Χριστιανούπολιν τῆς νήσου ἁγ. Σταυροῦ.

Τῆς Σβεκίας. Ἡ τῶν Σβέκων παρὰ τὸν ποταμὸν Δελαβάραν κατοίκησις διήρκεσε μόνον δέκα ἔτη (1645 — 1655). Ἀποδιωχθέντες δὲ αὐτόθεν δὲν ἐζήτησαν ἄλλην ἀποικίαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν εἰς διάστημα 130 ἐνιαυτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1784 ἔτος ἔλαβαν τὴν νῆσον Βαρθολεμῦν, παραχωρηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἔκτισαν παρευθὺς (1785) τὴν πόλιν Γουσταυΐαν, καθέδραν τοῦ κυβερνήτορος, καὶ ἐφύτευσαν σάκχαρον, ταβάκον καὶ ἰνδικὸν διὰ νὰ λαμβάνωσι τὰ χρειώδη εἴδη τῶν δυτικῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ ἰδιόκτητόν των γῆν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπέτυχαν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν των. Τὴν ἐκεῖσε ἐμπορίαν μεταχειρίζεται χωριστή τις ἑταιρεία μὲ ὄφελος.

ΠΙΝΑΞ

προσώπων καὶ πραγμάτων ἀξιομνημονεύτων τῶν περιεχομένων εἰς τὴν Νέαν Ἱστορίαν, ἐμπεριλαμβανομένην εἰς τὸν ἕκτον, ἕβδομον, ὄγδοον, ἔννατον καὶ δέκατον τόμον.

Οἱ μὲν κεφαλαῖοι Ἑλληνικοὶ ἀριθμοὶ σημαίνουσι τοὺς τόμους, οἱ δὲ Ἀραβικοὶ τὰς σελίδας.

1830, Δεκεμβρίου 28.

Σφαλμάτων τινῶν διόρθωσις.

Τόμ. Α, προλεγ. σελ. θ'. στίχ. 62 γρ. 485 ἀντὶ 458.
— — σελ. 97, στίχ. 30. γρ. ἡ Ῥαχήλ.
— — — 222, — 32. — ὁ Ψαμμήνιτος.
— Ϛ, — 283, — 6. — Αὐγοῦσταν.
— Ζ, — 68, — 29. — Ῥυπιφοκαλδίου.
— — — 316, — 25. — Ἰωάννης.
— Η, — 158, — 10 κ. 18. γρ. Ῥατισβόνης κ. Ῥατισβόναν.
— — — 482, — 1. γρ. Κύριλλον Γ'.
— Θ, — 117, — 28, καὶ σελ. 255. στίχ. 7. γρ. Ναδά-
στιον καὶ Ναδάστιος.
— Ι, — 349, Μεθώνης καὶ Μεθώνην.